

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HW 2MF1 W

KE 33337(3)

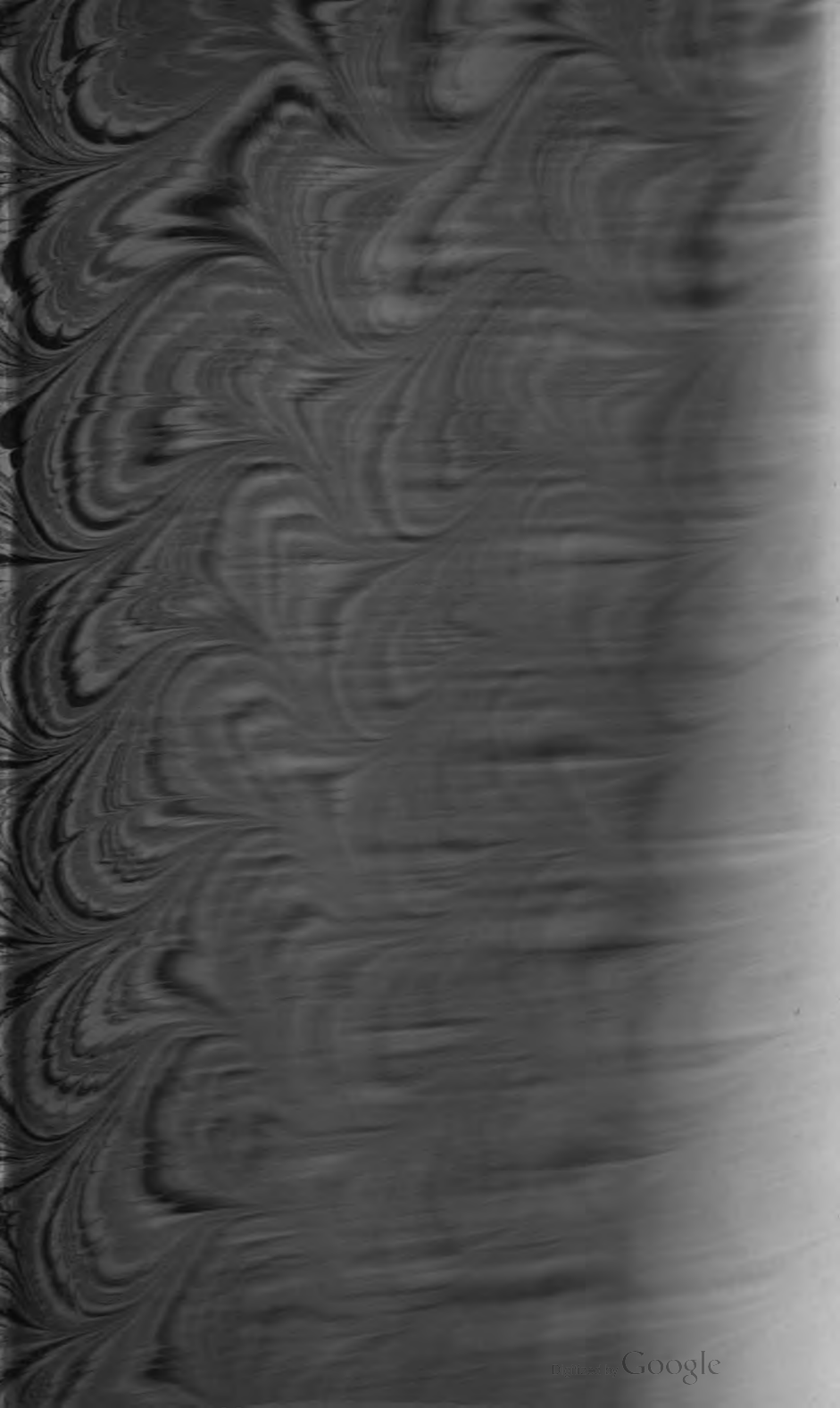
HARVARD
COLLEGE LIBRARY

THE GIFT OF
Dr. John Rathbone Oliver
CLASS OF 1894
OF BALTIMORE, MARYLAND

AUGUST 4, 1941

TRANSFERRED
TO THE LIBRARY OF
the
Classical Department

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA.

VOL. III.

KE 33367(3)

HARVARD
COLLEGE LIBRARY

THE GIFT OF
Dr. John Rathbone Oliver

CLASS OF 1894
OF BALTIMORE, MARYLAND

AUGUST 4, 1941

TRANSFERRED
TO THE LIBRARY OF
the
Classical Department

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA.

VOL. III.

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE BURMANNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

NOTITIA LITERARIA

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN TERTIUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1821.

~~L9.81~~
KE 33337(3)

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
DR. JOHN RATHSONE OLIVER
AUGUST 4, 1941

*Transferred to the
Classics Library*

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBER IX.

FAB. I. Achelous in varias Figuras.

DEIANIRA Cenei filia, Ætolarum virgo speciosissima, cum a multis peteretur, pater constituit ei conjugio daturum, qui luctandi causa veniret, vinceretque. Manentibus itaque e numero petentum duobus, Acheloo flumine et Hercule, quia reliqui ob metum cesserant, in certamen processum est. Cum ergo Achelous naturalibus modis Herculem eluderet, modo in liquorem, modo in speciem draconis, novissime in tauri figuram conversus, astitit. Quem Hercules, ut amplexus est reluctantem, alterum cornu, quod implicuerat brachiis, rapuit extortum. Quo dolore ille ac deformitate adversarii viribus cessit. At Nymphæ Naiades, fluminis filiæ, effecerunt, ut id quod ereptum capiti erat, omnibus copiis autumnalibus replerent: ut apud posteros maximum haberet fructum et mirationem. Itaque Cornucopia effectum est, ut diceretur omnibus temporibus.

QUÆ gemitus, truncæque Deo Neptunius heros
Causa rogat frontis: cum sic Calydonius amnis

1. Heros Neptunius petit quæ sit causa gemitus Deo, et frontis mutilatæ; cum

NOTÆ

1 *Truncæ*] Quia cornu altero carebat.

2 *Calydonius*] Achelous nempe, ut

Neptunius] Theseus est Neptuni, ab jam sæpe vidimus.

Egeo patre, nepos.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

4 Q

Cœpit, inornatos redimitus arundine crines :
 Triste petis munus : quis enim sua prælia victus
 Commemorare velit ? referam tamen ordine. Nec tam 5
 Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum est :
 Magnaque dat nobis tantus solatia victor.
 Nomine si qua stō tandem pervenit ad aures
 Deianira tuas ; quondam pulcherrima virgo,
 Multorumque fuit spes invidiosa procorum. 10
 Cum quibus ut socieri domus est intrata petiti ;
 Accipe me generum, dixi, Parthaone-nate.
 Dixit et Alcides. Alii cessere duobus.
 Ille Jovem socerum dare se, famamque laborum,
 Et superata suæ referebat jussa novercæ. 15
 Contra ego : (turpe Deum mortali cedere duxi :

Fluvius Calydonius sic ornatus est, cinctos habens crines inornatos junco : Pœcis lugubre officium : quis enim superatus velit narrare sua certamina ? Tamen narrabo ordine : neque tam dedecori fuit superari, quam gloriæ certasse ; et tantus victor nobis præbet magnam consolationem. Si quædam Dejanira tandem pervenit ad aures tuas suo nomine, fuit olim puella formosissima, et spes invidiosa multorum amatorum. Cum quibus ut subii domum socieri expetiti, Habeto me generum, dixi, fili Parthaonis. Alcides dixit etiam. Ceteri cesserunt duobus. Ille dicebat se offerre Jovem socerum, et gloriam laborum, et mandata suæ novercæ evicta. Ego contra (indecorum credidi Deum cedere mortali : ille nondum erat Deus) : Vides

3 Tert. Med. Cap. inauratos.—6 Td est post decorum omittunt Pal. Berolin. et alii.—12 Berolin. dix. Parcone.—14 Grævianus summamque, quod Heins. arridebat.—16 Cum antea dixi vulgaretur, Heins. ex uno Strozæ duxi recepit. Quanquam ne sic quidem verba satis bene juncta procurrun. Itaque idem suscit aut ducens, aut sic : Contra ego, turpe ratus mortali cedere, dixi.—

NOTE

3 *Arundine*] Corona ex arundinibus, quibus fere fluviorum ripæ abundant.

4 *Sua prælia commemorare*] Quod tamen Acheloo faciendum, ut ex sequentibus patebit.

7 *Tantus*] Quantus fuit Hercules, a quo superatus Achelous.

8 *Qua*] Redundare videtur vox ista, quæ tamen aliquam habet emphasisim.

Tandem] Pro, Aliquando ; sed magis servit affectui.

9 *Deianira*] Cenei Ætolis regis filia, deinde Herculis uxor.

12 *Parthaone nate*] Ceneus est, cui

tamen Hômerus Portheum patrem assignat.

13 *Dixi*] Ut se, scilicet, generum acciperet.

Cessere] Ut jam Deianiram uxorem non peterent.

14 *Socerum*] Siquidem enim Jupiter, Herculis genitor, Deianiræ socer fuisset.

Laborum] Decantatos illos in sequentibus videbimus.

15 *Novercæ*] Janonis, scilicet, quæ Jovis conjux, cujus jussu, per Eurytheum, tot labores subivit Hercules.

Nondum erat ille Deus:) Regem me cernis aquarum,
 Cursibus obliquis intra tua regna fluentum :
 Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
 Sed popularis ero, et rerum pars una tuarum. 20
 Tantum ne noceat, quod me nec regia Juno
 Odit, et omnis abest jussorum poena laborum.
 Nam quod te jactas Alcmena matre creatum ;
 Jnpiter aut falsus pater est, aut crimine verus.
 Matris adulterio patrem petis. Elige, fictum 25
 Esse Jovem malis, an te per dedecus ortum.
 Talia dicentem jamdudum lumine torvo
 Spectat; et accensæ non fortiter imperat iræ;
 Verbaque tot reddit: Melior mihi dextera lingua.
 Dummodo pugnando superem; tu vince loquendo. 30

me moderatorem aquarum currentem fluxu obliquo per tuum regnum: neque ero gener peregrinus tibi missus a regionibus exteris, sed popularis, et pars una rerum tuarum. Solummodo ne obsit, quod neque regia Juno me odio habet, et omnis poena laborum præscriptorum abest. Nam quod gloriaris te natum Alcmena matre, aut Jupiter est pater fictus, aut verus flagitio. Vocas patrem stupro matris. Dispice an malis Jovem esse fictum, an te natum per opprobrium. Aspicit me jamdiu talia proferentem infensis oculis, neque satis reprimit ardentem iram; atque tot voces reponit: Manus mihi est fortior lingua: dummodo vincam certando, tu prior esto

~~~~~

17 N. pr. et sec. Med. et duo alii cum Norico *Regem*; vulg. *Dominum*; multi vett. *Numen*.—18 *Intra* ex pr. V. et tribus aliis; vulg. *inter*. Pr. Gron. et Zulich. *regn. vagantem*; unus A. *meantem*; Berolin. *fluentem*.—19 In Cod. Menard. *extern. venio tibi*. in uno Ciof. *extern. transmissus*.—20 *Lov. pars priva*, i. e. propria; quod Burm. vix credit ab indocto librario profectum; ita illum dicere, se totum esse in ejus regno et ditione. In Berolin. et deest; quod non omnino displicet Bothio, si hæc ita legas et distinguas: *Sed, popularis, ero rerum pars priva tuarum*; i. e. popularis cum sim.—21 Berolin. *Ne noceat tantum*.—23 Sec. Pal. *quo te* cum nota interrogationis: *Lov. quo tu*.—25 Capoferreus *Matris...petis* per interrogationem efferendum censet. Pro *fictum Jun. repetit falsum*.—27 Pro *torvo*. Leid. *torto*, ut II. 787. 'obliquum lumen,' quod Burm. comparat. At ibi de invidia sermo est, nunc de ira.—

NOTÆ

17 *Nondum*] Nam postea in cælum relatum videbimus.

18 *Tua*] Achelous nempe Ætolis est fluvius, quam ab Acarnania dividit.

21 *Tantum ne*] Acutissime ea excusat quæ sibi laudi, Herculi probro, ducenda videbantur.

22 *Pœna*] Odio enim tantis laboribus Herculem Juno objecit, ut postea videbimus.

23 *Alcmena*] Cum qua, Electryonis filia, Amphitryonis vero uxore, Jupiter mariti formam indutus rem habuit: unde natus Hercules.

Congrediturque ferox. Puduit modo magna locutum
 Cedere. Rejeci viridem de corpore vestem;
 Brachiaque opposui: tenuique a pectore varas
 In statione manus; et pugnæ membra paravi.
 Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis, 35
 Inque vicem fulvæ jactu flavescit arenæ.
 Et modo cervicem, modo crura micantia captat;
 Aut captare putes: omnique a parte lacessit.
 Me mea defendit gravitas; frustra que petebar.
 Haud secus ac moles, quam magno murmure fluctus 40
 Oppugnant: manet illa; suoque est pondere tuta.
 Digredimur paulum: rursumque ad bella coimus;
 Inque gradu stetimus, certi non cedere; eratque
 Cum pede pes junctus: totoque ego pectore pronus
 Et digitos digitis, et frontem fronte premebam. 45
 Non aliter fortes vidi concurrere tauros,

fabulando. Atque sævus me adoritur. Puduit modo professum magna cedere. Deripui amictum glaucum a corpore, atque opposui lacertos, et tenui paratas ulnas incurvas a pectore; et institui artus ad prælium. Ille me tegit pulvere capto manibus capacibus; et vicissim flavescit jactu flavæ arenæ. Atque jam insurgit in collum, jam corripere nititur crura salientia, aut velle corripere credas: et fatigat omni ex parte. Meum pondus me texit, et incassum appetebat. Non aliter quam moles, quæ undis pulsatur cum magno sono: illa stat, et secura est sua gravitate. Divellimur paululum; et rursum concurrimus ad certamen, et stetimus invicti, obfirmati non cedere; atque pes erat connexus cum pede; et ego incumbens toto pectore et urgebam digitos digitis, et frontem fronte. Non aliter aspexi validos tan-

29 Berolin. ling. est.—31 Unus Med. *Aggrediturque*.—32 N. rej. *viridi*. Berolin. quoque *corp. pallam*, quod Bothius tuetur.—33 Vivian. *pector. curvas*: alii Codd. *versas, vanas*.—35 Heidelb. *haust. spargit*.—36 Barthius *jactu pro vulg. tactu* reponendum censuit, quod et præferunt alter Hamb. Ro. et tres alii. Inde recepit Heins. approbante Burm.—37 Lov. Arg. Med. Strozæ *crura tremantia*.—38 Schepper. legi vult, *capt. putat*. Pro *lacessit* unus Heins. *fatigat*.—41 Berolin. *suo quoque pond.*—42 Idem *rursusque*.—43 Quatuor libri Jamq. *gradu*; unus *Inq. gradum*; duo *Inq. gradus*: Heins. conj. *Inq. gradum stitimus*.—45 Tres scripti *fronte* premebat; unde Heins. *premebat*: Berolin.

NOTE

32 *Viridem*] Qui color fluvio convenientissimus.

35 *Spargit*] Ut firmitus et validius antagonistæ corpus posset apprehendere. Solebant enim luctaturi, ut corpus agile et lubricum fieret, firmaretur cutis adversus aeris injurias,

pори roboris causa stiparentur, oleo seu ceromate sese perungere.

36 *Flavescit*] Quia et Achelous arena Herculeum sparsit.

37 *Micantia*] Quæ lubrica prehendendis manibus effluebant.

Cum pretium pugnæ, toto nitidissima saltu,
 Expetitur conjux: spectant armenta, paventque
 Nescia quem maneat tanti victoria regni.
 Ter sine profectu voluit nitentia contra 50
 Rejicere Alcides a se mea pectora: quarto
 Exiit amplexus, adductaque brachia solvit:
 Impulsumque manu (certum mihi vera fateri)
 Protinus avertit: tergoque onerosus inhæsit.
 Si qua fides, (neque enim ficta mihi gloria voce 55
 Quæritur,) imposito pressus mihi monte videbar.
 Vix tamen exerui sudore fluentia multo
 Brachia; vix solvi duros a corpore nexus.
 Instat anhelanti; prohibetque resumere vires:
 Et cervice mea potitur. Tum denique tellus 60
 Pressa genu nostro est; et arenas ore momordi.
 Inferior virtute meas devertor ad artes;

ros congregari, cum compar petitur pulcherrima toto nemore, præmium certaminis: armenta intuentur, atque timent, ignara ad quem spectet victoria tanti regni. Alcides ter nixus est a se dimovere mea pectora contra luctantia: quarto se expedit ab amplexu, et avellit lacertos affixos, atque continuo me avertit a se impulsu manus (constitui agnoscere vera): atque ponderosus dorso incubuit. Si qua fides, (neque enim honorem aucupor falsis sermonibus,) mihi videbar onustus monte. Vix tamen exsolvi lacertos madidos multo sudore; vix explicui pressos nodos a corpore. Urget me ægre respirantem; atque impedit resumere vires: et tenet meum collum. Tum denique terra impulsus est genu nostro, et tetigi pulverem ore. Minor viribus

petebam.—49 Sec. Pal. Nesc. quam; Jun. quæ. In nonnullis vict. belli: duo alii tantæ...pugnæ.—50 Duo Bas. vol. luctantia.—52 In Exiit variant admodum codd.: quidam, Extulit, Excitat, Concutit, sed Med. Exiit, quod placet Burm. Præterea adductaque nonnulli: obductaque unus Leid. adjunctaque Med. unus.—53 Berolin. cert. est.—54 Cum prim. Gron. sec. Pal. tert. Med. pr. Bas. alique plurimi advertit præferant, Heins. legi volebat, Pronus humum, aut humo advertit, quod improbat Burm. quia vs. 60 demum tellurem premit Achelous. Berolin. etiam advertit; et oner. adhæsit.—55 Pro mihi Bothius nunc reponere vult.—57 Exerui pro vulg. inserui ex tribus Codd. recepit Heins. qui tamen mallet asserui, et tandem pro tamen. Nonnulli etiam a pectore.—58 Berolin. vix solvo.—60 Berol. Tunc deniq.—62 Vulg. m. divertor so-

NOTE

- 51 *Alcides*] Hercules, cui a robore, Achelous complectebatur premebatur.
 τῆς ἀλκῆς, apud Græcos illud quæ.
 datum nomen. 62 *Artes*] Quibus quidem, si bonæ
 52 *Adducta*] Quibus Herculem sunt, primo utendum, non vi; nam

Elaborque viro, longum formatus in anguem.
 Qui postquam flexos sinuavi corpus in orbes;
 Cumque fero movi linguam stridore bisulcam;
 65 Risit, et illudens nostras Tīrynthius artes;
 Cunarum labor est angues superare mearum,
 Dixit: et, ut vincas alios, Acheloë, dracones,
 Pars quota Lernææ serpens eris unus Echidnæ?
 70 Vulneribus fœcunda suis erat illa: nec ullum
 De centum numero caput est impune recisum;
 Quin gemino cervix hærede valentior esset.
 Hanc ego ramosam natis e cæde colubris,
 Crescentemque malo, domui; domitamque peremi.
 75 Quid fore te credas, solum qui versus in anguem

recurso ad meas artes, atque viro effluo mutatus in oblongum serpentem. Qui ut flexi corpus in gyros, et linguam bisulcam agitavi cum terribili sibilo, risit Tīrynthius, atque contemnens nostras artes, Labor est, ait, incunabulorum meorum elidere serpentes: et quamvis superes ceteros angues, Acheloë, quota pars eris solus Echidnæ Lernææ? Illa erat dives suis plagis; neque ullum caput ex centum numero est abscissum frustra, quin collum esset fortius duplici capite succrescente. Ego hanc superavi multiplicem serpentibus ortis ex mutilatione, et validiorem detrimento; atque occidi superatam. Quid speres futurum de te, qui mutatus in

lenni permutatione.—64 Unus Med. *Squamosum flexos*; unde Heins. *Squamosum ut flexos*.—65 Sex libri *strid. trisulcam*; ut plerumque Poëtæ.—71 Libri nonnulli *De comitum*; et tres Codd. *capitum num.*—72 Noric. et prima Ed. Ald. *gemina*, ut ad *cervicem* respiciat.—74 *Peremi* est ex duobus Heins. Mss. cum ceteri in alia omnia discedant, *revinxi, reduxi, subegi, reliqui, repressi*. Heins. tamen malit *perussi* aut *præussi*, quia ap. Eurip. Herc. Fur. 422. ὄδραυ ἔκτελέσσω. Avien. Arat. 381. *hydram Ureret Alcides cum flammiger*.—75 Heins. ex Fl. S. Marci, uno Leid. Græv. primo Pal. et O. recepit *credas*;

NOTÆ

stultum per plura, quæ per pauca licet, exequi.

66 *Tīrynthius*] Hercules est a Tīrynthe, Argis urbe vicina, in qua educatus, sic dictus.

67 *Cunarum*] Duos a Junõne immisos dracones infantem Herculem elisisse jam ante in epistolis vidimus.

68 *Vincas*] Astutia, viribus, &c. sis metuendus.

69 *Echidnæ*] Quæ vipera Latine. De illa autem hoc in loco agitur ab Hercule sublata, quæ Lernæam Argivi agri paludem infestabat.

71 *Centum*] Septem, novem, quinquaginta capita alii hydræ assignant: centum plerique, quibus certe tot licuit, siquidem ex uno amputato, duo renascerentur, donec subinde repullulantia igne edomare Hercules commentatus fuerit. Quæ quidem fabula vel arcem indicare voluerunt ab Hercule expugnatam, unde plures subinde propugnatores erumperent; vel ad omne flagitium præclive humanum ingenium, in novas fraudes usque et usque fœcundum.

Arma aliena mōves? quem forma precaria celat?
 Dixerat: et summo digitorum vincula collo
 Injicit. Angebar, ceu guttura forcipe pressus:
 Pollicibusque meas pugnabam evellere fauces.
 Sic quoque devicto restabat tertia tauri 80
 Forma trucidis; tauro mutatus membra rebello.
 Induit ille toris a læva parte lacertos;
 Admissumque trahens sequitur: deprensaque dura
 Cornua figit humo; meque alta sternit arena.
 Nec satis id fuerat: rigidum fera dextera cornu 85
 Dum tenet, infregit; truncaque a fronte revellit.
 Naiades hoc, pomis et odoro flore repletum,
 Sacrarunt; divesque meo bonâ Copia cornu est.

falsum serpentem tractas arma aliena? quem figura emendicata tegit? Dixerat; et immittit nodos articulorum suorum supremis cervicibus. Urgebar, quasi habuissem collum constrictum forcipe: et nitebar exsolvere meas cervices pollicibus. Tertia figura sævi tauri supererat mihi sic etiam superato: transformatus in artus tauri resisto. Ille injicit brachia in toros a parte sinistra; et trahens me sequitur concitum, atque affigit duræ terræ cornua correpta, et me dejicit in suprema arena. Neque id satis fuerat, sæva manus rumpit durum cornu dum tractat, et abripit a fronte mutila. Naiades sacrum fecerunt repletum pomis et floribus odoriferis, et

pro vulg. credis duo credes. Solum Burm. dedit ex Med. et Langerm. pro vulg. falsum.—76 Miss. Bersm. prec. velat.—78 V. gutt. forcipe. Duo vett. forc. pressus.—79 Bas. Poplitibusque. Gron. m. conabar. Cant. vellere; Jun. evellere.—81 Bas. unus Forma: truci taur. &c. Heins. conj. membr. revelor, cum in Spirensi et tribus aliis revello esset, et in totidem repello.—82 Berolin. Ind. illa. Leid. toros lacertis, quod probat Gronov. ad Senec. Herc. Fur. 1312.—83 Deprensaque. Heins. recepit ex Cant. pr. Mor. Arund. et multis aliis; vulg. depressaque. duo delapsaque.—84 Bersm. conj. alt. affigit; nam in uno Ciofani, et Cælest. erat figit.—85 Id ex A. et Bonon. alii hoc.—87 Jun.

NOTÆ

88 *Copia*] Non hoc Acheloi, sed Amalthææ capræ, cornu Copiæ dictum fingit noster idem Poëta Fastor. v. Acheloi fabulam quod attinet, sensum habet prorsus historicum. Illum nempe Ætolix regem volunt fuisse, qui Thoanti fluvio in quo submersus nomen suum imposuerit. Una cum Hercule Deianiræ nuptias nonnullis dicitur ambivisse cum homo esset; atque ex eo mutationum suarum famam consecutum, quod non vi

aperta, sed dolis uteretur: qui tandem tamen bonam regni sui partem, quam cornu Copiæ vocitarunt, amisit. Alii Acheloum fluvium ideo Deianiram dicunt cupivisse, quod in ejus regna frequens irrumperet: hominis formam illi attributam quod aliquando leniter fluere; serpentis, quod obliquo cursu; tauri, quod cum mugitu tumidus ferretur. Ab Hercule præterea faciunt superatum, quod ab illo in multos rivos divisus ab agrorum

Dixerat: at Nymphe, ritu succincta Dianæ,
 Una ministrarum, fuis utrimque capillis, 90
 Incessit, totumque tulit prædivite cornu
 Autumnum, et mensas, felicia poma, secundas.
 Lux subit: et, primo feriente cacumina Sole,
 Discedunt juvenes: neque enim dum flumina pacem,
 Et placidos habeant lapsus, motæque residant, 95
 Opperiuntur, aquæ. Vultus Achelous agrestes,
 Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
 Hunc tamen ablatis domuit jactura decoris;
 Cetera sospes erat. Capitis quoque, fronde saligna,
 Aut super imposita celatur arundine, damnum. 100

bona Abundantia est opulenta meo cornu. Absolverat: at Nympha una famularum collectas habens vestes more Dianæ, coma utrimque sparsa, venit, et portavit totum Autumnum cornu copiosissimo, et poma optima pro bellariis. Dies succedit, et juvenes abeunt, Sole primum illustrante vertices montium: neque vero expectant donec torrentia subsident et placide fluant, et aquæ rapidæ quiescant. Achelous occultavit cornu et mutilum caput mediis aquis. Attamen movebatur solo dispendio laudis sublata, cetera erat incolumis: vitium etiam capitis tegitur foliis salignis, aut juncis superstrutis.

Voss. et alii *et odore et flor.*—89 At Burm. recepit ex uno Heins. et duobus Mor. vulg. *et.*—90 V. *fus. per colla cap.*—91 Unus Mor. *Incedit, totumq.*—93 Bas. et Langerm. *Nox fugit; et:* Cod. Menard. *Lux fuit; Leid. venit; Cant. et duo alii fugit; Leid. subiit prim.*—94 Berolin. *dum tempora.*—95 Unus Bonon. *In placid. Cursus pro laps.* etiam unus Bas. et marg. Bersm. et Gryph. ed. *fluctus unus Leid. Motæque* ex uno Bas. et Gryphii margine recepit Heins. pro vulg. *totæque:* unus Med. *tutæque,* quod et ipsum eidem placet.—97 Leid. *abdit in undis.*—98 Naugerius ex nonnullis affert *Hunc tantum,* quod idem Heins. in quinque Codd. reperit: *Haud tamen* unus Mor. *Hunc tamen a. decuit* unus Heinsii. Burm. conj. *Haud tamen a. nocuit j. decoris, Cetera s. enim; c. modo fronde, &c.* Nam modo est in Med. nec displicebat Heinsio. Faber Ep. II. 69. legit, *Hunc tantum ablatis.*—99 *Erat pro habet* dedit Heins. ex altero R. nisi verum

NOTÆ

vastatione fuerit prohibitus. Cornu quam ante cœperint.
 denique ablatum, Copiæ volunt dica- 92 Autumnum] Fructus quoscumque
 tum, quod agri aqua ex Acheloo fert Autumnus.
 derivata irrigui fertiliores esse multo

FAB. II. Nessi Cruor in Venenum.

Post hæc victor Hercules cum Deianiram Nesso Centauro commisisset, ut eam Evenum amnem, qui initio Lycormas erat nominatus, transveheret; et ille specie captus puellæ flexibus errans quæreret locum comprimendi, illa fidem mariti implorante, sagittis eum confixit. Qui cum expiraret, vestem Deianiræ cruentavit; indicavitque remedium fore erga conjugem deserti amoris: qui tamen cruor in veneni cessit partem.

At te, Nesse ferox, ejusdem virginis ardor
 Perdiderat, volucris trajectum terga sagitta.
 Namque, nova repetens patrios cum conjuge muros,
 Venerat Eveni rapidas Jove natus ad undas.
 Uberius solito nimbis hyemalibus auctus, 105
 Vorticibusque frequens erat, atque impervius amnis.
 Intrepidum pro se, curam de conjuge agentem
 Nessus ædit, membrisque valens, scitusque vadorum;
 Officioque meo ripa sistetur in illa
 Hæc, ait, Alcide: tu viribus utere nando. 110
 [Pallentemque metu, fluviumque, ipsumque timentem]

II. At, Nesse improbe, amor ejusdem puellæ te occiderat cum gereres dorsum transfixum levi arundine. Namque filius Jovis revertens ad patria mania cum nova nupta, devenerat ad aquas furentes Eveni. Fluvius erat tumidiore solito imbris hyemalibus, multus voraginibus, atque invius. Nessus corpore strenuus, et cognoscens vada, accedit ad Herculem nihil sibi timentem, sed de uxore anxium, atque, inquit, Hæc tibi reddetur mea opera ad illam ripam, o Alcide: tu utere viribus natando. Aonius credidit Nesso timidam Calydonidem, pallidam pavore, atque me-

est, quod unus Heins. habet, abit.—102 Capoferreus emendabat, Perdedit, a volucris, quia hoc non ante Acheloi certamen, sed post accidit. Deinde Med. unus traj. viscera ferro.—103 Idem Jamque.—104 Berolin. Ven. Ebeni.—105 Uberius Burm. dedit ex pr. Gron. Bernegg. pro var. lect. et uno Med. pro vulg. Uterior. Sex libri Uterior s. nimbiisque h. Alter Hamburg. et Grævianus pro var. lect. nimbis pluvialibus. Actus etiam quinque libri pro auctus.—107 Tres de se. Duo pro conjuge. Multi Codd. etiam habentem pro agentem.—108 Unus Heins. fretusque vad. unde ille conj. suetusque.—110 Lov. uter. mando; Menard. nandi.—111 Vetustiores plerique hunc versum præponunt illi, cujus initium, Tradidit Aonius. Heins. cum aliis multis ab aliena manu procu-

NOTÆ

101 Nesse] Unus fuit ex Centauris, 104 Eveni] Qui Ætoliz est fluvius, Ixionis filius, adeoque biformis, parte ante Lycormas dictus. altera homo, altera equus.

Tradidit Aonius pavidam Calydonida Nesso.
 Mox, ut erat, pharetraque gravis, spolioque leonis,
 (Nam clavam et curvos trans ripam miserat arcus)
 Quandoquidem coepi, superentur flumina, dixit. 115
 Nec dubitat; nec qua sit clementissimus amnis
 Quærit: et obsequio deferri spernit aquarum.
 Jamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
 Conjugis agnovit vocem: Nessoque parante
 Fallere depositum, Quo te fiducia, clamat, 120
 Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
 Dicimus. Exaudi: nec res intercipe nostras.
 Si te nulla mei reverentia movit; at orbes
 Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
 Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equina. 125
 Vulnere, non pedibus te consequar. Ultima dicta
 Re probat: et missa fugientia terga sagitta
 Trajicit. Extabat ferrum de pectore aduncum.

tuentem et torrentem, et ipsum Nessum. Dein, sicuti erat, onustus pharetra, et curvis leonis, (nam jecerat clavam et sinuatos arcus trans ripam) Quandoquidem, inquit, institui, fluenta vincantur. Neque hæsitat, neque curat qua fluvius sit levissimus: et negligit transmitti obsequio aquarum. Jamque ad ripam appulsus, cum colligeret arcus trajectos, agnovit vocem uxoris: atque Nesso studente retinere depositum, Quo, vociferatur, inutilis confidentia pedum te abripit? Te alloquor, Nesse ambigue; responde; neque suffurator res nostras. Si nullus mei timor te retinuit; at rota, cui pater tuus affixus est, poterat dehortari a stupro. Nequaquam tamen elaberis, quanquam confidis viribus equinis. Te corripiam non pedibus sed plaga. Confirmat novissima verba reipsa; et transfigit dorsum fugiens sagitta impulsæ. Ferrum recurvum prominebat ex pectore. Quod statim atque extractum est,

sis censet delendum esse. *Fluvium Nessumque Vivian.*—114 Unus *rip. jecerat*, quod placet Ciofan. non item Burm. quia vs. 118. repetitur *missos arcus.*—119 Gron. et alius *Conjug. audit.* *Parante* ex melioribus dedit Heins. vulg. *paranti*: Med. Heidelb. et alius *parantem.*—122 Heins. malebat *ne res.*—123 Berolin. rever. *tangit amoris*: Heidelb. *moverat orbis.*—125 Leid. op. *tutus*: sex scripti *fidus*; unde Heins. conj. *fisus.*—127 Multi

NOTÆ

112 *Aonius*] Hercules, Thebis Bœotix, cujus montana pars Aonia dicitur, oriundus.

Calydonida] Deianiram, Calydone oriundam.

120 *Fallere depositum*] Hoc est, Herculem concredita Deianira fraudare.

123 *Orbes*] Rotam dicit, cui indesinenter in Inferis circumactæ ideo affixum fabulati sunt Ixionem, quod Junonem postquam de stupro interpellasset, ideoque de cælo dejectus esset, apud homines de vitio cælorum reginæ oblato gloriaretur.

Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
 Emicuit, mixtus Lernæi tabe veneni. 130
 Excipit hunc Nessus. Neque enim moriemur inulti,
 Secum ait: et calido velamina tinota cruore
 Dat munus raptæ, velut irritamen amoris.

FAB. III.

EODEM tempore Hercules cum in insulam Thessaliæ, regnum Euryti, traje-
 cisset, et Iolen filiam ejus dilectam traheret in patriam, prior conjux
 Deianira, ut audit animum viri esse a se mutatum, tunicam sacrificaturo
 Jovi Lichæ famulo dedit ei perferendam; qua ille honoratus vota religio-
 nemque piaret. Eam indutus Hercules, cum ad aram accessisset, prose-
 cans exta, flamma vestis incaluit, et Lernæo veneno contacta hæsit vis-
 ceribus. In maximo itaque cruciatu cum a corpore ejus avelli nequiret;
 Lichan acerbissimi muneris reum, projectum a se, Euboico mari merisit:
 quem innoxium culpæ Tethys vertit in scopulum conchis muricibusque
 vestitum.

LONGA fuit medii mora temporis: actaque magni
 Herculis implerant terras, odiumque novercæ. 135

*crucior exsiliit per utrumque foramen, confusus cum veneno Lernææ pestis. Nessus
 illum excipit. Neque, apud se dicit, occidemus inulti: et offert in donum
 Deianiræ sublata indusium infectum sanguine tepido, tanquam phyltrum ama-
 torium.*

III. Spatium temporis medii longum fuit; et facta magni Herculis vulgata fue-

vett. *Res proh.* Pro et missa Cant. emissa.—129 Heins. conj. Quo s. evulsa,
 In Berolin. est deest.—132 Plurimi et valido.—133 Pro velut, Heins. conj. lepsi,

NOTÆ

130 *Veneri*] Quo tinctæ Herculis
 sagittæ, ut earum vulnera immédica-
 bilita essent.

132 *Velamina*] Indusium nempe;
 quanquam aliter Diodorus, quem adi,
 si tanti est: namque, circumfluentibus
 rebus optimis, ineptiarum libros iden-
 tidem in unum cogere, deinde in
 plures dividere, planissime nugato-
 rium et dispendiosum, in tanta vitæ
 brevitate præsertim, videtur.

133 *Irritamen*] Quod ad amandum

posset pellicere.

134 *Medii*] Id est, quod hæc inter
 et ea quæ novissime de isto amoris
 irritamine et Nessi indusio acta sunt.

135 *Novercæ*] Junonis; quæ pelli-
 cibus omnibus infensa, Jovis quoque
 adulterio ortam sobolem perdere
 quoad licuit nunquam destitit. Cete-
 rum, utnt Herculem per Eurystheum,
 cui illum per dolum subjecit, in pri-
 mis vexaverit, non aliud consecuta,
 quam ut ab Hercule superatis omnibus

Victor ab Œchalia Cenæo sacra parabat
 Vota Jovi, cum Fama loquax præcessit ad aures,
 Deianira, tuas, (quæ veris addere falsa
 Gaudet, et e minimo sua per mendacia crescit)
 Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
 Credit amans: Venerisque novæ perterrita fama
 Indulsit primo lacrymis; flendoque dolorem
 Diffudit miseranda suum: mox deinde, Quid autem
 Flemus, ait? pellex lacrymis lætabitur istis:

140

rant per orbem, sicut et odium novercæ. Domitor Œchaliæ adornabat sacra promissa Jovi Cenæo, cum Fama garrula, quæ amat adjicere ficta veris, et ex parvula augetur per sua mendacia, antevenit ad aures tuas, o Deianira, Amphitryoniaden correptum esse amore Ioles. Amans fidem adhibuit, atque exterrita fama novi amoris, primo convertit se ad lacrymas, atque miserabilis minuit mœstiliam suam lacrymando: mox deinde, Quamobrem vero, inquit, lacrymas diffundimus? adultera

//////////

vel vetiti, vel tepidi.—137 Multi loq. pervenit; Arg. processit.—139 Duo Mss. veteres et prima Aldi ed. minima, quod Heins. placet. Alterum Burm. præfert, ut ap. Claudian. II. Eutr. 34. Fama prius falso similis.—141 Unus nov. præterrita; tres conferrita. Bothius pro fama mallet flamma, quia Fama jam præcesserat.—142 Pr. Med. Induxit lacr.—143 Heins. volebat Defudit mis. duo Effudit. Tum Heins. distinguebat, mox, Deinde quid; quia deinde in in-

NOTÆ

difficultatibus, et exantlatis laboribus, major illi novercalibus odiis gloria accreverit.

136 [Œchalia] Plures fuere urbes hujus nominis: quamobrem inter se auctores de ea quam Hercules diruit non consentiunt. Euboicam tamen fuisse, ut scripsit Strabo, Cenæum promontorium, ubi Hercules vota parabat, quod in Eubœa, mihi quidem pro rei dignitate satis comprobatur. Illam vero urbem ideo expugnavit Hercules, quod Iolen præstanti forma filiam, quam illi, qui se aut filios sagittandi peritis superasset, Œchaliæ rex Eurytus sponsam promiserat, sibi victori denegasset.

Cenæo] Cui a Cenæo Eubœæ promontorio cognomen.

139 Mendacia] Ut stultissimi sint effeminati homunciones, qui jam satis

suis vitiis vecordiaque vexati, sibi insuper atrocissimos qui nunquam fuerunt hostes, mendacibus rumoribus, vel sua etiam phantasia, arcessunt.

140 Amphitryoniaden] Herculem, qui Amphitryonis ideo dictus filius, quod Alcmenam ejus matrem, cum qua Jupiter rem habuit, duxisset uxorem.

141 Amans] Facile credidit quia timuit, timuit quia amavit; atque adeo amoris male creditur qui mentem turbat.

Veneris] Amorum, quibus Herculem indulgere audierat.

143 Diffudit] Atque adeo minuit, aut minuere visa est; nam ut ipse Naso alicubi, 'flendo certe diffundimus iram.'

144 Lætabitur] Quia nempe, utut solatio esse videantur lacrymæ, pro-

Quæ quoniam adventat, properandum, aliquidque novandum est; 145

Dum licet; et nondum thalamos tenet altera nostros.

Conquerar, an sileam? repetam Calydonæ, morerne?

Excedam tectis? an, si nihil amplius, obstem?

Quid si, me, Meleagre, tuam memor esse sororem,

Forte paro facinus; quantumque injuria possit, 150

Fœmineusque dolor, jugulata pellice testor?

Incursum animus varios habet. Omnibus illi

Prætulit imbutam Nesseo sanguine vestem

Mittere; quæ vires defecto reddat amori.

Ignaroque Lichæ, quid tradat nescia, luctus 155

Ipsa suos tradit: blandisque miserrima verbis

gaudebit isto fletu. Quæ quoniam accedit, festinandum est, atque aliquid incipiendum quamdiu concessum est, neque adhuc alia regnat in nostris conclavibus. Propalabone un taceam? redeamne Calydonem, an maneam? Egre diarne domo, an, si nihil amplius, obstar? Quid, si recordans me esse tuam germanam, Meleagre, virile decerno factum, et indico quantum injuria et meror fœmineus possit, mactata adultera? Mens fertur in diversas cogitationes. Præposuit omnibus illi mittere subuculam tinctam sanguine Nesseo; quæ redintegret vires amoris languentis: atque imprudens quid det, ipsa dat suum mœrorem inscio Lichæ; atque

~~~~~

terrog. i. q. tandem.—145 *Adventat* pro vulg. *adveniat* dedit Heins. ex Bernegg. et tribus aliis.—147 *Berolin. morerne.*—148 *An si, &c.* non nisi in primo Med. Spirensi et tribus aliis servata: vulgo, *an sic*: alii, *ac si*, aut *si*, ut *sic*, et *sic*, *ac sic*.—149 *Memor esse* Heins. dedit ex Fl. S. Marci, Bernegg. uno Leid. A. Exc. Langerm. et uno suo. vulg. *memorem*.—150 *Sixii* et duo alii *Grande par. Bas. unus Triste. Dein Heins. volebat inj. possint; Sixii possent.*—151 *Jugulata* ex vett. Codd. reposuit Burm. pro lectione omnium fere Edd. *vulgata*: quidam vero libri *jugulanda*, quod placebat Heins. In quibusdam etiam Codd. *tester* pro *testor*; et in uno *pollice tester*.—152 *In cursus a. v. abijt* Edd. vulg. habent: nostra lectio est a Pal. et Jun. probata a D. Heins. O. sic exhibet: *Incursum varios a. dabat.* Deinde illi ex sec. Mor. recepit Heins. pro vulg. *illis*.—153 *Sec. Pal. imbut. Lyrnæo.*—155 De scriptura nominis *Lichæ* vid. Heins. Not. Var.—156 *V. Strozæ, et alii, mis. dictis*, quod Heins. præfert, quia mox

NOTÆ

strati et devicti animi sunt magis indicia quam resipiscentis et convalescentis.

148 *Obstem*] Pellicis intellige, præsertim, tam etiam Herculis voluptatibus.

151 *Fœmineus*] Qui tanto gravior et impotentior quanto fœminis animus imbecillior et levior.

152 *Incursum*] Verba sunt Poëtæ.

Omnibus] Quæ animo volverat Deianira.

Illis] Herculi, scilicet.

155 *Lichæ*] Herculis servo; quem ille, ut sibi vestem, qua in sacris uti consueverat, a Deianira afferret, in Trachiniam ad ipsam miserat.

156 *Suos*] Ita vero, siquidem per

Dona det illa viro, mandat. Capit inscius heros,
 Induiturque humeris Lernææ virus Echidnæ.
 Thura dabat primis, et verba precantia, flammis;
 Vinaque marmoreas patera fundebat in aras: 160
 Incaluit vis illa mali; resolutaque flammis
 Herculeos abiit, late diffusa, per artus.
 Dum potuit, solita gemitum virtute repressit.
 Victa malis postquam patientia, repulit aras;
 Implevitque suis nemorosum vocibus Ceten. 165
 Nec mora; letiferam conatur scindere vestem:
 Qua trahitur, trahit illa cutem; foedumque relatu,

jubet lenibus verbis tradat marito suo illa infelicissima munera. Heros ignarus sumit, atque aptat humeris venenum Echidnæ Lernææ. Immittebat thura primis ignibus, et fundebat preces, atque spargebat vinum patera in altaria marmorea: illa potentia veneni excitata est; et fusa igne, sparsa late, fluxit per membra Herculis. Quatenus licuit, cohibuit gemitum virtute consueta. Postquam patientia superata doloribus, deseruit altaria, atque implevit Ceten frondosum suis clamoribus. Et continuo nititur lacerare amictum fatalem. Illa, qua disceperitur, disceperit pel-

sequitur 'verba precantia.'—158 Tres vett. *Induit. humeros.*—160 Leid. unus Vin. *marmorea.* Fr. *marmoreas pateris.* Alter Leid. *marmoreis...aris.*—161 Heins. malebat *Incaluit* pro *Incaluit*: tunc Burm. suadet, *vis inde mali.*—162 Multi late *dilapsa*: Exc. Mureti, et unus Ciofani *dispersa.*—164 Berolin. postq. *est.*—165 Alii *nemorosam voc.* et in quibusdam *Cetam*, vel *Cetem.*—

NOTE

indusium quod marito mittebat, illum perdidit.

157 *Capit*] Porrigente Licha, scilicet.

158 *Virus*] Quo imbutam tunicam supra vidimus.

161 *Vis illa*] De veneno loquitur, quod cum tunica induerat.

165 *Ceten*] Qui mons est Thessaliæ, ubi Hercules Apollinis jussu, quem de morbi remedio per Iolaum et Lycinnium interrogaverat, pyram de Jovis voluntate struxit, in qua quicquid mortale habuit, ipso in Deorum numerum translato, reliquit. Festinat autem admodum Ovidius, qui, omissis omnibus quæ interim ab Hercule gesta sunt, repente enim ex Eubœa in Ceten transfert. Consulto ab ipso

factum, qui sibi omnia, quæ de pluribus memorata in unum Jovis et Alcmenæ Herculem congesta sunt, jam referre operæ pretium non duxit. Atque eundem, cum omnis generis doctrinam ab unius Herculis fabula seu historia fluere videamus, illum unum nobis Historicum, Philosophum, Politicum, Mathematicum, prope in singulis, mythologi exhibuerint, apud nos quoque Poëtæ judicium valebit, ut neglectis iis quæ remotiora vel minus utilia, delibatis insuper in quibus diutius immorari non sinit hæc scribendi ratio, ad scopum propereamus.

167 *Fœdum*] Atqui omnes propemodum eatenus sumus Hercules, qui stultissime corpus pro tunica

Aut hæret membris frustra tentata revelli;
 Aut laceros artus, et grandia detegit ossa.
 Ipse cruor, gelido ceu quondam lamina candens 170
 Tincta lacu, stridit; coquiturque ardente veneno.
 Nec modus est: sorbent avidæ præcordia flammæ:
 Cœruleusque fluit toto de corpore sudor:
 Ambustique sonant nervi: cæcaque medullis
 Tabe liquefactis, tendens ad sidera palmas, 175
 Cladibus, exclamat, Saturnia, pascere nostris:
 Pascere: et hanc pestem specta, crudelis, ab alto:
 Corque ferum satia. Vel si miserandus et hosti,
 (Hostis enim tibi sum,) diris cruciatibus ægram,
 Invisamque animam, natamque laboribus, aufer. 180
 Mors mihi munus erit: decet hæc dare dona novercam.

lem, atque, dictu horrendum, aut affixus est artibus nequicquam tentatus excindi, aut nudat membra discerpta, et magna ossa. Ipse sanguis crepitat, sicut aliquando bractea ignita mersa in stagno frigido, et torretur furente tabo. Neque mensura est: ignis rapax exhaurit viscera; et sudor ater manat ex toto corpore; et nervi toti strident; et medullis fluentibus latente peste, tollens manus ad astra exclamat, Gaude, Saturnia, nostris infortuniis; atque sæva contemplare hanc rabiem ab excelso: et exple cor crudele. Vel si miserandus et hosti, (namque sum tibi hostis,) tolle animam exhaustam crudelibus doloribus, atque odiosam, et factam ad labores. Letum erit mihi beneficium: pulchrum est novercæ ejusmodi præbere munera. Ego

169 Heidelberg. aut grand.—171 Sprotii *Stricta lac.* pr. Gron. pro var. lect. *Uncta.* Antiquum *stridit* ex Fl. S. Marci, N. et tribus aliis dedit Heins. pro *stridet*.—172 Heins. malit *Nec modus: exsorbent.* Pro *sorbent* tert. Pal. habet *carpunt*.—173 Pro *fluit* Gron. *subit*: Heins. suadebat *ruit*. Unus V. de *pectore*.—174 Langerm. *Absumtiq. son. tres Combustiq.* Barb. *Ambustiq. gemunt.* Delm Mor. pr. *tractaque*; unde Heins. faciebat *tacitaque*.—175 Bas. et alius *tendens*; vulg. *tollens*.—177 Quatuor libri *hanc cladem*.—178 Bothius *mauvlt et hostis*; i. e. miserandus et hostis est.—179 Heidelberg. *Host. si t. s. daris*.—

NOTE

induti, vel nobismetipsi per illud infelicem animam discerpimus, vel aliis lacerandam exhibemus, donec, non in Ceta cum Hercule, sed in Moria cum Abrahamo, vel in Golgotha cum Christo, quamcumque pellem exuerimus.

176 *Saturnia*] Juno est, Saturni filia, cui nocituræ, ratione forsitan ex

naturæ visceribus deprompta, illud plerumque a Poëtis nomen assignatur.

Pascere] Vim habet maximam hujus verbi repetitio.

178 *Si miserandus et hosti*] Quæ extrema est miseria.

180 *Natamque laboribus*] Quales quoque sunt omnes, nisi in Inferis malunt in omne ævum cruciari.

Ergo ego foedantem peregrino templa oruore
 Busirin domui? sævoque alimenta parentis
 Antæo eripui? nec me pastoris Iberi
 Forma triplex; nec forma triplex tua, Cerbere, movit? 185
 Vosne, manus, validi pressistis cornua tauri?
 Vestrum opus Elis habet, vestrum Stympthalides undæ,

igitur superavi Busirin polluentem templa sanguine hospitem? atque sustuli crudeli Antæo auxilium matris? neque triplex corpus pastoris Iberi, neque figura tua tri-formis me perculit, Cerbere? Vosne, manus, ligastis cornua fortis tauri? Elis fruitur vestro facto, aquæ Stympthalides insuper, et sylva Parthenia? Balthaus

180 Idem *notamque*.—182 Pro *templa* Heidelb. et Berolin. *tecta*. V. et sex alii *peregr. sanguine templa*.—183 Berolin. *Busirim*. Tunc Genev. *sævoque*; et unus Mor. *parenti*.—184 Bonon. *Antæo rapui*.—187 Unus Vossian. *Elis est*. Hinc Heins. scribendum censet, *Vestrum est Elis opus? vel, Vestrum opus Elis erat?*

NOTE

182 *Ergo*] Indignationem maximam habet hæc vocula.

183 *Busirin*] Ægypti rex fuit Busiris, Neptuni ex Libya filius, qui ad provocandam Nili inundationem hospites aris admovebat; hac una in parte justus, quod Thrasium quandam tam atrocis facinoris auctorem primum immolavit. Illum autem super iisdem aris, quibus scelestus solebat peregrinos, Hercules jugulavit.

184 *Antæo*] Hunc volunt fuisse gigantem in Libya, qui peregrinos quoslibet ad luctam provocatos, dein victos, interficiebat. Cum terræ esset filius, vires ab illa quotiescumque sterneretur accipiebat; quamobrem gravis quoque Herculi fuit cum illo pugna. Dolo tamen cognito, e terra sublatum invictus heros suffocavit. Sensum quod attinet fabulæ, alii ad historicum referunt, qui ideo a parente Antæum vires dicunt accepisse, quod locorum peritia, et comæatus abundantia, &c. fretum, non nisi extra patriam Hercules potuerit superare. Alii remotiori quidem, sed utiliori sensu, ad mores retrahunt. Per Antæum animi affectus ex sensibus in-

desinenter exorientes intelligunt; quos quicumque cupiat tollere, necesse habeat illum a terrenis abstrahere, ad cælestia extollere.

Pastoris] Geryonem dicit ideo tri-corporeum a Poëtis dictum, quod tria in Iberia aut Hispania regna, seu adjacentibus insulis, cum duobus fratribus concordissime administra-ret.

185 *Cerbere*] Qui canis fuit triceps, nonnullis centiceps, inferorum custos, Eurysthei jussu ad superos pertractus. Per illum autem alii serpentem intelligunt in Tænaro Laconia promontorio, per quod ad Inferos aditum esse fabulati sunt, latitantem. Alii vero Gulam, Luxuriam, Avaritiam, et ejusmodi vitia in diversa capita progerminantia, exponunt.

186 *Tauri*] Ignivomum illum dicit Neptuni ira adversus Minoem immis-sum, quem ad se adducere Herculem jussit Eurystheus.

187 *Vestrum*] Augæ nempe regis Elidis, in Peloponneso, stabulum, in quo tria boum millia per annos triginta, nunquam egesto fimo, stabulata fuerant, uno die, immisso Alpheo,

Partheniumque nemus? vestra virtute relatus
 Thermodontiaco coelatus baltheus auro,
 Pomaque ab insomni male custodita dracone?
 Nec mihi Centauri potuere resistere, nec mi
 Arcadiæ vastator aper? nec profuit Hydræ
 Crescere per damnum, geminasque resumere vires?

190

distinctus auro Thermodontiaco reportatus est vestra virtute, itemque male a perigli serpente male servata? Neque Centauri valuerunt stare contra me; neque sus populator Arcadiæ? Neque utile fuit Echidnæ augeri per dispendia, et colligere

at Ellis non condita erat manibus Herculis.—188 Berolin. nostra virt.—189 Sæpe scribitur *Thermodoontiacæ*.—190 Male dedit Heins. Ante eum edeb. non custodita. Plurimi Codd. *concustodita*, quod degenerasse ex non cust. Heins. monet. Sed Gebhard. Crep. III. 23. illud probat, quia Atlas, Hesperides filia, ac draco custodes coaditi fuerant.—191 Nonnulli vett. Nec non,

NOTÆ

ab Hercule expurgatum. Quam quidem historiam, si illam fabulam esse credis, haud incommode de vitii in hujus Principis aula regnantibus intellexeris.

Stymphalides] Fuit Stymphalus seu Stymphalis agri Arcadici lacus et fluvius, ubi aves fuerunt miræ magnitudinis, rostro, unguibus, et pennis ferreis, humanis vescentes carnibus, quas Hercules occidit partim, partim æris tinnitu fugavit.

188 *Parthenium*] Quod etiam Arcadiæ est, in quo eximie velocitatis cervam Dianæ sacram, pedibus æreis, aureis cornibus, Hercules tandem currendo est assecutus.

189 *Thermodontiaco*] Id est, quod Amazonum esset, juxta Thermodonta Scythiæ fluvium habitantium. Herculem enim jusserat Eurystheus Hippolytæ, Amazonum reginæ, baltheum ad se afferret; quamobrem illas debellavit.

190 *Poma*] Hesperidum, quæ Hesperii, Atlantis fratris, filiarum, dicta sunt, a dracone pervigili servata; quo occiso ab Hercule rapta sunt, et ad Eurystheum delata. Hanc autem

Delph. et Var. Clus.

fabulam ita Varro exponit, ut, si vera est ejus explicatio, multo callidiores quam revera fuerint antiqui in multis efficere videamur. Ex vocis ambiguitate natam credit fabulam; cumque uno et eodem nomine oves et poma Græci μήλα vocitent, pro pomis ille oves intelligit, quas in Græciam Hercules exportaverit. Per Draconem vero, vel Pastorem a sævitia cognominatum, vel maris flexuosum sinum Hesperidum hortos cingentem, procul visentibus serpentis speciem exhibentem, intellexerunt.

191 *Centauri*] Qui Thessaliæ populi, anteriore parte viri, posteriore equi, ideo crediti, quod primi equos domare, ex illis pugnare cœperint. Illos Hercules, cum in Pholi Centauri domum, a quo hospitio exceptus fuerat, vini odore illecti impetum fecissent, non modo profigavit, sed insuper eorum multos solus mactavit.

192 *Aper*] Quem in Erymantho Arcadiæ monte latentem, magnitudine et feritate terribilem, Hercules vinctum ad Eurystheum deduxit.

Hydræ] De ea supra vs. 71.

Ovid.

4 R

Quid? cum **Thracas** equos, humano sanguine pingues,
Plenaque corporibus laceris præsepia vidi, 195
Visaque dejeci, dominumque ipsosque peremi?
His elisa jacet moles Nemeæa lacertis?
Hac coelum cervice tuli? defessa jubendo est
Sæva Jovis conjux: ego sum indefessus agendo.
Sed nova pestis adest: cui nec virtute resisti, 200
Nec telis armisve potest. Pulmonibus errat
Ignis edax imis, perque omnes pascitur artus.
At valet Eurystheus, et sunt, qui credere possint

duplas vires. Quid? quod intuitus sum equos Diomedis saginatos sanguine humano, et stabula referta corporibus discerptis, atque dirui ea conspecta, atque illos cum hero jugulavi? Ingens Leo Nemeæus nullus est sublatus meis brachiis? fulsi cælum hoc collo? Crudelis uxor Jovis defatigata est imperando; ego sum integer laborando. Verum inaudilum malum me urget, contra quod neque licet stare fortitudine, neque jaculis, neque armis. Ardor rapax voluitur per intimum pulmonem, atque foretur per omnia membra. At Eurystheus prospera fruitur valetudine: et con-

vel Nec tu: alter Erfurt. Nec trax.—194 Quid cum Heins. dedit ex duobus Med. Cant. Fl. S. Marci, N. Bernegg. et aliis; multi vett. Quid, quod; quam lect. exemplis Bothius tuetur. Thracas Heins. dedit ex Norico; alii Thraces. Deinde unus Bas. equas, et mox ipsasque. Unus Gron. etiam et unus Leid. sung. pastas; Jun. plenos.—196 Leid. Vis. conjeci; O. dejecti: Heins. malebat disjeci.—197 Pr. Gron. et pr. Twisden. jac. pestis Nem. Sixii Cod. proles. Post hunc vs. in quibusdam legebatur His jacet, [vel Cacus.] horrendum Tiberino littore monstrum: quidam etiam Cacus et horr.—198 In Heidelb. cæl. virtute; sed superscriptum cervice.—199 Voss. Conjux sola Jovis.—201 Armisve Leid. et quatuor alii: quinque animisque; Bonon. herbisque: vulg. armisque.—202 Unus Med. spargitur art.—203 Admodum variant codices. Aut valet duo. Et valet unus. Id valet Cantab. et quatuor alii: Hoc velit, Id velit, aut valet, Havolet, Advolet, Avolet, et similia alii: unus etiam, At manet.—

NOTÆ

194 **Thracas**] Diomedis fuerunt, Thraciæ regis, quos ille hospitem carnibus alebat: quem quidem tyrannum Hercules iisdem equis discerpendum objecit.

197 **Moles Nemeæa**] Leonem illum ingentem dicit, ferro omnique telo inviolabilem, qui Argivi agri Nemeæam sylvam infestabat. Illum autem in spelunca, cujus alterum aditum obstruxerat, Hercules comprehendit et suffocavit; cujus detractam pellem deinceps corpori munimentum et insigne gestavit.

198 **Cælum**] Illud in gratiam Atlantis Manritaniæ regis, a quo hospitibus exceptus fuerat, humeris sustentavit. Quod quidem idcirco fictum est quod ab Atlante Astrologiam Hercules didicerit.

Jubendo] Per Eurysthenem, scilicet, Stheneli filium, Mycenarum regem, qui Junoni odio obsequens Herculem ad difficillima quæque coëgit: cum ille Jovis edicto et Apollinis monitu persuasus libens labores omnes exhauriret.

203 **At valet**] Indignationem habet

Esse Deos? Dixit. Perque altum saucius Œten
 Haud aliter graditur, quam si venabula tigris 205
 Corpore fixa gerat, factique refugerit auctor.
 Sæpe illum gemitus edentem, sæpe frementem,
 Sæpe retentantem totas infringere vestes,
 Sternentemque trabes, irascentemque videres
 Montibus, aut patrio tendentem brachia cœlo. 210
 Ecce Lichan trêpidum, et latitantem rupe cavata
 Aspicit: utque dolor rabiem collegerat omnem;
 Tune, Licha, dixit, feralia dona tulisti?
 Tune meæ necis auctor eris? Tremat ille, pavetque
 Pallidus; et timide verba excusantia dicit. 215
 Dicentem, genibusque manus adhibere parantem,

spiciuntur, inquit, qui possint credere Deos esse? Atque afflictus haud aliter fertur per excelsam Œten, quam si Taurus ferat jacula impacta corpori, et auctor vulneris sese subduxerit. Sæpe illum cerneret gementem, sæpe trementem, sæpe iterum conantem discerpere unicum cognitum, et proterentem arbores, et oburgantem montes, et tol- lentem lacertos ad cœlos patrios. En videt Lichan trementem et sese tegentem rupe ar- cuita: atque ut dolor coegerat omnem furorem, Tune, Licha, ait, obtulisti munera fa- talia? tune eris causa meæ mortis? Ille exsanguis tremat et timet, et pavide profert

204 *Altum* dedit Heins. ex Fl. S. Marci et aliis quibusdam; plurimi, *altam*.—
 205 *Tigris* præfert Fl. S. Marci: sed alter Hamburg. *pardus*: duo *cercus*: vul-
 go, *taurus*.—207 *Frementem* adoptavit Heins. ex Cod. Sprotii, quia hoc dig-
 nitus Hercule quam *trementem*: pr. Bonon. *dementem*; Cant. et pr. Gron.
gementem.—208 *Infringere* est e conj. Capoferrei, quia vulg. *effingere vestes*
duram et inusitatum est: Genev. *refringere*.—209 Heins. conj. *incursantemq.*
vid. Burmanno vulg. placet.—211 Gebhard. Crepund. III. 23. ex Pal. *rup.*
caduca, ut imminens intelligatur.—212 In Dominic. Cant. séc. Pal. Heidelb.
 et aliis *colleg. ingens*.—213 In uno Ciofani *furialia don.* Berolin. *fatalia. Tu-*
listi Burm. dedit ex duobus vett. vulg. *dedisti*.—214 Langerm. auct. *eras*.—

NOTÆ

maximam hæc Eurysthei hominis ini-
 quissimi, vigentis tamen, commemo-
 ratio. Neque vero Herculem modo,
 sed viros sanctissimos etiam, in stupo-
 rem perduxerunt bonorum res adver-
 sæ, malorum secundæ: quanquam in
 suorum salutem Deum dirigere om-
 nia sui tandem apertissime cognos-
 cunt.

Et] Indignationi maxime servit
 hæc vocula.

206 *Factique*] Quod præsertim ad

exacerbandam feræ iram facit.

210 *Patrio*] Mirum profecto quod
 ex hac vita excedere vix unquam
 aliter quam ingratius cœlo exulibus
 libeat; cum tamen ea miseriarum sit
 vallis, præcepsque ad Inferos descen-
 sus, nisi per eam ad superos ascen-
 dere, atque in Patriam festinare hilari
 conatu indefesse cogitemus.

216 *Genibus*] Quibus quia advol-
 vuntur supplices, misericordiæ sedes
 dicta sunt.

Corripit Alcides; et terque quaterque rotatum
 Mittit in Euboicas, tormento fortius, undas.
 Ille per aërias pendens induruit auras.
 Utque ferunt imbres gelidis concrescere ventis; 220
 Inde nives fieri; nivibus quoque molle rotatis
 Astringi, et spissa glomerari grandine corpus;
 Sic illum validis actum per inane lacertis,
 Exsanguemque metu, nec quicquam humoris habentem,
 In rigidas versum silices prior edidit ætas. 225
 Nunc quoque in Euboico scopulus brevis emicat alte
 Gurgite; et humanæ servat vestigia formæ.
 Quem, quasi sensurum, nautæ calcare verentur,
 Appellantque Lichan. At tu, Jovis inclyta proles,
 Arboribus cæsis, quas ardua gesserat Cete, 230
 Inque pyram structis, arcus pharetramque capacem,
 Regnaque visuras iterum Trojana sagittas,

voces supplices. Hercules tollit loquentem, et conantem admovere manus genibus, et jacit fortius machina terque quaterque circumactum in mare Euboicum. Ille sublatus dirigit per aërem. Atque ut dicunt nimbos coalescere ventis frigidis; inde nives procreari; nivibus insuper circumactis per gravitatem, coarctari, et corpus conglomerari densa grandine; ita veteres dixerunt, illum missum per vacuum aërem fortibus brachiis, exhaustum pavore, neque habentem quicquam humidi, mutatum fuisse in durum saxum. Nunc etiam extat parvus scopulus in mari Euboico, atque retinet signa figuræ humanæ; quem, quasi sensurum, nautæ timent tangere, et vocant Lichan. At tu, clare Jovis filii, arboribus excisis, quas excelsa Cete produxerat, iisque compositis in rogam, imperas filio Pæantis tollere arcum et vastam pharetram, et

215 Pro timide Bothius conj. *tumido*.—217 Gron. *Arripit Alcid*.—221 *Molle* est e conj. Heins. quod et Beron. olim viderat.—223 *Actum* ex altero R. recepit Heins. pro *jactum*.—225 *Rigidas* Heins. cum uno Med. et Ro. ceteri *rigidos*.—226 *Emicat*, at Pal. alteri *eminet* Gebhard. cum Grutero prætulit. Quidam emend. in *Euboici*...alto *Gurg.* vel *alti*.—230 Nonnulli cum Berolin. *gesser. Ceta*.—231 Berolin. *arcum* pro *arcus*.—232 Leid. *Bellaque*. Heins. conj.

NOTE

218 *Euboicas*] Quæ inter Cenæum promontorium, ubi Hercules facturus sacrum, et Cætam montem, ubi cremandus, extendebantur. De Euboico mari loquitur.

227 *Servat*] Ut monumentum videatur, quam tutum et snave sit in Potentium servitio senescere, qui non semel, postquam miserorum viribus

ad nefas sunt abusi, exhaustos impotentissime et per injuriam a se depellunt.

228 *Quasi sensurum*] Immo quia sensuri ipsi; *Lichas* enim Græcis abruptum dicitur seu truncum: ut scopulum fuisse Licham intelligamus a reliquo Cenæo divisum.

232 *Visuras iterum*] Namque sine

Ferre jubes Pœante satum : quo flamma ministro
 Subdita : dumque avidis comprehenditur ignibus agger ;
 Congeriem sylvæ Nemeæo vellere summam 235
 Sternis : et imposita clavæ cervice recumbis,
 Haud alio vultu, quam si conviva jaceres,
 Inter plena meri redimitus pocula sertis.

FAB. IV. Hercules in Deum.

HERCULES in Ceta Thessaliæ monte, præstructo rogo, ac sagittis traditis Philoctetæ Pœantis filio, qui ejus pyram struxerat, flammis exustus est : ita ut immortalium Deorum jus a Jove in cælo reciperet, et aliquando placata Junone, filiæ ejusdem nomine Hebe jungeretur. Deianira autem, re audita, ipsa se interfecit.

JAMQUE valens, et in omne latus diffusa sonabat,
 Securosque artus, contemptoremque petebat 240
 Flamma suum. Timuere Dei pro vindice terræ.

spicula visura denuo regna Trojana ; quo famulo ignis suppositus est ; et dum strues corripitur flammis rapacibus, imponis ultimo cumulo lignorum pellem Nemeæam, et capite in clavam demisso non alio vultu decumbis, quam si accumberes conviva ornatus coronis inter crateres vino plenos.

IV. *Et jam flamma fortis, atque sparsa in omnes partes strepebat, et ferebatur in membra tranquilla, et suum contemptorem. Dii metuerunt pro ultore terræ. Quos*

Regn. versuras.—234 Cant. avid. comprehenditur.—241 Pro timuere quatuor tre-

NOTÆ

illis Trojam capi non posse erat in fatis : quapropter Philoctetem una cum sagittis ad bellum Græci perduxerunt. Illas autem Troja ante senserat, cum Laomedontis perfidia incensus Hercules, qui ab illo sibi promissam filiam Hesionen a Ceto liberatam non posset impetrare, urbem totam diripuit.

233 *Pœante*] Philocteten dicit, Herulis comitem, Pœantis filium, qui illius rogo flammam supposuit.

234 *Agger*] Pro lignorum strue posuit ; quanquam proprie terræ est congeries.

235 *Sylvæ*] Lignorum, ex quibus rogos constabat, super quæ Nemæi leonis pellem, in qua moriturus decumberet, Hercules stravit. Virtutis autem ejus una cum clava insigne fuit et monumentum, quibus quidem in morte sicuti in vita est usus, ut eadem arma quibus in extremis vincamus, eandemque virtutem, qua nos denique involvamus per totam vitam, quod ille fecerat, paranda et tractanda esse intelligamus.

240 *Securos*] Namque vel difficillima grata etiam animo obfirmato videntur : ut animum vincere, et ra-

Quos ita (sensit enim) læto Saturnius ore
 Jupiter alloquitur: Nostra est timor iste voluptas,
 O Superi: totoque libens mihi pectore grator,
 Quod memoris populi dicor rectorque paterque: 245
 Et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
 Nam quanquam ipsius datur hoc immanibus actis;
 Obligor ipse tamen. Sed enim, ne pectora vano
 Fida metu paveant, Cætæas spernite flammæ.
 Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes, 250
 Nec nisi materna Vulcanum parte potentem
 Sentiet. Æternum est, a me quod traxit, et expers,
 Atque immune necis, nullaque domabile flamma.
 Idque ego defunctum terra cœlestibus oris
 Accipiam, cunctisque meum lætabile factum 255
 Dis fore confido. Si quis tamen Hercule, si quis

(nam advertit) Jupiter Saturnius sic compellat cultu hilari: Hic metus nobis est gratissimus, o Cœlicolæ, atque ultro gaudeo toto corde, quod perhibeor et rex et pater populi haud ingrati, et mea soboles secunda quoque est vestra benevolentia. Nam siquidem istud conceditis ejus factis incredibilibus, nihilominus ego acceptum habeo: ceterum ne cara pectora extimescant nulla causa, contemnite ignes Cætæos: qui superavit omnia, superabit etiam flammæ quas videtis. Neque nisi parte materna experietur validum ignem: quod habuit a me est æternum, et intactum atque inaccessible mortis, et nullo igne superandum. Atque ego id admittam in cælum defunctum terra; et credo meum facinus futurum gaudio omnibus Diis. Si quis tamen

muere. Septem rind. mundi.—243 Berolin. iste voluntas.—245 Unus Bas. tutorque pat.—247 Datur est ex Fl. S. Marci, sec. Med. et multis aliis: ceteri datis. Berolin. datis hæc. Porro, Med. unus et Leid. insignibus actis, quod Burm. defendi posse putat ex Heroid. III. 121. Alterum videtur efficacies. Horat. Ep. II. 1. 6. 'ingentia facta' Bacchi, Romuli, &c.—250 Berol. qui vincit.—252 Bothius conj. et eropes.—253 Fl. S. Marci immun. simul: unde Heins. conj. situs. Heins. suadet nullique flammæ; nam unus ex ejus Mss. habet

NOTE

tione superare maximus sit labor. Verum enim solemus nos tergiversari et nobis imponere: voluptatem virtutis specie amplectimur; a qua postea cum divelli necesse est, ipsi nobis mori videmur.

241 *Vindice*] Hercule nimirum, qui omnes terras a monstris, latronibus, et nefariis hominibus purgabat.

243 *Nostra*] Jovi nempe gratum

fuit Deos Herculi filio faventes, et erga se benevolos, cernere.

251 *Materna*] Quæ nobis omnibus eadem est terrestria illa et vere mortua, sensui et voluptati affixa; quam, flagitiosissimam et Deo aversam, nisi, divitiis spretis, honoribus, ejusque fulcimentis quibuscumque, serio et toto corde exuerimus, ad veram Deum vitam emergere non licet.

Forte Deo doliturus erit, data præmia nolet;
 Sed meruisse dari sciet; invitique probabit.
 Assensere Dei. Conjux quoque regia visa est
 Cetera non duro, duro tamen ultima vultu 260
 Dicta tulisse Jovis; seque indoluisse notatam.
 Interea, quodcumque fuit populabile flammæ,
 Mulciber abstulerat; nec cognoscenda remansit
 Herculis effigies; nec quicquam ab origine ductum
 Matris habet: tantumque Jovis vestigia servat. 265
 Utque novus serpens, posita cum pelle senecta,
 Luxuriare solet, squamaque virere recenti;
 Sic, ubi mortales Tirynthius exuit artus,
 Parte sui meliore viget; majorque videri
 Cœpit; et augusta fieri gravitate verendus. 270
 Quem pater omnipotens, inter cava nubila raptum,
 Quadrijugo curru radiantibus intulit astris.

erit ægre passurus Herculem, si quis forte Deum; nollet mercedem collatam; ast sciet meruisse conferri, et nolens assentietur. Dū annuerunt. Uxor etiam regia visa est accepisse alia omnia verba Jovis facie non aversa, postrema tamen facie aversa: atque ægre tulisse se tactam. Interea Vulcanus rapuerat quicquid fuit igni delendum: neque forma Herculis remansit cognoscenda; neque habet quicquam ortum a forma matris, et servat tantum imaginem Jovis. Atque ut anguis novus conuerit exsilire, senio omisso cum exuviis, et micare squama nova; ita postquam Tirynthius deposuit membra morti obnoxia, viget parte sui potiore, et cœpit videri major, et fieri colendus veneranda gravitate. Quem pater omnipotens sublatus curru quadrijugo inter opacas nubes collocavit inter splendentia sidera.

oblique. Approbat Burm.—257 Burm. malit, doliturus, et hæc data præmia nolet; At meruisse; nam Et est in uno Mor.—261 Bas. indol. notarant; unus Mor. notatum; multi scripti notata, vel notata est.—262 Vulg. popul. flamma.—263 Heidelb. Mulcifer abstul.—264 Ab origine Heins. cum Gron. et Med. ceteri ab imagine.—267 Virere habent Pal. et A. reliqui nitere.—271 Berolin.

NOTE

259 *Conjux*] Juno est, Herculi semper infensa, quam oblique tetigit Jupiter.

263 *Mulciber*] Vulcanus est, a mulcendo ferro, qui pro igne sæpissime

ponitur.

265 *Vestigia*] Animam a Jove ortam, vel quod in Hercule immortale erat, intelligit.

FAB. V. Galanthis in Mustelam.

ALCMENA cum ex Jove conceptum Herculem propter Junonem parere non posset, implorata ab ea partubus præsiciens Lucina, quam quidem Ilithyiam interpretantur, ad fores reginæ venit: et cum in terra residens nexis manibus partum retardaret, Galanthis præministra conspexit eam, auspicataque est eo gestu impedimento esse dominæ suæ, quomius pareret, et providentia dolum ridens, ementita est Alcmenam partu solutam. At illa imprudens resolutis manibus Alcmenam cruciata liberavit. Cujus astutiam gravissima pœna est prosecuta: namque eam in mustelæ figuram convertit: ita ut ore, quo mentita est, pareret.

SENSIT Atlas pondus. Neque adhuc Stheneleius iras
 Solverat Eurystheus; odiumque in prole paternum
 Exercebat atrox. At longis anxia curis 275
 Argolis Alcmenæ, questus ubi ponat aniles,
 Cui referat nati testatos orbe labores,
 Cuive suos casus, Iolen habet. Herculis illam
 Imperiis thalamoque animoque receperat Hyllus:
 Impleratque uterum generoso germine. Cui sic 280
 Incipit Alcmenæ: Faveant tibi numina saltem;
 Corripiantque moras, tum cum matura vocabis
 Præpositam timidis parientibus Ilithyiam;

v. *Atlas sensit onus: neque adhuc Eurystheus Stheneleius odium expleverat; et sævus exercebat iram paternam adversus filium. At Alcmenæ Argolica sollicita assiduâ curis habet Iolen cui credat querimonias aniles, cui narret labores filii toto orbe cantatos, vel suos casus. Hyllus illam acceperat lecto et animo jussu Herculis; et impleverat alvum semine nobili; cum Alcmenæ sic incipit; Dii tibi sint saltem auxilio, et tunc tollant moras, cum parturiens appellabis Ilithyiam numen habentem in paridas puerperas, quam Junonis potestas mihi reddidit minus æquam. Namque,*

Hunc pater. Cant. etiam nub. tractum.—273 Heidelb. Sthenel. heros.—276 Unus Mor. ubi fundat.—277 Pat. nat. vulgatos.—279 Plurimi Imperio thalam.—280 Germine vetustiores plurimi, at Cant. Arnd. et tres alii sanguine: vulg. semine. Cui ex tert. Med. et quatuor aliis; ceteri cum.—282 In uno Ciofani cum paritura.—283 Pr. V. et quidam alii Præp. timidis.

NOTÆ

273 *Atlas*] Qui, Mauritaniæ rex, regis filia, ab Hercule adamata, deinde cælum ob Astrologiæ peritiam sustentare dictus est. Hyllus filio in uxorem tradita.

283 *Ilithyiam*] Dianam volunt esse,

278 *Iolen*] Quæ Euryti (Echaliæ et Junonem Lucinam, quæ parturi-

Quam mihi difficilem Junonis gratia fecit.

Namque laboriferi cum jam natalis adesset 285

Herculis, et decimum premeretur sidere signum ;

Tendebat gravitas uterum mihi : quodque ferebam,

Tantum erat, ut posses auctorem dicere tecti

Ponderis esse Jovem. Nec jam tolerare labores

Ulterius poteram : quin nunc quoque frigidus artus, 290

Dum loquor, horror habet ; parsque est meminisse doloris.

Septem ego per noctes, totidem cruciata diebus,

Fessa malis, tendensque ad cœlum brachia, magno

Lucinam, Nixosque pares, clamore vocabam.

Illa quidem venit, sed præcorrupta, meumque 295

Quæ donare caput Junoni vellet iniquæ.

Utque meos audit gemitus ; subsedit in illa

Ante fores ara, dextroque a poplite lævum

Pressa genu, digitis inter se pectine junctis,

cum jam natalis Herculis laboriferi appropinquaret, et decimum sidus urgeretur a Sole, gravitas tendebat mihi ventrem ; et quod gestabam erat tantum, ut pronum esset dicere auctorem tantæ sarcinæ esse Jovem : neque jam poteram amplius pati labores : quin nunc etiam gelidus timor habet membra dum verba facio, et recordari est pars laboris. Ego torta per septem noctes, atque totidem dies, defatigata doloribus, et tendens brachia ad cælum, vocabam magno clamore Lucinam ad impeditos partus. Illa quidem accessit, sed præcorrupta, et quæ cuperet meam vitam prudere infestæ Junoni. Et cum audivit meos gemitus, constitit ad illud altare pro foribus : et imposuit dextrum poplitem sinistro genu ; atque digitis inter se connexis ad mo-

Sec. Med. *Ilthyian*.—286 Fl. S. Marci, pr. Pal. quart. Med. et multi alii et decimo.—288 Med. quartus auct. ducere. Tecti dedit Heins. ex melioribus : vulg. tanti.—289 Unus Med. jam celare. Nonnulli tolerare dolores ; Med. et Bonon. laborem.—291 N. sec. Med. horr. adit ; unde Heins. obit.—294 Vulgo, ad nexos partus. Unus V. et Ciofan. ad nexosque pares. Dan. Heins. ex Mss. protulit ad nixus pares, et conjecit, ad nixus vel nixus partes. Plerique vetustiores, Lucinam nexosque pares, nisi quidam quidam nixusque, quod Turnebo probatum. Fl. S. Marci pro diversa lectione, vel nixus vel noxas. Prim. Med. sec. Pal. et duo alii, nexosque pares. Heins. elegit ex uno suo, nixosque pares, idemque olim legebat, nixura pares. Burm. conj. nixosq. Lares.—296 Pro vellet unus Medic. et Heins. mallet, probante Burm.—297 Gron. sensit gem. Heins. item conj. in ima.—298 A popl. est ex Prisciano et sex Mss. Heins. vulg. est : complures e ; duo in.—299 Et digit. in sec. Med. et aliis : digitisque idem Priscianus cum membranis haud paucis. Pro junctis Heins. malletinctis, aut

NOTE

entibus opifera adveniat.

286 Decimum] Sol nimirum singulis mensibus singula Zodiaci signa per-
lustrat : ut per decimum decimus

mensis intelligatur.

294 Nixos] Duos fratres nixuum seu partuum adjutores, de quibus Festus, qui tres tamen fuisse scribit.

Sustinuit nixus. Tacita quoque carmina voce 300
 Dixit: et inceptos tenuerunt carmina partus.
 Nitor, et ingrato facio convicia demens
 Vana Jovi: cupioque mori; moturaque duras
 Verba queror silices. Matres Cadmeides adsunt;
 Votaque suscipiunt: exhortanturque dolentem. 305
 Una ministrarum, media de plebe, Galanthis,
 Flava comas, aderat, faciendis strenua jussis;
 Officiis dilecta suis. Ea sensit iniqua
 Nescio quid Junone geri: dumque exit, et intrat
 Sæpe fores; Divam residentem vidit in ara; 310
 Brachiaque in genibus digitis connexa tenentem:
 Et, Quæcumque es, ait, dominæ gratare; levata est
 Argolis Alcmene: potiturque puerpera voto.
 Exsiluit, junctasque manus patefacta remisit
 Diva potens uteri. Vinculis levor ipsa remissis. 315
 Numine decepto risisse Galanthida fama est.
 Ridentem, prensamque ipsis Dea sæva capillis

dum pectinis, remorata est partus. Protulit quoque carmina voce summissa: atque carmina cohibuerunt partus inchoatos. Contendo, et amens jacio inania convicia in Jovem immemorem, et opto obire, et conqueror vocibus tacturis rigida saxa. Matronæ Cadmeides astant, et concipiunt preces, et animos augent laborantis. Una famularum, Galanthis nomine, ex media plebe, flavos habens capillos, sedula in mandatis exequendis, amata suis officiis, astabat: ea intellexit nescio quid agi Junone aversa: et dum prodit sæpius, atque subit jactuam, advertit Deam sedentem super altari, atque habentem lacertos genibus commissos digitis: et, Quæcumque es, inquit, gratulare dominæ: Alcmene Argolica liberata est, et sætym enixa fruitur voto. Dea ventri præposita emicuit, atque exterrita solvit manus commissas: ego absolver vinculis solutis. Aiunt Galanthida risisse numine eluso. Dea crudelis prostravit

nexis: et hoc habet Lactant. in Argum.—300 Berolin. Sust. partus; et sic Mitscherl. edidit.—303 Pr. Mor. motur. duras.—304 Nonnulli libri scripti Verb. loquor; et ita quidam Codd. unus Leid. et alius fero. Deinde Bonon. Cadm. astant.—305 Genev. Vot. concipiunt. Pro dolentem duo Codd. timentem.—310 Berolin. in aram.—313 Duo Codd. puerp. nato; Bas. partu.—314 Exsiluit ex melioribus Heins. recepit; vulg. Exsiliit. Duo Med. man. stupefacta. Bonon. etiam resolvit pro remisit.—315 Bonon. ips. solutis.—317

NOTÆ

300 *Sustinuit*] Pro, retardavit. Tali autem gestu impediri partus scripsit quoque Plinius.

304 *Cadmeides*] Thebanæ, a Cadmo Thebarum ædificatore.

310 *Divam*] Lucinam; scil. seu Ithyiam.

315 *Potens uteri*] Lucinam dicit, quæ parturientibus adest.

Traxit, et e terra corpus relevare volentem
Arcuit: inque pedes mutavit brachia primos.
Strenuitas antiqua manet: nec terga colorem 320
Amisere suum: forma est diversa priori.
Quæ, quia mendaci parientem juverat ore,
Ore parit: nostrasque domos, ut et ante, frequentat.

FAB. VI. et VII. Dryope in arborem Loton. Iolaus in Adolescentem.

DRYOPE Euryti filia, soror Ioles, Andræmonis conjux, quam antea dilexerat Apollo, cum ad lacum sacratum Nymphis dona ferens venisset, et ex arbore loto ramum decerpisset, quo parvum filium nomine Amphison, quem secum tulerat, oblectaret, in quam Lotos, fugiens Priapum, erat transfigurata, quia sacræ arboris extiterat violatrix, trunco ejus hæsit infixa. Inter quæ dam sororis casum Iole refert Alcmenæ; Iolaus, Herculis et Hebes filius, in antiquam pueritiam transfusus videtur. Sic enim Jænonis filia roganti conjugî promiserat.

DIXIT: et, admonitu veteris commota ministræ,
Ingemuit; quam sic nurus est affata gementem: 325
Te tamen, o genitrix, alienæ sanguine vestro
Rapta movet facies. Quid si tibi mira sororis

identem, et correptam ipsa coma, atque prohibuit conantem tollere corpus ex terra: et convertit brachia in pedes anteriores. Vetus agilitas superest: neque dorsum deposuit suum colorem: figura alia est a priore. Quæ quia opem tulerat parienti ore fallaci, fœtus emittit ore; atque colit nostras domos, ut et prius colebat.

VI. VII. Absolvit; et tacta recordatione veteris famulæ, indoluit: quam gementem nurus sic allocuta est: Attamen, o mater, vultus sublatus alienæ a nostro sanguine te tangit. Quid si tibi narrem stupendam sortem meæ sororis? Tametsi fœtus et

Unus Heins. et Grævianus *prens. suis*, quod Heins. rectius videbatur, qui et olim conjecit *prens. solo D. s. c. Stravit, et, &c.* Pro *volentem* quinque vet. *parentem*.—323 Scripti et Edd. nonnullæ *velut pro ut et*.—324 Voss. *et a monitu*.—325 *Gementem* est ex Med. familiari Ovidii repetitione; alii *loquentem*, vel *parentem*.—326 Sic Heins. ex melioribus; vulg. *alienæ a sanguine nostro*.

NOTE

- 320 *Nec terga]* Mustela nempe, cujus formam induit Galanthis, sicuti ipsa flava comas, colore est flavo.
 323 *Ore parit]* Hoc ideo fictum, quod ore catulos suos subinde ex uno loco in alium transferat.
 325 *Nurus]* Iole est, Hylli, Herculis filii, uxor: ut supra annotatum.
 327 *Rapta]* De Galanthide loquitur, quæ in mustelam conversa.

Fata meæ referam? quanquam lacrymæque dolorque
 Impediunt, prohibentque loqui. Fuit unica matri
 (Me pater ex alia genuit) notissima forma 330
 Œchalidum Dryope: quam virginitate carentem,
 Vimque Dei passam, Delphos Delonque tenentis,
 Excipit Andræmon; et habetur conjuge felix.
 Est lacus, acclivi devexo margine formam
 Littoris efficiens: summum myrteta coronant. 335
 Venerat huc Dryope fatorum nescia; quoque
 Indignere magis, Nymphis latura coronas.
 Inque sinu puerum, qui nondum impleverat annum,
 Dulce ferebat onus: tepidique ope lactis alebat.
 Haud procul a stagno, Tyrios imitata colores, 340
 In spem baccarum florebat aquatica lotos.
 Carpserat hinc Dryope, quos oblectamina nato
 Porrigeret, flores: et idem factura videbar;

meror obstant, et impediunt sermonem. Dryope pulchritudine notissima Œchalidum fuit sola genitrici: pater me suscepit ex alia. Andræmon illam duxit spoliata virginitate, et violatam a Deo obtinente Delphos et Delon: atque creditur beata marito. Est stagnum præbens figuram littoris acclivis margine declivi: myrteta cingunt extremum. Dryope ignara sortis huc appulerat, et quo magis doleas, portatura sorta Nymphis. Atque gestabat ulnis gratum onus, puerum qui nondum absolverat annum: et nutrebat auxilio lactis tepidi. Non longe a lacu Lotos aquatica exhibens colores Tyrios florebat in spem baccarum. Dryope inde diripuerat flores, quos offerret filio ad oblectationem: atque videbar idem factura, nam astabam. Adverti gattas sanguis.

—327 Med. *tib. cara*; unde Heins. *rara*.—328 Plurimi *Facta meæ*.—334 Berolin. *Est locus acclivis*. Multi etiam alii *acclivis*. Heins. dedit *acclivi* ex uno Med. a rariore forma *acclivus*; et hoc unus Voss. et Twisden. habent.—336 *Huc* ex plerisque Codd. placet Heins. Edd. *hic*. Heidelb. pro quoque habet quodque, probante Bothio.—341 Berolin. *In spe*. Jun. et Leid. *baccarum specie*; nonnulli alii in *specie*.—342 Pr. Mor. *Carps. huic Dr. Med. hinc*

NOTÆ

331 *Œchalidum*] Id est, puellarum Œchalia oriundarum. Patronymica forma usus est Poëta pro patria.

Dryope] Quæ Euryti Œchaliæ regis filia.

332 *Delphos*] In hac enim Phocidis urbe ad Parnassum montem commune humani generis oraculum tenuit Apollo.

Delon] Quæ Cycladum omnium insula clarissima, ubi Apollinem et Dianam Latona enixa: quamobrem et Diis illis sacra.

341 *Lotos*] Quæ arbor est Africæ familiaris, baccas ferens tam grati saporis, ut hospitibus patriæ oblivionem injicere dicatur. A quo fabula non absudit.

Namque aderam. Vidi guttas e flore cruentas
Decidere; et tremulo ramos horrore moveri. 345
Scilicet, ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc Nymphæ, fugiens obscœna Priapi,
Contulerat versos, servato nomine, vultus.

Nescierat soror hoc; quæ cum perterrita retro
Ire, et adoratis vellet discedere Nymphis; 350
Hæserunt radice pedes. Convellere pœgnat:
Nec quicquam, nisi summa, movet. Succrescit ab imo,
Totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
Ut vidit; conata manu laniare capillos,
Fronde manum implevit: frondes caput omne tenebant. 355
At puer Amphissos (namque hoc avus Eurytus illi
Addiderat nomen) materna rigescere sentit
Ubera: nec sequitur ducentem lacteus humor.
Spectatrix aderam fati crudelis; opemque
Non poteram tibi ferre, soror: quantumque valebam, 360

volentis defluere ex flore, et ramos agitari horrore trepido. Nempe, uti seri rustici nunc denique memorant, Nympha Lotis citans pudenda Priapi commiserat faciem mutatam huic arbori, nomine retento. Soror mea istud ignoraverat; quæ tremefactu, cum niteretur refugere, et excedere Nymphis adoratis, pedes correpti sunt radice. Tentat avellere; neque quicquam movet nisi suprema: cortex mollis adnascitur ab ima parte, et paulatim tegit tota inguina. Postquam advertit, tentans discerpere comam manu, implevit manum foliis: folia occupabant totum caput. At puer Amphissus (namque avus Eurytus illi imposuerat hoc nomen) sentit mammam maternam indurescere; neque sucus lacteus sequitur lactentem. Astabam spectatrix duræ sortis, neque tibi poteram auxilio esse, soror: atque amplexa retardabam

penes, qui. — 344 Heins. ex uno suo malebat, Vidi (namque aderam) guttas. Pro e flore V. et unus Heins. de flore, quod aridet Burmanno; quia geminatur interdum præpositio, unde verb. compositum. — 345 Unus Gronov. Excidere; et. Dein tremulos Leid. habet. — 347 Alii scribunt Lotos. — 350 Sic Urbin. Langerm. unus Voss. Francof. et Caland. Excerpta. quidam, iret adoratis: vulgo, iret et oratis. — 353 Berolin. Tortaque. Gron. pr. lent. subit, quod rois lentus et paulatim melius convenire Burm. videtur: V. cepit. — 355 Tenebant ex vett. Heins. profert: vulg. tegebant. — 356 Amphissos ex Antonin. Lib. sed Mss. vett. et auctor Argum. Amphissos: alii Amphysos, vel Amphysos. — 357 Optimi scripti, teste Ciofano, Addiderat: unus Med. Ediderat: Heins. malebat Indiderat. Dein sentit pro vulg. sensit restituit

NOTÆ

346 Tardi] Qui arborem sacram fuit filius, inguine, pro quo etiam fuisse ante admonere debuissent, nisi, ut solent, tardi iugeni fuissent.

347 Priapi] Qui Bacchi et Veneris

fuit filius, inguine, pro quo etiam squimitur, famosus, ob fecunditatem hortorum Deus fabricatus.

Crescentem truncum ramosque amplexa, morabar :
 Et (fateor) volui sub eodem cortice condi.
 Ecce vir Andræmon, genitorque miserrimus, adsunt,
 Et quærunt Dryopen : Dryopen quærentibus illis
 Ostendi loton. Tepido dant oscula ligno : 365
 Affusique suæ radicibus arboris hærent.
 Nil nisi jam faciem, quod non foret arbor, habebas,
 Cara soror. Lacrymæ misero de corpore factis
 Irrorant foliis : ac, dum licet, oraque præstant
 Vocis iter, tales effundit in aëra questus : 370
 Si qua fides miseris, hoc me per numina juro
 Non meruisse nefas : patior sine crimine pœnam.
 Viximus innocuæ : si mentior, arida perdam,
 Quas habeo, frondes ; et cæsa securibus urar.
 Hunc tamen infantem maternis demite ramis ; 375
 Et date nutrici : nostraque sub arbore sæpe
 Lac facitote bibat ; nostraque sub arbore ludat.
 Cumque loqui poterit, matrem facitote salutet,
 Et tristis dicat : Latet hoc sub stipite mater.

stipitem crescentem et ramos quantum poteram : et, agnosco, oplui velari sub eodem cortice. Ecce Andræmon illius maritus, et pater infelicissimus adveniunt, et quærunt Dryopen: cum quærent Dryopen ostendi illis loton. Præbent suavia ligno calido: et manent porrecti ad radices suæ arboris. Nihil jam tibi supererat, quod non cset arbor præter vultus, dilecta soror. Lacrymæ defluunt in frondes nates ex corpore mutato: et dum datur, atque os præbet viam voci, emittit ejusmodi querimonium in auras: Si quæ est fides miseris, juro per Deos me non admisisse nefas: do pœnas sine crimine. Vitam egimus innocentem: si fallo, sicca amittam folia quæ gero; atque excisa securibus incendar. Ceterum tollite ex ramis maternis puerum, et committite nutrici, atque curate, ut bibat sæpe lac sub nostra arbore, et sub eadem sese oblectet, et cum didicerit fari, facite ut salutet matrem: et mæstus

Heins.—358 V. et alter Gron. *seq. sugentem*.—362 Heins. olim conjecerat *cœri* pro *colui*.—363 O. *Andræmo*.—364 Leid. unus, et Gron. et duo alii *Et qu. ubi sit Dryope: quær.*—365 Cant. pr. Bas. et decem alii *trepido* dant.—366 Multi libri *Effusique*: sec. Pal. *Affixique*.—367. 368 Heidelb. arb. *habebat Clara sor.* Tum Heins. conj. *verso*, et Burni. *mixto de corp.* cui consentit Bothius.—371 Fragn. Cæsen. *fid. superis, hoc*.—372 Gron. *Immeruisse nef.*—379 Ex octo vett. Heins. dedit *sub*; vulg. *in*: unus Pat. *in cortice*.—

NOTÆ

363 *Genitor*] Eurytus, qui Dryopes pater.

366 *Suæ*] Eadem nimirum Dryope

Euryti filia, et Andræmonis conjux, utriusque, quanquam jure diverso, erat.

Stagna tamen timeat; nec carpat ab arbore flores: 380
 Et frutices omnes corpus putet esse Dearum.
 Care, vale, conjux, et tu germana, paterque.
 Quis si qua est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
 A pecoris morsu frondes defendite nostras:
 Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est, 385
 Erigite huc artus, et ad oscula nostra venite,
 Dum tangi possum, parvumque attollite natum.
 Plura loqui nequeo: nam jam per candida mollis
 Colla liber serpit: summoque cacumine condor.
 Ex oculis removete manus: sine munere vestro 390
 Contegat inductus morientia lumina cortex.
 Desierant simul ora loqui, simul esse: diuque
 Corpore mutato rami caluere recentes.
 Dumque refert Iole fatum miserabile, dumque
 Eurytidos lacrymas admoto pollice siccatur 395

dicat, Genitrix conditur sub hoc trunco. Caveat tamen a lacubus, neque deripiat flores ab arbore, atque arbitretur omnes frutices esse corpus Dearum. Valeas, dilecte marite, et tu soror, atque genitor: quibus si quæ est pietas, tuta prastate nostra folia a plaga acutæ falcis, et a morsu pecoris. Et siquidem mihi non licet ad vestros amplexus flecti, tollite huc membra, atque accedite ad nostra suavia, dum possunt sentiri, atque admoveat partum filium. Non possum plura proferre: nam jam lentus cortex currit per collum album, et tegor summo fastigio. Tollite manus ab oculis: liber adnatus condat sine vestro officio oculos morientes. Os simul desierat verba fundere, atque esse: et rami noti diu calidi fuerunt corpore verso. Et dum Iole narrat sortem lugubrem, et dum Alceme abstergit lacrymas Eurytidos

380 Pro stagna Med. Leid. et sex alii, *signa*, unde Heinsius faciebat olim, *ligna*: *Signa tamen tenent* Leid. *Stagna tamen vitet* unus Heinsii. metuat Strozæ. Ab arbore frondes undecim.—383 Quis ex Urbin. et sex aliis recepit Heins. vulg. qui. *Acut. cuspide* R. unus.—385 Sic vulg. Editiones nonnullæ et sex scripti, *non est incumbere vobis*; atque ita sec. Pal. nisi quod in illo, *non fas est*: unus Med. *vobis incumbere non est*: Thysii, *Et quoniam nymphas*; rō ad vos a manu secundā in Urbinati, erasa veteri lectione: *vobis occurrere non est* unus Voss. Putat Heins. latere Græcismum; et protulit, *Et quoniam non est ad vos incumbere vobis*: vel, *Et quoniam falo non est incumbere vobis*.—387 Possum Heins. præfert: vetustiores possunt.—388 Heins. mavult jam jam: sed et vs. 403. nam jam.—390 Nonnulli sine crimine: duo vulnere nostro; quatuor murmure vestro.—391 Contegat Heins. dedit ex scriptis; vulg. Contegit. Obductus etiam unus Mor.—392 Desierant...ora etiam ex Heins. vulg. Desierat ... ore.—394 In quibusdam Iol. factum. Vett. etiam ma-

NOTÆ

390 Sine munere] Pietatis fuisse officium, quod ad sanguine vel affinitate proximos spectaret, morientium

claudere oculos, jam aliquoties vidimus.

395 Eurytidos] Ioles, Euryti filia.

Alomene, flet et ipsa tamen : compescuit omnem
 Res nova tristitiam : nam limine constitit alto
 Pæne puer, dubiaque tegens lanugine malas
 Ora reformatus primos Iolaus in annos.

FAB. VIII. Callirhoës filii in Juvenes.

CALLIRHOË Acheloi æmnis filia Alcimæonis, qui materno sanguine aspersus in Acarnaniam se contulerat, ut expiaretur, conjugium iniit. Ex daæbuis Alcimæon filios edidit : qui cum per fallaciam a Phegeø, cujus ante filiam habuerat, esset occisus ; petit Callirhoë a Jove liberis suis, ut ultores patris essent, annos adjiceret. Ergo ut id consequi possent, Dei voluntate ex pueritia in adolescentes factum est ut cederent.

Hoc illi dederat Junonia muneris Hebe, 400
 Victa viri precibus. Quæ cum jurare pararet
 Dona tributuram posthac se talia nulli ;
 Non est passa Themis. Nam jam discordia Thebæ
 Bella movent, dixit, Capaneusque nisi ab Jove vinci

pollice admoto, et ipsa tamen lacrymatur, res nova submovit omnem mæstitiam : namque Iolaus propemodum adolescentulus velans maxillas incerta lanugine, vultus habens restitutos in primos annos sese obtulit ad excelsas fores.

VIII. *Hebe Junonia, plecta precibus mariti, illi præbuerat hoc beneficium ; quæ cum vellet sacramento sese obstringere, se nulli præbituram posthac ejusmodi munera, Themis non sivit. Nam jam Thebæ, inquit, cient bella discordia : et Capaneus non*

jori ex parte mirabile. Heins. mallet *fatum mirebile*.—397 Berolin. *nam lumine*.—398 Thuan. *Forte puer. Dubiasque alius*.—402 *Posthac ex N. sec. Med. et uno Leid. vulg. post hunc : alii nonnulli post hæc*.—404 Fl. S. Marci *Bel*

NOTÆ

398 *Dubia*] Quam vix esse crederes, ita primum apparebat.

399 *Iolaus*] Qui Iphicli Herculis fratris fuit filius, ideo juvenili ætati restitutus, quod in senecta multa egregia facinora præstiterit.

400 *Hebe*] Quæ Junonis filia, juvenutis Dea, Junone etiam assentiente, Herculi in cælum recepto nupsit. Apposite profecto, siquidem fortitudinis, quam per Herculem significari voluerunt, comes esse solet juvenus.

402 *Talia*] Ut quempiam juventuti

restitneret.

403 *Themis*] Justitiæ Dea, quæ fas jubet, nefas vetat, nihil impunitum sinit, vaticiniis et religioni præest.

Nam] Multa vaticinatur Themis quæ futura erant, ut ad rem possit descendere ; cujus causa a jurando Heben absterruerat, ‘ Dona tributuram posthac se talia nulli : ’ ut lectori ad versum usque 416. ante pervenire oporteat, quam Deæ scopum assequatur.

404 *Movement*] Auctores ejus fuerunt

Haud poterit : ibuntque pares in vulnera fratres : 405
 Seductaque suos Manes tellure videbit
 Vivus adhuc vates : ultusque parente parentem
 Natus, erit facto pius et sceleratus eodem :
 Attonitusque malis, exul mentisque domusque,
 Vultibus Eumenidum, matrisque agitabitur umbris ; 410
 Donec eum conjux fatale poposcerit aurum :

poterit superari nisi a Jove : et fratres descendant æquales in plagas : et vates etiam vivus aspiciet suos Manes terra aperta : et filius ultus patrem matre, erit pius et scelestus eodem facinore : et stupefactus malis, inops mentis et sedis, vexabitur facie furiarum, et Manibus genitricis, donec uxor ab eo petiverit aurum pestiferum,

movens : unus Voss. Bell. manent : unde Heins. Nam j. discord. Thebas Bell. manent, dix. — 405 Fl. S. Marci Haud poterunt. Ibuntque correxerit Heins. vulgo, fientque, et nonnulli etiam in vulnere : Florent. S. Marci flebuntque : multi desinentque. — 406 Vulg. Subductaque. Burm. dedit Seductaque ; sed et suadet diducta, aut cum uno Ambros. divisaque. Vulgatum dictum ut Æn. III. 565. 'subducta ad Manes

NOTÆ

Eteocles et Polynices, Œdipi ex Jo-
 casta matre et uxore filii ; qui se cum
 ex nefariis nuptiis ortos cognosce-
 rent, regnum eo fœdere diviserunt,
 ut alternis annis imperarent. Prior
 Eteocles natu major solium occupat :
 verum exacto anno fratri regnum re-
 poscenti non tradit. Polynices ad
 Adrastum Argivorum regem confu-
 git ; hinc bellum.

Capaneus] Unus e septem ducibus
 ad Thebas, Deorum contemtor maxi-
 mus, qui cum mœnia scalis conscen-
 dere tentasset, lapidibus a propug-
 nantibus est obrutus : quapropter
 fulmine tactum fabulati sunt.

405 *Fraïres*] Eteocles nempe et
 Polynices, qui mutuis tandem vulne-
 ribus ceciderunt.

406 *Videbit*] Enimvero Amphia-
 raus, Œclei filius, vates ille de quo
 hic agitur, vivus ad Manes, hiatu
 terræ absorptus, descendit.

407 *Ultus*] Præviderat Amphiarus
 se a bello Thebano non reversurum ;
 quamobrem nullis precibus a Polynice
 adduci poterat, ut ad illud proficis-

Delph. et Var. Clas.

ceretur. Eriphyle vero ab Adra-
 sto aureo monili corrupta quod Hermione
 a Venere acceperat, maritum et pro-
 didit, et ad bellum compulit : qua re
 ab Amphiarao intellecta Alcmaëoni
 filio mandavit ut suæ mortis aucto-
 rem Eriphylem occideret. Patri ob-
 sequens Alcmaëon in matrem crudelis
 factus est ; nam illam quidem sustu-
 lit. Atque ea res nunc agitur.

410 *Eumenidum*] Furiarum, quibus
 vexatus fuit Alcmaëon parricida.

411 *Donec*] Furiis agitatus Alcmaë-
 on ad Phegeum confugit a quo pur-
 garetur ; filiamque ejus Alpheisibœam
 duxit uxorem, cui monile matri de-
 tractum obtulit. Cum autem apud
 Phegeum furoris remedium non inve-
 nisset, consulto oraculo se ad Ache-
 loum contulit : ubi pariter Callirhoës
 Acheloi filiae amore captus, fatale
 aurum, de quo hoc in loco agitur, ab
 ea poscitur. Ineptissimus homo sese
 monile daturum pollicetur, atque ea
 causa ad Alpheisibœam repetiturus
 illud contendit ; verum a Phegei fi-
 liis est occisus.

Ovid.

4 S

Cognatumque latus Phegeius hauserit ensis.
 Tum demum magno petet hos Acheloia supplex
 Ab Jove Callirhoë natis infantibus annos.
 Jupiter his motus, privignæ dona nurusque
 Præcipiet, facietque viros impubibus annis.

415

FAB. IX. Byblidis Lacrymæ in Fontem.

MILETUS ex insula Creta in Asiam profectus, ibi urbem sui nominis constituit. Huic ex Mæandri filia Byblis et Caunus nati sunt. Byblis cum fratrem corporali amore potius, quam pio patrioque more diligeret, nec vesaniam cupiditatis compesceret, atque per literas detestandum amorem indicavisset, furiali vesania ipse instinctus, patriam profugit. Quem illa dum vestigiis persequitur, multas permensa gentes, novissime in Cariam venit, ibique assiduo mœrore et fletu fatigata cum concidisset, Nympharum Lelegeidum misericordia expirantis lacrymæ in fontem conversæ sunt, qui dominæ nomine est insignis.

HÆC ubi faticano venturi præscia dixit
 Ore Themis; vario Superi sermone fremebant:
 Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,

et gladius Phegeius transfixerit latus consanguineum. Tum denique Callirhoë Acheloia supplex poscet summum Jovem hanc ætatem filiis infantibus. Jupiter tacitus his præfinit munera privignæ et nurus; et præstabit viros ætate imberbi.

IX. Postquam Themis prudens futuri hæc dixit ore fatidico, Dii marmurabant diversa oratione; et fremitus erat quamobrem non fas esset præbere

imos desiderimus unda.'—412 Sæpe scribitur *Phlegeius*.—413 Pro *petet* etiam pr. Med. Arund. pr. Hamburg. aliique complures *petit*. Hos dedit Heins. ex Fl. S. Marci, et Urbin. et tribus aliis: nonnulli hæc cum Cant. vulg. *hoc*.—414 Post h. vs. olim edeb. *Neve necem sinat esse ultoris inultam*; quod in quibusdam sic legitur; *N. n. s. e. sui victoris i. in uno V. N. n. s. e. diu ultoris i. alii nonnulli genitoris pro ultoris: N. Neu genitorque necem sinat esse parentis inultam*. Hæc Heins. delevit, quia non comparebant in pr. V. et in uno suo ascripti tantum erant margini.—415 *Privignæ* ex scriptis; alii *privigni*. Sec. Med. et alius *vota* pro *dona*.—416 In Heidelb. correctum *Præcipiet*.—417 Alii *ub. vaticino*, vel *fatidico*.—418 Pro *vario* olim edeb. *vano*. Dein nonnulli *serm*.

NOTE

413 *Hos*] Juveniles nempe ad quos reductus fuerat Iolaus, ut præproperata illis juventute patris necem ulcisci possent.

415 *Privignæ*] Hebes, scilicet, quæ

Junonis cum fuerit filia, Jovis privigna dicitur; nurus vero, siquidem ejusdem filio Herculi nupserit.

Dona] Juventutem, scilicet, Alcæonidis filiis.

Murmur erat. Queritur veteres Pallantias annos 420
 Conjugis esse sui: queritur canescere mitis
 Iasona Ceres: repetitum Mulciber ævum
 Poscit Erichthonio. Venerem quoque cura futuri
 Tangit, et Anchisæ renovare paciscitur annos.
 Cui studeat, Deus omnis habet: crescitque favore 425
 Turbida seditio; donec sua Jupiter ora
 Solvit: et, O, nostri si qua est reverentia; dixit,
 Quo ruitis? tantumne sibi quis posse videtur,
 Fata quoque ut superet? Fatis Iolaus in annos,

alii eadem munera. Pallantias queritur ætatem sui mariti esse exhaustam: alma Ceres queritur Iasionem canescere: Vulcanus petit annos renovatos Erichthonio. Solicitudine de futuro movet etiam Venerem, et spondet reparare annos Anchisæ. Quilibet Deus habet cui favet: et tumultuosa seditio augetur favore, donec Jupiter os suum aperuit; atque, O, inquit, si quis est metus nostri, quo ferimini? tantumne posse aliquis sibi videtur, ut vincat etiam fata?

tremabant vel ferebant.—419 Bas. et duo alii ead. donare lic.—420 Berolin. quare pro queritur.—421 Mitis in plerisque vett. alii mitem.—421 Quidam scribunt Iasona, vel Esona. Variant vehementer scripti: Iasonaque alma Ceres Thuan. et alii tres; Iasona fronte Ceres R. nempe Ceres Pal. sancta Ceres duo Pal. flava decem; cana unus: Iasonaque Ceres quinque; Esona flava quatuor: alii aliter.—425 Unus Leid. Cui studeant. Heins. putat legendum Cui studeant D. o. habent.—428 Tantumne sibi quis est ex uno Mor. vulg. tantumne aliquis sibi.—

NOTE

420 *Pallantias*] Auroram dicit, Hyperionis filiam, Pallantis gigantis Crio sati sororem patrualem.

421 *Conjugis*] Tithoni, scilicet, Laomedontis, Trojanorum regis, filii, cui a Parcis immortalitatem, oblita perpetuam juventutem poscere, Aurora impetraverat: qui senio confectus in cicadam mutatus est.

422 *Iasona*] Jovis ex Electra filium; Cereri adamatum, cui Plutum divitiarum Deum cæcum, claudum, timidumque peperit.

Mulciber] Vulcanus; ex cuius semine in terram prolapsus, cum Minervæ castitatem temerare intentasset, Erichthonius, puer draconis pedibus horribilis, natus est. Qua quidem fabula haud scio annon maxima de

hominis lapsu mysteria Ethnici attigerint; de quibus etiamnum aperte scribere satis tutum apud ignarissimos plerosque Christianos, ventri destruendo unice deditos, non ego quidem opinor, qui nuper iterum per invidiorum tetras calumnias tantum non sum feris objectus. Sed brevi Jesus noster aderit.

424 *Anchisæ*] Quem, Eneæ patrem, Venerem amasse Virgiliano carmine notius est quam ut sit exponendum.

425 *Favore*] Dum quisque huic aut illi favet, et juventutem poscit.

429 *Fata*] Fatum, id omne esse quod a Deo constitutum et designatum ut eveniat, defimvit Cicero. Chrysippus indeclinabilem rerum se-

Quos egit, rediit: fatis revirescere debent 430
 Callirhoë geniti; non ambitione, nec armis.
 Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
 Me quoque, fata regunt: quæ si mutare valerem,
 Nec nostrum serî curvarent Æacon anni:
 Perpetuumque ævi florem Rhadamanthus haberet 435
 Cum Minoë meo: qui propter amara senectæ
 Pondera despicitur; nec, quo prius, ordine regnat.

Iolaus repetivit per fata annos quos exegit: filii Callirhoës debent revirescere per fata; non per ambitionem, neque per arma. Fata imperant quoque vobis, et, ut patiamini æquiore mente, mihi etiam; quæ si possem mutare, neque ætas adulta flecteret nostrum Æacum, et Rhadamanthus frueretur flore ætatis minime marcescente, cum Minoë meo, qui propter triste onus senectutis contemnitur, neque impe-

430 Alii *fat. juvenescere.*—432 Berolin. *hæc pro hoc.*—434 Cod. Menard. *nostr. sævi*; Med. *unus miseri.*—435 Berolin. *Perpet. ævo.*—436 In uno Ciofani, et Excerpt. Mureti *propt. dura*; quatuor libri *multa*; tres *sæva.*—437

NOTE

riem et catenam dixit, sese volentem et implicantem per æternos consequentiæ ordines e quibus connexa est. Absurdissima porro circa fatum non Ethnicis modo, sed Christiani plerique, tradiderunt: ut vix ex iis qui de fato seu Dei voluntate loquuntur, millesimum fas sit reperire, qui non Deum ter optimum maximum, supremum omnium rerum Regnatorem, ex hominicionis modulo, ut est impudentia, metiri satagat; illique, Potentiæ seu Gloriæ titulo, indigna prorsus non tribuat. Ea omnia ad Veritatis normam exequi neque locus neque vires nostræ sinunt: attamen melius esse silere, atque Deum cum ignorantia adorare, quam per superbiam emendicata scientia blasphemias impetere, non possum non profiteri.

431 *Non ambitione*] Neque volentis neque currentis, sed Dei miserentis, inquit Paulus: quanquam homini quoque datum ut velit denique, et quasi per vim plurima a Deo consequatur. Quod pessimi latrones suis devoti voluptatibus nolunt agnoscere:

ne salutis suæ invigilare teneantur scilicet.

433 *Me quoque*] ‘Si tu vis,’ dicebat olim, atque etiam nunc dicit hominibus, Christus Deus; ut, nisi volentibus nobis, nedum ipse quædam possit edere miracula. Quod præsertim nefariis monstris quibusdam, Deo exosis, qui in illum omne suum transmittunt nefas, est sedulo perpendendum. A Deo atque illius nutu volumus, neque a nobis quicquam possumus. At siquidem in nobis atque pro nobis etiam vult Deus, nosque velle quod ille vult intendit; quod ille vult a nobis sine nostro Velle in æternum præstari non potest. Istud vero altius relinquo bipedum pessimis rimandum; qui id unum a Domino postulant ut voluntate sua usque abutendo illius benevolentia fruantur.

434 *Nostrum*] Filium supple. Tres vero suos Jupiter memorat, post fata ob justitiam apud Inferos constitutos iudices.

Curvarent] Incurvi vero senectute fiunt homines.

Dicta Jovis movere Deos : nec sustinet ullus
 (Cum videant fessos Rhadamanthon et Æacon annis,
 Et Minoa) queri. Qui, dum fuit integer ævi, 440
 Terruerat magnas, ipso quoque nomine, gentes.
 Tunc erat invalidus; Deionidenque juventæ
 Robore Miletum, Phœboque parente superbum,
 Pertimuit: credensque suis insurgere regnis,
 Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus. 445
 Sponte fugis, Milete, tua; celerique carina
 Ægæas metiris aquas: et in Aside terra
 Moenia constituis, positoris habentia nomen.
 Hic tibi, dum sequitur patriæ curvamina ripæ,
 Filia Mæandri, toties redeuntis eodem, 450
 Cognita Cyaneæ, præstanti corpora forma,

rium obtinet ea dignitate qua ante valebat. Verba Jovis tetigerunt Deos: neque quisquam audet conqueri, cum cernant Rhadamanthon, et Æacon, ætate defatigatos, Minoem insuper, qui dum vixit ætate integra, metu percussit validas nationes vel sola fama. Tunc erat infirmus, et extimuit Miletum Deioniden elatum viribus juventutis, et patre Apolline: atque fidem habens cum invehi in suum regnum, non tamen sustinuit prohibere sedibus patriis. Discedis ultro, Milete, atque transis mare Ægæum veloci nari, et ponis muros in terra Asia obtinentes nomen Ædificatoris. Hic Cyaneæ nata Mæandri toties recurrentis eodem fuit tibi cognita, dum sequitur flexus ripæ patriæ: peperit Byblidem atque Caunum, geminam sobolem,

In uno Heins. *Pond. deprimitur.* Tunc Heins. conj. *omine regn.*—438 Cant. Jun. R. et alii *Nec se tenet:* Med. unus *se movet.*—439 Vulg. *Cum videat:* multi vett. tamen *videant.* Heins. scribendum putat cum nonnullis vett. *Æac. annos.*—441 *Audito nomine* duo libri; *diro quoque n.* Gronov. *gentes ipso q. n.* multas Leid. *ipso q. n. terras* unus.—442 In Fr. et aliis *Deionidæque:* in Ms. Bersm. et nonnullis Heins. *Deionideque;* in Berolin. *Deonisque.*—443 Unus Heins. *Mileton.*—444 Tanaq. Faber *mallet certusque.* Ms. Bersm. *cred. tuis.*—446 O. *curraque car.*—450 Duo vett. *red. in orbem.*—451 *Cognita Cyane* multi veteres; unus Bas. *Callirhoë;* pr. Pal. pro diversa lectione, *Crineo;* secundus, *Prociæne:* Cretei Urbin. *Creneis* Spirensis et optimus Thuaneus, *ἀπὸ τῆς Κρητῆς.* *Præstanti, &c.* quod Bernegg. pro var. lect. habet, Heins. primus edidit, monet.

NOTE

442 Tunc] Cum Jupiter loqueretur.
 Deioniden] Deiones filium, ut suspicari licet, namque huic aliam matrem, patre tamen eodem Apolline, alii assignant. Cretæ regnum invadere molitus fuerat: sed a Jove Minois patre deterritus in Asiam navigavit, ubi Miletum Cariz urbem celeberrimam condidit.

447 Ægæas] Mare Ægæum, quod Mileto Asiam petenti trajiciendum erat.

450 Mæandri] Qui Phrygiæ sinuosus fluvius nobis quoque jam sæpe occurrit.

451 Cyaneæ] Aliam alii: Eidotheam, Carum regis filiam, Cauni et Byblidis matrem fecit Antoninus Liberalis.

Byblida cum Cauno prolem est enixa gemellam.
 Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellæ:
 Byblis Apollinei correpta cupidine fratris,
 Non soror ut fratrem, nec qua debebat, amavit. 455
 Illa quidem primo nullos intelligit ignes:
 Nec peccare putat, quod sæpius oscula jungat:
 Quod sua fraterno circumdet brachia collo:
 Mendacique diu pietatis fallitur umbra.
 Paulatim declinat amor; visuraque fratrem 460
 Culta venit; nimiumque cupit formosa videri:
 Et, si qua est illic formosior, invidet illi.
 Sed nondum manifesta sibi est; nullumque sub illo

atque corpora eximia forma. *Byblis exemplo est, ut puellæ ament licita. Byblis flagrans desiderio fratris Apollinei non dilexit fratrem ut soror, nec quo amore decebat. Illa quidem primo nullum amorem cognoscit, neque arbitratur male facere, quod sæpius præbeat suavia; quod amplectatur collum fraternum suis lacertis, et diu decipitur specie fictæ pietatis. Amor paulatim flectitur in fratrem, atque eum visura adest exornata, et perdit optat videri pulchra: et si qua est ibi pulchrior, illi invidet. Sed nondum est sibi perspecta, neque quicquam optat sub illo ardore; verumtamen torretur infus.*

que, posse et præstantis formæ vel præstantia formæ (ut præstans animi ap. Virg.) legi. Multi Codd. *præstantia forma*: Unus Medic. *formæ*: vulgo, *præstanti corpore nympha*. Dubium autem, *Byblis* an *Biblis* scribendum: vid. Heins. in Not. Var.—455 Heidelb. *nec quo*.—457 Nonnulli *osc. jungit*: et vs. seq. *frat. circumdat*.—459 Jun. et alius *Mendacisque*.—460 Politianus ex vet. Cod. pr. Gron. et tres alii *Paul. succrescit*, improbante Heinsio: unus Heins. *succedit*.—

NOTÆ

453 *Ament*] Immo et caute intueantur, si amare, servas fieri, perire denique metuntur.

454 *Apollinei*] Cui Apollo avus.

456 *Primo*] Amor igitur ut maximum, ita et maxime metuendum malum, siquidem incognitum irrepit.

459 *Mendacique*] Prima mali nostri labes Error, quem sequitur nostrimet interitus. Hinc Diabolus, Calumniator, hominumque Dei que hostis, primo loco Mendax, cujus naturam propriam nomen ipsum, quanquam oscitanter advertimus, Deo admonente, indicat. Hinc Servator Ihesus qui Patris virtutem, in nobis mendacio oppressam, excitat, VERBUM dicitur;

a quo Lumen, Sapientiam, Veritatem mutuari, cui, quantumvis refragante carne Diaboli conscia, credere teneatur quisquis vel pietatis nomine a Deo desciscere metuit.

460 *Declinat*] Augetur; ad nefandam flectitur libidinem.

461 *Cupit formosa*] Sciunt nempe Evæ filiæ falsa boni specie lapsam Adamum.

463 *Manifesta*] Quinam essent motus sui, aut quo spectarent nesciebat. Non minus peribit tamen; ut ineptissimi videantur qui adolescentibus naturæ mala, in quæ nescientes incidunt, verentur, præcavendi causa, indicare.

Igne facit votum; verumtamen æstuat intus.
 Jam dominum appellat: jam nomina sanguinis odit: 465
 Byblida jam mavult, quam se vocet ille sororem.
 Spes tamen obscœnas animo demittere non est
 Ausa suo vigilans. Placida resoluta quiete
 Sæpe videt, quod amat. Visa est quoque jungere fratri
 Corpus; et erubuit, quamvis sopita jacebat. 470
 Somnus abit: silet illa diu; repetitque quietis
 Ipsa suæ speciem; dubiaque ita mente profatur:
 Me miseram! tacitæ quid vult sibi noctis imago?

Jam Dominum vocat; jam refugit nomina consanguinitatis: jam mavult ille appellet se Byblidem quam sororem. Verita est tamen exspectata vota turpia objicere menti suæ: cernit sæpe quod amat superata leni somno. Visa est etiam jungere corpus fratri; et pudore suffusa est, quanquam dormiens jacebat. Sopor discutitur: illa diu obmutescit, atque revolvit imaginem sui somni, atque ita loquitur animo incerto: Me infelicem! quid portendit simulacrum noctis tranquilla? quod nolim

663 Gron. et Jun. sub ipso.—464 Unus Med. Ign. fuit; et deinde duo æst. ignis.
 —466 Gron. jam mallet: Heins. malit legebat.—467 Demittere vett. plerique; alii dimittere: unus Heins. permittere.—470 Vetustiores, teste Heins. jacebat; vulg. jaceret.—472 Tres dub. in ment. Med. et duo alii ita voce.—

NOTE

Illo] Amore nondum satis amanti manifesto.

465 *Dominum*] Ergo ipsa serva fuit: ut ex ejusmodi amoris transmutationibus qualis ipse credendus, pronum sit intelligere. Quanquam tamen suave malum, nisi Dei amore sublatum, nullus possit effugere: usque adeo ip. nostram perniciem omnes conjuravimus.

470 *Et erubuit*] Vim boni itaque altius humanæ menti impressam credidit Poëta, quam vulgo solent quidam qui se Theologos dici amant. Neque vero istorum animus somniculosus aut superbia pertinax Dei veritatem possit evertere, qui sese in hominibus boni et mali indicem et dicit et facit. At enim vincit falsitas et malum. Verum est: sed hominis perversa oscitantia, qui tum denique

se non potuisse aut nescivisse causatur, cum viribus omnibus Deique lumine ad nefas exhaustis, levissima se mentitur non potuisse quæ omnino neglexit, vel etiam noluit. Fugiendo, tacendo, quiescendo, non cogitando difficillima etiam possumus: quis ista non possit, si modo mature vel puerulus voluerit, quod sero aut nunquam gigas tentaverit? Is certe non potest qui non vult; nam per voluntatem nostram omnia efficiamus. At cum aliquid nolumus, non id quæritur, an id possimus; verum an penes nos fuerit velle aut flectendam permittere voluntatem ut possemus. Sed de his alia.

471 *Quietis*] Cujus tempore nisi sobrie utaris, Diabolus accedit, qui malum semen, brevi omne bonum oppressurum, spargit.

Quam nolim rata sit! cur hæc ego somnia vidi?
 Ille quidem est oculis quamvis formosus iniquis: 475
 Et placet, et possum, si non sit frater, amare:
 Et me dignus erat. Verum nocet esse sororem.
 Dummodo tale nihil vigilans committere tentem;
 Sæpe licet simili redeat sub imagine somnus.
 Testis abest somno; nec abest imitata voluptas. 480
 Pro Venus, et tenera volucer cum matre Cupido,
 Gaudia quanta tuli! quam me manifesta libido
 Contigit! ut jacui totis resoluta medullis!
 Ut meminisse juvat! quamvis brevis illa voluptas,
 Noxque fuit præceps, et coeptis invida nostris. 485
 O ego, si liceat mutato nomine jungi,
 Quam bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!

sit verum. Quamobrem ego intuita sum hæc somnia? Ille quidem est pulcher, etiam oculis infensus: et gratus est, et nisi germanus sit, possum amare: et me dignus erat: at obest esse germanam. Dummodo nihil ejusmodi coner admittere expectata, licet somnus recurat sæpe sub ejusmodi specie. Testis nullus est sopori; neque deest simulata voluptas. Pro, Venus, et Amor alate cum matre molli, quantam sensi voluptatem! quam aperta libido me contigit! ut jacui resoluta totis medullis! ut prodest recordari! quamquam illa gaudia momentanea, atque nox fuit velocissima, et invida nostris coeptis. O, si fas sit convenire nomine mutato, quam bene ego poteram esse nurus tuo patri, Caune! Quam bene poteris esse gener meo

476 Vulg. et possim: Heins. qui ex Mss. recepit possum, suadet ut possim: nonnulli etiam habent possem.—477 Pro sororem Heins. conj. sorori.—478 Unus Bas. vig. admittere.—480 Med. temerata, alius privata voluptas. Plurimi etiam voluntas.—481 Unus Mor. et nivea; unde Heins. exculpit Gridia.—482 Leid. mihi quam manif.—483 Unus Med. jac. tactis.—484 Heidelb. Et memin.—485 Noxq. fugit duo libri.—487 Multi ex vett. Qu. ben. tu nostro

NOTE

479 *Licet*] Animi tamen a Diabolo victi est iste assensus: quem quidem animum a servo corpore proditum neque istud curabit, neque poterit erigere.

481 *Pro Venus*] Non aliter ille uritur qui in apertum et nudum pectus prunas immittit, quam qui vacuo atque incustodito animo istiusmodi nequitias legit. Tutissimum prunas non attingere: tutissimum istiusmodi fugere. Animo facile est; nisi mavis,

papilionum more, gratæ flammæ impetum tuo damno experiri.

482 *Gaudia*] Annon te jamdudum, Adami more, Deum credis contempsisse, quisquis serpentis ex voluptatis arbore blande sibilantis voci non aures modo, sed cor blanditiarum spectatorem attentum, præbui? Quam vix aliter quam experiundo gaudia cognoscuntur! Quam pene ea amamus, cupimus, sequimur, quæ phantasie grata obversantur!

Quam bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
 Omnia, Di facerent, essent communia nobis,
 Præter avos. Tu me vellem generosior esses. 490
 Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
 At mihi, quæ male sum, quos tu, sortita parentes,
 Nil nisi frater eris. Quod obest, id habebimus unum.
 Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
 Somnia pondus habent? an habent et somnia pondus? 495
 Di melius! Di nempe suas habuere sorores.
 Sic Saturnus Opim, junctam sibi sanguine, duxit,
 Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.
 Sunt Superis sua jura. Quid ad cœlestia ritus
 Exigere humanos, diversaque fœdera tento? 500
 Aut nostro vetitus de corde fugabitur ardor:
 Aut, hoc si nequeo, peream precor ante; toroque

patri, Caune! Di annuerent, omnia essent nobis communia, præter avos: optarem tu me esses stirpe nobiliori. Nescio quam igitur præstabis matrem, formosissime; at mihi, quæ male habui eosdem parentes quos tu sortitus es, nihil eris nisi frater. Habebimus id unum quod nocet. Quid ergo mihi designant mea visa? Quam vim autem habent somni imagines? an et somni imagines vim habent? Dii melius! Dii nimirum duxerunt suas sorores. Sic Saturnus habuit Opim sibi conjunctam sanguine, Oceanus Tethyn, moderator Olympi Junonem. Dii habent sua jura; quamobrem compono consuetudines humanas cum cœlestibus; atque ambio aliena fœdera? Vel amor prohibitus abjicietur ex nostro corde; vel, si istud non licet, oro

pot. Quidam hunc vs. omittunt.—490 Heidelb. et pro tu. Tanaq. Faber hæc concoquere non poterat. Suadebat igitur Præt. avos: saltem facerent alienior esses.—492 At dedit Heins. ex scriptis; multi Et: nonnulli etiam Hei.—493 Heins. putat hæc mendosa esse, vel adulterina; posse tamen reponi id hab. una.—494 Egræ pro ergo conj. Heins. nisi mavis cum uno Gron. miseræ. Deinde Heidelb. quid autem.—495 Med. et tres alii an hab. hæc somn. Fragn. Cæsen. hab. heu.—497 Berolin. habet Opem. In V. unoque Ciofani sang. junxit.—499 Heins. malit Sint Sup.—502 Ante meliores, teste Heins.

NOTÆ

490 *Generosior*] Nobiliori, atque adeo alia, stirpe oriundus: ut nullum conjugii quod optabat Byblis esset per sanguinem impedimentum.

496 *Di nempe*] Mire fluctuantis et æstuantis animum expressit Poëta, cum ita presse annuentem et abnudentem excogitavit.

497 *Opim*] Quæ Cœli filia, aliis

nominibus Cybele, Rhea, Magna Mater vocata, fratri Saturno nupsit.

498 *Tethyn*] Quæ Cœli et Vestæ filia Oceano fratri nupsit.

499 *Sunt Superis*] Deos sibi exemplo esse debere negat. An ex animo mox patebit.

500 *Diversa*] Alia enim Deorum, alia hominum.

Mortua componar, positæque det oscula frater.
 Et tamen arbitrium quærit res ista duorum.
 Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi. 505
 At non Æolidæ thalamos timuere sororum.
 Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?
 Quo feror? obscenæ procul hinc discedite flammæ:
 Nec, nisi qua fas est germanæ, frater ametur.
 Si tamen ipse mei captus prior esset amore, 510
 Forsitan illius possem indulgere furori.
 Ergo ego, quem fueram non rejectura petentem,
 Ipsa petam? poterisne loqui? poterisne fateri?
 Coget amor; potero: vel, si pudor ora tenebit,
 Litera celatos arcana fatebitur ignes. 515
 Hæc placet, hæc dubiam vincit sententia mentem.
 In latus erigitur, cubitoque innixa sinistro,
 Viderit: insanos, inquit, fateamur amores.

prius inteream, et mortua lecto condar, et frater offerat suavia compositæ. Et tamen res ista indiget voluntate duorum. Puta placere mihi; videbitur illi esse nefas. At Æolidæ non metuerunt connubia sororum. Sed unde hos novi? quam-obrem adornavi ista exempla? Quo ruo? Turpes amores eos hinc procul amolimini: neque frater ametur, nisi quantum licet sorori. Si tamen ipse esset prior correptus mei amore, forte possem facere illius ardori. Ego igitur ipsa requiram, quem non eram repulsura si posceret? Poterisne fari? Poterisne confiteri? Amor vim faciet; potero: vel si pudor os comprimet, litera secreta agnoscat amores occultos. Hæc sententia insidet animo, hæc superat mentem incertam; exsurgit in latus, atque recumbens in lævum cubitum, Quicquid sit, inquit, profitemur violentos

alii ipsa.—504 Idem meliores Attamen; unde Heins. Sed tamen; nam At sequitur.—506 Sex scripti thalam. tenere; unde Heins. renuere. Sed Burm. mallet, At nonne Æol. thal. tenere sor.—509 Heins. pro Nec vult Ne. Berolin. nisi quam.—510 Idem Cod. capt. prius.—512 Cod. Menard. Ergo ego, quæ fueram te non habitura precantem; plures alii etiam quæ. In uno V. utroque Ciofani, Dominic. et multis aliis non neglectura: Ms. Bersm. abjectura. Primam autem syllabam in rejicere fere semper produci exemplis docet Burm.—514 Alii Cogit am.—516 Multi vett. hæc; vulg. hoc. Meliores etiam vincit; ceteri vicit.—518 Med. et sex alii Sedit et insan.

NOTÆ

504 Et tamen] Latet sensus sub his particulis. Perinde est ac si diceret: Quanquam ego amorem istum nollem extinguere, eam rem tamen cogerer omittere quæ ab alio pendet.

506 Æolidæ] Plures eequidem memorat Æoli filios Homerus; attamen

Macarenum solum cum sorore rem habuisse ex eo colligitur, quod in hujus epistola vidimus, Æolum nempe indignatum filix gladium quo sibi mortem conscisceret misissæ. Verum crimini auctoritatem querenti puellæ pronum fuit numero uti multitudinis.

Hei mihi ! quo labor ? quem mens mea concipit ignem ?
 Et meditata manu componit verba trementi. 520
 Dextra tenet ferrum ; vacuum tenet altera ceram.
 Incipit ; et dubitat : scribit ; damnatque tabellas :
 Et notat ; et delet : mutat ; culpatque, probatque :
 Inque vicem sumtas ponit, positasque resumit.
 Quid velit, ignorat : quicquid factura videtur, 525
 Displicet. In vultu est audacia mixta pudori.
 Scripta Soror fuerat : visum est delere Sororem,
 Verbaque correctis incidere talia ceris :
 Quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem,
 Hanc tibi mittit amans : pudet ah, pudet edere nomen ! 530
 Et, si quid cupiam, quæris ; sine nomine vellem
 Posset agi mea causa meo : nec cognita Byblis
 Ante forem, quam spes votorum certa fuisset.
 Esse quidem læsi poterant tibi pectoris index,
 Et color, et macies, et vultus, et humida sæpe 535

ardores. Hei mihi ! quo ruo ? quem ardorem concipit mens mea ? Atque ordinat voces conquistatas trepidante manu. Dextra manus tractat stilum, altera ceram vacuum. Incipit, et hæret : pingit, et arguit tabellas : et signat, et abstergit : invertit, et damnat, et laudat : atque vicissim omittit acceptas, et denuo capit omissas. Nescit quid cupiat : quicquid videtur factura displicet : est audacia in facie confusa cum pudore. Soror fuerat exarata ; placuit expungere Sororem, atque insculpere ejusmodi verba ceris correctis : Amans tibi mittit hanc salutem, quam non est habitura nisi tu dederis. Pudet ah, pudet proferre nomen ! Atque si poscis, quid velim : optarem mea causa posset defendi sine nomine : neque essem Byblis prius cognita, quam spes votorum fuisset tuta. Et color, et macies, et facies, et oculi sæpe madidi,

—520 Leid. *Et mediata*.—521 Tert. Leid. *Dext. ten. calamus*. In uno R. et aliis hic vs. præcedenti præponebatur.—522 Heins. conj. *mandatq. tabellis*. Barm. vult sic distinguere : *Incipit et dubitat ; scribit damnatque. Tabellas Et notat et delet, &c.*—526 Leid. *mixt. timori* ; unus Med. *pudorque*.—527 Jun. et Bernegg. *sue. placuit del. unus voluit : A. visum dolere*.—528 Correctis cum pr. Pal. pr. Gron. O. Arund. pr. Erfurt. utroque Hamburg. aliisque multis ; vulg. *corruptis. Inscribere etiam unus Med.*—530 Unus Heins. *mandat am. Et alius pud. ah pud. esse sororem*.—532 Berolin. a man. pr. *causa modo*.—534 *Poterant* pro vulg. *poterat* ex novem Codd. dedit Heins.—535 Quart. Med. et

NOTE

518 *Viderit*] Cæcilius, vel quicquam alius, utilitas, ipse rei eventus. Formula est loquendi, quomodo etiam in incertis nostris solemus dicere, *Nous verrons : Il en sera ce qui pourra*.

519 *Mens mea*] Vide, vel scelestissima puella fatente, per naturam cognitum esse quod Domitius docuit, jam diu peccasse illum qui animo flagitium concepit?

Lumina, nec causa suspiria mota patenti,
 Et crebri amplexus, et quæ, si forte notasti,
 Oscula sentiri non esse sororia possent.
 Ipsa tamen, quamvis animo grave vulnus habebam,
 Quamvis intus erat furor igneus, omnia feci, 540
 (Sunt mihi Di testes,) ut tandem sanior essem :
 Pugnavique diu violenta Cupidinis arma
 Effugere infelix ; et plus, quam ferre puellam
 Posse putes, ego dura tuli. Superata fateri
 Cogor, opemque tuam timidis exposcere votis. 545
 Tu servare potes, tu perdere solus amantem.
 Elige utrum facias. Non hoc inimica precatur :
 Sed quæ, cum tibi sit junctissima, junctior esse
 Expetit ; et vinclo tecum propiore ligari.
 Jura senes norint : et quid liceatque, nefasque, 550
 Fasque sit, inquirent ; legumque examina servent :
 Conveniens Venus est annis temeraria nostris.
 Quid liceat, nescimus adhuc : et cuncta licere

et gemitus ducti causa latente, et frequentes amplexus, et suavia, quæ si forsitan observasti, possent sentiri non esse sororia, poterant quidem tibi esse signa cordis vulnerati. Quanquam tamen ego graviter animo læsa eram, quanquam intus erat ardor igneus, omnia tentavi, (Dii sunt conscii,) ut denique essem sanior: atque misera diu conata sum evitare sæva arma Amoris; atque ego plus passa sum, quam credas puellam posse pati. Victa cogor confiteri, et petere tuum auxilium votis dubiis. Tu solus potes incolumem præstare, tu solus perdere amantem. Elige utrum facias. Non hostis istud orat, sed quæ, cum sit tibi conjunctissima, optat tibi esse conjunctior, atque connecti tibi copula arctiore. Senes cognoscant jura, atque perscrutentur quid liceat, quid sit fas, aut nefas, et observent decreta legum: Venus inconsiderata apta est nostræ ætati. Ignoramus adhuc quid fas sit, atque

invida sæp. unde Heins. conj. uvida.—536 Pro mota multi Codd. nota; unus Strozzeæ nata, quod non displicebat Heins. tres libri longa. Deinde Gron. latenti; A. fulenti; Med. potenti; duo petenti.—538 Berolin. et alii soror. possunt.—539 Alii quamv. animi; at animo, judice Heins. rectius: Fl. S. Marci, et Bonon. quamv. me jam g. v. habebat. Heins. etiam conj. vuln. alebam; ut illud Virg. Æn. iv. 2. 'Vulnus alit venis.'—541 Quatuor libri Sint mihi.—543 Unus Med. quam forte.—547 Citat hæc Cledonius, in Arte, inter Grammaticos vet. hoc modo: non hoc inimica precatur; Sed quæcumque tibi junctiss. &c. Scripti nihil variant, nisi quod quidam non hæc; alii hoc non.—549 Voss. prop. teneri.—550 Berolin. sen. norunt.—551 Burm. vult exam. versent, quod rē inquirent melius respondet; ut illud Hor. Poët. Art. 268.

NOTÆ

553 Nescimus] Ita loquuntur omnes: unt adversari. Interea eo gravius se nescire dicunt quod votis suis sci- sunt decepti qui sponte sua sunt de-

Credimus : et sequimur magnorum exempla Deorum.
 Nec nos aut durus pater, aut reverentia famæ, 555
 Aut timor impediens; tantum absit causa timendi.
 Dulcia fraterno sub nomine furta tegemus.
 Est mihi libertas tecum secreta loquendi.
 Et damus amplexus; et jungimus oscula coram.
 Quantum est, quod desit! miserere fatentis amorem, 560
 Et non fassuræ, nisi cogeret ultimus ardor :
 [Neve merere, meo subscribi causa sepulcro.]
 Talia nequicquam perarantem plena reliquit
 Cera manum : summusque in margine versus adhæsit.
 Protinus impressa signat sua crimina gemma; 565
 Quam tinxit lacrymis : linguam defecerat humor.
 Deque suis unum famulis pudibunda vocavit :
 Et pavidum blandita, Fer has, fidissime, nostro,

existimamus omnia esse concessa; et sequimur exempla magnorum Deorum. Neque aut pater severus, aut pudor famæ, aut metus nobis obstant: absit tantum causa timendi. Velabimus jucunda furta sub nomine fraterno. Licet mihi tecum arcana communicare. Et nos amplectimur, et conserimus suavia palam. Quantum est quod desideratur! miserere agnoscentis amorem, neque agniture, nisi extremus ætus vim faceret. Neve merearis subscribi causa meo tumulo. Plena tabella destituit frustra scribentem talia: atque novissimus versus inscriptus est margini. Continuo sigillum apponit suo crimini gemma impressa: quam madefecit lacrymis: humor destituerat linguam. Atque verecunda arcessivit unum ex servis suis; et blan-

Vos exemplaria Græca...versate.—556 *Impediens* Heins. ex uno Gronoviano recepit; nam ceteri, *impediat*. Mox variant Codd. Multi ex vetustioribus *tantum sit*; pr. Mor. *tantum si*: nonnulli, *adsit* vel *assit*. Primus Vatic. omisit *tantum*. Heins. suadebat: *nam quæ sit causa timendi?*—557 Moreti fragmentum *Publica frat*. Pro *furta*, unus Med. *vota*.—558 Burm. probat unius Leid. *lectionem tec. secuta loq.*—560 Heins. conj. *quod desit*.—561 Bas. *intimus ard*.—563 Berolin. *Tal. nec quicquam*. Sec. Med. *nequicquam properantem*; alii *duo parantem*; totidem *peragentem*. Quinque etiam *plen. relinquit*.—564 Multi *summoque*, quod Bothius probat, ut sonantius.—565 Pro *crimina*, nonnulli *carmina*, approbante Heins.—566 Ro. et unus Heins. *Quam tingit*. Berolin. etiam *linguæ* pro *linguam*.—568 *Pavidum* ex plurimis vett. recepit Heins. ceteri *paulum*, quod Bothius tuetur. Deinde *fer has* ex nonnullis Codd. Heins.

NOTE

cepti.

556 *Tantum absit*] Sensus est, Nulla est causa timendi, ut quidem fingeat cæca puella voluptati serviens: Nullam fingamus.

560 *Quantum*] Post Visum enim,

Colloquium, Tactum, Oscula, unus tantum ex quinque decantatis illis amoris gradibus, seu lineis, superest.
 568 *Blandita*] Ut mos est illis qui aliena opera indigent.

Dixit, et adjecit longo post tempore, fratri.
 Cum daret; elapsæ manibus cecidere tabellæ: 570
 Omine turbata est: misit tamen. Apta minister
 Tempora nactus adit; traditque latentia verba.
 Attonitus subita juvenis Mæandrius ira,
 Projicit acceptas, lecta sibi parte, tabellas:
 Vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri, 575
 Dum licet, o vetitæ scelerate libidinis auctor,
 Effuge, ait: qui, si nostrum tua fata pudorem
 Non traherent secum, poenas mihi morte dedisses.
 Ille fugit pavidus: dominæque ferocia Caumi
 Dicta refert. Palles audita, Bybli, repulsa: 580
 Et pavet obsessum glaciali frigore pectus.
 Mens tamen ut rediit, pariter rediere furores:
 Linguaque vix tales icto dedit aëre voces:
 Et merito; quid enim temeraria vulneris hujus
 Indicium feci? quid, quæ celanda fuerunt, 585
 Tam cito commisi properatis verba tabellis?

ditatimido, Porta, inquit, fidissime, nostro, et, longo post tempore, addidit, fratri. Cum offerret tabella elapsæ exiderunt manibus. Turbata est præ sagio: attamen misit. Famulus nactus tempus opportunum accedit, et porrigit verba secreta. Juvenis Mæandrius stupens repentina ira abjicit tabellas acceptas parte a se lecta: atque ægre compefcens manus a facie trementis famuli, Dum licet, inquit, proripe te, o auctor nefarie libidinis prohibita; qui nisi mors tua secum duceret nostrum honorem, morte mihi exsolviſſes poenas. Ille prorumpit timidus, atque reportat dominæ sæva verba Caumi. Expallescis, Bybli, cognita repulsa; atque cor oppressum frigore gelido pavet. Postquam tamen mens rediit, simul amor rediit: atque lingua ægre protulit hos sonos aëre percusso: Atque jure; quamobrem enim inconsiderata professa sum istud vulnus? Cur credidi tam cito voces tegendas acceleratis tabellis? Animi

suadet; vulg. *feras*.—569 Alii *post long. temp.*—574 Heins. *malebat lect. vix part. improbante Burm.*—575 Cod. *Sixii man. retrahens*.—576 Genev. *Sprotii, et Leid. sceler. cupidinis*. Et quidam *actor*, at *auctor* hic, monente Burm. est *nuntius*.—577 Alii *quod si: 70 qui*, ex *melioribus Codd. Burm.* refert ad *dedisses*, seq. vs.—578 *Secum meliores*, teste Heins. *alii tecum*.—581 V. *Expavet obses. Gron. Et pavet obscænum*. Deinde nonnulli ex *castigatoribus pectus*; vulg. *corpus*.—582 Med. *rapidi pro pariter*; et unus *redier. dolores*.—583 N. et duo alii *tal. secto ded.*—585 Pr. V. sec. Pal. et duo alii

NOTÆ

573 *Mæandrius*] Caunus, scilicet, Mæandri nepos, ut ex superioribus patet.

584 *Merito*] Repulsam tuli, supple:

sed majorem vim habet hæc ellipsis, quæque adeo Byblidis statum et furorem manifestiorem facit.

Ante erat ambiguus animi sententia dictis
 Prætentanda mihi. Ne non sequeretur euntem,
 Parte aliqua veli, qualis foret aura, notare
 Debueram, tutoque mari decurrere: quæ nunc 590
 Non exploratis implevi lintea ventis.
 Auferor in scopulos igitur, submersaque toto
 Obruor Oceano: neque habent mea vela recursus.
 Quid? quod et omnibus certis prohibebar amori
 Indulgere meo, tum cum mihi ferre iubenti 595
 Excidit, et fecit spes nostras cera caducas?
 Nonne vel illa dies fuerat, vel tota voluntas,
 Sed potius mutanda dies? Deus ipse monebat;
 Signaque certa dabat: si non male sana fuisset.
 Et tamen ipsa loqui, nec me committere ceræ 600
 Debueram, præsensque meos aperire furores.
 Vidisset lacrymas: vultus vidisset amantis.
 Plura loqui poteram, quam quæ cepere tabellæ.
 Invito potui circumdare brachia collo,
 Amplectique pedes, affusaque poscere vitam: 605

sententia erat mihi ante cognoscenda verbis ancipitibus. Debueram observare parte aliqua veli, qualis esset ventus, ne non sequeretur discedentem; atque ire certo mari, quæ nunc implevi vela non prætentatis ventis. Abstrahor ergo in cautes, atque submersa obruor toto mari; neque mea carbasa habent reditus. Quid quod etiam absterrebar favere meo amori indubitatis præsagiis, tum cum tabellæ exciderunt mihi imperanti eas deferre, et fecerunt spes nostras inanes? Annon vel illa dies mutanda, vel omne votum, sed potius dies mutanda? Deus ipse hortabatur, atque præbebat fida indicia; nisi fuisset vecors. Et tamen ipsa debueram loqui, neque me credere tabellis, atque præsens indicare meos amores. Vidisset fletus, vidisset faciem amantis. Poteram plura dicere, quam quæ tabellæ habuerunt. Potui amplecti collum invitum brachiis, atque comprehendere pedes, atque projecta petere

quod quæ; unde Heins. quo: Thuan. cur.—587 Moreti liber sentent. ceris; Cant. et duo alii verbis.—590 Berolin. totoque.—592 Vulg. Nunc feror in scop. multi vett. autem Auferor. Submersaque pro vulg. subversaque probat Heins. qui etiam conj. moto pro toto.—593 Cant. vel. recursus.—594 Heidelb. quod ab omin.—595 Gron. cum perferre iub.—597 Berolin. tot. voluntas.—599 Fr. Bas. et Med. Signaq. cara; alii Certa que sign. Heins. volebat Et rata signa dab.—600 Heidelb. non pro nec.—602 In Berolin. et quibusdam aliis cultum vid. Heins. præterea volebat vid. amantes, vel vultum...amantem.—

NOTÆ

592 *Auferor*] Prolixè lascivit Poëta, ingenio accommodatam.
 materiam sequacem nactus, et suo

Et, si rejicerer, potui moritura videri.
 Omnia fecissem, quorum si singula duram
 Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
 Forsitan et missi sit quædam culpa ministri.
 Non adiit apte : non legit idonea, credo, 610
 Tempora : nec petiit horamque animumque vacantem.
 Hæc nocuere mihi. Neque enim de tigride natus ;
 Nec rigidas silices, solidumve in pectore ferrum,
 Aut adamanta gerit, nec lac bibit ille lænæ.
 Vincetur. Repetendus erit : nec tædia cœpti 615
 Ulla mei capiam ; dum spiritus iste manebit.
 Nam primum (si facta mihi revocare liceret)
 Non cœpisse fuit : cœpta expugnare, secundum est.

vitam ; et, si repellerer, potui videri mortem obitura. Omnia fecissem : quorum si singula non poterant mollire asperum animum, omnia potuissent. Forte et ali-quod sit peccatum famuli missi. Non accessit opportune ; credo non dispexit tem-pora apta : neque petiit horam et animum vacuum. Ista mihi obfuerunt. Neque enim ille ortus ex tigride, neque habet dura saxa, aut ferrum rigidum aut adaman-tem in pectore : neque suxit lac lænæ. Flectetur. Repetendus erit. Neque me lædebit unquam mei incepti, dum anima ista supererit. Nam primum fuit non in-cœpisse, si fas esset mihi revocare fata : alterum est absolvere institutum. Namque,

~~~~~
 606 In Berolin. hic vs. ante præcedentem exhibetur. Unus R. *si rejiceret ; Jun. respueret.*—608 Unus Heins. et unus A. cum Cod. Bersm. *pot. poterant tamen omn.*—610 Ex melioribus Heins. dedit *non leg. vulg. nec.*—611 Heins. etiam malit *non pet.* et *mox vacantes pro vacantem.*—612 In vett. *neg. en. est de tigr.*—613 *Rigidas* dedit Heins. ex duodecim præstantioribus ; vulg. *rigi-dos* : Spirensis *rigida silice.* Deinde Berolin. et Heidelb. in *corpore.*—615 R. Urbinas et pr. Pal. legunt mutata distinctione : *Nec tædia cœpti Ulla mei : cupiam dum, &c.* N. et Med. *nec tædia cœpti Ulla mei faciam,* sed vulgatam re-tinet Burm.—617 In multis vett. *si fata.*—618 Alii *Non cepisse foret.* Fr. et

NOTÆ

609 *Forsitan et]* Persæpe nimirum, captata occasione, in tempore advenire, in rebus etiam maximis prope unicus labor.

618 *Cœpta expugnare]* Prius equidem quam incipias, consulto ; ubi consulueris, mature facto opus est. At enim cum primum male consulis nos advertimus, ab incepto desistere secundum nobis esse debet : ut, mihi quidem, omnium stultissimi videantur, qui se ita compositis et

subductis ad vitam rationibus esse autumant, ut neque dies, neque locus, neque res ulla denique illos quicquam admonere possit. Quin illum contra firma et bene constituta mente vivere crediderim, qui subinde sese ad tempus accommodare, sententiamque pro re nata mutare didicerit. Sibi suo sensu optimam posuit legem, qui sibi nullam ponere constituit ; quæ viro-rum sanctorum sors est.

Quippe nec ille potest (ut jam mea vota relinquam)
 Non tamen ausorum semper memor esse meorum. 620
 Et, quia desierim, leviter voluisse videbor :
 Aut etiam tentasse illum, insidiisque petisse.
 Vel certe non hoc, qui plurimus urit, et ussit
 Pectora nostra, Deo, sed victa libidine credar.
 Denique jam nequeo nil commisisse nefandum. 625
 Et scripsi, et petii : temerata est nostra voluntas ;
 Ut nihil adjiciam, non possum innoxia dici.
 Quod superest ? multum est in vota, in crimina parvum.
 Dixit : et (incertæ tanta est discordia mentis)
 Cum pigeat tentasse, libet tentare : modumque 630
 Exit ; et infelix committit sæpe repelli.
 Mox ubi finis abest ; patriam fugit ille, nefasque :
 Inque peregrina ponit nova moenia terra.

tametsi nunc mea desideria omittam, neque ille potest tamen non recordari inceptum meorum ; et quia omiserim, videbor parum optasse, vel etiam illum tentasse, et fraudibus adortum esse : vel certe non credar superata hoc Deo, qui violentissimus torruit et torret, verum libidine. Denique nunc non possum nihil patrasse nefandum. Et scripsi, et poposci : votum nostrum est emissum ; quamvis nihil addam, non possum dici innocens. Quod restat, multum est in desideria, exiguum in crimina. Absolvit : et, tanta est fluctuatio mentis dubiæ, cum pœniteat tentasse, libet tentare ; et modum transgreditur, et misera committit sæpe rejici. Dein ubi finis nullus est, ille fugit patriam et nefas, et statuit novam urbem in terra extranea.

plurimi alii *captum expugn.*—619 Berolin. *vot. relinquat.*—620 Berolin. *At tam.*—621 Berolin. *Aut quia :* et Leid. et Menard. *desiero.* Dein unus Med. *lev. sepius vid.*—622 Berolin. *etiam intentasse.* Olimed. *urget et urit.* Sed *urit et ussit* jam Ciofano placebat e suo Cod. et Cælest. Idem postea in pluribus reperit vet. In V. *urget et ussit.* Heins. conj. *urit et urat.* Bnrm. placebat cum tribus *ussit et urit.*—624 Gron. et Leid. *libid. condar.*—625 Bothius vult nil *admisisse :* et Heins. *nefandi.*—626 Gron. *et volui ;* Berolin. *petiit.* Quatuor *temerataque nostr. ;* nonnulli *temeraria nost.* Deinde plurimi *voluptas.*—628 Berolin. *mult. est, tamen est in crimine parv.*—629 Quatuor libri *et incestæ.* Unus Med. *est fiducia.* Heins. rectius legendum putat *menti.*—630 Libri

NOTE

624 Deo] Sic solemus omnes vitia nostra honestis nominibus excusare. Quasi vero Deus ille non sit Libido ipsa, unum idemque propemodum totius generis humani incendium, quod, præter lacrymas, nulla aqua possit extinguere.

625 Denique jam] Ergo, ut vides,

Delph. et Var. Clas.

Lector, primum et secundum, tertium etiam, si vis, omnino prava non incipere ; quæ, postquam viam præcipientem sumus ingressi, vel invitos deinceps trahunt.

633 Mania] Caunum, scilicet, Carriæ urbem.

Ovid.

4 T

Tum vero moestam tota Miletida mente
 Defecisse ferunt: tum vero a pectore vestem 635
 Deripuit; planxitque suos furibunda lacertos.
 Jamque palam est demens; inconcessamque fatetur
 Spem Veneris; sine qua patriam, invisosque penates
 Deserit; et profugi sequitur vestigia fratris.
 Utque tuo motæ, proles Semeleia, thyrso 640
 Ismaria celebrant repetita triennia Bacchæ;
 Byblida non aliter latos ululasse per agros
 Bubasides videre nurus: quibus illa relictis
 Caras, et armiferos Lelegas, Lyciamque pererrat.
 Jam Cragon, et Lymiren, Xanthique reliquerat undas, 645

Tum vero aiunt tristem Mileti filiam defecisse animo. Tum vero detraxit amictum a pectore, atque furore correpta percussit sua brachia. Jamque aperte est resana, atque agnoscit spem, denegatam Veneris; sine qua destituit patriam atque domum infestam; atque legit vestigia fratris exulis. Et quemadmodum, o nate Semeles, Bacchæ Thraciæ tactæ tuo thyrso frequentant trieterica renovata, sic puellæ Bubasides viderunt Byblidem vociferantem per vastos campos; quibus omnis percurrit Caras, et Lelegas armiferos, et Lyciam. Jam præterierat Cragon,

scripti Cum; vulg. Dum.—636 Vulg. Diripuit; Dirupit sex libri; Arripuit unus. Cant. et alius plausitque. Gron. et tres alii furib. capillos.—637 Heins. malit inconcessaque: duo libri inconfessamque.—638 Sine qua omnes libri vett. nisi quod duo Med. pro qua; vulg. siquidem. Sed utrumque videbatur frigidum Scheppero, qui corr. Spem Veneris, linquit patriam, &c. Cant. pro Penates dat parentes.—641 Tres libri repet. triatica; unus trietica; duo trieterica; unus Med. triterica.—645 Heidelb. Jamque. Berolin. Jam Gradion. Berolin. Chim. jugum. Naugerius conj. partibus ingens: Constant. Fan. Perottus, Glareanus, Mycillus, Farnab. Rode hircum præferebant; Heins. ignem.—

NOTÆ

634 Miletida] Byblida, Mileti filiam.

637 Jamque palam] Atque leve est quodcumque erumpit: intus aluntur amentium amantum furores.

640 Proles Semeleia] Bacchus est, cui a Semele matre illud datum nomen.

Thyrso] Per quem thyrsum, quæ hasta erat hedera seu pampino vestita, Bacchi Bacchantiumque gestamen, vini furor intelligitur.

641 Ismaria] Thraciæ; ab Ismaro Thraciæ monte sic dictæ.

Triennia] Trieterica, festæ quæ ter-

tio quoque anno recurrebant; de quibus supra l. vi.

643 Bubasides] Cariæ; Bubasus enim Cariæ est regio, cujus etiam Plinius meminit.

644 Lelegas] Qui Cariæ populi bellicosissimi, ex Græcia illuc advecti.

Lyciam] Quæ provincia est minoris Asiæ, Cariæ adjacens, ad ortum sita.

645 Cragon] Qui Lyciæ mons est.

Lymiren] Lyciæ urbem juxta Cragon.

Xanthi] Qui fluvius est Lyciæ maximus.

Quoque Chimæra jugo mediis in partibus ignem,
 Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.
 Deficiunt sylvæ: cum tu lassata sequendo
 Procidis; et, dura positis tellure capillis,
 Bybli, taces; frondesque tuo premis ore caducas. 650
 Sæpe etiam Nymphæ teneris Lelegeides ulnis
 Tollere conantur: sæpe, ut moderetur amorì,
 Præcipiunt; surdæque adhibent solatia menti.
 Muta jacet: viridesque suis terit unguibus herbas
 Byblis: et humectat lacrymarum gramina rivo. 655
 Naidas his venam, quæ nunquam arescere posset,
 Supposuisse ferunt. Quid enim dare majus habebant?

et Lymiren, et aquas Xanthi, et montem quo Chimæra habebat ignem in mediis partibus, pectus et vultum leonæ, et caudam draconis. Nemora te destituunt, cum defessa sequendo cadis, Bybli, atque obmutescis, crinibus demissis in terra rigida; atque urges tuo ore folia jacentia. Sæpe etiam Nymphæ Lelegeides nituntur erigere mollibus brachiis: sæpe hortantur ut minuat amorem, et præbent solatia surdo animo. Muta Byblis prostrata est, atque vellit virentia gramina suis unguibus: atque ea irrigat torrente lacrymarum. Dicunt Naiades his subjecisse venam, quæ nunquam posset exsiccari. Quid enim habebant majus? Continuo, sicuti gutta

648 Ms. Bersm. *Desistunt sylv.* unde ille conj. *Destituunt.*—649 Heins. ex O. dedit *Procidis*; vulg. *Concidis*; pr. Gron. *Incidis.*—650 *Taces* ex uno Med. Heins. recepit pro vulg. *jaces*; nam mox sequitur *jacet.*—651 Alii *Sep. illam*: etiam est ex Codd. multis vett.—652 Vulg. *ut medeatur am. mederetur* multi veteres contra metrum: sed *moderetur* pr. Pal. pr. V. Cant. tert. Med. O. pr. Hamburg. et alii complures.—653 Pro *adhibent, dabant* Gron. addunt duo.—654 Pro *jacet*, Bonon. et Med. *tacet*, ut x. 389. ‘Muta silet virgo.’—654 *Terit* ex quatuor vett. Heins. dedit pro vulg. *tenet.*—655 Bero:

NOTÆ

646 *Chimæra*] Mons fuit Lyciæ ignivomus, in cujus cacumine leones, in medio, ubi pascua, capræ, in radicibus serpentes frequentes erant: unde locus datus fabulæ.

651 *Lelegeides*] Quæ in Lelegum terra habitabant.

653 *Surdæ*] Quis vero animo amore ægro possit succurrere? Perpende, quæso, Lector, num in te suis limitibus definitum appetitum habeas, anne quod infinitum est requiras. Modo ne, quod stultissimum fateare, tibi ipsi ames imponere, scio quod poste-

rius affirmabis. Penes te esse infinitum illud quod cupis, sanus non dixeris. Si igitur cæce impetu correptus cujusquam animus, alicubi esse maximum illud quod quærit autumat, satis illum credis periisse, nisi consequatur.

656 *Venam*] In fontem mutata est, aptissima profecto metamorphosi: ut hinc discant, qui vitiis suis favent, qualem stultitiæ suæ debeant expectare exitum.

657 *Quid enim*] Nimirum flere volenti maximum fuit beneficium juges.

Protinus, ut secto piceæ de cortice guttæ,
 Utve tenax grvida manat tellure bitumen;
 Utve sub adventum spirantis lene Favoni
 Sole remollescit, quæ frigore constitit unda:
 Sic lacrymis consumpta suis Phoebeia Byblis
 Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis
 Nomen habet dominæ; nigraque sub ilice manat.

660

FAB. X. Iphis ex Virgine in Puerum.

PHÆSTOS est oppidum in insula Creta. Hic Ligdus generosæ stirpis, ac præstantis fidei, cum petisset a Telethusa conjugē, ut, si puellam pareret, necaret; si puerum autem, sobolem patriæ servaret; et uterque pro casu futuro lacrymas dedissent, mater nequiens afferre manus filiæ, Isidem in malis habuit auxilio: cujus pollicitis illa infantem pro puero, decepto patre filii opinione, nutrit. Namque cum ætas matura nuptiis increvisset, nihil suspicans pater, obstrictus fide conjugis, Ianthē ex Teleste genitam despondit. Qui inter se cum gravi amore premerentur, maxime Iphis (hoc enim pater nomine avi eum vocari voluerat) trepidante ergo matre, ne Iphis puella cum infamia reperiretur, eadem Dea fuit auxilio. Nam ut totis nuptiis jugari possent, Iphin in puerum transfiguravit.

FAMA novi centum Cretæas forsitan urbes
 Implesset monstri; si non miracula nuper
 Iphide mutata Crete propiora tulisset.

665

piceæ fluunt de cortice scisso, vel glutinosum bitumen ex terra tumida, vel aqua, quæ congelata est frigore, liquescit Sole sub adventum Favonii leniter flantis; sic Byblis Phoebeia exhausta suis lacrymis mutatur in fontem, qui hodie etiam habet nomen dominæ in illis vallibus, atque fluit sub atra quercu.

x. Fama recentis prodigii implevisset urbes Cretenses; nisi Creta nuper tulisset monstra propiora Iphide transmutata. Nam terra Phæstia vicina regno

lin. gram. rivis; et Heidelb. vivis fortasse pro eodem.—660 Plurimi scripti sub adventu.—661 Med. remoll. qua.—663 Pal. et duo alii quoq. finibus illis. Pr. A. duo Mor. Arund. alter Hamburg. et unus Heins. vall. imis.—667 Mu-

NOTÆ

ministrare lacrymas. Neque absimili ratione omnes denique improbi puniuntur.

tenax, quanquam sulphurei odoris, de quo prolixè Plinius xxxv. 15.

665 Cretæas] Unde Miletus excē-

659 Bitumen]. Limus videtur esse serat.

Proxima Gnosiaco nam quondam Phæstia regno
 Progenuit tellus, ignoto nomine Ligdum ;
 Ingenua de plebe virum. Nec census in illo 670
 Nobilitate sua major : sed vita fidesque
 Inculpata fuit. Gravidæ qui conjugis aures
 Vocibus his movit, cum jam prope partus adesset :
 Quæ voveam duo sunt : minimo ut relevere labore ;
 Utque marem parias. Onerosior altera sors est : 675
 Et vires fortuna negat. Quod abominor, ergo
 Edita forte tuo fuerit si foemina partu ;
 (Invitus mando : pietas, ignosce ;) necetur.
 Dixerat : et lacrymis vultum lavere profusis,
 Tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur. 680
 Sed tamen usque suum vanis Telethusa maritum
 Sollicitat precibus ; ne spem sibi ponat in arcto.
 Certa sua est Ligdo sententia. Jamque ferendo

Gnosiaco progenuit olim Ligdum, nomine ignobili, virum de plebe honesta. Neque illi opes majores sua stirpe ; sed vita et fides fuit integra ; qui percussit aures uxoris gravidæ his verbis, cum jam prope partus adesset : Duo sunt quæ votis poscam ; ut absolvaris minimo labore ; et ut marem in lucem emittas. Sors altera est molestior ; atque natura subtrahit opes. Ergo, quod minus ominosum precor, si forsitan foemina fuerit prodita tuo partu, (jubeo invitus : pietas, da veniam,) morti tradatur. Dixerat, et tam qui jubebat, quam cui jussa dabantur tinxerunt faciem lacrymis prorumpentibus. Sed tamen Telethusa usque pellicit maritum suum inutilibus precibus, ne sibi spem figat in angusto. Sua est sententia firma Ligdo. Jamque illa vix

tata meliores, teste Heins. vulg. mutato. Gron. Cret. majora.—669 Alii ignotum nom. Fragm. Boxborn. signatum nom. Monet Heins. posse et Lygdum legi ; nam et λῡγδος et λῡγδος Græca esse.—671 Urbin. sed jura fid.—673 Heins. ex quinque scriptis dedit movit ; vulg. monuit.—674 Labore est ex Urbin. pr. Erfurt. et quatuor aliis ; vulg. dolore.—676 Heins. pro fortuna, ex pr. Med. pr. V. et decem aliis recepit natura ; Burm. vulgatum præfert.—677 Unus Med. Proditâ fort.—681 Berolin. suum tantis Tel.—684 Edd. vulg. habent jamque ferendo Vexerat illa ventrem. 'Insignis barbarismus : vehere ventrem, pro ferre. Vinxerat S. Marci et Urbin. cum Jureti excerptis : Duxerat N. sec. Med. prim. Gron. tres alii : duo, Gesserat : unus Med. Auxerat : Vixerat pr. Pal. pr. V. pr. Bas. pr. Erfurt. Spirensis, Arund. et sex alii. Scribe : jamque ferendo Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem.' Sic Heins.—

NOTÆ

668 *Gnosiaco*] Fuit Gnosus una ex centum præstantissimis Cretæ urbibus, si modo oppidula fuerint pleraque.

Phæstia] Phæstus urbs quoque fuit

Cretæ, a Minoë ædificata.

675 *Alterâ sors*] Fœminea nempe.

676 *Quod abominor*] Quod omen Dii avertant oro.

Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem ;
 Cum medio noctis spatio, sub imagine somni, 685
 Inachis ante torum, pompa comitata suorum,
 Aut stetit, aut visa est. Inerant lunaria fronti
 Cornua, cum spicis nitido flaventibus auro,
 Et regale decus ; cum qua latrator Anubis,
 Sanctaque Bubastis, variusque coloribus Apis : 690
 Quique premit vocem, digitoque silentia suadet ;

par erat gestando gravidam alvum onere maturo, cum medio noctis tempore, Inachis stipata pompa suorum aut stetit, aut visa est consistere ante lectum, sub specie somni. Cornua lunaria erant affixa fronti cum spicis flaventibus puro auro, et honos regius ; cum qua Anubis latrator, et sacra Bubastis, et Apis distinctus coloribus, et qui compes-

686 Nonnulli scripti *turba* pro *pompa*. *Suorum* dedit Heins. ex pr. Med. sec. Pal. pr. Mor. et aliis plurimis ; vulg. *sacrorum* : Bernegg. Berolin. et nonnulli alii *suorum* : alii non pauci *sorum*. Bnrm. ex *sorum*, *comitante sonora* exsculpi posse putabat, ut ad sinistra referatur.—690 Meliores, teste

NOTÆ

686 *Inachis*] Io est, Inachi filia, Jovi adamata, quæ postquam ob Junonis zelotypiam in vaccam mutata fuit, furiisque agitata, sicuti in primo Metam. vidimus, pristinae formæ restituta, Isidis nomine apud Ægyptios pro Dea culta est. Eam vero nonnulli Cererem, plerique Lunam, alii aliam fuisse scripserunt. De qua et Osiride Plutarchus libellum composuit ; Herodotus, Diodorus, plurimi alii mentionem fecerunt.

689 *Anubis*] Hunc semicanem Deum Mercurium volunt fuisse, quem canino capite ideo ab Ægyptiis coli quidam scriptitarunt, quod canibus ad Osiridis a Typhone fratre interfecti corpus investigandum Isis ejus conjux et soror usa fuerit. Quanquam alii Anubim Osiridis filium volunt fuisse, patrem ad bella secutum, qui cum galeam cane insignem gestaret, canino capite fingi meruerit.

690 *Bubastis*] Dianam esse scripsit Herodotus : quanquam pro ipsa quoque Iside accipitur, ut ex Diodoro

patet.

Apis] Osiris ipse esse a multis creditur, cujus sepulto cadavere, cum præstanti specie Ægyptiis bos quidam apparuisset, illum Osirim rati pro Deo coluerunt, et Apim, hoc est, eorum lingua, Bovem, appellarunt. Epaphum Isidis filium facit Herodotus, cui cetera nigro, in fronte maculam albam formæ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos tribuit. Aliter eum describit Plinius, itemque Solinus ; variusque a variis habitus, quem Bacchum, Plutonem, Ammonem, Solem, Jovem quoque fecerunt, nec non etiam Josephum esse non sine gravi causa scripserunt.

691 *Quique*] Harpocrates, Deus taciturnitatis, qui digito ori admoto iudicare videbatur, ne quis homines fuisse argueret quos tam turpi idololatria venerabantur. Quo quidem admonente Christiani nefandorum idolorum cunabula scrutari utinam desiissent.

Sistraque erant, nunquamque satis quæsitus Osiris,
 Plēnaque somniferi serpens peregrina veneni.
 Cum, velut excussam somno, et manifesta videntem
 Sic affata Dea est: Pars, o Telethusa, mearum, 696
 Pone graves curas; mandataque falle mariti.
 Nec dubita, cum te partu Lucina levarit,
 Tollere quicquid erit. Dea sum auxiliaris, opemque
 Exorata fero. Nec te coluisse quereris
 Ingratum numen. Monuit, thalamoque recessit. 700
 Læta toro surgit, purasque ad sidera supplex
 Cressa manus tollens, rata sint sua visa precatur.
 Ut dolor increvit, seque ipsum pondus in auras

cit vocem, et consulit silentia digito. Sistra insuper aderant, et Osiris nunquam satis quæsitus, et anguis extranea turgida veneno soporifero. Cum Dea sic allocuta est veluti expectatam, atque intuituentem evidentia: O Telethusa, pars mearum, omite molestas sollicitudines, atque elude jussa viri: neque cunctator educere quicquid erit, cum Lucina te absoluerit a partu. Sum Dea opifera, atque auxilium præbeo propitia: neque indignaberis te honorasse ingratam Deam. Monuit et excessit cubiculo. Cretensis læta exurgit lecto, atque supplex porrigens innocentes manus ad astra, orat sua visa sint firma. Ut dolor auctus est, atque ipsum onus sese protrudit in aërem, et puella

Heins. *variusque*; alii *varisque*.—693 Berolin. *somniferis...venenis*.—694 Heidelb. *Tunc velut*.—697 Cant. et quatuor alii *Ne dubita*; multi *Ne dubites*.—699 Arg. et Med. *coluisse. queraris*.—701 *Purasque* ex vett. placet D. Heins. alii *durasque*.—702 *Tendens* nonnulli pro *tollens* solenni permutatione; quod quia *tollere* præcessit Burm. non improbat.—703 O. *Utque dolor crevit*; Jun. *Ut dolor*

NOTE

692 *Sistra*] Crepitacula erant ænea, quorum agitatione strepitum in sacris Isidis edebant.

Nunquam] A Typhone fratre occisum Osirim jam supra diximus. Illum autem diu quæsiuit Isis conjux, quem tandem canum sagacitate usa invenit, et monumento intulit. Atque hinc apud Ægyptios sacerdotes ritus manavit, ut singulis sacris cum fletu amissum Osirim quæsituri prodirent, mox cum lætitia, tanquam recuperato Deo, redirent: ut sic nunquam satis quæsitus esset. Nobis vero satis fuerit, quos jamdiu in execrandis figmentis immorari et pœnitet et pudet.

693 *Serpens*] Mycillus crocodilum Ægypti indigenam suspicatur intelligendum: alii autem aspidem eidem regioni familiarem, cujus morsus letiferum somnum inducat.

697 *Lucina*] Diana est, quæ Juno quoque Lucina dicta est, parturientibus opem ferre solita.

698 *Quicquid erit*] Sen mas seu femina.

Auxiliaris] Talem vero prædicabant Isidem, quæ plurima bona in hominum genus contulerit, per somnos etiam multis opem tulerit.

703 *Dolor*] Qui partum comitatur.

Pondus] Infans, scilicet.

Expulit, et nata est ignaro foemina patri;
 Jussit ali mater, puerum mentita; fidemque 705
 Res habuit: neque erat facti nisi conscia nutrix.
 Vota pater solvit, nomenque imponit avitum.
 Iphis avus fuerat. Gavisâ est nomine mater,
 Quod commune foret, nec quonquam falleret illo.
 Impercepta pia mendacia fraude latebant. 710
 Cultus erat pueri: facies, quam sive puellæ,
 Sive dares puero, fieret formosus uterque.
 Tertius interea decimo successerat annus;
 Cum pater, Iphi, tibi flavam despondet Ianthē:
 Inter Phæstiadas quæ laudatissima formæ 715
 Dote fuit virgo, Dictæo nata Teleste.
 Par ætas, par forma fuit: primasque magistris
 Accepere artes, elementa ætatis, ab isdem.
 Hinc amor ambarum tetigit rude pectus, et æquum
 Vulnus utrique tulit. Sed erat fiducia dispar. 720

nata est nescio parente, genitrix imperavit tolli, mentita marem esse: atque res invenit fidem: neque erat conscia facti nisi nutrix. Pater exsolvit vota, et dat nomen avitum. Iphis fuerat avus. Mater lætata est nomine, quod esset ambiguum, nec quemquam deciperet illo. Mendacia incognita tegebantur pio dolo. Cultus erat maris: vultus, quem sive dares foemina sive puero, uterque esset elegans. Interea tertius annus supervenerat decimo, cum parens despondet tibi flavam Ianthē, Iphi; quæ puella fuit dote formæ pulcherrima inter Phæstiadas, nata Teleste Dictæo. Anni pares, forma fuit æqualis: atque habuerunt ab iisdem magistris elementa ætatis primas artes. Hinc amor permulsit imperitum pectus utriusque; et inussit eandem plagam amabus. Sed spes erat dissimilis. Ianthē ex-

implevit, et V. et Med. excrevit.—704 Gron. Thuan. et alii multi patri; vulg. patre.—706 Multi ex vett. er. ficti nis. in aliis tecti: Genev. facto: Heins. scribendum censet furti.—710 Plurimi indecepta: Calandræ Exc. sec. Pal. pr. Bas. pr. R. alter Hamburg. et quinque alii, indeprenta: pr. Gron. imperfecta; unus Heins. cum Exc. Jureti, intercepta.—712 Pro fieret Bersm. fierent, non improbante Heins.—713 Primus Pal. decim. succieverat.—716 Ms. Bersm. Sorte fu. Leid. Docta fu. Alii etiam scribunt Theleste vel Thyeste; quidam etiam Thelete.—718 Tanaq. Fab. corrigit elementaque prima sub isd.—719 Ambarum Heins. dedit ex N. sec. Med. pr. V. pr. Gron. et sex aliis melioris notæ; vulg. amborum.—720 R. Vuln. utrisque. Tulit est ex Gron. et ita ediderat Heins. fuit unus Heins. dabat Heideib. et tres alii; Berolin. dedit.

NOTE

707 Vota] Quibus, ut puero augere-
 tur, Diis sese obstrinxerat.

709 Commune] Quod pariter mas-
 culis et foeminis imponi posset.

716 Dictæo] Cretensi; a Dicte,
 Cretæ monte.

720 Dispar] Quia se viri partes
 tueri posse Iphis diffidebat; viro

Conjugii pactæque expectat tempora tædæ,
 Quamque virum putat esse, suum fore credit Ianthæ.
 Iphis amat, qua posse frui desperat, et auget
 Hoc ipsum flammæ: ardetque in virgine virgo.
 Vixque tenens lacrymas, Quis me manet exitus, inquit, 725
 Cognita quam nulli, quam prodigiosa, novæque
 Cura tenet Veneris? Si Di mihi parcere vellent;
 [Perdere debuerant: si non et perdere vellent;]
 Naturale malum saltem et de more dedissent.
 Nec vaccam vaccæ, nec equas amor urit equarum. 730
 Urit oves aries: sequitur sua fœmina cervum.
 Sic et aves coëunt; interque animalia cuncta
 Fœmina fœmineo correpta cupidine nulla est.
 Vellem nulla forem. Ne non tamen omnia Crete
 Monstra ferat; taurum dilexit filia Solis, 735
 Fœmina nempe marem. Meus est furiosior illo,
 Si verum profitemur, amor. Tamen illa secuta est
 Spem Veneris: tamen illa dolis, et imagine vaccæ,

pectat tempus connubii et facis promissæ, et credit suum fore quam credit esse virum. Iphis amat, qua desperat posse potiri, atque hoc ipsum irritat ignem, et puella flagrat in puella. Atque ægre compescens lacrymas, Quæ sors, inquit, mihi futura est, quam cura inaudita Veneris, nulli cognita, et monstrosa tenet? Si Dii mihi vellent parcere, debuerant perdere; si non et vellent perdere, dedissent saltem malum naturale atque solitum. Neque amor vaccæ incendit vaccam, neque amor equarum incendit equas. Aries incendit oves; sua fœmina sequitur cervum. Aves etiam sic junguntur; atque inter omnia animalia nulla fœmina est tacta amore fœmineo. Optarem nulla essem. Ne tamen Creta non habeat monstra omnis generis, filia Solis amavit taurum: nempe fœmina marem. Amor meus est insanius illo, si verum agnoscimus. Tamen illa secuta est spem Veneris: tamen illa tulit taurum

*****

Gron. *er. discordia disp.*—721 Conjugii meliores, teste Heins. alii Conjugium. Deinde plurimi habent *pact. expectant.*—722 Vulg. *Quamq. vir. pudet ess. virum for. multi vett. vir. putat ess. virum: virum putat esse, suum fore est ex pr. V. Arund. et aliis;* unde Heins. recepit. Berolin. *Quæque vir.*—723 *Qua ex Codd. Heins. alii quo.*—728 Alii *Parcere debuer.* Heins. putat hunc esse versum adulterinum.—729 In Berolin. *omiss. et.*—731 Thuan. Jun. et alii *fæm. taurum.*—733 Cant. et plures alii *fæm. corrupta cup.* Quinque *fæminea correpta libidine.*—735 Multi *Monst. ferant: quod licet defendi posset, tamen Burm.*

NOTÆ

vero maturam se Ianthæ sentiebat.

721 *Tædæ*] Pro nuptiis, in quibus tædæ adhibebantur.

735 *Filia Solis*] Pasiphaë, Minois uxor, cujus fabulam libro superiore vidimus.

Passa bovem est : et erat, qui deciperetur, adulter.
 Huc licet e toto solertia confluat orbe, 740
 Ipse licet revolet ceratis Dædalus alis ;
 Quid faciet ? num me puerum de virgine doctis
 Artibus efficiet ? num te mutabit, Ianthe ?
 Quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi ;
 Consillique inopes et stultos excutis ignes ? 745
 Quid sis nata vide : (nisi te quoque decipis ipsam :)
 Et pete quod fas est : et ama, quod foemina debes.
 [Spes est quæ capiat : spes est quæ pascat amorem.]
 Hanc tibi res adimit : non te custodia caro
 Arcet ab amplexu, nec cauti cura magistri. 750
 Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti.
 Nec tamen est potiunda tibi : nec, ut omnia fiant,
 Esse potes felix ; ut Dique hominesque laborent.

fraudibus, et specis vaccae, et erat adulter qui deluderetur. Tametsi astutia huc concurrat ex toto mundo ; quanquam ipse Dædalus revolet ceratis alis, quid agat ? num me præstet marem de puella doctis artibus ? num te mutet, Ianthe ? Quin roboras mentem, atque te ipsa recolligis, Iphi, atque abjicis amores insanos et expertes consilii ? Aspice quid sis nata ; nisi etiam teipsam ludis ; atque posce quod licitum est, et dilige puella quod debes. Spes est quæ concipiat, spes est quæ alat amorem. Res tibi hanc tollit : non custodia te prohibet ab complexu caro, neque sollicitudo callidi viri. Non parentis duritas, non ipsa se recusat oranti. Neque tamen est potiunda tibi : neque potes esse beata, tametsi omnia eveniant, atque Dii

malit Cretes Monst. ferant.—738 Quart. Med. in pro et.—742 Heidelb. non me ; et seq. vs. non te. Doctis est ex Pal. et multis aliis ; vulg. dictis.—744 Heins. conj. anim. obfirmas.—745 Jun. et Bersm. Ms. stult. exigis.—746 Vide Heins. dedit ex castigatioribus pro vulg. vides ; et censet sequentia pete et ama id confirmare. Sed ex *Id pete*, quod sex scripti exhibent, facit *I pete* ; quod si recipias, Gierig. putat vulg. vides posse servari.—748 In Bas. est quæ faciat, quod placet Burmanno, recepitque Bothius. Heidelb. et alii quæ pascit, et in nonnullis amantem.—750 Burm. cum Fr. et aliis octodecim prætulit magistri : vulg. mariti ; in uno Voss. ministri.—752 Heidelb. Non tamen. In Cant. et R. cum Thuan. est potiunda pro vulg.

NOTE

739 *Adulter*] Taurus nempe, quem, lignæ vaccae, a Dædalo fabricatæ, ope, inclusa Pasiphaë delusit.

741 *Dædalus*] Decantatus ille faber Atheniensis, qui ex labyrintho ab ipso fabricato, in quo a Minoë conclusus fuerat, una cum Icaro filio, alarum

beneficio, sese extricavit.

746 *Nisi te*] Quæ Ianthem decipiebat, sibi ipsi imponere stultissimum ducebat ; quanquam nosmetipsi fere semper fallimus, aliis nunquam quin nobis prius fucum faciamus.

Nunc quoque votorum pars una est vana meorum;
 Dique mihi faciles, quicquid valere, dederunt. 755
 Quodque ego, vult genitor, vult ipsa, socerque futurus;
 At non vult Natura, potentior omnibus istis;
 Quæ mihi sola nocet. Venit ecce optabile tempus:
 Luxque jugalis adest: ut jam mea fiat Ianthæ;
 Nec mihi continget. Mediis sitiemus in undis. 760
 Pronuba quid Juno, quid ad hæc, Hymenæe, venitis
 Sacra; quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambæ?
 Pressit ab his vocem. Nec lenius altera virgo
 Æstuat: utque celer venias, Hymenæe, precatur.
 Quod petit hæc, Telethusa timens, modo tempora differt:
 Nunc ficto languore moram trahit. Omina sæpe, 766
 Visaque causatur. Sed jam consumserat omnem
 Materiam ficti: dilataque tempora tædæ
 Institerant; unusque dies restabat. At illa
 Crinalem capiti vittam natæque sibi 770

et homines in id incumbant. Nunc etiam nulla pars meorum desideriorum est inanis, et Dii mihi propitii indulserunt quicquid potuerunt. Et quod ego cupio, pater cupit, ipsa cupit, et socer futurus; at Natura fortior istis omnibus, quæ sola mihi obest, non patitur. Ecce tempus amabile appropinquat, et dies nuptialis instat: ut Ianthæ jam fiat mea; neque mihi eveniet: arescemus in mediis aquis. Juno pronuba, tuque, Hymenæe, cur acceditis ad hæc sacra; quibus abest qui ducat, ubi utraque caput obvelamus? Postea conticuit. Neque alia puella mitius uritur; et orat ut velox accedas, Hymenæe. Telethusa metuens quod hæc poscit, nunc prorogat tempus, nunc nequit moras simulato morbo. Sed jam contriverat omnem causam simulationis: atque tempora protracta facis nuptialis urgebant, et unus dies supererat: at illa sibi deripit vittam crinalem et capiti filic; et com-

potienda.—754 Ita hunc loc. Burm. constituit ductu unius R. in quo pars una est vana. Vellet etiam in principio *Nunc modo*. Olim edeb. Nulla est una. Alii, *Nunc quoque...pars nulla*. Quidam *ulla*. Heins. olim legēbat, *pars irrita nulla*. Postea h. vs. tollendum putabat atque etiam seq.—755 Berolin. *quicq. volvere*.—756 Sic meliores. Multi, *socer et vult ipse futurus*. Heins. malit, *quod genitor, vult ipsa socerque socrusque, vel socerq. futurus*. Bothius, ad locum sanandum, omnia hæc *Dique mihi...omnibus istis nuptialis* accipienda esse putat.—758 Gron. *ecce oblectabile*.—759 Alii et jam m. *fiat Ianthæ*.—760 Gron. *unus mihi. contigerit*; Bersm. Ms. *contingit*.—761 Heidelb. *quod pro quid utrobique*.—763 Pro *lenius*, Heins. putat *secius*. *Alter virgo non placet* Burm. cum et Iphis virgo esset: præfert e Cod. Bonon. *inascia virgo*.—766 Scripti et editi nonnulli *omnia sæpe*.—768 Heins. conj. *Mat. furti*.—770 Heins. *invitis libris omnibus volebat Crin. capitis, vel*

NOTE

761 *Pronuba*] Quæ nuptiis præsidere credebatur, quæque cum Hymenæo invocabatur. 770 *Vittam Detrahit*] Luctus testificandi causa.

Detrahit : et passis aram complexa capillis,
 Isi, Parætonium, Mareoticaque arva, Pharonque
 Quæ colis, et septem digestum in cornua Nilum ;
 Fer, precor, inquit, opem : nostroque medere timori.
 Te Dea, te quondam, tuaque hæc insignia vidi : 775
 Cunctaque cognovi ; comitesque, facesque, sonumque
 Sistrorum : memòrique animo tua jussa notavi.
 Quod videt hæc lucem, quod non ego punior ipsa ;
 Consilium, monitumque tuum est. Miserere duarum,
 Auxilioque juva. Lacrymæ sunt verba secutæ. 780
 Visa Dea est movisse suas (et moverat) aras.
 Et templi tremuere fores, imitataque Lunam
 Cornua fulserunt ; crepuitque sonabile sistrum.

plexa altare crinibus solutis, Isi, ait, quæ tenes Parætonium, et Campos Mareoticos, et Pharon, et Nilum divisum in septem ostia, succurre, oro, atque solatium præbe, nostro pavori. Vidi te olim, o Dea, atque hæc tua signa, et agnovi omnia, et comites, et tædas, et strepitum sistrorum : atque observavi tua jussa mente attentæ. Quod hæc fruitur die, quod ego ipsa non male mulctor, est consilium et jussum tuum. Miserere duarum, atque tuere succurrendo. Lacrymæ comites fuerunt verborum. Dea visa est concussisse suum altare, atque concusserat. Atque valvæ templi tremuerunt, et cornua similia Lunæ micuerunt, sistrum tinnulum strepit.

nat. suoque.—771 Heidelb. et sparsis. Tunc Berolin. compressa.—773 Voss. sept. dejectum ; Menard. digressum ; Med. divisum. Tunc Urbin. in flumina.—774 Med. et R. med. labori.—776 Facesque sonumque est ex Jun. et alio. Heins. malebat vel cum uno Moreti resonantia ara, vel cum uno suo crepitan- tia æra. Idem paulo ante suadet, vidi, Visaque cognovi.—778 Mss. nonnulli, quod non ego ponor in ignem vel igne. Primus Medic. thalamo quod non ego ponor cum glossa, ' id est, deponor.'—779 Nonnulli monitusque. Inde Heins. consilii monitusque tui, et mox ex novem Mss. malit miserere tuarum. Tum vs. seq. vel invitis Mss. scribit, sua verba.—780 Nonnulli, impro- bante Burm. Auxil. leva.—782 Gron. Ut templ. et Pal. duo patuere, et duo alii sonuere for.—783 Etiam hic invitis Codd. Heins. reponit sonatile. Com-

NOTE

772 *Parætonium*] Oppida ubi potissimum Isis colebatur de more commemorat supplex Telethusa. Fuit autem Parætonium Ægypti urbs ampla cum portu vastissimo.

Mareotica] Quæ Mareotidi lacui juxta Alexandriam proxima.

Pharon] Alexandriæ objectam insulam dicit, ubi celeberrima fuit turris illa et specula lucernis instructa, quarum beneficio nautæ portum in-

gressuri iter suum noctu inter cantes et brevia dirigebant.

773 *Cornua*] Ostia dicit majora, per quæ maximus ille Ægypti fluvius maria subit.

775 *Hæc*] Quæ jam in ara apposita supplex Telethusa intuebatur, olim per somnum viderat.

778 *Punior*] A marito, scilicet, qui segnioris sexus prolem tollendam prohibuerat.

Non secura quidem, fausto tamen omine læta
 Mater abit templo. Sequitur comes Iphis euntē, 785
 Quam solita est, majore gradu: nec candor in ore
 Permanet; et vires augentur; et acrior ipse est
 Vultus: et incomtis brevior mensura capillis.
 Plusque vigoris adest, habuit quam fœmina. Jam, quæ
 Fœmina nuper eras, puer es. Date munera templis: 790
 Nec timida gaudete fide. Dant munera templis.
 Addunt et titulum: titulus breve carmen habebat;
 Dona puer solvit, quæ fœmina voverat, Iphis.
 Postera lux radiis latum patefecerat orbem;
 Cum Venus, et Juno, sociosque Hymenæus ad ignes 795
 Conveniunt: potiturque sua puer Iphis Ianthæ.

Mater non tranquilla quidem, sed tamen hilaris felici præsentio, discedit a templo. Iphis comes sequitur discedentem passu majore quam consuevit: neque albus color perstat in vultu, et vires crescunt, et facies est ferocior, et modus minor impæcæ comæ. Atque plus inest vigoris, quam habuit puella: jam quæ modo eras puella es puer. Persolvite dona templis, neque latamini dubia fide. Persolvunt dona templis. Adjiciunt quoque inscriptionem. Inscriptio habebat brevem versum: Iphis puer præbet munera, quæ promiserat puella. Sol alter manifestum fecerat vastum mundum radiis, cum Venus, et Juno, et Hymenæus cœunt ad amores conjugales: et puer Iphis gaudet sua Ianthæ.

parat, multiforatis, auratis, vertilis, volatilis, rotatilis. Sed Barm. monet, sonatilis incognitam Latio esse vocem, sonabilis receptæ auctoritatis.—785 Triginta Codd. sequitur puer.—788 Med. et tres alii et incultis; duo impositis.—789 Leid. et tres alii vig. habet. Tunc Ms. Barm. habeat quam fœm.—790 Berolin. fœm. namque.—791 Cod. Menard. Nec dubia. Cod. Sixii tim. dubitate fid.—793 Vulg. Vota puer.—794 Latum Ciofan. et Heins. dederunt ex vet. scriptis; alii totum.—795 Pr. Gron. et quatuor alii sociosque; alii sociusque.

NOTÆ

786 *Majore*] Quia in marem mutata. Quia quidem fabula seu naturæ vires, quæ post aliquod tempus latentem maris formam ex puella possit educere, seu pietatis miracula Naso exposuit.
 795 *Socios*] Qui Diis illis conjugilibus de more in aris accendebantur.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER X.

FAB. I. Anonymus quidam, item Olenus et Lethæa in
Lapides.

ORPHEUS, Eurydice interemta, ad Inferos descendit, et a Dite impetravit, ut eam reduceret ad superos; lege proposita, si sequentem non respexisset: quod ille præstare non potuit. Revocata ergo ad Inferos, Orpheus ut lucem contigit, sic dementia stupuisse dicitur, ut qui canem Cerberum videns præ timore, in saxum versus est: item ut Olenus et Lethæa, qui in Ida monte in lapidem transfigurati sunt. Postea dolore et fletu finito, ne rursus conjugale desiderium experiretur, puerilem Venerem instituit.

INDE per immensum croceo velatus amictu
Aëra digreditur, Ciconumque Hymenæus ad oras
Tendit; et Orphea nequicquam voce rogatur.

1. *Hymenæus tectus veste flava inde abit per vastum aërem, et petit regionem Ciconum: atque frustra citatur voce Orphei. Ille quidem affuit; ast neque attulit*

~~~~~  
2 Alii *Æthera digr.*—3 *Rogatur* Burm. dedit ex Med. et undecim aliis;

NOTÆ

1 *Croceo*] Qui flammeo concolor non licebat; quo quidem flammeo seu velo, lutei coloris, cujusmodi pudoris et boni ominis causa nubens assidue gerebant flaminum uxores, velabatur.
cum quibus divortium facere maritis 2 *Ciconum*] Populi fuerunt Thra-

Affuit ille quidem : sed nec solennia verba,
 Nec lætos vultus, nec felix attulit omen. 5
 Fax quoque, quam tenuit, lacrymoso stridula fumo,
 Usque fuit, nullosque invenit motibus ignes.
 Exitus auspicio gravior : nam nupta, per herbas
 Dum nova Naiadum turba comitata vagatur,
 Decidit, in talum serpentis dente recepto. 10
 Quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras
 Deflevit vates ; ne non tentaret et umbras,
 Ad Styga Tænaria est ausus descendere porta.

voces solennes, neque faciem hilarem, neque lætum præsagium. Tæda etiam quam tractavit crepitans fumo lacrymas oïente, et sicuti fuit, nullam flammam concepit concussionem. Eventus tristior omine ; nam dum nova nupta stipata cætu Naiadum ambulat per gramina, interiit, dente anguis admissio in talum. Quam ubi vates Rhodopeius satis deploravit ad ærem superum, ne non etiam exploraret Manes, sustinuit descendere ad Stygem porta Tænaria. Atque accessit ad Proserpinam, et

vulg. vocatur.—4 Berolin. non sol. Unus Bas. sol. jura, quod ex tura ortum Burm. putat.—7 Unus Voss. et unus Leid. Utque fuit, nullos inv. quod placet Heins.—9 Sec. Pal. alter Twisd. et alius Mænādum turba.—10 Decidit e Fr.

NOTÆ

ciæ ad Hebrum lacumque Bistonidem.

3 *Orphea*] Orphei, Apollinis ex Calliope Musa filii, qui a patre lyra accepta mira quæ deinceps videbitur patravit.

Nequicquam] Quia infeliciter cessarunt nuptiæ.

4 *Solennia*] Quæ faustitatis gratia ab Hymenæo proferrentur ; qualia hæc essent, ' faustæ felicesque sint hæ nuptiæ, &c. '

6 *Fax*] Faces in nuptiis adhiberi solitas jam toties vidimus, ut tædio sit repetere.

Lacrymoso] Qui Orpheo præsertim lacrymas excuteret.

7 *Nullos*] Quanquam concussionem et frequenti ventilatione ignis solet accendi, flammaque excitari.

9 *Dum*] Dum fugeret Aristæum, scripsit Virgilius. Quam fabulam ita exponunt, ut per Eurydicen Ani-

ma intelligatur, quæ corporis amore decepta, fallacibus hujus voluptatibus tanquam evanescentium florum amœnitate delinita, Aristæum, hoc est Bonum, quod per illud, ut fert vocis Etymologia, intelligitur, maximo suo damno refugit. Anne istud significare voluerint poetæ parum interest : maximum est quod revera se ita res habet : ut si quis ex veteris serpentis exitiali peste, qua omnes infecti fuimus, sese liberare voluerit, illum non Orpheo modo seu rectæ rationi, spretis corporis lenociniis, sed Christo Domino, ad Inferos pro nobis delapso, auscultare oporteat.

11 *Rhodopeius*] Orpheus Thracius ; nam Thraciæ mons est Rhodope altissimus.

13 *Styga*] Quæ Inferorum palus, pro Inferis ipsis posita.

Tænaria] Est Tænarus promontorium Laconiae, ubi æntrum, cujus

Perque leves populos, simulacraque functa sepulcris,
 Persephonen adiit, inamœnaque regna tenentem. 15
 Umbrarum dominum: pulsisque ad carmina nervis
 Sic ait: O positi sub terra numina mundi,
 In quem recidimus quicquid mortale creamur;
 Si licet, et, falsi positis ambagibus oris,
 Vera loqui sinitis; non huc, ut opaca viderem 20
 Tartara, descendi; nec uti villosa colubris
 Terna Medusæi vincirem guttura monstri.
 Causa viæ conjux: in quam calcata venenum
 Vipera diffudit; crescentesque abstulit annos.
 Posse pati volui: nec me tentasse negabo. 25
 Vicit Amor. Supera Deus hic bene notus in ora est.
 An sit et hic, dubito: sed et hic tamen auguror esse.

regem Umbrarum, habentem imperia tristia, per exiles populos, et imagines potitas tumulis, atque chordis tactis ad versus sic inquit: O Dii mundi siti sub terra, in quem recidimus quicquid producimur morti obnoxium; si conceditur, et patimini dicere vera, omissis anfractibus ficti oris, non huc descendi ut cernerem atra Tartara, neque ut constringerem tres fauces monstri Medusæi hispidas anguibus. Uxor est causa itineris, in quam vipera pressa sparsit venenum, alque rapuit annos venientes. Cupivi posse sufferre, neque diffitebor me conatum esse: Amor potior fuit. Hic Deus est bene notus in regionibus superis: nescio an sit etiam hic, sed conjicio

~~~~~

et Stroz. Mss. recepit Burm. pro vulg. occidit.—14 *Sepulcris* ex Mss. dedit Heins. olim editi *sepulcro*.—15 *Boxhornii, et inania regna*. Et passim inane regnum Plutodi tribuitur. Unus Langerm. *regna tuentem*.—18 Unus V. *In quem corruiamus*; multi quoque *decidimus*. Tunc Berolin. *mort. creatur*.—19 Quidam *Sic licet: alii scilicet*. Heins. olim conjecerat, *si liquet*, i. e. si constat. Nihil mutandum censet Burm.—22 *O. Tetra Med. Torva* pr. Bas, et sex alii; *Trina* duo: *Cerva* unus Med.—23 Berolin. *viæ est*. In O. etiam *calc. veneno*; Et in vs. seq. in quatuor que omittitur; unde Heins. *in quam, calcata, veneno, Vipera, diffuso crescentes abstulit annos*.—25 Heins. volebat *pat. vovi*. Berolin.

NOTÆ

vastus hiatus, gravis ex eo erumpens odor, strepitus insuper, fabulantibus occasionem dedit fingendi hac ad Inferos patere descensum.

14 *Leves*] Umbras dicit seu Manes mortuorum, qui exilem Ditis regiam frequentant.

15 *Persephonen*] Proserpina est, Inferorum regina, Ditis seu Plutonis conjux.

16 *Umbrarum dominum*] Plutonem, scilicet.

22 *Medusæi*] Cerberum dicit, Inferorum canem tricipitem, anguibus villorum loco horridum, Echidnæ ex Typhone progeniem, a Medusæ sanguine ortam.

26 *Supera*] Neque insuper aut Mars aut ipse Jupiter Cupidinis sagittas effugere potuerunt.

Famaque si veterem non est mentita rapinam,
 Vos quoque iuaxit Amor. Per ego hæc loca plena timoris,
 Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni, 30
 Eurydices, oro, properata retexite fila.

Omnia debemur vobis : paulumque morati,
 Serius aut citius sedem properamus ad unam.
 Tendimus huc omnes, hæc est domus ultima : vosque
 Humani generis longissima regna tenetis. 35

Hæc quoque, cum justos matura peregerit annos,
 Juris erit vestri. Pro munere poscimus usum.
 Quod si fata negant veniam pro conjuge, certum est
 Nolle redire mihi. Leto gaudete duorum.

Talia dicentem, nervosque ad verba moventem, 40

tamen etiam hic esse. Et si fama antiqui raptus non est falsa, Amor etiam vos sociavit. Ego oro per loca plena paroris, per hoc vastum Chaos, et pacem ampli imperii, revolvite fila accelerata Eurydices. Cuncta debemur vobis; et paululum morati festinamus tardius aut maturius ad unam hanc domum. Omnes huc collinamus, hæ sunt sedes novissimæ, vosque habetis vastissima imperia generis humani. Hæc etiam, cum matura absoluerit annos debitos, erit vestra dittonis: petimus usum pro beneficio. Quod si fata recusant potestatem pro uxore, constitui non reverti: fruimini morte duorum. Anima pallidæ lugebant talia proferentem, et pulsantem

~~~~~

ne me.—27 Heins. et huc.—28 Veterem rapinam ex uno Vatic. dedit Burm. pro veteris rapina, ut mentita dictum esset passive, quod non inusitatum. Sed elegantius et magis poeticum, Fama mentita est, finxit, rapinam.—29 Bersm. et unus Heins. vixit Amor; duo, vivit; Leid. unus jungit.—30 Duo Bonon. et unus Moreti, silent. mundi.—31 Fila ex quinque vett. Heins. dedit; alii fata.—32 Debemur pr. Med. multi alii debemus: vulg. debentur. Heins. etiam scribendam putat paul. morata.—33 Leid. sed. remeamus. Alii etiam habent ad imam, quod et Berolin. cum glossa 'infimam.'—35 Bas. latinissima regna.—36 Marg. Bersm. cum iussos.—40 Cod. Sprotii ad bella: Pal.

NOTE

28 *Rapinam*] Supra l. v. Proserpinam vidimus a Plutone raptam.

31 *Retexite*] Metaphora est e trium Parcarum lanificio petita, quæ hominam vitam et fata unicuique per illud assignare sunt creditæ.

34 *Ultima*] Quia nempe piis, diverso a turba scelestâ itinere, suæ sunt post mortem descriptæ sedes; vel ex Ethnicorum gente, testibus plurimis. Quæ quidem sedes ultimæ

mirum est quam paucos a flagitiis absterreant, quam paucos ad bonam frugem reducant.

35 *Longissima*] Immo æterna, Ethnicis, qui revocationem ad vitam ignoraverunt.

36 *Justos*] Quos ante exhaustas vires homines rescindi nolunt.

40 *Nervos*] Citharæ chordas pulsantem.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

4 U

Exsangues flebant animæ. Nec Tantalus undam
 Captavit refugam : stupuitque Ixionis orbis.
 Nec carpsere jecur volucres : urnisque vacarunt
 Belides : inque tuo sedisti, Sisyphæ, saxo.
 Tum primum lacrymis victarum carmine fama est 45
 Eumenidum maduisse genas : nec regia conjux
 Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare :
 Eurydicenque vocant. Umbras erat illa recentes
 Inter : et incessit passu de vulnere tardo.
 Hanc simul et legem Rhodopeius accipit heros, 50
 Ne flectat retro sua lumina ; donec Avernas
 Exierit valles : aut irrita dona futura.
 Carpitur acclivus per muta silentia trames,
 Arduus, obscurus, caligine densus opaca :

chordas ad dicta. Neque Tantalus captavit aquam effluentem : et rota Ixionis constitit. Neque aves laniarunt jecur ; et Belides abstinerunt urnis : et, Sisyphæ, requieviisti super tuo silice. Tum primum aiunt maxillas Furiarum delinitarum versibus irrigatas fuisse lacrymis : neque uxor regia, neque qui imperat Inferis potest repellere precantem : et arcessunt Eurydicen. Illa erat inter novas umbras, atque accessit gressu lento ex plaga. Heros Rhodopeius simul accipit hanc, et legem, ne retrorsum ferat suos oculos, donec egressus sit ex vallibus Avernis ; vel munera fore inania. Callis acclivis, arduus, caliginosus, plenus densis tenebris,

quart. ad plectra. Tunc dicenti et moventi unus Leid.—41 Bothius mallet non Tant.—42 Thuan. Tant. amnem Capt. refugum. Leid. Capt. profugam ; sec. Pal. refugam.—45 In Berolin. est omisa.—48 Berolin. Eurydicemque.—49 Leid. et Bonon. et incedit. Tunc Heidelb. tardo d. v. passu.—50 Vulg. Rhod. Orpheus : heros Heins. dedit ex pr. Pal. pr. Bas. pr. V. pr. Mor. aliisque compluribus.—52 Sprotii Ex. sedes ; et mox irrit. vota.—53 Heins. a Zulichemiano recepit acclivus pro vulg. acclivis : at hoc prætulit Bothius, quia mox sequitur Ardu-us, obscur-us, &c. Heidelb. acclinis.—54 Omnes Edd. et

NOTE

41 *Flebant*] Durius videtur istud ; nisi quod, non sine magno mysterio, nobis jam revelato, opera nostra nos ad Manes prosequantur.

Tantalus] Vide Met. iv. 457.

42 *Ixionis*] De eo supra Met. iv. 460.

43 *Volucres*] Quæ Titii jecur exedunt ; de quo etiam Met. iv. 456.

44 *Belides*] Vide iterum Met. iv. 462.

Sisyphæ] Met. iv. 459.

46 *Eumenidum*] Met. iv. 451.

Regia conjux] Proserpina, Plutonis uxor.

50 *Rhodopeius*] Orpheus, scilicet, ut supra annotatum.

51 *Avernas*] Fuit Avernus lacus Campaniæ, quem Plutoni vetustas fabulosa, propter sulfureas quas emittit exhalationes, dicatum credit.

Nec procul abfuerunt telluris margine summæ. 55
 Hic, ne deficeret metuens, avidusque videndi,
 Flexit amans oculos: et protinus illa relapsa est.
 Brachiaque intendens, prendique et prendere captans,
 Nil nisi cedentes infelix arripit auras.
 Jamque iterum moriens non est de conjuge quicquam 60
 Questa suo: quid enim nisi se quereretur amatam?
 Supremumque vale, quod jam vix auribus ille
 Acciperet, dixit: revolutaque rursus eodem est.
 Non aliter stupuit gemina nece conjugis Orpheus,
 Quam tria qui timidus, medio portante catenas, 65
 Colla canis vidit: quem non pavor ante reliquit,

calcatur per tacita silentia: neque longe distabant ab oris supremæ terræ. Tum timens amans ne illa aberraret, atque cupidus videndi, retorsit oculos; et continuo illa revoluta est: atque porrigens brachia, et nitens correre atque corripere, miser nihil capit nisi mobilem aërem. Jamque iterum fato fungens nihil quicquam est questa de suo marito: quamobrem enim quereretur sese dilectam? atque dixit ultimum vale, quod jam vix ille apprehenderet auribus: rursusque eodem relapsa est. Orpheus non aliter attonitus est duplici morte uxoris, quam qui pavidus intuitus est tria colla canis, medio gerente vincula; quem timor non prius omisit quam natura

scripti obscurus; sed quia seq. calig. dens. opac. Bothius malit *absconsus*.—55 *Abfuerunt* ex S. Marci Heins. protulit; alii *abfuerant*.—56 Unus Heins. *avid. medendi*; R. *juvandi*.—57 Sec. Med. et quatuor alii *repulsa est*; unde Heins. *revulsa*.—58 Ciofanus ex uno præferebat *prendere certans*: Burm. recepit e Mss. *captans*, quia *reprehendere* rectius conveniat: Heins. nil mutare volebat.—59 *Fragm. Cæsen. arrip. umbras*.—61 Multi vett. *nisi subsequeretur amantem* vel *amatam*: Fl. S. Marci *si subsequeretur*: pr. et sec. Med. ac septem alii cum Spi-
 rensi *nisi se sequeretur*: Heins. corr. *quid enim sese quereretur*: Noricus *quid enim nisi sequeretur*: Berolin. *quid enim si iterum sequeretur*.—63 Vulg. *revocalaque*.—65 *Alter Hamb. qui timidus*; Langerm. et unus Voss. *tumidus*; pr. R. *tumidi*; Med.

NOTÆ

57. *Amans*] Orpheus, scilicet. Ceterum, ut ingenue quod ego credo in medium proferam, ex Loti historia hanc detortam fuisse fabulam arbitror. Atque hinc quam periculosum sit retro in hac inferna valle animam aervare cupienti respicere, cuius facile erit colligere. Ad æterna futuræ vitæ indesinenter anhelet, hujus exilii caduca contemnat, Eurydices seu Loti conjugis meminerit oportet, quicumque animam seu ex Sodomæ val-

le seu ex Inferorum faucibus cupit eripere.

61 *Quid enim*] Immo perverse sese amatam potuit queri; quod multis eveniet.

65 *Qui timidus*] Vir quidam fuit qui, cum metu Herculis in speluncam sese recepisset, unde capite inclinato prospiceret, viso Cerbero quem ille trahebat, dirigit.

Medio] Cerberi collo, scilicet.

Quam natura prior, saxo per corpus oborto :
 Quique in se crimen traxit, voluitque videri
 Olenos esse nocens : tuque, o confisa figuræ,
 Infelix Lethæa, tuæ ; junctissima quondam * 70
 Pectora, nunc lapides, quos humida sustinet Ide.
 Orantem, frustra que iterum transire volentem,
 Portitor arcuerat. Septem tamen ille diebus
 Squalidus in ripa, Cereris sine munere, sedit.
 Cura, dolorque animi, lacrymæque alimenta fuere. 75
 Esse Deos Erebi crudeles questus, in altam
 Se recipit Rhodopen, pulsumque Aquilonibus Hæmon.
 Tertius æquoreis inclusum Piscibus annum
 Finierat Titan : omnemque refugerat Orpheus

prior, silice per membra coacto : vel Olenus, qui in se derivavit culpam, et voluit videri reus ; tuque, o misera Lethæa, confisa formæ tuæ, olim junctissimè pectora, nunc saxa, quæ Ide aquosa sustinet. Portitor prohibuerat precantem, et frustra denuo transire nitentem. Ille tamen sedit septem diebus ad ripam, sentus, sine pane. Sollicitudo, et mæror animi, atque lacrymæ fuerunt in escam. Postquam questus esset Deos Inferorum esse sacros, se recipit in excelsam Rhodopen, et Hæmum agitatum Boreæ. Sol tertio absolverat annum comprehensum piscibus æquoreis ; et

chartaceus timidi ; Berolin. pavidus : Heins. conj. Stygii. — 67 Nonnulli corp. abortio. — 69 Quidam scribunt Olenus. Tunc Turneb. Adversar. i. 23. legit o confixa. Alii etiam habent figura, et vs. seq. tua. — 70 Pro Lethæa unus Med. Letheti : Lethææ prim. Strozæ, et sec. Med. et Fl. S. Marci, a man. sec. N. Lethie : Heins. Lethi. — 71 Pectora Ciofanus reposnit ex uno suo, et uno V. pro vulg. Corpora. — 72 Sprotii Cod. et unus Mor. trans. parantem. — 73 Arcuerat est ex tribus scriptis cum Bernegg. et Thuan. vulg. arguerat. — 75 Arg. Ira dolorq. anim. Unus Mor. alim. dedere. — 76 Berolin. in altum. — 77 Alii Hæmum. — 78 Heins. malit æthereis pro æquoreis. — 79 Jun. Arg. et Thysii Fin. Pæan.

NOTÆ

68 *Quique*] Olenus est, Lethææ conjux, uxoris crimen, quæ se pulchritudine Deabus præponere ausa fuerat, non veritus suum facere ; quamobrem una cum illa in lapidem versus.

71 *Ide*] Mons Phrygiæ plurimis fontibus scatens.

73 *Portitor*] Charon, scilicet, qui Inferorum portui præest.

74 *Ripa*] Stygis Inferorum paludis, scilicet.

Cereris munere] Pane : Ceres enim frugum Dea, quæ pro ipsis sumitur.

76 *Erebi*] Ex Chao et Caligine progenitus fuit hic Lethi pater, qui sæpissime pro ipsa Inferorum sede a Poëtis sumitur.

77 *Hæmon*] Qui cum superiore mons est Thraciæ, Boreæ, Septentrionali vento, maxime obnoxius.

78 *Tertius*] Id est, Jam ter Zodiacum, in quo ultimum et hybernale signum Pisces numerantur, Sol emensus fuerat. Uno verbo, Tertius annus elapsus erat.

Fœmineam Venerem; seu quod male cesserat illi; 80
 Sive fidem dederat. Multas tamen ardor habebat
 Jungere se vati: multæ doluere repulsæ.
 Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
 In teneros transferre mares: citraque juventam
 Ætatis breve ver, et primos carpere flores. 85

FAB. II. Attis in Pinum.

Ad cantus Orphei, desiderantis consuetudinem conjugis, cum plerima animalia capta vocis dulcedine convenissent; et in his etiam arbores elicitæ: inter eas stupens cantibus fuit pinus Cybeleæ, montis, qui in Phrygia est, in quam Attis matris Deum antistes mutatus est.

COLLIS erat, collemque super planissima campi
 Area: quam viridem faciebant graminis herbæ.
 Umbra loco deerat. Qua postquam parte resedit
 Dis genitus vates, et fila sonantia movit;
 Umbra loco venit. Non Chaonis abfuit arbos, 90

Orpheus sibi temperacerat ab omni fœminea Venere, sive quod male illi cesserat, sine fidem obstrinxerat. Multæ tamen maximopere cupiebant copulari cum vate; multæ neglectæ ægre passæ sunt. Ille etiam suavit Thracibus populis amorem transmittere in molles pueros, et deripere primos flores citra juventutem et breve ver ætatis.

II. Mons erat, et super montem spatium campi planissimum, quod graminibus virecebat. Umbra desiderabatur loco: ubi postquam Dis ortus vates censebat, et pulpavit nervos sonoros, umbra affuit loco. Non arbor Chaonia defuit, non sylva

Dein in Berolin. abest *que.*—81 Heins. malebat *ard. agebat.*—84 Sligtenhorstius volebat *circaque.*—86 Arg. *Callis er.* Duo alii *coll. supra.* Et Voss.

NOTE

81 *Fidem dederat*] Sive, inquit Pœta, infelicitis conjugii dolore, sive quod ita uxori pollicitus esset, nullam fœmineam mortua Eurydice Orpheum attigerat.

84 *Transferre*] Hac execranda libidine famosus vixit vir cetera omnis generis virtutum insignis; si modo is aliquid præter Pœtarum segmenta, ex Mose tamen expressa, fuit.

89 *Dis genitus*] Apolline, scilicet,

et Musa Calliope, ut plurimis placet.

Fila sonantia] Citharæ chordas intelligit.

90 *Umbra*] Quia arbores, cantus dulcedine illectæ, illuc confluerunt.

Chaonis] Quercum dicit, cujus generis arboribus Chaonia, Epiri provincia, in qua etiam vocalibus quercubus celeberrima sylva Dodonæa, inprimis abundat.

Non nemus Heliadum, non frontibus esculus altis,
 Nec tiliæ molles, nec fagus, et innuba laurus.
 Et coryli fragiles, et fraxinus utilis hastis,
 Enodisque abies, curvataque glandibus ilex,
 Et platanus genialis, acerque coloribus impar, 95
 Amnicolæque simul salices, et aquatica lotos,
 Perpetuoque virescens buxus, tenuesque myricæ,
 Et bicolor myrtus, et baccis cœrulea tinus;
 Vos quoque flexipedes hederæ venistis, et una
 Pampineæ vites, et amictæ vitibus ulmi: 100
 Ornique, et piceæ, pomoque onerata rubenti

Heliadum, non esculus excelsis foliis, nec tiliæ voluptariæ, nec fagus, et casta laurus. Et coryli fragiles, et fraxinus idoneus jaculis, et abies enodis, et ilex sinuata glandibus, et platanus genialis, et acer discolor, et simul salices aquaticæ, et lotos juxta aquas nascens, et buxus semper virescens, et exiles myricæ, et myrtus bicolor, et tinus cœrulea baccis; vos etiam hederæ flexipedes affuistis, et una vites pampineæ, et ulmi maritata vitibus, et orni, et piceæ, et arbutus onusta pomo rubenti,

sup. placidissima camp.—91 Olim Edd. non frondibus: Burm. putat frontibus melius convenire rō altis.—93 Genev. corni pro coryli.—94 Tres libri onerataque.—95 Nonnulli plat. genialis.—97 Unus Mor. et Fragm. Boxhorn. humilesque myr.—98 Tinus est ex Heins. emend. vulg. ficus: quidam pinus: Langerm. Cod. cinus, quod præferebat Constant. Fan.—99. 100 Turnebus restituit flexipedes; olim flexibiles. Deinde Heins. et uva Amictæ vit. Scholiastes Statii et multi scripti et Amictæ vitib. Alter Erfurt. amatæ.—101 Lu-

NOTÆ

91 *Nemus Heliadum*] Populos dicit, in quas Heliades sen Solis filias, Phaëthontis sorores, mutatas fuisse supra l. II. vidimus.

Esculus] Arbor est glandifera, Jovi sacra, cujus glandibus, nondum inventis frugibus, primi mortales pro eca utebantur.

92 *Innuba*] Quia, ut in superioribus legimus, Daphne, quæ in laurum mutata, nunquam Apollinis amoribus anrem præbere voluit.

95 *Genialis*] Genio ac voluptati dicata: quo genere arborum hodie etiam ambulacra opacata habemus.

Coloribus impar] Quapropter etiam nunc hodie in pretio. Gall. dicitur *érable*.

96 *Lotos*] Arbor est Africæ fami-

liaris, fructum ferens adeo gratum, ut hospitibus patriæ oblivionem inducere dicatur.

97 *Myricæ*] Virgulti est species, quam nos vocamus *des bruyères*, *du tamarisc*.

98 *Myrtus*] Arbuscula est Veneri dicata, cujus altera parte folia paulo ad nigritiem vergunt.

Tinus] Laurus est sylvestris cœrulea bacca, ut refert Plinius.

99 *Flexipedes*] Hedera vero, quæ Baccho sacra, nodosis et errabundis flagellis, tanquam flexis et curvis pedibus, serpit.

100 *Amictæ*] Quia vites ulmis falcire consueverant.

101 *Orni*] Eo nomine montanæ arbores quælibet intelliguntur, in

Arbutus, et lentæ, victoris præmia, palmæ :
 Et succincta comas, hirsutaque vertice pinus,
 Grata Deum matri: siquidem Cybeleius Attis
 Exuit hac hominem; truncoque induruit illo.

105

FAB. III. Cyparissus in Cupressum.

CYPARISSUS Amyclei filius ex insula Cea: hunc Apollo dilexit; et propter cervam patientem manus, quem per imprudentiam sagitta transfixum interemerat, manus suas afferentem sibi, periculo eripuit: et protinus in arborem sui nominis vertit.

AFFUIT huic turbæ, metas imitata, cupressus,
 Nunc arbor, puer ante Deo dilectus ab illo,
 Qui citharam nervis, et nervis temperat arcus.

et palmæ flexiles præmia victoris, et pinus succincta comas, atque hispida in fastigio, placens matri Deorum; siquidem Attis Cybeleius spoliatus est hac homine, et dirigit illo stipite.

III. *Cupressus speciem exhibens pyramidum, nunc arbor, prius puer amatus ab illo Deo qui modum facit citharæ nervis, et modum facit arcui nervis, fuit ex eo*

tatius pom. generata rub.—104. 105 Tan. Faber legit, *Cybeleius olim...induruit Atys*, quia *hac et illo* in eodem vs. inusitatum videtur. Sed Burm. monet, et alibi hæc duo pronomina cumulari. Bothius tamen pro *illo* malit *atko*. Be-rolin. vero pro *hac* habet *ac*.—106 Unus Bas. *huic numero*. Leid. *luctus imit.*

NOTÆ

specie tamen fraxinus sylvestris.

102 *Lentæ*] Flexiles equidem palmæ rami, attamen oneri cedere necesse: unde et victoribus honoris causa tribuebantur.

103 *Succincta*] Quia in vertice tantum frondes pinus emittit.

104 *Deum matri*] Quæ Cybele est, seu Rhea, plurimis itemque aliis nominibus insignita.

Attis] Qui puer Cybele adamatus, sacrisque suis ea lege præpositus, ut castitatem servaret, cum in Sagarithide Nympha peccasset, in furorem versus sese exsecuit. Sibi insuper manus violentas parabat; verum Deæ miseratione in pinum mutatus.

106 *Metas*] Ejusmodi etiamnum hodie pyramidata forma in hortis conspicimus.

107 *Nunc arbor*] Fuit Cyparissus puer formosissimus, Apollini gratus, qui cervum, quem in deliciis habebat, cum imprudens occidisset, tanto est affectus dolore, ut mori omnino vellet; quamobrem in cupressum ab Apolline mutatus. Quæ quidem fabula levis est momenti, et allusio nominis, quod Græce puero et arbori idem est; nisi forte quia Cyparissus doctus fuit, illum ideo Deo acceptum credideris, namque Dei cognitio amorem mutuum parit. Nec ita Cyparissi incongrua erit Metamorphosis in

Namque sacer Nymphis, Carthæa tenentibus arva,
 Ingens cervus erat: lateque patentibus altis 110
 Ipse suo capiti præbebat cornibus umbras:
 Cornua fulgebant auro: demissaque in armos
 Pendebant tereti gemmata monilia collo.
 Bulla super frontem parvis argentea loris
 Vincita movebatur: parilesque ex ære nitebant, 115
 Auribus in geminis, circum cava tempora, baccæ.
 Isque metu vacuus, naturalique pavore
 Deposito, celebrare domos, mulcendaque colla
 Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
 Sed tamen ante alios, Cæ pulcherrime gentis, 120
 Gratus erat, Cyparisse, tibi. Tu pabula cervum
 Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam:
 Tu modo texebas varios per cornua flores:

numero. Namque vastus cervus erat dicatus Nymphis tenentibus agros Carthæos; atque ipse præstabat excelsas umbras suo capiti vastis cornibus. Cornua radiabant auro, atque torques gemmati pendebant ex collo tereti defluentes in armos. Bacca argentea alligata fronti tenuibus loris agitabatur; atque bulla ex eodem ære fulgebant in ambabus auribus circum depressa tempora. Atque is expertus timoris, et omisso naturali metu, consueverat colere domos, et exhibere collum palpandum etiam manibus ignotis. Sed tamen tibi placebat præ ceteris, Cyparisse, formosissime ex natione Cæa. Tu agebas cervum ad intacta pabula, et ad aquas puri fontis. Tu modo inserebas varios flores cornibus: modo eques sedens in dorso, huc et illic vec-

—108 Berolin. *temp. arcum.*—109 Ms. Bersm. *Jamque sac.* Vehementer Mss. variant in nomine Carthæa: habent enim Cretea, Cirthea, Carchia, Orchea, Archea, Cirrea, Corchea, Colchæa, &c.—112 Heidelb. *gemmataque*; et vs. seq. *demissa monil.* et sic multi scripti in utroque loco: ast hic quidam habent *diffusa*; vel *suspensa*; *pretiosa* etiam, vel *geminata*.—115 Vulg. *parilesq. atate nit.* multi etiam *pariliq. nitore nit.* Nostram lectionem Heins. dedit ex sec. V. quart. Med. et aliis. Præterea unus Gron. *ex arte*, unus Med. *in core*; unus Heins. *a mane*.—116 Nonnulli Aur. *a gem.*—117 In uno Ciofani *natur. timore*; et sic R. unus: Jun. et alius *pudore*.—119 Berolin. *Qualibet*.—122 Ms. Bersm. *liquidus...ad undas*; Leid. *liquidam...ad undam*.—123 Pro *texebas* pr. et sec. Med. N. Spirens. pr. Hamburg. et quatuor alii, *tendeas*: tres, *sternebas* cum fragmento Cæsénati, S. Marci veterimmo libro et sec. Pal. *sibi texebas* Cant. *spargebas* unus Leid. *terrebas* unus

NOTE

eam arborem, cujus omnes rami cœlum versus, nullo in terram recurvo, simul contendunt.

109 Carthæa] Id est, quæ ad Carthæam urbem spectarent. Fuit au-

tem Carthæa una ex quatuor Cææ insulæ urbibus, Cyparissi patria.

120 Cæa] Quæ Cycladam est una in mari Ægæo.

Nunc, eques in tergo residens, huc latus et illuc
 Mollia purpureis frænabas ora capistris. 125
 Æstus erat, mediusque dies: Solisque vapores
 Concava littorei fervebant brachia Cancri.
 Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
 Cervus; et arborea ducebat frigus ab umbra.
 Hunc puer imprudens jaculo Cyparissus acuto 130
 Fixit: et, ut sævo morientem vulnere vidit,
 Velle mori statuit. Quæ non solatia Phœbus
 Dixit? et ut leviter, pro materiaque doleret,
 Admonuit. Gemit ille tamen: munusque supremum
 Hoc petit a Superis, ut tempore lugeat omni. 135
 Jamque, per immensos egesto sanguine fletus,
 In viridem verti cœperunt membra colorem;
 Et modo qui nivea pendebant fronte capilli,
 Horrida cæsaries fieri; sumtoque rigore
 Sidereum gracili spectare cacumine cœlum. 140
 Ingemuit, tristisque Deus, Lugebere nobis,
 Lugebisque alios, aderisque dolentibus, inquit.

tus fræna adhibebas ori facili capistris purpureis. Calor erat intensus, et dies medius, atque brachia sinuosa Cancri littorei æstuabant. Cervus lassus demisit corpus suum in terram gramineam: et captabat frigus ab umbra arborea. Puer Cyparissus nescius hunc transfixit telo acuto; atque ut vidit obeuntem crudeli plaga, decrevit velle obire. Quam consolationem Apollo non insinuat? et hortatus est ut parce lugeret, et pro causa. Ille tamen suspirat, et poscit hoc ultimum donum a Diis, ut semper fletat. Jamque sanguine exhausto per immoderatas lacrymas, artus cœperunt mutari in viridem colorem; et crines qui modo pendebant ex fronte candida, mutari in comam hispidam, atque duritie induta ferri versus cælum sidereum tenui fastigio. Deus mæstus indoluit, atque inquit, Deploraberis a nobis, et deplorabis alios, et aderis lugentibus.

Voss.—124 *latus* ex uno Med. emendavit Heins. cui nec *vectus* displicet: ante eum edebatur, *lætus*.—128 Unus Gron. *sua tergora*; alii *corpora*, vel *pectora*.—129 Duo, ad *arboream umbram*.—134 Berolin. *Admovit: gem*.—136 Pro *egesto*, Cant. et multi alii *ejecto*: *exhausto* R. *expulso* Leid. *fluctus* etiam duo.—138 Qui *nivei* Fl. S. Marci.—140 *cacum*. Solem Bas.—143 Con-

NOTE

127 *Cancrī*] Sideris cœlestis, quod postquam Sol est ingressus, excitantur æstus vehementissimi.

132 *Phœbus*] Apollo, cui Cyparissus puer dilectus.

133 *Pro materia*] Cerve nimirum,

cui non absimilem reperire, cujus in super amissi dolorem plurimis aliis rebus lenire, posset.

141 *Deus*] Apollo, scilicet.

142 *Lugebis*] Hec ex Romanorum consuetudine deamtuus, qui cupressi,

FAB. IV. Jupiter in Aquilam.

GANYMEDES, Trois filius, prima forma, cum ceteris Iliensibus Phrygiæ præferretur, et assiduus venationibus interesset, ne infamiam virentis ætatis subiret, Jupiter versus in aquilam ex Ida monte eum rapuit in cælum, ministrumque fecit.

TALE nemus vates contraxerat: inque ferarum
 Concilio medius, turba volucrumque sedebat.
 Ut satis impulsas tentavit pollice chordas; 145
 Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
 Concordare modos; hoc vocem carmine rupit:
 Ab Jove, Musa parens, (cedunt Jovis omnia regno,)
 Carmina nostra move. Jovis est mihi sæpe potestas
 Dicta prius. Cecini plectro graviore Gigantas, 150
 Sparsaque Phlegræis victricia fulmina campis.

IV. Poëta allegerat ejusmodi sylvam; et sedebat medius in consessu ferarum, et turba avium. Postquam satis tentavit nervos motos pollice, atque cognovit tonos diversos convenire, quanquam varie sonarent, flexit vocem hoc carmine: Musa mater, fac initium nostris versibus ab Jove: omnia cedant Jovis imperio. Jovis numen sæpe cantatum est a me antehac. Cantavi plectro severiore Gigantas, et fulmina victricia disjecta per campos Phlegræos. Nunc opus est lyra molliore:

traxerat ex Med. dedit Burm. vulg. attraxerat, quod revocavit Mitscherl.—144 Pr. R. Pr. Bas. sec. V. quart. Med. et tres alii med. turbæ; unde Heins. legebat turbæ volucrisque.—146 Gron. divers. sonabant.—147 O. Conciliare mod. Vulg. etiam carm. movit: sed quia mox seq. 'Carmina nostra move,' propterea Burm. ex Voss. Ms. recepit rupit: nam passim apud Poëtas 'rumpere voces,' 'questus,' &c.—148 Langerm. Ab Jove principium. Quidam, Musa potens. Duo Medic. cedent; Heins. malebat, cedant. Mox Leid. carm. digna.—150 Edd. quædam distinguunt post dicta. Gigantas S. Marci, Bernegg. pr. Pal. pr. Med. pr. V. Cant. pr. Erfurt. Spirens. et duo alii: vulg. Gigantes.—151 Pro fulmina octo ex melioribus carmina: fulgura Bas. et edd. Gryph. et

NOTÆ

Diti sacræ arboris, ramos ante fores
 ejus domus, in qua cadaver esset,
 apponebant; rogis insuper eisdem,
 gravis ex cadavere odoris amovendi
 causa, adhibebant.

144 Sedebat] Quibus figmentis,
 agrestes ferosque homines ad huma-
 norem vitam ab Orpheo sapienti et
 politico viro illectos, antiqui signifi-

care voluerunt.

148 Parens] Calliopen Musam Or-
 pheï matrem fuisse supra diximus.

150 Graviore] Quali bella cantari
 decet.

Gigantas] Qui adversus Deos bel-
 lum movere non sunt veriti, sicuti in
 primo vidimus.

151 Phlegræis] Quos alii in ea Ma-

Nunc opus est leviorē lyra : puerosque canamus
 Dilectos Superis ; inconcessisque puellas
 Ignibus attonitas meruisse libidine pœnam.
 Rex Superum Phrygii quondam Ganymedis amore 155
 Arsit : et inventum est aliquid, quod Jupiter esse,
 Quam quod erat, mallet. Nulla tamen alite verti
 Dignatur ; nisi quæ possit sua fulmina ferre.

atque dicamus pueros amatos a Diis ; atque puellas correptas amoribus nefandis meruisse pœnam libidine. Rex Deorum olim flagravat desiderio Ganymedis Phrygii : atque aliquid est repertum quod Jupiter mallet esse, quam quod erat. In nullam tamen avem vult mutari, nisi quæ possit gestare sua fulmina. Nec mora : aëre acto

Bersm. *prælia* Ms. Bersm. Pro *campis* Heinsius conj. *castris*.—152 Arund. *Hic opus*.—154 Omnes fere scripti *libid. pœnas*.—158 *Portet*, vel *portat terræ*, aut *terris*, plerique veteres ; quo *portat terræ* unus ; alius, *qua portet terræ* ; duo, *quæ portet terra* : pr. Hamburg. *portat terra*. Arund. *quæ possit ferre*. Heins. suadet, *quæ possit sua fulmina ferre* ; vel, *null. tam. al. vert. Dignatus, nisi*

NOTE

cedoniæ parte quæ Pallene postea dicta est, in peninsula ad sinum Thermaicum ; alii in Thessalia, in Thracia, in Campania denique collocant.

152 *Leviore*] Amoribus convenienti sono molliore.

153 *Puellas*] Qualis fuit Myrrha, de qua in sequentibus. Plurima vero fœminarum odio ab Orpheo facta Poëta memorat, ut postea commodius ad ejus fata descendat.

155 *Ganymedis*] Qui Trois Phrygiæ regis fuit filius.

156 *Arsit*] Impurissimum amorem vel ipsi Ethnici verecundiores in hominibus ita damnaverunt, ut poëtas profligandos censuerint, qui nefanda audacia suo Jovi nequitias istiusmodi attribuerunt. Ex illorum numero fuit Cicero, qui insuper, eo ducente nomine ipso Ganymedis, per hujus pueri fabulam Dei cum sapientum mentibus commercia hominibus inculcata esse voluit. Sederent profecto Ethnici iudices contra nos, nisi ab execrandis perditorum hominum libidini-

bus oculos averteremus. Atque adeo, sive a Jove per navem, sive per legiones, quibus insigne fuerit Aquila, Ganymedes raptus fuerit, eo omisso, ad ea, quæ nobis sunt propiora, mentem convertamus. Sunt omnes quotquot homines sancti vivunt, et consilii et sapientiæ curam habent, vere Ganymedes et regii pueri : qui nos amat, verius Deus est. Sitit ille semper, et cupit ut sapientiæ nectar sibi ministremus. Quæ nos in cœlum transferat Aquila, et ad corpus mortuum congreget, fides requiritur. Illam Deus homo factus ita mentibus ingenerat, ut ipsius virtute ex terra auferamur. De his cogitandum. Meliusque erit ejusmodi curis operam dare, ut cœlestia ad nos derivando ad Superos transvehamur, quam ut terrestria in cœlum transmittendo ad Inferos deturbemur.

158 *Quæ possit*] Aquila est, quæ in volucrum divisione Jovi cessit, altius quam ceteræ aves volat ; solem fixis oculis audet intneri ; fulmine non tangitur ; immo Jovi fulmina ministrasse

Nec mora : percusso mendacibus aëre pennis,
 Abripit Iliaden. Qui nunc quoque pocula miscet, 160
 Invitaque Jovi nectar Junone ministrat.

FAB. V. Hyacinthus in Florem.

HYACINTHUS Amyclæ, dilectus ab Apolline, cum per jocum in certamen disci venisset, altius jactum pondus non prius despicere potuit, quam capiti sensit injectum. Quo eliso, post obitum ejus cruor in florem ejus nomine inscriptum cessit.

TE quoque, Amyclide, posuisset in æthere Phoebus,
 Tristia si spatium ponendi fata dedissent.
 Qua licet, æternus tamen es : quotiesque repellit
 Ver hyemem, Piscique Aries succedit aquoso ; 165
 Tu toties oreris, viridique in cespite vernas.
 Te meus ante alios genitor dilexit : et orbe

simulatis pennis aufert Iliaden : qui nunc etiam temperat pocula, atque offert nectar Jovi, nolente Junone.

v. Apollo te etiam statuisset in cælo, Amyclide, si fata tristitia tempus indulsissent statuendi. Tamen immortalis es, quatenus licet ; et quoties ver fugat hyemem, atque Aries subsequitur Piscem aquosum, tu toties appares, et flores in viridi gleba. Meus pater te amavit præ ceteris : et Delphi siti in medio orbe destituti sunt rectore,

cui possent sua fulm. ferri, quod præfert : Bersm. Ms. portas.—160 Abripit Heins. dedit ex Fl. S. Marci, Urbis. Spirens. et duobus aliis ; vulg. Arripit.—164 Berolin. quotiensque ; et—166 totiens. Boschii etiam liber rivoque, quod et alibi sæpiissime occurrit. Pro vulg. flores, Burm. ex uno Leid. recepit vernas.—167 Berolin. ant. omnes gen. Unus etiam Thuan. et orbis.—

NOTÆ

dicitor cum adversus Titanas proficisceretur ; quæ denique in cælum relata fulmen unguibus tenere fingitur. Atque hæc sunt pleraque fabulæ. Fabula non est, quod nisi aquilis corpus suum verus Deus exhibet : atque eo assurgat quisquis illius filius fuerit, cui alæ datæ ab ipso grandis aquilæ.

160 *Iliaden*] Ganymedem dicit, Ili fratrem, Ilio oriundum.

161 *Invita*] Tum propter filiam Heben a Jovis poculis, Ganymedis

causa, remotam, tum propter amores.

162 *Amyclide*] Hyacinthus est, Amyclæ, Amyclarum in Laconia conditoris, filius.

165 *Aries*] Qui sidus est in Zodiaco, quod, relictis Piscibus, postquam Sol est ingressus, benignius radios suos ad nos transmittit, vernalemque tempestatem inchoat.

166 *Vernas*] Quia in florem mutatus Hyacinthus.

167 *Genitor*] Apollo, quem sæpius

In medio positi caruerunt præside Delphi,
 Dum Deus Eurotan, immunitamque frequentat
 Sparten; nec citharæ, nec sunt in honore sagittæ. 170
 Immemor ipse sui non retia ferre recusat;
 Non tenuisse canes; non per juga montis iniqui
 Isse comes: longaque alit assuetudine flammæ.
 Jamque fere medius Titan venientis et actæ
 Noctis erat, spatioque pari distabat utrimque; 175
 Corpora veste levant, et succo pinguis olivi
 Splendescunt, latique ineunt certamina disci.
 Quem prius ærias libratum Phoebus in auras
 Misit, et oppositas disjecit pondere nubes.

dum Deus celebrat Eurotan, et Spartam nullis muris cinctam; neque citharæ, neque sagittæ coluntur. Ipse sui oblitus non renuit portare plagas, non tenuisse canes, non ivisse comes per cacumina montis asperi: atque fovet amorem longa assuetudine. Jamque Sol erat fere medius noctis præteritæ et subsequentiæ, et distabat utrinque æquali intervallo. Tollunt amictum a corpore, et fulgent humore pinguis olivi, atque veniunt in certamen vasti disci. Quem ante libratum Apollo sustulit in

169 *Immutatamque* in quibusdam Mss. legi Vivianus notat: i. e. a qua Apollo nunquam discedebat: ex P. Galesii conj. etiam, et ex vet. lect. vestigiis, Ciofanus suadet *immanitamque*.—170 Gron. *hon. pharetræ*.—173 *Isse* ex pr. Erfurt. et quinque aliis; vulg. *Ire*. Idem Erfurt. *longa trahit assuet.* Tunc Cant. habet *flammam*.—175 Cant. Bas. et alius *Lucis* pro *Noctis*, non improbante Burm.—176 Meliores, teste Heins. *olivi*; ceteri *olivæ*.—177 Leid. V. et quatuor alii *latique*: Bas. *jactique in discrimina*.—179 Unus Heins. *oppos. divisit*; Gron. *discessit*; Menard. *discessit*. Suspectum est a Burm. *ad pondere*,

NOTÆ

Orphei patrem diximus.

168 *Delphi*] Urbs fuit Phocidis in Achaia ad Parnassum montem, Apollinis oraculo clarissima, quam umbilicum terræ, et commune quondam humani generis oraculum, antiqui vocitarunt. Fabulam de ea Græci consignaverunt, quam Claudianus hisce versiculis comprehendit: 'Jupiter, ut perhibent, spatium cum discere vellet Naturæ, regni nescius ipse sui, Armigeros utrimque duos æqualibus alis Misit ab Eois occiduisque plagis. Parnassus geminos fertur junxisse volatus: Contulit alternas Pythius axis aves.'

169 *Eurotan*] Qui fluvius est Laconizæ, Amyclas, Hyacinthi patriam, præterfluens.

Immunitam] Quippe quem satis civium virtute custoditam Lacedæmonii diu arbitrati sunt.

170 *Citharæ...sagittæ*] Quæ sunt Apollinis insignia.

174 *Titan*] Sol ipse est, Hyperionis Titanis filius; quem venientis et actæ noctis medium cum fingit Poëta, meridiem fuisse statnit.

177 *Disci*] Qui orbis fuit ex ferro, ære, lapide, ligno etiam; quem medium loro, amenti vice, trajectum ita in sublime jaci oportebat, ut intra

Recidit in solidam longo post tempore terram 180
 Pondus : et exhibuit junctam cum viribus artem.
 Protinus imprudens, actusque cupidine ludi,
 Tollere Tænarides orbem properabat : at illum
 Dura repercusso subjecit ab aëre tellus
 In vultus, Hyacinthe, tuos. Expalluit æque, 185
 Ac puer, ipse Deus : collapsosque excipit artus :
 Et modo te resovet : modo tristia vulnera siccat :
 Nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
 Nil prosunt artes : erat immedicabile vulnus.
 Ut si quis violas, riguove papaver in horto, 190
 Liliaque infringat, fulvis hærentia virgis ;
 Marcida demittant subito caput illa gravatum ;
 Nec se sustineant ; spectentque cacumine terram :

aërem et discussit nubes objectas pondere. Pondus recidit in duram terram longo post tempore, et ostendit peritiam additam viribus. Continuo temerarius Tænarides, impulsus desiderio ludi, festinabat tollere discum : at solida terra remisit sublatum in aërem in faciem tuam, Hyacinthe. Ipse Deus æque expalluit ac puer ; et tollit membra collapsa : et modo te reficit ; modo abstergit luctuosas plagas ; modo retinet spiritum erumpentem graminibus adhibitis. Artes nullius sunt auxilii. Vulnus erat insanabile. Quemadmodum si quis atterat violas, vel papaver in horto riguo, aut lilia juncta subnigris caulibus, illa flaccida statim deprimant caput læsum, neque se sustineant, et respiciant terram fastigio : sic facies moribunda languet, et

quia vs. sec. iterum repetitur ; conj. ergo *verbere* ; Bothius vult *robore*.—180 Quidam *Decidit*, quod placet Constant. Fanens. Gron. *Incidit* ; tres libri *Occidit*. Tunc O. et nonnulli alii *post long. temp.*—182 Pr. Erfurt. et unus Leid. *incumbens pro imprudens*. In vocem *actusque* variant libri ; *tactusq. cap-tusq. lætusq. victusq. avidusq. raptusq.* scribuntur, quæ omnia defendi possunt : plurimi Codd. *artisq.*, sed *artem* jam præcesserat. *Ludi* est in multis vett. sed vulg. legitur *lusus* ; Fl. S. Marci habet *jussus* ; Burm. conj. *laudis*.—184 Pr. Med. Thuan. et alii *Dur. repercussum...in aëra* : (tum legendum vs. seq. monet Heins. *Et vultus, Hyacinth.*) Heins. dedit *repercusso...ab aëre* ex uno Arg.—186 Alii *Qui*, vel *Quam puer* ; Ac est ex Bonon. Deinde quidam *coll. accipit*, vel *exigit* : Heins. conj. *erigit*.—187 Pro te Bothius inallet *se*.—190 *Papaver* dedit Heins. ex N. Arund. et sex aliis ; vulg. *papavera*.—191 Ex Codd. *virgis* plerumque in Edd. datur : sed quidam *lignis*, vel *linguis* ; Gron. et unus Med. *truncis*, quod Gronovio placebat ; pauci *signis* : Heins.

NOTÆ

præscriptos fines decideret.

181 *Artem*] Quia ad scopum, ut-cumque in altum et in gyrum actus, discus pervenit.

183 *Tænarides*] Hyacinthus Lacon,

a Tænaro Laconiae promontorio sic dictus.

186 *Deus*] Apollo, qui mactatum puerum vidit.

Sic vultus moriens jacet; et defecta vigore
 Ipsa sibi est oneri cervix; humeroque recumbit. 195
 Laberis, Œbalide, prima fraude juvena,
 Phoebus ait: videoque tuum, mea crimina, vulnus.
 Tu dolor es, facinusque meum. Mea dextera leto
 Inscribenda tuo est. Ego sum tibi funeris auctor.
 Quæ mea culpa tamen? nisi si lusisse, vocari 200
 Culpa potest: nisi culpa potest, et amasse, vocari.
 Atque utinam pro te vitam, tecumve liceret
 Reddere! sed quoniam fatali lege tenemur;
 Semper eris mecum, memorique hærebis in ore.
 Te lyra, pulsa manu, te carmina nostra sonabunt: 205
 Flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
 Tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
 Addat in hunc florem; folioque legatur eodem.

cervix destituta viribus ipsa est sibi oneri, et recidit in humerum. Cadis, Œbalide, private prima juventute, inquit Apollo, atque intueor tuam plagam meum crimen. Tu es dolor et flagitium meum: mea manus est insimulanda de morte tua: ego sum tibi causa obitus. Quod tamen est meum flagitium? nisi si potest dici flagitium lusisse; nisi si etiam potest dici flagitium dilexisse. Atque utinam concessum esset reddere vitam pro te, vel tecum! sed quoniam obstringimur lege fatali, semper eris mecum, atque manebis in ore non oblivioso. Lyra tacta manu, versus nostri te laudabunt; et flos novus representabis scripto nostros gemitus. Tempus etiam erit, quo heros strenuissimus se adjiciat in hunc florem, et legatur eodem folio. Dum

conj. *virgis hæc. longis.*—194 Unus, *Sic vultum*; alius, *vultu*: Heins. conj. *vultu moriente*, aut, *vultus moriens flaccet* (quod proprium huic rei verb.) aut *marcet*, et tum supra pro *marcida* esse reponendum *flaccida*.—198 Berolin. *Tu pudor es.*—201 Heidelb. et *adamasse*; unde Bothius *nis. culp. pot. adamasse voc.*—202 Berolin. *tecumque.*—203 Vulg. *quod pro sed.* Tunc vett. quidam *leg. vetamur*, vel *vetatur*; tenetur etiam alii.—207 O. Voss. et quidam alii *fortiss. Ajax.*

NOTÆ

196 *Œbalide*] Hyacinthum compellat, cui ab Œbalia Laconiae urbe nomen illud patronymica forma, cum Œbaliū dicere debuisset, licentia poetica assignavit.

199 *Inscribenda*] Ut mortis causa habeatur.

206 *Flosque*] Videtur namque syllaba ai, seu interjectio gemitum significans, in hyacintho flore quodammodo inscripta: quæ res fabulæ du-

plici de Hyacintho, itemque Ajace, de quo in XIII. ansam præbuit. Testatur autem Lazarus Bonamicus Italus, ad Virgilii Georgica, se, qualem describunt poetæ, Venetiis Alexandria allatum hyacinthum vidisse: ut frustra ejusmodi inveniri florem alii negaverint.

207 *Heros*] Ajacem dicit Telamonium, cujus nomen duabus prioribus literis ai intelligitur.

Talia dum vero memorantur Apollinis ore,
 Ecce cruor, qui fusus humi signaverat herbam, 210
 Desinit esse cruor: Tyrioque nitentior ostro
 Flos oritur; formamque capit, quam lilia: si non
 Purpureus color huic, argenteus esset in illis.
 Non satis hoc Phœbo est, (is enim fuit auctor honoris,)
 Ipse suos gemitus foliis inscribit: et ai ai 215
 Flos habet inscriptum: funestaque litera ducta est.
 Nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon: honorque
 Durat in hoc ævi, celebrandaque more priorum
 Annua prælata redeunt Hyacinthia pompa.

FAB. VI. Cypri incolæ in Boves.

AMATHUS oppidum in insula Cypro, cujus incolæ, obtrita consuetudine humani generis, soliti in ara Jovis, quæ proxima erat Deæ, advenas immolare. Quorum crudelitate Venus offensa, ne relinquere sedes suas rogeretur, in boves eos vertit, qui a magnitudine cornuum Cerastæ apud Salaminios sunt nominati.

AT si forte roges fœcundam Amathunta metalli, 220

talia referuntur ore veridico Apollinis, ecce sanguis, qui sparsus per terram infecerat herbam, cessat esse sanguis; et flos splendidior purpura Tyria nascitur, atque induit formam quam lilia; nisi color esset purpureus huic, niveus esset in illis. Non satis est istud Apollini: namque is fuit causa honoris. Ipse inscribit suos gemitus foliis: et flos habet inscriptum ai, ai, et tristis litera exarata est. Neque Sparten pudet tulisse Hyacinthon; et gloria perstat in hoc tempus: atque Hyacinthia annua celebranda ritu veterum recurrunt præcedente pompa.

VI. At si forte exquiras ab Amathunte metallo abundante, an cupiat produxisse

—208 Voss. *Abdat in h.*—210 *Humi ex meioribus profert Heins. vulg. humo. Nonnulli sign. herbas.*—213 *Huic pro vulg. his ex uno suo et Voss. dedit Heins.*—215 *Heidelb. fol. inscripsit. Monstra lectionum sunt in antiquis libris, et ya; et æ; et ay; et ia; et aia; et e e; et ea; et æ a pluraque hujus notæ: vulgata scriptura sincera est. Heins.*—217 *Genuisse ex vett. Heins. dedit; vulg. genuisse.*—218 *Gron. hoc ævo; Voss. Arg. et duo alii hoc ævum: nihil mutandum censet Burm. Berolin. in ore pro more.*—219 *Cant. Ann. prælata...pompa; unus Med. celata...pompa.*—220 *Metalli pro*

NOTE

209 *Vero*] Quippe qui Delphis oracula tenebat.

211 *Tyrio*] Id est, pulcherrimo, cujusmodi Tyro Phœnicia urbe celeberrima olim petebatur.

217 *Sparten*] Quod nomen non modo Hyacinthi patriæ seu urbi Spartæ, sed ejusdem aviæ Lacedæmonis attribuitur, a Pausania datum.

219 *Hyacinthia*] In Hyacinthi ho-

An genuisse velit Propoetidas, abnuat æque,
 Atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
 Frons erat; unde etiam nomen traxere Cerastæ.
 Ante fores horum stabat Jovis Hospitis arâ,
 Lugubris sceleris : quam si quis sanguine tinctam 225
 Advena vidisset; mactatos crederet illic
 Lactentes vitulos, Amathusiacasve bidentes :
 Hospes erat cæsus. Sacris offensa nefandis,
 Ipsa suas urbes, Ophiusiaque arva parabat
 Deserere alma Venus. Sed quid loca grata, quid urbes 230
 Peccavere meæ ? quod crimen, dixit, in illis ?
 Exilio pœnam potius gens impia pendat,
 Vel nece; vel si quid medium mortisque fugæque.
 Idque quid esse potest, nisi versæ pœna figuræ ?

Propoetidas, perinde neget, atque illos, quibus olim frons erat scabra duplici cornu, unde etiam nomen habuerunt Cerastæ. Altare Jovis hospitalis erat ante horum ostia, triste flagitiis : quod si quis peregrinus vidisset infectum cruore, arbitraretur vitulos lactentes, vel oves Amathusiacas illic cæsas : advena erat jugulatus. Ipsa alma Venus læsa sacris horrendis volebat destituere campos Ophiusios et suas urbes. Verum, ait, quid loca dilecta, quid urbes meæ deliquerunt ? quod vitium in illis ? Gens scelestâ exsolvat potius pœnas exilio, vel morte, vel si quid medium mortis et exilii. Atque id quid potest esse, nisi pœna mutata formæ ? Dum incerta est,

vulg. metallis ex uno Gron. Heins. recepit.—221 Vulg. Prop. annuat : Heins. corr. abnuat : certe abnuat in multis vett. quatuor cum pr. R. abnuet.—222 Heidelb. ill. geminos.—225 Mss. Inlugubris vel Illugubris ; et celeris, celeri, sceleris, sceleri : Heins. emend. Illicibus celebris, vel In luco obscuro, vel Illice sub veteri ; Schepperus Cædibus illustris ; Burm. Lugubris Veneri : quorum omnium Emendd. displicent Bothio, qui vult Illecebra, vel Illecebræ sceleris ; recte enim sic vocari aram istam Jovis Hospitis, qua in necem advenæ illiciebantur.—227 Unus Leid. Amathusiadesve ; unde Heins. Amathusiadasve : Heidelb. Amathusiasve.—229 Pro urbes Burm. mallet ædes.—231 Heidelb. et Berolin. quod, dixit, crim.—232 Berolin. imp. pendet.

NOTÆ

norem quotannis celebrata.

220 *Amathusia*] Cypri urbem, æri-fodinis cum tota insula claram.

221 *Propoetidas*] Vide infra vs. 238.

223 *Cerastæ*] *Cerastis* dicta est olim insula Cyprus ob multa κέραρα seu promontoria : ex quo forte datus locus fabulæ. Quanquam alii ex incolarum feritate, vel etiam ex tumoribus, quos illi in capite cornuum vice

Delph. et Var. Clas.

gerebant, tractam crediderunt.

224 *Jovis*] Qui hospitibus, quos in tutela habet, jura dare creditus : unde et Hospitalis dictus.

229 *Ophiusia*] Cypria intelligit, ut patet ; quanquam ratio hujus appellationis, neque apud geographos, neque apud interpretes uspiam apparet, quod sciam.

232 *Gens impia*] *Cerastæ*.

Ovid.

4 X

Dum dubitat, quo mutet eos : ad cornua vultum 235
 Flexit, et admonita est hæc illis posse relinqui ;
 Grandiaque in torvos transformat membra juvencos.

FAB. VII. Propoetides in Lapidēs.

PROPŒTIDES, filiæ Amathuntæ, aspernatæ Venerem, primæ in trivio vulgare corpora. Ob ejusdem Deæ iram, quia pudore induruerant, in lapidem novissime sunt transfiguratæ.

SUNT tamen obscenæ Venerem Propoetides ausæ
 Esse negare Deam : pro quo sua, numinis ira,
 Corpora cum forma primæ vulgasse feruntur. 240
 Utque pudor cessit, sanguisque induruit oris,
 In rigidum parvo silicem discrimine versæ.

quo vultu eos vertat, detorquet faciem ad cornua, atque admonita est hæc posse illis relinqui : et mutat vastos artus in truces juvencos.

VII. Tamen turpes Propoetides non sunt veritæ inficiari Venerem esse Deam : quamobrem ejus ira dicuntur primæ in propatulo habuisse corpora cum pulchritudine. Postquam autem pudor ejectus est, et sanguis oris dirigit, mutatæ sunt in durum saxum levi discrimine.

~~~~~

—233 Heidelb. *med. est mort.*—237 Berolin. et Heidelb. *torv. transmutat.*—238 Urbin. *Ven. Propretides* ; Med. *Propæidas*.—239 Quo Heins. dedit ex pr. V. et aliis ; vulg. *qua*.—240 Burm. *mallet cum fama*. Deinde Berolin. *primo*.—241 Nonnulli *sanguis indur. omisso que. Jun. indur. omnis.*—243 *Crimen ex melioribus*

NOTÆ

237 *Juvencos*] Quia ad aratrum coacti in juvencos mutatos nonnulli voluerunt.

240 *Vulgasse*] Fabulæ locum dedit Cypriarum puellarum turpitudine, quæ, ut Herodotus et Justinus referunt, corporis quæstu dotem comparare solitæ erant. Ex eo autem, quod illæ

Veneris ira ad flagitium dicuntur prostitutæ, Deum sui contemtores per libidinem punire, cui illos permittit, licet colligere.

241 *Induruit*] Ut hinc non prius a Deo homines scias destitui, quam in suis criminibus obduruerint.

FAB. VIII. Pygmalionis Statua eburnea in Virginem.

Pygmalion, offensus impudentia vulgari Propætidum, statuit cœlebs permanere, qui cum signum virginale ex ebore fecisset, captus specie ejus, in vecordem incidit amorem, et tota mente quæsivit a Dea, ut ei signo, cujus amore exarsisset, animam infunderet. Qui ut egressus templo domum pervenit, comperit voto se esse damnatum conjugii. Itaque lætatus arte sua Paphum filium genuit, qui in insula Cypro oppidum sui nominis constituit.

QUAS quia Pygmalion ævum per crimen agentes
 Viderat, offensus vitiis, quæ plurima menti
 Fœmineæ Natura dedit, sine conjuge cœlebs 245
 Vivebat: thalamique diu consorte carebat.
 Interea niveum mira feliciter arte
 Sculpsit ebur; formamque dedit, qua fœmina nasci
 Nulla potest: operisque sui concepit amorem.
 Virginis est veræ facies; quam vivere credas: 250
 Et, si non obstat reverentia, velle moveri.
 Ars adeo latet arte sua. Miratur, et haurit
 Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
 Sæpe manus operi tentantes admovet, an sit
 Corpus, an illud ebur: nec ebur tamen esse fatetur. 255

VIII. Quas quia Pygmalion viderat ætatem transigentes per crimen, deterritus vitiis, quæ natura indidit plurima ingenio muliebri, vivebat cœlebs sine uxore, atque diu carebat socia thalami. Interea sculpsit feliciter ebur candidum mira arte, atque addidit speciem, qua nulla puella potest nasci; et tactus est amore sui operis. Vultus est veræ puellæ, quam arbitraris vivere, et nisi prohibeat modestia, velle moveri: usque adeo ars celatur arte sua. Pygmalion miratur, et pectore concipit ardores corporis ficti. Sæpe admovet operi manus explorantes an illud sit corpus an ebur: neque tamen agnoscit esse ebur. Offert suavia, et credit reponi:

recepit Heins. vulg. crimina.—244 Unus Med. plur. sorti.—245 Unus Heins. conj. felix.—246 Bas. unus thalamoque.—248 Vulg. Sculpsit eb. Fl. Scalpsit: Sculpsit est ex pr. A. sec. Med. et duobus aliis.—249 Unus Heins. sui præcepit.—250 Veræ est ex Heins. emend. vulg. vere.—251 Pr. Gron. et duo alii posse pro velle.—253 Jun. Pygm. simulata conjugis ign. Duo simulati pectoris. Unus etiam ignem.—255 Vulg. nec adhuc ebur ess. nos-

NOTÆ

251 Si non obstat] Argute profecto sed pudore immotum facit.
 et ad hujus simulacri statuendam ele- 253 Simulati] Ad virginis similitu-
 gantiam apposite, quod non natura, dinem sculpti,

Oscula dat, reddique putat: loquiturque, tenetque:
 Et credit tactis digitos insidere membris:
 Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.
 Et modo blanditias adhibet: modo grata puellis
 Munera fert illi conchas, teretesque lapillos, 260
 Et parvas volucres, et flores mille colorum,
 Liliaque, pictasque pilas, et ab arbore lapsas
 Heliadum lacrymas. Ornat quoque vestibus artus:
 Dat digitis gemmas; longoque monilia collo.
 Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent. 265
 Cuncta decent: nec nuda minus formosa videtur.
 Collocat hanc stratis, concha Sidonide tinctis:
 Appellatque tori sociam: acclinataque colla
 Mollibus in plumis, tanquam sensura, reponit.
 Festa dies Veneri, tota celeberrima Cypro, 270
 Venerat: et pandis inductæ cornibus aurum

et affatur, et tangit; et putat digitos infigi artubus tactis, et timet ne livor succedat in membra pressa. Et nunc blanditiis utitur, nunc illi porrigit conchas, et lapillos expolitos, dona accepta puellis, itemque aviculas, et flores mille colorum, et lilia, et pilas pictas, et lacrymas lapsas ab arbore Heliadum. Decorat quoque membra vestibus; inserit gemmas articulis, aptat amplos torques collo. Expolitæ margaritæ pendent ex auribus, redimicula ex pectore. Omnia sunt decori, neque minus pulchra videtur nuda. Hanc componit in stratis infectis concha Sidonia; et vocat consortem lecti, atque collocat collum demissum, tanquam sensurum, in mollibus plumis. Dies Veneri sacra, celeberrima tota Cypro, aderat: et vaccæ candido collo,

tra lect. est ex pr. Gron. quam Heins. protulit.—262 Vulg. *Lilia per-pictasque pilas*: *Liliaque pictasque pilas* Cant. Urbia. Thuan. pr. Erfurt. pr. et sec. Pal. et alii multi: nec pauciores, *Liliaque et pictasque*: Zulu-chem. *Liliaque et pictas violas*: *tabulas* unus Pal. *Liliaque pictasque etiam Gifan*. Indic. Lucr. pag. 462. Heinsius etiam conjecerat, *lilia fert pictasque pilas*.—263 Berolin. *vest. aptis*.—264 Edd. vulg. *dat longa monilia collo*: duo grata monilia: O. larga: Arund. lata: In sec. Med. et duobus aliis est, *longoque monilia collo*: quod placet Burm. quia *longum collum* elegantibus formarum spectatoribus probatur.—267 Med. et Bas. *Sidon. pictis*.—268 Jun. et quatuor alii *inclinataq. coll.*—270 Pr. Strozze *Veneri*; ceteri *Veneris*.—271 Vulg. et blandis inductæ corn. Gronovius suadebat *pandis*. Plerique vett. *inductæ*. Unus Heins. et unus Bas. et pr. Erfurt. *auratis cornua vitis, vel sertis*.—

NOTÆ

263 *Heliadum lacrymas*] Succina, quæ e populis, in quas Phaëthontis sorores mutatæ, defluere dicuntur: quanquam pinei generis esse arbores ex quibus succinum manat, Plinius,

hodierni etiam medici attestantur.

267 *Concha*] Purpura Sidonia, seu Tyria, quam laudatissimam Tyro seu Sidone peti jam toties diximus.

Conciderant ictæ nivea cervice juvenæ;
 Thuraque fumabant: cum munere functus ad aras
 Constitit; et timide, Si Di dare cuncta potestis;
 Sit conjux opto, (non ausus, eburnea virgo, 275
 Dicere Pygmalion,) similis mea, dixit, eburnæ.
 Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
 Vota quid illa velint: et, amici numisis omen,
 Flamma ter accensa est, apicemque per aëra duxit.
 Ut rediit; simulacra suæ petit ille puellæ: 280
 Incumbensque toro dedit oscula. Visa tepere est.
 Admoveret os iterum: manibus quoque pectora tentat.
 Tentatum mollescit ebur: positoque rigore
 Subsedit digitis, ceditque; ut Hymettia sole
 Cera remollescit, tractataque pollice multas 285
 Flectitur in facies, ipsoque fit utilis usu.
 Dum stupet; et timide gaudet; fallique veretur;
 Rursus amans, rursusque manu sua vota retractat.

habentes cornua varia circumdata auro, percussæ procubuerant; et thura fumabant: cum donis exhibitis constitit Pygmalion ad altaria, atque pavide, Si Dii potestis omnia præbere, cupio sit uxor mea, non ausus est dicere puella eburnea, dixit, similis eburnæ. Cum Venus splendida adesset suis sacris, cognovit quid illa vota significarent; atque in præsagium benevoli numinis flamma ter emicuit, et impulit apicem per aërem. Postquam ille rediit, adit effigiem suæ virginis: atque devolutus in lectum obtulit suavia. Visa est tepere. Denuo os admoveret; explorat etiam pectus manibus; ebur exploratum mollescit, atque omissa duritie flectitur et cedit digitis; sicut cera Hymettia remollescit sole, atque ficta pollice ducitur in multas figuras, et fit ductilis ipso usu. Dum hæret et cunctanter lætatur, et timet decipi, rursus amans, rursus retentat manu sua desideria. Erat corpus; venæ exploratæ pollice

272 Med. R. et Thuan. *Concid. pictæ niv. Bonon. ict. rauca.*—273 Gron. et unus Med. cum aliis *quo mun.* Cant. et alii *ad aram.*—276 Vulg. *dixit eburnæ: eburnæ* est ex O. pr. Erfurt. et aliis.—277 Pr. Gron. aur. *templis;* Genev. *sacris.*—278 Voss. et Ms. Bersm. et alii *am. muneris.*—280 Quinque libri *ille figuræ.*—284 *Subsedit* Heins. dedit ex uno Med. nec *Ceditque* displicet: vulg. *Subsedit.*—285 Plurimi vett. *rem. multas quæ pollice tracta.* Pro *multas* Berolin. *cunctas.*—286 *Flectitur* ex melioribus dedit Heins. pro vulg. *Vertitur.*—287 *Timide* ex Arund. et tribus aliis placet Heins. vulg. *dubio: quidam medio vel modico:* Ms. Bersm. *medium.*—288 Pal. et quatuor alii *rot. retentat.*

NOTÆ

284 *Hymettia*] Ab Hymetto, Atticæ monte, optimi et laudatissimi mellis fertilissimo, dicta *cera Hymettia.*

285 *Remollescit*] Non hæc una fuit eburnea seu marmorea puella, quæ obsequio et assiduis precibus emollita.

Corpus erat: saliunt tentatæ pollice venæ.
 Tum vero Paphius plenissima concipit heros 290
 Verba, quibus Veneri grates agat: oraque tandem
 Ore suo non falsa premit: dataque oscula virgo
 Sensit; et erubuit: timidumque ad lumina lumen
 Attollens; pariter cum cœlo vidit amantem.
 Conjugio, quod fecit, adest Dea. Jamquæ coactis 295
 Cornibus in plenum novies lunaribus orbem,
 Illa Paphon genuit: de quo tenet insula nomen.

FAB. IX. Myrrha in Arborem sui nominis.

MYRRA, Cinyræ et Cenchreidis filia, iracundia Veneris, quod sibi mater ejus præferretur, patrem impio amore dilexit: nec viam potiendi inveniēns, cogitur suspendium experiri. Cujus nutrix intra cubile gementis excepit vocem: et signis cognitis nefariæ mortis, dum diligentius scrutatur, causam poscit. Consolata ergo puellam, ei pollicetur, se effecturam, ut parenti sine ulla infamia jungatur: cujus illa orationem in promissum tempus differt. At anns die solenni Cereris, quo mater ejus operata a viro secubabat, alumnam noctu deducit ad Cinyram; prædicans forma ejus impulsam sibi se credidisse: qui data cupiditate lumen inferri jussit, ut speciem ejus notam haberet: cognitusque filiæ pater stuprator, coactus est pudore ferro stricto eam insequi. Quæ duplici metu territa in sylvam profugit: ibique misericordia ejusdem Deæ in arborem, quæ ejus nomen indicaret, mutata est.

EDITUS hac ille est, qui, si sine prole fuisset,

micant. Tum vero heros Paphius comprehendit voces perfectissimas, quibus gratias agat Veneri; et denique urget ora non ficta ore suo: atque puella sensit suavia oblata, et erubuit; et erigens oculos timidos versus ostium spectavit simul amantem cum cœlo. Dea adest connubio, quod paravit; atque illa, cornibus lunaribus jam novies coactis in plenum orbem, peperit Paphon, de quo insula habet nomen.

IX. Ille est hac genitus, qui, si fuisset sine prole, Cinyras potuisset reponi inter

—290 Bothius mallet *Paph. planissima*.—291 Unus Heins. *Vota pro Verba*, quod Burm. non displicet: Bothius vero cum sup. *planissima* retinendum putat.—291 Castigatiores, teste Heins. *agat*; vulg. *agit*.—293 Unus Mor. et unus Bonon. *ad limina*.—296 Heidelb. a man. pr. et Berolin. *Corn. implevit nov.*—297 *Paphon* vett. plerique; alii *Paphum*.—298 Vulg. *Ed. et ill. Glarean.*

NOTÆ

290 *Paphius*] Pygmalion scilicet, tur; siquidem a Papho filio Paphus quanquam per prolepsim ita appellatur; siquidem a Papho filio Paphus urbs Cypri deinde ædificata.

Inter felices Cinyras potuisset haberi.
 Dira canam. Natæ, procul hinc, procul este, parentes: 300
 Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
 Desit in hac mihi parte fides; nec credite factum:
 Vel, si credetis, facti quoque credite pœnam.
 Si tamen admissum sinit hoc Natura videri;
 Gentibus Ismariis, et nostro gratulor orbi; 305
 Gratulor huic terræ, quod abest regionibus illis,
 Quæ tantum genere nefas. Sit dives amomo,
 Cinnamaque, costumque suam, sudataque ligno
 Thura ferat; floresque alios Panchaia tellus;
 Dum ferat et Myrrham. Tanti nova non fuit arbor. 310
 Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,

beatos. Horrenda referam. Filia, hinc longe state, longe este, parentes: vel, si mei versus tangant vestros animos, ne mihi credite in hac parte, neque fidem habete facto: vel si fidem habeatis, credite etiam pœnam facti. Si tamen Natura patitur hoc videri patratum, gratulor populis Thracibus et nostris oris, gratulor huic terræ, quod distat ab illis regionibus quæ protulerunt tantum monstrum. Terra Panchaia sit opulenta amomo, et producat Cinnama, et costum suam, et thura stillata ex ligno, et flores alios, modo protrudat etiam Myrrham: nova arbor non fuit tanti. Ipse Amor diffitetur sua spicula tibi obfuisse, Myrrha; atque immunes præstat suas

atque; Mycillus hinc vel ex; Heins. hoc: hac legebat Boccatus.—300 Vulg. procul hinc natæ: natæ procul hinc, procul este parentes est ex Cant. Med. et duobus aliis: duo etiam libri procul este sorores.—301 At mea plurimi scripti.—302 Ne cred. octo libri. Cant. factis; Heinsius malebat, facto, ut seq. vs. facti.—305 Aberat hic versus a Flor. S. Marci. probante Burm.—306 Unus A. huic orbi; 'venuste' inquit Burm. 'si prior vs. deleatur.'—308 Alii costumque suam: in duobus V. Briant. et Cælest. Costumq. suum. Suam ex Urbin. pr. V. O. et sex aliis, cum nonnullis Edd.—309 Bas. et tres alii flor. varios; alii floresq. suos. Nonnulli etiam scribunt Panchaia. Petitus, Comment. in leges Att. p. 248. corrigit. Thura ferat (floresque alios) Panchaia, tellus Dum, &c. Sed incommode, monente Burm. inter thura et Panchaia interjiceretur, floresque alios.—310 Berolin Conferat et Myrr. Heidelb.

NOTE

300 *Ismariis*] Thraciis, ab Ismaro Thraciæ monte: qua quidem ex regione oriundum Orpheum supra vidimus.

306 *Abest*] Quantum enim Thracia, a Cypro, Arabia deinde, quo confugit Myrrha, dissita est?

307 *Amomo*] Qui frutex est exoticus laudatissimi odoris.

308 *Costum*] Frutex est etiam gratissimi odoris.

309 *Panchaia*] Arabiæ est Felicis pars felicissima, non procul a Sinu Arabici ostio.

310 *Tanti*] Ut per nefandam libidinem in eam arborem Myrrha mutaretur.

Myrrha; facesque suas a crimine vindicat isto.
 Stipite te Stygio, tumidisque afflavit Echidnis,
 E tribus una Soror. Scelus est odisse parentem :
 Hic amor est odio majus scelus. Undique lecti 315
 Te cupiunt proceres; totoque Oriente juvenus
 Ad thalami certamen adest. Ex omnibus unum
 Elige, Myrrha, tibi; dum ne sit in omnibus unus.
 Illa quidem sentit; fœdoque repugnat amori :
 Et secum, Quo mente feror? quid molior? inquit. 320
 Di, precor, et Pietas, sacrataque jura parentum,
 Hoc prohibete nefas: scelerique resistite tanto;
 Si tamen hoc scelus est. Sed enim damnare negatur
 Hanc Venerem pietas: coëuntque animalia nullo
 Cetera delectu. Nec habetur turpe juvencæ 325
 Ferre patrem tergo: fit equo sua filia conjux;
 Quasque creavit, init pecudes, caper: ipsaque, cujus
 Semine concepta est, ex illo concipit ales.

tædas ab isto scelere. Altera ex tribus Sororibus tetigit te torre Stygio et viperis turgidia. Nefas est odio habere patrem: hic amor est majus flagitium odio. Dynasta undique lecti te optant; atque juvenus concurrat ad pugnam pro tuo thalamo ex toto Oriente. Dispice unum tibi ex omnibus, Myrrha; modo ne sit unus inter omnes. Illa quidem cognoscit, atque resistit turpi amori; atque apud se, inquit, Quorsum abeo votis? quid conor? Dii, oro, atque Pietas, et jura sacra parentum, avertite hoc nefas. Verum enim Pietas dicitur minime improbare hanc Amorem; atque omnia animantia junguntur nullo discrimine: neque videtur fœdum junici sustinere patrem tergo; sua filia fit uxor equo; atque caper insilit in pecora quæ genuit; et volucris concipit ex illo cujus semine creata est. Beati qui-

fuit arbor.—312 Unus Bas. ab crim.—313 Jun. et Ms. Bersm. Stip. de Styg. R. et Jun. tumidis affl. omisso que; ut sit, tumidis de stipite Echidnis.—316 Caspar. Hoffman. Var. Lect. III. 4. corr. totoque Oronte; i. e. Syriæ parte, quam Orontes irrigat.—318 Tibi N. et sec. Med. alii virum. Deinde affertur corrupta lectio, dum non sit ex omni. ubi Constant. Fanens. delet et sit: Mycillus legit dum non sit in omni. Emend. Constant. Fanens. non displicet. Heins. si legatur, Elige Myrrha virum, dum non ex omnibus, unum: Leid. dum desit in o. unus.—319 Bas. unus fœdoq. resistit am.—322 Berolin. resist. nostro.—324 Quidam vett. coëunt anim. omisso que.—325 Olim editi Cef. delicto: Heins. recepit delectu ex fragm. Cæsenat. cui neque displicet dilectu cum Fl. S. Marci: fragm. Boxhorn. deletu; unus Pal. et unus Voss. dilecto.—328 Sixii

NOTÆ

313 Stipite] Face infernali.

Echidnis] Viperis, quibus Furiæ capnt præsertim habent horridum.

314 Soror] Tisiphone, Alecto, seu

Megæra.

318 Unus] Pater, scilicet.

325 Juvencæ] Usque adeo omnem exuisse rationem vides, quisquis ob-

Felices, quibus ista licent! humana malignas
 Cura dedit leges: et quod Natura remittit, 330
 Invida jura negant. Gentes tamen esse feruntur,
 In quibus et nato genitrix, et nata parenti
 Jungitur; et pietas geminato crescit amore.
 Me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
 Fortunaque loci lædor! Quid in ista revolvor? 335
 Spes interdictæ, discedite. Dignus amari
 Ille, sed ut pater, est. Ergo si filia magni
 Non essem Cinyræ; Cinyræ concumbere possem.
 Nunc quia tam meus est, non est meus; ipsaque damno
 Est mihi proximitas. Aliena potentior essem. 340
 Ire libet procul hinc, patriosque relinquere fines,
 Dum scelus effugiam. Retinet malus error amantem;
 Ut præsens spectem Cinyran, tangamque, loquarque,
 Osculaque admoveam, si nil conceditur ultra.
 Ultra autem sperare aliquid potes, impia virgo? 345

bus ista sunt concessa! Solitudo humana iniecit leges perversas: et jura livida recusant quod natura concedit. Dicuntur tamen esse nationes inter quas et mater rem habet cum filio, et filia cum patre; atque pietas augetur duplici amore. Me infelicem, quod mihi non obvenit illic gigni, atque male mihi est sorte loci! Quam obrem ea cogito? Spes prohibita, procul abite. Ille est dignus diligi, sed tamquam genitor. Adeoque nisi essem nata magni Cinyræ, possem jungi cum Cinyra. Nunc quia tam ad me spectat, ad me non spectat: atque ipsa propinquitus est mihi dispendio. Essem validior si essem aliena. Fert animus hinc longe discedere, atque deserere fines patrios, donec vitem nefas. Prava vesania retinet amantem, ut astans videam Cinyram, et tangam, et colloquar, et adhibeam suavia, si nihil præterea permittitur. Potes autem sperare aliquid aliud, puella scelestæ? Neque

Cod. *Germinæ conc.* Berolin. ex ipso: N. pr. et tert. Med. et alii *illa*.—333 Plurimi vett. et...*crescit*; vulg. ut...*crescat*: Cod. a Mariang. Accurs. citatus *piet. gemino concrescat amore*.—339 Langerman. *tam*; et ita Heins. correxer. vulg. *jam*.—341 Cod. Nangerii cum Bonon. *patriosque*; ceteri *patriæque*.—342 Alii *malus ardor*: Heins. corr. *error* ex Codd. Ex quibusdam etiam *mallet autem pro amantem*.—345 Mor. Med. et octo alii *ant. spectare*; Vivian.

NOTE

scœnis amoribus indulget, ut nequidem brutorum naturam induere sibi turpe reputat.

331 *Gentes*] In quibus Troglodytæ,

Æthiopiarum gens fera, ad sinum Arabicum.

339 *Mens*] Pater nempe.

Mens] Conjux, scilicet.

Nec, quot confundas et jura et nomina, sentis?
 Tune eris et matris pellex, et adultera patris?
 Tune soror nati, genitrixque vocabere fratris?
 Nec metues atro crinitas angue Sorores,
 Quas, facibus sævis oculos atque ora petentes, 350
 Noxia corda vident? At tu, dum corpore non es
 Passa, nefas animo ne concipe: neve potentis
 Concubitu vetito Naturæ pollue foedus.
 Velle puta: res ipsa vetat. Pius ille, memorque
 Juris: et o vellem similis furor esset in illo! 355
 Dixerat: at Cinyras, quem copia digna procorum,
 Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsa,
 Nominibus dictis, cujus velit esse mariti.

sentis quot perturbes jura et nomina? Tune eris et pellex genitricis, et adultera patris? Tune soror filii, atque diceris mater fratris? Neque reformidabis Sorores comatas nigris serpentibus, quas pectora conscia vident irruentes in oculos atque vul-tus tædis feralibus? At tu dum non admisisti scelus corpore, ne admitte animo; neve fæda jura Naturæ invictæ coitu prohibito. Pone te cupere: res ipsa prohi-bet. Ille sanctus, et servantissimus æqui: et o cuperem par esset vesania in illo! Absolverat: at Cinyras, quem magnus numerus procorum cogit ambigere quid agat, exquirat ab ipsa, prolatis nominibus, cujus viri optet esse. Illa primo tacet, atque

~~~~~

peccare.—346 Nec quot est ex emend. Constant. Fanens. vulg. Et quod; unus Med. aut, Leid. num quod. Bothius putabat Nasonem reliquisse, Ecquid con-fundens et jura et adultera sentis?—347 Unus Med. matri pell. et tunc legen-dum esset adult. patri; et vs. seq. nato, et fratri.—348 Berolin. Tuve.—349 In quibusdam Nec metuens sacro crin. Burm. legeret potius metuas cum Jun. et Sprotii Cod.—350 Jun. Quam pro quas, ut sit exclamatio, quam sævis: Thuan. Qua.—352 Vulg. neve parentis: Burm. censet huic loco conveniens magis esse parentis legere.—354 Bas. et Jun. ips. negat. Berolin. pius ipse memorque est. Plurimi etiam alii memorq. est.—355 Nonnulli Moris pro juris. Berol. More suo vell. quod Bothius putat pro Moris: io vell. Jun. et hoc vell. Heins. maluit et ut vell. aut ut o vell.—356 O. et unus Heins. cop. magna.—

NOTE

346 *Confundas*] Seipsa vero optime per hoc vocabulum increpat. Enimvero per distinctionem cuique rei sua natura constat; singula etiam Deus per distinctionem creavit: quod maxime ignaris et brutis hominibus, cujusmodi terra hodie est obruta, præsertim foret inculcandum.

349 *Sorores*] Furias; de quibus non multo ante; quas scelerum ultrices

vere ex Cicerone cognoscas. 'No-lite,' inquit ille, pro Roscio Amerino, 'putare, quemadmodum in fabulis videtis, eos, qui aliquid impie seclerateque commiserint, agitari et perterreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque frans, et suus terror maxime vexat: suum quemque sce-lus agitat, amentiaque afficit,' &c.

354 *Velle*] Te supple, non patrem.

Illa silet primo : patriisque in vultibus hærens,
 Æstuat : et tepido suffundit lumina rore. 360
 Virginei Cinyras hæc credens esse timoris,
 Flere vetat, siccatque genas ; atque oscula jungit.
 Myrrha datis nimium gaudet : consultaque, qualem
 Optet habere virum ; Similem tibi, dixit. At ille
 Non intellectam vocem collaudat ; et, Esto 365
 Tam pia semper, ait. Pietatis nomine dicto
 Demisit vultus, sceleris sibi conscia, virgo.
 Noctis erat medium, curasque et corpora somnus
 Solverat. At virgo Cinyreia pervigil igni
 Carpitur indomito ; furiosaque vota retractat. 370
 Et modo desperat ; modo vult tentare : pudetque,
 Et cupit ; et, quod agat, non invenit. Utque securi
 Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
 Quo cadat, in dubio est ; omnique a parte timetur :
 Sic animus vario labefactus vulnere nutat 375
 Huc levis, atque illuc ; momentaque sumit utroque.
 Nec modus, aut requies, nisi mors, reperitur amoris.

stupens in facie paterna, ardet, et supplet oculos calido humore. Cinyras putans hæc esse metus puellaris, jubet a lacrymis temperare, et abstergit genas, atque dat suavia. Myrrha effuse lætatur datis ; atque interrogata qualem maritum cupiat habere, Tibi parem, ait. At ille probat verba non intellecta ; atque, inquit, Esto semper tam pia. Puella sibi conscia flagitii depressit faciem ad prolatum nomen pietatis. Nox erat media : atque sopor oppresserat sollicitudines et pectora. At puella Cinyreia exprobrata æstuat flamma sæva, et revolvit desideria insana. Et modo despondet animo ; modo vult periculum facere : et pudet, et vocet : neque reperit quod incipiat. Atque ut alta pinus vulnerata bipenni, incerta est qua parte ruat, cum ictus ultimus superest ; atque metuitur ab omni latere : ita mens incerta diversis plagis emota, huc atque illuc vacillat, et impellitur utroque. Neque modus aut

360 Patriisque cum Arund. et uno Heins. et altero Twisden. vulgo patrisque. Quidam. Indic. Lucret. sic legit, primoque patris in v. et ita multi scripti.—
 361 Claus Ciofani credens hæc ess. In quibusdam etiam pudoris pro timoris.—
 362 Optet meliores, teste Heins. vulg. Optat : Beroлин. Vellet.—368 Bas. et septem alii curas et, omisso que. Tunc Gron. et pectora.—369 Igne ex sec. Pal. pr. Erfurt. Spirens. et quatuor aliis ; vulg. igne.—371 Med. et alius vult capere.—372 Quod Heins. dedit ex Jun. vulg. quid.—374 Unus Mor. et ab omni part. Alter etiam minatur.—376 Quatuor libri sum. utrimque.—377

NOTE

365 Non intellectam] Non eo quidem sensu quo dicebat Myrrha.

Mors placet. Erigitur: laqueoque innectere fauces
 Destinatus; et, zona summo de poste revincta,
 Care vale Cinyra, causamque intellige mortis, 380
 Dixit: et aptabat pallenti vincula collo.
 Murmura verborum fidas nutricis ad aures
 Pervenisse ferunt, limen servantis alumnae.
 Surgit anus, reseratque fores: mortisque paratæ
 Instrumenta videns, spatio conclamat eodem, 385
 Seque ferit, scinditque sinus, ereptaque collo
 Vincula dilaniat. Tum denique flere vacavit;
 Tum dare complexus, laqueique requirere causam.
 Muta silet virgo, terramque immota tuetur:
 Et deprensa dolet tardæ conamina mortis. 390
 Instat anus; canosque suos, et inania nudans
 Ubera, per cunas alimentaque prima precatur,
 Ut sibi committat, quicquid dolet. Illa rogantem
 Aversata gemit. Certa est exquirere nutrix:
 Nec solam spondere fidem. Dic, inquit, opemque 395
 Me sine ferre tibi: non est mea pigra senectus.

requies amoris invenitur nisi obitus. Obitus placet. Exsurgit, atque parat gulam premere laqueo: et cingulo ad supremum postem alligato, Dilecte Cinyra, vale, inquit, atque crede causam esse necis: atque accommodabat laqueum collo pallenti. Ait strepitum vocum permeasse ad fideles aures nutricis custodientis fores alumnae. Exsilit anus, atque aperit januam: et intuens instrumenta necis decretæ, eodem tempore vociferatur, seque plangit, et vestes discerpit, atque frangit laqueos dereptos collo. Tum denique spatium fuit ejulandi, et amplectendi, atque petendi causam suspendii. Puella muta tacet, atque hærens spectat terram, et correpta mœsta est ob conatum sœcæ necis. Urget vetula; atque detegens capillos suos albos et vacuas mammæ, orat per incunabula et prima nutrimenta, ut sibi credat quicquid ægre est. Illa repellens orantem suspirat. Nutrix obfirmata est sciscitari: neque modo promittere fidem. Indica, ait, atque patere me tibi succurrere: mea senectus non

Berolin. et req. Heins. malebat reper. amoris.—380 Unus Med. et Arund. et Berolin. causam te intell.—381 Heins. mallet Dix. ut apt.—383 Heins. conj. alumnum pro alumna.—384 Unus Med. et quinque alii mort. parantem; Gron. et alius Med. parata: Bas. et mortis aperta.—386. 387 Jun. scind. comas. Berolin. sinus et vincula tollens Collo dil. Tunc in quibusdam fler. velavit, vel paravit.—392. Berolin. Pectora pro Ubera. Scheppero non placet rō cunas; corr. ergo canos.—393 Med. Arg. et Thysii illa precantem: multi codd. ro-

NOTÆ

380 Cinyra] Amatorie; nam pa- summo de poste revinctam.
 tris nomen amanti invidiosum. 396 Non est] Immo incredibile est
 385 Instrumenta] Zonam, scilicet, quantum in promovendis flagitiis va-

Seu furor est; habeo quæ carmine sanet, et herbis.
 Sive aliquis nocuit; magico lustrabere ritu.
 Sive est ira Deum, sacris placabilis ira.
 Quid rear ulterius? certe fortuna domusque 400
 Sospes, et in cursu est: vivunt genitrixque, paterque.
 Myrrha, patre audito, suspiria duxit ab imo.
 Pectore. Nec nutrix etiamnum concipit ullum
 Mente nefas: aliquemque tamen præsentit amorem.
 Propositique tenax, quodcumque sit, orat, ut ipsi 405
 Indicet: et gremio lacrymantem tollit anili:
 Atque ita complectens infirmis colla lacertis,
 Sensimus, inquit; amas; et in hoc mea (pone timorem)
 Sedulitas erit apta tibi: nec sentiet unquam
 Hoc pater. Exsiluit gremio furibunda, torumque 410
 Ore premens, Discede, precor; miseroque pudori
 Parce, ait. Instanti, Discede, aut desine, dixit,

est inera. Sive est amor; habeo quæ medeatur carmine et graminibus. Sive aliquis obfuit, purgaberis ritu magico. Sive est ira Deorum, ira est mollienda sacris. Quid amplius conijciam? Certe fortuna et domus est integra, atque florens: pater et mater vivunt. Myrrha traxit gemitus ab infimo pectore, audito patre: neque nutrix adhuc intelligit animo ullum scelus: nihilominus prævidet aliquem amorem: atque obfirmata mente, precatur ut sibi confiteatur quodcumque sit, atque tollit stentem sinu vetulo; et sic complectens collum debilibus brachiis, Advertimus, ait, amore correpta es: et, omitte metum, mea industria tibi erit utilis ad hanc rem: neque parens unquam istud advertet. Vesana sese proripuit ex sinu, et urgens lectum facie, Quæso, inquit, egredere, et ignosce deslendo pudori. Egredere, inquit, cum magis illa urgeret, aut omitte sciscitari quamobrem mihi ægre sit:

genui, et vs. seq. Adversata.—397 Quæ multi vetustiores: vulg. quod.—398 Langerm. et Arund. lustrab. cantu, quod non displicet Burm.—399 Placabilis ira Heins. profert ex Fl. S. Marci; alii placabimus iram.—400 Heins. malebat terræ pro certe.—401 Vulg. Sosp. ab incurso est: Fl. S. Marci, et N. Sosp. ita incurso: Heins. nostram lect. suadet.—402 Bas. Mor. et unus Gron. traxit ab im.—403 Berolin. conc. illum, et a man. sec. illud.—405 Pr. Gron. pr. A. et alii sit; alii est.—407 Berolin. Atq. ea compl. Pro membra unus Med. nata, quod venustam videbatur Heins. quia natæ alumnae vocabantur a nutricibus, et illæ vicissim ab alumnis matres. Recepit vero colla e sec. Pal.—408 An in hoc quinque libri; sed in hoc Med. sed in hac Jun. et in Bas. Bonon. et ad hoc tres alii; sed ad hoc unus: Heinsius volebat, sed et hic.

NOTÆ

leant improbæ ejusmodi vetulæ. Illas mittere dicunt dæmonem, quo ire non conceditur.

411 Ore premens] Adverte, quæso, quam bene Poëtæ perspecta affectuum insoles.

Quærere quid doleam. Scelus est, quod scire laboras.
 Horret anus ; tremulasque manus annisque metuque
 Tendit : et ante pedes supplex procumbit alumnæ. 415
 Et modo blanditur ; modo, si non conscia fiat,
 Terret : et indicium laquei cœptæque minatur
 Mortis : et officium commisso spondet amori.
 Extulit illa caput, lacrymisque implevit obortis
 Pectora nutricis : conataque sæpe fateri, 420
 Sæpe tenet vocem : pudibundaque vestibus ora
 Texit : et, O, dixit, felicem conjuge matrem !
 Hactenus : et gemuit. Gelidos nutricis in artus,
 Ossaque (sensit enim) penetrat tremor : albaque toto
 Vertice canities rigidis stetit hirta capillis. 425
 Multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
 Addidit. At virgo scit se non falsa moneri,
 Certa mori tamen est ; si non potiatur amato.
 Vive, ait hæc ; potiere tuo : non ausa, parente,
 Dicere, conticuit : promissaque numine firmat. 430
 Festa piæ Cereris celebrabant annua matres
 Illa, quibus nivea velatæ corpora veste

quod cupis cognoscere est nefas. Vetula exhorrescit, et tollit manus trementes ætate et timore ; et supplex devolvitur ante pedes alumnæ. Et nunc blanditur ; nunc metum injicit, nisi fiat conscia, et minatur indicium suspendii et necis tentatæ : atque pollicetur obsequium amori concredito. Illa erexit cervicem, et implevit gremium nutricis lacrymis prorumpentibus ; et cum sæpe tentasset confiteri sæpe opprimit vocem ; et velavit vultus verecundos amictu : et, O, inquit, beatam matrem marito ! Hactenus : et suspiravit. Pavor currit per membra frigida et per ossa nutricis, namque rem cognovit : et candida coma stetit arrecta toto capite rigidis crinibus. Atque plurima subjecit, ut, si liceret, depelleret nefandos amores. At puella conscia est, se non moneri falsa ; tamen constituit mori, nisi potiatur dilecto. Vive, inquit hæc, potieris tuo, verita dicere, patre, obmutuit ; et confirmat promissa sacramento. Matres celebrabant solennia illa sacra piæ Cereris : quibus indutæ

—410 Codd. vetustiores *exiluit* pro *vulg. exiliit*.—413 Quidam *cur dol. duo quod* ; Burm. conj. *quo*.—414 Med. unus *tremulasque*.—417 Cant. R. et duo alii *captæque*.—418 Nonnulli *at offic*. Duo etiam Codd. *confesso*. Unus R. *commis. spond. aperto*.—424 V. et quinque alii *sentit en*. Multi etiam *pen. timor*. Dein unus Heins. *torto* pro *toto*.—428 *Amato* dedit Burm. ex fragm. Cæsen. pr. Gron. et duodecim aliis ; *vulg. amore*.—430 Pr. Gron. habet *Dicere ; jurato promiss. &c.*—432 Burm. mallet cum Genevens. Cod. *velat*.

NOTÆ

427 *Non falsa*] Quippe utile fuisset 432 *Illæ*] Nam diversa fuerunt.
 nefandis amoribus abstinuisse,

Primitias frugum dant, spicea sarta, suarum :
 Perque novem noctes Venerem, tactusque viriles
 In vetitis numerant. Turba Cenchreis in illa 435
 Regis abest conjux, arcanaque sacra frequentat.
 Ergo legitima vacuus dum conjuge lectus,
 Nacta gravem vino Cinyram male sedula nutrix,
 Nomine mentito, veros exponit amores :
 Et faciem laudat. Quæsitis virginis annis, 440
 Par, ait, est Myrrhæ. Quam postquam adducere jussa est,
 Utque domum rediit ; Gaude mea, dixit, alumna :
 Vicinus. Infelix non toto corpore sentit
 Lætitiâ virgo ; præsagaque pectora mœrent.
 Sed tamen et gaudet : tanta est discordia mentis. 445
 Tempus erat, quo cuncta silent ; interque Triones
 Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.
 Ad facinus venit illa suum. Fugit aurea cœlo

corpus candido amictu offerunt coronas spiceas primitias suarum frugum : atque recensent inter prohibita Venerem et tactus viriles per novem noctes. Cenchreis regis uxor abest per illam turbam, atque celebrat festa secreta. Dum igitur torus vacuus legitima compare, perverse officiosa nutrix nacta Cinyram vino oppressum, indicat veros amores nomine ficto ; et prædicat formam. Ætate puellæ ab eo petita, similis est Myrrhæ, inquit : quam postquam jussa est adducere, atque rediit domum, Lætare, ait, mea alumna : vicinus. Misera puella non sentit gaudium per totum corpus ; et pectus ominosum luet. Sed tamen etiam gaudet : tanta est dissentio animi. Tempus erat quo omnia conticescunt ; et Bootes verterat currum temone obliquo inter boves. Illa accedit ad flagitium suum. Luna aurea discedit

tempora vitta.—434 Viriles ex melioribus, teste Heins. vulg. virorum.—435 Cenchreis, vel Cenchreis habent Fl. S. Marci, Bernegg. Cant. et O. et complures alii ; vulg. Cinyreis ; quidam etiam Cenchreis. Nonnulli etiam turbam... in illam.—436 Abest ex quibusdam Codd. Heins. malebat pro vulg. adest ; alii abit.—437 Heidelb. legitim. est vac. Berolin. Legitim. vac. erg... lectus est.—439 Bas. Nom. mutato.—441 Unus Cod. postq. ducere ; Gron. advertere.—443 Quidam Vincimus. Tunc O. quart. Med. et quatuor alii tot. pectore ; quod spernit Heins. quia pectora mox sequitur.—445 Flet tamen unus Med. Heins. conj. Flens tamen et gaudet ; vel, Sic tamen et gaudet. Sed alterum præstare putat. Sec. Med. et alius et gaudet. Heins. etiam malebat discord. menti.—

NOTÆ

435 Cenchreis] Nomen est uxoris Cinyræ.

436 Arcana] Namque tanta in Cenchreis sacris taciturnitas, ut quidpiam evulgare nefas duceretur.

446 Triones] Redi ad lib. II. 171.

447 Bootes] De eo etiam lib. II. 176. Mediæ autem noctis tempus hac periphrasi indicatur.

448 Fugit] Quia, ne tantum Myr-

Luna : tegunt nigræ latitantia sidera nubes ;
 Nox caret igne suo. Primos tegis, Icare, vultus ; 450
 Erigoneque pio sacrata parentis amore.
 Ter pedis offensi signo est revocata : ter omen
 Funereus bubo letali carmine fecit.
 It tamen : et tenebræ minuunt, noxque atra pudorem.
 Nutricisque manum læva tenet ; altera motu 455
 Cæcum iter explorat. Thalami jam limina tangit ;
 Jamque fores aperit ; jam ducitur intus : at illi
 Poplite succiduo genua intremuere ; fugitque
 Et color, et sanguis : animusque relinquit euntem.
 Quoque suo propior sceleri, magis horret, et ausi 460
 Pœnitet ; et vellet non cognita posse reverti.
 Cunctantem longæva manu deducit : et alto
 Admotam lecto cum traderet, Accipe, dixit ;

ex cælo : nubes atræ condunt astra latitantia ; nox caret luce sua. Icare, velas primos vultus ; tuque, Erigone, sacrata pio amore patria. Ter fuit repressa indicio pedis impacti : ter bubo feralis præsignio fuit cantu funereo. Nihilominus abiit : et tenebræ atque nox caliginosa minuunt pudorem. Atque tenet manum nutricis sinistra ; altera tentat viam obscuram agitatione. Jam tangit ostium cubiculi ; jamque aperit januam ; jam intro ducitur : at genua illi tremuerunt poplite vacillante ; atque color et sanguis evanescit, et animus destituit accedentem. Et quæ vicinior flagitio magis timet, et pœnitet incepti, et cuperet posse redire non cognita. Vetula perducit dubitantem manu ; et cum daret admotam sublimi lecto, Accipe,

446 Fl. S. Marci interq. Trionem.—450 Alii *primus teg.*—451 In uno Leid. *Erig. suos :* in Berolin. *prio stellificata par.*—453 Thuani Cod. *carmin. dixit.*—454 In Menard. Cod. *et tenebris minuit n.* in Berolin. *minuunt tenebræ nox atr.* Heins. conj. *ut tenebr. min.*—455 Cant. et octo alii *alter. tactu.*—456 Berolin. *expl. iter.*—457 Bas. unus *Jamq. seras.*—458 Fragn. Cæsen. *gen. tremuere.*—459 Relinquit Heins. dedit cum melioribus ; vulg. *reliquit.*—460 Heideib. *scel. est.* Berolin. *et ausam.*—461 Genevens. *non cognoscenda.*—462 Pro Cunctant. sec. Med. *Luctantem.* Nonnulli etiam *man. diduxit.*—464 Vett.

NOTÆ

rhæ scelus videret, inter nubes sese occultavit.

450 *Icare]* Icarinus ab aliis dicitur, pater Erigones, qui a pastoribus occisus huic tam asperi doloris fuit causa, ut sibi laqueo mortem consciverit. Ille autem Jovis miseratione in cælum translatus signum effecit,

quem Booten appellamus, Erigone vero Virginem. Nota autem quod pios et castos Poëta elegit, qui tantum nefas Myrrhæ perhorrescerent.

452 *Signo]* Ex ejusmodi enim casibus multa solebant veteres captare auguria.

462 *Longæva]* Nutrix, scilicet.

Ista tua est, Cinyra: devotaque corpora junxit.
 Accipit obsceno genitor sua viscera lecto; 465
 Virgineosque metus levat; hortaturque timentem.
 Forsitan ætatis quoque nomine, Filia, dicat:
 Dicat et illa, Pater; sceleri ne nomina desint.
 Plena patris thalamis excedit: et impia diro
 Semina fert utero; conceptaque crimina portat. 470
 Postera nox facinus geminat: nec finis in illa est.
 Cum tandem Cinyras, avidus cognoscere amantem
 Post tot concubitus, illato lumine vidit
 Et scelus, et natam; verbisque dolore retentis,
 Pendenti nitidum vagina deripit ensem. 475
 Myrrha fugit, tenebris et cæcæ munere noctis
 Intercepta neci: latosque vagata per agros,
 Palmiferos Arabas, Panchæaque rura relinquit.
 Perque novem erravit redeuntis cornua Lunæ;
 Cum tandem terra requievit fessa Sabæa. 480

inquit; ista tua est, Cinyra: et junxit corpora execranda. Pater excipit turpi toro sua præcordia, atque minuit timorem puellarem, et animos addit metuenti. Forte et vocet filiam nomine ætatis; atque illa appellet patrem; ne desiderentur nomina flagitio. Gravida ex patre discedit ex cubiculo, et gestat alvo semina nefanda, atque fert flagitia concepta. Nox sequens iterat flagitium: neque est finis in illa. Cum denique Cinyras cupidus cognoscere amantem post tot congressus, admoto lumine spectavit et nefas et filiam: atque sermone represso per dolorem, deripit gladium coruscum vagina pendenti. Myrrha prorumpit, sublata morti tenebris et beneficio caliginosæ noctis; atque errans per vastos campos, præterit Arabas palmiferos, et agros Panchæos. Atque vagata est per novem cornua Lunæ concurrentis, cum denique lassa requievit in tellure Sabæa: vixque gestabat pondus alvi.

~~~~~

plerique, teste Heins. corpora; alii pectora. Jungit etiam Voss. Mor. et Menard.—466 Bas. hort. tremement.—467 Vulg. fil. dixit: Dixit: at dicat utroque loco cum castigationibus.—469 Tert. Bonon. patr. thalamos. Dein Menard. Cod. excessit; Arund. et septem alii discedit; unus Heins. incedit.—470 R. et Jun. conceptaq. crimina. Burm. conj. Crimina f. u. conceptaq. semina p.—471 In Berolin. est omiss.—473 Quatuor libri allato lum. non probante Burm. inferre enim lumen propriam phrasim esse.—475 Tres vagin. liberat; alii diripit.—476 Alii tenebrisque et.—477 Vulg. nec. est; at hoc omisit Burm. cum uno Mor. Alius Mor. lat. ululatu per.—478 Nonnulli rur. reli-

NOTÆ

464 Tua] Ludere, ubicumque licet, Devota] In incepto suo execranda.
 verborum sensu multiplici Poëta in- 478 Arabas] Qui Asiæ sunt populi
 geniosus gestit: quod ex verbis 'Tua,' Cypro insulæ oppositi, apud quos
 'Filia,' 'Pater,' quilibet facile possit palmarum copia.
 cognoscere.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

4 Y

Vixque uteri portabat onus. Tum nescia voti,
 Atque inter mortisque metus, et tædia vitæ,
 Est tales exorsa preces : O si qua patetis.
 Numina confessis ; merui, nec triste recuso
 Supplicium. Sed, ne violem vivosque superstes, 485
 Mortuaque extinctos, ambobus pellite regnis :
 Mutatæque mihi vitamque necemque negate.
 Numen confessis aliquod patet. Ultima certe
 Vota suos habuere Deos ; nam crura loquentis
 Terra supervenit ; ruptosque obliqua per ungues 490
 Porrigitur radix, longi firmamina trunci :
 Ossaque robur agunt : mediaque manente medulla
 Sanguis it in succos : in magnos brachia ramos ;
 In parvos digiti : duratur cortice pellis.
 Jamque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor ; 495
 Pectoraque obruerat ; collumque operire parabat ;

Tum imprudens desiderii, atque inter pavores mortis et tædia vitæ, hujusmodi concepit preces : O si qui Dii estis propitii confitentibus, digna sum atroci supplicio, neque detracto. Verum ne et offendam vivos vita fruens, et mortua futo functos, excludite utroque regno, atque tollite mihi transformatæ et vitam et mortem. Aliquis Deus favet confessis. Certe novissimæ preces nactæ sunt suos Deos : nam terra inducta est pedibus loquentis, et radix tortuosa, firmitas proceri stipitis, serpit per ungues divisos ; et ossa protrudunt lignum, et medulla permanente media sanguis mutatur in humorem, lacerti in vastos ramos, digiti in tenues ; cutis induratur cortice. Jamque arbor crescens coarctaverat plenum ventrem, et oppresserat pectus,

quit.—479 Sec. Pal. et alii err. *radiantis corn.*—481 In Berolin. *que omiss.*—483 *Exorsa* profert Heins. ex Arund. et sex aliis Codd. vulg. *complexa.*—486 V. *Mortuave.*—487 V. *Sed mihi*, Bas. *Et mihi mutatæ* : sed in Med. aberat totus vs.—489 Quinque, *plura loquenti* : Leid. et Heidelberg. *non plura loquentis*, quod probat Burm. si loquenti legas ; ita enim ‘plura loqui’ Nostrum passim dixisse, ut I. 525. II. 658. et alibi.—492 Menard. *Os quoque r. agit : med. Thuan.* etiam habet *agit*. Dein Arg. et Thysii *media remanente*, et pr. Mor. *manante.*—494 Pro *duratur* pr. Gron. *curvatur* : si voci suæ constaret auctoritas, Heins. legeret *rugatur*, ut ‘rugosus cortex’ Heroid. v. 28. et *Metamorph.* VII. 626.—495 Vulg. *præcinxerat* : alii, *præstrinxerat*, aut *constrinxerat* ; duo etiam *præstruxerat*.—496 Heins. suadet, *Pectora obsuerat*, i. e. occluserat, operuerat, de quo verb. ipse ad Fast. II. 578. exposuerit. *Obruit* enim *cortice* paulo durius dictum. Burm. dubitat, an *obsuere* hoc sensu Ovid.

NOTÆ

480 *Sabæa*] Quæ Asiæ est regio, modo.

ad sinum Arabicum, thuris, myrrhæ, aliorumque odorum fertilis.

481 *Nescia*] Ex ipso patebit : lege

492 *Robur agunt*] Id est, quod in arbore firmum, lignum, scilicet, efficiunt.

Non tulit illa moram : venientique obvia ligno
 Subsedit : mersitque suos in cortice vultus.
 Quæ, quanquam amisit veteres cum corpore sensus,
 Flet tamen : et tepidæ manant ex arbore guttæ. 500
 Est honor et lacrymis : stillataque cortice Myrrha
 Nomen herile tenent, nullique tacebitur ævo.

FAB. X. Ex connubio Myrrhæ et Cinyræ incesto Adonis.

Ex Myrrhæ et Cinyræ incesto concubitu ob iram Veneris conceptus est infans. Versa enim Myrrha in arborem sui nominis nascitur, quem Adonem cognominant : quem Venus non minus dilexit, quam puella patrem Cinyram dilexerat, beneficio Cupidinis.

At male conceptus sub robore creverat infans ;
 Quærebatque viam, qua se, genitrice relictâ,
 Exereret : media gravidus tumet arbore venter. 505
 Tendit onus matrem : nec habent sua verba dolores :

atque festinabat obvolvare collum. Illa non est passa retardationem; atque se demisit occurrens ligno succrescenti: et occulit suam faciem in libro. Quæ tametsi perdidit antiquos sensus cum corpore, nihilominus lacrymatur, et guttæ calidæ exsudent ex arbore. Est quoque laus lacrymis; et Myrrha expressa libro habet nomen Domine, neque silentio premetur ulla ætate.

x. At puer flagitiose concretus auctus erat sub ligno, et quærebat iter, quo prumperet matre destituta. Plenus uterus turgescit in media arbore. Sarcina inflat matrem; neque dolores habent suas voces: neque Lucina potest appellari verbis

scribere potuerit. Si quid mutandum, mallet, induerat.—499 Duo, de corpore; quatuor, in corpore.—500 Alii ex corpore, vel cortice; alii de corpore vel cortice: unus etiam Gron. ex cortice gutta.—501 Quidam still. corpore, vel robore.—502 Nullique ex uno Strozæ dedit Heins. pro vulg. nulloque.—505 In voc. Exereret mire variant codices; unus Eximeret, alter Exiret, unus Exeret; denique Extraheret alius.—506 Pro matrem N. ventrem; sed præcessit venter.

NOTÆ

498 *Subsedit*] Moræ impatiens se ipsam Myrrha præ dolore sub corticem occultavit: ut hinc quis sit criminis exitus, qualis insuper esse debeat pœnitentia peccatorem destruens, liceat cognoscere.

500 *Flet*] Ad myrrhæ arboris naturam alludit, quæ arbor sponte etiam et illæsa guttas, quas Stactas vocant,

pretiosissimamque myrrham emittit. Hanc autem inter dona sua Magi ab Oriente Christo attulerunt; ut pœnitentiæ fructum, non minus forte fratribus nostris quam aliorum virtutem utilem, Deo fragrantissimi odoris esse intelligamus.

506 *Nec habent*] Crescente enim, post pœnitentia immutatam matrem,

Nec Lucina potest parientis voce vocari.
 Nitenti tamen est similis; curvataque crebros
 Dat gemitus arbor: lacrymisque cadentibus humet.
 Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes: 510
 Admovitque manus: et verba puerpera dixit.
 Arbor agit rimas; et fissa cortice vivum
 Reddit onus; vagitque puer: quem mollibus herbis
 Naiades impositum lacrymis unxere parentis.
 Laudaret faciem Livor quoque. Qualia namque 515
 Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
 Talis erat: sed, ne faciat discrimina cultus,
 Aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
 Labitur occulte, fallitque volatilis ætas:
 Et nihil est annis velocius. Ille sorore 520
 Natus avoque suo, qui conditus arbore nuper,
 Nuper erat genitus; modo formosissimus infans;
 Jam juvenis, jam vir, jam se formosior ipso est:
 Jam placet et Veneri, matrisque ulciscitur ignes.

parturientis. Similis est tamen enitenti; et arbor curvata frequenter gemit, et irrigatur lacrymis defluentibus. Lenis Lucina affuit ramis pressis, et adhibuit manus, et pronuntiavit voces fœtum expellentes. Arbor diffinditur, et diviso libro profert sarcinam; atque infans vagit, quem Naiades imbuerunt lacrymis matris, postquam collocassent in molli gramine. Invidia deprædicaret etiam vultus. Nimirum talis erat, qualia corpora nudorum Amorum exhibentur in tabula picta. Sed ne ornatus pariat differentiam, vel adjice huic leves pharetras, aut tolle illis. Anni volucres tacite effluunt nobis non cogitantibus, neque est quicquam illis celerius. Ille ortus sorore atque avo suo, qui nuper abditus arbore, nuper erat in lucem editus, modo puer pulcherrimus, nunc juvenis, nunc vir, nunc pulchrior est seipso, nunc

//////////

Arund. verb. labores.—507 Duo libri par. ab ore; unus more. Quidam voc. rogari, ut et vs. 3. Hunc vs. Capoferreus putat melius abesse; quem igitur Bothius uncinis cancellavit.—508 Fl. S. Marci pro var. lect. curv. spissas.—510 Multi Luc. dolentis.—512 Fissa Heins. dedit ex Fl. S. Marci, Bernegg. Cæsen. O. pr. Bas. pr. Erfurt. et Spirens. alii fissa vel fixo: vulg. autem leg. scisso.—516 Quint. Pal. tab. scribuntur; unus Heins. panguntur, et Fr. ponuntur.—517 Unus Leid. ne faciant.—518 Berolin. aut illi.—519 Leid. et quin-

NOTÆ

Diis caro Adonide, usque adeo resipiscentem non pœnitet indoluisse, ut dolere insuper voluptati reputet.

510 Lucina] De ea Junone Lucina, seu Diana, parturientibus opem ferente, jam sæpius egimus.

524 Ulciscitur] Quia amanti Veneri doloris plurimi causa fuit.

Ignes] Quos, ut refert Apollodorus, Venus Myrrhæ, a qua contemnebatur, immiserat.

Namque pharetratus dum dat puer oscula matri, 525
 Inscius extanti destrinxit arundine pectus.
 Læsa manu natum Dea repulit: altius actum
 Vulnus erat specie: primoque fefellerat ipsam.
 Capta viri forma non jam Cythereia curat
 Littora: non alto repetit Paphon æquore cinctam, 530
 Piscosamque Gnidon, gravidamve Amathunta metalli.
 Abstinet et cœlo: cœlo præfertur Adonis.
 Hunc tenet: huic comes est: assuetaque semper in umbra
 Indulgere sibi, formamque augere colendo,
 Per juga, per sylvas, dumosaque saxa vagatur 535
 Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ;

etiam gratus est Veneri, atque vindicat amores genitricis. Namque dum puer pharetratus præbet suavia parenti, imprudens vulneravit ejus pectus sagitta prominente. Dea vulnerata manu rejecit filium. Plaga erat profundior quam videbatur, atque primo ipsam latuerat. Correpta pulchritudine viri jam contemnit oras Cythereias: non revertitur Paphon circumdatam profundo mari; aut Cnidon piscosam, aut Amathunta abundantem metallo. Relinquit etiam cælum: Adonis antepositur cœlo. Hunc tenet, huic est comes: et quæ solita erat semper sibi placere in umbra et otio, atque augere pulchritudinem colendo, errat per cacumina montium, per nemora, et rupes sentibus hispidas, nuda genu, atque habens vestes collectas ad modum Dianæ. Atque instigat canes, et

que alii volubilis æt.—523 Sex libri formos. ipse, quod Burm. placet.—526 De-
 strinxit ex melioribus profert Heins. vulg. destrinxit: Leid. perstrinxit; Thuan.
 defixit.—529 Gron. vir. formam. Tunc Berolin. non illa Cythæa.—531 Alii
 gravidamque. Nonnulli etiam scribunt Amathonta. Tunc metalli recepit Heins.
 ex Genevens. pro vulg. metallis.—532 Hunc vs. Balbus in Catholico sic ci-
 tat Abstinet, et summo cœlo præsertor Adonis.—533 Tres in herba.—534 Thuan.
 Indulg. rosa pro rosæ.—535 Vulg. sylv. dumos et sax. sed libri scripti dumosa-
 que sax. Bas. et duo alii clivosaque saxa, et unus cliv. rura.—536 In hasce
 voces Nuda genu variant vehementer codd. Quidam Fine genu; alii Fune
 genu: N. et sec. Med. Inde Venus: Urbinas Funiculo: in Norico Viique genu;
 in altero Erfurt. Pæne genu. Heins. olim corrigebat Crure tenuis; vel, si ve-
 terrimorum Codd. vestigiis fideliter insistendum, Fine genus; i. e. genus in

NOTE

525 Puer] Amor, Veneris filius.
 529 Cythereia] Sæpe Cythera in-
 sulam juxta Cretam, quæ primum
 Dea ex mari prodiens appulit, Ve-
 neri sacram dilectamque vidimus.
 531 Gnidon] Urbs fuit in Cariæ
 promontorio, Veneri sacra, quo ad
 videndum Deæ signum, quod sculp-
 serat Praxiteles, undique olim con-
 fluebant.

532 Cælo] Non tam Adonis Myr-
 rhæ filius, quam voluptas ex amore;
 quæ quidem ex 100. hominibus 99. eo
 certius in barathrum protraxit, quo
 magis eos in Paradisum evehere se
 persuasit.

535 Per juga] Immutatis adeoque
 moribus, se totam Venus amasio tra-
 dit: ut ex effectis, qualis sit cordis
 affectus, liceat cognoscere.

Hortaturque canes; tutæque animalia prædæ,
 Aut pronos lepores, aut celsum in cornua cervum,
 Aut agitat damas: a fortibus abstinet apris;
 Raptoresque lupos, armatosque unguibus ursos 540
 Vitat, et armenti saturatos cæde leones.
 Te quoque, ut hos timeas, (si quid prodesse monendo
 Possit,) Adoni, monet. Fortisque fugacibus esto,
 Inquit: in audaces non est audacia tuta.
 Parce meo, juvenis, temerarius esse periclo: 545
 Neve feras, quibus arma dedit Natura, lacesse:
 Stet mihi ne magno tua gloria. Non movet ætas,
 Nec facies, nec quæ Venerem movere, leones,
 Setigerosque sues, oculosque animosque ferarum.
 Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri: 550
 Impetus est fulvis, et vasta leonibus ira:
 Invisumque mihi genus est. Quæ causa, roganti,
 Dicam, ait; et veteris monstrum mirabere culpæ.

persequitur animalia securæ prædæ, aut veloces lepores, aut cervum in cornua sublimem, aut damas: recedit a trucibus apris. Effugit lupos rapaces, et ursos instructos unguibus, et leones expletos cæde armenti. Hortatur te etiam, Adoni, ut hos metuas, si quid possit promovere hortando. Atque inquit, Esto acer in timidos: fortitudo non est secunda adversus audaces. Noli esse imprudens meo damno, juvenis; neve irrita feras, quibus natura obtulit tela; ne tua laus mihi magno veniat. Neque unni, neque forma, neque ea quæ Venerem demulserunt, tangunt leones, et apros setosos, et oculos et ferocitatem ferarum. Sues asperi gerunt fulmen in obliquis dentibus: est impetus et acris ira fulvis leonibus; atque genus est mihi odiosum. Quomobrem, afferam rationem petenti, inquit; et miraberis prodigium ex antiquo

secundo casu a genu. Nostra lectio est ex antiquo Cod. et a Regio probatur.—538 Tres, parvos lepores: Heins. malebat, *pavidos*.—539 Quidam, *aut, vel sed, vel et fortibus*: Heins. malebat, *at fort.* quod probat Burm.—541 Med. et Langerm. *saturus e cæde*: Mor. *sedatos cæd.*—543 Possit cum melioribus; vulg. *posset*. Tunc Heidelb. *Adon, monuit*.—544 Heins. conj. *audac. tutum*, ne nimis sit pedester sermo; et comparat, 'Triste lupus stabulis,' et, 'Turpe senex miles'.—547 Gronov. et tres alii *ne damno*.—550 Multi *vett. et aduncis*; Heins. conj. *præaduncis*.—553 Sixii Cod. *Dicta, ait*; unde Heins. *Disce, ait*. *Mirabere* est ex Thuan. pr. V. pr. Med. pr. Mor. aliisque compluribus; vulg.

NOTE

538 *Pronos*] In fugam propensos; cornua videtur erigere.
 quibus etiam natura pedes anteriores 550 *Fulmen*] Quia vis fulminea
 finxit breviores. esse videtur, ita obvia quæque denti-
Celsum] Nam sese elatus cervus in bus apri proterunt.

Sed labor insolitus jam me lassavit: et ecce
 Opportuna sua blanditur populus umbra :
 Datque torum cespes. Libet hac requiescere tecum,
 Et requievit, humo: pressitque et gramen et ipsum.
 Inque sinu juvenis posita cervice renidens:
 Sic ait: ac mediis interserit oscula verbis.

555

FAB. XI. Hippomenes et Atalanta in Leones.

ATALANTE, Schœnei filia, cum de conjugio sciscitata esset, et monita, ut nulli jungeretur, quia omnium virginum perniciosissima erat, petentibus procis legem proposuit, ejus conjugem futuram, qui se cursu pedum antecessisset, victo autem necem statuit. Quam cum Hippomenes Megarei filius ex progenie Neptuni intenso amore diligeret, nec morem certaminis expavesceret, Venerem in malis habuit auxilio. Nam ex Amaseno agro, qui est in insula Cypri, ei tria mala aurea donavit, ut in cursu projiceret virgini: futurum enim ut cupiditate ejus tardaretur impetus, ea dum peteret. Cujus monitis Hippomenes consecutus victoriam, postea ingratus adversus Deam cognitus est. Itaque impulsu ejusdem Deæ, Matris Deum lucum dum transgrediuntur, quem Echion terræ filius sacraverat, non tenuerunt cupiditatem, quin adversus religionem in sacro concubnere solo. Quam ob causam a Dea in leones sunt conversi: unde Deum Matri ex illo leones sunt subjecti.

FORSITAN audieris aliquam certamine cursus
 Veloces superasse viros. Non fabula rumor
 Ille fuit: superabat enim. Nec dicere posses,
 Laude pedum, formæne bono præstantior esset.
 Scitanti Deus huic de conjugē, Conjugē, dixit,

560

scelere ortum. Verum labor insuetus jam me defatigavit; atque ecce populus idonea invitat sua umbra: et cespes præbet lectum. Placet requiescere tecum in hoc solo; atque requievit: et in herbam atque in ipsum recubuit. Atque festiva demisso capite in gremio juvenis sic ait; ac interponit suavia mediis verbis.

XI. Forte audieris quandam puellam vicisse viros celeres certamine cursus. Illa fama non fuit fabula; vicit enim. Neque posses cognoscere essetne melior virtute pedum, an laude pulchritudinis. Cum interrogaret Deum de marito; Nihil, inquit,

mirabile. In Berolin. monstrat miracula.—558 Renidens Heins. profert ex Fl. S. Marci; plerique reclinis; Med. et Bas. reclinans; unus reclinat: duo Pal. et Mor. recumbens.—559 Multi oscul. labris.—560 Audieris scripti et editi meliores; vulg. audieras.—561 Heidelb. Vel. superare.—562 Unus Heins. discere possis; plures alii etiam possis: unus Med. dicere

Nil opus est, Atalanta, tibi: fuge conjugis usum. 565
 Nec tamen effugies: teque ipsa viva carebis.
 Territa sorte Dei per opacas innuba sylvas
 Vivit: et instantem turbam violenta procorum
 Conditione fugat: Nec sum potiunda, nisi, inquit,
 Victa prius cursu. Pedibus contendite mecum. 570
 Præmia veloci conjux thalæmque dabuntur;
 Mors pretium tardis. Ea lex certaminis esto.
 Illa quidem immitis: sed (tanta potentia formæ est)
 Venit ad hanc legem temeraria turba procorum.
 Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui: 575
 Et, Petitur cuiquam per tanta pericula conjux?
 Dixerat: ac nimios juvenum damnarat amores.
 Ut faciem, et posito corpus velamine vidit,

tibi opus est marito, Atalanta. Vita usum mariti. Neque tamen vitabis: atque viva carebis te ipsa. Attonita responso Dei, vitam agit calibem per obscura nemora; atque sæva repellit importunum numerum procorum lege: Neque, ait, sum obtinenda, nisi ante superata cursu. Certate mecum pedibus. Uxor et thalami calcibebuntur in mercedem celeri; mors erit præmium lentis: ea sit conditio contentionis. Illa quidem dura: sed, tanta est vis pulchritudinis, cætera imprudens procorum accessit ea lege. Hippomenes sederat spectator cursus iniqui; atque dixerat, Uxor a quoquam expetitur per tanta discrimina? atque arguerat immodicos amores juvenum. Postquam spectavit vultus, et corpus derepto amictu, quale meum,

promptum est, quod Burm. videtur ex XIII. 10. sumtum.—563 Multi scripti formane, vel formave bona.—564 Cod. Menard. Quærenti D. Voss, scrutanti.—566 Unus Mor. Vix tam. nonnulli Non.—568 Pro Vivit unus Med. Ibat, quod Latinus putat Burm. Tunc Tanaq. Faber corr. violente proc.—569 Alii sum potiunda.—571 Unus Heins. thalamusque.—573 Parenthesim hic adhibuit Const. Fanens. delevit Bothius, comparatque VII. 573.—574 Bero- lin. Ven. in h.—575 Quatuor Venerat Hipp. Vivian. Affuit.—577 Plurimi

NOTÆ

565 *Atalanta*] Hæc Schœnei fuit filia, quanquam cum alia Jasci ita confuderunt auctores, ut utrius fuerit difficile sit cognoscere.

566 *Te ipsa carebis*] Quia in lænam mutata: cum insuper non admodum sui juris esse videatur quæcumque cum conjuge jungitur.

567 *Sorte Dei*] Apollinis responso.

578 *Ut vidit*] Si itaque per Atalantam voluptatem significari libeat,

quanto studio monstrum vitandum sit ex Hippomene cognoscis: ut si eadem puella tibi potius pro virtute habeatur, eadem qua Hippomenes alacritate, non minoribus laboribus, pari divitiarum contemtu, comparandam esse intelligas, si denique in virum fortem evadere cupis. Quamobrem vero ad salutem segnius quam ad exitium quisquam festinaret?

Quale meum, vel quale tuum, si foemina fias ;
 Obstupuit: tollensque manus, Ignoscite, dixit, 580
 Quos modo culpavi: nondum mihi præmia nota,
 Quæ peteretis, erant. Laudando concipit ignem;
 Et, ne quis juvenum currat velocius, optat,
 Invidiaque timet. Sed cur certaminis hujus
 Intentata mihi fortuna relinquitur? inquit. 585
 Audentes Deus ipse juvat. Dum talia secum
 Exigit Hippomenes, passu volat alite virgo.
 Quæ quanquam Scythica non secius ire sagitta
 Aonio visa est juveni; tamen ille decorem
 Miratur magis: et cursus facit ipse decorem. 590
 Aura refert oblata citis talaria plantis:
 Tergaque jactantur crines per eburnea, quæque
 Poplitibus suberant picto genualia limbo:
 Inque puellari corpus candore ruborem

vel quale tuum si muteris in puellam, attonitus est; et tendens manus, Parcite, inquit, quos modo damnavi: merces, quam cuperetis, nondum erat mihi perspecta? Probando admittit Amorem, atque cupit ne quis juvenum currat celerius, et metuit præ livore. Verum, ait, quamobrem sors hujus certaminis a me omittitur inexpectata. Deus ipse auxilio est audacibus. Dum Hippomenes talia secum volvit, puella transcurrit gressu alato. Quæ quamvis visa est non aliter ferri quam telum Scythicum Aonio juveni; tamen ille magis stupet in formosa, et cursus ipse reddit formosam. Ventus occurrens levibus pedibus retrofert talaria; et capilli fluitant per dorsum eburneum, itemque genualia quæ suberant poplitibus versicolori fascia: atque corpus

Codd. juv. condemnat am. tres damnavit; sex damnavit.—582 Unus Bas. Qua peterentur. Berolin. laud. et conc. Tunc ignem meliores, teste Heins. vulg. ignes.—584 Invidiamq. timet est e conj. Mycilli; vulg. Invidiamq. Heins. conj. Invidiamque timens: O. et quatuor alii Invidiamque tenet; unde Burm. Invidiamque timet.—585 Bas. Intercepta mihi. unde Heins. faciebat Impercepta.—586 Leid. et Pal. Audaces D. Med. unus Audacem.—588 Secius est e plurimis Mss. vulg. segnius.—589. 590 D. Heins. placet aliorum lectio: tamen ille decoris Mirator magis est; cursus facit ipsa decorem. Multi certe vett. facit ipse decoram.—591 Oblata ex plurimis Codd. vulg. ablata: Heidelb. allata.—592 Codex Menard. et tres alii, collaque; sic Art. III. 236. 'fusus per colla capillos,' ubi

NOTÆ

579 *Fias*] Adonim Venus alloquitur.

588 *Scythica*] Quam Scythæ Europæ itemque Asiæ populi Septentrionales maximis viribus et summa arte solent emitte.

589 *Aonio*] Bæotico: namque Aonia dicta est Bæotiæ regio montana. Bæoticum autem fuisse Hippomenem in sequentibus patebit.

591 *Talaria*] Ut alatos calceos intelligas.

Traxerat: haud aliter, quam cum super atria velum. 595
 Candida purpureum simulatas inficit umbras.
 Dum notat hæc hospes; decursa novissima meta est:
 Et tegitur festa victrix Atalanta corona.
 Dant gemitum victi, penduntque ex foedere poenas.
 Non tamen eventu juvenum deterritus horum 600
 Constitit in medio; vultuque in virgine fixo,
 Quid facilem titulum superando quæris inertes?
 Mecum confer, ait. Seu me fortuna potentem
 Fecerit; a tanto non indignabere vinci.
 Namque mihi genitor Megareus Onchestius; illi 605
 Est Neptunus avus: pronepos ego regis aquarum:
 Nec virtus citra genus est. Seu vincar, habebis
 Hippomene victo magnum et memorabile nomen.
 Talia dicentem molli Schoeneia vultu
 Aspicit; et dubitat, superari an vincere malit. 610

contraxerat ruborem virgineo candore, non secus ac cum linteum purpureum tingit imagines pictus super atria alba. Dum hospes hæc observat, ultima meta est præterita: et Atalanta superior velatur corona gratabunda. Superati suspirant, atque exsolvunt pœnas ex pacto. Non tamen hæsit in medio repulsus exitio horum juvenum; atque oculis fixis in puella, Quamobrem, ait, sectaris facilem gloriam vincendo ignavos? Mecum congregere. Sive fortuna me præstiterit superiorem, non dolebis a tanto superari. Namque mihi pater est Megareus, illi Onchestius: Neptunus est avus; ego pronepos Dei aquarum: neque virtus est inferior nobilitate. Sive sim inferior, reportatis magnam et æternam laudem Hippomene superato. Schoeneia intuetur talia proferentem languentibus oculis; et incerta est malit vinci an vincere.

~~~~~

eadem varietas.—596 Vulg. *similem dat et inficit umbram*: at *simul edit et inficit* Bernegg. et quatuor alii: *simul addat* Arund. *simul edat* pr. et alius Med. *similem datur* unus Bonon. *simul et dat et inficit* pr. Mor. et septem alii: *simulatas inficit umbras* Fl. S. Marci omnium optimus, quod et sequitur Heins. nec abludit Spirensis, in quo, *similis dat inficit*. Ex var. lect. harum Codd. Bothins conj. *haud aliter quam olim super a. v. C. p. simul additur, inficit umbras*: quod sic interpr. Haud aliter quam aliquando velum purpureum, simul ac candidis atriis superadditur, umbras iis injicit.—600 Multi Codd. teste Heins. *juvenis*; vulg. *juvenum*. Tunc Menard. et tres alii *perterritus*.—602 Unus Heins. *Quid fragilem*. Dein Menard. *tit. vincendo quær*.—603 Heins. conj. *Te mihi confer, ait*.—605 Sic emend. Mycillus, quod Burm. aliisque placet: in aliis legebatur *Macareus*. Alii distinguunt ita: *g. Megareus, Onchestius illi; Est, &c.* Dein pro *Onchestius* vulg. *Achæstius*; in quibusdam *Onchestus et*, vel *at*; tres *Orestius*; in aliis *Orchesius, Onchesteus, Orchestius, &c.*—609 Heidelb. moll. *Ceneya virgo*.—611 Quinque, hunc formo-

NOTÆ

597 *Hospes*] Hippomenes, scil. in Scyron delatus.

605 *Illi*] Megareo tamen Hyginus Neptunum patrem assignat.

Atque ita, Quis Deus hunc formosis, inquit, iniquus
 Perdere vult? caræque jubet discrimine vitæ
 Conjugium petere hoc? non sum, me iudice, tanti.
 Nec forma tangor. Poteram tamen hac quoque tangi. 614
 Quid? quod adhuc puer est? Non me movet ipse, sed ætas.
 Quid? quod inest virtus, et mens interrita leti?
 Quid? quod ab æquorea numeratur origine quartus?
 Quid? quod amat, tantique putat connubia nostra,
 Ut pereat, si me Fors illi dura negarit?
 Dum licet, hospes, abi; thalamosque relinque cruentos. 620
 Conjugium crudele meum est. Tibi nubere nulla
 Nolet: et optari potes a sapiente puella.
 Cur tamen est mihi cura tui, tot jam ante peremtis?
 Viderit: intereat: quoniam tot cæde procorum
 Admonitus non est; agiturque in tædia vitæ. 625
 Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum?

Atque ita inquit, Quis Deus infensus pulchris cupit istum perimere? atque cogit quærere hoc connubium periculo vitæ? Non sum tanti, me iudice. Neque moveor pulchritudine: attamen poteram etiam moveri ista. Verum quia adhuc est adolescens: ipse non me tangit sed adolescentia. Quid quod virtute est præditus, et animus mortis contemtor? Quid quod recensetur quartus a stirpe æquorea? Quid quod amat, et tanti ducit nostru conjugia, ut intereat, si crudelis fortuna me illi sustulerit? Quando concessum est, peregrine, discede, atque desere thalamos sanguinolentos. Meum connubium est ferale. Nulla non cupiat tibi nubere; et potes desiderari a prudenti virgine. Quamobrem tamen sim de te sollicita, tot jam ante occisis? Cogitet ipse: pereat; siquidem non est deteritus nece tot procorum; atque fertur in odium vitæ. Adeoque hic mactabitur, quia cupivit vita frui me-

num, dixit iniq. pr. A. fortunis iniquis: Heins. conj. formis tam, dixit, iniquus? Berolin. inique.—612 Cant. et unus Bas. Pendere vult.—614. 615 Bothius siclegendum censet mutata distinctione nec forma tangor (poteram tamen hac quoque tangi) Sed quod ad h. &c. Olim quidem edebatur Sed pro Quid, quod ex Arg. et sec. Mor. recepit Burm.—616 Berolin. quod et est virt.—619 Fors ex melioribus dedit Heins. vulg. sors. Septem etiam dira pro dura, quod non displicet Burm. quia et vs. 634. importuna fata, i. e. sava, dira.—622 Nolet est ex pr. Pal. Bernegg. utroque Hamburg. Arund. et sex aliis; vulg. Nollet.—624 Quidam emend. Viderit interea, quoniam, &c.—625 Bas Attonitus non.—626 Urbin. et Noricus vocit pro voluit; alter Hamburg. et alter Erfurt. quia

NOTE

- 611 *Atque ita*] Et secum locuta est. ulterius aliquid nolumus, seu non licet curare.
 617 *Æquorea*] Neptuni, Hippomenes avi.
 624 *Viderit*] Formula solennis, ubi ingenium suum maxime exerit Poëta.
 626 *Occidet*] Correctio, in quibus

Indignamque necem pretium patietur amoris?
 Non erit invidiæ victoria nostra ferendæ.
 Sed non culpa mea est. Utinam desistere velles!
 Aut quoniam es demens, utinam velocior esses! 630
 At quam virgineus puerili vultus in ore est!
 Ah, miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
 Vivere dignus eras. Quod si felicior essem;
 Nec mihi conjugium fata importuna negarent;
 Unus eras, cum quo sociare cubilia possem. 635
 Dixerat: utque rudis, primoque Cupidine tacta,
 Quid facit ignorans, amat, et non sentit amorem.
 Jam solitos poscunt cursus populusque paterque;
 Cum me sollicita proles Neptunia voce
 Invocat Hippomenes. Cythereia, comprecor, ausis 640
 Adsit, ait, nostris; et, quos dedit, adjuvet ignes.
 Detulit aura preces ad me non invida blandas;
 Motaque sum, fateor: nec opis mora longa dabatur.

cum? atque immeritam patietur mortem præmium amoris? Victoria nostra non poterit sustinere invidiam. At vitio non fit meo. Utinam velles inceptum omittere! Vel, siquidem es insanus, utinam esses celerior! At quam levis est vultus in facie puerili! Ah infelix Hippomene, nollem a te conspecta fuissem! Meritus eras vivere. Quod si essem beator, neque sors molesta me prohiberet a nuptiis; unus eras cum quo possem communes habere thalamos. Absolverat; atque tanquam inexperta, et primo amore correpta, nesciens quid agat, amat, neque sentit amorem. Jam populus et parens flagitant cursus consuetos, cum Hippomenes filius Neptuni me precatur verbis anxiiis. Cythereia, quæso, adjuvet nostra incepta; et tueatur amores quos movit. Ventus facundus pertulit ad me humilem orationem; atque tacta sum, agnosco. Neque longum tempus concedebatur ad auxilium ferendum.

vovit. Heidelb. vol. qui.—627 Langerm. Exc. pret. potietur, quod, iudice Barm. rē pretium melius convenit.—628 Editi et scripti plurimi habent nostr. ferenda.—631 At ex Urbin. Spirens. et unus R. ceteri Ah.—632 Berolin. vis. fuisse; sed m. eraso.—634 Heidelb. import. negassent.—635 Possem Heins. dedit ex Cant. pr. Pal. pr. V. et aliis ex melioribus; vulg. vellem.—636 Berolin. tact. est.—637 Plerique Quid fac. Cæsen. et alii Quid faciat: Heins. volebat Quidque agat; confitetur autem vulgatam esse satis bonam lect.—638 Heidelb. populique.—640 Vulg. Cythereaque comprecor: at Cythereia comprecor, meliores magna ex parte, teste Heins. Cythereia nunc, precor Voss. et Gron. Cythereia, te precor Leid.—643 Pro opis, malit Heins. opi.—

NOTE

639 Me] Loquitur Venus, quæ insula sic dicta, ut non multo ante Atalantæ historiam Adonidi refert. vidimus.

640 Cythereia] Venus, a Cytheris

Est ager, indigenæ Tamaseum nomine dicunt,
 Telluris Cypriæ pars optima: quem mihi prisci 645
 Sacravere senes: templisque accedere dotem
 Hanc jussere meis. Medio nitet arbor in arvo;
 Fulva comam, fulvo ramis crepitantibus auro.
 Hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
 Aurea poma manu: nullique videnda, nisi ipsi, 650
 Hippomenen adii; docuique, quis usus in illis.
 Signa tubæ dederant; cum carcere pronus uterque
 Emicat, et summam celeri pede libat arenam.
 Posse putes illos sicco freta radere passu,
 Et segetis canæ stantes percurrere aristas. 655
 Adjiciunt animos juveni clamorque, favorque,
 Verbaque dicentum, Nunc, nunc incumbere tempus,
 Hippomene: propera. Nunc viribus utere totis.

Est arvom pars optima terræ Cypriæ, accolæ appellant Tamasenum; quod antiqui senes mihi sacrum fecerunt, atque voluerunt hoc donum jungi meis templis. In medio campo splendet arbor flavas habens frondes, ramis strepentibus fulco auro. Inde rediens forte portabam tria poma aurea direpta mea manu; atque nemini inspicienda, nisi ipsi, ad Hippomenen accessi; atque indicavi quæ eorum esset utilitas. Tubæ indicium fecerant, cum uterque parati evolant repagulo, atque stringunt supremam arenam veloci pede. Crederes illos posse percurrere æquora sicco passu, atque incidere super spicas stantes flavæ segetis. Clamor et favor addunt animos juveni, itemque voces dicentium, Nunc, nunc tempus instandi, Hippomene: festina.

644 *Tamaseum* ex emend. Heins. vulg. *Damasenum*, et sic quidam ex vet. codd. Alii aliter: Bosch. et Thysii *Amasenum*; multi *Damascum* vel *Damacenum*; Arund. *Damasenum*,—645 *Quem* Heins. protulit ex sex scriptis pro vulg. *quam*.—646 Duo Gron. *Sacrav. patres*.—647 *Quidam viret arb.* quod Burm. non damnat, quia id verb. auro convenit: sic iv. 636.—648 *Meliores comam*, teste Heins. pro vulg. *comas*. Dein *ram. radiantibus* unus Leid. *trepidantibus* alter: *pomis* etiam pro *ramis* duo.—649 Unus Leid. *forte mea juvenis dec.* Heins. conj. *juveni*: Constant. Fanens. et Burm. *meo juveni*, ut Adonis intelligatur. Bothius nil mutandum censet, et improbat Fanens. emend. nam Adonidi ipsi hæc, ante dudum quidem antea gesta, enarrat Venus.—653 *Et summa celeris pendebat arena* Med. et Bonon. et Fl. S. Marci.—654 *Ill. celeri freta* Cant. V. et septem alii: *celeri mare* Pal. quart. Dein *lædere* sec. Pal. *condere* Leid. et *planta* etiam tert. Palat.—655 Heidelberg. a man. pr. *Ut seq.*

NOTÆ

644 *Tamaseum*] *Tamaseum* in quindecim Cypri oppidis a Plinio, itemque aliis recensetur. Verum non inde, sed ex Hesperidum hortis, Theocriti interpres hæc mala allata scripsit.

651 *Quis usus*] Peritissime festinat Poëta, qui sibi non multum ad narrandum spatium esse cognoscit.

652 *Signa*] Quibus currendi tempus significaretur.

Pelle moram : vinctes. Dubium Megareius heros
 Gaudeat, an virgo magis his Schœneia dictis. 660
 O quoties, cum jam posset transire, morata est ;
 Spectatosque diu vultus invita reliquit !
 Aridus e lasso veniebat anhelitus ore :
 Metaque erat longe. Tum denique de tribus unum
 Fœtibus arboreis proles Neptunia misit. 665
 Obstupuit virgo ; nitidique cupidine pomi
 Declinat cursus ; aurumque volubile tollit.
 Præterit Hippomenes. Resonant spectacula plausu.
 Illa moram celeri, cessataque tempora, cursu
 Corrigit : atque iterum juvenem post terga relinquit. 670
 Et rursus pomi jactu remorata secundi,
 Consequitur, transitque virum. Pars ultima cursus
 Restabat : Nunc, inquit, ades, Dea muneris auctor :
 Inque latus campi, quo tardius illa rediret,
 Jecit ab obliquo nitidum juveniliter aurum. 675
 An peteret, virgo visa est dubitare : cœgi
 Tollere ; et adjeci sublato pondera malo :
 Impediique oneris pariter gravitate moraque.

Nunc utere totis viribus. Tolle moras, victor eris. Incertum est heros Megareius, an puella Schœneia magis lætetur his verbis. O quoties distulit, cum jam posset præterire, atque ægre deseruit faciem diu spectatam ! Siccus spiritus prodibat ex defesso ore ; atque meta procul stabat. Tum denique filius Neptuni abiecit unum ex fructibus arboreis. Puella mirata est, atque desiderio pulchri pomi, deflectit a cursu, et colligit aurum rotundum. Hippomenes antevertit. Spectacula personant plausu. Illa resarcit moram, et tempora omissa veloci cursu ; atque iterum deserit juvenem a tergo : atque rursus cohibita jactu secundi pomi assequitur, et præterit virum. Pars novissima cursus supererat ; Jam, inquit, propitia esto Dea auctor doni ; atque, ut illa serius reverteretur, misit strenue splendidum pomum ab obliquo. Puella visa est ambigere an peteret : cœgi colligere, atque addidi gravitatem pomo correpto, atque obstiti pariter pondere oneris, et mora. Neve mea oratio sit longior

primum corr. vel, deinde Et.—656 Berolin. juv. terrorque, fav.—659 Megareius est ex emend. Mycilli ; vulg. Macareius.—660 Pro Schœneia libri scripti, et hic, et supra habent, Cœneia : ut facile appareat, hanc alteram esse ab illa, cujus facta est mentio in octavo. Ciofan.—663 Vulg. a lass. meliores e.—670 Heidelb. terg. reliquit.—671 Raptu pro jactu Med. et alius. Deinde A. revocata sec.—672 Unus Mor. pars optima.—675 Unus Pat. obl. liquidum juv. et sic vulg. Edd. alii

NOTE

678 *Impedii*] Puellæ siquidem le- totas melius expugnare idem posse
 vitatem aurum potuit vincere, urbes quam moles ferreas pro certo habeto.

Neve meus sermo cursu sit tardior illo ;
 Præterita est virgo : duxit sua præmia victor. 680
 Dignane, cui grates ageret, cui thuris honorem
 Ferret, Adoni, fui ? Nec grates immemor egit,
 Nec mihi thura dedit. Subitam converto in iram :
 Contemnique dolens, ne sim spernenda futuris,
 Exemplo caveo : meque ipsa exhortor in ambos. 685
 Templa Deum Matri, quæ quondam clarus Echion
 Fecerat ex voto, nemorosis abdita sylvis,
 Transibant : et iter longum requiescere suasit.
 Illic concubitus intempestiva cupido
 Occupat Hippomenen, a numine concita nostro. 690
 Luminis exigui fuerat prope templa recessus,

illo cursu, puella est pone relicta : victor duxit sua præmia. Dignane fui, cui gratias ageret, cui præberet honorem thuris, Adoni ? Neque ingratus egit gratias, neque mihi thura obtulit. Continuo irascor, atque indignans me negligi, caveo exemplo ne sim contemnenda posteris : atque meipsam incendo adversus utrumque. Præteribant delubra, quæ olim inclytus Echion posuerat ex voto matri Deorum in nemore opaco : atque longa via coëgit requiescere. Ibi importunum desiderium concubitus immissum a nostro numine invadit Hippomenen. Secessus antro similis

nitidum, et Barb. fulcrum. Dein in quibusdam juvenaliter.—679 Alter Hamburg. et alter Erfurt. sit longior. Quatuor scripti habent illo ; ceteri ipso.—683 Pro dedit Burm. mallet tulit repetitione familiari nostro Poëtæ.—684 Contemnique Heins. profert ex duobus Med. cum altero Hamburg. alter Erfurt. Contentique ; vulg. Contemtuque. Fr. etiam spern. futuri.—685 Ipsa ex pr. Pal. duobus Med. et aliis ; ceteri ipsam, ut et vulg.—686 Bas. et alii magnus Ech.—689 Plurimi int. libido.—690 Quidam vett. Hipp. et a num. alij jam.

NOTÆ

Horatius : ‘ Inklusam Danaën turris æneæ Robustæque fores, et vigilum canum Tristes excubiæ, munierant satis Nocturnis ab adulteris ; Si non Acrisium virginis abditæ Custodem pavidum Jupiter et Venus Risisent : fore enim tutum iter et patens Converso in pretium Deo. Aurum per medios ire satellites, Et perumpere amat saxa, potentius Ictu fulmineo.’ Vim quoque aurum frangit animi ; mentem a vero detorquet ; ut si virtuti etiam ex illo metallo corona ad metam exhibeatur, prope-

rantes nimio fulgore excæcatos a recto tramite demoveat, virtutem ipsam e medio tollat. Quæ quidem res viris Principibus præsertim animo perpendenda, ut inopes, si qui sunt virtute præditi, ita sustentent, ne sua beneficia mercedi, quam virtus respuit, esse videantur ; magisque nebulones et adulatores, quam veros homines, ad sese pelliciant.

686 *Deum Matri*] Quam Cybelem sæpius diximus.

Echion] Qui unus fuit ex Cadmi sociis.

Speluncæ similis, nativo pumice tectus ;

Religione sacer prisca : quo multa sacerdos

Ligneæ contulerat veterum simulacra Deorum.

Hunc init ; et vetito temerat sacraria probro.

695

Sacra retorserunt oculos : turritaquæ Mater,

An Stygia fontes, dubitavit, mergeret unda.

Pœna levis visa est. Ergo modo levია fulvæ

Colla jubæ velant : digiti curvantur in ungues :

Ex humeris armi fiunt : in pectora totum

700

Pondus abit : summæ cauda verruntur arenæ.

Iram vultus habet : pro verbis murmura reddunt :

Pro thalamis celebrant sylvas : aliisque timendi

Dente premunt domito Cybeleia fræna leones.

Hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,

705

Quæ non terga fugæ, sed pugnæ pectora præbent,

Effuge : ne virtus tua sit damnosa duobus.

pauco lumine illustratus erat prope templum, obductus nativo pumice, sacer antiqua religione: quo sacerdos comportaverat plurimas effigies ligneas antiquorum Deorum. Hunc subit, atque violat sacraria dedecore prohibito. Sacra reflexerunt oculos. Mater turrita incerta fuit an deturbaret noxios ad Tartara. Supplicium visum est parvum. Adeoque fulvæ jubæ tegunt cervicem modo teretem, digiti sinuantur in ungues: armi fiunt ex humeris: tota moles ducitur in pectus: ultima terra tangitur cauda. Facies profert iram: emittunt murmura pro vocibus, pro cubiculis colunt nemora; atque leones aliis metuendi mandunt fræna Cybeleia dente mansueto. Tu, mihi dilecte, hos vita, et cum his omne genus ferarum quæ non dant terga fugæ, sed pectora certamini; ne tua virtus sit luctuosa ambobus.

—691 Multi *Liminis* exig.—693 N. et sec. Med. *quo vota sacer.* in Spirens. *vitta*.—694 Bas. *Aurea cont. duo Ignea*.—695 Urbin. et alius *sacr. stupro*.—697 Heidelb. *Stygiis...undis*.—698 Heins. *malebat vis. est. Tergum, et mod.*—699 Sec. Med. *in unguem*.—704 Unus Heins. *solido pro domito*.—705 Arg. *Care puer*.—706 Vulg. *Quod...præbet*; at meliores, teste Heins. *Quæ...præbent*:

NOTÆ

695 *Sacraria*] Deorum simulacra.

696 *Turrita*] Cybele est, quam turri-geram seu turrita corona ideo ornata[m] voluerunt, quod cum sit Terra ipsa turribus munitas urbes sustineat; vel, ut in Fastis ipse docet Ovid. 'Quod primis turres urbibus illa dedit.'

697 *Stygia*] Id est, ad Inferos, quorum Styx palus esse dicitur, ulciscendi causa demitteret.

698 *Modo*] Priusquam forma mutata esset, leonumque formam induerent Hippomenes et Atalanta; tum ingrati animi vitio, tum sua libidine ad brutorum naturam depulsi.

704 *Premunt*] Hoc ideo dicit, quod Cybeles curram a leonibus trahi antiqui voluerint.

705 *Care*] Adonim Venus alloquitur.

FAB. XII. et XIII. Adonis cruor in Florem purpureum.
Menthe Nympha in herbam Mentham.

ADONIS supradictus, monitus a Venere quam vim feræ haberent, non obtemperavit. Igitur is in venatione ab apro interimitur: cujus cruor ejusdem Deæ numine in florem purpurei coloris conversus est. Menthe Nympha in herbam mutata mentham odio Proserpinæ Cereris filiæ est; quod cum patre, conjuge suo, concubisset.

ILLA quidem monuit: junctisque per aëra cynis
Carpit iter: sed stat monitis contraria virtus.
Forte suem latebris, vestigia certa secuti, 710
Excivere canes; sylvisque exire parantem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreius ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro,
Sanguine tincta suo: trepidumque, et tuta petentem
Trux aper insequitur: totosque sub inguine dentes 715
Abdidit; et fulva moribundum stravit arena.
Vecta levi curru medias Cytherea per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis.
Agnovit longe gemitum morientis: et albas

XII. XIII. *Illæ quidem hortatæ est; atque cynis admotis viam ingreditur per aërem: sed virtus stat adversa monitis. Forte canes insistentes certis vestigiis exciderunt aprum latibulis; et juvenis Cinyreius vulneraverat ictu obliquo volentem egredi sylvis. Continuo sævus aper excussit venabula infecta suo sanguine rostro adunco; atque persequitur pavidum et quærentem locum securum, et infixit totos dentes sub inguine: et prostravit moribundum in flavam arenam. Nondum Cytherea vecta levi curru per medium aërem alis cynorum appulerat Cyprum; agnovit longe gemitum morientis; atque illuc flexit candidas volucres: et cum vidit*

unus Heins. Quæ n. t. f. sed dant sua pectora pugnae.—710 Bas. unus vestig. trila sec. Berolin. prima.—711 Berolin. sylvasque.—713 Pro pando septem libri curvo.—714 O. et Gron. et tecta.—715 Quinque tortosque; unus Heins. fæasque.—718 Unus Bas. et margo Gryph. penetraverat alis. Laudat Burm. Virg. VII. 365. 'Phrygius penetrat Lacedæmona pastor.'—719 Multi, Cogno-

NOTÆ

708 *Cynis*] Quibus, ut et columbis, Veneris currus trahitur. amoribus importunum, inscia Venere, occideret. Discant autem ex Ado-

715 *Aper*] Cujus formam Martem nide scioli, non majora incipere volunt indidisse, ut puerum, sibi in quam quæ ferunt humeri.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

4 Z

Flexit aves illuc. Utque æthere vidit ab alto 720
 Exanimem, inque suo jactantem sanguine corpus;
 Desiluit: pariterque sinus, pariterque capillos
 Rupit; et indignis percussit pectora palmis.
 Questaque cum fati, At non tamen omnia vestri
 Juris erunt, inquit: luctus monumenta manebunt 725
 Semper, Adoni, mei: repetitaque mortis imago
 Annua plangoris peraget simulamina nostri.
 At cruor in florem mutabitur. An tibi quondam
 Fœmineos artus in olentes vertere menthas,
 Persephone, licuit? nobis Cinyreius heros 730
 Invidiæ mutatus erit? Sic fata, cruorem
 Nectare odorato spargit: qui tactus ab illo
 Intumuit; sic, ut pluvio perlucida cœlo
 Surgere bulla solet. Nec plena longior hora
 Facta mora est, cum flos e sanguine concolor ortus: 735
 Qualem, quæ lento celant sub cortice granum,

exsanguem ab excelso aëre, et quatientem corpus in suo cruore, propere descendit, atque simul discerpit vestes et comam, et planxit pectus manibus immeritis. Atque objurgans fata, Attamen, ait, cuncta non erunt vestra: ditionis: semper supererunt indicia mei doloris; atque annua celebratio mortis exhibita absolvet imaginem nostri luctus. At sanguis vertetur in florem. Potuistine olim, Proserpina, mutare membra muliebria in fragrantem menthas? Heros Cinyreius transformatus erit livori? Sic locuta injicit nectar odoratum in sanguinem; qui ab illo tinctus inflatus est, quemadmodum bulla pellucida consuevit excitari cœlo pluvio. Neque spatium longius fuit integra hora, cum flos ejusdem coloris natus est ex cruore. Qualem Punicæ consueverunt producere, quæ tegunt granum sub molli cortice: ceterum brevis

//////////

vil long. Heins. conj. *Agnovit linguæ gemitum.*—720 In uno Ciofani *Misit av. Baz. et ut æth.*—721 Heins. vult, vel invitis libris, *Semianimem.* Deinde in uno Ciofani *suo versantem sang.*—722 Vulg. *Desiliit, par. sinum.* Heins. ex melioribus dedit *Desiluit...sinus.*—723 Unus Leid. *indign. pectus percussa laceratis.*—724 At ex Calandr. Arund. et aliis; vulg. et.—725 Arund. Zulich. et unus Med. *inquit; alii dixit.*—726 Spirens. *recitataque; sec. Med. rediivaque;* Heins. malebat *recidivaque.*—727 Arg. *plang. referet sim.*—729 Mycillus legit *vert. minthus.*—732 Alii *odorat. sparsit:* Heins. ex melioribus *spargit profert.*—733 *Pluvio vett. libri cum Aldin. et Edd. alii fulvo.*—735 In Bero- lin. est omiss. Deinde pro *ortus* in uno Heins. invenit *exit.*—736 Sic vulg.

NOTE

723 *Indignis]* Id est, indigne. 730 *Persephone]* Proserpina est, Di-
 727 *Simulamina]* Adonia vocaban- tis conjux, quæ pellicem Menthā
 tur sacra, quæ in Adonidis honorem in cognominem herbam mutavit.
 quotannis celebrabantur.

Punica ferre solent: brevis est tamen usus in illo.
 Namque male hærentem, et nimia levitate caducum
 Excutiunt idem, qui præstant nomina, venti.

est ejus usus: namque venti idem, qui illi præbent nomen, dejiciunt parum firmum, et fragilem nimia levitate.

Edd. Grana pr. Gron. fragm. Boxhornii et septem alii: in cortice idem Gron. quæ cortice pr. Mor. sub vertice pr. Pal. atque alii quatuor. Heins. conj. Qualem, q. l. celantur cortice, grana Pun. &c. vel, celant se cortice: scriptum fuerat, celant urtica, mendose; hinc factum celant sub vertice, vel cortice.—738 Unus Ciof. nimia gravitate.—739 Vulg. qui perflant omnia, quod Mss. nullis confirmatur. Mss. plerique, præstant omnia, vel, præbent omnia: septem, præstant nomina, et sic septem alii pro diversa lect. Arund. præbent nomina.

NOTE

737 Brevis] Anemone est, cui a vento, quod spirante eo aperiatur, ut docet Plinius; nomen datum fuit: brevis enim ventus est. Ex eo autem quod brevis usus, formæ gloriam fluxam atque caducam esse memi-

nisse decet adolescentulos præsertim, elegantia suæ nimis ut plurimum confidentes; quos non sæpius vel ipsi venti secundi in portum quam in cautes impellunt.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBER XI.

FAB. I. Serpens in Lapidem.

ORPHEUS, Œagri fluminis et Calliopes Musæ filius, cum habuisset conjugem nomine Eurydicen, et eam amisisset, et cum sine ea ab Inferis redisset, lege accepta a Plutone; ne talem dolorem in altera experiretur, puerilem amorem primus instituit. Quam ob causam Thressæ mulieres instinctæ, in abditis locis solitudinem agentem propter desiderium conjugis, interfecerunt; separatumque caput ejus a reliquo corpore cum lyra in amnem Hebrum præcipitaverunt: per quem in mare delatum, et hinc in insulam Lesbum: cum hic hæsisset in littore, serpensque morsu sanguinem lambere, priusquam vultus ejus appeteret, ab Apolline Jovis et Latonæ filio duratus in lapidem est.

CARMINE dum tali sylvas, animosque ferarum
Threicius vates, et saxa sequentia ducit;

1. *Dum Poëta Thracius trahit ejusmodi carmine nemora, atque ferocitatem bru-*

~~~~~
1 Exc. Langerm. *sylvasque*.—2 Voss. *signa seq.* In uno Med. *sax. sonantia*; in alio *frequentia*. Alii etiam Codd. *traxit* vel *duxit*: Berolin. *ductit*, Bothius

NOTE

2 *Vates*] Orpheus, scilicet, quem Thracia oriundum libro superiore vidimus.

Ecce nurus Ciconum, tectæ lymphata ferinis
 Pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
 Orpheæ, percussis sociantem carmina nervis. 5
 E quibus una, levem jactato crine per auram,
 En, ait, en hic est nostri contemtor : et hastam
 Vatis Apollinei vocalia misit in ora.
 Quæ foliis præserta notam sine vulnere fecit.
 Alterius telum lapis est : qui missus, in ipso 10
 Aëre concentu victus vocisque lyræque est ;
 Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis,
 Ante pedes jacuit. Sed enim temeraria crescunt
 Bella : modusque abiit : insanaque regnat Erinnyes.
 Cunctaque tela forent cantu mollita : sed ingens 15
 Clamor, et inflato Bercynthia tibia cornu,

torum, cum silicibus obsequentibus ; ecce Cicones mulieres habentes pectora attonita velata pellibus ferinis, advertunt Orpheum jungentem versus chordis tactis de cæsamine collis. Ex quibus una, capillis agitata leni vento, Ecce, inquit, ecce, hic est nostri contemtor ; atque intorsit iugulum in os sonorum Poetæ Apollinei. Quod tectum frondibus inussit signum sine plaga. Sacrum est missile alterius, quod jactum superatum est in ipso aëre concentu vocis et lyræ, ac veluti supplex pro talibus inceptis jacuit ante pedes. Verum tumultus audax augetur ; et modus nullus est ; atque vesana furia imperium tenet. Atque omnia jacula essent superata cantu ; sed insana vociferatio, et tibia Bercynthia cornu inflato, et tympana, et plausus, et

putat pro ductat.—4 Med. cumuli pro tumuli.—6 Leid. De quib. Unus Heins. in. levi. Meliores, teste Heins. levem...auram ; alii leves...auras.—7 Quatuor En, ait, hic, hic est, ut Amor. III. 120.—9 Pro præserta, alii præsumpta, protecta, præcincta, præfulta, præfixa, pressura, persula. Quidam sin. sanguine.—14 Thuan. et Gron. abiit ; vesanaq. Unus Med. etiam crevit Er.—16 Alii et

NOTÆ

3 *Nurus Ciconum*] Pro bacchantibus Threiciis mulieribus posuit: sunt enim Cicones Thraciæ populi ad Ismarum montem.

7 *En hic est*] Ea est omnino furiosorum ubique hominum oratio, cum bene monentes sapientes viros, perversæ tamen naturæ adversos, perdere constituerunt.

9 *Foliis*] Thyrsos seu hastas Baccharum hederæ vel pampino vestitas iam sæpe vidimus.

11 *Victus*] Ut hinc quantum ad mitigandos ferorum hominum animos valeat eloquentia, liceat colligere.

14 *Erinnyes*] Quæ Latinis Furia dicitur.

16 *Clamor*] Actum est, cum primum per tumultum et strepitum os politico viro obstruitur.

Bercynthia] Cujusmodi in sacris Cybeles, quæ Bercynthia a Bercyntho Phrygiæ monte dicitur, uti consueverant.

Tympanaque, plaususque, et Bacchei ululatus
 Obstrepuere sono citharæ. Tum denique saxa
 Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.
 At primum attonitas etiamnum voce canentis 20
 Innumeras volucres, anguesque, agmenque ferarum,
 Mænades Orphei titulum rapuere theatri:
 Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris:
 Et coëunt, ut aves, si quando luce vagantem
 Noctis avem cernunt: structoque utrimque theatro 25
 Ceu matutina cervus periturus arena,
 Præda canum est: vatemque petunt; et fronde virenti
 Conjiciunt thyrsos, non hæc in munera factos.
 Hæc glebas, illæ dereptos arbore ramos,
 Pars torquent silices. Neu desint tela furori; 30

Bacchei ululatus obstiterunt sono citharæ. Tum denique lapides rubuerunt crure Poëtæ non exauditi. Ac primum Bacchæ dijecerunt aves innumeras, et serpentes, et turbam ferarum, etiamnum admirantium vocem cantantis, quæ gloria erant theatri Orphei: inde vertuntur in Orpheum manibus sanguinolentis, atque concurrunt ut aves, si quando vident noctuam errantem de die: atque ut utrimque spectaculo posito cervus periturus in arena matutina est præda canum; et invadunt Poëtam, et simul mittunt thyrsos foliis virentibus, neutiquam paratos in hos usus. Hæc jaciunt cespites, illæ ramos excisos ex arboribus, pars saxa. Neve arma desint vesaniæ,

infracto; unus etiam afflato. Dein pro Ber. Bas. Cybeleia.—17 Alii et plaus. et sic Berolin. qui mox habet Baccheique: Heidelb. etiam et plaus. et tunc Baccheus.—18 Obsrep. sonum Urbin. Cæsen. pr. Mor. sec. Pal. et octo alii: sonos unus Mor. et Voss. quod tantundem est: alius Med. sonis: fragm. Boxhornii soni. Obstruere sonum octo alii: pr. R. et Zulichem. Obstruxere sonum.—19 Arund. Non exauditis...sang. nervis.—20 Berolin. Ac pr. att. etiamnunc v. Bas. unus atton. nec tactas v.—22 Arg. et Thysii Orph. populum rap. Alii etiam legunt rap. triumphi, quod non omnino displicet Burm. quia mox theatro sequitur.—24 Unus Med. luc. volantem.—26 Ceu ex pr. V. et Calandr. Exc. dedit Hein. vulg. Ut; multi etiam ex melioribus Cum. Jun. deprensus arena. Post hunc in margine Leid. ascriptus erat hic vs. Jam moræ petitur cū istaque prementum, quem corruptum et spurium judicat Burm. Heins. tamen conj. circum turbaque prementum.—27 Virenti ex Cant. pr. Pal. Arund. Exc. I. et aliis; vulg. virentes.—28 Tert. Med. Injiciunt thyrs.—

NOTE

22 [Mænades] Bacchæ, quibus ἀνδρὸς μάλιστά, a furendo, illud datum nomen.

Rapere] Solent vero seditiosi homines in illos primum furere qui sapientibus aurem præbent facilem, ut tandem hos quoque rescindant.

25 Noctis avem] Noctnam, bubonem, aut hujus generis aliquam.

Structo] Amphitheatrum est periphrasis.

28 Non hæc] Sed magis ad lætitiæ usus.

Forte boves presso subigebant vomere terram :
 Nec procul hinc, multo fructum sudore parantes,
 Dura lacertosi fodiebant arva coloni.
 Agmine qui viso fugiunt, operisque relinquunt
 Arma sui : vacuosque jacent dispersa per agros 35
 Sarculaque, rastrique graves, longique ligones.
 Quæ postquam rapuere feræ, cornuque minaci
 Divellere boves ; ad vatis fata recurrunt :
 Tendentemque manus, et in illo tempore primum
 Irrita dicentem, nec quicquam voce moventem, 40
 Sacrilegæ perimunt. Perque os (pro Jupiter!) illud,
 Auditum saxis, intellectumque ferarum
 Sensibus, in ventos anima exhalata recessit.
 Te mœstæ volucres, Orpheu, te turba ferarum,
 Te rigidæ silices, tua carmina sæpe secutæ 45
 Fleverunt sylvæ : positis te frondibus arbos,
 Tonsa comam, luxit : lacrymis quoque flumina dicunt
 Increvisse suis ; obscuraque carbasa pullo

forte tauri arabant vomere impacto ; nec longe hinc fortes agricolæ eruebant terram asperam parantes fructum multo sudore. Qui visa turba evadunt, et abijciunt instrumenta sui laboris : atque sarcula, et ponderosa rastra, et longi ligones jacent sparsi per latos campos. Quæ postquam sævæ Bacchæ abstulerunt, atque sustulerunt cornua minacia tauris, recurrunt ad necem Poëtæ ; atque scelestæ mactant porrigentem manus, et tunc primum vana proferentem, nec quicquam promotentem voce : et (proh Jupiter!) spiritus emissus in auras abiit per illud os observatum a silicibus, atque intellectum sensibus ferarum. Tristes aces, agnina ferarum, dura saxa, nemora sæpe flexa tuis versibus, te luxerunt, Orpheu : arbores habentes comam tonsam te fleverunt foliis amissis : ferunt etiam amnes auctos fuisse suis fletu-

29 *Dereptos* est e conj. Heins. vulg. *direptos* ; Gron. *decerptos*.—32 Unus Gron. *marito* pro *multo*.—33 Unus Med. *lacert. findebant* ; unus Leid. *subigebant*.—35 Jnn. *Arra su.* qui et *dilapsa pro dispersa* : Leid. *diffusa*.—36 Vulg. et *rastr.* Deinde pr. Mor. *curvique lig.*—37 Nonnulli *corn. minaces*.—38 Vulg. *Divulsere bov.* Jun. *Divertere* ; alius *Dimisere* ; Gron. *Divisere* ; Med. et duo alii *Disjungere* ; Bonon. *Dissiluere* ; Bas. *Dum minere* : *Dicellere* Heins. rectum putat ex pr. Pal. Cant. O. Thnan. et utroque Erfurt. aliisque compluribus.—39 Alii *man. atque ill.*—41 Unus Med. *Sacr. ferunt* ; duo alii *perdunt*.—45 *Rigida* profert Heins. ex pr. A. et duobus aliis ; ceteri *rigidi*.—47 *Comam* quatuor vett. cum Bernegg. vulg. *comas* ; nonnulli etiam ex vett. *coma*.—48 Pal.

NOTE

38 *Divellere*] Qui fuit ritus in Bacchi sacris.

Naides et Dryades, passosque habuere capillos.
 Membra jacent diversa locis. Caput, Hebre, lyramque 50
 Excipis, et (mirum) medio dum labitur amne,
 Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
 Murmurat exanimis; respondent flebile ripæ.
 Jamque mare invectæ flumen populare relinquunt;
 Et Methymnææ potiuntur littore Lesbi, 55
 Hic ferus expositum peregrinis anguis arenis
 Os petit, et sparsos stillanti rore capillos.
 Tandem Phœbus adest; morsusque inferre parantem
 Arcet; et in lapidem rictus serpentis apertos
 Congelat; et patulos (ut erant) indurat hiatus. 60
 Umbra subit terras: et, quæ loca viderat ante,

bus: et Naides et Dryades gestaverunt vela obacura nigro colore, et comam scissimam. Artus jacent locis dispersi. Hebre, excipis caput et citharam: atque, mirum, dum ea fertur medio flumine, queritur nescio quid lugubre, lingua exanguis murmurat lugubre: ripæ reddunt lugubre. Jamque perductæ ad mare deæ runt amnem patrium, et fruuntur littore Lesbi Methymnææ. Hic sævus serpens cultum appetit porrectum in sabulo extero, et comam madidam defluente aqua. Apollo adest denique, atque prohibet nitentem admovere dentes: et indurat in saxum os apertum anguis, et congelat rictus apertos, quales erant. Umbra pervadit terras, et relegit

unus carbas. villo; Jun. pallæ.—49 Berolin. sparsosq. pro passosq. Unus Mor. pass. habuisse; unde Heins. suadet Naiadas et Dryadas; pass. habuisse cap. ut referatur ad 70 dicunt.—50 Pro diversa, Leid. divulsa; Arg. divisa; alius dispersa; Med. dimensa.—54 Quinque libri Jamq. mari.—55 Alii Codd. Methymnæi; unus Miteleni. Dein Spirens. pot. littora.—56 Expositum est ex vet. exemplari et impressis aliquot; vulg. exposito; in Cælest. expositus; in Berolin. et positum. Unus Vatic. anguis in herbis.—57 Quidam, obstitit pro os petit. Sic legit etiam Planudes, qui vertit, ἄγριος ὄφις ἀντρείων. Posth. vs. vulgo insertebatur: *Lambit et hymniferos inhiat divellere vultus*, quem jam Ciofan. delendum judicavit. Pro eo in Voss. Ms. *Extemplo morsu cedit laniare sereno*. Heins. conj. cepit laniare. Capoferreus censet, ex duobus versibus conficiendum hunc unum: *os petit, et sacros inhiat divellere vultus*, cum de capillis otio-

NOTE

49 *Naides*] Fontium et fluviorum nymphæ.

Dryades] Nymphæ sylvarum incolæ.

50 *Hebre*] Qui fluvijs est Thraciæ.

55 *Methymnææ*] Fuit Methymna urbs Lesbi optimo vino celebris.

Lesbi] Est Lesbos. Ægei insula clarissima, Thraciæ opposita, quam hodie Mitylenem ab urbis nomine ap-

pellant.

58 *Phæbus*] Apollo, Orphei pater; qui filii curam post fata suscepit. Qua ex re integritatis suæ vindicem adesse Deum colligere debent sapientes.

61 *Ante*] Cum Eurydicen uxorem repetiturus Orpheus ad Inferos descenderat, ut supra vidimus.

Cancta recognoscit. Quærensque per arva piorum
 Invenit Eurydicen, cupidisque amplectitur ulnis.
 Hic modo conjunctis spatiantur passibus ambo :
 Nunc præcedentem sequitur : nunc prævius anteit : 65
 Eurydicenque suam jam tuto respicit Orpheus.

FAB. II. Thraciæ mulieres in Arbores.

THRACIÆ matronæ, quæ cædi interfuerant Orpei, a Libero ulciscente æmu-
 lum scientiæ suæ, in arbores varias abierunt.

Non impune tamen scelus hoc sinit esse Lyæus ;
 Amissoque dolens sacrorum vate suorum,
 Protinus in sylvis matres Edonidas omnes,
 Quæ fecere nefas, torta radice ligavit. 70
 Quippe pedum digitos, in quantum quæque secuta est,
 Traxit : et in solidam detrusit acumine terram.
 Utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps,
 Crus ubi commisit volucris, sensitque teneri :

omnia loca quæ ante conspexerat : atque lustrans campos piorum reperit Eurydicen, et amplectitur avidis brachiis. Hic modo uterque ambulant æquis gressibus : modo sequitur antecedentem : modo præcedens antecertit ; atque Orpheus jam retorquet visum in suum Eurydicen secure.

II. Non tamen Bacchus patitur hoc flagitium esse inultum ; atque indignans vate sublato sacrorum suorum, repente compescuit sinuosa radice in sylvis omnes mulieres Thracias quæ admiserunt scelus. Namque corripuit digitos pedum, sicuti quælibet secuta est, et immisit in terram duram acumine. Et sicubi aris, cum implicuit suum pedem laqueis, quos subdolus auceps texit, et advertit se captum esse, sese torquet,

.....
sam mentionem esse contendat. Multi antiqui, sparso stillantes.—63 Med. avidique ; Bas. trepidisque. Alter Twisden. amplect. alis ; ut alas pro brachiis posuerit.—64 Maz. modo conjuncti spat.—66 In uno Ciofani jam tutus.—68 Berolin. Admissosq. luens sacr.—70 Fecere dedit Heins. ex pr. R. pr. Med. pr. Bas. Exc. I. et sex aliis ; vulg. videre.—72 Sol. declusit, demisit, destruxit, de-

NOTE

63 *Arva piorum*] Quos campos Elysios vocitare consueverunt.

66 *Tuto*] Cum olim eandem videndi desiderio perdidisset, ut superiori libro vidimus.

67 *Lyæus*] Liber est Pater, seu Bacchus, qui curas solvit.

68 *Vate*] Orpheus enim plurimos in Bacchum pulcherrimos hymnos conscripserat ; atque insuper sacra ejus in Græciam invexerat.

69 *Edónidas*] Thracias ; Edones namque populi sunt Thraciæ.

Plangitur; ac trepidans astringit vincula motu: 75
 Sic, ut quæque solo defixa cohæserat harum,
 Exsternata fugam frustra tentabat. At illam
 Lenta tenet radix, exultantemque coërcet.
 Dumque ubi sunt digiti, dum pes ubi quærit, et unguës,
 Aspicit in teretes lignum succedere suras. 80
 Et conata femur moerenti plangere dextra,
 Robora percussit. Pectus quoque robora fiunt:
 Robora sunt humeri: porrectaque brachia veros
 Esse putes ramos; et non fallare putando.

FAB. III. Contacta a Mida et arena Pactoli in Aurum.

LIBER, Thracia digressus, cum Tmolum montem Lydiæ comitatus Bacchis peteret, Silenus ei aufugit: quem Phryges captum ad Midam regem adduxerunt. Agnitus ab eo, exceptus est, et Libero advenienti redditus. Quod ob beneficium optandi Deus veniam ei dedit, si quid vellet, a se peteret. Ille ut quæque contigisset, aurum fierent: quod ei inutile fuit. Cui Deus petenti ut restitueretur sibi fecit. Jussit enim ad flumen Pactolum perveniret, ibique se lavaret, et sic rediret in pristinum statum, unde aqua aurei coloris esse cœpit.

NEC satis hoc Baccho est: ipsos quoque deserit agros: 85
 Cumque choro meliore, sui vineta Tymoli,

et sese agitans coarctat laqueos motu: sic, ut quælibet harum terræ affixa cohæserat, attonita incassum meditabatur fugam: quippe radix flexilis illam impedit, et reprimat sese juctantem. Et dum scrutatur ubi sint articuli, ubi pedes, et unguës, advertit lignum supervenire in suras et pedes politos. Cumque tentasset percutere femur manu lugenti, percussit lignum: pectus etiam mutatur in lignum: humeri sunt lignum: et credas lucertos extensos esse veros ramos; neque decipiaris credendo.

III. Neque istud satis est Baccho: destituit etiam ipsos campos; atque concedit eum agmine meliore in vineta sui Tymoli et ad Pactolum; quanquam neque tunc

*****

trivit, detraxit, defixit est in Codd. legere.—75 Barberin. ac trepidus. Supra ad III. 125. Heins. monnit scribendum, trepido substringit: sic substricta illa, substricta crura alibi leguntur. Idem conj. trepidans astr. v. motus, aut, trepidante...motu. Cant. et Jun. vimina pro vincula habent, quæ Burm. de laqueis ex vimine factis accipiebat.—76 Vulg. Sic quæcumque, quod Heins. abolevit trium Mss. auctoritate.—78 Duo longa tenet.—79 Quærit ex uno vetusto metri causa prætulit Regius; vulg. petit.—80 Exc. Langerm. Respicit in ter. O. et unus Heins. Prospicit. Deinde in multis vett. lign. succrescere.—83 Plurimi longos quoque brachia veros, vel vera, vel tandem; et Pal. fortes: pr. Bas. et Bernegg. veros quoque brachia longa: Heins. putabat porrectaq. brachia cura, vel varos.—84 Berolin. non fallere.—86 Pro vineta nonnulli legunt pineta,

Pactolonque petit: quamvis non aureus illo
 Tempore, nec caris erat invidiosus arenis.
 Hunc assueta cohors Satyri, Bacchæque frequentant:
 At Silenus abest. Titubantem annisque meroque 90
 Ruricolæ cepere Phryges: vinctumque coronis
 Ad regem traxere Midan: cui Thracius Orpheus
 Orgia tradiderat, cum Cecropio Eumolpo.
 Qui simul agnovit socium comitemque sacrorum,
 Hospitis adventu festum genialiter egit 95
 Per bis quinque dies, et junctas ordine noctes.
 Et jam stellarum sublime coëgerat agmen
 Lucifer undecimus, Lydos cum lætus in agros

erat aureus, neque invidiosus pretiosis arenis. Hunc comitantur turba solita Satyri et Bacchæ: at Silenus desideratur. Agrestes Phryges comprehenderunt tacillan- tem atate et vino; atque duxerunt coronatum sertis ad regem Midan; quem Or- pheus Thracius docuerat orgia cum Eumolpo Atheniensi. Qui statim atque agnovit sodalem et conscium sacrorum, festum celebravit per voluptatem hospitis adventu, decem diebus, et continuis noctibus. Et jam Phosphorus undecimus con- gregaverat excelsum chorum stellarum, cum Rex hilaris ivit in agros Lydos, et

vel spineta, vel dumeta. Tymoli etiam scribitur aliquando Timoli, vel Tumoli.— 88 Quatuor libri nec fulvis.—89 Gron. et quatuor alii Bacch. sequuntur.—91 Mor. cep. senes; Jun. bores. Quidam vinct. catenis; et alii colonis; et tunc legendum cinctumque.—92 Ex Arund. profert Heins. traxere pro vulg. duxere, ut apud Virg. Æn. II. 58. 403. Midan etiam ex melioribus; alii Midam.— 93 In Berolin. scribitur Eumolpo.—94 Quem sim. undecim libri.—96 Et bis quinque dies unus Heinsii: per qui quinos unus Med. unde Heinsius, bis qui- noque dies.—98 Arg. cum lentus in, quod Heins. verum putabat, quia apud

NOTÆ

86 *Tymoli*] Qui mons est Lydiæ optimi vini fertilis.

87 *Pactolon*] Fluvius est Lydiæ aureis arenis notissimus.

Non aureus] Quod ex sequentibus cognoscetur.

90 *Silenus*] Bacchi fuit nutritius et pædagogus, ejusdem comes assiduus, semper ebrins, pando asello vehi solitus: de quo jam supra lib. IV.

91 *Phryges*] Qui populi fuerunt minoris Asiæ Lydis finitimi.

92 *Midan*] Phrygiæ rex fuit per avaritiam factus opulentissimus, auri pretio jura omnia exæquare solitus: ex quo locus datus fabulæ.

93 *Orgia*] Eo nomine Græcis a furore dicta sunt Bacchi sacra, de nocte maximis clamoribus, et pudore omni posthabito, celebrari solita: de quibus lib. III.

Cecropio] Atheniensi; a Cecrope primo Atheniensium rege: fuit et alius Eumolpus Thracensis, Neptuni filius.

Eumolpo] Hic Orphei fuit discipu- lus, quem Snidas Musæi facit filium.

97 *Coëgerat*] Id est, undecimus dies advenerat. Fingitur autem stellas cogere Lucifer seu Veneris stella, quod ultima, adventante die, luceat.

Rex venit; et juveni Silenum reddit alumno.
 Huic Deus optandi gratum, sed inutile, fecit 100
 Muneris arbitrium, gaudens altore recepto.
 Ille male usurus donis, ait, Effice, quicquid
 Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.
 Annuit optatis: nocituraque munera solvit
 Liber; at indoluit, quod non meliora petisset. 103
 Lætus abit; gaudetque malo Berecynthius heros:
 Pollicitamque fidem tangendo singula tentat.
 Vixque sibi oredens, non alta fronde virentem
 Illice detraxit virgam: virga aurea facta est.
 Tollit humo saxum: saxum quoque palluit auro. 110
 Contigit et glebam: contactu gleba potenti
 Massa fit. Arentes Cereris decerpsit aristas:
 Aurea messis erat. Demtum tenet arbore pomum:
 Hesperidas donasse putes. Si postibus altis

restituit Silenum juveni alumno. Deus lætus nutritio recuperato potestatem dedit gratam, sed frustraneam, petendi quodvis donum. Ille male collocaturus beneficium, Fac, inquit, ut quicquid attigero corpore mutetur in flavum aurum. Bacchus favet votis, atque expendit dona obfutura; atque indoluit, quod non poposcisset potiora. Heros Berecynthius discedit hilaris, et lætatur malo, et periculum facit fidei promissæ quolibet tangendo. Atque ægre sibi confidens, deripuit quercu humili virgam virentem foliis: virga facta est aurea. Tollit humo silicem; silex etiam flavet auro. Tetigit etiam cespitem, cespes mutatur in massam potenti contactu. Detraxit spicas aridas frumenti, messis erat aurea. Tractat pomum decerptum ex arbore, credus Hesperidas dedisse. Si admovit digitos excelsis postibus, postes

*****

Calpurn. Ecl. vii. 'Lentus ab urbe venis.'—100 Heidelb. *Hic D. Vulg. D. optanti*; ex Pal. D. Heins. protulit *optandi*, quod melius putat.—101 Heins. ex Urbân. recepit *altore* pro vulg. *alitore*.—104 Gron. et quatuor alii *Ann. optanti, noc.*—105 Vulg. *Lib. et ind.* Burm. præfert at cum uno R.—106 Alii *gaud. datis, vel dato*; Med. unus *sibi*.—107 *Pollicitamq.* est ex Heins. emend. et sic Berolin. vulg. *Pollicitique*: alii *Pollicitisq. pollicitaq. vel pollicitoq.*—108 Quatuor libri *alt. fronte vir.*—109 Politiani et duo Med. *Illice depressit*: tres *decerpsit*; quatuor *decerpit*.—110 Pal. *saxumque impalluit aur.*—111 Leid. *Corripit et.* Heins. vult *ut gleb.*—112 Sprotii liber, *Cererem*. Tunc Heins. volebat, *arentis Cererem d. aristæ*; Burm. vero *arenti...aristæ*, ut *Ceres* sint spicæ vel grana, unde panis conficitur; ut viii. 292. et passim.—113 Heins.

NOTE

- 99 *Alumno*] Baccho, scilicet.
 101 *Altore*] Sileno.
 102 *Male usurus*] Ut postmodum patebit.
 106 *Berecynthius*] Midas rex Phrygiæ, a Berecyntho monte sic dictus.
 112 *Massa*] Eaque aurea.
 114 *Hesperidas*] Quas, Hesperii filias, hortos aureis pomis pretiosos habuisse antea vidimus.

Admovit digitos ; postes radiare videntur. 115
 Illæ etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
 Unda fluens palmis Danaën eludere posset.
 Vix spes ipse suas animo capit, aurea fingens
 Omnia. Gaudenti mensas posuere ministri,
 Exstructas dapibus, nec tostæ frugis egentes. 120
 Tum vero, sive ille sua Cerealia dextra
 Munera contigerat, Cerealia dona rigeabant.
 Sive dapes avido convellere dente parabat,
 Lamina fulva dapes admoto dente nitebant.
 Miscuerat puris auctorem muneris undis; 125
 Fusile per rictus aurum fluitare videres.
 Attonitus novitate mali, divesque, miserque
 Effugere optat opes : et, quæ modo voverat, odit.

videntur micare. Cum ille insuper abluerat manus aquis liquidis, aqua liquida posset decipere Danaën. Vix ipse continet mente spes suas, fingens omnia aurea. Familii admoventur latanti mensas congestas epulis, neque vacuas panis. Tum vero, sive ille attigerat sua manu dona Cerealia, dona Cerealia dura fiebant. Sive cupiebat frangere epulas dente famelico, epulæ radiabant flava lamina dente admoto. Temperaverat Bacchum auctorem doni aquis limpidis, cerneret aurum liquidum per os currere. Externatus novitate mali, et opulentus, et infelix cupit vitare divitias,

conj. *mess. erant*, nempe, aristæ.—114 Berolin. *Hesperides*.—116 Heins. malebat *Illi etiam*. Gron. *palm. ut laverit*; Arund. etiam *laverit*.—117 Octo *Dan. deludere*; et deinde multi addunt vs. hunc, *Corporis et membris resplenduit aurea vestis, vel e membris*.—120 Tres libri *nec coctæ frug.*—123 Unus Leid. *avid. confringere*; octo *contingere*.—124 Heins. ex vett. multis profert, *nitebant*; vulg. *nitebat*: alii *premebat*, vel *premebant*; unus Leid. *carebant*; Cód. Politiani, et octo Heins. *rigebant*; nonnulli *negabat*, vel *negabant*: denique Heins. conj. *crepabant*, et Burm. *virebant*, ut auro convenientius.—126 Duo libri *Fluxile per rict.*—128 Heins. conj. *quas mod.* Deinde alii *noverat*.

NOTE

[117 *Danaën*] Quæ, Acrisii filia, imbre aureo, in quem Jupiter mutatus, elusa fuit: ut dictum in superioribus.

[118 *Aurea*] Vel hoc uno asininas aures meruit homo insanus; ex cuius tamen brevi exoritaro exitio, magis a Deo quæ ipse nobis bona esse novit, quam quæ impense concupiscimus, petenda esse, dicere non pœnitebit.

[122 *Rigebant*] Quia in aurum mutabantur.

[125 *Auctorem muneris*] Bacchum, scilicet, per quem vinum intelligitur.

[127 *Divesque*] Quot ejusmodi Midæ Tantaliqve avari et sordidi vivunt, auro semper inbiantes, de eo vix unquam delibantes! Tandem tamen Midas quas tantopere opes expetiverat odit. At vero istis multo magis deest quod habent quam quod non habent; qui eo graviore amittendi metu torquentur, quo sunt beatiore.

Copia nulla famem relevat: sitis arida guttur
 Urit, et invisio meritus torquetur ab auro. 130
 Ad cœlumque manus et splendida brachia tollens,
 Da veniam, Lenæe pater; peccavimus, inquit:
 Sed miserere, precor, speciosoque eripe damno.
 Mite Deum numen Bacchus peccasse fatentem
 Restituit, pactamque fidem, data munera, solvit. 135
 Neve male optato maneat circumlitus auro,
 Vade, ait, ad magnis vicinum Sardibus ænem;
 Perque jugum montis labentibus obvius undis
 Carpe viam; donec venias ad fluminis ortus.
 Spumiferoque tuum fonti, qua plurimus exit, 140
 Subde caput: corpusque simul, simul elæ crimen.
 Rex jussæ succedit aquæ. Vis aurea tinxit

atque aversatur quæ modo expetiverat. Nulla affluentia minuit famem: sitis urens influmat fauces, et meritus cruciatur ab auro invidioso. Atque tendens palmas et splendidæ brachia ad cælum, Ignosce, ait, pater Lenæe; deliquimus. Sed, oro, miserere, atque subtrahe ruinæ splendidæ. Bacchus lenæ Deorum numen reficit agnoscentem deliquisse, et solvit fidem promissam donaque exhibita. Neve, inquit, sis obductus auro prave desiderato, ito ad fluvium proximum claris Sardibus, atque incede occurrens aquis fluentibus per cacumen montis, usquedum pervenias ad fontes fluvii: et submite tuum caput scaturigini spumanti qua uberrima erumpit: et ablue simul corpus et crimen. Rex adit aquam indictam. Vis aurea infecit

—130 *Meritus* ex plerisque scriptis Heins. recepit; vulg. *merito*.—133 *Tres libri pretiososque*.—134 *Burm. mallet Mit. Deus num.*—135 *Vulg. Rest. factiq. fide dat. sec. Med. cum N. pro var. lect. pactique*; dein alii plures *fidem*: pr. *Hamburg. Fragm. Theatin. et duodecim alii factaq. fide*; tert. *Med. fatiq. fide*; pr. *Gron. factamq. fide*: unde Heins. refingit *pactamque fidem*. *Burm. mallet ita distinguere et legere: Restituit. Pactamque fidem, data munera, solvit*; ut sint verba *Bacchi*.—136 *Maneas* est a sec. *Pal. Arund. Fl. S. Marci, N. aliisque multis*; ceteri *maneat*.—138 *Vulg. jug. ripæ lab.* Emendat Heins. *montis* quatuor *Mss. auctoritate*; malit tamen *Tmol.* aut *rupis*: quidam hic habent *vita*. *Undis* etiam Heins. suadet *fide Codd. Cælest. et Ma. pro vulg. ulnis*.—140 *Spumiferoq.* ex melioribus Heins. profert; vulg. *Spumigeroq.*—141 *Gron. Sprotii, et Thuan. sim. ablue*. Deinde *Cæsen. Exc. et Menard. et alii crinem*.—142. 143 *Berolin. aur. flumen Tinxit. Pro Flumen Heidelb. Flu-*

NOTÆ

132 *Lenæe*] *Bacche*: nam id illi apud Græcos a torculari datum nomen.

133 *Specioso*] Atqui ejusmodi est quodcumque homines in barathrum proliciat.

134 *Fatentem*] Ea est prima con-

ditio, sine qua fieri nequit ut quisquam a malo liberetur.

137 *Sardibus*] Fuit Sardis, seu Sardes, urbs Lydiæ, Cræsi regia, quam Pactolus præterfluebat.

Flumen, et humano de corpore cessit in amnem.
Nunc quoque jam veteris percepto semine venæ
Arva rigent, auro madidis pallentia glebis.

145

FAB. IV. Midæ aures in Asini aures.

PAN, cum Tmolus montem Lydiæ frequentans fistula se oblectaret, elatus gloria agrestium Nympharum, Apollinem in certamen devocavit. Judice ergo Tmolo, cujus mons erat, cum victoria Apollini esset adjudicata, Midæ regi supradicto assidenti soli displicuit. Quam ob causam Apollo, ob eandem stultitiam, quam et supra gesserat in Liberi patris voluntate, iratus, aures ejus asininæ ut essent sempiterno, effecit, cujus judicium nulli rei facerent. Qui tamen fertur Midas esse Matris Magnæ filius: sic enim cum Hesiodo consentit Ovidius.

ILLE, perosus opes, sylvas et rura colebat,
Panaque montanis habitantem semper in antris.
Pingue sed ingenium mansit: nocituraque, ut ante,
Rursus erant domino stolidæ præcordia mentis.
Nam, freta prospiciens, late riget arduus alto
Tmolus in ascensu, clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypæpis.
Pan ibi dum teneris jactat sua carmina Nymphis,

150

fluvium, et transiit q corpore humano in flumen. Nunc etiam campi, pallidi glebis plenis auro, induruerunt semine admissio venæ jam veteris.

IV. Ille exosus divitiis frequentabat sylvas et arva, et Pana degentem semper in speluncis montanis. Sed indoles crassa permansit; et cor fatuum denuo obfuturum domino ut prius. Nam Tmolus excelsus difficili ascensu riget late, prospiciens maria; et porrectus colle utroque hinc terminatur Sardibus, illinc exiguus Hypæpis. Dum Pan ibi jactat suos versus mollibus nymphis, et canit tenuem cantilenam fistula

mina.—144 Heins. malebat tam vet. Tunc quinque libri præcepto.—145 Unus Heins. aur. rigidis pall. Med. et Barb. validis. Dein Fr. pallantia; unus Heins. placentia; Boschii, Thysii, et Arg. parentia.—146 Burn. conj. Inde peros. Sylvasque Heins. volebat cum Aldin. et aliis Edd.—147 Complures in arvis.—149 Multi scripti dom. stultæ præc.—150 Fragma Theatin. prosp. magno rig. ard. alte. O. etiam et quidam alii alte: Cæsen. arcto.—151 Fragma Theatin. et duo alii in accessu. Alii clivoq. extensus.—154 U-

NOTÆ

147 Panaque] Fuit Pan pastorum deus, semicaper, et cornutus, de quo Met. 1. 152 Hypæpis] Fuerunt Hypæpæ, sen Hypæpa in singulari numero, ut alii efferunt, urbs Lydiæ Veneri sacra.

Et leve cerata modulatur arundine carmen;
 Ausus Apollineos præ se contemnere cantus, 155
 Judice sub Tmolo certamen venit ad impar.
 Monte suo senior iudex consedit; et aures
 Liberat arboribus. Quercu coma cœrula tantum
 Cingitur; et pendent circum cava tempora glandes.
 Isque Deum pecoris spectans, In iudice, dixit, 160
 Nulla mora est. Calamis agrestibus insonat ille:
 Barbaricoque Midan (aderat nam forte capenti)
 Carmine delinit. Post hunc sacer ora retorsit
 Tmolus ad os Phœbi: vultum sua sylva secuta est.
 Ille caput flavum lauro Parnasside vinctus 165
 Verrit humum Tyrio saturata murice palla:
 Instructamque fidem gemmis et dentibus Indis

cera compacta, non veritus est spernere carmina Apollinea præ se. Descendit ad iniquum certamen, Tmolo arbitro. Arbitræ ætate prorector sedit super suo monte, et remouet arbores ab auribus: capilli cœrulei tantum sunt redimiti quercu, et glandes pendent circum depressa tempora. Isque intuens Deum pecoris, Nulla, inquit, est cunctatio in arbitro. Ille intonat arundinibus campestribus, atque demulcet Midan (nam forte præsens erat cantanti) cantu inculto. Post hunc Tmolus sacer convertit vultus ad ora Apollinis: sua sylva secuta est vultus. Ille habens caput aureum redimitum lauro ex Parnasso petita radit terram palla imbuta murice Tyrio; atque tenet a sinistra lyram decoram gemmis et ebore: manus altera tractavit

*****

nus meditat arund. sed plurimi moderatur: nec inelegans videtur Burm. lectio Leid. jaculatur.—159 Sec. Mor. buccæ pro glandes.—160 Et hic Burm. mallet Inde D. Berolin. quidem habet Inque. Tres libri etiam Me jud.—161 Pr. Med. agrest. intonat ill. probante Heins.—163 Delenit pro vulg. delinit, ex Fl. S. M. restituit Burm. et ita semper scribendum iudicat. Antiqui plurimi mox, ora resoluit; unus Vatic. remisit.—164 Sex non ineleganter, dominum sua sylva.—165 Med. Cap. paruum laur. Leid. fulcum. In uno V. Parnass. cinctus.—166 Unus Bas. Sulcat hum.—167 Vulg. Instructamque lyram gemmis: Instructamque lyram O. quart. Med. et decem alii. Instructamque fidem Bernegg. et unus Med. Instructamque fidem Fl. S. Marci, Spirensis et

NOTÆ

154 *Cerata*] Cera compactis calamis.

156 *Tmolo*] Tmoli montis Deo præside.

165 *Parnasside*] Ex Parnasso Apollini sacro monte decerpta.

166 *Saturata*] Dibapham seu bis tinctam purpuram intelligit; quam

pretiosissimam Tyro Phœniciæ urbe peti jam sæpe diximus. Phœbi autem habitum ornatumque habes quoque apud Tibullum III. 4.

167 *Fidem*] Seu potius citharam. Synecdoche est.

Dentibus] Ebore.

Sustinet a læva : tenuit manus altera plectrum.
 Artificis status ipse fuit. Tum stamina docto
 Pollice sollicitat : quorum dulcedine captus 170
 Pana jubet Tmolus citharæ submittere cannas.
 Judicium sanctique placet sententia montis
 Omnibus. Arguitur tamen, atque injusta vocatur
 Unius sermone Midæ. Nec Delius aures
 Humanam stolidas patitur retinere figuram ; 175
 Sed trahit in spatium, villisque albetibus implet ;
 Instabilesque imo facit ; et dat posse moveri.
 Cetera sunt hominis : partem damnatur in unam :
 Induiturque aures lente gradientis aselli.

FAB. V. Cannæ vocales.

REFERT quoque deformitatem illius : quam cum veste celaret, ut famulus
 vidit, neque eloqui posset, quod ejusdem Dei mentem in aures haberet.
 Qui rursus obruat arena arundines enatæ, agitaturque vento deformitatem
 Midæ indicarent.

ILLE quidem celat, turpique onerata pudore 180

*plectrum. Ipse fuit status artificis. Tum tangit chordas perito pollice ; quarum
 suavitate delimitus Tmolus, Pan cogitur subicere fistulam lyrae : atque judicium et
 arbitrium sancti montis probatur omnibus. Improbatur tamen, et dicitur iniquum
 oratione solius Midæ. Atque Delius prohibet aures fatuas servare formam huma-
 nam ; sed amplas facit, atque implet pilis albis, et reddit mobiles ab infima parte,
 et causæ est posse agitari. Reliqua sunt hominis. Mulctatur uno membro, et onc-
 ratur auribus asini tarde incedentis.*

v. Ille quidem occultat, atque conatur tegere tiaris purpureis tempora gravata

unus V. quod et amplectitur Heins.—169 Pro ipse, quidam ille ; plures iste.
 Berolin. fuit ; cum st. Unus Cod. tum carmina.—173 Voss. injust. notatur.—
 175 Berolin. patitur stolidas.—176 Fl. S. Marci, et Spirensis vill. ardentibus ;
 Heins. conj. horrentibus.—177 Vulg. Instabil. illas fac. complures Codd. imas ;
 alii inæ ; Thnan. opt. Spirens. sec. Pal. et alius imo, quod et Heins. placebat :
 Cant. habet Midæ.—180 Vulg. Ill. q. celare cupit, turpiq. pudore : sec. Pal. et

NOTÆ

- 169 *Stamina*] Pro chordis posuit. quidem asinorum aures si succres-
 171 *Cannas*] Ex quibus constabat cerent, peritis saltem non oblatrarent.
 victi Dei fistula. *Delius*] Apollo, in Delo insula natus.
 174 *Unius*] Plures sunt hodie, quos 175 *Stolidas*] Quæ stolidi et bruti
 magis vel canum etiam latratus quam sunt asini. Atque hæc Midæ aurium
 Apollinis cantus demulceant : quibus metamorphosis vel ex earum naturali
Delph. et Var. Clus. Ovid. 5 A

Tempora purpureis tentat velare tiaris.
 Sed, solitus longos ferro rescare capillos,
 Viderat hoc famulus. Qui, cum nec prodere visum
 Dedecus auderet, cupiens efferre sub auras,
 Nec posset reticere tamen, sedit; humumque 185
 Effodit: et, domini quales aspexerit aures,
 Voce refert parva; terræque immurmurat haustæ.
 Indiciumque suæ vocis tellure regesta
 Obruit, et scrobibus tacitus discedit opertis.
 Creber arundinibus tremulis ibi surgere lucus 190
 Coepit: et; ut primum pleno maturuit anno,
 Prodidit agricolam. Leni nam motus ab Austro
 Obruta verba refert; dominique coarguit aures.

pudendo probro. Ast minister qui consueverat ferro tondere prolixos crines istud spectaverat: qui cum vereretur propalare spectatum probum, cupiens emittere in aërem, neque tamen posset silentio premere, seorsum abit, et eruit terram, et narrat exiguo sono quales viderit aures domini, et immarmurat terræ erutæ: atque tegit indicium suæ vocis terra repulsa, et fossis tectis, silens abit. Sylva spissa mobilibus cannis ibi cepit crescere; atque, ubi primum maturuit exacto anno indicavit cultorem: namque agitata a miti Noto reddit voces defossas, et culpat aures domini.

pr. Bas. *turpemq. pudorem*: sed duo Mor. Arund. O. pr. Bon. Zulich. et unus Voss. nostram lectionem exhibent.—181 Duo libri *velar. coronis*.—183 Bothius corr. *Vid. hæc fam.* ut sit, hæc tempora.—184 Duo libri *Auderet facinus, cup.* Deinde Mor. *deferre*; et duo per *aur.*—186 Bonon. *Confodit: et*; Bas. *Oculit.* Unus Heins. *et domino.* Decem *conspexerat*; plurimi *aspexerat*.—187 Berolin. *Parva voce refert*.—189 Quatuor ex melioribus *tac. descendit*; nonnulli *discessit*.—190 Quatuor libri *trem.* ubi. Tres *ibi crescere luc.*—191 Arund. *prim. maturo induruit ævo*; in uno *plen. matur. ævo*.—192 A Bavm. hæc vox agricolam suspecta est; sed nec scripti variant, nisi quod in Jun. est *Argolicum*, et in Fl. *agricola*; conj. ergo *arcanum*, vel *agricolia*. Deinde Bas. *nam leni tactus ab A.* unus *leni cum*; novem *leni jam*.—193 Voss. *dom. redar-*

NOTÆ

proceritate; velex eo, quod hinc inde et ubique corycæos haberet omnia subanscultantes, quæ sibi referrent, nata videtur. Ceterum appositissime ea parte mulctatus Midas qua deliquerat; nec aliter evenire potest.

185 *Nec posset*] Impotentia animi, scilicet, quæ usque adeo impotentem non excusat, ut majori supplicio merito illum addicat, qui majori veniam petit.

188 *Indicium obruit*] Quod tamen

in auras erumpet; ut tacenda quæ sunt omnino proferenda non esse mortales edoceat.

193 *Agricolam*] Tonsorem, scilicet; seu potius Midan, quem ille asini aures habere terræ immurmuraverat. Qua ex fabula omnes, servis plerumque infidis diffidendum, reges præsertim nihil turpe in se admittendum, quod statim atque terra conditi fuerint historicorum calami referant, apertissime possunt cognoscere.

FAB. VI. Neptunus et Apollo in Homines.

INTER Sigæum Rhætæumque promontoria, quo loco ara Jovis Panomphæi Phrygibus est consecrata, Laomedon, Capys filius, cum Ilium poneret, Apollo ac Neptunus, in homines versi, operas suas æstimati ad exstruendum murum addixerunt. Quibus perfectis, pactum aurum Laomedon negavit: ita tamen ut Neptunus perfidia regis offensus in agros ejus mare mitteret, omnesque fructus obrueret. Supra quam pœnam coëgit eum Hesionen filiam marinæ prostituere belluæ. Quæ liberata ab Hercule, rursus in fraude cognitus: equos enim, quos ob salutem virginis pactus erat, ei abnegavit. Ideoque ille, expugnato Iliæ, Hesionen abreptam Telamoni, qui socinus militiæ fuerat, copulavit.

ULTUS abit Tmolo, liquidumque per aëra vectus
 Angustum citra pontum Nepheleidos Helles 195
 Laomedonteis Letoius astitit arvis.
 Dexterâ Sigæi, Rhætæi læva profundi
 Ara Panomphæo vetus est sacrata Tonanti.
 Inde novæ primum moliri moenia Trojæ
 Laomedonta videt: susceptaque magna labore 200
 Crescere difficili; nec opes exposcere parvas.

VI. *Letoius ultus discedit a Tmolo, atque sustentatus aëre fluido substitit citra angustum mare Helles Nepheleidos in campis Laomedonteis. Vetus est altare dicatum Jovi Panomphæo inter promontorium Sigæum a dextra, et altum Rhætæum a sinistra. Inde aspicit Laomedontem primum statuentem muros novæ Trojæ; atque videt magna incepta tolli labore immenso; neque requirere exiguas divitias.*

guit; quatuor libri exercuit.—194 Schepperus mallet *Victor abit*; et sic habet R. in Mor. *ultor*; *vultus* est in multis. Voss. et Langerm. *aër. lapsus*; A. *motus*.—195 Pal. et Heidelb. *Argutum citr.* In uno Ciofan. *supra pont.* Arund. *portum pro pontum*.—196 Pro *Letoius* Berolin. dat *Latoni*.—198 Regiæ varr. *Panomphæo*: nam codices variant, *Panopæo*, *Panapæo*, *Panapeio*, *Panapeo*, *Panapeo*, exhibentes.—199 *Unde nov.* Med. Mor. et duo alii.—200 Berolin.

NOTE

- 194 *Ultus*] Apollo, scilicet, qui dōntis erant, Trojanorum regis.
 Midæ aures protraxerat. *Letoius*] Apollo, Latonæ filius.
 195 *Helles*] Quæ Athamantis et 197 *Sigæi*] Sigæum et Rhætæum
 Nepheles fuit filia, Phryxi soror, quocum notissima sunt Trojæ promontoria,
 cam novercæ insidias velleris auræi inter quæ ara Jovi Panomphæo
 ariete fugiens, in mare decidit quod fuerat erecta.
 ab ea Hellespontus dictus est. 198 *Panomphæo*] Id est, Eustathio
 196 *Laomedonteis*] Quæ Laome- interprete, qui omnium voces audiat;

Cumque tridentigero tumidi genitore profundi
 Mortalem induitur formam; Phrygioque tyranno
 Ædificant muros, pacto pro mœnibus auro.
 Stabat opus: pretium rex inficiatur: et addit 205
 Perfidiae cumulum falsis perjurio verbis.
 Non impune feres, rector maris inquit: et omnes
 Inclinauit aquas ad avarae littora Trojæ.
 Inque freti formam terras convertit; opesque
 Abstulit agricolis, et fluctibus obruit arva. 210
 Pœna neque hæc satis est: Regis quoque filia monstro
 Poscitur æquoreo. Quam dura ad saxa revinctam
 Vindicat Alcides: promissaque munera, dictos
 Poscit equos: tantique operis mercede negata,

Atque assumit figuram humanam cum patre tridentifero turgidi abyssi: et struunt mœnia regi Phrygio, auro promisso pro muris. Opus absolutum erat: tyrannus recusat mercedem, atque cumulat perfidiam fictis vocibus et perjurio. Non discedes inultus, inquit moderator æquoris: atque impulit omnes aquas ad littora sordida Trojæ. Et mutat solum in speciem æquoris; et rapuit divitias colonis, et premit campos undis. Neque hæc vindicta satis est; filia etiam tyranni petitur monstro marino. Quam rupi rigidæ alligatam Hercules liberat; atque petit equos monstratos mercedem promissam; et præmio negato tanti operis, potitur muris bis perjuris

scriptam habet *Laumedonta*.—201 Bas. *nec res*.—202 Mss. quidam *tumid. rec-tore*; alii *domitore*.—203. 204 Meliores, teste Heins. *Phrygioq. et Ædificant... pacti...aurum, vel pacto...auro*: olim edebatur *Phrygiæq. tyr. Ædificat mur. pac-tus p. mœn. aurum*.—207 Pro inquit pr. Twisden. *instit.*, ut et alibi. Deinde Berolin. *et omnis*.—208 N. *ad curvæ litt. Mœnia* etiam plurimi pro *littora*.—209 Fl. et N. *terr. completit*; op.—210 Vulg. *agros*: Heins. præfert *arva* ex pr. Pal. V. pr. Gron. et Cant. quia agricolis jam præcessit.—213 Berolin.

NOTE

vel omnium voce colatur.

202 *Tridentigero*] Neptuno, scilicet, cujus insigne tridens.

203 *Phrygio*] Qui Phrygiæ minori, quæ et Troas dicitur, imperavit.

204 *Ædificant*] Fictum istud ex eo, volunt nonnulli, quod, ut scripsit Herodotus, Neptuni, et Apollinis templa Laomedon ad Trojæ extruenda mœnia expilaverit: quanquam alii Neptuni et Apollinis opem ad aquam referunt et calorem, quarum rerum beneficio lateritia mœnia ille

idem rex excitavit.

207 *Non impune*] Quamobrem, beneficiis acceptis, non modo Deum omnium rerum fabricatorem non opus est contemnere; quin insuper adversus omnes gratum animum testari decet.

211 *Filia*] Hesione est.

213 *Alcides*] Hercules est, cui a robore apud Græcos illud quoque datum nomen.

214 *Equos*] Quos quidem ex Solis, equorum progenie esse dicebant.

Bis perjura capit superatæ mœnia Trojæ. 215
 Nec, pars militiæ, Telamon, sine honore recessit :
 Hesioneque data potitur. Nam conjuge Peleus
 Clarus erat Diva : nec avi magis ille superbit
 Nomine, quam socieri. Siquidem Jovis esse nepoti
 Contigit haud uni : conjux Dea contigit uni. 220

FAB. VII. Thetis Nympha in varias Formas.

PROTEUS cum Thetidi prædixisset, si vellet jugalis fieri, quod filium parente suo fortiolem procrearet. Jupiter, incensus pulchritudine est Nymphæ ; qui, id sibi ne accideret, concubitum ejus refugit, et in successorem conjugii Peleum nepotem dedit : quem illa refugiens, modo in volucrem, modo in arborem, interdum in tigrim conversa, cum eluderet, Peleus Neptunum oravit, ut opem sibi ferret : qui cum Proteo preces ejus commendaret, ille emergens e mari Peleo mandavit, ut quiescenti Thetidi meridiano calore insidiaretur, eamque vinculis illigatam aggravaret ; et quamvis in mille figuras converteretur, ne dimitteret, donec in pristinam rediisset formam. Sicque illa potitus, Achillesque Græcorum fortissimus procreatus est.

NAMQUE senex Thetidi Proteus, Dea, dixerat, undæ,
 Concipe : mater eris juveni, qui fortibus actis

Troja victa. Neque Telamon, pars exercitus, abiit sine gloria : et gaudet Hesione tradita. Nam Peleus inclutus erat Dea uxore : neque ille magis gloriatur nomine avi quam socieri : siquidem non soli evenit esse nepoti Jovis : Dea uxor contigit soli.

VII. Namque senex Proteus dixerat Thetidi, Dea undæ, concipe ; eris genitrix

Vendicat Alcide. Deinde pro dictis Codd. nonnulli pactos, vel doctos.—215 Quidam legunt Bis peritura cap.—216 Sixii et A. scriptum habent Telamo.—217 Pro nam Bothius mavult jam.—218 Leid. nec avo.—219 Heins. malebat Numine, quam. Nepoti est ex Fl. S. Marci, et uno Med. cui et N. alludit, in quo nepote : vulg. nepotem.—221 Mariangelus Accurs. legit Prot. prædixerat undæ, ut est in nonnullis Mss. ut Ep. III. 53. 'matris aquosæ.'—222 Juveni ex Exc. Langerm. et pr. Strozze pro vulg. juvenis. Pr. Med. et Bas. et Gron. O

NOTE

215 *Bis*] In Deos primo, deinde in Herculem.

216 *Sine honore*] Huic namque, Eaci filio, Hercules Hesionem, ob rem præclarissime gestam, præmii loco dedit : ex qua Tencrum suscepit.

217 *Peleus*] Qui Telamonis frater, Jovisque nepos, Thetidi, Nerei et

Doridis filiæ, matrimonio est conjunctus.

219 *Soceri*] Nerei, scilicet, Oceani et Tethyos filii, vatis, Deique antiquissimi.

221 *Proteus*] Deus marinus fuit, Neptuni filius, phocarum seu vitulorum marinorum pastor.

Acta patris vincet; majorque vocabitur illo.
 Ergo, ne quicquam mundus Jove majus haberet,
 Quamvis haud tepidos sub pectore senserat ignes, 226
 Jupiter æquoreæ Thetidis connubia vitat :
 In suaque Æaciden succedere vota nepotem
 Jussit; et amplexus in virginis ire marinæ.
 Est sinus Hæmoniaë curvos falcatus in arcus :
 Brachia procurrunt : ubi, si foret altior unda, 230
 Portus erat : summis inductum est æquor arenis.
 Littus habet solidum, quod nec vestigia servet ;
 Nec remoretur iter ; nec opertum pendeat alga.
 Myrtea sylvæ subest, bicoloribus obsita baccis.
 Est specus in medio ; natura factus, an arte, 235
 Ambiguum ; magis arte tamen : quo sæpe venire
 Frænato delphine sedens, Theti nuda, solebas.

juvenis, qui superabit facinora patris strenuis facinoribus ; et dicetur major illo. Adeoque, ne mundus quicquam haberet majus Jove, quamquam Jupiter corde arsisset flamma violenta, fugit conjugium Thetidis marinæ, et imperavit Æacidem nepotem succedere in sua vota, et venire in amplexus puellæ æquoreæ. Est sinus in Thessalia curvatus in arcus flexos ; extrema protenduntur ; ubi si fluctus essent tumidiores, erat portus : mare est extensum super extremis arenis. Habet littus firmum, quod neque accipiat pedum signa, neque impediatur incessum, neque sit molle tectum alga. Sylva myrtea illud cingit aperta baccis bicoloribus. Est antrum in medio : dubium paratumne arte an natura ; magis arte tamen : quo sæpe venire consueveras

~~~~~

Bernegg. et quinque alii dant *actis* ; ceteri *armis*.—226 *Vitat* Heins. profert ex melioribus ; plurimi alii *fugit*.—227 *In suaque* est ex multis Codd. vulg. *Inq. sua*. Deiu unus Heins. *succed. jura nep.* Med. et Jun. *tecta*.—229 *Zulich. sin. Emathiaë curv.* Unus Heins. *Hæmon. modicos falc.*—230 *Pro ubi* Heins. *malebat qui*.—233 *Pr. Pal. Urbin. et duo A. remor. aquis ; nec. scil. vestigia.*—234 *Pro obsita* nonnulli *edita* ; *Arund. absita. Leid. obsita conchis*.—235 *Bas.*

NOTE

225 *Haud tepidos*] Nam Thetidis amore Jupiter correptus fuerat.

226 *Vitat*] Jovi enim, qui ignis est, cum aqua seu Thetide coire non licet. Quamquam majora, atque etiam abstrusissima naturæ, sub hac contineri fabula arbitror.

227 *Nepotem*] Peleum, scilicet, Æaci filium, quam quidem Æacum Jupiter ex Ægina Asopi filia suscepit.

229 *Hæmoniaë*] Quam Thessaliam esse jam sæpe diximus.

233 *Pendeat*] Pendere videtur littus cum alga opertum est, quæ pedibus cedit.

Alga] Herba est nullius pretii, quæ in aquis maripis nascitur, pedes eorum alligans qui vada tentant, aut per ea incedunt,

Illic te Peleus, ut somno vincta jacebas,
 Occupat: et quoniam precibus tentata repugnas;
 Vim parat, innectens ambobus colla lacertis. 240
 Quod nisi venisses, variatis sæpe figuris,
 Ad solitas artes; auso foret ille potitus.
 Sed modo tu volucris; (volucrem tamen ille tenebat);
 Nunc gravis arbor eras: hærebat in arbore Peleus.
 Tertia forma fuit maculosæ tigridis: illa 245
 Territus Æacides a corpore brachia solvit.
 Inde Deos pelagi, vino super æquora fuso,
 Et pecoris fibris, et fumo thuris adorat.
 Donec Carpathius medio de gurgite vates,
 Æacida, dixit, thalamis potiere petitis. 250
 Tu modo, cum gelido sopita quiescet in antro,
 Ignaram laqueis vinclouque innecte tenaci.
 Nec te decipiat centum mentita figuras:
 Sed præme quicquid erit: dum, quod fuit ante, reformet.

nuda, Theti, vecta delphine frænato. Pelus illic te invadit cum strata esses sœpore superata: et quoniam precibus delinita recusas, vim intentat, complectens colla ambobus brachiis. Quod nisi confugisses ad consuetas artes, formis sæpe mutatis, ille voto potitus esset. Verum tu nunc avis; (tamen ille premebat avem;) nunc magna eras arbor: Peleus stabat in arbore. Tertia figura fuit tigridis maculatæ: Æacides illa tremefactus tollit lacertos a corpore. Tum sacrum facit Diis maris, mero sparsæ super maria, et fibris pecudum, et fumo thuris: donec vates Carpathius dixit de medio abyso, Æacide, gaudebis votis thalamis. Tu tantum, cum dormiens jacebit in spelunca frigida, ligato nesciam funibus, et firmis vinculis. Neque te fallat mutata in mille formas; sed urge quicquid erit, donec restituat quod prius fuit. Pro-

Et spec.—237 Cant. Thetis uda.—238 Vincta ex Fl. S. Marci, Bernegg. pr. Med. Bas. Erfurt. et sex aliis; vulg. victa.—240 Vincla pro colla O. et Pal.—242 Barb. et tres alii ausu for.—243 Unus Ciofan. et Hamburg. Nam mod. unus Gron. Si mod. Heins. conj. Seu; et in seq. vs. Seu pro Nunc.—245 Unus Med. form. tibi mac.—247 Inde Burm. dedit ex Bas. quod jam Heins. expressit: vulg. Isque; multi etiam Jamque; sed unus Heins. Inque: Mor. Postque. Quinque etiam Drum.—248 R. et unus Heins. thur. honorant.—250 Vulg. Æacide; Unus Voss. et pr. Twisden. Æacida: at pr. Erfurt. Æacida.—251 Fl. S. Marci, unus Med. et unus Bonon. cum rigido sop. Vulg. etiam quiescit; sed multi quiescet; et tres quieverit antr.—252 Pal. sec. laq. firmisque janect, catenis.—253 Med. cent. mutata fig. Decem, mentita figuris.—254

NOTE

248 *Pecoris fibris*] Sacrificiis nempe marinorum Deorum favorem sibi conciliare studuit.

249 *Carpathius*] Proteus est, qui in

Carpathio mari, a Carpatho insula dicto, habitat: de quo Virgilius, *Ge. iv.* 'Est in Carpathio Neptuni gurgite vates Cœrulæus Proteus.'

Dixerat hæc Proteus, et condidit æquore vultum; 255
 Admisitque suos in verba novissima fluctus.
 Pronus erat Titan, inclinatoque tenebat
 Hesperium temone fretum : cum pulchra relicto
 Nereis ingreditur consueta cubilia ponto.
 Vix bene virgineos Peleus invaserat artus ; 260
 Illa novat formas : donec sua membra teneri
 Sentit : et in partes diversas brachia tendit.
 Tum demum ingemuit : Neque, ait, sine numine vincis :
 Exhibita estque Thetis. Confessam amplectitur heros,
 Et potitur votis ; ingentique implet Achille. 265

teus hæc fatus erat ; et addidit faciem in mari ; et recepit suas undas in verba ultimi. Sol vergebat ad occasum, et tenebat mare occiduum curru prono, cum formosa Nereis, mari omisso, subit lectos solitos. Vix Peleus bene occupaverat membra virginea, illa mutat figuras, donec sentit suos artus esse ligatos, et porrigit lacertos in partes varias. Tum demum ingemuit : Neque, inquit, es fortior sine Deo ; atque est Thetis reddita. Heros amplectitur confessam, et fruitur desiderio, et gravidam fecit magno Achille.

Heins. malebat *Perprime* quicq. ut Art. 1. 394.—255 Berolin. *Dix. hoc—* 257 *Tenebat* ex melioribus ; alii *petebat* : Heins. conj. *tepebat*, unde transpositis literis *petebat* natum sit.—259 *Ponto* ex melioribus Heins. dedit ; alii *saxo*, vel *fluctu*.—260 Lib. Briant. *Pel. evinxerat art.* Cælest. et Farnes. *conjunxerat* ; et ita quidam Heins. Codd. unus etiam *devinxerat*.—262 Alii *Sensit* ; et. Nonnulli etiam *brach. tendens* : at in marg. Gryph. Ed. *tendi* ; unde Heins. in *part. aversas brach. tendi*.—263 Heidelb. *ingem. neque* ; et huic voc. ab al. man. superscriptum *me non* ; scil. *ingemuit : Me non sine, &c.*

NOTÆ

258 *Fretum*] Atlanticum mare dicit, ad occasum porrectum, in quod condi videtur Sol vespertinus.

259 *Nereis*] Thetis, scilicet, Nerei filia.

261 *Sua membra*] In aqua fiunt generationes, cujus cum terra nulla nisi per minimas partes fieri potest conjunctio. Ceterum hanc alii fabulam ad historiam referunt ; qui variarum insularum reginam Thetidem plurimis effugiis Pelei connubia vitasse volunt, donec incautam rapnerit.

Fœminarum insuper levitatem constantia superandam hujus exemplo alii coarguunt : occasionem præterea subinde aliam atque aliam, quam captare, quaque sapienter uti oporteat, per Thetidem significari autumant.

263 *Neque*] Spiritum namque Dei opus est super aquas ferri, ut ex iis aliquid excernatur.

264 *Exhibita*] Formæ suæ restituta est, lubensque et facilis facta.

FAB. VIII. Dædalion in Volucrem.

PELEUS, fratre Phoco interemto, profugus Trachina ad Ceyca Luciferi filium in hospitium venit. Hic accepit Dædalionis filiam Chionen speciosissimam fuisse: hanc a Mercurio per quietem oppressam: item ab Apolline in anum converso. Horum altero Autolycum furacissimum, qui ex albis nigra, et ex nigris alba faciebat, procreatum: ex Apolline item Philammona studiosissimum citharæ. Hanc etiam gloriantem, quod cum talibus concubisset Deis, Dianæ pulchritudini se prætulisse. Confestim itaque illam, ut debuit, procacem ejus linguam sagitta incidisse, atque ex eo vulnere confestim interemtam. Qua calamitate Dædalion, cum se eodem rogo vellet consumi, neque eum proximi paterentur, ut Furiis instrictus montem Parnassum petiisset et se præcipitasset, antequam radicem montis contingeret, ab Apolline in accipitrem esse conversum.

FELIX et nato, felix et conjuge Peleus;
Et cui, si demas jugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant. Fraterno sanguine sontem,
Expulsumque domo patria Trachinia tellus
Accipit. Hic regnum sine vi, sine cæde, tenebat 270
Lucifero genitore satus, patriumque nitorem
Ore ferens Ceyx; illo qui tempore mœstus,
Dissimilisque sui, fratrem lugebat ademtum.

VIII. Peleus et beatus filio, et beatus uxore; et cui, si tollas flagitium Phoci maculati, omnia bene cesserant. Terra Trachinia excipit reum necis fraternæ, atque exulem domo patria. Ceyx genitus patre Phosphoro, atque vultu referens splendorem paternum hic habebat imperium sine vi, sine cæde; qui eo tempore tristic, atque sui dispar ferebat fratrem sublatum. Quo postquam Æacides lassus solici-

264 Tres scripti Exhibitaque Thet.—267 Arund. Langerm. et unus Bas. crim. fratris.—270 Duo libri Excipit: hic. Deinde tenebat cum melioribus; vulg. regebat.—273 Unus Med. et tert. Bonon. Dissimilemque, quod Burm. putat

NOTÆ

267 Phoci] Quem Æaci filium fuisse lib. vii. vidimus; atque adeo, quamquam alia matre, Psamathe nimirum, Nerei filia, Pelei fratrem esse constat. Sævus fuit; quamobrem disco per quinquentium ludum a Peleo matri suæ gratificato occisus.

269 Trachinia] Quæ Thessaliæ est

regiuncula, in qua urbs Trachin ab Hercule ædificata.

271 Nitorem] Luciferi enim stella valde clara est et radians.

273 Dissimilis] Nam præ se antea animi quandam hilaritatem ferre consueverat.

Fratrem] Dædalionem, scilicet,

Quo postquam Æacides fessus curaque viaque
 Venit; et intravit paucis comitantibus urbem; 275
 Quosque greges pecorum, quæ secum armenta trahebat,
 Haud procul a muris sub opaca valle reliquit.
 Cópia cum facta est adeundi prima tyranni;
 Velamenta manu prætendens supplice, qui sit,
 Quoque satus, memorat, tantum sua crimina celat. 280
 Mentitusque fugæ causam, petit urbe, vel agro
 Se juvet. Hunc contra placido Trachinius ore
 Talibus alloquitur: Mediæ quoque commoda plebi
 Nostra patent, Peleu; nec inhospita regna tenemus.
 Adjicis huic animo momenta potentia, clarum 285
 Nomen, avumque Jovem: nec tempora perde precando:
 Quod petis, omne feres: tuaque hæc pro parte videto,
 Quali acumque vides. Utinam meliora videres!

tudine et itinere accessit, atque subiit urbem paucis stipantibus, et relictis gregibus pecudum, et armentis quæ secum ducebat, non longe a mœnibus in obscura valle; cum primum datus est locus conveniendi regis, porrigens velamina manu supplice, quis sit refert, et quo patre genitus: tantum tacet sua flagitia: atque fingens causam exilii, poscit ut sibi auxilium præbeat urbis vel agri. Trachinius huic vicissim respondet leni vultu: Nostra bona concessa sunt etiam tenui populo, Peleu, neque possidemus imperium barbarum. Addis huic indoli validas rationes, nomen illustre, et Jovem avum: neque abutere tempore orando: habebis quodcumque possis: atque credas hæc quali acumque cernis tua esse pro parte: uti-

defendi posse ex vs. 297.—276 Hoc pecorum Burm. putat additum esse a sciolo, qui credebatur id gregis id requirere, ut armentis opponi possent: in uno Heins. erat, greg. secum, quos sec. quod Burm. elegantius videtur: in Berolin. pec. et quæ.—277 Barb. sub opaco colle rel.—278 Prima recepit Heins, ex duobus Pal. pr. V. Cant. O. Calandr. Græviano, et decem aliis: vulg. tecta.—279 Qui ex melioribus; alii quis.—280 Bas. Quove sat.—281 Mentitusq. ex pr. Mor. aliisque multis Heins. dedit pro vulg. Mentiturq.—282 Bas. unus Se recipi: hunc.—283 Gudius ad Phædr. III. 19. ex Mss. profert Medio quoq. comm. Phæbi; et ipse legit Phæbo. Quatuor libri et pr. Mor. quoq. mœnia pleb.—284 Unus Med. et duo Mor. inhosp. tecta.—285 Momenta ex uno Voss. et Gron. pro var. lect. dedit Heins. pro vulg. monumenta.—286 Heidelb. ne temp.—287 Videto est Heins. lect. cum pr. Pal. V. et R. Cant. N. et Ur-

NOTÆ

hominem violentam, cujus postmodum fata Poëta enarrabit.

279 *Velamenta*] Oleæ nimiram ramos laneis vittis obvolutos, pacis symbolum.

282 *Trachinius*] Ceyx, scilicet.

283 *Mediæ*] Ut multo magis Peleus ejusque comitibus Ceycis regnum patere intelligatur.

285 *Huic*] Nostro per se et sponte in omnes benigno.

Et flebat. Moveat quæ tantos causa dolores,
 Peleusque comitesque rogant. Quibus ille profatur: 290
 Forsitan hanc volucrem, raptò quæ vivit, et omnes
 Terret aves, semper pennas habuisse putetis.
 [Vir fuit: et tanta est animi constantia, quantum]
 Acer erat, belloque ferox, ad vimque paratus,
 Nomine Dædalion; illo genitore creatus 295
 Qui vocat Auroram, cœloque novissimus exit.
 Culta mihi pax est, pacis mihi cura tenendæ,
 Conjugiique fuit: fratri fera bella placebant.
 [Illius virtus reges, gentesque subegit:
 Quæ nunc Thisbæas agitat mutata columbas.] 300
 Nata erat huic Chione: quæ dotatissima forma
 Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.
 Forte revertentes Phœbus, Maiaque creatus,
 Ille suis Delphis, hic vertice Cylleneo,

nam potiora cerneret! Atque lacrymabatur. Peleus et socii exquirunt quæ causam
 ciat tantos mœrores. Quibus ille respondet: Forte existimetis hanc avem quæ
 vescitur præda, et fugat omnes aves, semper tectam fuisse plumis. Homo
 fuit, nomine Dædalion, et tantum est mentis robur, quantum sævus erat, et bello
 acer, atque expeditus ad cædem, genitus illo patre qui arcessit Auroram, et ultimus
 excedit cælo. Ego pacem amavi, sollicitus fui pacis servandæ atque connubii: cru-
 delia bella grata erant fratri. Illius virtus vicit reges et nationes, quæ nunc
 transformata vexat columbas Thisbeas. Filia ei fuit Chione: quæ pulcherrima
 placuit mille rivalibus, viro matura quatuordecim annis. Forte Apollo, et filius
 Maiæ, redeuntes, ille suis Delphis, hic cacumine Cyllenæo, hanc simul aspexerunt,

bin. aliisque; Marg. Bersm. notato; alii vocato.—290 Alii Et Peleus comit.—
 292 Putetis meliores pro vulg. putatis.—293 Nonnulli libri et quanta est anim.
 const. tantum, quod Bothius præferendum putat.—294 Gron. armisque potens
 belloq. par.—297 Pal. et octo alii Cura mih. Cant. Culpa; Voss. cuncta.
 Deinde quidam Heins. cur. tuendæ.—298 H. vs. a Maz. abest.—300 Pro
 Thisbeas alii scribunt Thebeas, Thisteas, Tybeas, Thebeus.—301 Barb. et Mor.
 quæ laudatissima forma; Berolin. doctissima.—302 Procis placuit Heins. dedit

NOTÆ

291 Volucrem] De accipitre lo-
 quitur, in quem Ceycis frater Dæda-
 lion mutatus.

296 Qui vocat] Periphrasis est
 Luciferi, qui appropinquante Aurora,
 quam vocare videtur, 'cœli statione
 novissimus exit.'

300 Thisbeas] Quæ in Thisbe Bœ-
 otia nrhe erant.

Mutata] In accipitrem mutatum
 Dædalionem Ceycis fratrem diximus.

303 Maia] Mercurius est, Jovis ex
 Maia Aëante sata filius.

304 Delphis] Quam urbem ad Par-
 nassi radices sitam, Apollinis oraculo
 clarissimam, toties jam diximus.

Cylleneo] Cyllene Arcadiæ monte,
 in quo Mercurius natus dicitur.

Videre hanc pariter, pariter traxere calorem. 365
 Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo :
 Non tulit ille moras : virgaque movente soporem
 Virginis os tangit. Tactu jacet illa potenti,
 Vimque Dei patitur. Nox cœlum sparserat astris ;
 Phoebus anum simulat, præceptaque gaudia sumit. 310
 Ut sua maturus complevit tempora venter ;
 Alipedis de stirpe Dei, versuta propago,
 Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne :
 Qui facere assuerat, patriæ non degener artis,
 Candida de nigris, et de candentibus atra. 315
 Nascitur e Phœbo (namque est enixa gemellos)
 Carmine vocali clarus, citharaque Philammon.
 Quid peperisse duos, et Dis placuisse duobus ;

simul amore correpti sunt. Apollo producit spem Veneris in tempus noctis ; ille non passus est cunctationem, atque tangit os puellæ baculo conciliante somnum. Illa sternitur tactu potenti ; et violatur a Deo. Nox sparserat cœlum sideribus, Apollo fingit se anum, atque capit gaudia ante rapta. Postquam alvus matura absoluit sua tempora, Autolycus nascitur, proles astuta, de stirpe Dei alipedis, versutus ad omne furtum, qui non alienus ab arte puterna solitus erat vertere alba in atra, atque atra in alba. Philammon insignis carmine sonoro, atque lyra, nascitur ex Apolline. (Namque emisit geminos.) Cujus usus genuisse duos, et gratam fuisse duobus

ex duobus Codd. et Edd. nonnullis: alii *procos* habuit.—307 Tulit ex multis recepit Heins. vulg. fert. Mor. ill. moram.—308 Os tetigit est in A. unde Heins. id recepit.—310 Præceptaq. ex quatuor vett. Heins. protulit; vulg. prærepta. unus præapta. Arund. etiam gaud. sumsit.—311 Bonon. matur. complerat.—313 Berolin. versura prop.—317 Pro Philammon alii scribunt Philemon, Pilemon, Palemon, Philamon.—318 Unus Heins. quid D.—319 Tonanti ex me-

NOTÆ

305 *Traxere calorem*] Chionen amare cœperunt.

307 *Virgaque*] Alata ea fuit, duobusque implicita serpentibus, quam Caduceum vocitarunt.

310 *Præcepta*] A Mercurio, scilicet. Atque equidem huic fabulæ duo Chiones mariti, quorum alter prædo et furax, more Mercurii, alter probus et scientiis deditus, sicuti Apollo, fecisse locum videntur.

312 *Alipedis*] Mercurii, scilicet, cujus talaria ideo alata finguntur,

quod omnium planetarum sit velocissimus.

315 *Candida*] Referri debent ista ad Mercurii Planetæ naturam: namque utut multi non agnoscant, certissimum est tamen plurimum ad corporum indolem valere sidera, ea potissimum quæ in cujusque natalibus dominantur.

317 *Philammon*] Huic, ut et fratri, alium alii patrem assignavere. Verum ineptissimum videtur nugæ ejusmodi commemorare, ex quibus contemptas

Et forti genitore, et progenitore Tonanti
 Esse satam prodest? an obest quoque gloria multis? 320
 Obfuit huic certe. Quæ se præferre Dianæ
 Sustinuit; faciemque Deæ culpavit. At illi
 Ira ferox mota est: Factisque placebimus, inquit.
 Nec mora; curvavit cornu: nervoque sagittam
 Impulit; et meritam trajecit arundine linguam. 325
 Lingua tacet: nec vox tentataque verba sequuntur:
 Conantemque loqui cum sanguine vita reliquit.
 Quem (misera o pietas!) ego tum patruoque dolorem:
 Corde tuli, fratrique pio solatia dixi.
 Quæ pater haud aliter, quam cautes murmura ponti, 330
 Accipit: et natam delamentatur ademtam.
 Ut vero ardentem vidit, quater impetus illi
 In medios fuit ire rogos: quater inde repulsus
 Concita membra fugæ mandat: similisque juvenco,

Diis, et esse genitam strenuo patre, et avo Tonanti? An etiam gloria multis nocet? Nocuit certe huic; quæ non verita est se antepone Dianæ, atque reprehendit vultus Deæ. At illa incensa est ira crudeli: atque, inquit, Placebimus factis. Nec mora; sinuavit arcum, atque emisit sagittam nervo, et transfixit calamo linguam meritam. Lingua silet; neque vox, neque verba tentata sequuntur; et vita destituit cum sanguine nitentem loqui. Quem dolorem (o infelix pietas!) ego tum passus sum animo patruo, et consolationes obtuli pio fratri. Quas pater non secus audit quam rupes audiunt strepitum maris; atque usque lugeat filiam sublatam. Cum vero aspexit flagrantem, quater ille conatus est sese immittere in medios rogos; quater inde prohibitus in fugam vertit artus admissos; atque similis ju-

lioribus recepit Heins. vulg. Tonante: quinque libri nitenti.—320 Heins. malebat *Ess. satæ prod.*—325 Pro *Impulit* Schepperus conj. *Expulit*, ut et in uno Bas. Bnm. invenit.—326 *Tacet* sex scripti cum opt. Thuan. exhibent; vulg. *jacet*. Deinde pr. V. *vox iterataq.* quod non displicebat Heins. sed lect. vulg. imitatio Statii firmat, xi. 602.—328 Ita loc. constituit Heins. Olim edebatur, *Quam miser amplexans ego tunc: duo, quam miser, o pietas: plerique, quam misero pietas: unus, quem misero o pietas.* Deinde pro vulg. *patrio*, nonnulli *patriumque*; quidam, *patriumque*; septem *patruo*.—329 Opt. Thuan. et duo alii *prio solamina dix.* Bonon. *solamina misi*.—333 Boxborn. fragm. *inde revulsus*.

NOTE

tantum fructus inanis remanet.

319 *Progenitore*] Jove, scilicet, qui Luciferi pater, Dædalionis avus, Chioneus fuit proavus, quanquam progenitorem, seu avum, licentia familiari dixit Poëta.

328 *Misera*] Est profecto quatenus natura conjuncti tot omnium mala ferre tenemur.

329 *Dixi*] Flentem eum supra vidimus, cum primo Peleum est, allocutus.

Spicula crabronum pressa cervice gerenti, 335
 Qua via nulla, ruit. Jam tum mihi currere visus
 Plus homine est: alasque pedes sumsisse putares.
 [Effugit ergo omnes; veloxque cupidine leti]
 Vertice Parnassi potitur. Miseratus Apollo,
 Cum se Dædalion saxo misisset ab alto, 340
 Fecit avem, et subitis pendentem sustulit alis,
 Oraque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
 Virtutem antiquam, majores corpore vires.
 Et nunc accipiter, nullis satis æquus, in omnes
 Sævit aves; aliisque dolens fit causa dolendi. 343

FAB. IX. Lupus in Saxum.

ANETOR pastor armentorum, quæ Peleus ad Ceyca perduxerat, indicat a lupo, cui obsisti nequiret, custodes interimî. Qui ut intellexit Nereidis ira id sibi accidere, quod Phœcus ea ætate Æaco genitus a se interiisset, et id precibus potius quam ultione esse sedandum, suppliciter ab ea petit, ne ultra persequeretur admissum. Quæ aliquando Thetidis sororis mota precibus, æe amplius fera armenta petens sæviret, in saxi eam figuram convertit.

QUÆ dum Lucifero genitus miracula narrat

venco ferenti cervice onusta aculeos crabronum, qua nullum iter prorumpit. Jam tum mihi visus est currere plus quam homo; atque crederes pedes induisse alas. Adeoque sese subtraxit omnibus; et celer mortis desiderio, pervenit ad cacumen Parnassi. Cum Dædalion se dedisset præcipitem ab excelsa rupe, Apollo miseratus mutavit in alitem, et levavit cadentem repentinis alis; atque dedit faciem aduncam, adjecit uncus hamatos unguibus, virtutem veterem, vires ampliores corpore. Atque nunc accipiter, nulli satis amicus, feritatem exercet in omnes; et dolens est causa dolendi aliis.

ix. Quæ monstra dum filius Phosphori refert de suo fratre; Anetor Phœceus

—335 Pr. Bas. quart. Med. Arund. O. et alii læsa pro pressa: sec. Pal. læva; Jun.—passa.—336 Vulg. null. fuit; et sic quidam vett. Alii fugit.—337 Voss, aliisq. ped. Bonon. et marg. Bersm. sum. videres.—338 Hunc quoque vs. aduterinum esse vix dubitat Heins.—341 Pr. Gron. pr. Hamburg. Exc. I. et decem alii pend. sustinet al.—344 Nullis ex plurimis Codd. vulg. nulli.—345 Berolin.

NOTÆ

336 Ruit] Hinc igitur tyranni, jure suo quosvis spoliare soliti, naturæ jura, per quæ eodem in se quo in alios furore sæviunt, discant revereri.

345 Dolens] Nulli quam sibi iniquior est homo violentus, qui ita feri naturam induit.

De consorte suo; cursu festinus anhelō
 Advolat armenti custos Phoceus Anetor.
 Heu Peleu, Peleu, magnæ tibi nuntius adsum
 Cladis, ait! Quodcumque ferat, jubet edere Peleus: 350
 Pendet, et ipse metu trepidat Trachinius heros.
 Ille refert: Fessos ad littora curva juvencos
 Appuleram, medio cum Sol altissimus orbe
 Tantum respiceret, quantum superesse videret.
 Parsque boum fulvis genua inclinarat arenis, 355
 Latarumque jacens campum spectabat aquarum:
 Pars gradibus tardis illuc errabat et illuc:
 Nant alii, celsoque extant super æquora collo.
 Templā mari subsunt, nec marmore clara, nec auro;
 Sed trabibus densis, lucoque umbrosa vetusto. 360
 Nereides Nereusque tenent. Hos navita templi
 Edidit esse Deos, dum retia littore siccāt.
 Juncta palus huic est, densis obsessa salictis,

pastor armenti properans cursu anhelō accurrit. Heu Peleu, Peleu, inquit, hic sum tibi nuntius magni damni! Peleus hortatur aperire quodcumque habeat. Ipse heros Trachinius incertus est, et tremit timore. Ille narrat: Egeram tauros lassos ad obliqua littora, cum Sol excelsissimus medio orbe tantum retro cerneret quantum videret superesse. Atque pars juvencorum genua flexerat in flavis arenis, et recubans prospiciebat æquor vastarum aquarum: pars huc et illuc vagabatur lentis passibus: alii natant, et eminent altis cervicibus super aquas. Templum adjacet mari, neque marmore insigne neque auro; sed opacum spissis arboribus et antiquo luco. Nereidibus et Nereo sacrum. Nauta qui siccāt retia in littore dixit hos esse Deos templi. Palus consita spissis salictis est huic proxima, quam aqua maris redundantis

caus. doloris.—347 Voss. *cons. sua.*—349 Vulg. *Et Pel. Tres O; unus Voss. En; Arund. et quatuor alii Heu, quod placet Heins. qui etiam conj. Et Peleu, heu Pel.*—351 Vulg. legitur *met. trepidi Trach. oris*, sed ex vetustioribus Heins. respondit *trepidat...heros*: sed et hunc vs. cum aliis spuriis ablegandum esse censet. Conj. autem *trepidus Trach. hæres.*—354 Gron. *Quantum r. tantum s.* Deinde Jun. et Voss. et quatuor alii *superess. videtur.*—355 Unus Med. *gen. incurvat aren.*—356 *Campum* Heins. recepit ex N. tert. Med. et aliis: vulg. *campos.*—357 Nonnulli *et istuc.*—358 Heidelb. *celsoq. instant sup.*—359 Gron. *marm. tecta, nec.*—360 Unus Heins. *lucoq. obscura.*—361 Nonnulli *nav. ponti.*—363 Plurimi veti. *raris pro densis*: Heins. conj. *varis aut canis.* Deinde pro *obsessa* in Heidelb. est *abesse*, sed notatum et superscriptum *adeperta.*—

NOTÆ

347 *Consorte]* Dædalione fratre, scilicet.

348 *Phoceus]* Ex Phocide Achaïæ regiuncula oriundus.

353 *Medio cum]* Periphrasis est meridiæ.

363 *Palus]* Locum luporum latebris accommodatissimum describit.

Quam restagnantis fecit maris unda paludem.
 Inde, fragore gravi strepitans, loca proxima terret, 365
 Bellua vasta, lupus: ulvisque palustribus exit,
 Oblitus et spumis et spisso sanguine rictus
 Fulmineos; rubra suffusus lumina flamma.
 Qui, quanquam sævit pariter rabieque fameque,
 Acrior est rabie. Neque enim jejunia curat 370
 Cæde boum, diramque famem satiare, sed omne
 Vulnerat armentum, sternitque hostiliter omne.
 Pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
 Dum defensamus, leto est data. Sanguine littus
 Undaque prima rubent, demugitæque paludes. 375
 Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit:
 Dum superest aliquid, cuncti coëamus, et arma,
 Arma capessamus, conjunctaque tela feramus.
 Dixerat agrestis. Nec Pelea damna movebant:

fecit. Lupus ingens fera os habens sævum madens spumis et crasso tabo, atque oculos plenos rutilante igne, erumpit sylvis palustribus cum ingenti strepitu, atque frendens terrorem incutit locis proximis. Qui tametsi simul furit fame atque rabie, vehementior est rabie. Neque enim intendit explere jejunia et acrem famem morte taurorum, sed mactat totum armentum, et omne proterit hostiliter. Pars etiam nostrum vulnerata letali morsu, dum conamur arcere, neci est tradita. Littus et prima aqua et paludes demugitæ rubent sanguine. Sed cunctatio est pernicioosa, neque res sinit hæsitare. Quamdiu aliquid restat, omnes conveniamus, et arma, arma induamus, et feramus jacula socia. Rusticus absolverat. Neque clades tangebatur Peleum: Ve-

365 *Strepitans* pro vulg. *strepitus* ex vet. Cod. dedit Constant. Fanens. ap-
 probante Heins. alii *gravis* vel *gravi strepitu*: Exc. Calandr. *crepitans*; Spirens.
strepita.—366 *Ulviz* corr. Burm. pro vulg. *sylviz*. duo *fulviz*. alii *niveiz*.—
 367. 368 Ciofanus in suis Mss. reperit *Obsitus et sp.* quod placebat Heins.
 Deinde et pro vulg. *est* meliores habent. *Spisso* etiam ex O. sec. Pal. et
 aliis Heins. recepit pro vulg. *crasso*. Alii etiam *rictus*. Olim edebatur *Fulmi-*
neus; restituit Heins. *Fulmineos* ex Calandr. Bernegg. pr. Gron. et aliis.—
 369 Berolin. *pariter sævit*.—371 Olim edebatur *famem finire*: pr. R. *lenire*;
 multi, *sedare*: Cant. pro div. lect. *saturare*: octo, *satiare*, quod elegit Heins.
 —372 *Omne* habent Fl. S. Marci, et unus Heins. ceteri, *omnes*.—375 Vulg.
rubet; ex Ro. Heins. *rubent* recepit.—377 Olim, *coëamus ad arma*; sed et ple-
 rique vett. habent. Tanaq. Faber corr. et *damn.* Quia *Damna* mox sequi-
 tur, propterea Bothius hic putat legendum *dicta*.—380 Menard. *Nereid.* *co-*

NOTÆ

375 *Demugitæ*] Contra Grammatices stragem cogitationi subijcit. Exter-
 rationem formatum est, participium: rita armenta cernere, reboantia lit-
 at enim quam optime hanc totam tora audire, videor.

Sed, memor admissi, Nereida colligit orbani 380
 Damna suo inferias extincto mittere Phoco.
 Induere arma viros, violentaque sumere tela
 Rex jubet Cætæus; cum quis simul ipse parabat
 Ire. Sed Halcyone conjux excita tumultu
 Prosilit, et, nondum totos ornata capillos, 385
 Disjicit hos ipsos: colloque infusa mariti,
 Mittat ut auxilium sine se, verbisque precatur
 Et lacrymis; animasque duas ut servet in una.
 Æacides illi, Pulchros, Regina, piosque
 Pone metus: plena est promissi gratia vestri. 390
 Non placet arma mihi contra nova monstra moveri.
 Numen adorandum pelagi est. Erat ardua turris,
 Arce focus summa; fessis loca grata carinis.

ram recordans facinoris patrati, conficit Nereidem filio privatam mittere Phoco mactato inferias ex suis dispendiis. Rex Cætæus imperat viros sumere arma, et capere sæva missilia; cum quibus ipse volebat proficisci. Sed uxor Halcyone impulsæ strepitu prorumpit, et, nondum compositos habens omnes capillos, disturbat hos ipsos, atque projecta in collum conjugis, orat voce atque lacrymis ut mittat auxilium sine se, et ut tueatur duas animas in una. Æacides illi dixit, Omitte, Regina, honestos et pios timores: gratia vestri promissi est integra. Mihi non est animus arma parari adversus nova monstra. Deus maris est adorandus. Erat turris excelsa, atque focus suprema arce; loca jucunda navibus lassis. Illuc scan-

gna orb. — 381 Multi vett. Damna sua, vel sui. — 383 Quidam pro Cætæus habent athereus: Pal. Otrisius. — 385 Multi vett. nond. tortos. — 386 Libri veteres magna ex parte disjicit, quod approbarunt nonnulli, idque pro dissecat voluerunt usurpatum: quinque discutit; quatuor dissipat; tres discidit. — 386 Infusa ex tribus dedit Ciofan. ceteri, infusa. — 388 Opt. Thuan. et unus Voss. conseruet, pro ut serv. — 389 Heidelb. Æacid. dixit, Pulch. — 390 Unus Mor. est permissi gr. Heins. notavit permissi gratia voti. Deinde Med. et decem alii grat. nostri; duo gloria vestri. — 391 Plurimi scripti et Edd. monst. movere. — 392 Berolin. ard. terris. — 393 Focus est ex Heins. emend. pro vulg. locus,

NOTÆ

380 *Sed memor]* Hiuc vides nec conscientia stimulos nec seipsam quenquam posse effugere; justitiamque divinam reos sine satellitibus comprehendere.

Nereida] Psamathem dicit, Nerei filiam, Phoci matrem, quam nato credit inferias mittere.

383 *Rex Cætæus]* Ceyx rex Trachinis, quam urbem Hercules sub Æta monte condidit.

Delph. et Var. Clas.

392 *Adorandum]* Non alia quam poenitentia et preces adversus Deum arma movenda; quæ cum sint ab ipso, in potestate omnium, semperque victricia, pertinacibus omnibus et socordibus omnem prorsus excusationis locum adimunt.

393 *Focus]* In quo nocturni ignes, quorum beneficio navitæ iter suum ad portum dirigerent.

Ovid.

5 B

Ascendunt illuc, stratosque in littore tauros
 Cum gemitu aspiciunt, vastatoremque cruento 395
 Ore ferum, longos infectum sanguine villos.
 Inde manus tendens in aperti littora ponti,
 Cœruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
 Orat, opemque ferat. Nec vocibus illa rogantis
 Flectitur Æacidæ. Thetis hanc pro conjuge supplex 400
 Accepit veniam. Sed enim irrevocatus ab acri
 Cæde lupus perstat, dulcedine sanguinis asper;
 Donec inhærentem laceræ cervice juvencæ
 Marmore mutavit. Corpus, præterque colorem
 Omnia servavit: lapidis color indicat, illum 405
 Jam non esse lupum, jam non debere timeri.
 Nec tamen hac profugum consistere Pelea terra
 Fata sinunt: Magnetas adit vagus exul, et illic
 Sumit ab Hæmonio purgamina cædis Acasto.

dunt, atque vident cum dolore bores mactatos in littore, atque sævum populatorem rictu sanguinolento, gerentem prolixos pilos inquinatos sanguine. Inde porrigens manus in littora vastissimi maris, precatur glaucam Psamathen, ut ponat iram, atque præbeat auxilium. Neque illa movetur precibus Æacidæ orantis. Thetis supplex impetravit hanc veniam pro marito. At enim lupus acer dulcedine sanguinis perstat, nequaquam prohibitus a violenta strage, donec vertit in saxum affixum collo dilaniatæ juvencæ: atque corpus retinuit omnia præter colorem. Color saxi declarat illum jam non esse lupum, jam non debere reformidari. Neque tamen fata patiuntur Peleum munere in hac terra. Erro profugus pergit ad Magnetes, atque ibi purgatur ab Acasto Thessalico.

~~~~~

quia locus et loca in uno eodemque vs. inconcinnius videbatur. Putat etiam foci vel faces posse legi. In altero Twisden. erat *phocus*, unde conj. *pharus*. In uno Bas. *patens*. Bothius mavult *pharus*; et vs. præced. legit *tectis* pro *terris*, quæ est lectio Codicis Berolin. sæpe enim hasce voculas esse confusas. —394 Multi Codd. *Descendunt*.—396 O. et quatuor alii *longosque*.—400 Heidelberg. *Æacidis*.—401 Berolin. *ten*. *Sed non revocatus*. Alii plerique vett. etiam *revocatus*.—403 et seqq. Burm. conj. *Don. inhærentis*; vel *inhærenti*, ut in uno P. Deinde Gron. et Menard. *niteæ* pro *laceræ*; et Bas. *lata*. Unns Med. *cervice gerenti*, unde Burm. faciebat *tuccæ cervice gerenti*.—404. 405. Tres *mutavit corpus psamateque colorem*: multi *corpus pariterq. colorem*, *Cetera servavit*; et pr. Mor. *lapid. rigor*; ex quibus omnibus varias posse emendationes excogi-

NOTÆ

400 *Conjuge*] Peleo, scilicet, cui placata Psamathe ab eo persequendo desierit.

Thetidem matrimonio conjunctam vidimus.

408 *Magnetas*] Fuerunt Magnetes Thessaliæ populi, equorum domitores clarissimi, Magnesie regionis incolæ.

404 *Marmore*] Hoc ideo fictum, quod vel lupus, vel aliquis parricidii ultor, quod in fratre Peleus admiserat,

409 *Acasto*] Qui Pelie filius, cum

FAB. X. Ceyx et Halcyone in Aves sui nominis.

Ceyx, Luciferi filius, prodigiis agitatus, Miletum ad oraculum Apollinis (quoniam Delphos Phorbas cum Phlegysis infestabat) contendit: conjugique Halcyonæ Æoli filiæ, tardanti profectionem ob desiderium, affirmat, intra alterum mensem se reversurum. Quod ut non posset præstare, naufragio vitam amisit, cujus adventum cum illa desideraret non respondentem temporis destinato, et in dies gravissimo luctu afficeretur; misericordia Junonis, quam assiduis precibus fatigabat, per quietem Somnus ad indicium faciendum filium ipsius Morpheæ, imitatore figurarum, mittere jussus, cujus frater a Diis Icelus, ab hominibus Phobetor appellatur, et alter, qui in varias figuras abire solitus est, Phantasus. Ille igitur Trachinem ad Halcyonem missus est, quæ ex eo conjugem comperit interiisse. Excusso ergo sopore, lumen inferri jussit. Novissime ad littus decurrit, ubi illum dimiserat. Et ut naufragi æanime corpus fluctuare proximo littore perspexit, in figuram volucris Æolis cessit, quæ ab ejus nomine vocatur. In eandem speciem corpus Ceycis est versum. Hæ volucres hyberno tempore per septem dies in mare nidum ponunt, pullosque, qui casus suorum majorum deplorent, in littore exponunt.

INTEREA fratrisque sui, fratremque secutis 410
Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
Consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
Ad Clarium parat ire Deum; nam templa profanus

x. Interea Ceyx attonitus, et habens pectus sollicitum monstis fratris sui, et secutis fratrem, constituit proficisci ad Deum Clarium, ut consulat sacrum oracu-

tari Burm. monet.—407 Heins. malebat *prof. considerare*.—412 Tanaq. Faber emend. *homin. solamina*.—413 Arg. *Ad Parium*. Bas. *templ. profani*.—414 Fa-

NOTÆ

falso Peleum uxorem suam Hippolyten de stupro interpellasse credidisset, atque ea causa ad venationemeductum, dein armis spoliatum, in monte Pelio feris lacerandum præbuisset, a Peleo tandem, cui Mercurius seu Chiron opem tulerat, una cum uxore est interfectus. Hinc illud Horatii: 'Narrat pæne datum Pelea Tartaro, Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens.'

410 *Fratris*] Dædalionis, scilicet, qui in accipitrem mutatus.

Fratrem secutis] Interfecta utpote a Diana Chione, fratris filia: quibus adde quæ Pelei causa evenerant.

412 *Oblectamina*] Inexpertum incredibile est quanti possit esse solatii Dei cognoscere in malis nostris voluntatem. Non modo tamen lætissimum videtur, quod nos tandem apud omnibus liberatum iri certo scimus;

Invia cum Phlegyis faciebant Delphica Phorbas.
 Consilii tamen ante sui, fidissima, certam 415
 Te facit, Halcyone. Cui protinus intima frigus
 Ossa receperunt; buxoque simillimus ora
 Pallor obit; lacrymisque genæ maduere profusis.
 Ter conata loqui, ter fletibus ora rigavit:
 Singultuque pias interrumpente querelas, 420
 Quæ mea culpa tuam, dixit, carissime, mentem
 Vertit? ubi est, quæ cura mei prius esse solebat?
 Jam potes Halcyone securus abesse relicta:
 Jam via longa placet: jam sum tibi carior absens.
 At (puto) per terras iter est, tantumque dolebo; 425
 Non etiam metuam; curæque timore carebunt.
 Æquora me terrent; et ponti tristis imago.

lum, solatium hominum; nam impius Phorbas reddebat templa Delphica inaccessa cum Phlegyis. Attamen, Halcyone fidelissima, is tibi antea indicat sententiam suam. Cujus statim tremor occupavit ima præcordia; et pallor simillimus buxo vultum inuasit; et genæ irrigatæ sunt fletibus profluentibus. Ter conata fari, ter irroravit faciem lacrymis; et singultu intermittente pios questus, Quodnam meum crimen, inquit, dilectissime, mutat animum tuum? Ubi est sollicitudo de me, quæ antea esse consueverat? Nunc potes absens esse quietus Halcyone destituta. Nunc longum iter est gratum. Nunc sum tibi dilectior absens. At, credo, via est per tellurem, et tantum tristis ero: non insuper timebo; et solitudines erunt sine metu. Mariæ et luctuosa cogitatio æquoris me terrefaciunt. Atque nuper spec-

ciebant recepit Heins. ex Voss. et uno Bas. ceteri faciebat; et deinde Bas. Phryxi pro Phorbas.—417 Arund. buxoque.—418 Sixii et tres alii Pall. habet.—420 Mor. Sing. suas; Gron. Singultu medias. Leid. interr. loquelas. Heidelb. Singultusque p. interrumpere q.—421 Fl. S. Marci vertit pro dixit; et seq. vs. Est ubi nam quæ: unde Heins. Quæ mea culpa tuam vertit, c. mentem? Eja ubi jam, quæ, &c. Arund. etiam Quæ mala culp.—423 Pat. abire pro abesse.—426 In nonnullis timeam pro metuam.—427 Leid. Æq.

NOTE

gratissimum est insuper quod malorum moderatorem Supremum numen intelligimus.

413 *Clarium*] Ad Apollinis Clarii oraculum. Fuit namque Claros Ioniæ civitas juxta Colophonem, Apollinis oraculo nobilis.

Templa] Quæ quidem, cum propiora essent, breviori tempore et minori labore, nisi Phorbas obstitisset, Ceyx adire potuisset.

414 *Phlegyis*] Populi fuerunt Thes-

salix sacrilegi, templum etiam Delphicum spoliare aggressi, qui tandem ab irato Neptuno diluvio sunt perditii.

Phorbas] Thessalus, Lapithæ filius, latro ferox, qui obvios ad pugnatum cogebat, et interficiebat. Deos quoque provocare ausus, donec ab Apolline superatus morte est mulctatus.

423 *Jam potes*] Magnum affectum habent hæc omnia, quæ non sine querimonia recenset Halcyone.

Et laceras nuper tabulas in littore vidi;
 Et sæpe in tumultis sine corpore nomina legi.
 Neve tuum fallax animum fiducia tangat; 430
 Quod socer Hippotades tibi sit; qui carcere fortes
 Contineat ventos; et, cum velit, æquora placet.
 Cum semel emissi tenuerunt æquora venti;
 Nil illis vetitum est; incommendataque tellus
 Omnis, et omne fretum. Coeli quoque nubila vexant; 435
 Excutiuntque feris rutilos concursibus ignes.
 Quo magis hos novi, (nam novi, et sæpe paterna
 Parva domo vidi,) magis hoc reor esse timendos.
 Quod tua si flecti precibus sententia nullis,
 Care, potest, conjux; nimiumque es certus eundi; 440
 Me quoque tolle simul. Certe jactabimur una:
 Nec, nisi quæ patiar, metuam: pariterque feremus

tati disiectas tabulas in littore; et legi sæpe nomina in sepulcris sine corpore. Neve spes mendax moveat tuam mentem, quod Hippotades sit tibi socer, qui reprimat ventos vehementes claustris, et componat maria cum libet. Postquam venti semel laxati invaserunt maria, nihil illis est sacrum; neque ulla terra aut ullum mare illis curæ est. Agitant etiam nubes cæli, atque cient ignes curuscos sævis certaminibus. Quo magis eos novi, (nam novi, et parva spectati sæpe in domo paterna,) eo magis credo esse metuendos. Quod si mens tua nulla oratione mutari potest, dilecte marite; et certo decrevisti proficisci, me etiam tecum arcehe. Nempe agitabimur una; neque timebo, nisi quæ feram; et simul patiemur quicquid erit,

perterrent, et.—420 Unus Med. in titulis sin. quod placet Heins.—431 Heidelberg. Quo socer.—432 Duo Med. æq. pacet; Menard. et Gron. mulcet.—433 Quia venti et æquora præcesserunt, Heins. suadet, tenuerunt cærule aut aëra fratres, ut alterum ex glossa natum sit.—434 Alii, incommutataque: Thuan. in conservataque.—435 Unus Bas. nubila verrunt, ut vs. 499.—436 R. rutil. incurisibus; Bas. occursibus; duo, concussibus: Boxh. congressibus.—438 Med. Parv. domi. Plures, magis hoc, quod probat Burm. quia jam dixit hos.—441 Arg. et Thysii jact-

NOTÆ

429 *Tumulis*] Cenotaphia dixerunt tumulos inanes quos honoris causa illis struebant quorum corpora inveniri non possent. Invaluerat insuper iusula Ethnicorum opinio, eorum animas, quorum corpora omni exequiarum honore caruissent, diutissime ad Inferorum paludem, quam trajicere non possent, non sine dolore maximo errare.

431 *Hippotades*] Æolus, rex ven-

torum, Hippotæ Trojani ex filia Segesta, quam Jupiter compressit, nepos: quem quidem Æolum Halcyone patrem habuit, siquidem Nasoni nostro fides; nam alia alii tradidere.

434 *Incommadata*] Ut passim sine omni respectu obvia quæque venti proterant.

442 *Nisi quæ patiar*] Cum absens fictis etiam periculis terreretur.

Quicquid crit : pariter super æquora lata feremur.
 Talibus Æolidos dictis lacrymisque movetur
 Sidereus conjux : neque enim minor ignis in ipso est. 445
 Sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
 Nec vult Halcyonen in partem adhibere pericli :
 Multaque respondit, timidum solantia pectus.
 Nec tamen idcirco causam probat. Addidit illis
 Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem : 450
 Longa quidem nobis omnis mora : sed tibi juro
 Per patrios ignes (si me modo fata remittent)
 Ante reversurum, quam Luna bis impleat orbem.
 His ubi promissis spes est admota recursus ;
 Protinus eductam navalibus æquore tingi, 455
 Aptarique suis pinum jubet armamentis.
 Qua rursus visa, veluti præsaga futuri,
 Horruit Halcyone : lacrymasque emisit obortas :
 Amplexusque dedit : tristisque miserrima tandem
 Ore, Vale, dixit : collapsaque corpore tota est. 460
 Ast juvenes, quærente moras Ceyce, reducant

simul vehemur super vasta maria. Maritus sidereus flectitur talibus verbis et fletibus Æolidos: neque enim minori amore tenetur. Sed neque vult omittere iter constitutum per mare; neque vult admittere Halcyonen in societatem discriminis; atque retulit multa lenientia cor pavidum. Neque tamen ideo votum approbat. Adjecit illis hoc quoque solamen, quo solo movit amantem: Omnis quidem cunctatio nobis lædiosa; sed tibi juro per ignes patrios (si modo fata me reducant) prius rediturum, quam Luna bis coëat pleno orbe. Postquam spes est facta reditus his promissis, statim imperat navem extractam navalibus mergi æquore, atque instrui suis instrumentis. Qua visa rursus Halcyone, quasi prudens futuri, expavit; atque emisit fletus erumpentes; et amplexa est; et infelicissima denique Vale dixit mæsto ore; et collapsa est tota corpore. Ast remiges, Ceyce fingente impedimenta, attra-

tab. alto; tres unda; quinque undis.—443 Mallet Heins. lat. vehemur vel trahemur, quia præcessit feremus.—444 Vulg. Æolidia; ex duobus vett. Heins. dedit Æolidos.—445 Neque emend. Ciofanus ex libris vett. vulg. nec. Grön. pr. minor ardor in.—447 Unus Med. judice Burm. numerosius Nec tulit Halc. Tres adhiber. laboris.—449 Heidelb. Non tamen.—452 Remittent Heins. dedit ex melioribus; vulg. remittant.—453 Berolin. bis Luna.—454 Arg. est addicta; Jun. admissa; Med. ablata, quod Burm. putat pro oblata.—455 Mor. æq. pelli; duo mergi; alii tangi.—456 In quibusdam Codd. Armarique, unde Burm. conj. Ornariq.—457 Berolin. Qua visa veluti rursus.—460 Heidelb. corp. toto est.—461 Berolin. At juven. Alii quær. moram.—

NOTE

445 *Sidereus*] Ceyx, Luciferi filius, 461 *Reducunt*] Qui gestus est remigantium.

Ordinibus geminis ad fortia pectora remos :
 Æqualique ictu scindunt freta. Sustulit illa
 Humentes oculos ; stantemque in puppe recurva,
 Concussaue manu dantem sibi signa maritum 465
 Prima videt : redditque notas. Ubi terra recessit
 Longius, atque oculi nequeunt cognoscere vultus ;
 Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
 Hæc quoque ut haud poterat, spatio submota, videri ;
 Vela tamen spectat summo fluitantia malo. 470
 Ut nec vela videt ; vacuum petit anxia lectum :
 Seque toro ponit. Renovat lectusque locusque
 Halcyonæ lacrymas : et quæ pars, admonet, absit.
 Portubus exierant ; et moverat aura rudentes ;
 Obvertit lateri pendentes navita remos : 475
 Cornuaque in summa locat arbore ; totaque malo
 Carbasa deducit ; venientesque excipit auras.

hunc remos geminis ordinibus ad valida pectora, et frangunt fluctus pari impulsu. Illa levavit oculos madidos, atque aspicit conjugem stantem in puppe repanda, et facientem sibi prima indicia manu agitata : atque reddit signa. Postquam tellus est remotior, atque oculi non possunt cognoscere faciem, quatenus licet, insequitur oculis natem abeuntem. Cum hæc etiam submota non posset dignosci propter distantiam, attamen intuetur carbasa volitantia extremo malo. Postquam neque cernit carbasa, sollicita secedit in inanem torum, seque in eo collocat. Et torus et locus revocat fletus Halcyonæ, atque indicio est quæ pars desideretur. Exierant portubus ; et ventus agitaverat crassos funes, et nautæ vertunt in latus remos pendentes ; et statuunt antennarum extrema in supremo malo, et eo expediunt tota vela ;

463 Thnan. ict. tundunt fr. duo findunt. Quatuor etiam sustinet ill.—464 Plurimi Codd. ex melioribus pupp. relicta ; unus Med. redicta ; Heins. conj. reducta, vel redunca.—465 Pal. Complosaque ; atque ita Gebhard. Crepund. iii. 2.—466 Duo libri Ut terr. et tunc vs. seq. Heins. volebat utq. ocul.—469 Nonnulli spat. semota.—470 Med. subito pro summo. Cant. summ. volitantia ; Bas. pendentia.—472 Leid. tor. sternit. Basil. et Heins. unus lect. torusque, quæ repetitio Ovidio familiaris, non displicet Burm. quanquam nihil mutare audeo propter Trist. iv. 3. 23.—473 Quidam Halcyonis. Multi, abstet, quod etiam Priscian. in suo reperit, qui interpretatur abstet. Priscian. secuti sunt recentiores quidam. In aliis Codd. obstat, abstat, obstet, abstet, obsit.—477 Notat Heins. meliores omnes habere, accipit : sed Burm. tnetur excipit propter Quinctil.

NOTÆ

463 Æquali]	Concordes enim remiges remos et tingunt et tollunt.	quod quidem inter remigandum fieri solet.
473 Quæ pars]	Ceyx maritus, scilicet.	476 Cornua] Antennarum, scilicet. Summa] Ut majorem ventum accipiant vela.
475 Obvertit]	In latus convertit ;	

Aut minus, aut certe medium non amplius æquor
 Puppe secabatur; longeque erat utraque tellus;
 Cum mare sub noctem tumidis albescere cœpit 480
 Fluctibus; e præceps spirare valentius Eurus.
 Ardua, jamdudum, demittite cornua, rector
 Clamat; et antennis totum subnectite velum.
 Hic jubet; impediunt adversæ jussa procellæ:
 Nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam. 485
 Sponte tamen properant alii subducere remos,
 Pars munire latus; pars ventis vela negare.
 Egerit hic fluctus, æquorque refundit in æquor:
 Hic rapit antennas. Quæ dum sine lege geruntur,
 Aspera crescit hyems; omnique e parte feroces 490
 Bella gerunt venti, fretaque indignantia miscent.
 Ipse pavet; nec se, qui sit status, ipse fatetur
 Scire ratis rector; nec quid jubeatve, vetetve:
 Tanta mali moles, totaque potentior arte est.
 Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes, 495
 Undarum incursu gravis unda, tonitribus æther.

atque excipiunt ventos afflantes. Aut minus, aut certe medium mare non amplius navi sulcabatur, atque utraque terra erat remota, cum æquor caput albicare sub noctem fluctibus turgidis, et Eurus celer flare violentius. Jamdudum naucleus vociferatur, Deorsum trahite excelsa cornua, atque alligata tota carbasia antennis, Hic imperat; procellæ contrariæ obstant mandatis; neque maris mugitus patitur ullam vocem audiri. Alii tamen ultro festinant retrahere remos, alii defendere latus, pars subducere lintea ventis. Hic haurit aquam, atque rejicit eam in mare; hic celeriter detrahit antennas. Quæ cum sine ordine fiunt, sæva procella augetur, et venti ex omni parte vehementes certant, et turbant æquora furentia. Ipse navicularius terrore concutitur, et fatetur se nescire qui sit status, nec quid imperare aut prohibere debeat; tanta vis muli, et fortior est tota arte. Namque ciri obstrepunt vociferationibus, rudentes stridore, vasti fluctus collisione fluctuum, æther tonitribus.

Decl. XII. 16. 'omnes excipe auras.'—479 Heidelb. *Pupp. aequabatur.*—480 Arund. *noct. subitis alb.* Jun. *alb. fecit.*—485 Med. *frag. ætheris.* Berolin. *æquor. illum.*—486 R. *al. succedere succrem.* V. *idere;* Mor. *subnectere.*—489 O. et quatuor alii *leg. reguntur;* duo *feruntur.*—490 Alii *a part.*—492 *Vetustiores qui;* at vulg. *quis.*—493 *Vetetve* Heins. *dedit ex opt.* Thuan. pr. Bonon. Et fuit. et septem aliis: ceteri *velut.*—494 Leid. *Tant. maris mol.* Bas. *mali rubies.* Vulgo etiam *tantaque;* Berolin. *tantaq.* ex multis vett. Heins. *dedit totaque;* ex vulg. vero, quod habent complures, conj. *cautaq.* et Burm. *doctaque.*—496 Bothius conj. *Ventorum incurs.* Gron. habet *Undar. impulsu.*

NOTE

479 *Utraque]* Et a qua discesserat   488 *Fluctus]* Qui in naves per Trachinias, et quam Ceyx petebat tempestatem solent insilire. Ionia.

Fluctibus erigitur, cœlumque æquare videtur
 Pontus, et inductas aspergine tingere nubes.
 Et modo, cum fulvas ex imo verrit arenas,
 Concolor est illis; Stygia modo nigrior unda: 500
 Sternitur interdum, spumisque sonantibus albet.
 Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis:
 Et modo sublimis, veluti de vertice montis,
 Despicere in valles, imumque Acheronta videtur:
 Nunc, ubi demissam curvum circumstetit æquor, 505
 Susplicere inferno summum de gurgite cœlum.
 Sæpe dat ingentem fluctu-latus icta fragorem:
 Nec levius pulsata sonat, quam ferreus olim
 Cum laceras aries ballistave concutit arces.
 Utque solent, sumtis in cursu viribus, ire 510
 Pectore in arma feri, prætentaque tela leones;
 Sic ubi se ventis admiserat unda coortis,
 Ibat in arma ratis; multoque erat altior illis.

Mare tollitur undis, et videtur par esse cœlo, atque tangere nubila superstrata aspersione. Et nunc cum eruit flatas arenas ex alto est illis concolor, nunc nigrior aqua Stygia: nonnunquam expanditur, atque albicat spumis stridentibus. Ipsa etiam navis Trachinia jactatur his vicissitudinibus; et nunc excelsa videtur despicere in valles et infimum Acherontem, veluti de apice montis, nunc, ubi mare sinuatum circumfluit depressam, suspicere supremum cœlum de abyssu inferorum. Sæpe verberata undis a latere reddit magnum sonitum; neque impulsam minus sonat, quam cum aliquando ferreus aries, vel ballista quatit arces ruinosas. Et quemadmodum sævi leones auctis viribus in cursu consueverunt ruere pectore in arma et venabula opposita; sic ubi fluctus proruerant ventis conflictantibus ferebantur adversus armamenta navis; atque erant multo altiores

—498 *Tingere* est ex uno Mor. alii *tangere*, quod et revocavit Mitscherl.
 —490 *Pro fulvas* unus Heins. *vulsas*. Verrit Heins. dedit ex pr. Pal. et septem aliis pro vulg. *vertit*.—501 Pal. *spumisque tonentibus*, quod Heins. ex vii. 263. repetitum iudicat: Mor. *stridentibus*. Gron. etiam *ardet*.—503 Pr. Gron. *Et modo*.—505 A. *ubi demissa*; Med. *dimissa*. Menard. *demissam* pinum circ. Gron. *navem*.—508 Fragg. Boxhorn. *puls. tonat*.—509 Med. *ball. contulit*; Pal. quart. *contudit*; duo alii *concitat*.—510 Quatuor in cursu; unus cum cursu.—511 Alii *protentaque*.—512 *Admiserat* Heins. dedit ex opt. Thuan. pr. Mor. Bonon. Spirens. pr. R. et aliis; vulg. *commiserat*: Fl. S. Marci *amiserat*, et unus Bas. *commiscuit*.—512 Cum Pal. et Fr. Burn. *malebat und. coortis*.—513 Sprotii et Langerm. *in astra*; Med. *arva*. Deinde

NOTÆ

- 504 *Acheronta*] Infernum: ex ejus licum, quo ad diruendos muros ute-
 enim fluvius Acheron est unus. bantur.
 509 *Aries*] Instrumentum erat bel- 513 *Arma*] Quæ supra armamenta.

Jamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ
 Rima patet; præbetque viam letalibus undis. 515
 Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres:
 Inque fretum credas totum descendere cælum:
 Inque plagas cœli tumefactum ascendere pontum.
 Vela madent nimbis; et cum cœlestibus undis
 Æquoræ miscentur aquæ. Caret ignibus æther; 520
 Cæcaque nox premitur tenebris hyemisque suisque.
 Discutiunt tamen has, præbentque micantia lumen
 Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undæ.
 Dat quoque jam saltus intra cava texta carinæ
 Fluctus: et, ut miles, numero præstantior omni, 525
 Cum sæpe assiluit defensæ mœnibus urbis,
 Spe potitur tandem; laudisque accensus amore
 Inter mille viros, murum tamen occupat unus:
 Sic ubi pulsarunt acres latera ardua fluctus;

illis. Jamque subscudes solvuntur; et hiatus destituti linimine ceræ apparent; et aditum faciunt fluctibus mortiferis. Ecce densi imbres decidunt nubibus solutis; atque arbitreris totum cælum ruere in mare, et mare tumidum ascendere in regionem cœli. Lintea stillant imbris, et aquæ marinæ confunduntur cum cœlestibus. Aër nullis sideribus illustratur; et nox opaca obscuratur caligine sua et procellæ. Tamen fulgura splendentia hanc resolvunt, et fœnerantur lucem: fluctus incenduntur ignibus fulmineis. Undæ etiam insiliunt in curcas compuges navis; atque ut miles strenuissimus omni numero, cum sæpe impeliit muros defensæ urbis, spe potitur denique, et flagrans desiderio gloriæ inter mille viros, tamen solus invadit mœnia; sic postquam violentæ undæ vexarunt excelsa latera, latius incurrens

Genevens. et unus Heins. multo tamen altior.—516 Berolin. Ecc. sidunt late resol. Late etiam Heidelb. habet.—517 Duo veteres, discedere cælum, unde Heins. conj. *desidere*, ut Virg. III. 564. 'ad manes imos desidimus unda.'—518 Bonon. cæl. tremefactum. Plurimi, scandere pontum; quidam surgere: Gebhard. Crepund. III. 23. vult, *escendere*.—521 Leid. et Cæsen. tenebrisque.—522 Multi, *minantia*: pr. Pal. sec. Med. Urbin. Bernegg. Spir. et alii *minacia*: hinc Heins. conj. *micacia*.—523 Unus Heins. *Fulgura: fulm.* Pr. Erfurt. *Candescunt ignibus*, quod impensius arridet Heins.—524 Tres libri *Dant quoque*. Duodesim. *inter cava*. Deinde Leid. et Arund. *transtra*; duo *tecta*; unus *tela*.—526 *Assiluit* vett. vulg. *assiliit*.—529 *Acres* Heins. protulit ex Thuan. pr. Bonon. Mor. utroque Erfurt. et duobus aliis; vulg. *celsi*: quatuor ex vetustioribus cæli; unde Heins. conj. *cæci*, Bothius vero *cælum*. Deinde pro

NOTÆ

dixit: instrumenta etiam nominantur.

514 Cunei] Quibus navium tabulæ inter se committuntur.

Ceræ] Picis; qua navium rimæ obducuntur.

520 Ignibus] Stellis, quæ nubibus velatæ.

Vastius insurgens decimæ ruit impetus undæ : 530
 Nec prius absistit fessam oppugnare carinam,
 Quam velut in capfæ descendat moenia navis.
 Pars igitur tentabat adhuc invadere pinum ;
 Pars maris intus erat. Trepidant haud segnius omnes,
 Quam solet urbs, aliis murum fodientibus extra, 535
 Atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
 Deficit ars : animique cadunt : totidemque videntur,
 Quot veniant fluctus, ruere atque irrumpere mortes.
 Non tenet hic lacrymas : stupet hic : vocat ille beatos,
 Funera quos maneant : hic votis numen adorat : 540
 Brachiaque ad cælum, quod non videt, irrita tollens
 Poscit opem : subeunt illi fratresque parensque ;
 Huic cum pignoribus domus, et quod cuique relictum est.
 Halcyone Ceyca movet : Ceycis in ore
 Nulla nisi Halcyone est : et, cum desideret unam, 545
 Gaudet abesse tamen. Patriæ quoque vellet ad oras
 Respicere, inque domum supremos vertere vultus.

furit impetus fluctus decumani : neque ante omittit appetere oppressam navim, quam defluit velut in muros navis subditæ. Pars ergo maris nitebatur adhuc opprimere nacem, pars erat intus. Non minus tremunt omnes, quam urbs consuevit tremere, cum hostes alii suffodiunt mania extrinsecus, atque alii potiuntur manibus intrinsecus. Ars succumbit, et animus deficit ; et quot undæ incurrunt, totidem mortes videntur impetere et irruere. Hic non temperat a fletibus ; hic stupet ; hic dicit felices, qui exequiarum honore non priventur ; hic Deum veneratur precibus, atque porrigens lacertos inutiles ad cælum, quod non cernit, petit auxilium. Pater et germani veniunt in mentem illius ; domus et filii in animum hujus, et quicquid a quoquam relictum est. Halcyone tangit Ceycem ; nulla est in ore Ceycis nisi Halcyone ; et cum cupiat solam, tamen lætatur abesse. Optaret etiam convertere oculos ad littora patriæ, et dirigere ultimos aspectus domum versus ; verum ubi sit ignorat :

fluctus duo puppis, quinque alii navis.—530 Pal. sec. Alius insurg. Pincierus conj. Valdius. Alii decumæ pro decimæ.—533 Duo veti. tendebat adh. Deinde Berolin. evadere.—534 Secius est ex emend. Heins. pro vulg. segnius.—536 Quatuor libri trepid. tumentibus. Deinde Berolin. ictus.—538 Idem Cod. Quot veniunt fluct. Multi etiam irrump. montes.—342 Fratresque ex melioribus Heins. dedit ; vulg. materq. at nonnulli fraterq.—543 Plurimi et quodcumque rel.—546 Pro patriæ Heins. malit patrias.—547 Gron. et Me.

NOTÆ

530 *Decimæ*] Quæ et decumana maxima sunt dicimus.
 nominatur, id est, maxima ; quomodo 540 *Funera*] Qui exequiarum ho-
 et ova, poma, aliaque ob denarii nore non priventur.
 numeri perfectionem decumana cum

Verum ubi sit nescit: tanta vertigine pontus
 Fervet: et inducta piceis e nubibus umbra
 Omne latet cœlum: duplicataque noctis imago est. 550
 Frangitur incursu nimborum turbinis arbor:
 Frangitur et regimen: spoliisque animosa superstans
 Unda, velut victrix, sinuatas despicit undas.
 Nec levius, quam si quis Athon, Pindumve, revulsos
 Sede sua, totos in apertum everterit æquor, 555
 Præcipitata ruit: pariterque et pondere et ictu
 Mergit in ima ratem: cum qua pars magna virorum
 Gurgite pressa gravi, neque in aëra reddita, fato
 Functa suo est. Alii partes et membra carinæ
 Trunca tenent. Tenet ipse manu, qua sceptrum solebat, 560
 Frangmina navigii Ceyx: socerumque patremque
 Invocat (heu!) frustra. Sed plurima nantis in ore

tanta perturbatione mare percellitur, et omne cœlum subducitur caligine immissa ex nebulis, et nox aucta est. Malus rumpitur impetu corticis nimborum: gubernaculum etiam rumpitur; et fluctus ferox eminens, quasi victoria potitus, despicit undas curvas. Neque præceptum minori fertur impetu, quam si quis dejecerit in vastum mare Athon et Pindum sedibus suis erutos; et deturbat simul incursu et gravitate navem in profundum: cum qua bona pars hominum absorpta altis aquis, neque remissa in aërem, mortem oppetiit. Alii navis innituntur partibus et membris luceris. Ceyx ipse tenet fragmentum navis dextra qua consueverat tractare sceptrum; atque, heu! incassum orat et socerum et patrem. At uxor Halcyone sæpius recurrit in os

supr. flectere vult.—550 Plurimi mortis imag.—552 Heidelb. spol. animata superbit. Multi Codd. quos sequuntur vulg. Edd. animosa superstes: nonnulli superstat; quatuor superstans, quod et Heins. recepit.—553 Sinuatas ex pr. Erfurt. et altero Strozæ, cum altero Twisden. alii sinuataque. Burm. nescit qui placere potuerit illud, unda despicit undas? in duobus codicibus erat, despicit umbras; in Cant. despicit alnos: Bas. despicit arca et pro varia lectione, alnum: conj. ergo sinuatas despicit alas: ut de antennis jam vi venti curvatis agat, super quas unda surgebat: Bothius putat alnos cum Cant. esse legendum.—554. 555 Nonnulli Pindumque. Voss. et Jun. et duo alii Pind. remissos; Mor. repulsos. Pro totos alter Twisden. tortos. Deinde everterit est ex Arund. et duobus aliis pro vulg. everteret; nonnulli verteret; quatuor mitteret; R. duceret. Sed Heins. non placet revulsos et totos: suadet, Pindumve vel Ossan, Sede sua motos: Burm. exemplis confirmat et sede motos et revulsos.—556 Ruit Heins. profert ex quatuor libris; vulg. cadit.—558 P. redd. fine.—560 Thuan. Cant. et septem alii sceptr. tenebat.—561 Gron. Frang. remigii; Berolin. naufragii.—562 Berolin. in ore est.—

NOTE

554 Athon] Hunc montem Macedoniæ esse, Pindum Thessaliæ, jam sæpe diximus.

561 Socerum] Æolum. Patrem] Luciferum.

Halcyone conjux. Illam meminitque refertque :

Illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
Optat; et exanimis manibus tumuletur amicis. 565

Dum natat; absentem, quoties sinit hiscere fluctus,
Nominat Halcyonen, ipsisque immurmurat undis.

Ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
Frangitur: et rupta mersum caput obruit unda.
Lucifer obscurus, nec quem cognoscere posses, 570

Illa nocte fuit: quoniamque excedere Olympo
Non licuit, densis textit sua nubibus ora.

Æolis interea tantorum ignara malorum
Dinumerat noctes: et jam, quas induat ille,
Festinat vestes: jam quas, ubi venerit ille, 575

Ipsa gerat: reditusque sibi promittit inanes.
Omnibus illa quidem Superis pia thura ferebat:

Ante tamen cunctos Junonis templa colebat:
Proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras.

natantis. Ejus recordatur, atque illam memorat; desiderat ut undæ rehant suum corpus ante oculos illius, et exsanguis condatur manibus amicis. Dum nat, quoties unda spatium concedit os aperiendi, citat Halcyonem, et immurmurat ipsis fluctibus. Ecce ater arcus aquarum rumpitur super medias undas, et involvit caput obrutum aqua proturbata. Lucifer caliginosus fuit ea nocte, nec quem liceret cognoscere; et quandoquidem non concessum fuerit descendere cælo, velavit suam faciem opacis nubilis. Interea Æolis nescia tantæ cladis dinumerat noctes: et jam urget amictus quos ille assumat; jam quos ipsa induat, ubi ille redierit; et sibi pollicetur recursus vultus. Illa quidem offerebat pia thura singulis Diis; celebrabat tamen præ aliis templa Junonis; et ibat ad altaria pro marito, qui nullus erat. Atque volebat ut

563 Unus Pal. *ill. memoratq.*—565 Berolin. *tumul. amice.*—566 Voss. *Dum vagat abs.*—567 Schepperus *conj. ipsamq. immurm.*—571 Arg. et Thysii *fuit: cui quanquam exc. Leid. quoniam se exc. Vulg. exc. cælo: Olympo* Heins. *dedit ex altero R.*—572 Pr. Gron. *dens. subtextit: plurimi sua textit.*—574 Bas. *et quas mandaverat ille.*—578 Heins. *malebat Junonia templa.*—581 Sec. Pal. *nul-*

NOTÆ

568 *Niger arcus]* Unda decumana ex imo gurgite cum limo sublata: vel potius nubes atra aquis gravida, ejusmodi nos, non sine maximo fragore, non semel de cælo ruere ipsi vidimus.

571 *Olympo]* Cælo: ex quo siquidem Lucifero non licuit descendere, ut filio Ceyci opem ferret, vultus saltem, ne ejus casus cerneret, nubi-

bis obduxit.

573 *Æolis]* Halcyone, scilicet, quam Æoli filiam antea vidimus.

575 *Festinat]* Moris fuit apud priscas matronas viris suis, fratribus, &c. manu sua vestes texere. Immo Augustus ipse temere non alia est usus, quam quæ ab uxore, sorore, filiarum confecta esset.

Utque foret sospes conjux suus, utque rediret, 580
 Optabat; nullamque sibi præferret. At illi
 Hoc de tot votis poterat contingere solum.
 At Dea non ultra pro functo morte rogari
 Sustinet; utque manus funestas arceat aris;
 Iri, meæ, dixit, fidissima nuntia vocis, 585
 Vise soporiferam Somni velociter aulam:
 Extinctique jube Ceycis imagine mittat
 Somnia ad Halcyonen, veros narrantia casus.
 Dixerat. Induitur velamina mille colorum
 Iris, et arquato cælum curvamine signans 590
 Tecta petit jussi sub rupe latentia regis.
 Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
 Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni:
 Quo nunquam radiis oriens, mediusve, cadensve
 Phœbus adire potest. Nebulæ caligine mixtæ 595
 Exhalantur humo, dubiæque crepuscula lucis.
 Non vigil ales ibi cristati cantibus oris

maritus suus esset incolumis, et ut reverteretur; nullamque sibi præponeret. At hoc solum votum poterat illi evenire de tam multis. At Dea non potest amplius orari pro mortuo; et ut prohibeat ab altaribus manus funere pollutas, Iri, ait, nuntia certissima meæ orationis, adi propere sedes soporiferas Somni, atque hortare mittat sub specie Ceycis oppressi somnia ad Halcyonen exhibentia veros eventus. Dixerat. Iris tegitur amictu mille colorum, et imprimens arcum in aëre proficiscitur domum regis assignati sub rupe conditam. Est juxta Cimmerios antrum remoto recessu, mons cavus, aula et adytum inertis Somni; quo nunquam Sol oriens, meridianus, vel occidens potest accedere radiis. Nebulæ confusæ cum caligine exsurgunt ex terra: et crepuscula incerti luminis. Ales expectata cristati capitis non ibi accessit

lasque.—583 Plurimi Codd. pro functi mort.—588 Bas. pr. et octo alii ver. imitantia cas.—590 In vocem arquato lectionum magna varietas, arcato, arguto, alato, arcano, æquato, arguatico, &c.—591 Unus Heins. Tect. subit. Deinde vulg. legitur sub nube; sec. Pal. et duo alii nocte; et Arg. mille: rupe recepit Heins. ex pr. Gron. quarto Med. Ro. Grævian. et duobus aliis.—592 Unus Gron. longi spel. recessus, quod Heins. rectius judicat.—594 Berolin. mediusque cadensque.—596 Strozze Elaxantur hum. Multi etiam crepusc. noctis.—

NOTE

584 *Funestas*] Funere et mariti morte pollutas.

592 *Cimmerios*] Populi fuerunt Sarmatiæ, ad paludem Mæoticam et Bosphorum, quod ab ipsis *Cimmerium* appellatur. Accommodatissime au-

tem Somni regiam in frigidam, tenebrosam, et humidam regionem Poëta removit.

597 *Ales cristati*] Galli est periphrasis, qui adventantem diem cantu prænuntiare solet.

Evocat Auroram : nec voce silentia rumpunt
 Solicitive canes, canibusve sagacior anser.
 Non fera, non pecudes, non moti flamine rami, 600
 Humanæve sonum reddunt convicia linguæ.
 Muta quies habitat. Saxo tamen exit ab imo
 Rivus aquæ Lethes : per quem cum inurmure labens
 Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
 Ante fores antri foecunda papavera florent, 605
 Innumeræque herbæ : quarum de lacte soporem
 Nox legit, et spargit per opacas humida terras.
 Janua, quæ verso stridorem cardine reddat,
 Nulla domo tota ; custos in limine nullus.
 At medio torus est, ebено sublimis in atra, 610
 Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus :

Auroram cantibus : neque canes custodes, aut anser sagacior canibus turbant silentia voce. Non fera, non pecora, non frondes agitata ventis, vel probra linguæ humanæ edunt strepitum. Quies muta permanet. Nihilominus ritus aquæ Lethes exit ab ima parte saxi ; per quem aqua fluens cum susurro, lapillis strepentibus, conciliat soporem. Papavera fertilis et innumera gramina, de quorum lacte nox humida parat somnum et spargit per caliginosas terras, florent in aditu speluncæ. Nullæ valvæ in tota domo, quæ strideant moto cardine : nullæ excubiæ ad fores. At in medio est lectus sublatus super nigra ebено, plumeus, ater, stratus nigris vestibus ; super quo ipse Deus de-

598 Berolin. non voc.—599 Duo Bonon. et pr. Hamburg. Solicitare.—
 600 Berolin. Nec fer. Post h. vs. plures subjungunt istum, *Garrula nec Proæne stertentia pectora* (aut corpora) mulcet ; vel, ut alii, *stridentia*, vel *certantia*.—601 Mor. et plures alii *Human. sono redd.*—602 Quatuor libri *Multa quies*. Gron. sax. quoque venit ab.—603 Bothio displicent compositi duo genitivi *aquæ Lethes* ; unde Mor. lect. præfert *Riv. aquæ lenis*. Deinde Barthius ad Stat. Theb. x. 96. legit *querulo cum inurmure labens* ; in Med. et aliis *labens* : Burm. mallet *querulo quæ* vel *leni quæ murm.*—605 Unus Med. *for. Thalami*.—608 Ante Heins. edebatur, *Janua ne verso*. Sed quæ approbavit etiam Burm. ‘nam si *fores*,’ inquit, ‘sunt ante antrum, intus januas fuisse verisimile est, sed minime sonoras.’—610 in *atra* dedit Heins. pro vulg. in *antro*.—611 Idem pro *unicolor* malit *atricolor*, aut *æquicolor*, æqui cum ebено

NOTÆ

599 *Sagacior*] Hanc præcipue laudem meruerunt anseres, qui elangore suo sopitos Capitolii custodes excitaverunt, deque ingruentibus Gallis admonuerunt : quam quidem historiam jam semel attigimus.

602 *Saxo tamen*] Quia somnos quoque inducere solet aquarum murmur.

603 *Lethes*] Id est, oblivionis : per somnum enim vitæ videmur oblivisci. Ad Inferorum vero fluvium Lethen respexit Poëta ; cujus aquam si quis gustasset, præteritorum omnium statim oblivisci voluerunt.

605 *Papavera*] Quorum vis est soporifera.

Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.
 Hunc circa passim, varias imitantia formas,
 Somnia vana, jacent totidem, quot messis aristas,
 Sylva gerit frondes, ejectas littus arenas. 615
 Quo simul intravit, manibusque obstantia virgo
 Somnia dimovit: vestis fulgore reluxit
 Sacra domus: tarda que Deus gravitate jacentes
 Vix oculos tollens; iterumque iterumque relabens,
 Summaque percutiens nutanti pectora mento, 620
 Excussit tandem sibi se: cubitoque levatus,
 Quid veniat (cognorat enim) scitatur. At illa:
 Somne, quies rerum, placidissime Somne Deorum,
 Pax animi, quem cura fugit; qui corda diurnis
 Fessa ministeriis mulces, reparasque labori; 625
 Somnia, quæ veras æquent imitamine formas,
 Herculeæ Trachine jube, sub imagine regis,
 Halcyonen adeant, simulacraque naufraga fingant.
 Imperat hoc Juno. Postquam mandata peregit

cumbit, artibus pressis languore. Circa hunc somnia inania exhibentia diversas species tot hinc inde sunt strata, quot messis habet spicas, sylva folia, littus arenas expulsa. Quo statim atque Dea accessit, ed discussit manu somnia obstantia, sacra domus fulsit splendore amictus: atque Deus ægre aperiens oculos gravatos segni languore, iterum atque iterum recidens, et percutiens supremam pectus nutanti mento sese denique sibi corripuit; atque sustentatus cubito, petit quamobrem accesserit; nam cognoverat. At illa, Somne, Pax rerum, Somne mitissime Deorum, solatium mentis, quem sollicitudo vitat, qui lenis pectora pressa laboribus diurnis, atque restituis ad munus; fac somnia, quæ imitentur veras figuras rerum, accedant ad Halcyonen Trachine Herculeæ sub forma regis, atque exhibeant imaginem naufragam. Juno hoc jubet. Iris discedit, postquam jussa perfecit: neque enim poterat

atra coloris, ebena concolor. Spirens. habet utra color; Pal. sec. inicolor.—
 615 Berolin. *Sylv. jacit frond. Genevens. gerat. Tunc ejectas cum melioribus*
*exhibet Heins. quidam vero vett. ejectat.—*617 Berolin. *fulg. relucet; Gron.*
*refulsit.—*618 Pro *Sacra* Heins. malebat *Atra*.—619 Berolin. *iterum iterumq.—*
 622 Vulg. *cognorat enim: tres cognoscit; quinque cognorat.—*623 In duobus
 erat *Summa quies*; et mox *placidissima in plurimis.—*624 *Corda diurnis* Heins.
 dedit ex pr. Bas. vulg. *corpora duris: quatuor membra diurnis.—*625 Bas. et
 Sprotii *minist. nutria. Sec. Pal. reficiatque.—*626 Pro *veras Gron. sacrat:*
Dein æquent est ex sec. Pal. Arund. et aliis compluribus; vulg. *æquant.—*
 627 *Herculeæ Trachine* Heins. dedit ex melioribus; alii *Herculeam Trachin.—*

NOTE

616 *Virgo*] *Iris*, scilicet, Junonis *Trachine* ab *Hercule* edificata regnas.
 nuntia. *se diximus.*

627 *Regis*] *Ceycis*, scilicet, quem

Iris, abit: neque enim ulterius tolerare vaporis
 Vim poterat. Labique ut Somnum sensit in artus,
 Effugit; et remeat per quos modo venerat arcus.
 At pater e populo natorum mille suorum
 Excitat artificem, simulatoremque figuræ,
 Morphea. Non illo jussos solertius alter
 Exprimit incessus, vultumque sonumque loquendi.
 Adjicit et vestes, et consuetissima cuique
 Verba. Sed hic solos homines imitatur. At alter
 Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
 Hunc Icelon Superi, mortale Phobetora vulgus
 Nominat. Est etiam diversæ tertius artis
 Phantasos. Ille in humum, saxumque, undamque, tra-
 bemque,
 Quæque vacant anima, feliciter omnia transit.

sufferre amplius vim vaporis: et ut advertit soporem influere in membra, prorumpit, et revertitur per arcus per quos modo accesserat. At pater excutit ex turba mille suorum filiorum Morpheum artificem et imitorem figurarum. Alius non imitatur accuratius præscriptos incessus, et faciem, et modum loquendi. Addit et amictus, et voces cuique usitatissimas. Atque hic exhibet solos homines. Et alius fit fera, fit ales, fit anguis longo corpore. Dii hunc appellant Icelon, gens humana Phobetorem. Phantasos est tertius diversæ etiam artis. Ille mutatur facile in terram, lapidem, aquam, arborem, atque omnia quæ sunt inanima. Isti consueverunt exhibere suam

630 Edd. vulg. toler. soporis: Heins. dat vaporis ex Spirens. et Fl. S. Marci; sed conj. vaporam.—631 Multi pro Vim scribunt Vi. Deinde quatuor libri sentit in art.—632 Duodecim libri per quas...auras.—636 Heins. mallet Exprimat. Mox sec. Pal. et unus Heins. modumque loq. quod Heins. præfert. Burm. vero sonumq. retinendum putat.—637 Plurimi scripti consuet. quæque.—638 Cant. O. et Bas. hic solus.—639 Unus long. pectore; duo tempore: Heins. malebat tergore.—640 Admodum variant in his nominibus scripti: Itacon, Itecon, Atecon, Eliton, Itelon, Ycetum, Ycaton, et nescio quæ monstra. Phebetora, Phabetora, Phebetona, Phlebotora, &c.—643 Fragm. The-

NOTE

631 Labique] Ita et Cereris nympha, lib. viii. fame affecta. Omnium denique formam induimus quæ vel sola cogitatione attingimus: quod nugarum helluonibus, quales plurimos inter doctos præsertim videre est, mature fuisset perpendendum. Sed nihil illi, nisi quod suum, esse volunt aliquid.

633 Pater] Somnus, scilicet, somniorum pater.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

634 Simulatorem] Morphei nomen hæ voces interpretantur.

640 Icelon] Similem interpretaberis.

Phobetora] Hoc est, Perterrefacientem, seu Perterricrepm.

642 Phantasos] Imaginatorem dices, nisi prohiberent Grammatici. Pro triplici autem rerum natura, quæ phantasiâ per somnos turbare solent, apposite Poëta tres Somni filios fecit.

5 C

Regibus hi, dūcibusque suos ostendere vultus
 Nocte solent: populos alii plebemque pererrant. 645
 Præterit hos senior: cunctisque e fratribus unum
 Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
 Eligit: et rursus molli languore solutus
 Deposuitque caput, stratoque recondidit alto.
 Ille volat, nullos strepitus facientibus alis, 650
 Per tenebras: intraque moræ breve tempus in urbem
 Pervenit Hæmoniam: positisque e corpore pennis
 In faciem Ceycis abit: formaque sub illa
 Luridus, exsangui similis, sine vestibus ullis,
 Conjugis ante torum miseræ stetit. Uda videtur 655
 Barba viri, madidisque gravis fluere unda capillis.
 Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
 Hæc ait: Agnoscis Ceyca, miserrima conjux?
 An mea mutata est facies nece? Respice; nosces:

faciem tyrannis et imperatoribus de nocte: alii vagantur per populos et vulgus. Senex Somnus hos omittit, atque eligit unum Morpheum ex cunctis fratribus qui exequatur jussa Thaumantidos: et rursus demisit caput oppressum suavi sopore, et texit denuo altis vestibus. Ille volat per caliginem, alis nullum sonum reddentibus, et intra exiguum spatium temporis pervenit in urbem Hæmoniam, et pennis ex corpore sublatis induit vultus Ceycis, et sub illa specie lividus, inanini similis, sine omni amictu constitit ad lectum infelicitis uxoris. Barba viri videtur madida, et gravis aqua stillare ex uvidis crinibus. Tum super toro stratus, lacrymis expressis super ora, hæc dicit: Cognoscis Ceycem, uxor infelicissima? an meus vultus est

atin. et quatuor alii *Quæq.* carent. Tunc Spirens. *animi*; Cod. S. Marci *animo. Feliciter* non habent nisi unus Pal. unus Heins. et unus Mor. reliqui, *fallaciter*: nnus, *velociter*.—644 Berolin. *Reg. his*.—647 Hunc vs. spurium judicabat Barth. ad Sat. x. Theb. 131. quia *edita* pro *mandatis* parum latine dici putat: pro *edita* Berolin. *omnia*.—648 Duo vett. *lang. solutum*, quod Heins. rectius judicabat; et recepit Mitscherlich.—649 Gron. *strat. reconditus*. Tunc tert. Gron. *antro*; unde Heins. conj. *atro*: in A. *asto*, et emend. *ostro*.—651 In Heidelb. *intrag.* corr. *citrag.*—652 *Cteam* pro *Hæmon*. maluisse Scaligerum monuit Heins.—653 *Form. sub ill.* ex pr. Bas. Arund. pr. Mor. et decem aliis; vulg. *sumtaq. figura*.—654 *Exsangui* meliores; alii *exanimi*.—655 Mitscherl. edidit *Uda videtur*.—656 Fl. S. Marci, N. et tert. Bonon. *madid. viri fluer.* Duodecim etiam *fluit*.—657 *Refuso* ex Erfurt. Thuan. Bernegg. Cant. et aliis: ceteri *profuso*.—658 Heins. conj. *Huncne*, vel *Dic, ait*. Quidam etiam ha-

NOTÆ

646 <i>Senior</i>] Somnus, scilicet.	Halcyone habitabat.
647 <i>Thaumantidos</i>] Iridis Thaumantis filix jussa.	653 <i>In faciem</i>] Ceycis figuram induit: atque ita, ut, si modo attendas,
651 <i>Urbem</i>] Trachinem, scilicet, ubi	ipsum esse tibi fingas.

Inveniesque tuo pro conjuge conjugis umbram. 660
 Nil opis, Halcyone, nobis tua vota tulerunt.
 Occidimus: falsæ tibi me promittere noli.
 Nubilus Ægæo depredidit in æquore navim
 Auster, et ingenti jactatam flamine solvit:
 Oraque nostra, tuum frustra clamantia nomen, 665
 Implерunt fluctus. Non hæc tibi nuntiât auctor
 Ambiguus: non ista vagis rumoribus audis:
 Ipse ego fata tibi præsens mea naufragus edo.
 Surge, age: da lacrymas; lugubriaque indue: nec me
 Indeploratum sub inania Tartara mitte. 670
 Adjicit his vocem Morpheus; quam conjugis illa
 Crederet esse sui. Fletus quoque fundere veros
 Visus erat: gestumque manus Ceycis habebant.
 [Ingemit Halcyone lacrymans, motatque lacertos
 Per somnum: corpusque petens amplectitur auras: 675
 Exclamatque, Mane: quo te rapis? ibimus una.]

deformatus morte? Intuere; agnosces; atque reperiēs pro tuo marito umbram mariti. Tuæ preces, Halcyone, nobis nullo auxilio fuerunt. Perimus. Ne me speres decepta. Auster pluvius corripuit navem in mari Ægæo, et disiecit agitatam spiritu vehementi; et undæ impleverunt os nostrum citans frustra nomen tuum. Nuntius incertus non tibi hæc refert; non accipis ista per dubios rumores. Ego ipse naufragus tibi astans tibi narro meam sortem. Erige te, quaso; exhibe fletus, atque assume luctuosa; neque me mitte non defletum sub exilia Tartara. Morpheus his addidit vocem, quam illa arbitraretur esse sui mariti. Visus erat etiam emittere veras lacrymas; et manus imitabantur gestum Ceycis. Halcyone flens suspirat, et movet brachia dormiendo, et quærens corpus amplectitur aërem, atque vociferatur, Mane; quo profugis? proficiscemur una. Tremefacta sua voce,

bent Ceycaque.—660 Arund. *toto pro corpore*: unde Burm. *Invenies toto pro corpore corporis umbr.* Heins. *malebat noto pro corpore*.—662 *Falsæ est ex* Heins. emend. in Cod. Gron. qui habet *false*: vulgo etiam *falso*.—663 Med. *Æg.* depressit in. Deinde alii *æq. navem*.—667 Berolin. *Incertus pro Ambig.* Tunc Med. *malis pro vagis*. Voss. *vag. erroribus aud.*—671 Heidelb. *Addidit his voc.*—672 Bas. *quoq. mittere ver.*—673 Planudes cum quibusdam Codd. *sceptrumque m. C. habebat.* O. et tres alii dant *habebant*.—674 Sic Gro-

NOTÆ

663 Ægæo] Cui mari se, Trachine in Ioniam iturus, Ceyx crediderat.

664 Auster] Eurum primo tempestatis concitorem Poëta 48. vs. memoravit: ne omnia vera esse, quæ per somnia videris, credas.

670 Indeploratum] Multæ etiam utilitatis credebant esse apud Inferos, plurimos habuisse in superis qui sublatum fleviscent.

675 Corpus] Ceycis sui, quem per somnum Morphei ope viderat.

Voce sui, specieque viri, turbata soporem
 Excutit: et primo si sit circumspicit illic,
 Qui modo visus erat. Nam moti voce ministri
 Intulerant lumen. Postquam non invenit usquam; 680
 Percutit ora manu: laniatque a pectore vestes:
 Pectoraque ipsa ferit. Nec crinem solvere curat;
 Scindit: et altrici, quæ luctus causa, roganti,
 Nullâ est Halcyone, nulla est, ait: occidit una
 Cum Ceyce suo. Solantia tollite verba. 685
 Naufragus interiit. Vidi, agnovique; manusque
 Ad discedentem, cupiens retinere, tetendi.
 Umbra fuit: sed et umbra tamen manifesta, virique
 Vera mei. Non ille quidem, si quæris, habebat
 Assuetos vultus: nec, quo prius ore, nitebat. 690
 Pallentem, nudumque, et adhuc humente capillo
 Infelix vidi: stetit hoc miserabilis ipso
 Ecce loco: et quærit, vestigia si qua supersint.

et imagine mariti, excutit somnum; atque primo circumspicit num is adsit qui modo erat visus: nam famuli excitati voce admoverant luminaria. Cum nusquam inveniret, perculit faciem manu, et discerpit amictus a pectore, et plangit ipsum pectus: neque meminit solvere comam; dilaniat: atque inquit nutrici petenti causam doloris, Halcyone nulla est, nulla est: interiit cum Ceyce suo. Abstinete sermonibus consolatoriis. Naufragus obiit. Asperi, atque cognovi, et obtuli manus aberanti, volens retinere. Umbra fugit; sed umbra tamen clara et vera mei mariti. Si exquiras, ille quidem non habebat faciem solitam; neque lucebat eodem vultu quo antea. Misera intrita sum pallidum, nudumque, et coma adhuc madida. Ecce constitit febilis hoc ipso loco: atque lustrat si quæ supersint indicia. Hoc

novius legendum monet: vulg. *Halc. lacrymas movet atque lacert.* quod Nau-gerius olim corr. *Halc. lacrymans; mov.* Heins. persuasum habet hunc vs. cum duobus seqq. ab aliena manu hic inculcatum esse; præsertim, quod vs. 677 sex scripti agnoscant sui, non sua; quomodo omnino legendum esse, si hi tres versus tollantur.—678 *Circumsp. ille* Med. O. et plurimi alii; *illuc* tres: si *illic* retineas seq. versu Burm. legendum putat, *Qua modo visus erat: quo erat in pr. Med.*—680 *Attulerant lum.* Fl. S. Marci. Heidelb. *non conspicit.*—681 *Perculit or.* unus Heins. Berolin. *a corpore.*—682 *Crinem,* pro vulg. *crines,* nonnulli.—683 Pro *Scindit* in quinque codicibus est, *Sævit*; unus, *Sedit*; unde Heinsius *Cædit* faciebat: *Solvit* unus.—685 Schepperus putat, verba magis pathetica fore, si legas *solamina tollite vestra.*—687 Berolin. *Et disced...tenenti.*—688 Heins. pro *fuit* mallet *fugit* ex pr. Erfurt. Bérnegg. pr. V. Fragn. Theatin. et aliis.—689 Berolin. *Verba mei.*—690 Heins. conj. *Assuet. cultus.*

NOTE

693 *Quæris*] Halcyone, scilicet.

Hoc erat, hoc animo quod divinantē timebam ;
 Et ne, me fugiens, ventos sequerere rogabam ? 695
 At certe vellem, quoniam periturus abibas,
 Me quoque duxisses. Tecum fuit utile, tecum
 Ire mihi. Neque enim de vitæ tempore quicquam
 Non simul egissem : nec mors discreta fuisset.
 Nunc absens pereo, jactor nunc fluctibus absens : 700
 Et, sine me, me pentus habet. Crudeliōr ipso
 Sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
 Longius, et tanto pugnem superesse dolori.
 Sed neque pugnabo : nec te, miserande, relinquam :
 Et tibi nunc saltem veniam comes : inque sepulcro, 705
 Si non urna, tamen junget nos litera : si non
 Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.
 Plura dolor prohibet ; verboque intervenit omni
 Plangor : et attonito gemitus e corde trahuntur.
 Mane erat : egreditur tectis ad littus : et illum 710
 Mœsta locum repetit, de quo spectarat euntem.

erat, hoc quod metuebam mente præsaga ; atque orabam ne fugiens me te crederes ventis ? At certe optarem, siquidem discedebas interiturus, me etiam duxisses. Mihi bonum fuit tecum, tecum proficisci. Neque enim quicquam non una transmissem de tempore vitæ ; neque mors fuisset divisa : nunc remota intereo, nunc remota agitor undis ; et mare me habet sine me. Meus animus sit mihi scævior ipso mari, si cupiam vivere diutius, et coner superesse tanto dolori. Verum neque conabor, neque te destituam, defende ; et saltem nunc te comitabor : atque in tumultu si urna non copulet nos, attamen epitaphium id præstabit : si non tangam ossa meis ossibus, at tangam nomen nomine. Mæror obstat pluribus, et se percutit ad singulas voces : et gemitus ducuntur e corde stupefacto. Mane erat ; domo proficiscitur ad littus, et tristis redit ad illum locum, de quo intuita erat discedentem : atque dum in-

—695 Berolin. *me fugeres, vent.*—696 Multi quon. *moriturus abib.*—697 Vulg. *duxiss. fuit ah fuit util.* et decem scripti *fuit o fuit* ; Fl. S. Marci, et duo alii *multum fuit* ; Bernegg. *quoniam* : nostram lect. Heins. protulit ex N. pr. Med. et Hamburg. et sex aliis.—700 *Pereo* est ex Urbin. Thuan. pr. Gron. et Mor. utroque Erfurt. et aliis compluribus ; vulg. *perii*. Nunc etiam dedit Heins. ex uno suo ; alii quoque. Heidelb. sic habet, *Quin abs. perii ; jact. quoq. fl.*—701 Heins. restituit *me me* ; vulg. *me te* : conj. præterea *Nec sine me te.*—702 In uno Ciofan. *ducer. quæram.*—707 Jun. et unus Heins. at nomine nomina tang.—709 *E* est ex Bernegg. vulg. *a* ; alii *de.*—710 Jun. et Thuan. *egred. thalamis ad.*—711 Vulg. *Dumq. moratur ibi ; dumq.* Heins.

NOTÆ

695 *Ne sequerere*] Qualis affectus, que fuisset.
 quantus impetus in hac apostrophe ! 706 *Si non urna*] Quia Ceycis corpus
 698 *Neque enim*] Hoc est, tecum desiderabatur.
 omne vitæ tempus exegissem, tecum *Litera*] Epitaphium.

Dumque, Moratus ibi; dumque, Hic retinacula solvit,
 Hoc mihi discedens dedit oscula littore, dicit,
 [Dumque notata oculis reminiscitur acta, fretumque]
 Prospicit; in liquida, spatio distante, tuetur 715
 Nescio quid, quasi corpus, aqua: primoque, quid illud
 Esset, erat dubium. Postquam paulo appulit unda;
 Et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat;
 Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est:
 Et tanquam ignoto lacrymam daret, Heu, miser, inquit, 720
 Quisquis es, et si qua est conjux tibi! Fluctibus actum
 Fit propius corpus. Quod quo magis illa tuetur,
 Hoc minus, et minus est amens sua. Jamque propinquæ
 Admotum terræ, jam quod cognoscere posset,
 Cernit: erat conjux. Ille est, exclamat: et una 725
 Ora, comas, vestem lacerat: tendensque trementes
 Ad Ceyca manus, Sic, o carissime conjux,
 Sic ad me, miserande, redis? ait. Adjacet undis
 Facta manu moles: quæ primas æquoris iras

quit, Ibi cunctatus; dum, Hic solvit vincula, Proficiscens mihi obtulit suavia hoc littore, et dum relegit oculis facta quæ observaverat, atque prospicit mare, videt longe in aqua fluida nescio quid quasi corpus; atque primo incertum erat quid esset. Postquam fluctus paulum appulit; et tametsi longe erat, constabat tamen esse corpus; nesciens quis esset, quia naufragus, præ sagio tacta est; et quasi peregrino fletus indulgeret, Heu, infelix, ait, quisquis es, et si qua uxor est tibi! Corpus vectum undis accedit propius. Quod quo magis illa aspicit, hoc minus atque minus vesana est sui compos. Jamque appulsum terræ proximæ, jam spectat quod posset cognoscere: maritus erat. Ille est, vociferatur; atque simul dilaniat faciem, capillos, amictum: et porrigens manus pavidas ad Ceycem, Ita, inquit, o marite dilectissime, ita reverteris ad me, desende? Agger arte structus junctus est fluctibus, qui

corr. *Moratus ibi est*; ut Halcyones sint verba. Heidelb. *Hinc pro Hic.* —714 S. Marci, et duo alii *Quæ dum tota locis remin.* pr. Bas. *Dumque notata oculis*; sec. Pal. *Dumque notat littus*: Heins. putat vs. esse adulterinum. Pro *acta* Burm. conj. ante.—715 Heins. mallet *Prosp. en liq.*—717 Berolin. *paulo postquam*; sed multi habent *paulum*. Heins. etiam *unda* dedit ex scriptis pro vulg. *undæ*.—719 *Qui vel quid meliores*, teste Heins. vulg. *Quis*.—720 *Lacrymam* etiam ex melioribus; alii *lacrymas*.—723 *Ita* vs. constituit Heins. de suo: vulg. *est mentis, jam, jamque propinquæ*. Multi, *mentis sua: jamque* pr. Octo, *mentis suæ: O. jam mens sua*; Leid. *mentis sibi*; alius *sibi mentis*.—726 *Tres vestes lacerat: totidem vestem lacerans*; Leid. et duo alii *laniat*.—729 Heins. dedit *iras* ex Thuan. quart. Med. pr.

NOTE

712 *Moratus ibi*] Verba sunt Halcyones ejus persona interseruntur. ones, quæ extra narrationis seriem ex

Frangit; et incursus quæ prædelassat aquarum. 730
 Insilit huc: mirumque fuit potuisse; volabat:
 Percutiensque levem modo natis aëra pennis,
 Stringebat summas ales miserabilis undas.
 Dumque volat; mœsto similem, plenumque querelæ
 Ora dedere sonum, tenui crepitantia rostro. 735
 [Ut vero tetigit mutum et sine sanguine corpus;
 Dilectos artus amplexa recentibus alis,
 Frigida nequicquam duro dedit oscula rostro.]
 Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undæ
 Tollere sit visus, populus dubitabat: at ille 740
 Senserat. Et tandem, Superis miserantibus, ambo
 Alite mutantur. Fatis obnoxius isdem
 Tunc quoque mansit amor, nec conjugiale solutum
 Foedus in alitibus. Coëunt, fiuntque parentes:
 Perque dies placidos, hyberno tempore, septem 745

minuit primam vim maris, quique frangit impetum aquarum. Huc ascendit;
 atque mirum fuit potuisse; volabat: et verberans tennes auras pennis modo
 ortis, avis luctuosa radebat extremas aquas. Et dum volat, facies stridula
 emisit sonum exiguo rostro æqualem lugubri, et plenum querimonie. Cum
 vero tetigit corpus mutum et exsanguem, amplexa novis alis membra carissima
 frustra obtulit gelida suavia rigido rostro. Vulgus incertum erat an Ceyx istud
 adverterit, an sit visus erigere faciem agitatione fluctuum: at ille senserat: et
 denique Diis miserescens, uterque vertuntur in aves. Amor superfuit tunc
 etiam subditus iisdem fatis; neque fœdus connubiale direptum in avibus. Jun-
 guntur fiuntque parentes; atque Halycone incubat per septem dies quietos tem-

Bonon. pr. Mor. pro vulg. undas.—730 In voc. prædelassat variant scripti;
 præde quæ lassat, vel, qua prædam traxit pr. Gron. quod ultimum etiam Arg.
 agnoscit: prædegustat unus: prædecessit alius: credo laxat unus Heinsii.—
 731 Nonnulli Insil. huic; duo Leid. hunc: Heins. conj. hanc.—737. 738 Hi duo
 vs. in uno Gron. margini ascribebantur.—737 Unus Med. ampl. trementibus.—
 739 Berolin. Senserat hæc C. et mox mot. unda.—740 Idem Tolleret et vis.—
 743 Heins. ex scriptis emend. conjugiale; vulg. conjugale. Berolin. quoque

NOTÆ

730 *Prædelassat*] Lassos et debiles reddit.

732 *Modo natis*] Nam in Halcyonem mutata.

741 *Senserat*] Incredibile est istud equidem: at enim amoris potentia quantum valeat inter viros nulli licet satis ostendere.

743 *Nec conjugiale*] Locum fecit fabulæ aliqua ex parte Halcyonum mutuus amor; quem usque adeo celebrem voluerunt veteres, ut honoris causa hyemales dies per quos nidulantur Dii tranquillos sanxerint.

745 *Septem*] Novem alii, itemque undecim assignant.

Incubat Halcyone pendentibus æquore nidis.
Tum via tuta maris: ventos custodit, et arcet
Æolus egressu: præstatque nepotibus æquor.

FAB. XI. Æsacus in volucrem Mergum.

ÆSACUS natus Priami, ex Alyxothoë, Cebreni amnis filia, sub monte Ida furtim editus, urbanum apparatus cultumque cum sylvis et labori postposuisset, incidit in conspectum Hesperies Nymphæ: cujus captus pulchritudine, dum fugientem persequitur, causa interemtus extitit. Confusa enim timore per ignorantiam serpentem calce pressit, cujus morsu stricta concidit. Ejus desiderio Æsacus, ne diutius dolorem sentiret, e monte in subjectum pelagus se præcipitavit: qui, prinsquam mergeretur, in avem cessit. [Hæc æquora amat, nomenque mergi tenet, quia amne mergitur illo.]

Hos aliquis senior circum freta lata volantes
Spectat: et ad finem servatos laudat amores. 750
Proximus, aut idem, si fors tulit, Hic quoque, dixit,
Quem mare carpentem, substrictaque crura gerentem,
Aspicis, (ostendens spatiosum guttura mergum,)
Regia progenies, et, si descendere ad ipsum
Ordine perpetuo quæris, sunt hujus origo 755

pore hyemis, nidis natantibus super mari. Tum navigatio secura per æquor: Æolus compescit auras, et prohibet exspatiari; atque concedit mare nepotibus.

XI. Senex aliquis aspicit volantes circum vasta maria; atque laudibus extollit amores inviolatos. Proximus, aut forte idem, Hic etiam, inquit, quem vides stringentem æquor, atque habentem tibias exiles (ostendens mergum qui habet fauces amplas) est ex prole regia, et, si cupis devenire ad ipsum serie continua, sunt hujus majores,

solut. est.—747 Heins. malebat mari est. S. Marci Tunc jacet unda maris: vent. —749 S. Marci sen. junctim fret. Dein Pal. tert. lat. vagantes.—751 Berolin. si sors tul.—752 Subtractaque Polit. et A. succinctaque Barb. Med. Arg. et Thysii: constrictaque Exc. Langerm. subnixa Leid.—753 Plerique vett. in gutture, vel gurgite: pr. Med. pr. Twisd. et unus Mor. gutture, omisso in: guttura est ex Heins. emend. ut sit Græcismus.—755 In uno Ciofan. fuit pro

NOTÆ

746 Nidis] Eorum habes descriptionem apud Plinium. Sed Plutarchum adi præsertim de Halcyonibus.

748 Nepotibus] Ex Halcyone filia procreata.

755 Sunt hujus] Ilus, Assaracus, et

Ganymedes fratres fuerunt, filii Trois. Ex illo natus Laomedon, ex Laomedonte Priamus, qui Æsaci, seu mergi, de quo nunc agitur, fuit pater; ut ex Homero liquet.

Ilus, et Assaracus, raptusque Jovi Ganymedes,
 Laomedonque senex, Priamusque novissima Trojæ
 Tempora sortitus. Frater fuit Hectoris iste :
 Qui, nisi sensisset prima nova fata juventa,
 Forsitan inferius non Hectore nomen haberet : 760
 Quamvis est illum proles enixa Dymantis.
 Æsacon umbrosa furtim peperisse sub Ida
 Fertur Alexirhoë, Granico nata bicorni.
 Oderat hic urbes : nitidaque remotus ab aula
 Secretos montes, et inambitiosa colebat 765
 Rura : nec Iliacos coetus, nisi rarus, adibat.
 Non agreste tamen, nec inexpugnabile Amori
 Pectus habens, sylvas captatam sæpe per omnes
 Aspicit Hesperien patria Cebrenida ripa,
 Injectos humeris siccantem sole capillos. 770

Ilus, et Assaracus, et Ganymedes sublatus a Jove, et senex Laomedon, et Priamus, ultimus rex Trojæ per fata. Iste fuit consors Hectoris; qui nisi expertus esset sortem inauditam prima juventute, forte non consecutus esset minorem famam quam Hector, quamquam filia Dymantis illum peperit. Alexirhoë filia bicornis Granici dicitur Æsacon enixa furtim sub Ida opaca. Hic odio persequabatur urbes, atque dissitus a splendida regia sequebatur remotos montes, et campos ab ambitione alienos; neque accedebat frequens ad turbas Trojanas. Non gerens tamen cor rusticum, neque Amori inaccessum, videt Hesperien Cebreni filiam quæsitam sæpe per omnes sylvas; quæ exsiccabat ad Solem comam sparsam per humeros in ripa patria. Nympha visa

sumt: et Man. ejus orig.—759 S. Marci Cui nisi cessisset; unde Heins. conj. Cui nisi cessissent: unus Heins. Qui nisi sumsisset; Med. præscisset.—762 Heins. conj. Æsac. undosa furt.—763 Planudes suadet Alizothoë scribendum: alii aliter; Alizothoë, Alizithoë: nostram lect. Heins. dedit, qui et conj. Alirrhotië vel Alexiare. Deinde pro vulg. gracili conata bicorni, quod est nihili, tert. Med. gratali: unus Heins. gratili: duo alii, graciali: scribendum monet Heins. Granico nata bicorni; nam in nonnullis codicibus, gracilico nata. Burm. sic emend. Alexirhoë Sagari cognata bicorni, et putat Sagarium vel Sagarim fluvium hic latere, qui dictus a Sagari, Myndonis et Alexirhoës filio, et qui potuit filiam habuisse ex suæ matris nomine Alexirhoën dictam: et ille vero bicornis forte quia duobus ostiis in mare exhibat.—759 In Hesperien variant Codd. Eperien plurimi veteres: alii, Epirien, Epireen, Epiren, Epirihen, Hyperien, Heperien, Heperihen. Florent. S. Marci Asperit Perien.—770 Duo libri Innezos hum.

NOTÆ

757 *Nprissima*] Nam regnante [illo a Græcis funditus deleta.

758 *Hectoris*] Qui fortissimus fuit Priami filius.

761 *Proles*] Hecubam dicit, Priami uxorem, Dymantis filiam, ut scripsit Homerus; quamquam Cissei Thracum

regis eandem voluit Euripides.

763 *Alexirhoë*] Nympha fuit, Granici, ex Ida Phrygiæ monte profluentis fluvii, nata, Æsaci mater.

769 *Cebrenida*] Cebreni, ignobilis Troadis rivuli, filiam.

Visa fugit Nymphæ, veluti perterrita fulvum
 Cerva lupum, longèque lacu deprensa relicto
 Accipitrem fluvialis anas. Quam Troius heros
 Insequitur: celeremque metu celer urget amore.
 Ecce latens herba coluber fugientis adunco 775
 Dente pedem strinxit, virusque in corpore linquit.
 Cum vita suppressa fuga est. Amplectitur amens
 Exanimem: clamatque, Piget, piget esse secutum:
 Sed non hoc timui: nec erat mihi vincere tanti.
 Perdidimus miseram nos te duo. Vulnus ab angue, 780
 A me causa data est. Ego sim sceleratior illo,
 Ni tibi morte mea mortis solatia mittam.
 Dixit: et e scopulo, quem rauca subederat unda,
 Se dedit in pontum. Tethys miserata cadentem
 Molliter excepit: nantemque per æquora pennis 785
 Textit: et optatæ non est data copia mortis.
 Indignatur amans invitum vivere cogi,

prorumpit tanquam cerva exterrita rævum lupum, aut anas fluvialis correpta procul a stagno relicto fugit accipitrem. Quam heros Trojanus persequitur, et levis amore premit levem timore. Ecce anguis tectus graminibus vulnerat dente recurvo pedem fugientis, atque spargit venenum in corpus. Fuga repressa est cum vita. Insanus complectitur exsanguem, atque clamat, Pœnitet, pœnitet esse persecutum: verum istud non reformidavi; neque mihi erat tanti superiorem esse. Nos duo te infelicem perdidimus. Plaga impacta est a serpente, ego occasionem præbui. Ego sim facinorosior illo, nisi tibi offeram consolationem necis mea clade. Dixit; et immisit se in mare ex promontorio, quod aqua sonora corroderat. Tethys miserata labentem excepit leniter, et operuit pennis natantem per mare: neque concessus est obitus desideratus. Amans irascitur nolentem cogi vitam ducere, atque animam prohiberi

unus ingestos; alius incommos. Deinde Cant. in sole.—772 Voss. et Sixii, duo Heins. et unus Leid. *Agræ lup.*—773 Berolin. *Troicus her.*—776 Multi *Stringit...linquit*, quod Burm. librariis imputat, qui rhythmum amarint.—777 Duo Med. *vit. suspensa fug.*—778 In uno vet. Ciofan. uno V. Joannis, Cælest. et Berolin. *clamat. piget me te ess.* Heidelb. *clamat quoque piget ess.* *et quoque punctis notatum, et superscript. certe.*—781 In quibusdam *ego sum.* Leid. *sum truculentior.*—782 Ni pro vulg. Qui Heins. dedit ex multis vett.—784 *Se dedit* est ex N. et Urbin. vulg. *Decidit*; alii *Denlit*; tres *Dejicit*.—786. 787 Alter Strozæ *Vexit: et*: Heins. malebat *Vestit: et* mox emendat ut *optatæ n. e. d. c. mortis, I. amans: invitus v. c.* Pro mortis multi Codd. *morti:*

NOTÆ

772 *Lacu*] Ad quem, ut se aquis parum vides aliorum hominum con-
 immergat, non segniter anas confugit. sortia fugiamus, nisi insuper a nobis
 777 *Amens*] *Æsacus*, scilicet. ipsis tanquam ab infensissimis hosti-
 784 *Se dedit*] Ex quo prodesse bus caveamus.

Obstarique animæ, misera de sede volenti
 Exire. Utque novas humeris assumserat alas,
 Subvolat: atque iterum corpus super æquora mittit. 790
 Pluma levat casus. Furit Æsacos, inque profundum
 Pronus abit, letique viam sine fine retentat.
 Fecit amor maciem: longa internodia crurum,
 Longa manet cervix: caput est a corpore longe.
 Æquor amat: nomenque tenet, quia mergitur, illi. 795

cupientem excedere habitatione lugenda. Atque ut induerat recentes alas humeris sursum volat, atque denuo præcipitat corpus in mare. Pluma sustentat casum. Æsacus indignatur; et præceps ruit in altum, atque mortem experitur indesinenter. Amor induxit maciem: internodia crurum sunt longa, collum est longum: caput longe est a corpore. Amat æquor, et nomen habet quia in illud mergitur.

et Berolin. habet *se invitum*.—790 Cant. *Evolat: atq.*—791 Heidelb. *fugit profurit*. Alii scribunt *Æsacon*, et *Æsacus*.—794 Alter Hamburg. et alii *a pectore*. Sec. Pal. *corp. longo*; Thysii *longum*: unde Heins. *caput extat pectore longum*.—795 *Tenet* ex Menard. Vivian. Cant. et aliis; vulg. *manet*.—795 Alii *merg. illic*; vel *illo*.

NOTÆ

788 *Misera*] Corpore, scilicet, quod quidem ergastulum animæque sepulcrum plerique omnes vocitant, paucissimi revera esse sciunt: cum tamen in eo pars maxima sit posita salutis.

792 *Pronus*] Quomodo ex scopulo sese in aquas Æsacus dederat, sic et mergus: atque ita eleganter hujus avis naturam Poëta describit.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBER XII.

FAB. I. et II. Serpens in Lapidem. Iphigenia in Cervam.

AGAMEMNON, Atrei et Æropes filius, dux Achivorum, cum in Aulide Jovis sacra ministraret, conspexit draconem in arbore, quæ impendebat aræ, lapsum ad nidum volucris: cujus octo pullis consumtis ab eodem serpente, novissime etiam circumvolante matre aquila, ipse conversus in saxum est. Quorum prodigio Calchas Thestoris filius respondit, per novem annos in Troadem dimicaturus: decimo autem Ilio polituros. Fertur autem portus Bœotiæ hic esse, ubi mille naves adversis tempestatibus stetissent. Morantibus enim Achivis, respondetur a Calchante, non ante classes posse moveri, quam Iphigeniam pater immolasset. Quæ cum pro re communi ad aram esset applicata, inter sacrificandum obductis nubibus a Diana rapta est, et pro ea supposita cerva.

NESCIUS assumtis Priamus pater Æsacōn alis
Vivere, lugebat: tumulo quoque nomen habenti

1. *Priamus ignorans Æsacōn vita frui alis indutis, mærebat: Hector etiam præ-*

//////////

1 Heins. conj. *Nesc. at sumtis.* Vivianus notat in quibusdam legi *puerum*

NOTÆ

2 *Tumulo*] Cenotaphio, in quo Æsaci nomen sine corpore erat.

Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.
 Defuit officio Paridis præsentia tristi,
 Postmodo qui rapta longum cum conjuge bellum 5
 Attulit in patriam: conjuratæque sequuntur
 Mille rates, gentisque simul commune Pelasgæ.
 Nec dilata foret vindicta; nisi æquora sævi
 Invia fecissent venti; Bœotæque tellus 10
 Aulide piscosa puppes tenuisset ituras.
 Hic patrio de more Jovi cum sacra parassent;
 Ut vetus accensis incanduit ignibus ara;
 Serpere cœruleum Danaï videre draconem
 In platanum, cœptis quæ stabat proxima sacris.
 Nidus erat volucrum bis quatuor arbore summa: 15

*hærat inferias inutiles cum consortibus sepulcro nomen habenti. Paris non ad-
 fuit luctuoso honori, qui paulo post advenit in patriam longum bellum cum uxore
 rapta: et mille naves conjuratæ sequuntur, atque una populus ex omni Græcia.
 Neque ultio longius abiisset, nisi venti terribiles reddidissent maria inaccessa; et
 terra Bæotia retinuiisset naves discessuras Aulide piscosa. Cum Græci ibi adornas-
 sent sacra Jovi ritu patrio, cum vetus altare micuit ignibus accensis, viderunt ser-
 pentem cœruleum repere in platanum, quæ erat proxima sacris œceptis. Nidus*

*pat.—3 Fl. S. Marci et unus Med. Hect. inani; Heins. malebat inane, scil.
 nomen.—4 Unus Pat. Deficit offic.—5 Bas. rapt. durum, quod eleganter dic-
 tum putat Burm. Heins. tamen conj. dirum.—6 Bas. Detulit in patr. Sicii
 Contulit.—7 Gron. et octo alii gentesque. Alii legunt Pelasgum.—10 Med.*

NOTE

3 *Inferias*] Tumulis enim lac, mel, vinum, lacrymas, sanguinem, flores, thura, alia insuper, honoris causa, vel etiam ad lætiorē defuncti statum apud Inferos, ingerere solebant. Atque hæc demortuis sacrificia Inferiæ dicebantur.

Inanes] Quia tumulus inanis.

4 *Paridis*] Priami quoque filii, qui ad rapiendam Helenam in Græciam profectus fuerat.

5 *Conjuge*] Helena, scilicet.

6 *Conjuratæ*] In Aulide enim bellum adversus Trojam conjuraverant Græciæ Principes.

7 *Mille*] Numero quidem, ut loqui amant, rotundo: namque Homero

1186. Dyeti 1225: Daretī Phrygiō 1140. dicitur.

Commune] Pro populo universo; quo sensu Cicero Verr. iv. 'Statuæ a communi Siciliæ datæ.'

Pelasgæ] Pro Græciis universis sæpissime venit gens Pelasga, quæ Thessaliam, cui et Pelasgiæ datum nomen, incoluit.

9 *Bæotia*] Bæotia, Græciæ regio, in qua urbs Aulis Chalcidī finitima, ubi non parvo tempore per tempestatem Græcorum naves manserunt.

15 *Volucrum*] Passeres dixit Homerus, ex cujus Iliados ii. desumta fabula.

Quas simul, et matrem circum sua damna volentem,
 Corripuit serpens; avidaque recondidit alvo.
 Obstupuere omnes. At veri providus augur
 Thestorides, Vincemus, ait: gaudete, Pelasgi.
 Troja cadet; sed erit nostri mora longa laboris. 20
 Atque novem volucres in belli digerit annos.
 Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos,
 Fit lapis: et servat serpentis imagine saxum.
 Permanet Aoniis Nereus violentus in undis,
 Bellaque non transfert: et sunt, qui parcere Trojæ 25
 Neptunum credant; quia moenia fecerat urbi.
 At non Thestorides. Nec enim nescitve, tacetve
 Sanguine virgineo placandam virginis iram
 Esse Deæ. Postquam pietatem publica causa,
 Rexque patrem vicit; castumque datura cruorem 30

erat octo pullorum suprema arbore, quos anguis corripuit una cum matre volante circum suam cladem, et abdidit in rapacem ventrem. Omnes obstupuerunt. At Thestorides vates, veri prudens, Vincemus, inquit, exultate, Græci. Ilium ruet; sed spatium nostri laboris erit longum; atque statuit novem volucres pro annis belli. Ille, sicuti erat amplexus ramos virides in arbore, mutatur in petram, et manet petra specie anguis. Nereus stat acer in fluctibus Aoniis; neque transfert naves; et sunt qui arbitrentur Neptunum ignorare Trojæ, quod illam muris cinxerit. At non Thestorides: neque enim aut ignorat, aut tegit, iram Deæ virginis esse mulcendam sanguine virgineo. Postquam causa communis superavit pietatem, rexque

Aul. spicosa.—14 Med. prox. templis; Pal. et Marg. Gryph. castris.—17 Novem, in quibus Fr. avidoque recond. ore: Fl. S. Marci udo quas condidit ore.—18 Strozæ et Maz. prodigus aug.—20 Leid. Troj. jacet. Tunc in Ball. erat, cad. fuerit nobis mor. Heins. malebat nostro...labori.—21 Leid. et Bonon. bell. dividit ann. tres drigit.—22 Berolin. vir. complexus in.—23 Unus Leid. et signat; Exc. Calandr. format.—25 Heins. invitis omnibus libris malebat, Velaque, idque postea in Voss. reperit Burm. recepit Mitscherl.—26 Capoferreus man. fecerit probante Bothio; et Berolin. urbis.—28 A. virg. pacandam. Cant. numinis iram Esse docet.—30 Berolin. Resque; et in margine

NOTÆ

19 *Thestorides*] Calchas est, Thestoris filius, Græcorum vates, genus ducens ab Apolline.

21 *Novem*] 40. olim Palæstinis Deus dederat ad pœnitentiam: nec ab illo fulmen tantum sine fulgure vibratur.

24 *Permanet*] Id est, sævit mare

quod Bœotiæ adjacet. Aoniam namque Bœotiæ montanam partem, Nereum maris Denm, sæpe diximus.

29 *Dea*] Dianæ, scilicet, cujus cervam Agamemnon imprudens occiderat: quæ et tempestatis et pestis causa fuit.

30 *Rex*] Agamemnon, qui Iphigeniæ

Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris;
 Victa Dea est: nubemque oculis objecit; et inter
 Officium turbamque sacri, vocesque precantum,
 Supposita fertur mutasse Mycenida cerva.
 Ergo ubi, qua decuit, lenita est cæde Diana; 35
 Et pariter Phœbes, pariter maris ira recessit:
 Accipiunt ventos a tergo mille carinæ:
 Multaque perpessæ Phrygia potiuntur arena.
 Orbe locus medio est inter terrasque, fretumque,
 Cœlestesque plagas, triplicis confinia mundi; 40
 Unde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
 Inspicitur; penetratque cavas vox omnis ad aures.
 Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce:

patrem, atque Iphigenia constitit pro altari, famulis mœrentibus, Dea lenita est: et relavit oculos nube, et dicitur transformasse Mycenæam cerva adhibita inter ministerium et turbam sacri, et voces precantium. Postquam igitur Diana est placata nece, qua par fuit, et simul furor ejus et æquoris compositus est, mille naves accipiunt ventos a tergo, et plurima passæ appellant ad littora Phrygia. Locus est in medio mundo inter tellurem et mare, et oras sidereas, fines triplicis orbis, unde spectatur quodcumque est uspiam, tametsi distet regionibus; et omnis sonus permeat ad sinuosas aures. Fama illum obtinet, atque posuit sibi sedem in supremo fastigio: et dedit innumeros ingressus, ac mille ostia domui: nullisque portis obturavit aditus.

*****

'res, i. e. communis utilitas.' Tunc Bas. Med. et alii *patr. vincit*.—31 Mor. et sex alii *ante aras st.*—33 Cod. Menard. *Cæptumq. sacr.* Heins. putat pro *cætumq.*—34 Thuan. *Suppositam...cervam*; sed tum Burm. monet *Mycenide* dicendum esse.—35 Quidam, *qua licuit*. Td ubi abest a Zulichem. *rd est a* fragm. Boxh. Unus Leid. *lenitaque*; hinc Heins. scribendum existimat, *Ergo, qua decuit, lenita cæde Diana, Ut pariter*.—39 Pat. unus *terramque*.—40 Berolin. *gemini confin.* cum hac explicatione, 'superioris et inferioris.'—41 Barthius, ad Stat. Theb. i. 200. corr. *quantis reg.* sed non persuadet Burm.—42 Voss. *Aspicitur*; Heins. conj. *Accipitur*. Tunc pr. Med. *penetrantque*.—43

NOTE

patrem se esse quodammodo oblitus est, cum illam aris addixit ut regis nomine Græcis omnibus consuleret. Cujus quidem pravo exemplo nonnulli inepte reges ad impia facta subditorum causa videntur hortari.

32 *Victa*] Ut hinc, sed multo magis ex Abrahamo, cujus cultro Isaacum filium Angelus subtraxit, Deum peccantium morte nequaquam gaudere intelligatur.

34 *Mycenida*] Iphigeniam, Mycenis oriundam; quam quidem in Tauricam regionem avectam scripsit Euripides; alii negant.

36 *Phœbes*] Dianæ, quæ Phœbi soror.

38 *Phrygia*] Minore, scilicet, quæ et Troas dicitur.

40 *Tripticus*] In tres partes divisi, cælum, mare, et terram.

Innumerosque aditus, ac mille foramina tectis
 Addidit, et nullis includit limina portis. 45
 Nocte dieque patent. Tota est ex ore sonanti:
 Tota fremit: vocesque refert: iteratque quod audit.
 Nulla quies intus, nullaque silentia parte.
 Nec tamen est clamor, sed parvæ murmura vocis:
 Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis 50
 Esse solent: qualemve sonum, cum Jupiter atras
 Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
 Atria turba tenent: veniunt leve vulgus, euntque:
 Mixtaque cum veris passim commenta vagantur
 Millia rumorum: confusaque verba volutant. 55
 E quibus hi vacuas implent sermonibus aures:
 Hi narrata ferunt alio: mensuraque ficti
 Crescit; et auditis aliquid novus adjicit auctor.
 Illic Credulitas, illic temerarius Error,
 Vanaque Lætitia est, consternatique Timores, 60
 Seditioque repens, dubioque auctore Susurri.
 Ipsa quid in cœlo rerum, pelagoque geratur,
 Et tellure, videt, totumque inquirat in orbem.

Pervii sunt die et nocte. Tota est ex ære acuto; tota fremit; et reddit sonos, et repetit quod audit. Nulla quies intus, et nullibi silentium. Neque tamen est vociferatio, sed susurri submissæ vocis: qualis solet esse fremitus fluctuum æquoris, si quis ex longinquo accipiat; vel qualem strepitum ultima tonitrua reddunt cum Jupiter perculit nebulas atras. Multitudo occupat atria; plebs intrat atque prodit. Mille rumores falsi hinc inde errant una cum veris, et voces permixtæ volvantur. Atque ex omnibus hi referciunt inanem aërem sermonibus: alii portant alio quæ prolata sunt, et modus falsi augetur; atque aliquis auctor aliquid addit acceptis. Illic est Credulitas, illic Error imprudens, et inane Gaudium, et Pavores attoniti, et Seditio repens, et Susurri incerto auctore. Ipsa cernit quid rerum agatur in cœlo, et in mari, et sollicita est de toto mundo.

~~~~~  
 Multi vett. *summ.* locum sib. et plurimi sib. *fecit.*—46 *Patent* ex quart. Med. et duobus aliis pro vulg. *patet.* Tunc ore probat Gruterus; vulg. *ære.*—49 Jun. *murm. lingua.*—51 Multi, *attas:* Leid. tert. a manu prima, *actas*, non improbante Burm.—53 *Tenent* ex quinque scriptis; vulg. *tenet.*—54 Strozze liber, *cum veris pariter.*—56 Quidam *serm. auras.*—57 Plurimi Codd. et Edd. *fer. aliis.*—60 Berolin. *prosternatique.*—61 *Repens* de suo Heins. dedit pro vulg. *recens:* in uno Leid. erat *nocens.* Deinde N. auct. *susurra.*—63 Berolin. *requirit;* et Menard.

NOTE

62 *Ipsa quid*] Famigationis filies, Megaronides in Plauti Trinummio: cœnipetas forenses, belle depingit 'Sciunt id, quod in aures rex regi-

FAB. III. Cynus in Avem.

FAMA cum per orbem Graiorum adventus ad expugnandum Ilium venisset, et in Troade classes apparuissent, primus in congressu bellantium Protesilaps Iphicli filius ab Hectore est interemtus. Dein novissime Cynum, Neptuni filium, qui nullo telo interimi poterat, Achilles, cum diu in certamine victoriae contentio esset, et frustra in eum tela eminus jaceret, Menete Lycio prius interemto, stricto ense persequens, præcipitatum supra saxum eliso gutture pressit. Qui priusquam spoliaretur armis ab eo, Neptunus eum parens in volucrem ejusdem nominis contulit, ne nominis aboleretur perpetuitas.

FECERAT hæc notum, Graias cum milite forti
 Adventare rates: neque inexpectatus in armis 65
 Hostis adest. Prohibent aditu, littusque tuentur
 Troës: et Hectorea primus fataliter hasta,
 Protesilæ, cadis: commissaque prælia magno
 Stant Danaïs: fortisque animæ nece cognitus Hector.
 Nec Phryges exiguo, quid Achaia dextera posset, 70
 Sanguine senserunt. Et jam Sigæa rubebant

III. *Hæc vulgaverat, naves Græcas adesse cum strenua manu: neque hostis accedit non expectatus in armis. Trojani prohibent eum accessu, et defendunt littus; atque primus occumbis fataliter jaculo Hectoreo, Protesilæ; et prælia incepta, et strenua animæ, nec dum cognitus Hector magno veniunt Græcis. Neque Trojani egerunt paucis sanguine quid Græca manus posset. Et jam littora Sigæa rube-*

accurrit in orb.—66 Vulg. prohibentque aditus: in libris vett. 70 que omis. Heins. suadet aditu.—68 Leid. tert. præmissaque. Mox Berolin. præl. damno.—69 Fortisque e corr. Zulichem. receperunt Heins. et Burm. pro vulg. fortisq. Dein pro nece multi habent neque; Berolin. nam. Refingebat olim Heins. neque inagnitus Hect.—70 In quibusdam scribitur Achaica.—71 Plurimi

NOTÆ

næ dixerit. Sciunt quod Juno fabulata est cum Jove. Sciunt quæ neque futura, neque facta sunt. Tamen illi sciunt, &c.

67 *Fataliter*] Oraculo monitus fuerat ne ad Trojanum bellum proficisceretur; ibi namque perituum. Atque in fati erat occubiturum illum qui primus ex Græcis in littus Trojanum excenderet: 'Sors quoque nea-

Delph. et Var. Clas.

cio quem fato designat,' &c. Epistola Laodamiæ.

69 *Fortisque*] Trojanos dicit fortes magno Danaïs constitisse. Vide interpretationem; deinde et clariss. Heinsii notas.

70 *Phryges*] Seu Trojani, quos Phrygiam minorem seu Troadem tenuisse jam sæpe diximus.

71 *Sigæa*] Promontorium Trojæ 5-D

Ovid.

Littora: jam leto, proles Neptunia, Cynus
 Mille viros dederat: jam curru instabat Achilles,
 Troaque Peliacæ sternebat cuspidis ictu
 Agmina: perque acies aut Cynum aut Hectora quærens,
 Congreditur Cycno: decimum dilatus ir annum 76
 Hector erat. Tum colla jugo candentia pressos
 Exhortatus equos, currum direxit in hostem:
 Concutiensque suis vibrantia tela lacertis,
 Quisquis es, o juvenis, solatia mortis habeto, 80
 Dixit, ab Hæmonio quod sis jugulatus Achille.
 Hactenus Æacides. Vocem gravis hasta secuta est.
 Sed quanquam certa nullus fuit error in hasta;
 Nil tamen emissi profecit acumine ferri:
 Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu; 85
 Nate Dea, (nam te fama prænovimus,) inquit

bant sanguine: jam Cynus filius Neptuni morti opposuerat mille viros. Achilles jam insidebat curru, et conficiebat catervas Trojanas ictu mucronis Peliaci; atque lustrans per agmina aut Cynum aut Hectorem, incurrit in Cynum: Hector erat servatus in annum decimum. Tum mulcens equos habentes albas cervices onustas jugo, direxit currum in hostem; atque librans tremens hastile suis brachiis, Quisquis es, inquit, o juvenis, habeto solamen obitus, quod sis muctatus ab Achille. Hactenus Æacides. Ponderosum hastile secutum est vocem. Sed quamvis nullum vitium fuit in certo telo, nihil tamen promovit mucrone ferri impulsus: atque ut percussit tantum pectus ictu vano, Fili Deæ, ait ille, nam te ante cognovimus fama,

vett. signata rub.—72 Gron. prol. *Stheneleia*.—73 In quibusdam jam curru stabat Achilles; vel currus stabat Achillis.—74 Pro totaque ex Med. Heins. recepit Troaque, quia Τρῶς et Τρῶς et Τρῶς et Τρῶς dicitur.—76 Tert. Med. et Fl. S. Marci Congr. Cynum.—77 Candentia ex decem scriptis dedit Heins. pro vulg. canentia.—78 Berolin. Exhortatur...curr. dimisit.—79 Pro suis Bothius vult legere feris. Unus Voss. Vulcania tela, quæ Vulcanus fabricaverat. Sed Pelias hasta donum erat Chironis, quanquam a Vulcano armata ferro credebatur. Bothius tamen præfert Vulcania.—80 Vulg. Dixit solamen habeto Mortis. Alterum rotundius visum Heinsio.—81 Arg. et Thysii Qui sis; unde Heins. suadet, qui sis jugulandus.—84 Quinque tam. admissi, quod elegantius Burm. videtur, ut admissæ aquæ, admissi equi: Berolin. et Jun. amissi; unus Leid. excussi.—85 Berolin. concutit ict. —86 V. et Heidelb. D.

NOTÆ

vidimus quoque Sigæum.

76 Decimum] Decennalis fuit Trojæ

74 Peliacæ] Ex Pelio monte recisæ; obsidio.

quæ Pelias ideo dicitur; et, Ipse 82 Æacides] Achilles est, Pelei et suas quamvis vires iniberet Achilles, Thetidis filius, Æacides ab avo Æaco Missa graves ictus Pelias hasta da- dictus. bat.

Ille, quid a nobis vulnus miraris abesse ?
 (Mirabatur enim.) Non hæc, quam cernis, equinis
 Fulva jubis cassis, neque onus cava parma sinistra
 Auxilio mihi sunt : decor est quæsitus ab istis. 90
 Mars quoque ob hoc capere arma solet. Removebitur omne
 Tegminis officium ; tamen indestrictus abibo.
 Est aliquid, non esse satum Nereide, sed qui
 Nereaque, et natas, et totum temperet æquor.
 Dixit : et hæsurum clypei curvamine telum 95
 Misit in Æaciden : quod et æs, et proxima rupit
 Terga novena boum : decimo tamen orbe moratum.
 Excudit hoc heros : rursusque trementia forti
 Tela manu torsit : rursus sine vulnere corpus,
 Sincerumque fuit, nec tertia cuspis apertum, 100
 Et se præbentem valuit destringere Cycnum.
 Haud secus exarsit, quam Circo taurus aperto,
 Cum sua terribili petit irritamina cornu
 Poeniceas vestes, elusaque vulnera sentit.

cur stupes quod intacti simus ? (namque stupidus hærebat.) Non hæc galea flava, quam vides, equinis jubis, neque scutum curvum onus sinistra sunt mihi ad utilitatem ; decorum est petatum per ista. Mars etiam ea gratia consuevit induere arma. Omne auxilium armorum tolletur ; tamen discedam invulneratus. Est aliquid non esse natum Nereide, sed qui regat Nereum, et ejus filias, et universum mare. Dixit, et intorsit in Æaciden jaculum adhæsurum umboni clypei ; quod penetravit et æs, et coria novem boum : decimo tamen tegmine repressum, heros illud excudit, rursusque impulit strenua dextera vibrans hastile ; rursus corpus fuit integrum sine plaga : neque tertius mucro potuit vulnerare Cyenum se exhibentem. Non aliter excanduit, quam taurus Circo spatioso, cum incurrit cornu fulmineo in vestes purpureas sua

fama jam te pr. Med. prævidimus ; pr. Gron. prævenimus.—90 Gron. pr. Auxilium, ut Remed. Amor. 528.—91 Francius malebat, ob hunc. Septem, remov. ecce ; Med. unus hujus ; Berolin. omne.—92 Berolin. indestrictus.—94 Temperet ex N. duobus Med. et uno Strozze dedit Heins. pro vulg. temperat.—97 Cant. et unus Heins. ære moratum. Voss. et Menard. orbe resistit.—98 Ante Heins. edebatur Excipit hoc : meliores habent Excudit.—101 Alii val. distin-

NOTÆ

88 *Equinis jubis*] Iis vero galearum cristas decorare quoque solebant heros : hinc illud Virgil. 'cristaque hirsutus equina.'

93 *Nereide*] Qualis fuit Thetis Achillis mater ; quam gloriam Cyc-

nus, qui Neptunum ipsum patrem haberet, quanquam modeste, extenuat tamen.

97 *Terga*] Id est, novem terga quibus clypeus constabat.

104 *Pæniceas*] Effigies hominum

Num tamen exciderit ferrum considerat hastæ. 105
 Hærebat ligno. Manus est mea debilis ergo;
 Quasque, ait, ante habuit vires effudit in uno.
 Nam certe valuit, vel cum Lyrnesia primus
 Mœnia disjeci; vel cum Tenedonque, suoque
 Eetioneas implevi sanguine Thebas; 110
 Vel cum purpureus populari cæde Caycus
 Fluxit; opusque meæ bis sensit Telephus hastæ.
 Hic quoque tot cæsis, quorum per littus acervos
 Et feci, et video, valuit mea dextra, valetque.
 Dixit: et ante actis veluti male crederet, hastam 115

irritamenta, et sentit impetum deceptum. Respicit tamen num ferrum hastæ lapsum sit. Ligno affixum erat. Mea igitur dextru est infirma: atque emisit in uno, vires quibus pollebat. Nam profecto fortis fuit, vel cum primus dirui muros Lyrnesios; vel cum sparsi Tenedon, et Thebas Eetioneas suo sanguine; vel cum Caycus fluxit ruber cruore populari, et Telephus bis expertus est vim meæ lanceæ. Manus mea etiam hic potens fuit, tot interfectis, quorum feci cumulos per littus et cerno; atque fortis est. Dixit; et quasi parum consideret ante factis, impulit

gere: Berolin. abstringere.—104 Alii Phœniceas vel Puniceas.—106 Unus Heins. Man. hæc mea.—107 Tert. Leid. et Med. et Berolin. in unum.—109 Disjeci Heins. dedit ex quinque vett. alii dejeci.—110 In quibusdam vett. Edd. legebatur Solus Echionias impl.—112 Berolin. et alii bis sentit.—114 Bothius putat, ipsius vi sententiæ legendum Et vidi, et video, quibus pulchre respondent valuit m. d. valetque.—115 Fl. et Fr. hastæ; unde Heins. conj. et ante actæ cæsi male crederet hæc

NOTÆ

coccineis seu rutilis indutas vestibus, quas stramento aut sæno farciebant, tauris in arena obiectare sunt soliti, quo eos ad pugnam irritarent.

107 Uno] Cycno, scilicet.

108 Lyrnesia] Fuit Lyrnessus urbs Troadis, Hippodamiæ Briseidos patria; de qua multa in præcedentibus vidimus.

109 Tenedon] Quæ insula Trojano littori opposita, decennali illo bello cum multis aliis a Græcis fuit direpta.

110 Eetioneas] Thebas dicit Ciliciæ, in quibus regnavit Eetion, Andromache pater: pro Trojanis enim arma sumserunt.

111 Caycus] Fluvius Mysiæ; nam et hanc regionem Græci, cum multis aliis, ne Trojanis auxilio essent, devastarunt.

112 Telephus] Herculis fuit filius ex Auge nympha, Mysorum rex, qui, cum Græcos ad Trojam proficiscentes transitu prohiberet, ab Achille est vulneratus. Insanabile erat vulnus; quamobrem ille ad oraculum confugit, a quo, eadem qua vulneratus fuerat hasta sanandum esse vulnus edoctus, Achilli reconciliatus cuspidis ærugine pristinae valetudini restitutus est.

Misit in adversum Lycia de plebe Menœten :
 Loricamque simul, subjectaque pectora rupit.
 Quo plangente gravem moribundo vertice terram,
 Extrahit illud idem calido de vulnere telum :
 Atque ait ; Hæc manus est, hæc, qua modo vicimus, hasta.
 Utar in hunc isdem : sit in hoc precor exitus idem. 121
 Sic fatuş, Cycnumque petit, nec fraxinus errat ;
 Inque humero sonuit non evitata sinistro.
 Inde, velut muro solidave a caute, repulsa est.
 Qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cycnum 125
 Viderat, et frustra fuerat gavisus, Achilles.
 Vulnus erat nullum : sanguis erat ille Menœtæ.
 Tum vero præceps, curru fremebundus ab alto,
 Desilit : et nitido securum cominus hostem
 Ense petens, parmam gladio, galeamque cavari 130
 Cernit, et in duro lædi quoque corpore ferrum.

hastam in adversum Menœten, ex plebe Lycia ; atque transfixit simul thoracem, et pectus subjectum. Quo obeunte et percutiente durum solum capite, eripit illud idem hastile ex vulnere calido, atque, inquit, Hæc est dextra, hæc est lancea, qua modo vicimus ; utar in hunc isdem, oro idem sit successus contra hunc. Sic locutus, et petit Cycnum, neque hasta aberrat, atque non elusa strepitum edidit in sinistro humero. Inde repulsa est tanquam a muro aut rupe firma. Achilles tamen adverterat Cycnum infectum sanguine qua parte tactus fuerat, et incassum lætatus erat. Plaga nulla erat ; ille fuit sanguis Menœtæ. Tum vero furcens præceps descendit ab excelso curru, atque petens cominus gladio corusco hostem tutum, videt scutum atque cassidem penetrari gladio, et ferrum etiam retundi in rigido corpore.

~~~~~

ta, ut agere fulmina, tela, &c.—116 *Menaten* e dnobis R. dedit Heins. pro vulg. *Nameten*. Sprotii Cod. *media de plebe*, quod repetitum ex lib. v. 207. putat Burm. Plures *Lycia de gente*.—118 Med. *Quo fardante*. Sed *plangere* usitatum in hac re Heins. probat ad III. 125. Deinde *gravi* Berolin. *Vertice* Heins. ex tribus Mss. reposuit, cum antea *pectore* legebatur.—120 V. et octo alii *mod. vincimus*.—121 Olim edebatur *Utar in hoc idem*. Postremum emendavit Const. Fanens. in *hunc* autem e melioribus recepit Heins. qui et *fatur* mutavit in *fatus* auctoritate quatuor Mss. Pal. sec. *vertat in hunc*, ut I. 236. 'Vertitur in pecudes.'—123 Leid. unus et alius Heins. *devitata*, ut II. 605.—127 Vulg. *sanguis fuit*. Sed Burm. e Cant. et uno Heins. *erat*, ut sit venusta et necessaria repetitio.—128 Berolin. *curr. præc.* Fr. et duo alii *furibundus*.—129 Unus Heins. et Bas. *et nudo securum*.—130 Heidelb. *Ens. petit*.—131 Pro et Bothius corr. at. Gifanius Ind. Lucret. in *invalidus* legit et *induro*. Faber

NOTÆ

116 *Lycia*] Nam et Lycii, tametsi 122 *Fraxinus*] Hasta ex fraxino
 in diversa ora et ad Mediterraneum decisa.
 siti, Trojanis auxilio erant.

Haud tulit ulterius: clypeoque adversa reducto
 Ter quater ora viri, capulo cava tempora pulsat:
 Cedentique sequens instat; turbatque, ruitque,
 Attonitoque negat requiem. Pavor occupat illum, 135
 Ante oculosque natant tenebræ: retroque ferenti
 Aversos passus medio lapis obstitit arvo.
 Quem super impulsus resupino pectore Cycnum
 Vi multa vertit, terræque affixit Achilles.
 Tum, clypeo genibusque premens præcordia duris, 140
 Vincla trahit galeæ: quæ presso subdita mento
 Elidunt fauces, et respiramen iterque
 Eripiunt animæ. Victum spoliare parabat:
 Arma relictæ videt: corpus Deus æquoris albam
 Contulit in volucrem; cuius modo nomen habebat. 145

Non amplius passus est, et clypeo repetito ter quater percutit vultum viri, et depressa tempora capulo. Atque persequens urget cedentem, atque turbat, et agit, et recusat quietem exterrito. Pavor illum corripit, et caligo observatur oculis: et saxum in medio campo obstitit retro ferenti aversos gressus. Super quod Achilles deiecit magno nisu impulsus Cycnum pectore resupino, atque in terram dedit. Tum urgens pectus clypeo et validis genibus, trahit retinacula cassidis, quæ subjecta mento presso frangunt gulam, atque tollunt spiritum et viam anhelitus. Volebat exuere victum: advertit arma relictæ. Deus maris mutavit corpus in avem candidam, cuius modo habebat nomen.

conj. in nudo.—132 Olim, gladioque pro clypeoq. et pro reducto multi, relecto, rejecto, recepto, relicto, remoto.—133 Berolin. cap. et cav.—134 Cedentiq. Heins. dedit ex plurimis Codd. pro vulg. Cedentemq.—137 Berolin. Adversos. Deinde Meursius ad Lycoph. 233. legit obst. armo: alius alvo.—138 Berolin. resup. corpore.—139 Affixit ex multis vett. alii affixit, vel infixit: nonnulli etiam affigit.—142 Heins. vult elidunt; et seq. vs. Eripiant. Pro Elidunt N. habet Concludunt, vel Collidunt.—144 Langerm. relict. loco.—145 Berolin. nom.

NOTÆ

134 *Turbat*] Etiamnum hodie nonnullos dicunt carminibus et amuletis ita adversus vim omnem quæ eminus paretur esse præmunitos, ut nisi cominus opprimendo et suffocando superari queant. Quanquam per virtutem inviolabiles suos heroes finxisse veteres magis crediderim.

145 *Volucrem*] Cycnum, scilicet,

cuius alitis Cycnum, alium Stheneli filium, l. II. formam quoque induisse vidimus. Ex hac autem transmutatione, post fata maxime vivere bonos, quorum virtutibus nihil amplius aut invidia aut inimicorum impetus possint detrahere, pronum est mente consequi.

FAB. IV. Cænis in Virum invulnerabilem.

SUPERATO Cycno, inter epulas Achilles ceterique Achivum admirantur corporis duritiam, quod toties hasta a corpore ejus esset repulsa : quæ admiratio a Nestore sene doctissimo speciosiore exemplo infirmatur. Retalit enim sua ætate Cænim Elati filiam fuisse, quæ propter pulchritudinem a Neptuno compressa sit ; data venia ob injuriam, ut in virum mutata nullo telo interfici posset. Hic cum Pirithoi Ixionis filii nuptiis interesset, ducta Hippodamia, et Eurytus inter Centauros vino incitatus in nuptam novam impetum fecisset, ceteri prosiluisse Lapithæ atque Centauri, nuptias frequentantes. Ideoque cum cædes maxima esset exorta, plurimique ex utraque parte ob raptum matronarum concidissent ; eo quod inviolabilis iste restaret, ab universis, qui ex cæde reliqui fuerunt, novissime impetu facto, congestisque in eum arborum truncis, spiritum reddere coactus est. Tamen illius non immemor Deus Neptunus, a quo speciosum munus acceperat, supradictum in volucrem sui nominis transfiguravit.

Hic labor, hæc requiem multorum pugna dierum
Attulit : et positis pars utraque substitit armis.
Dumque vigil Phrygios servat custodia muros ;
Et vigil Argolicas servat custodia fossas :
Festa dies aderat qua Cycni victor Achilles 150
Pallada vittatæ placabat sanguine vaccæ.
Cujus ut imposuit prosecta calentibus aris,
Et Dis acceptus penetravit in æthera nidor ;

IV. Hic labor, hoc certamen causa fuit induciarum multorum dierum ; et pars utraque requievit, omissis armis. Et dum vigil præsidium custodit mænia Trojana ; et vigil custodia servat munitiones Græcas, festa dies erat, qua Achilles victoria potitus adversus Cycnum sacrum faciebat Minervæ sanguine vaccæ vittatæ. Cujus postquam imposuit exta calidis altaribus, et nidor Diis gratus pervenit in

habebit.—149 Septem, in quibus V. Med. Gron. pr. custodia flammæ, quod de ignibus (Horat. Od. i. 10. 15.) posse capi Burm. monet : unus Bas. portas : unus Heinsii valles ; unde Heins. conj. vallos.—151 Ante Heins. mactatæ vaccæ.—153 Regius, Dis exceptus, quo bene aviditatem Deorum notari putat

NOTÆ

149 Argolicas] Fuit Argolis regio Græcis, nonnunquam sumitur.
 Peloponnesi, quæ pro tota Græcia, 152 Prosecta] Extæ dicit, quæ primo resecta Diis adolebant.

Sacra tulere suam : pars est data cetera mensis.
 Discubuere toris procures; et corpora tosta 155
 Carne replent: vinoque levant curasque sitimque.
 Non illos citharæ, non illos carmina vocum,
 Longave multifori delectat tibia buxi :
 Sed noctem sermone trahunt: virtusque loquendi
 Materia est. Pugnam referunt hostisque suamque. 160
 Inque vices adita atque exhausta pericula sæpe
 Commemorare juvat. Quid enim loqueretur Achilles ?
 Aut quid apud magnum potius loquerentur Achillem ?
 Proxima præcipue domito victoria Cycno
 In sermone fuit. Visum mirabile cunctis, 165
 Quod juveni corpus nullo penetrabile telo,
 Invictumque ad vulnera erat, ferrumque terebat.

cælum, sacra habuerunt suam partem: reliqua est adhibita mensis. Accubuerunt excelsis lectis; et satiaverunt corpora carnibus assis, et leniunt mero et solitudines et sitim. Neque lyra, neque carmina cantata, vel longa tibia buxi multifori illos oblectat: sed transigunt noctem colloquiis; atque virtus est materia discursus. Narrant certamina hostium atque sua. Atque gratum est vicissim narrare discrimina crebro tentata atque exacta. Quid enim diceret Achilles? vel quid potius memorarent apud magnum Achillem? Ultima victoria præsertim victo Cycno commemorata fuit. Visum mirabile omnibus quod corpus esset juveni nullo jaculo violabile, neque plagis obnoxium, atque ferrum retunderet. Æacides hoc mirabatur,

~~~~~  
 Burm. nidore enim pasci Deos creditum esse.—154 Leid. et Sprotii *maxima mensis*.—156 O. et unus Heins. *animumque sitimque*: alius Leid. et Sprotii, *curasque*.—158 *Longave* est a melioribus; vulgo *Longaque*. Deinde alii habent *multisoni*; N. et alii *multifidi*. Pr. V. etiam cum fragm. Theatin. O. et sex aliis *delectant*. A. *delectant carmina*. Pro buxi etiam Maz. *cornu*.—160 *Pugnam suamque* Burm. dedit ex S. Marci, V. sec. Pal. tribus Med. aliisque: vulg. *pugnas suas*.—161 Pr. Gron. et duo alii *exacta peric.*—163 Beroñ. *pot. loqueretur*.—164 *Plurimi domiti...Cycni*.—166 *Juveni* ex Codd. Heins. dedit pro vulg. *juvenis*. Med. quoque *corp. nulli penetr.* nonnulli etiam Codd. *nullq. ferabilis testu*.—167 *Ad vulnera* est ex Urbin. Thuan. duobus Med. pr. Hamburg. et aliis; tres etiam *ad vulnus*: vulg. *a vulnere*. Deinde verumque prim. Gron. et Med. *mirumque ferebat vel terebat* Fr. *ferebat* magno numero codices:

NOTE

154 *Pars est data*] Solebant enim veteres sacrificiis peractis ad epulas et convivia sese convertere, Deorum laudem cum lætitia celebrantes.

155 *Tosta*] Namque elixa heroicis temporibus non vescebantur.

159 *Virtus*] Utinam vero nostris

hominibus plerisque, quod Ethnicis solenne fuit, alicujus momenti esse videretur.

161 *Inque vices*] Sua quisque suo ordine commemorabat.

163 *Quid apud*] Quando eveniet istud inter Christianos plurimos, ut,

Hoc ipsum ~~Æacides~~, hoc mirabantur Achivi.

Cum sic Nestor ait: Vestro fuit unicus ævo

Contemptor ferri, nulloque forabilis ictu

170

Cycnus. At ipse olim patientem vulnera mille,

Corpore non læso, Perrhæbum Cænea vidi:

Cænea Perrhæbum, qui factis inclytus Othryn

Incoluit: quoque id mirum magis esset in illo,

Fœmina natus erat. Monstri novitate moventur,

175

Quisquis adest: narretque rogant. Quos inter Achilles,

Dic age, (nam cunctis eadem est audire voluntas,)

O facunde senex, ævi prudentia nostri;

Quis fuerit Cæneus, cur in contraria versus;

Qua tibi militia, cujus certamine pugnae

180

Cognitus; a quo sit victus; si victus ab ullo est.

Tum senior: Quamvis obstet mihi tarda vetustas;

Græci hoc admirabantur: cum ita Nestor loquitur: Cygnus fuit solus vestra ætate securus ferri, et nullo ictu penetrabilis. At ego quondam aspexi Cæneum Perrhæbum ferentem mille ictus corpore illæso: qui celeberrimus actis frequentavit Othryn: et ut illud magis esset stupendum in eo, natus erat fœmina. Quicumque adest tanguntur novitate prodigii, atque orant ut referat. Inter quos Achilles, Narra, quæso, o diserte senex, prudentia nostri sæculi, (nam omnes cupiunt cognoscere eadem) quis fuerit Cæneus; quamobrem in aliam formam mutatus; quo bello, cujus contentionis discrimine tibi cognitus; a quo sit superatus, si a quoquam est domitus. Tum senex: Quanquam mihi obsit longa senectus, multorumque sim ob-

tenebat Cant. O. et tres alii: ferebat quatuor.—168 Ipsum ex tert. Med. et quinque aliis dedit Heins. vulg. ipse.—173 Berolin. qui fractis.—175 Berolin. novitate movebat.—177 Pr. V. alique septem cum Arund. aud. voluptas.—179 Heidelb. curque in contr.—182 Bas. quamv. obstat; et vs. seq. fugiunt.

NOTÆ

sue originis memores, lædi se credant, cum turpe quid coram illis, aut admittitur, aut narratur?

168 *Achivi*] Græci, qui et Achæi ab Achaia quam incoluerunt.

169 *Nestor*] Nelei fuit filius, rex Pyli, ætate, eloquentia, et prudentia sua clarus.

172 *Perrhæbum*] Fuerunt Perrhæbi Thessaliæ populi, qui, a Lapithis devicti, in Pindi montana confugerunt.

Cænea] Elati Lapitharum regis fuit filia, in marem mutata, Cænis; cujus ex Poëta jucundius poteris cognos-

cere historiam.

173 *Othryn*] Qui mons est Thessaliæ.

177 *Nam cunctis*] Satis credis Græcorum Romanis perspectam fuisse urbanitatem, quæ nescio quam, ut vocant, Christianorum plurimorum *Charitatem* superet? Re ipsa homines saltem fuerunt Ethnici; nostri plerique fictis nominibus superbiunt; atque verbis inanibus maxima quæque agunt.

179 *Contraria*] In marem.

Multaque me fugiant, primis spectata sub annis;
 Plura tamen memini: nec, quæ magis hæreat illa,
 Pectore res nostro est, inter bellique domique 185
 Acta tot. Ac si quem potuit spatiosa senectus
 Spectatorem operum multorum reddere; vixi
 Annos bis centum: nunc tertia vivitur ætas.
 Clara decore fuit proles Flateia Cænis,
 Thessalidum virgo pulcherrima; perque propinquas, 190
 Perque tuas urbes, (tibi enim popularis, Achille,)
 Multorum frustra votis optata procorum.
 Tentasset Peleus thalamos quoque forsitan illos;
 Sed jam aut contigerant illi connubia matris,
 Aut fuerant promissa, tuæ. Nec Cænis in ullos 195
 Denupsit thalamos: secretaque littora carpens
 Æquorei vim passa Dei est: ita Fama ferebat.
 Utque novæ Veneris Neptunus gaudia cepit;

litus quæ vidi prima ætate, recorder tamen plurimorum: neque est quicquam quod tenacius affixum sit memoriæ nostræ inter tot facta pace et bello, quam illud. Et si longa vetustas potuit præstare aliquem multorum factorum, vixi annos ducentos; nunc tertia ætas agitur. Cænis Elati filia inclita fuit forma, puella pulcherrima Thessalarum: et frustra fuit petita votis multorum procorum per urbes vicinas, et per tuas, Achille: namque tibi fuit popularis. Forte etiam Peleus petisset illos thalamos: sed aut jam illi obtigerant conjugia genitricis tuæ, aut fuerant concessa. Neque Cænis nupta est in ullos thalamos; atque ambulans in littore remoto compressa est a Deo maris potenti. Sic rumor increbruerat. Et postquam Neptunus potitus est voluptate novæ Veneris, Tua desideria, inquit, con-

Alii etiam longa, vel magna vetust. Berolin. quidem cara, quod Bothius putat care. Alii longa, vel tarda senectus.—183 O. et duo alii sub armis; Leid. antris.—184 Pro Plura Med. quart. Plena: alter Multa. Deinde unus Heins. et Berolin. hæc. ulla, ut et alter Hamburg.—185 Alij belliq. domusq.—187 Nonnulli suspicantur excidisse post reddere apodosin, atque hæc inculcant: reddere certe Me potuit, vidi qui tot jam sæcula; vixi, &c. Mor. unus pro vixi exhibet duxi; et vs. seq. ducitur; et hoc etiam pr. Gron. et Sixii: Bas. Arund. et alter Mor. jungitur.—192 Bersm. et Menard. Multorumque fuit votis opt. proc. Nonnulli, in quibus Fl. N. Thuan. Mor. Multorumque fuit spes invidiosa procorum; qui vs. lib. ix. init. occurrit.—194 In Berolin. aut omiss.—195 Berolin. in illos.—197 Sec. Pal. hoc ita fata ferebant.—198 Bas. gaud. sumsit: V. et N. sensit.—

NOTE

188 *Bis centum*] Ut ita falsos liqueat
 qui tres Nestoris ætates per triginta
 annorum sæcula minora metiuntur;
 nisi ipse Poëta falsus est.

197 *Ita Fama*] Ecce prudentiam
 senis, qui certa quæ satis non vide-
 bantur ad famæ fidem remittit.

Sint tua vota licet, dixit, secura repulsæ ;
 Elige quid voveas. Eadem hoc quoque Fama ferebat, 200
 Magnum, Cænis ait, facit hæc injuria votum
 Tale pati nil posse mihi : da fœmina ne sim :
 Omnia præstiteris. Graviore novissima dixit
 Verba sono : poteratque viri vox illa videri :
 Sicut erat. Nam jam voto Deus æquoris alti 205
 Annuerat : dederatque super, ne saucius ullis
 Vulneribus fieri, ferrove occumbere posset.
 Munere lætus abit : studiisque virilibus ævum
 Exigit Atracides, Peneiaque arva pererrat.
 Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus : 210
 Nubigenasque feros, positis ex ordine mensis,
 Arboribus tecto discumbere jusserat antro.

ceditur, sint tuta ab omni repulsa, dispice quid cupias. Idem rumor etiam istud prædicabat. Hoc dedecus, inquit Cænis, facit magnum votum, me nihil posse pati simile. Fac ne sim fœmina, omnia feceris. Protulit ultimas voces voce majore, atque ille sonus poterat videri masculi, qualis erat. Nam jam Deus profundi maris audierat vota ; atque insuper fecerat, ne posset vulnerari ullo modo, vel occidi ferro. Hilaris dono discedit ; atque Atracius transigit ætatem studiis virilibus, et exspatiatur per campos Peneios. Filius temerarii Ixionis duxerat Hippodamen, atque curaverat sævos nubigenas discumbere mensis ex ordine constitutis in spelunca velata

200 *Hoc* Heins. dedit ex melioribus : Fr. et plures alii hæc : in vulg. Edd. hoc et hæc omnino omiss. — 202 *Nil p. mihi est ex sec.* Pal. pr. Gron. quart. Med. et multis aliis : vulg. *jam p. nihil* : Urbin. et unus R. *da p. nihil* : da, &c. quod Heins. elegans videbatur. — 203 *Cant. noviss. duxit.* — 205 *Pr. V. et Med. er. jam jam.* — 207 *Quinque libri Vuln. fieret.* — 209 *Bas. Patereiaque.* Unus Heins. *Peneaq. rura frequentat* : Fragn. Theatin. et quatuor alii *tenebat* ; unus

NOTE

203 *Graviore*] Quia in marem mutata : hoc est, quia effœminatus qui erat, graviore viri mores induit. Qua ex fabula ab hominis voluntate penderè per Deum ipsum quæcumque ad bonum suum spectant non male colligas. Namque Deus volentem a se non modo non destituit, quin insuper ut ea velit porro quæ ipse facit, hortatur.

209 *Atracides*] Cæneus Thessalus : fuit enim Atrax, seu Atracia, Thessaliæ oppidum.

Peneia] Per quæ Peneus Thessaliæ fluvius volvitur.

210 *Hippodamen*] Jam exponit Nestor, qua militia Cæneum cognoverit.

Audaci] Pirithoum dicit Ixionis filium ; qui quidem Ixion Junonem etiam de stupro interpellare est ausus ; qua re a Jove intellecta nubem illi Junonis specie supposuit, unde nati Centauri.

211 *Nubigenas*] Centauros nube genitos.

Hæmonii proceres aderant; aderamus et ipsi:
 Festaque confusa resonabat regia turba.
 Ecce canunt Hymenæon: et ignibus atria fumant: 215
 Cinctaque adest virgo matrum nuruumque caterva,
 Præsignis facie. Felicem diximus illa
 Coniuge Pirithoum: quod pæne fefellimus omen.
 Nam tibi, sævorum sævissime Centaurorum
 Euryte, quam vino pectus, tam virgine visa. 220
 Ardet: et ebrietas geminata libidine regnat.
 Protinus eversæ turbant convivia mensæ:
 Raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.
 Eurytus Hippodamen, alii, quam quisque probarant,
 Aut poterant, rapiunt: captæque erat urbis imago. 225
 Fœmineo clamore sonat domus. Ocyus omnes
 Surgimus: et primus, Quæ te vecordia, Theseus,
 Euryte, pulsat, ait; qui, me vivente, lacessas

arboribus. Thessali principes coierant; nos quoque aderamus: atque aula festa personabat confusa turba. Ecce cantant Hymenæum; atque atria fumant ignibus: et puella vultu pulcherrima accedit stipata turba matronarum et puellarum. Beatum prædicavimus Pirithoum illa uxore: quod præsagium prope falsum fuit. Namque Euryte, crudelissime crudelium Centaurorum, tam tibi cor uritur puella conspecta quam mero; et ebrietas duplicata libidine imperium tenet. Continuo mensæ dejectæ faciunt convivia; atque recens nupta trahitur per vim capillis correptis. Eurytus tollit Hippodamen, alii quam quisque laudaverant, aut poterant rapere: atque erat species urbis diroptæ. Domus personat ululatus muliebribus. Confestim omnes exsurgimus; atque prior Theseus, Quæ, inquit, vesania te urget,

colebat.—214 Med. resonabant atria. Gron. regia mensa.—216 Arg. et duo alii Comtaque. Vulg. matrumq. nurumq. quidam, matrumque virumque. Med. et unus Heins. etiam, corona.—217 Unus Med. faciem, quod valde placet Heins.—218 Burm. mallet, quam pæne fefellimus omen! et includere parenthesis.—219 Med. semivirum sævissime. Heins. putabat aliquando, semihominum, ut vs. 536.—220 Plurimi, tam vino pectus, tam. Et sæpe transponi has monet partic. Barm.—221 Gron. ebr. stimulata lib. Duo etiam libri cupidinis; et Sprotti crescit pro regnat.—223 Unus Heins. per humum nov. Duo nov. sponas: dein tres repræsentis.—224 Probarunt emend. Heins. vulg. probabat: multi

NOTE

215 *Hymenæon*] Nuptiale carmen frequentabant: Hymenæumque nuptiarum Deum celebrabant.

Ignibus] Qui aris adhibiti.

218 *Fefellimus*] Propter ortam rixam deinde et pugnam.

221 *Geminata*] Nam Baccho et Venere inebriati. Quæ duo numina quantum prodesse possint hominibus, qui illa suspiciunt, vel ex hac fabula liquet.

Pirithoum, viosque duos ignarus in uno?
 Neve ea magnanimus frustra memoraverit heros; 230
 Submovet instantes: raptamque furentibus aufert.
 Ille nihil contra: neque enim defendere verbis
 Talia facta potest: sed vindicis ora protervis
 Insequitur manibus, generosaque pectora pulsat.
 Forte fuit iuxta, signis extantibus asper 235
 Antiquus crater, quem vastum vastior ipse
 Sustulit Ægides; adversaque misit in ora.
 Sanguinis ille globos pariter, cerebrumque merumque,
 Vulnere et ore vomens, madida resupinus arena
 Calcitrat. Ardescunt germana cæde bimembres: 240
 Certatimque omnes uno ore, Arma, arma, loquuntur.
 Vina dabant animos: et prima pocula pugna
 Missa volant, fragilesque cadi, curvique lebetes:
 Res epulis quondam, nunc bello et cædibus, aptæ.

Euryte, qui me vivo lædas Pirithoum, atque nescius duos vios in uno? Neve heros fortissimus nequicquam ea dixerit, repellit violentos, atque avellit sublatam furentibus. Ille nihil contra: neque enim potest tueri vocibus ejusmodi facinora: sed insurgit in vultum ultoris manibus temerariis, et impetum facit contra magnanimum pectus. Forte prope fuit vetus crater, durus signis prominentibus, quem magnum ipse major Ægides corripuit, atque jecit in faciem adversam. Ille eructans simul grumos sanguinis, et cerebrum, et vinum per os atque per plagam, resupinus percutit terram humidam calcibus. Omnes bisformes Centauri incensi nece fratris, certatim uno ore clamant, Ad arma, ad arma. Merum augebat animos: atque primo certamine pocula jacta, et cadi fragiles, et cavi lebetes, res olim idoneæ conviviis, nunc bello et cædibus, volant. Amycus Ophionides primus

~~~~~

probabant: Arund. et unus Pat. probarat.—229 Viosque est ex Pal. alii violasque. Pro ignarus Berolin. habet ignavus.—231 Leid. unus Promoveet inst. Bas. nuptamque.—236 Bas. Auratus erat. Ipse ex melioribus Heins. dedit; vulg. ipso. In Berolin. omissa verba quem—Ægides.—239 Multi, madidam...arenam, quod improbat Burm. quia calcitrare vix cum accusativo ponitur.—240 Eidem displicet germana, quod Heins. ex uno suo pro vulg. germani recepit, quia dubium sensum facit; posset enim etiam significare veram cædem. Cum in uno Thuan. sit, germania, id separandum judicat, germani a (propter) cæde, idque præfert vulgatæ.—241 Vulg. omn. simul un.—242 Heins. malebat en prim.—243 Pr. V. frag. scyphi. Dein unus Medic. turbique, unde Heins. conj. curtique, vel fultrique, ut Heroid. III. 31. 'Fulvos operoso ex ære lebetas'.—244 Meliores nunc; ceteri tum: at Heidelb. quond.

NOTÆ

229 *Pirithoum*] Proverbio etiam cognita Thesei et Pirithoi mutua amicitia.

237 *Ægides*] Theseus Ægei filius.
 240 *Bimembres*] Centauri bisformes, media parte homines, altera equi.

Primus Ophionides Amycus penetralia donis   245
 Haud timuit spoliare suis; et primus ab æde
 Lampadibus densum rapuit funale coruscis:
 Elatumque alte, veluti qui candida tauri
 Rumpere sacrificia molitur colla securi,
 Illisit fronti Lapithæ Celadontis: et ossa   250
 Non agnoscendo confusa reliquit in ore.
 Exsiluere oculi; disiectisque ossibus oris
 Acta retro naris, medioquæ infixæ palato est.
 Hunc pede convulso mensæ Pellæus acernæ
 Stravit humi Belates, disiecto in pectora mento: 255
 Cumque atro mixtos sputantem sanguine dentes,
 Vulnere Tartareas geminato mittit ad umbras.
 Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
 Fumida terribili, Cur non, ait, utimur istis?

*non veritus est tollere munera sua ex penetralibus; atque primus sustulit ex sacra-
 rio candelabrum instructum lucernis splendidibus: et misit alte sublatum in
 frontem Lapithæ Celadontis, veluti qui conatur frangere cervicem albam tauri
 sacrificia bipenni: atque reliquit ossa quassata in facie non agnoscenda. Oculi
 sunt eruti, et ossibus oris sparsis, naris retro pressa est, atque infixæ medio palato.
 Belates Pellæus, pede mensæ acernæ extracto, hunc dejecit in terram, mento ex-
 cussus in pectus: atque ictu repetito dimittit ad Manes inferos, expuentem dentes
 confusos cum nigro sanguine. Gryneus cum proximus esset, aspiciens aram
 fumantem oculis atrocibus, Quamobrem, inquit, non utimur istis? atque sustulit*

*bell. omissa particula.—249 Unus Med. Rump. sacrificia: unus Heins. terri-
 fica.—251 Scripti magno numero non cognoscendo, improbante Gierig. nam
 agnoscere est, videre aliquem esse eundem, quem antea videramus. Sæpissi-
 me tamen et fere semper hæc duo confusa. Deinde in Erfurt. confrica; in
 duobus scriptis concussa: Heins. conj. confusa.—252 Vulg. Exiliere. Tunc
 Heins. volebat disiectique: Bothius autem dissectisque, quia mox sequitur
 disiecto.—253 Vulg. med. est fixa palato: septem vett. infix. palat. est: Gron.
 pr. affixa.—255 Scribitur etiam Balates, Pelates, Pilates. Deinde ex melio-
 ribus Heins. dedit disiecto pro vulg. dejecto; quod tamen revocavit Mit-
 scherl. Tres in corpore; alii pectore.—256 Sputantem de suo dedit Heins.
 omnes Codd. spumantem.—257 Meliores, teste Heins. mittit; alii misit.*

NOTE

245 *Ophionides*] Ophionis filius.

Penetralia] Sacrarium dicit, seu lo-
cum ubi sacra reponerentur, sacri-
ficia etiam peragerentur.

247 *Funale*] Lycnuchum aut can-
delabrum intelligo, de laqueari forte
pendentem.

250 *Lapithæ*] Thessaliæ fuerunt
populi Pindum et Othryn montes
præsertim incolentes, Pirithoi olim
imperio parentes.

254 *Pellæus*] Pella Thessaliæ urbe,
ut vero simile est, oriundus: quan-
quam plures Pellæ fuerunt.

Cumque suis Gryneus immanem sustulit aram 260
 Ignibus, et medium Lapitharum jecit in agmen:
 Depressitque duos, Brotean et Orion. Orio
 Mater erat Mycale: quam deduxisse canendo
 Sæpe reluctanti constabat cornua Lunæ.
 Non impune feres, teli modo copia detur, 265
 Dixerat Exadius, telique habet instar, in alta
 Quæ fuerant pinu, votivi cornua cervi.
 Figitur huic duplici Gryneus in lumina ramo:
 Eruiturque oculos: quorum pars cornibus hæret,
 Pars fluit in barbam; concretaque sanguine pendet. 270
 Ecce rapit mediis flagrantem Rhoetus ab aris
 Prunitium torrem: dextraque a parte Charaxi
 Tempora perfringit, fulvo protecta capillo.
 Correpti rapida, veluti seges arida, flamma
 Arserunt crines: et vulnere sanguis inustus 275
 Terribilem stridore sonum dedit; ut dare ferrum

ingens altare cum suis ignibus, et immisit in mediam turbam Lapitharum; et protulit duos, Brotean et Orion. Orius matrem habebat Mycalen; quam certum erat crebro subtraxisse incantationibus cornua Lunæ resistenti. Non discedes inultus, modo inveniam aliquod telum, dixerat Exadius: atque invenit præstantiam armorum in cornibus cervi votivi, quæ pendebant ab excelsa pinu. Gryneus figitur ab eo duplici ramo in oculos; atque iis privatur; quorum pars hæret cornibus; pars fluit in barbam, et coagulata sanguine pendet. Ecce Rhoetus tollit ex medio altari magnum stipitem ardentem; et mulcat a dextra parte tempora Charaxi obducta flavis crinibus. Coma incensa igne fervido flagravat sicuti messis sicca: et sanguis adustus ictu strepitum fecit horrendum crepitando, qualem fere ferrum can-

Duo in umbr. quinque ad undas. — 259 Heidelb. Cur nunc. — 260 Quidam Codd. teste Vivian. Gryn. in mortem sust. — 261 Unus Mor. Lap. iniecit: plurimi misit. — 262 Alii Oppressitque. Mox pro Orion Heins. malit Oream cum uno suo. — 264 Vulg. Sæp. reluctantis; et plurimi vett. t. reluctatæ: Heins. suadet reluctanti cum opt. S. Marci, et uno Strozæ. — 267 Berolin. Quæ suspensa pin. — 268 Heins. defendit vulg. sed si quid mutandum, vult duo pro in. Plurimi vett. Grynæus lumina: alii Gryneus per, vel sub, vel sua lum. Paulo ante octo vett. huic pro vulg. hinc: Berolin. hic. — 269 Unus Heins. corn. hæres. — 272 Vulg. Prunitium torr. A. Præcipitem: Med. Pruniceum; Fragm. Boxhorn. Prunicium. Alter Hamburg. dedit Prunitium. — 273 Leid. Temp. perstrinxit: plurimi perfregit, vel perstringit, vel perrupit. — 274 Corr. valida Gebhard. Crepund. III. 7. ex Pal. — 277 Fl. S.

NOTÆ

263 Quam} Ad id alludit quod veneficiis et incantationibus infames scil. Majorem. præsertim mulieres Thessalæ.

272 Prunitium} Alii Prunitium;

Igne rubens plerumque solet, quod forcipe curva
 Cum faber eduxit, lacubus demittit: at illud
 Stridet, et in trepida submersum sibilat unda.
 Saucius hirsutis avidum de crinibus ignem 280
 Excudit: inque humeros limen tellure revulsum
 Tollit, onus plaustrī: quod ne permittat in hostem,
 Ipsa facit gravitas. Socium quoque saxeā moles
 Oppressit spatio stantem propiore Cometen:
 Gaudia nec retinet Rhoetus. Sic comprecor, inquit, 285
 Cetera sit fortis castrorum turba tuorum;
 Semicremoque novat repetitum stipite vulnus:
 Terque quaterque gravi juncturas verticis ictu
 Rupit: et in liquido sederunt ossa cerebro.
 Victor ad Evagrum, Corythumque, Dryantaque transit. 290
 E quibus ut prima tectus lanugine malas
 Procubuit Corythus; Puero quæ gloria fuso
 Parta tibi est? Evagros ait. Nec dicere Rhoetus
 Plura sinit: rutilasque ferox in aperta loquentis
 Condidit ora viri, perque os in pectora, flammās. 295
 Te quoque, sæve Drya, circum caput igne rotato

dens consuevit reddere, quod cum faber extraxit forcipe adunca inficit in labrum. At illud mersum crepitat, atque sibilat in aqua tremēte. Vulneratus excudit ignem rapacem de coma hispida; atque tollit in humeros saxum ex terra extractum, onus plaustrī, quod ne jaciāt, in hostem ipsa gravitas prohibet. Pondus lapidis oppressit etiam Cometen propius stantem. Neque Rhætus dissimulat letitiam. Ita oro, ait, sit validum reliquum agmen tuorum sociorum, atque geminat plagam renovatam torre semiusto, et perfregit terque quaterque commissuras capitis sævo ictu, et ossa manserunt in fluido cerebro. Victor transit ad Evagrum, Corythumque, atque Dryanthem: e quibus postquam Corythus velatus habens maxillas prima lanugine humi stratus est, Quæ laus tibi comparata, inquit Evagrus, adolescente prostrato? Neque Rhætus patitur plura proferre: atque sævus immisit ignes coruscōs in os apertum viri loquentis, et per os in pectus. Persequitur te etiam, crudelis Drya,

Marci quod forcice: Med. unus forcipe adunca.—279 Trepida Heins. dedit ex Urbin. duobus Pal. Cant. O. utroque Hamburg. pr. Mor. et multis aliis; vulg. tepida.—281 Pro limen, duo saxum, et unus lignum.—283 O. quoq. noxia mol. Arund. saucia.—285 Heins. monet aut retinens pro retinet legendum; aut sicque o precor pro sic comprecor. Quidam tamen sic sic precor, ut Æn. iv. 660.—286 Heidelb. Cet. sic fort. quod non invenustum putat Bothius.—290 Multiscribunt Drimantaque.—293 Unus Bas. Pacta tibi. Ex uno suo Heins. Evagros dedit; vulg. Evagrus: alius Evandros.—294 Med. loquenti; et tunc seq. vs. viro legendum. Bas.

NOTÆ

296 Circum caput] Quo motu gravior et paratior fit ictus.

Insequitur : sed non in te quoque constitit idem
 Exitus : assiduæ successu cædis ovantem,
 Qua juncta est humero cervix, sude figis obusta.
 Ingemuit, duroque sudem vix osse revellit 300
 Rhoetus ; et ipse suo madefactus sanguine fugit.
 Fugit et Orneus, Lycabasque, et saucius armo
 Dexteriore Medon, et cum Pisenore Thaumās :
 Quique pedum nuper certamine vicerat omnes
 Mermeros, accepto nunc vulnere tardius ibat : 305
 Et Pholus, et Melaneus, et Abas prædator aprorum :
 Quique suis frustra bellum dissuaserat augur
 Astylos. Ille etiam metuenti vulnera Nesso,
 Ne fuge ; ad Herculeos, inquit, servaberis arcus.
 At non Eurynomus, Lycidasque, et Areos, et Imbreus 310
 Effugere necem : quos omnes dextra Dryantis
 Perculit adversos. Adversum tu quoque, quamvis
 Terga fugæ dederas, vulnus, Crenæe, tulisti.
 Nam grave, respiciens, inter duo lumina ferrum,

flamma circum caput acta : verum successus non fuit etiam idem in te : vulnera pertica præstata triumphantem successu cædis continuæ qua parte collum commissum est humero. Rhoetus ingemuit, vixque excussit perticam osse rigido, et ipse conspersus suo sanguine profugit. Recedit etiam Orneus, atque Lycabas, et Medon vulneratus humero dextro, itemque Thaumās cum Pisenore, atque Mermeros, qui nuper superaverat omnes certamine pedum, jam plaga impacta segnius incedebat, et Pholus, et Melaneus, et Abas venator aprorum, et Astylus vates, qui nequiquam dehortatus erat suos a pugna. Ille quoque dixit Nesso sibi caventi a vulneribus, Ne aufugias, servaberis arcui Herculeo. At Eurynomus, et Lycidas, et Aræus, et Imbreus, non vitaverunt mortem, quos omnes oppositos dextra Dryantis prostravit. Tu quoque Crenæe, quamquam terga verteras in fugam, accepisti plagam in parte anteriore ; nam retro spectans accipis grave ferrum inter duos oculos qua nasus jungitur

etiam Conjicit pro Condidit.—296 Berolin. *Dryas*.—299 Heidelb. *cerv. hum.* Plurimi etiam *fig. abusta* ; duo *adusta* ; totidem *acuta*.—300 O. *Ter genuit.* Fr. et alii *oss. revulsit.* Berolin. *Lcidasque*.—305 Nunc ex Med. et Sprotii pro vulg. *tunc.* Plurimi *vuln. tardior*.—306 Duo *Ab. venator apr.* Unus Heins. *præd. equorum*.—308 Bas. et Thysii *etiam fugienti*, ut sit repetitio ex more Ovidiano.—309 Multi *servaberis ictus*.—312 Thuan. *Percutit adv.*—313 Berolin. *fug. dederas.* Olim edebatur, *Canee* : quidam *Cornee* vel *Gornee*.—

NOTE

- 299 *Figis*] Dryantem alloquitur, interfectum vidimus.
 ejus quoque Homerus meminit. 314 *Respiciens*] Ad historiam forte
 309 *Servaberis*] Jam Nessum illum alludit quam refert Quintilianus. Pom-
 Deianiræ vim parantem ab Hercule ponius quidam vulnus in ore accepe-
Delph. et Var. Clus. Ovid. 5 E

Qua naris fronti committitur, accipis, imæ. 315
 In tanto fremitu, ductis sine fine jacebat
 Sopitus vinis, et inexperrectus Aphidas :
 Languentique manu carchesia mixta tenebat,
 Fusus in Ossææ villosis pellibus ursæ.
 Quem procul ut vidit frustra nulla arma moventem, 320
 Inserit amento digitos, Miscendaque, dixit,
 Cum Styge vina bibes, Phorbas. Nec plura moratus
 In juvenem torsit jaculum : ferrataque collo
 Fraxinus, ut casu jacuit resupinus, adacta est.
 Mors caruit sensu : plenoque e gutture fluxit 325
 Inque toros, inque ipsa niger carchesia sanguis.
 Vidi ego Petræum, conantem evellere terra
 Glandiferam quercum : quam dum complexibus ambit,
 Et quatit huc illuc, labefactaque robora jactat,

infimæ fronti. Aphidas, mero hausto sine modo, stratus erat somno victus, neque excitatus tanto strepitu, atque tractabat manu sopita carchesia temperata, porrectus super pelle hispida ursæ Ossææ. Quem Phorbas ut aspexit procul, nequicquam bello carentem, aptum amentum digitis, atque, inquit, Haurias merum cum Styge : neque diutius cunctatus, jecit hastile in virum ; cumque forte stratus esset resupinus, jaculum inflexum est collo. Mors fuit sine sensu ; atque cruor ater manavit ex collo in lectos, inque ipsa pocula. Ipse vidi Petræum nitentem revellere solo quercum glandiferam ; quam dum complectitur, et huc illuc impellit, atque agitat arbo-

315 Heidelb. *front. conjungitur.*—316. 317 Heins. *correx. ductis...vinis ; cum antea ederetur, cunctis...venis :* Bas. *pr. cunctis...curis.* Gronovius volebat *unctis...vinis.* *Aphynas* Gryph. Ed. *Aphindas* Jun. *Abibas* Leid. et alii : *Aphibas* etiam unus.—318 Pro *mixta* Ed. Gryph. *Musta*, Arg. *juxta.*—319 O. et quinque alii *obscenæ* pro *Ossææ*, quod, monente Heins., defendi posset ex Lucan. vii. 828. ubi ‘*ursæ obscenæ.*’ Stat. Theb. vi. 865. ‘*turpes ursæ.*’ Similiter ap. Nostrum iii. Trist. v. 35.—320 Quidam *sequentem*, unde Heins. olim, *neutra arma sequentem.*—321 Heidelb. *Inseruit digitos hastæ ; misc.*—322 *Bibas* sec. Mor. et unus Med. vulg. *bibes.* Deinde *moratus* Heins. profert ex S. Marci, *pr. Mor. sec. Pal. et novem aliis.*—323 Unus Heins. *misit pro torsit.*—325 O. et quatuor alii *Mox car.* Olim edebatur *plenoque e gurgite*, quod Regius de ventre exponebat, propter magnitudinem sic dicto.—326 Bas. *Inque sinus.*—327 Plurimi *tollere*, Med. *vellere, terra : duo tollere*, Gron. *evellere, dextra.*—329 Plurimi *corpora pulsat.* Jun. et duo Mor. *versat.*

NOTE

rat, quod Cæsari ostentabat: Ne unquam igitur, inquit ille, fugiens respexeris.

318 *Carchesia*] Eo nomine appellantur pocula procera, et circa mediam partem compressa, quorum ansæ a summo ad imum pertinent.

Carchesium autem hoc in loco pro vino ipso positum.

319 *Ossææ*] Ex Ossa monte petitæ.

321 *Amento*] Lorum erat, quo jaculum medium, seu hasta, ut jaci longius posset, religabatur.

Lancea Pirithoi, costis immissa Petræi, 330
 Pectora cum duro luctantia robore fixit.
 Pirithoi virtute Lycum cecidisse ferebant :
 Pirithoi cecidisse Chromin : sed uterque minorem
 Victori titulum, quam Dictys Helopsque, dederunt.
 Fixus Helops jaculo, quod pervia tempora fecit ; 335
 Et missum a dextra lævam penetravit in aurem.
 Dictys, ab ancipiti delapsus acumine montis,
 Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
 Decidit in præceps : et pondere corporis ornum
 Ingentem fregit, suaque induit ilia fractæ. 340
 Ultor adest Aphareus : saxumque e monte revulsum
 Mittere conatur. Conantem stipite querno
 Occupat Ægides ; cubitique ingentia frangit
 Ossa : nec ulterius dare corpus inutile leto
 Aut vacat, aut curat : tergoque Bianoris alti 345
 Insilit, haud solito quenquam portare, nisi ipsum :
 Opposuitque genu costis : prensamque sinistra

rem concussam, hasta Pirithoi impacta costis Petræi, commisit pectora pugnancia cum rigido ligno. Aiebant Lycum peremptum viribus Pirithoi, Pirithoi quoque Chromin : sed uterque minorem laudem attulerunt quam Dictys et Helops. Helops fossus fuit hastili, quod transegit tempora, et impulsus a dextra pervasit in aurem sinistram. Dictys delapsus a dubio vertice montis dum pavidus vitat filium Ixionis urgentem, cecidit in præruptum, et rupit vastam ornum gravitate corporis ; atque ejus latera affixa ruptæ. Aphareus vindex adest, atque nititur jacere lapidem ex monte extractum. Ægides prævertit nitentem vecte querno, atque quassat vasta ossa cubiti ; neque amplius moratur, aut conceditur mittere Orco corpus mutilum : atque sese immittit dorso excelsi Bianoris, non assueto quenquam vehere præter ipsum : et pressit costas genibus, atque comprimens júbæ sinistra correptas, quassa-

*****

—330 Heins. conj. *Petræis*, ut ap. Virg. ‘ cineri Sichæo’ et ‘ Lenæus honor,’ quia ingratus concursus ille *Pirithoi, Petræi* : S. Marci, et unus R. *Pheræi*. — 331 Fr. *fixit luctantia ligno*, quod placet Burm. quia præcessit *robora*. Sicii etiam *figit*. — 332 In quibusdam *et virtute et cecidisse alterna vice scribuntur* ; sic etiam *et Lycum*, et seq. vs. *Chromin*. Multi etiam scripti habent *Chromum* vel *Chronum*. — 335 Vulg. *jacul. est*. — 336 Cant. O. et alii *ad aurem*. — 337 Plurimi *ancipitiis*. — 339 Unus Heins. *corp. ulnum*. — 340 Berolin. *il. fractum* : Gronovius ad Sen. Herc. Fur. 1312. legit *fracta*. — 341 O. et duo alii *Victor ad*. Deinde quatuor libri *Phereus* ; alii *Phareus, Iphareus, Aphereus*, alter *Amphareus*. Tunc multi *a mont. unus Heins. qui mont.* — 342 *Conantem* e tribus dedit Heins. vulg. *mittentem* : unus Bas. *minitantem* ; Leid. unus *mutantem* : quatuor, *nitentem*. — 343 Flor. et Med. unus *cubito*, ut vs. 294. *loquenti*. Vulg. etiam *ingent. fregit*. — 345 Multi *Bian. alto*. — 346 Tres *haud soliti*. —

NOTE

346 *Haud solito*] In duplici Centaurorum natura ludit Naso.

Cæsariem retinens, vultum minitantiæque ora
 Robore nodoso, præduraque tempora, fregit.
 Robore Nedymnum, jaculatoremque Lycotan 350
 Sternit, et immissa protectum pectora barba
 Hippason, et summis extantem Riphea sylvis;
 Tereaque, Hæmoniis qui prensos montibus ursos
 Ferre domum vivos, indignantesque solebat.
 Haud tulit utentem pugnae successibus ultra 355
 Thesea Demoleon: solidoque revellere dumo
 Annosam pinum magno molimine tentat.
 Quod quia non potuit; præfractam misit in hostem.
 Sed procul a telo Theseus veniente recessit,
 Pallados admonitu; (credi sic ipse volebat;) 360
 Non tamen arbor iners cecidit: nam Crantoris alti
 Abscidit jugulo pectusque, humerumque sinistrum.
 Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille:
 Quem Dolopum rector, bello superatus, Amyntor

vit faciem atque vultum minitantem, et tempora rigida clava nodosa. Prosternit clava Nedymnum, et Lycotan jaculatorem, et Hippasum habentem pectus velatum barba promissa, et Ripheum manentem in altis sylvis; et Tereum, qui consueverat portare domum ursos vivos atque ringentes, correptos in montibus Thessalis. Demoleon non passus est ulterius Theseum utentem successibus certaminis; atque nititur extrahere magno conatu spissa sylva veterem pinum. Quod quia non potuit, jecit ruptam in hostem. Ast Theseus vitavit telum e longinquo veniens hortatu Minervæ. Ipse volebat sic credi. Arbor non tamen cecidit inutilis; nam revulsit pectus et humerum sinistrum collo excelsi Crantoris. Achille, ille fuerat armiger

348 Variant Mss. Genev. *comitantiæque ora*, unde Heins. *comantiaque*. Decem *minantiaque*, quod placet Burn. Unus *mutantiaque*: duo *mutantia*.—349 Leid. unus *perdurat*.—350 Vulg. *Lycetum*; quidam vett. *Lichepen*, vel *Licepen*: ex Calandr. Cod. Heins. dedit *Lycotan*.—351 Novem *immensa protectum*; duo *amissa*; quatuor *admissa*.—352 Schepper. *legere vult et sumtis instantem R. signis*.—353 Const. Fanens. scribebat *Thereaque*.—356 Leid. unus *solidaque rev. ab ulmo*: Cant. et Gron. unus, et tert. R. *solidaq. rev. terra*; alter R. *solidoq. rev. trunco*: Fl. S. Marci *solido divellere dumo*; et Fl. S. Marci *evellere clivo*: alius *fundoq. evellere ab imo*.—357 Quatuor libri magn. *conamine tent*.—358 Multi *Quam quia*. Dein *perfractam multi*; unus Heins. *præsectam*.—360 Alii *Palladis*.—362 Multi *Abscindit*: tunc Jun. et decem alii *jugulum*; at plurimi *jugulo*.—363 Quidam *Achilles*; sed *Achille* legendum monet Priscian. hanc formam enim a Poëtis præferri.—364 Unus Bas. *Quem Dolo-*

NOTE

- 349 *Robore*] Clava nodis plena. hanc pugnam admonuit: nam fabula
 360 *Credi*] Cautus est admodum prolixa, et multis nominibus impli-
 Nestor, ut vides. Ceterum non abs- cita.
 re supra pectore maxime hæsisse 364 *Dolopum*] Fuerant Dolopes

Æacidæ dederat, pacis pignusque, fidemque. 365
 Hunc procul ut fœdo disiectum vulnere Peleus
 Vidit, At inferias, juvenum gratissime, Crantor,
 Accipe, ait: validoque in Demoleonta lacerto
 Fraxineam misit, mentis quoque viribus, hastam :
 Quæ laterum cratem perrumpit : et ossibus hærens 370
 Intremuit. Trahit ille manu sine cuspidē lignum :
 Id quoque vix sequitur : cuspis pulmone retenta est.
 Ipse dolor vires animo dabat : æger in hostem
 Eritur, pedibusque virum proculcat equinis.
 Excipit ille ictus galea clypeoque sonantes, 375
 Defensatque humeros, prætentaque sustinet arma :
 Perque armos uno duo pectora perforat ictu.
 Ante tamen leto dederat Phlegræon, et Hylen
 Eminus : Hiphinon collato Marte, Claninque.

tui patris, quem Amyntor rex Dolopum bello victus dederat Æacida in obsidem et fidem pacis. Cum Peleus illum procul aspexit lacerum horrendo vulnere, At, inquit, inferias accipe, Crantor, dilectissime juvenum: atque intorsit in Demoleon-tem forti brachio, atque etiam animi impetu, hastile fraxineum, quod perfregit texturam laterum, atque ossibus infixum contremuit. Ille eripit manu lignum sine mucrone: atque id ægre cedit. Ferrum retentum est pulmone. Ipse dolor dabat vires animo. Vulneratus insurgit in hostem, et proterit virum pedibus equinis. Ille eludit ictus strepentes casside et clypeo, et tegit humeros, et sustinet arma opposita; et transfigit uno ictu duo pectora per armos. Nihilominus prius morti opposuerat eminus Phlegræum et Hylen, atque Hiphinon et Clanin cominus.

~~~~~
 pon. Dein pro Amyntor duo Anetor; alii Amictor, Aminctor, Atinctor.—
 365 Duo libri fideque; quod Heinsio placet: Thysii fidesque.—366 Hei-
 delb. dijs. pulvere.—367 Alii Viderat infer. Dein unus Heins. juv. fdis-
 aine Cr.—368 Unus Bas. gravidoque.—369 Sic vulg. Edd. Sex Codd. mis.
 magnis quoq. vir. totidem junctis; pr. Hamburg. totis; pr. Gron. et unus
 Med. meritis: alii tantis, vel cunctis. Mentis cum vir. unus Heins. et N.
 Heins. putat scriptum fuisse cum mentis vir. pro, contentis viribus; certe in
 uno Bas. intensis vir.—370 Fl. S. Marci lacerum pectus prærupit; et. Cum
 melioribus Heins. dat perrumpit; vulg. perrupit; Voss. perfregit.—371
 Fragm. Boxborn. rapit ill. Bas. trah. inde.—373 Bothius emendat Ipse
 d. viresque anim. &c.—374 V. Bas. et plures alii vir. conculcat: duo calca-
 bat.—375 Sonantes ex melioribus; vulg. sonanti: Pal. et tres alii sonante.
 —377 Arund. et tres alii Perq. humeros. O. et septem alii perfodit ict.—

NOTÆ

Thessaliæ populi, in Phthiotidis ex-
 tremis finibus: qui nonnunquam e-
 tiam pro Græcis sumuntur.

369 *Mentis*] Mentis indignatione:
 nonnunquam enim sine odio, aut omni

etiam animi perturbatione certatur.

374 *Virum*] Peleum, scilicet.

377 *Duo*] Equi, scilicet, et hominis:
 nam Centaurus fuit.

379 *Collato Marte*] Cominus.

Additur his Dorylas : qui tempora tecta gerebat 380
 Pelle lupi, sævique vicem præstantia teli
 Cornua vara bouum multo rubefacta cruore.
 Huic ego, nam vires animus dabat, Aspice, dixi,
 Quantum concedant nostro tua cornua ferro :
 Et jaculum torsi. Quod cum vitare nequiret, 385
 Opposuit dextram passuræ vulnera fronti.
 Affixa est cum fronte manus. . Fit clamor : at illum
 Hærentem Peleus, et acerbo vulnere victum,
 (Stabat enim propior,) mediam ferit ense sub alvum.
 Prosiluit, terraque ferox sua viscera traxit : 390
 Tractaque calcavit : calcataque rupit : et illis
 Crura quoque impediit ; et inani concidit alvo.
 Nec te pugnantem tua, Cyllare, forma redemit,
 Si modo naturæ formam concedimus illi.
 Barba erat incipiens : barbæ color aureus : aureaque 395
 Ex humeris medios coma descendebat in armos.
 Gratus in ore vigor : cervix, humerique, manusque,
 Pectoraque artificum laudatis proxima signis ;

His adjicitur Dorylas, qui habebat tempora velata pelle lupi, atque cornua vara taurorum usum præbentia duri teli multo sanguine tincta. Ego huic dixi, Vide quantum tua cornua sint inferiora nostro ferro ; atque immisi telum ; quod cum non posset effugere, objecit dextram fronti accepturæ plagam. Manus juncta est fronti. Exclamat ; at Peleus (nam erat proximus) percutit gladio sub medio ventre illum stantem, et domitum sæva plaga. Emicuit, atque ferus raptavit sua interanea ; et protrivit raptata, et discepit protrita : atque impediit etiam pedes illis ; tum procubuit vacuo ventre. Neque Cyllare, tua pulchritudo vendicavit te certantem, si modo tribuimus pulchritudinem illi naturæ. Barbam habebat lanuginem ; lanuginis color flavus ; flavi insuper capilli fluebant ex humeris in armos medios. Jucunda alacritas in vultu ; collum, humeri, manus, pectora, et partes quibus est homo, haud absimiles signis probatis artificum : neque equi species culpanda

379 Alii Glanisque.—382 Olim edebatur cornua dura: multi curva; Fl. et unus Arg. vara; Genevens. cava; Heins. legit vara.—386 Una Med. Apposuit dextr.—387 Heins. rectius putat affixa cum fronte manu fit clamor.—388 Cant. et torro.—389 Bas. sub alvum: Voss. per alvum.—390 Vulg. Prosiliit.—391 P. et extis.—395 Aureaque Heins. profert ex pr. Pal. V. et Bas. tert. Med. Thuan. pr. Hamburg. et aliis plurimis; vulg. aurea.—396 Descendebat pro vulg. dependebat e Strozze et Mor. Codd. recepit Burm.—397 Sex in ore nitor; Med. decor; alius rubor; unus color.—399 Pal. Ex

NOTE

393 *Cyllare*] Fuit et istud nomen Poëta alluit, ut mox videbimus, equi a Castore domiti: ad quem etiam

Et qua parte viri est : nec equi mendosa sub illa
 Deteriorque viro facies. Da colla, caputque : 400
 Castore dignus erit. Sic tergum sessile, sic stant
 Pectora celsa toris : totus pice nigrior atra.
 Candida cauda tamen : color est quoque cruribus albus.
 Multæ illum petiere sua de gente ; sed una
 Abstulit Hylonome : qua nulla nitentior inter 405
 Semiferos altis habitavit foemina sylvis.
 Hæc et blanditiis, et amando, et amare fatendo
 Cyllaron una tenet. Cultus quoque quantus in illis
 Esse potest membris ; ut sit coma pectine levis :
 Ut modo rore maris, modo se violave rosave 410
 Implicitet : interdum candentia lilia gestet :
 Bisque die lapsis Pagasææ vertice sylvæ
 Fontibus ora lavet : bis flumine corpora tingat.
 Nec, nisi quæ deceant, electarumque ferarum,
 Aut humero, aut lateri prætendat vellera lævo. 415
 Par amor est illis : errant in montibus una :

sub illa forma, aut pejor homine. Adjice collum et caput, dignus erit Castore ; ita dorsum sessile, ita elata pectora consistunt toris ; totus nigrior pice atra. At tamen cauda alba ; color est etiam albus pedibus. Plurimæ de gente sua illum optaverunt ; sed sola Hylonome illum devinxit ; qua nulla femina formosior mansit inter semibrutos in excelsis sylvis. Ista et lenibus verbis, et amando, et amare agnoscendo sola tenet Cyllaron. Ornatus etiam quantus esse licet in istiusmodi artubus ; ut capilli sint pectine nitidi, ut nunc se impediatur rore marino, nunc viola aut rosa ; nonnunquam ferat lilia alba ; bisque die abluit faciem ad fontes fluentes ex cacumine sylvæ Pagasææ, bis lavet corpus flumine : neque tegat aut humeros aut latus sinistrum nisi pellibus ferarum delectarum. Est illis amor æqualis ; vagantur una per montes : una

qua parte vir est : in quibusdam etiam Et qua p. v. e. vulg. : Et quacumque vir. e.—401 Multi dignus erat : Heins. conj. eat.—403 Tres crinibus albus, non improbante Burm. ut cauda et juba alba fuerit. At Centauri non habebant jubam.—404 In uno Heins. ill. cupiere, quod Burm. videtur modestius esse.—405 Alii null. decentior : Burm. dedit nitentior ex pr. Arund. Bas. Thuan. et duobus aliis.—406 Heins. dedit ex melioribus Semiferos, pro vulg. Semiferas.—409 Berolin. pect. lenis.—411 Candentia, ex melioribus Heins. ; alii canentia.—412 Alii scribunt Pagasææ.—413 In Berolin. hoc, pro bis.—415 Pro Prætentat, tres prætentat ; Heinsius volebat prætentet ; O. prætendet ; tres prætendit ;

NOTE

410 *Rore maris*] Rosmarinus et rosmarinum quoque dicitur ; qui frutex est nullibi non obviat.

412 *Pagasææ*] Pagasis Thensaliæ

Urbi, fontibus abundanti, vicina.

415 *Vellera*] Pelles, quibus sinistrum latus velasse fingit Poëta.

Antra simul subeunt, et tum Lapitheia tecta
 Intrarant pariter, pariter fera bella gerebant.
 Auctor in incerto est: jaculum de parte sinistra
 Venit; et inferius, quam collo pectora subsunt, 420
 Cyllare, te fixit: parvo cor vulnere læsum
 Corpore cum toto post tela educta refrixit.
 Protinus Hylonome morientes excipit artus:
 Impositaque manu vulnus fovet; oraque ad ora
 Admoveret: atque animæ fugienti obsistere tentat. 425
 Ut videt extinctum, dictis, quæ clamor ad aures
 Arcuit ire meas, telo, quod inhæserat illi,
 Incubuit: moriensque suum complexa maritum est.
 Ante oculos stat et ille meos, qui sena leonum
 Vinxerat inter se connexis vellera nodis, 430
 Phæocomes, hominemque simul protectus equumque.
 Codice qui misso, quem vix juga bina moverent
 Juncta, Phonoleniden a summo vertice fregit.

etiam intrant speluncas; atque tum simul venerant in ædes Lapitheias, et pariter sæva bella exercebant. Auctor est dubius: telum actum est a parte sinistra; et te vulneravit, Cyllare, inferius quam pectora subjecta sunt collo: cor destitutum levi plaga dirigit cum toto corpore post jaculum extractum. Continuo Hylonome excipit membra cadentia, atque fingit plagam manu admota, et jungit os ori, et nititur retinere spiritum effluentem. Postquam cognoscit esse mortuum, et dixit quæ vociferatio prohibuit pervenire ad aures meas, jecit se in jaculum quod illum transfoderat, et moriens amplexa est suum virum. Ille etiam Phæocomes meis oculis observatur, qui junxerat nodis inter se complicatis sex pelles leonum, velatus simul qua parte homo et qua parte equus erat; qui jacto stipite, quem non facile quatuor boves traherent, divisit Phonoleniden a summo capite. Rotunditas vasta capitis

sexdecim pendebant; unus dependet.—417 Et cum plurimi.—420 Quam Arandel. Zulich. Jun. et altero Thuan.: vulg. qua.—423 Pro excipit Leid. Sprotii et Arg. suscipit.—424 Unus Heins. Suppositaque.—426 Berolin. dixit pro dictis.—427 Idem Arguit ir.—429 Sena ex melioribus Heins. dedit: ceteri sæva.—430 Pr. Erfurt. et alii nonnulli int. se conjectis; unus Bas. consutis...loris; unde Heins. consutis: Fl. Gron. pr. et alii collectis, quod impense placet Heins.; non item Burm. qui monet, colligi recte crines et alia dici, ut nodo cohibeantur, non autem nodos ipsos. Pro nodis multi loris; Heins. malit codis, i. e. caudis.—432 Pro codice multi stipite, cortice, robore, caldice, cardine, aut caudice. Langerm. bina levent.—433 Heins. metuit, ne

NOTE

417 *Lapitheia*] De quibus supra, ubi Pirithoi Lapitharum regis celebratæ sunt nuptiæ.

419 *Auctor*] 'Ecce viro stridens

alis dilapsa sagitta est: Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta,' Virgilius.

Fracta volubilitas capitis latissima : perque os,
 Perque cavas nares, oculosque, auresque cerebrum 435
 Molle fluit: veluti concretum vimine querno
 Lac solet; utve liquor rari sub pondere cribri
 Manat; et exprimitur per densa foramina spissus.
 Ast ego, dum parat hunc armis nudare jacentem,
 (Scit tuus hoc genitor,) gladium spoliantis in ima 440
 Ilia demisi. Chthonius quoque Teleboasque
 Ense jacent nostro. Ramum prior ille bifarcum
 Gesserat; hic jaculum. Jaculo mihi vulnera fecit:
 Signa vides: apparet adhuc vetus, ecce, cicatrix.
 Tunc ego debueram capienda ad Pergama mitti: 445
 Tunc poteram magni, si non superare, morari
 Hectoris arma meis. Illo sed tempore nullus,
 Aut puer, Hector erat; nunc me mea deficit ætas.
 Quid tibi victorem gemini Periphanta Pyreti;

quassata; et tenerum cerebrum emittitur per os, per cavum nasum, et oculos, et aures; ut lac coagulatum consuevit excerni vimine querno; vel uti liquor fluit sub onere rari cribri, et crassus exsudat per spissa foramina. At ego, dum conatur spoliare armis hunc prostratum, abdidit gladium in extrema latera spoliantis. Pater tuus scit istud. Chthonius etiam, et Teleboas oscubuerunt nostro gladio. Ille prior instructus erat sude bifida, iste jaculo. Me vulneravit jaculo. Cernis vestigia: ecce antiqua cicatrix adhuc conspicitur. Tunc ego debueram mitti ad Trojam eruendam; tunc poteram, si non vincere, at delinere arma fortis Hectoris meis. Verum illa tempestate, aut Hector non erat, aut puer erat. Nunc mei anni me destituunt. Cur tibi narrem Periphantem demitorem duplicis Pyreti? cur

Phonoleniden corruptum sit; nam in Mss. mera hic lectionum monstra apparent: v. Heins. in Not. Var.—434 Leid. capitis juncturaque frontis.—446 Urb. bin. rimin. testo pro texto.—437 Pro rari unus Bas. press; et pro rari...cribri Urb. pr. Bas. et alter Bas. vini...præli; tres alii coli. Strozze lib. per crebra forum. Spissus multi codd. exhibent pro vulg. succus.—439 Hunc ex tribus scriptis; vulg. hinc. Heins. placet lectio sec. Pal. I. alteri Hamburg. et aliorum spoliare pro nudare.—441 Alii Il. dimisi. Nonnulli etiam scribunt Teleboasq.—442 Fragm. Boxh. ramum bicornum, quod an a librario potuerit proficisci, nescit Burm. Genev. bicornum: nonnulli, bisulcum.—444 Ecce a pr. Gron. et quatuor aliis; vulg. inde.—447 Gronov. arma truci.—448 Per-

NOTE

445 Tunc ego] Quia jam nihil possunt senes, jactantia sui contemptum, quem maxime metuunt, solent fere amoliri.

Pergama] Eo nomine appellatæ

sunt arces Trojanæ, quæ pro Iliq et urbe Troja sæpiissime sumuntur.

449 Gemini] Quia Centaurus bimembris.

Ampyca quid referam? qui quadrupedantis Oëcli 450
 Fixit in adverso cornum sine cuspidē vultu.
 Vecte Pelethronium Macareus in pectus adacto
 Stravit Erygdupum. Memini et venabula condi
 Inguine, Nesseis manibus conjecta, Cymeli.
 Nec tu credideris tantum cecinisse futura . 455
 Ampyciden Mopsum. Mopso jaculante biformis
 Occubuit, frustra que loqui tentavit Odites,
 Ad mentum lingua, mentoque ad guttura fixo.
 Quinque neci Cæneus dederat, Stiphelumque, Bromumque,
 Antimachumque, Helimumque, securiferumque Pyracmon.
 Vulnera non memini: numerum nomenque notavi. 461
 Provolat Emathii spoliis armatus Halesi,
 Quem dederat leto, membrisque et corpore Latreus
 Maximus. Huic ætas inter juvenemque, senemque,

Ampycem? qui fixit in faciem oppositam Oëcli quadrupedantis hastile sine mucrone. Macareus interfecit Erygdupum Pelethronium stipite fixo in pectus. Recordor etiam jaculum missum manibus Nesseis abditum fuisse in inguine Cymeli. Neque arbitratus fueris Mopsum Ampyciden tantum prædixisse ventura. Mopso adigente Odites bimembris prostratus est, et frustra conatus est loqui, lingua cum mente commissa, et mento cum faucibus. Cæneus morti tradiderat quinque, Stiphelum, et Bromum, et Antimachum, et Helimum, et Pyracmon bipennigerum. Non recorder plagarum, observavi numerum et nomen. Latreus vastissimus artibus, atque corpore, instructus exuviis Halesi, quem mactaverat, accurrit. Huic ætas inter

multi, deserit ætas.—450 Pro Oëcli, S. Marci, Echecli: N. Echeli: Urbin. Oëli: Thuan. Ethedi: pr. Erfurt. Ahecli: alter, Eocli; Oicli alii: alii aliter.—451 Berolin. advers. cornu.—452 Pelethronium cum Boxhorn. fragm. Heins. dedit pro vulg. Pelethronius.—454 Vulg. Nessei. manibus. Zullichemianus, Inguine Nesseo: Jun. Inguine, Nesse, tuo. Heins. suadet Inguine, Nesseis manibus; Cymelum in inguine vulnerabat Nessus, non Nessum Cymelus.—459 Stiphelonque Arg. Stenelumque Mor.—460 Helimumque ex scriptis; alii Helimumque.—462 Unus Bas. spol. ornatus, eleganter, iudice Burm. Alii etiam

NOTE

450 *Quadrupedantis*] Equorum more quatuor pedibus currentis.

451 *Cornum*] Telum ex cornu arbore.

452 *Pelethronium*] Qui Lapitha Pelethronii Thessaliæ montis juxta Pelium accola, ejusdemque nominis urbis incola.

456 *Mopsum*] Qui vates Ampyci

filius Lapitha fuit, cum aliis duobus non confundendus.

459 *Cæneus*] Jam diu certe istum expecto: nec quenquam credo non delassatum iri tanta senis garrulitate.

462 *Emathii*] Proprie Emathia Macedonia est; sed suo quodam jure poëtæ pro Thessalia vicinitatis specie sumunt.

Vis juvenilis erat: variabant tempora cani. 465
 Qui clypeo, galeaque, Macedoniaque sarissa
 Conspicuus, faciemque obversus in agmen utrumque,
 Armaque concussit, certumque equitavit in orbem:
 Verbaque tot fudit vacuas animosus in auras:
 Et te, Cæni, feram? nam tu mihi foemina semper, 470
 Tu mihi Cænis eris: nec te natalis origo
 Comminuit? mentemque subit, quo præmia facto,
 Quaque viri falsam speciem mercede pararis?
 Vel quid nata vide, vel quid sis passa: columque,
 I, cape cum calathis; et stamina pollice torque: 475
 Bella relinque viris. Jactanti talia Cæneus
 Extentum cursu missa latus eruit hasta,
 Qua vir equo commissus erat. Furit ille dolore,
 Nudaque Phyllei juvenis ferit ora sarissa.
 Non secus hæc resilit, quam tecti a culmine grando, 480
 Aut si quis parvo feriat cava tympana saxo.

juvenem et senem, vires erant juveniles. Capilli albi distinguebant tempora. Qui insignis clypeo, et casside, et Macedonia hasta, et vultus habens conversos in utrumque exercitum, et agitavit arma, et equitavit in certum gyrum, atque ferox tot emisit voces in inanem aërem: Te insuper feram, Cæni? Namque tu semper mihi foemina, tu mihi eris Cænis. Neque natalis origo tibi animum infregit? aut in mentem venit, quo facinore quæsieris mercedem, aut quo præmio fictam formam maris. Aspice vel quid sis nata, vel quid sis passa; atque abi, sume colum cum quasillis, et torque fila pollice. Concede arma viris. Cæneus effodit jaculo intorto latus jactantis talia extentum cursu qua parte homo conjunctus erat equo. Ille furit dolore, atque vibrat hastam in faciem apertam juvenis Phyllei. Non aliter ea recessa est, quam grando a fastigio tecti; vel si quis percutiat cava tympana exiguo

Alesi.—466 Galeaq. est ex sec. A. et duobus Heins. vulg. gladioque.—468 Leid. in hostem.—469 Heins. in aures putat scribendum.—470 In vet. Ciofanj Te, Cæni, feriam.—472 Olim edebatur commonuit: multi, commovit: tredecim, comminuit. Mor. sec. mentem, unde Heins. conj. mentemne. Deinde unus Med. et Bas. præm. pacto.—474 Vulg. Quid sis nata vid.—476 Unus Med. Tela relinque, quod placet Burm.—477 S. Marci, latus hauriit: V. pr. pro diversa lect. hauserat.—479 Alii, Pellei juvenis.—480 Abest præpositio a sexdecim libris: a tegmine Voss. jacta a culmine Bonon. tert.—

NOTÆ

466 *Macedonia*] Secundam hujus fuit.
 vocis produxit syllabam; quam alii 473 *Mercede*] Stupri, scilicet, a
 in primitivo corripuiunt. Neptuno oblati.
Sarissa] Hasta est Macedonnm. 479 *Phyllei*] Phyllo Thessaliæ op-
 468 *Equitavit*] Quippe Centaurus pido oriundi.

Cominus aggreditur, laterique recondere duro
 Luctatur gladium. Gladio loca pervia non sunt.
 Haud tamen effugies : medio jugulaberis ense,
 Quandoquidem mucro est hebes, inquit ; et in latus ensem
 Obliquat, longaue amplexitur ilia dextra. 486
 Plaga facit gemitus, ceu corpore marmoris icti :
 Fractaque dissiluit percusso lamina collo.
 Ut satis illæsos miranti præbuit artus ;
 Nunc age, ait Cæneus, nostro tua corpora ferro 490
 Tentemus : capuloque tenuis demisit in armos
 Ensem fatiferum : cæcamque in viscera movit,
 Versavitque manum : vulnusque in vulnere fecit.
 Ecce ruunt vasto rabidi clamore bimembres,
 Telaque in hunc omnes unum mittuntque feruntque. 495
 Tela retusa cadunt : manet imperfossus ab omni,
 Inque cruentatus Cæneus Elateius ictu.
 Fecerat attonitos nova res. Heu dedecus ingens !
 Monychus exclamat : populus superamur ab uno, 499

lapide. Cominus invadit, atque nititur abdere ensem rigido lateri. Loca non sunt penetrabilia ensi. Non tamen evades, ait ; mactaberis medio gladio, siquidem cuspi est retusa : atque adigit transversum gladium in costas, et amplexitur ilia longa dextra. Ictus strepitum facit, tanquam a corpore marmoris percussi ; et lamina fracta est percusso collo. Postquam satis obtulit membra inoffensa admiranti, Nunc age, inquit Cæneus, tentemus tuum corpus nostro ense ; atque abdidit gladium letiferum capulo tenuis in humeros ; et agitavit et versavit manum cæcam per præcordia, et fecit plagam in plaga. Ecce Centauri bifformes cum impetu feruntur suo crasso more, atque omnes jaciunt et ferunt arma in hunc unum. Jacula obtusa cadunt. Cæneus Elateius stat inoffensus atque incruentatus ab omni ictu. Nova res rapuerat illos in admirationem. Heu ingens opprobrium ! exclamat Monychus :

483 Conatur glad. Sprotii et Leid.—486 Unus Mor. Obliquans longa com-
 plectitur il.—487 Arund. Plag. dedit. Fr. et tres alii fac. sonitus. Ut corp.
 plurimi vett. vulg. in: Heins. malit ceu cum Arund. et septem aliis.—
 488 Alii Fract. dissiliit.—489 Barb. illæ. minitanti.—491 Alii ten. dimisit.—
 492 Heins. malit, in viscere. Unus Vatic. et unus Bas. condit, ut xv. 88.—
 494 Alii rapidi aut trépidi. Heins. ex pr. Hamburg. suadebat, rabidi de more. Sed
 v. Burm.—495 Plurimi mittunt feruntq. Pal. mittuntq. ruuntq. Med. vertuntq. fe-
 runtq. Bonon. mittunt feruntq.—496 Gron. Tel. recussa, vel retusa ; sex repulsa.
 —499 Langerm. et tres alii superemur per interrogationem.—500 Unus Heins.

NOTE

488 Percusso] In Centauri collum nova vulnera faciebat.
 lamina resiliit. 497 Inque cruentatus] Pro et incru-
 entatus, per Tmesin.

Vixque viro: quanquam ille vir est: nos segnibus actis,
 Quod fuit ille, sumus. Quid membra immania prosunt?
 Quid geminæ vires? quid, quod fortissima rerum
 In nobis natura duplex animalia junxit?
 Nec nos matre Dea, nec nos Ixione natos
 Esse reor; qui tantus erat, Junonis ut altæ 505
 Spem caperet. Nos semimari superamur ab hoste.
 Saxa, trabesque super, totosque involvite montes;
 Vivacemque animam missis elidite sylvis.
 Sylvâ premat fauces: et erit pro vulnere pondus.
 Dixit: et insani dejectam viribus Austri 510
 Forte trabem nactus, validum conjecit in hostem:
 Exemplumque fuit: parvoque in tempore nudus
 Arboris Othrys erat: nec habebat Pelion umbras.
 Obrutus immani cumulo, sub pondere Cæneus
 Æstuat arboreo: congestaque robora duris 515
 Fert humeris. Sed enim postquam super ora caputque

una gens vincimur ab uno, vixque viro. Tametsi ille est vir, nos sumus inertibus factis quod ille fuit. Cujus unus artus ingentes? Quid prosunt duplices vires? Quid quod natura duplex commisit in nobis validissima animalia omnium? Neque arbitror nos natos matre Dea, nec Ixione, qui tantus erat, ut spem conciperet Junonis excelsæ. Nos vincimur ab hoste semiviro. Dejicite super illum lapides, arbores, et montes integros, atque opprimite animam vivacem immissis sylvis. Sylva opprimat jugulum, et onus erit pro vulnere. Dixit; et casu nactus arborem prostratam impetu furentis Austri, misit in strenuum hostem: atque exemplo fuit: et brevi Othrys erat spoliatus arboribus; neque Pelion habebat umbras. Cæneus oppressus insana congerie æstuat sub onere arboreo, et fert fortibus humeris ligna congesta. Verum enimvero postquam pondus additum est super os atque caput,

Vixq. mari. Deinde Pal. unus segn. hastis.—501 Leid. unus Quæ fuit.—502 Quid? quod est ex Calandr. Cod. et quatuor ex Heins. vulg. et quod.—505 Langerm. Ess. rear.—507 Dno Med. tortosque. Dein test. Med. evolcite.—510 Insani est ex N. Arund. pr. Bas. sec. Pal. et multis aliis; vulg. insanis. Deinde defectam quinque ex vetustioribus; directam pr. Bas. Arund. et tres alii.—511 Gron. validam conj. Heidelb. convertit.—512 Unus Med. melioris notæ Exemploque.—513 Pelios S. Marci, Thuan. prim. Gron. pr. Mor. I. et septem alii: sed Pelion tam apud Græcos quam Latinos esse in usu Heinsius monet.—514 Berolin. imm. tumulo; et sic etiam plures alii. Unus Med. exhibet cumuli sub pondere...arborci.—515 Berolin. O. et Gron. et plures alii

NOTE

500 Quanquam] Centaurorum magis arguit turbam hac correctione, gloriabantur. quam Cæneum laudat.

504 Dea] Quam Junonem stulte

Crevit onus; neque habet, quas ducat, spiritus auras;
 Deficit interdum: modo se super aëra frustra
 Tollere conatur, jactasque evolvere sylvas:
 Interdumque movet: veluti, quam cernimus, ecce, 520
 Ardua si terræ quatiatur motibus Ide.
 Exitus in dubio est: alii sub inania corpus
 Tartara detrusum sylvarum mole ferebant.
 Abnuat Ampycides: medioque ex aggere fulvis
 Vidit avem pennis liquidas exire sub auras: 525
 Quæ mihi tunc primum, tunc est conspecta supremum.
 Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu
 Mopsus, et ingenti circum clangore sonantem
 Aspexit, pariterque oculis animoque secutus;
 O salve, dixit, Lapithææ gloria gentis, 530
 Maxima, vir quondam, sed nunc avis unica, Cæneu.
 Credita res auctore suo est. Dolor addidit iram:

neque anima habet aërem quem hauriat, nonnunquam deliquium patitur, interdum incassum tentat sese erigere in aërem, atque excutere immisas arbores. Atque interdum movet; tanquam Ide quam videmus, en tibi, si agitetur motibus terræ. Eventus incertus est. Nonnulli dicebant corpus coactum ad Inferos exiles pondere arborum. Ampycides diffitetur; atque vidit alitem pennis subflavis mittere se in aërem fluidum ex medio cumulo, quæ a me tum primum, tum novissime est visa. Cum Mopsus eam vidit obeuntem sua agmina lento volatu, et circum strepitum magna voce, prosecutus, simul oculis et mente, O, inquit, salve Cæneu, gloria nationis Lapithææ, olim vir maxime, sed nunc avis unica. Res fidem invenit aucto-

~~~~~

conjectaque.—516 Med. unus ora manusq.—517 Heins. malit quo, vel qua ducat.—518 Heidelb. sup. æthera.—522 Heidelb. alii per inan.—523 Fl. S. Marci Tart. retrusum.—524 Bas. med. sub agg.—526 In vett. Edd. volucris pro supremum: et in aliis etiam nunc est consp. In quibusdam autem vetustis exemplaribus supremum legitur: unus etiam A. tunc est mihi visa supr.—528 Meliores plurimi clangore; ceteri clamore.—529 Multi vett. oculis animoq. vulg. animo est oculisq. tres cum Fl. S. Marci animis oculisq.—530 Heins. malit,

NOTE

521 *Ide*] Mons Phrygiæ.

524 *Ampycides*] Mopsus Ampyci filius; de quo supra.

Fulvis] In aquilam mutatum fuisse volent Cæneum. Quæcumque autem illa avis fuerit nostra parum interest. Maximum est quod Cænei exemplo, nullo hominum utcumque brutorum impetu virtutem proculcari posse

videamus; quæ ut maxime deprimatur eo validius ad astra tollitur. Neque aliam, quæ tutus esset, a Neptuno vim accepisse Cæneum cuiquam credibile est.

531 *Unica*] Propter virtutem, et peculiarem metamorphosim. Quamquam in aquilam mutatum fuisse Cæneum minus constat.

Oppressumque ægre tulimus tot ab hostibus unum.
Nec prius abstinitus ferrum exercere cruore;
Quam data pars leto, partem fuga noxque removit.

535

FAB. V. Periclymenus in varias Figuras.

PERICLYMENUS, a Neptuno accepta potestate ut se in varias figuras trans-
verteret, cum adversus Herculem dimicasset, et eum varietate formarum
vellet eludere, in aquilam transfiguratus est: quam ille advolantem sibi,
et in altitudinem se aëris efferentem, novissime sagitta trajectory interemit.

Hæc inter Lapithas et semihomines Centauros
Prælia, Tlepolemus, Pylio referente, dolorem
Præteriti Alcidae tacito non pertulit ore:
Atque ait; Herculeæ mirum est obliviam laudis
Acta tibi, senior: certe mihi sæpe referre
Nubigenas domitos a se pater ipse solebat.
Tristis ad hæc Pylius: Quid me meminisse malorum
Cogis; et obductos annis rescindere luctus?

540

*tore suo. Dolor adjecit iram, atque iniquo animo passi sumus unum obrutum a tot
hostibus. Neque ante omisimus ferro sanguinem profundere, quam pars intersecta,
nox et fuga disiecit partem.*

*v. Pylio narrante hæc certamina inter Lapithas et semiferos Centauros, Tlepo-
lemus non passus est ore muto dolorem ex Hercule neglecto: atque inquit, Mirum
est, senex, te oblivioni tradidisse gloriam Herculeam. Sane pater consueverat mihi
dicere nube genitos a se victos. Ad hæc Pylius mæstus: Quamobrem cogis me
recordari malorum, et refricare dolores delinitos tempore? atque agnoscere odium in*

*gloria gentis Maxima, vir quondam.—534 Ferrum exercere cruore dedit Heins.
ex uno Med. pro vulg. ferro exerc. dolorem.—535 Gronov. pr. noxq. diremit,
ut sæpe apud historicos: sex scripti redemit.—537 Berolin. et alii Præl.
Trioletum.—538 Undecim placido pro tacito.—540. 541 Aliæ editiones dis-
tinguunt, acta tibi: senior certe, &c. pater ipse solebat. Menard. et duo alii
facta tibi.—541 Ipse solebat meliores: vulg. esse. Mollius quoque, a se domitos
pater ipse, ut est in duobus, monet Burm.—543 Vulgo restringere luct. Ed.
Aldina, aliæque nonnullæ, Mss. insuper præstantes rescindere; quod in qui-
busdam vett. mutatur in rescissere, retexere, restringere, &c. Pro annis Thuan.*

NOTÆ

532 Auctore] Mopso, scilicet, vate.

537 Tlepolemus] Herculis fuit filius
ex Astioche, qui ægre prætermissam
a Nestore patris gloriam tulit.

Pylio] Nestore, Pyli rege.

538 Præteriti] De Hercule enim ne
verbum quidem Nestor protulerat;
cum tamen in fugandis Centauris
laudem primam meruisset.

540 Senior] Nestorem appellat.

Inque tuum genitorem odium, offensasque fateri ?
 Ille quidem majora fide (Di!) gessit; et orbem 545
 Implevit meritis; quod mallet posse negari:
 Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
 Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem ?
 Ille tuus genitor Messania moenia quondam
 Stravit: et immeritas urbes, Elinque Pylonque, 550
 Diruit: inque meos ferrum flammamque penates
 Impulit. Utque alios taceam, quos ille peremit;
 Bis sex Nelidæ fuimus, conspecta juvenus:
 Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
 Viribus. Atque alios vinci potuisse ferendum est. 555
 Mira Periclymeni mors est: cui posse figuras
 Sumere quas vellet, rursusque reponere sumtas
 Neptunus dederat, Nelei sanguinis auctor.

tuum patrem, et ejus injurias? Ille quidem (Dii!) fecit exsuperantia fidem; atque cumulatit mundum beneficiis; quod mallet posse dissimulari: sed neque laudibus extollimus Deiphobum, nec Polydamantem, nec ipsum Hectorem: quis enim laudaverit hostem? Ille tuus pater olim diruit muros Messenios, atque delevit urbes immeritas, et Elin et Pylon: atque immisit ferrum et ignem in meam domum. Atque ut silentio prætermittam ceteros quos ille leto dedit, duodecim fuimus Nelei filii, juvenus conspicua; duodecim occubuerunt viribus Herculeis, me excepto. Atque tolerandum est ceteros potuisse superari. Mors Periclymeni est admiranda, cui Neptunus auctor Nelæi sanguinis concesserat posse induere quas formas vellet,

*****

pr. Mor. quart. Med. I. et duo alii *leviter*; unde Heins. conj. *et obductum leviter rescindere vulnus*.—544 Leid. et alii *offensamque*. Sixii Cod. *Inque tuum offensas genitorem, odiumque fateri*.—545 *Di!* gessi dedit Heins. e vestigiis quorundam Mss. qui habent, *digessit*. Ceteri, *quoque gessit, digessit, &c.*—546 *Negari* est ex pr. Bas. et R. et Hamburg. et uno Voss. vulg. *negare*.—547 Alii *maiant, Pulydamanta*.—549 Vulg. *Messenia*; at libri *Messania*. Dein *littora pro messania* unus Bas.—550 Legitur etiam *Elimq. Pylumq.* et vulg. *Polynq.*—551 Berolin. *flammasque*.—553 Alii scribunt *Nelidæ*: S. Marci *Pelidæ*.—555 Heins. *monet est tollendum*.—557 Gron. et quatuor alii, *sumtasque rep. posse*.—559 Permulti *ver-*

NOTÆ

544 *Offensas*] Injurias, quas Nestori Hercules obtulerat.

545 *Di*] Non tam laudantis, quam conquerentis, aut apud Deos solatium quærentis, hæc parenthesis.

547 *Deiphobum*] Qui Priami fuit filius.

Polydamanta] Nobilis fuit Trojanus inter fortissimos, Priami gener.

549 *Messania*] Messenæ, Messeniæ urbis in Peloponneso; a qua non multum distabat Pylus Nestoris.

550 *Elin*] Quæ urbs fuit Elidis, etiam in Peloponneso.

553 *Nelidæ*] Nelei, Neptuno sati, filii.

556 *Periclymeni*] Qui frater Nestoris.

Hic, ubi nequicquam est formas variatus in omnes,
 Vertitur in faciem volucris: quæ fulmina curvis 560
 Ferre solet pedibus, Divum gratissima Regi.
 Viribus usus avis, pennis rostroque redunco,
 Hamatisque viri laniaverat unguibus ora.
 Tendit in hunc nimium certos Tirynthius arcus:
 Atque inter nubes sublimia membra ferentem, 565
 Pendentemque ferit, lateri qua jungitur ala.
 Nec grave vulnus erat: sed rupti vulnere nervi
 Deficiunt, motumque negant viresque volandi.
 Decidit in terram, non concipientibus auras
 Infirmis pennis: et, qua levis hæserat alæ, 570
 Corporis affixi pressa est gravitate sagitta;
 Perque latus summum jugulo est exacta sinistro.
 Num videor debere tui præconia rebus
 Herculis, o Rhodiæ ductor pulcherrime classis?

ursusque exuere indutas. Hic, postquam frustra est immutatus in omnes figuras, induit vultum avis, quæ dilectissima consuevit gerere aduncis unguibus fulmina, regis Deorum. Usus viribus avis, pennis, et rostro curvo, et unguibus uncinatis discerpserat vultum viri. Tirynthius in hunc dirigit arcus nimium certos, atque attingit agentem excelsa membra inter nubes, et libratum, qua ala committitur lateri. Neque plaga erat alta; sed nervi fracti vulnere illum destituunt, atque subtrahunt motum et vires volandi. Decidit in terram, pennis debilibus non concipientibus aërem; et calamus, qui leviter infixus fuerat alæ, impactus est pondere corporis afflicti, et eductus est juguli sinistra parte per supremum latus. Num videor debere laudes factis tui Herculis, o dux spectatissime classis Rhodiæ? Ne

satus in omnes.—562 R. unus av. pedibus rostr. Quidam, rostroq. reducto; sec. Pal. et octo alii recurvo; Gron. et duo alii rotundo.—563 Unus Heins. vir. dimoverat ung.—564 Heins. cum multis vett. reposuit hunc; vulg. hanc.—565 Med. Totque inter.—566 Scripti quatuor cum Grævian. Pendentemq. rapit.—568 Berolin. habet motumq. et viresq. alterna vice. Nonnulli vett. viresq. volanti: Pat. viresq. fugamque.—570 N. Infirmus penn. Qua pro vulg. quæ Heins. ex scriptis recepit.—571 Bothius putat est tollendum.—573. 574 Heidelb. Nunc vid. Deinde Arund. deber. tibi; et seq. vs. Her-

NOTE

560 Quæ fulmina] Aquilam dicit; affixi qui per cuniculos seu dolos
 quanquam in muscam mutatum Periclymenum scripsit Apollonii interpres: digna profecto metamorphosi, 564 Tirynthius] Hercules; a Tirynthe patria urbe Peloponnesi, non longe ab Argis.
 concedis. Minimis certe solent esse. 574 Rhodiæ] In Rhodum insulam,

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

5 F

Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo,
Ulciscar fratres: solida est mihi gratia tecum.

575

Hæc postquam dulci Neleius edidit ore;
A sermone senis, repetito munere Bacchi,
Surrexere toris: nox est data cetera somno.

FAB. VI. Apollo in Alexandrum.

NEPTUNUS, graviter ferens Cynum filium ab Achille occidisse, et Hectorem, defensorem operum quæ ipse posuisset, ab Apolline socio laboris petit, quoniam sibi non daretur, ut cominus cum eo congredi posset, ut ultor existeret. At ille, auditis precibus ejus, immixtus acie, nullique conspicuus; arcum Alexandri in Achillem convertit, ut sagittas in eum dirigere posset: talumque (quod fuit in ejus corpore mortale) percussit et interemit.

AT Deus, æquoreas qui cuspidē temperat undas,
In volucrem corpus nati Stheneleida versum
Mente dolet patria: sævumque perosus Achillen
Exercet memores, plus quam civiliter, iras.
Jamque fere tracto duo per quinquennia bello,
Talibus intonsum compellat Smynthea dictis:

580

585

tamen ulciscar fratres amplius quam tacendo pulchra facinora: gratia est mihi integra tecum. Postquam Neleius hæc protulit suavi ore, dono Bacchi repetito, ab oratione senioris a mensa recesserunt. Reliqua nox est concessa sopori.

VII. At Deus qui moderatur tridente fluctibus marinis, dolet animo paterno corpus filii mutatum in avem Stheneleiam; atque exosus crudelem Achillem exercet hostiliter iras memores. Jamque bello fere producto per decem annos, affatur

culeis, o Rhod.: unde Heins. deber. tibi...Herculeis Rhod. Plurimi etiam Rhod. rector; et pro classis duo gentis.—575 Alii Ne tam.—577 Jun. Hæc plusquam dulci.—581 Vulg. Stheneleia; V. et alii vett. Cycneida; alii Phaëthontida: quædam vett. Edd. cum Grævian. Stheneleida: Heins. scribendum censet Ledeida.—583 Tert. Med. Exerc. memorem...iram.—585 Smynthea hic legendum vidit Beroald. Annot. ad Sueton. c. 12. Mss.

NOTÆ

interfecto Licymnio matris germano, Tlepolemus una cum multis comitibus profugerat, ubi imperium adeptus est: atque adeo inde cum novem navibus ad bellum Trojanum est profectus, a Sarpedone interficiendus.

580 *Cuspide*] Tridente, qui Neptuni acceptrum.

581 *Volucrem Stheneleida*] Cynum

dicit, in quem mutatus Stheneli filius; cujus etiam volucris Cynum Neptuni filium formam induisse supra vidimus.

585 *Smynthea*] Apollinem dicit, cui a mauribus, qui Cretensium lingua *Ἰπλύθιος* appellantur, illud nomen impositum. Negacissimas ejus cognominis rationes seu fabulas, quas piget

O mihi de fratris longe gratissime natis,
 Irrita qui mecum posuisti moenia Trojæ;
 Ecquid, ut has jam jam casuras aspicias arces,
 Ingemis? aut ecquid tot defendentia muros
 Millia cæsa doles? ecquid (ne persequar omnes) 590
 Hectoris umbra subit, circum sua Pergama tracti?
 Cum tamen ille ferox, belloque cruentior ipso,
 Vivit adhuc, operis nostri populator, Achilles.
 Det mihi se: faxo, triplici quid cuspidе possim,
 Sentiat. At quoniam concurrere cominus hosti 595
 Non datur, occulta necopinum perde sagitta.
 Annuit: atque animo pariter patruoque suoque
 Delius indulgens, nebula velatus in agmen

Smyntheum intonsum hujusmodi verbis: O mihi carissime omnium fratris filiorum, qui mecum statuisti muros inutiles Trojæ; ecquid doles, cum vides has arces jam ruituras? vel ecquid luges tot millia mactata tuentia muros? Ecquid (ne omnes recenseam) umbra Hectoris raptati circum muros patrios recurrit? cum tamen ille sævus Achilles, et truculentior ipso bello, vastator nostri operis, adhuc fruatur vita. Occurrat mihi: faxo sentiat quid valeam tridente. At siquidem non licet congredi cominus cum hoste, confice eum nihil tale metuentem calamo occulto. Assentitur: atque Delius obsequens simul suæ iræ et patrui, tectus nube

Cynthia, vel Cynthida.—588 Olim edebatur Ecquid ubi Asiacas casur. At Asiacas primam syllabam corripit; unde has jam jam ex vet. exemplaribus substituendum censet Mariang. Accurs. Tres etiam habent Ecce quid has jam cum cas. Med. Ecq. ubi has jam cum: V. Farnes. et unus Ciofan. ubi has jam jam cas. Duo etiam prospicias, quod non displicet Burm.; et quinque conspicias.—590 Berolin. non perseq.—591 Idem umbra fuit. Pro tracti Gron. rapti. Utrumque verb. in hac re usitatum.—592 Nonnulli Cur tamen: alii Et tamen. Gron. pr. bello truculentior ipso.—593 Quatuor, Vivat. V. pr. et Genevens. operis nostri violator, quod placet Burm. quia sacra Troja a Diis posita erat. Sic violare etiam Virg. xi. 255.—596 Cant. prode sagitta, quod arridet Heins.—597 Patruoque est ex opt. Thuan. et quatuor aliis: vulg. patruique: Heidelb. habet patrisque.—598 Med. quart.

NOTE

exscribere; apud Vil. Gyraldum Syn-
 tagm. 7. habes.

586 *Fratris*] Jovis, scilicet.

591 *Tracti*] Bigis raptatum, et
 circum muros Iliacos ab Achille trac-
 tum Hectorem in superioribus etiam
 vidimus.

593 *Operis*] Murorum, scilicet,
 Trojanorum; de quibus lib. superiore.

596 *Non datur*] Quia tum Achilles
 non navigabat.

597 *Patruo*] Cycni enim Neptuni
 filii patrnelis fuit Apollo; qui iræ
 indulgens ob Hectorem clientesque
 Trojanos occisos, patrui Neptuni ani-
 mum quoque induit cum Achillem
 ulciscitur.

598 *Delius*] Apollo; quem toties in

Pervenit Iliacum ; mediaque in cæde virorum
 Rara per ignotos spargentem cernit Achivos 600
 Tela Parin : fassusque Deum, Quid spicula perdis
 Sanguine plebis ? ait. Si qua est tibi cura tuorum ;
 Vertere in Æaciden, cæsosque ulciscere fratres.
 Dixit : et ostendens sternentem Troia ferro
 Corpora Peliden, arcus obvertit in illum : 605
 Certaue letifera direxit spicula dextra.
 Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
 Hoc fuit. Ille igitur tantorum victor, Achille,
 Vinceris a timido Graiæ raptore maritæ ?
 At si foemineo fuerat tibi Marte cadendum, 610
 Thermodontiaca malles cecidisse bipenni.
 Jam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi
 Nominis, Æacides, caput insuperabile bello,

descendit in castra Trojana ; et videt Paridem in media strage virorum disperdentem pretiosa tela inter vulgus Græcorum : atque indicans se Deum, Quamobrem, inquit, tela spargis in funera plebis ? Si sollicitus es pro tuis, converte te in Æaciden, atque ulciscere fratres peremptos. Dixit : et monstrans Peliden proterentem ferro viros Trojanos, intendit arcum in illum, et direxit certam sagittam manu fatifera. Hoc fuit, quo Priamus senex posset lætari post Hectorem cæsum. Tu igitur, Achilles, domitor tantorum heroum, cadis per timidum prædonem puellæ Græcæ ? At si tibi fuerat occumbendum manu fœminea, malles occubuisse securi Thermodontiaca. Jam ille terror Trojanorum, Æacides, honor et præsidium gloriæ

neb. delatus. Deinde O. in agrum.—599 Genevens. in plebe vir.—600 Præstantissimus Fl. Gnara per: Heins. conj. Gnava; Burm. vult Vana. Genevens. etiam cern. acervos.—603 In quibusdam læsosque.—604 Troia Heins. dedit ex Calandr. et altero Hamburg.: vulg. Troica.—607 Libri permulti Quod; alii Quo.—609 Vinceris Heins. protulit ex Bernegg. pr. Erfurt. et sex aliis; vulg. Victus es: nonnulli etiam Vincitur. Deinde in pr. Mor. rapt. puellæ; at Burmanno elegantior videtur lectio pr. Bas. juvenæ.—611 Alii scribunt Thermo-

NOTÆ

Delo insula natum diximus.

606 *Direxit*] Ut ita non tam a Paride, quam ab Apolline ipso, ut Calaber indignatur, occisus videatur Achilles. Ceterum per insidias in Apollinis Thymbraei templo, quo ad Polyxenæ nuptias invitatus fuerat, ab eodem tamen Paride post simulacrum latente, alii interfectum scripserunt. Deo vero sagittam dirigente opus fuit, siquidem ille calcaneum

duntaxat vulnerabile habuit, qua parte infantem Stygiis undis immergens mater prehenderat.

607 *Post Hectora*] Postquam ille sublatuſ esset.

609 *Graiæ*] Helenæ, scilicet.

610 *Fœmineo Marte*] Bello et viribus muliebribus.

611 *Thermodontiaca*] Qualem gerebat Penthesilea, Amazonum, Thermodontis Scythiæ fluvii accolarum, regina.

Arserat: armarat Deus idem, idemque cremarat.
 Jam cinis est, et de tam magno restat Achille 615
 Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam.
 At vivit, totum quæ gloria compleat orbem.
 Hæc illi mensura viro respondet, et hæc est
 Par sibi Pelides; nec inania Tartara sentit.
 Ipse etiam, ut cujus fuerit cognoscere possis, 620
 Bella movet clypeus: deque armis arma feruntur.
 Non ea Tydides, non audet Oileos Ajax,
 Non minor Atrides, non regno major et ævo
 Poscere, non alii: soli Telamone creato,
 Laërtaque fuit tantæ fiducia laudis. 625

Græcæ, vir bello invictus, crematus erat: idem Deus armis instruxerat, atque idem usserat. Jam cinis est, et de tanto Achille superest nescio quid, quod non satis impleat parvam urnam. At laus permanet, quæ impleat totum mundum. Hic modus convenit illi viro; atque eo sibi est Achilles æqualis, neque tangitur exilibus Inferis. Ipse etiam clypeus, ut pronum sit cognoscere cujus fuerit, ciet certamina, atque arma feruntur armorum causa. Tydides non audet ea petere, non etiam Oileus, non Atrides minor, non major ætate et belli peritia, non alii: spes tantæ gloriæ movit filium solum Telamonis, atque Laërta. Tantalides a se depulit onus

doontiacæ. Ménard. et Berolin. cecid. securi.—615 N. rest. Achilli.—616 Omnes fere scripti *Nesc. quid parvum, quod, &c.*—617 Arg. glor. possidet orb.—618. 619 In nonnullis ill. mansura vir. Dein vulg. legitur et hæc est Par tibi, Pelide. Sed multi vett. Pelides: alter Erfurt. et quart. Med. Pars tibi Pelides; et Fl. S. Marci Par sibi Pelides; ex quibus vestigiis Heins. locum refinxit.—620 Leid. Ipse quoque ut. Possis ex melioribus; vulg. posses.—621 Plurimi Codd. proque arm. Dein Ménard. arm. moventur.—623 Berolin. habet nec pro non in utroque loco. Deinde Burm. placet Arund. lectio non regno maj.—624 Heins. mallet solis Telam. creatis.—625 Alii scribunt Laërtaque

NOTÆ

614 *Deus*] Vulcanus, scilicet, qui Thetidis rogatu Achilli arma fabricaverat.

616 *Nescio quid*] Hæc est quoque sors heroum, ut brutis sint stupiores; qui in tanta omnium rerum externarum tenuitate et fragilitate, animum ad sublimiora et firmiora non curent attollere.

617 *Gloria*] Namque omnibus prope poëtis Achilles decantatus.

621 *Bella movet*] Gravissimæ enim inter Ajacem Telamonis et Ulyssem

de Achillis armis contentiones ortæ.

622 *Tydides*] Diomedes est, Tydei filius, unus ex Græcis principibus.

Oileos] Oilei Locrorum regis filius.

623 *Minor*] Menelaus, scilicet, Atrei filius.

Major] Agamemnon, frater Menelai.

624 *Telamone creato*] Ajaci, scilicet, qui patrem habuit Telamonem, Æaci filium.

625 *Laërta*] Ulysses Laërta creatus fuit.

A se Tantalides onus invidiamque removit :
Argolicosque duces mediis considerare castris
Jussit : et arbitrium litis trajecit in omnes.

et odium ; atque voluit duces Græcos sedere in mediis castris, et transmisit in omnes judicium litis.

vel *Laërteque* ; nonnulli *Laërtiadaque, Lertiadaque, Lertiadaque*.—627 Berolin. med. consistere castr.—628 Gron. lit. conjecit in omnes.

NOTÆ

Tantæ] Ut Achillis armis potirentur.

626 *Tantalides*] Agamemnon Atrei filius, a proavo Tantalo Pelopis patre sic dictus : qui prudentiasime judex inter tantos dissidentes solus sedere noluit.

627 *Argolicos*] Pro Græcis omnibus

posuit. Est autem Argolis Peloponnesi regio, in qua Agamemnon regnavit.

628 *Omnes*] Trojanis captivis dirimendæ hujus litis provinciam datam alii scripserunt. Qua ex re non parvum documentum desumere possunt viri principes.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBER XIII.

FAB. I. Ajacis Cruor in Florem purpureum.

ACHILLE ab Alexandro occiso, arma cum peterentur ab Ajace, quia frater patruelis esset, et Ulixē, qui se consilio potiore ac virtute judicaret: placuit principibus, ut utriusque gesta erga rempublicam in bello perpenderentur, et digniori propositum præmium cum causa ab universo exercitu tribueretur. Cum itaque in conspectu omnium Ajax virtutes suas, quibus Græcos juvisset, retulisset, et Ulixes consilia sua, quibus communem rempublicam juvisset, duces quoque adduxisset; novissime signum Minervæ fatale, quod ille sustulisset, ostendit. Quo Graii moti, cum ante oratione ejusdem percussi stuperent, ab Ajace arma abjudicata sunt, et Ulixi data. Qua ille contumelia accensus incubuit ensi; ex cujus cruore flos purpureus, similis hyacinthi, natus est.

CONSEDERE duces: et, vulgi stante corona,
Surgit ad hos clypei dominus septemplex Ajax.

1. *Duces consederunt: atque, multitudine circum stante, Ajax dominus clypei sep-*

NOTE

2 *Septemplex*] Ex taurorum septem tergoribus facti.

Ajax] Telamonius, scilicet, homo vehemens, quem primum causam suam dicere prudens voluit Poëta. Quan-

quam autem bellicosi, magis quam eloquentis viri, personam tuetur Ajax, cavesis ideo inconditam ejus orationem, ut quidam arbitrati sunt, animo præsumseris. Vicit equidem, nec im-

Utque erat impatiens iræ, Sigeia torvo
 Littora respexit, classemque in littore, vultu :
 Intendensque manus, Agimus, pro Jupiter ! inquit, 5
 Ante rates causam ; et mecum confertur Ulixes !
 At non Hectoreis dubitavit cedere flammis :
 Quas ego sustinui ; quas hac a classe fugavi.
 Tutius est fictis igitur contendere verbis,
 Quam pugnare manu. Sed nec mihi dicere promptum, 10
 Nec facere est isti : quantumque ego Marte feroci,
 Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.
 Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
 Esse reor : vidistis enim. Sua narret-Ulixes,

templicis ad hos surgit. Atque ut erat iræ impatiens, respexit littora Sigeia, et classem in littore oculis indignantibus ; atque porrigens manus, Proh Jupiter ! inquit ; dicimus causam in conspectu navium, et Ulysses mecum componitur ! At non puduit cedere ignibus Hectoreis, quos ego sustinui, quos depuli ab hac classe. Adeoque magis expedit certare fucatis verbis, quam dimicare dextra. Sed neque mihi facile est orationem habere, neque isti rem gerere : et quantum ego possum sævo bello atque certamine, tantum iste potest dictis. Neque tamen opinor, Græci, mea facinora vobis esse referenda ; namque spectastis. Ulysses memoret sua, quæ

2 Heins. conj. Surg. ab his dbm.—4 In vulg. legitur Litt. prospexit ; at in omnibus scriptis, teste Ciofano, respexit : Leid. respiciens.—6 Et deest sex Codd. Dein Med. unus me. contendit U.—7 Tert. Bonon. Hect. dubitabat ced.—8 Mor. quas nostra class. Leid. unus hac ego ; Voss. hac de. Deinde pr. Gron. et duo alii remori.—9 Sec. Med. est siccis igit.—10 Unus Leid. Quam bellare man.—11 Sex libri Quantumq. in morte : Leid. unus mente fer.—12 Vulg. Inque ; quinque vett. Quamque : Quantum Heins. recepit ex N. et ita etiam

NOTE

merito, Ulyssis facundia ; at certe, ut videtur, non magis facundia ipsa, quam causa.

3 Sigeia] A Sigæo Trojæ promontorio.

5 Agimus] Commentatorem miror, qui omni artificio carere Ajacis orationem scripsit. Immo in eo est maximum, quod nullum appareat : nec artificio, quod ille videtur desiderare, quicquam fingi posset putidius. Exordium abruptum est, maxime ex personæ militaris, ejusdemque non sine causa indignantis decoro, atque

idem causæ convenientissimum. Sed quorsum hic hæremus ? me jam diu rei expectatio trahit.

6 Rates] A quibus Hectoris faces Ajax, (tunc temporis propter Briseida irato Achille,) solus repulit.

Et] Indignationem habet maximum hoc in loco hæc vocula.

9 Fictis] Ut solet veterator Ulysses, supple.

11 Isti] Per contemtum maximum.

14 Sua narret] Acumen est profecto hoc in loco elegantissimum.

Quæ sine teste gerit, quorum nox conscia sola est. 15
 Præmia magna peti fateor : sed demit honorem
 Æmulus. Ajaci non est tenuisse superbum,
 Sit licet hoc ingens, quicquid speravit Ulixes.
 Iste tulit pretium jam nunc certaminis hujus ;
 Quo cum victus erit, mecum certasse feretur. 20
 Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
 Nobilitate potens essem, Telamone creatus :
 Moenia qui forti Trojana sub Hercule cepit :
 Littoraque intravit Pagasæa Colcha carina.
 Æacus huic pater est : qui jura silentibus illic 25
 Reddit, ubi Æoliden saxum grave Sisyphon urget.
 Æacon agnoscit summus, prolemque fatetur
 Jupiter esse suam. Sic ab Jove tertius Ajax.

gessit sine arbitro, quorum nox sola est testis. Agnosco ingentem mercedem posci : sed competitor Ajacis tollit laudem. Quantumvis aliquid sit magnum, non est gloriosum consecutum esse, siquidem Ulysses illud speravit. Iste jam nunc mercedem reportavit hujus contentionis ; ex qua cum superatus discesserit, dicetur mecum contendisse. Atque ego, si virtus mea esset incerta, valerem genere, ortus ex Telamone : qui potitus est muris Iliacis sub strenuo Hercule, atque adiit littora Colcha navi Pagasæa. Æacus est huic pater, qui jus dicit mortuis illic ubi saxum ingens sollicitat Sisyphum Æoliden. Supremus Jupiter confitetur Æacum esse filium suum.

Berolin.—19 In quibusdam *Ipsæ tul.*—20 *Quo* Heins. dedit ex Fl. S. Marci, Bernegg. et Fragm. Boxhorn. Alii *Qui*, vel *Quod*.—21 *Quatuor* *Est ego* ; Fragm. Boxhorn. *Atqui*.—24 Berolin. *Pegasæa*.—25 I. pr. Mor. et Bas. O. aliiq. multi *silent. umbris*.—26 Strozze et Barb. *Æolides s. g. Sisyphus u.*—27 Plurimi *agnoscit* : vulg. vero *agnovit*.—28 Alii *a Jov.*—29 Ex plerisque

NOTÆ

15 *Nox*] Ut aut nulla sint Ulyssis facta, aut qualia ignavus quisque approbet.

16 *Magna*] Quippe arma Achillis a Vulcano fabricata.

17 *Æmulus*] Ulysses, scilicet.

23 *Cepit*] Telamonem Ajacis patrem primum Trojæ muros superasse, quo tempore ab Hercule expugnata, supra vidimus.

24 *Pagasæa*] Thessalica ; a Pagasis Thessaliæ urbe.

Colcha] In Colchos enim cum Jasone profectum Telamonem notum ex superioribus.

25 *Huic*] Telamoni, scilicet.

Qui jura] Apud Inferos judicem constitutum fuisse Æacum sæpius monuimus.

26 *Sisyphon*] Latro fuit Sisyphus, a Theseo occisus, cui in Inferis id supplicii datum, ut ingens saxum ad excelsi montis] verticem provolvat, quod simul ac cacumen attingit continuo deorsum revolvitur. Hujus autem hoc in loco Ajax meminit, pro Ulyssis opprobrio ; namque ejus matrem Anticleam compressisse Sisyphum priusquam ad Laërten duceretur, nonnulli scripserunt.

Nec tamen hæc series in causa prosit, Achivi;
 Si mihi cum magno non est communis Achille. 30
 Frater erat; fraterna peto. Quid sanguine cretus
 Sisyphio, furtisque et fraude simillimus illi,
 Inserit Æacidis alienæ nomina gentis?
 An quod in arma prior, nulloque sub indice veni,
 Arma neganda mihi? potiorque videbitur ille, 35
 Ultima qui cepit, detractavitque furore
 Militiam ficto: donec solertior isto,
 Sed sibi inutilior, timidi commenta retextit

Atque ita Ajax est tertius a Jove. Neque tamen hic ordo causam juvet, o Græci, nisi mihi sit communis cum illustri Achille. Erat patruelis: posco patruelia. Quamobrem ortus ex sanguine Sisyphio, atque illi simillimus dolis et furtis, immiscet Æacidis nomina peregrinæ nationis? An arma mihi submovenda quia prior accessi ad arma, atque nullo indice? Atque ille dignior videbitur, qui cepit novissima, atque abnuvit bellum simulata insania, donec callidior illo, sed sibi inutilior, Naupliades prodi-

.....

vett. Heins. dedit causa; vulg. causam.—30 Alii non sit comm.—31 Quatuor libri furtoque: O. et furto et fraude, quod præferebat Heins.—33 Inserit ex utroque Erfurt. Exc. Langerm. unus Voss. et Heinsii: vulgo Inseris. Post hunc vs. in Berolin. legitur Quod non ille facit non veni ad bella coactus.—35 Ille dedit Heins. ex O. tert. Med. et multis aliis; vulg. illis: duo iste.—36 Heidelb. detractavitque.—37 Idem solert. illo.—38 Sed cum uno Leid. Heins. legit; et sic Berolin. vulg. Et: At etiam non displicet Heins.—

NOTÆ

31 *Frater*] Patruelis, scilicet: fratres namque erant Telamon Ajacis, et Peleus Achillis pater.

33 *Inserit*] Ille vero in familiam aliquam cooptari videtur, qui ejus bona appetit.

34 *Indice*] Ulyssi tacite exprobrat, quod coactus ad bellum Trojanum venerit. Is enim, ut scripserunt Tragici, uxoris amore detentus, insanix simulatione lirtus, diversi generis junctis animalibus, proscindens, salemque frugum loco spargens, militiam subterfugere voluit. Quæ techna Palamedem virum prudentissimum nequaquam latuit: qui insuper dolum virum in suis ipsius dolis, vomeri in sulcum objecto Telemacho, corripuit. Ille enim aratrum a filii cor-

pore avertit; quo argumento facile viri simulatam esse insaniam deprehensum est.

38 *Sibi inutilior*] Solertia enim sua Ulyssem contra se irritavit Palamedes, qui illius deinde dolis hæc modo sublati. Literas finxit Ulysses a Priamo ad Palamedem, quibus ob præstitam operam huic transmissum auri pondus commemorabat; illudque idem Ulysses per servos corruptos in Palamedis tentorio defodi curaverat. Perlati ad Agamemnonem literis, Palamedes proditoris arguitur. Ibi tum reo adesse simulans Ulysses hosti fidem non habendam esse contendit, reipsa fraudem posse coargui siquidem aurum nullum apud Palamedem inveniretur, &c. Missi

Naupliades animi, vitataque traxit in arma ?
 Optima nunc sumat, qui sumere noluit ulla : 40
 Nos inhonorati, et donis patrue libus orbi,
 Obtulimus qui nos ad prima pericula, simus.
 Atque utinam aut verus furor ille, aut creditus, esset ;
 Nec comes hic Phrygias unquam venisset ad arces
 Hortator scelerum ! non te, Pœantia proles, 45
 Expositum Lemnos nostro cum crimine haberet.
 Qui nunc (ut memorant) sylvestribus abditus antris
 Saxa moves gemitu, Lærtiadæque precaris,
 Quæ meruit : quæ (si Di sunt) non vana preceris.
 Et nunc ille eadem nobis juratus in arma, 50
 (Heu !) pars una ducum, quo successore sagittæ

dit fragmenta ingenii meticulosi, atque rapuit in arma vitata ? Nunc consequatur præstantissima qui recusavit capere ulla : nos contenti simus, atque spoliati muneribus patrue libus, qui nos objecimus primis discriminibus. Atque utinam, aut hæc vesania vera fuisset, aut credita ; neque hic suavor flagitiorum unquam accessit socius ad arces Trojanas ! fili Pœantis, Lemnos non te haberet expositum per nostrum flagitium. Qui nunc, (ut referunt,) occultatus speluncis sylvestribus tangis silices questibus ; atque optas Lærtiadæ quibus dignus est : quæ Dii, Dii faciant non frustra vocæas. Et nunc ille, qui nobiscum iuraverat in eadem arma, heu ! pars una ducum,

39 Leid. R. et duo alii jurataque: duo alii invitaque. In ex I. et sex aliis ; vulg. ad.—40. Pro nunc Fl. S. Marci num per interrogationem. Multi quia sam.—42 Multi etiam hic quia nos.—43 Med. et Voss. utin. ver. omias. aut. Deinde unus Heins. furor illi, quod non improbat Burm. si distinguas post furor.—44 Ball. et unus Heins. ad oras.—49 Nonnulli, Di sint ; quidam, Di dent : Heins. emendabat, quæ Di, Di dent, non vana pr. aut, quæ, Di dent, o non v. pr. Pr. Pal. et Mor. et Bonon. et Pat. et I. dant preceris pro vulg. precaris.—60 O. et Leid. At nunc.—61 Naugerius corr. Et pars. Berolin. etiam pars

NOTÆ

itaque qui ejus tentorium perscrutarentur, a quibus aurum inventum : quamobrem Palamedes, utcumque immeritus lapidibus obrutus est.

39 *Naupliades*] Palamedes est Nauplii Eubœæ regis filius.

40 *Optima*] Ironia est cum indignatione maxima.

43 *Atque utinam*] Hactenus in contentum, nunc in odium Ajax Ulyssem adducere nititur.

45 *Pœantia*] Philocteten dicit, Pœantis filium, cui Hercules in Ceta arsurus Lernææ hydræ felle tinctas

sagittas, sine quibus Troja capi non posset, dederat. Ille autem unius sagittæ casu vulnere pæne immedicabili pede saucius, cum propter factorem a Græcis ferri, aut propter dolorem navigare non posset, in Lemno insula, Ulyssis præsertim suasu, est relictus.

46 *Lemnos*] Quæ insula est e regione Thraciæ.

47 *Qui nunc*] Philoctetæ miseras, ut majorem Ulyssi conciliet invidiam, oratorie amplificat.

Herculis utuntur, fractus morboque fameque,
Velaturque aliturque avibus; volucresque petendo
Debita Trojanis exercet spicula fatis.

Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulixen.

55

Mallet et infelix Palamedes esse relictus.

Viveret; aut certe letum sine crimine haberet.

Quem male convicti nimium memor iste furoris

Prodere rem Danaam finxit: fictumque probavit

Crimen, et ostendit, quod jam præfoderat, aurum.

60

Ergo aut exilio vires subduxit Achivis,

Aut nece. Sic pugnat, sic est metuendus, Ulixes.

Qui, licet eloquio fidum quoque Nestora vincat,

Haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen

quo successore sagittæ Herculis utuntur, confectus morbo et fame, et tegitur et sustentatur avibus, atque utitur sagittis debitis excidio Trojano alitibus prædandis. Ille tamen rita fruitor quia non comitatus est Ulyssem. Miser Palamedes mallet etiam esse destitutus. Viveret; aut certe mortem oppetisset sine crimine. Quem iste nimium memor vesaniæ infelicitèr proditæ, commentus est prodere rem Græcam; atque confirmavit inventum crimen; et monstravit aurum quod ante humo texerat. Adeoque detrahit vires Græcis aut exilio aut morte. Ulysses sic certat, sic est reformidandus. Qui quamvis superet etiam fidelem Nestorem verbis, non tamen

magna, quod Bothius rectius putat.—53 In quibusdam venaturque.—54 Leid. duo, et Gron. et tres alii Dedita Troj. pr. Gron. Irrita.—55 Comitavit Heins. dedit ex Fl. S. Marci, et uno Gron. vulg. comitatur; multi etiam comitatus.—56 Fl. S. Marci Mallet pro vulg. Vellet.—58 Idem Quam mal. Dein Schep- per. conj. conficti, quod probabile Burm. judicat, vel confecti: pr. Gron. et tres alii habent convictum. Mox Berolin. ille fur.—59 Duo res Danaum; multi etiam alii Danaum.—60 Burm. pro jam malit clam; et inde Bothius legit quo clam.—61 Bas. et tert. Med. vir. subducit; et Leid. duo, et N. et Arg. pro var. lect. Achivas.—63 Bas. fid. sibi N. quod Burm. efficacius putat: et dein Berolin. vincet.—64 Heidelb. Non tam. Ut septem libri non habent.

NOTÆ

53 *Velatur*] Pennarum contextu corpori tegumenta fecisse Philocteten, ex Attio poëta, quem et citat Cicero, confirmatur.

54 *Debita*] Quia sine illis capi Troja non poterat.

57 *Sine crimine*] Cum prodicionis insinulatus, tanquam manifestus lapidibus obrutus fuerit.

58 *Furoris*] Diximus supra, insaniam simulasse Ulyssem, ne ad bellum

cogeretur; a Palamede postea deprensus.

61 *Exilio*] Quod Philoctetæ exemplo comprobatur.

62 *Nece*] Quod per extinctum Palamedem liquet.

64 *Desertum*] Frustra insuper Ulyssem ad auxilium Nestori ferendum Diomede inclamante; cum, ceteris quoque Græcis Jovis fulminibus exterritis et fugatis, Nestor, vul-

Esse rear nullum. Qui, cum imploraret Ulixen 65
 Vulnere tardus equi, fessusque senilibus annis,
 Proditus a socio est. Non hæc mihi crimina fingi
 Scit bene Tydides: qui nomine sæpe vocatum
 Corripuit; trepidoque fugam exprobravit amico.
 Aspiciunt oculis Superi mortalia justis. 70
 En eget auxilio, qui non tulit: utque reliquit,
 Sic linquendus erat. Legem sibi dixerat ipse.
 Conclamat socios. Adsum; videoque trementem,
 Pallentemque metu, ac trepidantem morte futura.
 Opposui molem clypei; texique jacentem; 75
 Servavique animam (minimum est hoc laudis) inertem.
 Si perstas certare, locum redeamus in illum:
 Redde hostem, vulnusque tuum, solitumque timorem:
 Post clypeumque late: et mecum contende sub illo.
 At postquam eripui; cui standi vulnera vires 80

præstiterit, ut credam nullum esse flagitium destituisse Nestorem. Qui lentus vulnere equi, et confectus ætate protecta, cum opem peteret ab Ulysse, destitutus est a comite. Tydides novit certo hæc probra a me non excogitari; quiprehendit sæpe citatum nomine suo, atque coarguit fugam timidi amici. Dii vident terrestria oculis justis. Ecce qui non opem tulit opus habet auxilio: atque ut destituit ita erat destituendus. Ipse sibi posuerat legem. Vocat comites. Accedo, et invenio pavidum, et extinguentem timore, atque trementem instanti morte. Objeci vastum clypeum, et defendi prostratum: atque servavi animam (hic minimum est gloriæ) socordem. Si pergis contendere, revertamur in illum locum: pone denuo hostem, atque plagam tuam, et metum consuetum: atque latita pone scutum meum, et certa mecum sub illo. At postquam retraxi; cui vulnera non concesserant facul-

*****

—68 Strozze, et Med. sæp. *vocatus*; unus Bas. et Mor. *notatum*.—72 Fr. *Eget, auxilium qui non tulit*: duo alii *Et neget auxilium*. Menard. *sib. fecerat ips.* Arund. et septem alii *duxerat*. Dein Bernegg. pr. Erfurt. et decem alii *istam*; duo *ipsam*; Heins. conj. *ipsi*, scil. sibi ipsi.—75 Tres, *texique latentem*, quod non improbat Burm. quia mox repetit, ‘post clypeumque late.’—76 Hic pro hoc plerique vett. Heins. olim legebat *minimæ est hoc laudis*.—77 In ex melioribus; vulg. *ad*.—78 Heins. dedit *hostem* pro vulg. *hostes*. Schep-

NOTE

nerato altero jugali, fuga sibi consulere non posset. Quod Il. VIII. narrat Homerus, ex quo desumpta hæc prope omnia.

68 *Tydides*] Diomedes est, Tydei filius.

77 *Certare*] Ut Achillis armis, meo

damno, potiaris, supple.

78 *Vulnus*] Quod a Soco Ulysses acceperat, priusquam illum interfecisset, ut refert Homerus.

79 *Clypeum*] Quo Ajax vulneratum Ulyssem protexit.

Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
 Hector adest, secumque Deos in praelia ducit :
 Quaque ruit, non tu tantum terroris, Ulixé,
 Sed fortes etiam : tantum trahit ille timoris.
 Hunc ego sanguineæ successu cædis ovantem 85
 Cominus ingenti resupinum pondere fudi.
 Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
 Sustinui ; sortemque meam vovistis, Achivi :
 Et vestræ valere preces. Si quæritis hujus 90
 Fortunam pugnae ; non sum superatus ab illo.
 Ecce ferunt Troës ferrumque, ignemque, Jovemque
 In Danaas classes : ubi nunc facundus Ulixes ?
 Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
 Spem vestri reditus. Date tot pro navibus arma.
 Quod si vera licet mihi dicere ; quæritur istis, 95

tatem consistendi, prorupit nullo impeditus vulnere. Hector adest, atque rapit secum Deos in certamina: et qua fertur non tu modo trepidas, Ulysse, sed etiam strenui; tantum ille vehit pavoris. Ego prostravi eum resupinum cominus saxo, cum triumpharet successu stragis cruentæ. Ego solus steti adversus eum potentem cum quo certaret; et optastis mihi sortem, o Græci: et vota vestra steterunt. Si petitis eventum hujus certaminis, non sum victus ab illo. Ecce Trojani ferunt ferrum, et ignem, et Jovem in naves Græcas. Ubi nunc disertus Ulysses? Nempe ego defendi meo pectore mille naves, spem vestri recursus. Concedite arma pro tot navibus. Quod si mihi licet profiteri vera, magis

perus etiam conj. *vultumq. tuum.*—79 Berolin. non habet *rd que.*—82 O. *præl. portat.*—84 Novem libri, et Politianus ex vet. Cod. *ill. furoris.*—86 *Cominus* ex O. reposuit Heins. pro vulg. *Eminus.* Deinde pro *pondere* Codd. *permulti vulnere* ; Jun. *pulvere* ; Bas. *pectore* ; et Bonon. *stravi.*—87 Cant. et Leid. *concurr. unum.*—88 *Permulti me. novistis* ; Med. tert. *movistis* ; tert. Bonon. *volvistis* ; Heins. olim conj. *fovistis* ; ut Trist. 1. 4. 41.—91 Alii *ignesque.*—92 *Nunc* pro vulg. *tunc* recepit Heins. ex melioribus.—93 Berolin. *prot. corpore pupp.*—94 O. et quinque alii *Sp. nostri red. Alii dat. pro tot.*—

NOTÆ

82 *Deos*] Non semel a Jove sustentatos fuisse Trojanos scripsit Homerus, qui idem, Iliados xv. ab illo missum dicit Apollinem, qui fractos adversus Danaos restitueret.

86 *Pondere*] Saxo nimirum, quo Hectoris pectus ita percussit, ut cum ingenti armorum strepitu illum terræ affixerit.

88 *Sortemque*] Græcos omnes ad certamen singulare Hector provoca-

verat : quæmobrem Nestoris consilia novem eorum fortissimi sortiti sunt, nter cum illo congregaretur, voventibus interea Achivis omnibus, ut Ajacis Telamonii, aut Ajacis Oilei, aut Agamemnoni sors exiret. Quæ omnia ex Homero transumpta.

91 *Jovem*] Jovis auxilium Hectori faventis.

95 *Quod si vera*] Ajax est fortissimus in furore, qui hæc dicit : nam

Quam mihi, major honos : conjunctaque gloria nostra est:
 Atque Ajax armis, non Ajaci arma petuntur.
 Conferat his Ithacus Rhesum, imbellemque Dolona,
 Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum.
 Luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto : 100
 Si semel ista datis meritis tam vilibus arma ;
 Dividite : et major pars sit Diomedis in illis.
 Quo tamen hæc Ithaco ? qui clam, qui semper inermis
 Rem gerit : et furtis incautum decipit hostem ?
 Ipse nitor galeæ, claro radiantis ab auro, 105
 Insidias prodet, manifestabitque latentem.
 Sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
 Pondera tanta feret : nec non onerosa gravisque
 Pelias esse potest imbellibus hasta lacertis :

decus istis quam mihi quæritur, et honor noster conjunctus est : atque Ajax armis, non Ajaci arma petuntur. Ithacus componat cum istis Rhesum, et Dolonem inermem, atque Helenum Priamiden raptum cum Minerva. Nihil est factum de die, nihil absente Diomede. Si aliquando conceditis ista arma factis tam levibus, dividite ; et pars major eorum sit Diomedis. Qua gratia tamen hæc Ithaco ? qui furtim, qui semper inermis rem gerit, atque clanculum fallit hostem improvidum ? Ipse splendor cassidis lucentis ex micante auro manifestos faciet dolos, et reteget occultum. Sed neque caput Dulichium sub galea Achillis feret tantum onus : neque hasta Pelias potest non esse gravis atque molesta brachiis imbellibus : neque scu-

97 Arund. non arm. Ajace pet.—99 Alii Priamidemq. et nonnulli Helenon. Pro irapta multi vett. casta, vel capta. V. etiam rapta cum P. raptum.—100 Berolin. nihil actum est, nih. et Heidelb. gestum est.—101 Plurimi scripti Si tamen ; in Heidelb. semel, sed tamen superscr.—102 Unus Heins. et pars sit melior.—104 Berolin. inc. decidit host.—105 Pro claro pr. Mor. fulvo. Dein unus Leid. in auro ; Genevens. et. Burm. conj. ferro rad. et auro ; Tan. Faber cono radiantis ab aureo.—106 Berolin. Insid. perdet. O. et duo alii manifestabitq. parentem.—108 Heidelb. Pond. tuta : et Med. ferat, quod placet Burm. Dein O. Bas.

NOTÆ

minus verecunda videntur.

98 *Ithacus*] Ulysses, quem non sine contemptu, a parva insula in qua ille imperabat, eo nomine appellat.

Rhesum] Regem Thraciæ ; qui ea nocte qua Trojanis in auxilium venerat a Diomede et Ulysse fuit interemptus, ut diximus etiam ad epistolam Penelopeæ.

Dolona] Qui ab Hectore speculatum missus, a Diomede et Ulysse interceptus atque interfectus est.

99 *Helenum*] Qui Priami filius a Diomede et Ulysse captus, arcana Trojanorum fata Græcis revelavit.

Pallade] Palladium dicit, seu Minervæ simulacrum, cælo delapsum quo maxime Trojæ fata continebantur : ut Sapientia, quam Palladis nomine intellexerunt, et a Deo solo est, conservari imperia cognoscas.

107 *Dulichius*] Ulysses est, qui Dulichii, Ionii maris insulæ Ithacæ vicinæ, regnum tenuit.

Nec clypeus, vasti cœlatus imagine mundi, 110
 Conveniet timidæ, natæque ad furta sinistræ.
 Debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
 Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
 Cur spolieris, erit; non, cur metuaris ab hoste.
 Et fuga (qua sola cunctos, timidissime, vincis) 115
 Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti.
 Adde, quod iste tuus, tam raro prælia passus,
 Integer est clypeus: nostro, qui tela ferendo
 Mille patet plagis, novus est successor habendus.
 Denique, quid verbis opus est? spectemur agendo: 120
 Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
 Inde jubete peti: et referentem ornate relatis.
 Finierat Telamone satus; vulgique secutum

tum gerens sculptam imaginem immensi orbis aptum erit lævæ sinistræ et instituta ad furta. Quamobrem pœcis, proterve, donum tibi obfuturum? quod si populi Græci nescii tibi indulerint, erit cur exuaris, non cur timearis ab hoste: atque fuga, qua sola antecellis omnibus, ignavissime, lenta tibi futura est trahenti tanta gestamina. Adde quod iste tuus clypeus, tam raro certaminibus objectus, est integer intactus. Novus successor est quærendus nostro, qui ferendo tela apertus est mille vulneribus. Denique quid opus est verbis? Aspiciamur agendo: arma viri strenui jactantur in medios hostes; jubete inde peti; atque decorate reportantem reportatis. Filius Telamonis absolverat; et fremitus populi secutus erat postrema; donec

et alius non generosa gr.—109 In Berblin. esse et hasta alterna vice.—110 Fl. et Med. vast. concretus imag. cum glossa 'id est, pictus,' atque ita unus quoque Med. Burm. malit Conveniat.—113 Berolin. Quid tibi.—117 Quidam, vulnera passus. Sæpe vulnera pati. Sed Burm. præfert prælia; quia si raro vulnera esset passus clypeus, aliqua tamen haberet, nec esset integer.—118 In Berolin. est omiss.—122 Et deest Cant. et Jun. Deinde Gron. et Mor. armate.—

NOTÆ

109 *Pelias*] Achillis hasta, quam ex Pelio monte recisam Chiron Peleo illius patri dederat.

110 *Vasti*] Vastum mundum vidit, et id unum, miles Ajax in clypeo: singula excutiet prudens Ulysses.

Cœlatus] Hujus clypei fabricam et cœlaturam habes Iliad. XVIII. de quo etiam Silius lib. VII.

111 *Sinistræ*] Acute Naso, ex militis persona; quanquam inepti hujusmodi homines, qui id omne vituperant, quod consilio, non vi aperta geritur.

113 *Error*] Sibi ominosum istud protulit Ajax, judicibusque invidiosum. Caveas autem ea causa Poëtam damnaveris: summa arte violentum Ajacem ita finxit animatum.

116 *Trahenti*] Multo ingenio hæc et proxime sequentia Ajaci attribuit Poëta; quæ tamen ad obtinendam causam nequaquam, nisi forte a militibus, spectant.

121 *Viri*] Achillis, scilicet.

123 *Vulgi*] Quod stolidum prima rerum specie ducitur.

Ultima murmur erat: donec Laërtius heros
 Astitit: atque oculos paulum tellure moratos 125
 Sustulit ad proceres; expectatoque resolvit
 Ora sono: neque abest facundis gratia dictis.

Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
 Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
 Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille. 130
 Quem quoniam non æqua mihi vobisque negarunt
 Fata, (manuque simul veluti lacrymantia tersit
 Lumina,) quis magno melius succedat Achilli,
 Quam per quem magnus Danais successit Achilles?
 Huic modo ne prosit, quod, ut est, hebes esse videtur: 135
 Neve mihi noceat, quod vobis semper, Achiyi,
 Profuit ingenium: meaue hæc facundia, si qua est,

heros Laërtius constitit: atque sustulit ad primarios oculos paulum terræ affixos; atque aperuit os voce expectata; neque desideratur lepos disertæ orationi. Si mea desideria valuissent cum vestris, o Græci, successor tantæ contentionis non esset dubius; tuque gauderes tuis armis, nos te frueremur, Achille. Quem quoniam sors iniqua mihi atque vobis non indulerunt; (atque simul abstersit oculos quasi lacrymantibus,) quis æquius succedat forti Achilli, quam per quem magnus Achilles successit Græcis? Modo ne huic prosit, quod, ut est, videtur esse stupidus: neu mihi obsit solertia, quæ vobis semper utilis fuit, Græci; atque hæc mea eloquentia, si qua est,

123 Fr. vulgusque.—130 Vulg. potiremur: at multi vett. poteremur, quod Heins. reposuit.—132 Tres vett. lacrym. tergit.—133 Berolin. quis mel. magn. succedit, et Heidelb. succedet. Complures etiam alii succedit, et succedet.—134 Berolin. sic verba constituit: quem Dan. magn. succ. Pro successit Tanaq. Faber vult corrigere accessit.—135 In Berolin. uti pro ut. Pro

NOTÆ

124 *Laërtius*] Ulysses, scilicet, Laërtæ filius.

125 *Moratos*] Ut, scilicet, artificiosissimæ orationi qualem prudentissimi Ulyssis esse decuit, actio sua responderet. Mora enim illa dicturi cura indicatur, quæ maxime auditoris quem ille revereri videtur, benevolentiam conciliat.

126 *Expectato*] Atque adeo expectito, quemque avide curiosus auditor excipiat.

132 *Velut*] Ut neque Oratorem irasci, ita nec flere decet, simulare non dedecet.

Delph. et Var. Clas.

134 *Per quem*] Ulysem, scilicet, qui inter Lycomedis Scyri insulæ regis filias latitantem Achillem deprehendit, ut infra videbimus.

135 *Ne prosit*] Atqui non alia magis causa a stultis plurimis diserti et sapientes viri damnantur, quam quod sese tales per illos non tales cognoscunt. Vir prudens fatuo est lumen, per quod videri metuit, quod ipse nunquam damnare non possit.

137 *Si qua est*] Optime vero versutus homo eloquentiam suam extenuat, ne in se invidiam odiumque auditorum transferat: ita namque perverse

Ovid.

5 G

Quæ nunc pro domino, pro vobis sæpe locuta est,
 Invidia careat: bona nec sua quisque recuset.
 Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi, 140
 Vix ea nostra voco. Sed enim, quia retulit Ajax
 Esse Jovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
 Jupiter est: totidemque gradus distamus ab illo.
 Nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
 Jupiter huic: neque in his quisquam damnatus et exul. 145
 Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
 Altera nobilitas: Deus est in utroque parente.
 Sed neque materno quod sum generosior ortu,
 Nec mihi quod pater est fraterni sanguinis insons,
 Proposita arma peto: meritis expendite causam. 150
 Dummodo quod fratres Telamon Peleusque fuerunt,
 Ajacis meritum non sit: nec sanguinis ordo,
 Sed virtutis honos spoliis quærat in istis.
 Aut si proximitas primusque requiritur hæres;
 Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi. 155

quæ nunc dicit pro domino, sæpe dixit pro vobis, invidia careat: neque ullus abiciat sua bona. Nam vix dico nostra stirpem et majores, et quæ ipsi non gessimus. Verum enimvero, quia Ajax memoravit se esse pronepotem Jovis, Jupiter est etiam auctor nostræ stirpis: et distamus ab illo totidem gradus. Nam patrem habeo Laërtem, ille Arcesium, hic Jovem: neque inter illos quisquam damnatus et profugus. Cyllenius est etiam alia nobilitas nobis adjecta per matrem. Deus est in utroque parente. Verum neque posto arma de quibus agitur, quia sum nobilior origine materna, neque quia habeo patrem insonem fraterni sanguinis: dirimite litem meritis. Modo ne sit meritum Ajacis, quod Telamon et Peleus fuerunt fratres: neque series consanguinitatis, sed decus virtutis quærat in istis exuriis. Vel si propinquitas et proximus hæres requiritur, ille habet patrem Pelcum, habet filium

videtur etiam unus Bas. fatetur, quod et placet Bothio.—137 Pr. Gron- hæc solertia.—144 Legitur etiam in multis Edd. et scriptis Acrisius.— 153 In melioribus honos, teste Heins. vulg. honor.—156 Berolin. Phthiam

NOTÆ

animati sunt plerique homines, ut
 superbia sua et sui pravo amore quod-
 cumque in se non vident bonum in
 aliis odio perdere festinent.

145 *Damnatus*] Tacite Ajaci, Pelei
 patrui, ut et Telamonis ejusdem patris,
 crimen objectat: Phocum namque
 fratrem ab utroque interfectum non-
 nulli scripserunt.

146 *Cyllenius*] Mercurius, a Cyllene
 Arcadiæ monte, ubi natus dicitur.
 Anticlea autem Ulyssis mater Auto-
 lyci fuit filia, Autolycus Mercurii ex
 Chione Dædalionis.

152 *Ajacis*] Qui sanguinis jure
 patruelis armis potius quam Ulysses
 potiri debuerat.

155 *Illi*] Achilli, scilicet.

Quis locus Ajaci? Phthiam Scyronve ferantur.
 Nec minus est isto Teucer patruelis Achilli.
 Num petit ille tamen? num sperat, ut auferat arma?
 Ergo operum quoniam nudum certamen habetur;
 Plura quidem feci, quam quæ comprehendere dictis 160
 In promptu mihi sit: rerum tamen ordine ducar.
 Præscia venturi genitrix Nereia leti
 Dissimulat cultu natum. Deceperat omnes,
 In quibus Ajacem, sumtæ fallacia vestis.
 Arma ego foemineis, animum motura virilem, 165
 Mercibus inserui. Neque adhuc projecerat heros
 Virgineos habitus, cum parmam hastamque tenenti,
 Nate Dea, dixi, tibi se peritura reservant
 Pergama. Quid dubitas ingentem evertere Trojam?

Pyrhum. Quis locus Ajaci? ferantur Phthian, vel Scyron. Neque Teucer est minus patruelis Achilli quam iste. An tamen ille possit, an sperat consequi arma? Adeoque, siquidem agitur tantum de factis, equidem plura peregi, quam quæ mihi sit facile oratione assequi. Attamen dirigar serie rerum. Mater Nereia prudens futuri obitus, occulit filium ornatu. Fraus amictus capti sefellerat omnes, in quibus Ajacem. Ego immiscui mercibus muliebribus arma tactura cor virile. Neque adhuc heros deposuerat ornatus puellæ; cum dixi tractanti scutum et lanceam, Fili Deæ, Ilium ruiturum se tibi reservat. Quamobrem differs delere magnam Tro-

hæc Scyronve.—157 Est isti pr. Erfurt. et quinque alii. Bernegg. pr. Mor. et plurimi alii, est illi: est illic Fl. S. Marci. istic est pr. R. pr. Cant. pr. V. et alter Hamburg. isti est Noricus: est istic N. et Thuan. in uno Med. in isto est. Heins. conj. en ipsi, vel, extincto Achilli.—158 Vulg. Non p. i. t. n. si, petat. In uno Ma. Nec tamen ille petit, num si petat. In uno V. Cælest. et duobus Ciofani Nec p. i. t. nec s. p. In altero Ciofani auferet. Fl. S. Marci etiam Num petit. Exc. Calandr. quart. Med. et Jun. num sperat ut: ex hisce vestigiis Heins. locum refinxit.—163 Vulg. et deceperat.—166 Duo dejecerat, quod non displicet Burm. Heins. malebat rejecerat, im-

NOTE

156 *Phthiam*] Quæ urbs fuit Thesaliæ, ubi Peleus Achillis pater commorabatur.

Scyron] Pyrrho Achillis filio servanda arma dicit, qui in Scyro insula, ubi Deidamia mater Lycomedis filia tunc temporis imperium habebat.

157 *Teucer*] Qui Ajacis frater.

159 *Operum*] Quibus Græcorum exercitum quisque demeruerit.

162 *Nereia*] Thetis, Nerei filia, Achillis mater, quæ cum filium bello Trojano periturum cognovisset, muliebri habitu illum inter Lycomedis regis filias occultandum tradidit.

167 *Tenenti*] Arma enim, neglectis muliebribus omnibus, quæ puellæ ceteræ sibi delegerant, Achilles corripuit: quæ ex re illum esse compertum est.

Injecique manum, fortemque ad fortia misi. 170
 Ergo opera illius mea sunt. Ego Telephon hasta
 Pugnans domui: victum orantemque refeci.
 Quod Thebæ cecidere, meum est: me credite Lesbon,
 Me Tenedon, Chrysenque, et Cyllan, Apollinis urbes,
 Et Syron cepisse: mea concussa putate 175
 Procubuisse solo Lyrnesia mœnia dextra.
 Utque alias taceam; qui sævum perdere posset
 Hectora, nempe dedi: per me jacet inclytus Hector.
 Illis hæc armis, quibus est inventus Achilles,
 Arma peto: vivo dederam, post fata reposco. 180
 Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes,
 Aulidaque Euboicam complerunt mille carinæ;

jam? Atque immisi manum, et duxi strenuum ad ardua. Adeoque illius facta mea sunt. Ego vici Telephum certantem, hasta: sanavi domitum atque supplicem. Meum est, quod Thebæ sunt dirutæ. In animum inducite me expugnasse Lesbon, et Tenedon, et Chrysen, et Cyllan, urbes Apollinis, et Syron. Existimate muros Lyrnesios funditus deletos fuisse mea manu. Atque ut prætermittam alias; scilicet obtuli qui posset vincere ferocem Hectorem: fama celebratus Hector per me occubuit. Posco hæc arma illis armis quibus Achilles est inventus. Dederam viro, repeto post mortem. Postquam dolor unius pervenit ad omnes Græcos; atque mille

probante Burm.—169 Quidam *vertere Troj*.—175 Alii scribunt *Scyron*, vel *Syrum*.—177 *Alias* e Fl. et uno Med. dedit Heins. ut ad civitates expugnatas referatur: ceteri *alios*. Deinde pro *posset* Thuan. opt. *posses*; quod placet Heinsio.—182 Tert. Med. *Aul. Eubæam*.—183 Pr. Bas. *Expectanda*.—

NOTE

171 *Telephon*] Herculis filium, de quo supra; quem a Trojanorum partibus stantem Achilles vulneravit, deinde tamen sanavit. Apposite autem sibi ea tribuit Ulysses, quæ ab Achille facta; nec immerito, siquidem illum ad bellum perduxerit.

173 *Thebæ*] Ciliciæ, scilicet, de quibus libro superiori, quas Achilles diripuit.

Lesbon] Quæ insula, Troadi prope-modum opposita, ab Achille direpta.

174 *Tenedon*] Trojæ proximam insulam.

Chrysen et Cyllan] Quæ Troadis urbes.

175 *Syron*] Insula est Ægæi equidem eo nomine; verum inter Cycladas recensetur, quas expugnasse Græcos nullibi legitur. Quare nisi in vocemendum irrepsit, haud absurdum videtur credere Syron unam esse ex urbibus undecim, quas ante expugnationem Trojæ Achilles cepisse dicitur.

176 *Lyrnesia*] Lyrnessi, Troadis urbis, ex qua Hippodamia seu Briseis abducta.

179 *Quibus*] Redi ad versum 165.

181 *Unius*] Menelai, scilicet; cui a Paride ademta conjux Helena.

182 *Aulida*] Fuit Aulis urbs Bæotiæ juxta Chalcidem, portum ha-

Expectata diu, nulla, aut contraria classi,
 Flamina sunt: duræque jubent Agamemnona sortes
 Immeritam sævæ natam mactare Dianæ. 185
 Denegat hoc genitor, Divisque irascitur ipsis:
 Atque in rege tamen pater est. Ego mite parentis
 Ingenium verbis ad publica commoda verti.
 Nunc equidem fateor, fassoque ignoscat Atrides;
 Difficilem tenui sub iniquo iudice causam. 190
 Hunc tamen utilitas populi, fratrisque, datique
 Summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine penset.
 Mittor et ad matrem: quæ non hortanda, sed astu
 Decipienda fuit. Quo si Telamonius isset,
 Orba suis essent etiamnum lintea ventis. 195
 Mittor et Iliacas audax orator ad arces:
 Visaque et intrata est altæ mihi curia Trojæ.
 Plenaque adhuc erat illa viris. Interritus egi,

*naos impleverunt Aulidem Euboicam, venti diu expectati, aut nulli sunt, aut ad-
 versi navibus: et crudelia oracula volunt Agamemnonem immolare infensæ Dianæ
 filiam immeritam. Pater istud recusat; atque adversus Deos ipsos insurgit: et
 tamen parens est in rege. Ego oratione compuli lenem animum patris ad communia
 commoda. Nunc equidem agnosco, atque Atrides parcat confitenti; obtinui cau-
 sam difficilem sub iudice adverso. Attamen commoda populi, et frater, et auctoritas
 collati sceptri illam tangit, ut expendat gloriam sanguine. Mittor etiam ad geni-
 tricem; quæ non fuit inducenda, sed fallenda. Quo si Telamonius ivisset, carbasa
 etiamnum forent destituta ventis secundis. Mittor etiam orator intrepidus ad arces
 Trojanas: et aula superbæ Trojæ a me est spectata et penetrata. Atque erat adhuc*

~~~~~

184 *Sunt* ex nonnullis vett. reposuit Heins. pro vulg. *erant*. Mox quatuor
 libri *diræque*.—189 Pro *Nunc* pr. Pal. Cant. pr. V. et Bas. et plures alii
Hanc: tres *Hoc*. Heins. putat, *Nunc* (*equidem fateor*, etc.) *Difficilem t.*—
 191 Vulg. *fraterque*: quod et revocavit Mitscherl.—192 Multi, *Cura movet*
sceptri, quæ varietas etiam Fast. v. 72. Burm. addit, ita *curam* pro imperio
 millies poni.—193 Quatuor *oranda* pro *hortanda*.—195 Multi habent *etiam-*
nunc, ut alibi. Fragm. Cæsen. Gron. unus et Med. *carbasa vent.*—196 Unde-
 cim libri *aud. hortator*: et tres in *arces*.—198 Pr. Gron. *Non territus egi.*—

NOTE

bens amplissimum, quo ex tota Græ-
 cia naves ad bellum Trojanum con-
 venerunt.

187 *Pater*] Qui filiæ, plus quam
 dignitati, consulat.

190 *Iniquo*] Agamemnone patre,
 quem filiæ amor tenebat.

191 *Dati*] 'Rex enim regum dictus

Agamemnon, qui omnibus de volun-
 tate eorum imperabat.

195 *Orba*] Quia nunquam a Cly-
 tæmnestræ amplexibus Iphigeniam
 hebes Ajax avellisset: neque adeo
 ea Dianæ aris admota; neque Dea
 placata fuisset.

Quam mihi mandarat communis Græcia, causam :
 Accusoque Parin, prædamque, Helenamque reposco : 200
 Et moveo Priamum, Priamoque Antenora junctum.
 At Paris, et fratres, et qui rapuere sub illo,
 Vix tenuere manus (scis hoc, Menelaë) nefandas :
 Primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
 Longa referre mora est, quæ consilioque manuque 205
 Utiliter feci spatiosi tempore belli.
 Post acies primas, urbis se mœnibus hostes
 Continuere diu ; nec aperti copia Martis
 Ulla fuit : decimo demum pugnavimus anno.
 Quid facis interea, qui nil nisi prælia nosti ? 210
 Quis tuus usus erat ? Nam si mea facta requiris,
 Hostibus insidior : fossas munimine cingo :
 Consolor socios, ut longi tædia belli
 Mente ferant placida : doceo quo simus alendi
 Armandive modo : mittor quo postulat usus. 215

referta illis viris. Impavidus dixi causam, quam tota Græcia mihi commiserat : et accuso Paridem, et repeto Helenam raptam ; et capio Priamum, et Antenorem una cum Priamo. At Paris et fratres, et qui prædati sunt sub illo, ægre compescuerunt manus scelestas ; (tibi istud compertum est, Menelaë ;) atque ille fuit primus dies nostri discriminis tecum. Longum est tempus memorare quæ in rem exegi consilio et facto per spatium longi belli. Post primam pugnam hostes se continuerunt diu intra urbis muros : neque locus ullus datus est aperto certamini. Certavimus denique anno decimo. Quid agis interea, qui nihil scis præter certamina ? Quæ tua utilitas ? Nam si interrogas de meis factis, insidias struo hostibus, munio fossas, sum solatio sociis, ut patiantur æquo animo tædia longi belli : ostendo quomodo simus sustentandi atque armis instruendi : mittor quo usus requirit. Ecce Rex falsus

201 Cant. O. et multi alii *Et moneo P.*—203 Berolin. *Vix rapuere m. sis hoc.* Nonnulli etiam *hæc* : Cant. tert. Med. et duo alii *o*, quod et Heins. probat. —206 Heidelb. *sec. spatioso temp.*—211 Jun. et Leid. *fact. requiris.*—215 Ar-

NOTE

200 *Prædam*] Anne prædam Helenam ipsam, quam prædo Paris avexit ; anne prædam, quæ cum Helena abducta ?

201 *Antenora*] Qui quidem, cum ex Trojanorum principibus esset, referente quoque Horatio, 'censet belli præcidere causam.'

203 *Nefandas*] Siquidem, jure gen-

tium, legatos inviolatos esse decet.

212 *Fossas*] Ad illam respicere videtur, quæ a Græcis ante navium stationem ducta et muro cincta fuit, quam postea Neptunus immissis Phrygiæ fluminibus delevit.

215 *Mittor*] Verbi gratia ad Chrysen Apollinis Sacerdotem, cui filiam restituit.

Ecce Jovis monitu, deceptus imagine somni,
 Rex jubet incepti curam dimittere belli.
 Ille potest auctore suam defendere causam.
 Non sinat hoc Ajax, delendaque Pergama poscat:
 Quodque potest, pugnet. Cur non remoratur ituros? 220
 Cur non arma capit? dat, quod vaga turba sequatur?
 Non erat hoc nimium nunquam nisi magna loquenti.
 Quid, quod et ipse fugis? vidi, puduitque videre,
 Cum tu terga dares, inhonestaque vela parares.
 Neo mora, Quid facitis? quæ vos dementia, dixi, 225
 Concitat, o socii, captam dimittere Trojam?
 Quidve domum fertis decimo, nisi dedecus, anno?
 Talibus atque aliis, in quæ dolor ipse disertum
 Fecerat, aversos profuga de classe reduxi.
 Convocat Atrides socios terrore paventes: 230

specie somni, Jovis instinctu, hortatur omittere curam belli incepti. Ille potest tueri suam causam auctore. Ajax ne istud patiatur, atque instet Trojam esse evertendam; et quod potest, certet. Quamobrem non retinet discessuros? Cur non sumit arma? incipit quod incertum vulgus imitetur? Hoc non erat difficile nunquam nisi magna dicenti. Quid, quod et ipse fugis? Spectavi, atque puduit spectare, cum tu pedem retro serres, atque adornares indecora lintea. Nec mora, Quid agitis? dixi, quæ vesania vos cogit, o comites, relinquere Trojam captam? aut quid reportatis in patriam anno decimo, nisi opprobrium? Talibus atque aliis, in quæ ipse dolor fecerat facundum, reduxi nolentes de classe fugiente. Atrides arcessit

mandive est ex Med.; vulg. Armandique.—216 Pro monitu Med. sec. et unus Heins. *monitus*; Arund. *monito*; alius Med. *Monitor*; unus Gron. *monitis*; fragm. Boxhorn. *nitu*, truncato vocabulo. Unde Heins. vult rescribere *Ecce J. monitis d. i. somnos R. jubet*.—218 *Causam* ex Bernegg. pr. Mor. aliisque compluribus, dedit Heins. pro vulg. *vocem*: nonnulli *culpam*.—220 Tert. Med. *remoretur*; duo scripti *solatur*.—221 Heins. pro vulg. *det* reposuit *dat* ex tribus scriptis; quia præcedentia requirunt.—222 Heidelberg. *Non hoc est nim. cuiquam nisi*.—223 Heins. præfert *fugis* cum uno Pal. Zulich. et tribus aliis; vulg. *fugit*.—224 In quibusdam *bella parares*—228 Arund. *dol. ire disert*.—229 *Aversos* cum melioribus pro vulg. *adversos* reponendum monet Heins. Mox Langerm. et Arg. *retraxi*. Sed Burm. *reduxi* retinet, quia profugi facundia Ulyssis moti et in pudorem dati facile et quasi sponte redie-

NOTE

217 *Rex*] Agamemnon, qui ut suorum animos tentaret, de reditu a Jove per somnos admonitum sese simulavit.

218 *Auctore*] Jove, scilicet.

228 *Dolor*] Non sine artificio max-

imo dolori attribuit quod arrogantiam videri potuisset: cumque ita ex eo quod invidiosissimum fuit sibi gratiam conciliavit.

230 *Atrides*] Agamemnon.

Nec Telamoniades etiam nunc hiscere quicquam
 Ausit: at ausus erat reges incessere dictis
 Thersites, etiam per me haud impune, protervis.
 Erigor, et trepidos cives exhortor in hostem:
 Amissamque mea virtutem voce reposco. 236
 Tempore ab hoc, quodcumque potest fecisse videri
 Fortiter iste, meum est: qui dantem terga retraxi.
 Denique de Danaïs quis te laudatve petitve?
 At sua Tydides mecum communicat acta:
 Me probat: et socio semper confidit Ulixē. 240
 Est aliquid, de tot Graiorum millibus, unum
 A Diomede legi. Nec me sors ire jubebat:
 Sic tamen et spreto noctisque hostisque periculo,

comites pavore territos: neque Telamonis filius etiam nunc audeat quicquam dicere. At Thersites non veritus erat conviciis lacessere reges; etiam haud impune petulantibus per me. Exsurgo; atque erigo in hostem socios timidos, et accendo virtutem extinctam mea voce. Quicquid iste, quem fugientem reduxi, potest videri fecisse ab eo tempore, meum est. Denique quis ex Græcis te probat aut quærit? At Tydides me participem facit suorum factorum: me laudat, et semper bene sperat Ulysse comite. Est aliquid delicti solum a Diomede inter tot millia Græcorum. Neque sors cogebat me proficiisci: sic tamen et neglecto discrimine noctis et hostis,

rint.—230 Langerm. *Concitat A.*—232 Vulg. *Audet et ausus erat. Audeat* pr. Pal. pr. V. Cantabr. Fl. S. Marci, Urbin. pr. Erfurt. et sex alii: *Audet ut Bernegg.* Thuan. sec. Pal. I. et quindecim alii: *Audet, at ausus* Arund. alter Ham- burg. et alii decem: *Ausus at ausus unus A. Audit et ausus unus Heins.* alius *Ausus et ausus: O. Ausit et ausus.* Unde Heins. suadet. *Ausit: at ausus erat.* Berolin. reg. *lacessere dict.*—233 *Protervis* pro vulg. *protervus* reponit Heins. —234 Multi scripti *trep. hostes.*—235 Multi *voce refundo:* Bernegg. pr. Bas. et Arund. pro diversa lect. *repono; unus rependo:* Heins. putat *reprendo,* ut ad fugientes socios respiciat.—237 Alii *quem* pro *qui.* Deinde Jnn. *terg. reduxi;* Cant. *repressi.*—238 Menard. et alius *laud. probatve.*—240 Berolin. *Ore prob.* Mox Fl. S. Marci habet *Ulixi.*—243 S. Marci, R. pr. alter Ham-

NOTE

231 *Telamoniades*] Ajax, Telamonis filius.

233 *Thersites*] Invidiosissime et in Ajacem acerbissime turpissimi istius et protervissimi hominis hoc in loco meminit Ulysses.

Haud impune] Graviter namque ab Ulysse percussus fuit homo impudens et ineptus.

236 *Potest*] Non dixit *fecit*, aut

fecisse videtur, sed potest videri fecisse: ut maxima sit factorum Ajacis extenuatio.

242 *Nec me sors*] Veteratorie profecto quod laudi erat adversario in sese Ulysses cum illius diminutione derivat. Tacite enim Ajacem quasi sorte coactum cum Hectore congressum innuit; cum ipse sponte sua pericula subiret.

Ausum eadem, quæ nos, Phrygia de gente Dolona
 Interimo : non ante tamen, quam cuncta coëgi 246
 Prodere : et edidici quid perfida Troja pararet.
 Omnia cognoram : nec, quod specularer, habebam :
 Et jam præmissa poteram cum laude reverti.
 Haud contentus ea, petii tentoria Rhesi,
 Inque suis ipsum castris comitesque peremi. 250
 Atque ita captivo victor votisque potitus,
 Ingredior curru lætos imitante triumphos ;
 Cujus equos pretium pro nocte poposcerat hostis.
 Arma negate mihi : fueritque benignior Ajax.
 Quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro 255
 Devastata meo ? cum multo sanguine fudi
 Coëranon, Hippasiden, et Alastoraque, Chromiumque,

conficio Dolonem de natione Trojana, conantem eadem quæ nos: neque tamen prius quam coëgi omnia aperire, et perveni quid infida Troja conaretur. Cuncta resciveram; neque supererat quod explorarem: et jam poteram redire cum gloria antecedente. Non expletus ea, adii tentoria Rhesi, atque mactavi ipsum cum comitibus in suis castris; atque ita victor et voti compos ingredior curru imitante festivos triumphos. Negate mihi arma, cujus equos hostis petierat mercedem pro nocte: atque Ajax fuerit beneficentior. Cur memorem agmina Sarpedonis Lycii prostrata meis armis? Profligavi cum multa strage Coëranon Iphitiden, et Alastorem, et Chro-

burg. Urbin. Cant. sec. Pal. et alii quinque Sic; vulgo Sed. Berolin. et sumto.—244 Aus. etiam S. Marci, Urbin. N. pr. Erfurt. et multi alii: Burm. præfert vulg. eadem. Heins. conj. Aus. eadem nobis. Unus Cod. qui nos.—246 O. quid maxima T.—247 Quod cum opt. Fl. pr. Erfurt. et Mor. et Twisden, cum uno Heins. vulg. quid.—248 Præmissa ex compluribus recepit Heins., qui et promerita legi posse putabat: vulg. promissa.—254 Sic in plurimis vett. At in uno Ciofani et Farnes. fuerit benign. omisso que: fuerit quod dignior natus Bas. fuerit quia dignior Exc. Calandr. fuerit quoque dignior sec. A: fueratque Arund. Heins. conj. tuleritque ea dignior Ajax; vel fueritque his dignior: Muretus emend. ferat hæc ut dignior. In quibusdam Edd. præcedentes versus sic distinguuntur: imitante triumphos. Cujus e. p. p. n. p. hostis Arma neg. &c.—255 Fr. agmin. Marte, quod valde placet Burm.—257

NOTE

244 *Eadem*] Hostium, scilicet, castra speculandi causa subire.

249 *Rhesi*] Thraciæ regis, de quo supra.

253 *Cujus*] Achillis, scilicet: namque ejus equos speculationis suæ pretium Dolon poposcerat.

254 *Negate*] Ironia est, quam mox comitatur irrisio.

255 *Sarpedonis*] Qui Jovis fuit ex Europa filius, rex Lyciæ, Trojanis favens, a Patroclo, post multos ex ejus sociis ab Ulysse mactatos, tandem interfectus.

257 *Hippasiden*] Alii legunt *Iphitiden*, Iphiti filium, Sarpedonis una cum sequentibus comitem.

Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prytanique,
 Exitioque dedi cum Chersidamante Thoona,
 Et Charopen, fatisque immitibus Ennomon actum : 260
 Quique minus celebres nostra sub mœnibus urbis
 Procubuerunt manu. Sunt et mihi vulnera, cives,
 Ipso pulchra loco : nec vanis credite verbis :
 Aspicite en ! (vestemque manu diducit) et, Hæc sunt
 Pectora semper, ait, vestris exercita rebus. 265
 At nihil impendit per tot Telamonius annos
 Sanguinis in socios : et habet sine vulnere corpus.
 Quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
 Arma tulisse refert contra Troasque Jovemque ?
 Confiteorque, tulit : neque enim bene facta maligne 270
 Detrectare meum est : sed nec communia solus
 Occupet, atque aliquem vobis quoque reddat honorem.

mum, et Alcandrum, et Halium, et Noëmonem, et Prytanin ; atque perdidit Thoonem cum Chersidamante, et Charopen, et Ennomon impulsus sorte iniqua : et qui minus inclyti interierunt nostra dextra ad muros urbis. Neque desunt mihi plagæ, o socii, decora ipso loco. Neque fidem habete inanibus verbis. Videte, ecce. Atque submovet amictum manu, et, Hæc sunt, inquit, pectora semper sollicita in vestrum commodum. At Telamonius nihil fudit sanguinis per tot annos pro comitibus : et habet corpus sine plaga. Quid tamen istud interest, si narrat se gessisse arma pro classe Græca contra Troianos et Jovem ? Atque agnosco, gessit : neque enim meum est detrahere perverse præclare gestis. Sed neque solus suum faciat quod omnium est ; atque tribuat etiam vobis aliquam laudem. Actorides securus sub specie

Alii Cær. Iphitiden et. In Urbin. etiam Alepora Charoniumque.—259 Med. Excidioque.—260 Legitur etiam Enomon et Eunnomon.—262 Bas. et Gron. sunt o mihi.—263 Berolin. ne pro nec.—264 Multi alii manu deducit ; vel deduxit, diduxit.—265 Gron. et duo alii exerc. curis.—266 Sixii et unus Heins. nih. expendit.—268 Cant. de class. Arg. pro classe, Pelasgi.—271 Multi detractare : et Berolin. sed ne ; sic etiam plures vett. vulg. modo ne : sed nec Heins. profert ex quinque vett.—272 Sec. Pal. et duo alii Occup. acta, aliquem : plurimi

NOTÆ

263 *Loco*] Adverso, scilicet, corpore.
 267 *Sine vulnere*] Invulnerabilis enim magna corporis parte factus fuerat ab Hercule, qui cum aliquando Salaminem ad Telamonem divertisset, Ajacem adhuc infantem leonis pelle circumdederat, precatus, ut qua parte tegetetur, ea inviolabilis foret. Quod

quidem ita factum ; latere tamen quod tectum non fuerat ferro patente.
 270 *Neque enim*] Immo veterator est in eo vaferrimus, quod maligne laudat, ut securius postea vituperet.
 272 *Vobis*] Faventes procul dubio habuit hac in parte Græcos omnes vir astutus.

Repulit Actorides, sub imagine tutus Achillis,
Troas ab arsuris cum defensore carinis.
Ausum etiam Hectoreo solum concurrere Marti 275
Se putat, oblitus regisque, ducumque, meique;
Nonus in officio, et praelatus munere sortis.
Sed tamen eventus vestrae, fortissime, pugnae
Quis fuit? Hector abiit violatus vulnere nullo.
Me miserum, quanto cogor meminisse dolore 280
Temporis illius; quo, Graium murus, Achilles
Procubuit! nec me lacrymae, luctusve, timorve
Tardarunt, quin corpus humo sublime referrem.
His humeris, his, inquam, humeris ego corpus Achillis,
Et simul arma tuli: quae nunc quoque ferre laboro. 285

Achillis repulit Trojanos cum suo vindice a navibus deflagraturis. Arbitratur etiam se solum ausum congredi bello cum Hectore, immemor et regis, et ducum, et mei, cum fuerit nonus praepositus in hoc munere beneficio sortis. At lamen, strenuissime, quis fuit successus vestri certaminis? Hector discessit ab omni plaga intactus. Me infelicem, quanto cum maerore cogor recordari illius temporis, quo Achilles propugnaculum Graecorum occubuit! Neque fletus, aut maeror, aut pavor me retinuerunt, quin reportarem corpus terra sublatum. His humeris, his, inquam, humeris ego gestavi corpus Achillis, una cum armis, quae nunc etiam auferre cupio.

etiam nobis pro vobis. Unus Heins. cedat honorem.—273 S. Marci, et alii duo Retulit: Heins. conj. Retulit. Multi sed imag. Deinde Bas. tectus Ach.—275 Ex plurimis vett. Heins. dedit Hectoreo... Marti; duo telo: vulg. Hectoreis... telis; duo flammis. Tres etiam contendere.—276 Pro ducumq. vulg. legitur ducisq.: nonnulli etiam meiq. ducisq.: Ducumq. est ex emend. Heins.—278 Thuan. vestr. savissime, pugn.—279 Fragm. Mor. Quid fuit.—280 Arg. et Thysii quantum cog. mem. dolorem: unus Bas. quanti... doloris.—281 Unus Med. quo Graiis mur.—282 In aliis que pro te in utroque loco: in uno etiam Voss. et duobus aliis dolarque pro timore.—283 Sec. Pal. et Heidelb. subl. levarem.

NOTÆ

273 Actorides] Patroclus, Actoris nepos, armis indutus Achillis, quem denique Hector interfecit.

274 Defensore] Hectore, scilicet.

276 Regis] Agamemnonis, scilicet; quem, si sors tulisset, juxta cum octo aliis adversus Hectorem singulari certamine pugnaturum, supra diximus.

278 Fortissime] Ironia est, quantum iniqua: non minus enim fortis fuit Ajax, quod fortissimum invenierit: quin immo fortissimus judicandus, qui

fortissimo par fuerit. Ulysses profecto intactus ex ejusmodi pugna non redisset. Non male tamen Ajaci pugnae eventus objicitur, siquidem de ea, non sine aliorum contemptu, gloriatus esset.

283 Referrem] Non illi soli eam gloriam Calaber tribuit, qui a principibus Graecorum communiter relatum testatur.

285 Ferre laboro] A Graecis consequi enitor. Sed amphibologiæ aliquo

Sunt mihi, quæ valeant in talia pondera, vires :
 Est animus vestros certe sensurus honores,
 Scilicet idcirco pro nato cœrula mater
 Ambitiosa suo fuit, ut cœlestia dona,
 Artis opus tantæ, rudis et sine pectore miles 290
 Indueret ? neque enim clypei cœlamina norit,
 Oceanum, et terras, cumque alto sidera cœlo,
 Pleiadasque, Hyadasque, immunemque æquoris Arcton,
 Diversasque urbes, nitidumque Orionis ensem.
 Postulat ut capiat quæ non intelligit, arma. 295
 Quid ? quod me, duri fugientem munera belli,
 Arguit incepto serum accessisse labori ?

Sunt mihi vires quæ sufficiant in ejusmodi onera : est animus certe sensurus vestros honores. Nimirum mater cœrula ideo fuit curiosa pro suo filio, ut miles habes et sine ingenio ferret munera cœlestia, opus tantæ artis ? Neque vero intellexerit sculpturam clypei, oceanum, et terras, atque astra cum excelso cœlo, et Pleiadas atque Hyadas, et Arcton expertem maris, et urbes varias, et gladium coruscum Orionis. Optat habere arma quæ non capit. Quid ? quod reprehendit, me detrectantem officia belli tarde venisse ad inceptum laborem ? neque videt se coarguere

//////////

—284 Unus Med. *ego solus Achillem*.—287 Berolin. *cert. vestr.* Mox Jun. *cen-*
surus hon.—289 Grævian. pro var. lect. ut *Vulcania don.*—291 Arg. *Induerit.*
 Dein Berolin. *nec quæ clyp. cœl. novit :* vulg. Edd. etiam *novit* habent cum
 aliquot scriptis.—294 Pr. Bonon. *Diversosq. orbes.*—295 Quatuor libri *non*
intelligat. Hunc vs. uncinis conclusit Mitscherlich.—296 Bernegg. I. et quin-

NOTE

modo locum præbuit, qua uti potuis-
 set Ajax, minusque placet.

287 *Honores*] Siquidem Achillis
 arma sibi concederent, scilicet.

288 *Cœrula*] Thetis est, mater Achil-
 lis, quæ Vulcanum rogavit ut filio
 arma fabricaret.

291 *Cœlamina*] Quæ ex Iliad. xviii.
 ab Ovidio desumpta principum oculis
 nusquam non debent observari ; ut
 sapientia et prudentia sua præsertim
 gerenda esse bella, eaque pacis et
 servandi ordinis causa, quem in natura
 Deus constituit, semper meminerint.

293 *Pleiadas*] Vergilius dicunt
 Latini, Atlantis ex Pleione Nympha
 filias cœlo relatas, quæ, ut ait Ovidius
 in Fastis, ' Ore micant Tauri septem

radiantia flammis Sidera, quas Hyadas
 Graius ab imbre vocat.'

Arcton] Ursam majorem, et Helicem,
 seu minorem, et Cynosuram, de quibus
 jam sæpe ; ideo autem æquoris signa
 immunia, quod nobis versus polum
 Septemtrionalem constitutis nunquam
 occidunt, adeoque in Oceanum mergi
 oculis non videantur.

294 *Urbes*] Duas memorat Homerus,
 in quarum altera convivia, nuptiæ,
 aliaque pacis exercentur ; cum altera
 obsidione prematur.

Orionis] Qui Dianæ comes post
 mortem ab ipsa in cœlum translatus
 et gladio cinctus, pulcherrimum sep-
 temdecim stellarum sidus juxta Tau-
 rum efficit.

Nec se magnanimo maledicere sentit Achilli?
 Si simulasse vocat crimen, simulavimus ambo.
 Si mora pro culpa est; ego sum maturior illo. 300
 Me pia detinuit conjux: pia mater Achillen:
 Primaque sunt illis data tempora, cetera vobis.
 Haud timeo, si jam nequeo defendere crimen
 Cum tanto commune viro. Deprensus Ulixix
 Ingenio tamen ille; at non Ajacis, Ulixes. 305
 Neve in me stolidæ convicia fundere linguæ
 Admiremur eum: vobis quoque digna pudore
 Objicit. An falso Palameden crimine turpe
 Accusasse mihi, vobis damnassee decorum est?
 Sed neque Naupliades facinus defendere tantum, 310
 Tamque patens, valuit: nec vos audistis in illo
 Crimina; vidistis: pretioque objecta patebant.
 Nec Pœantiaden quod habet Vulcania Lemnos,

generosum Achillem? Si vocat flagitium finxisse, uterque finximus. Si cunctatio vitio vertitur, ego sum celerior illo. Uxor pia me prohibuit; mater pia Achillem: atque prima tempora sunt concessa illis, reliqua vobis. Nequaquam metuo, quanquam jam non possem diluere crimen commune cum tanto viro. Ille tamen correptus solertia Ulyssis; at non Ulysses Ajacis. Nere admiremur eum jacere in me probra linguæ hebetis; exprobrat vobis etiam digna dedecore. An mihi fugitiosum est arguisse Palameden ficti facinoris, vobis honestum damnassee? At neque Naupliades potuit refellere tantum crimen tamque manifestum: neque vos fando accepistis illius facinora; spectastis, atque ea quæ exprobrata sunt comprobata erant auro. Neque dignus fui reprehensione, quod Lemnos Vulcania habet Pœantiaden. Asse-

que alii fug. munia belli.—297 Leid. Arg. et capto ser.—299 Quatuor Si simulare: vulg. sim. vocas...crim.: vocat Heins. profert ex Cæsén. uno R. et alio sñd, ut ad duces orationem convertat: V. velis; O. putas.—302 Plurimi sunt illi; Leid. aliis. Mox Arg. postera vob.—303 Vulg. Haud timvām...nequeam: sed plerique vett. timeo; nonnulli etiam nequeo. Heins. conj. Haud timeo, ne grande queam.—305 Bas. non illius, quod placet Heinsio.—306 Tert. Med. et quatuor alii cono. reddere ling.—308 Palameden Heins. dedit ex Bernegg. sec. Pal. utroque Erfurt. et decem aliis: vulg. Palamedem. Berolin. turpe est.—309 Heidelb. Accusare mihi; et mox est omisa.—310. 311 Duo libri defend. notum. Bothius sic conj. Sed neq. N. f. d. tantus Tamque potens val. &c.—313

NOTE

297 Labor] Bello, scilicet, Trojano.
 298 Maledicere] Namque et Achilles bellum detrectaverat; ut supra vidimus.

300 Maturior] Qui insuper Achillem ad idem bellum protraxit.

302 Illis] Vide quam callide per Achillem sese Ulysses excuset; immo et ejus laudem in se transmoveat.

310 Naupliades] Palamedes, Nauplii filius.

313 Pœantiaden] Philoctetes est,

Esse reus merui : factum defendite vestrum :
 Consensistis enim : nec me suasisse negabo, 315
 Ut se subtraheret bellique viæque labori,
 Tentaretque feros requie lenire dolores.
 Paruit ; et vivit. Non hæc sententia tantum
 Fida, sed et felix ; cum sit satis, esse fidelem.
 Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt, 320
 Ne mandate mihi : melius Telamonius ibit,
 Eloquioque virum morbis iraque furentem
 Molliet, aut aliqua producet callidus arte.
 Ante retro Simois fluet, et sine frondibus Ide
 Stabit, et auxilium promittet Achaia Trojæ, 325
 Quam, cessante meo pro vestris pectore rebus,
 Ajacis stolidi Danaïs solertia prosit.
 Sis licet infestus sociis, regique, mihique,

rile vestrum factum ; namque annuistis. Neque inficiabor me consuluisse, ut se redimeret a labore belli atque itineris, et conaretur minuire per quietem acres dolores. Obsecutus est, atque vita fruitur. Hoc consilium non modo fidele, sed et faustum ; quanquam satis sit esse fidelem. Quem quoniam vates petunt ad diruendam Trojam, ne mihi imperate : Telamonius aptius proficiscetur ; atque deliniet facundia virum ferocem morbis atque ira ; vel solers protrahet aliqua astutia. Prius Simois retro curret, et Ida erit sine foliis, et Græcia promittet opes Trojæ, quam animo meo omittente vestra commoda, prudentia hebetis Ajacis juret Græcos. Quanquam, sæve Philoctete, sis iniquus sociis, atque regi, mihique ; quanquam de-

Duo Med. *Vulc. tellus.*—314 Heins. Codd. et plures alii *factum* ; vulg. *crimen.*—317 O. et tres alii *Tent. ferox req.* Tum multi vett. *finire* : et multi etiam *labores.*—319 In quibusdam impressis *cum sit, facit esse f.* sed cum plurimis membranarum Heins. monet *satis* rescribendum : malit etiam *fidei.*—322 Vulg. *morbisque.* Unus Heins. *iraq. frementem.*—323 Heins. scribendum censet *utia* pro *aliqua*, quia et eloquium ars est. Idem dedit *producat* ex plurimis Codd. vulg. *perducat.*—324 Unus Heinsii *sine fontibus I.*—329 Pro *Dure*

NOTÆ

Pœantis filius.

Vulcania] In quam Vulcanus, cælo, ob deformitatem despectus, præcipitatus est ; ubique ferrariam exercuit.
 319 *Sit satis*] Nam, ut dici solet, Consilii non fraudulentum nulla cantio.
 320 *Quem*] In fatis erat, sine Her- culis sagittis, quas Philoctetes habebat, Trojam capi non posse.

321 *Meliùs*] Ajacem, tanquam insulsum, et nullius consilii hominem, irridet.

324 *Simois*] Troadis rivus.

Idem] Mons ejusdem Phrygiæ.

325 *Achaia*] Græcia, quæ Trojam obsidione premebat.

328 *Regi*] Agamemnoni. Ad Sophoclis autem fabulam alludit Poëta,

Dure Philoctete; licet execrere, meumque
 Devoveas sine fine caput; cupiasque dolenti 330
 Me tibi forte dari, nostrumque haurire cruorem;
 [Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri:]
 Te tamen aggrediar: [mecumque reducere nitar.]
 Tamque tuis potiar (faveat Fortuna) sagittis,
 Quam sum Dardanio, quem cepi, vate potitus: 335
 Quam responsa Deum, Trojanaque fata, retexi:
 Quam rapui Phrygiæ signum penetrale Minervæ
 Hostibus e mediis. Et se mihi comparet Ajax?
 Nempe capi Trojam prohibebant fata sine illis.
 Fortis ubi est Ajax? ubi sunt ingentia magni 340
 Verba viri? cur hic metuis? cur audet Ulixes

testeris, et usque diris addicas meum caput, atque optes me casu tibi irascenti occurrere, et fuhdere nostrum sanguinem; utque fiat copia tui mihi, sic fiat copia nostri tibi; te tamen adorar; et conabor reducere mecum: tamque obtinebo tuis spicula, (modo fortuna sit propitia,) quam sum potitus vate Dardanio, quem cepi; quam aperui oracula Deorum et fata Trojana; quam sustuli Phrygiæ ex mediis hostibus simulacrum penetrale Minervæ. Atque se Ajax mecum confert? Nempe fata negabant Trojam capi sine illo. Ubi est strenuus Ajax? Ubi sunt magnifica verba fortis viri? Quamobrem hic times? Quamobrem Ulysses non reformidat percadere

multi Jure; tres Dire: et Philoctetes in quibusdam Edd.—332 Sit fiat multi vett.; vel mihi sit, sic sit: unus Bas. mihi sit, fiat. Heins. putat versum esse adulterinum.—333 In quibusdam Te tamen aggrediar longe formidine pulsa? alii T. t. a. neo inultus spero relinquit; sex T. t. a. solerti pectore fidus. In pr. Pal. inter lineas erat scriptum T. t. a. reliquis omissis. Lectio Jun. et Fr. castrisq. red. nit. non displicet Boxhorn.—334 Berolin. Tamq. tui. Dein Bonon. et Pal. faveas Fort.—336 Berolin. Qui responsa. Bas. fata recepi: Gron. pr. retraxi.—337 Berolin. Qui rapui.—338 Duo libri comparet: in plurimis conferrat: vulgo comparat.—339 Illis protulit Burn. ex Fr. Sixii, et Mor. vulg. illo; Berolin. ipso.—340 Unus Heins. ubi es A.—341 Ex plurimis vett. metuis Heins.

NOTÆ

in qua Philoctetes tum illum tum Ulyssem præsertim plurimis insectari verbis fingitur.

335 Dardanio] Heleno, scilicet, Priami filio, vate insigni, quem cepit Ulysses, omniaque Trojanorum fata revelare coëgit.

337 Signum] Palladium dicit, seu Minervæ simulacrum, cælo delapsam, quo potissimum, seu potius sapientia, quæ per illud significabatur, Trojæ fata continebantur.

338 Et se] Vel per furta ipsa, quæ maxime Ulyssi Ajax exprobraverat, sese Ulysses Ajace multo majorem contendit: idque jure optimo.

340 Ingentia verba] Vide quam acnte Ulysses Ajacis molem vimque consilii expertem exagitet: quamque callide, derivata in se, si qua fuit, Ajacis virtute, vaniloquentiam, quam hic objecerat, in eundem cum ipsius rascititate rejicit.

Ire per excubias, et se committere nocti ?
 Perque feros enses, non tantum moenia Troum,
 Verum etiam summas arces intrare, suaque
 Eripere æde Deam, raptamque efferre per hostes ? 345
 Quæ nisi fecissem, frustra Telamone creatus
 Gestasset læva taurorum tergora septem.
 Illa nocte mihi Trojæ victoria parta est :
 Pergama tum vici, cum vinci posse coëgi.
 Desine Tydiden vultuque et murmure nobis 350
 Ostentare meum : pars est sua laudis in illis.
 Nec tu, cum socia clypeum pro classe tenebas,
 Solus eras : tibi turba comes, mihi contigit unus.
 Qui, nisi puguacem sciret sapiente minorem
 Esse, nec indomitæ deberi præmia dextræ, 355
 Ipse quoque hæc peteret : peteret moderatior Ajax,
 Eurypylusque ferox, claroque Andremonis natus :

vigilias, et se credere nocti ? atque subire per sævos gladios, non modo muros Iliacos, verum etiam supremas arces ; atque revellere Deam suo templo, et efferre sublatam per hostes ? Quæ nisi fecissem, filius Telamonis nequicquam tulisset sinistra terga septem boum. Victoria Trojæ mihi parta est illa nocte ; tum domui Pergama, cum coëgi posse subigi. Omitte nobis ostentare oculis et susurris meum Tydidem. Sua est pars gloriæ in illis. Neque tu solus eras, cum tractabas scutum pro navibus sociis ; tibi agmen erat opiferum, mihi unus obtigit. Qui, nisi intelligeret pugnacem esse inferiorem sapienti, neque præmia deberi manui invictæ, ipse etiam hæc posceret : Ajax lenior posceret, atque sævus Eurypilus, et filius illustris Andre-

dedit ; vulg. metuit.—342 Unus Heins. *per insidias*.—343 Troum ex vet. lib. profert Heins. vulg. Trojæ.—345 Idem ex multis efferre ; vulg. afferre ; nonnulli auferre ; Mor. inferre.—347 Tres libri Gestaret læva. duo Gestasset.—348 Unus Med. *pacta est*, quod placet Burm.—350 Leid. *nactuque*, pro *natuq*.—351 Illis est ex uno Mor. vulg. illo. Heins. vult *pars est sua laudis*

NOTE

346 Frustra] Quia Troja, antequam ablatum esset Palladium capi non poterat.

347 Taurorum] Ex quibus Ajacis scutum constabat. Nota autem de industria multitudinis numero usum Ulyssem, ut bajulum magis quam militem adversarium irrideret.

351 Ostentare] Diomedem comitem habuit Ulysses prope. in omnibus : quamobrem id sibi vultu aut gestu

objicere Ajacem finxit.

355 Indomitæ] Honesto verbo naus est propter Diomedem : qui nisi obstatet per indomitam dextram vires sine ratione intelligeremus.

356 Ajax] Oilei filius, qui inter fortissimos numerabatur. Vide autem, quam artificiosæ judicum fauorem sibi conciliet Ulysses.

357 Eurypylus] Hic Evæmonis fuit filius, ex Ormenio Thessaliæ urbe, qui,

Nec minus Idomeneus, patriaque creatus eadem
 Meriones: peteret majoris frater Atridæ.
 Quippe manu fortes (nec sunt tibi Marte secundi) 360
 Consiliis cessere meis. Tibi dextera bello
 Utilis; ingenium est, quod eget moderamine nostri.
 Tu vires sine mente geris: mihi cura futuri est.
 Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
 Eligit Atrides. Tu tantum corpore prodes; 365
 Nos animo: quantoque ratem qui temperat, anteit
 Remigis officium; quanto dux milite major;
 Tanto ego te supero. Nec non in corpore nostro
 *Pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.
 At vos, o Proceres, vigili date præmia vestro; 370
 Proque tot annorum curis, quas anxius egi,
 Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
 Jam labor in fine est. Obstantia fata removi:

monis: neque minus Idomeneus, et Meriones eodem loco oriundus; frater majoris Atridæ posceret. Quippe manu strenui (neque sunt tibi inferiores bello) cesserunt consiliis meis. Habes manum bello utilem; ingenium est quod opus habet regimine nostri. Tu geris vires sine prudentia; ego curam habeo futuri. Tu potes certare: Atrides eligit mecum tempora certandi. Tu utilis es tantum corpore, nos ingenio: et quanto qui moderatur navi præponitur muneri remigis; quanto dux præstantior milite; tanto ego tibi præcello. Neque non est animus excellentior manu in nostro corpore. Vis omnis in illo. At vos, o Optimates, conferte mercedem in vestrum vigilem; et pro sollicitudine tot annorum, quos transmissi irrequietus, concedite hunc honorem expendendum nostris beneficiis. Jam labor in fine est. Sustuli fata

in illis; vel, pars est sua laudis et illi.—359 Fl. S. Marci peterent; et vs. seq. Quippe manus...Mart. secundæ. Heins. conj. Quippe animæ fortes, tibi nec Martis secundi. Duo etiam Leid. mihi pro tibi.—362 Nostri est ex pr. Pal.: vulg. nostro: Gron. et unus Heins. certo.—363 Est ahest fere omnibus scriptis.—365 Bersm. in margine et editi quidam, corpore polles.—368 Tanto recepit Burm. pro vulg. tantum.—371 Heins. suadet e tribus, quos anxius egi, improbante Burm. Recepit Mitsch. qui et cura habet e Fl.—372 Berolin. redd.

NOTE

ut scripsit Homerus, cum quadraginta navibus Agamemnonem in expeditionem Trojanam est secutus.

Natus] Thoas est, princeps Ætolorum, qui cum quadraginta navibus itidem ad bellum Trojanum est profectus.

358 Idomeneus] Rex fuit Cretensium, qui se quoque fortissime in bello

Delph. et Var. Clas.

Trojano gessit.

359 Meriones] Fortissimus fuit Idomenei auriga, Marti ipsi comparandus.

Frater] Menelaus, Agamemnonis frater, Atrei quoque filius.

365 Atrides] Agamemnon, rex regum.

373 Labor] Quo in eruenda Troja

Ovid.

5 H

Altaque, posse capi faciendo, Pergama cepi.
 Per spes nunc socias, casuraque moenia Troum, 375
 Perque Deos oro, quos hosti nuper ademi;
 Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum;
 Si quid adhuc audax, ex præcipitique petendum;
 Si Trojæ fatis aliquid restare putatis;
 Este mei memores: aut si mihi non datis arma; 380
 Huic date. Et ostendit signum fatale Minervæ.
 Mota manus procerum est: et, quid facundia posset,
 Re patuit; fortisque viri tulit arma disertus.
 Hectora qui solus, qui ferrum, ignemque, Jovemque
 Sustinuit toties; unam non sustinet iram: 385
 Invictumque virum vincit dolor. Arripit ensem:

obnitentia, et cepi excelsa Pergama faciendo posse capi. Precor nunc per spes communes, et muros ruituros Trojanorum, et per Deos, quos nuper sustuli hosti, per si quid est reliquum quod sit prudenter et caute exequendum; si quid adhuc audax, et petendum ex difficili, si quid existimatis superesse fatis Trojæ, estote mei memores: vel si non conceditis mihi arma, concedite huic: atque monstrat simulacrum fatale Minervæ. Primarii tacti sunt; et re ipsa apparuit quid eloquentia posset, et facundus reportavit arma viri strenui. Qui solus toties sustinuit ferrum, et ignem, et Jovem, est impar ferendæ iræ: et dolor superat virum indomitum. Corripit

vestris.—374 In duobus V. et uno Heins. Aptaque: ille quidem legit et distinguunt Altaq. posse capi faciendo Pergama, cepi. Pro faciendo, Med. sapiendo: Jun. patiendo P. feci: tres capiendo...feci: plures etiam feci.—375 Unus Mor. Per spes vos socias, quod adblanditur Heins. Dein in duobus man. Trojæ.—378 Leid. ex difficilique: mox Berolin. petend. est. Heins. suspectus est hic vs. Etiam vs. seq. agnoscit manum alienam. Posse tamen putatur legi. Uncis hos duos vs. inclusit Mitsch.—380 Unus Heinsii at si mihi, quod elegantius judicat Burm.—383 Re multi ex melioribus Heinsio suggererunt pro vulg. Tum aut Tunc.—384 Heins. ex melioribus dedit ignemq.;

NOTÆ

opus fuit.

376 Quos] De Palladio loquitur.

377 Si quid superest] Quam opportunè sub finem orationis de usu futuro admonuit! Nulla potior ratio apud homines; qui ut plurimum ob præterita beneficia sunt infensi.

383 Tulit] Ut hinc æquissimo Ethnorum judicio sapientiam fortitudini antecellere intelligas. Ille equidem maximus videtur, qui et bonus consilio et manu promptus est; verum inter duos si unius virtutes divideris, fortis

sapientis servus fuerit: virtute vera in centro irradiante.

385 Unam] Atque adeo in nobis ipsis sunt nostri hostes maximi; quos qui superaverit, utcumque quiescendo id fiat, fortissimus fuerit. Sed enim abstrusissima opus est speculatione priusquam animæ centrum a corporis ambitu tueri quisquam didicerit.

386 Invictumque] A ceteris, intellige. Dolor] Proximus et potentissimus ejusque hostis suus dolor, quo tamen perniciosior est voluptas.

Et, Meus hic certe est. An et hunc sibi poscet Ulixes ?
 Hoc, ait, utendum est in me mihi: quique cruore
 Sæpe Phrygum maduit, domini nunc cæde madebit:
 Ne quisquam Ajacem possit superare, nisi Ajax. 390
 Dixit: et in pectus, tum denique vulnera passum,
 Qua patuit ferro, letalem condidit ensem:
 Nec valuere manus infixum educere telum:
 Expulit ipse cruor: tabefactaque sanguine tellus
 Purpureum viridi genuit de cespite florem, 395
 Qui prius Œbalio fuerat de vulnere natus.
 Litera communis mediis pueroque viroque
 Inscripta est foliis: hæc nominis, illa querelæ.

gladium; atque, Hic certe meus est. An Ulysses etiam sibi hunc petet? Hoc, inquit, est mihi utendum in me; et qui sæpe tinctus est sanguine Phrygum, nunc tingetur nece domini; ne quisquam valeat vincere Ajacem, nisi Ajax. Dixit; et abdidit gladium letiferum in pectus tum denique passum plagas, qua apertum fuit ferro: neque manus potuerunt extrahere gladium impactum; ipse sanguis ejecit; et terra rubefacta cruore produxit florem rubrum de cespite viridi, qui antea fuerat ortus ex plaga Œbalia. Litera communis puero et viro insculpta est foliis; hæc nominis, illa querimonie.

vulg. ignesq.—386 Sic idem pro vulg. vicit profert vincit.—387 Poscet ex multis vet.: vulg. poscit: N. et tres alii poscat. Tert. Med. possedit U. unde cogitabat Heins. an non poss. Achilles legendum.—391 Denique Heins. protulit ex pr. Mor. et quatuor aliis: vulg. demum.—392 Arg. ferro, fatalem cond.—393 In uno V. et Cælest. aliisque ducere ferrum: Berolin. etiam educere ferr.—394 Berolin. rubefactaque, et sic plures alii.—396 Gron. de

NOTE

387 *Meus*] *Dono* ab Hectore acceperat, cui vicissim balteum funestum dederat, quo circum muros Iliacos ab Achille raptatus fuit.

390 *Ne quisquam*] Ea est fere semper ferocium stultorum oratio, qui sese dum nulli superandos cogitant, omnibus sese mactatos tradunt.

394 *Expulit*] Audacior hyperbole.

396 *Œbalio*] Hyacinthi Œbalii seu Laconis, intellige, quem lib. x. a versu 195. in hyacinthum florem mutatum vidimus: ut hinc et formæ et virinum gloriam fluxam fragilemque intelligas; cum animi virtus clara æternaque habeatur.

397 *Puero*] Hyacintho, scilicet; aut certe de eo Apollinis querelis.

FAB. II. Hecuba in Canem.

ULIXES, postquam Philoctetæ sagittas, ipso comitante, in castra Graiorum pertulit, quibus Ilium captum est, præda dives Hecuba, Priami conjux, Ulixi sorte cessit; quæ novissime acerbitatibus interitum Astyanactis et Polyxenæ, quæ in bustis Achillis fuerat interemta, mœrens, classe in Thraciam cum esset appulsa, ex reliquis liberis, qui restabant orbæ, Polydorum, apud Polymestora qui quondam fuerat educatus, putabat incolumem manere: quæ dum spatiatur in littore, animadvertit eum exsanguem e fluctibus in aridam ejectum. Polymestor autem propter aurum, quod cum infante Polydoro ei traditum fuerat, avaritia ductus eum interfecit. Et ut indicia quoque facinoris celari possent, eum in profundum præcipitavit. Quod cum Hecuba supradicta, Cissei filia, comperit, per pollicitationem curavit, ut perveniret ad Polymestorem, dicens se velle adjicere super, quod ante dederat, aurum, quæ facilius nati celarentur indicia. Et tyrannus, verum esse existimans, petenti secretum colloquium dedit. Hecuba nacta locum, lumina ei abstulit: quam Thraces dum prosequuntur saxis, versa est in canis figuram.

VICTOR ad Hypsipyles patriam, clarique Thoantis,
 Et veterum terras infames cæde virorum, 400
 Vela dat; ut referat, Tirynthia tela, sagittas.
 Quæ postquam ad Graios, domino comitante, revexit;
 Imposita est sero tandem manus ultima bello.

11. Victor navem vertit ad patriam Hypsipyles, et inclyti Thoantis, et tellurem infamem nece antiquorum virorum, ut revehat spicula missilia Tyrinthia. Quæ postquam reduxit ad Græcos, domino comitante, finis denique impositus est sævo

pectore; unus corpore; duo cespite; septem sanguine.—400 Voss. et duo alii Ad veterum: Med. tert. Et veterum ad. Post hunc vs. nonnulli interserunt alium: Transierat tandem portis votoque potitus.—403 Vulg. Impositaque ferro est; sic etiam in Codd. Ciofani: in uno V. Impositaq. est sero: alii Imposita estque ferro. Heins. monet scribendum esse cum Cæsen. pr. V. quart. Med. aliisque

NOTÆ

399 *Hypsipyles*] Lemnon dicit insulam, ubi Hypsipyle Thoantis filia regnavit.

400 *Cæde*] Viros enim suos omnemque prolem masculam Lemniades, zelotypia actæ, vel, ut alii scribunt, maritis propter fœtorem a Ve-

nere irata immissum fastiditæ, mac-taverunt.

401 *Tirynthia*] Herculis, Tirynthe Peloponnesi urbe nutriti.

402 *Domino*] Philoctete, scilicet, cui sagittas suas Hercules dederat.

Troja simul Priamusque cadunt: Priameia conjux
 Perdidit infelix hominis post omnia formam; 405
 Externasque novo latratu terruit auras.
 Longus in angustum qua clauditur Hellespontus,
 Ilion ardebat; neque adhuc consederat ignis:
 Exiguumque senis Priami Jovis ara cruorem
 Combiberat. Tractata comis antistita Phœbi 410
 Non profecturas tendebat ad æthera palmas.
 Dardanidas matres patriorum signa Deorum,
 Dum licet, amplexas, succensaque templa tenentes
 Invidiosa trahunt victores præmia Graii.
 Mittitur Astyanax illis de turribus, unde 415
 Pugnantem pro se, proavitaque regna tuentem,
 Sæpe videre patrem, monstratum a matre, solebat.
 Jamque viam suadet Boreas; flatuque secundo

bello. Troja et Priamus una pereunt: misera uxor Priami post omnia amisit figuram humanam; atque tremefecit aërem peregrinum novo latratu. Troja flagrabat qua Hellespontus longus terminatur in angustum: neque flamma adhuc oppressa erat; et altare Jovis sorbuerat pauculum sanguinem Priami senis. Sacerdos Phœbi raptata capillis porrigebat ad cælum manus non profecturas. Græci victores potiti templis incensis rapiunt matronas Trojanas, amplexas simulacra Deorum patriorum dum conceditur, præmia invidiosa. Astyanax dejicitur ex illis turribus, unde consueverat sæpe cernere parentem monstratum a matre certantem pro se, atque tuentem regna antiqua. Jamque Aquilo invitat ad discessum, et vela agitata flamine

multis, Imposita est sero. Unus etiam Heins. sævo.—405 Berolin. Edidit infel.—406 Multi terr. aures; at Heins. nihil mutandum censet: V. et unus Med. urbes; duo oras: unus Mor. Externos...agros.—407 Pal. cum quibusdam aliis, qua pontus claud. Helles.—408 Voss. Ilios ard.—410 Tractata habent quinque, in quibus Thuan. pr. Mor. Cant. O. unde accepit Heins., qui tamen olim legebat raptata: vulg. tractisque aut fractaque.—416 Voss. Leid. et Fl. S. Marci,

NOTÆ

404 *Conjux*] Hecuba, scilicet, de cuius metamorphosi in sequentibus.

406 *Externas*] Thracias nimirum, ut videbimus postea; quanquam diversa alii scripserunt.

407 *Qua*] Angustatur maxime Hellespontus, ubi olim Sestos et Abydos fuerunt: protenditur autem ad Troadem usque, in qua fuit Ilium, seu Trojana civitas.

409 *Exiguum*] Quem in Jovis ara,

ad quam stabat Priamus, Pyrrhus effudit.

410 *Antistita*] Cassandram dicit, Apollinis sacerdotem, Priami filiam: de qua hæc eadem Virgil. *Æn.* II.

412 *Dardanidas*] Trojanas. Atque hæc omnia a Virgilio mutuatus videtur Poëta.

415 *Astyanax*] Hectoris ex Andromache filius.

418 *Boreas*] Qui ventus a Septem-

Carbasa mota sonant: jubet uti navita ventis.
Troja, vale: rapimur, clamant: dantque oscula terræ 420
Troades: et patriæ fumantia tecta relinquunt.
Ultima conscendit classem (miserabile visu)
In mediis Hecube natorum inventa sepulcris.
Prensantem tumulos, atque ossibus oscula dantem
Dulichia traxere manus. Tamen unius hausit, 425
Inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos.
Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
Inferias inopes, crinem lacrymasque relinquit.
Est, ubi Troja fuit, Phrygiæ contraria tellus,
Bistonis habitata viris. Polymestoris illic 430
Regia dives erat, cui te commisit alendum
Clam, Polydore, pater, Phrygiisque removit ab armis.

propitio strident; nauta hortatur uti ventis. Troja, vale; auferimur, clamant Trojanæ, atque deosculantur solum; et deserunt domos fumantes patriæ. Hecuba reperta in mediis tumulis filiorum, novissima ascendit navem (visu lamentabile). Manus Ulyssis abripuerunt complectentem sepulcra, atque deosculantem ossa. At tamen sumsit cineres unius Hectoris, et portavit secum sumtos in gremio. Relinquit in sepulcro Hectoris comam albam recisam ex capite, comam atque fletus inferias pauperiorum. Est terra adversa Phrygiæ, ubi Troja fuit, cuncta a viris Thracibus. Illic erat opulenta aula Polymestoris; cui pater te dedit clam educendum, Polydore, et removit ab armis Phrygiis. Institutum prudens: nisi addidisset

~~~~~

et alii regn. tenentem.—419 Unus Heins. Carb. tensa son.—420 Dantque ex scriptis: vulgatis copula abest.—421 Duo libri patr. flammantia tect.—423 Berolin. Hecuba.—424 Fr. et plurimi ex melioribus Pressantem tum. V. et Mor. et Berolin. Pulsantem. In voc. tumulos pro var. lect. N. exhibet titulos.—425 Med. et quinque alii Dul. rapuere man.—427 Heins. ex quinque Mss. probabat canum de vert. raptum: Burm. malebat cano de vert. raptum.—428 Heidelb. reliquit pro relinquit.—429 Thuan. Leid. et quatuor alii P. contermina tellus.—430 Vulgo scribitur Polymnestor. Sed Heins. prætulit Polymestor, ut legitur ap. Eurip. Tzetz. et alios. Similiter veteres scribebant Clytemestra.—431 Sprotii Lib. te dimisit al.—432 Barb. ab aris; quatuor ab

NOTÆ

trione spirans Græcis in patriam reversuris secundus erat.

425 Dulichia] Ulyssis, Dulichii insulæ regis.

430 Bistonis] Thraciæ est periphrasis Synecdochica: Bistonia enim Thraciæ urbs fuit, a Bistone Martis et Callirhoës filio cognominata.

Polymestoris] Thraciæ tyranni, Priami generi, avaritia et Polydori cæde famosissimi.

432 Polydore] Priami fuit filius natu minimus, quem cum magnis divitiis belli incertus pater nefario amico et hospiti infelicitè crediderat.

Consilium sapiens: sceleris nisi præmia magnas
 Adjecisset opes, animi irritamen avari.
 Ut cecidit Fortuna Phrygum, capit impius ense 435
 Rex Thracum, juguloque sui defigit alumni:
 Et, tanquam tolli cum corpore crimina possent,
 Exanimem e scopulo subjectas misit in undas.
 Littore Threicio classem religarat Atrides,
 Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset. 440
 Hic subito, quantus, cum viveret, esse solebat,
 Exit humo late rupta, similisque minaci,
 Temporis illius vultum referebat Achilles,
 Quo ferus injusto petiit Agamemnona ferro.
 Immemoresque mei disceditis, inquit, Achivi? 445
 Obrutaque est mecum virtutis gratia nostræ?
 Ne facite: utque meum non sit sine honore sepulcrum,

magnas divitias mercedem flagitii, et irritamentum mentis avaræ. Postquam fortuna Phrygum eversa est, rex sceleratus Thracum sumit gladium, atque demittit faucibus sui alumni; et quasi flagitia possent removeri cum corpore, impulit exanguem ex caule in aquas suppositas. Atrides appulerat littori Thracio, donec mare tranquillum, donec ventus esset mitior. Hic repente Achilles, quantus esse solebat, cum in vivis esset, prodit, terra late aperta, atque similis minanti, exhibebat faciem temporis illius, quo sævus insurrexit iniquo ense adversus Agamemnonem: atque, inquit, Proficiscimini, o Græci, mei obliti? Atque gratia nostræ virtutis est sepulta mecum? Ne facite: atque ut tumulus meus ne sit absque honore, Polyxena jugu-

avis.—433 Sprot. Lib. *Utile consilium: scel.* Mor. unus etiam *scelerum*. Deinde duo V. *magna*; quinque *magni*.—436 Heins. cum plerisque vett. dedit *defigit*; alii *demisit*, vel *dimisit*: A. *configit*; plures alii *defixit*.—438 *Vulgatis* e abest.—440 Leid. *mar. placatum*; ut sæpe alibi hæc varietas est notata. Deinde *amicior* est ex Pal. et multis vett. et optimis Codd.; vulg. *mitior*.—442. 443 *Minaci* est ex uno Leid. et Zulich. pro vulg. *minanti*. Heins. olim maluerat *similemq. minaci...vultum*. Fragm. Mor. *multum referebat*.—446 Pro

NOTÆ

437 *Tanquam tolli*] Quod secus evenit: nam, utcumque atrocissimus sit conscientiæ sibi ipsi stimulos inurentis cruciatus, nemini tamen sibi licet non esse conscio.

438 *Misit*] Euripidem secutus est noster: nam terra obrutum Polydorum narrat Virgilius.

439 *Atrides*] Agamemnon, in Græ-

ciam post Trojæ excidium revertens.

444 *Quo ferus*] Talis fuit umbra Achillis parum memorem animum Græcis objectantis, qualem ipsum Agamemnon viderat, cum olim ob sibi raptam Briseidem in illum gladium strinxit, ut in primo Iliados ab Homero narratur.

Placet Achilleos mactata Polyxena manes.
 Dixit: et, immitti sociis parentibus umbræ,
 Rapta sinu matris, quam jam prope sola fovebat, 450
 Fortis, et infelix, et plusquam fœmina, virgo
 Ducitur ad tumulum, diroque fit hostia busto.
 Quæ memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
 Admota est; sensitque sibi fera sacra parari;
 Utque Neoptoleum stantem, ferrumque tenentem, 455
 Inque suo vidit figentem lumina vultu;
 Utere jamdudum generoso sanguine, dixit:
 Nulla mora est. At tu jugulo, vel pectore, telum
 Conde meo: jugulumque simul pectusque retexit.
 Scilicet aut ulli servire Polyxena ferrem, 460

lata leniat umbram Achillis. Dixit: et sociis obsequentibus Manibus Achillis, puella generosa atque misera, et plusquam fœmina, sublata ex gremio matris, quam jam prope sola amplectebatur, rapitur ad sepulcrum, et fit victima crudeli tumulo. Quæ non oblita sui, postquam admota est feris altaribus, atque cognovit sibi dira sacra adornari; et postquam advertit Neoptoleum stantem et tractantem cultrum, et torquentem oculos in suam faciem; Utere, inquit, jam diu sanguine nobili. Nulla est cunctatio per me. At tu abde cultrum jugulo vel pectore: atque simul nudavit collum et pectus. Quasi vero aut Polyxena possem cuquam servire; aut ullus Deus

gratia plurimi gloria, ut sæpe.—447 Broukhüsius malebat ne sit.—448 Bothius hic profert lect. Cod. Berolin. intacta pro mactata, citatque Eurip. Hecub. κόρη ἀκραίφρῃς αἵμα.—450 Unus sol. ferebat; alius tenebat.—451 Tanaq. Faber sic conj. Fortiter infelix et plusq. &c. Burm. ita Fortis (at infelix) et plusq. &c.—454 Gron. sibi sua sacra: nonnulli sibi fera fata par. Med. unus fera busta; unde Heins. conj. fera justa.—455 Gron. et tres alii ferr. parantem; O. moventem.—456 Ex melioribus Inq. suo Heins. dedit pro vulg. Utq. suo: Voss. Inque suos... vultus.—458 Tres scripti cum uno Mor. at; vulg. aut. Nonnulli etiam pect. ferum.—460 Ferrem plurimi: vulg. vellem ex interpretatione.—461 Heidelb. pla-

NOTE

448 *Polyxena*] Priami et Hecubæ filia; quam vivus amaverat Achilles, mortuus sibi immolari jubet. Mitiores vero non sunt plurimi amantes: non sunt, pro certo credito; et tibi cave. Seipsos amant unice prope omnes, non alios; neque temere formidolosiores quenkam invenias, quam qui te maxime amare profiteatur. Rarissimus est qui vere amet.
 450 *Sola*] Utpote ceteris liberis orba.

452 *Tumulum*] Achillis dicit sepulcrum, quod in Sigæo Trojæ promontorio fuit.

455 *Neoptoleum*] Pyrrhus est, Achillis filius, cui et illud nomen a Græcis impositum, quod juvenis admodum ad bellum profectus fuerit.

457 *Generoso*] De suo loquitur.

460 *Polyxena*] Quasi diceret, Regia puella, Hectoris soror, &c. Emphasis est.

Aut per tale sacrum numen placabitur ullum.
 Mors tantum vellem matrem mea fallere posset.
 Mater obest; minuitque necis mihi gaudia: quamvis
 Non mea mors illi, verum sua vita gemenda est.
 Vos modo, ne Stygios adeam non libera manes, 465
 Este procul; si justa peto: tactuque viriles
 Virgineo removete manus: acceptior illi,
 Quisquis is est, quem cæde mea placare paratis,
 Liber erit sanguis. Si quos tamen ultima nostri
 Vota movent oris; Priami vos filia regis, 470
 Non captiva, rogat; genitrici corpus inemtum
 Reddite: neve auro redimat jus triste sepulcri,
 Sed lacrymis. Tunc, cum poterat, redimebat et auro.
 Dixerat. At populus lacrymas, quas illa tenebat,
 Non tenet. Ipse etiam flens invitique sacerdos 475
 Præbita coniecto rupit præcordia ferro.
 Illa, super terram defecto poplite labens,

leniatur per ejusmodi sacrum. Optarem tantum mors mea posset latere matrem. Mater nocet, atque minuit mihi solatia mortis: quanquam non meus obitus, sed sua vita est illi lugenda. Vos tantum, ne non visam libera umbras inferas, longe estote, si postulo æqua, atque arcete manus a contactu virgineo. Liber sanguis erit gratior illi, quisquis est, quem institutis delinire mea morte. Attamen, si preces novissimæ nostri oris tangunt aliquos, filia regis Priami, non captiva, vos orat. Restituite corpus inemtum matri; neve redimat auro, sed fletibus, jus luctuosum tumuli. Tunc cum poterat redimebat etiam pretio. Absolverat. At populus non compescit fletus, quos illa compescebat. Ipse etiam Sacerdos lacrymans atque coactus, aperuit viscera oblata cultro immisso. Illa cadens in terram poplite flexo, vultus gessit

cabitis.—462 Languidi et simul durissimi hi numeri, tribus vocibus in mugientem illam literam m exeuntibus, et tribus ibidem spondeis se subsequentibus. Ego mallet, Mors tamen hæc vellem mea matrem fallere posset. Burm.—464 Med. unus mea sors ill.—466 Multi libri Ite proc. Tres justa precor.—468 Heidelb. quem morte mea.—469 O. Liber erat; unde Heins. eat.—470 Tres Heins. vota movent; et id in suo Cod. ex antiquis libris notaverat Politianus.—471 Non Heins. protulit ex N. Cant. Pal. Gron. aliisque optimis Codd. pro vulg. Nunc: Fragn. Boxhorn. Nec.—474 Heidelb. et popul. Quatuor scripti quas ipsa teneb.—476 Thuan. conj. rapuit præc.—477 In uno V.

NOTE

461 *Aut per tale*] Optime profecto ejusmodi sacrum, quod lubentis non sit animi, nullius momenti apud Deos proficitur.

471 *Non captiva*] Non tanquam a captiva, sed a regis filia, vos mea preces moveant.

Pertulit intrepidus ad fata novissima vultus.
 Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
 Cum caderet, castique decus servare pudoris. 480
 Troades excipiunt, deploratosque recensent
 Priamidas, et quid dederit domus una cruoris.
 Teque gemunt, virgo; teque, o modo regia conjux,
 Regia dicta parens, Asiæ florentis imago;
 Nunc etiam prædæ mala sors: quam victor Ulixes 485
 Esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
 Edideras. Dominum matri vix reperit Hector.
 Quæ corpus complexa animæ tam fortis inane,
 Quas toties patriæ dederat, natisque, viroque,
 Huic quoque dat lacrymas; lacrymas in vulnera fundit: 490
 Osculaque ore legit, consuetaque pectora plangit:
 Canitiemque suam concreto in sanguine verrens,
 Plura quidem, sed et hæc, laniato pectore dixit:
 Nata tuæ (quid enim superest?) dolor ultime matri,

interritos ad fata ultima. Tunc etiam, cum laboretur, curavit tegere partes tegendas; et custodire honorem pudicæ verecundiæ. Trojanæ excipiunt; atque dinumerant infelices Priamidas, et quantum una domus dederit sanguinis. Teque flent, puella; teque o modo appellata uxor regia, regia mater, imago Asiæ florentis: nunc etiam sors prædæ contemnenda, quam Ulysses victor vellet non esse suam, nisi quod tamen enixa erus Hectorem partu. Vix Hector invenit dominum genitrici. Quæ complexa corpus exsangue animæ tam generosa, dat etiam huic fetus quos tates dederat patriæ, et filiis, et marito. Irrigat vulnus lacrymis, et deosculatur os, et percutit pectus solitum, atque insciens suos canos sanguine coagulato, dixit quidem plura, sed hæc etiam pectore discripto; filia, dolor novissime matri, (quid enim

*****

deflexo popl. alii defesso.—478 Med. unus in fata.—479 Mor. sec. Nunc quoque. Duo part. celare pudendas; unus verendas: sex velare pudendas.—482 Quem...cruorum Heidelb.: Quem d. d. u. cruorem duodecim: quod...cruoris O. quam...cruoris Gron. et Mor. quot...cruores Bonon. Et quantum Med. quantum Bas. Heinsius volebat, dederitque domus quantum una cruoris.—486 Fragn. Boxhorn. Hect. partum.—487 Edideras de suo dedit Heins. vulg. Ediderat: alii Ediderit. Mox Sprotii Cod. vix invenit H.—490 Plurimi Codd. in vulnere.—491 Vulg. ore legit: legit est ex sec. Pal. O. quart. Med. et quinque aliis cum Naugerii Codd. Thuan. petit, non male, iudice Heins. qui etiam terit conj. duo Codd. dedit; unus R. regit.—492 In deest nonnullis. Gron. et Bersm. Ms. in vulnere. Dein plurimi versans; unus volvens; duo vergens; sex vertens.—494 Pr. Gron. quis enim. Novem, inter quos Gron. ultima matr. A. et unus

NOTÆ

479 *Partes velare*] Quam curam Julio quoque Cæsari fuisse narrat Tranquillus.

483 *Regia conjux*] Hecubam dicit.

485 *Mala sors*] Quippe quam, ob canitiem, vix quisquam Græcorum sibi contingere optaret.

Nata, jaces : videoque tutum, mea vulnera, vulnus. 495
 En, ne perdidderim quenquam sine cæde meorum,
 Tu quoque vulnus habes. At te, quia fœmina, rebar
 A ferro tutam : cecidisti et fœmina ferro.
 Totque tuos idem fratres, te perdidit idem,
 Exitium Trojæ, nostrique orbator, Achilles. 500
 At postquam Paridis cecidit Phœbique sagittis ;
 Nunc certe, dixi, non est metuendus Achilles.
 Nunc quoque mi metuendus erat. Cinis ipse sepulti
 In genus hoc sævit : tumulo quoque sensimus hostem :
 Æacidæ fœcunda fui. Jacet Ilion ingens : 505
 Eventuque gravi finita est publica clades :
 Si finita tamen. Soli mihi Pergama restant :
 In cursuque meus dolor est. Modo maxima rerum,
 Tot generis natisque potens, nuribusque viroque,

restat?) filia, extincta es ; atque cerno tuam plagam, meas plagas. Ecce, ne amiserim quenquam meorum sine cæde, tu etiam geris vulnus. At te putabam securam ferri, quia fœmina: occubuisti etiam fœmina ferro: idemque Achilles, clades Trojæ, et nostri orbator, exitio dedit tot fratres tuos, idem te affixit. At postquam occubuit spiculis Paridis et Apollinis, nunc certe, dixi, Achilles non est reformidandus. Nunc etiam mihi erat reformidandus. Ipse cinis conditi furit in hanc progeniem: expertæ sumus etiam hostem ex sepulcro: fui fœcunda Æacidæ. Superba Troja prostrata est, et commune exitium absolutum est tristi exitu, siquidem absolutum tamen. Troja mihi soli superest; atque ærumna mea est in cursum. Modo maxima rerum, pollens tot generis, tot filiis, et filiabus, atque marito, nunc rapior

Pat. exhibent matri; vulg. matris: unde Heins. conj. Nata tuæ (quis enim superest dolor?) ultima matri.—495 Vulg. meum, tua vulnera pectus. Quidam, meum tua vulnera vulnus. Alii aliter. Heins. conj. tuum mea funera funus.—496 Ex ex Bernegg. vulg. et. Heins. conj. An, et vs. seq. Tu q. v. habes?—500 Duo libri *Excidium Troj.*—503 Libri vett. Nunc pro vulg. Tunc. Multi libri ipse sepultus.—504 Urbin. tumulum quoq.—505 Boxhorn. fuit I.—507 Si Heins. protulit ex pr. R. et uno Med. vulg. Sed: multi Codd. etiam Nec: D. Heins. cum Pal. legit Sit. Schepper. conj. Sed f. aliis, sol. &c. Tres libri etiam

NOTÆ

501 *Phœbi*] Qui Paridis sagittam direxisse dicitur.

504 *Genus hoc*] Priamidas, scilicet.

Tumulo quoque] 'Habet hoc Montanus vitium,' inquit Seneca, 'sententias suas repetendo corrumpit,' &c. 'Solebat itaque Scaurus eum inter oratores Ovidium vocare. Nam et Ovidius nescit, quod bene cessit,

relinquere.' Ovidium autem asserunt H. Stephanus lib. de Criticis, et Joh. Passeratius præfat. in armorum judicium.

505 *Æacidæ*] Id est, Ut essent, quos Achilles Æaci nepos inactaret.

507 *Soli mihi*] Quia sicuti belli tempore suus sanguis profunde batur.

509 *Tot*] Priami quinquaginta et

Nunc trahor exul, inops, tumulis avulsa meorum, 510
 Penelopæ munus : quæ me, data pensa trahentem,
 Matribus ostendens Ithacis, Hæc Hectoris illa est
 Clara parens : hæc est, dicet, Priameia conjux.
 Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
 Maternos luctus, hostilia busta piasti. 515
 Inferias hosti peperî. Quo ferrea resto ?
 Quidve moror ? quo me servas, damnosa senectus ?
 Quid, Di crudeles, nisi quo nova funera cernam,
 Vivacem differtis anum ? quis posse putaret
 Felicem Priamum, post diruta Pergama, dici ? 520
 Felix morte sua, nec te, mea nata, peremtam
 Aspicit, et vitam pariter regnumque reliquit.
 At (puto) funeribus dotabere, regia virgo ;
 Condeturque tuum monumentis corpus avitis.
 Non hæc est Fortuna domus. Tibi munera matris 525
 Contingent fletus, peregrinæque haustus arenæ.

extorris, egena, tracta a sepulcris meorum, donum Penelopæ. Quæ monstrans me, trahentem pensa exhibita, fœminis Ithacensibus, Hæc, inquiet, illa est mater inclyta Hectoris ; hæc est uxor Priami. Atque tu, quæ nunc sola leniebas mœrores maternos post tot perditos, placasti sepulcra hostilia. Enixa sum inferias hosti. Quorsum superstes sum dura ? Vel quid exspecto ? quo me servas, senectus damnosa ? Quamobrem, Dii sævi, producit vivacem anum, nisi ut videam nova funera ? Quis crederet Priamum posse vocari beatum post Trojam eversam ? Beatus morte sua, neque te cernit mactatam, mea filia ; atque deseruit simul vitam et regnum. At (credo) ornaberis exequiis, puella regia : atque tuum corpus sepelietur tumulis avitis. Non ea est sors domus. Tibi obvenient dona matris lacrymæ, atque

habent uni mihi.—511 Quindecim libri *Penelopes*.—514 Unus Med. *tu tot quæ sol*.—516 Quatuor *quid pro quo* ; et sec. V. *quid ahenea rest*.—517 Vett. libri *annosa senect*. sed cum antiquis Edd. Heins. putat *damnosa* reponendum.—518 Sic Heins. refingit. Vulg. *Quo D. at quid monet scribendum cum pr. V. pr. Twisden. et duobus Med. Deinde ex N. S. Marci, Bernegg. aliisque reposuit quo pro vulg. uti*.—519 Pal. *Viv. servatis an*.—523 Med. Fl. et N. *fun. donabere, reg*.—524 Ms. Bersm. *Credeturq*.—526 Gron. et Mor. *Contin-*

NOTÆ

quatuor liberorum nomina habes apud Hyginum et Apollodorum ; quorum decem masculos, septem fœminas, ex Hecuba susceptos cognoscas.

511 *Penelopæ*] Quia Ulyssi Penelopes marito sorte Hecuba obtigerat.

516 *Ferrea*] Quæ per tot calami-

tates extingui non potuit.

523 *Funeribus*] Exequiarum magnifico apparatu. Ironice autem loquitur.

526 *Arenæ*] Quæ eruitur, deinde super cadaver injicitur.

Omnia perdidimus. Superest, cur vivere tempus
 In breve sustineam, proles gratissima matri,
 Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
 Has datus Ismario regi Polydorus in oras. 530
 Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
 Abluere, et sparsos immiti sanguine vultus?
 Dixit: et ad littus passu processit anili,
 Albentes laniata comas. Date, Troades, urnam,
 Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas: 535
 Aspicit ejectum Polydori in littore corpus,
 Factaque Threiciis ingentia vulnera telis.
 Troades exclamant: obmutuit illa dolore;
 Et pariter vocem, lacrymasque introrsus obortas
 Devorat ipse dolor: duroque similima saxo 540
 Torpet: et adversa figit modo lumina terra;
 Interdum torvos sustollit ad æthera vultus:
 Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera, nati,

injectio pulveris peregrini. Omnia amisimus. Restat Polydorus filius acceptissimus matri, nunc solus, olim minimus de prole mascula, concretus regi Thracio in istis regionibus, quamobrem possim vivere in exiguum temporis spatium. Quamobrem cesso interea lavare aqua pura sæva vulnera, et faciem infectam fædo cruore? Absolvit; atque accessit gressu anili ad littus disoerptos habens crines albos. Trojana, dixerat ærumnosa, admove te situlam, ut sumeret aquas puras: Videt corpus Polydori repulsum ad littus, et plagas vastas impactas ferro Thracio. Trojanæ vociferantur: illa obmutuit dolore, et ipse dolor simul absorbet vocem et fletus introrsum excitos: atque similima rigido silici riget; et nunc demittit oculos in terram oppositam; nunc tollit ad cælum infensam faciem: nunc aspicit vultum, nunc

*****

gunt; unus Contingant; Bas. Contigerint.—532 Unus Heins. spars. insonti sang. alius stillanti.—533 Processit ex vett. libris pro vulg. procedit Heins. dedit: tres properavit; unus Mor. protendit.—534 Laniata est ex pr. Bas. atque aliis quatuor; vulgo lacerata.—537 Mss. Gebhard. Factaq. Treicidis; unde ille Crepund. III. 23. Threicidis. Dein unus Bas. hærentia vuln.—541 S. Marci, Thuan. et unus Heins. adversa...terræ: in altero Heins. apposita.—542 O. intendit pro sustollit; Cant. Jun. et alii permulti extollit; tres attollit; Sprotii extendit; Voss. intendit: quatuor tollit torvos ad sidera vult.—

NOTÆ

530 *Ismario*] Polymestori Thraciæ lydori corpus pallio involutum pro regi: Iamarus enim Thraciæ mons aqua ad dominam referentem.

536 *Aspicit*] Diversa est Euripidis Polymestor Thraciæ tyrannus jugulaverat.

Vulnera præcipue : seque armat et instruit ira.
 Qua simul exarsit, tanquam regina maneret, 543
 Ulcisci statuit; poenæque in imagine tota est.
 Utque furit catulo lactente orbata læana,
 Signaque nacta pedum, sequitur, quem non videt, hostem ;
 Sic Hecube, postquam cum luctu miscuit iram,
 Non oblita animorum, annorum oblita suorum, 550
 Vadit ad artificem diræ Polymestora cædis :
 Colloquiumque petit : nam se monstrare relictum
 Velle latens illi, quod nato redderet, aurum.
 Credidit Odrysius : prædæque assuetus amore
 In secreta venit : cum blando callidus ore, 555
 Tolle moras, Hecube, dixit : da munera nato.
 Omne fore illius quod das, quod et ante dedisti,
 Per Superos juro. Spectat truculenta loquentem,
 Falsaque jurantem : tumidaque exæstuat ira ;
 Atque ita correptum captivarum agmine matrum 560
 Involat, et digitos in perfida lumina condit,

plagas filii jacentis, plagas præsertim : seque armat. et instruit ira. Qua statim atque excanduit, quasi esset adhuc regina, decrevit ulcisci, atque tota est in cogitatione poenæ. Et sicut læana privata catulo lactente furit, et nacta vestigia sequitur hostem quem non videt ; sic Hecuba postquam miscuit iram cum luctu, non immemor animorum, immemor senectutis, it ad Polymestorem auctorem crudelis necis, et poscit affari : quia cuperet illi ostendere aurum relictum, occultum, quod traderet filio. Thracius fidem habuit : atque concessit in secretum assuetus cupidine prædæ. Noli cunctari, Hecuba, inquit, versutus mollibus verbis : porridge dona filio. Juro per Deos, omne quod offers, et quod antea obtulisti futurum illius. Atrox aspicit loquentem, et ficta jurantem, atque furit ira turgida. Et injicit se cum turba sæminarum captivarum in illum prehensum, et abdit digitos in perfidos oculos, et illos revellit

544 V. et N. instr. iram ; quod Heins. elegantius putat.—549 Unus Med. postq. luctu permiscuit ir.—554 Heins. monet amori scribendum ; vel, quod nihilo sit deterius, allectus amore.—556 Leid. et duo alii Toll. metus ; Mor. minas.—560 Vulg. Atque ita correpto captivarum agmina matrum Invoocat. Corruptum Bernegg. a manu prima, et pro diversa lectione pr. Gron. correpta N. Arund. et tert. Med. Pro agmina pr. sec. V. Fr. et septem alii, agmine. Involat Fr. pr. V. Calandr. Thuan. et alii sex. Unde, cum primo Moreti, Heins. nostram lectionem suadet.—561 Heidelb. lumin. vertit.—562 Vulg. Expellitq.

NOTÆ

546 *Pœnæ*] Qua Polymestorem afficius : sunt enim Odrysæ Thraciæ populi.

554 *Odrysius*] Polymestor Thra-

Exspoliatque genas oculis, (facit ira valentem,)
 Immergitque manus: foedataque sanguine sonti
 Non lumen, neque enim superest, loca luminis haurit.
 Clade sui Thracum gens, irritata tyranni 565
 Troada telorum lapidumque incessere jactu
 Cœpit. At hæc missum rauco cum murmure saxum
 Morsibus insequitur: rictuque in verba parato
 Latravit, conata loqui. Locus extat, et ex re
 Nomen habet: veterumque diu memor illa malorum, 570
 Tum quoque Sithonios ululavit moesta per agros.
 Illius Troasque suos, hostesque Pelasgos,
 Illius Fortuna Deos quoque moverat omnes:
 Sic omnes, ut et ipsa Jovis conjuxque sororque
 Eventus Hecubam meruisse negaverit illos. 575

ex genis, (ira ministrat vires,) et inficit manus, et eruit non oculos, neque enim restant, sed sedes oculorum. Natio Thracia offensa damno sui regis, caput invadere Trojanam jactu saxorum et missilium. At hæc persequitur lapides factos morsibus cum murmure rauco: et conata fari ore in verba parato, latravit. Locus superest et habet nomen ex re: atque illa diu recordans antiquarum ærurnnarum, tum etiam tristis ululavit per campos Sithonios. Sors illius tetigerat et Trojanos, et Græcos hostes, atque omnes Deos insuper: ita omnes, ut et ipsa Jovis uxor et soror dixerit Hecubam non esse dignam hujusmodi exitus.

genis oculis: in nonnullis expilatq. in altero V. et Cælest. Expoliatq. pr. Gron. et Thuan. et decem alii Extraxitq. Heins. profert Expilatq. ex pr. et sec. Pal. V. Cant. O. tert. quart. Med. et multis aliis. Suadet etiam genas oculis ex uno R. qui habet Expilatq. genas oculis. Deinde unus Ciofan. tert. Med. et multi alii, ira potentem. Plurimi, nocentem.—563 Berolin. sang. sontis.—566 Berolin. Troada. Unus Ambros. et Heins. lapidumque lacessere.—568. Plurimi, ad verba.—569 Med. et Mor. canis pro locus.—571 Vulg. Tunc quoq.

NOTE

566 *Troada*] Hecubam Trojanam.
 568 *Morsibus*] In canem propter
 animi rabiem et acerbitem muta-
 tam volent Hecubam; nisi forte per
 contemptum ita appellatam credide-
 ris: ut sit, ejus sepulcrum, quod
 in Chersoneso Thraciæ juxta Seston

Strabo collocat, *canis sepulcrum*, κ-
 νος σῆμα, dicitur, principibus præser-
 tim monumentum.

571 *Sithonios*] Thracios; quorum
 pars fuerunt Sithonii.

574 *Ipsa*] Utamque Trojanis in-
 fensissima.

FAB. III. Memnonis Cineres in Aves.

MEMNON, Tithoni et Auroræ filius, Priamo ferens auxilium ab Achille occiditur. Mater ergo precibus pro assiduo officio inducendæ lucis ab Jove impetrat, ut in cineres ejus adusto rogo sorores* in volucres convertantur, Memnonides nomine. Quæ memores belli quotannis ad sepulcrum ejus conveniunt, et inter se dimicantes sanguine suo Manibus ejus frequentes parentant. Et ipsa mater ejus matutinis temporibus lacrymas desiderio filii sui Memnonis transmutat in rorem: quod tamen monumentum in Phrygia constituit patruus ejus: ut Hesiodus vult.

Non vacat Auroræ, quanquam isdem faverat armis,
Cladibus, et casu Trojæque Hecubæque moveri.

Cura Deam propior, luctusque domesticus angit
Memnonis amissi, Phrygiis quem lutea campis
Vidit Achillea pereuntem cuspide mater.

580

Vidit; et ille color, quo matutina rubescunt
Tempora, palluerat: latuitque in nubibus æther.

At non impositos supremis ignibus artus
Sustinuit spectare parens: sed crine soluto,
Sicut erat, magni genibus procumbere non est

585

Dedignata Jovis, lacrymisque has addere voces:
Omnibus inferior, quas sustinet aureus æther,

III. Non est otium Auroræ, tametsi faulrix fuerat eorundem armorum, tangi damnis atque interitu Trojæ, atque Hecubæ. Sollicitudo propior, et mæror domesticus Memnonis perditū movet Deam, quem mater crocea vidit occumbentem in agris Trojanis mucrone Achilleo. Aspexit, et ille color, quo tempora matutina rubent, palluerat: atque cælum obscuratum est nebulis. At mater non potuit intueri membra imposita ultimis flammis; sed coma lacera, sicut erat, non abnuī sese demittere ad genua magni Jovis, atque adjicere hæc verba fletibus: Minor omnibus,

Gron. Nunc.—576 Barb. et unus A. isd. faverit arm.—577 Unus Heins. Hecubæque.—578 Berolin. domest. arctat.—579 Unus R. quem cærulea camp.—581. Pr. Gron. pro var. lect. ille] Deus; unde Heins. conj. decor. O. etiam mat. rubescit, ut sit Græcismus.—582 Exc. Langerm. latuit sub nub.—586 Liber Sprotii lacrymosasq. add. Quinque has edere voc.—587 Heins.

NOTÆ

576 Isdem] Trojanis, scilicet, propior Tithonum maritum, Laomedontis filium Priamique fratrem.

579 Lutea] Aurora enim Memnonis mater rutila ac rubicunda appareret.

(Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem,)

Diva tamen venio: non ut delubra diesque

Des mihi sacrificos, caliturasque ignibus aras. 590

Si tamen aspicias, quantum tibi foemina præstem,

Tum cum luce nova noctis confinia servo,

Præmia danda putes. Sed non ea cura; neque hic est

Nunc status Auroræ, meritos ut poscat honores.

Memnonis orba mei venio: qui fortia frustra 595

Pro patruo tulit arma suo; promisque sub annis

Occidit a forti (sic vos voluistis) Achille.

Da, precor, huic aliquem, solatia mortis, honorem,

Summe Deum rector, maternaque vulnera leni.

Jupiter annuerat; cum Memnonis arduus alto 600

Corruit igne rogos, nigrique volumina fumi

Infecere diem: veluti cum flumina natas

Exhalant nebulas, nec Sol admittitur infra.

quas cælum splendidum habet, (nam mihi sunt rarissima templa in orbe,) attamen Dea accedo, non ut mihi tribuas delubra et dies sacros, aut altaria calitura. Si tamen consideres, quantum tibi tribuam fœmina, tum cum custodio fines noctis lucē nova, arbitreris mercedem rependendam. Verum non ea sollicitudo, neque hic est nunc status Auroræ, ut petat dignos honores. Adsum privata meo Memnone, qui nequicquam gessit generosa arma pro patruo suo, atque (ita vobis volentibus) ineunte juventute mactatus est a strenuo Achille. Concede, quæso, aliquem honorem huic, in consolationem obitus, supreme arbitri Deorum, atque mitiga plagas maternas. Jupiter annuerat; cum excelsa pyra Memnonis subscidit sublimi igne, et voraces fumi atri obscuraverunt diem: veluti cum fluvii emittunt nebulas ortas,

volebat quot pro *quas. Plurimi arduus æth. sed quia æther mox præcessit Heins. malebat aur. axis, quod unus Arg. habet.—589 Meliores, teste Heins. venio; alii veni. Pro diesq. pr. Mor. decusq. pr. Erfurt. pr. Gron. tert. Med. et alii bovesq. Heins. conj. popasq. scil. popas sacrificos: Fl. S. Marci habet Deisque; et vs. seq. sacrificis. Burm. conj. dapesq...sacrificas; sed addit 'Forte præstiterit focos sacrificos; vel nihil mutare.'—593 Med. hæc pro ea. Alter Med. non ea causa; neq.—594 Arg. merit. sibi posc.—596 V. Bas. duo Mor. sub armis.—597 Tres concidit. Mor. a magno. Plurimi sic Di voluistis: vid. Metam. i. 2.—598 Mor. sol. mentis hon. O. moris.—599 Quidam maternaq. pectora len. unus munera.—602. 603 Berolin. exhibet vel. dum flum. Thuan. flamina pro flumina; et pr. Bas. nigras; Burm. suadet latas. Fl. S. Marci priorem omittit, et legit nigriq. vol. fumi Exhalat nebulas. Bothius legendum putat vel. cum flumine natæ Exha-

NOTÆ

592 Luce nova] Quæ noctem ulterius progressuram prohibet. Poëtice autem hæc dicuntur.

Delph. et Var. Clus.

596 Patruo] Priamo, scilicet.

597 Sic vos] Ut non inferior Memnon manu Achillis cecidisse videatur.

Ovid.

5 I

Atra favilla volat, glomerataque corpus in unum
 Densatur; faciemque capit; sumitque calorem 605
 Atque animam ex igni. Levitas sua præbuit alas.
 Et primo similis volucris, mox vera volucris
 Insonuit pennis. Pariter sonuere sorores
 Innumeræ, quibus est eadem natalis origo.
 Terque rogam lustrant: et consonus exit in auras 610
 Ter clangor: quarto seducunt castra volata.
 Tum duo diversa populi de parte feroces
 Bella gerunt: rostrisque et aduncis unguibus iras
 Exercent, alasque adversaque pectora lassant:
 Inferiæque cadunt cineri cognata sepulto 615
 Corpora: seque viro forti meminere creatas.

neque Sol infra recipitur. Nigra favilla volat, atque conglobata in unum corpus firmatur, et formam induit, atque capit calorem et animam ex igne. Levitas sua dedit alas. Atque primo, similis avi, mox vera avis strepitum fecit pennis: simul sorores innumeræ strepitum fecere, quibus est eadem origo natalis. Terque circumvolant pyram; et ter clamor consonus prorupit in aërem. Quarto volatu dividunt agmen. Tum duo sævi populi bella gerunt ex diversa parte: atque exercent iras rostris et curvis unguibus; et fatigant alas et pectora adversa: atque corpora cognata decidunt inferiæ condito cineri; et recordantur se ortas ex strenuo viro.

lant nebulae: hoc est, exhalantur.—605 Quidam, ut S. Marci, N. pr. Pal. Densetur, quod Heins. probat. Pal. quint. rapit pro capit. Deinde Calorem pro vulg. colorem dedit Heins. ex sec. Pal. O. et aliis.—606 Multi vett. animam: vulg. animum.—607 Berolin. volucr. simil. Fl. et N. mox prima volucr.—608 Arg. son. per auras.—610 Heidelb. Terq. locum. Dein in uno Ciofan. et ter son. Berolin. et cum.—611 Vulg. plangor: Heins. præfert clangor ex pr. Mor. sec. Pal. quart. Med. O. et aliis. Dein in Cælest. et Capran. quart. secedunt castr. Pr. Pal. et V. et Bas. cum Cant. et Arund. et septem aliis succed. astra. Tres cum pr. R. secernunt castra: unus Heins. seducunt claustra; octo succedunt castra.—613 Heidelb. rostris, omisso que.—614 Berolin. alas, omisso que. Deinde A. exertaque: et duo laxant; totidem pulsant; et plures alii laxant.—615

NOTE

606 *Levitas*] Acute dixit, namque in altum tanquam glas haberent tolluntur quæ levia sunt.

612 *Duo*] Quia in duas partes divisi: ut gladiatorum modo, qui in funeribus patriciis exhiberi solebant, Memnonis funera cohonestarent. Fabulam autem quod attinet, inde natam volunt, quod ex Æthiopia, quæ magis ad ortum et Auroram spectat,

aves quædam quotannis, aut certe, ut aliis placet, quinto quoque anno, in Phrygiam advolarent; quas quidem aves ibi Memnoni ideo parentare voluerunt, quod illic sepultus esset rex Æthiopicus. Quod si ad mores fabulam accommodaveris, per aves præclara Memnonis facta ut intelligas, quibus certatim celebratus fuerit, nihil prohibet.

Præpetibus subitis nomen facit auctor; ab illo
 Memnonides dictæ, cum Sol duodena peregit
 Signa, parentali perituræ Marte rebellant.
 Ergo aliis latrasse Dymantida flebile visum:
 Luctibus est Aurora suis intenta, piasque
 Nunc quoque dat lacrymas, et toto rorat in orbe.

620

FAB. IV. Anii Filia in Columbas.

ÆNEAS cum patre Anchise et filio Ascanio profugus Delphos [Delon] venit.
 Hic ab Anio sacerdote Apollinis recipitur hospitio, quibus indicat quinque
 se filiorum parentem orbem relictum. Andrum enim filium, a quo Andros
 insula, reliquisse patriam narrat. Huic ut Apollo dederit augurium, sic
 Liberum dedisse virginibus, ut contacta manibus earum in segetem, vinum,
 oleumque verterentur. Eas Agamemnon, ut cælesti munere exercitum
 aleret, cum vellet abducere, in insulam eandem Andron profugiasse. **Hæc**
 reversus, ne vinculis illigatæ raperentur, potentia regis Agamemnonis,
 Liberi numen effecit, ob misericordiam et muneris sui causam, ut in colum-
 barum speciem transferrentur.

Nec tamen eversam Trojæ cum mœnibus esse
 Spem quoque fata sinunt. Sacra, et sacra altera patrem,

*Auctor dedit nomen avibus repentino natis: quæ ab illo Memnonides dicuntur, mor-
 tituræ bellum gerunt Marte parentali, cum Sol permeavit duodecim signa. Adeo-
 que aliis visum lugubre Hecubam latrasse: Aurora est intenta suis doloribus; et
 nunc etiam emittit pios fetus, et rorem spargit toto orbe.*

IV. Neque tamen fata patiuntur spem Trojæ periisse cum muris. *Heros Cytha-*

~~~~~

*Langerm. cin. congesta: mox duo libri sepulchro.—617 Arg. nom. dedit auct.—619
 Perituræ ex tribus scriptis: vulg. morituræ. Marte est ex emend. Heins.
 vulg. morte: alii voce, vel more, vel jure. Dan. Heins. præfert quod est in
 Pal. parental. morituræ more rebell.—620 Deest hic vs. in Fr. et aliis.—622
 Gron. cum pro et. Schepper. malit ror. ab ore.—623 Nec ex melioribus dedit
 Heins. vulg. Non. Fr. urbis pro esse.—624 Nonnulli legunt sacer et sacra.—*

NOTE

619 Parentali] Parentalia sacrificia
 erant proprie quæ Manibus fiebant.

620 Dymantida] Hecubam, Dyman-
 tis filiam, Homero; Cissei autem,
 Thraciæ regis, Euripidi.

622 Rorat] Poëtica phantasia re-
 rem Aniorum lacrymas dixit.

623 Nec tamen] Vide quam apte

fabulas suas connectat Poëta.

624 Sacra] 'Sacra suasque tibi
 commendat Troja Penates,' per som-
 num Æneæ dixerat Hector apud Vir-
 giliū.

Sacra altera] Patrem dicit sacrum,
 neque temere; namque nulla est
 imago Dei magis expressa patre.

Fert humeris, venerabile onus, Cythereius heros. 625
 De tantis opibus prædam pius eligit illam,
 Ascaniumque suum: profugaque per æquora classe
 Fertur ab Antandro: scelerataque limina Thracum,
 Et Polydoreo manantem sanguine terram
 Linquit: et utilibus ventis æstuque secundo 630
 Intrat Apollineam, sociis comitantibus, urbem.
 Hunc Anius, quo rege homines, antistite Phœbus
 Rite colebantur, temploque domoque recepit:
 Urbemque ostendit, delubraque vota, duasque
 Latona quondam stirpes pariente retentas. 635
 Thure dato flammis, vinoque in thura profuso,
 Cæсорumque hominum fibris de more crematis,

reus portat sacra, et patrem altera sacra, humeris, pondus venerabile. Ille pius eligit illam prædam de tantis divitiis, atque suum Iulium: et vehitur ab Antandro classe exule per maria: atque deserit oras facinorosos Thracum, et tellurem perfusam cruore Polydoreo: et ventis secundis æstuque favente subit urbem Apollineam una cum comitibus. Anius, quo rege homines, sacerdos Apollo, bene colebuntur, eum excepit delubro et domo: atque monstravit urbem, et templa dedicata, et duas arbores olim correptas a Latona pariente. Thure admoto ignibus, et mero sparso in thura, atque extis taurorum mactatorum igne consumtis de more, conce-

626 Gryph. Ed. *De tantisque*. Deinde sec. Pal. *pius excipit*: et complures exhibent *unam*.—628 Ex vett. Heins. *recepit limina* pro vulg. *littora*; unus etiam Heins. *mania*.—629 Unus Bas. *Polydore tuo man*. eleganter, Burm. iudice.—630 Gron. *flatuque*.—631 O. et duo alii *soc. comitantibus*.—632 Duo hom. quo antist.—633 *Colebantur* recepit Heins. cum sec. V. et quatuor aliis; vulg. *colebatur*.—634 *Vota* ex pr. Bonon. et quatuor aliis; ceteri *nota*.—636 Novem Codd. *thur. refuso*.—637 Meliores *Cæсорumque*; alii *Cæсорumq*. In uno Ciofan. *mor. resectis*: Bas. et duo alii *litatis*.—638 *Positique* recepit

NOTE

625 *Cythereius*] Æneas Veneris, quæ Cytherea, a Cytheris insula contra Cretam: de quibus sæpius.

627 *Ascanium*] Filium Æneæ nulus nescit; qui et Iulus dictus est.

628 *Antandro*] Quæ urbs est Phrygiæ minoris, ad radices Idæ montis, ubi Æneæ classis fabricata. Hodie *S. Dimitri*.

Scelerata] Quia ibi per scelus mactatus Polydorus Priami filius.

630 *Linquit*] Quanquam ibi urbem

Æneam ædificasset,

631 *Apollineam*] Delum, scilicet, Apollinis oraculo insignem.

632 *Anius*] 'Rex hominum Phœbiæque sacerdos' a Marone dicitur; cuiusmodi omnes Christiani esse deberent, siquidem pro Phœbo verum Deum colerent.

635 *Stirpes*] Arbores dicit, quæ amplexa Latona Apollinem et Dianam peperit: ut habet fabula.

Regia tecta petunt: positique tapetibus altis
 Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
 Tum pius Anchises: O Phœbi lecte sacerdos, 640
 Fallor? an et natum, cum primum hæc moenia vidi,
 Bisque duas natas, quantum reminiscor, habebas?
 Huic Anius, niveis circumdata tempora vittis
 Concutiens, et tristis, ait: Non falleris, Heros
 Maxime: natorum vidisti quinque parentem: 645
 Quem nunc (tanta homines rerum inconstantia versat)
 Pæne vides orbum. Quid enim mihi filius absens
 Auxilii? quem dicta suo de nomine tellus
 Andros habet, pro patre locumque et regna tenentem.
 Delius augurium dedit huic: dedit altera Liber 650
 Fœmineæ sorti voto majora fideque
 Munera: nam tactu natarum cuncta mearum

dunt in sedes regias: et postquam consedissent in excelsis tapetibus, sumunt dona Cerealia cum vino liquido. Tum pius Anchises, O delecte antistes Apollinis, decipior? an, cum primum invisi hanc urbem, habebas, quantum recorder, et filium et quatuor filias? Anius concutiens tempora cincta vittis candidis, atque mœstus, hæc reddit: Non deceptus es, heros maxime: vidisti me patrem quinque liberorum: quem nunc cernis prope orbum: tanta mutabilitas rerum agitat homines. Quid enim filius absens mihi affert opis? quem, habentem locum et imperium pro patre, Andros terra appellata ejus nomine retinet. Delius huic præbuit vaticinium: Bacchus præbuit alia dona, supra desideria et fidem, sorti fœmineæ: namque omnia muta-

Heins. ex Barb. pro vulg. *positisque*.—640 Leid. *Tunc pater Anch. quatuor Tunc prius*.—643 *Vitreis c. t. vittis* Bas. *Velatus tempora* Med. *tempora canis* Pal. sec. in uno erat *metis*; Burm. putat pro *mitris*; nam ita apud Lucan. v. 170. 'Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque sarta,' &c. in uno Hamburgensi codice ait esse *mitrasque Dei*.—646 Pro *homines* quatuor *hominem*: quidam *hominis* rerum inc. *versa* est: pro *versat* etiam tres *servat*: Bas. *vexat*.—647 *Vid. viduum* liber Sixii. Deinde vulg. legitur *quod enim est mihi fil. abs. Auxilium?* nonnulli *quid enim*. Heins. cum O. suadet *quid enim...Auxilii*.—649 Numeros satis evincere nihil hic Nasonianum esse censet Heins. Suadet ergo, *locos et regna, vel loci jam regna* aut *acceptra*: sed vid. Heins. in Not. Var.—651 *Sorti* est. in Bas. pr. et Arund. et duobus aliis pro var. lect. vulg. *stirpi*.—

NOTE

639 *Cerealia*] Panem, scilicet: de quo toties.

649 *Andros*] Maris Ægæi insula prima. inter Cycladas: quæ hodie *Andro*.

650 *Delius*] Apollo, in Delo insula natus, ubi et celeberrimum habuit oraculum.

Liber] Bacchus.

In segetem, laticemque meri, baccamque Minervæ
Transformabantur: divesque erat usus in illis.

Hoc ubi cognovit Trojæ populator Atrides, 653

(Ne non ex aliqua vestram sensisse procellam
Nos quoque parte putes,) armorum viribus usus,
Abstrahit invitas gremio genitoris: alantque
Imperat Argolicam cœlesti munere classem.

Effugiunt quo quæque potest. Eubœa duabus, 660

Et totidem natis Andros fraterna petita est.

Miles adest: et, ni dedantur, bella minatur.

Victa metu pietas consortia pectora pœnæ

Dedit: et ut timido possis ignoscere fratri,

Non hic Æneas, non, qui defenderet Andron, 665

Hector erat: per quos decimum durastis in annum.

buntur tactu filiarum mearum in frumentum, et liquorem vini, et olivas Minervæ: atque unus erat dives in illis. Postquam Atrides vastator Trojæ hoc compertum habuit, (ne credas nos etiam non expertos esse aliquo modo vestram cladem,) usus viribus armorum abstrahit nolentes ex sinu patris; atque jubet pascant classem Græcam dono cœlesti. Dilabuntur quo cuique licet. Duæ meæ fillæ iverunt in Eubœam, atque totidem concesserunt in Andron a fratre suo possessam. Classis inimica appellit; et nisi reddantur, intentat bellum. Pietas superata pavore objecit sorores pœnæ: atque, ut possis veniam dare fratri pavido, non ibi erat Æneas, non Hector, per quos mansistis in annum decimum, qui posset tueri Andron. Jam-

653 Gron. et septem alii *segetes laticesq.* plurimi *segetem laticesq.* Pat. et Mor. *laticemq. merum.* Deinde nonnulli alii *canæque Minervæ*.—658 Mor. *Abstulit invit.*—659 Duo *divino mun.* Unus *numine. Classem* ex melioribus; vulg. *gentem.*—660 Mor. et quinque alii *Eubœa duobus.*—661 Heins. *malebat Natabusque Andros totidem frat.* Quidam *petita est.*—662 Fere omnes *ni reddantur.* Jun. etiam *bell. minatur.*—663 Ante Heins. *edebatur consort. corpora.*—664 *Dedit; et ut est* ex Heins. emend. vulg. *Dedit et: N. Dedit et:* multi etiam *Tradidit;* alii *Reddidit,* vel *Edidit.* *Possis multi vett. vulg. posses.*—666 Bas. Pal. et duo alii *deo. per quos.* Septem libri *per quem.*—

NOTÆ

653 *Baccam*] Olivam dicit; Minervæ ideo sacram quod olivam arborem, hasta in terram impacta, pacis insigne produxerit, cum de nomine Athenis imponendo inter eam et Neptunum ageretur.

654 *Transformabantur*] Inde nata fabula, quod ejus generis fructuum vim magnam ex donis Apollini oblatis colligeret sacerdos Anius; ejus filiæ asservarent.

655 *Atrides*] Agamemnon, Atrei filius.

660 *Eubœa*] Quæ insula est maxima maris Egæi, a Bœotia Euripo admodum angusto diremta. Hodie *Négrepont.*

661 *Natis*] Pro Natabus.

663 *Pœnæ*] Agamemnoni tradidit, ut de captiva faceret quod vellet; siquidem ei resistere non posset.

Jamque perabantur captivis vincla lacertis.
 Illæ tollentes etiamnum libera cœlo
 Brachia, Bacche pater, fer opem, dixere: tulitque
 Muneris auctor opem. Si miro perdere more
 Ferre vocatur opem. Nec qua ratione figuram
 Perdiderint, potui scire, aut nunc dicere possim.
 Summa mali nota est: pennas sumsero; tuæque
 Conjugis in volucrum, niveas abiectas columbas.

670

FAB. V. Orionis filiae in Coronas.

DISCEDENTES ab Anio Anchises et Æneas invicem munera dant et accipiunt.
 In quibus fuit crater Æneæ datus, ab Alcone Lydio cœlatus; Anius autem
 a Therse Bœotio acceperat: in quo sculptæ erant Thebæ et Orionis filiae,
 quæ pro populo Thebano passæ erant immolari. Et harum proci cum
 cimeribus adusti essent, duo adolescentes inde increverunt: qui et virgi-
 num nomine Coronæ sunt nominati.

TALIBUS atque aliis postquam convivia dictis
 Implerunt, mensa somnum petiere remota.
 Cumque die surgunt, adeuntque oracula Phœbi:
 Qui petere antiquam matrem, cognataque jussit
 Littora. Prosequitur Rex, et dat munus ituris;

675

que funes adornabantur brachiis captivis. Illæ obtendentes lacertos etiamnum
 liberos cœlo, Bacche pater, dixerunt, ades in auxilium: atque auctor doni affuit in
 auxilium: siquidem perdere inaudito modo dicitur adesse in auxilium. Neque
 licuit cognoscere, quomodo amiserint formam, aut nunc possim aperire. Caput
 damni perspectum est. Induerunt pennas, atque mutatae sunt in columbas albas,
 aves tuæ uxoris.

v. Postquam absolverunt convivia talibus atque aliis sermonibus, concesserunt ad
 somnum mensa sublata. Et surgunt cum die; et accedunt ad oracula Apollinis:
 qui hortatus est querere veterem matrem, et littora socia. Rex comitatur, et offert

~~~~~
 668 Berolin. etiamnunc.—671 O. Ferr. vocetur op. Heidelb. vocatis.—672 Thy-
 siii tibi pro nunc. Duo Bas. etiam, et tres alii discere. Possim est ex uno Voss.
 et Sixii; vulg. possum.—674 Volucrum Heins. dedit cum sec. Pal. O. quart.
 Med. et tribus aliis; vulg. volucres.—676 Petiere displicet Bothio, quia mox se-
 quitur petere: emendat igitur somni meminere.—677 Berolin. adeunt orac.
 omissa que.—678 Heidelb. cum Sprotii libro et Med. suavit pro jussit.—
 679 Arg. et Thysii Litt. progreditur R.—681 Cratera est ex uno Heins. et V.

NOTÆ

673 Tuæ] Quia cum Venere An-
 chises concubuisse dicitur, ex qua
 Eneas ortus est.

678 Antiquam] Italiam, scilicet,
 unde Dardanus in Phrygiam fuerat
 profectus.

Anchisæ sceptrum, chlamydem pharetramque nepoti, 680
 Cratera Æneæ; quem quondam miserat illi
 Hospes ab Aoniis Therses Ismenius oris.
 Miserat hunc illi Therses, fabricaverat Alcon
 Myleus; et longo cœlaverat argumento.
 Urbs erat: et septem posses ostendere portas: 685
 Hæ pro nomine erant, et, quæ foret illa, docebant.
 Ante urbem exequiæ, tumulique, ignesque, rogique,
 Effusæque comas et apertæ pectora matres
 Significant luctum. Nymphæ quoque flere videntur,
 Siccatosque queri fontes. Sine frondibus arbos 690
 Nuda riget: rodunt arentia saxa capellæ.
 Ecce facit mediis natas Orione Thebis,

dona discessuris; Anchisæ sceptrum, chlamydem et pharetram nepoti, craterem Æneæ, quem Therses Ismenius hospes illi olim miserat a regionibus Bœotius. Therses illi hunc miserat, Alcon Myleus fabricaverat, atque sculpsit septem portas. Hæ erant loco nominis, et indicabant quænam illa esset. Funera ante urbem, et sepulcra, et flammæ, et pyræ, et matronæ habentes capillos sparsos et pectora nuda designant mœrorem. Nymphæ videntur etiam lacrymari, et fontes ejulare. Arbor spoliata foliis nuda stat: capræ vellicant cantes siccæ. Ecce sculpsit mediis Thebis filias Orionis,

vulg. Craterem.—682 Magna hic varietas. Pro Aoniis alii *Hamoniis, Hispanis, Ioniis*, &c. Pro *Ismenius* unus *Heins. Ymeneius*, Grævian. *Imeneius*, unde *Heins. conj. Minyeius*; sed vid. Nott. Varr.—685 O. *poss. offendere*; *Thysii ascendere*; et duo libri *valvas*.—687 Med. *tumuliq. urbesq. rog.* unde *Heins. conj. urnæq.*—689 Med. *Signarunt luct.* et O. et tredecim alii *luctus*.—690 Quidam *frond. arbor*.—691 Ex S. Marci, N. Thuan. Bernegg. O. pr. Gron. sec. Pal. tert. Med. aliisque compluribus *Heins. reposuit rodunt* pro vulg. *lambunt*.—692 Vulg. *nat. ab Echione T.* quidam vett. etiam *ab origine*; Berolin. *ab Erigone*: at Heidelb. *aborione*; ‘hoc est’ *Bothius* inquit ‘*ab Orione*; verum

NOTE

680 *Nepoti*] Iulo, scil. seu Ascanio, Æneæ filio.

682 *Aoniis*] Pars Bœotiæ montana Aonia dicta est.

Ismenius] Thebanus, ab Ismeno Bœotiæ fluvio.

683 *Alcon*] Qui aurifex atque sculptor insignis: fuit et alius, sagittandi peritia celebris; de quo Virgilius.

684 *Myleus*] Qui *Mylas* patriam habuit. Duæ autem fuerunt; hæc in Thessalia, altera in Sicilia.

686 *Hæ*] Quia Thebæ Bœotiæ septem habuerunt portas.

689 *Luctum*] Tum propter pestem grassantem; tum propter ferale sacrum duarum Orionis filiarum, quæ se sponte pro patriæ salute devoverant. Cum enim pestilentia laborarent Thebani, oraculo admoniti fuerunt eam cessaturam si se duæ virgines pro populo traderent.

690 *Queri*] Nam et in illis Nymphæ.

Hanc non fœmineum jugulo dare pectus aperto,
 Illam demisso per fortia vulnera telo
 Pro populo cecidisse suo; pulchrisque per urbem 695
 Funeribus ferri, celebrique in parte cremari:
 Tum de virginea geminos exire favilla,
 Ne genus intereat, juvenes, quos fama Coronas
 Nominat, et cineri materno ducere pompam.

FAB. VI. et VII. Ambracius in Saxum. Molossi Filii in Aves.

PETENTES insulam Cretam, et hinc Italiam supradicti, ut aliquando errorem positis ædibus finire possent, multis regionibus transitis, Ambraciam adeunt, a Diis per certamen petitam: in quam Ambracii imaginem in saxum conspiciunt figuratam. Hinc in Chaoniam, in qua oraculum Jovis, delati aspiciunt Molossi regis filios: qui, ne flamma consumerentur, immortalium numine factum est, ut in avium figuras transmutarentur.

HACTENUS antiquo signis fulgentibus ære 700
 Summus inaurato crater erat asper acantho.
 Nec leviora datis Trojani dona remittunt:
 Dantque sacerdoti, custodem thuris, acerram;

hanc exhibentem pectus non muliebre nudato collo, illam occumbentem pro gente sua cultro adacto per generosas plagas; et elatam magnificis exequiis per urbem, atque crematam in platea celebri: tum duos adolescentes prodeuntes ex cinere virgineo, ne stirps pereat, quos fama appellat Coronas, atque ducentes pompam favillæ maternæ.

VI. VII. *Hactenus signis splendentibus veteri ære; extrema ora crateris erat ampera acantho inaurato. Neque Trojani remittunt munera minora oblati; atque offerunt sacerdoti acerram thuri servando, offerunt pateram, atque coronam fulgen-*

videtur.—693 Fl. S. Marci *Agmen fœm.*—694 Fl. S. Marci *Illas*; Arg. *Illis*. Nonnulli etiam *dimisso*.—694 Vulg. *per fortia pectora*: Fl. *inertia vulnera*; unde Heins. conj. *Martia*. Malebat etiam *Martia viscera*.—696 N. *pro var. lect. in monte*.—697 Pal. *sec. de funerea gem.*—699 Heins. *malit Nominet*. Deinde O. et unus Arg. *cin. maternum duc.*—700 Duo Bas. et unus Mor. *sign.*

NOTÆ

698 *Coronas*] Græcis Stephani dicuntur. Atque ex hac fabula gloriam fortia facta manere quivis ex se intelligat.

700 *Hactenus*] Signa, inquit, hactenus

recensita in antiquo ære sculpta erant; ast crateris ora aurato acantho cingebatur.

701 *Acantho*] Frutex est exoticus, semper frondens, floribus albis, quem

Dant pateram, claramque auro gemmisque coronam.
 Inde recordati Teucros a sanguine Teucrī 705
 Ducere principium, Creten tenere; locique
 Ferre diu nequiere Jovem: centumque relictis
 Urbibus, Ausonios optant contingere portus.
 Sævīt hyems, jactatque viros: Strophadumque receptos
 Portubus infidis exterruit ales Aëlo. 710
 Et jam Dulichios portus, Ithacamque, Samenque,

tem auro atque gemmis. Tum memores Teucros repetere originem a sanguine Teucrī, Cretam petiverunt; neque valuerunt diu pati aërem regionis: et centum omissis oppidis, cupiunt appellere ad portus Italos. Tempestas furit, et agitat viros: atque volucris Aëlo exterruit appulsos portubus male fidis Strophadum. Jamque præterierant portus Dulichios, et Ithacam, et Samum, et domos Neritias,

extantibus ær. Quatuor scripti fulgentibus auro.—704 Leid. claroque.—706 Creten ex uno Bonon.; vulg. Cretam; unus Voss. Cretem.—707 Ex vett. scriptis Heins. emend. Jovem; vulg. Iovem.—708 Sex Auson. aptant conting. Heins. putat properant.—710 Bonon. Port. intis; Leid. assiduis.—711 Unus Med.

NOTE

Acaciam esse volunt.

705 *Teucrī*] Hic Scamandri Cretenensis fuit filius, qui, inopia compulsus ad novas sedes quærendas, in Phrygiam appulit. Ejus filiam Dardanus, a Tuscis pulsus quod fratrem Jæsum occidisset, uxorem duxit. Adeoque proles fuit ambigua et parentes gemini, ut habet Virgilius: quod quidem Anchisem atque Æneam in errorem induxit: quanquam ex Cassandra vaticiniis et Creusæ verbis rem totam facile potuissent dijudicare, nisi fuissent immemores.

706 *Creten*] Quæ insula est celeberrima maris Mediterranei, inter Ægæum et Libycum mare; unde Teucrum ortum esse modo vidimus.

707 *Jovem*] Aërem. Namque gravissima pestilentia laborarunt.

Centum] Numerus certus pro incerto: nam neque ipse Homerus, cui *ἑκατόμυλος* dicitur Creta, tot illi ubique tribuit.

708 *Ausonios*] Italos: namque ab Ausonlis antiquissimis populis, qui extrema Italiæ littora coluerunt, Ita-

lia tota, a poetis præsertim, Ausonia dicta est.

709 *Strophadum*] Sunt insulæ duæ in mari Ionio, juxta Zacynthum; quæ Græcis a conversione, ἀπὸ τῆς στροφῆς, nomen habuerunt, quod eo usque Calais atque Zetes Harpyias ex Phinei regno depulsas persecuti sint, deinde Jovis monitu retrocesserint.

710 *Aëlo*] Unius est Harpyiæ nomen, quæ, ex Hesiodo, duas, ex aliis, tres habuit sorores, quibus diversæ insuper data sunt nomina. Celæno memoratur a Virgilio. Aliæ dictæ sunt Ocypete, Iris, Alope, Thyella, &c. Sive unica fuerit diversis nominibus, sive plures, per eas videntur intelligere poetæ in terris quæ sunt Furis in Inferis, et Diræ apud Superos. Ponti ac Terræ fuerunt filiæ, volatiles, auribus ursinis, corpore vulturino, vultu virgineo, manibus uncis. Quæ omnia non sine judicio fuerant conficta: ut cuivis ex mythologis patebit.

711 *Dulichios*] Dulichium una est ex Echinadibus insulis; quæ olim

Neritiasque domos, regnum fallacis Ulixei,
 Præter erant vecti: certatam lite Deorum
 Ambraciam, versique vident sub imagine saxum
 Judicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est, 715
 Vocalemque sua terram Dodonida quercu,
 Chaoniosque sinus, ubi nati rege Molosso
 Irrita subjectis fugere incendia pennis.

regnum perfidi Ulyssis; cernunt Ambraciam agitatam lite Deorum, quæ nunc est celebris ab Apolline Actiaco, et caute sub specie arbitri transformati; itemque terram Dodonæam vocalem sua quercu; et sinus Chaonios; ubi filii regis Molossi vitarunt ignes vanos pennis additis.

Ithasenque. Deinde vulg. Samumq. sed vett. plerique Samenque vel Samonque.—712 Libri vett. teste Ciofano, Ulixis.—713 Meliores, teste Heins. magna ex parte scribunt Præter erant vect.: vulg. Prætereant: at nonnulli Prætereunt: unus Med. chartaceus Propter erant. Berol. habet vect. et cert.—714 Pr. V. Ambracian.—715 Nonnulli Indicis Act. Passeratus ad Propert. III. 10. legit Vindicis. Berolin. Jud. amaci quæ.—718 Irrita pro vulg. impia de suo dedit

NOTÆ

sub ditione fuit Ulyssis, in mari Ionio.

Ithacam] Insula fuit inter Dulichium et Cephalleniam, Ulyssis patria. Hodie *Val di Compare*.

Samen] Hæc insula est etiam maris Ionii, quæ olim Ulyssi paruit, alio nomine dicta Cephallenia, quod hodieque retinet. Alia fuit Thraciæ adjacentis, quæ et Samothrace dicta. Alia in mari Icario: plures aliæ. Namque Phœnicibus, qui primi in Græciam colonias deduxerunt, sua lingua *Σάμοι* loca celsa dicebantur.

712 *Neritias*] De Nerito videtur agere, quæ urbs fuit Lencadis: namque ea insula a dextra Æneæ in Italiam tendenti post Samum occurrit.

713 *Certatam*] Participium, contra leges Grammaticas.

714 *Ambraciam*] Urbs fuit Epiri celeberrima, Pyrrhi regia, ad sinum cui nomen dedit.

715 *Judicis*] Quis ille fuerit, quive Dii de Ambracia certaverint, ignoratur. Ne tamen ideo lugeas. Maximum esset lucrum plurima hujus ge-

neris in tanta meliorum ignorantia, ævò insuper tam celeriter labente, prorsus nesciisse.

Actiaco] Qui Actii colebatur. Fuit autem Actium Epiri oppidum et promontorium, victoriæ quam ibi adversus Antonium Augustus reportavit celeberrimum.

Nunc] Quia Augustus Apollinis templum amplificavit; ei naves plurimas consecravit; ludos insuper magna celebritate, in victoriæ suæ memoriam, ibi instituit.

716 *Dodonida*] A Dodone Epiri urbe, apud quam nemus quernum Jovi sacrum, una cum delubro atque oraculo vetustissimo. Immo vocales etiam arbores fuisse volunt: de quibus Natalem Comitem consuluisse non poenitebit.

717 *Chaonios*] Chaones populi fuerunt Epiri, a quibus Chaonia dicta, quam etiam Æneas iter persequens offendit.

Molosso] In aves mutatos dicit Molossi regis filios: quæ etiam fabula obscurior.

FAB. VIII. Acis in Flumen.

Acis, Fauni et Simethidis Nymphæ filius, Galateam, Nerei et Doridis filiam, cum diligeret, nec minus ipse ab ea peteretur; Cyclops, quod copia ejusdem Nereidos nulla fieret, quia feritas ejus ei invisa esset, incensus furore, spelunca relicta, palam prosiluit; vagatusque per sylvas conspexit Galateam gremio Acidis residentem; avulsumque scopulum Ætnæ in eos eiecit: cujus vi exterrita Galatææ subjecto mari mersa est. Acis autem, qui effugere impetum ejus non potuit, obrutus saxo est: cujus cruor, numine ejusdem Galatææ, in flumen ejusdem nominis sui, quod est in Sicilia, versus est: cujus liquori se junxit voluntate.

PROXIMA Phæacum felicibus obsita pomis
 Rura petunt. Epiros ab his, regnataque vati 720
 Buthrotos Phrygio, simulataque Troja tenentur.
 Inde futurorum certi, quæ cuncta fideli
 Priamides Helenus monitu prædixerat, intrant
 Sicaniam. Tribus hæc excurrit in æquora linguis:
 E quibus imbriferos obversa Pachynos ad Austros: 725
 Mollibus expositum Zephyris Lilybæon: at Arcton

VIII. *Tendant in campos proximos Phæacum consitos mitibus pomis. Deinde appellant ad Epirum, et regnum possessum a Buthroto Phrygio, et Trojam repræsentatam. Inde securi futurorum, quæ Helenus Priami filius prædixerat, adeunt Siciliam. Hæc protenditur in mare tribus promontoriis: ex quibus Pachynos porrectum ad Notos pluviales; Lilybæum patet mitibus Zephyris; at Pelorus vergit*

Heins. S. Marci et tert. Bonon. *Inita*. Mitscherl. revocavit *Impia*. Malebat etiam Heins. *subvectis fug.*—720 Heidelberg. *Arva pet.* Fragm. Boxhorn. *Epir. ubi regn.*—721 *Tenantur* Heins. recepit ex uno Med.: vulg. *tenetur.*—724 Heins. legit *trinis excurrit*, et putat *τὸ hæc* inepti glossatoris esse figmentum. Multi Codd. *pennis* pro *linguis*: pr. Bonon. *pinnis*, improbante Heinsio.—725 *Obversa* pro vulg. *est versa* ex duobus Thuan. et quinque aliis reposuit Heins. quia illud verb. familiare Ovidio: Fl. S. Marci aliiq[ue] septem *eversa*. Sæpe etiam scribitur *Pachinos*.—726 Plurimi *Moll. impositum* Z. V. *oppositum*; Leid. *expositus*. Vulg. etiam ad *Arctos*: Fragm. Mor. et *Arctos*; Heins. malebat at

NOTE

719 *Phæacum*] Populi fuerunt Corcyræ, a Phæace Neptuni filio sic dicti. Insula hodie dicitur *Corfu*, biferis Alcinoi pomariis olim nobilitata.

720 *Epiros*] Quæ regio in Italiam a Corcyra navigantibus occurrit.

721 *Buthrotos*] Urbs est Epiri, quæ

hodie *Butrinto*; ubi olim Helenus, Priami filius, idemque vates, regnavit.

724 *Sicaniam*] Quæ alio nomine Sicilia dicitur, itemque *Triquetra*, *Trinacria*, Mediterranei maris insula notissima.

Linguis] Promontoria ita appella-

Æquoris expertem spectat, Boreanque Peloros.
 Hac subeunt Teucuri, remisque æstuque secundo
 Sub noctem potitur Zanclos classis arena.
 Scylla læus dextrum, lævum irrequieta Charybdis 730
 Infestant. Vorat hæc raptas removitque carinas :
 Illa feris atram canibus succingitur alvum ;
 Virginis ora gerens : et (si non omnia vates
 Ficta reliquerunt) aliquo quoque tempore virgo.
 Hanc multi petiere proci : quibus illa repulsis 735
 Ad pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
 Ibat : et elusos juvenum narrabat amores.
 Quam, dum pectendos præbet Galatea capillos,

ad Aquilonem et Ursam a mari vacantem. Trojani intrant per istud ; et remis, atque æquo motu maris, classis admovetur terræ Zanclos ingruente nocte. Scylla vezat partem dextram, Charybdis agitata sinistram. Hæc absorbet atque rejicit naves tractas. Illa habet nigra inguina circumdata trucidibus canibus, exhibens vultus puellæ ; et, si poetæ non dixerunt omnia falsa, fuit etiam aliquando puella. Multi proci hanc ambiverunt ; quibus spretis, illa acceptissima Nymphis maris concedebat ad Nymphas maris ; atque referebat amores deceptos adolescentium. Quam

Arctos. O. et quinque alii Arcton.—727 Meliores, teste Heins., Boreanque ; alii Boreanque.—728 Hac dedit Heins. ex S. Marci, N. pr. Erfurt. et quibusdam aliis ; vulg. Hanc. Bernegg. Thuan. æc. Pal. et plures alii Hac : septem Hanc ; alii Hic vel Hæc. Duo Mor. remisque pro vulg. et remis.—729 Fl. S. Marci patitur arenam ; unde Heins. potitur arenam ; ut Fast. III. 421. 'potiturque capitam.'—730 Unus Med. læv. implacata C. Heins. putat pro impacata.—731 Infestant Heins. recepit ex castigatioribus ; vulg. Infestat. Pro raptas unus Bas. sorptas.—732 Bas. imam pro atram.—733 Cælest. or. ferens ; et : Genevens. canens.—734 Gron. Vana reliq. unus Bas. Falsa. Med. et quatuor alio quoque.—737 Menard. et elusos.—738 Plurique vetustiores Quam : alii Cui. Mox Barb. unus Bas. et Fragm. Box-

NOTE

vit, quorum Pachynus Græciam, Lilybæum Africam, Pelorus Italiam spectat.

727 *Æquoris expertem*] Quia circum polum Septentrionalem volvitur : de qua in superioribus.

729 *Zanclos*] Siciliæ urbs fuit, in penitissimo Pelori sinu, quæ postea a Messenis instaurantibus Messana dicta est.

730 *Scylla*] Monstrum in freto Siculo, de quo jam sæpius ; quod ipse Poëta in principio sequentis libri plenissime describit.

Charybdis] Furacissima fuit meretrix, quæ cum Herculi boves surripuisset, ab illo in fretum projecta, vel, ut aliis placet, a Jove fulmine icta, in monstrum marinum, vel potius voraginem ex Siciliæ latere fuit conversa, Quæ fabula ex maris æstu in illis angustiis vehementissimo, ventis præsertim a meridie adversus illum ruentibus, detorta est.

734 *Virgo*] Phœrci nempe filia.

738 *Galatea*] Quæ nympa fuit aut Dea, Nerei et Doridis filia.

Talibus alloquitur, repetens suspiria, dictis :
 Te tamen, o virgo, genus haud immite virorum 740
 Expetit ; utque facis, potes his impune negare.
 At mihi, cui pater est Nereus, quam cœrula Doris
 Enixa est ; quæ sum turba quoque tuta sororum,
 Non nisi per fluctus licuit Cyclopi amore
 Effugere : et lacrymæ vocem impediere loquentis. 745
 Quas ubi marmoreo deterisit pollice virgo ;
 Et solata Deam est ; Refer, o carissima, dixit :
 Neve tui causam tege (sum tibi fida) doloris.
 Nereis his contra resecuta Cratæide natam :
 Acis erat, Fauno Nymphaque Symæthide cretus, 750
 Magna quidem patrisque sui matrisque voluptas,
 Nostra tamen major. Nam me sibi junxerat uni
 Pulcher : et, octonis iterum natalibus actis,
 Signarat dubia teneras lanugine malas.
 Hunc ego, me Cyclops, nullo cum fine petebat. 755
 Nec, si quæsieris, odium Cyclopi, amorne

Galatea, dum dat comam pectendam, talibus verbis alloquitur, ingeminans suspiria: Attamen, o puella, genus lenè hominum te cupit; atque ut facis, potes recusare his secute. At mihi, cui Nereus est genitor, quam Doris glauca genuit, quæ sum etiam potens agmine consortium, non datum fuit vitare amorem Cyclopi nisi per undas: et status obstiterunt voci loquentis. Quos postquam puella deterisit pollice candido, et solata est Deam, Narra, inquit, o dilectissima, neve mihi cela materiam tuæ molestiæ: sum tibi fidelis. Nereis contra sic respondit filiæ Cratæidis: Acis erat filius Fauni et Nymphæ Symæthidis, delicia quidem parentum, sed magis nostra: namque amabilis esse mihi soli devinxerat; et decimo sexto anno præterito sparserat molles maxillas incerta lanugine. Ego æsemper illum consecrabar, Cyclops me. Neque, si petiveris, odium Cyclopi an amor Acidis fuerit vehementior, aperiam.

horn. spectandos; Heins. putat pro pexandos.—739 Repetens ex melioribus; vulg. referens.—741 Sixii pot. en impus. In nonnullis impun. negori: unus morari; sed tunc hos esset legendum.—744 Fluctus est ex emend. Heins. et ita pro var. lect. in pr. Bas. vulg. luctus.—745 Tert. Med. voc. implere loq. Bas. loquentem; Heins. malebat loquenti.—747 Multi o gratissima; Jun. et tres alii clarissima.—748 Fl. S. Marci et tert. Bonon. Neve tuæ c. tege, si sum fida, sorori.—749 Vetustiores resec. Cratæide; Bæonlin. Galatide n. est.—750 Alii scribunt Simethide.—752 Tres libri nam ac mihi junx.—753 Pr. Bas. natal. ductus.—754 Gron. Sign. prima ten. Fl. S. Marci

NOTE

744 Cyclopi] Polyphemum dicit; mater, ut Homero etiam libitum est: cujus amplam satis a Galatæ ipsa quanquam alii alias meminerunt, habes descriptionem. 750 Symæthide] Symæthi, Siciliæ

749 Cratæide] Fuit Cratæis Scyllæ fluvii prope Catanam, filia.

Acidis in nobis fuerit præsentior, edam.
 Par utrimque fuit. Pro quanta potentia regni
 Est, Venus alma, tui! nempe ille immitis, et ipsis
 Horrendus sylvis, et visus ab hospite nullo 760
 Impune, et magni cum Dis contemtor Olympi,
 Quid sit amor sentit: nostrique cupidine captus
 Uritur; oblitus pecorum antrorumque suorum.
 Jamque tibi formæ, jamque est tibi cura placendi:
 Jam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos: 765
 Jam libet hirsutam tibi falce recidere barbam:
 Et spectare feros in aqua, et componere, vultus.
 Cædis amor, feritasque, sitisque immensa cruoris
 Cessant, et tutæ veniunt abeuntque carinæ.
 Telemus interea Siculam delatus ad Ætnen, 770
 Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
 Terribilem Polyphemum adit; Lumenque, quod unum
 Fronte geris media, rapiet tibi, dixit, Ulixes.

Æqualis fuit utrimque. Proh! Venus amabilis, quantæ sunt vires tui imperii! Nimirum ille sævus, atque formidabilis ipsis sylvis, neque impune cognitus ulli peregrino, et spretor magni cæli et Deorum, experitur quid sit amor: et flagrat tactus nostri desiderio, immemor pecorum et suarum speluncarum. Jamque, Polypheme, est tibi studium pulchritudinis; jamque studes placere; jam fingis crines hirsutos rastris; jam amas tondere barbam hispidam falce, et contemplari sævam faciem in aqua, atque lenire. Amor strugis, et særitia, et cupido immoderata sanguinis omittuntur; atque naves accedunt atque recedunt intactæ. Interpa Telemus vectus ad Ætnam Siculam, Telemus Eurymides, quem nulla avis deceperat, accedit ad horrendum Polyphemum; atque, inquit, Ulysses eruet tibi unum oculum quem

Sign. ten. molli lan.—757 Præsentior est ex N. vulg. præstantior; Fl. S. Marci præsentius.—758 Utrunque Heins. recipit ex pr. Bonon. et uno suo; alii utrumq.—759 Bas. et Arg. En, V.—760 Fragn. Mor. et quart. Pal. Horr. Nymphis, et.—761 Cant. et unus Heins. et magnis cum.—762 Flor. et tert. Bonon. validaque cup. Quidam etiam raptus; alii tactus.—766 Dno Jam placet. Leid. cum pro tibi. Dein Gron. revellere; et alii multi rescindere barbam.—767 Vetustiores plerique in aquam.—769 Med. unus Cesserat et. Vulg. abeunt omisso que.—770 Multi Siculum, quod non temere rejiciendum judicat Burm. cum montium nomina sæpe masculino genere ponantur. Vulg. etiam legitur delat. in æquor: S. Marci vero ad Ætnen; unus Mor. in Ætnam: Med. in oram.

NOTE

769 Tutæ] Cum prius omnes diriperet, atque vectores trucidaret.

770 Telemus] Eurymi fuit filius, inter Cyclopa vates egregius.

771 Ales] Quarum volatu et garritu futura expiscari conabantur insaniætes Ethnici.

Risit, et, O vatum stolidissime, falleris, inquit :
 Altera jam rapuit. Sic frustra vera monentem 775
 Spernit : et aut gradiens ingenti littora passu
 Degravat, aut fessus sub opaca revertitur antra.
 Prominet in pontum cuneatus acumine longo
 Collis : utrumque latus circumfluit æquoris unda.
 Huc ferus ascendit Cyclops, mediusque resedit. 780
 Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ.
 Cui postquam pinus, baculi quæ præbuit usum,
 Ante pedes posita est, antennis apta ferendis ;
 Sumtaque arundinibus compacta est fistula centum ;
 Senserunt toti pastoria sibila montes : 785
 Senserunt undæ.. Latitans ego rupe, meique
 Acidis in gremio residens, procul auribus hausi
 Talia dicta meis, auditaque mente notavi :
 Candidior nivei folio, Galatea, ligustri ;

habes in fronte media. Risit, atque, O vatum, inquit, stultissime, hallucinaris, alia jam sustulit. Ita contemnit frustra prædicentem vera: atque aut premit littora incedens vasto gressu; aut lassus redit in umbras speluncas. Collis extat in mare porrectus longo acumine: maris aqua circumlavit utrumque latus. Sævus Cyclops huc ascendit, atque in medio resedit. Pecudes lanigeræ secutæ nullo agente. Et quo, postquam pinus idonea ferendis antennis, quæ fuit pro scipione, ante pedes est posita, et fistula juncta centum calamis capta est, toti montes personuerunt sibilis pastoritii. Fluctus personuerunt. Ego tecta rupe, atque sedens in sinu mei Acidis, procul excepi auribus meis hujusmodi verba, atque animo signavi accepta: Galatea es, candidior folio albi ligustri, floridior pratis, erectior procera albo, luci-

—774 Mor. et duo alii *vat. stultissime, fall.* Med. A. et Politiani *celeberrime.*
 —777 Quinque libri *opaca vertitur umbra:* Mor. *opaca reconditur antra.*—
 778 Med. cum duobus aliis *in longum cun.* Septem libri *curvatus.* Fl. S. Marci
cuneatus flumine longo.—780 Plurimi *Hunc fer.* Fl. S. Marci *mediosque per æ-*
tus, quod non displicet Heins.: multi medioque resedit.—783 Arg. et Thysii
Ant. pedem.—784 Bas. et Arg. *arund. conjunctaque fist.*—788 *Mente est ex*
Thuan. sec. Pal. quart. Med. O. pr. Gron. et aliis compluribus; vulg. verba.
 —789 Beroiin. *fol. niv.*—790 Med. *Fronidior prat.* Multi etiam *prato. Pat.*

NOTÆ

775 *Altera]* Ut, fatente etiam stupidi-
 pidissimo Cyclope, occæcatus intelli-
 gas quicumque Amori serviendo sese
 produunt.

782 *Pinus]* Quantus fuerit Poly-
 phemus ex baculo licet colligere.
 Neque temere de gigantibus multa

prodiderunt poetæ; siquidem et ho-
 die illorum apparent vestigia in Si-
 cilia, uti quidem referunt viatores.

789 *Ligustri]* *Du trône.* Cujus
 quidem flores, non folia alba sunt.
 Sed Polyphemo poetæ plura fuerint
 licita, ut mox patebit.

Floridior pratis ; longa procerior alno ;
 Splendidior vitro ; tenero lascivior hædo ;
 Lævior assiduo detritis æquore conchis ;
 Solibus hybernis, æstiva gratior umbra ;
 Nobilior pomis ; platano conspectior alta ;
 Lucidior glacie ; matura dulcior uva ;
 Mollior et cycni plumis, et lacte coacto ;
 Et, si non fugias, riguo formosior horto.
 Sævior indomitis eadem Galatea juvencis ;
 Durior annosa quercu ; fallacior undis ;
 Lentior et salicis virgis ; et vitibus albis ;
 His immobilior scopulis ; violentior amne ;
 Laudato pavone superbior ; acrior igni ;
 Asperior tribulis ; foeta truculentior ursa ;
 Surdior æquoribus ; calcato immitior hydro :
 Et, quod præcipue vellem tibi demere possem,
 Non tantum cervo, claris latratibus acto,
 Verum etiam ventis volucrique fugacior aura.

dior vitro, alacrior tenero hædo, politior conchis expolitis fluctibus continuis, gratior solibus hybernis atque umbra æstiva, splendidior pomis, pulchrior excelsa platano, nitentior glacie, mitior racemo maturo, tenerior et plumis cycni, et lacte densato, et, nisi fugias, formosior horto riguo. Eadem Galatea ferocior juvenis indomitis, rigidior veteri quercu, fraudulentior fluctibus, flexibilior et virgis salicis, et vitibus albis, immobilior his saxis, impetuosior torrente, elatior laudato pavone, violentior flamma, asperior carduis, terribilior ursa quæ enixa est fetus, surdior mari, sævior serpente presso, et, quod maxime a te cuperem removere, non modo fugacior cervo agitato sonoris latratibus, verum etiam ventis atque levi aura. At, si bene cognove-

porrectior aln.—791 Jun. Splendidiorque auro.—792 Unus Cod. Pluvior assid. Berolin. Lenior. Politiani Lev. assueto.—793 Arund. et quinque alii grat. aura.—794 Berolin. Nobil. palmis. Unus Pat. plat. speciosior alt.—797 Unus Bas. rig. florentior horti.—800 O. et alii vit. altis.—801 Unus Leid. velocior ann. Menard. et alii violentior angue ; Sprotii hydrys ; Gron. igne.—802 Bonon. et Fl. S. Marci Laud. phitone superb.—804 Med. unus et tres alii calcata hydra.—805 Heins. refinxit h. vera. ex S. Marci, pr. Gron. aliisque denis. vulg. præcip. si possem demere vellem : nonnulli vellem si demere possem. Leid.

NOTE

790 *Alno*] Arbor est ripis fluminum gaudens. *Aulne* Gall.

800 *Lentior*] Ideo flexibiliorem dicit Galateam salicis virgis, quod astuta calliditate sese ex Polyphemi insidiis expediret.

Delph. et Var. Clas.

801 *Immobilior*] Quia nullis Polyphemi neque blanditiis neque minis movebatur.

804 *Æquoribus*]. Quæ cum tumultuantur et mugiunt, vix alium audiri sonum patiuntur.

Ovid.

5 K

At, bene si noris, pigeat fugisse : morasque
 Ipsa tuas damnes ; et me retinere labores.
 Sunt mihi, pars montis, vivo pendentia saxo 810
 Antra ; quibus nec Sol medio sentitur in æstu,
 Nec sentitur hyems : sunt poma gravantia ramos :
 Sunt auro similes longis in vitibus uvæ :
 Sunt et purpureæ ; tibi et has servamus, et illas.
 Ipsa tuis manibus, sylvestri nata sub umbra, 815
 Molliora fraga leges : ipsa autumnalia corna,
 Prunaque, non solum nigro liventia succo,
 Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.
 Nec tibi castaneæ, me conjuge, nec tibi deerunt
 Arbutei foetus : omnis tibi serviet arbor. 820
 Hoc pecus omne meum est : multæ quoque vallibus errant :
 Multas sylva tegit : multæ stabulantur in antris.
 Nec, si forte roges, possim tibi dicere, quot sint.
 Pauperis est numerare pecus. De laudibus harum

ris, pœniteat fugisse, et ipsa arguas tuas cunctationes ; et studeas me retinere. Sunt mihi speluncæ concameratæ in viva rupe parâ montis, in quibus neque Sol sentitur per intensos calores, neque frigus sentitur. Sunt poma curvantia ramos ; sunt uvæ similes auro in productis vitibus ; sunt et rubræ : tibi asservamus et has et illas. Ipsa colliges tuis manibus tenera fraga nata sub umbra sylvestri ; ipsæ decerpes corna autumnalia, et pruna, non tantum nigricantia succo atro, verum etiam nobilia, atque exhibentia recentes ceras. Neque castaneæ, neque fructus arbutei tibi deerunt, quæ marito. Omnia arbor tua erit. Omnes hæc pecudes meæ sunt : multæ quoque vagantur per valles : sylva occulit multas : multæ jacent in speluncis : neque tibi possim dicere quot sint, si exquiras. Est miseri in numero habere pecus. Nil mihi

veloci demere vellem.—811 Thuan. medio nec sol, quod Barm. mollius judicat.—812 Pal. sec. et Heidelb. pom. virentia ramis.—813 Unus Leid. et Pat. long. mihi vit.—817 Pr. Mor. et duo alii nigr. lucentia succ.—820 Arbutei in uno. Ciofan. et V. vulg. Arborei.—821. 822 Med. multaque in call. Mox pr. Bæ. mult. clauduntur in antr. Heidelb. hosce duos vs. in unum contraxit, Hoc pecus o. m. est ; multas stabulantur in antris, omissis mediis.—823 Possim ex melioribus Heins. recepit ; alii possum.—824 Berolin. numer. greges.—826

NOTE

808 *Moras*] Quæ faciunt ne statim meis amoribus fruaris.

810 *Pendentia*] Ita videntur, quando pars ima rupis est erosâ, superiore in modum tecti protensa atque imminente.

820 *Arbutei*] Fructus qui ex ar-

buto arbore deripiuntur, sunt valde asperi ; quamobrem etiam ' unedones' a Plinio nuncupantur, quod plures edi non possint. At arbor ipsa antiquis in deliciis fuit propter umbram et foliorum amœnitatem.

Nil mihi credideris : præsens potes ipsa videre, 825
 Ut vix sustineant distentum cruribus uber.
 Sunt, foetura minor, tepidis in ovilibus agni :
 Sunt quoque, par ætas, aliis in ovilibus hædi.
 Lac mihi semper adest niveum. Pars inde bibenda
 Servatur : partem liquefacta coagula durant. 830
 Nec tibi deliciæ faciles, vulgataque tantum
 Munera contingent, damæ, leporesque, capræque,
 Parve columbarum, demtusve cacumine nidus :
 Inveni geminos, qui tecum ludere possint,
 Inter se similes, vix ut dignoscere possis, 835
 Villosæ catules in summis montibus ursæ.
 Inveni : et, Dominæ, dixi, servabimus istos.
 Jam modo cœruleo nitidum caput exere ponto :
 Jam, Galatea, veni : nec munera despice nostra.
 Certe ego me novi, liquidæque in imagine vidi 840

erodideris de laudibus harum : ipsa præsens potes cernere, ut vix ferant pedibus uber turgidum. Sunt agni foetus minores in ovilibus calidis : sunt etiam hædi ejusdem ætatis in capribus. Semper habeo lac candidissimum : cujus pars servatur bibenda, coagula immixta condensant partem. Neque tantum epulæ obviæ, et dona communia tibi obvenient, aut damæ, aut lepores, aut capræ, aut par columbarum, aut nidus petitus ex vertice : inveni in excelsis montibus, qui possent ludere tecum, duos catulos ursæ hispida, inter se ita similes, ut ægre possis dignoscere. Inveni, atque dixi, Servabimus istos dominæ. Nunc tantum tolle pulchrum caput super mare glaucum ; nunc ades, Galatea ; neque contemne dona nostra. Certe ego me novi, at nuper sum intuitus in specie aquæ pura : mea figura arrisit mihi spectanti.

Vulg. vix circumeant dist. Heins. restituit sustineant ex quinque scriptis et nonnullis Edd. duo habent contineant : Heins. etiam putat posse circumagant legi, quo verbo usus est Horatius.—827 Pr. Gron. et tres alii trepidis in ovis.—828 Pr. Mor. et duo alii mihi pro quoque. Mox Fr. mediis in ovis.—831 Pat. et unus Heins. tib. divitiæ facil. Dein unus Bas. vulgataq. nondum.—832 Plerique vett. leporesq. caperque ; unus Heins. caprique.—833 Pro ve in utroque loco Berolin. habet que.—834 Heidelb. lud. possunt.—835 Quinque ut vix. Duo Leid. et Gron. discernere. Quia possint sup. vs. præcessit, Heins. hic conj. et vix dignoscere quos sil.—837 Alii et dixi, Dominæ.—838 Quinque scripti Jam mihi car. Tum Med. niveum cap. Bas. rutilum ; et alter Bas. raucum, Heins. conj. pro glaucum. Denique, Jun. cap. extrahe pont.—840

NOTE

830 *Coagula*] *De la Pressure*. Illud vero dilutum in lac infunditur, atque cum eo miscetur, ut condensetur, et in caseum abeat.

834 *Ludere*] Annon elegantulus tibi videtur Polyphemus cum suis ursis ? Atqui hodieque obvios ejusmodi nullo negotio reperias.

Nuper aquæ : placuitque mihi mea forma videnti.
 Aspice, sim quantus. Non est hoc corpore major
 Jupiter in cœlo : nam vos narrare soletis
 Nescio quem regnare Jovem. Coma plurima torvos
 Prominet in vultus, humerosque, ut lucus, obumbrat. 845
 Nec mihi quod rigidis horrent densissima setis
 Corpora, turpe puta. Turpis sine frondibus arbor :
 Turpis equus, nisi colla jubæ flaventia velent.
 Pluma tegit volucres : ovibus sua lana decori est :
 Barba viros, hirtæque decent in corpore setæ. 850
 Unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
 Ingentis clypei. Quid ? non hæc omnia magnus
 Sol videt e cœlo ? Soli tamen unicus orbis.
 Adde, quod in vestro genitor meus æquore regnat.
 Hunc tibi do socerum. Tantum miserere, precesque 855
 Supplicis exaudi : tibi enim succumbimus uni.
 Quique Jovem, et cælum sperno, et penetrabile fulmen,

Vide quam sim vastus. Jupiter in cælo non est major hoc corpore : nam vos consuevistis dicere nescio quem Jovem regnum tenere. Spissi capilli porriguntur in truculentam faciem, atque tegit armos tanquam sylva. Neque indecorum crede quod corpus riget spississimum horridis setis. Arbor indecora sine foliis ; equus indecorus, nisi jubæ tegant colla flava. Pluma velat aves ; sua lana est decori ovibus. Barba est honori viris : setæ horridæ in corpore gratæ sunt. Unus est mihi oculus in media fronte, sed instar vasti clypei. Quid ? annon Sol aspicit hæc omnia ex vasto cælo ? Unicus est oculus Soli. Adde, quod pater meus imperium habet in vestro mari. Eum tibi offero socerum : tantum miserere, atque exaudi preces orantis : namque tibi soli servimus. Quique contemno Jovem, et cælum, et

Tredecim libri in margine vid.—843 Med. Fl. et alius cæl. quem vos narr. Burm. malebat quo vos.—844 In Heidelb. uno R. et O. plur. nostros : in Cod. Politiani et tribus aliis fortes, quod placet Burm. qui nescit an tam stolidum Cyclopa fingere liceat, ut torvos suos vultus amicæ suæ jactaret.—845 Sprottii, Cant. et Ball. cum aliis plurimis Imminet in vult. Sec. V. ut vitis obumbr.—846 Mihi est ex Med. et A. vulg. mea. Plurimi etiam duris pro rigidis.—847 Probat Heins. ex Genevens. turpe est sine frondibus arbos, ut in illo, 'Turpe senex miles,' improbat Burm. quia sequitur, 'Turpis equus.' Multi etiam arbor.—848 Unus Leid. et Fl. flammantia velent. Quatuor etiam libri velant.—849 Leid. decorum est. Quidam rō est non habent.—852 Magnus Burm. recepit ex Gron. O. Pal. Med. et multis aliis ; vulg. magnus ; quod et revocavit Mitscherl.—853 Jun. in cæl. Deinde Soli Heins. dedit ex N.

NOTE

841 *Placuitque*] Illud vero unum aberat ! Ceterum maxime vellem omnibus Polyphemis contingeret hanc sui descriptionem perlegere. Forte

omnes sibi cum isto non plauderent. 850 *Setæ*] Neque hodie homines quosdam pudet porcos esse, quos appellare pudet.

Nerei, te vereor: tua fulmine sævior ira est.
 Atque ego contemptus essem patientior hujus,
 Si fugeres omnes. Sed cur, Cyclope repulso, 860
 Acin amas, præfersque meis amplexibus Acin?
 Ille tamen placeatque sibi, placeatque licebit,
 Quod nollem, Galatea, tibi: modo copia detur,
 Sentiet esse mihi tanto pro corpore vires.
 Viscera viva traham, divulsaque membra per agros, 865
 Perque tuas spargam (sic se tibi misceat) undas.
 Uror enim; læsusque exæstuat acrius ignis:
 Cumque suis videor translata viribus Ætnam
 Pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris.
 Talia nequicquam questus (nam cuncta videbam) 870
 Surgit: et ut taurus vacca furibundus ademta
 Stare nequit, sylvaque et notis saltibus errat.
 Cum ferus ignaros, nec quicquam tale timentes,
 Me videt atque Acin: Videoque, exclamat; et ista
 Ultima sit, faciam, Veneri concordia vestræ. 875
 Tantaque vox, quantam Cyclops iratus habere

fulmen subtile, te veneror, Nerei filia: tua ira est terribilior fulmine. Atque ego facilius ferrem istam negligentiam, si contemneres omnes: verum quamobrem, Cyclope spreto, diligis Acin, atque anteponis Acin meis amplexibus? Ille tamen et sibi probetur, et quod nollem, licebit tibi probetur, Galatea; modo occurrat, experiatur vires mihi esse pro tanto corpore. Abripiam viva præcordia, atque abjiciam artus distractos in agros, atque in tuas aquas: ista tecum rem habeat. Namque ardeo; et offensus amor violentius sævit: et videor gerere meo corde transportatam Ætnam cum suis ignibus: neque tu curas, Galatea. Talia frustra questus surgit; (nam omnia conspiciebam;) et tanquam taurus furens vacca surrepta non valet consistere, atque vagatur per nemora et notos saltus. Cum sævus me aspicit atque Acin inscios, neque quicquam simile reformidantes: atque vociferatur, Intueor; et fazo ista sit novissima concordia vestra Veneri. Atque illa vox tanta fuit quan-

~~~~~

Thuan. et aliis: ceteri solis.—857 Cant. et cælos spern.—858 In quibusdam te veneror.—859 Med. unus fierem pro easem.—860 Bas. C. relicto; quinque remoto.—861 Berolin. meis complexibus A.—863 Heins. ex uno suo legit Quod nolim.—866 Sic Heins. ex Mss. alii si pro sic, parentheses. omis.—867 Berolin. et alii exæst. acrior ign.—868 Cant. habet translatum: Pal. constatum. Deinde Barb. ignibus habet pro viribus: at Heins. suadet rupibus.—869 Jun. G. moraris.—872 Plurimi not. montibus; A. vallibus.—874 Acin pro vulg. Acim vetustiores.—875 Faciam plurimi Codd. et vulg. Edd. at Fl. S. Marci facta; unde Heins. fazo. Veneri est ex sec. Pal. alii Veneris.—876 Tert.

NOTE

858 Nerei] Vocativi casus.

Debuit, illa fuit. Clamore perhorruit Ætne.
 Ast ego vicino pavefacta sub æquore mergor.
 Terga fugæ dederat conversa Symæthius heros :
 Et, Fer opem, Galatea, precor, mihi : ferte, parentes: 886
 Dixerat : et vestris periturum admittite regnis.
 Insequitur Cyclops, partemque e monte revulsam
 Mittit ; et extremus quamvis pervenit ad illum
 Angulus e saxo, totum tamen obruit Acin.
 At nos, quod solum fieri per fata licebat, 885
 Fecimus ; ut vires assumeret Acis avitas.
 Pœniceus de mole cruor manabat ; et intra
 Temporis exiguum rubor evanescere cœpit :
 Fitque color primo turbati fluminis imbre,
 Purgaturque mora. Tum moles jacta dehiscit : 890
 Vivaque per rimas, proceraque surgit arundo :
 Osque cavum saxi sonat exultantibus undis :

tam infensus Cyclops debuit habere. Ætna fremuit vociferatione. At ego tremefacta me condo sub mari proximo. Heros Symæthius in fugam dederat terga conversa ; atque dixerat, Succurre mihi, Galatea, quæso, succurrite, parentes : atque admittite interitum vestris regnis. Cyclops persequitur, atque jactat fragmentum dereptum ex monte, et quamvis extremus angulus saxi illum attigit, tamen obruit totum Acin. At nos præstitimus quod solum per fata concessum fuit, ut Acis colligeret vires avitas. Sanguis purpureus fluebat de saxo ; et rubor cœpit evanescere intra breve spatium temporis ; atque apparet color primo fluvii pluvia turbidi, et sit limpidus tempore. Tum saxum impulsus aperitur, et canna viva, atque erecta nascitur ex hiatus ; et alta rima lapidis strepit aquis salientibus : resque stupenda,

Med. C. ignitus hab.—877 Bas. unus clam. subhorruit Ætna. Plurimi etiam scribunt Ætna.—878 Quinque libri Atque ego : et naus Heins. cæruleo pro vicino.—880 Tres Effer op. duo Conser ; Fl. Affer. Berolin. et Ro. G. mihi. prec.—881 Pr. A. per. advertite regna.—882 Novem libri a pro e.—883 Duo at pro et.—884 Med. obr. ictu.—885 Berolin. quod fieri nobis per.—886 O. Jun. et Mor. A. in undas ; duo in undis.—887 Pal. et Heidelb. de monte ; decem de more. Deinde sex et infra ; V. instar.—889 Berolin. flum. umbre.—890 In voc. jacta variant libri ; in nonnullis, tracta, facta, tanta, tecta, cuncta, certa, acta, fracta.—891 Gron. pr. per ripas. In quibusdam scriptis proceraq. legitur, placetque Regio et Ciofano ; vulg. properataq.—892 Cant. et quatuor alii saxis pro saxi.

NOTE

879 Symæthius] Symæthidis nymphæ filium fecit Acin Poëta : fuitque insuper Symæthus avus Siciliæ fluvius maximus.

886 Vires] Id est, in fluvium verteretur. Istud autem ideo fictum,

quia Acis fluvius ex Ætna monte tanto impetu decurrit ut inde fuerit appellatus. 'Axls enim sagitta est Græcis.

887 Mole] A Polyphemo in Acin jacta, qua obrutus fuit.

Miraque res ; subito media tenus extitit alvo
 Incinctus juvenis flexis nova cornua cannis.
 Qui, nisi quod major, quod toto cœrulus ore est, 895
 Acis erat. Sed sic quoque erat tamen Acis in amnem
 Versus : et antiquum tenuerunt flumina nomen.

FAB. IX. Glaucus in Deum Marinum.

GLAUCUS, Anthedonis filius, piscator, cum speciosos pisces cepisset, et eos vellet recentissimos in urbem ferre, in opaco loco, proximo mari, eos, dum requiesceret, ac retia siccarentur, sub recentissimam herbam exposuit. At illi, vigore ejus succoque contacti, recuperato spiritu, quem amiserant, merserunt se in profundum. At Glaucus experrectus, existimans viam quandam divinitatis esse in herba, ipsa quoque jejuniū polleat, alienatus-que mente, ex alto se præcipitavit in pelagus; sed inter Deos marinos receptus: qui, ut Scyllam Cratæidis filiam, eodem mari versantem, conspexit, pulchritudine ejus accensus est, quam ne alloqui posset, mari recondita est.

DESIERAT Galatea loqui: cœtuque soluto
 Discedunt, placidisque natant Nereides undis.
 Scylla redit; (neque enim medio se credere ponto 900
 Audet;) et aut hibula sine vestibus errat arena;

juvenis habens cornua recentia circumdata intentis arundinibus repente emerit usque ad medium ventrem. Qui, nisi quod major, quod est glaucus toto vultu, erat Acis. Verum sic etiam erat nihilominus Acis mutatus in fluvium: et amnis retinuit vetus nomen.

IX. Galatea finem fecerat dicendi, et catu soluto abeunt, et Nereides nant in aquis quietis. Scylla revertitur: neque enim audet se committere medio mari: atque aut expatiatur sine amictu in hibula arena, aut postquam defensa est, inci-

In Jun. et Fragm. Boxhorn. saxo, quod placebat Heins. Deinde Med. tert. saxi fugit; et Bonon. unus et fluctantibus und.—894 In nuo Med. nexis pro flexis; in alio flexis; Cant. Actis: Heins. conj. plexis. In Arund. flexa...canna.—896 Hæc Heins. recepit ex septem libris; vulg. Acis erat, et sic quoq. erat: S. Marci et Thuan. quod sic quoq. Cant. O. pr. Mor. et plures alii sic quicquid; et nonnulli sed quicquid: quart. Med. sic et quoq.—899 Dno libri Descendunt. Bas. placidisq. natat Nereis in undis.—900 Bas. med. neq. en. Tert. Gron. med. succedere pont. Berolin. se cedere.—

NOTÆ

894 Cornua] Nimirum cornuti esse debuerunt Dii fluviales, propter aquarum circumflexiones præsertim, quas etiam cornua vocant. Cannæ additæ, quia circa amnes plerumque nascuntur.
 896 Tamen] Qui Galateam non amplius curabat.

Aut ubi lassata est, seductos nacta recessus
 Gurgitis, inclusa sua membra refrigerat unda.
 Ecce fretum findens alti novus incola ponti,
 Nuper in Euboica versis Anthedone membris, 905
 Glaucus adest: visæque cupidine virginis hæret:
 Et, quæcumque putat fugientem posse morari,
 Verba refert. Fugit illa tamen, veloxque timore
 Pervenit in summum positi prope littora montis.
 Ante fretum est ingens, apicem collectus in unum, 910
 Longa sine arboribus convexus ad æquora vertex.
 Constitit hic: et tuta loco, monstrumne, Deusne
 Ille sit, ignorans, admiraturque colorem,
 Cæsariemque humeros, subjectaque terga, tegentem,
 Ultimaque excipiat quod tortilis inguina piscis. 915

dens in aliquos recessus maris, tingit suos artus aqua inclusa. Ecce Glaucus novus incola profundis maris, artibus nuper mutatis Anthedone Euboica, dividens pontum accedit: atque consistit amore conspectæ puellæ: et dicit quæcumque autumat posse retinere fugientem. Illa tamen prorumpit, atque levis metu pervenit ad fastigium montis siti ad littus. Est vertex sine arboribus inclinatus in mare reductus in unum cacumen juxta vastum æquor. Hic substitit; atque secuta loco, nesciens an ille Deus esset, an prodigium, admiratur et colorem, et capillos velantes humeros, et dorsum submissum, et quod piscis flexilis subjiciatur extremis inguinibus. Advertit

901 Unus Leid. *vest. exit aren.*—902 Cant. O. et plurimi alii *seductaque.*—903 Arg. Gurg. *inclusi*; Gron. *in summa*; Med. *in clausa*; unus Heins. *in liquida*; Med. alius *in clara*; Gron. tert. *immensa.*—904 Ex duobus Heins. *recepit findens* pro vulg. *scindens*: in Fl. S. Marci et tert. Bonon. *freto*, et in uno Med. et R. *fretum stridens*; ex quo idem conj. *stringens.*—906 *Hæret* est ex S. Marci, N. Urbini. Sec. Pal. O. et sex aliis; vulg. *ardet*: plurimi etiam Codd. *ardens.*—907 Pr. V. pr. Pal. Cant. pr. Erfurt. et decem alii *Hæc quæcumq.* sed tum scribendum Heins. monet *Ut quæcumq. videt*: Urbini. cum decem aliis *Hic*; pr. R. *Hic.*—910 S. Marci, alique ex melioribus complures *apic. coniectus in*; Thuan. *conjunctus*: unus Heins. *collatus*; et ipse conj. *cuneatus.*—911 O. et tres alii habent *sine*; vulg. *sub.* Quidam Codd. *conversus* pro *convexus.* Deinde Heidelb. *ad æthera vert.*—914 Tres libri *sub-*
jectaq. membra teg. Mor. *colla.* Tum *tenentem* Burm. dedit ex duobus pro vulg. *tegentem*: Heins. tamen conj. *terentem*: unus *jacentem*, alius *rigentem.*—915 Heins. conj. *ing. pistris*: atque ita Gronovius Obs. i. 18. ut *Æn.* iii. 427.

NOTÆ

905 *Euboica*] Quia Eubœa, quæ Ægæi est insula, a Bœotia parvo Euripo tantum diremta est.

Anthedone] Urbs est Bœotiæ maritima.

906 *Glaucus*] Deus maris factus ex homine; quod ipse modo narrabit: lege tantum.

915 *Excipiat*] Atrum desinebat in piscem.

Sentit : et innitens, quæ stabat proxima, moli,
 Non ego prodigium, non sum fera bellua, virgo ;
 Sum Deus, inquit, aquæ : nec majus in æquora Proteus
 Jus habet, aut Triton, Athamantiadesve Palæmon.
 Ante tamen mortalis eram : sed scilicet altis 920
 Deditus æquoribus, jam tum exercebar in illis.
 Nam modo ducebam ducentia retia pisces :
 Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
 Sunt viridi prato confinia littora, quorum
 Altera pars undis, pars altera cingitur herbis ; 925
 Quas neque cornigeræ morsu læsere juvencæ,
 Nec placidæ carpsistis oves, hirtæve capellæ.
 Non apis inde tulit collectos sedula flores :
 Non data sunt capiti genialiaserta, nec unquam
 Falciferæ secuere manus. Ego primus in illo 930
 Cespitem consedi, dum lina madentia sicco.

Glaucus ; atque insidens scopulo qui prope erat, Ego, ait, non sum monstrum, o puella, non sum aspera bellua, sum Deus maris ; neque Proteus, et Triton, et Palæmon Athamantiades majorem habet potestatem in maria. Prius tamen eram homo : verum enimvero studiosus profundarum aquarum, jam tum natabam in illis. Nunc enim trahendam retia trahentia pisces ; nunc quiescens super scopulo flectebam filum virga. Sunt littora contermina prato virenti, quorum pars alia cingitur aquis, pars alia graminibus, quæ neque juvencæ cornutæ decerpserunt morsu, neque mites pecudes aut hispidæ capræ totondistis. Apis diligens non inde exportavit flores libatos ; coronæ voluptariæ non sunt oblata capiti, neque unquam manus falce instructa exciderunt. Ego primus requievi in illo cespitem, dum exsiccato lina humida.

de Scylla. 'immani corpore pistris : ' et Claudian. de Tritone, 'Qua pistris commissa viro.'—916 Nonnulli *Sensit*.—917 non sum ex melioribus ; vulg. nec.—918 Alii *Sed D.* Deinde æquora est ex tert. Med. et Ro. vulg. æquore.—919 Aut Heins. dedit ex quatuor libris cum Edd. nonnullis ; vulg. et : *se etiam ex emend. ejusdem ; vulg. que.*—921 *Jam tum* est ex melioribus pro vulg. *tantum*.—922 Pr. V. a man. sec. et duo Mor. *duc. capientia ret.*—923 Bas. in *rupe sed.*—925 Jun. et duo alii *Alt. p. viridis, p.* Deinde unus liber *alt. tingitur herb.* Mor. *clauditur ; tres fungitur.*—927 Gron. *placid. læsistis ov.*—928 Multi ex præstantioribus *coll. semine flor.*—930 Heins. conj. *Eg. pronus in.*—

NOTÆ

918 *Proteus*] Deus maris, Neptuni et Phœnices filius, in omnes formas mutabilis, phocaram pastor:

919 *Triton*] Neptuni ejusdem ex Amphitrite filius, atque tubicen ; de quo *Metam.* l. i.

Palæmon] Portumnus a Latinis dictus est hic Athamantis et Inus filius : cujus metamorphosim vidimus l. iv,

921 *Jam tum*] Istud cogitant qui aliquando cœlo recipi cupiunt.

Utque recenserem captivos ordine pisces,
 Insuper exposui, quos aut in retia casus,
 Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.
 Res similis fictæ : (sed quid mihi fingere prodest ?) 935
 Gramine contacto cœpit mea præda moveri,
 Et mutare latus, terraque, ut in æquore, niti.
 Dumque moror, mirorque simul, fugit omnis in undas
 Turba suas : dominumque novum littusque relinquunt.
 Obstupui : dubiusque diu, quæ causa, requiro : 940
 Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbæ.
 Quæ tamen has, inquam, vires habet herba ? manumque
 Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi.
 Vix bene combiberant ignotos guttura succos :
 Cum subito trepidare iatus præcordia sensi ; 945
 Alteriusque rapi naturæ pectus amore.
 Nec potui restare loco : Repetendaque nunquam
 Terra, vale, dixi, corpusque sub æquora mersi.
 Di maris exceptum socio dignantur honore :
 Utque mihi, quæcumque feram, mortalia demant, 950

Atque ut numerarem singulatim pisces captos, insuper exposui quos aut fors duxerat in retia, aut sua credulitas in curvos hamos. Res similis falsa: verum quid mea refert fallere? Herba contacta mea præda cœpit moveri, atque exsilire in latera, et micare in terra sicut in mari. Dumque maneo, et simul stupeo, omnis multitudo prorumpit in aquas suas, atque deserunt novum dominum cum littore. Obstupui, atque diu incertus perpendo quæ causa; num Deus aliquis, num succus graminis hoc præstiterit. Quod tamen gramen, dixi, pollet his viribus? atque revelli herbas manu, et dente momordi revulsas. Vix fauces satis degustaverant succos inexpertos, cum statim sensi viscera intus salire, et cor tangi amore alterius naturæ. Neque potui consistere in loco: atque dixi, Tellus, nunquam adeunda, vale; et immisi corpus sub maria. Dii maris decorant exceptum honore communi: et orant Oceanum atque Tethyn ut mihi auferant omnia quæ habeam morti obnoxia. Ego purgor ab illis;

—931 Alii *lin. manantia succ.*—935 Mor. et A. *Desuper.* Plurimi etiam *imposui.*
 —936 Pr. *Strozzæ Gramineo tactu cœp.*—937 Heins. *recepit mutare ex Fl. S. Marci, N. tert. et quart. Med. O. pr. Mor. Arund. aliisque plurimis pro vulg. motare.*—939 Pro *novum* quatuor libri *suum.* Leid. *littusq. revolvunt;* octodecim *relinquit;* octo *reliquit.*—940 Vulg. *dubitoque diu causamque req.* In V. et quibusdam Ciofan. *dubiusq. fui: duo dubitoque prius, et Mor. simul.* Heins. *conj. Obst. subitaque rei quæ causa requiro; vel dubiusque, fugæ quæ causa r.*—941 Castigatior *hoc;* vulg. *hæc.* Deinde in uno Ciofan. ac duobus V. *an succ.*—942 Pr. *Strozzæ* et quinque alii *Quas tam. hæc inq.*—944 Duo Med. *comb. ignaros gutti.*—945 Bas. et alius *trep. ratus præc.* Heins. *conj. metu.* Deinde tert. Bonon. *mea pectora sens.*—947 *Loco* dedit Heins. ex tert. Med. pro vulg. *diu.*—948 *Æquora* ex *melioribus;* vulg. *æquore.*—949 Deceps libri *mor. ac.*

Oceanum Tethynque rogant. Ego lustror ab illis :
 Et purgante nefas novies mihi carmine dicto
 Pectora fluminibus jubeor supponere centum.
 Nec mora : diversis lapsi de fontibus amnes,
 Totaque vertuntur supra caput æquora nostrum. 955
 Hactenus acta tibi possum memoranda referre :
 Hactenus et memini : nec mens mea cetera sensit.
 Quæ postquam rediit ; alium me corpore toto,
 Ac fueram nuper, nec eundem mente, recepi.
 Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam, 960
 Cæsariemque meam, quam longa per æquora verro,
 Ingentesque humeros, et cœrula brachia vidi,
 Cruraque pinnigero curvata novissima pisce.
 Quid tamen hæc species, quid Dis placuisse marinis,
 Quid juvat esse Deum, si tu non tangeris istis ? 965

atque jubeor submittere pectora centum fluviis, carmine a me novies prolato quod delet nefas. Et sine dilatione, fluvii fluentes ex diversis scaturiginibus, et totum mare excurrit supra caput nostrum. Hactenus tibi possum narrare facta digna memoria, hactenus quoque recorder : neque animus meus advertit reliqua. Qui postquam rediit, recollegi me toto corpore alium ac fueram nuper, neque eundem ingenio. Ego tum primum spectavi glaucam hanc barbam atque subnigram, et meos capillos, quos traho per vasta maria, et magnos humeros, et lacertos cœruleos, et pedes ultimo sinuatos in piscem pinniferum. Quid tamen prodest hæc forma, quid gratum fuisse Diis marinis, quid esse Deum, si tu non moveris istis? Scylla

~~~~~
 ceptum soc.—952 Bas. *carmin. lecto*.—954 Quidam, *de montibus*.—956. 957 Hos duo versus, ut valde frigidos et jejunos, tollendos esse opinatur Heins. et mox legit, *Utque animus rediit*, aut, *Mox, ubi mens rediit*. Improbat Burm. Multi, *poss. miranda referr.*—958 In multis libris *redeunt* pro *rediit*.—959 Unus Clofian. et duo V. *Quam fuer.*—960 *Viridem* pro *viridi* e multis dedit Heins. qui etiam in principio malit *Hac* pro *Hanc*.—965 Unus Heins. non *frangeris istis*.

NOTÆ

951 *Tethyn*] Quæ uxor Oceani, Cœli et Terræ filia, nequaquam cum Thetide Nerei confundenda.

952 *Nefas*] Quodcumque ex humana labe profectum, impietas præsertim. Qua fabula puros esse debere qui cum Deo vivere volunt, atque insuper minimos et ex humili plebe delectos illi acceptos esse, modo sint pii, quivis facile colligat. Ceterum

Palæphatus ad historiam refert cujusdam piscatoris natandi peritissimi, quam huc prolixius transcribere supervacaneum videtur.

963 *Curvata*] Nimirum curva et plicatilis est piscis cauda.

964 *Species*] Eaque egregia, si Diis placet. Verum ita quisque propemodum sibi placet : illi maxime qui maxime bruti.

Talia dicentem, dicturum plura, reliquit
 Scylla Deum. Furit ille, irritatusque repulsa
 Prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

destituit Deum talia proferentem, et plura prolaturum. Ille insanit, atque impulsus contentu adit aulam Circes monstros plenam.

NOTÆ

968 *Prodigiosa*] Quia monstros plena ex beneficiis Circes.

Titanidos] Titani Solis filia.

Circes] Quæ beneficiis et incantamenti ab omnibus cognita meretrix, mox sese insuper prodet.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBER XIV.

FAB. I. Scylla in Feram.

GLAUCUS Anihedonius supradictus Scyllam circa Siciliam conspicatus dum adamasset, et quia nollet sequi adpetentem, venit ad Circen, obsecrans remedia, ut amanti succurreret: quem illa, ipsius non levi cupiditate capta, nequiens a proposito retardare, amorem incidit, dicens quæ esset, quæ sibi præferretur. Instructa enim Hecates carminibus venit in locum, in quo Scylla ablui consueverat, venenisque imbuat, quibus tenuis pube canibus est efferata, ut amantibus odio ac timori esset. Quod ob factum illa postea in Ulixem amatum ab ea exercuit sævitiam. Quod Glaucus factum hoc a Circe dolenter tulit.

JAMQUE Giganteis injectam faucibus Ætnen,
Arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri .

1. *Jamque Euboicus sulcator aquarum æstuosarum præterierat Ætnam impositam cervicibus giganteis, atque agros Cyclopum intactos rastris atque aratro, nec quic-*

1 *Injectam* pro vulg. *ingestam* plerique vett. exhibent; tres etiam libri *in-*
vectam. Alii quoque *Ætnam*.—2 Vulg. *quis usus aratr. quid* Burm. dedit ex

NOTÆ

1 *Giganteis*] Non modo Ætna ca- impōita; ut alibi cecinit Naso.
piti Tiphœi Gigantis, sed tota insula 2 *Cyclopum*] Qui Neptuni et Am-
Sicilia quàm late patet illi monstro phitrites filii in Sicilia ferrariam sub

Nescia, nec quicquam junctis debentia bubus,
 Liquerat Euboicus tumidarum cultor aquarum :
 Liquerat et Zanclen, adversaque moenia Rhegi, 5
 Navifragumque fretum, gemino quod littore pressum
 Ausoniæ Siculæque tenet confinia terræ.
 Inde, manu magna Tyrrhena per æquora lapsus,
 Herhiferos adiit colles, atque atria Glaucus
 Sole satæ Circes, variarum plena ferarum. 10
 Quam simul aspexit; dicta acceptaque salute,
 Diva, Dei miserere, precor : nam sola levare
 Tu potes hunc, dixit, (videar modo dignus,) amorem.
 Quanta sit herbarum, Titani, potentia nulli,
 Quam mihi, cognitius, qui sum mutatus ab illis. 15

quam debentes bobus jugo pressis. Præterierat etiam Zanclen, et muros oppositos Rhegio, et fretum naufragum, quod coercitum duplici littore finis facit terræ Italæ et Siculæ. Inde Glaucus natans vasta manu per maria Tusca, accedit ad montes herbidos, atque aulam Circes filiæ Solis refertam feris diversi generis. Quam statim atque vidit, salute oblata atque accepta, Dea, inquit, oro, miserere Dei: nam sola potes opem ferre huic amori, modo videar dignus. O filia Titanis, nulli est magis persectum quam mihi qui sum verus ab illis quanta sit vis graminum. Neve ne-

duobus V. Farnes. Caprean. et Aldin. In alio V. quid unus equorum.—3 Vulg. scribitur bubus pro bubus.—4 In uno V. E. liquidarum cult.—5 Berolin. mæn. Rethi.—6 Pro Navifragumque in vetustis Naufragumque; ut tamen quadrisyllabum sit; veluti et id Virgilianum, 'Naufragum Scylacæum.'—7 Heins. suadet terti pro tenet.—8 Duo Codd. et Politiani man. forti T. Leid. mendo. Dein lapsus Heins. recepit ex pr. Pal. et V. et Bas. et R. et Erfurt. Arund. Cant. et multis aliis; vulg. vectus.—10 Med. tert. Fl. et N. C. vanarum pl.—12 In quibusdam Codd. mei pro Dei.—13 Quinque libri mod. dignior esse: multi dignus amore, et unus honore.—15 In Berolin. mihi. cognocius, qui scribitur.

NOTÆ

Vulcano exercuerunt, Jovis præsertim fabricandis fulminibus intenti.

3 *Debentia*] Quia nunquam aratro subacta.

4 *Euboicus*] Glaucus Anthedonius, scil. de quo supra, qui Deus factus marinus maria natando sulcabat.

5 *Rhegi*] Rhegium urbs est in extremis finibus Calabriæ, qua parte Sicilia ab Italia impetu maris distracta dicitur: unde et Græce nomen istud habuit.

6 *Fretum*] Siculum dicit, propter æstus violentiam atque angustias maris, scopulos, itemque ventorum impetum, maxime naufragum.

7 *Ausonia*] Quam ab Ausonibus populis Italiam esse supra diximus.

8 *Tyrrhena*] Tyrrhenum et Tuscum, dicitur mare quod Italiæ maximam partem a latere meridionali alluit,

14 *Titani*] Vocativus est Græcus: Titanis, namque fuit Circe, Solis Titanis filia.

Neve mei non nota tibi sit causa furoris ;
 Littore in Italico, Messania moenia contra,
 Scylla mihi visa est. Pudor est promissa, procesque,
 Blanditiasque meas, contemtaque verba referre.
 At tu, sive aliquid regni est in carmine ; carmen 20
 Ore move sacro : sive expugnacior herba est ;
 Utere tentatis operosæ viribus herbæ.
 Nec medeare mihi, sanesque hæc vulnera mando :
 Fineque nil opus est : partem ferat illa caloris.
 At Circe (neque enim flammis habet aptius ulla 25
 Talibus ingenium ; seu causa est hujus in ipsa ;
 Seu Venus indicio facit hoc offensa paterno ;)
 Talia verba refert : Melius sequerere volentem,
 Optantemque eadem, parilique cupidine captam.
 Dignus eras : ultro poteras certeque rogari : 30

*scias causam mei amoris, Scylla conspecta est a me in littore Italico ex adverso muro-
 rum Messeniorum. Me pudet narrare pollicitationes, et preces, et mea lenocinia, et
 dicta neglecta. At tu, seu est aliqua potentia in incantationibus, profer incanta-
 menti ore sacro : sive grumen est efficacius, utere viribus probatis graminis efficacis.
 Neque hortor ut mihi remedium admoveas, aut consolides has plagas : nam finem
 non quero : illi sit pars æqua amoris. At Circe (neque enim ulla prædita est
 animo promptiore ad ignes hujus generis, seu causa istius rei est in ipsa, seu Venus læsa
 indicio paterno hoc præbet) reddit talia verba : Sapientius amaveris cupientem,
 atque quærentem eadem, et irretitam simili amore. Meritus eras : atque certe*

*****

Monet Heins. qui sim legendum.—16 Zinzerl. Promuls. Crit. cap. 21. legit
 nec pro non. In uno V. caus. doloris.—17 Sex libri in Italio, M. Multi etiam
 Messenia ; et quinque littora contr. quam repetitionem elegantem Burm. judi-
 cat.—20 Aliquid ex Cant. sec. Pal. et quinque aliis pro vulg. aliquod recepit
 Heins. Conj. etiam At tibi.—21 Quidam expugnantior ; vel expugnator ; Leid.
 etiam oppugnatior : Cant. et tres alii hoc pugnacior.—24 In uno Ciofan. et
 Cælest. Hoc mihi nil opus est ; multi Fine opus est nullo : S. Marci et unus Bo-
 non. Et neque nil opus est : multi etiam, Hoc mihi nil opus est : duo, sic mihi :
 alii, Fine nihil opus est : Fineque opus nullo : Thuan. Sive opus est. nullo. Heins.
 conj. Hac ope nil opus est. V. et unus Bas. Sic mihi nil opus est. Gron. hoc
 quoque nil opus est. Burm. conj. sic quoque nil opis est. Deinde Cælest. et
 unus V. ill. doloris.—25 Multi Codd. hab. altius ull.—26 In uno V. ejus pro
 hujus.—28 Barb. sequer. sequentem ; et Fl. S. Marci ridentem.—30 In uno
 V. Ut poteris ultroque potes certeque rog. in uno Mor. D. e. certeque potes ul-

NOTE

24 *Illa*] Scylla, scilicet ; quam pari
 amore correptam cupit Glaucus.

25 *Aptius*] Ut satis superque con-
 stet insignem fuisse meretricem.

27 *Indicio*] Solem vidimus antea
 Circes patrem, qui Veneris cum Mar-
 te adulterium deprehendit, atque in-
 super Vulcano indicavit.

Et, si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
 Neu dubites, absitque tuæ fiducia formæ :
 En ego, cum Dea sim, nitidi cum filia Solis,
 Carmine cum tantum, tantum cum gramine possim ;
 Ut tua sim, voveo. Spernentem sperne : sequenti 35
 Redde vices : unoque duos ulciscere facto.
 Talia tentanti, Prius, inquit, in æquore frondes,
 Glaucus, et in summis nascentur montibus algæ ;
 Sospite quam Scylla nostri mutantur amores.
 Indignata Dea est : et lædere quatenus ipsum 40
 Non poterat, nec vellet amans ; irascitur illi,
 Quæ sibi prælata est : Venerisque offensa repulsa,
 Protinus horrendis infamia pabula succis
 Conterit, et tritis Hecateia carmina miscet :

poteras rogari: et si spem induleris, mihi fidem habe, sponte rogaberis. Neve sis incertus, aut diffidas de tua elegantia, ecce ego, cum Dea sim, cum filia splendidi Solis, cum tantum valeam incantamenti, cum tantum herbis, percipio tuam esse. Contemne negligentem: par pari refer amanti, atque vindica duas uno facto. Glaucus respondet talia conanti, Ante rami crescent in mari, et algæ in excelsis collibus, quam nostri amores mutantur Scylla incolumi. Dea irata est; et siquidem non poterat ipsum offendere, neque amans id cuperet, odium exercet in illam quæ sibi præposita est: atque læsa repulsa Veneris continuo terit herbas damnatas succis abhorrendis: et addit contritis incantationes Hecateias: et sumit pillos

trog. rog. unus Bas. certe poteras ultroque rog. Potius pro poteras in quibusdam; et in aliis certoque. In pr. Pal. certoque rigori. Denique Heins. vs. sic constituere volebat, Dignus eras, poterasque ultro (mihi crede) rog. Burm. sic, Dignus eras: ultro poteras, per teque rog.—32 Neu dubit. meliores; alii ne. Absitque etiam Thuan. pr. Erfurt. et Mor. et septem alii; at nonnulli edidere adsitque; Heins. conj. absitve.—33 In Cælest. nitid. quoque fil.—34 Omnes libri scripti tant. quantum quoque gram.: at Sprotianus quantum eum; unde Heins. tantum cum. In tert. etiam Med. et quinque aliis quoque omiss.—36 Pro vulg. duas ex V. et quinque aliis Burm. recepit duos; quia prævalere debet genus masculinum. Heins. quoque malebat ulc. pacto, ut pactum nuptiale intelligatur.—37 Bas. Tal. captantia, P. quod placet Burm.—43. 44 Heidelb. sic habet Prot. horr. infamia gramina miscet, omissis mediis. Unus Mor. Prot. infestis inf. Pro pabula multi gramina; et Bernegg. pocula. Heins. sic volebat, Prot. horrendos, infamia pabula, succos. Multi etiam Codd.

NOTE

36 *Redde vices*] Me pariter redama.
Duos] Vulgo duas: i. e. Scyllam, quæ
 amanti non respondebat, deserendo;
 Circem, quæ opem denegabat, spem
 illi injiciendo amoris, ut eo torqueretur.

retur.
 38 *Algæ*] Quæ herba est nullius
 valoris, maris ejectamentum.
 44 *Hecateia*] Incantamenta ab Hecate matre accepta.

Cœrulaque induitur velamina : perque ferarum 45
 Agmen adulantum media procedit ab aula :
 Oppositamque petens contra Zancleia saxa
 Rhegion ingreditur, ferventes æstibus undas :
 In quibus, ut solida, ponit vestigia, ripa ;
 Summaque decurrit pedibus super æquora siccis. 50
 Parvus erat gurgēs, curvos sinuatus in arcus,
 Grata quies Scyllæ : quo se referebat ab æstu
 Et maris et cœli, medio cum plurimus orbe
 Sol erat, et minimas a vertice fecerat umbras :
 Hunc Dea prævitiat, portentiferisque venenis 55
 Inquinat : huic fusos latices radice nocenti
 Spargit : et obscurum verborum ambage novorum
 Ter novies carmen magico demurmurat ore.
 Scylla venit ; mediaque tenuis descenderat alvo ;
 Cum sua fœdari latrantibus inguina monstribus 60

amictus ; et egreditur ex media regia per turbam ferarum adblandientium : et tendens Rhegium obversum petris Zancleis intrat aquas agitata æstibus ; in quibus firmat pedes tanquam in duro littore, et fertur super ultima maria siccis plantis. Exiguus erat gurgēs curvatus in arcus tensos, acceptum otium Scyllæ ; quo se recipiebat a furore maris et caloris, cum Sol erat intensus in medio cœlo, et signabat brevissimas umbras a capite. Dea ante inficit hunc gurgitem, atque fœdat venenis monstriferis : in hunc immittit succos expressos ex radicibus noxiis ; et demurmurat ter novies ore magico incantamentum obscurum ambitu vocum inauditarum. Scylla adest, atque progressa erat usque ad medium ventrem, cum videt sua inguina dede-

*Hecat. gramina.—47 Oppositamq. ex duobus Bonon. vulg. Oppositumq.—48 Alii ferventesque.—49 Unus V. et Cælest. posuit pro ponit : Fr. etiam et Cod. Spro-
 tii posuit vestig. ripa.—51 Thysii Cod. Paucus er. Pro curvos Bas. et A. parvos,
 unde Heins. patulos. Certe offendit Burm. ille sonus, parvus gurgēs curvos.
 Deinde duo Med. falcatus ; eleganter, iudice Burm.—52 Berolin. se recreabat
 ab.—53 Duo Med. Et m. et Solis, med. Deinde duo Codd. plur. orbi, scil. ut
 'medius orbis' sit meridialis pars orbis, non solis orbis.—54 Bas. a tergore fec.
 —55 Alii portentificisque.—56 Vulg. hic pro huic, quod est ex conj. Heins. pr.
 Mor. et pr. Bonon. hic ; Thysii hac ; unus Gron. et alii hinc. Deinde fusos etiam
 vulg. legitur, et extat quoque in tert. Bonon. altero Hamburg. et pr. Gron.
 et plurimis aliis ; multi pressos ; et S. Marci fusi. Berolin. habet hic, fontis lati-
 cem. Mox Leid. unus rad. recenti.—57 Urbin. et duo alii et obscura verb.—58
 Voss. et Arg. mag. Dea murmurat ; alius dum murmurat.—59 In uno Ciofan.
 pentumq. subit media tenuis alvo : Gron. et tres alii mediamq. tenuis descendit in
 alvum ; et quatuor cum Heideib. ad alvum.—60 In uno Bas. latr. ing. raucis ;*

NOTÆ

- 45 Cœrula] Pro nigris videntur 56 Fusos] Succos dicit ex venena-
 posita. tis herbis expressos.
 53 Cœli] Cum Solis ardor inten- 60 Monstribus] Canibus, scilicet, at-
 sissimus eat æstare etiam dicitur. que lupis. 3
 Delph. et Var. Clas. Ovid. 5 L

Aspiciat: ac primo non credens corporis illas
 Esse sui partes, refugitque, abigitque, timetque
 Ora proterva canum. Sed quos fugit, attrahit una.
 Et corpus quærens femorum, crurumque, pedumque,
 Cerbereos rictus pro partibus invenit illis.
 Statque canum rabies: subjectaque terga ferarum
 Inguinibus truncis, uteroque extante, cohærent.

65

FAB. II. Eadem in Saxum.

Docet eandem Scyllam transformatam esse in saxum, ne Æneæ, naviganti
 in Italiam, nocere posset.

FLEVIT amans Glaucus: nimiumque hostiliter usæ
 Viribus herbarum fugit connubia Circes.
 Scylla loco mansit: cumque est data copia primaum,

70

corari monstria latrantibus: et primo non putans eas esse partes sui corporis, et vitat, et repellit, et metuit rictus perversas canum. Verum secum rapit quos vitat: atque lustrans corpus femorum et tibiæ et pedum, reperit ora canum loco illarum partium. Atque manet canum rabies; et terga subdita ferarum junguntur inguinibus mutilatis atque ventri prominenti.

11. *Glaucus amans lacrymatuſ est, atque vitavit conjugium Circes usæ nimis hostilem viribus herbarum. Scylla ibi mansit; et cum primum occasio oblata est pri-*

scil. 'latrantes' pro canibus.—61 Berolin. cred. non.—63 Duo vett. sed quas fug. Schepper. corr. quæ fug. attr. ora. Nonnulli etiam abstrahit.—64 Tres scripti Et partes quær.—66 Pr. Gron. Stantque: Heins. conj. Statq. canum rabie.—67 Vulg. extant. coërcet; Cant. et unus Voss. coërcent: unus Pat. et I. cohæret: Heins. corr. cohærent; atque ita alter Hamburg. et Fr. Sed totus, locus mendi suspectus et Heinsio et Bothio; et ille quidem ex Berolin. sic emendat: invenit illis, Atque canum rabiem, subjectaq. t. f. I. t. u. e. coërcet; i. e. continet, ut Æn. III. 424. 'At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,'

NOTE

65 *Cerbereos*] Cerberi Inferorum canis similes.

: 67 *Truncis*] Quia in canes fuerunt mutata. Qua ex re, quid denique hominibus turpis voluptas afferat, quæ per Circen est intelligenda, quivis possit cognoscere. Quanquam paulo aliter alii hujus fabulæ sensum expiscari conantur.

68 *Flevit*] Quod fere illis evenit qui incaute ab obviis quibusque amicis consilium vel auxilium petunt: namque rarissimis contingit veros atque fideles, hac tempestate præsertim, nancisci.

69 *Circes*] Quam Scylla Ulyssis amore teneri resciverat: sibi namque invicem insidiantur inimici.

In Circes odium sociis spoliavit Ulixen.
 Mox eadem Teucras fuerat mensura carinas,
 Ni prius in scopulum, qui nunc quoque saxeus extat,
 Transformata foret: scopulum quoque navita vitat.

FAB. III. Cercopes in Simias.

CERCOPES propter fraudem scelusque, quia boni semper insidiatores fuerunt, perosi ab Jove, ut, qualem animum habuissent, talem et speciem post obitum indicarent, in simias conversi sunt. Itaque Inarimen Prochytenque insulas proximas, quas hi incoluerant, nomine suo Pithecasas vocavit.

HANC ubi Trojanæ remis avidamque Charybdin 75
 Evicere rates; cum jam prope littus adessent
 Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.
 Excipit Ænean illic animoque domoque,

ravit Ulyssem comitibus in odium Circes. Brevi eadem fuerat perditura naves Trojanas, nisi ante mutata fuisset in scopulum, qui nunc quoque saxeus eminet: nauta etiam effugit scopulum.

III. Postquam naves Trojanæ remis effugerunt hanc, atque rapacem Charybdin; cum jam pæne appulissent ad littus Italum, revehuntur vento ad littora Africa. Dido Sidonia, non æquo animo passura divortium viri Trojani, illic accipit mente

&c.—68 Unns Heins. *nimumq. viriliter*; A. *utiliter*.—71 Alii *Ulixem*.—72 Fr. et quidam alii *Moxque ead.*—73. 74 In Arg. hoc ordine hæc legentur: *Ni pr. i. s. (scopulum q. n. vitat) Transf. foret; qui nunc q. s. extat.* In duobus V. Johan. Heidelb. et Cælest. *foret; saxum quoq.*—75. *Hanc* Heinsius dedit ex melioribus; alii *Hunc*.—76 Sixii Cod. *Evasere rat.*—77 Unus Med. *vent. rapiuntur ad.*—79 *Discidium* in omnibus vett. legi.

NOTÆ

71 *Spoliavit*] Plurimos eorum in freto Sicælo amisisse Ulyssem scripsit Homerus in *Odysea*.

72 *Teucras*] Æneæ, qui per fretum Siculum iter habebat.

74 *Scopulum*] Inde nata fabula, quod procul visentibus promontorium appareat ex parte Italiæ specie mulieris; ad cujus radices aqua, æstu atque ventorum impetu allisa, latrantium canum voces reddere videatur.

75 *Avidam*] Quia a latere Siciliæ mare vorticosum ex repulsa atque

collisione fluctuum quæ in oppositos scopulos Italiæ per vim ventorum irruperunt: quo efficitur ut naves illæ transeuntes trahi videantur, quæ æstu abripiuntur.

77 *Libycas*] Africanas. In Africam nempe tempestate delatus, ad Didonem Æneas pervenit: quod fusc persecutus est Maro.

78 *Excipit*] Scilicet illum excepit quæ nondum nata, atque post 286. annos in lucem edita Æneæ errores describit Poëta, ut commode

Non bene discidium Phrygii latura mariti,
 Sidonis : inque pyra, sacri sub imagine facta, 80
 Incubuit ferro ; deceptaque decipit omnes.
 Rursus arenosæ fugiens nova mœnia terræ,
 Ad sedemque Erycis, fidumque relatus Acesten,
 Sacrificat, tumulumque sui genitoris honorat.
 Quasque rates Iris Junonia pænè cremarat, 85
 Solvit : et Hippotadæ regnum, terrasque calenti
 Sulfure fumantes, Acheloiadumque relinquit

et hospitio Ænean : atque sese injectit in ense super rogo structo sub specie sacri ; et elusa omnes elusit. Rursus vitans recentes muros terræ arenosæ, et reiectus ad sedes Erycis et fidelem Acesten, sacrum facit, atque veneratur sepulcrum sui patris : et solvit naves quas Iris Junonia prope cremaverat : atque præterit regnum Hippotadæ, et terras fumantes sulfure calido, et cautes Sirenum Acheloidum : et navis

testatur Ciofan. vulg. tamen dissidium.—80 Unus Leld. *imag. ficti*.—81 Octo libri *Incumbit ferr. duo Succubuit ; et gladio Politian. et unus Heins. et A.*—83 *Sedemq.* ex S. Marci et quatuor aliis profert Heins. et unus *sedesque* : vulg. *sedes*. Unus V. etiam *sedes Circes*.—87 Unus Med. *Sulf. flammantes*. Alii

NOTÆ

ad Pitheculosam insulam descendat, atque Cercopum metamorphosim deseribat.

79 *Non bene*] Namque Ænea profecto sese ipsa Dido amoris impatentia jugulavit.

80 *Sidonis*] Dido, Sidone oriunda. *Sacri*] Quod pluribus persequitur Maro Æn. iv.

81 *Decepta*] Ab Ænea, qui spem fecerat firmarum nuptiarum.

Decipit] Neminem namque, nequidem Annam sororem, fecit suæ necis consciam : ‘ Non tamen Anna novis prætexere funera sacris Germanam credit, nec tantos mente furores Concipit.’ Virgil.

82 *Arenosæ*] Libycæ, scil. de qua Iarbas apud Virgilium, de Didone loquens : ‘ cui littus arandum Deditus.’

83 *Erycis*] Qui mons est Siciliæ, ab Eryce Veneris filio ibi sepulto sic dictus, nisi Etymologia est Punica.

Acesten] Qui Trojano a sanguine cretus, per Egestam matrem, atque Segestæ imperium tenens, quam ipse condiderat, benignissime antea hospitio Æneam exceperat.

84 *Tumulum*] Namque patri in Sicilia sepulto Æneas anniversarium sacrum instituerat ; in ejus etiam honorem ludos Trojani celebrarunt : ut prolixè a Marone hæc omnia narrantur.

85 *Iris*] Quæ Janonis nuntia matribus Trojanis suasit, ut ignem navibus injicerent, ne ulterius posset Æneas progredi, aut in Latio ‘ Romanam condere gentem.’

86 *Hippotadæ*] Æolus est, Hippotæ Trojani filius, qui optimus Princeps, atque Astronomiæ peritissimus, in Æoliis insulis imperavit, quæ inter Siciliam atque Italiam jacent, alio nomine dictæ Vulcaniæ.

Terras] Vulcani insulas dicit.

87 *Acheloiadum*] Sirenes, quas jam

Sirenum scopulos : orbataque præsiede pinus
 Inarimen, Prochytenque legit, sterilique locatas
 Colle Pithecusas, habitantum nomine dictas. 90
 Quippe Deum genitor fraudem et perjuriam quondam
 Cercopum exosus, gentisque admissa dolosæ,
 In deformem viros animal mutavit: ut idem
 Dissimiles homini possent, similesque videri.
 Membraque contraxit, naresque a fronte resimas 95
 Contudit, et rugis peraravit anilibus ora.
 Totaque velatos flaventi corpora villo
 Misit in has sedes. Nec non prius abstulit usum
 Verborum, et natæ dira in perjuriam linguæ.
 Posse queri tantum rauco stridore relinquit. 100

spoliata nauclero stringit Inarimen, et Prochyten, et Pithecusas positas in monte infœcundo, appellatas nomine incolentium. Namque pater Deorum, perosus dolos, et perjuriam, et facinorosa nationis fraudulentæ veterum Cercopum, transformavit homines in turpe animal; ut iidem possent videri similes atque dissimiles homini: atque coarctavit artus, et depressit nasum retusum a fronte, et signavit vultus rugis anilibus: et misit in has sedes habentes totum corpus tectum pilis sulfureis: quin etiam antea ademittit usum vocis, et linguæ factæ ad execranda perjuriam. Permittit tantum posse conqueri rauco stridore.

scribunt *Acheloidumq.*—89 Tert. Med. *Inque arimen.*—94 Duo libri *Dissimilesque*; et unus R. *hominis.*—95. 96 Vulg. *front. remissas Contulit.* Salmasius ad Solinum p. 68. legit *resimas*; recte, iudice Heins. pr. Bas. et sex alii *reulsas*; alii quatuor *retusas*. Vett. plurimi habent *Contudit*; unus etiam liber

NOTÆ

toties vidimus, Acheloides a patre Acheloo dictæ sunt: quarum descriptionem vide Metam. v. 552. Tres fuerunt, Parthenope, Lysia, et Leucosia; quæ in Sirenis saxi, seu Pæstani sinus insulis, sedem habuerunt.

88 *Præsiede*] Palinuro, scil. quem Somnus Deus 'cum puppis parte revulsa, Cumque gubernaculo, liquidas projecit in undas,' ut habet Virgil. priusquam Sirenum scopulos esset prætervectus.

89 *Inarimen*] Insula est contra Campaniam, quæ et Ænaria atque Ischia dicta.

Prochyten] Alia est insula, a præcedenti terræ motu divulsa; unde

et nomen habuit: *πρόχτυς* namque est *profundo*.

90 *Pithecusas*] Quæ urbs est in Pithecusa insula supra Neapolim ad occasum; a simiis, qui Græcis *πίθηκοι* dicuntur, sic appellata.

92 *Cercopum*] Candulus atque Atlas, inquit Suidas, fratres fraudulentissimi fuerunt, qui propter scelestos mores, Jovem ipsum ausi etiam decipere, Cercopes, hoc est Deceptores, dicti sunt.

100 *Posse queri*] Jove nihil opus est ad pœnas facinorosis hominibus irrogandas. Ipsum crimen per sese non dedecorat modo naturam, sed insuper in certissimum exitium de-

FAB. IV. Sibylla in Vocem.

APOLLO, Jovis et Latonæ filius, Sibyllam Glauci filiam cum diligeret, pro concubitu optandi veniam tribuit. At illa in longum victura tempus, spatians in littore, hausto pugno arenæ, petit tot annorum spatium, quot partes ejus dinumerare posset. Igitur præstata fide ad tempus, senectute dilapso corpore, relicta est vox, quæ Sibyllam indicaret. Deus vero voluisset morari eam in eo munere : sed illa neglexit Dei voluntatem.

HAS ubi præteriit, et Parthenopeia dextra
 Mœnia deseruit; læva de parte canori
 Æolidæ tumulum, et loca foeta palustribus ulvis
 Littora Cumarum, vivacisque antra Sibyllæ
 Intrat : et, ut manes adeat per Averna paternos, 103
 Orat. At illa diu vultus tellure moratos
 Erexit : tandemque Deo furibunda recepto,

IV. *Postquam has reliquit, atque præteriit a dextra muros Parthenopeios, adit a parte sinistra sepulcrum Æolidæ tubicinis, et littora Cumarum, loca consita ulvis palustribus, atque speluncas vivacis Sibyllæ; et precatur ut veniat ad Manes paternos per Averna. At illa sustulit oculos diu affixos terræ; et denique turbata Deo*

Contrahit.—100 Pr. Pal. et tres alii *relinquit*; vulg. *reliquit*.—103 Cod. Menard. *loc. fœda palustr.* Dein *ulvis* Heins. dedit ex pr. Gron. Norico, Bernegg. pro var. lect. Bersm. et aliis, pro vulg. *undis*. Duo *paludibus* *udis*.—105 Quidam *ut vel ad M. veniat*.—106 *Vullus...moratos* Heins. profert ex Thuan. O. sec. Pal. quart.

NOTÆ

honestatam trahit. Quod maxime perfidis adulatoribus, simiis, aut hominum larvis, hypocritis, esset perpendendum.

101 *Parthenopeia*] Neapolis est, a Parthenope Sirene ibi sepulta sic dicta.

103 *Æolidæ*] Misenum dicit, Æoli filium; 'quo non præstantior alter Ære ciere viros, Martemque accendere cantu : ' ut cecinit Virg. *Æn.* vi.

Ulvis] Stagnorum est alga, herba nullius usus.

104 *Vivacis*] Quamobrem, postea dicitur.

Sibyllæ] Cumæam dicit, quæ inter decem a Lactantio recensitas, novem

oraculorum voluminibus quæ Tarquinio Prisco obtulit, maxime celebris. Quanquam eorum omnium vanitatem prolixè Blondellus aliique viri magni coarguerunt.

105 *Averna*] Avernus, in singul. seu Averna, in plur. lacus fuit non longe a Puteolano Campaniæ sinu, profundissimus, cinctus olim inaccessis sylvis atque præruptis collibus : qua ex re, cumque insuper totus ille terræ tractus cavernosus, sulfure atque bitumine abundans esset, maxime factum ut Latini poëtæ hac etiam in Inferos descensum patere scripserint.

107 *Deo*] Apolline, scilicet.

Magna petis, dixit, vir factis maxime, cujus
 Dexterâ per ferrum, pietas spectata per ignes.
 Pone tamen, Trojane, metum : potiere petitis ; 110
 Elysiasque domos, et regna novissima mundi
 Me duce cognoscas, simulacraque cara parentis.
 Invia virtuti nulla est via. Dixit : et auro
 Fulgentem ramum sylva Junonis Avernæ.
 Monstravit, jussitque suo divellere trunco. 115
 Paruit Æneas : et formidabilis Orci
 Vidit opes, atavosque suos, umbramque senilem
 Magnanimi Anchisæ : didicit quoque jura locorum ;

*admisso, Ingentia poscis, inquit, vir clarissime facinoribus, cujus dextra cognita per
 ense, pietas per flammus. Omitte tamen timorem, Trojane ; frueris votis, et me
 duce vises sedes Elysias, et regna ultima mundi, et dilectam imaginem genitoris.
 Nulla est via inaccessa virtuti. Dixit : atque ostendit ramum in sylva Dea Infero-
 rum splendentem auro, et imperavit deripere suo stipite. Æneas obsecutus est, et
 intuitus est divitias tremendi Plutonis, et majores suos, et Manes veteres generosi*

Med. et octo aliis ; vulg. *vultum...moratum*.—109 Pr. Gron. Berolin. et alii
 per ignem.—112 Fr. et Sprotii *simulacraq. vana par. unus liber vera* ; alter
 Strozze *magna*.—114 Berolin. *ram. in sylv.*—115 Multi, *detellere*. Sed Barm.
 prætulit *divellere*, quia ab arbore discerpitur et dilaceratur ramus. *Devellere*
 vero est, depilare, vellere.—116 Unus Pat. *Annuit Æn.* Deinde Schepper.
 corr. *formidabilis Orco Cernit avos*.—117 In Cælest. *vultumq. senil.*—118

NOTE

111 *Elysias*] Elysium, Campi Ely-
 sii, aut Domus Elysia, sedes fuerunt
 beatorum apud Inferos, ex poetarum
 maxime atque Ethnicorum sententia :
 ubi omnis generis voluptatibus securi
 post mortem fruerentur.

Novissima] Quæ infra Cælum, quod
 Jovi, atque Aquas, quæ Neptuno,
 Plutoni tertio illorum fratri obtige-
 runt.

114 *Ramum*] Credenti atque vo-
 lenti omnia equidem sunt prona :
 'Invia virtuti nulla est via,' veris-
 sime dixit Sibylla. At enim, seu per
 virtutem fidem, sapientiam, aut veri-
 tatem ipsam intelligas, nulla earum
 in homine, sine præsentissimo Dei
 numine, quod per ramum Junonis in-
 telligas, potest consistere. Ceterum

haud equidem scio, annon arcana
 quædam naturæ mysteria hic attin-
 gat Poëta.

Sylva] Quæ Proserpinæ Inferorum
 reginæ sacra.

115 *Divellere*] Utinam vero nostris
 hominibus liberet etiam sua fide suum
 parare verum Deum ; quem non alia
 re magis contemnunt, quam quod pro
 libitu quovis tempore jam diu para-
 tum credunt.

116 *Orci*] Plutonem dicit, qui di-
 versis de causis diversa etiam habuit
 nomina, quæ passim ex Lexicis licet
 cognoscere.

117 *Opes*] Divitiarum namque Deus
 est Plutus.

118 *Jura*] Quique adeo hic aut illic
 essent, plecterentur, aut oblectareu-

Quæque novis essent adeunda pericula bellis.
 Inde ferens lassos averso tramite passus, 120
 Cum duce Cumæa fallit sermone laborem.
 Dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit,
 Seu Dea tu præsens, seu Dis gratissima, dixit,
 Numinis instar eris semper mihi; meque fatebor
 Muneris esse tui; quæ me loca mortis adire, 125
 Quæ loca me visæ voluisti evadere mortis.
 Pro quibus ærias meritis evectus ad auras
 Templâ tibi statuam, tribuam tibi thuris honorem.
 Respicit hunc vates, et suspiratibus haustis,
 Nec Dea sum, dixit; nec sacri thuris honore 130
 Humanum dignare caput. Neu nescius erres;
 Lux æterna mihi, carituraque fine dabatur,
 Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.

Anchisæ: edoctus est etiam jura locorum, et quæ discrimina essent subeunda novis bellis. Inde regrediens aversa via cum duce Cumæa defessus decipit laborem colloquio. Et dum iter facit tremendum per obscuram lucem, Seu, inquit, tu Dea propitia, seu Dis dilectissima, eris semper mihi tanquam Dea: et agnoscam me vivere ex tuo beneficio, quæ voluisti me visere sedes mortis, quæ voluisti me effugere sedes conspectæ mortis. Pro quibus beneficiis sublatus ad oras superas tibi ponam delubra, tibi præbebo cultum thuris. Sibylla respicit hunc, et suspiriis ex imo pectore ductis, Neque, inquit, Dea sum: neque honora caput humanum sacro thure. Neve peccos ignorans, vita æterna mihi præbebatur sine fine, si mea virginitas fuisset per-

Cant. sec. Pal. pr. Mor. et septem alii *didic.* quæ jur. unde Heins. conj. *didicitque et jura.*—121 Heidelberg. *duc. Cumarum mollit serm.* plurimi etiam vett. *mollit.*—122 Heins. ex vett. Codd. præfert *opac. silentia carp.* Bntm. vero vulg. retinendum putat.—125 Plurimi vett. *Munus habere tuum.*—126 Pr. V. et tert. Med. *evad. noctis.*—127 Berolin. quib. *Æneas mor.* Mox unus *mer. provectus; advectus* quinque; *ejectus* duo; *erectus* totidem; *rejectus* unus; *projectus* alius; *ereptus* Sprotii; *devectus* Arg. *allectus* N. Alii etiam *in auras.*—128 Ex Codd. Heins. dedit *honorem;* vulg. *honores.*—129 Bernegg. et pr. Gron. *Increpat hunc.* Mox Med. et quatuor alii *et respirantibus haustis,* et duo *auris: sex suspirantibus.*—130 Berolin. *Non D.*—131 Neu ex scriptis Heins. dedit pro vulg. *ne.*—133 Quatuor scripti *P. placuisset am.*—134 Be-

NOTÆ

tur, &c. quæ fuse persequitur Virgil.
 Æn. vi.

119 *Novis*] Quæ adversus Turnum
 præsertim gessit Æneas.

120 *Averso*] Cum rursus ad supé-
 ras auras Æneas atque Sibylla redi-
 rent.

122 *Crepuscula*] Id est, per lucem
 dubiam, qualem decet esse apud In-
 feros.

132 *Lux*] Vita; quam quidem cas-
 titatis dispendio noluit Sibylla con-
 sequi.

Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumpere donis
 Me cupit: Elige, ait, virgo Cumæa, quid optes: 135
 Optatis potiere tuis. Ego pulveris hausti
 Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
 Tot mihi natales contingere vana rogavi.
 Excidit optarem juvenes quoque protinus annos.
 Hos tamen ille mihi dabat, æternamque juventam, 140
 Si Venerem paterer. Contemto munere Phœbi
 Innuba permaneo. Sed jam felicioior ætas
 Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus,
 Quæ patienda diu est. Nam jam mihi sæcula septem
 Acta vides: superest, numeros ut pulveris æquem, 145
 Ter centum messes, ter centum musta videre.
 Tempus erit, cum me de tanto corpore parvam
 Longa dies faciat: consumtaque membra senecta
 Ad minimum redigantur onus. Nec amata videbor,
 Nec placuisse Deo. Phœbus quoque forsitan ipse 150
 Vel non agnoscet, vel dilexisse negabit.

missa amanti. Quamdiu tamen hanc sperat, quamdiu optat me ante captare muneribus; Dispice, inquit, puella Cumæa, quid voveas, frueris tuis votis. Ego monstrans cumulum arenæ correptæ, insciens petivi tot mihi annos evenire, quot pulvis haberet atomos. Oblita sum covere etiam continuo annos juveniles. Ille tamen mihi offerebat atque juventutem illibatam si paterer concubitus. Permaneo cælebs, dono Apollinis neglecto. Verum jam anni latiores præterierunt; et tristis senectus venit passu tremulo; quæ diu est ferenda. Nam jam cernis mihi septem sæcula præterita: restat aspicere tercentum messes, et tercentum vindemias, ut impleam numerum glaræ. Dies erit, cum diuturnitas temporis reddat me exiguum de tanto corpore, et artus exhausti senectute redigantur ad minimum pondus: neque videbor dilecta, neque grata fuisse Deo. Apollo etiam ipse forte non cognoscet,

rolin. sperat et dum corrumpere.—135 Med. virg. Cumana, quid.—136 Hausti meliores scripti et editi; alii haustu.—137 Berolin. Ostendi cum. Et unus Med. ex melioribus quot haberent.—139 Vulg. Excid. ut peterem juv. unus etiam Heins. ex veteribus hunc peterem: Heins. autem placet optarem ex altero Hamburg. uno suo, et uno Leid.—145 Fl. S. Marci numero sub pulveris æquæ.—146 Unus Bas. must. videri.—147 Berolin. cum de tant. me, ut Bothius censet 'elegantiore positu verborum.'—148. 149 Faciat et redigantur pro vulg. faciet et redigentur Heins. dedit ex plurimis et optimis Codd.—151 O.

NOTE

139. *Excidit*] Neque cuiquam unquam satis compertum fuit, quid quisque optare debeat: ut satius sit id totum Deo concedere. 143 *Tremulo*] Immo maxime festino venit, sed tremula est ipsa senectus.

Usque adeo mutata ferar : nullique videnda,
Voce tamen noscar. Vocem mihi fata relinquent.

FAB. V. et VI. Socii Ulyssis in Feras. Iidem in Homines.

ÆNEAS, iter in Italiam tendens, ad Læstrygonas venit, ubi Macareus Neritius comes Ulixis apparuit, congressusque eos est comitatus. Itaque cum exposuisset Achæmenides apud Cyclopem quæ essent passi socii, similiter et ille quæ a Circe cum comite Eurylocho, qui potionem accepta in varias figuras commutati sunt: ac novissime Ulixes remedio Mercurii ibi venit, et socios recuperavit. Ex eo Circe junxit se ei in matrimonium. Monuitque Æneam, ne littoribus Circes accederet.

TALIA convexum per iter memorante Sibylla,
Sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem 155
Troius Æneas : sacrisque e more litatis,
Littora adit, nondum nutricis habentia nomen.
Hic quoque substiterat post tædia longa laborum
Neritius Macareus, comes experientis Ulixei.

vel inficiabitur me amasse. Usque adeo dicar mutata; neque cuiquam conspicienda, cognoscar tamen voce. Fata mihi relinquent vocem.

V. VI. Sibylla talia referente per tramitem arduum, Æneas Phrygius prodit in urbem Euboicam ex locis inferis: et sacrificiis feliciter absolutis secundum ritus, pervenit ad oras nondum habentes nomen nutricis. Macareus Neritius, socius perspicuis Ulyssis, hic etiam requieverat post longa tædia laborum; qui agnoscit

Med. et quindecim alii non cognoscat, vel.—153 Leid. unus fila relinq. et Thysii relinquunt; tres alii relinquunt.—155 Emergit ex melioribus; vulg. emer- sit.—156 Berolin. Troicus Æn. et alii ex pro e.—158 Bas. Hic ubi subst. alius His quoq. Duo etiam constiterat.—159 Hunc versum citat Priscian.

NOTÆ

153 Voce] Ut hinc sapientes viros consignatis scriptis immortales esse intelligas; quique suis consiliis superstitibus bene semper admoneant. Scirent vero omnes velim quid vox, veritas, aut sapientia sit ex sese sine omni ambitionis et stoliditatis humane fucio!

154 Convexum] Ascensu arduum.

155 Euboicam] Cumas, Chalcidensium coloniam: Chalcis enim Eubœæ fuit civitas.

Stygiis] Inferis: a Styge Inferorum palude, 'Dii cujus jurare timent et fallere numen.'

156 Litatis] Feliciter peractis.

157 Nutricis] Caietæ; quæ ibi sepulta promontorio atque urbi nomen dedit, in ea Neapolitani regni parte quæ hodie Terra di Lavoro dicitur. Quanquam aliunde alii nominis istius rationem deducunt.

159 Neritius] Ithacensis: fuit namque Neritus mous Ithacæ Ulyssis pa-

Desertum quondam mediis qui rupibus Ætnæ 160
 Noscit Achæmeniden : improvisoque repertum
 Vivere miratus, Qui te casusve, Deusve,
 Servat, Achæmenide ? cur, inquit, barbara Graium
 Prora vehit ? petitur vestræ quæ terra carinæ ?
 Talia quærenti jam non hirsutus amictu, 165
 Jam suus, et spinis conserto tegmine nullis,
 Fatur Achæmenides : Iterum Polyphemon, et illos
 Aspiciam fluidos humano sanguine rictus ;
 Hac mihi si potior domus est Ithaceque carina ;
 Si minus Ænean veneror genitore, nec unquam 170
 Esse satis potero, præstem licet omnia, gratus.

*Achæmeniden olim destitutum in mediis cautibus Ætnæ : et stupens quod ex impro-
 viso repertus in vivis esset, Quæ fortuna, inquit, vel quis Deus te custodit, Achæ-
 menide ? quoniam navi Phrygia habet Græcum ? quæ tellus quæritur vestra
 navi ? Achæmenides nunc non hispidus vestitu, nunc suus, et vestibus nullis spinis
 obstitis, talia refert petenti : Videam denuo Polyphemum, atque illud os madens
 sanguine humano, si Ithaca est mihi carior domus hac navi, si minus honore Ænean
 quam patrem : neque unquam potero esse satis memor, quamvis faciam omnia. Ille*

lib. v. p. 723. qui habet *Machareus* ; et *Ulixæi* scribendum esse, docet, pro
 vulg. *Ulixæi*.—160 Vulg. in *rupibus* ; alii *e rup.*—162 Qui ex Codd. Heins.
 dedit ; alii *Quis*. Burm. ad notulam suam provocat Phædr. Fab. i. 13. 6.
 ubi exemplis ostendit, veteres certos fuisse elegantiae suæ, et ubi *qui*,
 ubi *quis* præstaret, usu fuisse doctos, licet nos sæpe in his fluctuemus.—
 164 Unus Heins. *trahit* pro *vehit*.—165 Tert. Med. *hirs. amictus* : Heins. male-
 bat *amictum*.—166 *Conserto* plurimi Codd. et ab Heins. et Burm. probatum ;
 vulg. *concreto* : præterea Thuan. et unus Mor. *consuto* ; unus Heins. *contento* ;
 alter Erfurt. *conjecto* ; tert. Bonon. *consperto*, et emend. *consepto*, quomodo et
 unus Arg. Urbin. et pr. Bonon. *consertus*.—169 Hunc vs. sic e Nanger. et
 Gron. restituit Heins. cum antea legeretur, *Hæc mihi ni*. Heins. suadet
 etiam *Ithacæa carina*.—170 Alii *Æneam*.—172 Pr. Bonon. habet *Solemque. et si-*

NOTÆ

triæ. Hujus autem Macarei melius
 ab ipso postmodum nosces historiam.

Experientis] ' Qui domitor Trojæ,
 multorum providus umbes Et mores
 hominum inspexit, latumque per æ-
 quor, Dum sibi, dum sociis reditum
 parat, aspera multa Pertulit, adver-
 sis rerum immersabilis undis.' Horat.

161 *Achæmeniden*] Ulyssis socins,
 Polyphemi Cyclopi timore in Sicilia
 ab Ulyssæ relictus, qui mox casus
 suos Macareo petenti narrabit.

163 *Barbara*] Trojana, scilicet. Ce-
 teros enim Græci barbaros vocitare
 solebant.

165 *Hirsutus*] Qualem optime de-
 scribit Maro : quem vide.

166 *Suus*] Cum antea Polyphemi
 potius mactanda victima sibi videre-
 tur.

Nullis] Cum prius lacera ex spinis
 hispida per dumos latitantis vestis
 esset.

169 *Hæc*] Qua nunc vehor Æneæ.

Quod loquor, et spiro, cœlumque, et sidera Solis
 Respici, (possimne ingratus et immemor esse?)
 Ille dedit. Quod non anima hæc Cyclopi in ora
 Venit: et ut lumen jam nunc vitale relinquam, 175
 Aut tumulo, aut certe non illa condar in alvo.
 Quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
 Sensum animumque) fuit, cum vos petere alta relictus
 Æquora prospexi? Volui inclamare; sed hosti
 Prodere me timui: vestræ quoque clamor Ulixis 180
 Pæne rati nocuit. Vidi, cum monte revulso
 Immanem scopulum medias permisit in undas.
 Vidi iterum, veluti tormenti viribus acta,
 Vasta giganteo jaculantem saxa lacerto.
 Et, ne deprimeret fluctusve lapisve carinam, 185
 Pertimui, jam me non esse oblitus in illa.

præbuit quod verba facio, et vivo, et intueor cælum et Solem; quod hic homo non datus est in victus Cyclopi: (possimne esse immemor et ingratus?) et quanquam jam nunc deseram lumen vitale, aut componar in sepulcrum, aut certe non in illum ventrem. Quid tunc mihi fuit consilii (nisi si pavor ademit omnem sensum et consilium) cum destitutus prospexi vos provehi in vasta maria? Subiit vociferari: verum metui me delegere hosti: vociferatio Ulyssis propemodum etiam obfuit vestræ navi. Aspexi, cum rupe derepta jecit in medios fluxus saxum ingens. Aspexi projicientem iterum ingentes lapides brachio giganteo, tanquam impulsus essent viri-

dera cœli. Sidera Heins. dedit ex S. Marci, N. Bernegg. et aliis nonnullis; vulg. lumina.—179 Ex iisdem Codd. Respicio pro vulg. Aspicio: Burm. tamen mallet Suspicio, si libri addicerent. Alii etiam possimne.—175 Berolin. et Heidelb. jam non vit.—176 Heins. monet Aut tum. scribendum, non ut; posse etiam reponi Quod. Heins. etiam malebat non illam c. in altum, quia alibi Noster sic loquitur, ut vs. 209. Burm. vero exemplis docet, utrumque recte dici.—177 Pro tunc Bas. unus et Leid. nunc. Multi etiam nis. quod tim. Heidelb. vs. sic exhibet: Quid m. t. a. cum vos p. a. relictus, omissis mediis.—179 Pr. Hamburg. sec. Pal. et quinque alii Æq. conspexi. Plurimi etiam vol. clamare.—180 Unus Med. Dedere me t. pr Gron. me metui. Alii etiam vester vel vestri.—181 Vulg. cum m. et libri scripti a m. revulsum: Heins. profert revulso ex S. Marci, N. et sec. Strozæ.—182 Unus Mor. med. projecit in; Voss. emisit; Jun. pertransit.—185 Unus Med. ne deprimerent fl.

NOTE

180 Clamor] Ad illud alludit, quod apud Homerum fingitur Odys. ix. ubi Ulysses navi aufugiens, Polyphemum clamando, atque indicando quinam ipse vere esset, qui se prius 'neminem' dixerat, in sese irritat.

Quare, ingentis saxi jactu, pæne et ipse et tota navis ab eodem Polyphemo oppressa.

186 Oblitus] Hinc maximus Achæmenidis in suos illustratur affectus.

Ut vero fuga vos ab acerba morte removit,
 Ille quidem totam fremebundus obambulat Ætnam,
 Prætentatque manu sylvas; et luminis orbis
 Rupibus incursat: foedataque brachia tabo 190
 In mare protendens, gentem execratur Achivam.
 Atque ait: O si quis referat mihi casus Ulixen,
 Aut aliquem e sociis, in quem mea sæviat ira,
 Viscera cujus edam, cujus viventia dextra
 Membra mea laniem, cujus mihi sanguis inundet 195
 Guttur, et elisi trepident sub dentibus artus;
 Quam nullum, aut leve sit damnum mihi lucis ademtæ!
 Hæc, et plura ferox. Me luridus occupat horror,
 Spectantem vultus etiamnum cæde madentes,
 Crudelesque manus, et inanem luminis orbem, 200
 Membraque, et humano concretam sanguine barbam.

bus tormenti. Atque metui ne saxum vel unda obrueret navim, immemor me jam non esse in illa. Postquam autem fuga vos seduxit a violenta nece, ille quidem rabiosus excurrit totam Ætnam, atque prætentat manu arbores, et privatus oculo impingit in saxa, atque porrigens in æquor lacertos infectos sanie, detestatur nationem Græcam. O etiam dicit, si quæ fors mihi reddat Ulyssen, vel aliquem ex comitibus, in quem mea ira exæstuet, cujus laniem præcordia, cujus sanguis mihi irriget fauces, et membra fracta fremant sub dentibus, quam nullum, vel parvum sit mihi dispendium oculi effossi! Sævus hæc et plura dixit: pallidus metus me invadit, qui cernerem faciem etiamnum fluentem sanguine, et truculentas manus, et circulum orbatum oculo, et artus, et barbam squalentem sanguine humano. Mors erat præ-

—187 Unus Hamburg. vos a certa morte reduxit; vulg. etiam reduxit legitur. Removit est ex pr. Pal. et V. Cant. pr. Gron. et Mor. Urbin. Arund. aliisque multis; sec. V. et duo alii redemit; tert. Med. retellit; unus Bonon. revulsit: Heins. denique conj. vos ab certu m. remorit, vel redemit.—188 Fremebundus est ex Sprotiano; vulg. gemebundus; alter Hamburg. et Fr. tremebundus; qui cum plurimis aliis etiam habet tota... Ætna.—189 Prætentatq. est ex melioribus; et alii quoque cum S. Marci Cod. Prætendensq. vulg. antem Pertentatq. —190 Med. Rup. incurrit; Gron. impulsat; Ms. Bersm. occursat.—193 Multi in quo, ut v, 546. 'in pellice sævæ.'—194 Pr. Gron. et sec. Pal. cuj. civacia dextr.—195 Pr. Ambr. sanguine.—196 Bas. elisi crep. quod non displicet Burm. Bas. avulsi; V. illasi.—198 Berolin. me lividus occ. Plurimi, occupat error, quod Burm. de caligine capit, quæ oculis offunditur.—201 In quibus-

NOTÆ

189 *Prætentat*] Cæcorum more, aut eorum qui per tenebras ambulant.

191 *Execratur*] Id unum reliquum illis qui potentia sua abusi per sævitiam, vesaniæ suæ tandem pœnas luunt.

197 *Quam nullum*] Jam fabulæ color sublatus: ipsissimam vides feritatis humanæ, qua nulla alia est major, horrendam indolem.

198 *Luridus*] Qui luridos atque livore pallentes efficit.

Mors erat ante oculos; minimum tamen illa malorum.
 Et jam prensurum, jam jam mea viscera rebar
 In sua mersurum: mentique hærebat imago
 Temporis illius, quo vidi bina meorum 205
 Ter quater affligi sociorum corpora terræ.
 Quæ super ipse jacens, hirsuti more leonis,
 Visceraque, et carnes, cumque albis ossa medullis,
 Semanimesque artus avidam condebat in alvum.
 Me tremor invasit: stabam sine sanguine mœstus: 210
 Mandentemque videns, ejectantemque cruentas
 Ore dapes, et frusta mero glomerata vomentem,
 Talia fingebam misero mihi fata parari.
 Perque dies multos latitans, omnemque tremiscens
 Ad strepitum, mortemque timens, cupidusque moriri, 215
 Glande famem pellens, et mixta frondibus herba,
 Solus, inops, expes, leto pœnæque relictus,
 Haud procul aspexi longo post tempore navim:

oculis, illa tamen minimum malorum. Atque cogitabam illum modo correpturum me, jamjam deturbaturum mea præcordia in sua: et species illius temporis manebat in animo, quo intuitus sum duo corpora meorum sodalium ter quater allidi solo: super quæ ipse immissus, tanquam hispidus leo, profunde in ventris voraginem præcordia, et carnes, et ossa expressis medullis, et membra semiviva. Horror me corripuit. Tristis eram atque exsanguis, aspiciens manducantem, et ejicientem rictu escas sanguinolentas, et vomentem partes vino immistas: credebam ejusmodi sortem manere me infelicem. Atque latitans per multos dies, et fremens ad omnem motum, pavens et optans mori, fugans famem glandibus, et gramine misto foliis, solus, egenus, sine spe, traditus morti et supplicio, post longum tempus non longe vidi navim,

dam hic vs. præced. præponitur. Schepper. conj. *Mentaque*.—202 *Illa malorum* est ex duobus V. vulg. *illa* vel *ipsa doloris*: Bas. *laborum*. In uno Ciofani est *minimumque habet ipsa doloris*: Urbinas, *minimum tamen ante malorum*.—203 Jan. et multi alii *Et jam pressurum*; Ball. Pal. Sprotii, et unus Mor. *pransurum*. Mox *jam jam* ex castigatioribus Heins. dedit; vulg. *jam nunc*.—204 Grævian. *versurum pro mersurum*.—205 Multi *vid. viva meor.*—207 Ex melioribus Heins. recepit *Quæ*; vulg. *Cum*.—208 In sec. Pal. et alio *cumq. exis*; Cant. *ipsis*: in nonnullis Heins. censet *collisique* scriptum fuisse; et hinc *cumq. ipsis, et cumq. exis* promanasse. Burm. conj. *contusiq.*—209 Berolin. *Semanimesque*.—211 Heins. malebat *eructantemq. cruent.* ex illo Æn. III. 632. 'saniem eructans et frusta.'—215 Duo libri *Ad sonitum*; unus *motum*. Dein unus Bas. *mortisque*; et in nonnullis *cupiensque*.—217 In Berolin. *expers pro expes*.—218 *Haud* Burm. recepit ex vett. nonnullis: plurimi etiam

NOTÆ

215 *Moriri*] Secundum quartam *Moriri*, insuper, pro *moriendi* positum, conjugationem verbum inflexit, quod syntaxi Græca. sæpius secundum tertiam invenitur.

Oravique fugam gestu, ad littusque cucurri :
Et movi : Graiumque ratis Trojana recepit. 220

Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus,
Et ducis, et turbæ, quæ tecum credita ponto est.

Æolon ille refert Tusco regnare profundo ;
Æolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos : 225

Quos bovis inclusos tergo, memorabile munus,
Dulichium sumsisse ducem : flatuque secundo

Lucibus isse novem, et terram aspexisse petitam :
Proxima post nonam cum sese Aurora moveret ;

Invidia socios prædæque cupidine ductos,

atque precatus sum discessum gestu, et excurri ad littus: commovi etiam, et navis Trojana recepit Græcum. Tu etiam, dilectissime sociorum, expone tuam sortem, et ducis, et agnitis, quod tecum commissum est pelago. Ille narrat Æolum Hippotæ filium, retinentem ventos carcere, imperium habere in Tuscum mare; quos coactos in pelle tauri ducem Dulichium cepisse donum magnificum: atque progressum esse novem diebus flamine propitio, et intuitum esse terram desideratam; cum Aurora prima post nonam sese exhiberet, comites impulsos invidia, et desiderio prædæ, pu-

Hanc, et sic vulg. editum. Pr. V. et unus Med. Hanc tamen asp. Deinde alii navem.—219 Pro gestu quinque Codd. gemitu; unus nutu. Gron. ad littusq. recurri.—221 Pr. Bas. com. fidissime, cas.—222 Unus Med. ex optimo descriptus et turmæ, quæ. Mox Berolin. quæ tec. est cred. ponto: Heidelb. quæ tunc est cr. p.—223 In quibusdam Æol. ipse ref.—225 Gron. et tres alii mirabile mun. Leid. et unus Heins. memorab. pignus.—227 Pr. Bas. et duo Gron. aspez. paternam.—229 In duobus V. et Cælest. cup. captos; et sic etiam multi vett. alii

NOTÆ

219 *Fugam*] Gestu indicavit se miserum ibi relictum, atque in navim percipere recipi.

220 *Graum*] Ut hinc Æneæ, aut certe Poëtæ, humanitas sit maxime conspicua, qui hostem miseria atque periculis liberat. ‘Splendidum peccatum’ tamen fuerit, loquacitati suæ omnia condonata atque concessa putanti: atque id tantum, quibusdam qui nihil ipsi quam blaterare volunt. Quasi vero fictum suum sine re Charitatis nomen illos beneficiis Ethnicis anteponat, quos jam diu hujusmodi nebulonum iudices ipse Christus Jesus assignavit.

223 *Tusco*] In mare Tuscum, nbi Æolias insulas sitas esse supra vidi-

mus, imperium tenere.

225 *Inclusos*] Possintne magica arte coërceri venti, vel pro voto ab hac aut ab illa parte emitti, ut quidam dicunt, mihi quidem videtur dubium; quanquam neque impossibile. Æolo ea potestas data est, quod certissime eorum tempora atque impetum cognosceret, aliisque indicaret. Fabulam ad mores si transferas, dubium non est quin, maxima ex parte saltem, affectus qui hominum mentes concutiant, et persæpe convellant, ratione, quæ per Æolum significatur, possint reprimi, atque utiliter suo loco imitti. Per ventos, insuper, aura quavis leviores populos si malis intelligere, quid ex eorum æstibus oriatur,

Esse ratos aurum, demsisse ligamina ventis : 230
 Cum quibus isse retro, per quas modo venerat undas,
 Æoliique ratem portus repetisse tyranni.
 Inde Lami veterem Læstrygonis, inquit, in urbem
 Venimus. Antiphates terra regnabat in illa.
 Missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum : 235
 Vixque fuga quæsita salus comitique mihi que.
 Tertius e nobis Læstrygonis impia tinxit
 Ora cruore suo : fugientibus instat, et agmen
 Concitat Antiphates. Coëunt, et saxa trabesque
 Continuant, merguntque viros, merguntque carinas. 240
 Una tamen, quæ nos, ipsumque vehebat Ulixen,
 Effugit. Amissa sociorum parte, dolentes,
 Multaque conquesti terris allabimur illis,

fantes esse aurum, solvisse vincula ventis; cum quibus retrocessisse per aquas per quas modo venerat, atque navem relatum ad portus regis Æolii. Inde, ait, venimus in antiquam urbem Lami Læstrygonis. Antiphates imperium tenebat in illa regione. Ego sum missus ad hunc, duobus comitantibus, et vix salus parva socio atque mihi fuga: tertius ex nobis imbuat rictus impios Læstrygonis suo sanguine. Antiphates persequitur fugientes, et provocat turbam. Conveniunt, neque omittunt ingerere lapides et arbores: atque obruunt viros, obruunt naves. Una tamen elapsa est, quæ ferebat nos atque ipsum Ulyssem. Parte comitum amissa, indignantes et multa conquesti devenimus ad illas terras quas vides hinc procul. Aspice,

victos: Heins. recepit ductos ex sec. Med. et uno Voss.—231 Heins. malebat mod. venerit und.—232 Med. port. tetigisse tyr. Mor. tenuisse.—234 Duo Gron. turba pro terra.—237 Heidelb. a pro e.—238 In uno Ciofan. Membra cruor.—239 Pr. Mor. S. Marci, ut unus Med. coë. in sax.—240 Continuant ex altero Hamburg. et pr. Erfurt. pro var. lect. impense placet Heins. vulg. Conjiciunt; nonnulli etiam Concutiunt.—241 Unus Med. Prora tam. Bothius suadet Prima. Deinde pr. Mor. et pr. Bonon. fidumque; alii etiam ferebat; et nonnulli Ulixem.—242 In uno Ciofan. Effugit: emissa; unde ipse emend. amissa: vulg. Fugit: et amissa.—243 Malebat Heins. Multaq. præquesti.

NOTÆ

qua insuper prudentia regendi, fabula docebit.

230 *Ligamina*] Ne igitur aut affectus Rationis, aut Populi legum *ligamina* satagant frangere; nisi res suas distrahi cupiunt.

233 *Lami*] Qui Neptuni filius, dolente Horatio, Formiarum dicitur mœnia tenuisse, late tyrannus, in

Campania.

Læstrygonis] Fuerunt illi antiquissimi post Cyclopes Siciliæ populi; qui etiam sub Lamo in urbe cognomine atque Formiis habitaverunt.

234 *Antiphates*] Crudelissimus fuit anthropophagus ex Lami pæsteris: cujus a quoquam non melius cognoscas feritatem quam a Nasone nostro.

Quas procul hinc cernis. Procul hinc tibi (cerne) videnda est
 Insula, visa mihi. Tuque, o justissime Troum, 245
 Nate Dea, (neque enim finito Marte vocandus
 Hostis es, Ænea,) moneo, fuge littora Circes.
 Nos quoque Circæo religata in littore pinu
 Antiphatae memores, immansuetique Cyclopi,
 Ire negabamus; et tecta ignota subire. 250
 Sorte sumus lecti: sors me, fidumque Polyten,
 Eurylochumque simul, nimique Elpenora vini,
 Bisque novem socios Circæa ad moenia misit.
 Quæ simul attigimus, stetimusque in limine tecti;
 Mille lupi, mixtæque lupis ursæque leæque 255
 Occursu fecere metum: sed nulla timenda,
 Nullaque erat nostro facturæ in corpore vulnus.
 Quin etiam blandas movere per aëra caudas,
 Nostraque adulantes comitant vestigia; donec
 Excipiunt famulae, perque atria marmore tecta 260

*hinc tibi est procul cernenda insula a me conspecta. Tuque, o æquissime Trojano-
 rum, fili Deæ, (neque enim finito bello appellandus es hostis, o Ænea,) hortor,
 vita littora Circes. Nos etiam navi vincta in littore Circæo, non obliti Antiphata
 et Cyclopi crudelis, recusabamus ire, atque intrare domos incognitas. Delecti fui-
 mus sorte. Sors misit me atque fidelem Polyten, et una Eurylochum, et Elpenorem
 nimium mero, cum octodecim sodalibus ad urbem Circæam. Ad quam statim atque
 pervenimus, et stetimus ad limen domus, mille lupi atque ursæ et leonæ mistæ
 lupis incusserunt timorem occursum: sed nulla metuenda, nullaque erat impactura
 plagam nostro corpori. Quin etiam agitaverunt mites caudas per aërem, atque
 adblandientes prosequuntur nostra vestigia, donec ministræ nos excipiunt, et de-*

Deinde V. et septem alii terr. illabimur ist.—244 Cerne est ex emend. Heins.:
 vulg. crede: quart. Med. cede; alii credo; Jun. certe. Mox videnda est ex pr. V.
 sec. Pal. Cant. quart. Med. et multis aliis; vulg. est omiss. N. crede videndam.—
 245 Berolin. mihi est. Dein Sixii o fortissime; Bas. tuque illustrissime; alius Bas. o
 mitissime: et Med. tert. et unus Heins. Teucrum.—248 Gron. pr. Nos modo C.—
 250 Ex plurimis Heins. dedit et; alii sed; S. Marci vel; O. sec. Pal. alique qua-
 tuor nec; tres aut. Dein quidam tect. inimica; alius ignotaque tecta.—252 Thysii
 nimiumque E. Libri etiam vett. Elphenora.—254 Sec. Pal. O. pr. Mor. et
 alii attig. primo. in lim.—255 Alii mistiq. lup. ursaty.—258 Aëra Heins. dedit
 ex omnibus suis scriptis; alii atria.—259 Alii Nosque alludentes vestig.—262

NOTÆ

244 Quas] Circæum promontorium versus: atque ibi urbs fuit Circæi, a
 digito ostendebat Macareus, olim in- Circe sic dicta.
 sulam, nunc continenti junctam, ut 253 Bisque] Homerus viginti duos
 patet ex Virgil. Æn. vii. Situm est memorat.
 autem in Latii extrema ora, ortum

Dolph. et Var. Clus.

Ovid.

5 M

Ad dominam ducunt. Pulchro sedet illa recessu,
Sublimis solio ; pallamque induta nitentem,
Insuper aurato circumvelatur amictu.

Nereides Nymphæque simul, quæ vellera motis
Nulla trahunt digitis, nec fila sequentia ducunt, 265
Gramina disponunt ; sparsosque sine ordine flores
Secernunt calathis, variasque coloribus herbas.

Ipsa, quod hæ faciunt, opus exigit : ipsa quis usus
Quoque sit in folio, quæ sit concordia mixtis
Novit : et advertens pensas examinat herbas. 270

Hæc ubi nos vidit, dicta acceptaque salute
Diffudit vultus, et reddidit omnia votis.
Nec mora, misceri tosti jubet hordea grani,
Mellaque, vimque meri, et cum lacte coagula passo.

Quique sub hac lateant furtim dulcedine, succos 275
Adjicit. Accipimus sacra data pocula dextra.

ducunt ad dominam per aulas marmore obductas. Illa sedet in pulchro secessu super solio conspicuo ; et tecta palla splendenti, circumvelatur insuper veste aurata. Nereides mistæ puellis, quæ nullas trahunt lanas agitatæ digitis, neque ducunt fila sequacia, herbas in ordinem ponunt, atque dividunt in quasillos flores confuse positos, atque gramina distincta coloribus. Ipsa excutit opus quod hæ faciunt : ipsa etiam scit quæ sit virtus cujusque herbæ, quæ sit vis conjunctarum ; atque sedula discutit gramina expensa. Postquam illa nos intuitus est, salute oblata atque reddita exhilaravit faciem, et respondet omnia pro voto. Atque omissa cunctatione, imperat hordea tosta, et mella, et copiam vini, cum lacte passo coagulum : et admiscet succos, qui clam sint sub hac dulcedine. Sumimus pocula exhibita sacra manu. Quæ

*****

Vulg. *sublimi sol.* multi, *solenni.* Hinc Heins. *solenni in solio*, quemadmodum 'solennes aræ,' &c. passim. Sed Burm. non placet *solenne illud solium* ; recepit ergo e quinque Mss. *sublimis*, ne tot Ablativi cumlenter. Copula *que* etiam post *pallam* eidem videtur otiosa et molesta. Mox O. et quinque alii *inducta nit.*—265 Heins. malebat *trahant et ducant.*—266 Leid. unus *ex ordin.*—267 *Variasq.* ex vett. plerisque recepit Heins. pro vulg. *varisq.* Schepperus conj. *variantque.*—268 Thuan. et alter Twisden. *hæ faciant.* Mox Fragm. Boxhorn. alter Hamburg. et tres alii *quid pro quis.*—270 Menard. R. unus et quatuor alii *pensas pro pensas.*—272 Unus Med. *Exhilarat cult.* Dein plurimi vett. *omina vocis*, vel *omnia votisq.* vulg. *omina votis* : duo ex melioribus *omnia voce.*—274 Voss. *Mellaq. juncta mero, et.* Sed et in quibusdam deest. In Cælest. *coag. presso.*—276 Heins. malebat *arripimus sacr.* quod aviditatem sitientium magis

NOTE

265 *Nulla*] Quomodo hodieque plurimæ solent vivere, id unum curantes ut suis illecebris obvios quosque ad vesanum sui amorem perducant.

272 *Diffudit*] Quia forma sua plu-

rimum valere intelligunt mulieres, ideo in ea concilianda sunt maxime intentæ. Ex ea vero veneficæ famam Circe, quanquam et ideo Solis filia dicta sit, non sine causa comparavit.

Quæ simul arenti sitientes hausimus ore,
 Et tetigit summos virga Dea dira capillos;
 (Et pudet, et referam;) setis horrescere cœpi,
 Nec jam posse loqui; pro verbis edere raucum 280
 Murmur, et in terram toto procumbere vultu:
 Osque meum sensi pando occallescere rostro;
 Colla tumere toris: et qua modo pocula parte
 Sumta mihi fuerant, illa vestigia feci.
 Cumque eadem passis (tantum medicamina possunt) 285
 Claudor hara: solumque suis caruisse figura
 Vidimus Eurylochum: solus data pocula fugit.
 Quæ nisi vitasset, pecoris pars una manerem
 Nunc quoque setigeri: nec tantæ cladis ab illo
 Certior ad Circen ultor venisset Ulixes. 290
 Pacifer huic dederat florem Cyllenius album:

statim atque siti compulsi bibimus ore siccò, et Dea crudelis attigit extremos capillos baculo; (et pudet, et narrabo;) cœpi rigere setis, neque jam posse verba facere; loco vocum præferre raucum murmur; et dilabi in solum tota facie: atque sensi meum os pollere curvo rostro; colla turgere toris; et qua parte pocula a me accepta fuerant, illa signavi vestigia. Et (tantum valent medicina) concludor suili; atque advertimus unicum Eurylochum in porcum non fuisse mutatum: unicus vitavit exhibita pocula. Quæ nisi effugisset, esset nunc etiam pars una pecoris setiferi: neque Ulysses edoctus tantum exitium ab illo vindex adiisset Cir-

exprimit.—278 In uno V. *Dea sæva cap.*; sic et Leid. et Mor.—279 Bothius conj. *Hei pudet, at ref.*—280 *Loqui* ex melioribus dedit Heins.; alii *queri*.—281 Quinque libri in *terra*: et pro *toto* Heins. conj. *prono*.—282 Nonnulli *pand. callescere rostro*, vel *coalescere*; pr. Gron. duo Leid. Berolin. et alii *durescere*: unus *concreescere*.—284 Gron. *illac* pro *illa*. Dein Bonon. *vestig. cepi*: at Heins. *malit fagi*, vel *ferri*.—286 Sic Heins. emend. ex Bernegg. Thuan. pr. Hamburg. Arund. O. pr. Gron. Grævian. et decem aliis: vulg. fuit *Claud. in entra suis: solum caruisse fig.*—287 Heins. conj. *Poc. vitat*, quia seq. *vitasset*.—288 *Manerem* pro vulg. *maneret* e conject. Gruteri recepit Burm. Leid. et Vivian. *fuis-*

NOTÆ

277 *Simul*] Quam periculosum sit Cupidinis motibus obsequi Davidis prophetæ, itemque Salomonis ejusdem filii, clades indicant: ut tutissimum sit, ne dicam oculis, sed ne quidem cogitatione, ad istos scopulos deflectere.

285 *Medicamina*] Immo eorum stultitia, qui sese fucatis iisdemque fugacibus deliciis labefactari sinunt.

291 *Cyllenius*] Mercurius est a Cyllene Arcadiæ monte, ubi educatus; qui Moly reperisse dicitur ab Homero.

Album] Scripsit Plinius luteum pingi a Græcia auctoribus, qui sibi ex Campania herbarum laudatissimam Homero, specie illa qua ab eo describitur, allatam dicit; radice rotunda, nigraque, magnitudine cepæ, folio

Moly vocant Superi: nigra radice tenetur.
 Tutus eo, monitisque simul cœlestibus intrat
 Ille domum Circes: et ad insidiosa vocatus
 Pocula, conantem virga mulcere capillos 295
 Repulit; et stricto pavidam deterruit ense.
 Inde fides, dextræque datæ: thalamoque receptus
 Conjugii dotem, sociorum corpora, poscit.
 Spargimur innocuæ succis melioribus herbæ,
 Percutimurque caput conversæ verberare virgæ: 300
 Verbaque dicuntur dictis contraria verbis.
 Quo magis illa canit, magis hoc tellure levati
 Erigimur, setæque cadunt, bifidosque relinquit
 Rima pedes: redeunt humeri: subjecta lacertis
 Brachia sunt. Flentem flentes amplectimur illum, 305
 Hæremusque ducis collo: nec verba locuti

cen. Cyllenius pacis conciliator illi dederat florem candidum; Dii appellant Moly. Alitur radice atra. Ille securus eo, atque simul documentis cœlestibus subit domum Circes: atque illectus ad dolosa pocula repulit illam nitentem tangere comam bacillo, et prohibuit trementem evaginato gladio. Inde fides et dextræ junctæ; atque admissus in lectum petit in dotem connubii corpora comitum. Irrigamur succis melioribus graminis innoxii; atque verberamur per caput ictu virgæ conversæ; et voces contrariæ vocibus prolatis proferuntur. Quo magis illa cantat, eo magis tollimur sublatis ex terra, et setæ decidunt, et fissura deserit pedes bifidos. Humeri redduntur, brachia submittuntur lacertis. Nos lacrymantes amplectimur illum lacrymantem, atque manemus fusi in collo ducis; neque protulimus

set.—291 A. huic. donat flor.—292 Berolin. habet Moli.—294 Ciofan. emend. domum; olim domus.—295 Berolin. virg. miscere scap.—296 Bas. et nudo det. In uno V. stricto putrefactum terruit; unus conterrui; Jun. et Gron. perterruit.—298 Arg. et duo alii Conj. dotes.—299 Innocuæ Heins. dedit ex sec. Pal. quart. Med. O. pr. Mor. I. et aliis decem, pro vulg. ignota.—300 Jun. verb. caudæ.—302 Berolin. hac tell.—304 Pr. Mor. redeuntque: libri vett. etiam et Aldin. et subj.—305 Heins. conj. Brachia: tum flent. Amplectimur ex vett. libris; vulg. complectimur. Fr. cum septem aliis ulnis pro illum: et Berolin. illis,

NOTÆ

scyllæ. Effodi difficulter addit, utpote quæ inter difficultates saxeas serpat, atque ita abrupta in maximam longitudinem porrigatur.

293 *Monitis*] Sapientia, atque veritati obsequi, est optimum Moly: quanquam et præsentissima esse remedia adversus incantationes et veneficia experti docent.

297 *Datæ*] Adeoque Veneri etiam

suus locus, modo ne quis abutatur per impotentiam.

298 *Sociorum*] Qui, cognita voluptatis turpitudine, ad meliorem mentem compulsi, eo in libertatem ab Ulysse vindicati dicuntur.

305 *Flentem*] Ex commiseratione status adhuc quasi præsentis sociorum per turpitudinem amissorum.

Ulla priora sumus, quam nos testantia gratos.
 Annua nos illic tenuit mora: multa que præsens
 Tempore tam longo vidi, multa auribus hausi.
 Hoc quoque cum multis, quod clam mihi retulit una 310
 Quatuor e famulis, ad talia sacra paratis.
 Cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
 Illa mihi niveo factum de marmore signum
 Ostendit juvenile, gerens in vertice picum,
 Æde sacra positum, multisque insigne coronis. 315
 Quis foret, et quare sacra coleretur in æde,
 Cur hanc ferret avem, quærenti, et scire volenti,
 Accipe, ait, Macareu: dominæque potentia quæ sit
 Hinc quoque disce meæ: tu dictis adjice mentem.

ullas voces priores quam significantes nos fore memores. Illi mansimus per annum: et cum tam diu affuerim vidi plurima, accepi plurima auribus. Audivi hoc etiam cum plurimis, quod una ex ancillis ipse tute ad ejusmodi sacra mihi narravit: namque, dum Circe sola est cum meo duce, illa mihi monstrat statuam juvenis sculptam ex candido marmore, ferentem picum in vertice, collocatam in sacello, atque conspiciam multis sertis. Cum exquirerem, et nosse cuperem quisnam ia esset, et quam obrem coleretur in æde sacra, quare gereret hanc volucram, Audi, inquit, Macareu; atque hinc cognosce etiam quæ sit potestas meæ domina. Tu attentum præbe animum meis sermonibus.

quod lepidissimum videtur Bothio.—310 Cant. et tres alii *mult. quondam mihi*.—311 Pr. V. *tal. facta par.*—314 Heins. putat huic versui præponendum illud, qui sequitur, 'Æde sacra,' &c. Plurimi vett. *Ostendens juv.* In quibusdam etiam *juvenale*. Tum duo *ferens*. Deinde Gron. pr. et duo alii *vert. saxum*; Sixii *pictum*; unus Heins. *pisci*.—315 In Heidelb. *que omitt.*—316 Duo

NOTÆ

307 *Gratos*] Paucissimos reperire licet, qui erga illos gratum animum testentur, a quibus asserti sunt. Voluptas quia grata est, placent etiam quæcumque probra ad eam perducunt: odio habentur, qui illa improbando, voluptatem etiam tollere videntur.

315 *Multis*] Nō fallor, aliquid magnum latet sub hac fabula: cum præsertim Marti picus sacer esse dicatur; qui hominibus herbam eam indicasse dicitur, cæjas tacto sæpe resolvuntur.

Illam namque volunt eum petere, si clavis aut quibuscumque ferramentis, nidi ejus quem in cavis arborum struit, aditus præcludatur. Ipse Horatius de Circe Solis filia male sensit. Ceterum, quid agat cum illa hominum versutissimus per annum integrum, non facile assequor, si meretrix fuit, atque id tantum. Quid si eo in sues et canes dicitur Ulyssis socios transformasse, quod sapientia sua eos esse ostenderet, quos deinde ad meliorem frugem reduxerit?

FAB. VII. Picus in Avem.

Picus, ex progenie Saturni, rex Tyrreniæ, quæ postea Italia dicta est, cum in agro Laurenti venaretur, visus a Circe, propter eximiam pulchritudinem est adamatus. Sed cum amore conjugis suæ devinctus appetitum Deæ rejiceret, ab eadem ob contemptum in avem picum mutatus est.

PICUS in Ausoniis, proles Saturnia, terris 320
 Rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
 Forma viro, quam cernis, erat. Licet ipse decorem
 Aspicias, fictaque probes ab imagine veram.
 Par animus formæ: nec adhuc spectasse per annos
 Quinquennem poterat Graia quater Elide pugnam. 325
 Ille suos Dryadas, Latiis in montibus ortas,
 Verterat in vultus: illum fontana petebant

VII. Picus filius Saturni rex fuit in terris Italis cupidus equorum generosorum. Species erat viro quam vides. Potes ipse spectare pulchritudinem, atque laudare veram a simulacro ficto. Animus similis pulchritudini: neque adhuc poterat per ætatem vidisse quater certamen quinquennale in Græca Elide. Ille traxerat in suam faciem Dryadas natas in collibus Latinis: Naiades Deæ aquaticæ, quas Ti-

Quid for. et tres sacr. celebretur in.—319 Thuan. disce, mea tu dict.—322 In plurimis scriptis ips. colorem; Berolin. decoram.—323 Vivian. formamque; et vett. quingue sub imag.—324 Berolin. spect. tot ann.—325 Olim edebatur Quinq. poterat Graia q. edere pugna: Nauger. notat et nonnullis legi Graiam...pugnam. Ciofano teste, quidam alii impressi Graios...edere pugnam; vett. autem libri Graia...edere pugna; quod sibi sequendum videbatur. Ex vulg. Bersm. profert Graios q. edere pugnam; et ex uno Cod. suo Graiam...pugnam; ex altero pugna quater edere Graia: ipse legebat poterat Graiam quater edere pugnam. In quibusdam etiam Codd. varie legitur poteram, poterat, poterant: at in N. opt. Fl. aliisque poterat, quod Heins. sequitur. Denique etiam correxit Elide pro edere. Post hunc vs. in uno Leid. alter erat additus; Gratus erat cunctis, et munere dignus amoris.—326 Multi scripti D. latis in; unus altis.—327 Opt. Fl. ill. furios pet. quingue libri montana

NOTÆ

320 Ausoniis] Italis, ut sæpe dictum.

322 Quam] Statnam et signum Pici ostendebat.

324 Nec adhuc] Nondum natum fuisse dicit viginti annos.

325 Elide] Quæ regio est Pelopon-

nesi, in qua Pisa seu Olympia ad Alpheum fluvium, ubi ludi Olympici quinto quoque anno celebrati.

326 Dryadas] Nymphas dicit, quæ in sylvis vivere credebantur, Pici amore fuisse correptas.

Numina, Naiades; quas Albula, quasque Numici,
 Quasque Anienis aquæ, cursuque brevissimus Almo,
 Narque tulit præceps, et amœnæ Farfarus umbræ, 330
 Quæque colunt Scythicæ regnum nemorale Dianæ,
 Finitimosque lacus. Spretis tamen omnibus unam
 Ille fovet Nymphen, quam quondam in colle Palati
 Dicitur ancipiti peperisse Venilia Jano.

bris, et quas aquæ Numici, et quas aquæ Anienis, et Almo brevissimus cursu, et Nar celer habuit, et Farfarus gratæ umbræ, et quæ frequentant regnum nemorale Dianæ Scythicæ, et stagna proxima, illum cupiebant. Ille tamen, contentis ceteris, amat unam Nympham, quam Venilia dicitur peperisse olim Jano Ionio in monte

colebant: unus Leid. fontana bibebant.—328 Unus Bonon. quasque Alb.—329 Quasque est ex eodem Bonon. vulg. Quas omiss. copula: Priscian. habet Aut An. Opt. Fl. cursusq. breviss. Heins. conj. cursumq. ut sit Græcismus. Leid. unus Almon.—330 Berolin. Narve...et opacæ: vulg. etiam edebatur opacæ: at amœnæ Servius habet ad Æn. vii. 715. unde Heins. recepit. Dein umbræ dedit idem ex opt. Fl. Bernegg. et octo aliis; vulg. undæ.—331 In uno Ciofan. Quasque tenent S. Nonnulli etiam Scythicæ. Regnum ex Bernegg. Heins. recepit pro vulg. stagnum.—333 Favet pro fovet habent unus Gron. unus Jun. et alius; ceteri, colit. Berolin. Nympham.—334 Nonnulli, Ionio Jano. Heins. conj. Inoo Jano; Janum enim pro Palæmone sive Portu-

NOTÆ

328 *Albula*] Tybris est, qui prius ab aquæ colore eo nomine appellatus. *Numici*] Fluvius est Laurentis agri, in quem Ænean cecidisse ferunt.

329 *Anienis*] Anio fluvius est Latii non longe ab urbe in Tyberim defluens.

Almo] Hic etiam rivus haud longe ab urbe Roma Tyberim ingreditur.

330 *Nar*] Umbriæ hic est in Tyberim quoque labens.

Farfarus] Sabinorum est, qui per valles stagnans ripas habet plurimis arboribus consitas, a quibus amœnæ umbræ.

331 *Scythicæ*] In Chersoneso Tanrica sanguine exterorum qui illuc appellebant colebatur Diana; quæ ab Oræste, ut quibusdam placet, Ariciam Latii oppidum oraculi jussu translata, tanta ibi non culta fuit immanitate. *Serves* tantum aliquis fugitivus, qui

‘Rex nemoralis’ aut ‘nemorensis’ a nemore templo adjacenti dicebatur, sacerdotio fungebatur, qui ab alio fugitivo provocatus ad certamen, aut ipse mactabatur, aut illum jugulabat qui regno suo succedere cupierat.

333 *Palati*] Palatium mons fuit unus ex septem Romæ maxime conspicuis; ubi Augustus Apollini ædem porticibus et Bibliotheca celeberrimam excitavit.

334 *Ancipiti*] Plurimæ Edd. *Ionio*: nam Janus, qui antiquissimus rex fuit Italiæ, atque idem prudentissimus, ideo Ionius dicitur, quod Perrhæbus, atque adeo Ionip mari vicinus, illud superandum habuerit cum in Italiam venit. Inspice modo tabulas Geographicas, sine quibus vix unquam lector cautus librum aperuerit.

Venilia] Soror una dicitur Amata

Hæc, ubi nubilibus primum maturuit annis, 383
 Præposito cunctis Laurenti tradita Pico est:
 Rara quidem facie, sed rarior arte canendi;
 Unde Canens dicta est. Sylvas et saxa movere,
 Et mulcere feras, et flumina longa morari
 Ore suo, volucresque vagas retinere solebat. 340
 Quæ dum foeminea modulatur carmina voce,
 Exierat tecto Laurentes Picus in agros,
 Indigenas fixurus apros: tergumque premebat
 Acris equi, lævæque hastilia bina ferebat,
 Pœniceam fulvo chlamydem contractus ab auro. 345
 Venerat in sylvas et filia Solis easdem:
 Utque novas legeret foecundis collibus herbas,
 Nomine dicta suo, Circæa reliquerat arva.
 Quæ simul ac juvenem, virgultis abdita, vidit,

Palatino. Postquam hæc rara quidem forma, sed rarior peritia cantandi, ex quo vocata est Canens, primum pervenit ad ætatem nubilem, data est Pico Laurenti anteposito omnibus. Consueverat agere arbores et lapides, et delinire feras, et sistere suo cantu longos fluvios, et corripere aves fugaces. Quæ dum modulatur versus voce muliebri, Picus prodierat domo in campos Laurentes trajecturus apros indigenas; atque equo insidebat generoso, et gerebat sinistra duo venabula, collectam habens chlamydem purpuream fibula auri flavi. Filia Solis venerat etiam in eadem nemora; atque ut carperet raras quasdam herbas in fertilibus montibus, deseruerat agros Circæos appellatos suo nomine. Quæ tecta frondibus statim atque

no habitum.—336 *L. est trad. P.*—337 Multi facies, sed facie præferendum Burm. docet, quia seq. arte. Pro Rara et rarior Fr. et Sprotii Grata et gratior; Ball. Clara et clarior.—338 Sec Pal. sylvasque.—339 Idem Cod. sæpe pro longa.—341 Heins. ex Cant. placet molitur pro modulatur. Conj. etiam flexanima voc. ut 'flexanima oratio' apud Ciceronem.—344 Vulg. bina gerebat: Ciofani libri, et Cælest. ferebat; unus tenebat; Pal. et tres alii regebat.—345 Alii Pœniceam fulv. Dein contractus Heins. dedit pro vulg. comprehensus ex opt. Fl. Bernegg. et duodecim aliis: ceteri contactus, vel conctinctus, vel contortus, vel conctectus, vel complexus, vel complexus, vel suspensus: Heins. monet etiam connexus posse legi.—348 Plerique vett. et optimi

NOTÆ

Latini uxoris, et mater Turni a Virgilio; quæ quomodo Jani uxor esse potuerit non video. Sed neque Janns ullus fuit. Sunt hæ obscurissimæ veritatis larvæ; quæ utinam nullæ unquam extitissent.

336 *Laurenti]* Qui Laurenti Latii oppido ab ipso condito, Laurentibus,

non procul a Lavinio imperabat.

345 *Contractus]* Illud est quod Maro ita expressit, *Æn. v.* 'lato quam circum amplectitur auro Balteus, et tereti subnectit fibula gemma.'

346 *Filia]* Circe, scilicet.

349 *Simul]* Maximum est periculum ex visu, ut cernis; at certe imparatis,

Obstupuit. Cecidere sinu, quas legerat, herbæ: 350
 Flammaque per totas visa est errare medullas.
 Ut primum validæ mentem collegit ab æstu;
 Quid cuperet, fassura fuit. Ne posset adire,
 Cursus equi fecit, circumfususque satelles.
 Non tamen effugies, vento rapiare licebit, 355
 Si modo me novî; si non evanuit omnis
 Herbarum virtus; nec me mea carmina fallunt.
 Dixit: et effigiem, nullo cum corpore, falsi
 Finxit apri, præterque oculos transcurrere regis
 Jussit, et in densum trabibus nemus ire videri, 360
 Plurima qua sylva est, et equo loca pervia non sunt.
 Haud mora: continuo prædæ petit inscius umbram

aspexit juvenem, hæsit attonita: gramina quæ carperat exciderunt sinu, et ignis vius est currere per totas medullas. Postquam primum respicit a potenti flamma, voluit agnoscere quid optaret. Impetus equi et ministri circumfusi causæ fuerunt ne posset accedere. Non tamen elaberis, inquit, quanquam ventis auferresis, si saltem mihi perspecta sum, si omnis potentia graminum non effugit, et mea carmina non me decipiunt. Dixit; et formavit speciem ficti apri sine omni corpore: atque imperavit transcurrere præter oculos regis, et videri subire sylvam spissam arboribus, qua ea est maxime opaca, et loca non sunt pervia equo. Sine cunctatione,

reliq. antra.—350 Sinu recepit Heins. ex pr. Gron. Thuan. Jun. et Bernegg. pro var. lect. vulg. manu. Plurimi etiam scripti leg. herbas.—351 Pal. O. et Berolin. cum tribus aliis est torrere med. Bas. et plures ardere.—352 Unus calido pro valido. Mor. ment. concepit ab.—355 Plurimi Non, ait, effug.—357 Langerm. Herb. succus. Dein meliores nec; alii et.—359 Quart. Pal. præterque.—360 Fl. S. Marci, et N. Esset et. Deinde Burm. monet, si quem rō videri offendat, illum videtur legere posse Gronoviani et duorum aliorum Mss. auctoritate. Heins. pro Jussit arridebat Fecit. Unus Med. et horrendum. Inde conj. Burm. Jussit. In horrendum trabibus nemus ire videtur.—361 Berolin. et quo loc.—362 Pro prædæ Urbin. et unus Med. gratam. Dein S. Marci et alii

NOTE

et libidini suæ obsequentibus. Ille facile vincitur, immo jam victus est, qui vinci cupit. At certe qui periculum timet, suæque cavet libertati, non ita corripitur. Reflexu scil. radiorum lippunt amatores oculi, et, 'Dum spectant læsos, læduntur et ipsi.' Verum, 'Carpit enim vires paulatim, utrique videndo Fœmina:' quam si fugeris, 'Tutus eris,' Ipso docente Ovidio.

354 *Circumfusus*] Non modo celerimus equus Picum a Circes oculis abstulerat; verum, ut maxime constitisset, facile non erat coram comitum latera stipantium agmine de amore illum compellare.

362 *Umbram*] Aprum, scilicet, Circes veneficiis simulatum: cujusmodi simulacra, num per artes magicas excitari possint, miror viros etiam præstantissimos dubitare.

Picus ; equique celer fumantia terga relinquit ;
 Spemque sequens vanam, sylva pedes errat in alta.
 Concipit illa preces, et verba venefica dicit : 365
 Ignotosque Deos ignoto carmine adorat,
 Quo solet et niveæ vultum confundere Lunæ,
 Et patrio capiti bibulas subtexere nubes.
 Tum quoque cantato densetur carmine cœlum,
 Et nebulas exhalat humus ; cæcisque vagantur 370
 Limitibus comites ; et abest custodia regi.
 Nacta locum tempusque, Per o tua lumina, dixit,
 Quæ mea ceperunt, perque hanc, pulcherrime, formam,
 Quæ facit, ut supplex tibi sim Dea, consule nostris
 Ignibus ; et socerum, qui pervidet omnia, Solem 375
 Accipe : nec durus Titanida despice Circen.

Picus nescius confestim persequitur umbram prædæ : atque prope desinit dorsum fumans equi ; et sequens spem inanem vagatur pedes in excelsa sylva. Illa concipit preces, et profert incantamenta, et veneratur Deos ignotos ignoto carmine, quo et consuevit obscurare faciem Lunæ splendide, atque inducere nubila bibula capiti paterno. Tum etiam aer cogitur carmine cantato, et tellus emittit vapores ; atque comites errant per obscuras vias, et rex caret satellitibus. Circe nacta locum et tempus, O, inquit, per tuos oculos, qui corripuerunt meos, et per hanc speciem, formosissime, quæ causæ est, ut Dea te precer, fave nostro amori, atque sume in socerum Solem, qui pervidet omnia ; neque immitis sperne Circen Titanida. Dixerat : ille sævus rejicit

nonnulli *insec. umbras*.—363 *Fumantia* dedit Heins. ex quatuor scriptis ; vulg. *spumantia*. *Relinquit* etiam præstantiores, non *reliquit*.—365 *Venefica* ex melioribus recepit Heins. pro vulg. *precantia*. Multi Codd. etiam *ducit*.—367 Tres libri in pro et ; Thuan. etiam *nitidæ*. Mox unus Heins. *vult. suffundere Lunæ*. Menard. et quatuor alii *deducere*, quod etiam verb. magicum.—369 *Densetur* Heins. protulit ex plurimis vett. ; alii *densatur*.—371 Urbin. *ut abest* ; et quod placet Burm. si tollatur distinctio post *regi* ; et ponas post *comites*. Dein *regi* Heins. dedit ex Naugerio, pr. Hamburg. et aliis suis pro vulg. *regis*.—375 *Pervidet* ex pr. Pal. S. Marci, N. Urbin. pr. Hamburg. et multis aliis ; vulg. *prævidet* ; O. et undecim alii *providet*.—376 Leid. *T. respice C.* Heins. malebat

NOTE

366 *Ignoto*] Namque melius est in totum hujuscemodi artes nefarias ignorare.

368 *Patrio*] Soli. Fabulam autem videtur exponere ipse Poëta. Neque vero magis difficile est nubes ciere, aut tempestates movere : siquidem tamen dæmonis scientia uti licet.

369 *Densetur*] 'In nubem cogitur aër,' ut inquit Virgilius.

373 *Mea*] 'Ipsi tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia, meis medullis acerrimum commovent incendium,' inquit Apuleius Metam. l. x. Quodque de puellis prædicavit Propertius, cum dixit, 'Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,' de viris etiam dici potest.

376 *Titanida*] Titani Solis filiam.

Dixerat : ille ferox ipsamque precesque repellit:
 Et, Quaecumque es, ait, non sum tuus : altera captum
 Me tenet, et teneat per longum, comprecor, ævum.
 Nec Venere externa socialia fœdera lædam, 380
 Dum mihi Janigenam servabant fata Canentem.
 Sæpe retentatis precibus Titania frustra,
 Non impune feres, neque enim reddere Canenti :
 Læsaque quid faciat, quid amans, quid fœmina, disces
 Rebus, ait: sed amans, et læsa, et fœmina Circe. 385
 Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortum :
 Ter juvenem baculo tetigit : tria carmina dixit.
 Ille fugit, sese solito velocius ipse
 Currere miratus, pennas in corpore vidit :
 Seque novam subito Latiis accedere sylvis 390
 Indignatus avem, duro fera robora rostro
 Figit, et iratus longis dat vulnera ramis.

et ipsam et preces ; atque, inquit, Quaecumque es, non sum tuus : alia tenet me captum, et oro ut illa teneat per longum tempus : neque violabo jura connubialia Venere peregrina, quamdiu fata mihi indulgebunt Canentem Jani filium. Titania, precibus sæpius iteratis frustra ; Non inultus discedes, inquit ; neque vero reverteris ad Canentem : et scles experientia quid offensa præstet, quid amans, quid fœmina ; atque Circe et offensa, et amans, et fœmina. Tum bis se convertit ad occasum, bis se contorquet ad ortum ; ter tetigit juvenem virga ; protulit tria carmina. Ille fugit, ipse miratus sese ferri celerius solito, advertit pennas in corpore : atque ægre ferens se repente accedere novam volucrem sylvæ Latinæ, percutit duras arbores sævo rostro, atque infensus impingit plagas oblongis ramis. Pennæ ceperunt

respue.—377 In utroque Ciofan. V. et Berolin. *precesque reliquit.*—379 In uno Ciofan. *long. deprecor æv.* Heins. malebat Dii, *precor.* Mor. etiam *annum.*—380 Quinque vett. *fœd. rumpam.*—382 Bas. *Sæpe refutatis prec.* Cant. *receptatis.*—383 Enim Heins. dedit ex pr. Gron. et sec. Med. : vulg. ait : at ait mox sequitur.—384 Heidelb. *Læsaque quid quid amans, quid possit fœmina disces.*—385 Multi *Circ. est.*—386 Plurimi ex optimis *ad ortum ;* vulg. *ortus ;* quod et revocavit Mitscherl.—389 Berolin. *Curr. miratur.* Deinde unus Leid. *corp. rodit,* quod eleganter respondere sequentibus *indignatus et iratus* putat Burm.—390 Mor. *L. succedere sylvæ.*—391 Pro *duro,* multi *diro,* i. e. infesto ; nec etiam *fera robora* placent admodum, nisi dicta sunt ut *feræ sylvæ,* de quo Not. Var. Epist. iv. 38. In uno Moreti erat, *rostrum fregit ;* unde Heinsius conjecterat, *duro fera robore rostra fregit :* ut lib. III. 53. 'Furit ille, et inania duro Vulnera dat ferro, frangitque in acumine dentes.'—392 A. *vuln. truncis.*—

NOTE

384 *Læsaque*] Pulcherrima, si us- maxima emphasi ultimo nominata
 piam aliqua, est gradatio. Circe.

385 *Circe*] Non sine lepore atque 392 *Iratus*] Caustus equidem fuerat

Purpureum chlamydis pennæ traxere colorem.
 Fibula quod fuerat, vestemque momorderat aurum;
 Pluma fit; et fulvo cervix præcingitur auro. 395
 Nec quicquam antiqui Pico, nisi nomina, restat.

FAB. VIII. Socii ejus in Feras.

Socii quoque Pici, requirentes ducem, ne viribus in noxiam sævirent, contacti venenis in varias species abiere.

INTEREA comites, clamato sæpe per agros
 Nequicquam Pico, nullaque in parte reperto,
 Inveniunt Circen, (nam jam tenuaverat auras,
 Passaque erat nebulas ventis ac sole resolvi,) 400
 Criminibusque premunt veris, regemque reposcunt,
 Vimque ferunt; sævisque parant incessere telis.
 Illa nocens spargit virus, succosque veneni:
 Et Noctem, Noctisque Deos Ereboque Chaoque

colorem coccineum chlamydis: quod aurum fuerat uncinus, atque contraxerat amictus, fit pluma, et collum circumdatur flavo auro: nec quicquam superest antiqui Pico, præter nomen.

VIII. Interea comites, Pico sæpe vocato frustra per campos, neque ullibi invento, incidunt in Circen (jam enim tenuaverat aërem, atque passa erat nubila dispergi ventis ac Sole), atque coarguunt veris accusationibus, et repetunt regem, vimque intentant, et volunt irruere feris hastilibus. Illa spargit perniciosum virus et succos venenatos, et cogit Caliginem et Deos Caliginis ex Erebo et Chao, atque precatur

394 Unus Med. *Fib. qua fuerat*. Dein tert. Med. *momord. auro*; cujus in margine ascriptus erat sequens versus. Bothius hic legendum putat *vestisque momord. oram*.—395 Pat. et subito cerv.—396 Antiqui Heins. recepit ex opt. Fl.: vulg. *antiquum*: N. Arund. et decem alii exhibent *antiquo*. *Restat* etiam ex castigatioribus pro vulg. *restant*.—398 Unus Heins. *P. nec in ulla parte*. Quinque etiam libri *recepto*.—399 Tres scripti *tenuav. umbras*; unus *auram*.—400 Fl. S. Marci, Bernegg. Thuan. pr. Hamburg. et Mor. et quatuor alii *sol. recludi*; quod et Burmanno elegans videbatur: unus etiam *rescindi*; alius *remitti*.—401 Sprotii Cod. *petunt pro premunt*.—404 *Ereboque Chaoque* Heins.

NOTÆ

Picus, at supra modum ferox: ut hinc præ studio nimios non esse decere omnes possint intelligere.

399 *Tenuaverat*] Coactas nubes et densatum aërem solverat.

404 *Erebo*] Quæ profundissima est

Inferorum sedes; ubi etiam Erebus Deus ex Chao et Caligine procreatus.

Chao] Quod omnium rerum confusa moles, ex qua omnia derivata: vel etiam Deorum omnium antiquissimus, ex quo ceteri propagati.

Convocat: et longis Hecaten ululatibus orat. 403
 Exsiluere loco (dictu mirabile) sylvæ;
 Ingemuitque solam, vicinaque palluit arbos;
 Sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis;
 Et lapides visi mugitus edere raucos;
 Et latrare canes; et humus serpentibus atris 410
 Squalere, et tenues animæ volitare videntur.
 Attonitum monstris vulgus pavet. Illa paventam
 Ora venenata tetigit mirantia virga.
 Cujus ab attactu variarum monstra ferarum
 In juvenes veniunt: nulli sua mansit imago. 415

Hecaten magicis ululatibus. Sylvæ (mirabile dictu) loco motæ sunt; et terra ingemuit, et arbores proximæ palluerunt; et gramina humida facta sunt sparsa guttis cruentis: et saxa visa proferre raucos mugitus; et canes latrare; et terra exudare nigris anguibus; et exiles umbræ mortuorum volitare. Vulgus attonitum prodigiis tremuit. Illa tetigit vultus attonitos tremantium baculo incantato: ex cujus contactu prodigia diversarum ferarum invadunt juvenes. Nulli stetit sua forma.

~~~~~

recepit ex plerisque vett. alii *Erebonque Chaonque*.—405 Gron. pr. *Congemit*: Leid. *Evocat*. Mox plurimi et *magnis*, unde Heins. *magicis*.—406 *Exiluere* ex vett.; alii *exiliere*. Berolin. habet *sylo. mirab. dict.*—407 Multi etiam *arbor pro arbos*.—408 *Maduerunt* est in uno Ciofan. *Cælest. et Mor.*; ceteri *rubuerunt*. Et idem *Cælest.* et V. *gramina gutt.*—409 In uno V. *visi gemitus sunt ed.* et pr. Gron. et duo alii *reddere*: at Bonon. *edere mutos*.—411 *Permulti volitare silentum*, quod arridet Heins. Sed Burm. improbat, quia vers. seq. exit in *paventum*, et ita rhythmum faceret; quanquam nonnulla talia in Ovid. observare licet. Recepit illud Mitscherl.—412 *Monstri olim corr.* Heins.; Berolin. *vulgus timet*. In multis scriptis *Illa clientum*: Fl. S. Marci, et Bonon. *paventis*.—414 Berolin. *ab intactu*.—415 Unus Mor. *juv. abeunt*. Bas. et Thuan.

NOTE

- 405 *Hecaten*] Dianam dicit, quæ veneficiis atque incantamentis, immo et omnibus propemodum rebus, præesse credita, mutatis tamen nominibus.
- 411 *Squalere*] Mire horrorem veneficii istud indicat.
- Tenues*] Umbras dicit sine corpore.
- 412 *Vulgus*] De Pici comitibus sermo est.
- 413 *Tetigit*] Neque hodiernæ veneficæ, nisi singulatim aut peculiari quodam modo singulis attributo veneno, nocere videntur.
- 415 *Nulli*] Adeoque snis Principibus mature debent consulere Populi; ne illorum in sese redundet clades. Possunt insuper omnes ex hac fabula cognoscere, quam periculosum sit sese perditis aliorum rebus immiscere: tametsi, vel certissimo exitio, officio suo quisque fungi debet.

FAB. IX. Canens Pici uxor in Auras.

UXOR quoque Pici Canens secundum Tiberim deflens desiderio viri amissis extabuit. Ita tamen ut locus memoriam nominis præberet posteris. Canens enim nominatus est.

PRESSERAT occiduus Tartessia littora Phoebus ;
 Et frustra conjux oculis animoque Canentis
 Expectatus erat. Famuli populusque per omnes
 Discurrunt sylvas, atque obvia lumina portant. 420
 Nec satis est Nymphæ flere, et lacerare capillos,
 Et dare plangorem ; facit hæc tamen omnia : sese
 Proripit, ac Latios errat vesana per agros.
 Sex illam noctes, totidem redeuntia Solis
 Lumina viderunt, inopem somnique cibique,
 Per juga, per valles, qua fors ducebat, euntem. 425
 Ultimus aspexit fessam luctuque viaque

IX. Sol occidens tetigerat littora Tartessia ; et maritus nequicquam erat expectatus oculis atque menti Canentis. Ministri una cum plebe discurrunt per omnes sylvas, atque ferunt lucernas obvias. Neque satis est Nymphæ ejulare, et discerpere comam, et sese plangere ; quamquam facit hæc omnia : exsiliit, atque amens vagatur per campos Latinos. Sex noctes et totidem dies Solis revertentis conspexerunt illam expertem somni et alimenti, errantem per cacumina montium et per valles, qua fortuna ferebat. Tybris novissimus vidit illam exhaustam mœrore et

mansit origo.—416 Pr. Gron. et Mor. et Hamburg. S. Marci, N. Urbin. Thuan. et multi alii *Sparserat occ.* Heins. conj. *Raserat.* In voc. *Tartessia* variant Codd. *Thephesia* pr. V. O. et alii septem : *Testesia* pr. R. Arund. pr. Pal. et Urbin. *Cephesia* pr. Gron. et octo alii : *Carthesia*, vel *Carchesia*, pr. Bas. et decem alii : Heins. conj. *Carteia*, vel *Cepheia* cum uno Med. ; putat etiam posse *Carpesia* legi, nam in quatuor scriptis *Carpnesia*. Græcis est *Ταρτησσός* at Berolin. *Tarphesia* ; et *Traphesia* plurimi opt. Codd., unde *Tarpessia*.—418 Unus Heins. *Expectandus er.* Deinde Cant. *famulus* : et quatuordecim *famuli populique*.—419 Med. unus *Succutiunt sylvas*.—420 Mor. unus *et laniare cap.*—421 *Sese* erat a man. pr. in quart. Med. unde Heins. recepit : vulg. *seque*.—422 *Latios* dedit idem ex quatuor scriptis ; olim *latos* legebatur.—425 Thuan. et alius *jug. per colles* : Heins. conj. *calles*. Alii etiam *sors*.—426 Heidelb.

NOTÆ

416 *Tartessia*] Occidentalia : Tartessia enim, vel Cartheia, ut alii vocant, Hispaniæ sunt Bæticæ a Tartheso oppido. Videtur autem Sol in

Oceanum mergi ex littore Hesperio prospicientibus.

419 *Obvia*] Pico scilicet, si forte reperissent.

Tybris, et in gelida ponentem corpora ripa.
 Illic cum lacrymis, ipso modulata dolore
 Verba, sono tenui mœrens, fundebat; ut olim
 Carmina jam moriens canit exequialia cycnus. 430
 Luctibus extremum tenues liquefacta medullas
 Tabuit; inque leves paulatim evanuit auras.
 Fama tamen signata loco est; quem rite Canentem
 Nomine de Nymphæ veteres dixere Camœnæ.
 Talia multa mihi longum narrata per annum 435
 Visaque sunt. Resides, et desuetudine tardi
 Rursus inire fretum, rursus dare vela, jubemur.
 Ancipitesque vias, et iter Titania vastum

*itinere, atque demittentem artus in ripa frigida. Ibi lugens modulata ipsos mæ-
 rores proferebat voces sono exiguo cum fletibus; ut aliquando cycnus jam moriturus
 modulatur cantus exequiales. Denique habens medullas extenuatas fletibus defecit,
 et paulatim dijecta est in subtilem aërem. Fama tamen mansit loco, quem antiquæ
 Musæ appellarunt Canentem, ut par fuit, de nomine Nymphæ. Multa ejusmodi
 mihi relata atque visa per longum annum: segnes atque ignavi desuetudine denuo
 jubemur inire mare, atque pandere carbasa. Titania admonuerat de itinere dubio*

Ultima asperit; et corr. conspexit. Berolin. fess. et longa.—427 In Cælest.
 corp. terra. Unus Mor. gelidas...ripas.—428 Bothius conj. Illi cum; quo ré-
 cepto concursus c literarum vitaretur. Vulg. etiam ipsos...dolores; ex vett.
 Heins. corr. ipso...dolore: at conj. spissos...dolores: et Burm. ipso modu-
 lante dolore.—429 Unus Mor. modo pro sono. Deinde Jun. ten. Nereus fund.
 duo libri referens.—430 Berolin. can. exitialia cycn.—431 In plurimis Luct.
 extremis: Heins. vero malit Fletibus extremum. Deinde teneras pro tenues
 multi vett.—433 Berolin. omiss. est.—434 Camœnæ ex Fl. S. Marci, tert. Bo-
 non. pr. Mor. et Hamburg. et uno Bas. Heins. retepit pro vulg. coloni.—
 435. 436 In N. erasa vetus lectio, nisi quod Multaque pro Visaque restabat;
 quomodo etiam S. Marci: Bernegg. Miraque. Dein idem S. Marci, et pr.

NOTE

430 *Canit*] Mirum est, quod non
 poëtæ modo, sed oratores, philosophi
 insuper hanc eandem fabulam de
 cycni ferali cantu inculcaverint, qui
 non aliam quam raucam vocem solitus
 est prodere. Placuit, credo, illis qua-
 fiscumque pulcherrimæ atque, ut vi-
 detur, sapientis avis sonus.

432 *Evaniit*] Aptissima certe me-
 tamorphosi, siquidem vocis ea sit na-
 tura, ut post breve aliquod temporis
 spatium 'tenues vaneat in auras.'
 Ceterum, cum ea sit conditio rebus

humanis, ut pulcherrima quæque at-
 que florentissima citius pereant, deli-
 catulis atque bellulis homunculis ter-
 ribilem canit Canens cantilenam.

435 *Longum*] Quo apud Circen
 Macareus, una cum Ulysse atque so-
 ciis, commoratus erat.

436 *Resides*] Quibusque 'Patria
 potior fuit interdicta voluptas;' ut
 cecinit Flaccus.

438 *Ancipites*] Multis periculis ob-
 sitas.

Titania] Circe est.

Dixerat, et sævi restare pericula ponti.
Pertimui, fateor; nactusque hoc littus adhæsi.

440

FAB. X. Diomedis Socii in Aves.

NEC minus Macareus refert insolentiam sociorum erga Venerem, cum Æneas adversus Rutulos pro Latino dimicantes ab Evandro auxilium petiisset; et quemadmodum Turnus Venulo legato a Diomede item auxilium postulasset, qui sub Dauno Iapygiæ rege domicilium posuisset: negante eo, eo quod pro Ænea adversus Venerem stetisset, a se vulneratam inimicam haberet. Et ut comites ejus contemptu Deæ cupientes proficisci in bellum, in mari volucrum figura decepti substiterint. Eorum nomina hæc sunt: Agmon, Lycus, Idas, Rhetenor, Nycteus. Quæ volucres albi coloris ut cynci sunt.

FINIERAT Macareus: urnaque Æneia nutrix
Condita marmorea, tumulo breve carmen habebat:
HIC ME CAIETEN NOTÆ PIETATIS ALUMNUS,
ARGOLICO EREPTAM, QUO DEBUIT IGNE, CREMAVIT.
Solvitur herboso religatus ab aggere funis:
Et procul insidias, infamatæque relinquunt
Tecta Deæ, lucosque petunt, ubi nubilus umbra
In mare cum flava prorumpit Tybris arena.

445

atque de ejus longitudine, et superesse discrimina asperi maris. Agnosco expavi, atque nactus has oras hic mansi.

X. Macareus absolverat: atque nutrix Æneia composita in urna marmorea habebat brevem titulum sepulcro: Alumnus celebris pietatis cremavit hic igne quo debuit me Caietam servatam ab igne Græco. Vincula nexa expediuntur ab aggere gramineo, atque longe deserunt insidias et domum Deæ famosæ, et accedunt ad lucos, ubi Tybris opacus nebulis defluit in mare cum fulva glarea. Atque Æneas

Hamburg. mutata per ævum.—442 Marmorea pro marmoreo e duobus recepit Heins. Tumuli dedit Mitscherl.—443 Pro vulg. Caietam pr. Bas. et tres alii, Caietem; hoc est Caieten: Taygetin unus Pal.—445 Sec. Pal. Tollitur herb.—447 Unus Bas. nub. umbram.—448 Vulg. cum fulva; unus Bas. convulsa:

NOTÆ

441 Æneia] Caieta; quæ ibi sepulta portui et urbi nomen suum dedit, quod hodieque permanet.

444 Argolico] A Græcis; namque, ingressa Troja, ibi cum multis aliis potioris sortis perire debuisset Caieta.

Debuit] Priscis temporibus defunc-

torum corpora igne a consanguineis, aut proximis quibusque, cremanda curari notius est quam ut me monitore indigeat.

445 Funis] Quo Æneæ naves religatæ erant.

Faunigenæque domo potitur nataque Latini;
 Non sine Marte tamen. Bellum cum gente feroci 450
 Suscipitur; pactaque furit pro conjuge Turnus.
 Concurrit Latio Tyrrhenia tota: diuque
 Ardua sollicitis victoria quæritur armis.
 Auet uterque suas externo robore vires:
 Et multi Rutulos, multi Trojana tuentur 455
 Castra. Neque Æneas Evandri ad limina frustra,
 At Venulus magnam profugi Diomedis ad urbem

potitur domo et filia Faunigenæ Latini, non tamen sine bello. Bellum geritur cum natione sæva; et Turnus sævit pro sponsa promissa. Tota Tuscia congregitur cum Latio; et victoria difficilis diu quæritur armis anxiiis. Uterque auet suas opes viribus peregrinis; et multi stant a partibus Rutulorum, multi a partibus Trojanorum. Neque Æneas accesserat incassum ad ædes Evandri: at Venulus frustra

flava Heins. recepit ex Fl. S. Marci, tert. Bonon. pr. Hamburg. et uno Voss.—452 Duo libri *Occurrit L.* quod et ipsum verbum belli esse, Burn. doctet.—454 Tres *externa milite*; unus *corpore*.—455 *Mor. sequuntur pro tuentur*.—456 *Vulg. ad mænia*. Unus Bas. et unus Voss. omittunt *ad*. Heins. malit *Evandria limina*, ut 'Evandrius ensis,' 'mons Evandrius,' &c. Et verbo *venire* sæpenumero quartus cas. additur sine præpositione.—457 Heins. malit, *Ut Venulus*; nam S. Marci, Urbin. N. alique nonnulli *Et: plures cum O. Sed.* Pro *vulg. frustra* Heins. recepit *magnam* ex S. Marci, Urbin. et N.

NOTE

449 *Faunigenæ*] Fauno enim et Marica genitus Latinus.

Nata] Lavinia.

450 *Marte*] Namque gravissimum bellum adversus Turnum et Rutulos, gentem ferocem, gessit.

451 *Pacta*] Lavinia est, quam mater Amata, ut est fœminarum pervicacia, Turno, invitis Fauni oraculis, quæ illam externo marito addicebant, Latino insuper marito reluctantæ, promiserat.

452 *Tyrrhenia*] Quæ Trojanis favit adversus Turnum; ut canit Virgilius.

453 *Ardua*] Siquidem Dii ipsi sæpius de ea contenderint, Junone Turno, Venere suo præsertim favente Æneæ.

455 *Rutulos*] Latii fuerunt populi, Turni subditi.

Multi] Recensentur omnes a *Ma-Delph. et Var. Clas.*

rone Æn. vii. a vs. 794.

456 *Evandri*] Rex fuit Arcadiæ, qui cum patrem imprudens occidisset, atque regno pulsus esset, Carmentæ matris fatidicæ hortatu in Italiam venit; atque, victis Aboriginibus, ea loca tenuit ubi postea Roma condita fuit. Is Ænean consiliis atque copiis auxiliariis juvit.

457 *Venulus*] Qui a Turno ad Diomedem missus orator, frustra auxilium petivit.

Diomedis] Rex fuit Ætolix, idemque bello fortissimus; qui a bello Trojanæ reversus, cum adulteram sibi insidiantem Ægialen uxorem cognovisset, in Italiam profugit; ubi Dauni Apuliæ regis filiam cum parte regni suam fecit, Argyrippam insuper condidit.

Ovid.

5 N

Venerat. Ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
 Moenia condiderat, dotaliaque arva tenebat.
 Sed Venulus Turni postquam mandata peregit, 460
 Auxiliumque petit; vires Ætolius heros
 Excusat: nec se soceri committere pugnae
 Velle sui populos: nec, quos e gente suorum
 Armet, habere viros. Neve hæc commenta putetis;
 (Admonitu quanquam luctus renovantur amaro;) 465
 Perpetiar memorare tamen. Postquam alta cremata est
 Ilion, et Danaas paverunt Pergama flammæ,
 Naryciusque heros, a virgine, virgine rapta,
 Quam meruit solus, pœnam digessit in omnes;
 Spargimur: et ventis inimica per æquora rapti, 470

venerat ad ingentem urbem profugi Diomedis. Ille quidem posuerat vastissimos muros sub Dauno Iapyge, et possidebat agros dotales. Sed postquam Venulus enarravit jussa Turni, et poposcit suppetias, heros Ætolius excusat opes: neque se cupere ad bellum mittere subditos sui soceri; neque habere viros ex numero suorum quos armare possit. Neve credatis hæc esse ficta, tametsi mæror redintegratur crudeli admonitu, sustineam tamen referre. Postquam sublimis Troja deflagrauit, et arces Iliacæ pabulo fuerunt igni Græco, et heros Narycius, virgine sublata, sparsit in omnes a virgine pœnam qua solus dignus fuit; nos Græci di-

In quibusdam ad urbes; V. ad arces.—461 Multi vett. *Auxiliumq. petit*: vulg. *Auxilium petiit*; Berolin. *Aux. et petiit*.—462 Vulg. *se aut soc.* Heins. cum multis vett. omisit aut: et vs. proximo cum iisdem reposuit *nec pro vulg. aut.* Pr. Gron. et alii *comm. bello*.—464 *Viros est ex Fl. S. Marci, sec. Pal. pr. Bas. Arund. et aliis*; vulg. *ullos*.—465 Berolin. *quant. renovetur luct. am.* Plurimi etiam alii *renoventur*. Heidelb. sic vs. exhibet *Amonitu—rentur amari*.—467 Plurimi *Ilios*. In uno Ciofan. et *Danaïs patuerunt P. dextris*. Pro *flammas* etiam Fl. S. Marci, pr. Gron. Arg. et duo alii *dextras*.—468 Tres Med. et unus Heins. *a templo virg.* Voss. pro *virgine habet Pallade*. Heins. conj. *a Pallade virgine*.—469 Berolin. *pœn. sol. deiecit*: Bersm. et marg. Gryph. Blitiani, Gron. et octo alii *disiecit*.—470 In uno Ciofani, et

NOTE

458 *Iapyge*] Qui in Iapygia seu Apulia regnum obtinebat.

459 *Dotalia*] In dotem uxoris a socero Danno accepta.

461 *Ætolius*] Diomedes, scilicet; quem antea in Ætolia imperium habuisse diximus.

468 *Narycius*] Locrensis: fuit enim Naryx, quæ et Narycium et Naryce dicitur, urbs Locridis. De Ajace autem Oilei hic agitur, qui ob stu-

pratam Cassandram regiam virginem in ipso Minervæ templo, non in se tantum, sed in omnes Græcos numinis iram concitavit. Nam in patriam navigantes, et ipse, maxima orta tempestate, fulmine percussus est, et alii per maria fuere dejecti, ut vix unus et alter domum redire potuerint.

Virgine] Minerva.

Virgine] Cassandra.

Fulmina, noctem, imbres, iram coelique marisque
 Perpetimur Danai, cumulumque Capharea cladis.
 Neve morer referens tristes ex ordine casus;
 Græcia tum potuit Priamo quoque fienda videri.
 Me tamen armiferæ servatum cura Minervæ 475
 Fluctibus eripuit. Patriis sed rursus ab agris
 Pellor: et antiquo memores de vulnere pœnas
 Exigit alma Venus: tantosque per alta labores
 Æquora sustinui, tantos terrestribus armis,
 Ut mihi felices sint illi sæpe vocati, 480
 Quos communis hyems, importunisque Caphareus
 Mersit aquis: vellemque horum pars una fuissem.
 Ultima jam passi comites belloque fretoque,

*cellimur, et ablati ventis per infensa maria, ferimus fulmina, caliginem, nim-
 bos, iram cæli et oceani, et in cumulum exitii Caphareum. Neve detineam
 vos memorans singulatim luctuosos eventus; Græcia tum potuit videri lügen-
 da etiam Priamo. FAVOR tamen armigeræ Palladis sustulit ex undis me cus-
 toditum. Verum rursus rejicior ab Argis patriis; atque alma Venus recor-
 dans vulneris antiqui a me illati reposcit pœnas: et passus sum tantos labores per
 profunda maria, tantos armis terrestribus, ut illi sint sæpe dicti beati a me, quos
 publica tempestas et Caphareus absorbuit aquis molestis; optaremque ut fuissem
 pars una eorum. Socii jam passi extrema bello et mari deficiunt, et orant finem*

octo aliis æq. victi.—471 Fulgura pr. Erfurt. alter R. et unus Leid. Pro
 imbres pr. Twisden. hyemes.—473 Omnes fere scripti referam pro referens.—
 474 Unus Mor. P. miseranda vid.—475 Novem scripti tam. armigeræ servo.—
 476 Quidam patr. et rurs. Berolin. que. Multi etiam vett. ab Argis.—479
 Urbin. quantos pro tantos.—481 Importunusq. Heins. scribit cum Barb. et
 Langerm. pro vulg. importunusq.—482 Heidelb. Misit aq. Unus Heins.
 veterrimus vellemq. chori. Tum Heidelb. cum Berolin. habet un. fuisse:
 Heins. recepit fuisset ex S. Marci, Bernegg. pr. Hamburg. aliisque multis.
 —483 Cælest. comites ferroque marino. Duo libri Heins. belloq. marique.—

NOTE.

472 Capharea] Illud Eubææ pro-
 montorium Virgilius hac causa ulto-
 rem dixit. Nauplius, Palamedis filii
 mortem in quo animo ferens, Minervæ
 suasu, Græcis tempestate laboranti-
 bus faces, quasi portus signa, ex Ca-
 phareo extulit, quo cum appellere
 niterentur in cautes Euboicas nau-
 fragi interierunt.

474 Priamo] Utcumque infensissi-
 mo hosti, siquidem a Græcis regno,
 liberis, vita denique spoliatus.

475 Armiferæ] Nam et Dea belli.

476 Agris] Quidam Argis: Argos
 enim. Peloponnesi urbem Tydeus,
 Ætolix regno pulsus, ad Adrastum
 confugerat; ubi ex Deiphyle hujus
 filia Diomedem suscepit.

477 Vulnere] Namque ipsam Deam
 Venerem sagitta a Diomede vulnera-
 tam, quæ Æneæ suo cum ipso con-
 gressu opem ferebat, scripserunt
 poëtæ. Qua re irata Dea a Diomede
 uxoris animum sic abalienavit, ut

Deficiunt, finemque rogant erroris. At Acmon

Fervidus ingenio, tum vero et cladibus asper, 485

Quid superest, quod jam patientia vestra recuset

Ferre, viri? dixit. Quid habet Cytherea, quod ultra

(Velle puta) faciat? nam dum pejora timentur,

Est in vota locus: sors autem ubi pessima rerum,

Sub pedibus timor est, securaque summa malorum. 490

Audiat ipsa, licet; licet, ut facit, oderit omnes

Sub Diomede viros; odium tamen illius omnes

Spernimus, et magno stat magna potentia nobis.

Talibus invitam Venerem Pleuronius Acmon

Instimulat verbis, veteremque resuscitat iram. 495

itineris. At Agmon vehemens animo, tum vero etiam sævus ex malis, Quid restat, inquit, quod vestra virtus jam non patiat, viri? quid habet Cytherea, quod amplius faciat, posito quod cupiat? nam dum graviora metuuntur, locus est precibus; cum vero sors omnium gravissima, pavor protritit est, et summa malorum minime timenda. Quanquam ipsa audiat; tametsi, ut facit, odio habeat omnes viros sub Diomede; nihilominus omnes contemnimus illius odium, et contra magnum est nobis magna vis. Agmon Pleuronius talibus verbis provocat Venerem nolentem, et ac-

484 Unus *Destituunt; finemque. In quibusdam etiam rog. terroris. Nonnulli scribunt Agmon; sed Acmon recepit Heins. ut Procne, Cynus, &c.—485 Pro Ferr. ing. unus Leid. habet pro var. lect. Ira sibi ingenta.—486 Heins. placet vestra ex castigatioribus; vulg. nostra.—489 In vota locus est ex Thuan. et duodecim aliis; vulg. locus in voto. Tres scripti fors pro sors. In Bero- lin. ast pro autem. Deinde Heidelb. rer. est. Bothius ita vs. refingit Est in vota locus; at sors ubi pessima rerum.—490 Cant. securaq. cura mal.—491 Sic Heins. ex altero Thuan. uno suo, et uno Med. vulg. ips. licet et quod fac. Bernegg. lic. quid quod fac. vel qua quod: pr. Hamburg. quam quod; pr. Mor. et Bonon. vel quod.—492 Heins. malebat illius omne.—493 In uno Ciofan. Sprevinus, et. Deinde unus Leid. et damno; alique et parvo, Heins. etiam vult tanta potent. cum uno Mor. et altero Thuan.—494 Mss. omnes, præter unum Heins. et pro div. lect. Zulichem. iratam Ven. sed invitam recepit Heins. quia iram sequitur. Dein duo libri Pleur. heros.—495 Veteremq. est ex uno V. vulg. veterumq. in quibusdam stimulisq. tert. Med. stimulosq. alius stimuliq.—497 Pa-*

NOTÆ

illum ab excidio Trojano reversum accipere noluerit.

484 *Erroris]* Eo nomine etiam appellatur itinera, quæ per incertum mare suscipiuntur.

487 *Cytherea]* Venus, Diomedi infensa, de qua jam toties; a Cytheris sic dicta, in quam insulam illa primum concha marina dicitur advecta.

490 *Secura]* 'Fortuna miserrima tuta est,' ut alibi dixit noster.

493 *Magno]* Hoc sibi vult, ni fallor, majoribus Veneris insultibus, majorem suam cognosci potentiam.

494 *Pleuronius]* Ex Pleurone Ætolia oppido oriundus.

495 *Veterem]* Ob vulnus sibi a Diomede impactum.

Dicta placent paucis. Numeri majoris amici
 Acmona corripimus: cui respondere paranti
 Vox pariter, vocisque via est tenuata: comæque
 In plumas abeunt: plumis nova colla teguntur,
 Pectoraque, et tergum: majores brachia pennas. 500
 Accipiunt: cubitique leves sinuantur in alas.
 Magna pedum digitos pars occupat: oraque cornu
 Indurata rigent, finemque in acumine ponunt:
 Hunc Lycus, hunc Idas, et cum Rhetenore Nycteus,
 Hunc mirantur Abas: et dum mirantur, eandem 505
 Accipiunt faciem: numerusque ex agmine major
 Subvolat, et remos plausis circumsonat alis.
 Si volucrum quæ sit subitarum forma requiris;
 Ut non cynorum, sic albis proxima cynis.
 Vix equidem has sedes, et Iapygis arida Dauni 510
 Arva gener teneo, minima cum parte meorum.

cendit antiquam iram. Hæc verba probantur a paucis. Plures amici arguimus Agmonem; cujus volentis respondere vox simul et meatus vocis est diminutus: et capilli vertuntur in plumas, novum collum velatur plumis cum pectore et dorso: lacerti induunt majores pennas, et leves cubiti curvantur in alas; magna pars pedum corripit digitos; et os cornu rigidum induratur, et desinit in acumem. Lycus, atque Idas, et Nycteus cum Rhetenore, et Abas hunc mirantur; et dum stupent assumunt eosdem vultus; et potior numerus ex turba evolat, et strepit circum remos percussis alis. Si petis quænam sit facies avium repentinarum; sicut non cynorum, sic similitima candidis cynis. Ægre equidem gener Dauni Iapygis servo hanc habitationem, et agros aridos, cum minima parte meorum.

~~~~~  
 ranti Heins. dedit ex Urbin. N. et uno Med. pro vulg. volenti.—499 Heins. placet nova ex S. Marci, utroque Thuan. pr. Gron. et Mor. et Hamburg. præ vulg. quoque.—501 Omnes fere vett. lev. curvantur in, nisi quod nonnulli tenuantur.—502 Pedom ex pr. Mor. et sex aliis recepit Heins. vulg. pedis.—503 Berolin. exhibet ducunt pro ponunt.—504 Nonnulli pro Idas scribunt Iolas.—506 Quia modo præcessit 'pennas Accipiunt,' propterea Burm. cum tribus legeret, Trazerunt faciem, ut i. 412. Unus Heins. assumit faciem, ut XII. 1. Duo libri formam.—507 Multi vett. Sevolat. Dein circumsonat ex sec. Pal. recepit Heins. pro vulg. circumvolat.—508 Plurimi, volucrum dubiarum, quod refutat Heins. subitarum est ex optimis scriptis.—509 Berolin. sit pro

## NOTÆ

509 *Cynis*] Ardeæ sunt, seu erodii: des herons. Mirum autem cui videri possit, quod beneficio Deorum nonnulli, alii autem eorundem ira in aves mutati fuerint: nam utcumque hæ sint fabulæ, non tamen sine aliquo sensu et judicio fuerunt conflictæ.

Hinc ergo pronum est intelligere humana omnia ex Dei numine atque nutu pendere; quæ bene aut male cedunt, prout ex ejus benevolentia aut indignatione oriuntur, et quisque ntitur vel abutitur.

## FAB. XI. Appulus pastor in Oleastrum.

DAUNIÆ regionis locum arboribus obumbratum Pan Mercurii filius tenuit : quem postea Nymphæ coluerunt. Has pastor Appulus cum procacibus maledictis terruisset, ne amplius linguam in propatulo haberet, numine earum in arborem oleastrum extabuit, cujus fructus suo amarore linguæ pastoris asperitatem refert.

**H**ACTENUS Cœnides. Venulus Calydonia regna,  
Peucetiosque sintus, Messapiaque arva relinquit.  
In quibus antra videt: quæ multa nubila sylva,  
Et levibus guttis manantia, semicaper Pan

515

*xi. Hactenus Cœnides. Venulus deserit regna Calydonia, et sinus Peucetios, atque campos Messapios: in quibus cernit speluncas, multis arboribus opacas, et stillantes levibus guttis, quas Pan semicaper nunc possidet; at Nymphæ olim ob-*

*sic.—510 Duo libri I. ardua D.—513 Paucosque sinus legunt viri docti: alii, Puteolosque: in meo, Plauciosque: in uno Vatic. Pleurinosque: in alio, Pleurosque: in Cælest. Pleuniosque. Ex tam magna librorum varietate et discrepantia priorem veriore puto. Ciofan. Nullus vero codex inter se consentit, sed omnes fere diversa lectionum monstra exhibent: sed Peucefios rectum esse constat, quia Iapygibus, Dauniis, Messapiis etiam Peucetii miscentur, ut ejusdem originis: nam Lycaonis filii fuere Iapyx, Danniis, et Peucetius, qui has oras occuparunt; Anton. lib. xxxi. ubi et fabulam de Nymphis Epimelidibus narrat, non multum ab hac Ovidii dissimilem, sed, ut apparet, ex aliis auctoribus repetitam. vid. et Servium ad Virg. Æn. viii. 9. *Burm.* Alii reliquit.—515 Cum multi habeant, *lev. cannis*, Heins. legebat, *stagnis*: sed *Burm.* guttis tuetur. In uno Bas. erat juncis; in alio tophis.—*

## NOTE

512 Cœnides] Diomedes, Cœnei nepos.

Calydonia] Ea pars Apuliæ quam in dotem Diomedes a Dauno accepit eo nomine appellatur, quia ille rex olim Ætoliæ Calydonius etiam a Calydone Ætoliæ urbe dicebatur.

513 Peucetios] Appulos. Namque in duas partes divisa Apulia, quarum alia ad ortum Peucetia, alia ad occasum Dannia appellatur. Utraque ad mare Adriaticum porrecta, atque Aufido, acri fluvio, divisa.

Messapia] In quibus Calabri atque Salentini, in peninsula ultima Italiæ,

quæ ad ortum magis spectat, a parte Septentrionali.

515 Guttis] Hanc ex vulgatis libris lectionem, admonente subactissimi judicii viro Tanaq. Fabro, præceptore olim meo carissimo, revocavi. Stagnis enim nulla Mss. levitatem possint asserere. Verum licet ipse inspicias quæ ille Epistolarum l. ii. pag. 320. consignavit. Neque vero operæ pœniteat.

Pan] De isto naturæ totius auctore, si fabulis credimus, jam sæpe dictum. Verum ne parce inculcatus a nobis videatur, consule si placet

Nunc tenet; at quodam tenuerunt tempore Nymphæ.  
 Appulus has illa pastor regione fugatas  
 Terruit, et primo subita formidine movit:  
 Mox, ubi mens rediit, et contempsere sequentem,  
 Ad numerum motis pedibus duxere choreas. 520  
 Improbat has pastor: saltuque imitatus agresti  
 Addidit obscœnis convicia rustica dictis.  
 Nec prius obticuit, quam guttura condidit arbor:  
 Arbore enim succoque licet cognoscere mores.  
 Quippe notam linguæ baccis oleaster amaris 525  
 Exhibet: asperitas verborum cessit in illas.

*tinebant. Pastor Appulus tremefecit illas fugatas illa regione, atque primo movit repentino metu: mox, postquam collegerunt animum, et spreverunt persequentem, agitarunt choreas ad numerum motis pedibus. Pastor has arguit; atque illas simulans saltu rustico adjecit probra insulsa turpibus verbis. Neque ante siluit, quam arbor obduxit fauces. Facile vero intelligere mores ex arbore atque ejus fructu: namque oleaster indicat probrum linguæ baccis austeris. Acerbitas dictorum transiit in illas.*

~~~~~  
 517 Tert. Med. et V. *has Nymphas past.* Heins. conj. *hac Nymphas past.* Bothius censet *Nymphas* e gloss. provenisse: et pro *fugatas*, quod sibi displicet, reponeret *vocatas*.—519 Bas. *contems. sequacem*.—520 Heins. *malebat motis manibus*.—521 Unus Bas. *Increpat has*. Tres scripti *Appulus has culpât: salt.* Deinde Thuan. cum duobus Mor. et sex aliis *imitatur*.—522 Berolin. *Adjicit obsc.* Thuan. *Addit et*.—524 *Arbore enim succoq.* ex Fl. S. Marci Heins. *dedit*; qui etiam conj. *Arbore jam succoq.* vel, quod longius abit, *Arbore adhuc*: vulg. *Arbor enim est*; cujus *est* plurimi etiam omittunt. Bothius præfert vulg. *omisso est*, sic: *quam gutt. cond. arbor, (Arbor enim) succoq. Enim hoc modo usurpatur i. 597. xv. 566. et passim. Fl. et duo alii liquet pro licet.*—526 Mor. et Med. cum plurimis scriptis *verb. mansit in illis*: alii etiam ha-

NOTÆ

nobilissimi Huetii reconditiissimæ eruditionis opus, Demonstrationem Evangelicam; unde quod sit satis asumas.

519 *Contempsere*] Nullum est aliud præsentius remedium adversus perversorum irrisorum atque calumnia-

torum virus, quam neglectus. Sic et illi denique obmutescunt, patientia et invicta virtute superati, quæ bonis præsidium fuit.

525 *Notam*] Pejus erit lingua quam ignis: attamen virtutem et veritatem nequit in omne tempus evertere.

FAB. XII. Naves Æneæ in Nymphas.

TURNUS, adversus Æneam pro Lavinia sponsa dimicans, cum immittere ignem classibus conaretur, Mater Deum, quia ex Ida monte Phrygiæ sacratio essent factæ, impetratis precibus ab Jove, in Nympharum speciem illas convertit, utque Dearum marinarum numerum augere possent effecit.

HINC ubi legati rediere, negata ferentes
 Arma Ætola sibi, Rutuli sine viribus illis
 Bella instructa gerunt: multumque ab utraque cruoris
 Parte datur. Fert ecce avidas in pinea Turnus 530
 Texta faces: ignesque timent, quibus unda pepercit.
 Jamque picem, et ceras, alimenta que cetera flammæ
 Mulciber urebat, perque altum ad carbasa malum
 Ibat, et incurvæ fumabant transtra carinæ:
 Cum memor has pinus Idæo vertice cæsas 535
 Sancta Deum genitrix, tinnitibus aëra pulsi

XII. Postquam legati inde reversi sunt, dicentes arma sibi denegata, Rutuli gerunt bella parata sine illis copiis; et multum sanguinis funditur ab utraque parte. Ecce Turnus infert rapaces tædas in rates pineas; et quibus fluctus non nocuerunt reformidant flammæ. Jamque ignis incendebat picem, et ceras, et reliqua fomenta flammæ; atque scandeat ad lintea per excelsum malum, et transtra cavæ navis fumum emittebant; cum sancta mater Deorum recordans has arbores fuisse excisas jugis Idæis, implevit aërem tinnitibus æris percussi, et sono tibiæ

bent illis.—528 Berolin. vir. ullis.—529 Instructa ex S. Marci, Urbin. pr. Hamburg. et quatuor aliis placet Heins. præ vulg. *infausta*: sex alii cum Berolin. *infesta*; unus *exhausta*; alius *exusta*; alius etiam *ingesta*.—531 Texta dedit Heins. ex Cant. I. pr. Erfurt. et Bas. et Gron. et multis aliis; vulg. *Tecta*: S. Marci *Testa*: Genevens. *Transtra*.—532 Unus Med. *picem cerasque*. Gron. etiam et quatuor alii *cet. flammis*.—533 Plurimi *Mulcifer*.—534 Thuan. *flammabant*. Hinc Heins. conj. *flammabat*, aut, quia hoc insolentius, *lambebat*: et præterea, *tigna carinæ*, quia multi habent, *igne*. Med. *fumabant claustra*; Sixii *castra*; Bonon. et unus Heins. *rostra*.—535 Berolin. *Comme-*

NOTÆ

528 Ætola] Diomedis Ætoli.

530 Pineæ] Naves indicat Æneæ, in quas Turnus ignem immisit.

533 Mulciber] Vulcanus, qui a mulcendo ferro ita dictus. Atque is pro igne ponitur.

534 Transtra] *Les bancs des rameurs*.

535 Idæo] Idæ, montis Phrygiæ.

536 Genitrix] Cybele est: de qua jam sæpius.

Tinnitibus] Illud habuit cum Bacco commune Bona hæc Mater, ut incondito tympanorum et fistularum strepitu furialique ululatu omnia ejus fierent.

Æris, et inflati complevit murmure buxi.
 Perque leves domitis invecta leonibus auras,
 Irrita sacrilega jactas incendia dextra,
 Turne, ait. Eripiam; nec, me patiente, cremabit 540
 Ignis edax nemorum partes et membra meorum.
 Intonuit dicente Dea: tonitrumque secuti
 Cum saliente graves ceciderunt grandine nimbi:
 Aëraque, et subitis tumidum concursibus æquor
 Astræi turbant, et eunt in prælia, fratres. 545
 E quibus alma parens, unius viribus usa,
 Stuppea prærumpit Phrygiæ retinacula classis:
 Fertque rates pronas, medioque sub æquore mergit.
 Robore mollito, lignoque in corpora verso,
 In capitum faciem puppes mutantur aduncæ: 550
 In digitos abeunt, et crura natantia, remi:
 Quodque prius fuerat, latus est: mediisque carina
 Subdita navigiis, spinæ mutatur in usum.

inflata: atque vecta per tenuem aërem leonibus sub jugum missis, Frustra, inquit, immittis ignes manu impia, Turne. Auferam, neque, me sinente, flamma rapax absundet partes et membra meorum sylvarum. Æther insonuit, Dea verba faciente; et densi imbres secuti tonitru cum grandine saliente: et fratres Astræi confundunt aërem, et mare inflatum repentinis concursibus, et inter se concurrunt. E quibus alma mater, usa impetu unius, prius divellit vincula Phrygiæ classis, et rapit naves pronas, et depressit in profundum mare. Duritie emollita, atque ligno mutato in artus, puppes curvæ vertuntur in vultus capitum, remi mutantur in digitos et pedes natantes; et, quod fuerat antea, est latus; et curina substrata mediis navibus ver-

mor.—536 Berlin. æthera pro aëra.—537 Pr. Med. infl. complebat murm. Alius etiam Med. et Fl. S. Marci murmura.—538 Gron. dom. evecta leon.—542 Unus Heins. tonitrusque; Voss. tonitruque.—544 Vulg. tum. sub. concurs.: in uno Ciofan. tum. rapidis concurs.: in nonnullis subitum tumidis: in plurimis subitis tumidum.—545 Pro et eunt, unus Heins. cœunt, Burm. conj. pro cœuntque.—547 Prærupit ex sec. Pal. et alio; vulg. prærupit: multi vett. prorupit, vel prorumpit. Heins. etiam malit retin. classi: plurimi Codd. puppis; tres navis.—548 Unus Heins. inoque; et Ciofani æq. mersit.—550 Faciem ex pr. et tert. Med. I. et altero Thuan. recepit Heins. pro vulg. facies.—552 Plurimi, Quodque sinus fuerat, latus est, quod placet Heins. quia et latera navium dicuntur. Maluit tamen ex N. recipere, quodque prius fuerat. Alii quatuor quodque ratis: alius Quodque latus f. ratis est: pr. Gron. Quodque simul.—553 Pro spinæ Jun. pinna; Fl. lingua.

NOTÆ

545 Astræi] Venti, Astræi gigantis et Auroræ filii.

546 Parens] Cybele, scilicet.

548 Mergit] Ex eo quod aquis ex-

tinctus ignis a Turno Ænæ navibus immissus, fabulam contextuit Virgilius, eas in Nymphas esse conversas.

553 Spinæ] Carina, quæ pars est

Lina comæ molles, antennæ brachia fiunt.
 Cœrulus, ut fuerat, color est. Quasque ante timebant, 555
 Illas virgineis exercent lusibus undas
 Naiades æquoreæ : durisque in montibus ortæ
 Molle fretum celebrant : nec eas sua tangit origo.
 Non tamen oblitæ, quam multa pericula sævo
 Pertulerint pelago, jactatis sæpe carinis 560
 Supposuere manus : nisi si qua vehebat Achivos.

FAB. XIII. Alcinoi Navis in Saxum.

NAVES Æneæ docet, in speciem Nympharum versas Deorum voluntate, ex recordatione suorum Neritiam navem vidisse lætas pereuntem naufragio. Item Alcinoi navem Pelasgos portantem saxo durescere.

CLADIS adhuc Phrygiæ memores, odere Pelasgos :
 Neritiæque ratis viderunt fragmina lætis

titur in usum spinæ. Carbasæ abeunt in flexiles capillos, antennæ in lacertos. Color est cyaneus, ut fuerat : atque Naiades marinæ agitant lusibus virgineis illos fluctus quos antea reformidabant ; et natæ in asperis collibus frequentant molle æquor, neque illæ curant suam originem. Non tamen immemores, quam multa discrimina sint perpessæ in mari tumultuoso, submiserunt crebro manus navibus agitatæ, nisi si qua ferret Græcos.

XIII. Nondum oblitæ Phrygiæ excidii, odio persequuntur Achivos ; atque specta-

Vivianus ex suis Mss. profert, *spin. curvatur in*, quod Burm. censet et elegantius, et nunc etiam propterea melius, quia præcessit *mutantur*.—554 Bonon. *Vela com.*—555 Urbin. et Bernegg. *ant. tenebant*.—556 In Berolin. a man. pr. *Illa virg.*—557 Multi vett. *summisque*.—559 Plurimi *sæpe pro sævo*.—560 Gron. *Pert. ferro*.—561 Med. *nisi qua vehebantur* unde Heins. *veherentur*.—562 In uno Ciofan. *Glassis adh.* Duo etiam libri *Pelasgos*.—563 *Neritiæ* emend. Regius, cum antea *Nariciæ* legeretur, i. e. navis Ajacis Oilei, qui fuit Naricius. Mox unus Bonon. *lentis Vultibus*, quod non displicet Burm.—564 Heins. e Bernegg. pr. Gron. et uno Bas. *malit, etiam vs. seq. lætis videre*. Dein

NOTE

navis infima, seu trabes, cui ceteræ adhærent, in spinam dorsi fuit mutata.

554 *Antennæ*] Forte non abs re fuerit observare, quomodo in his transmutationibus singula quæque, huic aut illi naturæ viciniora, in eas ver-

tantur : ut hinc sibi quisque bona omnia comparare in futurum studeat.

562 *Phrygiæ*] Quasi Nymphæ Græcos, Trojani excidii auctores, ulcisci cuperent.

563 *Neritiæ*] Ulyssis, qui Ithacæ regnavit, ubi mons Neritus.

Vultibus : et lætæ videre rigescere puppim
Cautibus Alcinoi, saxumque increscere ligno.

565

FAB. XIV. Ardea Turni in Avem.

TURNO ab Ænea interemto, Ardea urbs, regnum Turni, incendio in cinerem redacta : ex quo volucris emersa est, quæ patriæ nomine vocaretur a posteris Ardea.

SPES erat, in Nymphas animata classe marinas,
Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
Perstat, habetque Deos pars utraque : quique Deorum
Instar, habent animos. Nec jam dotalia regna,
Nec soceri sceptrum, nec te, Lavinia virgo, 570
Sed vicisse petunt : deponendique pudore
Bella gerunt. Tandemque Venus victricia nati
Arma videt : Turnusque cadit ; cadit Ardea, Turno

verunt hilari facie fragmenta navis Neritiæ : et hilares viderunt puppim Alcinoi verti in scopulum.

XIV. *Spes erat, classe animata in Nymphas æquoreas, Rutulum posse omittere bellum timore prodigii. Pergit ; atque pars utraque habet Deos ; et habent animos qui instar Deorum : neque jam quærun regna dotalia, nec sceptrum soceri, nec te, virgo Lavinia ; sed victoria potitos esse ; et gerunt bella pudore omittendi. Atque tandem Venus cernit arma victricia filii ; et Turnus procumbit : Ardea, vocata*

multi scribunt puppem vel puppes ; et sec. V. pinum.—565 Bas. saxumque recon-
dere lign.—567 Unus Med. et alius R. discedere bello. Mor. desistere capto.—568
Quique Heins. dedit ex pr. Strozæ pro var. lect. ; at Pal. sec. et Cod. Heins.
chartaceus quisque ; reliqui quodque. In vulg. legitur D. est ; at hoc plurimi vet.
non agnoscunt.—569 Sec. Pal. nec tam dot. et mox Se vicias. ubi Heins. conj.
Quam vicias.—570 Berolin. scep. soc.—571. 572 S. Marci, et tert. Bonon. de-
ponendoque dolorem Bella petunt ; petunt etiam duo alii : pr. Gron. deponendiq.
timore Bella petunt : alter Erfurt. et Arund. deponendoque pudorem ; at hic Bella

NOTÆ

565 Alcinoi] Qui rex Phæacum
Ulyssem e naufragio enatantem hos-
pitio excepit ; navique instruxit, qua
in Ithacam veheretur : quam quidem
Neptunus, Polyphemi filii ultor, in
scopulum mutavit ; ut refert Homer.
Odys. XIII.

568 Pars] Trojana, scilicet ; atque
Rutula ; hinc stante Turno, illinc
Ænea : quorum uterque suos habe-

bat Deos, ut supra dictum, latiusque
ex Maronis Æneide patet ; quem
vide : nam et illorum altercationibus,
quod raro evenit, voluptatem, non
sine fructu, capies.

570 Soceri] Latini regis, scilicet.

572 Nati] Æneæ.

573 Turnus] Quem Æneas interfe-
cit ; ut ex Marone intelligitur.

Ardea] Quæ urbs Latii, Turni regia.

Sospite, dicta potens. Quam postquam barbarus ignis
 Abstulit, et tepida latuerunt tecta favilla ; 575
 Congerie in media tum primum cognita præpes
 Subvolat, et cineres plausis everberat alis.
 Et sonus, et macies, et pallor, et omnia, captam
 Quæ deceant urbem, nomen quoque mansit in illa
 Urbis : et ipsa suis deplangitur Ardea pennis. 580

FAB. XV. Æneas in Deum.

VENUS, ut animadvertit filium Æneam laboribus exhaustis ad finem venisse
 ævi, petiit ab Jove patre, ut promissis fidem faceret. Cujus ille precibus
 auditis efficit, ut in agro Laurenti flumine Numicio ablueret mortalitatem,
 interque indigetes Deos referretur : ita ut a posteris, sicut ceteris Deis,
 sacra ei administrarentur.

JAMQUE Deos omnes, ipsamque Æneia virtus
 Junonem veteres finire coëgerat iras :
 Cum, bene fundatis opibus crescentis Iuli,
 Tempestivus erat cælo Cythereius heros ;
 Ambieratque Venus Superos : colloque parentis 585

*potens Turno incolumi, ruit : quam postquam sævus ignis consumsit, et domus sunt
 absconditæ sub calido cinere, præpes tum primum cognita evolat e medio cumulo,
 atque excutit favillas alis percussis. Et vox, et macies, et pallor, et omnia quæ con-
 veniant urbi domitæ, nomen etiam urbis illi mansit, atque ipsa Ardea deplangitur
 suis pennis.*

XV. Jamque virtus Æneæ coëgerat omnes Deos ipsamque Junonem finem impo-
 nere antiquæ iræ ; cum, opibus Ascanii crescentis bene constitutis, heros Cythereius
 erat maturus cælo ; atque Venus ambiërat Deos ; et projecta in collum sui patris,

*volunt.—573 Bas. unus Arma juvat.—574 Heins. censet scribendum postq. Dar-
 danus ensis. Alter Mor. barbarus hostis.—575 In uno Ciofan. et Cælest. et
 trepida lat. Et pro vulg. patuerunt Heins. dedit latuerunt ex Thuan. Cant.
 pr. Erfurt. et Bas. et Gron. et Mor. et aliis plurimis.—576 Plurimi e med.
 alii in ; quidam etiam omittunt præpositionem.—577 Thysii cin. applausis ver-
 berat. Duo libri plausis subverberat ; totidem circumvolat.—579 Tres Quæ de-
 ceant urb. Illa ex quibusdam : vulg. ipsa.—582 Coëgerat Heins. recepit ex*

NOTÆ

576 *Præpes*] Avis, quæ altius volat,
 ut solent ardere. In anguriis felices
 aves ‘præpetes’ dicuntur.

583 *Fundatis*] Turno occiso Lavi-
 niam duxerat uxorem Æneas, qui La-

tino socero mortuo imperium in Latio
 obtinuit, ubi et Lavinium ædificavit.

584 *Cythereius*] Æneas, Veneris
 Cytheræ filius.

585 *Parentis*] Jovis, scilicet.

Circumfusa sui, Nunquam mihi, dixerat, ullo
 Tempore dure pater, nunc sis mitissimus oro ;
 Æneæque meo, qui te de sanguine nostro
 Fecit avum, quamvis parvum, des, optime, numen ;
 Dummodo des aliquod. Satis est inamabile regnum 590
 Aspexisse semel, Stygios semel isse per amnes.
 Assensere Dei : nec conjux regia vultus
 Immotos tenuit, placatoque annuit ore.
 Tum pater, Estis, ait, cœlesti munere digni,
 Quæque petis, pro quoque petis : cape, nata, quod optas.
 Fatus erat. Gaudet, gratesque agit illa parenti : 596
 Perque leves auras junctis invecta columbis
 Littus adit Laurens ; ubi tectus arundine serpit
 In freta flumineis vicina Numicius undis.

Nunquam, dixerat, mihi immitis pater ullo tempore, precor sis nunc benignissimus ; atque, optime, præbeas numen quantumvis exiguum, dummodo aliquod præbeas, meo Æneæ, qui fecit te avum de nostro sanguine. Satis est vidisse semel regnum horrendum, transivisse semel per fluvios inferos. Dii annuerunt : neque uxor regia habuit faciem immotam, annuit etiam vultu placato. Tum pater, Estis, inquit, digni dono cœlesti, et quæ poscis, et pro quo poscis : sume, filia, quod cupis. Absolverat. Illa agit gratias patri ; atque lata per subtilem aërem junctis columbis, accedit ad littus Laurens, ubi Numicius velatus cannis volvitur in mare vicinum fluc-

melioribus ; vulg. coërcuit.—583 Langerm. rebus pro opibus.—587 Oro dedit Heins. ex Thuan. pr. R. et Gron. Cod. Politian. et multis aliis pro vulg. opto.—588 Heidelb. te quoque sang.—589 Tres libri quodvis pro quamvis. Deinde quidam pro numen habent munus aut donum.—591 Ciofanus ex optimis libris suadet semel ; vulg. simul.—593 A. Invitos ten. Fragm. Boxhorn. ignotos ; Bas. immites. Deinde Med. pacatoque.—594 Berolin. pat. Est is, ait...dignus. Munere habent Cælest. duo Ma. et Heidelb. vulg. numine.—596 Heidelb. Sic fatur ; gaud. Deinde Bas. grates gaudens agit.—597 Pr. Gron. et alii cum Berolin. aur. niveis inv. Fr. vinctis.—598 Unus Heins. pro tectus ex-

NOTE

590 Aliquod] Indiges Deus factus est ; quem etiam Jovem indigetem appellatum fuisse testatur Livius.

Regnum] Plutonis, scil. quod Sibyllæ ope, patriis videndi causa, Æneas subierat.

593 Immotos] Quod faciunt qui annuere nolunt, ut supra vidimus.

597 Columbis] A quibus Veneris currum trahi voluerunt poëtæ ; propter earum libidinem, scilicet.

598 Littus] Quod non longe a Lavinio, ubi Æneas regnabat ; a Laurento vicina urbe sic dictum.

599 Numicius] Rivulus Latii, in quo Æneæ repertum cadaver. Atque hinc locus datus fabulæ, quæ illum in eo ab omni humana labe purgatum finxit. Ceterum fabula non est, quamquam plus quam fabula a plerisque Christianis contemnatur, quod virtute sua ad Superos transferuntur, qui per to-

Hunc jubet Æneæ, quæcumque obnoxia morti, 600
 Abluere; et tacito deferre sub æquora cursu.
 Corniger exequitur Veneris mandata: suisque,
 Quicquid in Ænea fuerat mortale, repurgat,
 Et respergit aquis. Pars optima restitit illi.
 Lustratum genitrix divino corpus odore 605
 Unxit, et ambrosia cum dulci nectare mixta
 Contigit os, fecitque Deum: quem turba Quirini
 Nuncupat Indigetem; temploque arisque recepit.

tibus flumineis. Huic imperat repurgare quæcumque Æneæ subjecta morti, et vehere sub maria leni fluxu. Corniger perficit jussa Veneris, atque abluit suis aquis quicquid Æneæ fuerat morti obnoxium, atque respergit. Pars optima illi permansit. Mater imbuat corpus purgatum divino odore, et tetigit faciem ambrosia mista cum suavi nectare: atque fecit Deum; quem populus Romanus vocat Indigetem, et recepit in templa atque altaria.

hibet certus, unde ille faciebat septus; sed Bothius *cintus* pro *cinctus*.—601 Gron. Ma. et duo alii *et læto def.* pr. Bonon. *tecto*: Langerm. *seco* pro *cæco*.—604 Alii *et respersit*. Heins. scribendum censet *detergit ἀρχαῖκός* pro *deterget*, ut passim poëtæ.—607 Bas. *turb. Quiritum*.—608 Quart. Med. V. Be-

NOTE

tum vitæ suæ curriculum eo continent. Per solam Dei miserentis Gratiam, cui soli stat Gloria in omne ævum, fit istud. At fit tamen, idque ab eo per nos, per nostram fidem, per nostra opera: neque alios adhibere possit qui Christum, meritum nostrum, pro nobis induant.

600 *Hunc*] Scilicet per mortem, quicquid morti obnoxium deponimus. Neque revera est mors quam plerique mortales timent. Ejus est larva tantum. Sed enim, bone Deus! quales sunt de vita, de morte, de corpore suo, de ejus resurrectione, de sexcentis hujuscemodi, non dicam belluarum, sed doctorum uti videri volunt quorundam opiniones! O insulsissimos atque in supina sua ignorantia pervicacissimos homines! Atqui periculum est ab illis maximum, si quis illorum hispidas setas vel leviter tangat.

602 *Corniger*] Numicius. Diximus

enim sæpius, propter divergentem cursum, fluviis cornua tribui.

604 *Optima*] Anima, scilicet, effluviū Divinitatis; cujus utinam aliquem sensum haberent tot larvati, seu potius cæno obruti, nomine tantum homines.

606 *Ambrosia*] Quæ cibus est Deorum jucundissimus; sicut nectar eorundem potus suavissimus. Utrumque immortalitatem significat, etsæpe confunduntur.

607 *Quirini*] Romuli: quem in cælo Quirinum vocari scripsit Florus. Atque per eum Romani intelliguntur.

608 *Indigetem*] Quos sua merita, ut inquit Tullius, in cælum vocarunt et Diis ascripserunt, illi, quod, ante in terris agentes, nunc nullius rei egentes in Diis agerent, Indigetes dicti sunt.

Templo] Æneæ tanquam Heroi Latini sacellum dicaverunt.

FAB. XVI. Vertumnus in Anum.

TIBERINUS, Albanorum rex, Tusco amni Albula mersus interiit, ac nomen fluvio reliquit. Item Aventinus, a quo mons, urbis Albæ accepit imperium. Sub hoc Pomona Hamadryadum Nympharum, hortorum cultrix feliciūque arborum, cujus nomen pomaria obtinent. Hanc cum Vertumnus diligere, solitus in varias figuras mutari, et, ea refugiente concubitus, solitudine assidua ureretur; novissime in anum versus est, eique multa retulit, quibus fœminæ flecti solent, ut sibi jungeretur. Ipsa autem perseverante in proposito, novissime refert quoque fuisse in Cypro Anaxareten virginem, quæ propter superbiam punita fuisset a Venere. Versusque in suam formam concubuit cum ea Vertumnus.

INDE sub Ascanii ditione binominis Alba,
Resque Latina fuit: succedit Sylvius illi: 610
Quo satus, antiquo tenuit repetita Latinus
Nomina cum sceptro. Clarum subit Alba Latinum:
Epitos ex illo est: post hunc Capetusque, Capysque;

XVI. Postea Alba atque res Romana fuit sub potestate Iuli binominis: Sylvius succedit illi; cujus filius Latinus sumpsit nomina iterata cum veteri sceptro. Alba succedit illustri Latino: tum subit Epitus: Capetus et Capys hunc sequuntur, sed

rolin. et quinque alii ariq. reponit.—610 Succedit Heins. profert ex S. Marci Bernegg. pr. V. tert. Med. et plurimis aliis; vulg. *successit*.—611 Conjecerat olim Heins. *tenuit recidiva*, ut Fast. iv. 45. 'recidiva vocabula.'—612 Ita ex pr. Moreti dedit Heins. Ante enī, *Clarum subit Alba Latino*. Veteres plerique *subit ecce*; nisi quod pr. Gron. et unus Leid. *inde*. Pro *Clarum* multi veteres, *Clarius*; natus sec. Palat. et unus Leid. et unus Vossii: at prim. Erfurt. *Narus*; alter Erfurt. *Daunus*: sec. Mor. *claro subit ecce Latino*. *Alba* est in uno Heins., Calandræ et Politiani excerptis: *ecce Latinum* Langerm. et Urbin. *Latinus* pr. Hamburg. et S. Marci. At pr. Mor. *clarum subit Alba Latinum*.—613

NOTÆ

609 *Binominis*] Nam et Iulus dictus.
Alba] Quam Ascanius condidit,
Lavinio novercæ relicto.

610 *Sylvius*] Tantis tenebris involuta sunt rei Romanæ primordia, ut neque sibi constant ipsi auctores qui de iis scripserunt: ne miretur quisquam ab hoc nostro Dionysium, ab utroque Livium in recensenda Albanorum regum genealogia dissentire. Hanc habet posterior: Ascanius primus est; 2. Sylvius Posthumus, *Æneæ* filius;

3. *Æneas* Sylvius: mansit enim *Sylvius*, postea omnibus Albanis regibus cognomen, sicut *Cæsar* Romanis Imperatoribus; 4. *Latinus*; 5. *Alba*; 6. *Atis*; (Dionysio *Capetus*, nostro *Epitus*;) 7. *Capis*; 8. *Capetus*, seu *Calpetus*; 9. *Tiberinus*; 10. *Remulus*; 11. *Agrippa*, qui nostro *Acrota*; 12. *Aventinus*; 13. *Procas*; 14. *Amulius*, *Numitor*.

611 *Repetita*] *Latinum* habuimus supra, *Lavinia* patrem.

Sed Capys ante fuit. Regnum Tiberinus ab illis
 Cepit; et in Tusci demersus fluminis undis 615
 Nomina fecit aquæ. De quo Remulusque, feroxque
 Acrota sunt geniti: Remulus maturior annis
 Fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.
 Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
 Tradit Aventino: qui quo regnarat, eodem 620
 Monte jacet positus; tribuitque vocabula monti.
 Jamque Palatinæ summam Proca gentis habebat.
 Rege sub hoc Pomona fuit: qua nulla Latinas
 Inter Hamadryadas coluit solertius hortos,
 Nec fuit arborei studiosior altera foetus: 625
 Unde tenet nomen. Non sylvas illa, nec amnes;
 Rus amat, et ramos, felicia poma ferentes.

Capys fuit prior. Tiberinus sumsit sceptrum post illos: atque extinctus in fluctibus fluvii Tusci dedit nomen aquæ. Ex quo et sævus Remulus et Acrota sunt orti. Remulus ætate major, simulator fulminis, interiit ictu fulmineo. Acrota lentior fratre suo dedit sceptrum strenuo Aventino, qui sepultus in eodem colle in quo regnaverat, atque imposuit nomen colli. Jamque Proca obtinebat imperium in gentem Palatinam. Sub hoc rege Pomona vixit, qua nulla inter Hamadryadas Latinas coluit hortos majori industria; neque alia fuit magis dedita fructibus arboreis; a quibus habet nomen. Illa non diligit nemora, neque fluvios; sed campos, et arbo-

In quibusdam *Epitus*, vel *Egrotos*: plurimi etiam non agnoscunt *τὸ est*.—615 Unus *Mor*. *Traxit*; et. Dein alii *dimersus*; at *Berolin*. *detensus*.—616 *V*. *N. cepit aq.*—617 *Bas. pr. mat. armis*; unus *Voss. ævis*, unde *Heins. ævi*.—622 Sic castigari in quibusdam *vett. Naugerius* notavit. Olim legebatur *Palatinus summæ loca gentis h.*; et sic omnes *Heins. scripti cum vett. Edd. nisi* quod *Palatinæ loca gentis Fl. S. Marci*, et *N. omisso τῆ summæ*: *sec. Pal. Palatinæ summæ loca gentis. Heins. corr. Palatini summam Proca collis h.*: *conj. etiam montis, vel Palatinæ...rupis*.—623 *Ms. Bersm. hoc Pomona f.*—624 *Octa*

NOTÆ

615 *Tusci*] *Albulæ*, scilicet, cui, a submerso *Tiberino*, *Tybris* datum nomen.

618 *Imitator*] *Fragoribus* atque simulatis fulguribus *Deorum* contemptor, quasi *Deus* fuisset ipse, terrorem hominibus incutere satagebat: qui vero fulmine interiit.

620 *Aventino*] Qui unus est ex septem *Romæ* celebrioribus montibus.

622 *Summam gentis*] Pro imperio

in eam gentem quæ circa *Palatium*, et ea loca ubi postea *Roma* est condita.

623 *Pomona*] *Pomorum* *Dea*, a quibus nomen habuit. *Poma* autem dicuntur quoscumque fructus arbores, seu plantæ esui aptos profundunt.

624 *Hamadryadas*] Eo nomine, a Græcis mutuato, appellantur *Nymphæ* quæ, singulis addictæ quercubus, una cum iis et oriuntur et occidunt.

Nec jaculo gravis est, sed adunca dextera falce :
 Qua modo luxuriam premit, et spatiantia passim
 Brachia compescit: fissa modo cortice virgam 630
 Inserit, et succos alieno præstat alumno.
 Nec patitur sentire sitim: bibulæque recurvas
 Radicis fibras labentibus irrigat undis.
 Hic amor, hoc studium: Veneris quoque nulla cupido.
 Vim tamen agrestum metuens, pomaria claudit 635
 Intus: et accessus prohibet refugitque viriles.
 Quid non et Satyri, saltatibus apta juvenus,
 Fecere, et pinu præcincti cornua Panes,
 Sylvanusque, suis semper juvenilior annis,
 Quique Deus fures, vel falce, vel inguine terret, 640

res proferentes poma felicia. Neque manus est impedita venabulo, sed curva falce, qua nunc coercet luxuriam, et reprimit ramos passim porrectos; nunc immittit surculum in divisum corticem, et præbet humorem alieno alumno. Neque sinit sitire; et irrigat fibras sinuosas siticulosæ radicis aquis fluentibus. Hic amor, hoc studium; nullum etiam desiderium connubii. Nihilominus reformidans impetum rusticorum claudit intus pomaria, et impedit atque vitat accessus viriles. Quid non fecerunt et Satyri juvenus prona in saltationes, et Panes habentes cornua circumdata pinu, et Sylvanus semper levior suis annis, et Deus qui tremefacit fures vel falce vel

libri col. solertior hor.—626 Ms. Bersm. *Inde ten.*—629 Unus Voss. et duo alii et spectantia pass. et Leid. et unus Heins. *serpentia*: unus Med. *spirantia contra*; et alius *spatiantia contra*, quod Heins. placebat, ut iv. 80. Oscula 'non pervenientia contra.' Fissa Heins. dedit ex Bernegg. pr. Pal. et Gron. et decem vett. ceteri *fisso*. Pr. Gron. et quatuor alii exhibent *virgam*; alii *lignum*.—631 *Præbet* ex plurimis vett. vulg. *præstat*.—632 Berolin. *Nec sent. sit. pat.*—633 Bernegg. pr. Mor. Frag. Boxhorn. aliique nonnulli *fibr. latentibus irr.* Heins. conj. *lactentibus*, vel *lambentibus*; Burm. vero *latantibus*.—634 Berolin. *cup. est.*—635 Tert. Med. et unus Voss. *tam. agrestem met.* Jun. *arguto*: Berolin. *agrestum cupiens pomeria*; multi etiam alii *pomeria*. Dein Leid. *clausit*.—636 Pat. *tactusque vir.*—638 Arg. *pin. succincti tempora P.*—640 In vett. quibusdam Edd. *Silenusque*; at Sileno, Bacchi comiti, nullum

NOTE

629 *Luxuriam*] Luxuriari dicuntur arbores, quæ nimias frondes protrudunt.

630 *Compescit*] Exponit quod prius dixit; namque destringendo ramos (*en élaguant*) luxuries compescitur arborum.

631 *Alumno*] Surculo nempe ex alia arbore derepto.

633 *Fibras*] Eo nomine appellantur Delph. et Var. Clas.

subtiliores radices, quæ præsertim terræ humorem exsugunt.

637 *Satyri*] De Satyris, Sylvanis, atque omni cornuto et capripedi salacissimo genere jam sæpius mentio est facta.

639 *Juvenilior*] Quia utut senex, sicuti a Marone dicitur, non ideo tamen minus festivus, aut amori deditus.

640 *Deus*] Priapum dicit, hortorum

Ovid.

5 O

Ut poterentur ea ? Sed enim superabat amando
 Hos quoque Vertumnus : neque erat felicior illis.
 O quoties habitu duri messoris aristas
 Corbe tulit ; verique fuit messoris imago !
 Tempora sæpe gerens fœno religata recenti, 645
 Desectum poterat gramen versasse videri.
 Sæpe manu stimulos rigida portabat ; ut illum
 Jurares fessos modo disjunxisse juvencos.
 Falce data, frondator erat, vitisque putator.
 Induerat scalas, lecturum poma putares. 650
 Miles erat gladio, piscator arundine sumta,
 Denique per multas aditum sibi sæpe figuras
 Reperit, ut caperet spectatæ gaudia formæ.
 Ille etiam picta redimitus tempora mitra,
 Innitens baculo, positus ad tempora canis, 655

pudendis, ut eam consequerentur ? Verum enimvero Vertumnus præcellebat etiam illis amando ; neque erat beatior illis. O quoties portavit aristas corbe, specie asperi messoris, et fuit imago veri messoris ! Sæpe habens tempora vincta novo fœno, poterat videri vertisse herbas recisas. Sæpe ferebat aculeos manu dura, ut assereris illum modo jugo levasse tauros lussos. Falce oblata erat frondator, et vitis amputator. Sumserat scalas, crederes collecturum poma. Erat miles ense cinctus, piscator virga capta. Denique crebro sibi paravit accessum per multas formas, ut frueretur voluptate visæ pulchritudinis. Ille etiam habens tempora involuta mitra picta, innitens scipione, capillis albis affixis temporibus, imitatus est vetulam, atque

hic esse locum monet Heins.—641 Ex melioribus Heins. protulit *poterentur* ; vulg. *potirentur* : Bas. *potiantur* ; multi etiam *potiretur*.—644 In quibusdam *durique*, improbante Burm.—645 Duo libri *sæp. ferens*.—646 *Versasse* ex sec. Pal. pr. Bas. utroque Erfurt. I. et decem aliis ; vulg. *versare*.—648 In multis etiam *Jurasses*. Dein unus Heins. *mod. divertisse juv.*—649 In uno Heins. et Bas. *falcator* pro *frondator*. Heins. etiam malebat *vitisee*.—650 Thysii Cod. *Induitur scal.* sed tum, iudice Heins. *putaris* sit legendum, non *putares*.—653 Pr. Bas. sec. Pal. alter Hamburg. et quinque alii *cap. sperata gaud.*—654 Duo libri *temp. vitta*.—655 *Ad* Burm. dedit ex Bas. et sex aliis ; vulg.

NOTE

Deum, Bacchi et Veneris filium, pudendis suis ita turpem, ut fures etiam, si Nasoni credas, proterrere potuerit.

642 *Vertumnus*] Fuit unus ex Diis Latinis, cui a vertendo, quod in formas omnes sese verteret, illud nomen impositum. Quanquam alias

etymologias Noster alicubi, Propertius insuper, qui de eo multus est, alias subnectit. Romæ sacellum habuit. Festa ejus Vertumnalia dicta, quæ mense Octobri celebrabantur.

650 *Scalas*] Quibus utuntur, qui poma ex arboribus diu servanda colligunt.

Assimulavit anum : cultosque intravit in hortos ;
 Pomaque mirata est : Tantoque potentior, inquit.
 Paucaque laudatæ dedit oscula ; qualia nunquam
 Vera dedisset anus : glebaque incurva resedit,
 Suspiciens pandos autumnī pondere ramos. 660
 Ulmus erat contra, spatiosa tumentibus uvis :
 Quam socia postquam pariter cum vite probavit ;
 At si staret, ait, coelebs sine palmite truncus,
 Nil præter frondes, quare peteretur, haberet.
 Hæc quoque, quæ juncta vitis requiescit in ulmo, 665
 Si non nupta foret, terræ acclinata jaceret.
 Tu tamen exemplo non tangeris arboris hujus,
 Concubitusque fugis, nec te conjungere curas.
 Atque utinam velles ! Helene non pluribus esset
 Solicitata procis, nec quæ Lapitheia movit 670
 Prælia, nec conjux timidis audacis Ulixei.

subiit cultos hortos, et mirata est poma, Tantoque, inquit, potentior : atque obtulit pauca suavia laudatæ, qualia nunquam vera anus obtulisset ; et gibbosa sedit super cespite, suspiciens ramos incurvatos onere Autumnī. Ulmus erat in conspectu vasta racemis turgidis ; quam postquam laudavit una cum vite conjuncta, At, inquit, si esset stipes coelebs sine vite, nihil haberet quamobrem desideraretur præter folia. Hæc etiam vitis socia quæ composita est super ulmo, si non esset juncta, jaceret humi prostrata. Tu tamen non moveris exemplo hujus arboris, atque vitas connubium, neque cupis te conjungere. Atque utinam cuperes ! Helena non esset quæsita a pluribus procis ; nec quæ causa fuit certaminum Lapitheiorum ; nec uxor Ulyssis

per.—656 Unus Bas. *Dissimulavit an.*—657 Multi, *Tantoque peritior. Quidam addunt duos versus : Omnibus es Nymphis, quas continet Albula ripis. Salve, Virginei flos illibate pudoris.* In Voss. *Pomaque miratur, mox se convertit ad illam.*—660 Berolin. *Susciunt.* Pro *pandos multi, patulos, gravidos, curvos.* Deinde in uno Bonon. *autumnū in pondere ;* et Heins. conj. *autumno pondere.* Berolin. *autumnī tempore.*—661 *Spatiosa tumentibus* Heins. reponit ex plurimis vet. alii *speciosa nitentibus.*—663 Multi *O si ;* alii *Ah ;* unus *Ast.*—664 Bonon. et Mor. *præt. lignum.*—666 Plurimi, *si non juncta foret, quod damnavit Heins. quia juncta proximo versu præcesserat. Nupta recepit e Thuan. et pr. Bonon. Tum pr. Gron. vincta ;* et nonnulli *nuda.*—666 Tres, *terræque accliva : et Berolin. cum uno Thuan. et Jan. inclinata.*—670 Berolin. *Solicitanda proc.* et S. Marci *quæ Semeleia mov.*—671 *Timidis ex Barb. vulg. timidi aut.*—672 Be-

NOTÆ

657 *Tantoque*] Quanto cultiores hortos habes, intellige. Verum ea ellipsis vetulæ optime sapit familiarē eandemque callidam agendi rationem.

660 *Autumnū*] Pomorum, quæ per autumnī tempus maturescunt.

670 *Quæ*] Hippodamia est, de qua lib. XII.

Nunc quoque, cum fugias averserisque petentes,
 Mille proci cupiunt; et Semideique, Deique,
 Et quæcumque tenent Albanos numina montes.
 Sed tu, si sapiēs, si te bene jungere, anumque 675
 Hanc audire voles, (quæ te plus omnibus illis,
 Plus quam credis, amo,) vulgares rejice tædas,
 Vertumnumque tori socium tibi delige: pro quo
 Me quoque pignus habe. Neque enim sibi notior ille est,
 Quam mihi. Nec toto passim vagus errat in orbe: 680
 Hæc loca sola colit: nec, uti pars magna procorum,
 Quam modo vidit, amat. Tu primus et ultimus illi
 Ardor eris; solique suos tibi devovet annos.
 Adde, quod est juvenis: quod naturale decoris
 Munus habet; formasque apte fingetur in omnes: 685
 Et, quod erit jussus (jubeas licet omnia) fiet.
 Quid? quod amatis idem? quod, quæ tibi poma coluntur,

audacis in pavidos. Nunc etiam, cum rites atque odio habeas ambientes, mille proci optant, et semidei, Deique, et omnia numina quæ colunt colles Albanos. Verum tu, si sapias, si velis feliciter nubere, atque auscultare huic vetulæ, quæ diligo te plus quam illi omnes, plus quam fidem habes, sperne vulgares faces, atque selige tibi Vertumnum socium lecti: pro quo accipias me etiam in pignus. Neque enim ille est sibi magis perspectus quam mihi. Nec ille tanquam erro exspatiatur passim per universum mundum. Frequentat hæc sola loca. Nec, sicut magna pars procorum, diligit quam vidit ultimam: tu eris illi primus atque novissimus amor; et devovet tibi soli suam vitam. Adde quod est juvenis, quod pulcher est dono quodam peculiari naturæ, atque eleganter se finget in omnes figuras, et fiet quod erit jussus, quamvis omnia jubeas. Quid quod diligitis idem? quod habet primus poma, quæ

rolin. averserisque: et Med. unus volentes; et A. precantes.—673 Proci Burm. dedit ex Leid. pro vulg. viri. Mox novem scripti te pro et.—675 Med. Sed bene si. Multi vett. sapias; et seq. vs. velis pro voles; at Heins. nihil mutandum putat.—677 Arg. amat pro amo.—678 Med. unus toro soc. Alii etiam tib. selige, vel dilige.—679 Med. et sex alii pign. habes: et in uno Ciofan. tibi pro sibi.—680 Berolin. pass. tot.—681 Mss. fere omnes, Hæc aut Nec loca magna. Sed Vivian. ex suis loca sola, quod etiam in uno suo repertum recepit Heins.—682 S. Marci, N. Urbin. et unus Heins. Quas mod. Sprotii Quod.—683 Unus Bas. ignes pro annos.—684 A. sec. juv. quid quod dotalis dec.—685 Pal. sec. apt. mutetur in; pr. Gron. mutabit; unus Heins. vertetur; Sprotii formetur.—687 Alii idem? quid quæ tib. vel quid quod. Dein alter Strozze colantur.—688

NOTE

676 Hanc] Seipsum indicat Vertum-
 nus in vetulam mutatus.

677 Tædas] Matrimonium: quia ad
 nuptias eas admovere soliti, ut sæpius

inculcatum.

683 Devovet] Sæpius in malam
 partem accipitur vox ista.

Primus habet; lætaque tenet tua munera dextra?
 Sed neque jam foetus desiderat arbore demtos,
 Nec, quas hortus alit, cum succis mitibus herbas, 690
 Nec quicquam, nisi te. Miserere ardentis: et ipsum,
 Qui petit, ore meo præsentem crede precari.
 Ultioresque Deos, et pectora dura perosam
 Idalien, memoremque time Rhamnusidis iram.
 Quoque magis timeas, (etenim mihi multa vetustas 695
 Scire dedit,) referam tota notissima Cypro
 Facta; quibus flecti facile et mitescere possis.

*coluntur a te, et tractat manu hilari tua dona? Sed neque nunc cupit fructus de-
 reptos arboribus, neque herbas quas hortus nutrit cum succis mitibus, nec quicquam
 præter te. Miserere flagrantis; atque puta ipsum qui petit præsentem orare verbis
 meis: et reverere Deos vindices, et Idalien aversantem corda sæva, et iram memo-
 rem Rhamnusidis. Et quo magis timeas (namque ætas dedit mihi multa cognos-
 cere) narrabo facta perspectissima tota Cypro, quibus possis facile duci atque
 deliniri.*

Unus Bas. *ten. nova mun.*—689 Quatuor libri *jam fructus desid.* Heins. pro *jam*
conj. tam; et 691. *quam* pro *nisi*; vel sic legit *Nilve aliud quam te.*—692 *Qui ex*
duobus vett. Heins. dedit pro vulg. *Quod.*—693 Unus ex melioribus *pect. dira per.*
 —694 *Idalien* ex O. pr. Mor. et pr. Hamburg. et sex aliis; vulg. *Idaliæ*; pr.
 Pal. et duo alii *Idalian.*—695 *Timeas* Heins. dedit ex S. Marci, N. Urbin.
 Thuan. I. aliisque plurimis; vulg. *caveas.* Unus etiam Heins. *plura* pro *multa.*
 —696 Berolin. *toto* pro *tota.*—697 Sixii Cod. et unus Heins. *Fata*; quib. De-
 inde Bas. et tres alii *facil. flect.* unus Med. *fac. et flect.* Mox Berolin. *mit. pos.*

NOTÆ

688 *Tenet*] De eo etiam gloriatur
 ipse Vertumnus apud Propertium,
 nominis sui rationes proferendo, his
 et pluribus aliis verbis: 'Seu quia
 vertentis fructum percepimus anni,
 Vertumni rursus credidit esse sacrum.'

693 *Dura*] Amori minus obse-
 quentia.

694 *Idalien*] Venerem dicit, ab
 Idalio Cypri nemore sic dictam.

Rhamnusidis] Nemesis est, Jove et
 Necessitate, vel Oceano et Nocte
 genita, scelerum, superbæ præsertim,
 ultrix, et virtutum remuneratrix,
 quid quemque facere deceat osten-
 dens: quæ a Rhamnunte Atticæ op-
 pido, ubi templum habuit, Rhamnusia,
 seu Rhamnusia, dicta est.

696 *Cypro*] Quæ maris Mediter-
 ranei insula Veneri sacra.

FAB. XVII. Anaxarete in Lapidem.

IN insula Cypro Anaxarete fuit ex progenie Teucris Salaminii, quæ forma ceteras gentes ejusdem civitatis supergressa est; sed ut pulchritudo emittens fuit, ita propter aspersionem virorum abominanda omnibus. Quam cum Iphis, ejusdem civitatis, amore diligeret, neque aditum ad eam haberet, dolens, quod in tam gravem sortem incidisset, ad extremum, ne diutius doleret, noctu clam ante fores puellæ suspendio se liberavit. Cui cum funus pro dignitate fortunæ per publicum maxima frequentia duceretur; et illa patientissimè ex superiori parte domus prospiceret; ob nimiam crudelitatem animique duritiam, in vestigio sui a Venere saxo durata est; ita ut apud Salaminios species ejus prospicientis Veneris nomen acceperit. Dehinc Vertumnus, rediens in suam speciem, Pomona potitus est.

VIDERAT a veteris generosam sanguine Teucris
Iphis Anaxareten, humili de stirpe creatus.
Viderat, et totis perceperat ossibus æstum. 700
Luctatusque diu, postquam ratione furorem
Vincere non potuit, supplex ad limina venit.
Et modo nutrici miserum confessus amorem,
Ne sibi dura foret, per spes oravit alumnæ:
Et modo de multis blanditus cuique ministris, 705

XVII. *Iphis natus ex parentibus plebeiis conspexerat nobilem Anaxareten ortam ex sanguine veteris Teucris. Conspexerat, atque conceperat amorem totis ossibus; et diu repugnans, postquam non potuit superare æstum ratione, supplex venit ad januam; et nunc confessus effrænum amorem nutrici, precatus est per spem alumnæ, ne sibi esset crudelis: nunc adulans singulos ex plurimis famulis, imploravit favorem benevolum*

ses.—698 Bas. vet. generatam sang.—699 Unus Bas. et Heins. de plebe.—700 Unus liber tot. præceperat æst. Deinde æstum est ex S. Marci, et vet. alii ignes.—702 Med. unus non voluit, suppl. Heidelb. cum quinque aliis poterat.—704 Heins. malebat spes...alumnas.—705 Olim edebatur multis alicui blanditus amicis. Pr. Bas. cuiquam bland. amicis: Pal. pr. et V. pr. tert. Med. Urbin. uterque Hamburg. et septem alii alicui blandita ministris: N. et Fr. alic. suadendo ministr. Calandræ, et præterea quinque suadendo cuique ministr. De-

NOTÆ

698 *Teucris*] Telamonis fuit filius, qui a patre domo pulsus propter Ajacis fratris inultam necem, profugus in Cyprum, ibidem novam Salamina condidit.

701 *Luctatus*] Hic versus ex lib. VII.

repetitus.

703 *Nutrici*] Hæc omnia ex penitissimis artis et experientiæ suæ mysteriis depromsit Poëta.

Miserum] Siquidem a qua non amaretur perditæ amaret.

Solicita petiit propensum voce favorem.
 Sæpe ferenda dedit blandis sua verba tabellis :
 Interdum madidas lacrymarum rore coronas
 Postibus intendit, posuitque in limine duro
 Molle latus, tristisque seræ convicia fecit. 710
 Surdior illa freto surgente cadentibus Hædis,
 Durior et ferro, quod Noricus excoquit ignis,
 Et saxo, quod adhuc viva radice tenetur ;
 Spernit, et irridet ; factisque immitibus addit
 Verba superba ferox : et spe quoque fraudat amantem. 715
 Non tulit impatiens longi tormenta doloris
 Iphis : et ante fores hæc verba novissima dixit :
 Vincis, Anaxarete : neque erunt tibi tædia tandem
 Ulla ferenda mei. Lætos molire triumphos,
 Et Pæana voca, nitidaque incingere lauro. 720

voce anxia. Plerumque credidit sua verba ferenda lenibus tabellis : nonnunquam affixit januæ sarta humida rore lacrymarum suarum ; atque immisit tenerum latus in rigido limine ; et jecit probra in mæstam seram. Illa surdior mari turbato Hædis occidentibus ; et rigidior ferro, quod ignis Noricus excoquit, et silice vivo, qui adhuc adhæret locis : contemnit atque irridet, et immitis adjicit factis crudelibus voces feroces, atque subtrahit spem etiam amanti. Iphis impatiens longi doloris non sustinuit cruciatus ; atque protulit has ultimas voces ad januam : Vincis, Anaxarete ; neque tandem ulla molestia tibi erit ferenda ex me : adorna festivos triumphos, et cita Pæanem, et redimitor splendida lauro. Namque victoria potiris, atque

nique blanditus cuique ministris Heins. protulit ex Thuan. pr. R. et Mor. et aliis decem.—706 Plurimi Codd. *pet. perpensum voc.*—707 Duo libri *verb. libellis.*—708 Cant. *Int. madidis.* Lectum fuisse a quibusdam, *lacrim. voce* apparet ex Meursii Spicilegio ad Theocrit. p. 133. qui corrigit, *rore* ; et totum hunc locum illustrat. *Burm.*—709 Unus Med. *Post. inseruit.*—710 Heins. suadet *tristisque* ex uno Bas. vulg. *tristisque.* Alius etiam Bas. *tristisque fori.* Nonnulli *conv. dixit.*—711 Pr. Gron. alter Erfurt. et quatuor alii exhibent *Surdior ;* vulg. *Sævior.* Unus etiam *furentibus H.* plures etiam *cad. Austris, vel Euris : duo tumen- tibus Austris.*—712 Multi scripti *Doricus ;* et duo *Gnoricus.*—713 Vulg. *quod adhuc vivum rad.* unus Bonon. *vira quod adhuc rad.* Voss. *quod adh. nimia rad.* unus *firma ;* unus *dura :* Heins. dedit *vira* ex pr. Bas. O. Hamburg. et aliis compluribus.—715 Plurimi *fallit pro fraudat.*—718 Nonnulli cum pr. Hamburg. *mihi pro tibi.*—720 Bas. *rutilaque ;* Med. *timidaque :* duo Med. *nitida præ-*

NOTÆ

709 *Postibus*] Decantata hæc fuerunt in Amoribus.

710 *Tristi*] Quæ tristem amatorem faciebat.

711 *Hædis*] Stellis duabus infra capram sub Iunero Erichthonii seu Aurigæ, quæ ortu atque occasu suo

tempestates ciere dicuntur.

712 *Noricus*] Quia apud Noricos, qui Austriæ vel Baviaræ (ut vocant hodie) populi fuerunt, magna atque optimi ferri copia fuit.

720 *Pæana*] Hoc est, Hymnis lætitiæ, ejusmodi a triumphantibus

Vincis enim, moriorque libens : age, ferrea, gaude.
 Certe aliquid laudare mei cogeris, eritque
 Quo tibi sim gratus, meritumque fatebere nostrum.
 Non tamen ante tui curam cessisse memento,
 Quam vitam ; geminaque simul mihi luce carendum. 725
 Nec tibi Fama mei ventura est nuntia leti ;
 Ipse ego, ne dubites, adero : præsensque videbor ;
 Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
 Si tamen, o Superi, mortalia fata videtis,
 Este mei memores ; nihil ultra lingua precari 730
 Sustinet ; et longo facite ut memoremur in ævo ;
 Et, quæ demsisit vitæ, date tempora famæ.

ultra morior : age, dura, latere. Certe cogeris probare aliquid mei ; atque erit quo tibi sim acceptus, et agnosces nostrum meritum. Scias tamen me non prius omisisse tui amorem quam vitam : atque sum privandus simul duplici lumine. Neque rumor meæ mortis accedet tibi nuntius ; ipse ego, ne dubites, præsens ero, atque videbor astans, ut oblectes tuos ferros oculos corpore exsanguis. Si tamen, o Dii, aspicitis sortes hominum, estote mei memores : lingua nihil potest amplius proferre ; atque præstate ut referamur per longum ævum : et indulgete fumæ annos quos sustulistis

cingere ; unus Leid. nitidaq. recingere : et duo alii lauru.—721 Enim est e plurimis vett. Codd. at vulg. ait : Heins. olim conj. id. Tum Berolin. moriarque.—722 Fl. S. Marci mei cogeris amoris.—724 Olim edebatur ant. mihi cur. Heins. ex Codd. corr. tui : in nonnullis scriptis tibi. Excessisse etiam in plurimis legitur ; cessisse vel fugisse ex emend. Heins. Codd. variant ; S. Marci curamque egisse : tert. Med. curam exisse ; unus Arg. sec. Pal. et pr. Hamburg. finisse ; Bernegg. fuisse.—725 Duo libri geminaq. mihi jam luc. Deinde vulg. est post carendum delevit Heins. auctoritate S. Marci, N. Bernegg. Arund. pr. Hamburg. et aliorum.—728 Unus Bas. ut exanimo.—729 Fata dedit Heins. ex Arund. Bernegg. et duodecim aliis pro vulg. facta.—731 Vulg. facite ut narremur. Tò ut abest a S. Marci, N. Bernegg. pr. Gron. et quatuor aliis : facite narremur ut ævo pr. Hamburg. facite ut memoremur pr. sec. Pal. pr. Mor. et tres alii : Thysii, facite memoremur : unde Heins. facite o memoremur, vel nar-

NOTE

canuntur, utere. Atque ejus generis nonnullos in Amoribus habuimus. Ab Apolline autem Pæanes initium sumserunt, in cujus honorem post occisum Pythona serpentem, hymnus hujus generis cantatus est. Nomen quod attinet vel est a *πάλω* ferio ; vel ab *τετ*, *τατ*, *jaculare, filii*, quibus verbis Apollinem Latona mater ad pugnam contra eum serpentem hortabatur.

[*Lauro*] In testimonium victoriæ.

722 *Cogeris*] Quia illam superbam denique deserebat. Quanquam haud scio, an vere dixerit : tametsi enim nolunt amare quædam, amant tamen sese amari.

725 *Gemina*] Vita mea, et te ; quæ mihi altera lux es.

732 *Famæ*] Miror Ethnicos, aliis in rebus tam cautos, in hac fuisse tam ineptos, ut famæ cupidine post mortem ducerentur. Atque adeo ex re-

Dixit : et ad postes, ornatos sæpe coronis,
 Humentes oculos et pallida brachia tendens,
 Cum foribus laquei religaret vincula summi ; 735
 Hæc tibiserta placent, crudelis et impia? dixit.
 Inseruitque caput, sed tum quoque versus ad illam :
 Atque onus infelix elisa fauce pependit.
 Icta pedum motu trepidantum ut multa gementem
 Visa dedisse sonum est, adaperataque janua factum 740
 Prodidit : exclamant famuli, frustra que levatum
 (Nam pater occiderat) referunt ad limina matris.
 Accipit illa sinu, complexaque frigida nati

vita. Absolvit ; et tollens oculos madidos et lacertos pallentes ad postes crebro decoratos sertis, cum affigeret laqueos extremi funis januæ, Hæc coronæ, inquit, tibi sunt gratæ, sæva atque scelestæ? Atque immisit caput, sed tum etiam conversus ad illam : et pondus luctuosum pependit oppresso jugulo. Porta percussa ictu pedum trementium visa est strepitum fecisse similem gementi multa ; atque reserata exhibuit facinus. Ministri vociferantur, et reportant nequicquam sublatum ad ostium genitricis ; nam pater mortuus erat. Illa accipit in gremium, et amplexa artus

remur. Unus etiam in anno.—733 Et appositis laudatos sæpe cor. Leid. laudatos etiam Gron. laudatis Med.—734 Humentesque novem libri : vitiensque Sixii, unde Heinsius faciebat liventesque. Mox plurimi brach. tollens ; et unus Med. torquens.—735 Berolin. laq. religavit v. summis. Summi Heins. protulit ex Fl. S. Marci, et N. vulg. summis.—737 Leid. nunc pro tum.—739 Sic Heins. cor-rexit ; nam vulg. legebatur I. p. m. trepidantum et multa timentum ; et sic decem Codd. Timentem veteres plerique : trepidantum et morte paventum pr. Mor. et pr. Bouou. trepidantum et morte timentum alter Erfurt. et alii quatuor : trepidantem et morte timentem Langerm. trepidantem et multa moventem Med. chart. paventem unus Bas. trementem unus Leid. tenentem unus Heins. cuncta timentem Thys. alius trepidantis et multa gementis : alius trepidi moreque timentis. Burm. putat rectius posse legi Utque o. i. e. f. pependit, I. p. motu, t. morte, gementem, &c. nam in uno Bas. est Utque.—742 Duo libri ad lumina matr.—

NOTÆ

conditori sui sensu orta esse hæc vota maxime crediderim ; utpote ab hominibus, qui sibi bene vel male futurum esse post vitam ex factis bene aut male conscii fuerint.

736 Hæc] Corpora amantium ad fores, corollarum loco, suspensa.

739 Trepidantum] Ut mos est eorum, qui suspendio vitam finiunt.

741 Levatum] Ne onus corporis fauces elideret, atque infelix, si potis

esset, servaretur. Ceterum ex hoc Iphidis furore cognoscere possunt omnes, quam misere desipiant, qui sui per amorem arbitrium amittunt. Quanquam enim amatores omnes ad ultimas desperationis incitas non coguntur ; faciunt tamen omnes, qui sese amoris sine cautione credunt, ut incauti et per summam impotentiam in maximas calamitates incidant.

Membra sui, postquam miserorum verba parentum
 Edidit, et matrum miserarum facta peregit; 745
 Funera lucebat mediam lacrymosa per urbem;
 Luridaque arsuro portabat membra feretro.
 Fortè viæ vicina domus, qua flebilis ibat
 Pompa, fuit: duræque sonus plangoris ad aures
 Venit Anaxaretes: quam jam Deus ultor agebat. 750
 Mota tamen, Videamus, ait, miserabile funus:
 Et patulis iniit tectum sublime fenestris.
 Vix bene compositum lecto prospexerat Iphin;
 Deriguere oculi, calidusque e corpore sanguis
 Inducto pallore fugit: conataque retro 755
 Ferre pedes, hæsit: conata avertere vultus,
 Hoc quoque non potuit: paulatimque occupat artus,
 Quod fuit in duro jampridem pectore, saxum.

gelidos sui filii, postquam protulit voces matrum infelicium, et absolvit facta parentum infelicium, præibat exequiis flebilibus per mediam urbem, atque ferebat artus cæruleos lecto flagraturo. Forte domus fuit proxima vico qua pompa procedebat; atque sonitus planctus permeavit ad aures Anaxaretes, quam jam Deus vindex agitabat. Tacta tamen, Aspiciamus, inquit, lamentabiles exequias: atque ascendit in excelsam contignationem fenestris apertis. Vixque bene prospexerat Iphin impositum capulo, oculi indurati sunt; et sanguis calidus excessit ex corpore, pallore in-recto: atque conata retro ferre pedes correpta est: conata dimovere oculos, neque id potuit: atque paulatim silex qui fuit jamdiu in rigido corde invadit membra.

~~~~~

744 *Miserorum* est ex Pal. vulg. *miserarum*; et sic Berolin. cum v. *peremtum*.—745 *Pro facta V. vota: tres fata.*—746 Bernegg. Thuan. Barb. pr. Gron. et alii nonnulli *Fun. ducuntur.*—747 *Iidem Codd. portantur pro portabat.*—748 Pr. Ed. Aldin. et unus Med. *quam pro qua.*—749 *Tres libri diræque*; et quatuor *durasque: mox decem clangoris*; et tres *clamoris.*—750 Pr. Gron. et tres alii *ult. habebat.*—753 Ex Cant. Heins. profert *Vix b. compositum: vulg. legitur Vixque b. impositum: Fragm. Boxhorn. Vix b. impositum. Mox Heidelb. conspexerat*; et *Iphin* pro vulg. *Iphim* Heins. dedit ex melioribus.—754 Vulgo *Diriguere*; et Cod. Langerm. *Corriguere.* Tum Berolin. *calidosque*; et Voss. *calidoque.* Quidam etiam *pectore pro corpore.*—755 Quatuor libri *Inducto pall.* et deinde Jun. cum sex aliis *conataque vertere: tres etiam conata revertere*; pr. Gron. et Berolin. *advertere.*—758 Cant. O. Arund. pr. Mor. et plurimi alii in

NOTÆ

747 *Lurida*] Livido colore, qualia solent esse corpora, quæ ex præcluso spiritu violenta morte pereunt.

750 *Ultor*] Nemesim supra memoravit. Ceterum ad scopum suum Vertumnus fabulam accommodat. Namque Anaxaretes fabula magis

quales deceat esse puellas amore improbo invictas, cognoscitur, quam quid castæ mali mereantur. Non dirigit Anaxarete per supplicium, ut fingit Vertumnus; sed per virtutem in officio obfirmata est.

758 *Jampridem*] Hoc dicit, quia

Neve ea ficta putes, dominæ sub imagine signum
 Servat adhuc Salamis: Veneris quoque nomine templum
 Prospicientis habet. Quorum memor, o mea, lentos 761
 Pone, precor, fastus, et amanti jungere, Nymphe.
 Sic tibi nec verum nascentia frigus adurat
 Poma; nec excutiant rapidi florentia venti.
 Hæc ubi nequicquam formas Deus aptus in omnes 765
 Edidit; in juvenem rediit, et anilia demit
 Instrumenta sibi: talisque apparuit illi,
 Qualis ubi oppositas nitidissima Solis imago
 Evicit nubes, nullaque obstante relaxit.
 Vimque parat: sed vi non est opus: inque figura 770
 Capta Dei Nymphe est, et mutua vulnera sentit.

Neve credas ea inventa, Salamis servat adhuc statuum sub figura Dominæ: habet etiam templum nomine Veneris prospicientis. Quorum recordans, o mea, oro, omittit diutinam superbiam, et, o Nympha, copulator amanti. Sic neque frigus verum tibi adurat poma nascentia; neque sævi venti dejiciant florentia. Postquam Deus idoneus ad omnes figuras frustra hæc protulit, rediit in juvenem, atque sibi tollit cultum anilem, et talis visus est illi, qualis ubi Sol splendidissimus superavit nubes objectas, atque resplenduit nulla prohibente: vimque parat: ast nihil est opus violentiæ; et nympha correpta est forma Dei, et sentit vulnera reciproca.

~~~~~

pectore; vulg. legitur corpore, omissa præpositione.—760 Med. et A. numine pro nomine.—761 Zulich. et alter Thuan. Ulciscens hab. Pro o mea multi vett. optima: et quinque libri duos.—762 Unus Arg. jung. dextræ; Med. Divo, et Berolin. Nympha.—763 S. Marci nil pro nec.—766 In Ciofan. et aliis anil. demisit; unus Mor. ponit.—768. 769 Ub. appositas quatuordecim scripti: oppositam...nubem Bas. Evincit Jun. et quinque alii: Eduxit unus.—770 Mariang. Accurs. in quibusdam vett. esse ait sed opus non est vi; namque fig. et sic etiam in Heidelb. Deinde refulsit Mor. et duo alii; reduxit unus. et Berolin. quod et placebat Ciofan. sed Heins. inque non movendum putat.—771 In Berolin. Nym-

NOTÆ

amori non cesserat Anaxarete.

760 *Salamis*] Quam Cypri urbem Tencrum Telamonis condidisse supra diximus.

761 *Prospicientis*] Ab Anaxarete de fenestra funera Iphidis prospiciente.

Lentos] Diuturnam superbiam.

763 *Sic*] Optantis est; quomodo sæpe alibi.

766 *Juvenem*] Omnium optima est ratio amantis amabilem esse; idque non tam ex re, quam ex voto puellæ.

Anilia] Baculum puta, canos, &c.

771 *Nymphe*] Pomona; scilicet. Quid autem sibi voluerint Ethnici hac fabula, quæ tamen a solo Nasone inculcatur, a diversis diverse exponitur. Optime sensisse videntur, qui per Vertumni mutationes, varias anni tempestates intelligunt; per Pomonam, fructus ipsos: ut iis neque annus neque agricola frui possit, antequam per plurimas vices in omnes formas sese fixerit. Qui ad mores hæc omnia referunt verissime etiam

FAB. XVIII. Romulus in Quirinum.

Post Amulii ac Numitoris Albanorum regum interitum, Romulus urbis a se conditæ cepit imperium. Qui cum adversus Titum Tatium pro raptu virginum dimicaret, hostis appropinquavit patriæ. Quod ut Venus præsensit; portis obseratis una patefacta est, Tarpeia virgine prodente patriam; pro filii incolumitate a Nymphis, quæ proximæ Jano erant, geminum petiit auxilium. Data ergo venia, secundum portam, quam Sabini irrupturi erant, recluso fonte, scaturientes aquæ, quæ antea latuerant, erumpebant. Quæ cum frigidæ hostium introitum non prohiberent, ex frigidis in calidas versæ, hostem averterunt; victoriaque potitus Romulus, rebus urbis compositis, jura reddens populo, sicut petierat mater, raptus in cælum est; ita ut Quirinus novo nomine vocaretur.

PROXIMUS Ausonias injusti miles Amulî
 Rexit opes: Numitorque senex amissa nepotum
 Munere regna capit: festisque Palilibus urbis
 Mœnia conduntur. Tatiisque patresque Sabini 775
 Bella gerunt: arcisque via Tarpeia reclusa

XVIII. *Miles iniqui Amulii proximus occupavit res Italas: et Numitor senex regno potitur amisso, beneficio nepotum: et muri urbis ponuntur festis Palilibus: et Tatius et patres Sabini bella movent; et via arcis aperta, Tarpeia efflavit animam*

~~~~~

pha pro Nymphe.—772 Bas. Aus. invicti mil.—773 Plurimi amiss. nepotis.—774 Plurimi vett. etiam Palilibus: Cant. autem paratibus.—775 Alii Tatius omiss. que.

NOTÆ

ex Vertumni mutationibus mutabile amantis, utut certissimi, notaverunt ingenium; quod nunc spe, nunc metu, innumeris insuper cogitationibus sibi ipsi abripitur. Optime quadrat etiam, quod vetus amor atque sibi constans votis suis denique potiatur: namque id sæpissime accidit. Sed minus illa prior expositio videtur accersita.

772 *Proximus*] Qui a Proca regnum Albanorum obtinuit. Amulius enim, pulso fratre Numitore, ejusdemque filio Lauso peremto, illud invasit. Is tamen a Remo et Romulo, Rheæ ex Marte filiis, quam Numitor genuerat, denique fuit interfectus: atque iidem

avum suum solio reddiderunt.

Ausonias] Italas.

Injusti] Quippe qui fratrem exturbaverit.

773 *Nepotum*] Quos modo diximus Remi et Romuli.

774 *Palilibus*] Quæ Pali pastorum Deæ erant dicata: quo die urbis Romæ fundamenta a Remo atque Romulo jacta sunt.

775 *Tatius*] Sabinorum dux acerrimus, qui propter Sabinarum raptum gravissimum bellum Romanis intulit; atque pace facta in regni partem acceptus est.

776 *Tarpeia*] Sp. Tarpeii, arcis

Digna animam poena congestis exuit armis.
 Inde sati Curibus, tacitorum more luporum,
 Ore premunt voces, et corpora victa sopore
 Invadunt, portasque petunt: quas objice firma 780
 Clauserat Iliades. Unam tamen ipsa recludit,
 Nec strepitum verso Saturnia cardine fecit.
 Sola Venus portæ cecidisse repagula sensit:
 Et clausura fuit; nisi quod rescindere nunquam
 Dis licet acta Deum. Jano loca juncta tenebant 785
 Naiades Ausoniæ, gelido rorantia fonte:
 Has rogat auxilium. Nec Nymphæ justa petentem

digno supplicio armis injectis. Inde orti Curibus more luporum silentium ore retinent vocem, atque aggrediuntur corpora somno superata, et eunt ad portas, quas Iliades observaverat forti repagulo. Attamen ipsa Juno aperit unam, neque sonum reddidit cardine mæto. Sola Venus advertit retinacula valvarum lapsa esse; atque fuit obturatura, nisi quod nunquam fas est Diis evertere facta Deorum. Naiades Italicæ obtinebant loca finitima Jano irrigua fonte gelido: petit ab his suppetias.

—777 *Digna* dedit Heins. ex multis vett. vulg. *Dignam*; et sic etiam tert. Med. et octo alii. Dein pro *exuit* permulti, *edidit armis*: at Heins. cum in vetustioribus sit *eruit*, suspicatur *obruit*: suadet etiam, *Dignæ animam pænæ congestis dedit armis*.—778 Quidam, *rapidorum* ant *rabidorum*; et unus *sævorum*: alius *rapidurum ferarum*.—779 Tres libri *Ore fremunt*. Tum Mor. et unus Heins. *fauces* pro *voces*. Unus Leid. et Ro. *corp. vincita sop.* unus Med. *pressa*. Dein S. Marci, et tert. Bonon. *vict. soporis*.—780 Hunc vs. cum præced. Priscian. Lib. II. p. 582. sic legit; *ut corpora victa sopore Incedant*; [vel *Invadant*]; *portasq. premant, quas obice fultas. Firma* ex Thuan. Arund. et aliis decem; vulg. *firmitas*: Berolin. *primo*.—781 *Recludit* Heins. dedit ex pr. Pal. et V. N. Urbin. pr. R. et Erfurt. Boxhorn. et aliis pro vulg. *recluit*.—783 Med. V. *porta. cec.* Mox Berolin. *repag. sentit*.—786 Alii scribunt *Naiades*; et unus Med. *Naiades Hesperia, gel.*—787 Unus Med. *petit pro rogat*; et Berolin.

NOTÆ

Romanæ præfecti, fuit filia, quæ hostibus arcem prodidit, ornamentis capta quæ illi in sinistris gestabant: cum vero ambiguis verbis ea promississent, ut et fidem datam servarent, atque infidam ulciscerentur, acuta pro armillis in illam conjecerunt. Qua de re videndi Historici, qui de puellæ consilio diversa tradiderunt.

778 *Sati Curibus*] Sabini, quorum Cures urbs fuit princeps: a qua Romani post initam societatem Quirites dicti.

779 *Corpora*] Romanorum, scilicet.

781 *Iliades*] Romulus, Iliæ filius.

782 *Suturnia*] Juno est.

785 *Jano*] Id est, Templo quod in hujus Dei honorem positum fuerat; pace claudebatur, bello, forte ex re, quam nunc habemus præ manibus, patebat.

787 *Rogat*] Venus, scilicet: quam a Jove Rómuli precibus represam fœdam suorum fugam scripserunt alii. Fabulam vero hanc ex eo videtur inculcasse Poëta, quod eodem loco,

Sustinuere Deam : venasque et flumina fontis
 Elicuere sui. Nondum tamen invia Jani
 Ora patentis erant, neque iter præcluserat unda. 790
 Lurida supponunt fœcundo sulfura fonti,
 Incenduntque cavas fumante bitumine venas.
 Viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
 Fontis : et Alpino modo quæ certare rigori
 Audebatis, aquæ, non ceditis ignibus ipsis. 795
 Flammiifera gemini fumant aspergine postes :
 Portaque, nequicquam rigidis permissa Sabinis,
 Fonte fuit præstructa novo ; dum Martius arma
 Indueret miles. Quæ postquam Romulus ultro
 Obtulit ; et strata est tellus Romana Sabinis 800

Neque nymphæ restiterunt Deæ poscenti æqua : atque eduxerunt venas et rivos suæ scaturiginis. Nondum tamen aditus Jani aperti erant præclusi, neque aqua impedierat viam. Submittunt pallida sulfura scatenti fonti, atque accendunt venas sinuosas bitumine fumante, et calor penetravit ad intima scaturiginis his viribus atque aliis ; et, aquæ, quæ modo poteratis contendere cum frigiditate Alpina, non ceditis ipsis flammis. Uterque postis fumat rore ignifero ; et valvæ frustra apertæ sævis Sabinis fuerunt obturatæ novo fonte, donec miles Martius caperet arma. Quæ postquam Romulus sponte induxit, et tellus Romana fuit cooperta corporibus Sabi-

vocat. Mox quinque scripti just. precantem.—788 Langerm. Submovere D. Med. Despexere. Pr. Mor. et semina font.—790 Sex libri Ora parentis er.—791 Pr. Gron. supp. suffiso sulf.—792 Unus Mor. bitum. rimas.—794 Unus Heins. cert. liquori.—795 Conj. olim Heins. Gaudebatis aq.—796 O. et plurimi alii Flammigera gem. Pat. Fumifera.—797 Ante Heins. edebatur præmissa Sab. permissa est ex sec. Mor. et aliis tredecim ; tert. Med. commissa.—798 Tres libri fu. prærupta nov. unus præfracta ; alius præsumta ; Berolin. prætrusa.—799 S. Marci, et pr. Erfurt. et alii nonnulli Induerat mil. Heins.

NOTE

quo hæc pugna commissa fuit, Veneris Cluacinæ, a cluendo, hoc est, pugnando, sic dictæ, simulacrum dicatum sit. Aquas insuper suas a proximo lacu Curtio hausisse Poëtam, ut omnia fingendi fuit audacia, a vero non est alienum.

791 *Lurida*] Quæ vapore luridum colorem atque pallidum efficiunt.

792 *Incendunt*] Jano ista tribuit ipse Naso Fast. i. ut ineptissime sibi consulere credas, qui hujusmodi nugis diutius immorantur. Si quæ bonæ frugis, ea statim hinc tollenda ; cetera

non minori cura contemnenda.

794 *Alpino*] Frigidissimæ vero ex Alpibus undiquaque scatent aquæ.

796 *Gemini*] Postes pro templi portis geminis positi bifrontis Jani.

797 *Rigidis*] Illis vero tristem atque tetricam disciplinam tribuit Livius : fueruntque morum gravitate atque sanctitate landatissimæ. Cicero illos fortissimos, florem Italiæ, atque adeo Reipublicæ robur appellat.

798 *Martius*] Romanus ; cui a Romulo Marte sato illud nomen.

Corporibus, strata estque suis; generique cruorem
 Sanguine cum soceri permiscuit impius ensis:
 Pace tamen sisti bellum, nec in ultima ferro
 Decertare, placet; Tatiumque accedere regno.
 Occiderat Tatius, populisque æquata duobus, 805
 Romule, jura dabas: posita cum casside Mavors
 Talibus affatur Divumque hominumque parentem:
 Tempus adest, genitor, (quoniam fundamine magno
 Res Romana valet, nec præside pendet ab uno)
 Præmia, quæ promissa mihi dignoque nepoti, 810
 Solvere, et ablatum terris imponere cœlo.
 Tu mihi concilio quondam præsentē Deorum

nis, et cooperta suis; atque gladius scelestus confudit sanguinem generi cum cruore soceri, decernunt tamen bellum pace componere, neque ad extremum concurrere ferro; et Tatium recipi in regnum. Tatius obierat, et, Romule, ponebas leges communes duobus populis: cum Mars, omissa galea, talibus alloquitur patrem Deorum atque hominum: Tempus adest, pater, siquidem Respublica Romana floret amplo fundamento, neque pendet ab uno rege, pendere mercedem quæ mihi promissa et merito nepoti, atque recipere in cælum sublatum ex terris. Tu dixisti mihi olim in

conj. Induitur.—801 A. Bas. et tres alii *Corporibusque suis strata est*. Plerique vett. *strataque*; nisi quod in nonnullis *strata atque*.—802 Thuan. et Sprotii *soc. promiscuit imp.*—803 Unus Med. *ad pro in.*—804 Unus Ciofan. *T. excedere regn.*—805 Bas. et dno Pal. *Deciderat T.*—806 Fr. et Sprotii *cum cuspide M.*—807 Pr. Gron. et Thysii *T. alloquitur D.* Deinde sec. R. *potentem pro parentem.*—808 *Quoniam ex scriptis Heins. dedit pro vulg. quondam.* Dno libri *fund. longo.*—809 Bas. *Rom. viget, nec:* Fr. et unus Heins. *manet.* Deinde *nec ex quart. Med. vulg. et.*—810 *Quæ recepit Heins. ex duobus V. uno Mor. et altero Hamburg. vulg. jam: nonnulli Codd. sunt; alii nunc: idem etiam conj. quæ.*—812 Alii scribunt *consilio.*—813 Cant. et unus Bas.

NOTÆ

803 *Pace*] Quæ Sabinarum inter-
 ventu his denique conditionibus con-
 stituta est, ut relictis suis sedibus
 novam in urbem hostes demigrarent;
 Tatius una cum Romulo æqua potes-
 tate paribusque honoribus regnaret.

805 *Tatius*] A proximis legatorum
 Laurentium, qui ad res repetendas
 missi, pulsati fuerant, Lavinii fuit
 interfectus, cum illuc ad solenne
 sacrificium profectus esset.

Æquata] Inter Romanos et Sabinos.
 Cum concionem haberet ante urbem,

discerptum aliqui a Senatu putant ob
 asperum ingenium.

806 *Mavors*] Mars, qui Romuli
 dictus pater.

807 *Parentem*] Jovem, scilicet.

809 *Nec præside*] ‘Jupiter, inquit,
 habet Romana potentia vires: San-
 guinis officio non eget illa mei.’
 Fast. II.

810 *Nepoti*] Romuli: siquidem
 Martis filius, qui Jovem patrem ha-
 buit.

(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)

Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli,

Dixisti. Rata sit verborum summa tuorum.

815.

Annuit omnipotens, et nubibus aëra cæcis

Occuluit, tonitruque et fulgure terruit Urbem.

Quæ sibi promissæ sensit data signa rapinæ,

Innixusque hastæ, pressos temone cruento

Impavidus conscendit equos Gradivus, et ictu

820

Verberis increpuit: pronumque per aëra lapsus

Constitit in summo nemorosi colle Palatî:

frequentia Deorum, nam recorder, et observavi pia dicta grata mente, Unus erit, quem tu evehes in cœlum cœruleum. Summa tuorum dictorum sit firma. Omnipotens assensus est: atque obduxit cœlum opacis nebulis, et tremefecit Urbem tonitru et fulgure. Quæ Gradivus cognovit esse indicia sibi exhibita raptus concessi; atque innixus hastæ confidens conscendit equos onustos temone cruento, et hortatus est ictu scuticæ; et vectus per declivem aërem, subsistit in extremo cacumine fron-

~~~~~

Nam memoror mem. Heins. conj. refero. Dein in quibusdam anim. tua verb. Med. unus tua dicta.—814 Vulg. tolles ad sidera cœl. plurimi Codd. tollas in cœrula; et N. Urbin. Bernegg. Cant. pr. V. et Pal. et Med. cum multis aliis: at Heidelb. pones in sidera; et Berolin. tolles super æthæra: denique Voss. in culmina.—817 Plures alii terr. orbem.—818 O. et sec. Strozæ Quo sib. Berolin. Qui. Deinde duo Leid. et Bas. sentit pro sensit: et rata sign. exhibet S. Marci, Berolin. quart. Med. et sex alii.—819 Gronovius malebat pressos tem. Deinde unus Heins. tem. calenti.—820 V. et Med. Impavidos: Mor. et Gron. ascendit eq.—821 Pal. et septem alii pronusque; Jun. purumque; Gron. pariterque. Deinde Berolin. per æthera.—822 Quin-

NOTÆ

814 Tu] O Mars, scilicet. Optime vero per virtutem Jovis promissa rata esse scripsit Poëta. Quæ utinam garruli plurimi Christiani, deposita adversus Deum calumnia, æqual lance perpendere satagerent.

816 Nubibus] Oborta tempestas solisque defectio consecrationis speciem præbuerunt: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum a se Romulum affirmans augustiore forma quam fuisset. Florus.

817 Terruit] Istud ex historiæ fide: nam Romulus, ut narrat Livius, cum ad exercitum recensendum concionem in campo ad Capræ paludem

haberet, subito coorta tempestas, cum magno fragore tonitribusque, tam denso regem opernit nimbo, ut conspectum ejus concionis abstulerit.

818 Rapinæ] Romuli ex terris in cœlum auferendi.

819 Cruento] Ut bellipotentis Dei esse decet.

820 Gradivus] Mars, qui ita a Gradiendo, vel a Vibrando, quod *κρᾶδαινον* est Græcis, dicitur.

821 Increpuit] Insonnitque flagello' dixit Virgil.

822 Palatî] Jam supra hunc unum esse ex collibus Romanis diximus, Imperatorum sede olim clarissimum.

Reddentemque suo jam regiâ jura Quiriti
 Abstulit Iliaden. Corpus mortale per auras
 Dilapsum tenues: ceu lata plumbea funda 825
 Missa solet medio glans intabescere cœlo.
 Pulchra subit facies, et pulvinaribus altis
 Dignior, et qualis trabeati forma Quirini.
 Flebat ut amissum conjux; cum regia Juno
 Irin ad Hersiliam descendere limite curvo 830
 Imperat: et vacuæ sua sic mandata referre.

FAB. XIX. Hersilia in Oram.

HERSILIA, conjux Romuli, cum fletet amissum conjugem, post datam ei a Junone immortalitatem, Ora Quirini nuncupata est: quorum templa a populo Romano in Colle Quirinali constituta sunt.

O ET de Latia, o et de gente Sabina

dosi Palatini: et sustulit Iliaden dicentem jura regia Quiriti jam suo. Corpus morti obnoxium dijectum per subtilem aërem, ut pila plumbea impulsa lata funda consuevit liquescere in medio cœlo. Splendidus vultus exoritur, atque dignior excelsis pulvinaribus, et qualis species Quirini trabeati. Uxor illum lugebat tanquam perditum; cum Juno regia jubet Irin descendere per sinuatum callem ad Hersiliam, atque sic narrare sua jussa otiosæ.

XIX. O matrona, honor primariæ gentis Latinæ atque Sabinae, antea dignissima

que libri *summ. nemorali coll.*—823 *Jam* ex optimis Codd. placet Heins. et Burm. *volg. non*; in quibusdam *ne*: alii etiam *tunc* vel *nunc*: in *Pal. suo regalia jur.* Duo etiam libri *Quirino*.—824 *O. mort. sub aur.*—825 *Plurimi ut vel sic pro ceu*, quod Heins. recepit ex N.—826 *Arg. gl. incandescere cœl.*—828 *Sic Heins. vs. constituit ex V. et uno suo: vulg. Dign. est qualis.*—830 *Hersiliem* etiam legitur; et *Hersiliem*, et *Hersiliae*. *Cælest. cum multis aliis desc. tramite curv.*—831 *Jun. Sprotii, et unus Bas. et viduæ su. Fr. et alii complures vacuæ suasit mand.*—832 *Latia* Heins. reponit, pro *vulg. Latio*, ex

NOTÆ

826 *Intabescere*] Liquescere atque evanescere. Quod tamen falsum est.

827 *Pulvinaribus*] Lectos dicit, qui Diis in templis sternebantur.

828 *Trabeati*] Trabea induti; quæ toga fuit multi, instar trabium transversarum, purpureis auroque intextis fasciis decorata. Ex eo autem quod Romulus ad Superos translatus, cum 'jura redderet,' discere possunt non

Delfh. et Var. Clas.

principes modo, sed omnes, qui gloriæ student, eam non aliter quam æquitate et justitia posse comparari.

830 *Hersiliam*] Hæc Romuli conjux in Diis recensita Ora vel Hora dicta est, quæ apud Romanos qualis Hebe apud Græcos fuit. Hortam insuper appellatum fuisse scripsit Plutarchus, utpote quæ juvenes ad virtutem et res bene gerendas hortaretur. Neque

Ovid.

5 P

Præcipuum, matrona, decus; dignissima tanti
 Ante fuisse viri, conjux nunc esse Quirini;
 Siste tuos fletus: et, si tibi cura videndi 835
 Conjugis est, duce me lucum pete, colle Quirino
 Qui viret, et templum Romani regis obumbrat.
 Paret: et in terram pictos delapsa per arcus,
 Hersiliam jussis compellat vocibus Iris.
 Hla verecundo vix tollens lumina vultu, 840
 O Dea, (namque mihi, nec quæ sis dicere promptum est;
 Et liquet esse Deam) duc, o duc, inquit: et offer
 Conjugis ora mihi: quæ si modo posse videre
 Fata semel dederint; cælum accepisse fatebor.
 Nec mora; Romuleos cum virgine Thaumantea 845
 Ingreditur colles. Ibi sidus ab æthere lapsum
 Decidit in terras: a cujus lumine flagrans

fuisse uxor tanti viri, nunc esse Quirini, compesce tuas lacrymas; et, si cupis cernere maritum, veni me ducente in lucum, qui virescit in monte Quirino, atque velat templum regis Romani. Iris obsequitur; atque delapsa in terram per arcus coloratos affatur Hersiliam verbis jussis. Illa vix erigens oculos facie pudibunda, o Dea, inquit, namque neque possum dicere quænam sis, et constat esse Deam, duc, o duc, et mihi exhibe vultus mei mariti: quæ, si fata concesserint aspicere tantum semel, agnoscam vidisse cælum. Et sine cunctatione proficiscitur in montem Romuleum cum virgine Thaumantea. Ibi stella ex cælo demissa cecidit in terram, a cujus

Thuan. pr. Basil. et Mor. et alii.—836 Sec. A. habet *en pro est*. Thuan. *est, lucum pete velox, coll.* pr. Mor. *sanctum lucum pete*: pr. A. *lucum magni pete*. Alii etiam *coll. Quirini*.—838 Fr. sec. Pal. unus Med. et duo Heins. *terr. varios del.* pr. Gron. et Jun. *puros*.—840 Unns Bas. *verec. sustollens lum.*—842 Tres libri *Sed*; unus *Te liq.*—843 Quæ Heins. dedit ex pr. V. sec. Pal. tert. Med. pr. Hamburg. et decem aliis; vulg. *quem*. Unus etiam Mor. *poss. videri*.—844 Alii *cæl. asperxisse, vel aspectasse*: unus etiam Heins. *ascendisse*.—846 Plerique ubi pro *ibi*.—848 O. *Hersilies*: et unus liber *cum*

NOTE

abs re suo Quirino Romani addixerunt; ut et illi, atque omnes, non otio ant desidia, sed virtute et fortitudine parari atque conservari bona omnia intelligerent.

Curvo] Qualis est arcus cœlestis.

834 Quirini] Qui Romulus est, nomine mutato postquam in Deorum numerum relatus.

836 Quirino] Ubi ipse Quirinus

seu Romulus templum habuit; qui et ipsi colli Quirinali nomen dedit.

840 Verecundo] Ut decuit fœminam, quæ Deam alloqueretur. Atque ex eo Juventus, quales esse oporteat, possunt cognoscere.

845 Romuleos] Quos dixit 'Quirinos' supra.

Thaumantea] Iris est, Thaumantis filia, Junonis addicta ministeriis.

Hersiliæ crinis cum sidere cessit in auras.
 Hanc manibus notis Romanæ conditor urbis
 Excipit, et priscum pariter cum corpore nomen 850
 Mutat; Oramque vocat; quæ nunc Dea juncta Quirino est.

igne coma Hersiliæ incensa abiit in cælum cum stella. Ædificator urbis Romæ hanc excipit manibus notis, atque simul mutat antiquum nomen cum corpore, et appellat Oram, quæ Dea uxor est nunc Quirini.

//////////

lumine cess.—851 In quibusdam Codd. *Horamque* scribitur.

NOTÆ

851 *Mutat*] Aliam mortalium lin- Poëtæ. Neque sine causa.
 guam a lingua Deorum voluerunt

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER XV.

FAB. I. Calculi nigri in candidum colorem.

MYSCELUS, Alemonis filius procreatus Argis, cum quieti se dedisset, Hercules visus est, qui eum moneret, ut patriam relinqueret, et secundum Æsarem amnem consideret. Qui cum facere extimesceret, quia lex vetaret deserere patriam et in aliam civitatem transire, rursus admonitus est. Metuens itaque penates suos destituit, ideoque in iudicium publicum est devocatus. Et cum omnem populum adversus se haberet, iudicaturis calculi albi ac nigri dati sunt; ut atri damnarent, candidi absolverent. Mycelus itaque, pertimescens periculum capitis, Herculem invocavit, ut laboranti sibi, quia ejus jussis obtemperasset, ferret auxilium: cujus preces non incassum abierunt. Nam cum calculi more patriæ in urna effusi deducti essent, omnes apparuerunt in colorem album conversi. Quamobrem ille, metu liberatus, per Ionium pelagus navigans, cum in Italiam venisset, et Æsarem amnem attingisset, sicut præceptum erat, urbem constituit, eamque a proximo tumulo, cui Tares Neptuni filius subjectus erat, Tarentum nominavit.

QUERITUR interea, qui tantæ pondera molis
Sustineat, tantoque queat succedere regi.

1. *Queritur interea, quis ferat onera tantæ magnitudinis, et possit succedere*

~~~~~

1 Qui Heins. dedit ex O. pro vulg. *quis*.—2 Unus Arg. *succ. regno*.—

Destinat imperio clarum prænuntia veri
 Fama Numam. Non ille satis cognosse Sabinæ
 Gentis habet ritus: animo majora capaci 5
 Concipit, et quæ sit rerum natura requirit.
 Hujus amor curæ, patria Curibusque relictis,
 Fecit, ut Herculei penetraret ad hospitis urbem.
 Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
 Mœnia quærenti, sic e senioribus unus 10

tanto regi. Fama prænuntia veri addicit Numam imperio. Ille non est contentus scire cærimonias gentis Sabinæ: apprehendit majora vasta mente, atque exquiris quæ sit natura rerum. Amor hujus studii fecit, ut, Patria et Curibus desertis, proficisceretur ad urbem hospitis Herculei. Atque unus ex senioribus inde ortis non ignarus præteritæ ætatis sic edocuit sciscitantem quisnam conditor statuisset ur-

3 Sixii Cod. imp. Latio præn.—4 Berolin. cogn. Sabinos.—5 Bas. Usus gentis habet: an.—8 Med. H. penetrasset. Dein Ms. Bersm. in hosp.—9 Ex quibus-

NOTÆ

4 *Numam*] Fuit Numa Pompilius ultro a Romanis petitus ob inclytam viri religionem, qui eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi et injuria occupaverat imperium religione atque justitia gubernaret.

5 *Ritus*] Sacra, cærimonias, omnemque Deorum cultum docuit.

Majora] Adeoque, si Nasoni credimus, majus est naturam cognoscere quam Deorum immortalium cultum atque cærimonias. Immo, si ipsi filio Dei crederent oscitantes plurimi, non e plebe tantum, sed ex sacrario suo tenebriones verius quam Theologi petiti, cærimonias omnes atque externum cultum scirent reconditæ esse tantum veritatis involucra, aut literam mortuam, in quibus hære turpissimum, doctoribus præsertim, quales illi videri volunt.

7 *Amor*] Novi ego, atque compellavi, quorum hæc est cura, hic amor, hæc naturæ atque ejus Auctoris cognitio. Quid hic aut ille noster Magister sentit, qui ad offam vel

stipendium præpollens habet suffragium? ut ei astipulemur, illum veneremur, deosculemur, atque ex ejus nutu pendeamus denique; in eorum omnium perniciem coëamus, qui sacrosanctæ offæ inhiantibus refragari ausi fuerint. Quibus quidem cucurbitis Dii Deæque omnes, quo digni sunt, duint, (precatur aliquis) nisi denique se homines esse reminiscantur.

Patria] Namque ibi quid possit quisquam ediscere, nisi opprobria pati atque contumelias, qui aliqua virtute multis invidis præcelluerit?

8 *Hospitis*] Crotonem dicit, qui, ut modo ex Poëta ipso cognoscetur, non Herculem tantum ex Hispania redeuntem hospitio excepit, sed insuper Crotoni nrbi nomen dedit, in qua Pythagoras Philosophus maximus docuit. Illius audiendi causa Numam Crotonem concessisse finxit Poëta, ut fabulas suas consueret: quem multo juniorem non potuisse videre illum satis constat.

Retulit indigenis, veteris non inscius ævi:
 Dives ab Oceano bubus Jove natus Iberis
 Littora felici tenuisse Lacinia cursu
 Fertur: et, armento teneras errante per herbas,
 Ipse domum magni, nec inhospita tecta, Crotonis 15
 Intrasse; et requie longum relevasse laborem;
 Atque ita discedens, Ævo, dixisse, nepotum
 Hic locus urbis erit; promissaque vera fuerunt.
 Nam fuit Argolico generatus Alehone quidam
 Myscelos, illius Dis acceptissimus ævi. 20
 Hunc super incumbens pressum gravitate soporis
 Claviger alloquitur: Patrias, age, desere sedes:
 I, pete diversi lapidosas Æsaris undas.
 Et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.
 Post ea discedunt pariter somnusque Deusque. 25

bem Græcam in littoribus Italis. Filius Jovis opulentus Tauris Hispanis, dicitur pervenisse ad littora Lacinia felici cursu ab Oceano; atque, armento vagante per tenera gramina, ipse subiisse domum hospitalem magni Crotonis; et respirasse a longo labore per quietem; et abiens sic dixisse, Hic erit locus urbis ætate nepotum: atque ejus promissa fuerunt certa. Nam fuit quidam Myscelus filius Alemonis Argivi gratissimus Diis illius temporis. Hercules superstratus ita hunc affatur oppressum alto somno; Agedum, relinque domum patriam, proficiscere, concede ad undas saxeas Æsaris remoti: atque nisi obsecutus sit minuitur plurima atque reformidanda. Post ea sopor atque Deus simul abeunt. Alemonides surgit, atque

*****

dam Codd. qui exhibent *Italīs* pro *Italicis* Heins. conj. *Italiis*.—11 Leid. non nescius; quinque libri *inmemor*.—12 *Bubus* meliores, teste Heins. vulg. *bobus*.—14 Berolin. *per umbras*.—16 Leid. *relev. calorem*.—18 Arund. *rer. fuere*: Heins. putat *fuisse*.—20 Ex uno Bas. qui habet *Miscilus*, Heins. suadet *Myscelos*: nonnulli *Missilus*; I. *Mirsilus*; Barb. et Ber-negg. *Micilos*; Berolin. *Mialus*: alii aliter. Scaliger emendabat *Myscelus*.—21 Unus Med. et sec. A. *mersum* pro *pressum*.—22. 23 Ita ordinem verborum ex Pal. restituendum monuit Gruter. approbante Heins. olim legebatur: *Claviger all. Lapidosas Æs. und. I, pet. div. patrias, age, des. sed.*

NOTE

12 *Iberis*] Hispanis: quos inde, Geryone interfecto, abegerat Jove natus Hercules.

13 *Lacinia*] Quæ a Lacinio promontorio Italiæ, *Il capo delle Colone*, non longe a Crotone, inter Tarentinum et Scyllacium sinum, nomen habuerunt: sicut et ipsum promontorium a Lacinio latrone ibi ab Hercule mactato suum desumpsit.

22 *Claviger*] Herculem dicit, qui sine clava et leonis pelle vix uspiam invenitur.

23 *Æsaris*] Qui fluvius est parvus admodum magnæ Græciæ in Calabria ulteriore, Crotone in Ionium mare defluens: hodie *l'Esaro*: adeoque multum ab Argolide et Rhypis, Mysceli patria, dissitus.

Surgit Alemonides, tacitaque recentia mente
 Visa refert: pugnatque diu sententia secum.
 Numen abire iubet: prohibent discedere leges:
 Poenaeque mors posita est patriam mutare volenti.
 Candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol, 30
 Et caput extulerat densissima sidereum nox:
 Visus adesse idem Deus est, eademque monere;
 Et, nisi paruerit, plura et graviora minari.
 Pertimuit; patriumque simul transferre parabat
 In sedes penetrare novas: fit murmur in urbe, 35
 Spretarumque agitur legum reus. Utque peracta est
 Causa prior, crimenque patet sine teste probatum,
 Squalidus ad Superos tollens reus ora manusque,
 O cui jus coeli bis sex fecere labores,
 Fer, precor, inquit, opem: nam tu mihi criminis auctor. 40

apud se revolvit nova somnia, et consilium diu incertum est. Deus hortatur discedere, leges non sinunt proficisci; atque mors est dictum supplicium cupienti vertere solum. Sol splendidus condiderat caput lucidum in Oceano, et nox obscurissima everserat caput stellatum, idem Deus visus est assistere, atque eadem monere, et, nisi obsecutus sit, minari plura et duriora. Pertimuit: atque intendebat pariter transvehere rem patriam in novam habitationem. Rumor spargitur per urbem, et accessit reus legum contemptarum. Cumque causa primo esset dicta, et crimen compertum est probatum sine teste, reus sordidus erigens manus atque faciem ad Deos, O, ait, Tu, cui duodecim labores aperuerunt viam ad caelum, ades in auxilium, nam

I est ex Farnes. et Aldin. Edd. vulg. Et.—26 O. pr. Bas. et Mor. I. et quatuor alii *tacitaq. recondita ment.*—27 Unus Heins. *Jussa ref.*—31 O. et duo alii *Extuleratque caput dens.* Mox quart. Med. *sideribus nox.*—33 Berolin. *par. multa ac grav.*—34 Idem Cod. *Extimuit: patr. Botthius volebat Extimuit.* Pr. Mor. *palam pro simul.*—36 Tan. Faber delet *est*, et va. seq. legit *Caus. fuit, cr.* Heins. malebat *Caus. viri.* Dein *patet* dedit Heins. ex melioribus; vulg. *patens*; sic Berolin. et mox *probatum est.*—38 Plurimi *tendens pro tollens.*—39 O cui jus emendarunt Muretus, Scaliger et Meurs. olim *O cujus caelum*; unus Vatic. Farnes. in marg. Arund. et decem alii, *O tu, quem celebrem*: O. et Med. *O cujus celebrem.*—40 Fer, *puter* duo libri. Mox *et funeris auctor* unus Med. alii quidam, *muneris.*

NOTÆ

30 *Oceano*] Ut videtur oculis.
 31 *Sidereum*] Quia de nocte sidera apparent.
 35 *Penetrare*] Hoc est Deos Penates, et quicquid in interioribus domus partibus carissimum haberet.

Metonymia est.
 37 *Sine teste*] Quia vir bonus ultro confessus est.
 39 *Bis sex*] Duodecim illos Herculis decantatissimos labores in superioribus vidimus.

Mos erat antiquus, niveis atrisque lapillis,
 His damnare reos, illis absolvere culpæ.
 Nunc quoque sic lata est sententia tristes: et omnis
 Calculus immitem demittitur ater in urnam.
 Quæ simul effudit numerandos versa lapillos, 45
 Omnibus e nigro color est mutatus in album:
 Candidaque Herculeo sententia munere facta
 Solvit Alemoniden. Grates agit ille parenti
 Amphitryoniadæ: ventisque faventibus æquor
 Navigat Ionium: Lacedæmoniumque Tarentum 50
 Præterit, et Sybarin, Salentinumque Neæthum,
 Thurinosque sinus, Temesenque, et Iapygis arva.

tu es mihi causa facinoris. Mos erat priscus albis atque nigris calculis, his damnare reos, illis liberare a crimine. Nunc etiam sententia luctuosa sic lata est; et omnes lapilli nigri deponuntur in tristem urnam. Quæ inversa statim atque reddidit calculos recensendos, color omnium est versus ex atro in candidum: et sententia facta alba beneficio Hercules liberavit Alemonidem. Ille agit gratias patri Amphitryoniadæ, et ventis secundis trajicit mare Ionium, et præternavigat Tarentum Lacedæmonium, et Sibarin, et Neæthum Salentinum, et sinus Thurinos, et Temesen,

—41 *Antiquus* est ex emend. Burm. olim antiquis: O. *Mos ant. er.*—42 *Tro-*
decim libri absol. culpas; plurimi culpam; vulg. culpa: culpæ est ex Thuan.
 et quart. Med.—43 *Alii Tunc quoq.* Bas. etiam *his lat.* Heins. conj. *Tunc quoq.*
quis lat.—47 *Munere* Heins. dedit ex pr. Bas. et decem aliis pro vulg. *numine.*
 —48 *In multis Alemonidem.*—49 *Alii Amphitryoniadæ.*—51 *Sybarin* ex meliori-
 bus; vulg. *Sybarim.* Alii legunt *Salentinumq.* et *Neæthum* vel *Neretum*, vel
Veretum vel *Verethum.*—52 *Pro Temesen* alii Codd. habent *Nemesen* vel *Nome-*

NOTÆ

46 *Mutatus*] Beneficio Herculis, ut subdit ipse Poëta.

47 *Candida*] Ex candidis calculis.

49 *Amphitryoniadæ*] Herculi; qui quidem Jovis filius, sed ex Alcmena, quæ Amphitryonem Thebanum maritum legitimum habuit.

50 *Ionium*] Quod ex Græcia in Italiam tendenti transfretandum fuit.

Tarentum] Urbs est antiquissima Salentinorum in Calabria citeriore, a Tara Neptuni filio ædificata, a Partheniis vero, Lacedæmoniorum duce Phalanto, amplificata: quæ hodieque permanet, *Taranto* incolis, *Tarente* Gallis dicitur.

51 *Sybarin*] Hæc olim potentissima

fuit in sinu Tarentino civitas, incolarum deliciis etiam famosa, quam Crotoniataæ deleverunt. Restituta ab indigenis Thurium dicta est, quæ denique excisa hodie in ruinis jacet; nisi forte vicus quidam, quem vulgo dicunt *la Torre Brodogneto*, est ex ejus ruderibus.

Neæthum] Fluvijs est Salentinorum, non longe a Crotone.

52 *Temesen*] Fuit ea Brutiorum, ut patet ex ista Mysceli peregrinatione: cujus etiam meminit Strabo in descriptione Iapygiæ: ut frustra sint, qui hunc locum sollicitare aggressi sunt.

Iapygis] Fuit Iapys Dædali filius,

Vixque pererratis, quæ spectant littora, terris,
 Invenit Æsarei fatalia fluminis ora :
 Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis 55
 Ossa tegebat humus ; jussaque ibi moenia terra
 Condidit : et nomen tumulati traxit in urbem.
 Talia constabat certa primordia fama
 Esse loci, positæque Italîs in finibus urbis.

FAB. II. Animæ in varias Species.

PYTHAGORAS, Samius, tyrannidem fugiens, cum patriam reliquisset, in Italiam venit, et quæ didicerat de rerum natura mundique aperit, ad modumque sæculi aurei docet, ad usus quoque necessarios cuncta præbente terra, nefas esse animalibus vesci : quod essent in eis forte consanguineorum animæ mortalium : et quod e corporibus in corpora animæ transfunderentur. Postea docet unde occidendorum animalium usus primum inoleverit. Nam paulatim concessum est, ut maleficæ feræ dolis interceptæ occiderentur ; et mansuetarum fœtus sues, quod fruges satas eruerent ; item capri, quod vitem maturam præcerpere assuevissent, nec deinde fructus cresceret.

VIR fuit hic, ortu Samius : sed fugerat una 60
 Et Samon et dominos ; odioque tyrannidis exul
 Sponte erat. Isque, licet cœli regione remotos,

et agros Iapygiæ : atque terris ægre præteritis quæ pertinent ad oras, reperit ostia fatalia fluvii Æsarîs ; neque hinc longe sepulcrum, sub quo terra serrabat ossa sacra Crotonis ; et ibi posuit urbem in solo præfinito : et nomen sepulti addixit urbi. Certum erat indubitata fama talia esse initia loci, atque urbis conditæ in finibus Italîs.

II. Hic vir fuit Samius origine ; sed pariter vitaverat et Samon et tyrannos ; atque odio injustæ dominationis ultro erat profugus. Et ingenio accessit ad Deos,

sen.—53 Pr. Hamburg. qua pro quæ.—54 Alii Æseriæ. Mox septem libri sum. arca.—58 Pr. Mor. et tres alii Tal. constabant cert.—59 Quart. Pal. in sedibus urbis.—62 Remotos Hcins. placet cum pr. Hamburg. et Arund. et A.

NOTÆ

qui Iapygiæ Calabriæ urbi, Iapygio promontorio, immo et Calabriæ ipsi Iapygiæ nomen dedit.

54 *Fatalia*] Hercules admonitū tantam fato præstituta.

Ora] Ostia dicit, quibus maria subit.

57 *Tumulati*] Crotonis, scilicet.

60 *Samius*] Samo, Icarîi maris insula contra Ephesum, oriundus : namque ea fuit Pythagoræ patria.

62 *Sponte*] Quis vero lubentissimo animo tyrannos non refugiat, ut libertate donatus cum Deo agere,

Mente Deos adiit: et, quæ natura negabat
 Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
 Cumque animo et vigili perspexerat omnia cura, 65
 In medium discenda dabat: coetusque silentum,
 Dictaque mirantum, magni primordia mundi,
 Et rerum causas, et quid natura, docebat:
 Quid Deus; unde nives; quæ fulminis esset origo:

dispositis spatio cæli; atque depromsit oculis mentis quæ natura occultabat oculis corporis. Et postquam penitus cognoverat omnia mente et cura assidua, proferebat cognoscenda pulam; et indicabat turbæ tacitæ, atque miranti dicta, principia vasti orbis, et causas rerum, et quid Natura, quid Deus esset: unde nives; quæ esset

////////

cum uno Bas. et ita Bernegg. pro var. lect. vulg. *remotus*.—63 Med. *nat. negarat*.—65 Berolin. *omiss. et*. Tum V. et multi alii *prospexerat*.—66 Alter Strozæ, *med. perspecta dabat*, ut sit familiaris Ovid. repetitio.—66 Vulg. et Mitsch. *cætumque*, quod improbat Burm. propter sequens *silentum*.—68 Berolin. pro *causas* habet *clausas*. Mox unus Bas. et quæ nat.—69 Barthius ad Stat. Sylv. v. III. 21. ex Mss. legit *Quis D.* ut etiam habent pr. Mor. sec.

NOTÆ

ejusque miranda contemplari queat?

64 *Oculis pectoris*] Ingenio.

66 *Silentum*] Quinquennale fuisse silentium a Pythagora discipulis suis præscriptum voluerunt; quanquam aliud aliis, æstimata cujusque solertia, non minus tamen bienni, fuisse scripsit Gellius. Hodie vero, quod omnem fidem superat, tametsi passim conspicitur, vix alii, in certis quibusdam oris præsertim, ad aliquam disciplinam videntur divertere, quam qui ridiculo ineptorum atque insulсорum parentum instinctu, snoque ipsorum cæco atque superbo conatu, hoc aut illud, prout singula sunt minus idonea, ita vel ita pro sua ineptia doceri volunt. Quæ pecora, ut multa sunt, dubium non est, quin din, communi omnium suffragio, bonas litteras illotis pedibus calcant, nisi aliquis exoriatür denique qui rudentibus silentium imponat.

67 *Primordia*] Unde ortus; quænam insuper ejus elementa. De quibus physici.

68 *Natura*] De ea loquuntur hodie Theogastrī quidam, quasi inepta esset aliqua anus ætate delirans, aut vis quædam cæca quæ mundi molem versaret. Perversissime: namque ipsa Dei est Providentia, quæ singula sapientissime adversus omnem dæmonis impuri conatum ad præstitutos fines dirigit. Atqui multa in Natura prava, quæ ex perfectissimæ mentis instinctu oriri non possunt. Utique ego cognosco. Quid inde? Quod ipsi nolentes confitentur, Naturam seu Providentiam esse sanctissimam: neque vero illi rei obstare quod multa, contra illius nutum in aliam partem mali auctores detorserint, quos denique male perdet.

69 *Quid Deus*] Utinam vero deploratis istis temporibus aliquis surgeret Pythagoras, qui Supremi Illius atque Infiniti omnium rerum Arbitri naturam sanctissimam oblitis ita inculcare posset, ut ejus aliquo sensu ad vitam meliorem retraherentur! Plurima de eo plurimi quæ ad speciem; paucis-

Jupiter, an venti, discussa nube tonarent : 70
 Quid quateret terras ; qua sidera lege mearent ;
 Et quodcumque latet. Primusque animalia mensis
 Arguit imponi : primus quoque talibus ora
 Docta quidem solvit, sed non et credita, verbis :

causa fulminis ; an Jupiter, an venti tonitrua cierent nube disrupta ; quid concuteret solum ; qua lege astra moverentur ; et quicquid secretum est. Atque is primus prohibuit admovere animantia mensis : primus inasper aperuit equidem os eruditum hujusmodi vocibus, sed non etiam fide receptis : Nolite, homines, inquinare

Pal. et octo alii.—70 Tres libri nub. sonarent.—71 Alii Quo pro Quid ; et Thuan. premeret. Mox Bas. et Mor. leg. micarent ; alius Bas. manerent.—73 Bernegg. pr. Bas. I. Barb. Arund. et unus Voss. arcuit imponi, i. e. vetuit, idque placet Heins. et recepit Mitsch.—74 Berolin. cred. vobis.—75 A. morti.

NOTE

simā pancissimi quæ ad rem spectent. Hoc saltem scire velim omnes, Deum non aliter unquam posse cognosci quam corde experiundo ; eamque solam experientiam salutiferam, quæ est imitando. Caveant porro qui tam secure ejus benignitatem contemnunt, ne ejusdem iram acerbissimam experiantur.

70 *Jupiter, an venti*] Jupiter proculdubio qui omnia movet, modo ut, vocis sublata invidia, rem ipsam spectes. At enim physicorum est proximas rerum causas atque earum concatenationem persequi ; donec per diversos eandem operandi modos ad primam atque ultimam illam deveniant : cujus denique altius theologi rimantur perfectissimam naturam.

71 *Quateret*] Terræ motus ex subterraneis flatibus, qui illius latera pulsant, voluerunt equidem : ceterum plurima sunt adhuc in hoc argumento, quæ prolixiori disquisitione indigent.

Mearent] Id est, quis et qualis esset cursus astrorum : quorum omnium cognitio spectat ad mathematicos.

72 *Quodcumque latet*] Ne ita accipias, quasi omnia cognoscere se

Pythagoras professus sit. Illa tantum intelligenda sunt per istud 'quodcumque,' quæ ipse docebat alioqui hominibus incognita.

Latet] Ex eo, quod abdita Naturæ in lucem proferret, Pythagoras in tanto fuit honore, ut Dei vocem audire discipuli ejus existimarent. Hodie vero apud plurimos Christianos, quasi non vim tantum Spiritus Sancti eliminare, sed omnem insuper Naturæ faciem extinguere vovissent, prava hæc consuetudo invaluit, cum nihil capiant, ut id omne quod non capiunt, qua jure quave injuria oppressum eant. Hand equidem facile dixerim superbiane, invidia, stupor, aut alia quæpiam vesania illos male afflaverit ; quibus nequidem pervidere licet, de se actum esse, nisi certissimam rerum veritatem consequantur, cujus lumine illustrentur, cujus suavitate deliniantur. At certe ita sunt affecti, ut cane pejus et angue eos omnes aversentur quicumque efferos veritatis indagine adoriuntur. Quos quidem miseros esse libenter jubeo, quatenus id faciunt.

74 *Docta*] Neque vero ex primo fuit Naturæ instituto, ut homines dapibus sanguine quæsitis vescereu-

Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis 75
 Corpora. Sunt fruges; sunt deducunt ramos
 Pondere poma suo, tumidæque in vitibus uvæ:
 Sunt herbæ dulces: sunt, quæ mitescere flamma,
 Mollirique queant. Nec vobis lacteus humor
 Eripitur, nec mella thymi redolentia florem. 80
 Prodiga divitias, alimenta que mitia tellus
 Suggestit: atque epulas sine cæde et sanguine præbet.
 Carne feræ sedant jejunia: nec tamen omnes.
 Quippe equus, et pecudes, armenta que gramine vivunt.
 At quibus ingenium est immausuetumque ferumque, 85
 Armeniæque tigres, iracundique leones,
 Cumque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.

corpora epulis scelestis. Sunt fruges, sunt poma curvantia ramos sua gravitate, atque racemi turgidi in vitibus: sunt olera mitia; sunt quæ possint fieri dulciora igne atque emoliri: neque lac vobis tollitur, neque mel fragrans flore thymi. Terra benignissima præbet opes et cibos dulces; et exhibet delicias sine nece et cruore. Feræ leniunt famem carnibus; neque tamen omnes. Namque equi et greges et armenta vescuntur herbis. At tigres Armeniæ, et truculenti leones, et ursi cum lupis, quibus indoles est crudelis et sæva, amant epulas cum sanguine. Heu! quantum est nefas

opibus tem. Unus Mor. tem. profanis.—78 Quatuor cum Berolin. mitesc. flammis; et O. ventrem: Liber Cælest. et Briantii cum uno Ciofan. mitesc. possunt: et seq. vs. Et mollire famem, nec vob.: duo scripti Emollire famem: Genevens. Et laxare queant; Heidelb. etiam queunt.—80 Florem profert Heins. ex pr. R. Thuan. Bernegg. et decem aliis; vulg. flore.—81 Berolin. alimenta. dulcia tell.—82 Arg. sin. carne et. Deinde pro præbet, quidam tradit, et unus tradet.—83 Pr. Mor. fer. sedent jej.—84 Mor. unus gram. pascunt.—86 Armeniæque ex quatuor Codd. cum Norico: vulg. et que omittunt.

NOTE

tur: verum quis ausit ea mysteria in hellones pervulgare, quales sunt hodie plurimi, qui nihil esse nisi quod gulam titillat brutorum more autumant? Bonos omnes recordari adhortor, sese jam pristina sède atque beatissima mansione exules, plurima in hoc exilio contraxisse, quæ exuamus denique, postquam de arbore vitæ redintegrati apud cœlites degustaverimus. Utcumque nullam sperent neque cogitent, qui in carne atque sanguine sunt immersi, vitam tamen habemus pretiosissimam extra

has spurcicias, qua brevi perfruemur.

75 *Temerare*] Id non esse Scriptura probat: Deoque fuerit concessum lapsis hominibus quædam indulgere, quæ nulla erant in priori statu, donec ea etiam vanitas penitus aboleatur.

86 *Armeniæ*] Sævissimæ dicuntur quæ in illis regionibus nascuntur. Est autem Armenia Asiæ perampla regio ad mare Caspium, quæ hodie Turcis paret: olim sub regibus propriis erat magni nominis.

Heu quantum scelus est, in viscera viscera condi,
 Congestoque avidum pinguescere corpore corpus;
 Alteriusque animantem animantis vivere leto! 90
 Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
 Terra parit, nil te nisi tristia mandere sævo
 Vulnere dente juvat, ritusque referre Cyclopum?
 Nec, nisi perdideris alium, placare voracis,
 Et male morati poteris jejunia ventris? 95
 At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
 Fœtibus arboreis, et, quas humus educat, herbis
 Fortunata fuit: nec polluit ora cruore.
 Tunc et aves tutæ movere per aëra pennas;
 Et lepus impavidus mediis erravit in agris: 100
 Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo:

præcordia devolvi in præcordia, et corpus famelicum pinguescere corpore decorato, et animantem vitam ducere morte alterius animantis. Nimirum in tanta copia, quam terra blandissima matrum profert, nihil tibi placet quam conterere crudeli dente luctuosas cædes, atque imitari mores Cyclopum? neque poteris sedare famem rapacis et prave instituti abdominis nisi perniciæ alterius? At illa prisca ætas, cui dedimus nomen Aureæ, beata fuit fructibus arboreis, et graminibus quæ terra alit; neque infecti ora sanguine. Tunc et alites agitaverunt alas securus per aërem; et lepus intrepidus vagatus est per campos medios; neque sua credulitas corripuerat

//////////

—88 Vett. plurimi in viscera; at vulg. viscere. Mox unus Mor. et unus Heins. visc. mergi.—89 Cant. et tres alii Conjectoque.—90 Burm. malit Alternisque, ut est in Fr. Mox quidam Stholiastes citat animam pro animantem.—91 Tres libri opt. mater.—92 Parit Heins. dedit ex plerisque vett.; vulg. creat; et Voss. parat; et unus Med. dedit. Mox Gron. mand. læto, quod non displicet Burm., ut sit oppositio inter 'tristia vulnera,' et 'læto dente.'—93 Nonnulli legunt rictusque. Gron. Jun. et Exc. H. ritusq. inferre C.; et unus ex veterrimis Cyclopis.—94 Unus Heins. pacare vor.—97 Quidam legit herbas pro herbis.—99 Unus Heins. Tunc volucres tutas mov. Vulg. etiam legitur tutas: Heins. recepit tutæ ex Thuan. quart. Med. pr. Mor. I. et sex aliis.—100 Quart. Med. lep. intremidus: O. et Berolin. et quatuor alii intrepidus. Deinde tres

NOTÆ

88 Scelus] Si quis paulo attentius sana mente istud contemplatur, sentiet, sat scio, aliquid esse in ea animantium cæde quod a sapientis Naturæ instituto recedat. Atque adeo sæpius mirari subiit, plurimos conspici homines qui parata hac per strages vita tantopere gaudeant, ut de præcellenti illa, quæ in amabili Dei commercio atque societate est posita,

nihil quicquam subolere liceat.

93 Cyclopum] Quos supra vidimus, Polyphemum præsertim, non sine horrore, obvios quosque laniantes.

96 Aurea] De qua ab initio libri primi, Saturno regnante.

101 Credulitas] Nimirum credulitate sua corripuntur pisces, qui facile prædam esse autumant vermem hamo inductum, quo retinentur.

Cuncta sine insidiis, nullamque timentia fraudem,
 Plenaque pacis erant. Postquam non utilis auctor
 Victibus invidit, (quisquis fuit ille virorum,) 103
 Corporeasque dapes avidam demersit in alvum;
 Fecit iter sceleri: primaque e cæde ferarum
 Incaluisse putem maculatum sanguine ferrum.
 Idque satis fuerat: nostrumque petentia letum
 Corpora missa neci, salva pietate, fatemur:
 Sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt. 110
 Longius inde nefas abiit: et prima putatur
 Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
 Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
 Vite caper morsa Bacchi mactandus ad aras

piscem hamo; omnia erant sine dolis, et pace abundantia, nullam fraudem metuentia. Postquam prævus auctor, quisquis ille fuit hominum, invidit victibus, atque devolvit in abdomen voraginosum epulas ex carnibus, aperuit viam crimini; atque credam ferrum infectum sanguine tepuisse ex prima nece ferarum. Idque satis fuerat; et agnoscimus animalia insidiantia nostræ vitæ interfecta esse illibata pietate: verum quam interficienda fuerunt, tam non comedenda. Inde scelus latius grassatum est; et porcus creditur dignus fuisse mactari prima victima, quod evelleret semina curvo rostro, atque præverteret spem anni. Caper agitur jugulandus ad

libri errabat; unus volarit, unde Heins. volitavit. Heins. dedit ex vett. agris pro vulg. arvis; unus etiam herbis.—104 Virorum, ex Cant. altero Hamb. et duobus aliis, placet Heins. præ vulg. Deorum; conjicit etiam priorum. Burm. emend. V. invidit (q. f. i.) ferorum; quod Bothio aridet, nisi mallet leonum, quod putat propius veteri scripturæ.—105 Octo libri avid. demisit in; Mor. congescit; Gron. conjecit.—106 Primaque recepit Heins. ex uno suo et Arg. pro vulg. primoque.—107 Putem est ex tribus Codd.; vulg. potest: pr. R. et unus Mor. putet; unus Pat. puto; Bernegg. N. Urb. pr. Hamburg. et Bas. et tres alii putes.—108 Quinque, in quibus pr. Hamburg., nostrumq. potentia; pr. Mor. nostroque potentia leto: itaque Heins. ant scribendum putabat, nostroque nocentia leto, aut, nostrique potentia leti, ut potens voti et mentis.—112 Probus ad Virgil. agnoscit, meruisse necem.—113 Multi, Eruerat et interceperat: at Berolin. interciderat.—114 Heins. malit rosa pro morsa; sed. vid. Not. Var. Idem ex scriptis emendat mactandus; et in vs. seq. Ducitur: olim legebatur mactatus, [Berolin. mactatur] et Dicitur, sed multi Ducitur: Berolin. Ultori

NOTÆ

104 *Victibus invidit*] Non contentus facilitate vivendi pristina, et cibis ex vegetabili regno petitis.

105 *Corporeas*] Pro carnis posuit: quamquam omnes dapes sunt corporeæ.

109. *Corpora*] Feras intelligit, homi-

nibus infestas.

111 *Longius*] Quia a feris ad cicurum animalium cædem, deinde et hominum strages, eventum est.

113 *Spem*] Namque erutis seminibus nulla speranda messis.

Ducitur ultoris. Nocuit sua culpa duobus. 115
 Quid meruistis oves, placidum pecus, inque tuendos
 Natum homines, pleno quæ fertis in ubere nectar?
 Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
 Præbetis, vitæque magis quam morte juvatis.
 Quid meruere boves, animal sine fraude dolisque, 120
 Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
 Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
 Qui potuit curvi demto modo pondere aratri
 Ruricolam mactare suum: qui trita labore
 Illa, quibus toties durum renovaverat arvum, 125
 Tot dederat messes, percussit colla securi.
 Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
 Inscriptere Deos sceleri; numenque supernum

allaria Bacchi vindicis, vite corrosa. Suum facinus obfuit duobus. Quid admisistis oves, mite pecus, atque creatum qd servandos homines, quæ portatis nectar in ubere distento? quæ nobis offertis lanas vestras in molles testes, atque plus prodestis vita quam morte. Quid admisserunt boves, animal sine fraude atque insidiis, innocuum, simplex, factum ad ferendum labores? Ille denique est ingratus, neque dignus dono frugum, qui potuit jugulare suum agricolam detracto modo onere curvi aratri; qui affixit bipenni illam cervicem tritam labore, qua toties proscederat durum agrum, atque dederat tot messes. Neque satis est, quod ejusmodi scelus patrat; ipsos Deos auctores fecerunt facinoris; atque arbitrantur Potentiam cæles-

ductus.—116 Bernegg. pr. Bas. alter Hamburg. unus Mor. et unus Pal. *inlegendos*, quod Burm. putat glossam *roû tuendos*.—118 Berolin. *vestris...lanis*.—120 Unus Leid. *dolique Innocuum*.—122 Omnes Edd. habent *demum*; at in uno Bas. pro var. lectione scriptum *Divum*, quod Heins. et Bothio placet; et quod conjecerat olim Bochart. Hieroz. lib. II. c. 32.—123 Leid. *pond. ras-tri*.—124 Jun. et Leid. *mact. bovem: qui*.—125 Pr. Bonon. *longum pro durum*, et quinque *nudum*. Pal. et Boxhorn. *Fragm. et alii decem renov. annum*.—126 Heins. cum tribus libris putat scribendum *Tot dederant mess.*, nisi mavisa

NOTÆ

115 *Duobus*] Porco, scilicet, et capro.

122 *Demum*] Affectui servit hæc vocula, vimque auget orationis. Gall. dicimus, *Il faut bien que—*

124 *Ruricolam*] Bovem dicit.

125 *Renovaverat*] Renovari vero videtur ager, qui per culturam atque aratrum ad recipienda nova semina apparatus.

128 *Inscriptere*] Atque adeo homo Ethnicus ultra id quod est nefas

collocat Deos prætere auctores cædis in ipsa bruta. Annon ille judex jam diu sedet multorum nomine tenus Christi discipulorum, quos ab impia fratrum suorum cæde nulla ratio neque ulla misericordia potest retrahere? cum præsertim sese Veri et summe Boni Dei Sacerdotes, quales omnes esse decet, dictitent, cui gratas religionis titulo victimas offerant.

Cæde laboriferi credunt gaudere juvenci.
 Victima labæ carens, et præstantissima forma, 130
 (Nam placuisse nocet,) vittis præsignis et auro,
 Sistitur ante aras, auditque ignara precantem:
 Imponique suæ videt inter cornua fronti,
 Quas coluit fruges: percussaque sanguine cultros
 Inficit in liquida prævisos forsitan unda. 135
 Protinus ereptas viventi pectore fibras
 Inspiciunt, mentesque Deum scrutantur in illis.
 Unde fames homini vetitorum tanta ciborum?
 Audetis vesci, genus o mortale? quod, oro,
 Ne facite: et monitis animos advertite nostris. 140

tem delectari nece tauri laboriferi. Hostia sine vitio, et excellentissima specie, (nam obest gratum fuisse,) decora vittis et auro, sistitur ad altaria; atque nescia audit orantem, et videt farra quæ coluit spargi in suam frontem inter cornua, et afflicta tingit cruore cultros forte ante conspectos in aqua liquida. Continuo inspiciunt fibras extractas ex pectore viventi, et quærent voluntatem Deorum in illis. Unde homini tantum desiderium epularum prohibitarum? Non veremini carnibus vesci, o gens mortali obnoxia? Quod, precor, ne facile, et attentas præbete mentes nostris

*****

tulerat.—130 *Præst. formæ* malebat Heins. ut ix. 451.—131 *Multi libri Jam plac.* Burm. conj. *Tam*, ut sæpe alibi. Mox Bas. *vittisque insignis*.—132 Ms. Bersm. *Sternitur ante*, et Bas. *auditq. ignota prec.*; at Berolin. *viditque*.—133 Berolin. *intra pro inter*.—134 Pr. Bas. in voc. *cultros* pro var. lect. *cistros*.—135 Thuan. *unus liquidas...undas*: unus Cod. *gelida*. Dein duo *præmissos*; et totidem *fortiter*.—136 Unus Heins. *Prot. erectas*, Burm. conj. pro *exsectas*. Tum Viviani *viventis*; et unus R. *liveni*: Voss. *ferventi e sanguine*: Fr. et plurimi alii *viventis corpore*.—137 Unus Mor. *mentemque*. Mox unus Voss. *rimantur*; et Berolin. *spectantur*. Unus etiam Mor. in *extis*.—138 Heidelb. *cib. est*.—139 Mss. Bersm. *genus immortale*; quod Grutero placebat ut ad metempsychosin respiciat. Bersmannus etiam accusativi casus esse tunc volebat. Bothius, recepta lectione Bersm. sic legendum censet: *acrut. in illis: Audet et his vesci genus immortale!* Vs. 38. *Unde, &c.* e loco suo motum existimat, et inseren-

NOTÆ

134 *Fruges*] Molam dicit, quæ ex farre molito atque salso victimæ fronti imponebatur.

135 *Unda*] Aqua, quæ sacrificiis adhiberi solita.

136 *Fibras*] Cordis et jecoris præsertim extrema eo nomine appellatur, quæ aruspices ad exquirendam Deorum voluntatem inspicere consueverant. Quæ omnia quam prava,

quam ridicula, quam abominanda, nullus non videt cui mica sanæ mentis; nisi denique per lumen Gratiae ex veris sacrificiis quæ olim Deus instituerat, carnis suæ crucifixionem in Christo Jesu voluntatem ejus esse, edoctus fuerit.

139 *Vesci*] Pro carnibus vesci simpliciter vesci posuit: quod notandum.

Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,
 Mandere vos vestros scite et sentite colonos.
 Et quoniam Deus ora movet, sequar ora moventem
 Rite Deum; Delphosque meos, ipsumque recludam
 Æthera; et augustæ reserabo oracula mentis. 145
 Magna, nec ingeniis evestigata priorum,
 Quæque diu latuere, canam. Juvat ire per alta
 Astra: juvat, terris et inertis sede relictis,

præceptis. Et cum faucibus admovebitis artus taurorum mactatorum, cognoscite et sentite vos comedere vestros agricolas. Et quandoquidem Deus os meum agitat, sequar sedulo Deum os agitantem; et aperiam meos Delphos, atque ipsum cælum; et recludam oracula mentis augustæ. Cantabo magna, neque perspecta animo priorum, et quæ diu incognita fuerunt. Placet ferri per excelsa sidera; placet, terris et

dum supra post vs. 87.—140 Berolin. *advert. vestris*.—143 Med. *At quon.*—144 Genevens. *ipsumque reducam*.—146 *Evestigata* ex Thuan. Bernegg. pr. Mor. et decem aliis placet Heins. præ vulg. *investigata*.—147 Heins. putat, versum sublimem fore et sonorum, si rescribatur per *ardua Astra*, ut ultima littera *roû* *ardua* elidatur ob sequentem vocalem: at Burm. putat vulgatam lectionem ex Manilii l. 13. posse defendi, si, ut Scaliger in notis citat, legatur per altum *Æthera*. Sed Edd. habent per ipsum: et infra 875. ‘super alta perennis Astra ferar.’—148 Jun. *terr. et inani sed.* Sixii, *mortali*, ut sit appositio, ‘terris, mortali sede, relictis.’ Jun. exhibet *relictis*: vulg. enim edebatur

NOTÆ

143 *Deus*] Apollo, scilicet, qui Delphis colebatur.

Sequar] Nostri vero homines plerique verba, atque id tantum esse, verba, rentur, quæ non ex fictitii ejusdam Apollinis, sed ex æterno Dei Verbo, rerum omnium inexhausto fonti, atque in sese infinitæ Perfectionis audiverant; crassissimam mundi faciem unice amantes, in quam sese demergant. Mens tamen humana, si qua est originis suæ non immemor, neque quicquam cogitat, neque percipit, neque agit quod sit gratum, neque ulla re fruitur, nisi quatenus cum Vero illo consentit, atque est quasi Echo quæ ejus voci respondeat.

144 *Delphos*] Delphi urbs Phocidis in Achaia, Apollinis oraculis clarissima, quæ hic pro iis ponitur.

145 *Æthera*] In quo Dii habitant, de quibus atque eorum rebus verba

Delph. et Var. Clus.

facturus est Pythagoræ nomine noster Poëta.

Augustæ] Divinæ scilicet. Ceterum Christianis solis peculiari quodam veri Dei beneficio contigit certa oracula, atque rerum indubitatas ideas habere, per quas ad æternas sedes assurgant: in quarum locum quando video superbia occæcatos nebulones quosdam sua somnia obtendere, patientiam demiro hominum, qui sibi eo modo salutis faciem præripi patientur.

148 *Astra*] Hoc est, Mente cœlestia atque homine digna, spretis terrestribus, perlostrare. Juvat vero illud maxime: at illos duntaxat qui animam non habent in totum luto sepultam.

Terris] Namque fieri nequit, ut simul anima evanescentibus hujus mundi umbris sese committat, atque

Ovid.

5 Q

Nube vehi; validique humeris insistere Atlantis:
 Palantesque animos passim ac rationis egentes 150
 Despectare procul, trepidosque, obitumque timentes
 Sic exhortari; seriemque evolvere fati.

pigra habitatione destituta, vehi nube, atque inniti humeris fortis Atlantis; et procul despicere mentes passim errantes, et expertes rationis, et sic admonere timidos, et metuentes mortem, et aperire ordinem fati.

relieta.—150 *Animos* Heins. dedit ex vet. Cod. Politiani et uno Med. Vulg. *homines*. Mox unus Bas. *sparasque a cardine gentes*. Ex vett. Codd. Heins. inserit *ac*: in vulgatis deest; in nonnullis *et*. Dein. plurimi *ratione carentes*.—151 *Pro trepidosq. Cælest. timidosq.* Dein Bernegg. pr. Hamburg. et tres alii *strepitumque*.—152 *Clofan.* ex optimis quibusque scriptis libris pro vulg.

NOTE

æterna cæli bona complectatur. Diversissima sunt, quæ tanta mentis tenuitas non valeat comprehendere: imo ut plurimum societatem inter se inire non possunt.

149 *Nube*] Per nubem, mentis aciem intellige, aut vim quandam Spiritus, qui neque Ethnicos destituit, uti perfricta fronte mentiuntur nonnulli.

Validique] Istud non placet postquam de nube meminit.

Atlantis] Qui Mauritanix rex, ideo dictus cælum sustinere humeris, quod astrologus fuerit eximius.

150 *Palantes*] Mire hoc verbo hominum declaravit vesaniam, qui, peccorum more, huc illuc nescii vagantur; nequaquam advertentes eo modo sibi vitam omniaque bona corripere. Ducimur atque auferimur omnes iis rebus, quibus cogitationes atque mentes nostras addicimus. Quo igitur nomine appellandi tot miseri terram nequicquam calcantes, sui usque adeo

obliti, ut ne dignentur quidem, utcumque sæpius moniti, de fine suo cogitare, aut saltem animam suam pereuntibus villissimis creaturis surripere? Scientes atque prudentes, imo contra omnem bene consulentium conatus, in malam rem abeunt. Mirum ni insuper illis perniciem machinantur.

Rationis] Quæ plura multo ad felicitatem confert, quam omnia quæ tantis laboribus, ea spreta, plerique mortales aucupantur.

152 *Seriem*] Non Ethnici hominis sententiam tantum, sed supremi omnium rerum arbitri Dei ter Optimi Maximi decreto, ordine quodam inter se continentur fata hominum: ut si quis ad optatum scopum velit pertingere, per media necesse habeat omnino transire; quibus spretis nequicquam Illius sero opem imploret: iratus infestusque est. Calamitatem irridet eorum, qui obseratis foribus insultant.

FAB. III. Euphorbus in Pythagoram.

PYTHAGORAM eundem inducit referentem cuncta rerum temporibus mutari : siquidem ipse annus vertitur in quatuor species, veris, ætatis, autumnii, et hyemis : et quæ nascuntur, quoniam in initio prodita teneras imminutasque species habeant ; deinde crescendo robustæ ætatis, novissime senescentis fieri. Se quoque memoria tenere bello Trojano Euphorbum Panthoidem fuisse : et postea quam a Menelao sit occisus in bello, animam ejus in se esse transfusam ; clypeumque ejus, dum in ætates ductus sit, quo usus esset in bello, in templo Junonis Argivæ cognovisse.

O GENUS attonitum gelidæ formidine mortis !

Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis,

Materiem vatū, falsique piacula mundi ?

155

Corpora sive rogos flamma, seu tabe vetustas

Abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.

III. O gens stupida pavore leti frigidi ! quamobrem metuitis Stygem, quamobrem caliginem, quamobrem nomina inania, argumentum poetarum, et piacula mundi decepti ? Ne existimetis corpora posse pati ulla mala, seu pyra diripuerit igne, seu

sortemque reposuit seriemque Dein. N. revolvete.—154 Heins. conj. Quid S. quidve Erebum, quid. Multi tenebr. et nom. Et uterque Hamburg. Cant. O. pr. Gron. tert. Med. et multi alii numina van.—155 Piacula ex N. et uno Voss. placet Heins. ceteri pericula.—157 Pr. A. Abstulerint : Med. Sustulerint.—

NOTÆ

154 *Styga*] Pro Inferis posuit eam paludem, de qua jam toties.

Vana] Vana equidem illa Ethnicorum. Ceterum mors ipsa terribilis immortalī animæ, cui dies dicitur eo modo, ut se ad incorruptum Justitiæ Divinæ tribunal sine omni cunctatione sistat. Quicumque animum serio adjecerit, ita sentiet.

155 *Vatū*] Id est, Poëtarum, quibus quidlibet mentiri concessum : quanquam non omnia falsa dicere illos hic noster supra admonuit ; neque temere.

Piacula] Apud Manes expiari crimina in Superis commissa credebant. Quæ quis apud Superos, furto læta-

tus inani, Distulit in seram commissa piacula mortem.' Virgil. Atque, si hic locus esset, aut pateretur quorundam nebulonum superba opinio, de statu animæ post mortem paucula aliter proferre quam illi somniant, scio equidem quod res esset bonis gratissima. Verum suo loco, cumque tempus dabitur, ringentibus illis, rem totam probare, id fiet. Prius, ineptum foret latratibus eorum sese obicere.

156 *Tabē*] Paulatim enim dissolvuntur et quodammodo liquescent inanimata corpora.

157 *Non ulla*] Namque anima est quæ sensus et cognitionis est capax.

Morte carent animæ : semperque, priore relictæ
 Sede, novis habitant domibus, vivuntque receptæ.
 Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
 Panthoides Euphorbus eram : cui pectore quondam

160

vetustas tabe. Animæ non moriuntur; et semper, priore habitatione ommissa, recipiuntur novis sedibus, et receptæ vita fruuntur. Ego ipse, nam recordor, eram Euphorbus Panthoides tempore belli Trojani, in cuius pectore adverso valida hasta

159 Pro Sede unus Mor. Sepe, quod pro septo, aut claustro, capiendum esset; ut ita corpus carcer animæ vocatur. Mitscherl. inverso ordine dom. hab. Berolin. etiam domibus inhiant habitantq. rec.—160 V. jam mem.—161 In Be-

NOTE

158 *Carent*] Immo gravissima torquentur, quæ æterna, Pythagora ipso confitente; sua sacra aura, sua luce, sua vita Deo ter Optimo Maximo, quod ad illas spectat destituuntur. Quemadmodum arbor, quæ terræ succum non amplius digerit, mortua est, utcumque in eo natet; ita etiam mentes hominum quantumvis in Dei Majestate perdurent morti terribili sunt obnoxie postquam originem suam deseruerunt. Quæcumque suam non faciunt substantiam Arboris vitæ, seu Agni, qui idem est; illæ in tenebris atque Dei ira sine fine degent. Quam miseriam faxit Deus ut a nobis studeamus avertere, Agnum, dum licet, castissimo amore prosequendo.

159 *Domibus*] Commigratio animarum de corpore in corpus, seu μεταψυχωσις, quam ab Ægyptiis mutuatus erat Pythagoras, res est equidem omnino vana, quam neque testimonio idoneo, neque experientia, neque ratione quisquam possit comprobare. At enim non pauca bonæ frugis, inde petita occasione, expiscabitur, qui altius circa corporum resurrectionem meditatus fuerit, quomodo impleatur istud quod testatur Spiritus Sanctus, nostra nos sequi opera. Namque pro certo transfigurati postquam corpus ψυχὴν exuerimus, πνεύματιν in-

duerimus, utcumque ex eadem substantia, ita tamen diversum videbitur Animæ nostræ domicilium, ut jam quale esse possit vix aliter quam suspicando pertingamus: ut mirum non sit grunnientibus in luto porcis hæc omnia aniles esse, quas spernant, fabulas. Siquidem tamen ex illis aliqui has legunt Pythagoræ, hortor cogitent, quid sibi a dæmonibus metuendum, qui sepulera atque immundorum porcorum corpora amant obsidere.

Vivunt] In corpore vivunt cogitationum seu idearum suarum, per Dei misericordiam vel iram, cum angelis vel diabolis, quæcumque animæ ab his terris omnino semotæ, sublato ævo, æternitatem adipiscuntur; donec corporis olim sui substantia de novo per supremi numinis potestatem, secundum id quod bene vel male sese ipsæ, obsequendo, vel aspernando, finxerunt, restituantur. Unicuique per hanc vitam aditus ad æternam paratur in corpore, quod aliud atque aliud pro ratione pristinae virtutis aut dedecoris a Deo excitabitur. Ille nimirum cuique secundum ejus opera retribuet. Verum et hæ sunt fabulæ, siquidem plurimis non placent, quoad luctuosa sua experientia comprobaverint.

161 *Panthoides*] Non sine causa

Sedit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.

Cognovi clypeum, lævæ gestamina nostræ,

Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.

Omnia mutantur : nihil interit. Errat, et illinc 165

Huc venit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus

Spiritus : eque feris humana in corpora transit,

Inque feras noster : nec tempore deperit ullo.

Utque novis fragilis signatur cera figuris,

Nec manet ut fuerat, nec formas servat easdem ; 170

Sed tamen ipsa eadem est : animam sic semper eandem

minoris Atridæ olim infixa est. Agnovi nuper clypeum gestamen nostræ sinistra Argis Abanteis in fano Junonis. Cuncta mutantur : nihil perit. Anima vagatur, et illinc huc fertur, hinc illuc, et invadit quælibet membra ; atque transit ex feris in corpora humana, et nostra in feras ; neque unquam moritur. Atque ut cera molliis informatur novis figuris, neque perstat ut fuerat, neque retinet easdem species, verum tamen ipsa est eadem ; illa doceo animam esse semper eandem,

rolin. *Eumolpus* scribitur.—162 *Sedit* ex Ms. Politiani Heins. recepit pro vulg. *Hæsit*. Mox Berolin. *hast. victoris A.*—164 *Nonnulli in agris ;* et Berolin. *arvis*.—166 *Langerm. quæst. accipit art.*—169 *Fragilis est ex pr. Gron. uno Voss. et uno Med. Vulg. facilis. Berolin. etiam facilis celatur [pro cælatur] cer.*—170 *Formas...easdem* ex vett. dedit Heins. pro

NOTE

Lucianus hanc Pythagoræ, Pyrrhi, Hermotimi, Euphorbi, Ætholidæ, aut quocumque nomine appellaveris, deridet transmigrationem : namque certe ea gravissimo Philosopho, propter ineptissimum mendacium præsertim, est maxime indigna.

162 *Minoris*] Menelai, scilicet, cujus major frater fuit Agamemnon : atque ille Menelaus Euphorbum Iliad. xvi. peremisse dicitur.

164 *Abanteis*] Ab Abante rege, qui Argis clarissima Peloponnesi urbe imperavit. Populi insuper Abantes ab Herodoto Iones inter et Achivos memorantur.

Templo] Stadia quindecim Mycenis distare hoc Junonis templum affirmat Pausanias in Corinthiacis ; cujus inter alia donaria hunc etiam clypeum Argis celebratissimum, ut ex Hygini 273. fabula patet, nominatim recenset.

165 *Nihil interit*] Verissime istud : neque facilius est aliquid ad nihilum redigere quam ex nihilo producere : ut manifestum est attendenti.

167 *Spiritus*] Siquidem de universaliquo loqueretur per omnia diffuso, sua huic sententiæ, suo modo intelligenda, constaret veritas : resque magna est. Ast animas maxime in se definitas ex corpore in corpus transmigrare, sibi que massam adoptare, figmentum purum est. Immo siquidem ex vero ratiocinatus esset Pythagoras, omnibus omnino abstinendum, atque adeo hominibus moriendum perinde concludere debuisset.

168 *Nec tempore*] Esto istud ; namque certissimum est : cetera ne simul transeant.

171 *Sic*] De Terra, aut communioribus elementis istud dici potest ; fueritque comparatio elegans. Ad Spiritum

Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
 Ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,
 Parcite (vaticinor) cognatas cæde nefanda
 Exturbare animas: nec sanguine sanguis alatur. 175
 Et quoniam magno feror æquore, plenaque ventis
 Vela dedi; nihil est toto quod perstet in orbe.
 Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.
 Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu
 Non secus ac flumen. Neque enim consistere flumen, 180
 Nec levis hora potest: sed, ut unda impellitur unda,
 Urgeturque prior veniente, urgetque priorem;
 Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur:
 Et nova sunt semper: nam quod fuit ante, relictum est:
 Fitque, quod haud fuerat: momentaque cuncta novantur. 185

sed transire in diversas figuras. Adeoque ne pietas sit superata desiderio alvi, nolite, prædico, ejicere animas cognatas nece horrenda; neque sanguis exturbatur sanguine. Et quandoquidem feror vasto mari, atque pandi lintea plena ventis, nihil est in toto mundo quod permaneat. Omnia labuntur, atque omnis species errans fingitur. Ipsa etiam tempora fluunt motu continuo perinde ac flumen: neque enim flumen nec levis hora potest stare; sed quemadmodum fluctus pulsatur fluctu, et prior premitur sequenti atque premit antecedentem; sic etiam tempora dilabuntur, sic etiam sequuntur; et semper sunt nova. Nam quod fuit antea est omissum, et oritur quod non fuerat; et omnia momenta novantur. Vides etiam

vulg. formam...eandem. Unus Heins. celat easd.—173 Voss. sit mota cup.—175 Berolin. ne pro nec.—177 Idem nihil toto perstet.—178 Bernegg. vaga vel vage pro vagans. Burm. conj. amnisque vagi formetur vel versatur imag.—179 Plurimi vett. ass. volvantur temp.—181 Ciofan. et Heins. probant, quod nonnulli habent und. repellitur und.—182 Olim edebatur Urgeturq. eadem veniens: prior veniente Heins. profert ex Thuan. I. pr. Hamburg. et Mor. unus Bonon. eadem veniente. Unus Med. venienti. Dein N. urgetq. sequentem.—184 In Berolin. omiss. est.—185 Bas. quod ante fuit: mom.—186 Vulg.

NOTE

tus seu animas, quæ individuum suam formam habent, aut formæ sunt, si transferas, ridicula est. Nihil obstat quin huic aut illi menti hoc aut illud corpus, brutum etiam, agitandum tradatur: at corpus illud non fuerit menti, quod figura est ceræ, neque parem habuerit rationem. Cogita modo. Ipsæ cogitationes, aut modi cogitandi, menti illud sunt quod figura est ceræ.

176 *Æquore*] Id est, de maximis

atque abditissimis Naturæ mysteriis sermo incidit.

177 *Nihil est*] Istud falsum prima fronte visum, quod re accuratius persculata verissimum deprehensum est.

179 *Tempora*] Nihil aliud sunt quam res ipsæ, aut earum inter se durandi spatium; cumque jam de iis mentionem fecerit Poëta, hæc magis oratorie, quam solide, ad astruendam animarum transmigrationem, proferruntur: quanquam in se pulchra sunt.

Cernis et emersas in lucem tendere noctes,
 Et jubar hoc nitidum nigræ succedere nocti.
 Nec color est idem cœlo, cum lassa quiete
 Cuncta jacent media; cumque albo Lucifer exit
 Clarus equo: rursumque alius, cum prævia luci 190
 Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem.
 Ipse Dei clypeus, terra cum tollitur ima,
 Mane rubet: terraque, rubet, cum conditur ima:
 Candidus in summo est; melior natura quod illic
 Ætheris est, terræque procul contagia vitat. 195
 Nec par aut eadem nocturnæ forma Dianæ

noctes eductas ferri in diem, et hanc puram lucem subesse caliginosæ nocti. Neque color est idem cœlo, cum omnia defessa strata sunt nocte media, et cum Lucifer splendidus prodit equo candido; rursumque alius, cum Pallantias antecedens diem, colorat mundum committendum Soli. Ipse orbis Dei, cum tollitur terra infima rubet mane, atque rubet cum conditur terra infima. In excelso est altus; quia illic natura ætheris est melior, et procul fugit commercia telluris. Neque figura Lunæ

Cern. et emensas. Nonnulli ut pro et. Olim Heinsio placebat emeritas ex O. Arund. et multis aliis; postea vero amplectebatur emersas ex Bernegg. altero Hamburg. Grævian. et aliis: octo libri immensas; et Bas. immensas hyberno tempore noctes: pr. Gron. etiam condere noct.—187 Pr. Mor. et Langerm. nit. fulva nigrescere nube.—188 Cælo meliores, teste Heins. vulg. cæli. Mox Bero- lin. cum lapsa qui.—189 Unus Heins. Noct. tacent med. Et idem Cod. L. antest.—190 Luci est pr. Mor. Arund. et duobus aliis; vulg. lucis: Bothius luce; h. e. Prævia Iris luce inficit tradendum Phœbo orbem.—195 Duo libri proc. confusio. Vitat Burm. dedit ex Gron. Bas. Cælest. et aliis; pro vulg. fugit.—

NOTÆ

186 *Emersas*] Annon ista vox noc- tem, quamlibet maximo conatu, vide- tur denique ex Chao aut æterno qua- dam barathro protrahere? Maxima est voluptas per hujusmodi verba rerum granditatem experiri.

In lucem noctes] Jucunditatem ob- serva, quam parit vocum pugna. Quid mutari non possit, siquidem noctes in diem abeunt? Sed hæc sunt poë- tice conficta, siquidem ex scopo spec- tes.

187 *Jubar*] Splendorem intellige solis.

189 *Lucifer*] Stella est Veneris, quæ etiam Phosphorus dicitur, ideo albis

equis vecta quod Solis ortum præce- dat. Cum autem ejus occasum sub- sequitur, Hesperus appellatur.

191 *Tradendum*] Ut radiis suis illum collustret.

Pallantias] Aurora est, Pallantis Gigantis filia.

192 *Dei clypeus*] Solis orbis, qui cly- pei instar videtur. Ceterum hujus- modi diminutio non placet.

194 *Quod*] Veram hujus rei cau- sam pete ex physicis.

196 *Dianæ*] Lunæ, quæ nunquam eodem permanet vultu; crescit sem- per aut decrescit.

Esse potest unquam : semperque hodierna sequente,
 Si crescit, minor est; major, si contrahit orbem.
 Quid ? non in species succedere quatuor annum
 Aspicias, ætatis peragentem imitamina nostræ ? 200
 Nam tener, et lactens, puerique simillimus ævo
 Vere novo est. Tunc herba nitens, et roboris expers
 Turget, et insolida est, et spe delectat agrestem.
 Omnia tum florent ; florumque coloribus almus
 Ridet ager : neque adhuc virtus in frondibus ulla est. 205
 Transit in Æstatem, post Ver, robustior Annus:
 Fitque valens juvenis : neque enim robustior ætas
 Ulla, nec uberior, nec, quæ magis æstuet, ulla est.
 Excipit Autumnus, posito fervore juventæ
 Maturus, mitisque, inter juvenemque senemque ; 210
 Temperie medius, sparsis per tempora canis.
 Inde senilis Hyems tremulo venit horrida passu ;

nocturnæ potest unquam esse eadem aut æqualis : et hodierna est semper minor sequenti si crescit, major si decrescit. Quid ? annon vides annum præbentem imaginem nostræ vitæ abire in quatuor formas ? Nam Vere novo est mollis et lactens, atque simillimus ætati pueri. Tunc herba splendens, et destituta viribus est tumida atque debilis, et spe recreat colonum. Tunc omnia florent, et dulcis campus ridet coloribus florum ; neque adhuc ulla est potentia in foliis. Annus firmior concedit in Æstatem a Vere ; atque fit fortis juvenis : neque enim ulla ætas firmior, nec fertilior ; neque ulla est quæ magis ferveat. Autumnus compositus omisso ardore juventutis, atque lenis inter juvenem et senem, medius temperie, canis sparsis per tempora, hunc sequitur. Tum Hyems senilis et aspera, vel destituta suis comis, vel albas habens quas gerit,

197 In plurimis usquam pro unquam ; et mox *hod. sequenti*.—199 *Succedere* Heins. recepit ex vett. pro vulg. *secedere*.—202 Alii legunt *herb. recens* ; et sic Berolin. cum pr. Hamburg. et aliis ; multi *virens*.—203 Unus Med. *invalida est*. Mox Berolin. *del. agrestes*.—205 *Ridet* ex uno Leid. et uno Voss. ; vulg. *Ludit*.—208 *Æstuet* Heins. suadet ex pr. Pal. qui habet *æstuat* ; ceteri *ardeat*.—210 Berolin. *mistuaque virum juv.*—211 Pr. V. et N. *Temperiem med.* Vulg. etiam legitur *sparsus quoque temp.* Heins. reposuit *sparsis per ex Arund. Zulich. et tribus aliis*.—212 Unus liber *Hyems solido venit*. Unus

NOTÆ

198 *Contrahit*] Minuit ; quod ex opposito *crescit* intelligitur : non ut inepte quispiam commentatus est.

206 *Annus*] Pro anni parte, æstate scilicet : quomodo et locutus Horatius.

208 *Æstuet*] Ex diversis cupiditatibus, itemque sanguinis calore et

copia, maxime fervent juvenes.

211 *Canis*] Qui ad senectatem vergentes occupant : hinc autem nostri homines plurimos loquendi modos derivaverunt, qui nives in caput, glaciem in sanguinem, atque alia ejus generis induxerunt.

Ant spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.
 Nostra quoque ipsorum semper, requieque sine ulla,
 Corpora vertuntur: nec, quod fuimusve, sumusve, 215
 Oras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum,
 Spesque hominum primæ materna habitavimus alvo.
 Artifices Natura manus admovit, et angi
 Corpora visceribus distentæ condita matris
 Noluit; eque domo vacuas emisit in auras. 220
 Editus in lucem jacuit sine viribus infans:
 Mox quadrupes, ritumque tulit sua membra ferarum:
 Paulatimque tremens, et nondum poplite firmo
 Constitit, adjutis aliquo conamine nervis.
 Inde valens veloxque fuit: spatiumque juventæ 225
 Transit: et, emensis medii quoque temporis annis,

succedit gressu tremulo. Nostra etiam corpora ipsorum mutantur semper sine ulla intermissione; neque erimus cras quod fuimus aut sumus. Fuit illud tempus quo semina duntaxat aut spes primæ hominum mansimus in utero materno. Natura adhibuit manus doctas; neque passa est corpora abdita in præcordiis matris torqueri; atque eduxit domo in spatiosum ærem. Infans eductus in lucem jacuit sine viribus; mox quadrupes, et promovit suos artus more brutorum; atque paulatim tremens et nondum certo poplite constitit, nervis sustentatis aliquo adminiculo. Postea fortis et celer fuit, et pervadit spatium juventutis; atque annis etiam medii temporis

æmula pass. Alii horrida visu.—213 Tert. Med. et sex alii spol. suis.—214 Bas. et duo alii specie pro semper: et in Berolin. omisa. que.—216 Unus Med. fugit pro fuit; et unus Leid. fuit.—217 Liber meus, primæ matrisque habitavimus alvo: Cælest. primo matrisque, &c. Ciofan. Multi matris habitavimus; sed, materna habitavimus alvo verum est; quomodo Thuan. quart. Med. pr. Bonon. pr. Mor. et nonnullæ editiones ex vetustioribus: matura pr. Pal. sic Gratius de cane generoso: 'Affectat materna regna sub alvo.' Spesque hominis pr. V. Heins. Tò que redundat, quare Cl. Heinsius legit materna: poterat tamen minori mutatione legi: Spesque hominum primæ matris latitamus in alvo. Græce ex Callimacho diceret ὑποκόλπιος ἐρύχομεν. Schepper. apud Tan. Fabr. Ep. II. 71. Spes hominum fuimus primæ genitricis in alvo R. spesque hominis quatuor.—218 Tres libri man. apponit: et.—220 Berolin. vac. immisit in.—222 Pro tulit unus Heins. trahens. Mox tert. Gron. membr. serino.—224 Adjutis plerique præstantiores; et sic vulg. Edd.; at alii Codd. adjunctis: nonnulli adjutisque.—226 Emensis ex Thuan. uno Bas. et uno Med. placet Heins.

NOTE

217 *Alvo*] Pro utero posuit, qui et Loci matrix vero ab impostitis dicitur, cum potius fœminam fœtus gratia comparatam significet, quo sensu Columella de gallinis; 'Octies anno pullos educat, si est bona matrix.'

220 *Domo*] Utero, scilicet.

222 *Quadrupes*] Reptans: videtur que alluam ad Sphingis ænigma, 'Qui quadrupes foret, et bipes, et tripes unus et idem.'

224 *Conamine*] Serperastro puta, aut ejusmodi adminiculo.

Labitur occiduae per iter declive senectae.
 Subruit hæc ævi demoliturque prioris
 Robora: fletque Milon senior, cum spectat inanes
 Illos, qui fuerant solidorum mole tororum 230
 Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
 Flet quoque, ut in speculo rugas aspexit aniles,
 Tyndaris: et secum, cur sit bis rapta, requirit.
 Tempus edax rerum, tuque, invidiosa vetustas,
 Omnia destruitis: vitiataque dentibus ævi 235
 Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Hæc quoque non perstant, quæ nos elementa vocamus:
 Quasque vices peragant, (animos adhibete,) docebo.

*præteritis, labitur per deverum callem caducæ senectutis. Hæc frangit atque ever-
 tit vires ætatis præcedentis: atque Milon senex lacrymatur, cum videt illos lacertos
 qui fuerant pares Herculeis soliditate firmorum tororum pendere exhaustos et flac-
 cidos. Lacrymatur etiam Tyndaris, simul ac vidit rugas aniles in speculo; et se-
 cum perpendit, quamobrem sit bis rapta. Tempus edax rerum, tuque, vetustas odiosa,
 cuncta subvertitis, atque paulatim absumitis omnia lenta morte vitiata dentibus æta-
 tis. Hæc etiam quæ nos appellamus elementa non consistunt: atque attendite, di-
 cam, quas vices subeant.*

~~~~~

*præ vulg. emeritis. Genevens. et unus Heins. emeritos...annos. Unus etiam quoq.
 corporis ann.—227 Pr. V. tert. Med. et duo alii Lab. exigua p. Deinde pr. Gron.
 per ver decl. Berolin. pariter decl.—228 Plurimi libri Surripit hæc. Quatuor hoc
 ævi; O. et tres hæc ætas.—229 Alii scribunt Milo. Mox Berolin. sic: sen. conspec-
 tat...inanes; unde Bothius conj. inanis, quod cum senior jungendum. Heidelb.
 inane.—230 Mole de suo dedit Heins. plurimi more; at morte vulg. edebatur.—
 231 Berolin. inverso ordine fluid. simil.—232 In speculum plurimi Codd. et
 quædam Edd. sed Burm. ex Epist. ix. 118. præfert speculo. Nonnulli etiam
 conspexit pro aspexit.—234 Liber Cælest. invid. senectus.—235 Quia omnia
 mox sequitur, propterea hic Optima scribendum putat Bothius. Jun. et duo
 libri Omi. destituis.—236 Sec. Pal. cum Berolin. et duobus aliis nigra pro
 lenta: Med. unus summa: Heins. conj. lento...morsu; Codd. tamen nonnulli
 tabe, quod neque temere repudiandum idem censet.—238 Nonnulli pro vices*

NOTE

227 Declive] Utpote quod in mor-
 tem ruit.

229 Milon] Athleta fuit Crotoniata,
 tantis viribus ut nudæ dextræ uno
 ictu taurum interfecisse tradatur;
 humerisque per stadium sine fatiga-
 tione portasse. Dicitur insuper te-
 tum solus devorasse.

233 Tyndaris] Helena Jovis, sed
 Tyndari credita et Ledæ filia, a The-
 seo novennis rapta, quæ a fratribus
 Dioscuris Castore et Polluce recu-
 perata, tum Menelao in matrimo-
 nium data, mox a Paride rapta, belli
 atque excidii Trojani causa fuit.

FAB. IV. Elementa in varias species.

IPSA quoque initia quatuor, ex quibus generantur omnia, transfigurari motibus suis: resolutam enim tellurem in aquas abire; attenuatam aquam efficere; et aëra rursus per eundem ordinem retexi: spissatum ignem enim in aëra verti, hunc in aquam, hanc in terram abire: ceteraque serum perinde variari; quæ tempus aut natura acceptas ab initio facies cogit amittere: eadem fluminibus etiam, fontibus, ac terrenis locis accidere.

QUATUOR æternus genitalia corpora mundus
 Continet: ex illis duo sunt onerosa, suoque 240
 Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur:
 Et totidem gravitate carent; nulloque premente
 Alta petunt, aër, atque aëre purior ignis.
 Quæ quanquam spatio distant, tamen omnia fiunt
 Ex ipsis; et in ipsa cadunt: resolutaque tellus 245
 In liquidas rorescit aquas: tenuatus in auras
 Aëraque humor abit: demto quoque pondere rursus
 In superos aër tenuissimus emicat ignes.
 Inde retro redeunt, idemque retextitur ordo.

IV. *Mundus æternus habet quatuor corpora genitalia. Ex illis duo sunt gravia; et terra et aqua tendunt deorsum sua gravitate: atque totidem carent pondere; et aër et ignis purior aëre sursum feruntur nullo cogente. Quæ tametsi dissita sunt loco, tamen omnia generantur ex ipsis, atque in ipsa resolvuntur. Atque terra tenuata rorescit in aquas fluidas: aqua resoluta mutatur in ventos atque aërem: sublata etiam gravitate aër subtilissimus exsilit in ignes supremos. Inde retro*

habent vias; et mox peragunt.—239 Unus liber æt. genitalia; octo generalia. Dein Berolin. tempora mund.—244 V. Med. et multi alii spatio distent.—246 Rorescit ex Thuan. vulg. rarescit: unus Mor. inarescit; et Pat. clarescit. Mox tenuatus Mycillus reposuit pro vulg. tenuatur.—247 In quibusdam hum. habet: demt.: nonnulli adit: Genevens. alit. Berolin. etiam quoq. robore rurs.—248 Unus Heins. tenuis. evolat ignes.—249 In Berolin. Jam pro Inde.—250

NOTÆ

239 *Æternus*] Ex falsa Aristotelis opinione. putatur.

Genitalia] Elementa dicit, ex quibus omnia generantur: quanquam hodie non sine gravissima causa de eorum numero inter philosophos dis-

242 *Nulloque premente*] Scilicet! Multo aliter atque melius Cartesiana philosophia docet.

245 *Cadunt*] In elementa resolvuntur.

Ignis enim densum spissatus in aëra transit; 250
 Hic in aquas: tellus glomerata cogitur unda.
 Nec species sua cuique manet: rerumque novatrix
 Ex aliis alias reparat Natura figuras.
 Nec perit in tanto quicquam (mihi credite) mundo:
 Sed variat, faciemque novat: nascique vocatur, 255
 Incipere esse aliud, quam quod fuit ante; morique,
 Desinere illud idem: cum sint huc forsitan illa,
 Hæc translata illuc; summa tamen omnia constant.
 Nil equidem durare diu sub imagine eadem
 Crediderim. Sic ad ferrum venistis ab auro, 260
 Sæcula: sic toties versa es, Fortuna locorum.
 Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
 Esse fretum: vidi factas ex æquore terras:
 Et procul a pelago conchæ jacuere marinæ:
 Et vetus inventa est in montibus anchora summis. 265
 Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum

feruntur; atque idem ordo retextitur. Namque ignis concretus concedit in spissum aërem; hic in aquas; terra concrevit ex aqua coacta. Neque forma sua perstat cuique; et natura novatrix restituit formas rerum alias ex aliis. Neque quicquam evanescit in tanto orbe, mihi fidem habete; sed diversæ mutatur, et novat speciem: et incipere esse aliud quam quod fuit prius dicitur nasci, atque cessare esse illud idem, interire. Quanquam forte illa sint translata huc, atque hæc illuc, omnia tamen toto constant. Arbitratus equidem fuero nihil perstare diu sub eadem forma. Sic ab auro venistis ad ferrum, sæcula: sic toties mutata es, sors locorum. Ego vidi esse mare quod fuerat olim terra firmissima. Vidi terras natas ex mari: atque conchæ marinæ sparsæ sunt longe a mari; et antiqua anchora reperta est in supremis montibus. Fluxus aquarum fecit vallem quod fuit planities; et mons est mutatus

~~~~~

Pro densum unus Med. pressum: Mor. unus spissum densatus: Genevens. densum spiratus.—251 Nonnulli Hinc pro Hic.—252 Unus Leid. Nec facies su.—253 Liber Ciofan. alias reddit N. et ita novem; unus Med. repetit.—254 Plurimi scripti in toto quicq.—257 Heins. malebat cumque huc sint fora.—258 Pro summa Scaliger volebat summæ, vel summo. Heidelb. omnia constant: Med. unus perstant.—261 Es ex Codd. Vivian.; vulg. est.—266 Tumulus pro

NOTE

252 *Species*] Per figuras, quæ mox sequuntur, quas supra vagantes dixit imagines, ea species intelligitur.

260 *Ferrum*] Ad ferream ætatem, de qua libro primo.

263 *Factas*] Plurimas insulas apud

Historicos immo et alias terras invenias, quæ suo tempore emeruerunt. Quin et conchæ in altissimis montibus reperiuntur; unde ibi etiam aliquando mare fuisse colligitur.

Fecit: et eluvie mons est deductus in æquor:
 Eque paludosa siccis humus aret arenis:
 Quæque sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
 Hic fontes Natura novos emisit, at illic
 Clausit: et antiquis tam multa tremoribus orbis
 Flumina prosiliunt; aut excæcata residunt.

270

FAB. V. Amnis Lycus, in Regionem mutatus.

AMNEM Lyciæ consumtum ostendit alias apparuisse, alias non.

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
 Existit procul hinc, alioque renascitur ore.

FAB. VI. Erasinus amnis, in Regionem similiter aliam.

ERASINUS in Arcadia fluere visus, modo latens, terræ voragine absumtus, postea Argis est redditus voluntate Junonis.

Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus
 Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis.

275

in planitiem diluvio: atque terra riget siccis glareis ex paludosa; et quæ loca passa erant sitim, stagna facta paludibus sunt humida. Hic natura patefecit novos fontes, at illic repressit; et fluvii excitati antiquis terræ motibus erumpunt, aut obturati residunt.

v. Ita postquam Lycus est absorptus hiatu terreno, erumpit hinc procul, et exundat alio ore.

vi. Ita magnus Erasinus modo absorbetur; modo fluens operto gurgite renascitur in campis Argolicis.

~~~~~  
campus in uno Bas.—267 Pro decursus Heins. mallet devectus cum uno Bonon. et uno Mor.—270 Arg. et N. nov. admisit; tres immisit; Med. transmisit; Mor. demisit. Mox meliores at: vulg. et.—271 Heins. conj. et aut quædam stimulata trem. ortis. Pro tam multa Sixianus concussa, non improbante Heins. qui et convulsa suadet. Burm. putat, tam multa per interrogationem capiendum. Heins. etiam conjecerat mutata vel tumulata. At nihil horum satis placet Bothio; neque dubitat quin sic potius scripserit Ovidius: at illic Clauserat antiquos. Tum multa tremoribus orbis, &c.—272 Nonnulli aut exsiccata; Berolin. excitata.—273 Idem lacus pro Lycus.—274 Heidelb. aliquoque, quod non spernendum Bothius putat. In plurimis etiam scribitur orbe pro ore.—275 Quin-

NOTÆ

269 Stagnata] Stagna facta.

et Marsias a Livio dietus, Laodiceam

273 Lycus] Plures eo nomine fuerunt fluvii; hic vero de eo agitur qui

Lydiæ urbem præterfluit.

274 Procul] Post quinque stadia

FAB. VII. Caicus fluvius in Regionem aliam similiter.

CAICUM flumen Mysiæ aliis nunc ripis, aliis in initio fluxisse fertur.

ET Mysum capitisque sui ripæque prioris
Poenituisse ferunt, alia nunc ire, Caicum.

FAB. VIII. Amenanus fluvius in terræ speciem.

AMENANUM flumen Siciliæ intumescere, refluxus interdum siccari.

Nec non Sicanias volvens Amenanus arenas
Nunc fluit; interdum suppressis fontibus aret. 280

FAB. IX. Anigrus flumen dulce in aquæ amaritudinem.

ANIGRUM flumen jucundissimam aquam sitientibus præstitisse: posteaquam
Centauri ab Herculeis sagittis confecti cruorem in eo abluerint, aspero ad-
venientes fugasse odore.

ANTE bibebantur; nunc quas contingere nolis

VII. *Dicunt etiam Mysum piguisse et scaturiginis suæ et prioris ripæ, nunc fluere Caicum alia.*

VIII. *Amenanus quoque trahens arenas Siculas nunc currit, nonnunquam est siccus fontibus retentis.*

IX. *Anigros antea potabatur; nunc emittit aquas, quas fugias tangere, ex quo*

~~~~~  
que libri *Sic ubi comb.* In plurimis vett. *combibitur*; at vulg. *cum bibitur*. Tacito etiam nonnulli pro *tecto*; et in Fr. multisque aliis *modo toto gurg.*—276 Tres libri *surgens pro ingens*.—277 Codd. multi *Emissum, Promissum, Et missum* vitiose.—278 Pro *alia* plurimi *alias*, vel *alio*; Bothius conj. *aliis*; i. e. capite et ripa.—279 Alii scribunt *Amasenus* vel *Amasenos*; in uno Mor. *Erasenis*. Vid. Heins. notam in Not. Var.—280 Unus Med. *Nunc furit*. Leid. *supremis pro suppressis*. Tert. Med. et unus Heins. *font. hæret.*—

NOTÆ

circiter. De quo fluvio Plinius et Seneca.

276 *Erasinus*] Fluvius est Arcadiæ, qui a Stymphalide palude ortus, unde et Stymphalus dictus, postquam terras subiit, rursus in Argolico agro

erumpit, atque Erasinus dicitur.

277 *Mysum*] Mysiæ fluvius terra haustus, fontem, alveum, et nomen mutavit, nunc Caicus dictus.

279 *Amenanus*] Exiguus fluvius Siciliæ, ex Ætna monte per agrum Ca-

Fundit Anigros aquas: postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lavere bimembres
Vulnera, clavigeri quæ fecerat Herculis arcus.

FAB. X. Hypanis amnis in aquæ amaritudinem similiter.

HYPANIN Scythiæ amnem, marini factum liquoris ait, cum fuerit in initio
dulcissimi, ob fontem regionis ejusdem in eum influentem.

QUID? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus, 285
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?

FAB. XI. Antissa, Pharos, et Tyros insulæ in Scopulos
mutatæ.

ANTISSA et Pharos, item Tyros, in Phœnicia insulæ fuerunt, nunc vero conti-
nenti conjunctæ.

FLUCTIBUS ambitæ fuerant Antissa Pharosque,
Et Phœnissa Tyros: quarum nunc insula nulla est.

(nisi omnis fides est tollenda poetis) bimembres illic laverunt plagas, quas arcus
Herculis clavigeri infligerat.

X. Quid? annon Hypanis fluens ex montibus Scythicis qui erat dulcis, corrumpi-
tur salibus amaris?

XI. Antissa et Pharos et Tyros Phœnissa fuerant circumdatæ fluctibus, ex qui-
bus nulla nunc est insula.

~~~~~

281 Ex duobus Med. Burm. recepit *bibebantur*; ceteri *bibebatur*. Unus
etiam Med. *quas attingere nol.*—282 Alii scribunt *Anigrus*; Leid. et quatuor
alii *Anagros*.—283 Unus Bonon. *Surripienda fide*.—284 N. *quæ fixerat H.*—
285 Bernegg. et septem alii *Scythiis*; pr. Hamburg. *Scythiis*. Berolin. habet
et creticis hispanis mont. Pr. Gron. *de fontibus*.—286 Bernegg. et Arund. pro
var. lect. et Barb. *dulc. sale nunc vit. amaro*.—287 Tert. Bonon. *ambit. fuerunt*.

NOTÆ

tanensem fluens.

282 *Anigros*] Hic fluvius est Pello-
ponnesi in Elide, de quo aliter qui-
dem alii fabulantur, sed quæ referre
non tanti duxeris.

283 *Bimembres*] Centauros dicit ab
Hercule vulneratos atque profigatos.

285 *Hypanis*] Sarmatiæ est Euro-

pææ, qui in Borysthenem, deinde in
Pontum Euxinum defluit: hodie *le*
Bog dicitur.

287 *Antissa*] Insula fuerat, quæ
Lesbo, *Ægæi* maris insulæ, contra
Troadem fuit adjecta.

Pharos] Hæc quoque olim insula
Ægypto annexa fuit; ubi celeberrima

FAB. XII. Leucades insulæ tres in Montium species, et Zancle insula in Scopulum.

ITEM Leucades insulæ tres in salo sunt nunc, a fluctibus olim relictæ. Item Zancle, olim conjuncta Italiæ, nunc freto discriminatur. Quod propterea contigit, quod Latonæ sedes est ibi negata.

LEUCADA continuam veteres habuere coloni :
Nunc freta circueunt. Zancle quoque juncta fuisse 290
Dicitur Italiæ : donec confinia pontus
Abstulit; et media tellurem repulit unda.

FAB. XIII. Helice et Buris oppida in Scopulos similiter.

HELICE et Bura, Achaïæ urbes, ponto voratæ sunt.

Si quæras Helicen et Burin, Achaidas urbes,
Invenies sub aquis : et adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis. 295

XII. *Antiqui incolæ habuerunt Leucadem coherentem, nunc maria circumfluit. Zancle etiam dicitur fuisse connexa Italiæ, donec mare abripuit confinia, atque removit terram interjecta aqua.*

XIII. *Si quæras Helicen et Burin oppida Achaïca, reperies sub aquis; et nautæ solent adhuc monstrare urbes depressas cum muris submersis.*

— 292 Unus Heins. tell. depulit und.—294 Mor. unus ostend. Nymphæ.—295

NOTE

illa turris plurimis tabulatis excelsa, eodem nomine, quam quidam Sostratius Gnydus pro navigantium salute extruxit.

288 Tyros] Urbs fuit Phœnicia opulentissima, quæ Alexandri Magni tempore insula fuit, ut ex Curtio aliisque liquet. Hodie Sur aut Sour dicitur, quanquam in ruinis jacet, nisi forte paucæ supersunt domus.

289 Leucada] Nunc insula est maris Ionii quæ Gall. dicitur de Sainte

Maure, Epiro ponte ligneo annexa.

290 Zancle] Messana est, quæ Messine Gall. urbs Siciliae, quam, simul et totam insulam, pontus ab Italia divisit.

292 Repulit] Uti quidem videtur oculis : ceterum non repulsa insula, sed pars ea terræ ablata quæ Siciliam Italiæ committebat.

293 Helicen] Oppidum Achaïæ in ora sinus Corinthiaci, aquis prope modum absorptum.

Burin] Buris seu Bura urbs fuit

FAB. XIV. Area in Tumulum mutata.

TUMULUM secundum Trœzena urbem ex area factum ait, eruptione spiritus qui terræ increverat.

**Est prope Pittheam tumulus Trœzena, sine ullis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus: nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, cæcis inclusa cavernis,
Expirare aliqua cupiens, luctataque frustra 300
Liberiore frui coelo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec pervia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum: ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut derepta bicorni
Terga capro. Tumor ille loco permansit; et alti 305
Collis habet speciem: longoque induruit ævo.**

XIV. *Est collis excelsus sine ullis arboribus prope Træzenen Pitthæan, olim area campi planissima, nunc collis: nam, res horrenda relatu, vis sæva ventorum repressa obscuris speluncis, nitens aliqua expirare, atque luctata incassum frui coelo ampliore, cum nullus esset hiatus in tota caverna, neque esset pervia flatibus, distendit terram tumefactam; sicut spiritus oris solet inflare vesicam, vel pellem detractam capro bicorni. Ille tumor permansit loco, et habet figuram excelsi tumuli; atque solidatus est longo tempore.*

Sec. V. et unus Heins. *oppid. versis*.—296 *Pitthean* in plurimis Codd. *Burm. vero Pittheam* scribit, quia adjectivum.—300 *Barb. Gron. et alius Et spirare aliq.*—302 *Schepp. apud Tan. Fab. conj. Null. foras tot. Bothius malebat nec par via flatibus isset.*—303 *Med. Pal. Heidelb. et Thysii Extensam: et Pal. sec. et Med. unus patefecit hum.*—304 *Berolin. Tend. vesicas. Mox de suo Heins. dedit derepta; vulg. direpta; unus Mor. erepta. Dein Bernegg. Arund. N. et alii exhibent bicorni; et vs. seq. capro, pro vulg. bicornis...capri.*—305 *Loco ex*

NOTÆ

etiam Achaïæ, superiori proxima, terræ motu etiam in aquas demersa.

296 *Pittheam*] Pitthei Æthræ patris patria fuit Trœzen, urbs Peloponnesi in ora meridionali sinus Saronici.

299 *Ventorum*] Atque ignis subterranei.

305 *Terga*] Utres dicit, quibus vinum atque oleum continetur. Vel folles ludendi gratia inflatos. *Des outres, ou des ballons.*

FAB. XV. Fons in Africa Ammonis in Glaciem convertitur.

FONS in Africa Ammonis solis ortu obituque calescit, postmodum in glaciem vertitur.

PLURIMA cum subeant, audita aut cognita vobis,
 Pauca super referam. Quid? non et lymphæ figuras
 Datque capitque novas? medio tua, corniger Ammon,
 Unda die gelida est: ortuque obituque calescit. 310

FAB. XVI. Fons Athamanis lignum accendit.

ATHAMANIS Thessaliæ regionis fonti lignum tenuata luna admotum accenditur.

ADMOTIS Athamanis aquis accendere lignum
 Narratur; minimos cum Luna recessit in orbes.

xv. Cum plurima occurrant vobis audita aut cognita, pauca insuper narrabo. Quid? Annon aqua dat atque accipit novas figuras? Tua aqua, Ammon cornute, gelida est de die, accedente et recedente eo calescit.

xvi. Athamanis aquis admotis dicitur accendere lignum, cum Luna abiit in minimos orbes.

uno Heins. vulg. loci.—306 A. indur. usu; Leid. alvo.—307 Vobis Heins. recepit ex quatuor scriptis; alii nobis, quod et Bothius rectum putat.—308 Heidelb. repetam pro referam.—311 Alii scribunt Athamantis: Tan. Faber censet legendum Athamanes; et vs. seq. Narrantur.—312 Exc. Calandr. et

NOTE

309 Ammon] Jupiter Ammon, si credis fabulæ, cornutus, a Baccho filio cultus, quod sitiendi in Libyæ desertis aries quidam, quem ille Jovem est arbitratus, pedibus terram fodiens fontem monstravit: cui templum ibidem erexit. Ammon dicitur ab Hebræo Hammah, quod calere est: atque Sol intelligitur, qui, docente Macrobio, idem est qui Jupiter, cui pro radiis cornua, quæ eodem nomine ab Hebræis efferuntur, ab imperitis attri-

buta sunt. Quanquam ab Hamo vel Chamo Noë filio, quem pro Deo ejus posterius coluerint, Jovem Ammonem, vel Hammonem diotum volunt.

310 Unda] De eo fonte Plin. l. ii. c. 103. Curtius l. iv. Arrianus l. ii. Lucret. l. vi. Miraculi autem illius rationem reddent physici, quam hic prolixum esset inculcare.

311 Athamanis] Fuerunt Athamanes populi Epiri, apud quos fons Dodonæus, qui accensas faces extingue-

FAB. XVII. Flumen Ciconum bibentes in Lapidem mutantur.

FLUMEN quoque apud Ciconas est, ex quo qui bibit in lapidem convertitur.

FLUMEN habent Cicones, quod potum saxeæ reddit
Viscera: quod tactis inducit marmora rebus.

FAB. XVIII. Crathis et Sybaris amnes capillis aureum colorem dant.

CRATHIS amnis, et ei confinis Sybaris, capillos aurei coloris efficiunt.

CRATHIS, et huic Sybaris nostris conterminus arvis, 315
Electro similes faciunt auroque capillos.

XVII. *Cicones habent fluvium, qui potus reddit præcordia lapidea; qui inducit saxum rebus tactis.*

XVIII. *Crathis et Sybaris huic conterminus in nostris campis, reddunt crines similes electro atque auro.*

unus Med. *L. recrescit in.*—313 Med. *quod potu.* Bonon. etiam *sax. reddat:* et tunc seq. vs. *inducat* legendum; pro quo *indurat* est in Sixii Cod. et in uno Mor.—315 In uno Med. et hic *S.* at *huic* Heins. dedit ex pr. Pal. et uno Leid. vulg. *hinc:* et sic *nostris* pro *vestris*, et *arvis* pro *oris*.—316 In pr. Mor. et

NOTÆ

ret, extinctas accenderet. De eo Solinus, Plinius, Lucretius, alii.

312 *Minimos*] Quando ad defectum accedit.

313 *Cicones*] Thraciæ esse populos jam sæpe diximus. Fluminis autem, de quo hic agitur, nomen nusquam apparet, quod sciam, nisi forte Hebrus est. Sic de eo Plinius, 'In Ciconum flumina et in Piceno lacu Velino lignum dejectum lapideo cortice obducitur.' Ipse autem in agro quodam Miraballensi, Pictaviensis Provinciæ, fui, ex quo pyra collecta in lapidem concreta, quæ cum multis

allis exquisitis in videndo suo reposito curiose servabat, ringentibus licet improbis calumniatoribus, clarissimus Dhuissæus, vir optimus, dum vixit mihi amicus. Immo segmentum ostendit naturæ lapideæ, in quod lignum, vetustate quasi consumtum, ferrum rubigine corrosum, lapis emortuæ mollitiæ in unam ponderosissimam atque durissimam massam coa-luerant.

315 *Crathis*] Hic et Sybaris fluvii sunt Calabriæ in extrema Italia ortum versus.

FAB. XIX. Salmacis fontem qui contingit in molliem
vertitur.

SALMACIS fons in Caria contactu sui liquoris cogit in molliem corporis obsceni
verti: quod beneficio Mercurii et Veneris dicitur esse factum.

QUODQUE magis mirum, sunt qui non corpora tantum,
Verum animos etiam valeant mutare, liquores.
Cui non audita est obscenæ Salmacis undæ?

FAB. XX. Lacum Æthiopæ qui bibit in insaniam aut in
soporem vertitur.

LACUS est in Æthiopia, qui, hausto liquore ad sitim sedandam, aut in insaniam
aut in soporem vertit.

ÆTHIOPEQUE lacus? quos si quis faucibus hausit, 320
Aut furit; aut mirum patitur gravitate soporem.

XIX. Et quod magis stupendum, sunt aquæ quæ possint vertere non tantum cor-
pora sed etiam mentes. Cui non cognita Salmacis aquæ turpis?

XX. Et lacus Æthiopes? quos si quis duxit gutture, vel furit, vel patitur somnum
stupendum gravitate.

~~~~~

sec. A. auroq. lapillos.—317 Berolin. mir. est.—318 Verum animos hominum
Leid. et tres alii: Verum etiam mores possunt mut. unus Mor. soleant mut. unus
Heins.—319 Undæ pro vulg. unda Heins. reposuit cum Bernegg. N. pr. R.
utroque Erfurt. pr. Mor. et Pal. et sex aliis.—320 Nonnulli Æthiopumque.

NOTÆ

319 *Salmacis*] De eo Cariæ fonte
supra l. v. 285.

320 *Æthiopes*] Solinus locum etiam
in Æthiopia esse dicit, quò perfusa
corpora, velut oleo nitescent. Sunt
autem Æthiopes Africæ populi, vastis-

simam regionem cis et ultra Æquato-
rem extensam incolentes, qui se om-
nium hominum primos esse olim con-
tenderunt.

321 *Gravitate*] Veterum dicit.

FAB. XXI. Clitorum fontem qui bibit odium vini capit.

CLITORIUS fons in Arcadia vinum in odium adducit: quod Melampus Amithaonis filius, Proetidas cum ab insania liberasset, novissime remedia in eum projecisse fertur.

CLITORIO quicumque sitim de fonte levarit,
 Vina fugit, gaudetque meris abstemius undis.
 Seu vis est in aqua calido contraria vino:
 Sive, quod indigenæ memorant, Amithaone natus, 325
 Proetidas attonitas postquam per carmen et herbas
 Eripuit furiis; purgamina mentis in illas
 Misit aquas: odiumque meri permansit in undis.

FAB. XXII. Lyncestium amnem qui bibit in ebrietatem convertitur.

LYNCESTIUS amnis Thraciæ hanc vim obtinet, potestate mutata, ut aquam ejus bibentes ebrii fiant.

HUIC fluit effectu dispar Lyncestius amnis,
 Quem quicumque parum moderato gutture traxit, 330
 Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.

XXI. Quisquis sedaverit sitim ex fonte Clitorio odit vinum, atque sobrius amat puras lymphas; seu virtus est in aqua contraria vino calido; sive, quod indigenæ referunt, filius Amithaonis, postquam abstulit furiis per carmen et gramina Proetidas deliras, abiecit in illas aquas medicamenta mentis: et odium vini permansit in aquis.

XXII. Fluvius Lyncestius labitur dissimilis effectu huic, quem quisquis hausit faucibus avidis, non secus vacillat, quam si potasset vinum purum.

Plurimi etiam quos quisquis fauc.—322 Libri quidam vett. font. levavit.—324 Berolin. in aquis. Mox Mor. unus valido contr.—327 Pr. Mor. purg. cædis in.—328 Sec. Pal. et duo alii Mersit aq.—329 Huic Heins. recepit ex castigatioribus pro vulg. Hinc. Nonnulli etiam Lyncestius, vel Lichestius.—330 Non-

NOTE

322 Clitorio] Pausanias fluvium vocat Clitorem, juxta oppidum Clitorium; estque Arcadiæ in Peloponneso non longe a sinu Corinthiaco.

325 Amithaone] Melampus est me-

dicus, qui Iphianassam, valetudini etiam restitutus sororibus Mera, Euryale, atque Lysippe, uxorem duxit.

326 Proetidas] Filiæ fuerunt Proeti Argivorum regis, quæ, immissa a Ju-

FAB. XXIII. Aqua lacus Phenei nocte fuit noxia.

IN Arcadia secundum Phenon urbem aquæ ferantur, quæ potæ nocte nocent, luce autem innocuæ cognoscuntur.

EST locus Arcadiæ (Pheneon dixere priores)
 Ambiguus suspectus aquis. Quas nocte timeto:
 Nocte nocent potæ. Sine noxa luce bibuntur.

FAB. XXIV. Symplegades cautes in Petras redactæ.

ORTYGiA insula olim mobilis erat. Symplegades quoque cautes in Ponto concurrentes, flatibus solitæ moveri, nunc fixæ fundamentis tenentur loco.

SIC alias aliasque lacus et flumina vires 335
 Concipiunt. Tempusque fuit, quo navit in undis,
 Nunc sedet Ortygie. Timuit concursibus Argo

XXIII. Est locus Arcadiæ (veteres appellaverunt Pheneon) non tutus aquis ambiguis: quas nocte reformida; haustæ de nocte obsunt. Secure potantur de die.

XXIV. Ita lacus et amnes habent alias atque alias virtutes. Tempus fuit, quo Ortygia fluitavit in undis, nunc stat. Argo reformidavit Symplegadas divisas con-

~~~~~

nulli libri *gurgile* pro *guttare*; unus *carminæ*.—331 Berolin. *Non alit*.—332 Locus Heins. dedit ex pr. Gron. tert. Med. Urbin. et aliis pro vulg. *lacus*. Alii etiam scribunt *Phenem*: multi etiam vett. *Phænon*, vel *Phenon*.—333 Tert. Med. *Amb. spectatus aq.* Leid. *susceptus*. Mox Bas. pr. *noct. timete*.—334 Sec. V. *bibentur*.—336 Leid. et duo alii *Accipiunt: temp.*—339 Thysii an-

NOTÆ

none aut Venere vesania, sese vaccas esse crediderunt.

329 *Lyncestius*] Lyncestis aqua in Macedonia vini modo temulentos facit. Plin. l. ii. c. 103.

332 *Pheneon*] In Arcadia, quæ Achaïæ regio est maxime a mari remota, oppidum est eo nomine, e cuius paludibus Ladon profluere scripsit Plinius. Aquam autem, de qua hic Ovidius videtur intelligere, Pausanias Stygem vocari ait ab Arcadibus;

quanquam de lucis atque noctis discrimine nihil meminit.

337 *Ortygie*] Delos est, maris Ægæi, Cycladum insula clarissima, a coturnicum copia Græce sic dicta, quæ olim fluitans, ant mari obruta, Latonæ locum ad pariendum querenti ut commodaret repente constitit.

Argo] Nomen est navis, qua Argonautæ Colchos ad vellus aureum surripiendum profecti sunt.

Undarum sparsas Symplegadas elisarum;
Quæ nunc immotæ perstant, ventisque resistunt.

FAB. XXV. *Ætna mons Siciliæ in Ignem.*

ÆTNA mons Siciliæ in ignem verti cœpit, cum initio riguerit.

NEC, quæ sulfureis ardet fornacibus, *Ætne* 340
Ignea semper erit: neque enim fuit ignea semper.
Nam sive est animal tellus, et vivit, habetque
Spiramenta, locis flammam exhalantia multis;
Spirandi mutare vias, quotiesque movetur,
Has finire potest, illas aperire cavernas: 345
Sive leves imis venti cohibentur in antris;
Saxaque cum saxis, et habentem semina flammæ
Materiem jactant, ea concipit ictibus ignem;

cursibus undarum fractarum; quæ nunc consistunt immotæ, et resistunt ventis.

XXV. *Neque Ætna, quæ flagrat fornacibus sulfureis, semper ardebit; neque vero fuit semper incensa. Nam seu terra est animal, et vivit, et habet æstuaria expirantia ignem multis locis, potest mutare vias expirandi, et quoties movetur obstruere has speluncas, aperire illas: seu subtiles venti coërcentur in infimis cavernis, atque jactant silices cum silicibus, et materiam continentem semina flammæ, ea rapit ignem*

~~~~~

disque resist.—340 *Ætne* ex Bernegg. Thæn. Arund. et duobus aliis: alii *Ætna*.—344 Nonnulli *vices* pro *vias*.—345 Med. unus *Has furare pot.* quod Burm. conj. pro *furare*, quod forte apud vett. in usu fuerit, quanquam ejus composito 'obturare' frequentius usi sint. Heins. volebat *Hac operire p. illas* a. Ms. Bersm. *alias aper.*—348 Alii *Materiam*. Dein unus Med. *captant*. Unus

NOTÆ

338 *Symplegadas*] *Symplegades*, quæ et *Cyaneæ* dicuntur, insulæ sunt contra Bosphorum Thracium, quæ, ut inquit Plinius, a poetis olim concurrisse finguntur, quoniam parvo discretæ intervallo, ex adverso intrantibus geminæ esse videntur, paululumque deflexa acie cœnantium speciem præbebant. Quæ ex fabula quantum ceteris confidendum quivis nemine admonente intelligat.

340 *Ætne*] *Mons Siciliæ* notissimus, de quo jam toties, qui flammæ eruc-

tat. *Le mont Gibel*.

342 *Sire*] Confiteamur oportet nostram crassissimam ignorantiam, qui in dubia tam absurda incidamus, neque ea liceat satis expedire. Quanquam, ut ut et ab aliis sit istud serio propositum, neque inepte ventilatum, non amplius incertum quenquam retinere posse videtur.

348 *Materiem*] Sulfur, scilicet, et bitumen ex saxonum collisione excasso igne incendi possunt.

Antra relinquentur sedatis frigida ventis :
 Sive bitumineæ rapiunt incendia vires, 350
 Lateave exiguis arescunt sulfura fumis.
 Nempe ubi terra cibos alimentaue pingua flammæ
 Non dabit, absumentis per longum viribus ævum,
 Naturæque suum nutrimentum deerit edaci ;
 Non feret illa famem : desertaque deseret ignes. 355

FAB. XXVI. In Pallene, urbe Tritoniacæ paludis, attractu vertuntur homines in Volucres.

In Pallene, quæ sub Aquilone jacet, homines dicuntur in volucres verti, novies cum in Tritoniacam paludem mersi sint.

ESSE viros fama est in Hyperborea Pallene :
 Qui soleant levibus velari corpora plumis ;
 Cum Tritoniacam novies subiere paludem.

conflictu ; cavernæ destituentur frigida ventis compositis : sive vires bitumineæ concipiunt flammam, vel flava sulfura exsiccantur fumis exiguis ; scilicet postquam terra non præbebit escam et fomenta pingua igni, viribus exhaustis per longum tempus ; atque suum alimentum destituet naturam voracem, illa non tolerabit famem, et destituta destituet ignes.

XXVI. Dicunt esse homines in Pallene hyperborea, qui soleant habere corpus tecum levibus plumis, postquam ingressi sint novies paludem Tritoniacam.

~~~~~

etiam quæ pro ea ; Barb. bis ; et quatuor jam.—349 Multi Antr. relinquantur ; unus relinquantur.—351 Berolin. Luteaque. Mox Heins. mallet assiduis vel irriguis. Plurimi etiam ardescunt. Unus Heins. sulf. ventis ; complures alii cum Heidelb. et Berolin. flammis.—352 Gryph. Bersm. et aliæ Edd. ut pro ubi. Mox unus Mor. alimenta. mitia fl.—354 Cod. Menard. Materiaque. Quidam alii deer. nutr. inverso ordine.—357 Alii Quis sol. Mox Cant. et alius

NOTÆ

350 *Bitumineæ*] Est bitumen liquidius quidam piceæ et sulfureæ naturæ.

354 *Naturæque*] Nempe bitumineæ et sulfureæ.

356 *Pallene*] Est quidam mons Thraciæ, seu Macedoniæ : verum de hac Hyperborea neque de Tritoniaca palude alibi quicquam extat, quod sciam. Herodotus in Melpomene

pennas has interpretatur Hyperboreorum nives ; quas pinnarum similitudine illic assidue cadere testatur Plinius. Namque Hyperborei, quamquam alibi ab aliis in Scythia, Sarmatia Asiatica, Moscovia, &c. ad Septemtrionem ab omnibus constituantur, a quibus et ultra quos incipit flare Boreas.

FAB. XXVII. Scythides foeminæ affectu veneni in
Aves mutantur.

SCYTHIDES, in Scythia foeminæ, venenis sparsæ, corpora immutant, se in aves transfigurantes.

HAUD equidem credo : sparsæ quoque membra veneno
Exercere artes Scythides memorantur easdem. 360

FAB. XXVIII. Ex vitulis Apes nascuntur.

Ex vitulis apes nascuntur : quas Aristæus fertur invenisse.

SI qua fides rebus tamen est addenda probatis,
Nonne vides, quæcumque mora fluidove calore
Corpora tabuerint, in parva animalia verti ?
I quoque, delectos mactatos obrue tauros ;

XXVII. *Non equidem fidem adhibeo, ceterum Scythides habentes artus delibatos medicamine dicuntur exercere easdem artes.*

XXVIII. *Attamen si qua fides adhibenda rebus confirmatis, nonne cernis quæcumque corpora tabuerint tempore vel calore fluido mutari in exigua animalia? Ito*

sol. niveis vel.—359 Malebat Heins. *eq. credas: sp.* Mox multi Codd. *membr. venenis.*—361 N. unus R. et unus Mor. *est adhibenda.*—362 In quibusdam *fluidoque.*—363 Plurimi *Corp. tabescunt*, et Barb. *tabescant* ; Med. et Bersm. *tabuerunt.*—364 Versus mendosissimus. Videamus diversas lectiones. *Hic quoque delectos* Thuan. *In quoque dilectos* N. *Hos quoque dilectos* Bernegger. *I tam delectos* Urbin. *I quoque dilectos* Cant. pr. Hamburg. et viginti circiter alii : tres, *Dis quoque delectos* : quatuor, *Hinc quoque.* Arund. et tres alii, *Hos quoque* : unus Sixii, *Huic* : alius, *Is* : quart. Med. *Hic* : unus meus, *Inque delectos* : unus Gronov. *Hic quoque delectos* : pr. Pal. veterrimus *I quoque dilecto*, vel, *Dis* : unus Med. *I quoque delecto* : unus Vatic. *I nunc quoque delectos* : Jun. *I quoque delectas* : fragm. Boxhorn. *In quoque dilecto* : unus Ciofani, *delectos* : Grævianus, *Hinc quoque dilectos.* Puto scribendum esse, *I scrobe delecto mactatos obrue tauros.*

NOTÆ

360 *Scythides*] Scythicæ mulieres, quæ se in aves mutare dicebantur : atque etiam hodie veneficæ insignes existimantur.

Easdem] Ut sese in aves convertant.

363 *Animalia*] Vermes scilicet, et ejus generis insecta. Quanquam hodieque ea de re nonnulli, frustra tamen, dubitant.

364 *Tauros*] Idem testatur Plinius, fimoque dicit obruenda viscera. Vir-

(Cognita res usu) de putri viscere passim
Florilegæ nascuntur apes. Quæ more parentum
Rura colunt: operique favent; in spemque laborant.

365

FAB. XXIX. Ex equo Crabrones.

Ex equo putrefacto crabrones nasci potuisse primum proditur.

PRESSUS humo bellator equus crabronis origo est.

FAB. XXX. Ex cancro Scorpius.

CANCrum, demtis brachiis si terræ subicias, scorpius nascitur.

CONCAVA littoreo si demas brachia cancro;

etiam, defodito tauros delectos jugulatos (res est comperta experientia) apes florilegæ nascuntur passim de corruptis præcordiis, quæ colunt agros more parentum, atque urgent opus, et laborant in spem.

XXIX. Equus bellator terra obrutus est parens crabronis.

XXX. Si tollas brachia curva cancro littoreo, submittas reliqua terræ, scorpius

~~~~~

vel, *delecta*: est enim communis generis *scrobs*: nam in Thunæo optimo est, *His quoque*. Nihil equidem evestigare possum, quod propius accedat ad scripturam veterem. Possis etiam, *scrobe depresso*. Ausonius ad Paulinum, 'Depressis scrobibus vitium regale minister Credidit.' An *scrobe repleto*? ut apud Virgil. Georg. II. 235. 'scrobibus superatur terra repletis.' Heins. Certe, *delectos mactatos*, unico quasi spiritu dixisse Ovidium nunquam crediderim, licet duobus epithetis usos aliquando poëtas supr. ad vs. 229. viderimus: *mactatos* vero a glossatore profectum, qui *delectos* ita interpretabatur, quæ vox deinde in textum reposita alteram exturbavit, quæ tellurem, quæ obrui taurus debet, significabat. Ego, donec melius occurrat, legerem, *I scrobe sub tecta delectos obrue tauros*: tectam enim fuisse scrobem Maro dicit Georg. IV. 294. ubi plura; vide et Fast. I. 377. de apium ex bove natalibus scripsit etiam opus, *Bovoryslav* dictum, Enmelus poëta; de quo vide ad Euseb. Chron. m.ccl. Scaligerum. Vide et Antigon. Caryst. Mirab. Hist. 23. ubi et de similibus generationibus alia habet. *Burm.* Bothius malebat *Inque loco lecto*.—365 Plurimi visu pro usu.—366 Multi Codd. cum *Bersm.* *Florilegæ*. Decem etiam vett. *nascuntur*; quod si legeris, Heins. in seq. vs. sic conj. *R. colant*: o. *vacent*; in s. *laborent*. Leid. in *speque*; at Jun. *semperque*. Ms. *Bersm.* *laborent*.—368 Med. et Mor. *Press. humi*. Mox tres

NOTÆ

gilias idem. Ceterum haud equidem scio, anne illi vera prædicent. Plurima intra naturæ vires continentur, quæ temere respuere, ut solent nonnulli, quia non capiunt, maximæ mihi de-

mentis esse videntur.

367 *Spem*] Tum mellis, tum futuri examinis.

368 *Crabronis*] Vespas atque crabrones ex eorum cadavere nasci

Cetera supponas terræ; de parte sepulta
Scorpius exhibit: caudaque minabitur unca.

370

FAB. XXXI. Bombyces in Papiliones.

BOMBYCES, quæ folia filis intexunt, in papiliones vertuntur.

QUÆQUE solent canis frondes intexere filis
Agrestes tineæ, (res observata colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram.

FAB. XXXII. Ranæ ex limo.

RANÆ nascuntur ex limo sine pedibus; mox natando pedes increscunt.

SEMINA limus habet virides generantia ranas: 375
Et generat truncas pedibus. Mox apta natando

prodit ex parte defossa, et minabitur cauda recurva.

XXXI. *Tineæ etiam agrestes, quæ solent involvere folia candidis filis (res observata ab agricolis) mutant formam cum papilione ferali.*

XXXII. *Cœnum habet semina generantia virides ranas, et gignit pedibus mutilas:*

Codd. *scorpionis orig.*—370 H. vs. omittit Isidor. Etym. xi. 4. In præcedenti etiam habet *littorei...cancr.* Voss. *Cet. suppones*; et duo alii *terra.*—371 A. et Berolin. *Scorp. exiliat.*—372 Pro *canis* Thuan. et pr. Bonon. *cæcis*; pr. Mor. et duo alii *albis*. Mox unus Heins. *sylois* pro *filis*. Leid. *foliis frondes* [vel *flores*] *intexere canis*; vel *foliis fila incanescere canis.*—373 Tert. Gron. *observ. Latinis.*—374 Unus in pro-cum: duo etiam *papil. figuras.*—375 Bas. et quatuor alii *vir. gignentia ram. unus gravantia*; pr. Gron. *imitantia.*

NOTÆ

testatur etiam Varro.

371 *Cauda*] In qua aculeum habet et venenum.

373 *Tineæ*] Bene *agrestes* dixit; namque domesticæ vestes præsertim aut etiam alvum infestant, quamquam lumbrici magis appellantur posteriores vermiculi. Illas quod attinet passim conspiciuntur, quæ semen suum filis aranearum haud absimilibus involvunt, atque in foliis arborum

ponunt, unde innumeri suo tempore erumpunt vermes.

374 *Ferali*] *Papilio*, inquit Plinius, lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Cui contrarium jecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

375 *Semina*] Quæ ova esse videntur conglobata, pisorum magnitudine.

376 *Truncas*] Ita quidem videntur: ceterum pedes simul cum iis natos, at

Crura dat. Utque eadem sint longis saltibus apta,
Posterior partes superat mensura priores.

FAB. XXXIII. Ursa lambendo fingitur ex frusto carnis.

URSAE carnem pariunt, eamque lambendo in figuram sui convertunt.

Nec catulus partu, quem reddidit ursa recenti,
Sed male viva caro est. Lambendo mater in artus 380
Fingit: et in formam, quantam capit ipsa, reducit.

FAB. XXXIV. Apes initio vermes, postea speciem suam
accipiunt.

APES initio truncæ, ut vermes, nascuntur: postea corporis partes ac pennas
accipere produntur.

Nonne vides, quos cera tegit sexangula, foetus
Melliferarum apium sine membris corpora nasci,
Et serosque pedes, serasque assumere pennas?

*mox præbet pedes idoneos natando: atque ut ii sint utiles ad longos saltus, mensura
posterior superat partes priores.*

XXXIII. *Neque est catulus, quem ursa emisit recenti partu, sed caro male viva.
Mater fingit in membra lambendo, atque reducit in formam qualem ipsa habet.*

XXXIV. *Nonne cernis foetus apium melliferarum, quos cera sexangula obvolvitur,
exoriri corpora sine membris, atque capere tardos pedes, et tardas alas?*

—376 Med. *Sed gen. et Berolin. generant. Fr. truncis ped.*—378 Berolin.
sup. part.—379 Heins. *malit quod reddid.*—380 In Berolin. *omiss. est.*—381
Nonnulli *qualem pro quantam. Arg. et Cælest. capit ips.*—382 Pro *tegit Mor.
regit; Pat. gerit; Leid. et Med. capit.*—283 Unus Mor. *Melliferas.*—384
Unus Mor. *Mox serosq. Berolin. Seros atq. pedes. Bas. et A. et seras sumere*

NOTÆ

contractos et quasi in ceteris partibus
delitescentes crediderim.

378 Posterior] Istud etiam in le-
poribus conspicitur.

379 Nec catulus] Istud falsum.

384 Pennas] Apium pennæ seu alæ
nullus nescit quales sint, ex quadam
quasi tela.

FAB. XXXV. Aves ex ovi medio.

PAVONES, qui in tutela Junonis habentur; item aquilæ Jovis, columbæque Veneris, et ceteræ volucres, ex media parte ovi, qui vitellus vocatur, videntur nasci.

JUNONIS volucrem, quæ cauda sidera portat, 385
 Armigerumque Jovis, Cythereiadasque columbas,
 Et genus omne avium, mediis e partibus ovi
 Ni sciret fieri, fieri quis posse putaret?

FAB. XXXVI. Ex medulla humana Angues nascuntur.

Ex medulla humana in sepulcris angues proseminantur.

SUNT qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro, 390
 Mutari credant humanas angue medullas.

XXXV. Quis, nisi sciret fieri, crederet avem Junonis, quæ fert stellas in cauda, et armigerum Jovis, et columbas Cythereiadas, et omne genus avium posse nasci ex mediis partibus ovi?

XXXVI. Sunt qui arbitrentur medullas humanas verti in serpentem, cum spina est putrefacta in clauso sepulcro.

~~~~~

pennas.—386 Novem scripti *Armigeramq.* Nonnulli etiam *Cythereidasq.*—388 Genevens. *Ni scires.* Mox *fieri quis* est ex uno Mor. vulg. *quis nasci.*—389 Nonnulli *claus. patefacta est:* unus Bas. *patefacta.*—390 Pr. Gron. cum multis

NOTÆ

385 *Junonis*] Pavonem dicit, cujus cauda ex Argi oculis stellata; ut in superioribus vidimus.

386 *Armigerum*] Aquilam dicit, de qua sæpius.

Cythereiadas] Veneri, quæ a Cy-

theris insula contra Cretam Cytherea dicitur, dicatæ columbæ; propter libidinem, scilicet.

387 *Mediis*] Ex ovi vitello foveri primo pulli germen oculorum testimonio constat.

FAB. XXXVII. Phoenix avis ex sanie sua renascitur.

PHOENIX in Assyriæ finibus nido ex odoribus facto, cum est senectute pressa, supra recumbit: ex cæjus sanie alia renascitur: et viribus roborata, nidum in urbem effert Solis: ibique in templo ejus monumentum patris reponit. Fertur enim quinque ætatis sæcula replere.

HÆC tamen ex aliis ducunt primordia rebus:

Una est, quæ reparet, seque ipsa reseminet, ales.

Assyrii Phœnica vocant. Non fruge, neque herbis,

Sed thuris lacrymis et succo vivit amomi.

Hæc ubi quinque suæ complevit sæcula vitæ,

395

Illicis in ramis, tremulæve cacumine palmæ,

Unguibus et pando nidum sibi construit ore.

Quo simul ac casias, et nardi lenis aristas,

XXXVII. Hæc tamen sumunt initia ex aliis rebus; una est avis quæ se restituat, seque ipsa reseminet; Assyrii appellant Phœnicem. Non vescitur farre, neque graminibus, sed lacrymis thuris, et succo amomi. Postquam hæc implevit quinque sæcula suæ vitæ, struit sibi nidum unguibus et curvo rostro in ramis illicis, vel in vertice palmæ tremulæ. Quo statim atque supposuit casias, et aristas suaveolentis

alii et Mss. Bersm. Mut. credunt.—391 Sic unus Leid. neque aliter O. quart. Med. Thuan. et decem alii; nisi quod in iis rebus prim. ducunt: vulg. aliis generis prim. ducunt.—394 Quidam sicco pro succo.—396 Heins. conj. Illicet in ram. Plurimi etiam tremulæque; Sixii tremuloque.—397 Pando Heins. recepit ex pr. Gron. uno Bas. et Norico; vulg. duro: nonnulli etiam puro: Voës. pulchro. Langerm. rostro...ore; et V. et septem alii rostro...ipsa; Menard. ipse; Thuan. ipsam.—398 Pr. Pal. et V. et Bas. et O. cum multis aliis nard.

NOTÆ

393 Phœnica] Poëtarum figmentum esse Phœnicem nullus dubitaret, nisi ab Indis jactatam eam avem scripsisset Plinius, qui an fabulosa nescire se etiam profitetur.

394 Amomi] Frutex est interaromata laudatissimus, in Assyria, Armenia, Ponto atque Media nascens: cujus a diversis diversæ exhibentur descriptiones: ut vix hodie, tametsi forte in pharmacis prostet, notum esse crediderim.

395 Quinque] Sexcentis sexaginta

annis vivere scribit Plinius.

398 Casias] Casia frutex est qui, docente Plinio, juxta Cinnami campos nascitur, in Arabia. Illi vero specie exteriori ita est similis, ut suo ævo esse qui pro cinnamomo venderent testetur Galenus: atque ejusdem quidem sed minoris esse virtutis asserit.

Nardi] Frutex est etiam, qui ex Assyria aut India affertur; cujus cacumen in aristas sparsum ad unguenta præsertim fuit olim pretiosissimum.

Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrha;
 Se super imponit: finitque in odoribus ævum. 400
 Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
 Corpore de patrio parvum Phœnica renasci.
 Cum dedit huic ætas vires, onerique ferendo est,
 Ponderibus nidi ramos levat arboris altæ:
 Fertque pius cunasque suas, patriumque sepulcrum; 405
 Perque leves auras Hyperionis urbe potitus,
 Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.

FAB. XXXVIII. Hyæna modo mas, modo fœmina.

HYÆNA fera ex fœmina in marem vertitur.

Si tamen est aliquid miræ novitatis in istis;
 Alternare vices, et quæ modo fœmina tergo
 Passa marem est, nunc esse marem miremur hyænam. 410

nardi et cinnamoma fracta cum nigra myrrha, se super immittit, atque absolvit ætatem in odoribus. Inde dicunt parvum Phœnicem renasci de corpore patrio, qui debeat vivere totidem annos. Postquam ætas contulit huic vires, atque par est ponderi portando, levat ramos excelsæ arboris onere nidi, atque pius portat sua incunabula et sepulcrum paternum, et cum devenit in urbem Solis per levem aërem, deponit ante sacras valvas in templo Solis.

XXXVIII. Si tamen est aliquid stupendæ novitatis in istis, miremur hyænam alternare vices, et quæ modo fœmina tulit marem tergo, nunc esse marem.

~~~~~

levis arist.—399 Unus Bas. *Castaque*; duo Med. *Crassaque*; alter Hamburg. *Cassaque*. Dein Leid. cum *summa*: et unus Heins. *lustravit*; tres *subtraxit*.—401 Barthius ex duobus pervetustis codd. corrigit, qui *vincere debeat*.—404 Plurimi Codd. *Aptus tunc nidum ramis levat arb.* et nonnulli *Est aptus nidum*. Heins. adulterinum putat versum; et quidem tres sequentes ab aliena manu inculcatos fuisse. Burm. nil putat expungendum, modo hic *legeris arboris almæ*; i. e. quæ quasi aluit et eduxit Phœnicem.—405 Unus Heins. *patriumq. cubile*; Thuan. *cunasq. parentum*.—407 Burm. conj. *Ante aras sacras, vel sacras aras*; vel *focos sacros*. In uno Leid. et Thysii orbe pro *æde*: Schepper. malit *urbe* reponere.—410 In Berolin. est *omiss.* Mox Thuan. et Bonon. *mi-*

NOTÆ

399 Cinnama] *De la canelle.*

406 Hyperionis] Fuit Hyperion Cœli filius, Solis pater, qui sæpius pro ipso sumitur. Illius urbem quod attinet, de qua hic agitur, Plinius prope Panchaiam, quæ Arabiæ pars

est ad sinum, cognominem esse scribit.

410 Hyænam] Aliud figmentum, quod tamen vulgi esse scripsit Plinius, cum sine mare parere hyænam dixit, jamdiu confutavit Aristoteles.

FAB. XXXIX. Chamæleon in varios colores vertitur.

CHAMÆLEON ventis et aura nutritus, quodcumque contigerit coloris ejusdem efficitur.

Id quoque, quod ventis animal nutritur et aura,
Protinus assimilatur tactu quoscumque colores.

FAB. XL. Lynces Liberi urinam vertunt in Lapidem.

LYNCES, qui sunt in Liberi tutela, urinam vertunt in lapidem.

VICTA racemifero lyncas dedit India Baccho :
E quibus (ut memorant) quicquid vesica remisit,
Vertitur in lapides ; et congelatur aëre tacto. 415

XXXIX. Illud etiam animal quod alitur ventis et aëre statim imitatur tactu omnes colores.

XL. India subacta a Baccho racemifero obtulit lynces, ex quibus quicquid vesica emisit mutatur in saxa, et gelu concrevit aëre tacto.

ramur : et pr. Gron. et Jun. *Hyænem*, et Arund. *hyænen*.—412 Unus liber *Proximus assim.* Tactu Heins. dedit ex pr. Bas. quart. Med. pr. Bonon. aliisque duodecim pro vulg. *tetigit*.—414 Septem libri *vesic. remittit*.—415 Med. et tres alii in *lapidem*.—416 *Curatium* recepit Heins. ex pr. Pal. veterrimo, et Calandr. Cod. pro vulg. *coratium* : pr. V. *caratium* ; quatuor alii *corallum*. Schepper. etiam malebat *quo primas*.—417 Mor. et unus Heins. *moll. fit virga*

NOTÆ

Animal autem illud ex genere est luporum, sed magis hirtum, jubamque habet toto tergo perpetuam. Flecti non potest, nisi circumactu totius corporis.

411 *Id*] Chamæleontem dicit, qui colorem subinde mutat, eumque quem proxime attingit reddit semper, rubro tamen atque candido excepto. In India nascitur, figura et magnitudine lacertæ, de quo mira Plinius, quæ

Agellius exhibuit : quem vide.

413 *Lyncas*] Lynx animal est maculis distincta terga habens, ut pardus ; quod in luporum genere esse scripsit Isidorus ; falsum vero esse in Europam advectæ lynces prodiderunt.

415 *Congelat*] In gemmas carbunculis similes, et igneo colore fulgentes glaciari lyncum humorem scripsit Plinius, aliique : verum signum esse

FAB. XLI. Corallium ex molli durum.

CORALIUM lapis sub aqua mollis est, extra durescit.

Sic et curalium, quo primum contigit auras
 Tempore, durescit: mollis fuit herba sub undis.

FAB. XLII. Gentes variantur in Species.

SIGNIFICAT gentes variari in species Deorum voluntate.

DESERET ante dies, et in alto Phoebus anhelos
 Æquore tinget equos, quam consequar omnia dictis
 In species translata novas. Sic tempore verti 420
 Cernimus, atque illas assumere robora gentes,
 Concidere has. Sic magna fuit censuque virisque,
 Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
 Nunc humilis veteres tantummodo Troja ruinas,
 Et pro divitiis tumulos ostendit avorum. 425

XLI. Ita etiam corallum riget, statim atque venit in aërem: fuit tenerum gramen sub aquis.

XLII. Dies prius deficiat, et Sol mergat equos exhaustos in profundum mare, quam attingam verbis omnia mutata in species novas. Ita videmus nationes mutari, atque illas confirmari tempore, has interire. Ita Troja fuit magna opibus et viris, et potuit præbere tantum cruoris per decem annos; nunc protrita ostendit tantum antiqua ru-

sub.—418 Vetustiores Codd. *Deseret*; vulg. *Desinet*: Heins. autem *Desinat* malebat.—419 Duo libri *quam prosequar*; unus *persequar*. Plurimi etiam *omn. verbis*.—420 *Tempore* de suo dedit Heins. at plurimi codd. inter quos pr. V. pr. Gron. quart. Med. et quædam Edd. *tempora*, quod et Burm. censet retineri posse: vulg. legitur *omnia*.—421 Vulg. *edebatur atq. alias assum*. Heins. reposuit *illas* ex duobus Pal. pr. V. et Gron. et quart. Med. cum plurimis aliis. Med. et septem alii *illas sibi sumere rob.*—422 Unus Heins. et Mor. *Occidere*. Mox unus Bas. *cætuq. virisq.*—425 O. et Strozæ unus *titulos*

NOTÆ

hæc omnia comprobavit experientia. extra durescit.

Lyncurium autem dicitur ab illis 418 *Phæbus*] Sol ante occiderit.

lyncis urina in gemmam coacta. 420 *Verti*] Mutari.

416 *Sic*] Maxima est differentia: 423 *Decem*] Decem annos durasse
 vere namque in aquis molle corallium, bellum Trojanum nullus nescit.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

5 S

[Clara fuit Sparte: magnæ viguere Mycenæ:
 Nec non Cecropiæ, nec non Amphionis arces.
 Vile solum Sparte est: altæ cecidere Mycenæ.
 Œdipodioniæ quid sunt, nisi fabula, Thebæ?
 Quid Pandioniæ restant nisi nomen Athenæ?]

430

FAB. XLIII. Omnia quæ nascuntur transmutantur in dissimiles Species.

NUMA POMPILIUS propter scientiam rerum a populo Romano in regnum est receptus: ejus præcepta cum ante dictis hæc sunt: Quæcumque nascuntur, hæc crescendo et senescendo transmutari in dissimiles species: et post obitum sic consumi, ut aut in terram abeant, quæ corpora sunt; aut in aëra, quæ spiritu contineri videntur. Porro Helenus, Priami filius, refert ab Ænea urbis conditæ positionem.

NUNC quoque Dardaniam fama est consurgere Romam;
 Appenninigenæ quæ proxima Thybridis undis

dera, atque sepulcra pro opibus majorum. Sparta fuit inclita: magnæ Mycenæ floruerunt: itemque arces Cecropiæ, nec non Amphionis. Sparta est contemnendus ager; excelsæ Mycenæ jacent. Thebæ Œdipodioniæ quid sunt nisi fabula? Quid sunt Athenæ Pandioniæ nisi nomen?

XLIII. Nunc etiam perhibent Romam Dardaniam extolli, quæ proxima aquis

pro tumulos. Bas. V. et quatuor alii magn. micuere M.—426 Versus uncinis conclusos tollendos censet Heins.—427 Ex uno Voss. Heins. reponit Cecropiæ pro vulg. et Cecropis.—429 Fabula ex Bernegg. et altero Strozze: alii nomina.—430 Si retinendus esset versus, Heins. malebat Quid Pandionis restat, nisi nomen, Athenis.—431 Berolin. Hanc quoq. Bothius conj. Hinc.

NOTE

426 Sparte] Quæ celeberrima fuit Peloponnesi civitas, Lycurgi legibus optime olim instituta.

Mycenæ] Alia urbs Peloponnesi, Agamemnonis regia.

427 Cecropiæ] Athenas dicit a Cecrope ædificatore sic dictas: de quibus satius est tacere quam pauca dicere.

Amphionis] Hunc jam supra Thebarum amplificatorem vidimus, a quo et nomen habuerunt.

429 Œdipodioniæ] Ab Œdipo rege Thebæ etiam ita denominatæ.

430 Pandioniæ] Ubi etiam Pandion

regnavit, Athenæ.

Nomen] Falsissimum vero est Pythagoræ tempore nihil nisi nomen fuisse Athenas, quæ tunc ut cum maxime floruerunt. Quare adulterinos esse hos versus quinque parentheses inclusos, non sine causa censuit clariss. Heinsius.

431 Dardaniam] A Trojanis ædificatoribus, qui a Dardano, Trojano rege, sic dicti, illud nomen consecuta est Roma. Supra autem vidimus Ænean cum suo Iulo Trojanos, Romanæ gentis conditores.

432 Appenninigenæ] Ex Appennine

Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
 Hæc igitur formam crescendo mutat, et olim
 Immensi caput orbis erit. Sic dicere vates, 435
 Faticinasque ferunt sortes: quantumque recorder,
 Priamides Helenus flenti, dubioque salutis,
 Dixerat Æneæ, cum res Trojana labaret :
 Nate Dea, si nota satis præsagia nostræ
 Mentis habes ; non tota cadet, te sospite, Troja. 440
 Flamma tibi ferrumque dabunt iter. Ibis; et una
 Pergama rapta feres : donec Trojæque tibi que
 Externum patrio contingat amicus arvom.
 Urbem et jam cerno Phrygios debere nepotes,
 Quanta nec est, nec erit, nec visa prioribus annis. 445

Tibridis Apenninigenæ jacet fundamenta rerum sub immenso pondere. Hæc igitur mutat formam crescendo ; atque aliquando erit domina immensi mundi. Ita aiunt augures et oracula faticina dicere ; et quantum memini Helenus Priamides dixerat Æneæ lacrymanti atque salutis ancipiti, cum res Trojana caderet, Fili Dea, siquidem satis intelligis auguria nostræ mentis, Troja non tota jacebit te incolumi. Ignis et ferrum tibi præbebunt viam. Ibis ; et feres simul Ilium ablatum, donec ager externus amicior patrio tibi et Trojæ obveniat. Video et nunc posteros Phrygiorum debere urbem, quanta nec est, nec erit, nec visa ævo anteacto. Alii optimates red-

Bas. est assurgere R. Sex etiam libri Trojam.—433 Gron. Colle sub.—434 Thuan. mutando crescit ; quod placet Burm. si crescet legatur.—435 Fr. sic ducere vale.—436 Vulg. edebatur Vaticinasque, vel Fatidicasque ; sed vates mox præcesserat ; et Thuan. et tres alii Faticinasque ; unde Burm. recepit Faticinasque. Mox Arg. nocet pro sortes : Burm. conj. pro voces.—438 Huic versui ille præponendus, Priamides Helenus, ex fide unius mei et unius Medicei. Heins. Fragm. Boxhorn. et Vivian. T. labaret ; duo libri periret ; Pal. sec. laboret.—442 Bas. et Sprotii capta pro rapta.—443 R. Bas. et Leid. Externa patriam cont. Vivian. et duo alii Externum patria, et Berolin. Externam : Voss. patriæ. Vivian. etiam cont. mitius arv.—444 Tert. Gron. Phrygibus pro Phry-

NOTÆ

monte in urbem decurrere Thybrim
 notum est omnibus.

436 *Recorder*] Facile vero est eo
 modo vates esse, aut eos inducere ex
 præteritis. Apposite autem a Poëta
 Pythagoræ, qui se temporibus Tro-
 janis Euphorbum fuisse prædicabat,
 hujus prædictionis fictio attributa.

437 *Helenus*] Priami fuit filius
 vates insignis, ut ex carmine etiam
 Virgiliano constat.

439 *Nate*] Veneris filium fuisse

Ænean tædet toties repetere.

441 *Flamma*] Utinam vero omnes,
 Christiani saltem, Deum ex suorum
 ærumnis, quantumvis urgentibus, sibi
 illisque gloriam parare, satis adverte-
 rent.

442 *Pergama*] Arces fuerunt Tro-
 janæ, quas restitutum iri per Ænean
 prædicit Helenus.

444 *Debere*] Ex factorum ordine,
 scilicet,

Hanc alii proceres per sæcula longa potentem,
 Sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
 Efficiet. Quo, cum tellus erit usa, fruentur
 Æthereæ sedes, cœlumque erit exitus illi.
 Hæc Helenum cecinisse penatigero Æneæ, 450
 Mente memor refero: cognataque moenia lætor
 Crescere; et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.
 Ne tamen oblitis ad metam tendere longe
 Exspatiemur equis; cœlum, et quodcumque sub illo est,
 Immutat formas, tellusque, et quicquid in illa est. 455

dent hanc validam per longa sæcula; sed filius de sanguine Iuli faciet dominam orbis terrarum: quo cum terra usa fuerit, arces cœlestes gaudebunt, et cœlum erit illi finis. Memor recorder Helenum prædixisse hæc Æneæ penatigero; atque gaudeo muros affines augeri, atque Græcos vicisse in commodum Trojanorum. Ne tamen excurramus equis immemoribus festinandi ad metam, cœlum et quicquid sub illo est, terra et quicquid in ea est, immutat formas. Nos etiam pars mundi (quan-

gios. Mox pro debere Heins. conj. se efferre.—448 Voss. usa, fruantur.—449 Unus Leid. talisque erit.—450 Berolin. penatigeroque.—451 In Pal. mem. recolo: unus Mor. memoro.—453 Quatuor libri Nec tam. Tres met. tangere: O. etiam longo.—454 Berolin. sub illa, omisso est.—455 Pr. Gron. Et mutat

NOTÆ

446 *Alii*] Reges videlicet, Consules, alique toga et sago clari, per quos ante Cæsares res Romana crevit.

Longa] Septingentos annos.

447 *Natus*] Octavius est Augustus Iulii Cæsaris adoptione filius, qui, docente Suetonio, maternum genus ad Ascanium seu Iulum Æneæ filium referebat; in cuius gratiam hæc omnia a Poëta referuntur.

448 *Usa*] Vide quam apposite voces deligat Naso; ut peculiari quodam Deorum favore terris ad tempus concessum Augustum innuat, quo ipsi denique fruantur.

450 *Penatigero*] Qui Deos Penates secum cum patre Troja abstulit.

451 *Cognataque*] Euphorbum enim Trojanum fuisse etiam Pythagoram supra vidimus.

452 *Phrygibus*] Trojanis, qui in Phrygia olim, nunc in Italia imperium obtinent.

Vicisse] Hoc dicit, quia ex eo quod Græci Trojanum imperium everterint, multo majus Æneadæ in Italia posuerint Bonis vero maxime istud perpendendum, atque in maximis suis periculis cogitandum, ne ab hostibus victi animo despondeant. Mala omnia præter spem ex votis atque labore suo illis persæpe eveniunt: at bona opera æternæ virtutis semina esse scire debent, ex quibus, utcumque terra obrutis, fructus mitissimos, benedicente Deo, cum lætitia capient.

454 *Exspatiemur*] Id est, A scopo aliena proferamus. Omnia in fluxu esse concludit, atque adeo a carnibus abstinendum. Quæ Pythagoræ ratio si valeret, omnibus omnino cibo omni carendum esse sequeretur. Quamquam verò ex vanitate quam peccatum invexit carnum esum dimanasse credam, qui, restitutis rebus, nullus erit, minime dubitandum quin mo-

Nos quoque pars mundi, (quoniam non corpora solum,
 Verum etiam volucres animæ sumus, inque ferinas
 Possumus ire domos, pecudumque in pectora condi,)
 Corpora, quæ possint animas habuisse parentum,
 Aut fratrum, aut aliquo junctorum foedere nobis, 460
 Aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus :
 Neve Thyesteis cumulemur viscera mensis.
 Quam male consuescit, quam se parat ille cruori
 Impius humano, vituli qui guttura cultro
 Rumpit; et immotas præbet mugitibus aures ! 465
 Aut qui vagitus similes puerilibus hædum
 Edentem jugulare potest; aut alite vesci,
 Cui dedit ipse cibos ! quantum est, quod desit in istis
 Ad plenum facinus ! quo transitus inde paratur !

doquidem non sumus tantum corpora, verum etiam animæ leves, atque possumus transmitti in sedes ferinas et abdi in pectora brutorum) patiamur esse secura atque decora corpora, quæ possint habuisse animas parentum, aut fratrum, aut conjunctorum nobis aliquo foedere, aut certe hominum: neve repleamus præcordia epulis Thyestæis. Quam prave consuescit, quam se ille impius parat sanguini humano, qui aperit fauces vituli cultro, atque habet aures tranquillas ad mugitus ! Quantum est quod absit ad integrum scelus, quo inde paratur transitus, in istis, vel qui potest

form.—458 Unus Med. *Poscimur ire.* Mox nonnulli *pecorumque.* Dein plurimi cum V. et Heidelb. *in corpora*; alii *in pectore*: duo libri *in pectora verti*; unus *credi*; alius *mergi*.—459 *Possint* recepit Heins. ex R. et uno suo pro vulg. *possunt*.—460 Gron. *aliq. volorum fœd.* pro quo Heins. conj. *notorum*, Unus etiam *sanguine nob.*—461 Malebat Heins. *tuta atque inadesa sin.*; vel, *tuta esse et inesa*.—462 *Cumulemur* est ex pr. Pal. pro vulg. *cumulemus*: unus Leid. et Grævian. *cumulentur*; Jun. *tumulemus*.—464 Pro *guttur* plurimi *pectora vel corpora.* Nonnulli etiam *ferro*.—465 Sex scripti *Rupit.* Berolin, et *ignotas*.—469 Vulg. *quam tr. ind. paratus.* Pr. Erfurt. et A. exhibent *quo...paratur*; plurimi etiam alii *paratur*: nonnulli *quis vel qua.* Berolin. *quis tr. in. per*

NOTE

deratus earum usus cum precibus et sanctitatis studio sit nobis concessus.

457 *Volucres*] Id est, Naturæ subtilissimæ atque velocissimæ. Poëtæ vero materiæ expertis animæ non satis perspecta videtur fuisse natura.

458 *Domos*] Ferarum dicit corpora.

462 *Thyesteis*] Illis similibus quas Atreo fratri Thyestes apposuit, qui

filios decoctos ita illi epulandos obtulit, ut sanguinem quoque poculis immiscuerit.

463 *Quam male*] Hic vero fuit scopus Philosophi, gentem impiam a cæde retrahere.

469 *Plenum*] Quando a brutis ad homines cædes transfertur.

Inde] A brutorum cæde.

Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis: 470
 Horrifera contra Borean ovis arma ministret:
 Ubra dent saturæ manibus pressanda capellæ.
 Retia cum pedicis, laqueosque, artesque dolosas
 Tollite: nec volucrem viscata fallite virga:
 Nec formidatis cervos includite pinnis: 475
 Nec celate cibis uncos fallacibus hamos.
 Perдите, siqua nocent: verum hæc quoque perditæ tantum.
 Ora vacent epulis, alimenta que congrua carpant.

FAB. XLIV. Egeria in vallem Aricinam se confert.

EGERIA post mortem mariti Numæ in vallem Aricinam se contulit lugens.

TALIBUS atque aliis instructo pectore dictis 480
 In patriam remeasse ferunt, ultroque petitem
 Accepisse Numam populi Latialis habenas.

jugulare hædum tollentem vagitus pares puerilibus, vel vivere avibus quibus ipse præbuit escam! Taurus vertat terram, aut ascribat mortem ætati provecæ: vota præbeat arma adversus sævos Aquilones: capræ plenæ exhibeant ubera siccanda manibus. Abjicite plagas cum pedicis, et laqueos, et artes insidiosas: neque decipite avem calamo visco illito: neque fallite cervos pennis formidatis: nec tegite curvos hamos escis dolosis. Perimite, si quæ efficiunt: verum perimite tantum hæc quoque. Ora abstineant dapibus, et sumant cibos idoneos.

XLIV. Vulgo aiunt Numam rediisse in patriam animo exulto talibus atque aliis dictis; atque sponte accessit suscepisse administrationem reipublicæ Romanæ;

artus.—470 Idem et pro aut.—471 O. et pr. Mor. Horrificum.—472 Berollin. man. pensanda cap.—474 Volucrem recepit Heins. ex plerisque scriptis pro vulg. volucres.—475 Plurimi Codd. Nec formidantes; quod Heins. conj. pro formidandis. Mox multi vett. cerv. illudite p. et pr. A. eludite. Heins. etiam reposuit pinnis pro vulg. pennis.—478 Vett. libri fere omnes alimenta. mitia

NOTÆ

470 *Bos aret*] Hoc est, Ad laborem cogere bovem equidem liceat: ceterum nullo alio malo prematur.

471 *Arma*] Lanam scilicet et vestes.

475 *Pinnis*] Pro sagittis positas scripsit Commentator; verum falsus est. Pennas ipsas intelligit Poëta, quibus plerumque puniceis aut versicoloribus, ustulatis etiam, funiculo

intertextis, feras, visu aut odore terribitas in plagas impellere soliti erant. Quod pinnatum instrumentum formidinem vocitabant.

478 *Vacent*] Ne ab illis ad alias cædes grassetur.

Congrua] Quæ sine cæde, mitia, et homines decet, comparari queunt.

481 *Habenas*] 'Illum Caribus Sabinis

Conjuge qui felix Nympha, ducibusque Camœnis,
 Sacrificos docuit ritus, gentemque, feroci
 Assuetam bello, pacis traduxit ad artes.
 Quem, postquam senior regnumque ævumque perēgit, 483
 Extinctum Latiaëque nurus, populusque, Patresque,
 Deflevēre Numam: nam conjux urbe relicta
 Vallis Aricina densis latet abdita sylvis,
 Sacraque Oresteæ gemitu questuque Dianæ

qui beatus Nympha uxore, et Musis ducibus, docuit ritus sacrificos, et addixit artibus pacis nationem assuetam sævo bello. Quem Numam, postquam senior perēgit regnum et annos, et fœminæ Romanæ, et populus, et patres luxerunt mortuum: uxor enim, urbe deserta, latet abscondita in opacis sylvis vallis Aricina: atque

corp.—483 Unus liber gentemq. ferocem; alius profanam.—484 Duo Consuetam bell. Pro traduxit, unus deduxit; V. sec. transmisit; octo traducit.—485 Quem pro qui ex Cant. Sed tum Heins. porro vs. 487. volebat Deflevēre virum

NOTE

nīs agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem.' Verba sunt Flori; quæ faciem ita præferre videntur plurimis Christianis, ut mirum sit, quod illos omni scelere genere quandoque perditos sequi non pudeat.

482 *Nympha*] Egeria, scilicet, quæ cum congressus habere Numa fingebat, ut omnia quasi monitu illius Dææ magis barbari acciperent. Ille autem regibus exemplo esse potest, qui nunquam sibi atque populis melius possunt consulere, quam cum, non Egeriam nympham, sed ipsam Dei Sapiētiā georsum ab omnibus consulunt.

Camænīs] Musis; quibus, ut Livius narrat, lucum, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, consecravit; quod Dearum sibi consilia cum conjuge sua Egeria essent.

484 *Traduxit*] Religione, quæ lumen divinum in terras derivat, atque industria, quæ hominem Deo similem facit, orando atque laborando prospere omnia cedunt. Ast hodie inertia atque superbia, quæ Impietatis fons est, ita videtur traditus

mundus, si quosdam excipias, ut vix diutius senium tolerare posse videatur, nisi resipiscant.

485 *Regnum*] Quadraginta annos postquam regnasset, obiit.

488 *Aricina*] Hæc fuit vallis, una cum Aricia urbe antiqua, tribus circiter leucis Laurento dissita ad Septemtrionem, quinque Roma in ortum. Circa illam nemus ingens fuit Dianæ vel Egeriæ dictum, ubi hodie oppidum *Nemo*; itemque lacus, qui in agrum fecundissimum mutatus.

489 *Sacra*] Ea in Taurica Chersoneso sanguine exterorum quotquot illuc appellebant absolvebantur: verum tanta apud Aricinos non fuerunt immanitate, ut in superioribus vidimus. Hic *nemorensis regis* titulo fugitivus aliquis servus tamdiu sacerdotio fungebatur, donec ab alio provocatus ab eodem occideretur.

Oresteæ] Eo nomine appellatur Diana, quod ab Oreste Agamemnonis filio Ariciam, ut placet quibusdam, ejus simulacrum translatum fuerit. Namque ille cum ex materna cæde

Impedit. Ah quoties Nymphæ nemorisque lacusque, . 490
 Ne faceret, monuere; et consolantia verba
 Dixere! ah quoties flenti Theseius heros,
 Siste modum, dixit: neque enim fortuna querenda
 Sola tua est: similes aliorum respice casus,
 Mitius ista feres: utinamque exempla dolentem, 495
 Non mea te possent relevare! sed et mea possunt.

obstat sacris Dianæ Orestæ fletibus et querimoniis. Ah quoties nymphæ sylvæ et lacus hortatæ sunt ne faceret, et verbis consolatæ sunt! Ah quoties heros Theseius admonuit lacrymantem ut modum faceret; Neque enim, aiebat, sors tua sola est dolenda: vide damna aliorum non minora: tolerabis ista lenius: atque utinam exempla non meo possent tibi solatio esse, verum meæ etiam possunt.

~~~~~

aut simul: Barm. conj. *Deflevit: Numæ nam.*—490 Cant. *Impetit: ah.*—492 Vulg. *Dixerunt!* quot. ex Barb. qui habet *Dixerunt!* ah quot. Heins. recepit *Dixere!* ah. Mox unus Voss. *flendi*, probante Heins.—493 *Siste modum* displicet Heins. qui conj. *Sit modus o, dix.* nam *Zullichem.* *Siste modo*; et hoc Bothius retinendum putat, modo in præced. vs. legeris *fletum* pro *flendi*, quod sibi placet.—494 Pr. Mor. et duo alii *tibi* pro *tua*. Unus etiam Mor. *aliarum*. Duo deinde libri *prospice*.—496 Berolin. *Nunc* pro *Non* Voss.

NOTE

esset Furiis agitatus, atque expiandi sceleris causa jussus esset inter cetera Dianæ simulacrum ex Chersoneso efferre, illuc cum Pylade amico profectus, atque a sorore Iphigenia sacerdote agnitus, tantum non immolatus clam cum ea, sublato simulacro, se recepit. Quidam Mycenæ, alii Athenas, transportatum illud volunt. Fabulæ; quas ad intelligendos bonos auctores, non ulterius opus est exquirere.

. 491 *Faceret*] Effuse in fletus se daret.

. 492 *Theseius*] Hippolytus Thesei filius, quem in superioribus novercæ insidiis, a phocis territis equis, discerptum vidimus. Indicis autem beneficio facillimum est singula inde repetere; frustra que circa eadem gleum atque operam absumeremus.

Tempus omnium res est pretiosissima: neque et nos in illo esse minus providos admonere piget, ut sui maximam habere rationem discant, suæque omnia expedite et per paucissima exequi.

. 494 *Similes*] Apud ineptissimos et male sanos valere potest ea ratio in ærumnis suis, quod plurimos habeant socios: cordatis viris cumulus est doloris. Atque adeo ægre crediderim Poëtam in eum errorem incidisse, ut Nympham ex aliorum malis solatium sibi quærere voluerit. Huc tantum spectat ejus oratio, ut æstimatis illis aut etiam majoribus quibus ceteri vexati sunt, qui tamen æquo animo ea toleraverunt, Nympha pari animi fortitudine sua, minora forte, superaret.

FAB. XLV. Hippolytus in Deum Virbium.

HIPPOLYTUS, cum propter novercale odium propulsus esset patria, et Trœzena proficisceretur, ex improvise mari elatus taurus, sicut parens optaverat, gravissimum ei objecit timorem: et exasperatis equis tractus interiiit. Quem Æsculapius, Dianæ voluntate, cujus initio comes fuerat, reduxit ad superos. Hinc ab eadem Dea evocatus in nemus Aricinum, mortalitatem exiit; a converso itaque nomine Deus Virbius est appellatus.

FANDO aliquem Hippolytum vestras (puto) contigit aures,
Credulitate patris, sceleratæ fraude novercæ
Occubuisse neci. Mirabere, vixque probabo:
Sed tamen ille ego sum. Me Pasiphaëia quondam 500
Tentatum frustra, patrium temerasse cubile
[Quod voluit, finxit voluisse, et crimine verso,]
(Indiciine metu magis, offensane repulsæ)
Arguit: immeritumque pater projecit ab urbe;

XLV. Credo, dum narratur, audivistis quendam Hippolytum leto datum credulitate patris, dolo nefariæ novercæ. Mirabere, vixque probabo; sed tamen ille ego sum. Pasiphaëia olim detulit me incassum impulsam violasse lectum paternum; et crimine converso, timorene criminationis, an dolore repulsæ, simulavit me cupivisse quod optavit: atque genitor expulit urbe immeritum, et devovit prece infensa

possint relev. et duo Burm. mea possent.—497 Puto ex plurimis Codd. vulg. si.—498 Edd. vulg. scel. et fraud. sed rō et plurimi vett. Codd. non agnoscunt.—500 Scalig. ad Manil. v. 536. legit me quondam Pasiphaëa: si quid mutandum Heins. vellet refingere me Pasiphaëidi quondam; vel Pasiphaëas olim.—501 Pr. V. et tert. Med. cum tribus aliis Tentavit; Heins. conj. Tentato. Temerasse est ex pr. Gron. et Bas. et multis aliis pro vulg. temerare.—502 Versus importune huc inculcatus a sciolo: multi veteres, Quod voluit voluisse infelix crimine verso: alii aliter. Heins. Berolin. finxit infelix crim. Heidelb. ut vulg.—503 Sic Heins. ex melioribus restituit. Nonnulli pro ne habent ve in utroque loco.—504 V. pr. nihil pro pater. Berolin. sic vs. fingit;

NOTÆ

498 Credulitate] Qui facile nimis Phædræ uxori de stupro ab Hippolyto oblatō querenti auscultavit; siquidem ipsa ad nefas adolescentem frustra perducere conata esset; ut mox patebit.

500 Pasiphaëia] Phædra, Pasiphaës et Minois Cretensium regis filia, uxor Thesei, Hippolyti noverca.

502 Quod voluit] Ut Hippolytus patrium cubile temeraret.

503 Indicii] Ne Hippolytus prior novercæ crimen patri proderet.

Offensane] Dolens Phædra, quod scelus pariter atque amorem suum privignus contempsisset.

504 Arguit] Apud patrem accusavit quasi sese de stupro interpellasset.

Hostilique caput prece detestatur euntis. 505
 Pittheam profugo curru Trœzena petebam ;
 Jamque Corinthiaci carpebam littora ponti ;
 Cum mare surrexit : cumulusque immanis aquarum
 In montis speciem curvari et crescere visus ;
 Et dare mugitus ; summoque cacumine findi. 510
 Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis,
 Pectoribusque tenus molles erectus in auras,
 Naribus et patulo partem maris evomit ore.
 Corda pavent comitum ; mihi mens interrita mansit,
 Exiliis contenta suis : cum colla feroces 515
 Ad freta convertunt, arrectisque auribus horrent
 Quadrupedes, monstrique metu turbantur, et altis
 Præcipitant currum scopulis. Ego ducere vana
 Frena manu, spumis albeantibus oblita, luctor ;
 Et retro lentas tendo resupinus habenas. 520
 Nec vires tamēn has rabies superasset equorum ;
 Ni rota, perpetuum qua circumvertitur axem,

caput proficiscentis. Ibam Træzenen Pitthæan curru exule ; atque jam tenebam littora maris Corinthiaci, cum mare intumuit, et horrendus cumulus aquarum visus sinuari in modum collis, atque augeri ; et boare, necnon dividi supremo fastigio. Hinc vitulus marinus cornutus prorumpit fractis fluctibus, atque sublatus in tenuem aërem pectore lenus emittit partem æquoris naribus et ore aperto. Corda comitum tremunt : animus mihi permansit impavidus, contentus suis exiliis : cum equi frementes torquent colla versus mare, et expavescunt auribus arrectis : turbanturque formidine monstri, atque præcipitem trahunt currum per sublimes scopulos. Ego contendo flectere, manu inutili, fræna obducta spumis candidis ; et resupinus retro traho lora flexilia. Neque tamen furor equorum vicisset has vires, nisi rota fracta atque excussa fuisset objectu trunci, qua volvitur circum axem continuum. Deji-

Damnavit, meritumque nihil pater ejicit urbe ; et sic etiam plurimi alii Codd.—506 Pr. Pal. et R. et octo alii Pitthean. Deinde Berolin. cursu pro curru.—510 Summoq. in acumine find. nonnulli Codd. fundi V. et unus Ciofan.—512 Berolin. moll. ereptus in.—515 Med. quart. et unus Leid. Exil. intenta ; unde Bothius emendat Exiliis intenta. Excerpt. Calandr. Exiliis sui. Ex plurimis scriptis Heins. dedit cum pro vulg. tum.—516 Alii erectisque. Pro horrent Heins. malebat hærent.—517 Sec. V. et duo Med. met. terrentur.—519 Pro luctor unus nitor : Regius notat et luctro legi ; tento pr. Gron.—521 Berolin. rab. superaret eq.—522 Qua ex uno Heins. et Sixiano ; vulg. quæ : nonnulli

NOTÆ

: 506 *Pittheam*] Pittheum Pelopis filium, Æthræ, Thesei matris, patrem, tus Hippolytus.
 jam supra in hac Peloponnesi urbe 511 *Taurus*] Phocæ dicit, seu
 regnasse vidimus : apud quem educa- vitulum marinum.

Stipitis occursu fracta ac disjecta fuisset.
 Excutor curru: lorisque tenentibus artus
 Viscera viva trahi, nervos in stirpe teneri, 525
 Membra rapi partim, partim reprensa relinqui,
 Ossa gravem dare fracta sonum, fessamque videres
 Exhalari animam; nullasque in corpore partes,
 Noscere quas posses: unumquē erat omnia vulnus.
 Num potes, aut audes cladi componere nostræ, 530
 Nympha, tuam? Vidi quoque luce carentia regna,
 Et lacerum fœvi Phlegethontide corpus in unda.
 Nec, nisi Apollinæ valido medicamine prolis,
 Reddita vita foret. Quam postquam fortibus herbis
 Atque ope Pæonia, Dite indignante, recepi; 535
 Tum mihi, ne præsens augerem muneris hujus

cior curru; atque habenis implicantibus membra, cerneret præcordia viva rapi, nervos retineri stipitibus, artus partim rapi, partim retracti omitti, ossa quassata reddere gravem sonum, atque animam lassam exspirari; neque ulla partes in corpore quas posses cognoscere; atque omnia erant unum vulnus. Anne potes vel audes conferre tuos casus cum nostris, o Nympe? Asperi etiam regna carentia luce, et lacerum corpus mutilum in aqua Phlegethontide: neque vita esset reddita nisi potenti medicamento filii Apollinis. Cui vitæ postquam restitutus fui efficacibus gramini-

etiam quo. Plurimi Codd. circumvolvitur az. Muretus, circumflectitur.—
 523 Duo libri *Stip. incurso*. Plerique et pro ac. Liber Ciofani ac *dajecta*; duo *disjuncta*; Pal. *lacerata*.—525 Vulg. *nervosque*; sed V. cum plurimis aliis omisit copulam. Mox sec. V. et Boxhorn. in *stipe ten*. Heins. putat *repre*.—526 Liber Ursin. *Membr. trahi*, quod probat Ciofan. octo libri *partimque repr.* nuns Med. et alii *deprenta*. Heidelb. etiam *teneri* pro *relinqui*.—
 528 Ex plerisque scriptis *Exhalari* placet Heins. præ vulg. *Exhalare*. Berolin. *corp. vires*.—530 Liber meus, *Nunc potes*; unus V. *Non potes*; alius, *An potes*: in Cælest. est, ut in impressis, quod sequendum arbitror. Ciofan.—532 Pro

NOTE

526 *Rapi*] Equorum impetu.
Reprensa] Retenta a radicibus et stirpibus arborum.
 531 *Regna*] Plutonis, scilicet.
 532 *Phlegethontide*] Phlegethontis fluvii, qui ex infernis est unus, undis tumens igneis, fluctusque volvens flammeos.
 533 *Apollinæ*] Æsculapii Apollinis filii.
 535 *Pæonia*] Medica. Fuit enim Pæon medicus peritissimus, qui Plu-

tonem gravissime ab Hercule vulneratum curasse dicitur. Iliad. v. Ab illo medicæ herbæ communiter 'Pæoniæ' Virgilio, itemque illa quæ in specie 'Pæoniæ' dicitur ab omnibus medicis.
Dite] Plutone, divitiarum Deo, qui ægre vitæ restitui homines sibi subditos videt. Ex eo autem orta fabula quod contra spem omnium misere discerptus Hippolytus convalescit.
 536 *Præsens*] Apud Athenienses, aut apud inferos.

Invidiam, densas objecit Cynthia nubes :
 Utque forem tutus, possemque impune videri,
 Addidit ætatem, nec cognoscenda reliquit
 Ora mihi. Cretenque diu dubitavit habendam 540
 Traderet, an Delon. Delo Cretaque relictis
 Hic posuit : nomenque simul, quod possit equorum
 Admonuisse, jubet deponere : Quique fuisti
 Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto.
 Hoc nemus inde colo : de Disque minoribus unus 545
 Numine sub dominæ lateo, atque accenseor illi.

FAB. XLVI. Egeria in Fontem.

EGERIA Nympha, Numæ Pompili conjux, post viri interitum cum se in nemus Aricinum contulisset, ibi questu assiduo deflevit casum viri, fatigans Dianam, ejus regionis incolam, assiduo fletu. Novissime lacrymæ ejus ab eadem Dea transmutatæ sunt in fontem, qui ex ejus nomine nuncupatur Egeria.

Non tamen Egeriæ luctus aliena levare

bus, atque auxilio Pæonio, Plutone invito, tum Cynthia velavit opacis nubibus ne præsens auferem invidiam hujus doni ; et ut essem securus, et possem tuto conspici, adjecit annos, neque reliquit mihi vultus agnoscendos. Atque incerta fuit diu præberetne Cretam colendam an Delon. Delo et Creta omissis hic sedem dedit, et jussit simul abjicere nomen quod possit in memoriam revocare equos : Quique fuisti Hippolytus, ait, nunc idem esto Virbius. Inde frequento hanc syloam ; et unus ex Diis minoribus lateo sub numine dominæ, atque illi ascribor.

XLVI. Attamen clades alienæ non possunt lenire mœrorem Egeriæ : et pro-

fovi quatuor lavi ; unus vidi ; alius vovi.—533 N. medicam. mortis.—540 Berolin. Or. mei.—541 Thuan. et octo alii Creteque.—546 Berolin. lateoque assentior uni. Vulg. etiam Edd. assentior habent : plurimi acceptior ; alii accer-

NOTÆ

537 *Cynthia*] Diana, in Cyntho Deli monte nata, cujus favore Hippolytus venator fruebatur.

539 *Ætatem*] Ut natu major cum videretur, minus cognosceretur.

543 *Admonuisse*] Videtur sentire Poëta inde appellatum Hippolytum, quod ab equis solutus aut discerptus esset : *ἵππος* enim *equus* est, *λύω* *solvo*.

544 *Virbius*] Quasi *Vir bis* : quam alii *Virum bonum*, alii Deum qui viribus præsit, interpretantur.

545 *Nemus*] Aricinum, scilicet, de quo supra : quo allegatum deceptorem quendam volunt à Dianæ sacerdotibus, Hippolyti nomine, ut loco famam atque adeo sibi lucrum majus aucuparentur.

Damna valent : montisque jacens radicibus imis
 Liquitur in lacrymas : donec, pietate dolentis
 Mota, soror Phœbi gelidum de corpore fontem 550
 Fecit ; et æternas artus tenuavit in undas.

FAB. XLVII. Gleba in Pueri figuram mutata.

CUM in Tyrrhenia, quæ etiam Tuscia est, quidam arator justum opus in dies redderet, presso vomere glebam opinione sua ponderosiorē excitavit ;
 cujus dum miratione premeretur, animadvertit eam in figuram pueri esse transmutatam, qui Etruscorum lingua Tages postea nomine futurorum scientiam invenit.

AT Nymphas tetigit nova res : et Amazone natus
 Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator
 Fatalem glebam mediis aspexit in arvis,
 Sponte sua primum, nulloque agitante, moveri : 555
 Sumere mox hominis, terræque amittere formam ;
 Oraque venturis aperire recentia fatis.

*strata ad radices ultimas collis abit in fletus ; donec soror Apollinis, tacta pietate
 morientis, fecit fontem frigidum de ejus corpore ; atque duxit membra in aquas
 æternas.*

XLVII. At res nova movit Nymphas, et filius Amazonis non aliter stupuit quam
 cum agricola Tyrrhenus vidit glebam fatalem in mediis agris, primo ultro agitari
 nullo pulsante ; deinde induere formam viri, et exuere terræ ; atque aperire os

////////

*sior: Heins. recepit accenseor ex pr. Strozæ, uno Leid. et uno A.—547 Sec.
 Mor. Nec tam.—548 Malit Heins. rad. imi ; scil. montis imi.—552 Be-
 rolin. Et Nymph.—554 Mediis ex plurimis vett. recepit Heins. pro
 vulg. motis: unus Mor. gelidis. Conspexit etiam Berolin. cum quinque
 libris et Bersm. Codd. Unus etiam in antris.—555 Berolin. primo pro*

NOTÆ

546 *Accenseor*] Ut Veneri Adonis,
 Minervæ, Erichthonius, Matri Deum
 Attys.

550 *Soror*] Diana.

552 *Amazone natus*] Hippolytus est,
 Hippolytes Amazonis atque Thesei
 filius.

553 *Tyrrhenus*] In agro Tarquiniensi
 visum hunc Tagem refert Tullius ;

cujus si vera est historia, dubium non
 est quin malus fuerit genius. Potius
 autem eum aliquem fuisse ex obscuro
 loco ortum crediderim, qui divinandi
 arte repente clarus factus sit.

554 *Fatalem*] Quia aruspex qui
 Tuscos divinandi artem docuit in ea
 latitans.

Indigenæ dixere Tagen : qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.

FAB. XLVIII. Jaculum Romuli in Arborem.

ROMULUS, Martis et Iliæ filius, cum venaretur, ex monte Aventino persequens
aprum fugientem, jaculum jecit ; quod cum protinus in colle Palatino
hæserit, loco ejus montis scala facta ; cujus ima pars adeo depressa terræ
est, ut sit comprehensa radicibus ; effectum est novissime, ut in arborem
cornum conversum sit.

UTVE Palatinis hærentem collibus olim, 560
Cum subito vidit frondescere Romulus hastam ;
Quæ radice nova, non ferro stabat adacto ;
Et jam non telum, sed lenti viminis arbor,
Non expectatas dabat admirantibus umbras.

*recens fatis venturis. Indigenæ vocaverunt Tagen, qui primus instituit nationem
Tyrrhenam declarare sortes venturas.*

XLVIII. Vel ut Romulus, cum advertit olim jaculum impactum monti Palatino
repente frondere, quod stabat nova radice, non ferro immissio ; et jam non jaculum
sed arbor flexilis virgulti præbebat umbras non expectatas stupentibus.

*primum.—557 Leid. aper. rigentia ; Langerm. ingentia.—560 Pr. Pal. har.
cornibus ol.—561 Ms. Bersm. vid. florescere.—562 V. cum pro non : et liber
Ciofan. cum f. s. adempto : Berolin. adapto ; Leid. acuto.—564 Heins. Haud*

NOTÆ

560 *Palatinis*] Antea vidimus Pala-
tinum unum ex septem præcipuis
Romæ collibus.

561 *Hastam*] Romulum scribit
Plutarchus in Palatino colle, sui ex-
periendi gratia, corneam lanceam
fuisse jaculatum ; illamque in terra

defixam annitentibus multis convelli
nunquam potuisse, sed emissis ramis
in eximie altitudinis cornum incre-
visse. Adeoque hæc magis historia est
quam fabula : quanquam hinc, sicut
ex prodigio, imperii Romani statum
armis florentem fore voluerunt.

FAB. XLIX. Cipun factus cornutus.

CIPUS Genutius ab hoste victor revertens, priusquam triumphans portam intraret, animadvertit cornua sibi temporibus enata. Quo prodigio exterritus, haruspices cum consulisset, responsum est, eum, si in urbem intraret, regnaturum: quod ille aversatus, patribus convocatis indicavit; ac cum perstitisset nunquam se tyrannum futurum, decretum est ei universorum consilio tantum agri, quantum uno die aratro posset circumdare: portaque, qua intraturus fuisset, in signi gratiam factum, ut aëneis cardinibus aptaretur, in qua ad memoriam posterorum cornutum caput ejus exsculpetur,

AUT sua fluminea cum vidit Cipun in unda 565
 Cornua, (vidit enim,) falsamque in imagine credens
 Esse fidem, digitis ad frontem sæpe relatis,
 Quæ vidit, tetigit: nec jam sua lumina damnans.
 Restitit, ut victor domito remeabat ab hoste.
 Ad cælumque oculos, et eodem brachia tollens, 570
 Quicquid, ait, Superi, monstro portenditur isto,
 Seu lætum est, Patriæ lætum, populoque Quirini;
 Sive minax, mihi sit: viridique e cespite factas
 Placat odoratis herbosas ignibus aras:

XLIX. *Vel cum Cipun aspexit cornua in aqua fluvii, namque aspexit, et putans nullam esse fidem in imagine, tetigit quæ aspexit, digitis sæpius fronti admotis: neque jam arguens suos oculos restitit, cum victor rediret ab hoste subactus. Atque erigens oculos ad cælum, eodemque lacertos, Quicquid, inquit, o Dii, prædicatur isto prodigio, sive faustum est, sit faustum patriæ et populo Quirini; seu ominosum, sit mihi: atque placat ignibus odoratis altaria graminea parata ex cespite viridi: infunditque vina pateris; et exquirat ex extis tremantibus ovium jugularum quid*

pro Non; nam non his præcesserat.—565 Vett. Codd. plerique Cipun, vel Cypus; at vulgo Cippus.—566 Tres libri falsaque.—567 Cant. et A. Effigiem, digitis. Deinde Langerm. sæpe rejectis.—569 Remeabat Heins. recepit ex pr. et tert. Mor. Zulich. et uno Bonon. pro vulg. veniebat.—570 Brachia ex O. Politian. et aliis: vulg. cornua.—572 Sic Heins. vs. fingit ex plurimis scriptis: vulgo edebatur S. l. e. aliquid patriæ populoque. Q. nonnulli etiam S. l. e. patriæ, lætum populoque Q. Pro patriæ Benth. conj. patribus. Unus etiam Heins.

NOTÆ

565 Cipun] Eorum qui Cipi hujus vel Cypi legerint fabulam plurimi fuerint credo qui cornua metuerint, paucissimi qui dignitatem abmuerint. Modestiam tamen illius imitari cuius

pulchrum atque facile: dedecus suum effugere multis difficile.

574 Odoratis] Incenso thure.

Aras] Pro Diis, quibus aræ consecratæ.

Vinaque dat pateris; mactatarumque bidentum, 575
 Quid sibi significant, trepidantia consulit exta.
 Quæ simul inspexit Tyrrhenæ gentis haruspex,
 Magna quidem rerum molimina vidit in illis,
 Non manifesta tamen. Cum vero sustulit acre
 A pecudum fibris ad Cipi cornua lumen; 580
 Rex, ait, o salve: tibi enim, tibi, Cipe, tuisque
 Hic locus, et Latiae parebunt cornibus arces.
 Tu modo rumpe moram: portasque intrare patentes
 Appropera: sic fata jubent. Namque Urbe receptus
 Rex eris, et sceptro tutus potiere perenni. 585
 Retulit ille pedem; torvamque a mœnibus Urbis
 Avertens faciem, Procul, ah procul omina, dixit,
 Talia Di pellant: multoque ego justius ævum
 Exul agam, quam me videant Capitolia regem.

sibi portendant. Quæ statim atque aruspex generis Etrusci inspexit, vidit quidem magna molimina in illis, non tamen aperta; cum vero sustulit perspicaces oculos a fibris ovis ad cornua Cipi, O rex, inquit, salve; tibi namque et tuis cornibus hic locus et arces Latinae obsequentur. Tu tantum pelle moras, atque festina subire portas apertas: ista fata ferunt: namque urbe potitus eris rex, et securus tractabis sceptrum æternum. Ille repressit gradum; atque detorquens vultus sævos a muris Urbis, Longe, ah longe, inquit, Dii avertant ejusmodi præsagia: atque profugæ exigam ætatem multo æquius, quam Capitolia aspiciant me regem. Dixit, et con-

~~~~~

populo Quiriti.—576 Leid. *Quæ* [Burm. conj. pro *Quid*] *sibi signa ferant trep.*—577 *Inspexit* Heins. reponit cum pr. Bonon. pro vulg. *aspexit.*—579 Unus Mor. *acrem*; et vs. seq. *vultum* pro *lumen*. Unus Heins. *sustul.* *augur*; Leid. et Mor. *alte.*—580 *Pecudum* ex Fr. alii *pecudis.*—581 *Alii tibi enim jam C.*—582 Pr. Bonon. *L. debebunt corn.* sed tum legendum Burm. *censet tibi enim se C.*—583 *Moram* Heins. dedit ex Thuan. quod et habent sex alii; vulg. *moras*: Menard. Cod. *vias.*—584 *Ha propera* est in octo codicibus: *oppropera* in uno: *at propera* in alio: *et*, et *ac propera* in aliis.—585 *Potier.* per *ævum* Thuan.—586 *Inde pedem* duo libri.—587 *Procul ah* veteres plerique; multi *o*; Leid. *hinc.*—588 Duo libri *multo quoque.* Dein Heidelb. et tres libri *tutius æv.*—589 Pro

NOTÆ

575 *Vina*] In pateras vina fundit sacrificiis adhibenda.

577 *Tyrrhenæ*] Nefario idolorum cultui addictissima fuit ea gens: ideoque ex Etruria acciti ad lustrationes et prodigia procuranda aruspices. Quin ex Romanorum principum filiis tradi sex in disciplinam singulis Etru-

riæ popnlis notum ex Cicer. i. lib. de Divinatione.

586 *Torvam*] Utpote omen atque tyrannidem aversantis.

589 *Capitolia*] In illud Jovis templum curru triumphantes deducebantur, qui lauream suam Deo consecrarent.

Dixit: et extemplo populūque gravemque Senatum 590
 Convocat: ante tamen pacali cornua lauro
 Velat, et aggeribus factis a milite forti
 Insistit: priscoque Deos e more precatus,
 En, ait, hic unus, quem vos ni pellitis urbe,
 Rex erit. Is qui sit, signo, non nomine, dicam. 595
 Cornua fronte gerit: quem vobis indicat augur,
 Si Romam intrarit, famularia jura daturum.
 Ille quidem potuit portas irrumpere apertas;
 Sed nos obstitimus: quamvis conjunctior illo
 Nemo mihi est. Vos urbe virum prohibete, Quirites; 600
 Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis:
 Aut finite metum fatalis morte tyranni.
 Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
 Murmura pinetis fiunt; aut qualia fluctūs
 Æquorei faciunt, si quis procul audiat illos; 605

festum cogit populū et gravem senatū. Prius tamen tegit cornua lauro pacifero, et stat super aggere excitato a strenuis militibus; atque precatus Deos e more antiquo, Ecce, inquit, hic est unus, quem nisi vos ejicitis urbe, erit rex. Aperiam indicio, non nomine, quis ille sit. Habet cornua in fronte: quem aruspex vobis prædicit dicturum jura servilia si Romam subierit. Ille quidem potuit inire portas patentes, sed nos prohibuimus; quanquam nullus est mihi propior illo. Vos Romani arcete virum aditū urbis; vel si erit meritis coercete gravibus vinculis; aut solcite vos timore nece fatalis tyranni. Qualia murmura excitantur in substrictis pinetis, cum sævus Eurus insibilat; vel qualia undæ marinæ cient, si quis accipiat illas ex

*****

Capitolia erat in Thuaneco, depamina, quod quid velit nescio. *Burm.*—591 Sic Heins. vs. refingit ex duobus Pal. tert. Med. Cant. Urbin. pr. R. Erfurt. et utroque Hamburg. nisi quod in nonnullis placali: olim edebatur Ante tamen capitis nova cornua fronde.—593 Alii de, vel ex more.—594 En dedit Heins. ex Thuan. et quibusdam aliis pro vulg. Est: et ni ex eodem Thuan. pro nisi.—595 Berolin. hic pro is.—596 Eutyches Grammat. II. citat quæ vobis i. auctor. Bas. et septem alii quem nobis.—597 Voss. famulantia jar. unus Heins. popularia.—598 Leid. port. perrumpere.—599 Bas. nos obstruimus: O. institimus.—600 Unus Heins. et Mor. vir. remove, Q.—602 Heidelb. Vel, Berolin. Haud fin. et hic cum tribus libris fatali mort. et unus R. fatali more.—603 Pro succinctis unus Leid. Pelicis; eleganter, judice Heins. unus Med. sacratis; Berolin. subtractis; Zulich. substrictis. Dein Leid. et Mor. ut pro ubi.—

NOTÆ

596 *Augur*] Qui hic pro aruspice dire.

positus, de quo supra.

603 *Succinctis*] Quia, ut alibi noster,

597 *Famularia*] Leges quibus vos 'hirsuto vertice pius,' minusque omnes oporteat servorum more ob-

ramoso stipite a terra.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

5 T

Tale sonat populus. Sed per confusa frementis
 Verba tamen vulgi vox eminet una, Quis ille ?
 Et spectant frontes, prædictaque cornua quærent.
 Rursus ad hos Cipus, Quem poscitis, inquit, habetis :
 Et, demta capiti, populo prohibente, corona, 610
 Exhibuit gemino præsignia tempora cornu.
 Demisere oculos omnes ; gemitumque dedere :
 Atque illud meritis clarum (quis credere possit ?)
 Inviti videre caput : nec honore carere
 Ulterius passi, festam imposuere coronam. 615
 At proceres, quoniam muros intrare vereris,
 Ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
 Quantum depresso subjectis bubus aratro
 Complecti posses ad finem Solis ab ortu.
 Cornuaque æratis, miram referentia formam, 620
 Postibus insculpunt, longum mansura per ævum.

remoto loco ; talia reddit populus. Verum tamen unus sonus, Quis ille ? extollitur super voces confusas populi trepidantis. Atque intuentur frontes, et lustrant cornua prædicta. Cipus ad hos denuo, Videtis, ait, quem quæritis ; atque sublata corona ex capite populo obstante ostendit tempora conspicua duplici cornu. Omnes depresserunt oculos, atque ingemuerunt ; et, quis possit fidem habere ? nolentes aspexerunt illud caput inclitum beneficiis ; neque passi esse diutius sine honore imposuerunt festam coronam. At optimates, quandoquidem prohibearis subire mœnia, Cipe, præbuerunt tibi tantum ugri honorifici, quantum posses comprehendere bobus submissis aratro impacto ab ortu Solis ad occasum. Atque insculpunt postibus æratis cornua imitantia stupendam figuram, duratura per longa sæcula.

606 Duo libri *vulgus* pro *populus*. Mox multi *conf. tremantis* ; nunc *timentis*. —607 Berolin. *ille est*. —609 Pro *poscitis* alii *quæritis*, vel *noscitis*. Mox O. *inq. habemus*. —610 Burm. conj. *pop. spectante*, vel *mirante* ; vel *nullo prohibente*. —613 Gron. V. et Arg. *mer. parum*. —616 In *Cælest. portas* pro *muros*. *Vereris* Mor. quod rectius et meritis Cipi convenientius credit Burm. *Vulg. edebatur velaris*. —618 Alii *bobus* pro *bubus*, ut alibi. —619 *Solis* ex plurimis libris ; *vulg. lucis*. —620 Berolin. cum multis aliis *Cornuaq. auratis*. Deinde pro *miram*, unus Leid. *veram* ; quod non omnino damnandum censet Burm. nisi quis *veterem* malit. Mox Arg. *præstantia form.* a quibusdam etiam *testantia*

NOTÆ

612 *Demisere*] Tum ne boni civis dedecus aspicerent, tum ut animum a regia dignitate aversum patefacerent.

618 *Quantum*] Jagerum illud dicitur, quantum par boum uno die exarare

possit : illudque hic videtur significari.

620 *Miram*] Quia humano capiti adnata cornua. Capitis autem effigiem ærææ portæ qua Cipus excesserat inclusam fuisse testatur Valerius.

FAB. L. Æsculapius in Draconem.

GRAVIS pestilentia Romanis cum incidisset, et maxima trepidatio urbem teneret, per legatos oraculum Apollinis consultum est. Ex quo responsum, ut Æsculapium Epidaurum arcesserent: nobilissimique legati cum simulacrum Dei petitum ad Epidaurios fuissent, stupentibus admiratione Deus in draconem versus, per medium Epidaurum lapsus, navem legatorum conscendit: cum quibus vectus Romam ut delatus est, insulam Tyberis ingressus est, ibique se virgultis occultuit: qui locus draconis vocatur.

PANDITE nunc, Musæ, præsentia numina vatum,

(Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas,)

Unde Coroniden circumflua Thybridis alveo

Insula Romuleæ sacris asciverit urbis.

625

Dira lues quondam Latias vitiaverat auras,

Pallidaque exsanguisquallebant corpora tabo.

Funeribus fessi postquam mortalia cernunt

L. Nunc, Musæ, numina faventia poetis, aperite, namque vobis compertum est, neque remota antiquitas vos latet, unde insula circumdata fossa Thybridis addixerit Coroniden Diis urbis Romuleæ. Sæva pestis olim corruerat aërem Latialem, et corpora exsanguia diffuebant sanie. Postquam exhausti funeribus vident humanos conatus

legitur.—623 Mor. vos fallunt sp. Mox duo libri senectus.—624 Heins. de suo dedit alveo; olim edebatur alti; in quibusdam vett. Codd. undis: Burm. conjicit circumfl. Thybride flavo.—625 Asciverit vel adsciverit Heins. recepit ex uno suo pro vulg. adjecerit: pr. Bonon. acciverit; unus accenserit: alii accesserit, vel arcesserit, vel accerserit.—626 Unus. V. L. involerat aur. tres etiam intraverat. Deinde Ursin. et alii oras; nonnulli undas.—627 Med. Pallidaque elanguisq. Heidelb. pallebant. Mox tabo est ex Thuan. et aliis pro

NOTÆ

624 Coroniden] Æsculapium dicit, Coronei nepotem, Apollinis ex Coronide filium, medicum, et medicorum Deum.

625 Insula] Quia Æsculapius Romanis Deus non Indiges vel Indigena, sed Ascititius, in Thybridis insula draconis specie sibi sedes aptas delegit, ut postmodum patebit, ideo ea Romæ illum Deum, ejusque sacra, ascivisse dicitur.

626 Lues] Pestis, cujus paucissimis

verbis Poëta egregiam dedit descriptionem. De hac vero etiam historici, qui Æsculapium quoque Epidaurum accitum memorant.

628 Postquam] Sua equidem opera atque concessis a Deo mediis uti debent homines, neque temere nova semper, quasi numinis tentandi causa, ex cælo arcessere: ceterum pessime atque perversissime illi faciunt, qui absque eo quicquam incipiunt; in mediis, neglecta Dei ope, hærent.

Tentamenta nihil, nihil artes posse medentum ;
 Auxilium cœleste petunt : mediamque tenentes
 Orbis humum Delphos adeunt, oracula Phœbi :
 Utque salutifera miseris succurrere rebus
 Sorte velit, tantæque urbis mala finiat, orant.
 Et locus, et laurus, et, quas habet illa, pharetræ,
 Intremuere simul ; cortinaque reddidit imo
 Hanc adyto vocem, pavefactaque pectora movit :

630

635

neque curas medicorum quicquam prodesse, se conferunt ad opem cœlestem ; atque potiti Delphis terra media mundi consunt sortis Apollinis, atque precantur velis subvenire rebus afflictis oraculo salutifero, et finem imponat cladi tantæ urbis. Et locus, et laurus, et pharetræ quas illa decorat, simul concussa sunt, atque cortina edidit hunc sonum ex ultimo adyto, et perculit corda tremenia : Potuisses petere loco

vulg. morbo.—628 Berolin. et duo libri Fun. pressi postq.—629 Unus Mor. poss. medentis ; et Thuan. medendi : Heins. malebat medentes, sed hoc, propter 'tenentes' in seq. vs. Burm. vix placet.—630 Tenentes Heins. protulit ex pr. Pal. et V. et Bas. tert. et quart. Med. Thuan. Urbin. N. et multis aliis ; olim edebatur *tenentis*.—633 Menard. Cod. *egyptiæque* ; in uno Heins. *mtaque* scribebatur ; quod ille credebatur pro *meritaque* scriptum. R. alter *urbisque*.—634 Vulgo, *habet ipse pharetras*. Pr. Pal. alter Hamburg. et unus Med. *ipsa illa pharetras* : alii *ipsa pharetra* ; et hinc Heins. loc. constituit : Berolin. *ille*, et supersc. 'Apollo'.—635 Jun. *Contremuere* : unus *Intrem. una*, et duo *omnes*. Mox Barb. *redd. ictu* ; unus *alto*.—636 Multi *Hanc aditu voc*. Deinde

NOTÆ

630 *Mediam*] Parassum montem, sub quo Delphi Apollinis oraculo clarum oppidum, orbis umbilicum statuunt Strabo, Lucan. alii. Quam vere aut apposite nullus non videt. Ejusmodi nugæ quo fato hominum ora invaserint non satis apparet : ceterum usque et usque, quæ eliminare prorsus satius esset, repetuntur. Sicuti tamen vita corporis rejiciendo etiam sicut et assumendo continetur ; pari modo quæ est animæ respuendo, non retinendo, tantum fovetur. Cur non ea quæ nullius sunt bonæ frugis negligimus, siquidem id unum sumus quod cogitamus ?

633 *Sorte*] Responso sen oraculo salutem asserenti : namque vaticinia quædam sorte etiam et conjectis in mensa talis agebantur.

634 *Quas habet*] Phœbus ipse ad

laurum supra Metam. i. 'Semper habebunt Te coma, te citharæ, te nostræ, laure, pharetræ.'

635 *Cortina*] Occiso Pythone, tripodis custode, inquit Jul. Scaliger, oraculum suum fecit : cujus coria obductus tripus, inde etiam cortina fuit appellatus. Illam vero poëtæ pro tripode usurpant unde oracula dabantur ; sive ea mensa fuit, ut quibusdam videtur, sive alia quædam machina, tribus pedibus innixa, quæ consensa et numine afflata Pythias vaticinari solebat. Proprie vero Cortinæ, sive a rotunda cortis *d'une base-cour* forma, sive usu quem in villaticis cortibus præstarent, ita dictæ sint ; quid revera essent ex Catone et Plinio cognoscitur, qui de plumbeis oleo continendo loquuntur, sed maxime ex posterioris l. XXXIV. c. 3. cujus

Quod petis hinc, propiore loco, Romane, petisses ;
 Et pete nunc propiore loco : nec Apolline vobis,
 Qui minuat luctus, opus est ; sed Apolline nato.
 Itē bonis avibus, prolemque arcessite nostram. 640
 Jussa Dei prudens postquam acceperē Senatus ;
 Quam colat, explorant, juvenis Phœbeius urbem :
 Quique petant ventis Epidauria littora mittunt.
 Quæ simul incurva missi tetigere carina,
 Concilium Graiosque patres adiere : darentque 645
 Oravere Deum, qui præsens funera gentis
 Finit Ausoniæ : certas ita dicere sortes.
 Dissidet, et variat sententia : parsque negandum

propiore quod petis hinc ; atque nunc pete loco propiore, o Romane, neque habetis opus Apolline, qui minuat luctus, sed filio Apollinis. Itē lætis auspiciis, atque avehite nostrum filium. Postquam gravis senatus audiit Dei monita, exquirunt in qua urbe juvenis Phœbeius habitat, et mittunt qui petant littora Epidauria ventis. Quæ statim atque missi tetigerunt cava navi, accesserunt ad concilium et patres Græcos, atque precati sunt, ut traderent Deum, qui præsens absolvat nationem Italiam funeribus : sic monere certa oracula. Sententia est dissimilis atque varia ; parsque non

meliores pectora ; ceteri corpora.—638 Jun. *Sed pete* : unus Mor. A. et Med. I.—640 Pr. V. *bon. animis*.—641 Bas. Bonon. et Mor. *postq. cepere S.* Tres etiam libri *postq. accipit ille S.*—642 Ex melioribus Heins. dedit *explorant* pro vulg. *explorat*.—645 Alii *Consilium*. O. *Graios patres*, ut sit appositio. —647 Permulti *cert. addicere sort.* et sic vulg. Edd. ‘In codicibus hic magna varietas : *certain id dicere ; certant adducere, adiscere, ediscere, addiscere, abdicere, abdicere, hæc vel hoc dicere, subducere, adducere,*’ &c. Burm.—

NOTE

hæc sunt verba : ‘Ex ære factitavere et cortinas tripodum, nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur.’

637 *Propiore*] Brevior est tamen navigatio Roma Delphos per Corinthiacum sinum euntibus, quam si Epidaurum usque, quæ magis ad ortum, pergerent. Sed *loçias* atque obliquus Apollo, interdum et vates ipsius. Admonitus facile quo modo vera sint Poëtæ verba intellexerit.

639 *Notæ*] Æsculapio, scilicet.

640 *Bonia*] Ex avium volatu atque garrita quia futurorum aucupari sci-

entiam nitebantur, ideo bonæ quæ læta dicebantur, malæ quæ adversa portendebant.

642 *Juvenis*] Æsculapius.

643 *Epidauria*] Plures fuerunt Epidauri, sed de Argia hic agitur Peloponnesi, ad sinum Saronicum, Æsculapii fano olim celebri.

647 *Ausoniæ*] Italæ : fuerunt namque Ausones antiquissimi populi qui Italiam tenuerunt.

Sortes] Apollinis oracula, ut supra.

648 *Sententia*] Epidaurii concilii, seu Græcorum patrum.

Non putat auxilium ; multi renuere, suamque
 Non emittere opem, nec numina tradere suadent. 650
 Dum dubitant ; seram pepulere crepuscula lucem :
 [Umbræque telluris tenebras induxerat orbi :]
 Cum Deus in somnis opifer consistere visus
 Ante tuum, Romane, torum ; sed qualis in æde
 Esse solet : baculumque tenens agreste sinistra, 655
 Cæsariem longæ dextra deducere barbæ,
 Et placido tales emittere pectore voces :
 Pone metus : veniam ; simulacraque nostra relinquam.
 Hunc modo serpentem, baculum qui nexibus ambit,
 Perspice : et usque nota visu, ut cognoscere possis. 660
 Vertar in hunc : sed major ero ; tantusque videbor,
 In quantum verti cœlestia corpora debent.

censet opem abnuendam ; multi renuerunt, atque admonent non dimittere suum præsidium, neque dare suos Deos. Dum incerti hærent, crepuscula fugaverunt serum diem : atque umbra terræ invexerat caliginem mundo ; cum Deus propitius visus adesse in somnis ante tuum lectum, Romane, sed qualis solet esse in templo, et tractans baculum nodosum sinistra, mulcere crines proluxæ barbæ dextra, et proferre huiusmodi verba ex amico pectore : Desine expavescere, proficiscar, atque deseram nostras imagines. Intuere tantum hunc anguem, qui implicat spiris hunc baculum ; atque accurate animadvertite oculis, ut possis cognoscere. Mutabor in hunc, sed major ero ; et tantus videbor in quantum cor-

649 *Renuere* ex pr. Bas. et uno Voss. placet Heins. præ vulg. *retinere* : unus etiam Mor. *tenuere*.—650 O. et quart. Med. Arund. et septem alii *amittere* op. quod præfert Burn. quia mox 'emittere' sequitur : tres cum pr. Gron. *admittere* ; totidem *dimittere*.—651 Tert. Med. *tardam* pro *seram* : Pat. *claram repulere*. Multi etiam *crepusc. noctem*.—658 *Metus* ex melioribus protulit Heins. vulg. *metum*. Unus R. *simulacraq. magna*.—660 Multi *Prospice* : et ; quinque *Respice*. Mox vulg. *legebatur nota, visum ut cogn. poss.* Heins. *visu* ex castigatioribus.—662 Duo libri *cæl. numina* ; et totidem *pectora*.

NOTÆ

650 *Numina*] Æsculapii, scilicet.

652 *Umbræque*] Expositionem esse frigidam superioris crepusculi, atque Ovidio indignum hunc versum, quivis agnoscat.

653 *Deus*] Æsculapius.

654 *Romane*] Plures fuisse legatos Epidaurum missos supra vidimus : sed unus princeps fuit.

655 *Agreste*] Neutro genere baculum dixit, qui masculini est. Ceterum non sine causa Æsculapii gestamen

baculus agrestis, isque angue involutus : siquidem enim medici sanitatis fulcrum videri volunt, prudentia maxime uti debere utpote in maximis difficultatibus per illud gestamen intelligitur : neque aliter ad novam vitam, qualem, exuviis positis, serpentes videntur recipere, ægros possunt perducere.

656 *Longæ*] Longa namque experientia opus est medico, quam nisi per annos comparare non licet.

Extemplo cum voce Deus, cum voce Deoque
Somnus abit; somnique fugam lux alma secuta est.

Postera sidereos Aurora fugaverat ignes : 665

Incerti quid agant proceres ad templa petiti
Conveniunt operosa Dei : quaque ipse morari
Sede velit, signis coelestibus indicet, orant.

Vix bene desierant, cum cristis aureus altis
In serpente Deus prænuntia sibila misit : 670

Adventuque suo signumque, arasque, foresque,
Marmoreumque solum, fastigiaque aurea movit :

Pectoribusque tenus media sublimis in æde
Constitit : atque oculos circumtulit igne micantes.

Territa turba pavet : cognovit numina castos 675

Evinctus vitta crines albente sacerdos :

Et Deus en, Deus en ; linguisque animisque favete,

pōra cœlestia debent mutari. Continuo Deus recedit cum voce, sopor cum voce et Deo ; et dies amabilis secutus est discessum soporis. Sequens Aurora disiecerat ignes sidereos ; optimates dubii quid faciant cōtū in templum magnificis operibus exstructum Dei expetiti, atque precantur demonstrēt indicīis cœlestibus quo loco ipse cupiat manere. Vix satis absolverant, cum Deus splendidus in angue erectis cristis emisit sibila prænuntia, et concussit adventu suo et statuam, et altaria, et valvas, et stratum marmoreum, et cucumina aurea ; atque constitit excelsus in medio templo pectore tenus ; et circumspexit oculis igne radiantibus. Turba pavida timet. Sacerdos habens comam castam religatam vitta alba cognovit Deum ; atque inquit, Ecce Deus, ecce Deus ; et favete animis atque

Ex vett. Ciofanus corr. *debent* pro vulg. *possunt*.—664 Bothius delet *periodum post est*, et seq. vs. legit *sidereosque*.—665 Unus Heins. et Mor. *A. removerat ign*.—667 Alii *Perveniant oper*.—669 Pr. Mor. *aur. albis*.—670 *Misit* ex plerisque vett. *ceteri movit*.—675 *Sixii turb. pavent*. Mox quidam Codd. *num. castus*. Cant. Noric. *sex* pro var. lect. *numen Acastus* : unus Bas. *Acastos*.—677 Liber Cælest. *En Deus, en Deus est*. Ciofan. Alii, *Et Deus est, Deus est* : N. et quinque alii, *En Deus, en Deus est* : unus, *En Deus est* : multi alii, *En Deus est, Deus est*. Scribe, *Et, Deus en, Deus en* : sic Sibylla apud Virgil. 'Deus, ecce Deus : ' et Amphiaræus apud Stat. Theb. III. 644. 'Deus ecce

NOTE

667 *Operosa*] Multa opera exstructa, quippe quæ excelsa atque superba.

Quaque] Epidauri an Romæ.

669 *Aureus*] Non tam, quia ejus simulacrum aureum, crediderim, ut scripsit commentator, quam ut splendidum fuisse serpentem, qualemque

sese pollicitus erat Æsculapius, intel-
ligamus.

671 *Signum*] Æsculapii statuam.

674 *Micantes*] Acutissimi visus et vividæ naturæ est serpens, ex quo optima parantur remedia. Quibus de causis Æsculapio sacer.

677 *Deus*] Turpissimos atque te-

Quisquis ades, dixit. Sis, o pulcherrime, visus
 Utiliter: populosque juves tua sacra colentes.
 Quisquis adest, jussum venerantur numen; et omnes 680
 Verba sacerdotis referunt geminata, piumque
 Æneadæ præstant et mente et voce favorem.
 Annuit his: motisque Deus rata pignora cristis,
 Ter repetita dedit vibrata sibila lingua.
 Tum gradibus nitidis delabitur, oraque retro 685
 Flectit, et antiquas abiturus respicit aras;
 Assuetasque domos, habitataque templa salutat.
 Inde per injectis adoptertam floribus ingens
 Serpit humum, flectitque sinus, mediamque per urbem
 Tendit ad incurvo munitos aggere portus. 690

*linguis, quisquis ades. Sis conspectus utiliter, o formosissime; atque opem ferus
 populis venerantibus tua sacra. Quicumque adest adorant Deum jussum, atque
 omnes iterant voces repetitas sacerdotis; et Æneadæ favent pie animo atque verbis.
 Deus annuit his; et cristis agitatæ emittit sibila ter iterata lingua vibrata, quæ
 essent certa pignora. Tum descendit per gradus mundos, et retorquet caput, atque
 discessurus respicit altaria antiqua, et salutat domos assuetas et templa possessa.
 Hinc magnus obrepit per terram tectam floribus sparsis; atque agitat spiras, et
 petit portus vallutos incurvo aggere per mediam urbem. Hic substitit, et visus di-*

farentibus obstat, Ecce Deus.' Sic Silius lib. xi. 552. 'Dextra en, en dex-
 tera.' Mox, *linguisque animisque* pr. Bas. et tres alii; multi, *linguis animisque*:
 vulgo, *animis linguisque*. Heins.—678 *Ades* ex multis castigationibus; vulg.
adest. Deinde tres scripti *sique o*.—679 Pr. Mor. *juv. pia sacra*.—680 *Jussum*
 habent pr. Hamburg. et duo alii; ceteri *visum*.—681 Tert. Med. *repetunt*
pro referunt.—682 Alii *et voce et mente*.—684 *Et repet.* multæ Edd. et plerique
 scripti præter Thuan. ex quo Heins. reposuit *Ter*.—685 Pr. Bonon. *niveis pro*
nitidis. Deinde *delabitur* Heins. dedit ex pr. Pal. Thuan. Urbin. Bernegg.
 N. pr. R. Cant. pr. Bas. Arund. et aliis; vulg. *elabitur*: tert. Med. et tres
 alii *collabitur*; pr. Gron. et duo *dilabitur*.—686 Thuan. *resp. arces*.—688 Ge-
 nevens. *Ind. superjectis*; Cod. Sprotii, *superjectis*: pr. Gron. *per ingentis*;
 Leid. *invectis*.—690 Berolin. *Tend. et incurv*.—691 Vivian. *turbæq. frequentis*;

NOTE

terribis dæmonis cultus quando au-
 dimus, non exhorrescere tantum, sed
 vero Deo gratias ex intimo corde ex-
 promere debemus, qui nos a tantis
 malis liberos esse voluerit.

680 *Jussum*] Quod venerari sacer-
 dos jusserat.

682 *Præstant*] Animo ad sacra at-
 tento præstant silentium, pia vota

concipiunt, bona verba dicunt Roma-
 ni Æneæ aut comitum ejus posteri,

685 *Nitidis*] O pari cura si corda
 saltem sua accedenti vero Deo ab
 imprurissimis cogitationibus repurga-
 ta Christiani plurimi præstare sata-
 gerent!

689 *Sinus*] Quippe in spiras con-
 torto tergo sese angues promonent.

Restitit hic : agmenque suum, turbæque sequentis

Officium placido visus dimittere vultu ;

Corpus in Ausonia posuit rate. Numinis illa

Sensit onus : pressaque Dei gravitate carina

Æneadæ gaudent ; cæsoque in littore tauro

695

Torta coronatæ solvunt retinacula navi.

Impulerat levis aura ratem. Deus eminet alte :

Impositaque premens puppim cervice recurvam,

Cœruleas despectat aquas : modicisque per æquor

Ionium Zephyris sexto Pallantidos ortu

700

Italiam tenuit ; præterque Lacinia templa

Nobilitata Deæ, Scylaceaue littora fertur.

Linqvit Iapygiam, levisque Amphissia remis

mittere turbam suam et officium agminis prosequentis leni facie ; demisit corpus in navi Italia. Illa sensit pondus Dei ; et Æneadæ lætantur navi onusta pondere numinis ; et bove maculato in littore solvunt vincula torta navis coronatæ. Levis ventus egerat navim. Deus sublimis extat, et innixus pandæ puppi capite demisso, despicit aquas cœruleas ; et zephyris modicis per mare Ionium sexto exortu Pallantidos pervenit in Italiam, et vehitur præter littora Lacinia inclita templo Deæ, atque Scylacæa. Omittit Iapygiam, et vitat petras Amphissias expolitis remis : præterit a parte

unus Med. sequenti ; pr. V. loquentis.—693 Voss. misit pro posuit.—694 Berolin. carina est.—695 Unus Med. in littora.—696 Tort. coronati, scil. ut ad Æneadas referatur. Ex multis Heins. protulit navi ; vulg. puppi : Pat. et Mor. classis.—697 Pr. Mor. Imp. gravis aur. Voss. levis unda.—699 Berolin. Cœruleam...aquam.—700 Alii Z. sexta P.—701 Heins. suadet L. templo.—702 Deæ est ex Thuan. Politian. pr. Pal. et V. Arund. et sex aliis : vulg. Dea ; et unus Deo. Alii Scyllacæque.—703 Quidam etiam Amphrysia.—704

NOTE

692 *Placido*] Idem ex Principum more equidem, qui benignis verbis comites solent dimittere. Ceterum quid placidi habere possit horridus draco nunquam ego assequor, qui serpentes quoscumque abominor.

696 *Coronatæ*] Ut decuit illam esse, scilicet, quæ tam pretiosam mercem veheret.

700 *Ionium*] Illud namque, quod Siciliam inter et Græciam patet, Romanis Epidauro Roman redeuntibus fuit enavigandum.

Pallantidos] Auroræ, quam Pallantia filiam nonnulli ascripserunt. Per

illam autem sex dies hic intelliguntur.

701 *Lacinia*] In Lacinio promontorio fuisse Junonis templum ex Virgilio intelligitur : sanctumque fuisse omnibus circa populis testatur Livius.

702 *Scylacæa*] Scylacei sinus aut oppidi in extrema Calabria.

703 *Iapygiam*] Calabriam, ab Iapyge Dædali filio sic dictam.

Amphissia] Frustra, ut videtur, in his detegendis viri magni desudarunt ; atque adde in illa non hærebimus.

Saxa fugit : dextra prærupta Ceraunia parte,
 Romechiumque legit, Caulonaque, Naryciamque, 705
 Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori,
 Hippotadæque domos regis, Themesesque metalla ;
 Leucosiamque petit, tepidique rosaria Pæsti.
 Inde legit Capreas, promontoriumque Minervæ,
 Et Surrentino generosos palmite colles, 710
 Herculeamque urbem, Stabiasque, et in otia natam

dextra fragosa Ceraunia, et Romechium, et Caulonem, et Narysiam, atque superat fretum, et angustias Pelori Siculi, et domos regis Hippotadæ, et ærifodinas Themes; tum tendit Leucosiam, et rosaria calidi Pæsti. Hinc legit Capreas, et promontorium Minervæ, et montes nobiles vite Surrentina, et urbem Heracleam, et Stabias,

Celennia libri veteres majori ex parte : nonnulli, *Celemnia, Celempnia, Celenia, Cilenia, Cylennia, Cilemnia* : Arund. *Celamnia* : Zulich. *Celeunia*, cum tribus aliis : Turnebus, *Columnia*, ut *Columna Rhegia* intelligatur, quæ Græcis *ορνθις*. — 705 In multis veterum, *Plemiriumque* : in aliis, *Romethiumque, Remethiumque, Remechiumque, Rometheumque, Remotiumque, Prothitonque* : primus Basil. *Ramethiumque* : quare Vossio nostro assentior, *Lametum* scribenti : *Plemyrium* Ortelius. Turnebus *Remigioque*, oblitus *remis* paulo ante præcessisse. *Heins*. Mox etiam habent alii *Naritimque*, vel *Naritisque*, vel *Naritiumque*. — 708 Edd. vulg. habent *Leucosiamq.* et sic etiam nonnulli vett. codd. Unus Ciofan. *Leuconiamq.* duo V. et alter Ma. *Leucoriamq.* alii volunt *Leucorumq.* pr. Pal. *Leucoriunq.* N. *Yecoriamq.* alter Hamburg. *Leucotoamq.* Arund. *Leuconiamq.* pr. Hamburg. *Leuconamq.* unus *Leuthariumq.* alii *Leutoriamq.* *Leucericamq.* *Leucothoemq.* *Leusesiamq.* Hein. vellet *Leucasiamq.* — 709 Quidam

NOTÆ

704 *Ceraunia*] Neque hæc in Italia quisquam alius scriptor indicavit.

705 *Romechium*] Nullum quoque hujus uspiam vestigium.

Caulona] Fuit Caulon sen Caulonia urbs magnæ Græciæ in Brutiis, vel, quod idem est, oppidulum Calabriæ ulterioris in monte cognomine.

Naryciam] Narycia, Naricia, aut Naritium Calabriæ est etiam, quam in extremo ejus angulo Locri Narycii ædificaverunt.

706 *Pelori*] Quod ex tribus Siciliae promontoriis est unum, in Italiam vergens.

707 *Hippotadæ*] Æolias dicit insulas, in quibus regnavit Æolus, Jovis filius ex Accota, Hippotæ Trojani filia : de quo jam sæpius.

Themeses] *Temeser*, Latinis Tempsum, Brutiorum oppidum, ærifodinis nobilem, quas suo tempore defecisse narrat Strabo.

708 *Leucosiam*] Lucaniæ est parva insula in sinu Pæstano.

Rosaria] Pæstum Leucaniæ oppidum semper vernans, cujus etiam rosaria Virgil. commendat his verbis : ' biferique rosaria Pæsti.'

709 *Capreas*] Insula est regni Neapolitani contra promontorium Minervæ, Tiberii secessu nota.

Promontorium] In illius extremo est Athenæum, seu Minervæ sacellum, quod Ulysses dicitur ædificasse.

710 *Surrentino*] Surrentum urbs est Campaniæ vino maxime nobilis.

711 *Herculeam*] Heraclea etiam,

Parthenopen, et ab hac Cumææ templa Sibyllæ.
 Hinc calidi fontes, lentisciferumque tenentur
 Linternum, multamque trahens sub gurgite arenam
 Vulturnus, niveisque frequens Sinuessa columbis; 715
 Minturnæque graves, et quam tumulavit alumnus,
 Antiphataque domus, Trachasque obsessa palude,

et Parthenopen factam ad otia, et post hanc templa Sibyllæ Cumææ. Inde tepidi fontes, et Linternum lentisciferum superantur, atque Vulturnus ducens sub aquis multam glaream, et Sinuessa abundans albis serpentibus; et Minturnæ insalubres, et quam alumnus sepelivit, et sedes Antiphatae, et Trachas circumdata paludē, et

scribunt *Caprias*; et mox *promuntoriumq.*—713 *Tenantur ex Urbin.* pr. Bas. et quinque aliis: vulg. *tenetur.*—714 Plurimi scribunt *Linternum.*—715 Pr. Pal. et sex alii *Volturnus.*—715 Berolin. *S. colubris.*—718 Unus V. et *sparsi l. Ancon;*

NOTE

Heracleopolis, Herculanæum insuper hic vocatur vicus, Cluverio *la Torre del Greco*: estque regni Neapolitani, ad radices montis Vesuvii.

Stabias] Oppidum Campaniæ bello sociali a Sylla deletum, dein restauratum: hodie *Castella mare di Stabia*.

712 *Parthenopen*] Neapolim dicit a Parthenope una Sirenarum ibi sepulta cognominatam; quo se Romani otiatori, propter locorum amœnitatem, conferre solebant.

Cumææ] Cumas Campaniæ urbem a Sibylla nobilitatam supra vidimus. Funditus fuit excisa, diciturque hodie *Cuma distrutta*.

713 *Calidi*] Baias innuit, fontibus calidis maxime celebres. Hodie ibi exiguum castrum tantum superest nomine. Baia cum balneis.

Lentisciferum] Lentiscus arbor est in Chio præcipue nascens, mastichen exudans in modum gummi.

714 *Linternum*] Campaniæ fuit oppidum, Scipionis majoris secessu et sepulcro nobile, quod hodie in ruinis jacet.

715 *Vulturnus*] Fluvius Campaniæ, qui ex Apennino Capuam præterlabitur, atque in mare Tyrrhenum ad

Vulturni excisæ urbis rudera devolvitur.

Sinuessa] Hæc etiam fuit Campaniæ, quæ hodie prorsus excisa jacet.

Columbis] Verissime, ni graviter fallor, *columbis* pro *colubris* reponi debere censuit claris. Heinsius. Mihi quidem sicut et illi colubri hinc nivei sunt nugæ.

716 *Minturnæ*] Urbs fuit Latii, quæ hodie nulla est, in Campaniæ confinio, paludibus adjacens in quibus septies Consul Marius delituit. Ex illis autem aër gravis atque noxius.

Quam] Caietam dicit, Æneæ nutricem, a qua Caietam urbem Latii denominatam volunt. Quanquam ex eo quidam dictam putant a Laconibus, quod in littore curvo sit posita: illi namque curva omnia Caietas vocabant.

Alumnus] Æneas.

717 *Antiphatae*] Formias dicit, quas tennisse Antiphaten Læstrygonum crudelem tyrannum supra vidimus.

Trachas] Tarracina seu Terracina, quæ et Anxur prins dicta, itemque Trachina, hoc est, aspera, utpote in colle sita, urbs Volscorum in Latio. Deficit in dies propter adjacentium

Et tellus Circæa, et spissi littoris Antium.

Huc ubi veliferam nautæ advertere carinam,

(Asper enim jam pontus erat,) Deus explicat orbes; 720

Perque sinus crebros et magna volumina labens,

Templa parentis init, flavum tangentia litus.

Æquore pacato patrias Epidaurius aras

Linqvit; et hospitio juncti sibi numinis usus

Littoream tractu squamæ crepitantis arenam 725

Sulcat; et, innixus moderamine navis, in alta

Puppe caput posuit: donec Castrumque, sacrasque

Lavini sedes, Tiberinaque ad ostia venit.

Huc omnes populi passim, matrumque patrumque

terra Circæa, et Antium firmi littoris. Postquam nautæ huc direxerunt navem veliferam, namque jam mare erat iratum, Deus evoluit spiras; atque obrepens per frequentes flexus et ingentes orbes subit templa patris tangentia fulcrum litus. Epidaurius deserit altaria paterna mari composito; et unus hospitio Dei sibi conjuncti, scindit arenam littoream tractu squamæ stridentis; et insistens gubernaculo navis demisit caput in excelsa puppe, donec appulit ad Castrum et sacras domos Lavinii ad ostia Tiberina. Omnes populi passim, et agmen occurrens fœminarum

in libr. Cælest. et Briant, et spissi l. Anxur; Berolin. passi... Anchon; in libro Ursin. spissi... antrum; in uno V. Antium: vulg. Edd. Ancon: Heinsio Antium ex V. placebat.—719 Med. unus ubi velivolam, ut sæpe Ennius, Lucretius et alii.—721 Strozzeæ lib. vol. serpens.—722 Sex libri adit pro init. Dein unus magnum tang. duo fulcrum; unus latum: et tert. Med. cogentia litus.—723 Pr. Mor. N. et plurimi pacato; vulg. placato. Berolin. placidas pro patrias.—724 Idem Cod. sib. nominis hujus.—725 Pr. Mor. et septem alii squam. trepidantis aren.—726 Berolin. et innexus moder.—729 Idem Cod. Hunc omnia. Thuan. Cant. Jun. et tres alii Huc. Tum Ro. omnis populus pass. Dein pr. Bonon. et unus Med. juvenumque senumque: Thuan. pr. V. O. et sex alii matrumque. senumque, et duo nurumque. Heins. censet ab Ovidio scriptum fuisse

NOTE

Pœntinarum paludum exhalationes, sæpius.
aëriaque intemperiem.

718 *Circæa*] Mons est Latii, mari ac paludibus ita cinctus ut insula videatur, a Circe quæ illum tenuit cognominatus: in quo olim urbs Circæi aut Circæum, hodie in ruinis.

Antium] Hæc olim Volscorum caput fuit, xxv. mill. pæ. ab Urbe in hortum hybernæ.

720 *Explicat*] Discessurus, scilicet: namque quiescentes solent angues in multos orbes sese convolvere, ut vidi

sæpius.

722 *Parentis*] Apollinis, scilicet.

723 *Epidaurius*] Serpens, aut Esculapius, aut Dæmon Epidauræ avectus.

727 *Castrum*] Castrum dicit Inui seu Panos, Rutulorum oppidulum in Latio.

728 *Lavini*] Urbs fuit Latii ab Eneæ condita, in qua Veneris templum nomini Latino commune.

Ostia] Ubi Ostia civitas ab Anco Martio constituta.

Obvia turba ruit; quæque ignes, Troica, servant, 730
 Vesta, tuos; lætoque Deum clamore salutant.
 Quaque per adversas navis cita ducitur undas,
 Thura super ripas, aris ex ordine factis,
 Parte ab utraque sonant, et odorant aëra fumis:
 Ictaque coniectos incalfacit hostia cultros. 735
 Jamque caput rerum Romanam intraverat urbem;
 Erigitur serpens, summoque acclinia malo
 Colla movet, sedesque sibi circumspicit aptas.
 Scinditur in geminas partes circumfluvius amnis:
 Insula nomen habet: laterumque a parte duorum 740
 Porrigit æquales media tellure lacertos.
 Huc se de Latia pinu Phœbeius anguis
 Contulit: et finem, specie cœleste resumta,
 Luctibus imposuit; venitque salutifer Urbi.

atque virorum, et quæ custodiunt tuos ignes, Vesta Troica, huc ruunt, et salutant Deum festiva vociferatione. Et qua velox navis ducitur per undas adversas, thura crepitant ab utraque parte, altariibus structis ex ordine ad ripas, atque perfundunt aërem fumis odoriferis; et victima percussa calefacit cultros inmissos. Jamque subierat urbem Romanæ caput rerum; anguis tollitur, et movet colla annitentia supremo malo; et sibi circumspicit domum congruam. Fluvius circumlabens dividitur in duas partes: Insula habet nomen; et mittit brachia æqualia a parte duorum laterum, terra media. Serpens Phœbeius huc concessit ex navi Latia; et finivit luctus forma cœlesti recepta; atque accessit opifer Urbi.

Huc omnis populus p. matresq. patresq. Obvia turba ruit.—730 Troia malebat Heins. Servant est ex multis vett. vulg. servat.—732 Leid. per everas navi Tert. Med. cita puppis ducitur: et unus lib. vertitur.—734 Octo libri et adorant aër. Dein pr. Strozze fumo; duo fumum; unus Heins. fumi.—735 R. Jactaque; pr. Pal. Tactaque; unus liber Lætaque. Tum quatuor congestos.—737 Acclinia dedit Heins. ex scriptis melioribus pro vulg. acclivia: pr. Bas. inclinia.—738 Mor. et unus Heins. sedesq. procul circumsp. —739 Berolin. circumsp. humor.—740 Laterum de part. habent alii.—742 Berolin. de lata pinu

NOTE

730 Quæque] Vestales virgines Æsculapio etiam obviam processisse ait.

Troica] Vestam namque atque Ig-nem æternum Imperii custodem Æ-neas Troja avexerat.

739 Annis] Tyberis, scilicet, qui Romam alluit.

741 Lacertos] Perinde dicimus Gallice *les bras d'une rivière*.

742 Huc] In insulam Tyberis, quæ

erat extra urbem: quia scilicet, ibi aër salubrior, neque aliud præsentius remedium adversus luen quam secessus.

Phœbeius] Quia Æsculapium Phœbi seu Apollinis filium exhibebat.

743 Cœleste] Pro, cœlesti: quæ tamen species humana est, et barbaræ senis laurea redimiti, nodoso in manu baculo.

FAB. LI. Julius Cæsar in Cometen.

OVIDIUS opere peracto docet se a Chao principium cepisse, et ad Cæsarem deduxisse: quem, gentibus orbis devictis, Venus post suorum insidias in cometen vertit.

Hic tamen accessit delubris advena nostris: 745
 Cæsar in Urbe sua Deus est: quem Marte togaque
 Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
 Resque domi gestæ, properataque gloria rerum
 In sidus vertere novum, stellamque comantem,
 Quam sua progenies. Neque enim de Cæsaris actis 750
 Ullum majus opus, quam quod pater extitit hujus.
 Scilicet æquoreos plus est domuisse Britannos,

LI. *Hic tamen peregrinus ascriptus est nostris templis: Cæsar est Deus in Urbe sua; quem pace et bello principem, non magis bella absoluta triumphis, et res peractæ tempore pacis, et gloria accelerata rerum mutaverunt in novam stellam et cometam crinitam, quam sua soboles. Neque vero de factis Cæsaris ullum est majus opus, quam quod parens fuit hujus. Nempe amplius est vicissæ Britannos æquo-*

—744 Novem Codd. salut. orbi.—747, Tres libri fin. tropæis.—749 Tres stellamq. cometem; unus cometen.—750 Alii nec pro neque. Berolin. C. aptis.—752 A. æq.

NOTÆ

746 Cæsar] Julius Cæsar, primus Imperator.

Marte togaque] Pace et bello: namque certe ille in utrumque fuit ita paratus, ut ex quibus virtutibus majorem laudem consecutus sit, difficile sit dicere.

748 Properata] Properanter et brevi tempore comparata.

749 Comantem] Cometæ crinitæ etiam stellæ dicuntur.

750 Progenies] Octavium Augustum dicit, Julii Cæsaris adoptione filium et hæredem, Juliæ, Julii Cæsaris sororis, nepotem, quem C. Octavio peperit Attia Juliæ ex M. Attio Balbo filia. *C'étoit son arrière-neveu, fils de la fille de sa sœur.* Atque istud ultra quam satis est ideo inculcan-

dum credidi, quia in eo graviter nonnulli decepti sunt.

751 Majus] 'Gratulandum,' inquit Florus, 'in tanta perturbatione est, quod potissimum ad Octav. Cæsarem Augustum summa rerum rediit; qui, sapientia sua atque solertia, perculsum undique et perturbatum ordinavit Imperii corpus: quod ita haud dubie nunquam coire et consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi anima et mente, regeretur.'

751 Pater] Namque ita illum rerum summæ præfecit, et causa fuit eorum omnium quæ sapienter Augustus administravit.

752 Scilicet] Præstantissima quæque Cæsaris gesta cum quadam ironia

Perque papyriferi septemflua flumina Nili
 Victrices egisse rates ; Numidasque rebelles,
 Cinyphiumque Jubam, Mithridateisque tumentem 755
 Nominibus Pontum, populo adjecisse Quirini ;
 Et multos meruisse, aliquos egisse triumphos ;
 Quam tantum genuisse virum, quo præside rerum
 Humano generi, Superi, cavistis abunde.

reos, et duxisse naves victrices per septemfluos alveos Nili papyriferi ; atque addidisse populo Quirini Numidas ab officio desciscentes, et Jubam Cinyphium, et Pontum superbum nominibus Mithridateis ; et dignum fuisse multis triumphis et agilasse multos ; quam genuisse tantum virum, quo arbitro rerum satis consulistis

minus est. Mox unus Thuan. domuiss. tyrannos.—755 Heins. suadet Mithridateisq. pro vulg. Mithridatisq. et sic etiam scriptum in uno Mor. et Edd. Aldi, Gryphii, Mycilli, et aliis. Berolin. Mithridatisq. timentem.—757 Pr. V. et duo alii aliq. tetigisse tr.—759 Cavistis Heins. recepit ex pr. Bonon. et quart. Med.

NOTE

enumerat Poëta, ut Augusti adoptionem illis anteferendam esse ostendat: atque ita hujus laudem callide inculcet.

Britannos] Illos vero victos, quibus ante Cæsarem ne nomen quidem Romanorum cognitum erat, stipendiarios fecit.

753 *Papyriferi*] Papyrus planta est nascens in palustribus Ægypti, ex qua fiebant chartæ, tunicis papyri acu seu scalpello diductis atque separatis.

Nili] Flavium esse Ægypti maximum, per septem ostia aut alveos in mare Mediterraneum se exonerantem, jam sæpe diximus.

754 *Victrices*] Devicto Ptolemæo rege, qui et Cæsari, sicuti antea Pompeio, insidias paraverat. Ille namque victus in Nilo periit.

Numidas] Numidæ Africæ populiadmodum feroces, qui cum Juba Mauritanie rege, Pompeianarum partium duces Catonem, Scipionem, Petreium, aliosque secuti, adversus Cæsarem in Africa dimicaverunt, ibidemque victi sunt. De industria autem neque Pompeii neque ceterorum mentio

ulla, quia execrandum atque lacrymabile bellum Romanis.

755 *Cinyphium*] Juba rex Mauritanie Cinyphius a Cinypho seu Cinype Libyæ fluvio, in Mediterraneum prope Lebedam defluente, dicitur.

Mithridateis] Namque Mithridates rex Ponti, cum quatuor Pyrrho, decem et septem anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit ; donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur.

756 *Pontum*] Regio est minoris Asiæ ad Septemtrionem a Pontico maricognominata. Pharnacem autem Mithridatis filium Ponti regem, infesto in Cappadociam agmine ruentem, uno, et, ut sic dixerim, non toto prælio Cæsar obtrevit: de quo etiam triumphavit.

Quirini] Eo nomine appellatum Romulum supra diximus.

757 *Aliquos*] Quatuor superbo apparatu a Floro designatis : 'quanto,' inquit, 'majora erant de quibus non triumphabat?'

759 *Superi*] Deorum benignitate

Ne foret hic igitur mortali semine cretas,
 Ille Deus faciendus erat. Quod ut aurea vidit
 Æneæ genitrix; vidit quoque triste parari
 Pontifici letum, et conjurata arma moveri.
 Palluit: et cunctis, ut cuique erat obvia, Divis,
 Aspice, dicebat, quanta mihi mole parentur
 Insidiæ: quantaque caput cum fraude petatur,
 Quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
 Solane semper ero justis exercita curis?
 Quam modo Tydidæ Calydonia vulneret hasta,
 Nunc male defensæ confundant moenia Trojæ:
 Quæ videam natum longis erroribus actum,

769

765

770

humano generi, o Dii. Ne ergo hic esset genitus semine mortali, ille erat faciendus Deus. Quod cum splendida mater Æneæ cognovit, advertit etiam lugubrem necem parari pontifici, et arma conjurata concuti. Palluit: atque dicebat omnibus Diis, ut in quemque incidebat, Vide quanto conatu insidiæ mihi struantur: et quanta cum perfidia caput quod solum mihi superest de Iulo Dardanio appetatur. Solane semper ero vexata justis sollicitudinibus? Quam nunc hasta Calydonia Tydidæ vulneret; modo muri Trojæ male protecti turbent: quæ cernam filium jac-

pro vulg. *favistis*: Langerm. *caruistis*.—760 Plurimi scripti *Ni* pro *Ne*. Mox Gron. et sex alii *mort. sanguine cr.*—763 Nonnulli *let. conjurataque arm.* unus *A. et jurataque*; Heins. *putat jurataque*.—764 *Pr.* Gron. *ovo. Divum*.—767 Unus Heins. *rest. alumno*.—768 Heins. ex plerisque vett. emendat *justis*; vulg. *injustis*: Gron. *multis*; unus *duris*; unus etiam *castis*; et alius *justis exerc. rebus*.—769 Berolin. *C. vulnerat hast.*—771 *Pr.* Strozzeæ *nat. tantis*.

NOTÆ

dignum censet Naso quod Cæsar fecit, cum Augustum per adoptionem suam generi humano præfecit. Quæ laus cujus sit generis illis cogitandum relinquo qui sapiunt; insulis inculcare nolim, quales vidi non ita pridem, non alia re quam multo pipere condita offa delinendis.

760 *Hic*] Augustus, scilicet.

761 *Ille*] Cæsar.

762 *Æneæ*] Venus.

763 *Pontifici*] Cæsari, qui Pontifex erat, quo tempore jugulatus est.

Conjurata] Bruti duo, Cassius, alique patricii atque equites in Cæsarem, quod insolentius agere inciperet, conjuraverunt; qui tribus et vi-

ginti vulneribus in curia illum confoderant.

765 *Mihi*] Quia Cæsari, ex gente Julia a Venere per Iulū atque Ænean derivata ultimo.

766 *Caput*] Pro Cæsare ipso; aut ejus vita.

768 *Solane*] Quam optime ex fœminæ ingenio istud prolatum.

769 *Tydidæ*] Diomedis, Tydei filii, qui Venerem Æneæ suo faventem, ipsumque nube operientem, vulneravit.

Calydonia] Quia Calydon Ætoliarum civitas, quibus imperavit Diomedes.

771 *Natum*] Ænean; cujus ex Vir-

Jactarique freto, sedesque intrare silentum,
 Bellaque cum Turno gerere; aut, si vera fatemur,
 Cum Junone magis. Quid nunc antiqua recordor
 Damna mei generis? timor hic meminisse priorum 775
 Non sinit. In me acui sceleratos cernitis enses.
 Quos prohibete, precor; facinusque repellite: neve
 Cæde sacerdotis flammæ extinguite Vestæ.

Talia nequicquam toto Venus anxia cœlo
 Verba jacit, Superosque movet. Qui rumpere quanquam
 Ferrea non possunt veterum decreta Sororum, 781
 Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.
 Arma ferunt nigras ipse crepitantia nubes,
 Terribilesque tubas, auditaque cornua cœlo
 Præmonuisse nefas. Phœbi quoque tristis imago 785

tatum longis erroribus, et agitari mari, et subire habitationes mortuorum, et bello congreddi cum Turno, vel potius cum Junone, si vera agnoscimus. Quamobrem nunc refero præteritas clades meæ sobolis? Hic metus non patitur recordari antiquorum. Videtis nefarios gladios parari in me. Quos, oro, arcete, atque avertite nefas; neve suppressite ignes Vestæ nece sacerdotis. Venus sollicita frustra profundit sermones toto cœlo, et tangit Deos. Qui tametsi nequeunt frangere fata ferrea antiquarum Sororum, tamen præbent indicia haud dubia cladis venturæ. Perhibent arma sonantia inter atras nubes, atque tubas horrendas, et cornua audita in cœlo portendisse scelus. Solis etiam lugubris species mittebat lumina pallida terris anxiiis.

Tum sec. Mor. erratibus act.—772 Unus lib. *Luctarique fr.*—780 Med. et Jun. *Superosq. monet.*—781 Pro veterum Fr. pr. Bas. et duo Med. *vetum*; unde Heins. faciebat *nentum*.—783 Berolin. *inf. nigr.* inverso ordine.—785 In eo-

NOTÆ

gilio vel ipsis pueris nota historia.

772 *Sedes*] Duce Sibylla ad Inferos descendisse supra vidimus.

773 *Turno*] Hunc Rutulorum regem habuimus etiam in præcedentibus.

774 *Junone*] Quæ usque Turno favit.

775 *Hic*] Quo Cæsaris causa percellabatur.

776 *Me*] Quia in Julium Cæsarem,

778 *Sacerdotis*] Pontificem maximum fuisse Cæsarem modo diximus.

Extinguite] Id est, Ne religionem atque Deorum cultum omnem ex

Delph. et Var. Clas.

terris tollite. Ad illud vero alludit Poëta, quod 'in primis focum Vestæ virginibus Numa colendum dedit, ut ad similitudinem cœlestium siderum custos imperii flamma vigilaret:' ut loquitur Florus.

779 *Nequicquam*] Namque trucidatus tamen Julius Cæsar.

781 *Veterum*] Parcas dicit, Nocte et Erebo satas, penes quas fata aut a Deo constituta et designata ut eveniant, si fabulis credimus.

785 *Præmonuisse*] Hæc quoque prodigia Tranquillus atque Plutarchus

Ovid.

5 U

Lurida sollicitis præbebat lumina terris.
 Sæpe faces visæ mediis ardere sub astris :
 Sæpe inter nimbos guttæ cecidere cruentæ.
 Coerulus et vultum ferrugine Lucifer atra
 Sparsus erat : sparsi Lunares sanguine currus. 790
 Tristia mille locis Stygius dedit omina bubo :
 Mille locis lacrymavit ebur : cantusque feruntur
 Auditi, sanctis et verba minacia lucis.
 Victima nulla litat : magposque instare tumultus
 Fibra monet ; cæsumque caput reperitur in extis. 795
 Inque foro, circumque domos, et templa Deorum
 Nocturnos ululasse canes ; umbrasque silentum
 Erravisse ferunt, motamque tremoribus Urbem.
 Non tamen insidias, venturaque vincere fata
 Præmonitus potuere Deum : strictique feruntur 800
 In templum gladii : neque enim locus ullus in Urbe

Sæpe faces visæ flagrare sub mediis sideribus. Sæpe guttæ sanguinæ ceciderunt inter imbres. Lucifer cæruleus infectam habebat faciem nigro colore : currus Lunares tincti cruore. Bubo feratis fecit præagia luctuosa mille locis ; mille locis ebur flevit ; atque cantus et voces minantes dicuntur audita in sacris lucis. Nulla hostia litat ; et fibræ testantur ingentes tumultus adesse ; atque caput invenitur ablatum in extis. Dicunt canes noctivagos ululasse circum domos et templa Deorum, atque umbras mortuorum vagatas esse, et Urbem concussam terræ motibus. Attamen præagium Deorum non potuerunt superare fata futura et insidias ; et enses evaginati feruntur in ædem : neque enim ullus locus in Urbe præter Curiam placet

dem Cod. Solis pro Phæbi.—792 Cod. Sprotii loc. lacrymantur aves : cant. Pro cantusq. Brouckhusius malebat planctusq.—793 V. et decem alii Aud. ta-
 cris et. Tum Berolin. verb. minantia : et unus liber sylvis.—797 Pr. Twisden.
 Nocturnas. Pr. Erfurt. et Med. chartaceus umbrasq. silentes.—798 Urbin.
 Eripuisse, Heins. conj. pro Erupisse fer.—799 Gron. unus, et Heinsii noctur-

NOTÆ

Cæsaris necem dicunt denuntiassæ.

790 Currus] Pro ipsa Luna.

791 Stygius] Feralis, atque pessimi ominis: Styx namque Inferorum palus.

792 Ebur] Simulacra Deorum eburnea.

794 Nulla] Id vero Cæsari evenisse quo die fuit trucidatus scribit Tranquillus. Introiit tamen Curiam spre-
 ta religione.

795 Fibra] Victimarum exta.

Caput] Pessimi erat ominis, si jecur, quod a corde inspiciebant, sine capite aut eo imminuto esset.

797 Umbrasque] Mortuorum animas: de quibus hodieque plurimæ fabulæ, maxime a Doctoribus quibusdam, qui ea proferunt quæ prorsus non intelligunt: ut cautione maxima opus sit cum de iis agitur.

801 Templum] Quod curia Pompeii, ubi Senatus habitus. Curie enim loca erant ubi res publicæ sequi

Ad facinus, diramque placet, nisi Curia, cædem.
 Tum vero Cytherea manu percussit utraque
 Pectus: et ætherea molitur condere nube,
 Qua prius infesto Paris est ereptus Atridæ, 803
 Et Diomedeos Æneas fugerat enses.
 Talibus hanc genitor: Sola insuperabile fatum,
 Nata, movere paras? Intres licet ipsa Sororum
 Tecta trium, cernes illic molimine vasto
 Ex ære, et solido rerum tabularia ferro: 810
 Quæ neque concursum oeli, neque fulminis iram,
 Nec metuunt ulla tuta atque æterna ruinas.

ad scelus et crudelem necem. Tum vero Cytherea planxit pectus utraque manu, atque nititur tegere Æneaden nube, qua antea Paris est ademptus terribili Atridæ, et Æneas vitaverat gladios Diomedæos. Pater affatur eam ejusmodi verbis: Fûta, cupisne sola mutare fatum invictum? Potes ipsa subire domos trium Sororum: ibi videbis tabulas rerum ex ære et rigido ferro ingenti molimine; quæ tuta atque æternæ neque reformidant collisionem cæli, neque impetum fulminis,

naque; unde hic conj. nocituraque.—803 Pro manu plurimi vett. suum: et pro utraque, quidam utrumque, utroque, utrinque, uterque.—804 Pr. Hamburg. Pect. sed tandem mol. Pr. R. Urbin. pr. Erfurt. alter Hamburg. Pal. Pr. et decem alii cum Bas. et interdum mol. Cant. hunc densa; unus Voss. illa Deum: deinde unus Gron. in terram...nubem; at pr. V. ænea...nube; quinque æria: unus Voss. Æneaden; unus Bas. Æneadem: Arund. ætheri: duo alii obscura.—805 Ereptus ex uno V. vulg. arreptus.—806 Pr. V. Urbin. et Arg. Qua D.—807 Pr. et quart. Mor. Tal. hinc gen. et pro Sola, pr. Pal. Bernegg. pr. Hamburg. et Arund. solio.—808 Plurimi Codd. mov. putas? intr. duo putes; totidem potes.—809 Pat. ill. molimina magna; et R. vasta: tres alii molimine magno.—810 Pro solido Arg. valido. Deinde Berolin. stabularia ferr.—811 Concursum Heins. recepit ex Calandr. pr. Hamburg. multisque aliis pro vulg.

NOTE

divinæ, ut sacrificia, seu humanæ, ut consilia, curabantur: quas singulis Curiis, in quas Populi Romani tribus divisæ, Romulus primus assignavit.

803 *Cytherea*] Venus.

Atridæ] Menelao, scilicet, Atrei filio, cum quo congressus Paris occubisset, nisi auxilio Veneris, quæ nube ipsum operuit, mortem effugisset: ut narrat Homerus.

806 *Diomedeos*] Ænæ etiam suo nisi succurrisset Venus, Diomedes illum facile peremisset, referente eodem Homero: namque ille inter

Græcos fuit fortissimus, Ulyssi præsertim amicitia conjunctus.

807 *Genitor*] Jupiter.

808 *Sorum*] Parcarum; de quibus supra.

810 *Tabularia*] Tabulas ipsas æneas intelligit, in quibus immutabilia factorum decreta Parcæ Jovis scribæ indelebili characterem perscribunt.

811 *Concursum*] Tonitrua intelligit, quibus ær non concutitur modo, sed quasi concurrere videtur. Sic sæpe Lucretius.

Invenies illic incisa adamante perenni
 Fata tui generis: legi ipse, animoque notavi:
 Et referam: ne sis etiamnum ignara futuri. 815
 Hic sua complevit (pro quo, Cytherea, laboras)
 Tempora, perfectis, quos terræ debuit, annis.
 Ut Deus accedat cœlo, templisque colatur,
 Tu facies, natusque suus, qui nominis hæres,
 Impositum feret Urbis onus: cæsique parentis 820
 Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
 Illius auspiciis obsessæ mœnia pacem
 Victa petent Mutinæ: Pharsalia sentiet illum,

neque ullas ruinas. Illic reperies sortes tuæ sobolis sculptas adamante inviolabili. Ipse legi, atque signavi mente: et narrabo, ne sis adhuc nescia futuri. Hic, cujus causa sollicita es, Cytherea, cumulavit suam ætalem, exactis annis quos debuit terræ. Tu una cum suo filio, qui hæres nominis feret pondus injectum Urbis, curabis, ut superveniat Deus cœlo, et honoretur in templis: et ille vin- dex generosissimus patris interfecti habebit nos suos in bella. Muri superati Mutinæ obsidione pressæ ejus auspiciis petent pacem: Pharsalia sentiet illum,

//////////

concussum.—813 *Inclusa* est ex Urbin. Bernegg. pr. Hamburg. Arund. et multis aliis pro vulg. *incisa*: pr. Bas. *insculpta*.—815 Unus Heins. *Et refero*. Deinde pr. V. *ne sis et nunc ign.* unus Heins. *ut nunc*; quatuor etiam *haud*; Berolin. *vel non*; unus etiam *non gnara*.—816 Unus Heins. *Is sua compl.*—818 Plurimi vett. *templisq. locetur*.—819 *Suus* Heins. dedit ex plurimis scriptis pro vulg. *tuus*: nonnulli etiam *simul*. Mox multi cum pr. Pal. Cant. O. et Arund. *qui numinis hæres*. et Zinzerling. et unus Leid. *muneris*. Unus etiam Med. *nominis hujus*.—820 *Urbis* Heins. recepit ex duobus Med. pro vulg.

NOTE

816 *Sua*] Sibi a fatis assignata, LVI. annos, scilicet.

818 *Templis*] Non modo Sen. Cons. ei divina simul atque humana omnia decreta, aut in Deorum numerum discernentium ore relatus est, sed et persuasionem vulgi: creditumque est stellam crinitam, quæ per septem dies fulsit, ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, Cæsaris esse animam in cælum recepti; ut refert Tranq. In foro Romano ædem habuit.

819 *Natus*] Augustus, per adoptionem.

823 *Mutinæ*] In ea Galliæ Cisalpinæ urbe Antonius, Cæsaris testa-

mento prælatum sibi Octavium furens, Decimum Brutum suis motibus resistentem obsidebat. Illum Octavius liberavit, atque Antonium castris exiit.

Pharsalia] Postquam animum in partes omnes versavi, nihil aliud videre me hoc in loco fateor, quam errorem eorum auctorum qui Pharsalum Thessaliæ urbem, ubi Cæsarem inter et Pompeium depugnatum est, cum Philippis Thraciæ, ubi victi Brutus et Cassius ab Octavio et Antonio, confuderunt; nisi, ut Poëtarum mos est, vicina, vel ejusdem ditionis loca, pro iisdem usurpare, hic promiscue Pharsalum atque Philippos, quæ ur-

Emathiaque iterum madefacti cæde Philippi :
 Et Magnum Siculis nomen superabitur undis : 825
 Romanique ducis conjux Ægyptia, tædæ
 Non bene fisa, cadet : frustra erit illa minata,
 Servitura suo Capitolia nostra Canopo.
 Quid tibi Barbariem, gentes ab utroque jacentes

itemque Philippi iterum irrigati strage Emathia; et inclytum nomen vincetur fluctibus Siculis: et uxor Ægyptia ducis Romani male fisa conjugio occidet; atque illa erit frustra minata nostra Capitolia obtemperatura suo Canopo. Quamobrem tibi recenseam Barbariem et nationes sitas ab utroque Oceano? Quicquid terra

unus.—824 *Emathiaq.* est ex Urbin. N. pr. Hamburg. Arund. et multis aliis: *Emathiaque* pr. Pal. et V. et Mor. Cant. utroque Erfurt. pr. R. et Bernegg. cum aliis compluribus: vulg. autem edebatur *Emathique*. Deinde *maderfacti* etiam est ex Heins. emendatione, prolatum ex uno Arg. vulg. *Maderfent*; nonnulli etiam *madescent*.—829 Cant. alique multi *Barbariam*: nonnulli *Barbariæ*. Mox vulgo legebatur *gentesque*; at copulam omittunt pr. Pal. et Zu-

NOTE

bes eidem Macedonum regi olim parebant, pro una atque eadem belli arena Naso noster cum aliis sumserit. Certe Florus Brutum et Cassium illam quæ Cnæo Pompeio fatalis fuerat, Pharsalum scilicet, insedissee testatur, cum tamen ex constanti historiæ fide apud Philippos Thracios illi devicti sint. Quod ut minus ineptum videatur, meminisse oportet non uno loco semper acies aut castra consistere.

824 *Emathia*] Eo nomine Macedonia locaque proxima ab Emathione vel Emathione rege est dicta. Macedoniæ autem fuerunt Philippi, in confinio Thraciæ, ubi Brutus et Cassius cum partibus suis devicti.

825 *Magnum*] Quia tanquam ex fati hæc proferuntur, Jove ipso futurorum seriem evolvente, ideo obscura esse debuerunt, quæ tamen Nasoni difficile non fuit prædicere, cum jam essent præterita. Magnum vero nomen de quo hic agitur est Pompeii, cujus alter filius, secum piratas navales agitans, ita in Siculo freto oppressus est, ut modo trecen-

tarum quinquaginta navium dominus cum sex septemve fugere coactus fuerit.

826 *Romani*] Antonii, qui Cleopatræ libidinum pretium Romanum imperium cum stultissime promississet, ab Augusto ad Actium Epiri promontorium navali prælio devictus est.

Conjux] Cleopatra, quæ, se triumpho ubi ab Augusto servari sensit, in cautiorem nacta custodiam, in Mausoleo, juxta suum Antonium, admotis ad venas serpentibus, quasi somno soluta est.

Tædæ] Pro conjugio; ut sæpe alibi.

828 *Nostra*] Jovi namque dicatum Capitolum, qui et inde Capitolinus dictus.

Canopo] Urbs est Ægypti, ad ostium Nili occidentale, quod ab ea Canopicum dictum.

829 *Barbariem*] Pro barbaris, quos Augustus domuit, inter quos Mysos ipsorum etiam barbarorum barbaros vocat Florus; quem vide c. 12.

Utroque] Orientali et Occidentali. Immo, ut ait Florus, 'Omnibus ad

Oceano, numerem? quodcumque habitabile tellus 830
 Sustinet, hujus erit: pontus quoque serviet illi.
 Pace data terris, animum ad civilia vertet
 Jura suum, legesque feret justissimus auctor:
 Exemploque suo mores reget: inque futuri
 Temporis ætatem, venturorumque nepotum, 835
 Prospiciens, prolem sancta de conjuge natam
 Ferre simul nomenque suum curasque jubebit.
 Nec, nisi cum senior similes æquaverit annos,

habet habitabile erit hujus. Mare etiam illi obsequetur. Pace præbita terris conferet ingenium suum ad jura civilia, et æquissimus auctor statuet leges; et componet mores suo exemplo; et consulens sæculo futuri temporis et venturorum nepotum, curabit progeniem ortam de sancta uxore sumere simul nomen et curas. Ne-

lichem. cum tribus aliis. Heins. vult Q. t. *Barbaria gentes ab u. j.*—830 Med. O. *enumerem*; duo alii *referam*.—833 Cod. Menard. *legesq. sciet just.*—834 Liber Ciofan. et unus V. *geret pro reget*. Heins. malebat *inde futur*.—836 In quibusdam Edd. *de virgine nat.*—837 Cant. et plurimi alii *curasq. videbit*.—838 Pro *senior* Bothius conj. *senio*. Dein pr. Mor. Bernegg. Ro. et plurimi alii *patrios pro similes*: at Thuan. alique quatuor *Cum patruo senior*

NOTÆ

occasum et meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Taurum et Euphraten; illi quoque reliqui, immunes imperii qui erant, sentiebant tamen magnitudinem, et victorem gentium Populum Romanum revereabantur.

831 *Hujus*] 'Ubi cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio, ausus tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno Janum Geminum blaudere.' Florus.

832 *Civilia*] 'Conversus ad pacem, pronum in omnia mala et in luxuriam fluens sæculum gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus et Pater Patriæ dictus.'

834 *Exemplo*] Isthæc res est; non, ut plurimi solent cavillatores, qui non alia gratia videntur aliis bene dicendi

aut bene faciendi studium inculcare, quam ut soli calumniandi et male faciendi locum quasi jure obtineant.

836 *Prolem*] Tiberium dicit, ex Livia Drusilla uxore, quam Augustus matrimonio Tiberii Neronis, et quidem prægnantem, abduxit, dilexit, que et probavit unice ac perseveranter: ut refert Tranquillus. Illam autem, Tiberium dico, adoptione filium suum fecit; cui successori beatissimam Rempublicam reliquit.

838 *Similes*] Rerum gestarum gloria, interpretor: neque aliorum quos vidi placet explicatio.

Æquaverit] Non numero, siquidem anno ætatis LVI. extinctus Julius Cæsar, ad LXXVI. Augustus pervenerit; verum hujus æquandos annos voluit Vates quotquot seniori obtingerent præclare gestarum rerum laude.

Annos] Pro Vita seu ejus Ratione et Instituto.

Æthereas sedes cognataque sidéra tanget.
 Hanc animam interea cæso de corpore raptam, 840
 Fac jubar, ut semper Capitolia nostra Forumque
 Divus ab excelsa prospectet Julius æde.
 Vix ea fatus erat, media cum sede Senatus
 Constitit alma Venus, nulli cernenda, suique
 Cæsaris eripuit membris, nec in aëra solvi 845
 Passa recentem animam, cœlestibus intulit astris.
 Dumque tulit, lumen capere, atque ignescere sensit;
 Emisitque sinu. Luna volat altius illa,
 Flammiferumque trahens spatioso limite crinem
 Stella micat, natique videns bene facta, fatetur 850
 Esse suis majora, et vinci gaudet ab illo.
 Hic sua præferri quanquam vetat acta paternis;
 Libera fama tamen, nullisque obnoxia jussis,

que, nisi cum senior æquaverit similes annos, venit in mansiones cœlestes et ad conjuncta astra. Interea facito stellam animam sublatam ex corpore interfecto, ut Divus Julius prospiciat semper nostra Capitolia et forum ex sublimi sede. Vix ea dixerat cum alma Venus, nulli videnda, constitit in medio consessu Senatus; atque abstulit artubus animam recentem sui Cæsaris, nec passa disjici in aërem immisit stellis cœlestibus. Et dum tulit sensit assumere lucem atque ardere; et emisit sinu. Illa volat sublimius Luna; et fulget ducens comam flammiferam longo tractu; atque cernens præclara facinora filii, agnoscit esse præstantiora suis; letaturque superari ab illo. Tametsi hic prohibet facta sua præponi paternis, nihilominus libera fama,

similes æq. et unus Strozze Cum patrios senior similes æq. Heins. legere malebat Nec nisi cum senior Pylios æq.—839 Gron. cognataq. numina tang. Med. littora: Thysii sidera servet.—840 Unus liber de nomine rapt. Quatuor corpore natam.—842 Thuan. J. arce.—843 Malebat Heins. medii cum.—844 Septem libri ipsa pro alma: et mox Mor. null. conspecta.—845 In aëre plurimi; in æthera duo.—846 Unus Med. anim. radiantibus intul.—847 Mor. Dumq. volat. Mox lumen Heins. dedit pro vulg. lucem ex pr. Gron. et Hamb. et decem aliis: multi etiam vett. numen.—848 Ita emend. Heins. ex Bernegg. Thuan. et aliis Codd. vulg. Emisitq. simul: simul evolat.—849 Berolin. Flammiferumque, et sic Cant. et O. et multi alii. Deinde Vivian. et quatuor alii lumen pro limite. Thuan. et Heins. Codd. limite callem.—850 Unus Med. Stell. nitet.

NOTÆ

839 Cognata] Quia Divum soboles Augustus, cuius pater Cæsar inter sidera.

841 Jubar] Vide quæ supra annotavimus ad vs. 818.

846 Recentem] Recens a corpore

liberatam.

849 Crinem] De crinita stella quæ per ludos Cæsari consecratos fulsit, supra ex Tranquillo dictum.

852 Hic] Augustus, Cæsaris adoptione filius.

Invitum præfert; unaque in parte repugnat.
 Sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus: 855
Ægea sic Theseus, sic Pelea vincit Achilles.
 Denique, ut exemplis ipsos æquantibus utar,
 Sic et Saturnus minor est Jove. Jupiter arces
 Temperat æthereas, et mundi regna triformis:
 Terra sub Augusto: pater est et rector uterque. 860
 Di, precor, *Æneæ comites*, quibus ensis et ignis
 Cesserunt, Dique Indigetes, genitorque, Quirine,

nullisque mandatis subdita, præponit nolentem; atque obnititur una in re. Ita Atreus cedit laudibus clari Agamemnonis: ita Theseus superat Ægeum, ita Achilles Peleum. Denique ut summa exempla paria ipsis, sic quoque Saturnus inferior est Jovi. Jupiter moderatur sedes æthereas, et regna mundi triformis: tellus sub Augusto. Uterque est Parens et Moderator. Di, oro, Æneæ comites, quibus ferum et flamma cesserunt, Dique Indigetes, et Pater Urbis, Quirine, et Gradiæ,

—854 Quatuor libri hæc pro in: unus Voss. et in una part.—855 Bernegg. Thuan. pr. R. uterque Erfurt. pr. Mor. cum pr. V. O. pr. Gron. et multis aliis *Sic magnus ced.* Heins. placet vulg. *magnis*: at Pal. pr. *Sic magni cecidit.*—860 *Sub Augusto est plerique veteres. Lege, es; ut vitetur τοῦ est concursus*

NOTÆ

854 *Una*] In ceteris morigeros habet omnes Augustus; hac in parte tantum repugnant, quod cum sua facta patris actis præferri nolit, fama tamen ea magis approbat.

855 *Atreus*] Agamemnonis pater, cujus tanta laus non fuit quanta hujus omnium Græcorum ad Trojam ducis.

856 *Theseus*] Cujus Ægei filii fortia facta passim in superioribus vidimus.

Pelea] Qui Achillis pater tanta non gessit quanta hujus fuisse omnibus notum.

857 *Ipsos*] Julium Cæsarem et Augustum.

859 *Triformis*] Cæli, Ætheris, Aëris, ut terræ marisque imperium Augusto relinquatur. 'Divisum Imperium cum Jove Cæsar habet.'

860 *Pater*] Quod nomen summæ est dignitatis atque venerationis. At nostri plerique Christiani, qui nihil

sentire neque cognoscere didicerunt, quia terra obruti atque luto addicti, neque etiam quicquam aut Patris sui æterni, aut suæ dignitatis, atque adeo officii et reverentiæ recordantur. Nihil pudet.

861 *Æneæ comites*] Penates dicit, aut Deos domesticos, quos in Italiam secum Æneas deportavit. Alii alios esse censuerunt: ut frustra in re tam dubia tamque inutili operam suam quisquam perdiderit. Dionysius Halic. sese illos ait vidisse Romæ in templo, duorum juvenum hastatorum sedentium forma. Alii Jovem, Junonem, ac Minervam fuisse aiunt: neque de Pallade Vestaque quisquam dubitare possit, cui lectus Virgilius. Alii Neptunum et Apollinem; namque suam etiam Trojam illi profitebantur. Alii alios. Quid id nostra?

Ensis et ignis] Ducente Deo omnia pervia.

Urbis, et invicti genitor, Gradive, Quirini,
 Vestaque Cæsareos inter sacrata Penates,
 Et cum Cæsarea tu, Phœbe domestice, Vesta, 865
 Quique tenes altus Tarpeias, Jupiter, arces,
 Quosque alios vati fas appellare piumque;
 Tarda sit illa dies, et nostro serior ævo,
 Qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
 Accedat coelo; faveatque precantibus absens. 870

pater invicti Quirini, et Vesta consecrata inter Penates Cæsareos, tuque, Phœbe domestice, cum Vesta Cæsarea, et, Jupiter, qui excelsus habes templa Tarpeia, et quos alios fas atque pium vocare Poëta, illa dies sit sera, atque tardior nostro sæculo, qua caput Augustum admoveatur coelo, destituto mundo, quem regit; atque absens sit propitius orantibus.

ingratus. Heins.—861 Berolin. *ignis et ensis*.—863 Idem G. tyranni.—866 Pro *altus* Regius malebat *Latius*: nonnulli Codd. *celsus*.—868 In Berolin.

NOTE

862 *Indigetes*] Dii sunt patrii, qui ita ab *indu*, pro *in*, et *ago*, dicti sunt.

Quirine] Romulum eo nomine appellatum Urbisque fuisse conditorem tædet toties repetere.

863 *Gradive*] Mars est Romuli pater, qui vel a *gradiendo*, vel a *κράδαινον*, quod *vibrare* est, sic dictus.

864 *Cæsareos*] Quia ejus templum in Palatio, ubi habitabant Imperatores.

Penates] Deos domesticos, qui ex eo dicti quod in penitissima seu maxime secreta domus parte colerentur. A *Penus*, quod res maxime necessarias ad victum quotidianum in intima domus parte servatas significat, fit *Penas Penates*; sicut a *Magnus Magnus Magnates*, &c. Quanquam neque inepti videntur qui *Penates*, cum Macrobio, quasi *Penes nos natos* dici volunt.

865 *Phœbe*] Jam supra, ni fallor, Apollini in Palatinæ domus parte ab Augusto excitatum templum diximus,

addita porticu, cum bibliotheca Græca et Latina.

866 *Tarpeias*] Capitolium dicit in Capitolino monte exstructum, qui antea Tarpeius a Tarpeia virgine Vestali ibidem Sabinorum scutis obruta, itemque Saturnius dicebatur.

867 *Quosque*] Sibi, ut vides, maxime cavebant Ethnicis, ne quenquam ex suis fictitiis atque inutilibus Diis neglectum haberent. Ita quidem de solo vero atque æterno Deo ter Optimo Maximo omnium rerum Conservatore cogitare dignantur plurimi qui se maxime probos et sanctos videri volunt: ne scilicet Illum suis omnibus votis atque inceptis adversum habeant: quos tandem tamen male perdet et longe a Gratia sua rejiciet.

870 *Absens*] Quasi præsentem Deum laudat Poëta: quod quidem si adlandi exquisitissimam artem spectes, optime; pessime, si rem ipsam atque nefas, dum hominibus gloria Dei tribuitur, cogites.

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quæ nil nisi corporis hujus

Jamque absolvi opus, quod neque ira Jovis, neque flammæ, neque ferrum, neque rapax antiquitas poterit delere. Illa dies, quæ nullam habet potestatem nisi in hoc

//////////

Tarda dies illa, et nostro tardior æv. multi etiam alii tardior pro senior.—

NOTÆ

871 *Jovis ira*] Ne ita accipias, quasi in Jovis contemptum ista a Poëta prolata sint. Quanquam impius maxime fuisset, insanus noluit videri, qui simul et veneraretur et contemneret Jovem. Hæc dixit quia vera sunt; neque fieri potest ut quisquam Deum infensum habeat qui bene facit, atque Illius imitatur naturam. Non equidem dico in omnibus inculpatum Poëtam, nequidem in iis quibus maxime laudabilis. Cum Christianus ego sim Dei peculiari misericordia tale quid ut credam nunquam eveniet: namque et multa sunt detestanda atque procul a cogitatione ableganda. Verum enimvero plurimæ optimæ notæ, quæque maxime ad probitatem morumque elegantiam spectant in ejus operibus passim conspici nullus non confiteatur, cui capitis loco non sit putrida cucurbita. Quia illa bona sunt Jovis ope quæ in lucem protulit, ideo Poëta in hæc eadem Jovis iram nunquam insurrectoram confidit. Splendidum fuerit peccatum si volens quisquis ita ad Dei gratiam confugis semper, ut nullius boni in te vestigium appareat. Ceterum neque prius discedas velim quam probe monitis, nihil quicquam amplius collaturum Deum illis Pestibus qui nihil habent; immo omnia ablatum. Ne nescias, est inter superbiam et nullus boni conscientiam aliquid sine quo nullus regnum Dei penetrare

possit. Si quidnam sit illud ignoras, quære et invenies, modo ne sis quem minime cupis videri superbia invicta protrititus.

873 *Cum volet*] Pecora video quotidie humano habitu atque Christiana larva, quæ cum nullo neque post obitum neque dum vivunt laudis aut gloriæ stimulo sese urgeri certo sciunt, ea omnia quæ ab Ethnicis ea gratia dicta aut facta sunt non negligunt modo, sed insuper quasi cautissimi essent aperte exsibilant. Undique quaque fortiter per fas et nefas nummos corrådere atque ex protrititum medullis delicias suas parare, abominis voraginem inexpletam suffarcinare semper, apud illos laus est summa, supremaque sapientia. Quia nempe nihil est quod ad illos attineat, quodcumque bene vel male post fata fama prædicat; quod insuper dicunt aut cogitant de superstitibus qui sibi ablata bona queruntur, eadem bona nihil imminuunt; ineptissimum illis foret de nihilo tantopere esse sollicitos, cum sibi plaudere atque genio indulgere liceat. Sibi plaudant strenue, modo longe a me; neque illos alloquor. Hortari subiit ingenuos adolescentes, si qui sint qui ista perlegant, ne in eam ruant pravitatem, exemplo pravo illecti. Solent illi turpissimi, quos jam appello, non aliter de Ethnicis verba facere quam si dæmones essent, quia scilicet etiam

Jus habet, incerti spatium mihi finiat ævi :
 Parte tamen meliore mei super alta perennis
 Astra ferar : nomenque erit indelebile nostrum.
 Quaque patet domitis Romana potentia terris,
 Ore legar populi ; perque omnia sæcula fama
 (Si quid habent veri vatum præsagia,) vivam.

875

corpus, finem imponat spatio dubiæ vitæ cum libebit : nihilominus immortalis ferar super excelsa sidera parte potiore mei ; et nomen nostrum erit æternum. Atque legar ore hominum, qua potestas Romana porrigitur in terris subactis : et vivam fama per omne ævum, siquidem vaticinia Poëtarum habent aliquid certi.

875. 876 Berolin. sup. astra perenn. Alta fer.

NOTÆ

in illis stultissimi atque pessimi idolorum aut verius diabolorum cultores fuerunt. Propterea quod Jesum servatorem non cognoverunt illi ; sibi que qui cognoscunt ea gratia licet esse beatis ; Ethnicorum omnia proculcata habent. Miserrimos ea ipsa causa esse admoneo, quicumque Christi discipulos se esse jactitant, nisi id ipsum, quod in illis splendendum vocant dum damnant, consequantur. Usque adeo inepti non fuerunt Ethnicorum sapientes, ut defunctis inutilli linguarum jactatione sese beaverint. Ast hic fuit sensus, quanquam totidem verbis non expresserint, Deum aut Deos (uti male in sua cæcitate loquebantur) socordes atque inertes, stolidos atque desipientes, malos denique et improbos quicumque perverse bonis et donis suis abuterentur, neque quicumque ex iis promoverent, omni porro Ejus favore atque auxilio indignos esse : atque adeo quærendo sedulo, providendo caute, beneque agendo Ejusdem parari opem atque præsidium. Plurima in eam sententiam blaterant equidem multi ; sed nihil agunt. Frustra illi ; auferantque sua *Oportet* ne-

cesse est prorsus, ut ad Opus sese accingant, nisi oblatam Gratiam de qua gloriantur, in suam perniciem collatam volunt. *Exegi*, inquit Poëta ; neque prius vitam sponte, quam qua causa ingressum esse opinabatur eam, exiit. Utenumque in aliis falsus, judex sedet plurimis hac in parte ; quod eam veram laudem idemque certum solatium credit *Bene fecisse*, non quod illis usu esse solet *Omnibus abusum esse*. Salutis namque quæ a Deo est non illud est gaudium quod oblata, quæ res plurimis sua culpa male vertet ; sed quod bene faciendo atque Illi obsequendo certo Nostra.

876 *Ferar*] Animæ suæ immortalitatem atque actorum suorum conscientiam retinebant Ethnici Philosophi, deque illis cogitabant. Eadem porro suadet Scriptura. Nostri vero homines plerique, quasi inculcata ab aliis habere sit revera obtinere, ista omnia ne per somnium quidem intueri volunt.

878 *Legar*] Atque adeo sese laudet, sibi que plaudat Naso. Quid tum ? An quenquam bene facere posse credis, qui nequidem sese bene facere sciat, fatue ? Verum istud con-

NOTÆ

tra Christianæ humilitatis leges. Uti quidem dicis: ceterum quando aliquid facis tu, vis scilicet credere omnes tibi persuasum esse te nihil nisi male agere? Quod tamen secus evenit: namque ineptissime te qua non dignus es, siquidem alienæ invides, captantem laudem omnes vident.

Sciunt omnes boni alieno suffragio sibi nihil opus esse, neque ut bene faciant neque ut sua voluptate perfuantur: atque adeo non inani putidæ jactantia neque futilis et ineptæ gloriolæ ambitione sese suaque commendant; sed ut cum aliis bona sua communicent.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBRI SEX PRIORES

GERMANICO CÆSARI

INSCRIPTI.

FASTI KALENDARES ROMANI

EX OVIDIO.

JANUARIUS. (LIB. I.)

1. A.   KAL. F. Novi consulatus initia, 75. Jani festum,
89. Æsculapii et Jovis templa in insula
Tiberina consecrata, 289.
2. B.   IV. NON. F.
3. C.   III. NON. C. Cancri occasus, 311.
4. D.   PR. NON. C.
5. E.   NON.   F. Lyræ ortus, 315.
6. F.   VIII. ID. F.
7. G.   VII. ID. C.
8. H.   VI. ID. C.
9. A.   V. ID.   Agonalia celebrata, 317. Delphini ortus,
457.
10. B.   IV. ID. EN. Hyems dimidia, 459.
11. C.   III. ID. NP. Carmentalia, 461. Juturnæ ædes in
campo Martio ad aquam Virginem di-
cata, 463.
12. D.   PR. ID. C.
13. E.   ID.   NP. Jovi Statori ovis semimas immolabatur,
587. Populo provinciæ redditæ, 589.
Octaviano Augusti nomen cum imperio
datum, 590.
14. F.   XIX. KAL. FEBR. EN.

15. G. XVIII. KAL. Carmentalia relata, 617. Porrimæ et Postvertæ festum, 631.
16. H. XVII. KAL. C. Concordiæ templum prope ædem Junonis Monetæ dedicatum, 637.
17. A. XVI. KAL. C. Sol Aquarium ingreditur, 651.
18. B. XV. KAL. C.
19. C. XIV. KAL. C.
20. D. XIII. KAL. C.
21. E. XII. KAL. C.
22. F. XI. KAL. C.
23. G. X. KAL. C. Lyra occidit, 653.
24. H. IX. KAL. C. Stella in medio Leonis pectore occidit, 655. (Sementivæ feriæ circa hoc tempus indictæ, 657. Paganalia, 669.)
25. A. VIII. KAL. C.
26. B. VII. KAL. C.
27. C. VI. KAL. C. Castori et Polluci templum ad Juturnæ stagnum dedicatum, 705.
28. D. V. KAL. C.
29. E. IV. KAL. F.
30. F. III. KAL. C. Pacis ara dicata, 709.
31. G. PR. KAL. C.

FEBRUARIUS. (LIB. II.)

1. H. KAL. N. Templum Junoni Sospitæ positum, 55. Lucus Asyli celebratus, 67. Jovi in Capitolio bidens mactata, 69.
2. A. IV. NON. N. Lyra occidit, 73. et Leo medius, 77.
3. B. III. NON. N. Delphinus occidit, 79.
4. C. PR. NON. N.
5. D. NON. Augustus Pater Patriæ dictus, 129. Aquarius oritur, 145.
6. E. VIII. ID. N.
7. F. VII. ID. N.
8. G. VI. ID. N.
9. H. V. ID. N. Veris initium, 149.
10. A. IV. ID. N.
11. B. III. ID. N. Arctophylax oritur, 153.

12. C. PR. ID. N.
13. D. ID. NP. Fauni sacra, 193. Fabianæ cladis memoria, 195.
14. E. XVI. KAL. MART. N. (C.) Corvus, Anguis, Crater oriuntur, 243.
15. F. XV. KAL. NP. Lupercalia Fauno sacra, 267. Aquarius occidit, 457. Sol Pisces ingreditur, 458. (Ventorum inconstantia per sex dies, 453.)
16. G. XIV. KAL. EN.
17. H. XIII. KAL. NP. Quirini festum, 475. Stultorum festa dies, 513. Fornacalia, 527.
18. A. XII. KAL. C.
19. B. XI. KAL. C. Feralia, i. e. ultimus placandis Manibus dies, 567. Deæ Mutæ sacra facit anus, 571.
20. C. X. KAL. C.
21. D. IX. KAL. F.
22. E. VIII. KAL. C. Charistia, cognatorum festa, 617.
23. F. VII. KAL. NP. Terminalia, 639.
24. G. VI. KAL. N. Regifugium, 685. (Hirundo advenit, veris prænuntia, 853.)
25. H. V. KAL. C.
26. A. IV. KAL. EN.
27. B. III. KAL. NP.
28. C. PR. KAL. C.

MARTIUS. (LIB. III.)

1. D. KAL. NP. Matronalia festa, 170. et Saliorum, 259. (Ad hæc in flaminum domibus, regia, curia, Vestæ æde, novas adhibitas fuisse laureas, et ignem Vestæ reffectum, ex v. 137. repetendum.)
2. E. VI. NON. F.
3. F. V. NON. C. Alter e Piscibus occidit, 399.
4. G. IV. NON. C.
5. H. III. NON. C. Arctophylax occidit, 403. Vindemitor oritur, 407.

6. A. PR. NON. NP. Vestæ sacrum, 415.
7. B. NON. F. Vejovis templum consecratum, 429.
Pegasi collum oritur, 449.
8. C. VIII. ID. F. Corona oritur, 459.
9. D. VII. ID. C.
10. E. VI. ID. C.
11. F. V. ID. C.
12. G. IV. ID. C.
13. H. III. ID. EN.
14. A. PR. ID. NP. Equiria altera in campo Martio, 517.
vel monte Caelio, 521.
15. B. ID. NP. Annæ Perennæ festum, 523. Julii Cæsaris cædes, 697.
16. C. XVII. KAL. APR. F. Scorpius ex parte occidit, 711.
Itum ad Argeos, hac et sequenti die, 791.
17. D. XVI. KAL. NP. Liberalia, Bacchi festum, 713. toga libera data, 771. Milui ortus, 793.
18. E. XV. KAL. C.
19. F. XIV. KAL. N. Quinquatria Minervæ sacra, 809. Minervæ natalis, 811. Delubra Minervæ Captæ dedicata, 835. Minerval magistris solutum, 829.
20. G. XIII. KAL. C. Alter Quinquatruum dies gladiatorii certaminibus cum tribus sequentibus celebratus, 813.
21. H. XII. KAL. C. (Tertius Quinquatruum dies.)
22. A. XI. KAL. N. (Quartus Quinquatruum dies.) Sol ingreditur Arietem, 851.
23. B. X. KAL. NP. Quintus, idemque ultimus Quinquatruum dies, et Tubilustrium Minervæ sacrum, 849.
24. C. IX. KAL. Q. REX. C. F.
25. D. VIII. KAL. C.
26. E. VII. KAL. C.
27. F. VI. KAL. NP. Æquinoctium vernum, 877.
28. G. V. KAL. C.
29. H. IV. KAL. C.
30. A. III. KAL. C. Jani, Concordiæ, Salutis, Pacis festum, 879,

31. B. PR. KAL. C. Lunæ sacra in monte Aventino, 883.

APRILIS. (LIB. IV.)

1. C. KAL. N. Veneris sacra, 133. mulieres lavantur, 139. Fortuna Virilis, 145. et Venus Verticordia placari solitæ, 151. Scorpius occidit, 163.
2. D. IV. NON. C. Pliades occidere incipiunt, 165.
3. E. III. NON. C.
4. F. PR. NON. C. Festa Idææ Parentis, s. Megalesia Matri Deum, 179. (Ludi per plures dies celebrati, 187.)
5. G. NON. Festum Fortunæ Publicæ, 373.
6. H. VIII. ID. NP. Juba a Cæsare victus, 377. (Libræ casu imminente imbres, 385.)
7. A. VII. ID. N.
8. B. VI. ID. N.
9. C. V. ID. Orion occidit, 387.
10. D. IV. ID. N. Ludi Cereales in Circo, 389.
11. E. III. ID. N.
12. F. PR. ID. N.
13. G. ID. NP. Jovi Victori ædes dicata, 621. Atrium Libertatis instructum, 623.
14. H. XVIII. KAL. MAI. N. Augusti Cæsaris victoria Mutinensis, 627.
15. A. XVII. KAL. NP. Fordicidia Telluri sacra. 629.
16. B. XVI. KAL. N. Augustus Imperator salutatus, 675.
17. C. XV. KAL. N. Hyades occidunt, 677.
18. D. XIV. KAL. N.
19. E. XIII. KAL. N. Equestria certamina in Circo in Cereris honorem, 679. Vulpes combustæ ultimo Cerealiū die, 681.
20. F. XII. KAL. N. Sol in Taurum abit, 713.
21. G. XI. KAL. NP. Palilia, 721. Romæ natalis, 806.
22. H. X. KAL. N.
23. A. IX. KAL. NP. Vinalia, 863. Veneri sacra, 865. et Jovi, 878.
24. B. VIII. KAL. C.

25. C. VII. KAL. NP. Ver medium, 901. Aries occidit, 903.
Canis exoritur, 904. Robigalia, 905.
26. D. VI. KAL. F.
27. E. V. KAL. C.
28. F. IV. KAL. NP. Florarium initium, 943. Vesta in Palatium recepta, 949.
29. G. III. KAL. C.
30. H. PR. KAL. C.

MAIUS. (LIB. V.)

1. A. KAL. N. Capella oritur, 111. Laribus præstitibus ara posita, 130. Bonæ Deæ sacrum, 148.
2. B. VI. NON. F. Argeste flante (161.) Hyades oriuntur, 163.
3. C. V. NON. C. Florarium ultimus dies, 183. Centaurus, s. Chiron oritur, 379.
4. D. IV. NON. C.
5. E. III. NON. C. Lyra oritur, 415.
6. F. PR. NON. C. Scorpius occidit medius, 417.
7. G. NON. N.
8. H. VIII. ID. F.
9. A. VII. ID. N. Lemuria Manibus sacra, 419.
10. B. VI. ID. C.
11. C. V. ID. N. Lemuria altera, 491. Orion occidit, 493.
12. D. IV. ID. NP. Martis Bisulti, s. Bisultoris sacrum, 545.
13. E. III. ID. N. Lemuria ultima, 491. Pliades oriuntur, 599. æstatis initium, 601.
14. F. PR. ID. C. Taurus oritur, 603.
15. G. ID. NP. Scirpea simulacra in Tiberim missa, 621.
Mercurio templum positum ejusque festa dies, 663.
16. H. XVII. KAL. JUN. F.
17. A. XVI. KAL. C.
18. B. XV. KAL. C. Sol in Geminos transit, 693.
19. C. XIV. KAL. C.
20. D. XIII. KAL. C.
21. E. XII. KAL. NP. Agonia altera, 721.
22. F. XI. KAL. (N.) Canis oritur, 723.

23. G. X. KAL. NP. Tabilustrum Vulcano sacrum, 725.
 24. H. IX. KAL. Q. REX C. F. Fuga regis sacrarum ex comitio, 727.
 25. A. VIII. KAL. C. Templum Fortunæ Publicæ positum, 729. Aquilæ rostrum apparet, 731.
 26. B. VII. KAL. C. Bootes occidit, 733.
 27. C. VI. KAL. C. Hyas oritur, 734.
 28. D. V. KAL. C.
 29. E. IV. KAL. C.
 30. F. III. KAL. C.
 31. G. PR. KAL. C.

JUNIUS. (LIB. VI.)

1. H. KAL. JUN. N. Carnæ Deæ festum, 101. Kalendæ fabariæ, 180. Junonis Monetæ templum sacratum, 183. Martis sacra extra portam Capenam, 191. Tempestatis ædes dedicata, 193. Aquila tota apparet, 196.
 2. A. IV. NON. (F.) Hyadum ortus et Tauri cornuum, 197.
 3. B. III. NON. C. Bellonæ ædes consecrata, 199.
 4. C. PR. NON. C. Herculi Custodi ædes in Circo Flaminio dedicata, 209.
 5. D. NON. (N.) Sanco Fidio Semoni Patri ædes posita, 213.
 6. E. VIII. ID. N. (Nubere ante Idus non bonum, 223. nec fas Flaminis Dialis conjugii crines detonsos depectere, 229. nec ungues præsecare, 230. nec viro concumbere, 231.)
 7. F. VII. ID. N. Arctophylax totus occidit, 235. Ludi Thybridi sacri a piscatoribus celebrati, 237.
 8. G. VI. ID. N. Menti ædes vota bello Punico secundo, 241.
 9. H. V. ID. N. Vestæ sacra, 249. Jovis Pistoris ara in Capitolio, 349. Brutus Gallæcos vicit, 461. Crassus a Parthis victus et occisus, 465.

10. A. IV. ID. N. Delphinus oritur, 469.
11. B. III. ID. N. Matralia, 473. Matutæ templum a Servio rege positum, 479. Rutilius et Didius cæsi, 563. Fortunæ templum a Servio rege dedicatum, 569. Concordiæ ædes per Liciniam consecrata, 637.
12. C. PR. ID. N.
13. D. ID. N. Jovi Invicto templa data, 650. Quinquatrus minores Minervæ, 651.
14. E. XVIII. KAL. JUL. N.
15. F. XVII. KAL. F. Thyene in Tauri fronte oritur, 711. Stercus ex æde Vestæ defertur, 713.
16. G. XVI. KAL. C. Zephyro secundo flante (715.) Orion oritur, 717.
17. H. XV. KAL. C. Delphinus totus apparet, 720. Postumius Tubertus Æquos et Volscos fudit, 721.
18. A. XIV. KAL. C. Sol Cancrum ingreditur, 725. Pallas in Aventino coli cæpta, 728.
19. B. XIII. KAL. C. Summani templum positum, 729.
20. C. XII. KAL. C. Ophiuchus oritur 733.
21. D. XI. KAL. C.
22. E. X. KAL. C.
23. F. IX. KAL. C. Flaminius ad lacum Thrasymenum victus, 765.
24. G. VIII. KAL. C. Syphax victus, 769. Hasdrubal occisus, 770. Fortunæ Fortis honores, 771.
25. H. VII. KAL. C.
26. A. VI. KAL. C. Orionis zona apparet, 785. Solstitium, 789.
27. B. V. KAL. C. Larium delubra posita, 791. et Jovis Statoris ædes, 793.
28. C. IV. KAL. C. Quirino templum positum, 795.
29. D. III. KAL. F.
30. E. PR. KAL. C. (F.) Herculi et Musis ædes consecrata, 797.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

ARGUMENTI expositio et dedicatio 1-26. Digestio anni per Romulum et Numam 27-44. Discrimen dierum 45-62. Kal. Jan. invocatio Jani et bona vota 63-74. Consules munus ineunt, comitante populo 75-88. Jani mythologia. Interrogatus apparet Ovidio cum insignibus 89-99. et ipse res suas explicat, ac primum quidem originem suam atque figuram 100-114. tum officia et inde orta nomina 115-132. causam quoque figuræ 133-144. Hinc expedit nonnulla, quæ ad Kalendas Jan. pertinent, cur novus annus media bruma, non vere, incipiat 145-164. cur eo die causæ forenses agantur 165-170. cur sibi primo sacra fiant 171-174. cur læta verba dicantur 175-182. cur munuscula dentur 183-226, cur nummi antiqui navem habeant et formam bifrontem 227-254. cur ipse in uno templo statuum habeat 255-277. cur tempore belli reseretur ipsius templum 278-288. Hinc, misso Jano, poëta incipit e Fastis haurire. Dedicatio duorum templorum, Æsculapii et Jovis 289-294. De exortu et occasu siderum dicturus laudes Astronomorum præmittit 295-310. Occasus Cancræ et Lyræ 311-316. Agonalium nomen et ratio 317-334. Digressio ad nomina victimæ et hostiæ, ad sacra prisca et initia victimarum cæsarum; quibus Aristæi fabula intexta 335-456. Delphini ortus 457. 8. Media hyems 459. 60. Carmentalia, ubi multa de Carmenta, Evandro, Herculis adventu, et Caci nece 461-536. Sacra Jovis 537. 8. Octavianus Augusti nomine ornatus, cujus nominis vis exponitur 590-616. Iterum Carmentalia, quibus Porrima et Postverta placantur 617-636. Concordiæ templum a Tiberio restitutum, in quo et Livæ quædam opera 637-650. Sol ingreditur Aquarium; Lyra occidit, item Leo 651-656. Sacra Sementiva, requies, festa, præces rusticorum, pacis salus 657-704. Castoris et Pollucis templum a Tiberio dedicatum 705-708. Pacis ara excitata, vota pro pace et domo Cæsarea 709-fin.

TEMPORA cum causis Latium digesta per annum,
 Lapsaque sub terras, orta que signa, canam.
 Excipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
 Hoc opus : et timidæ dirige navis iter.

Dicam tempora distributa per annum Latium, cum rationibus eorum, et sidera condita sub tellurem, et quæ apparent. Cæsar Germanice, admitte hoc opus facie

1 Pembrocii liber et duo alii per orbem.—2 Pal. *Mersaque* : et in nonnullis

NOTÆ

Fastorum] Eo nomine a potiori hi libri appellantur, in quibus dierum omnium ratio expenditur ; quia, scilicet, plures fasti, quibus jus fari et dicere licitum, quam nefasti. Festa autem et fabulas festorum hoc opere descripsit Naso. Aliquot astrorum ortus et occasus pro temporum ratione observanda assignavit. Vicem denique præstiterint fasti ejus quod vocamus nos Kalendarium. Duodecim libros pro mensium ratione et numero scripserat Poëta : sed iniquo fato sex perierunt.

1 *Tempora*] Ea ex Nasone si propius inspicias, aliud esse non invenio quam res ipsas, prout certo quodam subsistendi ordine inter se comprehenduntur, atque duratione sua, quæ per prius simul et posterius intelligitur, motu præsertim cæli et astrorum, æstimantur.

Causis] Propter quas, scilicet, hæc aut illa eum in ordinem relata, tunc temporis instituta, vel quoquo modo distributa aut observata.

Latium] Qui duodecim fuit mensium : per Lunæ præsertim et Solis motum intellectus.

2 *Lapsaque*] Torserunt se hic multum, quod rerum ordinem turbasse videatur Poëta, cum prius oriri quam occidere res sit necesse. At enim omissa subtilitate omni, optime ordinem servasse illum dico, qui prius de

illis astris mentionem fecerit quæ omnino nobis sunt priora. Quoquo enim modo spectaverimus, nullus illa quæ lapsa sunt prius nobis conspicua fuisse negaverit : tum præterea eadem prius fuisse quæ laterent quam cuiquam apparent nemini fuerit dubium. Videtur deinde Poëta numeri majoris lapsorum astrorum habere rationem.

Signa] Ordines dicit stellarum, quibus animalium, aliarum etiam rerum, figuras affixerunt. De illorum autem ortu atque casu consulendi qui de sphaera tractant. Namque elevatio Poli cum ortus atque occasus variet, plurimæque subtilioris disquisitionis pro accurata illorum cognitione requirantur, loci non est hujus ea rimari. Istud unum saltem non omitendum, ortus et occasus astrorum cum Horizontis tum Solis ratione diversis modis assignari atque nominari. Priori respectu *Cosmicus* ortus vel occasus appellatur alicujus astri, cum oriente Sole astrum illud ascendit supra vel descendit infra Horizontem : posteriori *Heliacus*, quando illud idem astrum vel satis a Sole distat ut ex ejus fulgore sese expedire, adeoque apparere, possit, vel contra ita illi est vicinum ut splendore ejus quasi deleatur. *Acronycum* insuper ortum vel occasum ab æquos extremus et ubi nox dixerunt, cum Sole infra

Officiique levem non aversatus honorem, 5
 In tibi devoto munere dexter ades.
 Sacra recognoscas Annalibus eruta priscis;
 Et quo sit merito quæque notata dies.
 Invenies illic et festa domestica vobis:
 Sæpe tibi Pater est, sæpe legendus Avus. 10

serena, et dirige viam cymbæ pavidæ. Et non dedignatus tenuem honorem officii mei, ecce adesto propitius dono tibi consecrato. Recales sacra desumpta ex antiquis Annalibus; et quo merito singuli dies sint signati. Reperies quoque ibi festa vobis domestica. Pater est tibi sæpe legendus, sæpe Avus. Tu etiam cum fratre Druso

sign. cano.—5 *Officiique* Fulvii Ursini liber omnium veterrimus ac optimus, literis Longobardicis seu Saxonice exaratus, qui in Vaticana extat bibliotheca, alii etiam nonnulli ex melioribus: recte. *Heins.* Vulg. *Officioque.* Tum unus *F. brevem:* et mox nonnulli *aversatus;* quatuor cum *Fr. pro var. lect. dedignatus;* unus *aspernatus.*—6 Vulg. edebatur *Huic t. d. numine d. Cod. Fulv. Ursin. En...munere:* in nonnullis Naugerius reperit *Huic...munere:* *Heins. corr. In...munere.*—7 *Fr. pro var. lect. Sacr. recognoscas A.* In excerpt. *Voss. A. edita pr. unus Mor. pro var. lect. oblita. Pro priscis duo Codd. primis. In Be. erat A. eruta libris.*—8 *Gottorph. Med. et V. quaq. notanda d. Thuan. et alius sacrata; F. vocata.*—9 *Jun. ut pro et. Deinde*

NOTE

horizontem descendente, atque adeo in primo noctis termino, sidera aut cadunt aut exoriuntur.

3 *Pacato*] Non irato, sicuti Amatoris poëtæ libellos Augustus viderat; sed leni et benevolo.

Germanice] Hic Drusi Claudii Neronis fuit filius, cujus Tiberius patruus fuit natura, deinde, Augusti jussu, pater per adoptionem. Augusto opus suum inscripserat Naso, ut apparet ex 11. Tristium; verum editionem libri et poëtæ sententiam impêdivit indignissima ejus relegatio.

4 *Timidæ*] Hac metaphora ingenii sui moderatorem expetit Germanicum, non sine apta cautione, et cauta adulatione.

5 *Officii*] Mei, quod ex sacro tibi opere quoque modo apparet.

6 *In*] Omnino pro *En, In* reponendum esse, clariss. Heinsio admonente, crediderim.

7 *Recognoscas*] Doctissimus quippe

fuit Germanicus.

Annalibus] Tum maximis illis, qui et Pontificales libri dicebantur, in quos, presse quidem, res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex maximus, ut testatur Cicero, tum quibusvis aliis, et vetustorum Poëtarum monumentis.

8 *Merito*] Meritorum præmio, exposuerunt. Non ita accipio: sed media significatione vocem illam Naso usurpasse videtur, ut, sive candidus sive ater sit dies, ejus rei causam sit declaraturus.

9 *Domestica*] Domui Cæsareæ pro meritis instituta. Atque hinc maxime captatur Germanici attentio et benevolentia.

10 *Pater*] Seu Drusus, verus Germanici pater; seu potius Tiberius, pater per adoptionem.

Avus] Augustus, scilicet, per adoptionem; is aequidem Tiberium sibi assumsit.

Quæque ferunt illi pictos signantia Fastos,
 Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.

Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras,
 Et quoscumque sacris addidit ille dies.

Annue conanti per laudes ire tuorum :

15

Deque meo pavidos excute corde metus.
 Da mihi te placidum; dederis in carmina vires.

Ingenium vultu statque caditque tuo.

Pagina iudicium docti subitura movetur

Principis, ut Clario missa legenda Deo.

20

Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,

Civica pro trepidis cum tulit arma reis.

Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,

Ingenii currant flumina quanta tui.

reportabis laudes radiantes fastos pictos, quas illi ferunt. Alii celebrent arma Cæsaris; nos altaria Cæsaris; et quoscumque dies ille adiecit sacris. Fave nitenti discurrere per laudes tuorum; et profliga timorem pavidum ex corde meo. Præbe te mihi lenem; præbueris vires ad versus scribendos: ingenium valet et languet vultu tuo. Libellus venturus sub censuram Principis eruditi angitur, tanquam missus legendus Deo Clario. Percepimus enim quæ sit eloquentia facundi oris, cum movit arma civica pro reis timidis. Novimus quoque quanta torrentia tui ingenii fluant

~~~~~

duo libri signa dom.—11 Pro pictos Fulv. Ursin. dedit festos; et mox Fastus; et sic nonnulli alii.—13 Thuan. et Mor. arm. canunt al. Scaliger conj. C. aram.—14 Sa. ill. Deos.—15 Thuan. et Mor. duo ire Deorum.—16 Unus Mor. mea...mente.—17 Aliqui dederisque. Et Arund. Be. et duo alii in carmine v.—18 Heins. malebat Ing. nutu st.—20 Fr. pro var. lect. et margo Gryphii C. musa leg.—21 Unus docti pro culti; et alius fac. legimus or.—23 Heins. conj. Sensimus, ad nostr. Mox duo libri imp. aures.—24 Unus liber Ing. narrant fl.

NOTE

11 Pictos] Minio, scilicet.

Signantia] Id est, quæ in Tabulas publicas seu Fastos memoriæ et honoris causa relata sunt. Præter enim Pontificales libros alii fuerunt duo, Fastorum nomine, in quorum altero variarum dierum jura inscripta, solennia Deorum, ludi, feriæ, &c. altero Magistratuum prope omnium nomina continebantur.

12 Druso] Hic Tiberii fuit filius, adeoque Germanici frater adoptivus.

13 Aras] Quæ Augusto ob merita dedicatæ sunt, intelligo.

14 Sacris] Cum seu ob victorias, seu alios prosperos eventus, festos esse voluerit.

18 Vultu] Prout per illum favorem tuum aut iram intellexero.

19 Pagina] Hic liber meus.

Movetur] Commovetur atque tremat.

20 Clario] Hoc est, Apollini, cui Claros urbs Ioniæ in minore Asia dicata, ubi templum et oraculum habuit; quod et Germanicum invisisse testatur Tacitus.

21 Quæ sit] Germanici benevolen-

Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas :

25

Auspice te felix totus ut annus eat.

TEMPORA digereret cum conditor Urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras :

Curaque finitimos vincere major erat.

30

Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum :

Errorremque suum quo tueatur habet.

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc anno statuit temporis esse satis.

cum ardor se vertit ad nostras artes. Si conceditur et fas est, tu Poëta flecte lora Poëta, ut totus annus currat lætus te duce.—Cum ædificator Urbis distribueret tempora, statuit menses decem esse in suo anno. Nimirum, Romule, magis peritus eras bellorum quam astrorum: et majus erat votum superare vicinos. Est tamen etiam causa, Cæsar, quæ impulerit illum: et habet quo defendat errorem suum. Quod est satis, donec puerulus prorumpat ex ventre matris, hoc decrevit esse satis temporis

—25 Plurimi *Scilicet et*. Nonnulli ut pro *et*.—26 *Auspice te lætus* Fr. a manu prima: quod, nisi sequeretur *totus*, non repudiarem. Si vero hæc lectio sit proba et vera, an non Celeberrimo Bentleio hic locus objici jure posset? qui ad Hor. Od. i. 7. nunquam *Auspiciem* hoc sensu hominem, sed semper Deum dici, sine ulla dubitatione asseverat. Plerumque ita capi fateor, et ita etiam Noster infra iv. 830. et alibi: sed omnino et semper ita sumi vix posse affirmari puto. Quid enim faciet *auspici clamori, victoriae*, et similibus, de quibus Gevart. Elect. i. 12. Vel an hic quoque præferendæ lectiones variantium codicum, *auspicio ut felix*, quod probatur Cl. Bentleio; vel *aspicito*, vel *aspice te felix*? vel an servata vulgari lectione Germanicus Deus et numen habendus? quod si voluit Poëta, vs. 6. *numine* etiam retineri posset, quo ut adesset devoto sibi, Naso precaretur. *Burm.*—27 *In annum*; et versu sequente, *suos* optimus Vaticanus: *in annum et suum* unus Heinsii et prima editio Veneta.—32 Voss. *qua pro quo*; et unus Med. *quo tueat. hube*; venuste, ju-

NOTÆ

tiam ab Oratoriæ et Poëticæ facultatis laude non imperite captat.

22 *Civica*] Defensiones intellige, seu orationes ad reos tuendos a Germanico paratas.

23 *Nostras*] Poëticas, scilicet.

24 *Flumina*] Elegans metaphora sibi quid velit frustra credo indicaverim.

25 *Si licet*] Verecunde admodum et caute locutus.

26 *Auspice*] Istud vero maxime ingeniosum, quasi non sibi, sed omni generi humano aut publicæ faustitati

consulere Naso videatur. Atque istud omne in Germanici laudem, ut suum faciat Poëta.

27 *Conditor*] Romulus, scilicet.

28 *Quinque bis*] Deceptum esse hac in parte Ovidium Plutarchus alique crediderunt; neque temere, uti quidem opinor.

32 *Habet*] Has vero rationes Naso, non Romulus, confinxit.

33 *Quod satis*] Decem enim mensibus Lunaribus seu novem Solaribus perfectus in utero formatur infans. Verum nugatoria ad anni spatium

Per totidem menses a funere conjugis uxor

33

Sustinet in vidua tristia signa domo.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

Cum rudibus populis annua jura daret.

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :

Hæc generis princeps, ipsius ille pater.

40

Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus :

Quæ sequitur, numero turba notata fuit.

At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras ;

Mensibus antiquis apposuitque duos.

in annum. Confux tolerat per totidem menses lugubria indicia in domo orba a morte mariti. Mens ergo Romuli trabeati istud advertit, cum diceret jura annua populis agrestibus. Primus mensis erat Martis, et secundus Veneris : hæc mater progeniei, ille pater ipsius. Tertius fuit dictus a Senibus, quartus de nomine Juvenum ; agmen mensium quod sequitur fuit signatum numero. At Numa neque omisit Janum, neque Manes avitos ; et addidit duos menses antiquis.—Ne tamen nescias jura

dice Heins.—37 Hoc Heins. dedit ex multis scriptis et editis pro vulg. Hæc, ut vitetur ambiguitas.—44 Olim edebatur ant. addidit ille du. Heins. recepit apposuitque ex duobus F. uno Med. et Gottorph. multi habent præposuitq. et

NOTE

constituendum illa est ratio.

36 *Sustinet*] Quod ex tempore desumptum volunt, quo in utero latet infans.

Signa] Vestes puta lugubres, compressos, quæ mortuorum domibus affigebantur.

37 *Trabeati*] Scilicet Romulus, qui et Quirinus post fata appellatus, trabea, ut regem decuit, fuit ornatus. Quanquam cujusmodi fuerit jucundum esset cernere.

38 *Annua*] Quæ ad anni rationem spectarent.

39 *Martis*] Utpote qui non modo Romulum genuisset, sed imperii Romani fundamenta posuisset.

Veneris] Dictum nempe volunt *Aprilem*, quasi *Aphrilem*, ab *appos* quod est *spuma*, unde nata Venus, quæ ideo *Aphrodite* appellata. Verum ad plaudendum Cæsaribus, qui ex Venere per Iulum atque Ænean natales suos

repetebant, conficta ea videtur etymologia ; quam alii ab *aperiendo* aut ab *apro* potius desumserunt, ut videbitur suo loco.

40 *Generis*] Romani, scilicet, propter Cæsares. Quare Martialis ad Vulcanum : ‘ Parce, sumus Martis turba, sed et Veneris.’

41 *Tertius*] Mensi Maio a majoribus, sicuti Junio a junioribus, honoris gratia, nomen impositum dicit, postquam Romulus populum in majores et juniores divisisset.

42 *Numero*] *Quintilis* nempe quintus mensis appellatus ; *Sextilis* sextus ; septimus *September*, &c. Quanquam postea Quintilis ab Julio Cæsare *Julius*, Sextilis ab Augusto *Augustus* dictus est.

43 *Numa*] Qui secundus Romano-
rum rex fuit.

Janum] Hunc bifrontem Deum seu antiquissimum Italiæ regem, cui

Nē tamen ignores variorum jura dierum : 45
 Non habet officii Lucifer omnis idem.
 Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur :
 Fastus erit, per quem lege licebit agi.
 Neu toto perstare die sua jura putaris ;
 Qui jam Fastus erit, mane Nefastus erat. 50
 Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari ;
 Verbaque honoratus libera Prætor habet.
 Est quoque, quo populum jus est includere septis :
 Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.

variorum dierum : omnis dies non habet idem curæ. Ille dies erit Nefastus, per quem tres voces supprimuntur : Fastus erit per quem licebit agi lege. Neve credideris sua jura permanere toto die, qui jam erit Fastus, erat Nefastus mane. Nam statim atque viscera oblata sunt Deo, fas est omnia dicere, et Prætor honoratus habet voces liberas. Est etiam, quo jus est retinere populum septis ; est etiam qui

unus Mor. postpositq.—46 Officii ex veterrimo Pat. pr. Med. et aliis quibusdam : vulg. officium.—49 Neu Burm. dedit ex F. et pluribus aliis pro vulg. Nec. Deinde Jun. et multi alii præstare. Voss. et Pet. jur. putares ; duo alii putetis.—51 Med. unus domo pro Deo : Burm. conj. foco.—54 P. et tres alii

NOTE

Numa Januarium dicavit, neque prætermittet Naso : adeoque de eo plura jam proferre nihil est opus.

Avitas] Avorum animas, quibus sacrificia fieri Februario mense Numa instituit. De quibus secundo horum Fastorum.

46 *Lucifer*] Stella est, quæ cum Solem antecedit Lucifer, cum sequitur Vesper, appellatur : atque hic pro die ipso ponitur.

47 *Tria*] Do, Dico, Addico ; id est, Do leges, Dico jus, Damno : vel, Do bonorum possessionem, Dico jus, Addico id de quo quæritur : quæ quidem verba a Prætore jus dicturo proferebantur.

48 *Lege agi*] Poterit Prætor secundum leges et institutâ jus dicere.

49 *Toto perstare*] Intercisi vocabantur illi dies quibus, mane, verbi gratia, cumque fieret sacrificium, jus

fari nefas ; perfecto autem illo fas erat.

51 *Extâ*] Viscera seu interiora vitalia dicit, quæ maxime extant, et Diis offerebantur.

52 *Libera habet*] Potest jus dicere.

53 *Quo populum*] De diebus comitialibus agit, quibus comitia habebantur, atque creandorum Magistratum, et ferendorum suffragiorum causa populus conveniebat.

Septis] Septa dicebantur in Campo Martio locus ubi populus includebatur, suffragiorum gratia quando convocabatur.

54 *Ab orbe nono*] A nono Solis circuitu. Nundinales autem dies tangit, ad hoc institutos, ut postquam diebus octo in agris rustici opus fecissent, nono die, ad mercatum, legesque accipiendas, Romam venirent, urbanas rusticasque res ordinaturi.

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas:

55

Idibus alba Jovi grandior agna cadit.

Nonarum tutela Deo caret. Omnibus istis

(Ne fallare cave) proximus Ater erit.

Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus

Damna sub adverso tristia Marte tulit.

60

redit semper a die nono. Cura Junonis asserit Kalendas Latinas: Idibus agna candida major mactatur Jovi. Nonæ carent Deo asserente. Vide ne decipiaris, proximus omnibus istis erit infelix. Præsigium est ab eventu: nam diebus illis Roma passa est clades miscras sub infesto Marte. Ista sparsa per totos fastos semel

~~~~~

orb. venit.—55 Heins. malebat A. Junonia cur.—56 F. I. illa J. Heins. conj. icta. Quidam J. gratior agn. Dein Ursini et quatuor alii ex melioribus cadet. —58 Multi Codd. et Edd. etiam aliquæ (Ne fallare) dies prox.—59 Cant. et unus Heins. Nomen pro Omen.—60 Excerpt. Voss. septem Codd. et Ed.

NOTÆ

55 *Ausonias*] Latinas sen Romanas; Græcis namque nullæ fuerunt.

Junonis cura] Cujus Kalendarum die curam habebant; quæque adeo Kalendaris a Kalendis dicta. Majores autem, ut inquit Plutarchus, annum Jovis, menses Junonis esse existimarent. Quippe hanc Dianam et Lunam esse crediderunt, ex cujus exortu initium mensium servaverunt. Atque, ut ex Macrobio discimus, priscis temporibus Pontifici minori hæc provincia delegabatur; ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque Regi sacrificulo nuntiaret. Sacrificio deinde a Rege et minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, *calata*, hoc est vocata, in Capitolium plebe, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat: et quintanas quidem, dicto quinquies verbo *καλῶ*, hoc est, *voco*, septimanas, repetito septies, prædicabat. Hunc vero diem, qui ex his qui kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari. Nonas quod attinet, immo et Idus, si quis earum rationem perspectam habere cupit, ex duobus sequentibus versibus id facile consequetur: 'Sex Mains Nonas, October, Julius, et Mars;

Quatuor at reliqui; dabit Idus quilibet Octo.'

56 *Idibus*] Idus appellabantur dies, qui mensem prope in duas partes dividebant; atque in decimum tertium aut decimum quintum illius, pro vario Nonarum numero, incidebant. Vox a Thuscis derivata, qui *idare* pro *dividere*, et quod nunc obtinet *dividere*, dicebant.

Agna] Idulis illa, sacra Idulia ab Idibus nuncupata sunt.

57 *Nonarum*] Nonæ inde dictæ quod ab eo die ad Idus novem sunt dies. Quatuor vero aut sex a Kalendis proximi ad eas Nonas ita spectabant, ut quintus vel septimus Nonarum nomine appellaretur; ceteri per numeros; sic, verbi gratia, 'quarto Nonas,' id est, ante Nonas significarentur; nisi quod nunquam 'secundo,' sed 'pridie Nonas' dicerent, siquidem præcederet, non dies sequeretur.

Tutela Deo] Hypallage, pro, Nonæ carent tutela Dei, quia Nonis nulli sacrificatur.

58 *Proximus*] Qui sequitur Kalendas, Nonas, et Idus. Postriduiam ideo dicti sunt, qui et 'Atri,' atque 'Allienses' propter infelicem pugnam ad Alliam

Hæc mihi dicta semel, totis hærentia Fastis,
(Ne seriem rerum scindere cogar) erunt.

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,

Inque meo primus carmine Janus adest.

Jane biceps, anni tacite labentis origo,

65

Solus de Superis qui tua terga vides ;

Dexter ades Ducibus ; quorum secunda labore

Otia terra ferax, otia pontus agit.

Dexter ades Patribusque tuis, Populoque Quirini :

Et resera nutu candida templa tuo.

70

narrata a me fuerint, ne cogar abrumpere ordinem rerum. — Ecce Janus prædicit tibi annum lætum, Germanice, et est primus in meo poemate. Jane bifrons, initium anni per silentium fluentis, qui solus de cælestibus aspicias tua terga, fave ducibus, quorum labore tellus fertilis tuto agitat pacem; mare agitat pacem. Fave et Patribus tuis, et Populo Quirini: et aperi alba templa tuo numinae. Dies læta

Gryph. sub averso: unus Cod. immenso. Deinde unus V. grandia M. — 61 Mihi est ex plerisque vett. pro vulg. tibi. — 62 Ursini lib. rer. condere cog. duo alii fundere; et V. fundere. Pro erunt etiam eunt in uno Cod. — 64 Primus ex melioribus recepit Heins. pro vulg. primum. Mox sex libri J. erit. — 65 Quidam J. bifrons: utrumque, judice Burm. exemplis vindicari possunt. Mox Pol. et Arund. labent. imago. — 68 Agit ex septem vett. placet Heins. præ vulg. habet. — 69 Pro tuis Burm. conj. tui. Deinde in Pet. et tribus aliis ducibusq. Q. —

NOTÆ

flumen: quibus nec quoquam exire, nec rem ullam novam ordiri, nec Jovem, nec Janum, nec quenquam Superum præfari fas putabant.

59 *Ab eventu*] Ab eo quod his diebus accidit, et ab aruspiciibus Senatus jussu observatum; postridie Idus Quintiles contra Senones, verbi gratia, dimicaturum Q. Sulpitium sacrificasse, quod male cessit: item ad Cremeram, multisque aliis locis, infeliciter dimicatum.

61 *Totis hærentia*] Quia singulis mensibus hæc recurrunt, de quibus adeoque Fastorum libri agunt.

63 *Faustum*] Antiquissimo eoque laudatissimo more, quia bona omnia Januarii Kalendis vovere, et bona omnia captare consueverant, Germanico faustum annum nuntiare Janum, cui primus mensis sacer, dicit Poëta.

64 *Primus*] Quia, scilicet, et Jupiter est et Sol, diei et anni pater, a quo adeoque incipiendum, siquidem et ideo primum mensem illi consecraverunt. Quanquam de Jano, qui nullus fuit, quæcumque dicta, si Arnobio credimus, falsa sunt, et Mosi imposita larva.

65 *Biceps*] Biceps seu bifrons ideo pingebatur, vel quod Græcus inter Italos pristinae linguæ usum ac vitæ rationem mutaverit; vel quod et præterita sciverit rex prudens, et futura providerit; vel quod homines agrestes mansuefecerit.

66 *Vides*] Quia, scilicet, bifrons.

67 *Ducibus*] Cæsaribus, Augusto, Tiberio, Germanico.

69 *Patribus*] Senatui.

Populo Quirini] Populo Romano.

70 *Nutu*] Quia januis præsidebat;

Prospera lux oritur : linguisque animisque favete ;

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Lite vacent aures ; insanaque protinus absint

Jurgia : differ opus, livida lingua, tuum.

Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther ;

Et sonet accensis spica Cilissa focis ?

Flamma nitore suo templorum verberat aurum,

Et tremulum summa spargit in æde jubar.

Vestibus intactis Tarpeias itur in arces :

Et populus festo concolor ipse suo est.

Jamque novi præeunt fasces ; nova purpura fulget :

Et nova conspicuum pondera sentit ebur.

oritur ; favete linguis et animis. Nunc faustæ voces sunt proferendæ fausto die. Aures careant jurgiis ; et rixæ furiosæ continuo tollantur : lingua invida, differ opus tuum. Videmus quomodo aër splendeat flammis odoratis : et spica Cilissa crepitet altaris incensis ? Flamma irradiat splendore suo aurum templorum, et spargit fulgorem tremulum in supremo templo. Conceditur in arces Tarpeias vestimentis novis, et ipse populus est concolor suo festo. Jamque novi fasces antecedunt, nova

70 Pro candida Heins. volebat condita.—71 Arund. Voss. et Hamburg. Proxima lux ; V. et alius Postera. Dein unus V. Mâ. et Ursini liber linguis anim. omisso que.—72 Excerpt. Voss. Hæc dic. et plurimi Codd. et Edd. bona.—73 Arund. vac. omnes ; insanaq. Et Jun. vesanaque. V. longius abs.—74 Lingua ex melioribus ; ceteri turba.—76 P. Personet acc. Deinde nonnulli spic. Fallica ; unus Calisca : Heins. olim conjecerat Lybissa. Tum Be. rogis.—77 V. et F. templ. verberet aur. unde Heins. in seq. vs. spargat : ubi F. habet spargat, et Fr. sparsit, at spargit pro var. lect. quinque libri surgit ; et Voss. tendit.—79 Plurimi ad pro in.—81 Fr. fasc. præ. inverso ordine.—82 Excerpt. D. et

NOTÆ.

quamebrem et clavem dextra, ex nonnullorum sententia, gerebat.

Templa] Non sua, quæ aperta belli indicium erant ; sed alicujus Deorum, quibus primum in Italia templa posuisse scripsit Xenophon.

71 *Prospera*] Novo Magistratu, votis et omnibus lætis, muneribus, &c.

73 *Lite vacent*] Scilicet tam bonus dies litium et jurgiorum debuit habere quietem, ut loquitur Cicero.

74 *Opus*] Quod in contestandis litibus est situm.

75 *Odoratis*] Thure aliisque odoribus in Deorum honorem accensis.

76 *Spica*] De nardo intellige, qui

non modo in Syria, sed et in Cilicia Syriæ juncta, nascitur. Inepte enim de croco nonnulli exposuerunt.

77 *Verberat*] Irradiat.

78 *Tremulum*] Ex flammæ agitatione.

79 *Intactis*] Novis, atque anno novo concoloribus.

Tarpeias] In Capitolinum montem, ubi templum Jovis ; cui a Tarpeia virgine Vestali, ibi ab iisdem Sabinis obruta quibus arcem prodiderat, illud datum nomen.

Itur] Solenni enim officio a Senatu et populo in Capitolium Consules Magistratum initari Kalendis Janua-

Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,
 Quos aluit campis herba Falisca suis.
 Jupiter, arce sua totum cum spectet in orbem; 85
 Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
 Salve, læta dies, meliorque revertere semper,
 A populo rerum digna potente coli.
 Quem tamen esse Deum te dicam, Jane biformis?
 Nam tibi par nullum Græcia numen habet. 90
 Ede simul causam, cur de cœlestibus unus,
 Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.
 Hæc ego cum sumtis agitare mente tabellis;
 Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
 Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus 95
 Bina repens oculis obtulit ora meis.

purpura splendet; et ebur nitens sentit nova onera. Tauri inexperti jugum, quos herba Falisca nutrit in campis suis, offerunt cervices percutiendas. Cum Jupiter prospiciat in totum orbem ex arce sua, nihil habet quod servet nisi Romanum. Salve, fausta dies, et redi semper lætior, digna coli a populo domino rerum. Quem tamen Deum dicam te esse, Jane bifrons? Nam Græcia nullum habet Deum tibi similem. Da simul rationem, quamobrem solus de superis cernis quod sit a tergo, et quod sit ante. Cum ego hæc volverem animo tabellis assumtis, domus visa est splendidior quam fuit prius. Tum sacer Janus mirandus forma duplici subito

quatuor Codd. nov. perspicuum pond.—83 Pet. rud. tauri p. f. securi: multi etiam alii securi.—84 In nonnullis camp. terra F.—85 Unus liber et Excerpt. D. cum spectat; Voss. conspectet.—87 Ex vett. Heins. profert læta: vulg. festa.—92 Alii Idque q. a terg. est, idque: Heinsius volebat sitque in utroque loco.—93 Gryph. Hoc ego. Mox Thuan. agit. in ment.—94 Excerpt. Voss. Pol. et Erfurt. ant. dies, quod nec absurdum putat Burm.—96 Multi scripti re-

NOTÆ

riis deducebantur.

81 *Fasces*] Duodecim illi, scilicet, qui Consulibus præferebantur.

Purpura] Per purpuram togas pictas seu trabas intellige, Consulum præsertim.

82 *Nova*] Quia novi Consules sellam curulem eburneam premebant.

Ebur] Pro sella curuli eburnea, seu ebore decorata, posuit.

83 *Rudes*] Jugo nunquam pressi.

Præbent] Non enim rite immolabatur si ab ara hostia refugeret.

84 *Quos aluit*] Jam diximus in

superioribus, apud Faliscos, qui olim Hetruriæ populi fuerunt, fluvium fuisse quendam, cujus potata aqua candidos boves efficeret. Singuli vero hujusmodi a singulis Consulibus Jovi in Capitolio immolabantur.

85 *Arce*] Æthere, scilicet, illi assignato. Dicta vero hæc sunt ob majestatem et Imperii Romani magnitudinem.

87 *Dies*] Diem per respectum ad homines Deosque salvere jubet.

88 *Populo*] Romano, scilicet, gentium domino.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

5 Y

Obstupui; sensique metu riguisse capillos:

Et gelidum subito frigore pectus erat.

Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,

Edidit hos nobis ore priore sonos:

160

Disce, metu posito, vates operose dierum,

Quod petis: et voces percipe mente meas.

Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant.

Aspice, quam longi temporis acta canam.

Lucidus hic aër, et, quæ tria corpora restant,

105

Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.

Ut semel hæc rerum secessit lite suarum,

Inque novas abiit massa soluta domos;

exhibuit vultus binos oculis meis. Obstupui, et adverti comam stetisse horrore, et pectus erat rigidum repentino frigore. Ille tractans baculum dextra, et clavem sinistra, reddidit nobis has voces ore anteriore: Vates laboriose dierum, accipe, timore omissa, quod quæris, et assequere animo verba mea. Prisci appellabant me Chaos, nam sum res antiqua. Vide quam remoti temporis dicam facta. Hic aër splendidus, et tria corpora quæ supersunt, Ignis, Aqua, Terra, erant unus cumulus. Postquam hæc massa divisa discordia rerum suarum disgregata est, et secessit in

pente pro repens.—97 Ex melioribus Heins. profert *Obstupui*; vulg. *Extimui*: Excerpt. Voss. *Excrucior*. Be. cum duobus aliis *meos pro metu*.—99 Fr. *bac. dextr.* inverso ordine: et mox unus lib. *clavamque*.—102 In Hamburg. *et vires*; quod non displicet Heins. Tum vulg. *legebatur concipe*; sed plurimi vett. habent *percipe*.—103 Voss. *C. antiquum*. Deinde vulg. *legebatur nam sum res*; Strozziæ *sum nam res*; et Excerpt. Voss. *qui vel quæ sum res*.—104 Mor. unus et septem alii *Accipe, quam*.—105 Excerpt. Voss. *tr. nomina rest.*—106 Olim edebatur *aqua et tellus*; Heins. ex Pet. et tribus aliis reposuit *aquæ*, et delevit *et*: quidam etiam *aqua tellus*. In Fr. et quibusdam aliis

NOTE

90 *Græcia*] Fabularum et Deorum inventrix.

95 *Ancipiti*] Duplici et bifronti.

96 *Repens*] Sublito atque repente se Janus Poëtæ obtulit.

97 *Riguisse*] Naturale est, ut ex metu aut horrore capilli rigeant.

99 *Baculum, clavemque*] Apposite sane janitori et omnium portarum et viarum custodi, ad vim repellendam, et claudendas et reserandas fores. Quanquam alii in dextra clavem non imperite, si resipsas spectes, reposuerunt. Admonuimus enim jam Moscm per ista omnia larvatum.

100 *Priore*] Ut melius Poëta audiret, quam si eo, quod a tergo erat, locutus esset.

101 *Operose*] Multo vero studio et magna opera hanc dierum rationem scripsit Naso.

103 *Antiqui*] Hæc namque manifeste ab Hesiodo, atque aliis deinde, ex Mosis ipsius verbis conficta.

Prisca] Quippe quæ ante digestum orbem extitit.

105 *Tria*] Ignis, scilicet, Terra, et Aqua, cum Aëre, unum quid erant, 'rudis-indigestaque moles.'

107 *Este*] 'Quia corpore in nō

Flamma petit altum; propior locus aëra cepit:

Sederunt medio terra fretumque solo.

110

Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,

In faciem redii dignaque membra Deo.

Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ;

Ante quod est in me, postque videtur idem.

Accipe, quæsita quæ causa sit altera formæ;

115

Hanc simul ut noris, officiumque meum.

Quicquid ubique vides, cælum, mare, nubila, terras,

Omnia sunt nostra clausa patentque manu.

Me penes est unum vasti custodia mundi:

Et jus vertendi cardinis omne meum est.

120

notas domos; ignis abiit in sublime, locus propior excepit aërem; tellus et mare obrepaverunt sedem mediam. Tunc ego qui fueram globus, et massa sine forma, mutatus sum in vultus et artus dignos Deo. Nunc etiam, quod est parvum indicium formæ confusæ, quod est ante et post in me apparet idem. Disce quæ alia sit causa figuræ petitæ: ut simul noveris eam et officium meum. Quicquid ternis ubique, cælum, mare, aërem, terram, omnia clauduntur et reserantur nostra manu. Custodia magni mundi est in mei unius potestate; et jus omne poli vertendi est meum.

uterv. erat.—109 Cælum flamma petit in vulgatis legebatur; at hic pro Cælum plerique habebant Altum; nisi quod Ursini liber et Pet. veterrimus cum decem aliis Fl. pet. alt. scil. petit contracte pro petiit.—110 Ex melioribus Heins. recepit solo pro vulg. loco.—113 Olim edebatur conf. quantam n. p. figura est: Cod. Ursini, Gottorph. et unius V. quondam: deinde pro parva Voss. prima: unde Burm. conj. priva figuræ. Denique vulg. est libri plerique non agnoscunt.—115 In uno vet. Cod. Neapolis invenit quæ sit caus. altera form.—117 Excerpt. Voss. sidera pro nubila.—119 Ed. Neapolit. east. concordia mund. ut in Hamburg. Med. V. et aliis: in ceteris custodia.—121 Unus

NOTÆ

frigida pugnabant calidis, humentia siccis, &c. ut dictum in Metamorph. 'Quam Deus et melior litem Natura diemit:' Nasoni nostro si fidem habeas, qui melius multo illic quam hic Jantus rem ipsam aperuit.

108 *Noras*] Quippe, 'Ignea convexi vis et sine pondere cæli Emicuit, summaque locum sibi legit in arce,' &c. Vide in Metam.

111 *Qui fueram*] Ridicule admodum de se prædicat iste Deus. Verum ex cæcorum hominum, ne dicam opinione, sed inepta insulsitate loquitur.

114 *Ante quod*] Quasi dicat non totum fuisse distinctum, qui idem anterior et posterior sit.

115 *Quæsita*] Dixerat Naso: 'Ede simul causam cur de cælestibus,' &c.

116 *Officium*] Potestas est et nomen.

117 *Nubila*] Pro aëre posuit.

118 *Clausæ*] Quamobrem clavem gestat Jantus.

120 *Cardinis*] Pro cælo, cui cardines affixerunt, seu polos, in quibus verteretur.

Cum libuit Pacem placidis emittere tectis ;

Libera perpetuas ambulat illa vias.

Sanguine letifero totus miscebitur orbis,

Ni teneant rigidæ condita bella seræ.

Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis :

125

It, redit officio Jupiter ipse meo.

Inde vocor Janus. Cui cum Cereale sacerdos

Imponit libum, mixtaque farra sali,

Nomina ridebis : modo namque Patulcius idem,

Et modo sacrificio Clusius ore vocor.

130

Quando placuit emittere Pacem templis tranquillis, illa libera incedit per vias continuas. Totus mundus spargetur cruore mortifero, nisi firmæ seræ reprimant clausa bella. Imperium habeo in claustra cœli cum lenibus Horis : ipse Jupiter meat atque remeat officio meo. Inde appellor Janus : cui cum Sacerdos admovet libum, et farra mixta sali, ridebis nomina ; namque idem nunc dicor Patulcius, nunc Clusius, pre Sacerdotis. Nimirum

~~~~~

Pat. plac. immittere, et Pol. et quatuor emittere terris : H. immittere rebus, quod placebat Heins. Tectis pro vulg. textis, ut alibi, etiam hic reposuit Burm. —122 Perpetuas est ex libr. Ursini, et alio quodam : vulg. per tutas ; tres libri per totas.—123 Mor. Sang. lucifero, quod pro luctifero accipiebat Heins. —126 Sic Heins. ex Voss. et septem aliis : vulg. Et red. off. J. itque m.—127 Be. mihi pro cui.—128 Heins. conj. Seponit lib. vel Apposuit, vel Jam posuit : liber Strozze Imposuit. Dein pro sale, quod plurimi scripti et editi habent, Burm. reposuit sali.—130 Quidam etiam Clausius.—131 Plurimi

NOTÆ

121 *Tectis*] Templis. Ad morem alludit claudendi pace, vel aperiendi bello, Jani templum. Qui quidem mos ex eo tractus, quod cum adversus Sabinos Romulus pugnaret, calidæ aquæ vis magna ex eo loco ubi deinde Jani ædes eruperit, quæ hostes fugaverit.

125 *Foribus*] Per Janum, inquit Macrobius, volunt Solem demonstrari, et ideo bifrontem, quasi utriusque januæ celestis, ortus et occasus, potentem.

Mitibus] Vel quia in genere lenissime omnes fluunt ; vel quia matutinæ et vespertinæ ceteris magis temperatæ.

Horis] Non Poëtice modo, sed et Physice, dictum istud.

126 *Jupiter*] Pro luce ipsa, seu die,

posuit.

127 *Inde*] Sunt tamen qui potius a Jano januæ nomen derivent ; cui ideo introitus et exitus ædium consecrati, quod eo regnante omnium domus religione ac sanctitate munitæ sint. Cicero ab Enno Jani, quasi *Eani*, nomen derivavit. Alii a Chao deduxerunt. Quidam a *Javan*, quod Japheti filio nomen fuit. Alii alia comminiscuntur.

Cereale] Quia Ceres frugum Dea. 'Janual' vero illud Libum appellabatur quod Jano tantummodo libabatur : de quo Festus, quem vide.

128 *Mixta*] Mola dicebatur far tostum et sale sparsum.

129 *Patulcius*] A patendo.

130 *Clusius*] A claudendo : uti ab ipso Jano mox dicetur.

Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas

Nomine diversas significare vices.

Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ.

Jam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.

Omnis habet geminas, hinc atque hinc, janua frontes: 135

E quibus hæc populum spectat; at illa Larem.

Utque, sedens vester primi prope limina tecti,

Janitor egressus introitusque videt;

Sic ego prospicio, cœlestis janitor aulæ,

Etas partes Hesperiasque simul. 140

Ora vides Hecates in tres vergentia partes,

Servet ut in ternas compita secta vias.

Et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,

Cernere non moto corpore bina licet.

illa antiquitas imperita voluit indicare vices diversas nomine alterno. Potestas mea declarata est: nunc accipe rationem formæ. Cernis tamen tu etiam hanc parte aliqua. Omnis janua habet duas frontes hinc atque hinc; e quibus hæc respicit populum, at illa domum. Atque ut vester janitor sedens ad limina primæ domus aspicit exitus et ingressus; ita ego janitor regis cœlestis simul video partes quæ ad ortum et quæ ad occasum spectant. Cernis vultus Hecates flexos in tres partes, ut custodiat trivia divisa in ternas vias. Possum quoque videre bina corpore non

//////////

Scil. æterno, et valuit rud. duo vocit: Heins. malebat alternas; et vs. seq. diverso.—134 Lib. Strozzeæ aliq. parte videre potes.—136 Tres libri hæc populos; et Gottorph. spectet: dein in quibusdam et pro at.—137 Gottorph. Utq. solet vest. Quidam etiam libri vest. vestri prop.—139 Meliores perspicio, teste Heins. at Burm. vulgatum censet servandam; duabus enim frontibus simul duas partes Janum prospicere.—141 Excerpt. Voss. in terras ignea partes: unus tres urgentia p. alius versantia; et vulg. vertentia; qua ex libris melioribus Heins. reposuit vergentia. Deinde Excerpt. Kloekhovii tres...portas; et unus Mor. formas.—142 Maz. ubi pro ut.—144 V. mot. cardine bin. Pet. et Sa.

NOTÆ

132 *Vices*] Aperiendi et claudendi. Cautio vero fuit maxima superstitiosæ antiquitati, ne quid officiorum aut nominum divinatorum in sacris suis prætermitterent.

134 *Aliqua*] Multa namque jam eo spectantia vidimus.

136 *Larem*] Pro domo, aut iis quæ sunt domi, posuit.

140 *Etas*] Quæ ad Auroram et Orientem spectant.

Hesperias] Quæ ad Mesperum stel-

lam, seu Occidentem, pertinent.

141 *Ora*] Ab exemplo ostendit sibi quamobrem sit frons duplex.

Hecates] Hæc plurimis aliis nominibus insignita Cereris filia, Plutonis conjux, in Inferis Proserpina, in nemoribus Diana, in cælo Luna appellatur.

Tres] Quia tricripitem esse sinxerunt hanc, quæ a matre in trivio exposita, triviis præesse credita, atque in iis culta.

- Dixerat : et vultu, si plura requirere vellem, 145
 Se mihi difficilem non fore, fassus erat.
 Sumsi animum, gratesque Deo non territus egi :
 Verbaque sum spectans pauca locutus hamum.
 Dic, age, frigoribus quare novus incipit annus,
 Qui melius per ver incipiendus erat ? 150
 Omnia tunc florent : tunc est nova temporis ætas :
 Et nova de gravido palmitē gemma tumet.
 Et modo formatis amicitur vitibus arbos,
 Prodit et in summum seminis herba solum :
 Et tepidum volueres concentibus aëra mulcent, 155
 Ludit et in pratis luxuriatque pecus.
 Tum blandi soles : ignotaque prodit hirundo,
 Et luteum celsa sub trabe fingit opus.
 Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro.
 Hæc anni novitas jure vocanda fuit. 160

moto, ne teram tempus flexu colli. Absolverat ; et indicaverat vultu, se non futurum mihi durum, si vellem petere plura. Collegi animos, et intrepidus egi gratias Deo, et protuli paucas voces respiciens terram. Aperi, quæso, quamobrem norus annus, qui melius erat incipiendus per ver, inchoatur frigoribus ? Omnia tunc florent : tunc ætas temporis est nova ; et gemma seu oculus recens tumet de gravido palmitē. Et arbor vestitur vitibus nunc formatis ; et herba seminis protruditur in extremam terram : et aves delinunt aërem tepidum concentibus, et pecus saltat et luxuriat in pratis. Tum Soles lenes, atque hirundo nota prodit, et fingit opus luteum sub tigno sublimi. Tum ager colitur, et renovatur aratro : hæc merito fuit appellanda novitas anni. Petiveram multis : ille non

plura lic.—146 *Fassus* cum melioribus Heins. præfert vulg. *pactus*. Fr. *Diffic.* mih. se mutato ordine.—148 Excerpt. Voss. Be. et decem alii *Verbaq. sus-* *pectans* ; unus *despectans*.—153 *Amicitur vitibus* recepit Heins. ex Ursini libr. Maz. et septem aliis ; vulg. *operitur frondibus* ; et quatuor *amicitur frondibus*, quod neque displicet Heins. *Arbos* etiam, ut alibi, reposuit idem ex quinque melioribus et pr. Ed.—154 Jun. *Graminis* pro *seminis*.—155 Mor. unus et Jun. *aër. complent* ; alius *miscent*.—158 Pet. et multi alii exhibent *rd fingit*, quod Heins. impense arridet : olim edebatur *figit* : quidam etiam *nectit*, ut Amor. l. 14. 'Cum leve deserta sub trabe nectit opus.'—159 Non

NOTÆ

148. *Spectans*] Quia fulgidus et modo ulmis aut populis adjungantur radiatus Jani vultus quem humana vites.
 acies ferre non posset : deinde venerationis causa. 154 *Seminis herba*] Quæ ex semine progerminat.
 150 *Melius*] Quia, scilicet, verno 157 *Ignota*] Vel quia unde redeat neacimus vel quia nova et per hyemem remota.
 153 *Amicitur*] Notum vero quo- 158 *Luteum*] Nidum ex luto.

Quæsieram multis : non multis ille moratus,
 Contulit in versus sic sua verba duos.
 Bruma hovi prima est, veterisque novissima Solis :
 Principium capiunt Phœbus et annus idem.
 Post ea mirabar, cur non sine litibus esset 165
 Prima dies. Causam pereipe, Janus ait.
 Tempora commisi nascentia rebus agendis,
 Totus ab auspicio ne foret annus iners.
 Quisque suas artes ob idem delibat agendo :
 Nec plus quam solitum testificatur opus. 170
 Mox ego ; Cur, quamvis aliorum numina placem,
 Jane, tibi primo thura merumque fero ?
 Ut per me possis aditum, qui limina servo,
 Ad quoscumque velim prorsus, habere Deos.

detinuit me multis : comprehendit sic suam orationem duobus versibus. Solstitium est initium novi Solis, et extremum antiqui : Sol et annus sumunt idem initium. Mirabar deinde, quamobrem prima dies non esset sine certaminibus. Rationem dice, inquit Janus. Assignavi tempora orientia rebus agendis, ne totus annus esset desidiosus ab auspicio. Quisque ideo attingit suas artes agendo ; nec amplius quam proficitur opus consuetum. Continuo ego petivi ; Quamobrem, Jane, tametsi studeam placare numina aliorum Deorum, offero tibi primo thura et vinum ? Ut per me, qui custodio fores, possis consequi accessum ad Deos quoscumque velim prorsus.

agnosco hic numeros Ovidianos. Forte scribendum, Tunc cultum patietur ager renovatus aratro. Heins. Pro aratro Jun. et unus Heins. arando.—160 Voss. et sex alii Hac anno nov.—165 Heins. malebat Posteu scitabar.—169 Multi ex scriptis art. ibidem del. alii obid, obide, inibi, et similia : legit Heins. obit et del. vel obiter del. et Burm. suas partes obiter del. nam partes erat in Excerpt. Kloekhovii ; et obiter in Bullialdi Cod. Mox Jun. prælibat.—172 Primo ex melioribus ; vulg. primum. Deinde Strozze lib. thur. precemque.—174 Velim Heins. recepit ex lib. Fulv. Ursin. pro vulg. voles : Maz.

NOTE

159 Patitur cultus] Colitur.	167 Tempora nascentia] Anni principium.
163 Bruma] Solstitium hybernium.	168 Ne foret] Qui enim per inertiam primo anni die auspicatus esset, pergere ita deinceps videretur.
164 Phœbus] Non abs re sane ; siquidem tenebrarum et quasi mortis tempus a Sole diminuitur, lucisque et vitæ ab eodem accessu suo augetur.	170 Nec plus] Id unum quæsitum, ut bono omine artem suam quisque profiteretur.
165 Nonsine] Auspicii enim gratia, non lucri, generis omnis opus Kalendis Jannariis instabant, et ætatis artis professionem aperiebant ; caudidici etiam litium suarum aliquid agitabant.	171 Placem] Placare studeam votis atque sacrificiis.
	172 Ut possis] Annon hac in parte

- At cur læta tuis dicuntur verba Kalendis, 175
 Et damus alternas, accipimusque preces ?
 Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,
 Omina principiis, inquit, inesse solent.
 Ad primam vocem timidas advertitis aures :
 Et visam primum consulit augur avem. 180
 Templa patent auresque Deum : nec lingua caducas
 Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.
 Desierat paucis : nec longa silentia feci ;
 Sed tetigi verbis ultima verba meis :
 Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi, 185
 Et data sub niveo candida mella favo ?

At quamobrem voces faustæ proferuntur tuis Calendis ; et exhibemus atque accipimus preces alternas. Tum Deus innitens scipioni, quem ferebat dextra ; Præsagia, inquit, consueverunt inesse exordiis. Advertitis aures pavidas ad primam vocem ; et augur consulit alitem primum visam. Templa et aures Deorum sunt aperta ; neque ulla lingua concipit vota infirma : et dicta sunt efficacia. Absolverat paucis ; neque diu tacui ; sed tetigi novissimas voces verbis meis : Quid, dixi, significat palma, et carica rugosa, et mella alba oblata sub candido favo ? Præsagium, inquit, est

etiam velis.—176 Erfurt. *suscipimusque prec.* Pet. *unus accipimusq. notas.*—177 Heins. *volebat incumb. baculum, quod d. ger.* Ex potioribus scriptis *gerebat* repositum est ; vulg. *tenebat* : V. *optimus*, et Excerpt. Kloekhovii *regebat* ; Voss. *tegebat*.—178 Scripti et editi quidam *Omnia princ.*—179 Ursini. *Ad primas voces tim. convertitis aur. lib. Ma. advertitis.* Ciofan. *Ponam mei libri scripturam veterem : tim. convertitis aur. in alio, advertitis.* Neapol. *Tim. advertitis aur. scripti nostri fere omnes : malim, adverteris, vel, advertimur : nam advertimus in nonnullis extat Codd. Heins. Vulg. edebatur advertimus.*—180 Ceteri *Et pr. vis. mutato ordine.*—182 Jun. *Accipit ull. et quidam editi illa pr.*—183 Ex Maz. Heins. *recepit paucis ; vulg. Janus. Mox F. tres, et Med. silent. cepi.*—185 V. *rugosaq. cortice, dix.*—186 *Candida reposuit Heins.*

NOTÆ

Moses insigniter depictus, qui Dei ad populum Israëliticum, tum populi ad Deum, vox fuit ?

177 *Incumbens*] Quasi ad rem arduam sese componens : neque temere. Namque ut dimidium facti, qui coepit, habet, si Horatio nostro credimus, ita certe difficile omnia prope ut par est auspicari : et quod dicit Janus serio animadvertendum.

179 *Vocem*] Cum auribus oscinum avium captatur augurium.

Timidas] Quia incerti bonumne an

malum futurum omen.

180 *Avem*] Quando ex præpetum avium volatu auspicia captabant.

181 *Patent*] Jano duce, scilicet.

Caducas] Irritas, quæ ad numinis surdas aures non perveniant. ‘Caduca auspicia’ dixerunt veteres, si quid, virga, verbi gratia, manu in templo excideret.

184 *Ultima*] Quæ protulerat Janus, scilicet.

185 *Palma*] Palmarum fructus. *Des dattes.*

Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
 Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.
 Dulcia cur dentur video: stipis adjice causam,
 Pars mihi de festo ne labet ulla tuo. 190
 Risit; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,
 Qui stipe mel sumpta dulcius esse putes!
 Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,
 Cujus non animo dulcia lucra forent.
 Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi. 195
 Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.
 Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis;
 Dum populus pauper, dum nova Roma fuit:
 Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
 Et dabat exiguum fluminis ulva torum. 200

ratio; ut sapor ille contingat rebus, et ut dulcis annus absolcat iter institutum. Cerno quamobrem dulcia offerantur; adde causam nummi, ne pars ulla mihi excidat de festo tuo. Risit; atque inquit, O quam tua ætas tibi est parum perspecta, qui credas mel esse suavius nummo accepto! Vix ego aspicebam quenquam Saturno regnum obtinente, cujus ingenio quæstus non esset gratus. Desiderium habendi quicquid est cum tempore, quod nunc est extremum. Vix habet quo jam procedat longius. Divitiæ nunc sunt cariores, quam annis veteris temporis, dum populus fuit egenus, dum Roma fuit nova; dum exile tugurium tenebat Quirinum Marte genitum, et ulva fluvii præbebat tenuem lectum. Vix Jupiter totus stabat in tem-

ex Voss. Arund. et aliis nonnullis pro vulg. *condita*.—188 Maz. *Et pergat cœpt*.—192 *Putes* ex Ursini lib. et quinque aliis dedit Heins. pro vulg. *putas*.—196 Voss. *Vix summum quo*. Tò quo est in tribus V. et Ma. vulg. *qua*.—200 Pro *ulva* in tribus scriptis extat *herba*; et in Jun. Thuan. et sex aliis

NOTÆ

Carica] Genus est fici, cujus in Caria copia fuit maxima. Pro quibusvis autem aridis, adeoque rugosis, hic popuntur.

187 *Res sapor*] Hypallage. Id est, ut Res omnes per totum annum, sicut sapor dulcium illorum, sint dulces. Anilis superstitio. Quanquam non male fecit, qui absque ea de renovandis suis et in melius effingendis rebus, novo anno, cogitaverit.

189 *Stipis*] Stips nummus est signatus, Festo auctore.

191 *Fallunt*] Quia Nasonis quoque temporibus auri sacra fames pleros-

que exercebat.

192 *Putes*] Non enim in dulcibus stipem recensuerat Naso.

193 *Saturno*] Qui Deus antiquissimus, cælo pulsus, apud Janum regem in Italia latuit, a quo et in regni societatem vocatus fuit.

194 *Non animo*] Adeoque ab omni ævo lucrum dulce; quod minus intelligere videbatur Naso, qui nequidem suo id esse putabat. Verum enimvero hic jocus est.

197 *Pluris*] In majori sunt pretio.

199 *Martigenam*] Marte satum Romulum, seu Quirinum, Romanorum

Jupiter angusta vix totus stabat in æde;
 Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.
 Frondibus ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis:
 Pascebatque suas ipse Senator oves.
 Nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem, 205
 Nec foenum capiti supposuisse, fuit.
 Jura dabat populis posito modo Consul aratro;
 Et levis argenti lamina crimen erat.
 At postquam Fortuna loci caput extulit hujus,
 Et tetigit summos vertice Roma Deos; 210
 Creverunt et opes, et opum furiosa cupido:
 Et, cum possideant plurima, plura volunt.

placido arcto, et fulmen fictile erat in dextra Jovis. Decorabant ramis Capitolia; quæ nunc gemmis; et ipse senator pascebat suas pecudes. Neque puduit leniter requiescere in culmo, et submisisse fœrum capiti. Consul dicebat jura populis, aratro modo relicto; et tenuis lamina argenti erat crimen. At postquam fortuna hujus loci extulit caput, et Roma attigit vertice supremos Deos, divitiæ etiam auctæ sunt, et insanum desiderium habendi: et cum habeant plurima, cupiunt plura. Contem-

alga: Burm. vulgatam retinendam censet, quia alga marina, ulca fluviorum est et paludum.—201 A. J. exigua vix; et ita quatuor alii. Deinde V. vix captus st. et Pat. tectus, quod non displicebat Heins.—202 Heins. malebat Inq. Dei dextr.—205 Jun. placitam pro placidam. Tres etiam libri captare quiet. Excerpt. D. accepisse; Voss. summisce.—206 Nec est ex quibusdam vett. libris, et Aldin. Ed. vulg. Et. Mox Burmanno placet quod in nonnullis extat suppos. suo.—207 Plurimi Codd. dab. populo. Deinde opt. A. missus modo C. Voss. cum Arund. et sex aliis misso m. C. in vulgatis plerumque extat Prætor pro Consul. Ursini Cod. Heins. et Burm. sequuntur.—209 Loco cap. ex. alto Voss. pro var. lect. F. et Marg. Gryphii: sed fortuna loci est Fortuna Populi Romani, de qua passim scriptores: sic 'fortuna locorum' Metam. iv. 565. Burm.—210 Summos ex melioribus recepit Heins. pro vulg. summo.—211 Sex libri fur. libido.—212 Volunt ex Ursini Cod. Voss.

NOTE

regem, jam sæpe diximus.

200 *Ulca*] Palustris herba nullius valoris.

201 *Vix stabat*] Propter ædis humilitatem.

202 *Fictile*] Quia ex figulinis antiquissima illa petebantur Deorum simulacra.

208 *Lamina*] Rudis et infabricata est materia metalli, crassior quam bractea.

Crimen] Censoria enim nota damna-

bantur qui argenti quinque pondo possiderent. Scribit adeoque Val. Maximus, Cornelium Rufinum perinde ac malo exemplo luxuriosum a Fabricio Censore Senatu motum, quod vasa argentea decem pondo comparasset.

209 *Fortuna*] Fatum urbis Romæ, et ipsius Reipublicæ status.

212 *Et, cum*] Crescit adeoque avarus sicut hydropicus, ut loquitur Horatius, et mox inculcabit ipse Naso.

Quærere ut absument, absumentā requirere certant:

Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.

Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda, 215

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

In pretio pretium nunc est: dat census honores,

Census amicitias: pauper ubique jacet.

Tu tamen auspiciū si sit stipis utilis quæris,

Curque juvent nostras æra vetusta manus. 220

Æra dabant olim; melius nunc omen in auro est:

Victaque concedit prisca moneta novæ.

Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,

Aurea: majestas convenit ista Deo.

Laudamus veteres, sed nostris utimur annis: 225

Mos tamen est æque dignus uterque coli.

dunt cumulare, ut disperdant, et cogere de novo disperdita: atque ipsæ vices sunt pabulum vitiis. Ita, quibus alvus distenta est ab aqua suffusa, quo plus aquæ sunt sumtæ plus desiderantur. Hodie nummus est carus. Pecunia donat honores; pecunia facit amicitias; pauper ubique proteritur. Tu interea petis num auguriū nummi sit utile; et quomobrem æra antiqua placeant nostris manibus. Æra faciebant olim præsagium; nunc potius est in auro; et nummus antiquus superatus dat locum recenti. Ædes etiam aureæ nobis placent, quāquam laudemus veteres. Iste splendor continet Deo. Probamus annos præteritos, verum utimur nostris. Utraque tamen consuetudo est pariter digna observari. Absolverat documenta. Ego

Arund. et tribus aliis placet Heins. præ vulg. petunt; nonn etiam V. rogant. Barthias ad Claud. in Rufin. i. 188. sic emendat: Ut, quo poss. plura, plura petunt.—213 Unus liber req. tentant.—217 Arund. dant pro dat.—219 Ausp. si sit stip. Burn. dedit ex vett. libris; nonnulli etiam eum vulg. cur sit: Heins. malebat si cur.—220 Pet. Arund. et Pol. nostras pro nostras.—221 V. tamen pro nunc: et nonnulli omittunt est.—222 Ex Ursin. et optimo A. Voss. Arund. et duobus aliis Heins. recepit concedit pro vulg. concessit; Thuan. etiam successit; et duo libri recessit.—223 Duo scripti antiq. probamus.—224 Plu-

NOTÆ

214 Vices] Vicissitudines quærendi et absumentū alunt inexplētā cupiditatem.

217 In pretio] Quasi dicat pecuniā solam magni pendi.

220 Æra] Quæ prius quam argentum aurumve signata. Primus vero Janus, si Macrobio credis, Servius rex, si Plinio, æra signasse dicitur,

pro quibus antea rudi ære eoque pento Romæ utebantur.

222 Concedit] Quia, scilicet, æræ minoris pretii quam argentea, vel aurea.

225 Utimur] Loquitur Janus ex hominum ingenio, ut corruptionis majorem potestatem insinuet, quæ etiam Deos quasi a vero abstrahat.

Finierat monitus. Placidis ita rursus, ut ante,
 Clavigerum verbis alloquor ipse Deum :
 Multa quidem didici ; sed cur navalis in ære
 Altera signata est, altera forma biceps ? 230
 Noscere me duplici posses in imagine, dixit,
 Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
 Causa ratis superest : Thuscum rate venit in amnem
 Ante pererrato falcifer orbe Deus.
 Hac ego Saturnum memini tellure receptum : 235
 Coelitis regnis ab Jove pulsus erat.
 Inde diu genti mansit Saturnia nomen :
 Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.
 At bona posteritas puppim servavit in ære ;
 Hospitis adventum testificata Dei. 240

denuo verba facio ad Deum clavigerum lenibus verbis ut prius : Equidem plurimum edoctus : verum quamobrem altera figura cœlata est navalis in ære, altera biceps ? Posses, inquit, noscere me in duplici effigie ; nisi ipsum tempus trivisset antiquum opus. Causa navis restat : Deus falcifer navi appulit in fluvium Thuscum orbe prius perlustrato. Recordor Saturnum receptum hac terra. Pulsus erat regnis cœlestibus a Jove. Inde nomen Saturnia mansit diu genti : tellus appellata est etiam Latium, a Deo latente. At bona posteritas servavit navem in ære, per-

rimi Codd. *ista* : vulg. *ipsa*.—227 Quinque scripti *Fin. monitis*, ut vs. 183. 'Desierat paucis ;' sed quia *placidis* sequitur, propterea vitandæ ambiguitatis causa præstare vulgatam censet Burm.—228 Opt. A. et unus Mor. *Clav. dictis*.—230 Mallet Heins. *in ære Altera signato est* : Pol. et Voss. Excerpt. A. *formata est*.—231 Multi scripti et editi *ut pro in*.—232 *Extenuaret* ex melioribus Heins. dedit pro vulg. *extenuasset* : Be. *attenuasset*.—236 Alii a Jove ; Mor. cum J.—238 Quatuor scripti, pr. Ed. et Gryph. *Dict. fuit L*.—241

NOTE

- 228 *Clavigerum*] Janum, scilicet.
 229 *Navalis*] Quamobrem in antiquis numismatibus ex altera parte Janus biceps, ex altera navis esset, nunc Naso quærit.
 231 *Me*] Janus, scilicet, ex bicipiti forma cognoscebatur.
 232 *Opus*] Figuram in ære expressam.
 233 *Thuscum*] Qui Thybris est.
 234 *Pererrato*] Cum Jovem fugerat, cui insidias struxerat.
Falcifer] Saturnus est, per quem tempus volunt significari.
 235 *Receptum*] Ab ipso quidem Jano, ut supra dictum.
 237 *Genti*] Italiæ enim non modo a latendo *Latium* dicta est pars illa in qua latuit Saturnus ; sed uti terræ, nationi etiam *Saturniæ* ab eodem nomen remansit.
 240 *Hospitis*] Potius est, ut per navem, vel arcam Noë, vel fuscellam illam scirpeam pice ac bitumine oblitameras significari in qua Moyses erat expositus. Diximus namque jam

Ipsæ solum colui, cujus placidissima lævum
 Radit arenosi Thybridis unda latus.
 Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat :
 Tantaque res paucis pascua bubus erat.
 Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro 245
 Nuncupat hæc ætas, Janiculumque vocat.
 Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
 Esset, et humanis numina mixta locis.
 Nondum Justitiam facinus mortale fugarat :
 (Ultima de Superis illa reliquit humum.) 250
 Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat :
 Nullus erat, justis reddere jura, labor.
 Nil mihi cum bello : pacem postesque tuebar :
 Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.

hibens testimonium accessui Dei hospitis. Ego obtinui terram, cujus aqua lenissima Tibridis arenosi alluit ripam sinistram. Hic, ubi Roma nunc est, nemus intactum frondebat; et res tanta erat pascua paucis bobus. Arx mea erat tumulus, quem hæc ætas pia appellat nomine nostro, et dicit Janiculum. Ego tunc imperium tenebam, cum tellus ferret Deos, et numina mista sedibus humanis. Flagitia hominum nondum pepulerant Justitiam. Illa postrema ex cælestibus deseruit terram. Atque ipsa verecundia loco timoris ducebat populum sine vi. Nullus erat labor jus dicere justis. Nihil erat mihi cum bello. Serrabam pacem et januam: atque exhibens

Multi scripti *sol. coluit, cuj.*—242 Pembrocil lib. et tres alii *Rasit aren.*—243 *Incædua* Heins. corr. ex Naugeriano, Ursini et A. vulg. *nunc ardua.*—244 Alii *bobus* pro *bubus.*—245 Olim legebatur *Ara mea est collis, quam vulgus nomine nostro: nonnulli libri Arx in ea est collis; vel Arx in ea est colli: exaratum nempe fuerat Arx mea collis est; unde Heins. reponit Arx mea collis is est, quem. Multi porro velt. Ara mea est colli, vel collis; Arund. Ara mea colli erat. Pro vulgus, quod Edd. habent, Heins. censebat vulgo scribendum; sed duo F. opt. notæ cum Erfurt. cultrix, quod tandem idem amplectitur.*—248 Excerpt. Voss. *vincta* pro *mixta*: et Marcil. ad Hor. Art. Poët. *juncta joci.*—250 V. opt. *rel. opus.*—252 Mor. *Thuscis* pro *justis.*—253 Edd.

NOTÆ

supra per Janum Mosem intelligi debere. Verum in tanta sua cæcitate passim historias et fabulas permiscuerunt Ethnici. Ceterum diversissima habet Plutarchus; quem vide si tanti est, 40. Problem.

244 *Paucis*] Pauperes quippe coloni paucis bobus tenuitatem suam sublevabant.

246 *Janiculum*] Janitulus non collis modofuit, quem postea Roma ædificiis suis nobilem fecit; sed et olim oppidulum habuit a concordibus Jano Saturnoque conditum.

247 *Patiens*] Prinsquam sceleribus suis homines Deos fugassent.

249 *Justitiam*] Astræam appellavit hanc Deam in Metam.

Presserat ora Deus. Tunc sic nostra ora resolvo, 255

Voce mea voces eliciente Dei.

Cum tot sint Jani, cur stas sacratus in uno,

Hic ubi juncta foris templa duobus habes?

Ille manu mœlens propexam ad pectora barbam,

Protinus Œbalii retulit arma Titi: 260

Utque levis custos, armillis capta Sabinis,

Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.

Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,

Arduus in valles et Fora clivus erat.

clavem, Hæc, inquit, arma gero. Deus clauserat os suum: Tunc sic aperio nostrum, mea voce educante voces Dei. Cum tot sint Jani, quamobrem stas sacratus in uno, hic ubi habes adem proximam duobus foris? Ille fingens barbam promissam ad pectus, continuo memoravit arma Titi Œbalii: et quemadmodum custos levis amore correpta armillarum Sabinarum duxerit Tatium ad viam ultimæ arcis. Inde, ait, erat collis asper, sicuti nunc est, per quem descenditis in valles et fora. Atque jam

quædam ut Aldi posterior, Vascos. Vivian. et marg. Gryph. portasque.—255 Sic nostr. or. res. Heius. dedit ex tribus opt. F. et Arund. pro vulg. sic ego nostr. resolvi. Idem etiam conj. sic ora nostra resolvo.—257 Sic vett. et Ursin. liber; plurimæ etiam Edd. cur sic sacr. in uno es: Heius. mallet cur, dic, sacratus in uno es? Duo quoque Codd. in imo.—259 Alter Maz. mœl. promissam; duo alii perpexam; Fr. prolizam ad pect. In libro Ursini in pectore; conj. Heius. in pectora.—260 Voss. habet Titi pro var. lect. omnes fere alii cum vulgatis Tati: at Gottendorph. senis, quod nec displicet Heius.—261. 262 Olim legebatur capta, Sabinos A. s. tacitos; vel capta Sabinos, A. s. tacitos: nostram lectionem Dan. Heius. protulit ex vet. Cod. quo usus est Scaliger; et quidem multi scripti armillis...Sabinis.—263 Excerpt. Klockhovii per quæ desc. et Excerpt. Voss. descendimus.—264 Vulg. per fora: Ursini liber et quatuor alii et fora. Voss. et Arund. ad fora: utrumque vulga-

NOTE

257 Jani] Hoc est, Jani statuæ et templa.

258 Foris] Romano et Boario, aut Boario et Piscario; in eo loco, scilicet, unde calida illa aqua exiit adversus Tatium, de qua supra: quem locum Lautolas a lavando Varro dictum asserit.

260 Œbalii] Œbalius seu Laconicus dicitur Tatius rex Sabinorum, quia cum Aboriginibus Sabinis Laconum nonnulli profugi sese miscuerant. Laconia vero Œbalia ab Œbalo rege

dicta.

Arma] Quæ adversus Romanos Tatius intulit, et Jani calida aqua modo memorata depulit.

261 Levis custos] Tarpeia, ejus Tarpeii filia, qui Romanæ arcis præerat; quæ quidem puella armillarum consequendarum gratia quas sinistris Sabini gerebant, reque adeo parvi momepti, Capitolium rem magnam hostibus prodidit:

262 Arois] Capitolii, scilicet.

Et jam contigerat portam, Saturnia cujus 265
 Demserat appositas insidiosa seras.
 Cum tanto veritus committere numine pugnam,
 Ipse meæ movi callidus artis opus.
 Oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi;
 Sumque repentinas ejaculatus aquas. 270
 Ante tamen gelidis subjeci sulfura venis,
 Clauderet ut Tatío fervidus humor iter.
 Cujus ut utilitas pulsus percepta Sabinis;
 Quæque fuit, toto reddita forma loco est;
 Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello : 275
 Hæc adolet flammis cum strue farra suis.

pervenerat ad portam, cujus Saturnia insidiosa sustulerat seras affixas. Ego astutus metuens venire in certamen cum tantâ Dea, movi opus artis meæ. Atque aperui scaturigines potentia qua polleo, et emisi aquas subitaneas. Submisi tamen prius sulfura venis frigidis, ut aqua calida obstrueret aditum Tatío. Cujus aquæ postquam auxilium cognitum est Sabinis prohibitis, et facies quæ fuit, restituta est loco securo, altare mihi constitutum est additum eriguo sacello: hoc consumit ignibus

tæ lectioni præstat. Heins.—265 Contigerat Heins. dedit ex Ursin, et Pet. pro vulg. contigerant. Mox Voss. S. custodi, alius Juno; Gott. civis, Pet. conjur: Heins. mallet posti.—266 Appositas Heins. præfert vulg. oppositas, et sic unus V. et P. Olim etiam legebatur incidiosa: plurimi autem scripti insidiosa, quod et Neapol. placet: unus Mor. ingeniosa.—268 Thuan. Mor. et F. calliditatis opem: multi etiam artis opem; et vulg. opes. Heins. placet opus, et probatur a Burm.—271 Olim legebatur tam, madidis subj. at quidam codices calidis; pro quo Heins. gelidis reposuit: Burm. conj. mediis.—273 Percepta est ex libris scriptis et Aldinis Edd. vulg. comperta; Maz. et alius præcepta.—274 Quæque fuit Heins. dedit ex opt. A. ceteri Quæ fuerat. Deinde est deest Be.—275 Heins. mallet Ponitur ara mihi parv.—276 Cod. Strozze Hanc adolent fl. Heins. conj. Hæc adolent. Dein idem putat posse legi in pro cum. Duo V. cum sale. Mox Excerpt. Voss. et duo alii str. thura su.

NOTÆ

265 Portam] Viminalem, scilicet, quæ et Janualis ab exant dicta est. Verum Tabulis opus est Topographicis, si quis ista accuratè cupit perspicere.

[Saturnia]. Possessivum posuit pro Patronymico. Juno nempe de qua hic agitur: filia Saturni, Romanis, scilicet, a Trojanis, usque infensa. cum maxime Carthagini suæ excidio fore eos audivisset.

267 Tanto] Junone, scilicet, quæ ad iram et vindictam maxime propaga-

[Committere] Juno vero portam aperuerat.

268 Mori opus] Romanis opem tuli, opus movendo meæ artis.

Artis] Quæ in aperiendo sicut et claudendo sita.

269 Ora] Scaturigines.

271 Sulfura] Quorum calore fervesceret aqua.

274 Reddita forma] Sabinis pulsus et exstant aqua.

275 Sacello] Ædiculæ, Jano dicatæ.

276 Adolet] Urit.

At our pace lates, motisque recluderis armis?

Nec mora; quæsitæ reddita causa mihi.

Ut populo reditus pateant ad bella profecto,

Tota patet demta janua nostra sera.

280

Pace fores obdo, ne qua discedere possit:

Cæsareoque diu nomine clausus ero.

Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,

Aspexit toto quicquid in orbe fuit.

Pax erat; et vestri, Germanice, causa triumphæ

285

Tradiderat famulas jam tibi Rhenus aquas.

Jane, fac æternos, Pacem Pacisque ministros:

Neve suum, præsta, deserat auctor opus.

suis farra cum strue. At quamobrem clauderis tempore pacis, et recluderis armis concussis? Atque sine cunctatione, ratio relata mihi petiti. Tota nostra porta aperta est sublato obice, ut reditus pateant populo profecto ad bella. Pace claudo januas, ne qua possit dilabi: et diu ero obseratus nomine Cæsareo. Absolvit; atque erigens oculos aspicientes diversa, intuitus est quicquid fuit in universo mundo. Pax erat, et Rhenus causa vestri triumphæ, Germanice, jam tibi obtulerat aquas servas. Jane, fac Pacem, et ministros Pacis æternos: atque præsta ne auctor

Burm. conj. *fercta*.—281 Jan. Pac. *seras obd.* Martil. etiam, ad Hor. Epist. 1. 1. 255. legit *disced. possim*.—282 Fr. *numirè pro nomine*.—283 Plurimi vett. *div. videntes*.—284 Excerpt. Voss. *Prosperxit tot*.—286 *Famulas lib. vett. domitas vulg.*—287 Alii cum Fr. *fac pro face*. Deinde Ursin. *Pacisq. magistros*: Heins. conj. *sequestrem, vel sequestrum*.—288 Fr. *des. actor op.*—

NOTE

Strue] Libi est genus, auctore Festo.

277 *Lates*] Quando clauditur templum tuum.

Motis] Is vero qui belli susceperat administrationem, sacrarium Martis ingressus, primum ancilla commovebat, deinde hastam ipsius simulacri, dicens, 'Mars vigila.'

282 *Clausus*] Regnante Numa clausum primo Jani templum fuerat; secundo post primum bellum Punicum; tertio, pace terra marique parta, post bellum Actiacum Augustus obscuravit. Sed apertum postea, et clausum sapientis, ut ex Dione inprimis apparet.

283 *Diversa*] Anteriora quippe et posteriora.

284 *Quicquid*] In Germanici gratiam dictum istud, qui anno Urbis 769. de Cheruscis, Chattis, et Angrivariis triumphavit. Procul namque dubio et multo ante Germanico decretum istum triumphum intellexerat Naso. Quanquam non ideo clausum templum Jani; siquidem non omnia bella extincta fuerant.

286 *Rhenus*] Per Rhenum populos ejus accolæ intellige, quorum voluntate Germanicus victor utebatur.

287 *Ministros*] Tiberium et Germanicum omnino intelligas postulat et res et temporum ratio: ceterum

Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere Fastis,
 Sacravere Patres hac duo templa die. 290
 Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum
 Insula, dividua quam premit amnis aqua.
 Jupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque:
 Junctaque sunt magno templa nepotis avo.
 Quid vetat et stellas, ut quæque oriturque caditque, 295
 Dicere? promissi pars sit et ista mei.
 Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,
 Inque domos superas scandere cura fuit!
 Credibile est illos pariter vitiisque locisque
 Altius humanis exeruisse caput. 300

destituat opus suum. Patres consecrarunt hac die duas ædes, quod tamen licuit mihi cognoscere ex ipsis Fastis. Insula, quam fluvius lambit aqua divisa, accepit genitum Phæbo et Nympha Coronide. Jupiter est in parte. Unus locus cepit utrumque: et delubra nepotis sunt proxima magno avo.—Quid prohibet indicare stellas, prout quæque oritur et occidit? Ista quoque sit pars officii mei. Beatas mentes, quibus primis sedit in ingenio intelligere hæc, et ascendere in sedes cælestes! Credere est illas simul extulisse cervicem excelsius et vitiis et sedibus humanis. Non

289 Plurimi ex istis. Duo tibi pro mihi. Nonnulli etiam dicere F.—295 Meliores, teste Heins. Quid pro vulg. Quis.—296 Plurimi propositi pro promissi. Vulg. etiam legebatur pars fuit illa mei: Voss. et Arund. pars sit et ipsa, et Ursin. ista.—297 Voss. Arund. duo F. cum uno V. animos, quod placet Heins. vel animas, nam seq. vs. illas legitur in Ursini libr. et tribus aliis: vulg. animæ. Dein multi primum pro primis; et F. et Maz. promptum, quod non displicebat Heins.—299 Quidam vitiisq. jocusque.—302 Fr. Officiumque

NOTÆ

Nasonis votum ad Augustum spectare etiam, quo superstite adhuc decretus illis triumphus, ex Annalibus facile est probare.

288 Neve] Ne qui Pacis anctor fuit, moriendo Pacem destituit.

289 Fastis] Annalibus et veteribus dierum monumentis.

290 Hac] Kalendis, scilicet, Januariis.

Duo] Jovi alterum, alterum Æsculapio.

291 Natum] Æsculapius est, Apolline ex Coronide nympha, Phlegiæ, vel, ut alii tradunt, Leucippi filia, genitus.

292 Insula] Illam intelligit quam

Tybris facit.

Dividua] Scilicet insulæ objectu dividitur aqua.

293 In parte] Quia in eadem insula illi dicatum templum.

294 Nepotis] Æsculapius Apollinis filius Jovis quidem nepos fuit, siquidem Apollo Jovem patrem habuit.

296 Promissi] Dixit ab initio: 'Lapsaque sub terras, orta que signa, canam.'

297 Hæc] Cœlestia, scilicet, longe ab omni ambitione aliisque pravis terræ cupiditatibus.

298 Scandere] Hoc est, studiosè cœlestia scrutari.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 Z

Non Venus et vinum sublimia pectora fregit ;

Officiumve fori, militiæve labor.

Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco,

Magnarumve fames sollicitavit opum.

Admovere oculis distantia sidera nostris ;

304

Ætheraque ingenio supposuere suo.

Sic petitur cœlum : non ut ferat Ossan Olympus,

Summaque Peliacus sidera tangat apex.

Nos quoque sub ducibus cœlum metabimur illis,

Ponemusque suos ad stata signa dies.

310

ERGO ubi nox aderit venturis tertia Nonis,

Sparsaque cœlesti rore madebit humus ;

Octipedis frustra quærentur brachia Cancri :

Præceps occiduas ille subivit aquas.

Venus et Bacchus, aut officium fori, et labor belli, corrumpit corda elata. Neque vana ambitio, et gloria illita fuco, et desiderium magnarum divitiarum illas movit. Admoverunt oculis nostris astra remota, et submiserunt cælum ingenio suo. Eo modo scanditur æther: non ut Olympus sustineat Ossam, et vertex Pelii tangat suprema sidera. Nos etiam metiemur cælum sub illis ducibus, et assignabimus suos dies ad constituta signa.—Adeoque postquam nox tertia aderit Nonis futuris, et terra erit humida strata rore cœlesti, brachia Cancri octipedis nequicquam quærentur: ille præceps merens est in aquas occiduas.—Nonæ advenierint: nimbi

for.—304 Fr. que pro ve. Tum Voss. pr. A. et sex alii furor pro fames.—305 R. Adduxere ocul. et P. terris pro nostris.—308 Pet. Imaque P.—309 Voss. A. et sex alii cæl. meditabimur ill. Excerpt. Voss. numerabimus; Fr. metibimur.—310 Stata ex opt. et vett. placet Neapol. et Heins. præ vulg. vaga.—312 Tres libri ror. madescit hum. unde Heins. conj. madescet.—313

NOTÆ

301 *Venus*] Cujus vero bonæ rei sit capax, quem Venus damnosa, aut vinum violens torquet; ambitiosæ lites, seu bellorum strepitus obtundunt?

303 *Fuco*] Eoque maxime fallaci.

305 *Admovere*] Quia cognitioni nostræ subjecerunt.

306 *Supposuere*] Quia Cæli rationem, &c. investigaverunt.

307 *Sic*] Perscrutando cœlestia.

Ossan] Quos Thessaliæ montes gigantes ad oppugnandum cælum dicuntur constraxisse, ut sæpe inculcatum.

308 *Peliacus*] Vertex Pelii Thessaliæ montis altissimi.

309 *Ducibus*] Philosophis, scilicet, et Astronomis.

310 *Ponemus*] Id est, singulis signis, quæ suo et fixo tempore oriuntur et occidunt, quæ sunt suis circulis affixa, quorum vertigine vertuntur, proprios dies assignabimus.

311 *Tertia*] Tertio Nonas Januariæ Cancer occidit, inquit Columella; hoc est tertio Januarii. Atque hoc intelligendum de occasu Cosmico, qui fit pæne jam Sole oriente. Cætarum spectat ad Astronomos subtilis hæ-

INSTITERINT Nonæ: missi tibi nubibus atris 315
 Signa dabunt imbres, exoriente Lyra.
 QUATUOR adde dies ductis ex ordine Nonis ;
 Janus Agonali luce piandus erit.
 Nominis esse potes succinctus causa minister,
 Hostia cœlitibus quo feriente cadit. 320
 Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
 Semper, Agone? rogas; nec nisi jussus agis.

impulsi nubibus fuscis facient tibi indicia, Lyra exoriente. — Adice quatuor dies Nonis digestis ex ordine, Janus erit placandus die Agonali. Sacerdos succincte, quo percussente victima procumbit Diis, potes esse causa nominis. Qui infecturus cultros cruore calido petis semper, Agone? neque agis nisi monitus. Nonnulli pu-

Heins. ex scriptis plurimis reponit *quærentur* pro vulg. *quærentur*: et in seq. vs. *subivit* pro *subibit*.—315 Alii *obstitierint* imbres. Mox veteres plerique, nisi si tibi. alii, nisi si de, vel, missi de nubibus: quomodo et Mazarin. Nage-rius et Neapolis recte ex suis libris, *Institerint Nonæ: missi tibi nubibus atris Signa dabunt imbres exoriente Lyra*: quomodo et quinque ex nostris, cum Petaviano; qui tamen, nisi sic ibi nubibus: at Ursini codex, *Institerint Nonæ: nisi sit tibi nubibus aër*. Scribendum forte, si sit *subnubilus aër*. Rem. Am. 599. 'Limes erat tenuis longa subnubilus umbra.' Heins.—316 Nonnulli pro *imbres* habent *Nonæ*: et Fr. cum aliis *Nonæ sign. dabunt*.—317 V. et octo alii *dictis* pro *ductis*: P. Arund. et duodecim alii *ductos*; Pet. *dictos*: Voss. *ductas ex ord. noctes*.—319 Fr. cum vulg. *potes*: Heins. corr. *potes*.—322 Olim

NOTÆ

rumce rerum disquisitio.

312 *Madebit*] Ex rore matutino.

313 *Frustra*] Quia occiderint.

Cæci] Hunc Junonis beneficio in sidera relatum volunt, qui Herculis pedem momordit in Lernæ palude cum adversus hydræ certaret, atque ab eo est protritit. Ejus formam in cœla si cupis spectare, compara tibi Hyginum: frustra namque huc alios auctores transcripserimus.

314 *Aquas*] In mare enim mergi videntur astra quando occidunt.

316 *Signa dabunt*] Indicis erant instare Nonas, quibus et Lyra exoritur, et tempestates simul. Atque Lyram quod attinet, quæ et 'fidicula' dicta, Nonis oriri intelligas Heliacæ, et emergere Solis abaccessu.

Lyra] Hæc esse creditur qua Manes olim sibi conciliasse Orphæa dicitur.

317 *Ductis*] Id est, quatuor adde dies, non retrogradiendo sicuti numerare consueverant, sed ex ordine post exactas Nonas procedendo; adeoque quinto Idus, seu nono Januarii, 'Janus Agonali,' &c.

318 *Agonali*] Festo die, quo Agonia, seu hostia κατ' ἔξοχην, aut princeps gregis, Principe civitatis interrogato, immolatur.

Plandus] Hostia placandus.

319 *Succinctus*] Ut ad opus expeditior esset.

Causa] Varias hujus nominis 'Agonali' causas seu rationes recenset; et primam quidem ex sacrificuli Regis solenni voce petitam, qui principem seu populum civitatis ita interrogabat, 'Agone?' seu, feriane hostiam? Quæ quidem ratio Varroni placuit.

Minister] Sacerdos ipse, seu Rex

Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
 Nomen Agonalem credit habere diem.
 Pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum ; 325
 Una sit ut proprio litera demta loco.
 An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,
 A pecoris lux est ista notata metu ?
 Pars etiam, fieri solitis ætate priorum
 Nomina de ludis Graia tulisse diem. 330
 Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo :
 Veraque iudicio est ultima causa meo.
 Utque ea nunc certa est ; ita Rex placare sacrorum
 Numina lanigeræ conjuge debet ovis.
 Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur. 335
 Hostibus amotis hostia nomen habet.

tant diem Agonalem habere nomen ab actu, quia oves non accedant sed agantur. Pars credunt hoc festum appellatum Agnalia a veteribus, ut una litera sit sublata proprio loco. An, quia victima metuit cultros prævisos in aqua, hæc dies est signata a metu pecoris? Alii quoque arbitrantur diem habuisse nomina Græca de ludis solitis celebrari tempore majorum. Atque lingua vetus appellabat hostiam Agoniam: et ultima ratio est vera mea sententia. Et sicuti ea nunc certa est, ita Rex sacrorum tenetur placare Deos marito ovis lanigeræ. Victima appellatur, quæ procubuit dextra victrice. Hostia habet nomen ab hostibus depulsis.

~~~~~

edebatur *S. agat ne rogat, nec nisi j. agit.* Primo *Agone* Heins. rectum censet, quod opt. A. Læti Cod. et duo F. præstantiores exhibent. Deinde pro *rogat* Pet. Ursin. Voss. Arnd. et septem alii *rogas* ; unus Pat. *roges*. Deinde Fr. Arund. unus Mor. et duo alii *ne* pro *nec*. Meliores etiam *agat* vel *aget*. Heins. ex hisce vestigiis ita refingit vs. *Agone, roges, nec nisi j. agas.*—325 Jun. A. dici.—326 Jun. *Unaque sit prop.* et Mor. *primo pro proprio.*—328 Multi ipsa pro ista. Maz. *ista vocata met.*—329 *Pars* Heins. placet cum Maz. Læti, quatuor F. et aliis nonnullis præ vulg. *Fas.*—330 Plurimi inter quos opt. A. et unus Pat. *grata* pro *Graia.*—331 *Pecus* est ex Ursin. opt. A. et sex aliis cum pr. Ed. vulg. *prius*. Alii dic. *Agimina serm.*—333 Ursin. et decem alii exhibent *nunc*: sed multi vett. cum vulg. Edd. *non*. Deinde Fr. *plac. Deorum* ; Strozæ *sacerdos.*—336 Heins. dedit *amotis* et Ursin. et Pat. *Hec-*

NOTÆ

sâcrificulus.

326 *Una*] O, scilicet. Sed subtilior quam verior videtur hæc Etymologia ; quia non agna, sed aries, atque is princeps gregis, eo die mactabatur.

327 *Timet*] *Ἀγνιδας* enim Græcorum est *timeo*, seu *metu angor*, Latino-rum.

330 *Graia*] *Ἀγὰν* enim Græcis est

certamen, primusque dicitur Hercules 'Agonales' ludos in Elide instituisse.

333 *Rex sacrorum*] Sacrificulus fuit, Pontifici subjectus, quem post exactos reges, Consule Bruto, creavere, ideo quod quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, et necubi illorum desiderium esset.

335 *Victima*] *Ansa sumta ex iis*

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
 Far erat, et puri lucida mica salis.
 Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
 Acta per æquoreas hospita navis aquas. 340
 Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,
 Nec fuerant rubri cognita fila croci.
 Ara dabat fumos, herbis contenta Sabinis,
 Et non exiguo laurus adusta sono.
 Si quis erat, factis prati de flore coronis, 345
 Qui posset violas addere, dives erat.

Far, et granum splendidum salis nitidi olim erat, quod posset facere Deos propitios homini. Navis peregrina adducta per aquas marinas nondum advexerat myrrhas stillatas ex cortice. Neque Euphrates miserat thura, neque India costum, neque fila rubri croci fuerant cognita. Altare contentum graminibus Sabinis, et laurus adusta non levi crepitu faciebat fumos. Si quis esset qui posset adjicere violas sertis

*****

toris Trevisani; ceteri a domitis.—338 R. et liquidi luc.—339 Mor. Nond. contulerat; et idem cum Thuan. et duobus aliis lacrymatam c. myrrham. Excerpt. Voss. arbore myrrhas.—343 Excerpt. Voss. et in Cod. Sa. pro var. lect. herb. contenta S. at Sa. a pr. man. et quinque alii contenta.—345 Pro factis unus vet. fractis; alius plexis: Burm. conj. pactis, ut Plin. xxi. l. 'pactilis corona;' nisi et ibi plectilis legendum sit. Unus etiam Cod. horti pro prati.—

NOTE

quæ de Agonalibus dixit, multa de sacrificiis veterum intrudit.

Victrix] Ejus manu qui hostem ipse vicisset.

336 *Hostia*] Ab *hostibus* non male crediderim hostiam dici; ceterum cum ab his qui in hostem pergerent, tum illis qui eum vicissent, cujusvis tamen Sacerdotis manu, cædebantur.

337 *Ante*] Priusquam in tantum aucta esset Romani Imperii majestas.

338 *Far*] Mola ipsa, quæ ex molito farre et sale,

339 *Nondum*] Jani, scil. temporibus agrestes et semiferi homines quid myrrha thusve esset parum curabant. Neque satis constat quo primum tempore in Italiam advecta hujuscemodi odoramenta.

Lacrymatas] Ad locum alludit qui est Metam. x. ubi Myrrhæ, Cynaræ

patris amore correptæ, fabula tota narratur: quo ne pigeat recurrere.

341 *Euphrates*] Qui Mesopotamiæ fluvius maximus in sinum Persicum influens, ab Oriente felicem Arabiam, unde thus petitur, claudens, merces et Sabæa aromata in alias gentes transmisit.

Costum] Frutex est cujus radix gustu fervens, odore eximio, primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, itemque in Arabia, nascens.

342 *Nec fuerant*] Quia e Cilicia nondum advectum, neque per Italiam cultum.

343 *Sabinis*] Herba est ad cupressi similitudinem fruticans. *De la savonnière*,

344 *Non exiguo*] Quia folia ejus in igne crepitant,

Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
 In sacris nullum culter habebat opus.
 Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
 Ulta suas merita cæde nocentis opes. 350
 Nam sata, vere novo, teneris lactentia succis,
 Eruta setigeræ comperit ore suis.
 Sus dederat poenas. Exemplo territus hujus
 Palmite debueras abstinuisse, caper.
 Quem spectans aliquis dentes in vite præmentem, 355
 Talia non tacito dicta dolore dedit:
 Rode, caper, vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,
 In tua quod spargi cornua possit, erit.
 Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
 Spargitur affuso cornua, Bacche, mero. 360

compositis de flore prati, erat opulentus. Hic culter, qui nunc fodit præcordia tauri percussi, nullum habebat opus in sacris. Prima Ceres lætata est cruore suis avidæ, ulta divitias suas morte nocentis. Nam invenit vere novo segetes lactentes in molibus sulcis inversas rostro porcæ setigeræ. Porca persolverat pœnas: caper tremefacte, exemplo hujus debueras abstinuisse palmite. Quem aliquis cernens figentem dentes in vite, protulit talia verba dolore minime secreto: Rode vitem, caper, tamen erit illi viti quod possit fundi in tua cornua, quando stabis ad altare. Fides sequitur dicta; hostis proelivis in damna tua, Bacche, habet cornua sparsa mero

350 Unus Liber *Ult. suis: et Voss. et Pet. merito.*—351 Heins. ex melioribus libris monet *sulcis* pro *succis* esse legendum: Burm. vero præfert *succis*; nec spernit lect. Cod. Jun. *primis lact. succis.*—352 Voss. et tres alii *setig. concipit or.*—356 *Dicta dolore refert* Læti et tres alii: *dicta* veteres plerique; recte: nam *verba dare* alio significato dicitur: *digna dedit* Arund. et sex alii. Heins.—357 Pet. et alii quatuor hic pro *hinc*: Heins. cum uno F. præfert *huic.*—359 Olim edebatur *noxæ tibi debitus host.* at opt. vett. *noxæ...deditus*: nonnulli etiam *noxæ et tibi.*—360 Vulg. *Spargit et effuso*: correxit Neapol.

NOTÆ

348 *Nullum*] Donis quippe, non victimis, Deorum favorem sibi conciliare nitebantur.

349 *Porcæ*] *Sus* vero a Græco *ὄς, οὗς*, vel *θὺς*, quod antiquius fuit, a verbo *θύειν*, quod est *immolare*, ideo deductum vocabulum, quod, ut Varro ait, a sullo genere pecoris immolandi initium sumtum videtur: cuius vestigia, quod initiis Cereris porci immolantur, et quod initiis pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur, &c.

350 *Merita*] Quia Cereris inventum

fruges rostro invertit, adeoque perdit.

351 *Lactentia*] Videntur vero tenellæ segetes terræ humorem eodem modo sugere quo infantes matrum siccant ubera.

353 *Dederat*] Neque vero tam imperite Ethnici quæ cuique Deo maxime contraria pecora credebant impigre mactabant. Immo et inde haud quaquam temere aliquid in usus tuos expisceris.

354 *Debueras*] Quia, scilicet. Bacchō

Culpa sui nocuit; nocuit quoque culpa capellæ.

Quid bos, quid placidæ commeruistis oves?

Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas

Viderat inceptos destituisse favos.

Coerula quem genitrix ægre solata dolentem,

365

Addidit hæc dictis ultima verba suis:

Siste, puer, lacrymas: Proteus tua damna levabit;

Quoque modo repares, quæ periére, dabit.

Decipiat ne te versis tamen ille figuris,

Impediant geminas vincula firma manus.

370

Pervenit ad vatem juvenis: resolutaque somno

Alligat æquorei brachia capta Senis.

affuso. Noxa obsuit porcæ, noxa etiam obsuit capella. Quid, taure, quidve miles oves commeruistis? Aristæus lacrymabatur, quod adverterat apes extinctas cum prole reliquisse favos inceptos. Quem dolentem mater coerula vix consolata, adjecit has notissimas voces sermonibus suis; Puer, omittite fletus: Proteus minuet tua damna, et docebit quo modo restituas quæ perierunt. Attamen validi laquei ligent ambo manus, ne ille tibi imponat mutatis figuris. Adolescens pervenit ad vatem, atque constringit lacertos senis marini solutos sopore. Illa mutabilia vertit

qui dedit *Spargitur affuso*: R. *infuso*; P. *a fuso*. Dein pro *cornua* Heins. in priore notarum ed. ad Epist. XIII. 113. citat tanquam legeret *tempora*; quod tamen in nullo Cod. extat.—363 Fr. *cum prole necat*.—364 Excerpt. Voss. et sex alii *incept. deseruisse fav.*—368 Unus P. *Quoq. modum rep.*—369 Quædam Edd. *varis pro versis*.—370 Excerpt. Kloekhovii *vinc. dura man.* Unus etiam Cod. *geminos vinc. firma pedes*.—371 Pr. Venet. Ed. et unus Heins.

NOTE

ob injurias suas mox jugulabitur.

358 *Quod*] Vinum, scil. de more præterquam in sacris Cereris.

359 *Verba*] Id est, verba re ipsa comprobata sunt.

Noxæ] Id est, traditus tibi pro peccato: namque, ut inquit Festus, Cum lex jubet noxæ dedere, pro peccato dedi jubet.

Hostis] Caper, scil. qui vites rosit.

360 *Spargitur*] Adeoque postmodum Baccho mactatur.

363 *Aristæus*] Hujus Apollinis et Cyrenes filii quam hic Naso perstringit fabulam prolixè habes apud Maronem, sub finem Georgicorum: quo volaptatis causa recurrere ne pigeat.

Eadem disces opera, quamobrem ab ipso primo mactati boves: quod nunc enarrare incipit noster.

Stirpe] Omni sobole.

365 *Coerula*] Quia aquarum nympha, Cyrene Penei filia.

367 *Proteus*] Hic Oceani et Tethyos, vel Neptuni et Phœnices, filius, in omnes formas se vertere peritus, vates fuit qui nosset omnia.

368 *Quæ periére*] Apes, scil.

369 *Decipiat*] Namque effugasse Proteum credidisset, qui eum sub eadem forma nusquam conspicietur.

370 *Manus*] Protei, scil. qui, ut ait Maro, prius vinculis capiendus,

Ille sua faciem transformis adulterat arte :

Mox domitus vinclis in sua membra redit.

Oraque cœrulea tollens rorantia barba,

375

Qua, dixit, repares arte, requiris, apes ?

Obrue mactati corpus tellure juvenci :

Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.

Jussa facit pastor. Fervent examina putri

De bove : mille animas una necata dedit.

380

Poscit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,

Quas pia Dis ruris ferre solebat anus.

Quid tuti superest; animam cum ponat in aris

Lanigerumque pecus, ruricolæque boves ?

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,

385

Ne detur celeri victima tarda Deo.

evitus sua arte : mox coactus funibus induit denuo suos artus. Atque attollens oq stillans, barba cœrulea, Petis, inquit, quomodo repares apes ? Defodito corpus tauri peremti : ille defossus præbebit quod petis a nobis. Pastor exequitur jussa. Examina pullulant et prorumpunt de tauro putrido : una anima interfecta genuit mille. Fatum vocat ovem : improba vellit verbenas, quas pia anus solebat ferre Diis ruris. Quid restat securi, cum ovis lanigera, et tauri ruricolæ deponant animam in altaribus ? Persis equo placat Hyperionem vallatum radiis, ne victima lenta præbea-

Cod. *reductaque somn.*—372 Jun. *capt. Dei.*—373 Heins. ex uno Pat. corr. *sua pro suam.* In P. et Excerpt. Voss. *suam speciem.* Tum vulg. habebant *transformat et alterat art.* at idem reposuit ex Ursin. et Pet. opt. libris *transformis adulterat.* In P. etiam *apte* pro var. lect. *τῇ arte.*—374 Arund. et Voss. *sua terga red.*—381 Ex Ursini Libro Heins. fœdit *Poscit ovem fatum* pro vulg. *Pavit ovis pratum* : in nonnullis vett. *Pascit* ; Pet. *Pascit ovis prato* ; opt. A. *Pascit oves pratum.*—383 Duo libri *Quid thuri sup. quinque ruri.* Excerpt. Voss. in *aram.*—385 Quatuor libri *H. contum.*—386 Fr. a man. pr.

NOTÆ

neque sine vi ulla dat præcepta.

371 *Juvenis*] Aristæus, scil.

372 *Senis*] Protei, scil. dormientis : namque aliter quomodo alligasset ?

373 *Transformis*] Proteus, qui omnes formas induere arte, qua forte pollebat, magica didicerat.

374 *Sua membra*] Primam et propriam formam sumpsit.

376 *Qua*] Quam bene istud et ex coacto ingenio expressit.

378 *Dabit*] Magno vero consensu antiqui ex putrefactis bovm visceri-

bus præsertim nasci apes tradiderunt,

379 *Pastor*] Aristæus,

Examina] Magno numero et festino impetu apes prorumpunt.

380 *Una*] Juvenci,

381 *Poscit*] Nunc, venusta certe transitione, ad ovium fabulam, car mactentur, transit Næso,

Verbenas] Cujus herbæ usus multus in sacris,

Improba] Temeraria.

382 *Dis ruris*] Bacchō puta, Cereri,

Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,

Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.

Extæ canum vidi Triviæ libare Sapæos ;

Et quicumque tuas accolit, Hæme, nives.

390

Cæditur et rigido Custodi ruris asellus.

Causa pudenda quidem est, huic tamen apta Deo.

Festa corymbiferi celebrabas Græcia Bacchi,

Tertia quæ solito tempore bruma refert.

tur Deo cito. Quia cerva est semel mactata Dianæ triplici pro puella, nunc etiam mactatur pro nulla puella. Vidi Sapæos et quisquis positus est ad tuas nives, Hæme, facere Triviæ visceribus canum. Asellus mactatur etiam rigido custodi ruris. Causa quidem est turpis, sed tamen conveniens huic Deo. Græcia celebrabas festa Bacchi corymbiferi, quæ tertia bruma refert tempore consueto. Dii etiam

~~~~~

vict. pigra D.—387 Ex melioribus Heins. profert Quod ; plurimi Quæ. Mox duo libri geminæ pro triplici : Cod. Ursin. gemina : Heins. conj. sem. Egææ pr. vel Eubææ pro Euboicæ.—388 Multos esse locos, et nostri poëtæ et aliorum, quibus cadit tueri liceat, Burm. monet Met. vii. 162, Fast. vi. 160. Trist. i. ix. 43. et passim : plurimi scripti datur.—389 Quinque libri Ext. canis : R. etiam vido ; et Excerpt. Kloekhov. mactare Sap.—390 Fr. Hermæ, niv.—392 Huic dedit Heins. ex melioribus pro vulg. sed.—393 Codd. vett. Fest. racemiferi.

NOTÆ

aliisque.

385 *Equo*] Soli quippe celerrimo numini gratum fore citum equum Persæ autumant.

Hyperiona] Dicunt nonnulli Titanis et Terræ fuisse filium, Solisque patrem : alia itemque alii non multæ frugis. Verum pro Sole ipso sæpius sumitur.

387 *Triplici*] Quia trivialis, triceps, et triplici nomine in cælis, sylvis, et Inferis appellata, ut supra dictum.

Virgine] Iphigenia, scilicet, Agamemnonis filia, Dianæ aris ideo admovenda, quod ipse, incensus, illius cervam occidisset ; pro qua tamen puella Deorum miseratione alia cerva supposita. Fabulas vero hujusmodi identidem prolixè repetere non foret tædiosum modo, sed et inutile ; cum ubique prostent elegantes libelli qui has omnes enucleant.

388 *Nulla*] Nulla quippe Iphigenia jam redimenda.

389 *Canum*] Non abs re sane, siquidem illorum latratu phantasmata quæ ab Diana, seu Hecate, aut Proserpina immittuntur, ex istorum hominum opinione contra ejus voluntatem dissolvuntur.

Vidi] Quo tempore credas exul per Thracum fines iter habuit, uti dictum in Tristibus.

Sapæos] Thraciæ fuerunt populus, qui et Sinties, Sinti, et Saii aliquando dicti, habitantes in littore circa Abderam.

390 *Hæme*] Hæmus mons est Thraciæ nivosus. Verum dubium non est quin de Zerintho, quam urbem et antrum Hecates facit Stephanus, Lycophron 'Canis antrum' dixit, cogitaverit Naso. Namque et ipsum illac transiisse in Tristibus vidimus ; et ibi solitos præcipue canes Hecate immolari testis Suidas.

391 *Rigido*] Priapo, scilicet, Venæris et Bacchi filio, cujus ridiculi et

Di quoque cultores gelidi venere Lycei, 385
 Et quicumque joci non alienus erat:
 Panes, et in Venerem Satyrorum prona juvenus;
 Quæque colunt amnes, solaque rura, Deæ.
 Venerat et senior pando Silenus asello,
 Quique rubro pavidas inguine terret aves. 400
 Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
 Gramine vestitis accubuerere toris.
 Vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam.
 Miscendas parce rivus agebat aquas.

cultores frigidi Lycei, et quisquis non erat alienus joci, convenerunt. Panes, et juvenus Satyrorum proclivis in Venerem, et Deæ quæ frequentant fluvios et rura deserta venerant. Aderat quoque Silenus senior incurvo asello, et qui incutit timorem avibus pavidis rubro inguine. Qui nacti sylvam aptam in grata convivia accubuerunt lectis vestitis gramine. Bacchus præbebat merum; singuli tulerant sibi sarta.

Deinde pro vulg. celebrabat Pet. et O. exhibent celebrabas: at nnn F. celebrabant.—395 Plurimæ Edd. *Di quoq. cult. in idem v. Lycei.* Ursini et Patavii liber cum multis aliis, *Lycei.* Mazarin. optimus cum tribus aliis vero, ut puto, *gelidi Lycei:* sic Met. i. 217. 'Gelidi pineta Lycei' dixit, et v. 608. 'Gelidum Erimanthon.' Virgilius Ecl. x. 15. 'Gelidi flevērunt saxa Lycei.' Sequens distichon rectius huic præponatur. Heins. *Nemoris v. Lycei* Be. et duo alii.—396 In antiquis legebatur *joci*; nonnullæ autem Edd. loci: Ursini Cod. et Nangerianus cum aliis quibusdam *mero*; et idem Ursin. locis pro var. lect. quod Pet. quoque et sex alii agnoscunt: at Heins. *mallet joci.*—400 Olim legebatur *Qui rubroque avidas ing.* Heins. scribit cum plerisque *Quiq. rubro, vel ruber, pavidas*; Ursin. enim et tres alii habent *ruber*: Pet. *Quiq. rubro levidas*: P. unus, et Excerpt. Kloëkhov. *Quiq. rubens avidas*; et sic Fr. nisi quod *rd n in rubens* est a man. sec. Heins. etiam putat posse legi *ruber... inguina.*—402 Unus Mor. et alius *vest. incubuere tor. duo concubuerere*; P. et Excerpt. Voss. *ocubuerere.*—404 *Parce* Burm. dedit ex Voss. Arund. Excerpt.

NOTÆ

fascino suo turpissimi Dei in hortorum limine statua rudis ponebatur.

393 *Festa*] Fabulam occipit narrare, ex qua sacri antecedentis origo cognoscatur.

Corymbiferi] *Corymbus* fructus est hederæ, ex qua Baccho coronæ nectebantur.

394 *Tertia*] Tertio enim quoque anno, brumali tempore, Trieterica Baccho majori solennitate quam alia ejus festa, in expeditionis Indicæ memoriam triennio peractæ, celebrabantur. Qua in re, si tamen aliorum

veriorum sententiam sequi amas, annua fuisse hæc Bacchi sacra ne dubites. Trieteris enim nihil aliud fuit quam tres anni quadrimestres, seu duo semestres.

395 *Lycei*] Qui mons fuit Arcadiæ Pani Deo sacer.

397 *Panes*] Fauni, Sylvani, de quibus toties.

Satyrorum] Qui Bacchi comites, Faunis similes.

399 *Silenus*] Bacchi fuit nutritus, pædagogus, et comes assiduus, semper ebrius, quem tamen Satyri tanquam

Naides effusis aliæ sine pectinis usu, 406
 Pars aderant positis arte manuque comis.
 Illa super suras tunicam collecta ministrat:
 Altera dissuto pectus aperta sinu.
 Exerit hæc humerum: vestem trahit illa per herbas.
 Impediunt teneros vincula nulla pedes, 410
 Hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent:
 Pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
 Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt.
 Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
 At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus 415
 Omnibus ex illis Lotide captus erat.
 Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa:
 Signaque dat nutu, sollicitatque notis.

Rivus vehebat aquas miscendas parce. Naides convenerant pars comis sparsis sine usu pectinis, aliæ crinibus fictis arte et manu. Illa ministrat habens tunicam collectam super suras; altera habens pectus nudum veste soluta. Hæc profert humerum: illa ducit vestem per gramina. Nullus calceus vincit molles pedes. Hinc aliæ movent lenes ardores Satyris; pars tibi, qui habes tempora vincta pinu. Incendunt te quoque, Silene, libidinis inextinctæ. Lascivia est quæ non patitur te esse senem. At Priapus ruber honos et custos hortorum erat captus amore Lotidis ex illis omnibus. Cupit hanc, hanc optat, suspirat in illa sola; et facit indicia nutu, et sollicitat

Pol. et duobus aliis: olim enim edebatur large.—405 Fr. et alii Naides.—406 Aderant ex scriptis et edd. melioribus; ceteri aderat. Dein vett. libri habent *positis*, non *comitis* ut sæpe editum.—407 Duo vett. *tun. succincta min.*—409 Maz. et septem alii *hæc humeros*. Meliores *mox vestem* pro vulg. *vestes*.—411 Quatuor Codd. et Scholiast. *Rumpfi incend. mutua præb.*—413 Be. et sex alii *urgent* pro *urunt*.—415 Excerpt. Kloekhov. *At rudis hort.* Tum *decus* ex Pet. et Ursini lib. placet Heins. præ vulg. *Drus.*—416 Be. *ill. Lockide capt.*—417 Plurimi vett. et quædam Edd. *solum...illam.*—418 Cod. *Læti nictu* pro *nutu*. Mox unus Heins. Maz. et

NOTÆ.

patrem observabant.

402 *Gramine vestitis*] Toris graminis: non enim tapetibus strata humus erat.

404 *Parce*] Utpote in Bacchi convivio.

405 *Naides*] Quas Deas supra dixit colere amnes.

Effusis] Crinibus passis et impexis.

406 *Positis*] Compositis.

408 *Dissuto*] Ob dissutam vestem.

410 *Vincula*] Pro calceis.

411 *Hinc*] Ex eo quod ita lascivientes nymphæ, et prope nudæ.

Incendia] Amorem.

412 *Qui pinu*] Pana indicat: nam pinu coronatur.

414 *Nequitia*] Lascivia, blanditiæ, gestus protervi, &c.

Esse] Pro, videri.

416 *Lotide*] Lotidos amore, quæ nympha in Lotoæ arborum Deorum

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Irrisum vultu despicit illa suo.

420

Nox erat: et, vino somnum faciente, jacebant

Corpora, diversis victa sopore locis.

Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,

Sicut erat lusu fessa, quievit humo.

Surgit amans: animamque tenens, vestigia furtim

425

Suspensio digitis fert taciturna gradu.

Ut tetigit nivæ secreta cubilia Nymphæ;

Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.

Et jam finitima corpus librabat in herba:

Illa tamen multi plena soporis erat.

430

Gaudet: et, a pedibus tracto velamine, vota

Ad sua felici cœperat ire via.

Ecce rudens rauco Sileni vector asellus

Intempestivos edidit ore sonos.

Territa consurgens Nymphæ manibusque Priapum

435

Rejicit, et fugiens concitat omne nemus.

signis. Superbia inest formosis, et fastus comitatur pulchritudinem. Illa contemnit irrisum vultu suo. Nox erat; et corpora oppressa somno, mero inducente somnum, prostrata erant diversis locis. Lotis lassa sicut erat lusu requievit ultima sub frondibus acernis in terra graminea. Amans surgit, et comprimens spiritum fert clanculum pedes tacitos suspensio gradu. Postquam pervenit ad occulta cubilia Nymphæ candidæ, cavet ne ventus sui halitus strepitum edat. Atque jam librabat corpus in gramine proximo, illa tamen erat plena plurimi somni. Lætatur, et vinculis detractis pedibus cœperat ire ad sua vota via felici. Ecce asellus Sileni rudens emisit sonum intempesticum ore rauco. Nymphæ exsurgens tremefacta est, et reipuit Priapum manibus, et fugiens concitat omnem sylvam. At Deus nimium etiam

~~~~~

quatuor alii sollicitatq. manu.—419 Heins. conj. in. *pulchræ, seq.*—420 Nonnulli Codd. *vult. decipit ill.* Mor. etiam *ill. Deum*; alius *senem*.—422 Sex libri *diversis victa sop.* Ursini Cod. *jacta*; Heins. putat *pro tacta*; aut *jacta sopora*: Fr. a man. pr. *Semisepulta loc.*—424 Olim legebatur *Sic, ut e. l. lassa.* 'Scriptum extat in aliis cussis *Sicut erat lusu lassa, cum sale.*' Neapol. Aldin. posterior, et decem scripti habent *ludo fessa*.—427 Unus P. *niv. captata cub.* Duo alii *secreta silentia* N. Maz. *cubicula*; Arund. et Voss. *cunabula*.—428 *Ipsa* ex melioribus profert Heins. alii *Ipsæ*.—429 Be. *corp. librabat in.*—432 Duo libri *sua fallaci corp.* unus etiam *fallaci c. i. gradu*.—434 Excerpt, Voss. *or. modos, ut alibi sæpe*.—435 Ex Ursini libro, et uno Pat. Heins. dedit *consurgens*; vulg. *consurgit*.—436 Be. et septem alii *et sur-*

NOTÆ

miseratione conversa.

423 *Ultima*] Postquam ceteri obdormivissent.

425 *Amans*] Priapus, scilicet,

Animam tenens] Spiritum, aut oris halitum, comprimens.

426 *Digitis*] Pedum, scilicet.

429 *Librabat*] Leviter in herba juxta

At Deus, obscœna nimium quoque parte paratus,
 Omnibus ad Lunæ lumina risus erat.
 Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est
 Hellespontiaco victima grata Deo. 440
 Intactæ fueratis aves, solatia ruris,
 Assuetum sylvis, innocuumque genus;
 Quæ facitis nidos, quæ plumis ova foveitis,
 Et facili dulces editis ore modos.
 Sed nihil ista juvant, quia linguæ crimen habetis, 445
 Dique putant mentes vos aperire suas.
 Nec tamen id falsum: nam, Dis ut proxima quæque,
 Nunc penna veras, nunc datis ore notas.
 Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:
 Juveruntque Deos indicis exta sui. 450
 Ergo sæpe suo conjux abducta marito
 Uritur in calidis alba columba focis.

paratus parte turpi erat ludibrio omnibus ad lumina Lunæ. Auctor clamoris exsolvit pœnas cæde; et inde est victima grata Deo Hellespontiaco. Aves oblectamenta ruris, genus assuetum sylvis et innoxium, fueratis illibatæ; quæ struitis nidos, quæ foveitis ova plumis, et emittitis dulces modos ore docto. Verum ista nihil prosunt, quia habetis crimen linguæ, et Dii credunt vos detegere cogitationes suas. Neque tamen id vanum; nam ut quæque est familiaris Diis, facitis indicia certa nunc penna nunc lingua. Soboles alitum diu secuta tum denique mactata est; et viscera sui indicis placuerunt Diis. Ergo alba columba conjux frequenter avulsa

gens conc. Et sex libri exhibent concutit; tres suscitât; duo terriat.—440 P. et Pet. vict. sacra D. Unas etiam Med. grata mari.—442 Tert. Mor. Assiduum sylv.—443 Tres libri dant quæ plum. alii et.—444 Unus Cod. Quæ facil. Mox modos Pat. et multi alii; vulg. sonos.—445 Fr. nil pro nihil.—447 Vulg. hoc falsum; Duo libri id falso: id falsum Heins. dedit ex Ursin. aliisque nonnullis. Unus liber quæq. est.—448 In quibusdam penn. vetitas, nunc.—449 Tres scripti diu volucris prol. et mox tunc pro tum.—451 Be. conj. adjuncta mar. sex alii adducta.—452 Maz. Ur. ignitis alb. et sex

NOTÆ

nympham deponebat.

436 *Concitat*] Omnes a somno excitat.

440 *Hellespontiaco*] Priapo, scilicet, Lampsaceno, a Lampsaco urbe, quæ est in littore Hellesponti, in ora Asiatica. Hellespontum autem ab Helle Phryxi sorore, quæ in illud mare decidit, appellatum esse sæpe

diximus.

441 *Intactæ*] Nunc ad avium cædem declarandam pergit Poëta.

448 *Nunc*] Præpetes, scil. volatu, oscines garritu futura prænnuntiare ex augurali disciplina credebantur.

449 *Tum denique*] Cum futurorum fecerunt indicia.

450 *Juverunt*] Quia Diis mactatæ.

Nec defensa juvant Capitolia, quo minus anser

Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Nocte Deæ Nocti cristatus cæditur ales,

455

Quod tepidum vigili provocat ore diem.

Interea Delphin clarum super æquora sidus

Tollitur, et patriis exerit ora vadis.

POSTERA lux hyemem medio discrimine signat :

Æquaque præteritæ, quæ superabit, erit.

460

suo marito absumitur aris incensis. Neque Capitolia protecta prosunt, quo minus anser præbeat jecur in patinas tuas, Inachi lauta. Ales cristatus jugulatur nocte Deæ Nocti, quia cist calidum diem ore experrecto. Interea Delphin sidus lucidum tollitur super maria; et extrahit os ex gurgilibus patriis. — Dies sequens signat hyemem discrimine medio, et quæ supererit erit æqualis anteactæ. — Aurora prox-

scripti blanda pro alba. Denique Heins. conj. *Idatiis*, aut in *Cænidiiis*; et Francius *inuitis*.—454 Alii *I. vacca*, tuas: Ursin. *bacca*; alius *Baccha*: unus F. et Cod. *Læti Diva*. Be. *Inache sancte*; Excerpt. Klockhov. et plurimi scripti *Inache laute*: Heins. placet *Inachi lauta*.—455 Alii *D. Noctis crist*. Dein *provocat* ex melioribus Heins. recepit pro vulg. *provocat*.—457 *Æquora* scripti præstan-

NOTÆ

Indicis] Avis quæ Deorum mentem aperit.

452 *Foëis*] In Veneris aris tota adurebatur.

453 *Defensa*] Primos anseres Gallorum in Capitolium ascensum percensisse, et clangore vigiles excitasse, notius est quam ut prolixè hic inculcetur.

454 *Inachi*] Rex fuit Argivorum Inachus, quem in fluvium ejus nominis mutatum fuisse volunt. Hujus vero filia fuit Io, seu Isis, cujus sacerdotes anserinis ac bubulis carnibus vesci apud Egyptios tradit Herodotus.

Lauta] Lautam dicit ex Romanorum opinione, qui anseres, præsertim vero eorum jecora, inter lautissima cibaria habebant.

455 *Nocti*] Quæ quidem Poëtis Dea est.

Cristatus] Gallus, qui cantu suo noctis silentium turbat, et quasi diem provocat.

457 *Interea*] Atque adeo Agonali

luce, seu quinto Idus: quanquam Cæsari apud Plinium pridie Nonas exoritur Delphin. Sed ita intelligas, Cæsari matutinum pridie Nonas, hunc quinto Idus cum occidit Sol, eum ab oriente surgere.

458 *Patriis*] Delphinus, scilicet, piscis patriam habuit mare. Illam autem fuisse dicunt nonnulli qui ex Siculo mari Arionem citharedum in Tænarum transvexit. Alii a Neptuno inter sidera collocatum eum volunt, qui Amphitritem nuptias cum ipso detrectantem allexerit, et mitem ad Neptunum produxerit.

459 *Postera*] Quarto Idus Januar. decimo adeoque hujus mensis diæ Naso, pridie Nonas Columella, et tabulæ Ptolemæi, hoc est Januarii quarto, mediam hyemem faciunt. Quomodo computaverint non satis assequor, nisi quod ex bruma ipsa sem Solstitio hyemali hyems media mihi videretur debere dijudicari. Sed Equinoctiorum nunquam fere non

PROXIMA prospiciet Tithono nupta relicto

Arcadiæ sacrum pontificale Deæ.

Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit ;

Hic ubi Virginea Campus obitur aqua.

Unde petam causas horum, moremque sacrorum ? 465

Diriget in medio quis mea vela freto ?

Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,

Propositoque fave, ne tuus erret honos.

ima Tithono relicto prospiciet sacrum pontificale Deæ Arcadiæ. Dies eadem recepit te quoque templo, soror Turni, hic ubi Campus obitur aqua Virginea. Unde petam causas et ritus horum sacrorum? quis dirigat mea lintea in medio mari? Ipsa doce, quæ habes nomen derivatum a carmine, atque fave instituto, ne tua gloria

tiores, teste Heins. ceteri *æthera*.—461 Pr. V. et unus Pat. cum Aldin. post. Ed. *Prox. respiciet T.* Excerpt. D. *perspiciet.* Arund. Voss. et multi alii *conspiciet.* Olim etiam edebatur *T. Aurora relicto.* Heins. dedit *nupta* ex Ursin. Pet. Maz. et tribus aliis libris: sic etiam Fr.—465 Plurimi *moresque*.—466 Multi scripti et editi *Diriget in*; nonnulli *Dirigit: Gottorph. Porriget.*—467 Heins. *mallet*

NOTÆ

turbata ratio. Quare ista aliis peritioribus æstimanda relinquo.

461 *Proxima*] Tertio Idus, undecimoadeoque Januarii. Sed ne deinceps in leviculis istis immoremur; paranda erit tabula, ex qua vetus Romanorum nostraque dies computandi ratio uno intuitu perspiciatur.

Tithono] Hunc Laomedontis filium ab Aurora in cælum sublatum, et pro marito amatum, jam sæpius vidimus.

Nupta] Aurora, pro die ipso posita possum.

Relicto] Cum Auroræ sit officium diem aperire.

462 *Arcadiæ*] De Carmenta sermo est; quæ Evandri mater, mulier fatidica, ideoque a Romanis culta, relicta Arcadia, ubi ille regnabat, et concessa navi, in Italiam cum ipso, qui regno pulsus fuerat, venit. A Carminibus quibus responsa comprehendebat appellatam volunt, cum magis Themis, itemque Nicostrata dicereetur. Aram ei ad Carmentalem portam sub Capitolio dedicasse Ro-

manes scribit Dionysius. Templam præterea habuisse in foro Romano a matronis dedicatum docet Plutarchus.

Pontificale] Quod a Pontifice, et majori quam aliorum Sacerdotum veneratione, celebrabatur. Carmentalia autem dicit, quæ feriæ fuerunt stativæ, quæque universi populi eodem tempore recurrebant.

463 *Turni soror*] Juturnam dicit; Turni enim Rutulorum regis soror fuit, Dauni filia, quam Jupiter pro erepta virginitate immortalitate donavit.

Æde] Hoc fuit templum in Campo Martio, prope ductum aquæ Virginis.

464 *Virginea*] Hanc aquam virginem appellaverunt ideo quod quærentibus aquam militibus virguncula quædam puella venas monstravit, quas secuti qui foderant vim aquæ ingentem invenerunt.

466 *Freto*] Non abs re freto materiam certe difficilem Naso comparat.

467 *Quæ nomen*] Carmentam seu Carmentinam dicit: quoniam alii quasi

Orta prior Luna (de se si creditur ipsi)

A magno tellus Arcade nomen habet.

470

Hic fuit Evander: qui, quanquam clarus utroque,

Nobilior sacræ sanguine matris erat.

Quæ, simul æthereos animo conceperat ignes,

Ore dabat vero carmina plena Dei.

Dixerat hæc nato motus instare, sibique,

475

Multaque præterea, tempore nacta fidem.

Nam juvenis, vera nimium cum matre, fugatus

Deserit Arcadium Parrhasiumque larem.

minuatur. Terra orta prior Luna (si fides habetur ipsi de se) habet nomen à magno Arcade. Evander ibi fuit, qui tametsi erat illustris utroque sanguine, erat tamen clarior sanguine matris. Quæ statim atque conceperat cælestes flammæ animo, efferebat vero ore carmina plena Dei. Ea quæ nacta erat multam fidem tempore anteacto, dixerat motus instare sibi et filio. Nam adolescens pulsus cum matre nimium vera reliquit Arcadium et domum Parrhasiam. Cui lacrymanti mater

*****

Dica, vel Nympha mone. Fr. et Mor. Ipsa move. Idem Cod. et quidam alii carm. dictum.—468 Alii err. honor.—469 V. prius pro prior. Mens liber reponi suadet, de se, si creditur ulli: vetus allus ipsi. Neapol. Credimus ipsis septem libri: creditur illi, duo: sed Heinsii unus, de se sic creditur ulli, quare rectius legatur ex libro Neapolis, de se si creditur ulli. Vid. 1. Ex Pont. viii. 13. Burm.—471 Quædam Edd. Hinc fu. Heins. dedit Hic ex melioribus.—473 Fr. pro var. lect. æther. concepit mente furores. Unus etiam Med. anim. collegerat ign.—474 Sic Heins. dedit ex Maz. Voss. Arund. et tribus aliis: vulg. Ore d. pleno c. vera D. Alter Maz. pro var. lect. d. pleno carmine vera D.—475 Fr. a man. pr. hæc vales mot.—476 In codice A. que deest. Tum alter P. præterito. Heins. conj. Multam præterito temp.—477 Fr. nim. ver.—478 Arcadium ex Strozze Cod. placet Heins. præ

NOTE

carentem mente interpretati sunt, quod, scilicet, Apollinis numine correpta vaticinaretur.

469 *Orta prior*] Antelunares ob religionis neglectum per convivium appellati fuerant Arcades. Probrum illud in laudem verterunt, antiquiorem sidere isto gentem suam gloriantes. At Censorinus trimestrem annum primo habuisse illos dicit, et ob id Proselenos appellatos, seu Antelunares; cum prius annum habuerint quam is in Græcia ad Lunæ cursum constitueretur.

470 *Arcade*] Jovis fuit filius ex Callisto, qui Arcadiæ Peloponnesi

regioni intimæ nomen dedisse dicitur.

471 *Utroque*] Mercurii faciunt filium Evandrum plerique; a quibus dissentire videtur Naso.

473 *Ignes*] Afflatus aut instinctus divinos intellige.

475 *Motus*] Seditiones, per quas regno pelleretur. Ob patrem, per imprudentiam tamen, interfectum, fugatum volunt nonnulli: alia tamen alii.

476 *Nacta*] Eventu quippe confirmata omnia quæ Carmentis prædixerat.

477 *Nimium*] Quia melius fuisset regno non pulsus fuisse, falsa quoque fuis-

Cui genitrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,
 (Siste, puer, lacrymas,) ista ferenda tibi est. 480
 Sic erat in-fatis: nec te tua culpa fugavit,
 Sed Deus: offenso pulsus es urbe Deo.
 Non meriti poenam pateris, sed Numinis iram.
 Est aliquid magnis crimen abesse malis.
 Conscia mens ut cuique-sua est, ita concipit intra 485
 Pectora pro facto spemque metumque suo.
 Nec tamen ut primus moere mala talia passus:
 Obruit ingentes ista procella viros.
 Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris,
 Cadmus, in Aonia constitit exul humo. 490

dirit, Puer reprime fletus, sors ista ferenda est tibi cordate. Ita erat in fatis, neque tuum facinus te expulit, sed Deus: fugatus es Deo adverso. Non fers poenam flagitii, sed iram numinis. Est aliquid scelus abesse ingentibus malis. Prout animus est conscius cuique, ita concipit intra pectus spem vel metum pro facto suo. Neque tamen fleas, quasi primus tuleris huiusmodi mala: ista procella occupavit viros maximos. Cadmus, qui olim fugatus ab oris Tyriis exul coeedit in terra

vulg. Arcadium. Fr. quoque Parrhasiumq. nemus.—480 Puer Heins. reposuit ex vett. Edd. et quinque scriptis; alii precor.—482 Tres libri Nec tamen offens. totidem Sed tamen. Dein in quibusdam D. infenso puls. at Burm. præfert vulg. Octo etiam libri puls. et orbe D. In Be. distichon turbatis verbis legebatur Sic Deus offenso, nec t. t. c. f. Sic erat in fatis, pulsus es orbe Deo.—483 Be. Non meritis poen.—484 Unus Heins. aliq. magni crim.—486 Burm. malebat spemque metumque.—487 P. a man. pr. ut reris primus mal. et merces plurimi cum quibusdam Edd. Tum male tal. editi et scripti nonnulli.—488 Pr. V. ing. lata pr. unde Heins. conj. lata. Unus etiam Bonon. pr. domos.—489 Fr. idem est, T.—491 Alii scribunt Pagasæus, vel Pegaseus, vel

NOTÆ

sent Carmentis vaticinia.

478 Parrhasium] Arcadia alio nomine Parrhasia dicta est: adeoque per 'larem Parrhasium' domum Evandri patriam intellige.

479 Viriliter] O mirum consilium, et subinde animo revolvendum quamdiu in hoc exilio agimus! fortitudo enim, non lacrymæ prosunt.

481 Sic erat] Cuilibet ergo snum onus ferendum; nam adversus fata quis sana mente tergiversetur?

482 Urbe] Pallantio, scil.

483 Numinis iram] Prolixa istud Delph. et Var. Clus.

indiget oratione, ut a scelere vindicetur. Cavesis saltem ex prima specie interpreteris.

484 Aliquid] Immo quantum est.

485 Concipit] Atque ea est lex naturæ, seu Dei potius in natura, adversus quam frustra quisquam cavilletur. Eo redeunt denique vel ipsi etiam scelestissimi, sui que sunt tortores. Quod quidem suadeo altissima mente, quisquis es, mediteris.

490 Cadmus] Fabulam habes ejus in Metam.

Aonia] Bœotia.

Ovid.

6 A

Passus idem Tydeus, et idem Pagaseus Iason :

Et quos præterea longa referre mora est.

Omne solum forti patria est ; ut piscibus æquor :

Ut volucris, vacuo quicquid in orbe patet.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno :

495

Et tibi (crede mihi) tempora veris erunt.

Vocibus Evander firmata mente parentis

Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.

Jamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem

Egerat, et Thuscis obvius ibat aquis.

500

Fluminis illa latus, cui sunt vada juncta Terenti,

Aspicit, et sparsas per loca sola casas.

Aonia, passus est idem. Tydeus passus est idem, atque idem Jason Pagaseus, et quos longum esset tempus insuper memorare. Omnis terra est patria viro cordato, ut mare piscibus, ut quicquid patet in aëre aliti. Neque horrida tempestas sæviti tamen toto anno; crede mihi, tempora veris erunt etiam tibi. Evander animo confirmato sermonibus matris sulcat aquas lintre, et advehitur in Hesperiam. Jamque impulerat navem in fluvium jussu doctæ Carmentis, et ferebatur in aquas Thuscas. Illa cernit latus amnis, cui sunt juncta vada Terenti, et tuguria sparsa per loca sola.

Pagaseus.—495 Horret Heins. reponit ex Ursin. et Maz. et quinque aliis pro vulg. *errat.*—496 Unus V. *En tibi.*—497 *Firmata* Heins. recepit ex melioribus; plurimi et *firmus*; et Fr. cum multis aliis et *firma.*—498 Plurimi scripti et editi exhibent *Hesperiamque*; vulg. *Italiamque*: Mor. *Ausoniamque.*—500 Pro *Egerat* multi ex melioribus *Vexerat*; Heins. conj. pro *Reserat.*—501 Excerpt. Kloeckhov. *cujus pro cui sunt.* Deinde editi et scripti fere omnes *junct. Terenti*; at meliores pauci *Terenti*, approbante Heins.—502 Heins.

NOTE

491 *Tydeus*] Qui Cenei Calydoniæ regis filius, cum Alcatum Lycorhenque nepotes, vel, ut alii volunt, imprudens Menalippum fratrem, occidisset, ad Adrastum regem profugit.

Pagaseus] Thessalicus, a Pagasia Thessaliæ urbe.

Iason] Qui Æsonis filius a Pelia in Colchos honorifico exilio missus est; deinde, Medæe dolis sublato Pelia eodem, ad Creontem Corinthiorum regem divertit, secumque vitæ reliquum tempus Corinthi egit, sed de eo plura alibi.

493 *Patria*] Quia ubique ex tenui secum Deoque vivere didicit.

495 *Fera*] ‘Non semper imbres

nubibus hispidos Manant in agros, aut mare Caspium Vexant inæquales procellæ Usque,’ &c. inquit Horat.

496 *Tempora*] ‘Informes’ quippe ‘hyemes reducit Jupiter, idem Summovet. Non, si male nunc, et olim Sic erit.’ ut ait idem ille et vere Horat. Neque dissimilia Maro, alique prope omnes, ex ingenio naturæ, accipiet.

498 *Hesperiam*] Italiam. Regnante Fauno, ante annos circiter 60. quam Æneas in Italiam deferretur, Evandrum eodem appulsum testatur Dionysius Halicarn.

500 *Obvius ibat*] Navigabat adversum fluvium Tiberinum, qui ex He-

Utque erat, immissis puppim stetit ante capillis ;
 Continuitque manum torva regentis iter.
 Et procul in dextram tendens sua brachia ripam, 505
 Pinea non sano ter pede texta ferit.
 Neve daret saltum properans insistere terræ,
 Vix est Evandri vixque retenta manu.
 Dique petitorum, dixit, salvete locorum ;
 Tuque novos cœlo terra datura Deos : 510
 Fluminaque, et Fontes, quibus utitur hospita tellus,
 Et Nemora, et Sylvæ, Naiadumque chori :
 Este bonis avibus visi natoque mihique ;
 Ripaque felici tacta sit ista pede.
 Fallor ? an hi fient ingentia mœnia colles ? 515
 Juraque ab hac terra cetera terra petet ?

Atque ut erat coma dijecta stetit ante puppim, et sæva cohibuit dextram dirigentis iter. Atque procul tendens sua brachia in ripam dextram, ter percussit texta pinea pede furenti. Et ægre atque ægre cohibita est manu Evandri, ne festinans innitit terræ, deciliret. Dique, inquit, locorum quasitorum, salvete, tuque tellus præbitura celo novos Deos ; et fluvii, et fontes, quibus tellus hospita utitur, et Deæ sylvarum, atque chori Naiadum, estote visi filio mihique lætis auspiciis, et ista ripa sit tacta festo pede. Decipior ? an hi colles fient muri excelsi ? et cetera terra petet jura

recepit sparsas ex scriptis plerisque ; ceteri solas.—503 Pro immissis Mor. incultis, vel hirsutis ; Be. intonsis.—504 Excerpt. Kloeckhov. Continuatque : et Fr. a man. pr. Excerpt. D. et quinque alii manu ; duo manus.—505 Marg. Bersm. et Gryph. sua lumina rip.—506 Be. habet cum pro ter.—507 Terra ex vett. Heins. dedit pro vulg. ripæ : nam ripam jam præcesserat.—508 Heins. malebat Evandra. Tum unus ejusdem dira retent. Heins. totum vs. sic legere volebat ; Vix, Evandri, tua vixq. r. m. est.—512 Et Nemora, et Sylvæ est a corr. Heins. nam vulg. habebant Et nemorum Nymphæ : sed pro Nymphæ omnes fere meliores scripti Sylvæ : Heins. etiam conjecerat Et nemorum Divæ. Petavii Cod. alteram Heins. emendationem firmat.—514 Burm. placet lectio P. sec. Istaque f. ripa sit icta pede.—516 Liber Ursin. cet. turba pet. et

NOTE

truria seu Tusciam habitat.

501 Terenti] Locus fuit in campo Martio, si Festo credimus; quem vide, si tanti est.

502 Casus] Pastorum et Aboriginum tuguria.

503 Immissis] Sparsis, de more fœrentium, aut spiritu quopiam divine correptorum.

504 Torva] Ferox et furens, divino spiritu plena.

Regentis] Illius qui ad gubernaculum sedebat; quem ad ripam tendere aut eo navim dirigere volebat.

506 Non sano] Quia numine correpta.

Texta] Navis ipsius tabulata.

510 Deos] Spectat istud præsertim ad Cæsares: quamquam neque Romulus excludendus.

511 Hospita] Quæ nos excipiet.

512 Bonis avibus] Felici augurio.

Montibus his olim totus promittitur orbis.

Quis tantum fati credat habere locum?

Et jam Dardaniæ tangent hæc littora pinus.

Hic quoque causa novi foemina Martis erit.

520

Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?

Indue: non humili vindice cæsus eris.

Victa tamen vinctes, eversaue Troja resurges:

Obruet hostiles ista ruina domos.

Urite victrices Neptunia Pergama flammæ:

525

Num minus hic toto est altior orbe cinis?

*ab hac terra? Totus orbis promittitur olim his collibus. Quis credat locum habere tantum fati? Atque jam naves Dardaniæ admovebuntur huic ripæ. Hic etiam foemina erit causa novi belli. Palla, dilecte nepos, quamobrem capis arma exiti-
alia? Cape: non interficiaris tenui ultore. Troja victa vinctes tamen, et prostrata
excitaberis. Istud excidium obruet domos hostiles. Flammæ victrices incendite
Pergama Neptunia. Num hic cinis minus est altior toto orbe? Jam pius Æneas*

*****

Zulichemianus vetustissimus petent. Unus Mor. terr. feret.—518 Heins. conj. Q. t. hunc f. vel Q. t. huic f. c. inesse loco. Burm. nihil mutare volebat.—519 Heins. conj. Dardanides.—520 Heins. conj. His quoq.—525 Maz. unus Heins. et sex alii N. mœnia fl.—526 Fr. cum vulg. Nunc minor; multi scripti Non minor: alii Num minor; Ursin. et duo alii Non minus; Zulich. Nec minus; tres Num minus, quod

NOTE

515 *Fallor*] Sine omni periculo vaticinari potest, siquidem illud vaticinari est re ipsa quæ comprobata sunt proferre. Nasonis enim quam Carmentis credideris magis istud esse de domina urbe vaticinium.

Hi colles] Septem illos celebres dicit in quibus posita regina Urbium Roma, Palatinum, Capitolinum, Aventinum, Cœlium, Esquilinum, Viminalem, Quirinalem, quos prospectabat Carmentis.

518 *Tantum*] Ut possit gentibus imperare, qui nunc incultus et solus locus est.

519 *Jam*] Post 60. annos enim eodem Æneas appulit.

Dardaniæ] Trojanæ.

Pinus] Pro navibus.

520 *Quoque*] Ad Helenam istud spectat, quæ belli Trojani fuit causa.

Famina] Lavinia, scilicet, Latini

filia, cujus causa gravissimum, Turnum inter atque Æneam, bellum intercessit. De quibus Maro.

521 *Palla*] Hunc Æneæ suppetias ferentem Turnus occidit.

522 *Humili*] Turnum, quippe, Palantis maxime causa Æneas peremit.

523 *Victa*] A Græcis eversa.

524 *Hostiles*] Romani quippe a Trojanis derivati Græciam totam imperio suo subjecerunt.

525 *Urite*] In Græcos specie quadam ironia invehitur.

Neptunia] A Neptuno Phæboque exstructa.

526 *Cinis*] Per cinerem, quæcumque incendio Trojano superfuerunt, atque adeo heroës, intellige, a quibus nova mœnia excitata, quæ in orbem totum imperium suum protulerunt.

Jam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,

Afferet. Iliacos excipe, Vesta, Deos.

Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem :

Et fient ipso sacra colente Deo :

530

Et penes Augustos patriæ tutela manebit.

Hanc fas imperii fræna tenere domum.

Inde nepos natusque Dei (licet ipse recuset)

Pondera cœlesti mente paterna feret.

Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,

535

Sic Augusta novum Julia numen erit.

advehet sacra, et patrem sacra altera. Vesta, excipe Deos Iliacos. Tempus erit, cum idem defendet vos atque orbem; et sacra celebrabuntur ipso Deo colente: et tutela patriæ manebit penes Augustos. Fas hanc domum tenere habenas imperii. Inde nepos et filius Dei, quamvis ipse recuset, feret onera paterna mente cœlesti. Atque ut ego sacrabor olim in altaribus æternis; ita Julia Augusta erit nova dea.

Heins. placet. Be. Nunc minor in tot.—527 Unus V. sacra altera et altera patr.—528 Unus V. Auferet, quod neque Heins. displicet: Burm. etiam putat posse Efferet legi. Dein multi scripti et editi I. accipe, V. et Excerpt. Voss. accipe veste D.—529 Post. Aldin. quo pro cum.—530 Dno libri sacr. colenda D.—531 Neapoli placet lectio sui Cod. Cum pen. et ita unus Bonon. Mox unus Med. tutel. manebis, venuste, judice Heins.—532 Unus Med. jura pro fræna.—533 In Cod. Neapol. Ind. satusque neposq. D. Mox Pat. usque pro

NOTÆ

527 *Sacra*] Ignem æternum, scil. cum Palladio, aliisque Diis, de quibus qui fuerint non satis constat.

Altera] Patrem Æneæ Anchisen dicit, quem Deum fecit, et pro Deo coluit; ut ex Marone liquet.

528 *Vesta*] Per Vestam, templum Vestæ dicatum intellige, a Numa primo positum, ut plurimis placet, multisque cærimoniis venerabile factam.

529 *Idem*] Ad Julium Cæsarem refertur istud vaticinium, qui et Imperium et Pontificatum, ipse quoque Diis ascriptus, obtinuit.

531 *Augustos*] Augustum Cæsarem, ejusque posteros.

533 *Nepos*] Germanicum intellige, Augusti nepotem, ideo quod a Tiberio adoptatus, quem Tiberium filium suum Augustus idem adoptione fe-

cerat.

Natusque] Tiberius est, qui improba mente quasi coactus et querens miseram et onerosam sibi injungi servitutem, imperium denique recepit.

534 *Pondera*] Imperii administrationem.

536 *Augusta*] Liviam dicit, Augusti uxorem, cui Juliæ nomen datum, quod in Juliam domum concessisset. Illi vero, ut est assentatorum ingenium, divinitas attributa; atque consecratam a Claudio nepote tradunt Suetonius et Dio. Siquidem vero ista omnia accipere non poterit Naso, qui multo ante obiit, ab ipso hæc, captandæ benevolentiae causa, ante-occupata, sagacitate quadam dixeris.

Talibus ut nostros dictis descendit in annos,
 Substitit in medios præscia lingua sonos.
 Puppibus egressus Latia stetit exul in herba.
 Felix, exilium cui locus ille fuit ! 540
 Nec mora longa fuit : stabant nova tecta : nec alter
 Montibus Ausoniis Arcade major erat.
 Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,
 Emensus longi claviger orbis iter.
 Dumque huic hospitium domus est Tegeæa, vagantur 545
 Incustoditæ lata per arva boves,
 Mane erat : excussus somno Tirynthius hospes
 De numero tauros sentit abesse duos.

Descendit in nostros agros huiusmodi auspiciis ; lingua præscia substitit in medias voces. Profugus egressus navibus stetit in gramine Latino. Beatus, cui ille locus fuit exilium ! Neque tempus fuit longum ; nova ædificia constructa erant ; neque alius erat major Arcade in collibus Ausoniis. Ecce heros claviger peragrato itinere vasti orbis advehit illuc vacuus Erytheides. Et dum domus Tegeæa est huic hospitium, juvenes incustoditæ errant per amenos campos. Mane erat : hospes Tirynthius excitatus a somno advertit duos boves deesse numero. Lustrans nulla videt

ipse ; et Excerpt. Voss. ipse recuses.—537 Talibus auspiciis Arund. et tres alii. At Ursini, Zulich. Maz. Nanger. Voss. et tres alii, Talibus auspiciis nostros descendit ad agros : dicta hic pro Vaticiniis sumsit. Vide notas in Epist. v. 33. [Not. Varior.] Heins. Nos vulgatam reduximus, in qua sensus melior, et quam Fr. et optimus quisque agnoscit : descendit enim ab Ænea ad Augusti et Tiberii tempora : ad annos etiam Arund. et unus Voss. Burn.—538 Slighenhorstius malebat in mediis...sonis : Excerpt. Kloekhov. et Fr. medio...sono.—539 Margo Gryphii et Mycilli exul arena.—540 Thuan. Fel. exilii cui.—541 Heins. mallet long. subit, quia jam præcessit fuit ; nisi illic mavis suum.—543 Scaliger Erytheidas legebat. Dein pro applicat Heins. malit appulit : unus Pat. applicat oras ; et Heins. conj. oræ ; i. e. illuc oræ.—545 Alii Tegeæa, vel Tegæa.—546 Ursin. Maz. Zulich. et quatuor alii Incust. lata per.—547 Sæpe edebatur T. heros : Neapolis ex veterrimo Cod. restituit hospes : Pet. habet auctor, unde Heins. faciebat actor.—548 Heins. ex

NOTÆ

538 *Substitit*] Atque adeo omnia quæ mente agitabat Deo plena, non profudit. Scilicet e re non fuit Poëtæ, neque ex facili, plura aperire.

539 *Exul*] Evander, scil.

540 *Ille*] Pro se loquitur Naso, qui lubentissime in illas oras concessisset.

541 *Nova tecta*] Novis sedibus Palantium, a veteri urbe quam reliquerant, nomen imposuerunt.

542 *Arcade*] Evandro, scil. qui ex Arcadia profugerat.

543 *Erytheidas*] Quas ex Erythia insula in freto Gaditano, ubi Geryon regnasse dicitur, Herculem abduxisse fabulati sunt.

544 *Claviger*] Scilicet clavam suam et pellem leoninam habuit Hercules, peregre præsertim.

545 *Tegeæa*] Arcadica Evandri, qui hospitio Herculem excepit. Fuit enim

Nulla videt taciti quærens vestigia furti :
 Traxerat aversos Cacus in antra feros ; 550
 Cacus, Aventinæ timor atque infamia sylvæ,
 Non leve finitimis hospitibusque malum.
 Dira viro facies ; vires pro corpore ; corpus
 Grande : pater monstri Mulciber hujus erat.
 Proque domo longis spelunca recessibus ingens, 555
 Abdita, vix ipsis invenienda feris.
 Ora super postes affixaque brachia pendent,
 Squalidaque humanis ossibus albet humus.
 Servata male parte boum Jove natus abibas ;
 Mugitum rauco furta dedere sono. 560
 Accipio revocamen, ait ; vocemque secutus
 Impia per sylvas ultor ad antra venit.

indioia secreti furti : Cacus traxerat in speluncam feroces aversos, Cacus, inquam, formido atque dedecus nemoris Aventini, malum non parvum vitinis atque advenis. Vultus horridus homini, vires pro corpore ; corpus ingens, Mulciber erat parens hujus monstri. Atque vastum antrum productis recessibus secretum, vix inveniendum ipsis feris, illi erat pro domo. Vultus et brachia affixa pendent super postes, et terra squalens alba est ossibus humanis. Fili Jovis, discedebas, parte boum male custodita ; rapinæ mugierunt voce rauca. Audio revocamen, inquit, et secutus sonum vindex pervenit per sylvas ad speluncam impiam. Ille præcluserat aditum im-

mellioribus reposuit sentit pro vulg. sensit.—549 Alter P. Null. videns quærit taciti : Fr. etiam quærens tac. inverso ordine.—550 Be. et multi alii Trax. aversos C. Mox alii Codd. antr. boves, quod Burm. arridet, quia feris mox repetitur.—551 F. A. tremor atq.—553 Nonnulli Dura vir. et Voss. Mira.—554 Alii Mulcifer.—556 Ursin. Cod. Obdita, vix : et duo libri ullis pro ipsis.—559 Heins. pro vulg. abibat ex Pet. reposuit abibas : ut Jove natus pro nate dixerit.—561 Revocamen Heins. dedit ex Pet. Nanger. Ursin. Arund. et multis aliis ; vulg. Accipio, revocamur, ait, quod et ferri posse Heins. censet. Mox Fr. vocesque.—562 Ultor ex vet. libris ; vulg. victor.—563 Jun.

NOTÆ

Tegea urbs Arcadica.

547 *Tirynthius*] Hercules, cui a Tirynthe, aut Tiryntho, Argis vicino oppido, ubi nutritus, illud datum nomen.

550 *Aversos*] Per caudam boves in speluncam suam traxerat Cacus.

Cacus] Latro pessimus, cui a re ipsa datum nomen ; κακός enim Græce malus dicitur. Vulcani filium fecerunt poëtæ, historici vero Evandri servum nequissimum.

551 *Aventinæ*] Formidandum se in

Aventini montis sylva grassationibus et latrocinis Cacus effecerat.

554 *Mulciber*] Vulcanus, ferrum mulcere et subigere Diis paratus, ut alibi dictum.

557 *Ora*] Capita et brachia humana in tropæi modum ex postibus pendebant istius nebulonis.

560 *Furta*] Boves furto abductæ.

561 *Revocamen*] De mugitu loquitur boum. At certe mire ex Herculis ingenio expressit, qui deceptus placida mente non discedebat.

Ille aditum fracti præstruxerat objice montis :

Vix juga movissent quinque bis illud opus.

Nititur hic humeris (cælum quoque sederat illis) 565

Et vastum motu collabefactat onus.

Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum ;

Ictaque subsedit pondere molis humus.

Prima movet Cacus collata prælia dextra ;

Remque ferox saxis stipitibusque gerit. 570

Quis ubi nil agitur ; patrias male fortis ad artes

Confugit, et flammas ore sonante vomit.

Quas quoties proflat, spirare Typhoëa credas,

Et rapidum Ætnæo fulgur ab igne jaci.

pedimento montis avulsi : vix decem juga movissent illud pondus. Hic contendit humeris (cælum etiam positum fuerat super illos) atque impellendo decoluit ingentem molem. Quæ statim atque sublata est, fragor concussit ipsum cælum, et terra percussa subsedit gravitate ponderis. Cacus movet prima certamina dextra conseria, et ævus rem gerit lapidibus et sudibus. Quibus postquam nihil promovetur, parum validus recurrit ad artes paternas, et eructat ignes ore strepente. Quos quoties efflat, arbitreris Typhæum spirare, et fulgur rapidum mitti a foco Ætnæo. Alci-

adit. strati pr. ob. saxi : nonnulli etiam perstruxerat.—564 Pro vulg. onus Burm. recepit opus ex Pembrocii libro, Thuan. et Maz. quia seq. onus, et quia hæc pars montis, quasi opus, vallum et munimentum antri erat.—565 Arund. hic humero ; et mox illi pro illis. Francius legebat N. h. humeris, (c. queis s.) illis. Hoc distichon deerat Hugenario Cod. et in Maz. fuit ascriptum margini.—567 Plurimæ Edd. sim. eversum est : at evulsum in quibusdam vett. Codd. legitur ; unde Neapolis malit avulsum. Td est a nonnullis abest Codd. unde Heins. scribendum putat Quo simul avulso, vel averso. Dein Sa. pro var. lect. æth. verberat ips. tres alii, et postr. Ed. Aldin. conculsit.—568 Quidam ex melioribus Jactaque ; tres Laxaque ; duo Læsaque ; unus Mor. Actaque. Dein malebat Francius subsidit. Mox castigatiores scripti, teste Heins. habent molis ; at vulg. legebatur mollis.—569 P. C. collecta præ. Thuan. collataque.—570 Hugonii Excerpt. Remq. ferus sax. et Arund. feram. Mox pro gerit Excerpt. Kloëkhov. movet.—571 Excerpt. Kloëkhov. ad arces.—572 Effugit, et. Bg. ore tonante vom.—573 Alii quot. perflat, spir. unus Mor.

NOTE :

562 *Impia*] Propter impium Cacus.

564 *Juga*] Decem jugorum hominum paria.

565 *Cælum*] Dictum in Metam. pro Atlante cervicem cælo supposuisse Herculem.

567 *Fragor*] Ex impulsu molis seu saxi motu.

568 *Subsedit*] Subsistere videtur,

cujus partes hinc inde disjiciuntur : nisi mavis hyperbolen hic esse.

571 *Male*] Quippe cum fortiori res erat.

573 *Typhoëa*] Quem Gigantem Ætnæ suppositum, unde flammas eructat, in Metam. vidimus.

574 *Ætnæo*] Qui ex Ætna Siciliæ monte prorumpit.

Occupat Alcides, adductaque clava trinodis 575

Ter quater adversi sedit in ore viri.

Ille cadit, mixtosque vomit cum sanguine fumos,

Et lato moriens pectore plangit humum.

Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum

Victor, et Evandrum ruricolasque vocat : 580

Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,

Hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.

Nec tacet Evandri mater, prope tempus adesse,

Hercule quo tellus sit satis usa suo.

At felix vates, ut Dis gratissima vixit, 585

Possidet hunc Jani sic Dea mense diem.

Idibus in magni castus Jovis æde sacerdos

Semimaris flammis viscera libat ovis :

des invadit, et clava trinodis adducta impacta est ter quater in os viri adversi. Ille procumbit, et vomit fumos confusos cum sanguine, et moriens verberat terram vasto pectore. Victor immolat tibi unum taurum ex illis, Jupiter, atque invitat Evandrum et ruricolas. Atque posuit sibi altare, quod dicitur Maximum, hic ubi pars Urbis habet nomen de bove. Neque mater Evandri premit silentio prope tempus adesse, quo terra sit satis usa suo Hercule. At beata vates, ut vixit gratissima Diis, ita Dea habet hunc diem in mense Jani. — Idibus sacerdos castus adolet ignibus exta ovis semimaris in templo excelsi

conflat ; Excerpt. Kloeckhov. efflat. — 576 Fr. quat. adversi sed. nonnulli etiam libri adverso ; Pet. adversus. Mox Arund. Fr. et tres alii in ora vir. — 577 Mixtosq. fumos est ex quatuor V. at in plurimis codd. cum vulg. Edd. mixtasq. flammis : in Maz. et octo aliis mixtoque, i. e. mixto sanguine. — 578 V. et tres alii pect. tangit hum. Pol. et duo præterea pulsant. — 579 Fr. ill. tauro-rum J. — 581 In Arund. et Voss. cum quatuor aliis Instituitque. — 585 In voc. vates unus Mor. pro var. lect. mater. In nonnullis gratis. dixit ; Burm. putat ex Met. xiv. 123. 'Dis gratissima, dixit.' — 586 Sex. Codd. Poss. hanc J. Tuim unus V. sic D. facta di. Be. hanc J. s. quoque m. diem. — 588

NOTÆ

575 *Alcides*] Hercules, cui a robore illud Græce datum nomen.

Adducta] De more illorum qui gravem ictum inferre parant.

576 *Ter quater*] Manu Herculis satis fuit.

579 *Illis*] Qui surrepti fuerant.

581 *Constituit*] Non ita habent historici, sed ab Evandro, a Carmenta docto, Herculi dicatam aram Maximam scribunt. Vide Dionysium et Livium.

582 *Pars urbis*] In foro boario ; cui ab immolato Herculis manibus bove datum nomen volunt : nisi quod nonnulli ab ænea bovis statua quæ ibi fuit accersunt.

583 *Mater*] Evandrum ipsum divinationem matris Herculi aperuisse refert Dionysius.

584 *Quo tellus*] Adeoque ille, monstris ex terra sublatis, ad Superos sit excessurus.

586 *Hunc*] Tertium Idus, scil. quo

Redditaque est omnis populo provincia nostro ;

Et tuus Augusto nomine dictus avus.

590

Perlege dispositas generosa per atria ceras ;

Contigerunt nulli nomina tanta viro.

Africa victorem de se vocat : alter Isauras,

Aut Cretum domitas testificatur opes.

Jovis. Atque omnis provincia est reddita populo nostro, et avus tuus appellatus nomine Augusto. Evolve ceras digestas per atria nobilia; nemini obtigerunt tam præclara nomina. Africa appellat victorem de se; alius testatur opes Isauras, aut

*****

Burm. præstare censet *Scm. flamma visc.* certe *flammas* in duobus est.—591 In uno V. et Ursin. *disp. cinerosa per*; et sic in Fr. a man. pr. duo *nunerosa*; totidem *annosa*: Glossa Rumpii *onerosa*; Burm. conj. pro *operosa*.—592 Alii *Contigerint*; vulg. Edd. *Contigerant*: Heius. dedit *Contigerunt* ex Pet. veterrimo: Excerpt. Kloekhov. etiam cum Fr. *Contingant*, et Be. *Contegant*, mendose.—593 Non displicet Neapoli lectio editionis quæ habet *Isaurum*, nam *Cretum* sequitur; sic etiam Sa. et quatuor alii Codd. P. et Mor. *Isauros*; unus *Isaurum*; et Fr. a man. pr. *Isaura*.—594 Fr. *Aut regum*

NOTE

Carmentalia celebrabantur.

588 *Seminaris*] Vervecia.

Flammis libat] Sacrificat.

589 *Reddita*] Anno quippe ab Urbe condita 726. Augustus cum omnium gratiam superiore anno beneficiis suis demernisset, oratione ad tempus accommodata, sese jam imperio abdicare in Senatu, et illud reddere populo Romano proposuit. Ea vero ratione factum, ut communibus precibus eum omnes ad illud retinendum cõegerint. Qua re, cum imperium stabilivisset, provincias Imperii ita partitur, ut pacatiorum populo, quo Proconsules mitterentur, traderet; reliquas vero quæ forte rebellarent sibi servaret: factumque hac arte, ut et Senatui arma sustulerit, et ad se milites omnes, vlmque adeo, perduxerit. Atque hinc cujusmodi fuerit ista redditio satis patet.

590 *Tuus*] Germanicum alloquitur.

Augusto] Augusti cognomen sacrum atque venerandum Octavio Cæsari Idibus datum testatur Naso. Quam

quam Censorinus in 16. Kalend. Februar. rejicit. Orosius ad 8. Idus retrahit. Nugæ, quæ ad nos nihil spectant.

591 *Generosa*] Virorum generosorum et nobilium, qui in atriiis majorum imagines in decus gentis servabant.

Ceras] Clypeos intellige, seu imagines olim ex cera, quarum beneficio præclarorum virorum memoriam per singulas gentes servabant.

593 *Africa*] Ut magis Augusti augustum et venerandum cognomen extollat, alia præstantissimorum virorum profert, longe tamen inferiora. Africam quod attinet, majori atque minori Scipioni, a quibus victa, Africani nomen dedit.

Isauras] Isaurorum Asiæ populorum ad Taurum montem; qui P. Servilio, a quo domiti, cognomen fecerunt Isaurici.

594 *Cretum*] A Cretensibus vero, aut devicta Creta insula, Q. Metellus Creticus dictus est.

Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum ; 595
 Ille Numantina traxit ab urbe notam.
 Et mortem et nomen Druso Germania fecit.
 Me miserum, virtus quam brevis illa fuit !
 Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,
 Quot numero gentes maximus orbis habet. 600
 Ex uno quidam celebres, aut Torquis ademtæ,
 Aut Corvi titulos auxiliaris habent.
 Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est :
 Sed qui te vicit, nomine major erat.

Creticas subactas : Numidæ dant fastus huic, Messana illi ; ille habuit splendorem ab urbe Numantina. Germania dedit mortem et famam Druso. Me infelicem, quam brevis illa virtus fuit ! Si Cæsar sumat nomina a domitis, tot obtineat quot vastissimus orbis habet nationes. Quidam celebrati ex uno, vel propter armillam sublatam, vel habent nomen Corvi opiferi. Magne, nomen tuum est mensura factorum tuorum : sed qui superavit te, erat major nomine. Neque est gradus ullus

dom.—595 Fr. Messena.—599 Sumat Heins. recepit ex melioribus pro vulg. sumet.—601 Ursini liber pro var. lect. et quinque alii cum Arund. exhibent ademtæ ; nonnulli cum Fr. adempti : plures, teste Heins. adeptæ vel adepti.—603 Fr. rer. est mens.—604 Sic, teste Ciofan. in optimis libris scriptis. At

NOTÆ

595 *Numidæ*] Hi vero Africæ populi, qui sub Jugurtha militabant, a Cæcilio Metello fusi fugatique, Numidici titulum viro fecerunt.

Messana] Hæc Siciliæ urbs Valerio Maximo Messanæ primo, mox Messalæ, a vulgo permutata litera, cognomen fecit.

596 *Numantina*] A Numantia, Celtiberorum in Hispania urbe nobilissima, Scipioni Æmiliano Numantini etiam cognomen ex triumpho datum.

597 *Druso*] Qui Tiberii frater, et pater Germanici hujus cui Fastos suos Naso consecravit, cum inter Salam fluvium et Rhenum adversus Germanos fortiter certasset, victor mortem, equo super crus collapse, oppetiit, et Germanicus post fata appellatus fuit.

598 *Me miserum*] Siquidem ad Drusi filium verba faciebat Naso, non abs re tanti viri recodatione cum commiseratione locutus. Namque

Paterculo si qua fides, tot tantarumque virtutum fuit ille adolescens, quot et quantas natura mortalis percipit, vel industria perficit.

601 *Uno*] Viro superato, puta, antefacto quopiam, &c.

Torquis] Manlius quidem a torque aureo quem Gallo cuidam Romani nominis contemptore detraxit, postquam certamine singulari in bello vicisset et occidisset, Torquati nomen assumpsit.

602 *Corvi*] Unum quendam repente advolasse et super Maximi Valerii tribuni galeam inedissee scribunt, cum adversus Gallorum ducem, qui agrum Pontinum occupaverant, ad singulare certamen descendisset. Neque id modo, sed in adversarii ejus os atque oculos unguibus et rostro dicitur involasse, manus laniasse, et denique usque obturbasse, donec plane victus fuerit. Eam ob causam

Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus :

605

Illa domus meritis Maxima dicta suis.

Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes :

Hic socium summo cum Jove nomen habet.

Sancta vocant augusta Patres : augusta vocantur

Templa, sacerdotum rite dicata manu.

610

Hujus et augurium dependet origine verbi,

Et quodcumque sua Jupiter auget ope.

cognominis ultra Fabios: illa domus appellata Maxima suis meritis. Verum tamen omnes tolluntur laudibus humanis; hic habet nomen socium cum supremo Jove. Patres vocant sancta Augusta: templa rite sacrata manu sacerdotum dicuntur Augusta. Augurium etiam, et quicquid Jupiter auget auxilio suo, fuit ab

*****

Cod. Ursini, Voss. Zulich. et multi alii *te quoque maj.* quare fuit cum Heins. legendum censeret *se quoque maj.*—605 Ex melioribus omnibus reposuit Heins. *ultra Fabios*; vulg. legebatur *F. supra*; Fr. *supra F.*—608 *Magno pro summo* quatuor Codd. Plurimi etiam *J. numen hab.*—609 Fr. *Sanct. patr. aug. voc.* mutato ordine.—610 Fr. *Templ. sacerdotis rit.*—611 In plurimis vett. Codd. et in pr. Venet. Ed. *dep. originis Urbi*; et sic vulgatæ habent: *origine verbi* autem Ciofan. recepit ex Statii libro et aliis

NOTE

cognomen habuit Corvinus.

603 *Magne*] Pompeium compellat, qui a magnis rebus gestis Magni nomen reportavit.

604 *Qui te*] Julius Cæsar, scil. qui rei militaris experientia, virtute, et felicitate Pompeio major.

605 *Ultra*] Maximi enim a Q. Fabio Rutiliano illud nomen acceperunt, de quo sic Livius: 'Fabius, simul concordiae causa, simul ne humillimorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam excretam in quatuor tribus conjecit, urbanasque eas appellavit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot victoris non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.'

610 *Sacerdotum*] Pontificum; Senatus Populique jussu et auctoritate.

Rite] Secundum consuetudinem, per auguria præsertim, precibus insuper, aliisque adhibitis quæ ad con-

secrationem spectarent: de quibus alibi.

611 *Origine*] Non melius credo hujus loci sensum possim reddere quam si Tranquilli utar vocibus. Ita enim ille in Ang. cap. 7. 'Loca religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, augusta dicuntur ab auctu, vel ab avium gestu gustare.' Quanquam enim ab *auctu* augurium deduci non crediderim, non minus ideo quid sibi voluerit Naso noster intelligitur, qui modo scopum suum assequeretur, data opera etiam nonnunquam, aut saltem conscius errabat, vel errasse videri non verebatur. Scilicet hæ voces, *Augustus* et *Augurium*, si mentem Poætæ spectes, ab avium gestu, et auctu deducuntur; ut quæ augurio confirmata augusta et aucta sint, et quæ augusta, aucta, augurio, avibus, vel potius Deorum nutu confirmata esse intelligantur.

Augeat imperium nostri Ducis, augeat annos:

Protegat et vestras querna corona fores.

Auspiciousque Deis tanti cognominis hæres 615

Omine suscipiat, quo pater, orbis onus.

RESPICIET Titan actas ubi tertius Idus,

Fient Parrhasiæ sacra relata Deæ.

origine hujus vocis. Augeat imperium nostri Ducis, augeat annos; et corona querna tueatur vestras januas: atque hæres tanti cognominis suscipiat curam mundi Deis auspiciis, omine quo pater. — Postquam Sol tertius respiciet Idus præteritis, sacra iterata Deæ Parrhasiæ celebrabuntur. Nam olim carpenta ferebant

quibusdam.—614 Heins. cum vett. *vestras* scribit; vulg. *nostras*: unus V. *meritas*. Quidam conj. *notas*.—615 Unus Heins. *Auspiciusq. D.*—616 Edd. Heinsiorum *Om. suscipiat*; Arund. *suscipias*; eleganter, judice Burm. Deinde plurimi habent *pat. orbis on.* et sic vulg. scribebatur.—618 Nonnulli

NOTÆ

613 *Nostri ducis*] De Tiberio an magis de Augusto agat facit ut dubites quod Augusti tempore scripti hi Fasti, qui deinde correcti. De Augusto tamen sequentia faciunt ut exponam: quanquam alii aliter.

614 *Querna*] De ea supra in Tristibus; ubi vide; nam subinde eadem repetere et tædiosum, et prævum fortè. Non abs re tamen fuerit, quod ad hunc locum maxime spectat, observare, callidissime sibi Poëtam prospexisse, qui de corona querna et civica OB CIVES SERVATOS dari solita, militum virtutis, et Principum clementiæ insigni clarissimo, mentionem in loco tam notabili injecerit. Namque eodem die quo Augusti cognomine decoratus Octavianus a Senatu, eodem, inquam, illi corona querna concessa, quasi a genere humano; ut tacite idem hic quod in Tristibus videatur Naso inculcare: 'Adjice servatis unum, Pater optime, civem, Qui procul extremo solus in orbe jacet.' Neu genio hic nos indulgere credideris, momenti tanti et tantæ observationis digna visa est ea corona, ut nummi plures ex ea cusi, quidam cum corona ex hac fronde, et

hisce literis, OB CIVES SERVATOS; quidam cum aquila tenente unguibus quercum, et duobus arbusculis, (lauris, scilicet,) a latere; alii cum orbe et iisdem ramulis, sed hacce inscriptione, PAX ORBIS TERRARUM. S. P. Q. R. Quod nisi jam nimius essem, non pauca certè protulissem, ex quibus bene merendo et servando; melius multo quam sævitia et multis satellitibus, imperium suum tutari et proferre Principem demonstratum ivissem. Satis jam fuerit meminisse, quod illa corona, de qua modo, ad portam Palatinam in monumentum æternum excubias agebat.

615 *Auspicius*] Faventibus.

Hæres] De Tiberio intellige, neque de alio.

616 *Suscipiat*] Quasi rem arduam timeat; volentibus tamen omnibus bonis tandem in se recipiat: Imperium abdicantem vidimus supra Augustum; et majori simulatione illud idem incipientem deinde habebimus Tiberium.

Quo pater] Felicissimo, et cunctis volentibus.

617 *Titan*] Sol, Hyperione Titane ortus.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant :
 (Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor :) 620
 Mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
 Ingratos nulla prole novare viros.
 Neve daret partus, ictu temeraria cæco
 Visceribus crescens excutiebat onus.
 Corripuisse Patres ausas immitia nuptas, 625
 Jus tamen exemptum restituuisse, ferunt.
 Binaque nunc pariter Tegeææ sacra parenti
 Pro pueris fieri virginibusque jubent.

matres Ausonias; atque ea quoque puto appellata a matre Evandri. Paulo post decus tollitur, et omnis matrona decernit nulla sobole augere maritos immemores. Et ne emitteret fœtus, audax deturbabat ex præcordiis pondus crescens ictu cæco. Aiunt Patres objurgasse uxores non veritas admittere sæva facinora, et tamen restituuisse jus sublatum. Atque jubent bina sacra nunc pariter fieri matri Tegeææ

libri sacr. relictæ D.—621 V. Par honor erip.—622 Nonnulli vett. prol. juvare vir. Be. juvare mares; Maz. juvare manus; Mor. juvare Deos.—623 Duo libri temer. certo; Be. tecto, sed hoc, judice Burm. est ex gloss.—626 Tres V. et Statii cum plurimis aliis exemptum; alii exceptum, amissum, exertum, vel ablatum: vulg. edebatur ereptum: Fr. admissum, quod corrector voluit amissum,

NOTE

Tertius] Decimo quinto Januarii, seu 18. Kalend. Februarias, ita tamen ut Iduum diem comprehendas.

618 *Parthasie]* Arcadicæ Carmentæ; quanquam non ipsi, sed sororibus duabus, quæ etiam Carmentes dictæ sunt, relata sacra. Prosæ seu Porrimæ alteri, alteri Postvortæ, a recti perversique partus et potestate et nomine datum nomen, ut refert Agellius. Illam præterita, hanc futura, vim noscendi habuisse testatur Macrobius.

619 *Nam]* Causam sacri Carmentibus relati nunc profert.

Matres] Datus nuptis hic honos paulo post captos Veios. Decima enim urbis et agri capti, quam eo bello voverat Camillus, cum Apollini esset assignanda, neque in ærario cōpia extaret, matronæ, cœtibus ad eam rem habitis, communi decreto aurum et omnia ornamenta sua in

ærarium contulerant. Grata ea res ut quæ maxime unquam fuit Senatui: honoremque ob eam munificentiam ferant matronis habitum, ut pinto ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque, uterentur.

620 *Hæc]* Carpenta a Carmenta dicit traxisse originem. Nugæ. Crediderim potius a carpendis seu scindendis lignis e quibus constabant deductum nomen: quomodo et Gallicè a carpendo tignarios fabros dicimus *des charpentiers*.

622 *Nulla prole]* Neque mascula neque femina. Sobolem non propagare.

623 *Temeraria]* Namque et sibi eo pacto mortem intentabant.

624 *Onus]* Fœtum dicit, seu embryonem.

625 *Corripuisse]* Increpasse.

626 *Jus]* Ut carpentis matronas vherentur.

Scortea non illi fas est inferre sacello,
 Ne violent puros exanimata focos. 630
 Si quis amas ritus veteres, assiste precanti:
 Nomina percipies non tibi nota prius.
 Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
 Sive fugæ comites, Mænali Nympha, tuæ.
 Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur: 635
 Altera versurum postmodo quicquid erat.
 CANDIDA te niveo posuit lux proxima templo,
 Qua fert sublimes alta Moneta gradus:

pro pueris et puellis. Nefas est inferre scortea illi adicula, ne exanimata temerent pura altaria. Si quis amas ritus antiquos, adesto oranti, audies nomina tibi non prius perspecta. Porrima et Postverta, seu tuæ sorores, Nympha Mænali, seu comites exilii piantur: altera creditur aperuisse quod porro fuerat, altera quicquid erat brevi venturum.—Dies sequens constituit te in æde alba seu marmorea, Concordia candida, qua excelsa Moneta fert gradus sublimes: nunc facile prospicies

~~~~~

et explicavit per ereptum.—629 Duo libri ulli pro illi. Mox tres est intrare sac.—630 Veterrimus Zulich. Ne tennent, quod Heins. putat pro temerent. Dein exanimata in plurimis Codd. et sic vulg. editum: at in tribus V. et Statii exta cremata: in uno libro extenuata; et Voss. exceromata: Fr. examinata; et pro var. lect. contaminata.—631 Fr. vet. rit. inverso ordine.—633 In Fr. Porr. pacantur: multi etiam placatur; et Postvertaque: Be. placatur Povertaque.—634 Alii Mænala Nympha vel Diva.—636 Zulich. et Maz. versurum; alii cum

NOTE

627 Tegeæ] Arcadiæ Carmenti, a Tegea Arcadiæ oppido, ut supra.

628 Pueris] Quos prius in utero necabant.

629 Scortea] Id est, quæ ex corio aut pellibus facta.

Illi] Non modo illi, ut ex Varrone liquet, sed et aliquot aliis. 'In aliquot sacris ac sacellis scriptum habemus,' inquit, 'ne quid scortem adhibeatur, ideo ne morticinum quid adsit.' Atque ex hac superstitione nefas fuit veteribus mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri flaminicis, quoniam sua morte extincta omnia funesta sunt. Festum vide.

631 Precanti] Sacerdoti, scilicet.

632 Non tibi] Namque et a Nafone solo Porrimæ nomine, quæ ab

aliis Prosa, Prorsa, et Anteverta dicitur, hanc Deam cognoveris; si modo satis quæsiuimus.

634 Mænali] Carmentam dicit, a Mænalo Arcadiæ monte.

635 Porro] Quod longe ante fuerat. Sed veriore paulo ante ex Gellio protulimus etymologiam; ex qua insuper cur Carmentibus aræ statutæ sint, periculi, scil. deprecandi causa, quod ex pravo mulierum partu imminet, aperte colligitur.

637 Candida] Namque pura et sancta nisi est, Concordia dici non meretur.

Lux proxima] Decimo septimo Kalendas Febr.

638 Qua fert] Locum assignat in quo templum Concordiæ dicatum, in-

Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam :

Nunc te sacratæ restituere manus. 640

Furius (antiquum) populi superator Hetrusci

Voverat, et voti solverat ante fidem.

Causa, quod a Patribus sumtis secesserat armis

Vulgus; et ipsa suas Roma timebat opes.

Causa recens melior: passos Germania crines 645

Porrigit auspiciis, Dux venerande, tuis.

agmina Latina: nunc manus sacratæ restituerunt te. Furius olim victor populi Hetrusci voverat, et antea exsolverat fidem voti. Causa, quod plebs secesserat a Patribus armis captis; et Roma ipsa metuebat suas vires. Causa nova potior. Germania porrigit comas sparsas tuis auspiciis, Dux venerande. Delibasti dona

vulg. et Fr. *venturum*.—639 Fr. *Hinc pro Nunc. Mox pro vulg. prospicias multi Codd. prospicies, vel prospiciens*.—640 Pro *Nunc* quatuor libri *Hic*; unus *Hinc*. Alii *sacr. constituere man.* Heins. totum distichon ita refingit: *Ut bene prospicias Latiae Concordia turbæ Hic te sacr. rest. man.*—641 Heins. *placet antiquum, quod Neapolis ex suo Cod. dedit, et quod Heins. in duobus suis invenit: vulg. edebatur Fur. antiquus pop. alii etiam antiqui vel antiquo*.—642 Duo libri *vot. fecerat ille fid.* complures etiam alii, ut et vulg. *exhibent ille*: Heins. *rescribit ante ex Ursin. Naugerii, Zulich. Maz. tribus F. et uno Pat.*—643 Quatuor ex *melioribus sunt. decesserat arm.* Heins. *conj. desciverat*.—645 Vulgo *legebatur mel. sparsos G. ex scriptis novem Heins. protulit passos: Pet. et quatuor alii pansos*.—646 Pro *Porrigit* multi ex scriptis *Corrigit, alii*

NOTÆ

ter forum, scil. et Capitolium, regione Urbis octava, prope ædem Junonis Monetæ.

Fert sublimes] Hypallage. Hoc est, qua via sublimibus gradibus centum ad Junonem Monetam itur.

Moneta] De Junone ista, Moneta, quam a monendo dictam volunt, videbimus in sexto.

639 *Nunc bene*] Postquam restitutum templum tuum a Tiberio atque Livia, Concordiæ vindicibus.

640 *Sacratæ*] Tiberii atque Liviae: neque hic Pontificibus locum dederis.

641 *Furius*] M. Furius Camillus, qui Veientes vicit.

Antiquum] Olim. Anno quippe ab Urbe condita 367. de Hetruscis triumphavit; et aliquot post annos Concordiæ ædem vovit.

643 *A Patribus*] Romæ enim, ut ait

Livius, 'cum plebs ære alieno oppressa esset, a concionibus abstinerebat, et Patricii ita totam Rempublicam occupabant.' Verum querelam eam quæ ab Urbis conditæ anno 379. decennio toto flagravit, victoque Senatu composita est, ex Livio ipso melius intelliges.

644 *Ipsa*] Istuc ipsum queruntur Livius et Sallustius; posterior quidem his verbis inter cetera: 'Qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, iis otium, divitiæ, optandæ aliis, oneri miseræque fuere,' &c.

645 *Germania*] Eam regionem atque Pannoniam armis perlustraverant Tiberius atque Germanicus annis proxime superioribus. Quare et Urbis anno 762. utrique decretus triumphus. Non abs re igitur Germaniam

Inde triumphatæ libasti munera gentis ;
 Templaque fecisti, quam colis ipse, Deæ.
 Hæc tua constituit Genitrix et rebus et ara,
 Sola toro magni digna reperta Jovis. 650
 HÆC ubi transierint ; Capricorno, Phoebe, relicto,
 Per juvenis curres signa gerentis aquam.
 SEPTIMUS hinc Oriens cum se demiserit undis,
 Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.
 SIDERE ab hoc, ignis venienti nocte Leonis 655
 Qui micat in medio pectore, mersus erit.

nationis triumphatæ, et posuisti ædem Deæ, quam ipse revereris. Mater tua, sola inventa digna lecto magni Jovis, eam constituit et rebus et altari. — Postquam ea præterierint, ibis, Phæbe, per sidus juvenis ferentis aquam, Capricorno relicto. — Cum septimus hinc exorians se condiderit Oceano, jam nulla Lyra lucebit toto cælo. — Post hoc signum, nocte sequenti stella Leonis quæ splendet in medio pec-

Colligit. Helm. Corripit. — 648 Quæ colis multi codices: tres, quæ colis ipsa ; Maz. quam colis ipsa ; Zulich. quæ colit ipsa ; forte, quam colat ipsa, nempe Germania. Heins. — 649 Hanc tua Maz. et Arund. et alius ; ut intelligat Concordiam : et forte Livia constituit aram in æde Concordiæ, quam rebus ipsis Augusto exhibuit, ut jam suspicatus est Antonius Fanensis : Nec tua Excerpt. Kloekhovii. Burm. — 650 Pr. V. reperta Dei. — 651 Pr. Edd. et duo scripti ubi transieris ; totidem transierit : Heins. legit Nox ubi transierit ; putat etiam Lux posse scribi. — 652 Olim edebatur sign. regentis aquas ; Heins. emend. gerentis aquam. — 653 Arund. et Voss. se dimiserit und. Thuan. commiserit. — 654 Be. et Sa. Fulgebat tot. At multi ex scriptis nullo pro toto : Heins. conj.

NOTE

passet crines, et ipsa territa : neque sine causa Concordiæ dedicatum templum.

646 *Dux venerande*] Apostrophe est ad Tiberium.

647 *Libasti*] Libanda Diis obtulisti : non enim placet quod de prandio huc inculcant mille mensis, et conglario viritum ex manubiis hostium dato.

Gentis] Germanicæ, scil. de qua triumphavit Tiberius.

649 *Hæc*] Fuit adeoque Livia adjunctrix in Concordiæ restituendo templo.

Rebus] Iis, scilicet, quæ ad sacra peragenda aliaque necessaria erant, exhibitis.

Delph. et Var. Clas.

Ara] Aram dedicavit Livia in templo Concordiæ.

650 *Jovis*] Augusti : namque miseros istos nihil potuit, homines Deo pares facere, et sibi illisque pariter illudere.

651 *Hæc*] Concordiæ festa.

Capricorno] Signum est in Zodiaco, quod Sol 16. Kalend. Febr. cum in Aquarium ingreditur, fere deserit.

652 *Juvenis*] Ganymedem vident esse nonnulli, quem inter sidera collocatum Aquarium dicunt.

653 *Oriens*] Sol, scil. Decimum indicat Kalendas Febr. seu Januarii 23. diem.

Se demiserit] Postquam occiderit.

654 *Nulla*] Quis occiderit heliace.

Ovid.

6 B

TER quater evolvi signantes tempora Fastos ;

Nec Sementiva est ulla reperta dies :

Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit,

Musa : quid a Fastis non stata sacra petis ? 660

Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,

Seminibus jactis est ubi foetus ager.

State coronati plenum ad præsepe juvenci :

Cum tepido vestrum vere redibit opus.

Rusticus emeritum palo suspendat aratrum :

Omne reformidat frigida vulnus humus. 665

tore occiderit. — Perlegi ter quater Fastos notantes tempora, neque ulla dies est inventa Sementiva ; cum Musa dixit mihi, namque advertit, Dies hæc indicitur : quamobrem quæris in Fastis sacra non stata ? Et quemadmodum dies incerta sacro, ita tempora certa ; cum ager est gravidus seminibus sparsis. Tauri sertis redimitti state ad stabulum plenum : labor vester renovabitur cum vere tepido. Agri cola affigat palo aratrum emeritum : terra frigida metuit omnem plagam. Villice,

furco, vel pullo, vel fulco. — 657 Sæpe etiam legitur Fastus pro Fastos, ut supra. — 658 In vulg. scribitur Sementina. Codd. variant : Sementinæ Arund. Læti et quinque alii : Sementiva septem. Ursini, Pet. et decem alii Sementita : Voss. Sementitia. Sed apud Varron. 1. 2. his 'Sementivæ ferix.' occurrunt, quæ Festo sunt Sementinæ ; et illic in duobus Codd. Leid. Sementivæ. — 659 Fr. hæc inciditur, inq. ubi ci est a correctore ; sed in marg. indicitur. — 660 P. alter a sævis ; Excerpt. Kloekhov. in Fastis. — 661 Heins. profutur sacro ex Pet. Maz. et uno Mor. vulg. sacris : Ursini Cod. alii que nonnulli sacra est ; nonnulli sacri est, et Fr. sacri, omisso est. Deinde idem dedit tempora certa ex melioribus pro vulg. tempore certo. — 662 Pro jactis multi ex vett. lætis, non improbante Burm. — 664 Francius volebat Dum tepid. — 665 Ursini liber, et unus Pat. Villicus emer. Tum Be. et P. alter paulo suspendit : multi etiam alii suspendit. — 666 Heins. profert frigida ex Ursin. Zulich. Maz. et

NOTÆ

655 *Sidere ab hoc*] Post occasum Lyræ ; nono adeoque Kalend. Febr.

Ignis] Stella splendida.

Leonis] Qui sidus est in Zodiaco.

656 *Mernus erit*] Cosmice occiderit. Quanquam Columella sexto tantum Kalend. Febr. immergi scribit.

657 *Signant*] In quibus signata et descripta sunt tempora, et quæcumque in iis fiunt.

658 *Sementiva*] Sementinæ feriæ, a semente dictæ ; ideo institutæ, quasi ex iis fruges grandescere possent. His feriis Deæ duæ Seria et Sementina præpositæ. Sacra vero in æde

Telluris Cereræ et Telluri fiebant, ut ex Varrone apparet.

Ulla] Quia, scil. feriæ 'conceptivæ' erant ; id est quæ quotannis a Sacerdotibus concipiebantur in dies certos, vel etiam incertos : cum 'stativæ' universi populi communes, certis et constitutis diebus ac mensibus, et in Fastis statis observationibus annotatæ.

659 *Indicitur*] Celerius quidem vel serius, pro temporis ratione ; jacto enim semine dies indicebatur.

662 *Fatus*] Gravidus.

663 *Coronati*] Moris enim fuit, ut

Villice, da requiem terræ, semente peracta :

Da requiem, terram qui coluere, viris.

Pagus agat festum : pagum lustrate, coloni ;

Et date paganis annua liba focis.

670

Placentur matres frugum, Tellusque, Ceresque,

Farre suo, gravidæ visceribusque suis.

Officium commune Ceres et Terra tuentur ;

Hæc præbet causam frugibus, illa locum.

Consortes operum, per quas correctæ vetustas,

675

Quernaque glans victa est utiliore cibo ;

Frugibus immensis avidos satiate colonos,

Ut capiant cultus præmia digna sui.

præbe requiem terræ, semente absoluta ; præbe quietem viris, qui subegerunt eam. Vicus celebret festum ; agricolæ, piate pagum ; et præbete liba solennia aris paganis. Terra et Ceres matres frugum placentur farre suo, et extis porcæ prægnantis. Ceres et Tellus funguntur eodem officio. Altera dat causam frugibus, altera locum. Sociæ operum, per quas antiquitas emendata, et glans querna superata est cibo meliore, cumulate agricolæ avidos innumeris, ut consequantur fructus dig-

decem aliis ; vulg. frigore.—668 *Terræ tres libri : terræ, quam coluere V. pr. terræ, et qui Excerpt.* Kloeckhov.—670 *Duo libri ann. festa foc.* Burm. conj. *festa*, vel *fercta* ut supra v. 276.—671 *Fr. frug. matr.* inverso ordine.—672 Heins. offendit durus concursus suo, suis ; mallet igitur *Farr. pio.*—675 *Ple-rique scripti Cons. superis, vel superum ; duo etiam operis :* Carrio Emend. II. 10. legebat *superi* ; et sic Excerpt. Voss. Plurimi etiam libri *quas correpta vetust.*—677 *Ex castigationibus Heins. recepit Frugibus ; alii cum vulg. Fruc-*

NOTE

boves, feriis, serto fuso per cornua, labore vacarent. Vide Tibull. lib. II. Eleg. prima.

664 *Redibit*] Quia tum proscinduntur arva.

665 *Emeritum*] Metaph. a militibus, qui cum militiæ debitum tempus dederunt, vacationem habent.

666 *Humus*] Non humus quidem, quæ mitior fit cum sentit gelu ; sed ideo dixit, quod per hyemem fruges germinare non possint.

668 *Da*] Is ergo totius rei rusticæ curam gerebat qui villicus dicebatur.

669 *Pagus*] De Paganalibus intelligi debere hunc locum arbitror.

Lustrate] Accensis forte stipulæ acervis, ut in Parilibus ; vel solenni

pompa circumeundo.

670 *Focis*] Habebat quippe foculum suum quilibet pagus ex Servii Tullii institutione.

672 *Suo*] Quod ipsæ præbuerunt Tellus et Ceres.

Suis] Utpote satis Cererisque muneribus maxime infestæ ; ut dictum supra.

674 *Hæc*] Non refertur istud nomen ad proximam, sed pro altera positum. Ceres namque jact semina, et totam frugum rationem homines perdocuit.

675 *Vetustas*] Quæ glandibus victi-
tasse dicitur.

676 *Utiliore*] Scilicet utilior panis et jucundior glandibus.

Vos date perpetuos teneris sementibus auctus :

Nec nova per gelidas herba sit usta nives.

680

Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis :

Cum latet, ætherea spargite semen aqua.

Neve graves cultis Cerealia dona cavete

Agmine læsuro depopulentur aves.

Vos quoque subjectis, formicæ, parcite granis :

685

Post messem prædæ copia major erit.

Interea crescat scabræ rubiginis experts,

Nec vitio cœli palleat ægra seges :

Et neque deficiat macie, neque pinguior æquo

Divitiis pereat luxuriosa suis.

690

Et careant loliis, oculos vitiantibus, agri ;

Nec sterilis culto surgat avena solo.

nos sui laboris. Vos date incrementa continua teneris sementibus ; neque herba nova sit usta per frigidas nives. Cum spargimus semina, aperite cœlum ventis serenis : cum tegitur, diffundite pluviam cœlestem in semina. Atque prospicite ne aliis importunæ cultis deprædentur munera Cerealia turba infesta. Vos etiam, formicæ, abstinete granis suppositis terræ : copia prædæ erit amplior a messe. Interea seges augeatur libera ab omni rubigine aspera, neque palleat languens vitio cœli. Et neque pereat macie, neque lætior quam par est, luxuriosa perdatur suis divitiis. Atque agri destituantur loliis creantibus molestiam oculis ; neque avena

~~~~~

tibus. Mox Zulich. pro var. lect. avid. augete col.—681 Fr. aper. serenum ; unus Heins. secundis.—683 Alii Codd. C. rura, culla.—685 Gottorph. quoq. suppositis : Fr. form. subject. inverso ordine.—687 Fr. cresc. messis rub. et scabræ pro var. lect. Pet. Robiginis, ut Dea Robigo intelligatur.—688 Liber Ursin. et Ma. pall. ulla seg. Fr. a pr. man. usta, quod amplexus fuisset Heins. nisi præcessisset hoc verbum v. 680. Conj. etiam ada. Tum pro seges duo

NOTÆ

677 *Satiare*] Ad Deas ipsas orationem convertit Poëta.

678 *Cultus*] Laboris, quem in subigendis et serendis agris posuerunt.

681 *Ventis*] A quibus dispergantur nubes.

683 *Dona*] Semina ipsa.

685 *Ves*] Apostrophe ad formicas.

687 *Scabræ rubiginis*] Asperæ rubiginis, *de la nielle* : quæ ex Solis ardore oritur, cum in madefactos culmos incidit.

688 *Vitio*] Aëris intemperie. ' Arbore nunc aquas Culpante, nunc tor-

rentia agros Sidera, nunc hyemes iniquas : ' siquidem vera sententia est Flacci.

689 *Macie*] Ex tenuitate et sterilitate.

690 *Luxuriosa*] Maronis legibus compescenda etiam et frugum et arborum luxuries : idemque ratio et experientia suadent.

691 *Lolium*] *Æra* : *de l'ivraie* : quod quidem villissimum triticum non oculis modo, sed caput et totum corpus gravat.

693 *Sterilis avena*] ' *Ægilops* ' a Pli-

Triticeos foetus, passuraque farra bis ignem,
 Hordeaque ingenti foenore reddat ager.
 Hoc ego pro vobis, hoc vos optate, coloni : 695
 Efficiantque ratas utraque Diva preces.
 Bella diu tenuere viros : erat aptior ensis
 Vomere : cedebat taurus arator equo.
 Sarcula cessabant : versique in pila ligones,
 Factaque de rastri pondere cassis erat. 700
 Gratia Dis, domuique tuæ : religata catenis
 Jampridem nostro sub pede bella jacent.
 Sub juga bos veniat ; sub terras semen aratas.
 Pax Cererem nutrit : pacis alumna Ceres.
 AT quæ venturas præcedet sexta Kalendas, 705
 Hac sunt Ledæis templa dicata Deis.

sterilis crescat in agro subacto. Arvum restituit foetus triticeos, et frumentum passurum bis ignem, atque hordeum maximo foenore. Agricola, ego istud voveo pro vobis, vos vovete hoc ; atque utraque Dea reddant preces firmas. Bella tenuerunt diu viros : gladius erat aptior vomere ; bos arator cedebat equo. Sarcula quiescebant, et ligones mutati in pila, atque galea erat facta de mole rastri. Gratia Dis, et domui tuæ ; bella vineta catenis jam diu jacent sub pede nostro. Taurus veniat sub juga, semen sub terras subactas. Pax alit Cererem : Ceres alumna pacis.—At dies sexta, quæ præcedet Kalendas futuras, templa sunt dicata Deis

libri Ceres.—695 Alii habent hæc pro hoc in utroque loco.—696 Heins. dedit *Efficiantque* ex melioribus pro vulg. *Efficiatque*.—697 Unus Heins. *diu deluere vir*, unde ille faciebat *decuere*.—700 Heins. *malit cass. erant*.—702 Ex Arund. et multis aliis Heins. *recepit nostro : ceteri vestro*.—704 Maz. et tres alii C. *mittit : pac*.—705 *Præcedet* meliores ; alii *præcedit*.—706 Unus Heins. *sunt Ledacis* ; unde Heins. conj. *Ledaicis*. Francini volebat *Hac s. Ledæis t. d. die*.

NOTE

nio dicitur, avenæ similis, nullo tamen grano.

695 *Bis*] Primo namque veteres far torrebant ; deinde sub mola in farinam redactum et subactum, in furnum mittebant.

697 *Bella diu*] In domus Augustæ laudem, per quam toti orbi pax data, ista subjiciuntur.

698 *Cedebat*] Quia passim bella fervebant.

699 *Pila*] Quod antiquum teli genus fuit apud Romanos.

Ligones] Quibus terra foditur.

701 *Tuiz*] Germanicum alloquitur Naso.

704 *Pax*] Belli namque temporibus quomodo procedere possit res rustica?

Alumna] Quæ adeoque ceteris alimenta præbet, a Pace accipit.

705 *Venturas*] Februarias, scilicet, vigesimo quinto adeoque Januarii.

706 *Ledæis*] Leda ex Jove natis. Castorem dicit et Pollucem.

Fratribus illa Deis fratres de gente Deorum

Circa Juturnæ composuere lacus.

IPSUM nos carmen deducit Pacis ad aram.

Hæc erit a mensis fine secunda dies.

710

Frondebis Actiacis comtos redimita capillos,

Pax ades; et toto mitis in orbe mane.

Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi.

Tu ducibus bello gloria major eris.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma :

715

Canteturque fera, nil nisi pompa, tuba.

Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis :

Si qua parum Romam terra timebit, amet.

Ledaïs. Fratres de stirpe Deorum statuerunt illa Diis fratribus circa stagna Juturnæ.—Ipsam carmen deducit nos ad allare Pacis. Hæc dies erit secunda ab exitu mensis. Pax ades, habens crines coronatos frondibus Actiacis; et alma mane in toto orbe. Dum desunt hostes, causa etiam triumphi desit. Tu eris gloria major ducibus quam bellum. Miles tractet sola arma quibus reprimat arma: et nihil canatur rauca tuba nisi pompa. Prima et ultima pars mundi reformidet Æneadas: si qua tellus parum metuat Romam, eam diligit. Sacerdotes præ-

—707 *Deis* ex scriptis plerisque placet Heins. præ vulg. *dies*.—709 *Fr. habet vos pro nos. Dein plures alii carm. deduxit: Be. produxit. Mox aram est ex V. tribus et Ursini; vulg. enim legebatur aras.*—711 *Alii Actaïs: plurimi etiam canos pro comotos: et Fr. redimite capill.*—713 *Desunt* ex optimis scriptis et editis restituit Burm. pro vulg. *desint*.—714 *Maz. bell. gratia maj. Alii etiam maj. ades.*—715 *Excerpt. Kloekhov. mil. quæ bella coërc.* Mox in quibusdam libris excusis legitur quib. *arm. coërc. hostes.*—718 *Mor. turba pro*

NOTÆ

707 *Illa*] Templâ, scil.

Fratres] Drusus et Tiberius, ex gente Deorum seu Cæsarum.

708 *Circa Juturnæ*] In regione Urbis octava fuit hoc templum, quod Tiberius suo et fratris nomine dedicavit.

709 *Carmen*] Carminis ratio Fastos digerens.

Aram] Quo in loco fuerit hæc ara non constat. Magnificentissimum templum postea Vespasianus Paci absolvit, quod a Claudio inceptum.

710 *Hæc*] Sacra ergo ad Pacis aram 30. Januarii peragebantur.

711 *Actiacis*] Pacis oleam insigne

esse omnes sciunt, quo munere Athenas atque adeo Atticam regionem Pallas ditavit. At vero Poëta, Augustæ domui favens, non *Actaïs*, sed *Actiacis*, frondibus Pacem vult coronandam, ad victoriam illam celebrimam alludens quam ad Actium promontorium Epiri Augustus de Antonio reportavit: quare neque multo post Janum, signum Pacis, clausit.

714 *Tu*] Scilicet, Pacem tueri omni triumpho est majus. Quod utinam possent omnes satis intelligere.

715 *Arma coërceat*] Vi, namque publice vim licet repellere; justum bellum quibus necessarium; et pia

Thura, sacerdotes, pacalibus addite flammis;
 Albaque percussa victima fronte cadat. 720
 Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
 Ad pia propensos vota rogate Deos.
 Sed jam prima mei pars est exacta laboris;
 Cumque suo finem mense libellus habet.

bete thura aris pacalibus; et victima candida mactetur cervice ieta. Et orate Deos faventes piis votis, ut domus quæ tuetur Pacem persitet cum ea. Verum jam pars prior mei laboris est absoluta; et libellus habet finem cum suo mense.

terra. Nonnulli etiam timebat, am.—719 Mor. et Arund. sacerd. placalibus add. Voss. et quatuor alii placatis; Be. placatisque: duo placatis ponite; unus urite. —720 Plurimi Albaq. perfusa vict. Be. profusa.—721 Fr. cum undecim aliis quæ præstat eam: sed in Hamburg. erat Utq. d. pacem quæ præstat, pace per.—723 P. prim. mihi pars. Mox Sa. P. et octo alii est exhausta lab. unus transacta.

NOTÆ

arma quibus nisi in armis spes nulla relinquitur.	dens.
716 Fera] Cujus horrendo sonitu ad fera bella animi incenduntur.	719 Pacalibus] Qui in Pacis ara accensi.
Pompa] Quæ ad ludos et festa spectat.	720 Alba] Quæque adeo læta omnia portendat.
717 Æneadas] Romanos, ab Ænea in Latium invectos, aut ab ipso progenitos.	721 Domus] Augusta, scil.
Primus et ultimus] Oriens et Occi-	722 Propensos] Nemini dubium esse potest, quin ad Pacem sit propensus qui vere Deus sit.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

PRÆFATIO et dedicatio 1-18. De Februis, unde mensis dictus 19-24. De vi purgaminum vulgo credita 35-46. De ordine Februarii antiquo et facta mutatione 47-54. Kalendarum Febr. memorabilia: Junonis Sospitæ templum dedicatum; laudes Cæsaris; celebritas in luco asyli; sacra Jovis; tempestatis ratio 55-72. Lyræ et medii Leonis occasus 73-78. Delphini occasus et inde Arionis fabula, cujus Delphinus inter sidera fulget 79-118. Augustus Pater patriæ dictus. Hinc laudes ejus et comparatio cum Romulo 119-144. Aquarii ortus et mollior aura 145-148. Initium veris 149-152. Arctophylax oritur, cujus fabula narratur 153-192. Fauni sacra, et Fablorum in bello Veientino interitus 193-242. Corvus, Anguis, et Crater oriuntur, quorum origo refertur 243-266. Lupercalium origo et ritus, quibus Herculis et Omphales fabula inserta; tum Romuli et Remi expositio atque conservatio 267-452. Tempestatis inconstantia 453-456. Ingressus solis in Pisces, atque horum origo 457-474. Quirinalia et Romuli apotheosis; festum item Stultorum et Dæ Fornacis 475-532. Feralia ad placandos Manes 533-570. Sacra Mutæ aut Tacitæ magica 571-616. Caristia 617-638. Terminalia 639-684. Regis fuga, et plures Tarquinii res 685-852. Hirundinis reditus 853-856. Equiria 857-fin.

JANUS habet finem. Cum carmine crescit et annus.
Alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.

Janus habet finem. Annus augetur cum versibus. Sicut alter mensis hinc

~~~~~  
1 Heins. cum Zuligh. Voss. et aliis nonnullis malit *crescit*; ceteri *crescat*.

Nunc primum velis, Elegi, majoribus itis :

Exiguum (memini) nuper eratis opus.

Certe ego vos habui faciles in amore ministros ;

5

Cum lusit numeris prima juventa suis.

Idem sacra cano, signataque tempora Fastis.

Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam ?

Hæc mea militia est : ferimus, quæ possumus, arma :

Dextraque non omni munere nostra vacat.

10

Si mihi non valido torquentur pila lacerto ;

Nec bellatoris terga premuntur equi ;

Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense ;

(His habilis telis quilibet esse potest :)

At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar,

15

Nomina : per titulos ingredimurque tuos.

Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu

Respice ; pacando si quid ab hoste vacas.

*procedit, ita et aller liber currat. Elegi, nunc primum itis velis majoribus: re-
cordor eratis nuper opus parvum. Certe ego habui vos faciles ministros in amore,
cum juvenus iniens lusit suis numeris. Idem canto sacra, et tempora notata Fastis.
Ecquis arbitraretur esse locum ab illis ad ista? Hæc est mea militia: ferimus
arma quæ possumus; et manus nostra non cessat ab omni officio. Si pila non
vibrantur a me forti brachio; neque dorsum equi bellatoris urgetur; neque tegimur
casside; neque cingimur gladio acuto; (quivis potest esse peritus his armis:) at,
Cæsar, prosequimur tua nomina corde tibi addicto; et ferimus per laudes tuas.
Ergo ades, et respice mea dona vultu aliquantum sereno, si aliquid est otium ab*

—2 *Hinc* ex corr. Heins. vett. plerique *hic*; vulg. *it.*—3 *Liber Ursini Jani*
pro *Nunc*. Dein Maz. et sex alii *maj. ite.*—5 *Certe* Heins. recepit ex duo-
bus codd. pro vulg. *Ipsæ*. Mox R. in *amor. magistros.*—6 *Mor.* unus *Dum lus.*
—8 *Ecquis* est in vett. aliquot; et sic quidem in vulg. plurimi *Et quis*; Be.
et Fr. cum Arund. et multis aliis *Sed quis*. Maz. etiam *Sed quid ad hanc ill.*—
9 *Ferimus* est ex plurimis scriptis; ceteri cum vulg. *gerimus.*—10 Be. *omn.*
numine nost. Et P. cum sex aliis *nost. caret.*—11 Unus V. *non solido torq.*
quod non temere repudiandum Burm. censet.—15 Douza pater volebat *tua*
persequimur stud.—17 Be. et duo alii *mea carmina vult.*—18 Tres libri *Accipe*;

NOTÆ

1 *Janus*] Jano dicatus mensis.

3 *Majoribus*] Quid sibi velit æquans
Pentameter exponit: ne alio quæras.

4 *Exiguum*] Scilicet exiguum fuit
quod vix bene inceptum. De Fasto-
rum libro primo loquitur.

5 *Ministros*] Quia Elegis amatoria
consignavit.

8 *Ecquis*] Certe quidem parum
inter se convenient.

9 *Hæc*] Ars, scilicet, Poëtica; et
versus scribere.

14 *Quilibet*] Atque adeo Poëta
opus præstantius. Neque certe tem-
ere dixit.

18 *Si quid*] Namque tunc temporis

FEBRUA Romani dixerunt piamina patres :

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

20

Pontifices ab Rege petunt et Flamine lanas,

Quis veteri lingua Februa nomen erat.

Quæque capit lictor domibus purgamina certis,

Torrida cum mica farra, vocantur idem.

Nomen idem ramo ; qui cæsus ab arbore pura,

25

Casta sacerdotum tempora fronde tegit.

hoste domando.—*Patres Romani appellaverunt piamina Februa : nunc etiam plurima indicia faciunt fidem voci. Pontifices petunt ab Rege et flamine lanas quibus nomen erat Februa lingua antiqua. Atque purgamina, quæ lictor Flaminius sumit ex certis domibus, farra tosta cum mica salis, appellantur eodem nomine. Idem nomen ramo, qui recisus ab arbore pura, velat foliis tempora casta Sacerdotum.*

pac. Ursini *Aspice.* Dein Fr. *pacato si.* In nonnullis *ab orbe vacat* : Ed. Gryphii etiam et Mycilli *ab orbe vacas* : Fr. *ab hoste vacat.*—19 Quinque libri scripti cum Fr. *dir. piacula patr.*—20 Decem libri *Huic quoq.*—21 Alii *a Reg.*—22 Veteri ex decem libris Heins. reposuit pro vulg. *veterum* ; nonnulli etiam *vetere*, vel *veteri*, in *ling.* Dein Bonon. *nom. erant.*—23 Pr. Med. *purg. cernis* ; Voss. Maz. et alius Med. *ternis* ; Sa. pro var. lect. *acernis* : Heins. conj. *tersis.*—24 *Torrida* habent pr. Edd. cum Ursini, Voss. et multis aliis Codd. unus V. *Turgida* ; septem alii, Ma. *Fratris et Ursin. Turbida.*—

NOTE

in Germania cum sævis hostibus manus conserebat. Annales inspicere tantum, et ita esse ipse cognosces.

19 *Februa*] Nunc ad rem ipsam Naso, postquam Germanici benevolentiam captavit.

Piamina] ‘Februa’ dicta sunt purgamenta lingua Sabina, ut docet Varro: dictusque est inde *Februarius* secundus mensis, seu ultimus secundum veterem computationem, quod eo populus sacrificiis expiatoriis purgaretur.

21 *Rege*] De eo jam supra de quo tamen repetam quæ docet Livius his verbis: ‘Regibus exactis, et parta libertate, rerum divinarum deinde habita cura, et quia quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, nec ubi regum desiderium esset, Regem sacrificulum creant: id Sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos, aliquid libertati, cujus tunc

prima erat cura, officeret.’

Flamine] Dialis, qui Jovi institutus.

Lanas] Quarum usus in expiationibus. In Lupercalibus enim, verbi gratia, ut docet Plutarchus, cum per Lupercos capellæ mactarentur, gemini adolescentes præclari sanguinolento gladio faciem fœdabant; alii illico cum lana lacte madida accurrerant, atque sanguinem abstergebant.

22 *Quis*] Immo, si Festo fides, quæcumque purgamenti causa in quibusque sacrificiis adhibentur ‘februa’ appellantur.

23 *Lictor*] Flaminium intellige, hoc est, eum de quo Festus, qui flamine Dialis, sacrorum causa, præsto erat.

Certis] *Tersis* legendum esse contendit clariss. Heinsius; cui, ut et illustrissimo Neapoli, plurimum in his debere nos candide confitemur. De domo autem flaminis hic agi, quæ

Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi :

Februa poscenti pinea virga data est.

Denique quodcumque est, quo pectora nostra piatur,

Hoc apud intonsos nomen habebat avos.

30

Mensis ab his dictus : secta quia pelle Luperci

Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Ipse ego vidi Flaminicam petentem februa ; virga pinea data est petenti februa. Denique quicquid est, quo corda nostra purificantur, obtinebat illud nomen apud avos intonsos. Mensis appellatus ab his ; quia Luperci circumcunt omne solum pelle secta, atque credunt eam expiationem. Vel quia tempora sunt pura, tumultis

~~~~~  
27 In Fr. et quibusdam aliis scribitur *Flaminiam*, et sic edidit Bersm. Be. et Arund. *Flaminiam*.—28 Pro *pineae* Heins. legebat *spinea* ; in Hamburg. erat *laurea*.—29 F. *Deniq. quicquid id est*. Deinde pr. Med. et unus Bonon. quo corpora n. piatur, quod Heins. rectum putat : in vulg. edebatur corpora n. piantur : Ursini lib. pectora n. pietur ; Voss. et sex alii pientur ; et tres cum Fr. piantur.—31 Vulg. legebatur dict. *sancta quia*, vel *quod, pell.* ex suo vet. Neapolis *secta* profert ; quod et est in Fr. pro var. lect. dum habet a pr. man. *secta*. Dein pro *quia* plurimi habent *quod* ; V. *quo* ; Med. *qua* ; duo

NOTÆ

‘*flaminia*’ dicebatur, ille prior dicit.

24 *Mica*] Salis, scilicet.

Idem] Februa, scilicet.

25 *Pura*] Quis ambigat quin arbor pura sit ipsissima pinus ? nam paulo post dicit, ‘ februa poscenti pinea virga data est.’ Verba hæc sunt nobiliss. Neapolis viri certe et doctissimi et accuratissimi.

27 *Flaminicam*] Flaminis conjugem, quam et ‘*flaminam*’ dixerunt. Verum *flaminiam* habent multi codices ; quod si retineas, de Sacerdotula quapiam intelligendum, quæ Diali præministraret. Quin et Joseph. Scaliger mavult *flaminia*, quasi ab ædibus flaminis : quod quidem libentissime amplecterer si per Mss. liceret.

28 *Pinea*] Clariss. Heinsius legit *spinea*, eo inductus quod omnibus spinarum generibus noxarum depellendarum vim insitam veteres crediderint : de qua et noster in sexto.

30 *Intonsos*] Primum enim tonsorem, eumque Sioulum, in Urbem duxit Scipio.

31 *Mensis ab*] Februarius mensis ab his febris dictus.

Luperci] Panis Sacerdotes, sectis caprorum coriis nudi, nisi si quæ pelles pudenda tegerent, per omnia discurrentes, et omnia lustrantes : de quibus, et Lupercalibus ipsis, audiendus omnino Servius in 8 Æneidos. ‘ Sub monte,’ inquit, ‘ Palatino est quædam spelunca, in qua de capro luebatur, id est, sacrificabatur : unde ‘*Lupercal*’ dictum nonnulli putant. Alii quod illic lupa Remum et Romulum nutrebat. Alii, quod est verius, locum esse hunc sacratum Pani Deo Arcadiæ, cui etiam mons Lycæus in Arcadia est consecratus. Et dictus ‘*Lycæus*,’ quod lupos non sinat in oves sævire. Ergo ideo et Evander Deo gentis suæ sacravit locum, et nominavit ‘*Lupercal*,’ quod præsidio ipsius numinis lupi a pecudibus arcerentur.’ Ex quibus vix dubium sit ab Evandro in Latium. invecta ridicula et nefaria illa sacra in Panis Lycæi honorem : ut sicuti a *λέκος, λέκεια*, ita a lupo ‘*Lu-*

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris;
 Tunc cum ferales præteriere dies.
 Omne nefas, omnemque mali purgamina causam 35
 Credebant nostri tollere posse senes.
 Græcia principium moris fuit: illa nocentes
 Impia lustratos ponere facta putat.
 Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
 Cæde per Hæmonias solvit Acastus aquas. 40
 Vectam frænatis per inane draconibus Ægeus
 Credulus immerita Phasida iuvit ope.

placatis, tunc cum dies ferales præterierunt. Nostri avi arbitrabantur piacula posse delere omne nefas atque omnem causam mali. Græcia fuit initium consuetudinis: illa credit fontes lustratos absolvi factis impiis. Peleus expurgavit Actoriden, Acastus absolvit etiam necesse Phoci Peleum ipsum per aquas Hæmonias. Ægeus facilis liberavit auxilio immerito Phasida latam per aërem draconibus fræ-

quoque.—33 Fr. et Arund. *quia pacatis sunt.* Mox unus Mor. *temp. pulchra sepulcr.*—35 *Purgamina* Heins. dedit ex melioribus pro vulg. *purgamine.*—37 *Fuit* ex pr. Edd. et novem suis, et decem scriptis Ciofan. Heins. *placet præ vulg. dedit.*—38 Maz. cum uno Med. ex melioribus et V. *putant pro putat.*—39 Fr. *Auctor inest Pelæus,* et pro var. lect. *Auctor idem.* Dein unus Pat. *quoq. P. fratris.*—40 Zulich. *Hæmonidas:* et *lavit* pro *solvit* unus Heins. —42 *Iuvit* Heins. protulit ex præstantioribus; vulg. *fovit:* duo *solvit;* Arund.

NOTÆ

perci' et 'Lupercalia' dicta sint. Atque ista omnia ex eo licet confirmare quod Panis imago (utpote lepidissima) coleretur nuda, ac solum pellis caprinæ amictu tecta, quomodo ejus sacerdotes Lupercalibus discurrere soliti.

32 *Idque*] Hanc lustrationem.

Piamen habent] Credunt esse expiationem.

33 *Placatis*] Feralia enim, hoc est, sacra pro mortuis, Februario mense peragebantur; ut in sequentibus patebit.

Pura] Nisi vero mortuis justo soluta essent, circa sepulcra errare Manes, a quibus aëris intemperiem et pestilentias oriri, arbitrabantur.

34 *Ferales*] De his in sequentibus.

37 *Græci*] Ad Romanos quidem a Græcis omnis prope Deorum cultus

derivatus. At certe si altius repetas, ad Patres usque ascendere tenearis.

39 *Actoriden*] Exempla eorum profert qui, patratibus cædibus, expurgati. Actoriden quod attinet, seu Patroclum, Actoris nepotem, et Menæti filium, Clysonymo seu Æane interfecto, ad Peleum in Phthiam venit, ubi expurgatus, et cum Achille educatus.

Pelea] Qui Achillis pater, Æacæ filius.

Phoci] Qui Pelei frater.

40 *Hæmonias*] Thessalicas; ab Hæmo monte, proximo, aut Hæmone Deucalionis filio sic dictas.

Acastus] Hic Pelicæ filius in Magnesia Thessaliæ annexa regnasse dicitur.

41 *Inane*] Aërem.

Draconibus] Quos currui suo junxisse Medeam fabulati sunt.

Amphiaraides Naupactoo Acheloo,

Solve nefas, dixit: solvit et ille nefas.

Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis

43

Fluminea tolli posse putetis aqua!

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)

Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit.

Qui sequitur Janum, veteris fuit ultimus anni.

Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.

50

Primus enim Jani mensis, quia janua prima est.

Qui sacer est imis Manibus, imus erat.

natis. Amphiaraides dixit Acheloo Naupactoo, Libera me a scelere; et ille liberavit a scelere. Ah nimium indulgentes, qui arbitremini horrenda crimina necis posse dâbi aqua fluviali! Sed tamen ne decipiaris ignarus veteris seriei, mensis Jani fuit etiam primus ante, ut est: qui sequitur Janum fuit ultimus anni veteris. Tu etiam, Termine, eras finis sacrorum. Primus enim mensis Jani, quia janua prima est. Qui dicatus est Umbria inferis erat infimus. Decemviri creduntur junxisse

vovit.—43 Fr. Amphiarades nam Pactolo A. Ex Pet. Voss. et multis aliis Naupactoo, ceteri Naupacteo.—46 Putetis Heins. dedit ex Maz. et Zulich. pro vulg. putatis.—48 Læti Cod. Pr. adhuc J. In nonnullis etiam mens. ita

NOTE

[*Egeus*] Athenarum rex.

42 [*Credulus*] Qui Medæ scelera et dolos non perspexit: sed ei fidem habuit, eamque uxorem duxit.

[*Phasida*] Medeam ipsam intelligit, cui a Phasi Colchorum fluvio, unde ea orta, illud datum nomen.

43 [*Amphiaraides*] Alcmaeon Amphiarai anguris Argivi filius, de quo jam sæpius, qui quidem Alcmaeon patris jussu matrem occidit.

[*Naupactoo*] Achelous fluvius, qui Acarnanes ab Ætolis dividit, 'Naupactous' a Naupacto Ætolix urbe dicitur.

44 [*Nefas*] Quod in occidenda matre Eriphyle patratum.

45 [*Faciles*] Illos carpit Naso, qui aquæ aspersione deleri posse scelera crediderunt.

48 [*Ante*] Postquam tamen a Numa restituta temporum ratio: namque a

Martio mense inchoatus Romuli annus.

49 [*Qui sequitur*] Februarius, scilicet.

[*Veteris fuit*] Naso solus, quod sciam, istud docuit: multumque adeo vereor ne hac in parte deceptus sit, quomodo et supra decem tantum menses a Romulo numeratos asseruit. Ultimum adeoque crediderim dici debere anni mensem ipsum Februarium, quod ultimus ex veteri et Romulea computandi ratione post Jannarium, non post Decembrem, recenseretur. Verum quod dubitanter dico fucum nemini pepererit.

50 [*Termine*] De eo, cui ultima anni sacra Februario mense faciebant, in sequentibus videbimus.

52 [*Imis*] Inferis.

[*Imus*] Ultimus.

Postmodo creduntur spatio distantia longo

Tempora bis quini continuasse Viri.

PRINCIPIO mensis, Phrygiæ contermina Matri,

55

Sospita delubris dicitur aucta novis.

Nunc ubi sint illis, quæris, sacrata Kalendis,

Templa Deæ? longo procubuere die.

Cetera ne simili caderent labefacta ruina

Cavit sacrati provida cura Ducis:

60

Sub quo delubris sentitur nulla senectus.

Nec satis est homines, obligat ille Deos:

Templorum positor, templorum sancte repostor,

Sit Superis, opto, mutua cura tui.

postea tempora distantia longo intervallo. — Principio mensis Sospita juncta Matri Phrygiæ dicitur ditata novis templis. Petis ubi nunc sint templa dicata Dea illis Kalendis? Ceciderunt longo tempore. Cura sedula Ducis sacrati sub quo nulla vetustas sentitur templis, prospexit ne cetera soluta ruerent simili ruina. Neque satis est devincire mortales, ille demeretur Deos. Edificator ædium, sancte restitutor delubrorum, cupio, ut sit Dii cura tui reciproca. Dii præbeant

ant. — 51 Meliores enim; ceteri erant. — 54 Unus Cod. quin. constituisse V. — 55 Unus Heins. conterm. Matris. — 56 In Fr. acta, et aucta pro var. lect. Tres Codd. etiam aucta suis. — 57 Sic vulg. nisi quod quær. ill. inverso ordine. Ursin. Pat. et plurimi Codd. cum pr. Edd. ub. sunt ill. quæ sunt sacr. Voss. et sex alii ub. sint ill. quæris, sacr. et sic Maz. Zulich. et decem alii, nisi quod sunt pro sint. Heins. conj. N. ub. sunt illis, quæso, sacr. &c. Be. N. ub. sunt, quæris, quæ sunt sacr. — 58 Plurimi longa pro longo. — 59 Arund. sim jaceant lab. Pat. ruerent. — 61 Sa. et quinque alii null. vetustas. — 62 Be. hom. alligat ill. et Fr. ipse; multi etiam Codd. illa. — 63 Ex optimis Heins. dedit repostor; alii

NOTÆ

54 *Bis quini*] Decemviri. Ceterum de hac re cum incertus loquatur Naso, aliquid latere hic minus ab ipso intellectum suspicor.

55 *Principio*] Kalendis ipsis Februariis.

Phrygiæ] Ea Cybele est, quam Idæam ab Ida Phrygiæ monte, Dindymenen, aliisque insuper nominibus a locis ubi ea culta, appellaverunt.

Contermina] Adeoque in Palatio, ubi Cybele templum habuit.

56 *Sospita*] De Junone Sospita, cui Cn. Cornelius templum vovit sub initium belli Insubrici, non potest intelligi hic locus; siquidem illud

templum in foro Olitorio fuit regione xi. istud vero in Palatio regione x. Adeoque certi ubi nihil videmus, aliorum ultro facimus iudicium.

58 *Longo die*] Vetustate.

60 *Ducis*] Augustum intellige, quo vivente Fastos scripsit, ut dictum sæpe: quanquam addita et mutata nonnulla in Tiberii et Germanici gratiam.

61 *Nulla*] Quia ita restaurata ut nova viderentur.

63 *Positor*] Quin etiam, ut habet Suetonius, 'Principes viros sæpe hortatus est, ut pro facultate quisque, vel monumentis novis, vel reffectis et

Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos :

65

Proque tua maneant in statione domo.

Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli ;

Qua petit æquoreas advena Thybris aquas.

Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem,

Inque Jovis summa cæditur arce bidens.

70

Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster

Concitat, aut posita sub nive terra latet.

PROXIMUS Hesperias Titan abiturus in undas,

Gemmea purpureis cum juga demit equis ;

tibi tot annos, quot tu iis præbes : atque excubent pro tua domo. Tum etiam frequentatur lucus Asyli propinquus, qua Thybris hospes subit aquas marinas. Oris mactatur ad penetrale Numæ, et Capitolinum Tonantem, et in suprema arce Jovis. Sæpe Notus tectus nubibus ciet densas pluvias, vel terra abscondita est sub nive superstrata.—Cum proximus Titan descensurus in fluctus occiduos, tollit juga

reptor, vel refector.—65 Quot ex R. alii quos. Fr. quos das cæl. et unus V. æquos cæl.—67 Nunc quoq. Mox vulg. scribebatur celebr. Averni: Heins. dedit Asyli ex Ursin. Arund. Maz. Zulich. Nauger. et decem aliis: conj. porro Helerni. Sed vid. Heins. notam in Not. Var.—70 Multi libri J. summi cæd.—71 Auster reposuit Heins. ex Zulich, Maz. et sex aliis pro vulg. ather.—74

NOTÆ

excultis, Urbem adornarent: multaque a multis exstructa sunt.

65 *Cœlestibus*] Quia illorum templa reparabat Cæsar hoc dicit.

66 *Maneant in statione*] Excubent, vigilant.

67 *Tum*] Kalendis Februarii.

Celebratur] Quia solenni pompa ad asylum ibatur, sen lucum, qui inter viam Salariam et Tiberim fuit, quo victi a Gallis fugientes e prælio Romani se receperunt. Quanquam de eo ne hunc locum exponamus istud facit, quod Sextilibus Kalendis Lucaria, seu festa in hoc luco celebrari solita, peragerentur.

68 *Advena*] Scilicet ex Apennino atque Hetruria Romam, deinde in mare, devolvitur Thybris.

69 *Penetrale Numæ*] Hoc est, Templum Vestale, quod ad Numæ Pompilii regiam fuit.

Capitolinum] In templo quod ab Augusto Jovi Tonanti excitatum in Capitolio, ut Suetonius docet; nequaquam cum Jovis Opt. Max. alio templo, quod Capitolinum dixerunt, sen arcem Capitolinam, ullo modo confundendum.

70 *Bidens*] Eo nomine appellatur ovis circa bimatum, inter octodentes duos habens eminentiores; cujus generis aptissimas ad sacrificia existimabant.

71 *Sæpe*] Eadem prope de Kalendis Febr. habes a Columella.

73 *Proximus*] Secundo Februarii, inquit, occidit Lyra.

Hesperias] Occiduas.

74 *Gemmea*] Quia radiis suis Sol coruscus, omniaque illustrat, gemmata et nitida fecit Naso equorum ipsius juga.

Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum, 75
 Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
 Dumque Lyræ quæret; medii quoque terga Leonis
 In liquidas subito mersa notabit aquas.
 QUEM modo cœlatum stellis Delphina videbas,
 Is fugiet visus nocte sequente tuos. 80
 Seu fuit occultis felix in amoribus index:
 Lesbida cum domino seu tulit ille lyræ.
 Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
 Carmine currentes ille tenebat aquas.
 Sæpe, sequens agnam, lupus est hac voce retentus: 85
 Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:

gemmea equis purpureis, illa nocte quispiam tollens os ad astra dicet, Ubi est hodie Lyra, quæ micuit heri? Et dum quæret Lyræ, observabit etiam terga Leonis medii repente condita in undas fluidas.—Nocte sequente Delphin, quem cernebas modo distinctum stellis, is subtractus erit oculis tuis. Sive fuit felix index in amoribus secretis; sive ille vexit lyræ Lesbiam cum domino. Quod mare ignorat, quæ terra nescit Arionem? Ille sistebat aquas fluentes versibus. Sæpe lupus sequens agnam repressus est hoc sono: sæpe agna vitans lupum famelicum constitit. Sæpe canes atque le-

Unus R. pro var. lect. *Ignea purp.* Deinde Fr. *jug. demet eq.*—75 Plurimi *sid. vultus.*—76 *Here* Vaticanus, ut Amor. I. viii. 23. hic tamen heri retineo, ne rhythmicum sonum faciant *hodie* et *here*. Burm.—77 Alii *Lyr. quærit.*—78 Nonnulli *mers. videbit aq.*—79 Pet. a man. pr. *cæl. stellas D.*—80 P. Thuan. et Mor. *Effugiet vis.*—82 Strozæ liber et quinque alii *Lesbiacum domina.*—84 F. et V. *Carm. torrentes ill.*—85 Heins. conj. *hac*; et sic unus V. vulg. a.—86 V. Gottorph. et tres alii *fug. respicit agn.* alter V. *re-*

NOTE

77 *Medii*] Non enim tota simul aut oriuntur aut occidunt sidera, quorum vel stellæ longe sparsæ, vel hoc aut illo modo dispositæ.

78 *Subito*] Quia Lyræ cum occasus esset vespertinus, Leonis vero matutinus, qui jam ante media sui parte occidisset, sub oculis spectantis, reliqua mergebatur.

79 *Cœlatum*] Novem quippe stellis distinguitur Delphin.

80 *Fugiet*] Quia Heliace occiderit. *Sequente*] Tertio adeoque Nonas Febr.

81 *Seu fuit*] Causas tangit Naso, quæ quas in cœlum translatus creditur

Delphinus. Eas vero ex Hygino ne pigeat repetere: namque ineptum foret libros libris sine fine suffraginare.

Index] Qui, ut jam supra meminimus, Neptuni erga Amphitritæ amores et callide aperuit, et felices suadendo reddidit.

82 *Lesbida*] Arionis Metymna, Lesbii insulæ urbe, oriundi; quem exceptum tergo, cum in mare desiliisset, Delphinus dicitur ad Tænaram promontorium detulisse.

Domino] Arione, scilicet, insigni illo citharædo, cujus commendationem ab ipso Nasone habes in sequentibus.

Sæpe canes leporesque umbra cubuerunt sub una;
 Et stetit in saxo proxima cerva leæ.
 Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
 Sedit; et accipitri juncta columba fuit. 90
 Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,
 Tanquam fraternis obstupuisse modis.
 Nomen Arionium Siculas impleverat urbes;
 Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
 Inde domum repetens puppim conscendit Arion; 95
 Atque ita quæsitæ arte ferebat opes.
 Forsitan, infelix, ventos undamque timebas;
 At tibi navæ tuæ tutius æquor erat.
 Namque gubernator destrecto constitit ense,
 Ceteraque armata conscia turba manu. 100

pores consederunt sub eadem umbra; et cerva juncta leonæ infestæ constitit. Atque cornix garrula sedit cum ave Palladis sine rixa, et columba proxima fuit accipitri. Arion sonore, Cynthia dicitur sæpe obstupuisse tuis modis tanquam fraternis. Nomen Arionium impleverat urbes Siculas; et lictus Italum admirabatur voces lyricas. Inde rediens domum Arion ingreditur navem, atque vehebat divitias sic parvas arte. Forte, miser, metuebas ventos et fluctus. At mare erat tibi tutius naxe tua. Namque nauclerus gladio nudato, et ceterum agmen conscium constitit manu armata.

spuit.—87 *Cubuerunt* Heins. dedit ex Zulich. Arund. Maz. et quatuor alii; plurimi *jacuere*; Mor. *labuere*.—88 *Sa. Astitit in saxo*. P. pro in saxo dedit *infestæ*; quod Heins. omnino placet.—89 *Med. alit. cornix*.—93 Nonnulli codd. *S. compleverat urb.* Plurimi *implev. undas*; in quibusdam *oras*: Heins. conj. *aures*.—94 Arund. Jun. et alii *obstup. sonis*.—96 Burm. mallet *Et sibi quæ*.—97 *Undamq.* ex melioribus profert Burm. vulg. *undamq.*—98 V. et duo alii *Hæc tibi*. Mox *mitius* pro *tutius* unus R.—99 V. *Jamque* quod Burm. rectius putat. Dein plurimi edunt *distrecto*.—100 Multi Codd. *armat. est*

NOTÆ

87 *Cubuerunt*] Dulci sono, scilicet, decepti, ut loquitur Horatius noster.

89 *Sine lite*] Quanquam inter nocturnam atque cornicem plurimæ sint; ut videre est apud Ælianum.

91 *Cynthia*] Diana, a Cynthio monte in Delo insula.

Vocalis] Vocis et lyræ sono omnia demulcens.

92 *Fraternis*] Apollinis, scilicet, citharæ inventoris.

Delph. et Var. Clas.

94 *Ausonis*] Italiam jam sæpe Ausoniam ab Ausonibus populis vel Ausone Ulyssis filio dictam fuisse repetivimus.

95 *Inde*] Tarento quippe ultimo profectus.

96 *Arte*] Citharædica, scilicet.

97 *Infelix*] Apostrophe est ad Arionem ipsum, qui infelicioiter sese prædonibus credidit.

98 *Navæ*] Pro nautis posuit.

Ovid.

6 C

Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, pinum:

Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.

Ille metu vacuus, Mortem non deprecor, inquit:

Sed liceat sumta pauca referre lyra.

Dant veniam, ridentque moram. Capit ille coronam, 105

Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.

Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:

Reddidit icta suos pollice chorda sonos.

Flebilibus veluti numeris canentia dura

Trajectus penna tempora cantat olor. 110

Protinus in medias ornatus desilit undas.

Spargitur impulsa cœrula puppis aqua.

Inde (fide majus) tergo Delphina recurvo

Se memorant oneri supposuisse novo.

Quid tibi cum ense? Nauta, gubernat navem incertam. Hæc arma non sunt tractanda digitis tuis. Ille expers timoris, Ego, ait, non refugio mortem: sed concedatur repetere pauca lyra sumta. Concedunt, atque irrident spatium. Ille induit coronam, quæ possit convenire tuis capillis, Apollo. Sumserat pallam bis infectam murice Tyrio; fides impulsæ pollice emiservit suos sonos. Sicut cygnus habens tempora fixa dura penna canit modis lugubribus. Continuo ornatus immittit se in medias aquas. Puppis impulsa spargitur aqua cœrula. Inde (vix credibile est) aiunt Delphinum se summisisse novo ponderi tergo pando. Ille innixus

consc. Heins. volebat Ceteraq. armata c. t. manus.—101 Pinum ex libro Læti, et uno F. Heins. placet præ vulg. puppin, vel, ut alii scribunt, puppem.—102 Fr. hæc sunt, inverso ordine. Quinque libri arm. ferenda tu. unde Heins. conj. terenda.—103 Vacuus Heins. dedit ex nro Mor. quæ notatum erat pro var. lect. alii pavidus.—104 Duo Codd. cum Maz. Si lic. quod Burm. non displicet, si præced. vs. quoque deprecet legas.—105 Unus Heins. rapit pro capit.—106 Fr. Quæ posset crin.—107 Fr. cum quibusdam impressis Induit et T. Heins. non displicet Induitur. Dein bis tinctam Heins. ex castigationibus suadet; nam quidam legunt depictam. Mox pro pallam quidam Codd. lanam; at Heins. putat vulg. præstare: Neapol. Cod. vestem.—108 R. et duo alii Reddit et icti. unus F. Reddit tacta su.—109 Fr. num. vel. inverso ordine. Dein tres scripti candentia dur. quod Heins. rectum putat.—110 In Zulich. Maz. a man. pr. et uno F. ac Med. Threicius penna.—111 Fr. med. oneratus des.—

NOTÆ

101 *Quid tibi*] Increpatio est gubernatoris.

103 *Ille*] Arion.

108 *Chorda*] Fides citharæ alligatæ.

110 *Penna*] Testatur Marsus se in Ionia cynos vidisse senioris fronte penna quadam tractata duriuscula: quod et observavit Pomponius in

extrema Germania. Suspicebam tamen per pennam pennatum telum forte esse intelligendum.

Cantat] Fabulæ et poetarum figmenta.

112 *Spargitur*] Maris aspergine roratur ex Arionis saltu,

Cœrula] Ex maris cœruleo colore.

Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi 115

Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.

Di pia facta vident: astris Delphina recepit

Jupiter; et stellas jussit habere novem.

NUNC mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,

Vellem, Mæonide, pectus inesse tuum. 120

Dum canimus sacras alterno pectine Nonas,

Maximus hinc Fastis accumulatur honos.

et tenet lyram, et canit mercedem pro vectura, et lenit aquas marinas carmine. Diis aspiciunt pia facta. Jupiter admisit Delphinum sideribus, et imperavit obtinere novem stellas.—Nunc optarem habere mille voces, et pectus tuum, Mæonide, quo Achilles est cantatus. Dum cantamus sacras Nonas plectro alterno, gloria maxima

115 Vulg. *Ille sedet, citharamque tenet*: at *sedens* et *tenens* libri meliores, vel, *sedens tenet*, quod malo: mimesis est Virgiliani illius *Æneidos* x. 218. 'Ille sedens clavumque regit velisque ministrat.' *Citharam quatiens* nonnulli: et pro *vehendi, ferendi*. Forte, *citharamque ferit, vel terit*. Heins.—116 *Pectine* Vaticanus: sed tunc mox pro *alterno pectine, carmine*, ut multi codices habent, legendum: ibidem, *alterno pectore* excerpta Douzæ. *Burm.*—119 Cant. V. et duo alii *son. quibus est*. Tum Fr. *moderatus A.* et *memoratus* pro var. lect.—121 In voc. *alterno* Fr. pro var. lect. *aterno*: cum D. Excerpt. etiam *pectore N.*—122 *Hinc* ex tribus scriptis; alii *hic*, et plurimi *his*. Heins. dedit *Fastis* ex scriptis pro vulg. *factis*. Sex vett. etiam *adcelebratur*; Heins. conj. pro

NOTÆ

114 *Novo*] Non tam frequenter enim istud evenit delphini ut tergo suo homines excipiant: quanquam et factum istud esse vere nonnulli testantur.

115 *Pretium vehendi*] Mercedem qua erga delphinum pro vectura tenebatur.

116 *Mulcet*] Ut ad navigandum faciles essent. Fuerunt vero; namque ad Tænarum Laconiae promontorium denique appulit: atque hinc Perian drum Corinthiorum regem adiit; qui et conquisitos perfidos nautas digno supplicio pro scelere affecit.

119 *Nunc*] Rem magnam aggressurus Poëta, diemque dicturus quo 'Patriæ Pater' Augustus appellatus est, ingenium Homerikum optat, quo, ut digna erat, rem ipsam posset decantare.

Sonos] Voces.

120 *Mæonide*] Apostrophe est ad Homerum. Quanquam enim, ut est in hoc versu, 'Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ,' suum esse Homerum contenderint, vulgo a Mæonia Asiæ minoris regioncula, vel Mæone patre, eo nomine dictus creditur.

Pectus] Pro ingenio aut furore poetico posuit.

121 *Sacras*] Quia publico consensu consecrata, propter auctos Augusti titulos: cum prius tutela Deo carere Nonas dixerit. Lege Suetonium II. 58.

Pectine] Plectro, quo tanguntur chordæ. Alternum vero dicit propter Elegos.

122 *Fastis*] In quos necesse est cum Augusti laudem tum sacra ejus causâ instituta referre.

Deficit ingenium, majoraque viribus urgent.

Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.

Quid volui demens Elegis imponere tantum

125

Ponderis? heroi res erat ista pedis.

Sancte Pater Patriæ, tibi Plebs, tibi Curia nomen

Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen Eques.

Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti

Nomina: jam pridem tu Pater orbis eras.

130

Hoc tu per terras, quod in æthere Jupiter alto,

Nomen habes. Hominum tu pater, ille Deum.

Romule, concedas: facit hic tua magna tuendo

Moenia: tu dederas transilienda Remo.

Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit:

135

Hoc Duce Romanum est Solis utrumque latus.

hinc additur Fastis. Ingenium deficit, et majora viribus me premunt. Hæc dies est mihi cantanda ore præcipuo. Quid vovi, amens, imponere tantum oneris Elegis? Res ista erat pedis heroici. Sanctus Pater Patriæ, Populus, Curia imposuit tibi hoc nomen; nos Equites imposuimus tibi hoc nomen. Res tamen prius imposuit: sero etiam obtinuisti vera nomina: jamdiu eras Pater orbis. Tu habes in terris nomen, quod Jupiter habet in excelsis caelo. Tu es pater hominum, ille Deorum. Romule, concedas. Hic facit tua mania magna defendendo; tu dederas ea transilienda Remo. Tatius, et parvi Cures, et Cænina te sensit. Hoc Duce, utrumque

consideratur. Alii quoque honor.—126 Arund. Cant. et duo aliis Pond. heroici res. Mox Voss. erit ist.—130 Pr. Edd. et plurimi ex scriptis P. urbis, ex.—133 Alii R. concedes. Quatuor scripti dedit hic. P. et quatuor alii hic tibi magn.—134 Tu ex Ursin. et Ma. Ciofanus profert: alii quæ.—135 Treas scripti Te Tatii: sic Fr. qui etiam habet Cecinaque: vel Cecinnaque Mor. Serminaq. alter ejusdem mechinag. P. Corvinaq.—136 Est non habet Strozze

NOTE

125 *Elegis*] Qui pede uno truncati Pentametri ratione minus sunt gravi argumento idonei.

126 *Heroi*] Heroici seu Hexametri versus.

127 *Plebs*] Omnes repentino maximoque consensu Augustæ sanctum illud cognomen detulerunt; quod ipse quidem non sine lacrymis acceperat.

Curia] Senatus.

128 *Eques*] Equester ordo: ex quo fuit Naso.

129 *Res*] Quia beneficiis et amore omnium Pater eras priusquam illud

tibi cognomen imponeretur.

130 *Pater orbis*] Callidissima adulatione Augusti titulos auget Naso.

133 *Concedas*] Augusti laudibus decedas. Ad illud vero alludit forte quod factum cum 'Pater Patriæ' appellatus est. Fuerunt namque qui Romulum, titulo sane longe inferiori, appellandum, censerent.

Tuendo] Defendendo et protegendo. De eo, ni fallor, cogitabat Naso, quod fratrem Remum Romulus occidisset.

134 *Dederas*] Adeoque parva fuerunt.

Tu breve nescio quid victæ telluris habebas :

Quodcumque est alto sub Jove, Cæsar habet.

Tu rapis, hic castas duce se jubet esse maritas.

Tu recipis luco, summovet ille nefas.

140

Vis tibi grata fuit : florent sub Cæsare leges.

Tu Domini nomen, Principis ille tenet.

Te Remus incusat ; veniam dedit hostibus ille.

Cœlestem fecit te Pater ; ille Patrem.

JAM puer Idæus media tenus eminet alvo :

145

Et liquidas mixto nectare fundit aquas.

latus Solis est Romanum. Tu habebas nescio quid exiguum terræ subactæ : Cæsar obtinet quicquid est sub Jove excelso. Tu rapis, hic imperat nuptas esse pudicas se Duce. Tu recipis flagitium luco, ille arcet. Vis fuit tibi accepta ; leges florent sub Cæsare. Tu habes nomen Domini, ille Principis. Remus arguit te ; ille percipit hostibus. Pater fecit te Deum ; ille Patrem.—Jam puer Idæus apparet usque ad medium ventrem : et fundit aquas misto nectare. Ecce etiam, si quis con-

liber : Heins. conj. *D. Roma tuum S.*—138 Thuan. et alius *lato* pro *alto* ; unde Heins. conj. *Latio*.—139 Fr. *is* pro *hic* : et tres Heins. libri *sub* pro *duce*. At unus R. *cast. Consul jub.*—140 Alii *luc. reputit ill.*—143 Maz. R.

NOTE

135 *Tatius*] Regulus Sabinorum.

Cures] Sabinorum oppidulum.

Cænina] Latii etiā oppidum.

136 *Hoc*] Augusto, scilicet.

Utrumque] Oriens atque Occidens.

137 *Nescio quid*] Per contemtum dicit. Vix enim ad decimum octavum lapidem protulit imperium suum ab Urbe Romulus.

138 *Quodcumque*] Pedetentim tamen, Naso ; nisi te furor abripit.

139 *Rapis*] Sabinarum raptum exprobrat Romulo elegantissima Antithesi, quæque maxime ad Augusti laudem facit.

Jubet] Namque ad coercendos adulteros antea paratam Juliam legem instauravit, et novas sanxit.

140 *Luco*] Asylum in eo fecit Romulus, quo scelesti undique ad novæ Urbis constitutionem se receperunt.

Summovet] Quia ab Augusto represi, fugati, aut occisi scelesti.

142 *Domini*] Quod ut maledictum et opprobrium Augustus semper exhorruit, teste Suetonio. At enim hodie audacia sua et superbia fretos nebulones quotidie videas, qui nihil quicquam industria sua cum parare velint, in omnes bonos dominium affectant. Quod genus sacrilegium utinam aliquis denique ad triremes in æternum alligaverit.

143 *Incusat*] Quia nequidem in fratrem lenis.

Hostibus] Exempla ejus rei pete ex Tranquillo.

144 *Pater*] Mars ; cujus Romulus creditus filius.

Patrem] Julium Cæsarem ; quem pro Deo coli voluit Augustus adoptione ejus filius.

145 *Puer*] Ganymedes, scilicet, de quo jam supra, ab Ida Phrygiæ monte dictus Idæus. Hunc vero Trois filium in Aquarium mutatum nihil opus est

En etiam, si quis Borean horrere solebat,

Gaudeat: a Zephyris mollior aura venit.

QUINTUS ab æquoreis nitidum jubar extulit undis

Lucifer, et primi tempora veris eunt.

150

Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant:

Magnaue discedens signa relinquit hyems.

TERTIA nox veniat: Custodem protinus Ursæ.

Aspicias geminos exeruisse pedes.

Inter Hamadryadas, jaculatricemque Dianam,

155

Callisto sacri pars fuit una Chori.

sueverat timere Borean, letetur: lenior spiritus oritur a Zephyris.—Quintus Lucifer emisit purum splendorem a fluctibus marinis, et tempora primi veris currunt. Ne tamen erres; supersunt tibi frigora, supersunt; atque bruma fugiens relinquit magna indicia sui.—Nox tertia adsit, continuo videbis custodem Ursæ extulisse ambos pedes. Callisto fuit pars una turbæ sacræ inter Hamadryadas et

~~~~~

accusat; ven.—148 Plurimi Z. mitior aur.—149 Duo Heins. nit. caput ext. Zulich. et Maz. caput exerit und. Voss. etiam Arund. et septem alii jubar exerit.—150 Eunt ex tribus scriptis pro vulg. erunt recepit Heins. qui etiam totum distichon ita refingere volebat: Quintus ubi æq. nit. jubar exerit und. Cynthius, en pr. temp. ver. eunt.—151 Læti Cod. et quatuor alii fall. cave; rest.—152 Excerpt. D. et P. Multaque. Nonnulli etiam sign. relinquit, vel reliquit hy.—153 Veniat ex melioribus reponit Heins. pro vulg. veniet; Bonon. et alius aderit; unde Heins. conj. adsit.—156 Be. cum quibusdam Edd.

NOTÆ

denuo admonere:

Eminet] Dimidia sui parte ortus est.

146 *Fundit*] Ad id alludit quod non modo Jovi præbet pocula Ganymedes, sed ita dispositæ sunt stellæ, quæ illud sidus constituunt, ut pars maxima earum quasi effusio aquarum videantur.

147 *Borean*] Qui a Septemtrione ventus frigidissimus aërem perflat hyemali tempore.

148 *Zephyris*] Mitiores et calidiores sunt ab occasu spirantes venti.

149 *Quintus*] A Nonis, scilicet, illo tamen die comprehenso: adeoque quinto Idus, sen, ut numeramus nos, nono Februarii. Quanquam enim Plinius ad tertium diem post Nonas retrahit, et auctor incertus ad octavum Idus constituit, nihilominus ta-

men a Nasonis mente aberravit Bersmannus. Tabulam inspicere aut Kalendarium huic operi præfixum, et tute rem ipsam dijudicabis.

150 *Lucifer*] Luciferum seu Phosphorum, aut Veneris stellam, quæ Solis ortum præcedit, pro die ipso, ut sæpe alibi, posuit.

153 *Tertia*] Tertio Idus adeoque, seu undecimo Februarii.

Custodem] Bootes est, seu Arctophylax, in quem deformatus Arcas Callistus filius. In eo autem sidere, et medio crurum, stella est quæ Arcturus dicitur, de qua nunc maxime agitur. Ea vero Acronice veris initio oritur, et vesperi conspici incipit, ut testantur oculi.

154 *Exeruisse*] Dicit istud quia in cælo ita oblique dispositus Bootes, ut

Illa Deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,
 Este meæ testes virginitatis, ait.
 Cynthia laudavit; Promissaque fœdera serva,
 Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris. 160
 Fœdera servasset, si non formosa fuisset.
 Cavit mortales: de Jove crimen habet.
 Mille feras Phœbe sylvis venata redibat;
 Aut plus, aut medium Sole tenente diem.
 Ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus; 165
 In medio gelidæ fons erat altus aquæ)
 Hac, ait, in sylva, virgo Tegeæa, lavemur.
 Erubuit falso virginis illa sono.
 Dixerat et Nymphis: Nymphæ velamina ponunt.
 Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ. 170

Dianam venatricem. Illa tangens arcus Deæ, Arcus, inquit, quos tangimus estote testes meæ virginitatis. Cynthia probavit, atque ait, Permane in fœdere promisso, et tu eris mihi prima comitum. Perstitisset in fœdere, nisi fuisset pulchra. Effugit homines; corrupta est ab Jove. Phæbe revertebatur venata mille feras per nemora, Sole tenente diem medium aut amplius. Postquam pervenit ad lucum, (lucus erat opacus spissa ilice, fons profundus aquæ frigidæ erat in medio) dicit, Virgo Tegeæa, lavemur in hoc nemore. Illa suffusa est pudore ad falsam vocem virginis. Monuerat quoque Nymphas. Nymphæ exuunt vestes. Hanc pudet, et præbet mala

Calisto.—157 Arund. Ill. Deam, et tang.—159 Octo libri munera pro fœdera. —160 Voss. Arund. pr. Med. et Maz. nih. semper er. ut dixit subintelligatur. —161 Sa. non fortuna fu.—162 Alii a, vel ab J.—164 Quidam plus, jam med. Mox unus Heins. ten. polum.—166 Mor. unus aptus pro altus.—167 Hac pro vulg. Hic ex melioribus scriptis dedit Heins. qui etiam conj. Hac, ait, in lympa, virg.—168 Thuan. Erub. solo virg. quod non displicebat Heins. Unus etiam Heins. fals. nominis ill.—170 Heins. volebat emendare dat male sign.—

NOTE

pedes prius quam reliquum corpus
 ascendant.

155 *Inter*] Fabulam ipsam Callistonis seu Callistus, atque adeo Bootæ, narrare occipit, quam ex Metam. licet repetere.

Hamadryadas] Sunt nymphæ quæ eam quercubus simul oriuntur et occidunt.

Jaculatricem] Sæpius vero jam venantem eam habuimus.

157 *Arcus*] Quibus, scilicet, falso jurantes posset ulcisci.

159 *Cynthia*] Diana, a Cyntho Deli monte.

161 *Fœdera*] Virginitatem, scilicet, servare tenebantur Dianæ, comites.

Servasset] Nequitia suæ nondum oblitus Naso.

162 *De Jove*] Qui Dianæ indutus vultum, virgini fucum fecit.

163 *Phæbe*] Diana, Phœbi soror.

167 *Tegeæa*] Callistonem alloquitur Arcadicam, quam a Tegea Arcadiæ urbe eo nomine jam supra appellatam diximus.

Exuerat tunicas : uteri manifesta tumore,

Proditur indicio ponderis ipsa sui.

Cui Dea, Virgineos, perjura Lycaoni, coetus

Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.

Luna novum decies implebat cornibus orbem :

175

Quæ fuerat virgo credita, mater erat.

Læsa fuit Juno, formam mutatque puellæ.

Quid facis ? invito pectore passa Jovem est.

Utque feræ vidit turpes in pellice vultus ;

Hujus in amplexus Jupiter, inquit, eat.

180

Ursa per incultos errabat squalida montes,

Quæ fuerat summo nuper amanda Jovi.

Jam tria lustra puer furto conceptus agebat ;

Cum mater nato est obvia facta suo.

indicia læta moræ. Posuerat tunicas ; ipsa manifesta tumore ventris proditur indicio sui æneris. Cui Dea inquit, perjura Lycaoni, relinque choros virgineos, neque inquinare aquas castas. Luna impleverat decies novum orbem cornibus : quæ fuerat dicta virgo, erat genitrix. Juno offensa sævit, atque deformat faciem puellæ. Quid agis ? passa est Jovem corde repugnante. Et postquam aspexit faciem feræ in pellice, Jupiter, ait, veniat in amplexus hujus. Ursa, quæ fuerat nuper amanda supremo Jovi, vagabatur squalida per hispidos colles. Puer genitus furtivo conspectu jam agebat tria lustra, cum parens occurrit filio suo. Illa quidem insana

171 *Fr. Extulerat tui, et Exuerat* pro vulg. lect.—172 *Duo V. illi* pro *ipsa*.—174 *Oeto libri nec sacras poll.*—175 *Mor. dec. complerat corn.*—177 *In P. erat J. mutatur forma puell.* alii *mutat formamque* ; Burm. conj. *formam mutare puell.*—178 *Jun. suc. invito pect.* Voss. *invicto*. Dein sex scripti *corpore passa*.—179 *Pembrocii liber Utq. feræ vid.* Heins. *malit feræ* ; i. e. *feræ pellice*.—182 *Amanda* Heins. *dedit ex Vos. Arund. Maz. et Zulich. pro vulg. amata.*

NOTE

168 *Falso*] Quia non jam virgo erat Callisto.

172 *Ponderis*] Ex quo venter tumebat.

178 *Lycaoni*] Lycaonis filia.

176 *Luna*] Id est, exacto decimo mense Lunari.

177 *Læsa*] Quia cum Callisto rem habuerat Jupiter.

Mutat] In Ursam deformavit.

178 *Quid facis*] Verba sunt Poëtæ, indignantis quod in Callistonem immeritam sæviat Juno.

Invito] Adeoque innocenti.

179 *Feræ*] Ursæ, scilicet.

Pellice] Callisto.

183 *Tria*] Quindecim annos natas erat Arcas, ut ex re ipsa atque disertis aliunde petitis verbis liquet : adeoque lustrum Naso pro quinque annis posuit hic quoque, ut et alibi ; quam ex sententia plerorumque litterarum quatuor tantum comprehendat. Verum de hac lite dictum jam in præcedentibus, quod sit satis.

Puer] Arcas, qui ex furtivo Jovis cum Callistone congressu procreatus.

Illā quidem, tanquam cognosceret, astitit amens, 185

Et gemuit: gemitus verba parentis erant.

Hanc puer ignarus jaculo fixisset acuto;

Ni foret in superas raptus uterque domos.

Signa propinqua micant. Prior est, quam dicimus Arcton:

Arctophylax formam terga sequentis habet. 190

Sævit adhuc, canamque adiit Saturnia Tethyn,

Mænaliā tactis ne lavet Arcton aquis.

IDIBUS agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis 195

Ter centum Fabii, ter cecidere duo.

constitit, quasi cognosceret, et gemuit; gemitus erant voces matris. Puer nescius transfodisset eam telo acuto, nisi ambo essent sublati in sedes cœlestes. Fulgent sidera juncta; quam dicimus Arcton est prior, Arctophylax habet speciem sequentis terga. Saturnia furit adhuc, atque orat Tethyn albam, ne lavet Arcton Mænaliā aquis tactis.—Idibus aræ Fauni agrestis fumant hic ubi insula dividit aquas diversas. Hæc dies illa fuit, qua Fabii trecenti atque sex occubuerunt in campis

—183 Unus Mor. pro var. lect. concept. habebat.—187 P. ignotus pro ignarus.
—188 In ex libris vett. ceteri ad.—190 Strozæ lib. A. tergo signa seq.—
191 Adiit Ciofan. protulit ex vet. lib. alii petit, vel rogat.—195 Fr. qua ver-
gentibus arm. ex corr. ve gentibus pro var. lect. Ursini liber Volscentibus armis;

NOTÆ

187 *Ignarus*] Matrem esse nescius.

188 *Raptus*] In cœlos translatus.
Callisto nimirum in Ursam majorem
mutata, Arcas Bootæ sidus constituit.

191 *Canam*] Quia anæsa: an forte
ad aquæ colorem respexit, cum præ-
sertim ventis agitata?

Saturnia] Juno, Saturni filia.

Tethyn] Hæc Cœli et Vestæ fuit
filia, uxor Oceani.

192 *Mænaliā*] Arcadicam, a Mæ-
nale Arcadia monte.

Ne lavet] Jam dictum in Metamor-
phosi, fictum istud ideo esse quod
nunquam æquore tingi videatur Ursa,
quæ ad polum nobis sublata sita.

193 *Agrestis*] Ruricola.

Fumant] Fauno adeoque sacra
fiebant. Neque certe hujusmodi nugis

aliunde fidem arcessere operæ pre-
tium mihi videtur.

194 *Insula*] Tiberinam dicit, in
cujus angulo superiore, turpiissimo
numini, anno ab Urbe condita 500.
sacratum fanum.

Rumpit] Scilicet diversas in partes
feruntur fluminis aquæ insulæ oc-
cursu.

195 *Hæc*] Anno ab Urbe 277, tanta
clade afflicta gens Fabia. Diem quod
attinet, ad 15. Kal. Sextiles Livius
assignat. Quem cum Nasone nostro
quomodo conciliare queam prorsus
non video. Alterutrum deceptum
necesse est.

Veientibus] Populi fuerant Hetruinæ
ad Tiberim, qui denique a Camillo,
excisiis Veiiis illorum sedibus, sub

Una domus vires et onus suscepit Urbis :

Sumunt gentiles arma professa manus.

Egreditur castris miles generosus ab isdem ;

E quis dux fieri quilibet aptus erat.

200

Carmentis portæ dextro via proxima Jano est.

Ire per hanc noli, quisquis es ; omen habet.

[Illa fama refert Fabios exisse trecentos.

Porta vacat culpa ; sed tamen omen habet.]

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem,

205

(Turbidus hybernis ille fluebat aquis,)

Veientibus. Una domus suscepit vires et onus Urbis : manus gentiles capiunt arma professa. Miles cordatus prodit ex castris iisdem, ex quibus quivis erat idoneus fieri imperator. Via portæ Carmentis est juncta Jano dextro. Ne exeat per eam, quisquis es ; habet malum omen. Rumor est trecentos Fabios prodiiisse illa. Porta est insons, sed tamen est ominosa. Postquam venerunt cito gradu ad rapidum fluvium Cremeram, (ille currebat tumidus aquis hybernis,) ibi castra metan-

plurimi etiam alii habent armis.—197 Unus Pat. dom. curas et vir. quod Burm. putat *quæ suscepit* melius convenire, citatque Quintil. de Instit. Orat. x. 2. 'In suscipiendo onere consulat suas vires.'—198 Cod. Læti, et unus F. *Sumite gent.*—199 V. mil. *generatus ab isd.*—201 Liber Ursin. Maz. Zulich. et sex alii *Carmenti port.* Dein Fr. *port. via dextera prox.* Nonnulli etiam ponunt *quod* est post *dextro*.—202 *Quæ fera nomen habet* Ursini liber : non probō ; *scelerata* enim dicta, ut ex Festo patet, non *sera*. Sequens distichon ab Ursini, Petavii et aliis quibusdam abest. *Heins.* Nec Fr. habet.—205 *Tetigere* ex libris scriptis : Vulgati cum uno Med. uno Mor. et pr. Ed. *tenuere*.—206

NOTÆ

Romanam potestatem redacti sunt.

196 *Ter centum*] Sex ergo supra trecentos uno die mactati Fabii ; unusque ex ea gente superfuit, qui ob impuberem ætatem domi relictus genus deinde propagavit.

197 *Suscepit*] Hæc fuerunt Consulibus verba pro Fabiorum gente ad Senatum, uti refert Livius ; 'Assiduo magis quam magno præsidio (ut scitis P. C.), bellum Veiens eget. Vos alia bella curate, Fabios hostes Veientibus date. Auctores sumus, tutam ibi majestatem Romani nominis fore. Nostrum id nobis, velut familiare bellum, privato sumtu gerere in animo est. Respublica et milite illic et

pecunia vacet.'

199 *Generosus*] Scilicet nobilis fuit gens Fabia ; quam etiam ex Deorum semine manasse nonnulli arbitrabantur, aliis ad Nympham quandam, aliis ad Herculem, referentibus.

201 *Portæ*] Quæ et Veientina et Tarpeia, Scelerata etiam a Fabiorum clade dicta est.

Dextro] Jani templum ad dextram fuit prodeuntibus.

202 *Omen*] Malum, scilicet, ob Fabiorum cædem.

205 *Cremeram*] Qui flavias fuit Thuscæ non longe a Veiiis.

Rapacem] Quia imbribus auctus rapido cursu ferebatur.

Castra loco ponunt: destrictis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt.
 Non aliter, quam cum Libyca de rupe leones
 Invadunt sparsos lata per arva greges. 210
 Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo
 Accipiunt: Thusco sanguine terra rubet.
 Sic iterum, sic sæpe cadunt. Ubi vincere aperte
 Non datur, insidias armaque cæca parant.
 Campus erat: campi claudebant ultima colles, 215
 Sylvaque montanas occulere apta feras.
 In medio paucos, armentaque rara relinquunt:
 Cetera virgultis abdita turba latet.
 Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
 Aut nive, quæ Zephyro victa repente fluit, 220

tur; ipsi gladiis nudatis feruntur per turbam Tyrrhenam strenuo Marte. Non aliter quam cum leones de caute Libyca incurrunt in greges errantes per vastos campos. Hostes dilabuntur et ferunt tergo plagas indecoras: tellus rubet cruore Thusco. Eo modo denuo procumbunt, atque ita sæpe. Postquam non licet superare aperto Marte, adornant dolos et arma latentia. Erat planities: montes, atque sylva idonea ad tegendum feras montanas, finem faciebant ultimæ planitiei. Destituunt raros in medio, cum paucis armentis; reliquum agmen latet occultum virgultis. Ecce velut torrens tumidus aquis pluvialibus, seu nive, quæ currit liquefacta Favonio calido,

In nonnullis *Turgidus hyb.*—207 *Alii districtis ensib.*—209 *Rupe* Heins. proferret ex melioribus pro vulg. gente: Gottorph. *L. regione leon.* et unus *tellure.*—211 Unus Heins. *Diff. omnes, inh.*—214 *Cæca* ex P. Heins. placet præ vulg. *tecta*; alter P. *operta*; Hamburg. *sæva.*—215 Jun. Læti Cod. et tres alii *camp.* cingebant *ult.* Duo libri *ult. valles.*—216 *Occulere apta* ex V. nonnulli alii *occulit apta*: at plurimæ edd. cum quibusdam scriptis *occulit alta.*—217 Unus lib. *med. campos, arm.* Et Arund. Cant. et tredecim alii *armenta*q. *rauca rel.* unus *rapta*; duo *parva.*—218 Pro *abdita* unus Pet. *condita.* Tres etiam *turma*: et Heins. malit *latent.*—220 Pro *victa* unus lib. *monte*; duo *vere*;

NOTÆ

207 *Loco*] Ad fluvium, scilicet, qui, ut Livius refert, opportunus visus est communiendo præsidio.

208 *Tyrrhenum*] Veientium.

209 *Libyca*] Exquisita Fabiorum commendatio, quos Naso non leonibus modo confert, sed ferocissimis, ejusmodi habet illorum arida nutrix Libya, quæ pars est Africae.

211 *Inhonestâ*] Turpe nimirum fuga sibi in bello consulere.

213 *Sic*] A Fabiis, illorum clientibus fusi fugatique.

214 *Cæca*] Tecta. 'Dolos' enim 'an virtus quis in hoste requirat?'

215 *Campus*] Optime locum per-scribit, ubi a Veientibus positæ insidiae.

217 *Paucos*] Quos adeoque qui viderent facile vinci posse crederent.

Armenta] Quæ hostes ad prædandum pellicerent.

Per sata perque vias fertur ; nec, ut ante solebat,

Riparum clausas margine finit aquas :

Sic Fabii latis vallem discursibus implent ;

Quosque vident spernunt, nec metus alter inest.

Quo ruitis, generosa domus ? male creditur hosti. 225

Simplex nobilitas, perfida tela cave.

Fraude perit virtus. In apertos undique campos

Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.

Quid faciant pauci contra tot millia fortes ?

Quidve, quod in misero tempore restet, habent ? 230

Sicut aper sylvis longe Laurentibus actus

Fulmineo celeres dissipat ore canes ;

Mox tamen ipse perit : sic non moriuntur inulti ;

Vulneraque alterna dantque feruntque manu.

rapitur per sata et per vias ; neque, ut prius consueverat, continet aquas repressas margine riparum : sic Fabii implent vallem vastis discursibus ; et continentur quos aspiciunt : neque alius timor inest. Quo prorumpitis, domus nobilis ? male creditur hosti. Nobilitas credula, time arma dolosa. Virtus obruitur dolis. Hostes incurrunt in agros undique patentes, et occupant omnem oram. Quid agant pauci strenui adversus tot millia ? quidve habent quod sit reliquum in duro tempore ? Quomodo aper pulsus longe a sylvis Laurentibus proturbat citos canes rostro fulmineo ; mox tamen ipse cadit ; ita non pereunt inulti, atque inferunt et accipiunt plagas

unus sole : Pet. *mota tepente fl.* Multi etiam scripti et editi *tepente*. Mox Ed. Neapol. et tres scripti *cadit*.—222 Pro *finis* Ursini lib. *claudit* ; ita et Junli et alius codex ; sed male : nam modo vs. 215. præcessit hoc verbum et ineptum esset, *claudit aquas clausas* dicere : *findit unus ; findit alius ; fovit tres ; sunt unus* : sed elegans usus est *roû finire* ; ut inf. 659. ‘Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis.’ *Burm.*—223 Fr. *vall. lat.* inverso ordine.—224 Olim edebatur *Quodque vid. sternunt* : sed *Quosque* habent multi ex scriptis. Dein ex Voss. Maz. Zulich. et duobus aliis Heins. dedit *spernant* : unus etiam Heins. *cadunt* ; alius *feriunt*.—225 Multi editi et scripti *mal. creditis host.*—229 Fr. *Quid facient pauc.*—230 *Habent* profert Heins. ex Ursini, Maz. Zulich. et decem aliis ; vulg. *adest*.—231 Fr. *long. sylv. latratibus act.* et alii *latrantibus*. Ex duobus Maz. duobus F. et uno V. Heins. restituit *Laurentibus*.—232 Unus Heins. *Fulmineus*

NOTÆ

220 *Zephyro*] Vento calido.

221 *Per sata*] Prædonum more sine ordine ruebant, qui non cum hostibus congregi, sed pecora abigere, properabant.

224 *Nec metus*] Alios esse non credunt, a quibus periculum.

229 *Perfida*] Scilicet perfida ! Partibus suis favet Naso.

227 *Virtus*] Fabii adeoque ad unum trucidati. Quam rem qui volet accuratius cognoscere ex historicis petat : nam sane id unum quidem curamus nos, ut ex fontibus ipsis quisque possit bibere, atque ad eos facilius detur accessus.

232 *Celeres*] Quique adeo primi invadunt.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes : 235

Ad bellum missos perdidit una dies.

Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,

Credibile est ipsos consuluisset Deos.

Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,

Unus de Fabia gente relictus erat. 240

Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci ;

Cui res cunctandæ restituenda foret.

CONTINUATA loco tria sidera, Corvus et Anguis,

Et medius Crater inter utrumque jacet.

Idibus illa latent : oriuntur nocte sequenti. 245

Quæ sibi cur tria sint consociata canam.

Forte Jovi festum Phœbus solenne parabat :

(Non faciet longas fabula nostra moras.)

manu alterna. Una dies dimiserat omnes Fabios ad bellum, una dies peremit dimissos ad bellum. Credibile est tamen ipsos Deos prospexisse ut restarent semina sobolis Herculeæ. Nam puer imberbis neque adhuc idoneus ad arma relictus erat solus de gente Fabia. Scilicet ut tu, Maxime, posses olim oriri, a quo res esset reparanda differendo.—Tria signa, Corvus et Serpens et Crater inter utrumque, sunt juncta loco. Illa non apparent Idibus; emergunt nocte sequenti. Quæ tria quamobrem sint conjuncta dicam. Forte Phœbus adornabat festum solenne Jovi:

cel.—235 Unus Heins. bell. pertulit omnia, alter protulit.—236 Unus ex scriptis missi, protulit unum, unde Heins. conj. prodidit: Fr. Mor. et tres alii abstulit.—238 Jun. Be. et sex alii pu. impubis, et. Quinque libri util. annis.—244 Heins. malebat At mod. Dein Fr. utrumq. latet; et unus V. micat.—245 Fr. lat. orientur noct.—246 Olim edebatur Quæ tibi c. t. s. tam sociata e. Ex tribus scriptis cum Zülich. Heins. dedit sibi. Pro tria unus Heins. ita: et Fr. cum tribus aliis sunt pro sint. Deinde consociata est ex Voss. Arusd. pr. Med. et septem aliis; sex libri autem continuata.—247 Fr. P. fest. inverso ordine: et suorum pro festum unus Heins.—248 Mor. unus Non faciat long.—249 Unus Mor. i

NOTÆ

233 *Mox*] Postquam undique irruentium canum numerum non potest dissipare.

234 *Alterna*] Quæ ut patitur, ita et infert, plagas.

241 *Maxime*] Quint. Fabium Maximum dicit, virum illum vix cuiquam inter Ethnicos secundum, qui Hannibalem, cum virtute et dolis tum plurimis victoriis et proculcata maiestate Romana elatum, cunctandæ fræ-

navit.

242 *Cui*] A quo res Romana, et Reipublicæ status esset restituendus.

243 *Continuata*] Quia inter æquinoctialem et hyemalem circulum, trium signorum, Cancri, Leonis, et Virginis, longitudinem occupant; neque sine ratione, ut mox patebit, sociata sunt.

245 *Sequenti*] Adeoque 16. Kalendas Mart. idque Acronice.

I mea, dixit, avis, ne quid pia sacra moretur,
 Et tenuem vivis fontibus affer aquam. 250
 Corvus inauratum pedibus cratera recurvis
 Tollit, et aërium pervolat altus iter.
 Stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
 Tentat eam rostro : non erat apta legi.
 Immemor imperii sedisse sub arbore fertur, 255
 Dum fierent tarda dulcia poma mora.
 Inde satur nigris longum rapit unguibus hydram;
 Ad dominumque redit; fictaque verba refert:
 Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum:
 Hic tenuit fontes officiumque meum. 260
 Addis, ait, culpæ mendacia, Phœbus? et audes
 Fatidicum verbis fallere velle Deum?

fabula nostra non diu detinebit. Ito, inquit, mea volucris, ne quid impediatur pia sacra, atque pete paulum aquæ ex vivis fontibus. Corvus auferi craterem inauratum pedibus aduncis, et excelsus percurrit iter aërium. Ficus spississima stabat grossis adhuc duris. Tentat ficum rostro, non erat apta legi. Oblitus mandati dicitur constitisse sub arbore, donec fructus fierent mites longo spatio. Jamque plenus tollit atris unguibus longum hydram, atque revertitur ad dominum, et reddit falsas voces: Hic custos vivarum aquarum fuit mihi causa cunctandi: hic occupavit fontes et officium meum. Phœbus inquit, Cumulas flagitium mendacio? neque vereris velle imponere sermonibus Deo fatidico? At dum grossus lactens et

pia, dixit. Dein Maz. ne quid sine sacr. tres mea sacr. Et Pet. Cant. et plurimi alii morentur; et sic Fr. cum moretur pro var. lect.—250 Voss. Jun. Be. et quidam alii cum quibusdam editis ten. e viv. Et in Maz. erat font. aufer aq. —252 Pr. V. et duo alii et aetherium perv.—256 Duo libri longa. pro tarda. Et unus Pat. opt. notæ mitia pom. Excerpt. D. et Cod. P. mollia, quod Burm. arridet, quia rectius dura opponuntur mollioribus quam dulcibus.—257 Inde Heins. recepit ex Sa. pro vulg. Jamque. Deinde Burm. mallet pigris pro nigris, ut Heins. olim conjecerat. Fr. long. nigr. inverso ordine. Unus etiam Mor. longam...hydram.—258 Multi editi Ad domin. rediit: Hamburg. Et redit ad dominum. Burmanni lectionem Neapolis protulit ex vet. Cod. Deia Excerpt. D. factaque.—262 Pro verbis Maz. versis; et veris Hamburg. Puto, veri: nam ver erat integrum a manu prima, ut Met. xii. 18. 'veri providus augur

NOTÆ

249 *Mea*] In tutela Apollinis Corvus propter auguria; qui olim albus, at niger factus Coronidis revelato adulterio, uti dictum in Metam.

250 *Vivis*] Scaturientibus.

251 *Recurvis*] Scilicet Corvus unguibus Craterem apprehendit.

253 *Densissima*] Multis pomis, ut

fere evenit, arbor erat onusta.

254 *Apta*] Quia fructus immaturus.

255 *Imperii*] Apollinei mandati.

257 *Hydram*] Non temere hujus generis anguem dixit, cui ab aqua datum nomen.

261 *Aii*] Phœbus, scilicet.

262 *Fatidicum*] Apollinis, enim

- At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,
 De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.
 Dixit: et antiqui monumenta perennia facti, 265
 Anguis, Avis, Crater, sidera juncta micant.
 TERTIA post Idus nudos Aurora Luperkos
 Aspicit: et Fauni sacra bicornis eunt.
 Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo:
 Attigerint Latias unde petita domos. 270
 Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur
 Arcades: Arcadiis plurimus ille jugis.
 Testis erit Pholoë, testes Stymphalides undæ;
 Quique citis Ladon in mare currit aquis;
 Cinctaque pinetis nemoris juga Nonacrini; 275
 Altaque Cyllene, Parrhasiæque nives.

viridis adhærebit arbori, de nullo fonte aquæ frigidæ potentur a te. Dixit, atque Hydrus, Corvus, Crater fulgent signa continuata, et indicia veteris facti. — Tertia Aurora ab Idibus cernit nudos Luperkos; atque sacra Fauni bicornis referuntur. Docete, Pierides, quæ sit causa sacrorum: unde sumta pervenerint ad domos Latinas. Arcades antiqui dicuntur coluisse Panem Deum pecoris. Ille celeberrimus in montibus Arcadiis. Pholoë erit testis, aquæ Stymphalides testes, atque Ladon qui fertur in mare aquis rapidis; et cacumina sylvæ Nonacrinæ vestita pinetis, et

Thestorides. Heins.—263 Alii, ut Fr. habent lactans.—264 Nonnulli font. bibentur aq.—265 Ursini lib. monum. patentia fact.—266 Fr. Crat. Av.—268 Ex melioribus Heins. dedit eunt; vulg. erunt.—270 Plurimi Attigerit L. Fr. Contigerint.—271 Maz. coluiss. fatentur.—273 Test. erat Exc. Douzæ: quindecim alii, eras, Moreti, eris, et prima Veneta, quod Heinsio placebat, si

-NOTÆ

oracula nemini non audita.

263 *Lactens*] Lac vero ex decerptis immaturis ficibus prodit.

264 *De nullo*] 'Ægrescunt corvi,' inquit Plinius, 'sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur Autumno.'

266 *Juncta*] Immo et Corvus in Hydri dorso toto corpore ad Craterem tendit, qui satis longo distans intervallo inclinatio est ad caput ejus, quem ille dixit obsessorem aquarum: ut docet Hyginus.

267 *Tertia post*] Decimo quinto adeoque Kalendas Martias, qui decimus quintus quoque est dies nostro

numerandi modo.

Nudos] Exceptis tamen pudendis, ut dictum supra.

269 *Pierides*] Musæ.

271 *Pana*] Pan vero vetustissimæ Arcadum genti numen fuit tam familiare, ut vix oppidulum aut angulus aliquis esset in sua regione ubi sacrum huic cornuto et miniato Deo non esset.

273 *Pholoë*] Qui mons est Arcadiæ.

Stymphalides] Lacus et fluvii Stymphali, qui ex ejusdem nominis monte per agrum Argivum decurrit.

274 *Ladon*] Arcadiæ quoque fluvius: de quo in Metam.

Pan erat armenti custos, Pan numen equarum :

Munus ob incolumes ille ferebat oves.

Transtulit Evander sylvestria numina secum.

Hic ubi nunc Urbs est, tum locus Urbis erat. 280

Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis.

Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.

Cur igitur currant; et cur (sic currere mos est)

Nuda ferant posita corpora veste, rogas?

Ipse Deus velox discurrere gaudet in altis 285

Montibus; et subitas concitat ille feras.

Ipse Deus nudus nudos jubet ire ministros:

Nec satis ad cursum commoda vestis erat.

Cyllene excelsa, et nives Parrhasia. Pan erat custos armenti, Pan numen equarum: ille habebat dona propter pecudes salvas. Evander transvexit Deos sylvestres secum. Tunc locus Urbis erat, ubi Urbs nunc est. Inde colimus hunc Deum, et sacra deducta a Pelasgis. Flamen Dialis erat ad hæc antiqua consuetudine. Petis ergo quamobrem discurrant, et quamobrem gerant corpora nuda, amictu omisso? num mos est ita discurrere. Ipse Deus citus amat discurrere in excelsis montibus; atque ita agit at feras veloces. Ipse Deus nudus vult ministros nudos currere; neque

seq. vs. curris. Burm.—275 P. Cinctaq. spinetis.—276 Heins. suadet Cyllene cum Voss. Maz. Zulich. et decem aliis: vulg. edebatur Træzene; P. et D. Tigene.—277 Thuan. er. armentis cust. Mox in quibusdam editis et scriptis Pan illic, vel illis, n. aquarum: in plurimis Codd. equarum. Denique Cod. Læti et tres alii sic habet Pan erat armenti cust. Pan n. aquarum; quod Heins. amplectitur si legas equarum.—280 Fr. tunc pro tum.—282 Pro ad hæc Maz. et quatuor alii ab hoc; totidem ad hoc; tres adhuc; unus ob hoc. Et mox duodecim scripti D. erit; et duo inest: Heins. conj. eat, vel adit; et Burm. volebat adhuc, et agit. Ursini liber et duo alii distichon hoc omittunt.—283 Sic Heins. legit cum scriptis plerisque pro vulg. si.—284 Alter Maz. Nudaque sint pos.—286 In quibusdam subit. concipit ipse, et ille. Vulg. etiam edebatur concit. ipse; sed Heins. ex Codd. reposuit ille; conj. etiam inde. Denique Ursini Cod. et quinque alii concipit ille fugas.—287 Thuan. nud. amat ire min. Be. et multi alii jubet isse, et ita quidam editi.—288 Fr. et

NOTÆ

275 Nonacrini] Nonacris etiam in collibus Arcadicis, ex quo Styx fluvius emanat.

276 Cyllene] Mons est Arcadiæ etiam.

Parrhasia] Arcadiam totam eo nominatam fuisse jam supra diximus: sed hic per nives montes, quasi omnes nivosi sunt, intelligendi.

278 Ferebat] Quia oves tuebatur, illi quoque munera offerebantur.

280 Urbs] Roma, scilicet.

281 Deum] Pana, scilicet.

Pelasgis] Ab Arcadibus, qui et illo nomine dicti.

282 Dialis] Qui Jovi sacra perficiebat. Neque mireris quod Pani ministraret, cum eum naturam universam et Jovem ipsum esse crederent.

283 Sic] Lupercos corpore nudo discurrere solitos cum singula lastrarent asserit.

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur
 Arcades: et Luna gens prior illa fuit. 290
 Vita feræ similis, nullos agitata per usus:
 Artis adhuc expers, et rude vulgus erant.
 Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas:
 Nectar erat palmis hausta duabus aqua.
 Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus: 295
 Nulla sub imperio terra colentis erat:
 Nullus adhuc erat usus equi: se quisque ferebat.
 Ibat ovis lana corpus amicta sua.
 Sub Jove durabant, et corpora nuda gerebant,
 Docta graves imbres et tolerare Notos. 300
 Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
 Moris, et antiquas testificantur opes.

amictus erat satis idoneus ad cursum. Arcades dicuntur tenuisse terras ante Jovem orium; atque illa natio fuit prior Luna. Vita eorum similis feræ, ducta sine omni consuetudine: erant plebs adhuc imperita, et aspera. Habebant frondes domorum loco, gramina pro frugibus: aqua petita utraque manu erat nectar. Nullus bos anhelabat sub vomere curvo: nulla terra erat sub potestate subigentis: nullus adhuc erat usus equi: quisque vehebat se. Ovis ibat vestita sua lana. Manebant sub dio, et ferebant corpora nuda, perita pati asperos nimbos et Austros. Nunc etiam nudi renovant indicia antiquæ consuetudinis, et ostendunt veteres divitias. Verum fabula

nonnulli editi ad cursus comm.—289 Fr. et Maz. pro var. lect. terr. habitasse fer.—291 Olim edebatur Vit. feris sim. Burm. dedit feræ ex conj. Heins. unus V. fere et. Maz. Vit. fere sylvis null.—292 An non, Artis ad hoc expers, id est præterea? ut ita passim ad hoc, et ad hæc. Vid. ad Met. vi. 458. ut rud. vulg. unus Heinsii. Burm. alii etiam vulg. erat.—296 Unus Mor. terr. regentis er. quod a glossatore, qui putabat hoc imperio convenire, ortum: sed et colentes imperant terræ: vid. Græv. ad Cicer. de Senect. cap. 15. et ita parere tellus dicitur: vid. Broukh. ad Tibul. i. x. 9. Burm.—299 Pr. V. Se quoque dur. Dein Arund. Voss. et tres alii corp. dura ger. Hamburg. corp. nud. tangebant.—302 Pr. V. et antiquæ test. unde Heins. conj. id antiquæ test.—

NOTÆ

286 *Concitat*] Hinc nati terrores oribus.
 quos dicunt 'Panicos.'

289 *Ante*] Vetustissimi cultus qui
 Pani Deo referebatur rationem reddit.

290 *Prior*] De ea re dictum supra.

291 *Usus*] Consuetudinem, conversationem, aut convictum. Immo propter rusticitatem suam male audiebant Arcades, temporibus etiam miti-

Delph. et Var. Clas.

295 *Nullus*] Terras non colebant.

Anhelabat] Ut solent, cum in vertenda terra laborant.

298 *Amicta*] Nullus quippe lanæ usus, neque a quoquam tondebatur.

299 *Sub Jove*] Sub dio: sub aperto cælo.

301 *Detecti*] Nudi; Luperi, scilicet.

302 *Opes*] Credas quisquis istud

Ovid.

6 D

Sed, cur præcipue fugiat velamina Faunus,
 Traditur antiqui fabula plena joci.
 Forte comes dominæ juvenis Tirynthius ibat: 305
 Vidit ab excelso Faunus utrumque jugo.
 Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,
 Nil mihi vobiscum est: hæc meus ardor erit.
 Ibat odoratis humeros perfusa capillis
 Mæonis, aurato conspicienda sinu. 310
 Aurea pellebant rapidos umbracula soles;
 Quæ tamen Herculeæ sustinuerunt manus.
 Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat:
 Hesperus et fusco roscidus ibat equo.

plena joci veteris refertur, quamobrem præsertim Faunus vitet vestimenta. Forte juvenis Tirynthius ambulabat junctus dominæ: Faunus aspexit utrumque ex sublimi cacumine. Aspexit, et incensus est, atque dixit, Deæ monticolæ nihil mihi vobiscum, ista erit meus amor. Mæonis incedebat habens humeros sparsos crinibus odoratis, splendida vestibus auratis. Umbella aurea arcebat fervidos radios Solis, quam tamen manus Herculeæ ferebant. Jam venerat ad vineta Bacchica sylvam Tmoli;

304 Prima joci Maz. quod videtur pro *priva*, ut sæpe, positum a librario: vid. ad lib. i. 113. et ita olim etiam Heinsius conjecerat, vel *prisca*. Burm. — 306 Jugo est ex opt. V. et Ma. unus autem vet. cum vulg. loco. — 308 Fr. hic pro *hæc*. Deinde Jun. *meus ignis erit*: Læti et alius *ardor ait*. — 310 Quidam scribunt *Meonis*. — 311 Fr. cum multis aliis et vulg. *pell. tepidos umbr.* — 313 Vulg. legebatur *Jam Bacchi nemus et Tmoli vineta tenebant*. Numeri in hoc versu turbati. Puteaneus codex et unus Farnes. *Jamque nemus Bacchi*; duo alii *rd et non agnoscunt*. Lege, *Jam Bacchea, nemus Tmoli, vineta tenebant*: ita *Bacchi ululatus*, pro Bacchicis, Met. iv. 17. malo autem, *tenebant quam tenebat*, quod in plerisque est: sic Virgil. *Æn. vi. 477*. 'Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant Ultima. *Æneas nempe et Sibylla.*' Heins. Mitiori medicina lego, cum Farnesiano, *Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat*. ut sit appositio: vino feracem Tmolium vidimus ad lib. vi. Met. 15. *tenebat etiam non mutandum propter sequens subit*. Burm. — 314 *Hesperos*

NOTÆ

legis, credas, inquam, id quod res est, opes esse maximas, iis opus non habere, atque opibus facile posse carere. Eo modo Deus ipse etiam est dives. Sed istud melius docuerit Flaccus, probaverit Scriptura, confirmaverit usus ipse.

305 *Dominæ*] Omphalæ, scilicet. Hanc vero Lydiæ reginam, cui servivit Hercules, non semel vidimus in præcedentibus.

Tirynthius] Hercules, scilicet, cui a

Tiryntho oppido, de quo supra, datum nomen.

306 *Faunus*] Namque hic atque Pan unum numen.

308 *Ardor*] Amor; hoc est, quam amabo.

310 *Mæonis*] Omphale Mæoniæ seu Lydia.

Aurato] Vestem habuit sericam Omphale, intertexto auro.

Conspicienda] Neque tamen magis auri fulgore, quam Nasonis ingenio.

- Antra subit, tophis laqueataque pumice vivo. 315
 Garrulus in primo limine rivus erat.
 Dumque parant epulas potandaque vina ministri,
 Cultibus Alciden instruit illa suis.
 Dat tenues tunicas, Gætulo murice tinctas :
 Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320
 Ventre minor zona est : tunicarum vincla relaxat,
 Ut possit vastas exeruisse manus.
 Fregerat armillas non illa ad brachia factas :
 Stringebant magnos vincula parva pedes.
 Ipsa capit clavamque gravem, spoliūque leonis, 325
 Conditaque in pharetra tela minora sua.

et Hesperus roscidus ferebatur equo nigro. Ingreditur speluncam arcuatam tofts et pumice vivo. Fons loquax erat in primo aditu. Et dum servi adornant dapes et vina absuenda, illa ornat Alciden suo mundo. Præbet illi leves tunicas infectas murice Gætulo, cingit lævi cingulo, quo modo cincta fuit. Cingulum est aretius ventre; relaxat ligamina tunicarum, ut possit emisisse magnas manus. Ruperat armillas non paratas ad illa brachia: parvi calcei premebant vastos pedes. Ipsa sumit et ponderosam clavam, et exuvies leonis, et tela minora condita in sua pharetra.

Petavianus: sic bis scriptum offendi Fragmento Prognosticorum Germanici in vetusto codice Puteaneo. Heins. Lege, *Hesperus ut fusco. Rosidus* etiam quatuor; et inf. vs. 332. libri. v. ad Eleg. in Drus. 282. *Burm.*—315 In quibusdam *laqueata et pum.*—316 Be. et unus Heins. *pr. limite rio.*—318 Ex vet. plerisque Heins. recepit instruit pro vulg. *induit.*—320 Thuan. et decem alii *Dat tenuem zon.*—321 Unus liber *claustra* pro *vincla*: in quibusdam *vincula laxant*, vel *laxat.*—322 *Vastas* Heins. profert ex Læti lib. et duobus F. pro var. lect. vice vulg. *magnas*; nam 'magnos' pedes mox sequitur.—324 *Stringebant magnos* Heins. recepit ex quinque Codd. pro vulg. *Scindebant magni*: Er. etiam *Stringebant*; Pet. unus *Cingebant*; alter P. *rumpobant.*—325 Unus liber *Ips. rapit clav.*—326 Vltius malebat *tel. minore su.* improbante Heins.

NOTE

- 311 *Aurea*] Aurata.
Rapidus solis] Solis ardorem.
 318 *Tmoli*] Quimons Lydiæ Sardibus, regia quondam Lydorum, imminens, vitibus consitus; adeoque Bacchi nemus.
 314 *Hesperus*] Vesper, quæ Veneris stella noctis prænuntia.
Roscidus] Sub occasum Solis nimis ros quidam seu humiditas ex aëre in terram recidit. Vtrum observaveris magis quanta elegantia rem ipsam perscribat Naso.
 315 *Subit*] Hercules, scilicet.
Laqueata] Natura magistra formatus tophus. *C'étoit une grotte faite par la nature.*
 316 *Garrulus*] Strepitum, scilicet, et murmur edunt inter lapillos deslidentes aque.
 318 *Alciden*] Herculem, cui a robore Græce illud datum nomen; nisi ab Alcæo Amphitryonis patre repetiveris.
Ille] Omphale, scilicet.
 319 *Gætulo*] Afro. Gætuli enim

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno;

Et positis juxta secubuere toris.

Causa; repertori vitis pia sacra parabant,

Quæ facerent pure, cum foret orta dies.

330

Noctis erat medium: quid non amor improbus audet?

Roscida per tenebras Faunus ad antra venit.

Utque videt somno comites vinoque solutos,

Spem capit in dominis esse soporis idem.

Intrat; et huc illuc temerarius errat adulter:

335

Et præfert cautas subsequiturque manus.

Venerat ad strati captata cubilia lecti;

Et prima felix sorte futurus erat.

Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis

Vellera, pertimuit, sustinuitque manum;

340

Et modo cœnaverunt, eo modo composuerunt sua corpora ad soporem, et seorsum cubuerunt lectis juxta positis. Ratio fuit: parabant pia sacra inventori vitis, quæ celebrarent caste, postquam dies esset orta. Erat medium noctis: quid Amor improbus non audet? Faunus accessit nocte ad speluncam rore conspersam. Et cum cernit comites jacentes sopore et mero, arbitratur idem esse somni in dominis. Ingreditur; et adulter temerarius vagatur huc illuc, et præmittit manus providas, et subsequitur. Venerat ad cubilia petita tori strati, atque futurus erat beatus prima sorte. Cum tetigit pellem hispidam setis rufi leonis pertimuit, et sustinuit manum;

—327 Med. unus sua pectora somn.—329 Ex Zulich. Maz. Voss. et aliis nonnullis Heins. dedit pia; ceteri quia.—333 Fr. com. somn. inverso ordine: et pro comites unus socios; alius famulos. Meliores dant solutos, et sic quidem vulg. editum: at Codd. variant, quorum diversæ lectiones sunt *sepultos, sopitos, gravatos, jacentes*.—334 Unus liber cap. hinc dominis ess. duo et dominos; Thuan. in dominos.—337 Maz. strat. tractata cub.—338 Fr. fel. prim. inverso

NOTÆ

Africæ populi: neque, opinor, pro purpura pretiosissima hunc muricem Afrum sumi necesse est admonere.

321 Minor] Quilibet compiciat qui Herculem fando cognoverit.

323 Armillas] Les brassela.

324 Vincula] Calceos nempe phrenetico errore feminae ab omni ævo voluerunt habere arctissimos; uti jam olim Lucianus inter earum cetera notavit: Hercules vero pedem habuit corpori non imparem.

325 Clavam] Herculis gestamen.

Spolium] Quod pro amictu illi fuit.

327 Sic] Mutato cultu.

328 Secubuere] Quia, ut subdit Naso, Libero patri rem divinam facturi erant. Receptissimo autem ritu apud veteres in casto esse debebant qui se rei sacræ mane immisturi essent.

329 Repertori] Baccho, scilicet.

332 Roscida] Humida, de more.

333 Comites] Qui Herculem atque Omphalem secuti.

335 Huc] Quippe sine lumina antrum subierat.

336 Præfert] Eorum more qui per obscura ambulant.

Attonitusque metu rediit: ut sæpe viator

Turbatum viso retulit angue pedem.

Inde tori, qui junctus erat, velamina tangit

Mollia, mendaci decipiturque nota.

Ascendit; spondaque sibi propiore recumbit:

345

Et rigido cornu durius inguen erat.

Interea tunicas ora subducit ab ima:

Horrebant densis aspera crura pilis.

Cetera tentantem cubito Tirynthius heros

Repulit: e summo decedit ille toro.

350

Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit

Mæonis. Illatis ignibus acta patent.

atque turbatus timore retrogressus est, ut sepe viator retulit pedem attonitum serpente viso. Postea tractat molles vestes lecti qui erat proximus, et fallitur signo doloso. Ascendit, et sternitur sponda sibi propiore: atque inguen erat rigidius duro cornu. Interea tollit tunicas ad os extremum: tibiæ scabræ rigebant spissis pilis. Heros Tirynthius rejecit cubito conantem reliqua: ille decedit e summo cubili. Fit strepitus: Mæonis vocat magna voce comites, et petit lampadas. Facta apparent

ordine.—340 Fr. *pert. continuitq. manus.* Multi etiam alii *manus*; meliores vero, teste Heins. *manum*.—341 Vulg. *met. rediit*; *ceu sæpe viat.* Pro *rediit* Voss. Arund. Zulich. Maz. et tres alii *riguit*: at Ursini, Læti, Pet. et plurimi alii *rediit*: *ut.* Deinde pro *sæpe* Heins. volebat *sepe*, vel *cepre*.—345 In nonnullis *propior. resedit*.—346 *Rigido* Heins. rescribit ex Gottorph. pro vulg. *tumidum*: unus Mor. *rigidum*; Maz. *cupidum*.—347 Mor. *or. deducit*.—348 Helm. *Horr. spissis asp.* Heins. conj. *hirtis*.—349 Heins. placet *Cet. cunctantem cub.* ex uno Med. et pro *cubito* plurimi *subito*.—351 Sic in antiquis membranis: plurimi autem *inclamant*; Sa. *inclamant omnes: quatuor et poscunt comites*.—352 Tres libri *M. allatis ign.* Mox Pembrocii liber *act. vident*.—

NOTÆ

338 *Prima*] Quia primo ad Omphales lectum accesserat.

340 *Vellera*] Quibus Omphale Herculem mentiebatur: namque mutato cultu ad somnum se utrumque composuisse vidimus.

341 *Sæpe*] Heinsius *sepe*; in sepibus enim et vepribus plerumque delitescent angues.

344 *Mendaci*] Quia Omphales vestimenta sericæ eam esse significabant; cum tamen illis uteretur jam Hercales.

345 *Ascendit*] Gradibus enim usus quoque fuit ad lectos. Quanquam *Bartholov* fuisse hunc non satis firmiter

ex voce 'ascendit' concludas, donec postmodum gementem Faunum intuearis.

Sponda] *Du côté le plus proche.* Quæ parieti tamen sponda aut latus hærebat 'interior' dicta, altera 'exterior' virum accipiebat.

349 *Cetera*] Nondum nequitiarum oblitus Naso.

350 *Decidit*] Non temere joci plenam fabulam dixisse Nasonem confitearis, qui ridiculum istum Faunum tanto ludibrio habitum intellexeris.

352 *Mæonis*] Omphale Lydia.

• *Ignibus*] Lucernis.

Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto ;
 Membraque de dura vix sua tollit humo.
 Ridet et Alcides, et qui videre jacentem : 355
 Ridet amatorem Lyda puella suum.
 Veste Deus lusus fallentes lumina vestes
 Non amat; et nudos ad sua sacra vocat.
 Adde peregrinæ causam, mea Musa, Latinam ;
 Inque suo noster pulvere currat equus. 360
 Cornipedi Fauno cæsa de more capella,
 Venit ad exiguas turba vocata dapes.
 Dumque sacerdotes verubus transuta salignis
 Exta parant, medias Sole tenente vias ;
 Romulus, et frater, pastoralisque juvenus, 365
 Solibus et campo corpora nuda dabant :

luminibus admotis. Ille depulsus ab excelso toro multum gemit; atque aggre tollit suos artus de dura terra. Et Alcides, et qui aspexerunt prostratum ridens: puella Lyda ridet suum amatorem. Deus ludibrio habitus amictu non diligit amictus imponentes oculis; et vocat nudos ad sua sacra. Musa mea, adice causas Latinas peregrinæ; et equus noster currat in suo pulvere. Capella mactata Fauno cornipedi, agmen invitatum accessit ad parvas epulas. Et dum Sacerdotes adornant viscera transfixa verubus salignis, Sole tenente medium iter, Romulus, et frater, et juvenus pastoralis dabant corpora nuda Soli et campo. (Dabant brachia fingenda per lusus cæ-

354 Unus V. de vix vix.—357 P. numina pro lumina.—359 Vulg. edebatur Add. peregrinis causas, m. M. Latinas. 'Peregrinæ Arund. Maz. Zulich. unam enim solummodo causam retulit.' Heins. Eandem ob causam lego cum uno Palatino causam....Latinam; nam unam modo referet. Burm.—360 Plurimi Codd. Inq. tuo nost.—361 Zulich. Cervipedi F. quod Heins. arridet.—363 In multis vett. ver. transfixa sal. et sic quidem vulg. editum: in aliis transita, vel trajecta.—364 Læti lib. et unus F. par. medium S. tenente diem. Zulich. Maz. Voss. et Arund. medias S. fovente

NOTE

356 *Amatorem*] Faunum, scilicet.
 357 *Lumina*] Tametsi non oculis Fauni imposuerunt Omphales vestimenta, scis tamen, Lector, quid sibi velit Naso; atque alteram habes causam cur nudi Luperci. Tertium audi.
 360 *Suo*] Peregrina retulit Naso; nunc de iis quæ Romana essent dicturus, ingenium suum equo, materiam ipsam pulveri seu campo, eleganti

metaphora comparat.
 362 *Exiguas*] Neque enim Romulo tanta erat res, et supererat.
 364 *Extæ parant*] Ritus nota quisquis ex illis majora didicisti aucupari.
 365 *Frater*] Remus.
Pastoralis] Qui Romulum Remumque comitabantur.
 366 *Solibus*] In Solem et pulverem parati erant illi, scilicet.

Cæstibus, et jaculis, et missi pondere saxi
 Brachia per lusus experienda dabant.
 Pastor ab excelso, Per devia rura juvencos,
 Romule, prædones, eripe, dixit, agunt. 370
 Longum erat armari. Diversis exit uterque
 Partibus. Accursu præda recepta Remi.
 Ut rediit, verubus stridentia detrahit exta :
 Atque ait, Hæc certe non nisi victor edet.
 Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illæc 375
 Romulus, et mensas ossaque nuda videt.
 Risit; et indoluit Fabios potuisse Remumque
 Vincere: Quinctilios non potuisse suos.
 Fama manet facti. Posito velamine currunt :
 Et memorem famam, quod bene cessit, habet. 380

tibus, et missilibus, et mole saxi facti.) Pastor clamavit a jugo, Romule, raptores abigunt tauras per agros devotos, recipe. Longum erat instrui armis. Uterque proficiscitur diversis partibus. Præda erepta accursu Remi. Postquam rediit, deripit verubus viscera crepitantia; atque inquit, Certe non nisi victor comedet ista. Facit dicta, et Fabii simul. Romulus accessit illuc frustra, atque spectat mensas et ossa spoliata. Risit; atque ægre tulit Remum et Fabios potuisse vincere; suos Quinctilios non potuisse. Fama facti superest. Discurrunt vestibus omissis; et quod bene evenit

vias.—367 Voss. Zulich. Maz. et tres alii Vectibus et jac. alii cum Pet. Vestibus; unus V. utribus. Dein Fr. pond. ferri; et saxi pro var. lect. Hoc distinctione Codd. duo aut tres non agnoscunt; et videtur Heinsio ex superiori conflatum.—368 Quinque Codd. per ludos. Mox P. excutienda dab. Thuan. et alius expedienda.—370 In vulgatis legebatur præd. et, Reme, dix. at Arund. Voss. Maz. et unus V. exhibent eripe; quod Heins. impense arridebat.—372 Fr. cum multis aliis et vulg. Part. occursu; Heins. suadet accursu; et sic nonnulli Codd. Mox Fr. P. cum plurimis aliis præd. retenta R.—373 Pro stridentia quidam pendentia, spirantia, fumantia, vel spumantia. Deinde Voss. Arund. Maz. et unus Pat. detulit ext. Heins. conj. depulit.—378 Alii scribunt Quinctilios.—379 Læti Cod. Fam. volat fact.—380 Quod bene cessit est ex opt.

NOTÆ

367 Cæstibus] Cæstus seu Cestus, sive a *cado*, sive a *κέρδω*, quod *cingulum*, a *κέρω* pingo, quia acu punctum et sutum, deduxeris, chirothecæ quoddam genus fuit ex loribus bubulis, inserto atque insuto plumbo ferrove, cujusmodi pugiles manus instruebant. Quanquam minus Romanis usitatus iste ludus.
 Missi] Disco crediderim lusisse etiam.

371 Diversis] Ut quoquo sese prripisset prædo in alterutrinus manus inderet.

Uterque] Remus et Romulus.

373 Stridentia] Quia ad ignem assa.

374 Victor] Qui prædam a latronibus recepit.

375 Facit] Epulati sunt quippe soli, quomodo dixerat Remus.

Fabii] Qui cum Remo accurrerant, et ab ejus partibus stabant,

Forsitan et quæras, cur sit locus illè Lupercal;

Quæve diem tali nomine causa notet.

Ilia Vestalis coelestia semina partu

Ediderat, patruo regna tenente suo.

Is jubet auferri pueros, et in amne necari.

385

Quid facis? ex istis Romulus alter erit.

Jussa recusantes peragunt lacrymosa ministri:

Flent tamen, et geminos in loca jussa ferunt.

Albula, quem Thybrin mersus Tiberinus in unda

Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

390

Hic, ubi nunc Fora sunt, lintres errare videres;

Quaque jacent valles, Maxime Circe, tuæ.

habet fumam memorem. Forte etiam petas, quamobrem ille locus sit Lupercal; et quæ causa signet diem hujusmodi nomine. Ilia Vestalis emiserat partu semina coelestia, patruo suo regnante. Is imperat parvos abripi, et extinguuntur tristia mandata. Lacrymantur tamen, et portant geminos in loca dicta. Albula, quem Tiberinus haustus aquis fecit Tyberin, forte auctus erat aquis hybernis. Cerneres naves fluctuare hic ubi nunc sunt Fora, et qua valles tuæ porriguntur, Circe Maxime.

~~~~~

Med. et Excerpt. Pol. vulgo enim legebatur *qui bene gessit*; et sic Fr. at Ursin. Maz. Zulich. Pet. et multi alii *quod bene gessit*; Voss. *quam bene*, Heins. conj. pro *quum*: et hic quidem volebat *quis bene cessit*. Plurimi etiam et scripti et editi *habent*.—382 In quibusdam *Quæv. locum tal.* Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex alii *tanto nom.* Heins. conj. *noto.* Dein tres libri *vocet*.—383 Ex Voss. et sex aliis libris Heins. dedit *Ilia* pro vulg. *Sylvia*. Deinde duo libri *V. coelesti s. partu*: alter P. et tres alii *coelestia numina partu*: Bonon. *coelestia semina partum*.—385 Be. et duo alii *jub. offerri p.* Burm. *pueros* dedit ex quibusdam Codd. pro vulg. *parvos*.—386 *Istis* habent omnes libri scripti; in quibusdam Edd. *illis*. Mox Fr. *alt. erat*.—387 Pro *recusantes* Heins. *mallet reluctantes*, vel *repugnantes*.—388 In quibusdam *loc. sola fer.*—389 Fr. *quem Tyberin* Tyberinus mersus in undis.—391 Maz. *lintr. agitare vid.*

NOTÆ

Irritus] Qui frustra accurrerat, et absumentas dapes inveniebat.

377 *Risit*] Oris tamen specie.

379 *Fama manet*] Fabulæ. Vestimenta posuerant Romulus et Remus aliique ob sacrum Pani, antiquissimo more, et ab Evandro in Italiam inducto, peractum. Sed et alia multa hac de re finxit Plutarchus.

381 *Cur sit*] Quamobrem 'Luper-cal' dicatur locus ubi Pani sen Fauno sacra fiebant.

383 *Ilia*] Numitoris Albanorum regis filia, quam Amulius patruus Virginem Vestalem fecit.

Celestia] Quia ex Marte gravida.

384 *Tenente*] Numitore fratre pulso.

385 *Pueros*] Remum et Romulum.

386 *Quid facis*] Prohibentis est, ni fallor.

Romulus] Id est, qui Romam gentium dominam positurus est.

388 *Geminis*] Romulum Remumque.

Huc ubi venerunt, nec jam procedere possunt

Longius; ex illis unus, an alter, ait :

At quam sunt similes ! at quam formosus uterque ! 395

Plus tamen ex illis iste vigoris habet.

Si genus arguitur vultu ; (ni fallit imago,)

Nescio quem vobis suspicor esse Deum.

At si quis vestræ Deus esset originis auctor ;

In tam præcipiti tempore ferret opem. 400

Ferret opem certe, si non ope mater egeret :

Quæ facta est uno mater et orba die.

Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas

Corpora. Desierat ; deposuitque sinu.

Postquam huc venerunt, neque jam possunt progredi ulterius, unus an alter ex his dixit : At quam sunt pares ! at quam uterque est pulcher ! Hic tamen ex illis habet plus vigoris. Si stirps cognoscitur ex facie ; (nisi imago decipit,) conjicio aliquem Deum esse vobis auctorem. At si quis Deus esset auctor vestræ originis, adjuvaret in tempore tam opportuno. Mater sane esset auxilio, nisi ipsa egeret auxilio, quæ facta est mater et orba uno die. Corpora simul orta, simul moritura, descendite simul sub aquas. Absolverat, et deposuit gremio. Vagierunt clamore

Duo etiam libri errare solebant.—393 Unus F. *Ub. nunc ventum est, nec* : Heins. conj. *perventum est*. Mox Ursini liber et unus Pat. exhibent *nec jam* ; vulg. *neque enim*.—394 An Heins. dedit ex Arund. et Maz. pro vulg. *et*.—395 At utroque loco rescripsit Heins. ex Ursini et Pet. ceteri *ah!*—396 *Ex illis iste* Zulich. Maz. Arund. Voss. et multi alii : plurimi *ex istis iste* ; unus F. cum Læti Cod. et Fr. *ex istis ille*, et sic Modius Novant. Lect. Ep. 63.—397 Quatuor libri *ni pro nisi* ; unus F. *non* : Heins. suadet *nec*.—398 Maz. et duo alii *in vobis* ; sæpe editum *a* ; Fr. *e* : Præpositionem omittunt Excerpt. Pol. et tres alii : Francius malebat *Nesc. quem patrem susp.* Voss. etiam, unus Heins. et Cant. *suspicer*.—403 *Peritura* est ex duobus vett. ceteri cum vulg. *moritura*. Deinde Thuan. *sub umbras* ; quinque *sub undis*.—404 Pat. *Pig-*

NOTÆ

[*Loca*] Profluentem, scilicet, fluvii Albulæ, seu Tiberis.

389 [*Albula*] Hoc fuit Tiberis nomen ex aquæ colore, priusquam in eo merus esset Tiberinus rex Albanorum.

391 [*Fora*] Romanum, Boarium, Piscarium.

[*Lintres*] Quia ibi tum 'udæ tremere paludes.'

392 [*Circe*] De eo sæpius. Vallis vero ubi positus fuit, Murcia dicta.

394 [*Illic*] Ministris, scilicet, qui gemellos Romulum Remumque in

profluentem ferebant.

396 [*Iste*] Romulus, scilicet.

397 [*Si genus*] Si nobilitas vultu declaratur.

398 [*Quem*] Auctor qui sit generis.

401 [*Ferret opem*] Affectum habet mirum ista repetitio.

[*Ope*] Illico, scilicet, et vincta et in custodiam data Vestalis, mox viva defodienda.

403 [*Ite*] Verba sunt ministri ad infantes quos erat depositurus.

Vagierunt clamore pari : sentire putares.

405

Hi redeunt udis in sua tecta genis.

Sustinet impositos summa cavus alveus unda.

Heu quantum fati parva tabella vehit !

Alveus in limo sylvis appulsus opacis,

Paulatim fluvio deficiente, sedet.

410

Arbor erat : remanent vestigia : quæque vocatur

Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.

Venit ad expositos (mirum) lupa foeta gemellos.

Quis credat pueris non nocuisse feram ?

Non nocuisse parum est : prodest quoque : quos lupa nutrit,

Prodere cognatæ sustinere manus.

416

æquali : crederes intelligere. Hi revertuntur in suas sedes genis humidis. Alveus cavus fert impositos ultima aqua. Heu quantum fati exigua tabula vehit ! Alveus appulsus sylvis obcuris, hæret in cæno, amne sensim subsidente. Arbor erat : supersunt indicia : et quæ dicitur hodie ficus Ruminalis erat ficus Romulea. Lupa enixa fetus accessit ad geminos expositos (res stupenda). Quis credat feram non obfuisse infantibus ? Leve est non obfuisse, immo prodest. Manus consanguineæ

~~~~~

nora pro Corpora. Mox Sa. Maz. et unus Mor. deposuitq. simul.—405 Olim edebatur *Vagierant ambo pariter*. ‘*Vagierunt* Pet. Ürsin. et Nauger. bene, ut jam monui Ep. vii. septem codd. *Vagierant clamore pari : sentire putares*. Recte, si *Vagierunt* rescribas. Ep. Canaces : ‘*Vagitus dedit ille miser ; sensisse putares*.’ Heins. Cod. Fr. etiam hic exhibet *sensisse* ; et sic quidem nonnulli editi.—407 Fr. *summ. tamen alv.*—408 Pro *parva*, et *vehit* alter Maz. cum uno Med. et Helm. *curva* et *fuit* ; unde Heins. conj. *curta tab. fuit* : plures etiam alii habent *tulit* ; et Pet. pro var. lect. *dedit*.—409 Octo libri *sylo. impulsus*.—412 Ciofan. *Romula n. ficus, Rumina f. erat*.—415 Maz. *quod pro quos* ; eleganter, iudice Burm. qui citat Terent. Andr. 1. 3. ‘*quicquid pepererit, decreverunt tollere* :’ et Plant. Amphitr. 1. 3. ‘*veram quod erit natum tollito*.’—416 *Prodere* est ex altero Pet. et

NOTE

405 *Sentire*] Quid de se ageretur, scilicet.

406 *Hi*] Ministri, scilicet.

Udis] Ex lacrymis, puerorum commiseratione.

407 *Alveus*] Cunas intellige.

408 *Fati*] Per fatum res ipsas fato præstitutas intellige, potentiamque adeo Romanam, quæ in tantum crevit.

Tabella] Quam ‘*alveum*’ supra dixit.

411 *Vestigia*] Nondum penitus

sublato trunco.

412 *Rumina*] A *ruma*, hoc est, *mamma*, quæ et ‘*rumis*’ et ‘*rumen*’ anti-que dicebatur, quamque Remo atque Romulo præbuisse lupam dixerunt, ‘*Ruminalis*’ ficus appellata est.

413 *Fata*] Quæ paulo ante catulos deposuerat.

Gemellos] Romulum atque Remum.

414 *Quis credat*] Indignatio est ab Amulii immanitate.

416 *Cognatæ*] Amulii patrui.

Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis,

Et fingit lingua corpora bina sua.

Marte satos scires; timor abfuit: ubera ducunt;

Nec sibi promissi lactis aluntur ope.

420

Illa loco nomen fecit; locus ipse Lupercis.

Magna dati nutrix præmia lactis habet.

Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?

Faunus in Arcadia templa Lyceus habet.

Nupta, quid expectas? non tu pollentibus herbis,

425

Nec prece, nec magico carmine mater eris.

Excipe foecundæ patienter verbera dextræ:

Jam socer optati nomen habebit avi.

ausa sunt perdere quos lupa alit. Restitit, et demulcet teneros alumnos cauda, et lambit ambo corpora sua lingua. Cognoscere genitos Marte, metus procul fuit. Sugunt mammas, atque nutriuntur auxilio lactis sibi exhibiti. Illa dedit nomen loco; locus ipse Lupercis. Nutrix consecuta est amplam mercedem lactis oblatis. Quid prohibet Lupercos appellatos a monte Arcadio? Faunus Lycæus habet delubra in Arcadia. Quid hæres, marita? Tu non fies mater potentibus graminibus, neque precibus, neque carmine magico. Excipe patienter ictus dextræ fecundantis: mox socer consequetur nomen avi desiderati. Fuit enim illa dies, cum tristi fato

Thuan. vulg. *Perdere*.—417 Quinque libri *Substitit*.—418 Valde placet Neapoli et Ciofano scriptura duorum V. et Ursin. *Et lingit ling.* alii etiam habent *lambit*.—419 Quidam *uber sugunt*.—420 Olim edebatur *Nec sib. promissa lact.* at scripti maxima ex parte *promissi*: duo *Et sib. promissi*; et sic Ursin. et unus V. quos sequitur Heinsius: Burm. autem amplectitur lectionem Codd. Voss. Maz. et quinque aliorum.—421 Fr. *Ipsa...ille*: plures etiam alii *rd ille* exhibent. Be. *ille Lupercal*: plurimi etiam alii *Lupercal*; unus Pat. *Lupercus*: Heins. volebat *inde Lupercal*.—423 Plurimi *Quis* pro *Quid*. Gottorph. *Quis vetet*. Pro *dictos* Heins. suadet *ductos*: et Pet. et Mor. *de mont*.—425 Multi *tu pallentibus herb.* unus *furialibus*; Fr. *pellentibus*.—427 Duo libri et Maz. pro var. lect. *verb. caudæ*; duo *palma*.—428 Heins. ex Maz. recepit *optati* pro

NOTE

418 *Fingit*] Bene, ut solent bruta.

419 *Scires*] Quia neque timebant, et Marti dictatum animal quasi recognoscebant.

421 *Loco*] Qui 'Lupercal' dictus a lupa.

422 *Magna*] Quia fama ejus superstes.

423 *Quid vetat*] Novum præfert etymon Naso.

Montis] Lycæum dicit, Græce *Abkæor*, quem bene Latine 'Luper-

cum' appellaveris. In eo autem, a gente antiquissima, Lupercalia, quæ Lycaon Pelagii filius instituisse dicitur, magna festivitate celebrata.

425 *Nupta*] Mulieres alloquitur Naso; quia, ut Plutarchus in Romulo, 'adultæ Lupercorum non declinant verbera, proficere ea ad conceptionem et partum ratæ.' Atque id non a plebeiis modo, sed et a nobilissimis matronis facitatum.

427 *Fecunda*] Lupercorum, qui

Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
 Reddebant uteri pignora rara sui. 430
 Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
 Romulus: (hoc illo sceptrā tenente fuit :)
 Si mea non vires, sed bellum injuria fecit ;
 Utilius fuerat non habuisse nurus.
 Monte sub Esquilio, multis incæduus annis, 435
 Junonis magnæ nomine lucus erat.
 Huc ubi venerunt ; pariter nuptæque virique
 Suppliciter posito procubuere genu.
 Cum subito motæ tremuere cacumina sylvæ,
 Et Dea per lucos mira locuta suos. 440

nuptæ emittebant paucos fructus ventris sui. Romulus vociferabatur, Quid me juvat rapuisse Sabinas? (Istud enim factum est illo regnante.) Si injuria mea creavit bellum, non auxit vires; melius fuerat non habuisse nuptas. Erat lucus magnæ Junonis intactus a multis annis sub colle Esquilino. Postquam viri simul atque mulieres huc venerunt, procubuerunt genu flexo suppliciter. Cum repente fastigia nemoris concussi tremuerunt, atque Dea protulit ore mira per lucos suos. Hircus

vulg. optatum.—429 Unus Mor. dira pro dura.—434 Sex scripti et pr. Ed. non rapuisse nur.—435 Unus F. sub Esquilis, et Jun. esculco. Alii etiam mox scribunt inciduus.—436 Jun. et septem alii magn. numine luc.—438 Nonnulli pos. succubere gen.—439 Be. sub. motu tr. Arund. notæ. Fr. etiam a pr. man.

NOTÆ

caprinarum pellium loris obvias seriebant.

428 *Jam*] Postquam verbera Luperorum senserit mulier.

Habebit] Propter natum sibi ex verberata filia nepotem.

429 *Nam*] Subjicit nunc Poëta, quod antiquæ non fuit institutionis in Lupercalibus.

Dura] Namque fœminæ ni concipiunt, brevi inferat omne genus animantis.

431 *Rapuisse*] Simulatis ludis, quomodo rem eam ad optatum finem perduxerit, notius est quam ut opus sit inculcare.

432 *Hoc*] Quod non parturiebant nuptæ,

433 *Bellum*] Quod gravissimum a Sabinis ob sibi a Romulo raptas puellas, tantamque injuriam, excitatum.

434 *Nurus*] Pro fœminis, ut passim.

435 *Esquilio*] Unus fuit ex septem montibus Romanis, de quo in sequentibus.

Incæduus] Nullo ferro violatus.

436 *Nomine*] Junonis Lucinæ dicebatur.

439 *Cacumina*] Arborum ultimæ frondea.

440 *Mira*] Immo horrenda, et quæ Satyrorum aut Sacerdotum Panis nequitiam maxime redoleant. Sed mitius, quam res erat, interpretatus est augur.

Italidas matres, inquit, caper hirtus inito.

Obstupuit dubio territa turba sono.

Augur erat: nomen longis intercidit annis:

Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.

Ille caprum mactat. Jussæ sua terga maritæ 445

Pellibus exsectis percutienda dabant.

Luna resumebat decimo nova cornua motu:

Virque pater subito, nuptaque mater erat.

Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus;

Aut quia principium tu, Dea, lucis habes. 450

Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;

Maturumque utero molliter effer onus.

hispidus, inquit, inito matres Italicas. Agmen attonitum obstupuit voce ambigua. Erat augur; nomen excidit longis annis: nuper accesserat profugus a terra Tusca. Ille immolat hircum. Nuptæ admonitæ præbebant dorsum verberandum pellibus dissectis. Luna recipiebat nova cornua decimo motu, et statim maritus erat pater, et marita mater. Gratia Lucinæ. Lucus imposuit tibi hæc nomina; vel quia tu, Dea, habes principium lucis. Fave, oro, lenis Lucina, puellis gravidis; atque extrahere leniter ventre pondus maturum.—Postquam dies fuerit orta,

tenere cac. Et Jun. *cacumine sylv.*—441 Multi meliores, teste Heins. *Italias*: unus F. *Etalides*; conj. Heins. *Æbalidas*. Deinde idem monet legendum cum Maz. duobus V. et Strozæ libro *caper hirtus* pro vulg. *sacer hircus*.—442 Quatuor libri *subito* pro *dubio*.—445 *Maritæ* ex tribus scriptis cum opt. Med. placet Heins. præ vulg. *puellæ*.—446 Sæpe edebatur *Pell. exentis perc.* at prisca scriptura erat *exsectis*: unus Heins. *exentis*.—447 Thuan. et quatuor alii *sua* pro *nova*. Deiu motu ex plerisque scriptis dedit Heins. pro vulg. *mense*: alii etiam legunt *curso*.—448 Concinnius *mat. erant*. Heins.—450 Pro *habet*, dno scripti *eras*; et pro diversa lectione Zulich. quod placeret, nisi verbum id ipsum clausisset pentametrum præcedentem. Heins.—451 Fr. *fac. grav.* inverso ordine.—452 P. et tres alii *Maturoque*. Mox pro vulg. *aufer* 'Sa. effer,

NOTÆ

442 *Obstupuit*] Neque abs re: namque fronte prima voces illæ 'Caper hirtus inito' aliquid habent stupendum.

Dubio] Ambiguo: namque nefas intelligere quod primo verba sonant.

444 *Hetrusca*] Ex Hetruria vero et sacra et cærimoniæ et omnis prope Deorum cultus petitus.

445 *Terga*] Interscapilium. *L'entre-deux des épaules*.

446 *Pellibus*] Caprinis, quibus Luperci obvios cædebant.

447 *Motu*] Mense adeoque.

448 *Mater erat*] Atque adeo Luperorum pelles et ictus nequaquam irriti: et Junoni Lucinæ magna gratia, quæ remedium tam potens indicaverat.

449 *Tibi*] Junonem seu Dianam alloquitur, quæ Dea est una atque eadem.

Lucus] Equilinus aut quivis alius; namque Diana nemorum Dea.

450 *Lucis*] Quia non ad proferendos fœtus tantum et in lucem emittendos matres adjuvat Luna, sed et generationis causas habere dicitur.

ORTA dies fuerit; tu desine credere ventis.

Perdidit illius temporis aura fidem.

Flamina non constant: et sex reserata diebus

455

Carceris Æoliï janua laxa patet.

JAM levis obliqua subsidit Aquarius urna.

Proximus æthereos excipe, Piscis, equos.

Te memorant fratremque tuum (nam juncta micatis

Signa) duos tergo sustinuisse Deos.

460

tu ne confidas ventis. Ventus illius tempestatis excidit fide. Aura non sunt stabiles, et valvæ carceris Æoliï laxæ patent apertæ sex diebus.—Jam levis Aquarius subsidit urna obliqua. Piscis proxime, excipe equos celestes. Dicunt te et fratrem tuum (nam continuata fulgetis sidera) tulisse dorso duos

.....

elegantius; unde et Egeria ab egerendo dicta creditur.' *Burm.*—453 Nonnulli scripti et editi di fuerat; tu. Hamburg. etiam nunc pro tu; et Be. tua.—454 Tress vett. Prodidit ill.—456 Heins. suadet laxa ex uno A. et Gottorph. pro vulg. lata: duo libri tota.—457 Cant. lev. antiqua sub. et Fr. cum vulg. subsidit.—458 Quinque libri Protinus æther. et quatuor Prox. æquoreos exc. Cod. Læti Aithæos. Fr. æther. accipe, P.—459 Gryph. nam cuncta mic.—461 Fr.

NOTÆ

451 *Facilis*] *Propitia*.

452 *Molliter*] Sine doloribus.

453 *Orta*] Eadem Lupercalium, scilicet decimo quinto adeoque Kalendas Martias, non decimo quarto, uti scripserunt; multo minus decimo septimo Februarii mensis, sed decimo quinto: eo namque Sol in Piscibus ex veteri etiam Kalendario.

Ventis] Quia per sex dies vehementius tunc temporis flare solent.

454 *Perdidit*] *Lege Prodidit*. 'Prodere fidem' pro 'fallere' eleganter. Prodnnt vero fidem venti, qui cum placidi aut quieti viderentur, repentina rabie coorti, omnia concutiant.

456 *Æoliï*] Æoli ventorum regis carceres et claustra, quibus sævos compescit, si cupis propius cernere, Maronem adi.

457 *Levis*] Quia a ferendi Solis labore eo die cessat.

Obliqua] Adfigurationem sideris respexit; quia nempe ex inversa prope urna aqua in Pisces aut effunditur,

aut effundi videtur.

Subsidit] Poëtice dixit, quasi in ferendo Sole multum desudasset Aquarius.

458 *Piscis*] Sidus illud intellige quod *σύνδεσμον ὑποβόρην* Aratus appellavit, et duobus piscibus constituitur, sub Andromeda versus Æquinoctialem. De quo vide Hyginum, ne cum alio pisce confundas qui ad Antarcticum magis remotus, Notiusque quoque dicitur.

Equos] Solis, scilicet, qui relicto Aquario in Pisces transit.

459 *Fratrem*] Piscem alium; qui Boreus magis ad Septemtrionem remotus, cum prior Notius a Noto vento, qui ab illa parte exsurgit, appelletur.

460 *Sustinuisse*] Immo in pisces mutatos Venerem Capidinemque alii fabulati sunt; diversa insuper de Syrorum superstitione tradit Diodorus.

Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 Tunc cum pro coelo Jupiter arma tulit,
 Venit ad Euphratem comitata Cupidine parvo;
 Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
 Populus, et cannæ riparum summa tenebant: 465
 Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
 Dum latet, intonuit vento nemus. Illa timore
 Pallet; et hostiles credit adesse manus.
 Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
 Et Dis auxilium fert duobus, ait. 470
 Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli:
 Pro quo nunc dignum sidera munus habent.

Deo. Dione fugiens olim horrendum Typhonem tunc cum Jupiter tulit arma pro coelo, venit ad Euphratem stipata parvo Cupidine, atque constitit ad ripas aquæ Palæstinæ. Populus et arundines habebant extrema earum: atque salices spem faciebant se etiam posse his occultari. Dum latitat, sylva intonuit vento. Illa pallet metu, atque arbitratur manus infestas adesse. Et cum teneret filium gremio, Subvenite, Nymphæ, inquit, et fert opem Diis duobus. Et sine cunctatione, imminit se in aquam. Pisces gemini subiverunt: pro quo nunc obtinent sidera mercedem

Dionæ; et antea fuisse videtur Diana.—465 In quibusdam summ. tegebant.—466 Lege, his quoque vel hic; nam in uno codice V. hoc extat: in quatuor aliis, se quoque: Maz. et Zulich. salices has. Heins. Ego præferrem, his, vel, sic quoque posse tegi: id est Venerem inter salices, licet humiles essent et summa tantum tenerent riparum, tamen posse latere. Tegi autem dictum, ut apud Livium XXI. 54. 'Locus equiti quoque tegendo satis latebrosus:' ubi quoque etiam ut hic ponitur. In Maz. erat, facies hos quoque: unde forte scriptum fuit, salices, os quoque posse tegi; non tantum inferiores corporis partes, sed et caput. Burm.—467 Nonnulli Dum jacet. Deinde Fr. Maz. et quatuor alii intonuit vent.—469 Fr. ten. nat. iverso ordine.—472 Plurimi editi Pro q. n. cernis s. numen h. Voss. Arondel. Mazar. et tres alii, dignum sidera munus; quod secutus sum: posset et, nunc cælum sidera munus habent

NOTE

461 Typhona] Qui Terræ filius cum aliis etiam adversus Deos bellum movit: ut dictum alibi.

Dione] Hæc Oceani et Tethyos filia sæpe a Poëtis pro Venere ejus filia, ut hoc loco, ponitur.

463 Euphratem] Fluvius est notissimus Asiæ, qui Syriam Palæstinam seu Judæam quoque perluit.

464 Palæstinæ] Judæa est, notior quam ut opus sit Asiæ provinciam esse indicare.

465 Populus] Herculi arbor sacra. Summa] Ultima.

466 Spem] Sperabat Venus sese cum filio posse etiam inter salices latere, sicuti alii Dii aliis pariter sese tegebant.

468 Hostiles] Typhonis ipsius aut conjuspiam gigantis.

469 Natum] Cupidinem, scilicet.

Nymphæ] Fluviales alloquitur.

471 Prosiluit] In flumen desiliit.

472 Sidera munus] Inter sidera sunt

Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
 Nec violant timidi piscibus ora Syri.
 PROXIMA lux vacua est: at tertia dicta Quirino. 475
 Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
 Sive quod hasta Curis priscis est dicta Sabinis:
 (Bellicus a telo venit in astra Deus:)
 Sive suum Regi nomen posuere Quirites:
 Seu quia Romanis junxerat ille Cures. 480
 Nam pater armipotens, postquam nova moenia vidit,
 Multaque Romulea bella peracta manu;

*dignam. Inde Syri pii arbitrantur nefas admovere hoc genus mensis, neque pol-
 luunt ora piscibus.—Dies sequens est immunis; at tertius dicatus Quirino. Qui
 habet hoc nomen fuit prius Romulus. Sive quia hasta appellata est Curis a veteri-
 bus Sabinis: (Deus bellicus translatus est ad sidera per illud telum:) sive quid
 Quirites dederunt nomen suum Regi: sive quia ille addiderat Cures Romanis.
 Nam pater armipotens, postquam vidit novos muros, et bella absoluta manu Romu-*

legi: sic Art. Am. i. 557. 'Monus habe cœlum:' dignum sidera nomen alii:
 Pro quo, quæ cernis, sidera nomen Nauger. Pet. Zulich. et tres alii: nunc cernis
 sidera nomen Ursin. et plurimi alii. Forte, Pro quo nunc cerni sidera munus ha-
 bent. Gronovius Noster Obser. iv. 18. corrigebat: Pro quo nunc (cernis) sidera
 munus habent. Heins. Dignum sidera munus habent etiam Modius Novant.
 Lect. cap. 63.—473 Plurimi nef. dicunt gen. et unus hoc inducere mens.—
 474 Fr. Ne violent tim.—477 Curis est ex Maz. Zulich. et quatuor aliis; non-
 nulli cum Fr. quiris: Ursin. et Pet. cures. Deinde Hamburg. primis pro
 priscis.—479 Suum meliores. Heins. Alii suo.—481 Sex libri sua pro nova.—

NOTE

collocati meriti sui grata mercede.

474 *Timidi*] Ad religionem spectat
 istud epithetum: fuere namque olim
 pietate insignes Syri. Forte autem,
 ut Scaligeri fuit conjectura, ad Syriam
 phrenesim alludit Naso. Ex usu
 quippe piscium timuit ea gens ne
 sibi venter aut membrum aliud in-
 tumesceret.

475 *Proxima*] Adeoque decimo
 quarto Kalendas Martias, seu decimo
 sexto Februarii.

Tertia] Decimo tertio Kalend.
 Mart. erant Quirinalia: quæ quidem
 multo post Romuli seu Quirini exces-
 sum instituta sunt.

478 *Telo*] Quia hasta, quæ Sabinis

'Curis' dicta, atque adeo rebus bello
 feliciter gestis gloriam et divinitatem
 nactus Romulus, ideo, inquit Naso,
 Quirinus forte dictus.

479 *Quirites*] Ut a Quiritibus seu
 Romanis Quirinus dictus sit Romulus.

480 *Cures*] Plur. numeri tantum;
 nomen est illius oppidi ubi imperavit
 Tatius, quocum fœdus hac lege percus-
 sum, ut populis duobus junctis, Roma
 quidem antiquum nomen a Romulo
 obtineret, Romani vero Quirites a
 Curibus dicerentur.

481 *Pater*] Mars, scilicet, cujus
 numen bello præsertim potens.

Nova] Romæ Urbis, a Romulo
 posita.

Jupiter, inquit, habet Romana potentia viros;
Sanguinis officio non eget illa mei.

Redde patri natum: quamvis intercidit alter, 485

Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.

Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli;

Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis.

Jupiter annuerat. Nutu tremefactus uterque

Est polus, et cœli pondera sensit Atlas. 490

Est locus: antiqui Capream dixere paludem.

Forte tuis illic, Romule, jura dabas.

Sol fugit, et removent subeuntia nubila cœlum,

Et gravis effusus decidit imber aquis.

lea, Jupiter, ait, opes Romanæ sunt auctæ; illis nihil est opus auxilio sanguinis mei. Restitue filium patri; tametsi alter periit, qui mihi superest erit pro se et pro Remo. Unus erit, quem tu assumes in cœrula cœli, tu mihi dixisti: verba Jovis sint firma. Jupiter annuerat: uterque polus contremuit nutu, et Atlas sensit gravitatem cœli. Est locus; veteres appellaverunt Capream paludem. Forte, Romule, tu jus dicebas illic tuis. Sol subduxit se, et nubes coortæ abscondunt cœlum;

485 Pat. et quatuor alii Redd. pater, nat. Mox Jun. Voss. et alius interc. al-
tum; Thuan. ille.—487 Alii in, vel ad sidera cœl.—490 Sensit ex sex vett.
Heins. placet præ vulg. movit; multi alii norit.—491 Alii Capræ vel Capræ.
Tum Arund. dir. paludes.—492 Maz. Zulich. et Voss. ciris pro tuis.—493 Heins.

NOTÆ

484 Sanguinis] De Romulo loquitur, quem Martis filium propter laudem bellicam fecerunt.

Non eget] Quia per se jam Roma potens.

485 Redde] Atque adeo cœlo re-
pone, Diisque annuera.

Interdidit] Qui, novæ Urbis quia saltu vallum irrisisset, fratris Romuli jussu quoniam occisus sit vix dubium.

487 In cœrula] Ex Ennii Annalibus, de Romulo in Deorum numerum ascribendo, haustum istud testatur illustriss. Neapolis.

488 Rata] Firma. Re comprobentur.

490 Polus] Fictos cœli cardines, seu polos Septentrionalem atque Meridionalem, pro cœlo ipso poni jam sæpius dictum.

Delph. et Var. Clas.

Atlas] Quem Mauritaniam regem cœlum cervicibus sustinere non semel repetitum.

491 Capream] Fuit hæc palus paulo extra Urbem mare versus.

492 Jura] Suo modo credas, per vim magis, quam ut quæque res erat. Namque et ob asperius ingenium disceptum a Senatu vulgo putant: neque dubitandi causam habeo gravem, utcumque turbine abreptum tradat Livius.

493 Sol] Hanc Solis eclipsim ad diem 26. Maii anni ante C. natum 713. tabulæ Astronomicæ referunt: vulgoque creditum Romulum et per defectum Solarem conceptum, et per eundem sublatum. Quanquam de priore nihil certi.

Removent] Dicit istud quia obnubi-

Ovid.

6 E

Hinc tonat, hinc missis abruptitur ignibus æther. 495

Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.

Luctus erat, falsæque Patres in crimine cædis.

Hæsissetque animis forsitan illa fides.

Sed Proculus Longa veniebat Julius Alba:

Lunaque fulgebat; nec facis usus erat. 500

Cum subito motu nubes crepuere sinistrae.

Retulit ille gradus, horrueruntque comæ.

Pulcher, et humano major, trabeaque decorus

Romulus in media visus adesse via:

et pluvia densa decidit aquis effusis. Hinc tonat, hinc cælum dividitur ignibus missis. Diffugiunt. Rex ferebatur ad sidera equis patriis. Mæror incesserat; et Patres erant in crimine falsæ necis; atque forte illa opinio mansisset in mentibus. Verum Julius Proculus veniebat Alba Longa; et Luna splendebat, neque opus erat tæda: cum nubes sinistrae strepuerunt motu repentino. Ille repressit pedem; et capilli steterunt. Romulus splendidus et procerior homine, atque ornatus trabea, visus adesse in media

malebat en remov. Mox P. nub. solem; et duo cæli.—495 Maz. et quinque alii *Intōnat emissis abr. unns Pat. inmissis. Dein V. erumpitur; et alii obrumpitur.*—496 Fr. *pet. aquis.*—497 P. et Thuan. *falsoque. Sex cum Fr. falsæque P. in crimina c.*—498 *Illa ex libris vett. alii ipsa.*—499 Sic emend. Heins. olim edebatur *Sed procul a, vel e longa.*—500 Pet. et Fr. cum aliis multis *Lunaq. surgebat; nec.*—501 Plurimi *sepes pro nubes: nonnulli etiam sepes tremuere, vel sonuere: alter Maz. species sonuere. Quidam inter quos Maz. Zulich. et Arund. nub. crevere sin.*—502 *Horrueruntq. ex Pet. Maz. Ursin. Voss. et de-*

NOTÆ

lato aëre non apparet cælum.

495 *Abrumpitur*] Fulminibus quippe atque coruscationibus scindi cælum videtur oculis.

496 *Fit fuga*] Neque sine causa. 'Poplifugia' deinde appellarunt illam diem Romani.

Rex] Romulus, scilicet.

Patriis] Martis.

497 *Luctus*] Ob sublatum Romulum.

Falsæ] Oborta tempestas, solisque defectio, consecrationis speciem præbuere, cum e conspectu ablatus Romulus; ut ne interfectum a Senatu quisquam e populo crederet: cui rei mox Julius Proculus fidem fecit.

Ceterum discerptum tamen, ut dictum supra, vix ullus dubitaverit qui rei Romanæ notitiam habuerit.

499 *Proculus*] Hunc virum, cetera probum, et Romuloaffinitate conjunctum, a patribus subornatum ne dubites: cujus ad rem accommodatissimam orationem pete, si placet, ex Plutarcho aut Livio.

Alba] Quod Latii fuit oppidum, ab Ascanio Æneæ filio conditum.

501 *Sinistræ*] Ad omen alludit, quod ex sinistro fulmine ac tonitru captabant.

502 *Ille*] Proculus, scilicet, tremefactus.

Et dixisse simul, Prohibe lugere Quirites : 505
 Nec violent lacrymis numina nostra suis.
 Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum ;
 Et patrias artes militiamque colant.
 Jussit: et in tenues oculis evanuit auras.
 Convocat hic populos, jussaue verba refert. 510
 Templâ Deo fiunt: collis quoque dictus ab illo :
 Et referunt certi sacra paterna dies.
 Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,
 Accipe: parva quidem causa, sed apta subest.
 Non habuit tellus doctos antiqua colonos : 515
 Lassabant agiles aspéra bella viros.
 Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro :
 Neglectus domino pauca ferebat ager.

via, et simul dixisse, Veta Quirites flere: neque lædant numina nostra suis lacrymis. Offerant thura, atque pium agmen placent novum Quirinum: et colant artes patrias et militiam. Imperavit; et evanuit oculis in auras inanes. Hic convocat Patres, et memorat voces jussas. Edes ponuntur Deo: mons etiam appellatus ab illo; et certi dies reponunt sacra paterna. Disce etiam quamobrem eadem dies dicatur festa Stultorum: ratio quidem levis, sed tamen conveniens. Terra vetus non habuit incolas eruditos: sæva bella conficiebant viros fortes. Plus erat gloriæ in ense, quam in aratro adunco: ager neglectus reddebat pauca domino. Antiqui ta-

cem aliis pro vulg. horruerantq.—505 Heins. malebat dix. viro, Pr.—506 Nec meliores. Heins. Alii ne.—507 Alii placantque.—509 Pro oculis Heins. malebat oculus; vel in tenuem ex oculis ev. auram.—510 Patres pr. Edd. et sex scripti cum Naugeriano et vulgatis: alii populos vel populum. Mox usaque verba unus Mor. unde Heinsius conj. visaque vera, vel certa. Verba facit tres libri; Heinsius malebat, jactit.—511 Pro fiunt Excerpt. D. faciunt; unus Pat. ponunt.—514 Tres libri causaq. aperta tamen. Pro subest Voss. et Maz. fides: Heins. legit fide: Pet. etiam tamen.—515 Fr. doct. tell. inverso ordine

NOTÆ

506 *Violent*] Lætitiam quippe, non mœrorem, ex consecratione regis sui concipere debebant Romani: siquidem tamen ea non ficta fuisset.

507 *Quirinum*] Eo nomine in cœlis vocari ipsemet indicavit; modo ut historicorum quoque fabulis aliqua fides.

508 *Patrias*] Justitiam præsertim et militiam, ex Plutarchi sententia. Maro autem *Æn. vi.* ‘Tu regere imperio populos, Romane, memento;

Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem, Parcere subjectis, et debellare superbos.’

511 *Ab illo*] A Curibus tamen Sabinorum, qui illic consederunt, dictum collem testatur Festus, cum prius Agonus appellaretur.

512 *Certi*] Quirinalia ergo stata et annua.

Paterna] Romulo patri dicata.

513 *Eadem*] Qua Quirini festum.

Farra tamen veteres jaciebant, farra metebant :
 Primitias Cererī farra resecta dabant. 520
 Usibus admoniti flammis torrenda dedere ;
 Multaque peccato damna tulere suo.
 Nam modo verrebant nigras pro farre favillas ;
 Nunc ipsas igni corripuere casas.
 Facta Dea est Fornax : læti Fornace coloni 525
 Orant, ut fruges temperet illa suas.
 Curio legitimis nunc Fornacalia verbis
 Maximus indicit ; nec stata sacra facit.
 Inque Foro, multa circum pendente tabella,
 Signatur certa Curia quæque nota. 530
 Stultaque pars populi, quæ sit sua curia, nescit :
 Sed facit extrema sacra relata die.

men spargebant triticum, metebant triticum : offerebant Cererī primitias frumentum resectum. Impulsi utilitate dederunt farra torrenda ignibus ; et passi sunt multum dispendium suo errore. Nam modo colligebant atrum cinerem pro frugibus ; modo immiserunt ignem suis tuguriis. Dea Fornax creata est : agricolæ læti Fornace precantur, ut illa moderate torreat sua farra. Nunc Curio Maximus indicit vocibus solennibus Fornacalia ; neque facit sacra stata. Atque Curia quæque notatur certo indicio in foro, multa tabella circum pendente. Et pars populi stulta ignorat quænam sit sua Curia : sed celebrat sacra

—520 Quidam ex melioribus *farr. secata dab. unius Heins. reperta.*—521 *Hamburg. Us. edocti fl.* Alii etiam *torr. dederunt.*—524 *Igni ex Ursin. Læti, Maz. et octo aliis ; vulg. ignes.*—526 *Pr. Ed. et tres scripti ut vires temp.*—527 *Alii Fornacalia.*—531 *Fr. Multaque ; et Stultaque pro var. lect.*—532 *Re-*

NOTE

519 *Jaciebant]* Serebant.
 520 *Cererī]* Quæ frugum Dea.
 521 *Usibus]* Experientia quippe artium magistra : neque necessitati quicquam inexpertum.
Flammis] Quanquam ergo tostum melius esse far usu didicissent ; non tamen torrendi satis idoneam rationem invenerant.
 523 *Nigras]* Farre niminm tosto.
 525 *Fornax]* A Numa initium habuit, qui et egregiæ Deæ ‘fornacalia’ torrendi farris indictitias-ferias instituit.
 526 *Temperet]* Ne adurantur.

527 *Curio]* Primum omnium seu caput aut ἑαρχον intellige ; cujus auctoritate et Curia, quas 30. numero Romulus instituit, et Curiones ceteri regebantur.

Legitimis] Certa quadam formula comprehensis, hac v. g. JOVIS EPU- LUM CRAS EST. LAVATIO DEUM MATRIS EST HODIE, &c.

528 *Indicit]* Quia non statæ feriæ, sed indictitiæ.

530 *Signatur]* In iis tabellis, in quam Curiam seu ædiculam, ad eam rem paratam, hæc aut illa Curia sen pars populi ad rem divinam accede-

EST honor et tumulis : animas placate paternas;
 Parvaeque in extinctas munera ferte pyras.
 Parva petunt Manes : pietas pro divite grata est 535
 Munere : non avidos Styx habet ima Deos.
 Tegula projectis satis est velata coronis ;
 Et sparsæ fruges, parcaque mica salis :
 Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ :
 Hæc habeat media testa relicta via. 540
 Nec majora veto : sed et his placabilis umbra est.
 Adde preces positis et sua verba focis.

relata die extrema.—Est quoque honor sepulcris. Placate animas paternas ; et portate levia dona in rogos extinctos. Umbræ poscunt tenuia. Pietas est accepta pro lauto dono. Styx infima non habet Deos cupidos. Tegula tecta floribus sparsis, et farra projecta, et parva mica salis, et frumentum aspersum vino, et violæ solutæ sufficiunt. Testa destituta in media via habeat hæc. Neque prohibeo ampliora : verum Manes possunt etiam placari istis. Adjice preces et sua verba aris

lata Heins. recepit pro vulg. relicta ex opt. A. Voss. Arund. Maz. et tribus aliis.—533 Fr. anim. pacate pat.—534 Sic corr. Heins. ex Maz. et uno V. ceteri cum vulg. extructas m. ferre pyr.—535 Malo, gratis ; ut rō est subintelligatur. Pietas apud gratos Manes est pro magno munere. Heins.—537 Vulg. edebatur Teg. porrectis sat. at Excerpt. Pol. prorectis, unde Heins. corr. projectis. Mox in duobus scriptis est vallata cor.—538 Quidam ex melioribus sparsaque : Ursin. Pet. et unus V. parcaque. Heins. versum sic refingit Et parca fruges, parcaq. m. s.—540 Ed. Mycill. et alius texta pro testa. Nonnulli etiam testa reperta vi.—542 Unus Pet. pos. in sua vota foc. H. et pia verba :

NOTE

ret, descriptum erat.

531 *Nescit*] Atque adeo rei divinæ suo tempore non dat operam.

532 *Facit extrema*] Quirinalia stultorum ferias appellavit etiam Festus, quod eo die sacrificarent, qui fornacibus, cum indicta essent, non potuerant feriri.

533 *Est honor*] Tertio a Quirinalibus die feralia fieri, et piis Manibus justa solvi alii scripserunt.

Tumulis] Ad sepulcra.

534 *Pyras*] Proprie pyra lignorum est congeries accensa, in qua mortuorum cadavera adurebantur. Verum hoc in loco pro busto aut sepulcro ponitur.

535 *Munes*] Quos animas paternas modo dixit.

536 *Avidos*] Avaros.

Styx] Inferorum palus, quæ pro Inferis ipsis posita.

537 *Tegula*] Super tegula, testa, aut silice ponebantur epulæ aut dona quæ Diis Manibus apponebantur.

539 *Ceres*] Pro pane posuit vinò madido, aut farina eodem subacta. Videatur Festus.

540 *Via*] Ad vias enim posita olim sepulcra : quod et hodie adhuc apud multos obtinet.

541 *Majora*] Quibus quisquam Manes placare studeat. Multum vero in his sepulcralibus epulis consumsiisse veteres nullas dubitat.

542 *Sua*] Convenientia.

Focis] Pro accensis luminibus interpretati sunt. Ergo per focos alta-

Hunc morem Æneas, pietatis idoneus auctor,
 Attulit in terras, juste Latine, tuas.
 Ille patris Genio solennia dona ferebat ; 545
 Hinc populj ritus edidicere pios.
 At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
 Bella, Parentales deseruere dies.
 Non impune fuit : nam dicitur omine ab isto
 Roma suburbanis incaluisse rogis. 550
 Vix equidem credo : bustis exisse feruntur,
 Et tacitæ questi tempore noctis avi.
 Perque vias Urbis, Latiosque ululasse per agros
 Deformes animas, vulgus inane, ferunt.
 Post ea præteriti tumultis redduntur honores ; 555
 Prodigis et venit funeribusque modus.

ponitis. Æneas certus auctor pietatis induxit hunc ritum in terras tuas, juste Latine. Ille portabat munera solennia Genio parentis ; inde populi perdidicerunt pias ceremonias. At olim, dum gerunt longa bella armis pugnacibus, omiserunt dies Parentales. Non fuit inultum : nam Roma dicitur calefacta rogis suburbanis ab isto omine. Ægre equidem fidem adhibeo : avi questi dicuntur prodiisse sepulcris tempore noctis silentis : atque aiunt, animas turpes, populum tenuem ululasse per vicus Urbis, et per campos Latinos. Post illa honores omissi reponuntur sepulcris ;

Burm. conj. et sua, vel pia vota.—445 Quidam solenn. verba fer. unus Heins. busta ; unde ille conj. justa.—446 P. et Excerpt. D. addidicere : deinde pios plerique scripti cum vulg. Arund. suos : Neapolis ex scripto malebat nocuos.—547 Maz. Voss. et Zulich. legunt pro gerunt : Jun. et Edd. quædam, ut Neapolis ferunt : plurimi etiam pugnacibus arm.—548 Maz. et deo alii P. deseruisse di.—549 Liber Strozæ nam fertur crimine ab.—550 Thuan. incal. focis.—551 Maz. exiss. fatentur.—552 Maz. Et tacito q.—553 Latiosq. ex Voss. et tribus Med. restituit Heins. pro vulg. latosq. Fr. latos omisso que.—556 Fr.

NOTE

ria intelligenda esse censeo ; quod ex Æneidos quinto, atque ab Ænea ipso Anchisæ patri relatis feralibus, verum esse facile demonstravero.

543 *Idoneus*] Quippe pietate super æthera notus.

544 *Latine*] Laurentum rex fuit, cujus filiam Laviniam Æneas duxit uxorem.

545 *Genio*] Manibus patris Anchisæ, cui tanquam Deo sacra instituit.

Solennia] Ne pigeat rem totam ex

Æneidos v. repetere.

546 *Hinc*] Ab ipso Ænea.

548 *Parentales*] Quibus, pro parentibus et majoribus extinctis, epulas ad eorum sepulcra ferebant.

Deseruere] Vix aliunde istud sit probandum. Verum de his nngis dubiam cur faciamus Nasonis fidem ?

549 *Omine*] Impietate sane nihil magis ominosum.

550 *Suburbanis*] Hi enim ante Urbem excitabantur.

Incaluisse] Atque adeo plurimos oh

Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ :

Expectet pueros pinea tæda dies.

Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

560

Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris

Aufer : habent alias moesta sepulcra faces.

Di quoque templorum foribus celentur opertis :

Thure vacent aræ, stentque sine igne foci.

Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris

565

Errant : nunc posito pascitur umbra cibo.

et finis fuit portentis et funeribus. Dum tamen hæc geruntur, puella viduæ quiescite, fax pinea expectet dies pueros. Neque acus curva ornet capillos virgineos tibi, quæ videberis matura matri cupidæ. Hymenæe, repone tuas tædas, et tolle eas ab ignibus obscuris : tristitia busta habent alias tædas. Dii etiam condantur januis templorum clausis : altaria sint sine thure ; et aræ maneant sine igne. Nunc Umbræ inanes et corpora sepulta vagantur ; nunc Manes pascuntur dapibus admo-

Prodig. fuerat fun. Sa. Prodigisq. venis : A. pr. suus.—557 Alii hæc fient, vid. Deinde pro viduæ Jun. et Gottomph. avidæ.—558 Plurimi Expectet ; quinque Expectat ; vulg. Exoptat.—559 Fr. Non pro Nec. Dein pr. A. Læti, et duo alii quæ primum mat.—563 Tres libri for. celebrentur ; et duo apertis.—565 Fr. nunc

NOTÆ

intermissa feralia interiisse.

554 *Inane*] Vanæ atque inanes dicuntur Umbræ, quæ sine corpore.

555 *Præteriti*] Neglecti aut omissi.

556 *Prodigis*] Non amplius bustis prodierunt Manes.

Funeribus] Non ita frequentes cadebant Romani.

557 *Hæc*] Sacra feralia.

Cessate] De nuptiis nolite cogitare.

558 *Pinea*] Cujusmodi ad nuptias soliti adhibere, aut etiam ex spino, quas ex marita foculo accendebant.

559 *Cupidæ*] Scilicet id unum prope curant matres, ut placeant filiæ suæ, et quam primum nubant.

Matura] Quæ ætate est nubili.

560 *Comat*] Atque adeo per dies ferales et placandis Manibus dicatos de matrimonio ne cogitet.

Hasta recurva] Acum comatoriam ne dubites intelligendam esse, qua

criniam compago retinebatur, ne laxius fluerent, aut sparsi dissiparentur, de qua Martialis hoc disticho : ' Unus de toto peccaverat orbe comarum Annulus, inserta non bene fixus acu.'

561 *Tuas*] Quæ lætitiæ sunt, utpote ad nuptias.

Hymenæe] Deum nuptiarum jam sæpe diximus.

Ignibus atris] Tædarum feralium, quæ lugubres ; utpote in funebribus, et ad Deos inferos spectantibus.

563 *Celentur*] Ne quid funestum videant ; qua re etiam Pontifici, flammī Diali, aliisque qui rem sacram facturi essent, interdictum funesto aspectu res divinas turbare.

564 *Foci*] Deorum altaria.

565 *Corpora functa*] Umbræ defunctorum, qui sepulcro tamen non carere : namque his qui caruissent cen-

Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint

Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.

Hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem.

Ultima placandis Manibus illa dies.

570

Ecce anus in mediis residens annosa puellis,

Sacra facit Tacitæ: vix tamen ipsa tacet.

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,

Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.

tis. Neque tamen hæc ultra quam tot dies restent de mense, quot carmina nostra habent pedes. Vocaverunt hanc diem feralia, quia ferunt iusta. Illa dies postrema Umbris placandis. Ecce anus propecta ætate stans in mediis puellis refert sacra Tacitæ; ipsa tamen ægre tacet. Atque ponit tria thura tribus digitis sub limine, qua parvus mus paravit sibi callem secretum. Tum nequit licia cantata nigro

pro et.—566 Gortorph. *Err. nunc parvo pasc. et P. imposito.*—567 Sic Heins. ex melioribus vs. refingit; ali *Nect. hoc u. quam cum d. m. supersint; vel etiam u. cum tot d. vel nt Fr. quam quot.*—569 Scaliger corr. *dicunt* pro *dixere.*—570 Thuan. et Hamburg. *Optima plac.*—571 Gortorph. *resid. animosa*, unde Heins. conj. *vinosa*, vel *pannosa.*—573 V. et post. Ed. Aldin.; *thur. simul sub.* Voss.

NOTÆ

tum errare annos necesse; neque ad hæc sacra, utcumque horrenda, et ab impuro spiritu conficta, admittebantur.

566 *Pascitur*] Scilicet ad epulas venient qui carent corpore.

567 *Hæc*] De erroribus Umbrarum loquitur.

Quam tot] Conjectura opus est hoc in loco, quam ex illustriss. Neapolipeto. Suspensus est 12. Kalendas Mart. ultimum fuisse diem quo feralibus sacris incumbendum esset, quibus quidem aliquot ante diebus vacare liceret. Atque ita undecim dies remanebunt e mense; ipso tamen feralium die comprehenso.

568 *Quot habent*] Siquidem non errant Umbræ ultra quam deinde tot dies supersint ex mense Februario, quot pedes carmina ista habent, undecim certe superesse necesse est; tot enim constant pedibus Hexameter et Pentameter: atque adeo quan-

quam a veteribus Kalendaris aberret Naso, non potuerint ipsius feralia ultra 12. Kalendas Martias proferri.

569 *Hanc*] Duodecimam dicit Kalendas Mart. seu Februarii decimum octavum diem, ut numeramus nos, quo feralia absoluebantur.

Iusta] Eo nomine sacra appellabantur, quæ Diis Manibus persolvebantur: in quibus solenne aliquid offerre, et ex præcedentibus appareret.

570 *Illæ*] Februarii mensis decima octava, scilicet, quam ultimam Manibus placandis dicit esse.

571 *Anus*] Per dies ferales Tacitæ Deæ, quæ et Muta, et Lara, et Mania dicta, nescio quid magicum, ad compescendas detrahentium linguas, parabant; quod deinceps, modo ne rideas, aut fleas, a Nasone audies.

572 *Vix*] Taceat vetula! Prunæ citius ore retinuerit.

573 *Tria thura*] Tria thuris grana-

Tum cantata, ligat cum fusco licia rhombo, 575

Et septem nigras versat in ore fabas.

Quodque pice astrinxit, quod acu trajecit aëna,

Obsutum mænæ torret in igne caput :

Vina quoque instillat. Vini, quodcumque relictum est,

Aut ipsa, aut comites, plus tamen ipsa, bibit. 580

Hostiles linguas inimicaque vinximus ora,

Dicit discedens, ebriaque exit anus.

rhombo ; et agit septem fabas atras in ore. Atque torret in igne caput mænæ consutum, quod compegit pice, quod transfixit acu aëna. Infundit etiam vina: vel ipsa, vel comites, ipsa tamen plus bibit vini, quodcumque est residuum. Abiens dicit, ligavimus linguas inimicas, et constrinximus ora infensa; atque vino oppressa

etiam et Strozæ sub limina.—575 Olim edebatur *Tum cant. tenet cum fusco l. plumbo*. Ex sex vett. et decem aliis Heins. rescribit *ligat*: deinde amplectitur quod in Pal. Cod. et uno Pat. pro var. lect. erat notatum, *rhombo* pro *plumbo*; nam in multis vett. erat *bombo*, vel *bumbo*: sed vid. Not. Var. Præterea duo libri habent *cum fuso...plumbo*; Voss. *consuto...limbo*; tres *consuto...bombo*: Francius volebat *Thusco*.—577 Nonnulli *pic. astringit*; alii etiam *transfixit*; opt. A. *transfigit*. Quidam etiam *acu t. acuta*.—578 *Mænæ* est ex Heins. corr. vulg. *mentæ*. Nangerianus et Ursini *Obtusum mentæ*: Pet. et unus P. *Obsutum mentæ*: Zulich. *Obsutum mænæ*; ut et Maz. a pr. man. Vid. Not. Var.—579 Quinque Codd. *quog. instillant: vin.* Mox est duobus libris deest: et Heins. olim volebat *quocumq. relictæ*.—581 Quidam Codd. *inimicæ. vicimus or.* Fr. *veximus*, et, *vinximus* pro var. lect. alii *juniximus*.—

NOTÆ

575 *Cantata*] Incantata.

Licia] Limbos intellige, quibus utrimque stamina ligantur; quorum quidem usus multus in veneficiis, ad mentes ligandas, non secus ac illis implicatur stamen.

Rhombus] Trochus fuit seu turbo, aut simile aliquod instrumentum, quo veneficæ præsertim ad incantationes utebantur. Hinc Propertii, 'magico torti sub carmine rhombi;' et Lucani, 'torti magica vertigine rhombi.'

577 *Pice astrinxit*] Ne quam vocem proferat, scilicet, muti piscis caput.

Aëna] Ex ære, ritu solenni.

578 *Mænæ*] Pisciculus est marinus non magni pretii; quem ut appositissime, non sine magno conatu tamen, et multa eruditione, ex Manuscriptis

quibusdam et veterum monumentis huc retraxit clariss. Heinsius. Maniæ vero Deæ, ob nominis cognationem, quod in aliis Diis obtinuit, docente Athenæo, deinde et Mutæ, mænæ mutus piscis, isque insigniter obsutus, mire dedicatus fuit: neque aliter scripsisse velim Nasonem nostrum.

580 *Plus tamen*] Atque adeo non temere paulo ante pro *annosa, vinosu* reponendum suadebat idem Heinsius.

581 *Vinximus*] Proprie ex arte magica, pro, ligavimus. Ceterum adversus maledicos aliud incantamentum, quam recti consciam mentem ne quæsieris; nisi forte insuper famæ mendacia ridere multo usu certisque purioris Philosophiæ documentis obfirmato animo didiceris.

582 *Ebria*] Quæque adeo pulchre

Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras.

Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.

Jupiter indomito Juturnæ captus amore

585

Multa tulit, tanto non patienda Deo.

Illa modo in sylvis inter coryleta latebat :

Nunc in cognatas desiliebat aquas.

Convocat hic Nymphas, Latium, quotcumque tenebas :

Et jacit in medio talia verba choro :

590

Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,

Vestra soror summo jungere membra Deo.

Consulite ambobus : nam quæ mea magna voluptas,

Utilitas vestræ magna sororis erit.

Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,

595

Ne sua fluminea corpora mergat aqua.

prodit. Forte petas a nobis, quæ sit Dea Muta. Accipe quæ mihi perspecta per senes avitos. Jupiter correptus amore sacro Juturnæ toleravit multa non toleranda Deo. Illa nunc latitabat in sylvis inter coryleta; nunc se dabat in aquas consanguineas. Hic convocat Nymphas, quotcumque habebas, Latium; et mittit tales voces in medium cætum: Vestra soror ipsa sibi nocet, et refugit quod illi prodest, miscere artus cum supremo Deo. Prospicite utrique; nam quæ mea magna voluptas, erit ingens compendium vestræ sororis. Vos occurrite illi fugienti in ultima

~~~~~
583 Forsitan...requiras ex duobus vett. reponit Heins. vulg. Protinus...requires.—585 Indomito J. captus Heins. dedit ex libris melioribus pro vulg. immodico J. victus: quidam etiam vinctus.—587 Scribitur etiam coryleta. 'Latebat rectius Voss. et tres alii.' Heins. Alii jacebat.—589 Ex Med. Heins. recepit quotcumque tenebas: vulg. quæcumque tenebat: Fr. quæcumque tenebant.—590 Pro jacit Heins. malebat facit.—592 In plurimis Edd. summe concubuisse D. R. procubuisse; sed, teste Heins. meliores magno numero cum pr. Ed. jungere membra. Tum Cod. Læti Jovi pro Deo.—593 Nam quæ est meliores plerique: placet: Nam quod cum uno Med. Gottorph. quoniam. Heins. Fr. namque...voluntas (voluntas a manu secunda; voluptas fuerat a manu prima, quod correctum).—594 Vestr. prima sor. Excerpt. D. Arund. Voss. prim. V. et sex alii: non male, nisi vox illa sequeretur. forte iterum prisca vox a librario expulsa fuit. Burm.—595 In deest Strozze.—596 Duo

NOTE

et sapienter sacrum absolvit.

585 Juturnæ] Quæ nympa Turni illius Virgiliano carmine notissimi regis soror fuit.

587 Coryleta] Corylis loca consita; cunjs arboris fructum avellanas dicimus.

588 Cognatas] Non tam quia Venilia Nympa mater, et ex Deorum

gente ab avo aut proavo Pilumno Jove sato, quam quod in Latino agro fons quidam Juturnæ nomine, qui Poëtis fabulandi occasionem dedit.

589 Hic] Jupiter, scil. qui quam sit in hac nympharum turba ridiculus Deus vix quisquam dixerit.

591 Ipsa] Juturna, scil.

593 Ambobus] Juturnæ, scil. atque

Dixerat : annuerunt omnes Tiberinides udæ,
 Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
 Forte fuit Nais, Lara nomine : prima sed illi
 Dicta bis antiquum syllaba nomen erat, 600
 Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
 Nata, tene linguam : nec tamen illa tenet.
 Quæ, simul ac tetigit Juturnæ stagna sororis,
 Effuge, ait, ripas : dicta refertque Jovis.
 Illa etiam Junonem adiit : miserataque nuptam, 605
 Naida Juturnam vir tuus, inquit, amat.
 Jupiter intumuit : quaque est non usa modeste,
 Eripuit linguam : Mercuriumque vocat :

ripa, ne tingat suos artus aqua fluminea. Absolverat: omnes Tiberinides madidæ, et quæ frequentant thalamos tuos, Iliæ, assenserunt. Forte fuit Nais nomine Lara; verum prima syllaba bis prolata erat illi nomen vetus impositum ex pravitæte. Almo dixerat sæpe illi, filia reprime linguam; neque tamen illa compescit. Quæ statim atque pervenit ad latices Juturnæ sororis, Vita, inquit, ripas; atque narrat verba Jovis. Illa quoque accessit ad Junonem, et dolens vices maritæ, ait, Maritus tuus tenetur amore Juturnæ Naidis. Jupiter incensus est ira, atque sustulit linguam qua non est usa parce, atque Mercurio imperat, Ducito istam ad Inferos; ille locus

libri corp. mandet aq. Puto, fluminea corpora mandet aquæ. Attius Philoctete apud Ciceronem lib. II. Tuscul. 'Heu quis salsis fluctibus' mandet Me ex sablimi vertice saxi? Heins.—597 Annuerunt cum Naugeriano et uno Med. Heins. monet legendum pro vulg. annuerant. Dein olim legebatur *Nymphæ Tiberinides omnes*; Heins. emend. omnes T, udæ: nam in plerisque scriptis omnes T. undæ; et in duobus *Nymphæ Tiberinidos undæ*.—598 Heins. malebat I. dia, tu.—599 Tres libri fuit *Nymphe L. V. Nympha*. Dein *Lara* ex Maz. Fr. Zulich. Læti, aliisque opt. Codd. vulg. edebatur *Lar*.—601 Ex conj. Neapolis; vulg. et. Quidam scribebant positum est. Alii etiam *Almon*.—603 Unus J. tecta sor.—605 Læti Cod. Ill. eadem J. Deinde vulg. editum *miserataq. nuptas*: at 'nuptam rectius nonnulli: alii *nymphæ*, vel *nympham*.' Heins. Præterea Strozza lib. *miserata maritas*.—606 Fr. *Naiada*.—607 Pro non Heins. mallet minus.—608. 609 Monet Ursini, Voss. Zulich. Maz. et quatuor

NOTÆ

Jovi.

597 *Tiberinides*] Tiberini fluvii *Nymphæ*.

598 *Thalamos*] Anienem intellige, in cujus undas se præcipitem dedit Ilia, a quo excepta fuit, et pro uxore amata : namque ea fuit Poëtæ nostri sententia *Amorum* III. 6.

599 *Nais*] Fluvialis nymphæ.

Prima sed] Lala adeoque dicebatur, a Græco λαλέω loquor.

601 *Vitio*] Loquacitate, scil. et garrulitate.

Almo] Qui fluvius ad Urbem in Tiberim defluens garrulæ nymphæ pater fuit.

604 *Ripas*] Quia dixerat Jupiter; 'Vos illi in prima fugienti obsistite ripa.'

605 *Nuptam*] Junonem, scil. cui pellicem Jupiter adornabat.

606 *Naida*] Nympham fluvialem.

Duc, ait, ad Mames: locus ille silentibus aptus.

Nympha, sed internæ Nympha paludis, erit. 610

Jussa Jovis fiunt: accepit lucus euntes.

Dicitur illa duci tum placuisse Deo.

Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur;

Et frustra muto nititur ore loqui.

Fitque gravis, geminosque parit, qui compita servant, 615

Et vigilant nostra semper in urbe, Lares.

PROXIMA cognati dixere Caristia cari,

Et venit ad socias turba propinqua dapes.

Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquis,

Protinus ad vivos ora referre juvat: 620

est idoneus tacentibus. Erit Nympha, sed Nympha paludis Stygiæ. Mandata Jovis observantur. Lucus recepit proficiscentes. Illa dicitur tum placuisse Deo duci. Hic vim facit: illa orat nutu pro voce; et nequicquam contendit fari ore muto. Atque fit gravis, et emittit Lares gemellos, qui assident triviis, et vigilant semper in nostra Urbe.—Cari cognati dederunt nomen proximis Caristiis, atque agmen cognatum accedit ad epulas amicas. Nimirum gratum est continuo redire ad superstites a

////////

alii, [pro vocat:] rectius: et pro *Eripit huic, Eripuit* iidem. Forte, *Mercuriumq. monet, Ducat ut ad M.* vel etiam, cum libri proximo Pentametro nonnulli habeant, *Nympham hæc infern.* legi possit, *Duc hanc ad M.* (l. i. s. *aptus*) *Nympham, aut: infern.* Heins. Versus ille scaberrimus; cui nos auctoritate codicis Fr. integritatem restituimus, legendo, in præcedenti *vocat*, et dein, *Duc, ait, ad M.* Burm.—611 *Alii acc. luctus eunt.*—612 *Fr. duc. tunc plac.* Be. etiam *complacuisse suo*: plurimi quoque alii *suo pro Deo.*—613 Sic ex Cod. Neapolis: vulg. *V. parat: hunc vult.* Gotthorp. *huic*; unus *hinc.*—616 Scripti quidam et editi in *æde L.*—618 Olim edebatur *ad socios t. p. Deos*; et pro *Deos* in uno *patres*, in alio *cibos*: unde Heins. conj. *dapes*, scil. *socias...dapes*, quod unus Med. postea confirmavit.—619 *V. Sed pro et.* Excerpt. Voss. et

NOTE

Sed nota quam multa paucis aperiat garrula.

607 *Intumuit*] Bile scil. ex Laræ indicio.

610 *Paludis*] Stygis.

613 *Vultu*] Qui quidem non levis animi index.

614 *Frustra*] Quia neque loquitur, neque Mercurius flectitur.

615 *Gravis*] Ex Mercurio facta est gravis.

Compita] Trivia; in quibus etiam publice Lares colebantur; ut postea videbimus.

617 *Proxima*] Quæ omisit vetus Romanum, Constantini magni Kalendarium ad 8. Kalend. Mart. assignat. Dies vero ille totus dicatus conviviis: unde et dictus 'festum epularum.'

Caristia] 'Ἀπὸ τῆς χάριτος, a *Gratia*, dicta *Caristia*, quia ut Valer. Max. tradit, illis conviviis præter cognatos et affines nemo interponebatur; ut, si quæ inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, et inter hilaritatem animorum, fautoribus *Concordiæ* adhibitis, tolleretur.

Postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,

Aspicere; et generis dinumerare gradus.

Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto

Frater, et in partus mater acerba suos:

Cui pater est vivax, qui matris digerit annos,

625

Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.

Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor,

Et quæ ruricolis semina tosta dedit:

Et Soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus:

Et quicumque suas per scelus auget opes.

630

sepulcris, et cognatis qui sunt mortui, atque videre quicquid superest de genere post tot ereptos, et recensere gradus consanguinitatis. Insontes accedant: Procul hinc, procul esto frater impius, et mater sæva in liberos suos; cui pater est vivax, qui inquit in annos matris, quæ socrus acerba urget nurum incisam. Fratres Tantalidæ, et conjux Jasonis sit procul, itemque ea quæ præbuit semina tosta agricolis: et Procne cum sorore, et Tereus infestus utrique, et quisquis cumulat suas divitias

novem Codd. per. propinqui; et unus Mor. propinquos.—624 Pro suos, Hamburg. tuos, quod et Heins. præfert.—625 Gottorph. viv. cui mater degerit ann. Voss. Excerpt. etiam degerit; Pet. dirigit.—627 Fr. Tantalides.—631 Boni

NOTÆ

618 *Turba propinqua*] Cognati et affines.

619 *Tantalidis*] Ad quos feralibus diebus accesserant.

621 *Sanguine*] De eadem cognatione.

622 *Gradus*] Sunt enim inter se cognati alii aliis propinquiore, superiores, aut inferiores.

623 *Procul*] Verba hæc sunt, quæ si impios a Caristiis nostris arcere possent.

624 *Partus*] Filios: quos male perdere non dubitet, ut Medea.

625 *Cui*] Quique adeo patris mortem optat.

Digerit] Recenset, ut quam sit brevi moritura intelligat.

626 *Quæ premit*] Istæ vero in proverbium abierunt, quasi narus diligere non possint.

627 *Tantalidæ*] Tantalidis Atreo

atque Thyesti Tantali nepotibus similes: quorum quidem odia et nefaria facta non semel vidimus.

Iasonis] Medea; quæ patrem prodidit, fratrem laceravit, filios ex Jasonis marito necavit, veneficiis suis orbem replevit.

628 *Quæ ruricolis*] Ino est, Phryxi et Helles noverca, quæ agricolis adusta semina dabat, ut cum minus nascerentur divinitus immissam annonæ caritatem crederent; mox ad sacerdotes et augures irent, qui corrupti Phryxam atque Hellen mactandos pro expiatione dicerent, &c. de quibus fusius in sequentibus.

629 *Soror*] Philomela, cujus et Procnes Tereique fabulam habes in Metam.

Duabus] Philomelæ, scilicet, et Procne.

Dis generis date thura bonis. Concordia fertur
 Illo præcipue mitis adesse die.
 Et libate dapes: ut grati pignus honoris
 Nutriat incinctos missa patella Lares.
 Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos, 635
 Parca precaturæ sumite vina manus.
 Et, Bene nos, Patriæ, bene te, Pater, optime Cæsar,
 Dicite suffuso, per sacra verba, mero.

per flagitium. Probi offerte thura Diis gentis. Concordia dicitur adesse lenis præsertim illo die. Atque libate epulas, ut patella missa pignus grati honoris alat Lares succinctos. Cumque jam nox extrema suadebit lenes somnos, manus precaturæ capite paulum meri: atque dicite, Bene vos, bene te, Cæsar optime, Pater

ex multis scriptis recepit Heins. pro vulg. *boni*.—632 Scripti et editi plurimi *Illo præcip.* Mox Pet. *adess. jubet*.—633 Fr. in pro ut. Voss. Fr. Arund. Ursin. Pet. Zulich. et multi alii opt. notæ dant *honoris*; vulg. *amoris*.—634 Olim legebatur *N. intinctos m. p. cibos*. 'Ceterum pro *intinctos...cibos*, quod Latinum non est, Hamburg. *invenitos cibos*; Arund. *intactos cibos*; undecim alii *immissos cibos*; quinque *incinctos cibos*: Voss. *intinctos Lares*, quomodo Zulich. et Maz. a pr. man. cujus scripturæ fugitiva etiamnum vestigia apparebant. Lege nulla fere mutatione et conjectura indubitata *incinctos...Lares*. Heins.—635 Multi *nox humida somn.*—636 Sic corr. Heins. vulg. *edebatur Larga precaturi s. v. manu*: Maz. et Voss. pro var. lect. dedit *Parca*: Dein duo Codd. *precatura...manu*; et unus Med. *manus*: unde emendatio Heinsii. Fr. exhibet *Larga precaturi s. thura manu*.—637 Quidam scripti et editi *vos* pro *nos*. Deinde *edebatur bene, tu Patriæ P.* sed meliores omnes, teste Heins. *te* pro *tu*.—638 *Post sacra verba* quidam veteres: *sint*

NOTE

631 *Dis generis*] Ejusdem cognitionis, Laribus, et Diis domesticis.

632 *Illo*] Quo Caristia celebrantur.

633 *Libate dapes*] Diis, scil.

634 *Incinctos*] Incincti nempe seu succincti in marmoribus et signis æneis antiquis exprimuntur Lares.

Missæ] Vox est convivialis; unde 'missus' pro cibo, et 'missæ pullo fruges' apud Livium in auguralis sacri descriptione.

Patella] Festus speciali quadam significatione patellas dicit esse vasa parva picata, sacris faciendis apta. Ab iis vero Lares 'patellarii' dicti, quia non e potu modo in focum, qui Larium sedes, aliquid defundebatur,

sed e cibis quoque in patella aliquid in focum deferebatur.

635 *Ultima*] In multam noctem quippe, immo et primam lucem quandoque, apud veteres convivia protrahantur.

636 *Parca*] Ad libationem, quæ parco mero, in focum aut mensam effuso, fiebat.

637 *Nos*] Lege *vos*, et Lares intellege, inter quos medius Augustus in compitis etiam dicatus.

Patriæ] Augusto enim in convivis, non publicis tantum sed et privatis, ex Senatusconsulto omnes libare tenebantur; ut ex Dione liquet. Hinc Horat. Carm. iv. 5. ad eundem: 'Condit quisque diem collibus in suis, Et

Nox ubi transierit, solito celebretur honore,

Separat indicio qui Deus arva suo.

640

Termine, sive lapis, sive es defossus in agro

Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes.

Te duo diversa domini pro parte coronant;

Binaque sarta tibi, binaque liba ferunt.

Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu

645

Sumtum de tepidis ipsa colona focis.

Ligna senex minuit, concisaque construit alte,

Et solida ramos figere pugnat humo.

Patriæ, voces sint firmæ mero sparso. — Postquam nox præterierit, Deus qui dividit agros sua nota honoretur solenni honore. Termine, seu saxum, seu es truncus immissus in arvom, habes etiam sic numen a veteribus. Duo domini pro duabus partibus redimunt te sertis, et offerunt tibi duas coronas, et duo liba. Ponitur altare: colona ipsa agrestis huc portat parva testa ignem petitum ex focis calidis. Senex scindit ligna, et exstruit alte confecta, atque contendit defodere sudes in solo duro.

bona verba Maz. Voss. Læti, pr. A. atque alii nonnulli. In Zulich. Hamburg. et Gottorph. sint sacra. Pet. Arund. Ursin. et plurimi alii, in sacr, hiant versu. Lege, sint rata verba, vel, ter rata verba, aut ter bona verba. ut Tibull. Eleg. II. 2. 'Dicamus bona verba.' Heins. Si quid mutandum, Burm. pallet per sua, vel per bona verba.—641 Mor. in agris.—642 Ex Gottorph. et tribus aliis Heins. recepit sic pro vulg. tu. Meliores etiam, teste Heins. numen; ceteri nomen. Burm. putat distinctione juvandum locum—ab antiquis: sic, &c.—643 Fr. Te diversa duo dom. de part. alii etiam de part.—644 Liba Heius. rescripsit ex Ursin. Voss. Arund. Zulich. Maz. Nauger. et multis aliis pro vulg. dona.—645 Pro huc alii hic, vel hac, vel huic. Dein curto... testu est in optimis scriptis; vulgo tamen curta...testa: in aliis curto...testo vel texto, vel tecto pro testo: in Fr. curva...testa.—647 Unus Pat. ex opt. concisaq. destruit alt. Plerumque etiam scribitur alto: in quibusdam arte, vel apte. Heins. conj. concisa superstruit aræ; nam alter Pet. aræ.—648 Pr. Ve-

NOTE

vitem viduas ducit ad arbores: Hinc ad vina redit lætus, et alteris Te mensis adhibet Deum. Te multa prece, te prosequitur mero, Defuso pateris, et Laribus tuum Miscet numen, uti Græcia Castoris Et magni memor Herculis.'

639 *Nox ubi*] Septimo adeoque Kalend. Mart. quanquam aliter in quibusdam Kalendariis.

640 *Qui Deus*] Terminum dicit, in cæjus tutela agri fines, cuique terminalia sacra in Latio a Numa instituta.

642 *Antiquis*] Græcis, scilicet, qui

répuvas dixerunt, quos Latini terminos.

643 *Diversa*] Quia enim Deorum agros dividunt Termini, a duobus seu diversis partibus fiebat sacrificium, atque illud quidem privatum.

645 *Curto*] Utpote paupersis, fictilem neque integram patellam habeat.

Testu] Antique, pro testa aut testo.

648 *Solida*] Dura.

Ramos] Stipites.

Figere] Ad coercendam lignorum struem.

Dum sicco primas irritat cortice flammæ ;
 Stat puer, et manibus lata canistra tenet. 650
 Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
 Porrigit incisos filia parva favos.
 Vina tenent alii : libantur singula flammis.
 Spectant, et linguis candida turba favent.
 Spargitur et cæsa communis Terminus agna : 655
 Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
 Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex ;
 Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.
 Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis :
 Omnis erit sine te litigiosus ager. 660

Dum excitat primas flammæ cortice arido, puer consistit, et tenet amplas corbes manibus. Tum, postquam ter iniecit sarra in medios focos, parva filia offert favos divisos. Alii tenent vinum: singula libantur igne. Cæsus candidus spectant, et favent linguis. Terminus communis tingitur etiam sanguine agni mactati: neque queritur, cum sus lactens sibi offertur. Vicinia simplex congregiuntur, et frequentunt epulas; et canunt laudes tuas, sancte Termine. Tu limites ponis populis, et urbibus, et magnis regnis: omne arum esset jurgium obnoxium

neta et undecim scripti tentat pro pugnat.—649 Ex V. Heins. reposuit *Dum* pro vulg. *Tum*; Fr. Tunc. Deinde alii pr. *invitat cort.*—650 Fr. in voc. *lata* habet *alta* pro var. lect.—652 Quidam pro *Porrigit* putant *Porricit* legendum. Tum unus *incussos fil.* alius *infusos*.—653 Læti Cod. et alii V. *purant al.*—654 Octo libri *Spectat, et in ling.* et quidam *lignis*. Mox *cetera turb.* pr. A. et Læti. Heins. conj. *Spectat, et elinguis candida t. favet.*—655 Fr. cum multis aliis *cæsque agno.*—656 Alii *lactans* scribunt.—657 Ex vett. Heins. profert *simplex*; vulg. *sup-*

NOTE

649 *Sicco*] Facilius quippe ignem concipiunt quæ arida sunt.

650 *Canistra*] Corbem dicit, in qua quæ ad sacrificium necessaria.

653 *Libantur*] De singulis parti aliqua in ignem mittebatur.

654 *Linguis*] Aut silebant, aut bona verba et ad rem divinam spectantia, uti opus erat, ex ritu dicebant.

Candida] Vel quia pia, vel quia in candidis vestibus.

655 *Spargitur*] Ab omni tamen cæde ac sanguine incontaminatum conservari oportere Terminum pacis et amicitiae custodem Numa vir justus ac civilis statuerat, si Plutarcho

credimus. Ubi jam illa lex? Distinguas necesse est tempora; nisi Nasonem nostrum atque Horatium mavis illi litem movere.

Communis] Scilicet communis Terminus qui duorum agros dividit.

Agna] Aut certe ejus sanguine.

656 *Queritur*] Termino Deo grata etiam porca.

Datur] Immolatur.

657 *Celebrant*] Ad epulas frequentes accedunt.

659 *Finis*] Disternas, Dividis.

660 *Litigiosus*] Quia alter in alterius partem ultra quam jus esset manus inferret, aut certe conaretur.

Nulla tibi ambitio est: nullo corrumpereis auro.

Legitima servas credita rura fide.

Si tu signasses olim Thyreatida terram,

Corpora non leto missa trecenta forent:

Nec foret Othryades congestis tectus in armis.

665

O quantum patriæ sanguinis ille dedit!

Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum

Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit.

Terminus (ut veteres memorant) conventus in æde

Restitit: et magno cum Jove templa tenet.

670

sine te. Nulla est tibi ambitio; nullo auro dimoveris a vero. Custodis agros commissos fide intemerata. Si tu olim distinxisses terram Thyreatida, trecenta corpora non essent data neci: neque Othryades esset celatus in armis cumulatis. O quantum ille dedit sanguinis Patriæ! Quid, cum nova Capitolia ponerentur? Nimirum omnis turba Deorum cessit Jovi, et præbuit locum. Terminus consultus, ut antiqui narrant, restitit in templo; atque habet ædem cum magno Jove. Nunc etiam, ne quid

plex.—659 Sa. ingent. signus: alius signat.—662 Unus serv. condita rur. duo cre- dita jura fid.—663 Alii scribunt Thyreida: Fr. Triaterida.—665 Plurimi O. con- jectis tect. duo contextis.—666 P. patris pro patriæ.—669 Conventus ex Maz. Voss. et tribus aliis; vulg. inventus: Burm. conj. tunc lentus.—670 Gottorph. temp. te-

NOTÆ

662 *Servas*] Ne a quoquam ex eo quod cujusque est detrahatur.

663 *Thyreatida*] Fuerunt Thyreæ seu Thyrea oppidum ad Argivi et Lacedæmonii agri confinia; a quo terra Thyreatis dicta, cujus causa bellum Argivos inter et Lacedæmonios ortum.

664 *Trecenta*] Utrumque enim tam ab Argivorum quam Lacedæmoniorum parte, trecenti communi consensu ea lege certaverunt, ut utrius urbis trecenti victores fuissent, illius victoria censeretur. Atque ex sexcentis tres tantum superfuere; duo quidem Argivi, unicus Spartanus; qui tamen posterior dolo victoriæ testimonia in castra sua retulit. Quam rem prolixè narrat Herodotus.

665 *Othryades*] Hic Spartanus ille fuit, qui solus superstes, postquam duo Argivi velut victores se in patriam receperant, spoliatis Argivo-

rum cadaveribus, arma hostilia, quæsi victoriæ testimonia, in castra sua retulit.

666 *Patriæ dedit*] Ad illud alludît, ni fallor, quod dolo suo novi certaminis causa fuit; siquidem postquam uterque populus in medium prodiit, Argivis, qui plures superfuissent, Lacedæmonii, quia Othryades non fugisset, et ex hostibus spolia reportasset, concedere noluerint. Ex ea enim contentione inito prælio Lacedæmonii victores discesserunt.

667 *Capitolia*] Templum Jovi in colle Capitolino, quod a Tarquinio Prisco inceptum ex voto, sed a nepote Superbo absolutum.

668 *Cessit*] Dii ceteri Geniique qui in Capitolino monte aras habebant, transferri in alia loca permisissent, ut Jovi cederent, Termino et Juventæ exceptis, qui, ut æterni imperii omen facerent, restiterunt.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 F

Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat.

Exiguum templi tecta foramen habent.

Termine, post illud levitas tibi libera non est.

Qua positus fueris in statione, mane.

Nec tu vicino quicquam concede roganti; 675

Ne videre hominem præposuisse Jovi.

Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris;

Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.

Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci. 680

Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris

Sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis.

videat supra nisi astra, tecta templi habent parvum foramen. Termine, post illud factum, levitas non est tibi concessa. Stas in loco, quo fueris constitutus. Neque tu indulge quicquam vicino petenti; ne videaris pluris fecisse hominem quam Jovem. Et sive tangaris vomeribus, seu rastris, vociferator, Hoc arcam est meum, illud tuum. Est via, quæ ducit populum in campos Laurentes, regna quæsitæ olim a rege Dardanio. Sextus lapis ab Urbe spectat sacra tibi referri in illa via extis pecoris lanigeri, Termine.

nent.—674 Plurimi scripti fueras...manes.—678 Sic Grottorph. et unus Med. at vulg. Clamat. tuus e.h.a.i. tuus. alii plurimi tuus...suus; vel suus...tuus: Heins. mallet Meus est, est a. i. meus.—679 Mor. et quatuor alii quæ populos L.—680 Fr. cum Be. et aliis terra pro regna. Dein duo petita; et unus petenda.—681 Heins. recepit Illac ex Arund. multi vett. cum editis Illa, et nonnulli Illic.—

NOTÆ

669 *Conventus*] Angures enim de unaquaque ara consulendos Deos statuerunt, an se moveri loco concederent.

672 *Foramen*] 'In Capitolio,' inquit Servius, 'superna pars tecti patet, quæ lapidem ipsum Terminæ spectat: nam Termino non nisi sub divo sacrificabatur.' Neque huic soli, sed numini cuius, in loco fulgurito cui ara erecta esset, sine tegmine veteres faciebant.

673 *Illud*] Quod, scil. Jovi ipsi noluit cedere.

674 *Mane*] Si quis adeoque Terminum aut occulisset aut transtulisset lege sacer erat; ut quivis eum impune tanquam sacrilegum posset occidere.

676 *Jovi*] Cui cedere noluit, uti dictum.

679 *Est via*] De sacris privatis, quæ Terminæ Deo fiebant, hæcenus Poëta; nunc ad publica pergit.

Quæ populum] Laurentina dicta est, inter Hostiensem et Appiam.

Laurentes] Hoc est qui ad Laurentum Latii oppidum, non procul a Lavio, spectabant.

680 *Dardanio*] Æneæ, scil. qui Latini regis, Laurenti imperium tenentis, filiam Laviniam duxit uxorem; ibidemque deinde regnavit.

681 *Fibris*] Extis. Visceribus.

682 *Sextus*] Qui olim agri Romani finis.

Lapis] Pro milliario. Millia enim passuum olim lapidibus signabantur.

Gentibus est aliis tellus data limite certo ;
 Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.
 NUNC dicenda mihi Regis fuga. Traxit ab illa 685
 Sextus ab extremo nomina mense dies.
 Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
 Regna: vir injustus, fortis ad arma tamen.
 Ceperat hic alias, alias everterat urbes ;
 Et Gabios turpi fecerat arte suos. 690
 Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
 In medios hostes nocte silente venit.
 Nudarant gladios : Occidite, dixit, inermem.
 Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater,
 Qui mea crudeli laceravit verbere terga. 695
 (Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)

Terra data est aliis nationibus limite certo: idem est spatium Urbis Romanæ et Orbis.—Nunc Regifugium est referendum a me. Dies Sextus a mense extremo deduxit nomina ab illo. Tarquinius vir iniquus, sed tamen strenuus ad arma, tenebat novissima regna gentis Romanæ. Hic ceperat alias urbes, alias diruerat; et fecerat Gabios suos pudendo dolo. Namque minimus trium; filius manifestus Superbi, profectus est in medios hostes nocte tacita. Strinxerant gladios: Interficite, inquit, inermem: fratres istud voveant, atque genitor Tarquinius, qui distrinxit meum dorsum sævo verbere. Passus erat verbera, ut posset istud dicere. Luna

682 P. *Sacr. jubet fier.* Voss. et tres alii cum pr. Ed. *vides.*—683 Arund. Maz. a man. pr. *tell. in lim.*—685 Alii *Nunc mihi dicenda est R.*—686 Pro extremo Fr. habet externo a man. sec. fuerat eterno a m. pr.—687 Sa. T. *Romano gent.*—688 In pro ad malebat Heins.—689 Excerpt. D. *aliisque evert.* Nonnulli *averterat:* Maz. cum *terreat.* V. *everterat arces.*—691 Be. et Med. nuns *Jamque tr.*—693 Arund. et novem alii cum quibusdam Edd. *vett. Nudarunt glad.*—694 *Cupiant ex Pet. et tribus aliis; ceteri cupiunt.*

NOTE

683 *Gentibus*] Veram causam dissimulat Naso quamobrem tam prope non longius ab Urbe Deo Termino sacrificarent: ut, scil. suo more, Romano Imperio faveat, et ingenio indulgeat.

685 *Nunc*] In sextum Kalendas Mart. sen 24. Febr. incidit Regifugium ex Calendario Romano Augusti jussu in saxeis tabulis exarato.

Regis fuga] Quia eo die Tarquinius Superbus ultimus Rex Romanorum ejectus cum filiis.

686 *Injustus*] Qui regnum, occiso

etiam Servio rege, socero suo, invasit.

690 *Gabios*] Volscorum fuit oppidum, non longe ab Urbe, Tarquinii fraude, quam narrat Poëta, sub Romanam ditionem coactum.

691 *Trium*] Quos filios habuit Tarquinius.

Manifesta] Ad mores referendum; quod superbus et injustus, sicut pater, hic fuerit, nomine Sextus.

692 *Hostes*] Gabinos, scil.

694 *Fratres*] Titus et Aruns.

696 *Hoc*] Quod verberatus esset:

Luna fuit. Spectant juvenem, gladiosque recondunt :

Tergaque, deducta veste, notata vident.

Flent quoque, et, ut secum tueatur bella, precantur.

Callidus ignaris annuit ille viris.

700

Jamque potens, misso genitorem appellat amico,

Prodendi Gabios quod sibi monstret iter.

Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,

Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.

Illic Tarquinius mandata latentia nati

705

Accipit, et virga lilia summa metit.

Nuntius ut rediit, decussaque lilia dixit ;

Filius, Agnosco jussa parentis, ait.

Nec mora : Principibus cæsis ex urbe Gabina,

Traduntur ducibus moenia nuda suis.

710

Ecce (nefas visu) mediis altaribus anguis

Exit, et extinctis ignibus exta rapit.

splenduit. Aspiciunt juvenem, et recondunt enses : atque amictu detracto cornunt terga signata. Lacrymantur etiam, atque orant, ut gerat bella secum. Ille verus assentitur viris nesciis. Jamque potens, consulit patrem, amico misso, quam rationem sibi ostendat prodendi Gabios. Hortus cultissimus herbis odoratis junctus erat, habens solum divisum rivo aquæ leniter strepentis. Tarquinius ibi accipit secretos nuntios filii, atque excutit virga extrema lilia. Postquam nuntius rediit, atque retulit lilia decussa, filius dixit, Intelligo monita patris. Atque sine spatio, Proceribus ex urbe Gabina interfectis, muri produntur vacui suis ducibus. Ecce, visu horrendum, Serpens prodit ex mediis aris ; atque aufert fibras ex ignibus

696 Alii hæc pro hoc.—698 R. unus, Mor. et alius *diducta vest.*—700 Ann. *illa vir.*—702 *Prodendi* ex Jan. rescripsit Heins. pro vulg. *Perdendi.* Mox Voss. quod, vel quo : in multis aliis etiam quo : in nonnullis qui : duo ut. Deinde Hamburg. *monstr. opem.*—703 P. et tres alii odor. fuerat cult. et Be. quod erat. —704 Ed. pr. Neapolis, et quædam priores *Septus hum.* et ita etiam plurimi scripti.—706 Tres libri *summ. petit ; duo legit.*—707 Quatuor scripti *discussaque ; sex decisaq.* Gottleph. *concisaq.* unus *diffusaq.*—708 Unus Heins. A. *verba par.*—709 Arnnd. Voss. Maz. et sex alii *urb. Gabinis.*—711 Maz. et

NOTE

atque hinc fidem Gabinis faceret, quos proderet.

Passus erat] Atque id publice in foro.

698 *Notata*] Virgis signata.

699 *Flent*] Ex commiseratione.

700 *Ignaris*] Qui nescirent quantum scelus ille pararet.

701 *Potens*] Quippe Gabinorum dux.

704 *Sectus humum*] Habens humum divisam.

706 *Lilia*] Historici dicunt papa-vera decussisse ut validiores extinguendos esse inter Gabinos eo modo significaret. Quod quidem non im-

Consulitur Phœbus. Sors est ita reddita: Matri

Qui dederit princeps oscula, victor erit.

Oscula quisque suæ matri properata tulerunt,

715

Non intellecto credula turba Deo.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset

Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.

Ille tacens, pronus matri dedit oscula Terræ,

Creditus offenso procubuisse pede.

720

extinctis. Phæbus consulitur: Responsum est ita redditum: Qui primus obtulerit oscula Matri erit victor. Agmen credulum obtulerunt quisque oscula accelerata matri, Deo non intellecto. Brutus erat providus simulator fatui, ut esset securus a tuis dolis, crudelis Superbe. Ille prostratus pronus deosculatus est Tellurem ma-

septem nef. visum est med. Med. nef. med. mersus alt.—714 Ex præstantiori-bus Heims. recepit princeps pro vulg. primus.—715 In vet. quibusdam prop. dederunt.—716 Mor. unus sono pro Deo.—717 Be. sap. mutator, ut: Pet. mira-tor.—719 Burm. cum Gryph. recepit tacens; Heims. conj. cadens; vulg. edi-tum jacens. Francius volebat Ill. jacens primus matr.—720 Fr. Creditur off.—

NOTÆ

pigre fecit Sextus, ad omne nefas paratus; ut Dionysius refert.

711 *Altaribus*] E columna lignea elapsum scripsit Livius: neque alia memorat portenta. Verum poëtæ multo plura sunt concessa.

113 *Phæbus*] Delphos ad Apollinis oraculum missi Titus et Aruns sciscitatum de prodigiis. Quanquam aliter Dionysius.

Sors] Responsum.

Reddita] Posteaquam enim de portento Deum interrogarunt Titus et Aruns ex jussu patris, Apollinem deinde consuluerunt, cui fato datum esset Romanum Imperium. Sed festinat Naso.

714 *Princeps*] Primus.

Victor] Imperio adeoque potietur.

715 *Quisque*] Composuisse inter se juvenes scribit Dionysius, ut una matrem oscularentur, pariterque regnarent: Livius vero, sorti permisisse, uter matri osculum primus redderet.

716 *Turba*] De duobus.

717 *Brutus*] Hujus patrem M. Junium Tarquinium Superbum clam occiderat ejus divitiis inhians, et cum eo alterum e duobus filiis majorem natu. L. Junius, de quo nunc sermo est, auxilii et cognatorum inops fatuum se simulavit, unde Bruti cognomen assumsit, atque in ea fatuitate perseveravit dum visus non est habere tempus opportunum. Hunc vero ademptis bonis omnibus Tarquinius sub se custodiebat, non honoris gratia, sed stulta dicens, stulta agens, ut adolescentibus risum moveret, Delphos cum Tito et Arunte petiverat.

719 *Terræ*] Quæ omnium communis mater.

720 *Creditus*] Quanquam de industria procubuerat, ut ex oraculo primus matrem deoscularetur, et regno potiretur. Sed sapienter oportuit stultum imitari.

Cingitur interea Romanis Ardea signis;
 Et patitur lentas obsidione moras.
 Dum vacat, et metuunt hostes committere pugnam,
 Luditur in castris: otia miles agit.
 Tarquinius juvenis socios dapibusque meroque 726
 Accipit, atque illis Rege creatus ait:
 Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello,
 Nec sinit ad patrios arma referre Deos;
 Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
 Conjugibus nostris mutua cura sumus? 730
 Quisque suam laudant. Studiis certamina crescunt;
 Et fervent multo linguaque corque mero.

trem, creditus cecidisse pede alliso. Interea Ardea cingitur signis Romanis; et fert longa tempora obsidionis. Dum licet, atque hostes timent congregi, luditur in castris; miles otia. Tarquinius accipit epulis et vino sodales adolescentes. Post illas filius Regis dicit: Dum fortis Ardea moratur nos lento bello, neque patitur reportare arma ad Deos patrios; anne lectus conjugalibus manet in officio? anne et sumus cura mutua nostris uxoribus? Singuli efferunt suam laudibus: contentiones augentur studiis; et lingua atque cor incalescunt multo vino. Is, cui Colla-

721 Vennuste in uno Med. legitur *Interea cingi R.* sed tunc in vs. seq. lege *Jamque pati.* Heins.—722 *Lentas* Heins. dedit ex Maz. Zulich. Voss. et sex aliis pro vulg. *longas.*—723 Alii *host. omittere pugna* et Pet. ac Excerpt. Voss. *contemnere.* P. et duo alii *contendere pugna.*—724 Læti-Ced. *Conditus is c. o. m. habet;* F. etiam *Conditus.*—725 Lege, *juvenes socios:* agi enim de patre Tarquinio, non filio, quæ sequuntur evincunt, *ex illis rege creatus ait.* Heins. Si sequamur Heinsium, videtur alius esse Tarquinius, nempe pater, qui excipit juvenes, et alios, qui rege creatus est, qui erat inter juvenes: sed sermo presente patre non videtur habitus. Quare antiquas editiones et scriptos codices et Fanensem secuti legimus, *juvenis*, et sequenti versu cum sex scriptis, *atque illis rege creatus ait;* ita omnia apte cohærebunt. Inepte Crispinus *ex illis* exponit, post cœnam. Burm.—727 *Difficilis* Heins. protulit ex Arund. Voss. Zulich. Maz. Læti, atque aliis compluribus pro vulg. *solicitos.*—729 P. *Eq. inoffenso tor.*—731 *Laudant* ex Gottorph. alii *laudat.*—732 *Fervent* ex

NOTE

721 *Cingitur*] Ex fide Annalium istud.

Ardea] Urbs Rutulorum, Turni regia in Latio.

722 *Patitur*] Immo, durante diu obsidione, et longe magis quam acri bello, ut loquitur Livius, et milites qui in castris erant, et qui in Urbe cives, tributis fessi, belli diuturnitatem ægerime forebant, si Dionysio fides.

725 *Tarquinius*] Sextus, scil. ut ex sequentibus patebit, cum audendo Gabios cepisse jactabit. Neque enim audiendum hoc in loco crediderim clara. Heinsium.

726 *Atque illis*] Alii *ex illis*, i. e. a dapibus: post cœnam. Namque aliter vix totus hic locus bene consistat.

Rege creatus] Idem Sextus.

727 *Difficilis*] Quia strenue repugnabant Ardeates.

Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen ;
 Non opus est verbis, credite rebus, ait.
 Nox superest: tollamur equis, Urbemque petamus. 735
 Dicta placent: frænis impediuntur equi.
 Pertulerant dominos. Regalia protinus illi
 Tecta petunt: custos in fore nullus erat.
 Ecce nurum Regis fuis per colla coronis
 Inveniunt posito pervigilare mero. 740
 Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat:
 Ante torum calathi, lanaque mollis, erant.
 Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant ;
 Inter quas tenui sic ait ipsa sono :

tia imposuerat illustre nomen surgit, atque inquit, Non opus est vocibus, fidem habete rebus. Nox restat: conscendamus equos, et tendamus in Urbem. Dicta probantur; immittunt habenas equis. Pertulerant dominos. Continuo illi feruntur ad domos regias: nullus erat custos ad januam. Ecce inveniunt nurum Regis pervigilare vino apposito, sertis sparsis per colla. Inde Lucretia invisitur veloci gradu: fila trahebat. Quasilli et lana mollis erant ante lectum. Ministra carpebant pensa data ad tenuem lucernam; inter quas ipsa sic loquitur voce submissa:

Maz. Zulich. Voss. Arund. et octo aliis ex præstantioribus placet Heins. præ vulg. *ferret*.—733 Heins. suadet *Surgite*, cui. Deinde Fr. cui *dedat clar*.—737 P. *Protulerant dom*. et pro *dominos*, Maz. et Voss. *montes*.—739 Plurimi scripti *coll. capillis*; Be. *catenis*.—740 Quatuor libri *Inv. multo perv*. et Voss. *pervigilare*.—741 *Nebat* Heins. profert ex Maz. Zulich. duobus F. uno Med. et Voss. pro var. lect. alii habent *cujus*; scil. *Lucretia*; *cujus Ante tor. &c.*—742 *Erant* ex sex scriptis; vulg. *erat*.—744 Heins. rescripsit *ipsa* ex Maz.

NOTE

Pigro] Lento.

729 *Torus*] Pro uxore.

731 *Studiis*] In laudandis suis uxori-
 ribus.

733 *Cui clarum*] Tarquinium dicit, Collatini Egerii filium, cui Dionysius ex multa in urbe Collatia, quæ prope Romam fuit, commoratione nomen datum scribit. Quanquam ex beneficiis in eam urbem collatis positum magis, quod clarum esset nomen, crediderim.

734 *Rebus*] Postquam ad uxores veneritis.

736 *Dicta*] Collatini.

737 *Pertulerant*] Vide horum juvenum ut Naso impetum sequatur.

738 *In fore*] Ad fores. Atque adeo ad ignominiam nurum regiarum istud spectat.

739 *Nurum*] 'Nurus' scripsit Livius, qui tamen de vino, cujus potus ex Romuli lege grave crimen sexui muliebri, nihil dicit. In convivio luxuræ cum æqualibus tempus terentes inventas fuisse testatur tantum.

Fusis] Quæ vinolentiæ nota tamen apud antiquos.

741 *Lucretia*] Quæ Collatini uxor, Spuriique Lucretii Tricipitini, nobilissimi civis Romani, filia, Collatiæ debebat.

743 *Data*] A Lucretia: namque hoc matrifamilias incumbabat.

Mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellæ) 745

Quamprimum nostra facta lacerna manu.

Quid tamen audistis? nam plura audire soletis.

Quantum de bello dicitur esse super?

Postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,

Improba; quæ nostros cogis abesse viros. 750

Sint tantum reduces! Sed enim temerarius ille

Est meus; et stricto quolibet ense ruit.

Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago

Me subit: et gelidum pectora frigus habet.

Desinit in lacrymas: intentaque fila remittit; 755

In gremio vultum deposuitque suum.

Jam, jam festinate, puellæ, lacerna texta nostra manu brevi mittenda est domino. Quid tamen accepistis? nam soletis audire plura: quantum aiunt restare de bello? Brevi procumbes superata, Ardea improba, debita es fortioribus, quæ cogis maritos nostros abesse. Revertantur modo: sed enim ille meus est audax; et qualibet fertur nudato ense. Deficio animo, atque morior, quoties species certantis recurrit, et glacies occupat cor frigidum. Facit finem flendo; et laxat fila contenta, atque

Zulich. Arund. et quinque aliis pro vulg. *illa*.—746 In iisdem Codd. *vestra* pro *nostra*.—747 Plurimi *tam. auditis?* Tum Be. *jam plur.* unus Mor. *nam plus*. Deinde *soletis* est ex Læti Cod. et uno F, vulg. *potestis*.—749 Versus de mendo suspectus. Cogitabam aliquando, *Dummodo victa cadas, m. A. resta*; ut sit voventis. Heins. Nulla mihi hic mendi suspicio; neque codices variant, nisi quod in uno Petavii, Strozze et Patavino sit, *postea victa cades*; et *impia* in Læti codice. Sensum vero puto: certo cades postea, Ardea: de eo non dubito, sed mora me cruciat, per quam careo viro. Improba es, Ardea, quæ putas te resistendo evasuram; capieris certe; nam resistis melioribus, id est fortioribus, et qui te vincent: ut ita 'Tydides melior patre,' et passim. *Restare* vero hic positum est pro resistere. Vide Gronov. ad Liv. iv. 58. xxvi. 3. Burn.—751 Fr. *red. timeo temer.* Pro ille duo vett. *ultra*: in uno V. *esto*: Heins. conj. *est o*.—752 In Be. et octo aliis *Vir meus*. Mox vulg. *strict. qualibet*; unus Mor. *quemlibet*: at multi vett. dant *quolibet*. Nonnulli etiam *petit pro ruit*. Heins. conj. *strict. quamlibet ens. furit*: certe Ursin. *fruit*.—754 Alii *gel. frigora pectus hab.*—755 *Lacrymas* Heins. reposuit ex castigatioribus pro vulg. *lacrymis*. Mox *intentaque* est ex vett. multis: alii *inceptaque*.

NOTÆ

744 *Tenui*] Ut pudicas decet.

746 *Lacerna*] Vestis fuit ad arcendos imbres præsertim.

747 *Soletis*] Scilicet ancillæ patulas olim habuerunt, ut nunc habent, aures, et linguaces linguas.

748 *Quantum*] Temporis, scil. ex rei difficultate.

749 *Melioribus*] A quibus adeo vin-

ceris.

Restas] Resistis.

750 *Quæ nostros*] Hæc summa improbitatis.

752 *Meus*] Collatinus, scil.

Quolibet] Etiam per hostes feratissimos.

755 *Desinit in lacrymas*] Non potuit melius pudica.

Hoc ipsum decuit: lacrymæ cecidere pudicæ;
 Et facies animo dignaque parque fuit.
 Pone metum, venio, conjux ait. Illa revixit,
 Deque viri collo dulce pendit onus. 760
 Interea juvenis furiatos regius ignes
 Concipit, et cæco raptus amore furit.
 Forma placet, niveusque color, flavique capilli;
 Quique aderat nulla factus ab arte decor.
 Verba placent, et vox; et quod corrumpere non est: 765
 Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
 Jam dederat cantum lucis prænuntius ales;
 Cum referunt juvenes in sua castra pedem.
 Carpitur attonitos absentis imagine sensus
 Ille: recordanti plura magisque placent. 770

demittit faciem suam in sinum. Hoc ipsum decuit: lacrymæ pudicæ defluerunt, et vultus dignus et similis fuit animo. Omittit timorem, adsum, inquit maritus. Illa refecta est, et pendit suave pondus de collo mariti. Interea adolescens regius concipit flammæ furiales, et rapitur insano amore. Pulchritudo, et color candidus, et flava coma, et elegantia nulla arte parata quæ inerat grata est. Dicta placent, et sonus, et quod non licet corrumpere: et quo spes est levior, hoc ille magis optat. Jam avis præsaga emiserat cantum diet, cum juvenes revertuntur in sua castra. Ille habet sensus stupefactos captos forma absentis: plura et magis placent animo re-

~~~~~  
 Fr. cum aliis *fil. remisit*.—756 Editi plurimi et scripti *deposuitq. suo*.—757 Multæ Edd. et scripti quidam *Hoc ipsam dec*. Mox Ursin. et octo alii dant *cecidere pudicæ*; nam vulg. editum *decuere pudicam*: nonnulli *decuere pudicæ*.—759 Fr. cum aliis *veni pro venio*.—761 *Furiatos* de suo dedit Heins. vulg. *furiales*: Maz. Ursin. et æx alii *furiatus*.—762 Duo libri et sævo *rapt*. Dein Arund. Voss. et octo alii *captus am*. Edd. et Codd. constanter *furit*: Heins. dedit *rui*: in novem *fuit*.—763 Unus V. *vivensque col*. unde Heins. *vivusque*. Mox Burm. ex uno Heins. malebat *nigrique capill*.—764 Fr. Be. et alii *art. color*.—765 Pro et quod O. *quam tum*: Excerpt. Voss. et quatuor Codd. et *quam*; Venet. Ed. pr. et *quem*; tres et *qua*.—766 Pr. Med. minus pro *minor*; unde Heins. conj. *Quoq. spei minus est*. Mox quatuor libri *jam mag*. et Fr. *ipse cup*.—767 Alii *ded. cantus luc*.—768 Plurimi editi et scripti quidam *castr. pedes*.—769 In voc. *attonitos* pro var. lect. Fr. habet *attonitus*.—770 In quinque libris *Ille* pro *Ille*; et in totidem *Atque*. Unus Heins. rec. *pulchra mag*. unde

NOTE

758 *Facies animo*] Quia sicut animus pudicus, ita vultus pudicitiam præferebat.

759 *Conjux*] Collatinus, qui postquam Lucretiæ verba ante januam audivisset repente ingressus est, et consolatus uxorem.

761 *Juvenis*] Sextus Tarquinius.

765 *Quod*] Pudicitiam, scilicet.

767 *Ales*] Gallus, scil.

769 *Sensus*] Phrasis Græca. Carpitur per sensus. Sensus habet quasi consumptos.

770 *Ille*] Sextus.

Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:

Neglectæ collo sic jacuere comæ:

Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:

Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.

Ut solet a magno fluctus languescere flatu;

775

Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:

Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ,

Quem dederat præsens forma, manebat amor.

Ardet; et injusti stimulis agitatus amoris

Comparat indigno vimque dolumque toro.

780

Exitus in dubio est: audebimus ultima; dixit.

Viderit, audentes Forsne Deusne juvet.

Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus

Ense latus cingit; tergaque pressit equi.

solventi. Eo modo sedit: ita fuit ornata: sic traxit fila: capilli inculti, sic sparsi sunt per collum: isto fuit vultu: hæc fuerunt ejus dicta: hæc erat elegantia, hæc species, hic color oris. Quemadmodum unda consuevit subsidere post vehementem ventum; sed tamen inflata est a vento qui prius flavit; ita, quamquam præsentia pulchritudinis probata longe erat, amor supererat, quem species præsens moverat. Uritur; atque stimulatus aculeis iniqui amoris struit vim et insidias lecto immerito. Eventus incertus est: audebimus extrema, inquit. Viderit, Fortunane an Deus opem ferat audentibus. Potiti sumus etiam Gabiis audendo. Postquam talia protulit accommodat gladium lateri, et consendit equum. Collatia admittit juvenem

ille pro *plura* conj. *pulchra*, vel *pluraque* scribendum.—772 *Neglectæ* reponit Heins. ex Ursin. quatuor F. Maz. Zulich. Arund. et aliis: multi tamen vett. cum vulg. habent *Injectæ*.—773 P. et duo alii *cultus* pro *vultus*. Fr. etiam verb. fuerunt.—774 Be. et multi alii cum. Edd. plurimis *H. color, h. f. a. decor o.*—776 Sex scripti *ante* pro *unda*.—779 Heins. malit et *incesti stim.* Et Fr. *agitatur am.*—780 *Dolumq.* cum præstantioribus Heins. placet: alii cum vulg. *metumq.*—782 Unus R. *Vid; audaces F.* Dein tres V: cum vulg. *Forsq. Venusq.* juvat: alii *Forsq. metusq.* at Cod. Pal. et Læti lib. cum nno Voss. *Forsne Deusne*; cui et Voss. alludit, in quo *Forsne metusve*. Alii etiam habent *juvant*.—

NOTÆ

771 *Sic sedit*] Verba sunt Sexti, singula, de more amantium, animo revolvantis, quæ in Lucretia viderat, aut ab illa audierat.

775 *Ut solet*] Vix ad rem aptius quicquam possit excogitari hac comparatione.

A magno] Post magnum ventum.

779 *Injusti*] Quia nuptam, quia cognati uxorem, amabat.

780 *Indigno*] Indignus uterque conjux, Collatinus et Lucretia, quibus vis et dolus pararetur.

781 *Exitus*] Verba sunt Sexti, qui inceptum difficile esse non ignorabat.

Ultima] Non preces ergo tantum, promissa, et minas, sed vim denique.

782 *Viderit*] Non Lucretia, ut interpretati sunt, sed Deus aut fors. Loquendi est formula solennis, ubi

Accipit ærata juvenem Collatia porta; 786

Condere jam vultus Sole parante suos.

Hostis, ut hospes, init penetralia Collatina:

Comiter excipitur: sanguine junctus erat.

Quantum animis erroris inest! parat inscia rerum

Infelix epulas hostibus illa suis. 790

Functus erat dapibus: poscunt sua tempora somni.

Nox erat; et tota lumina nulla domo.

Surgit, et auratum vagina liberat.ensem;

Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.

Utque torum pressit; Ferrum, Lucretia, mecum est, 796

Natus, ait, Regis, Tarquiniusque loquor.

Illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi,

Aut aliquid toto pectore mentis habet.

Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,

Parva sub infesto cum jacet agna lupo. 800

porta ærata, cum jam Sol vellet occulere suam faciem. Hostis intrat domum Collatinam ut hospes: accipitur urbane; erat quippe consanguineus. Quantum inest noctis et cæcitatis mentibus! Illa misera ignara rerum instruit dapes hostibus suis. Epulatus erat: sopor petit sua tempora. Nox erat; neque ulli lucerna tota domo. Ille surgit, et stringit gladium auratum, et accedit ad cubiculum tuum, casta marita. Et postquam filius Regis institit lecto, inquit, Lucretia, gladium habeo, et vocor Tarquinius. Illa nihil; neque enim obtinet vocem et facultatem loquendi, aut aliquid animi toto pectore. At, trepidat, ut olim parva agna correpta in præsepibus

784 R. et novem alii lat. *cinxil*; terg.—787 Fr. *adit pro init*. Mox *Collatina* ex uno Med. recepit Heins. pro vulg. *Collatini*.—793 Quidam cum vulg. *et aurata vag.* ex melioribus Heins. profert *auratum*; et mox ex iisdem *deripit* pro vulg. *liberat*.—796 *Loquor* est ex emend. Burm. quod et extat in Pem. brocio, R. Pet. et aliis quibusdam: vulg. *vocor*: O. *fero*.—799 V. *Sed fremit*: olim etiam edebatur *Sed tremuit quondam ut stab.* quod ex vett. Neapolis cor.

NOTÆ

quid difficile obversatur, cujus non satis est certus qui illud incipit.

784 *Pressit*] Ascendit equum, accessit e castris, et Collatiam contendit.

785 *Ærata*] Ære enim aut ferro muniuntur ut plurimum portæ urbium.

786 *Condere*] Sub occasum Solis.

788 *Sanguine*] Tarquinius enim

Collatinus Tarquinii Superbi nepos, Sexti filii consobrinus.

789 *Quantum*] Apposita certe exclamatio, et bonæ frugis plena.

791 *Functus*] Sextus comederat.

794 *Tuos*] Lucretiæ.

795 *Torum pressit*] Lecto incubuit. *Ferrum*] Gladius. 'Moriere si emisseris vocem,' dixit, ut habet Livius.

800 *Agna*] Egregia comparatio.

Quid faciat? pugnet? vincetur foemina pugna.

Clamet? at in dextra, qui necet, ensis adest.

Effugiat? positus urgetur pectora palmis;

Nunc primum externa pectora tacta manu.

Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque: 805

Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.

Nil agis; eripiam, dixit, pro crimine vitam:

Falsus adulterii testis adulter erit.

Interimam famulum; cum quo deprensa fereris.

Succubuit famæ victa puella metu. 810

Quid, victor, gaudes? hæc te victoria perdet.

Heu quanto regnis nox stetit una tuis!

Jamque erat orta dies: passis sedet illa capillis;

Ut solet ad nati mater itura rogam.

destitutis, cum jacet sub lupo infesto. Quid agat? reluctetur? puella opprimetur lucta. Vociferetur? at gladius adest in dextra, qui perimat. Dilabatur? habet pectus oppressum manibus urgentibus: nunc primum pectus tactum manu aliena. Hostis amans urget precibus, pollicitationibus, et minis; ille neque precibus, neque pollicitationibus, neque minis tangit. Nihil promotes, inquit, adimam vitam per crimina: ero falsus testis adulterii. Interficiam ministrum; cum quo diceris correpta. Puella victa subacta est timore famæ. Quid triumphas, victor? ista victoria te perimet. Heu quanto una nox venit tuis regnis! Jamque dies illuxerat: illa sedet coma sparsa, quemadmodum consuevit genitrix itura ad rogam filii.

~~~~~

rexit.—801 Meliores, teste Heins. pugna; vulg. pugnans.—802 Ex octo scriptis Heins. profert necet; ceteri tetet. Ursini Cod. opt. cum tribus aliis adest; alii erat.—803 Urgetur ex veteri libro Modius in Novantiquis Lectionibus. cap. 63. eleganti Græcismo: sic supra: 'Carpitur attonitos absentis imagine sensus:' atque ita passim Noster. Heins. Alii urgentur.—806 Nec valet Voss. V. et Strozæ; forte recte. Burm.—807 In multis Edd. et scriptis dix. per crimina vit. Burm. præfert pro crimine, quod est in pluribus libris; et conj. sub crimine.—808 Plurimi adult. ero.—809 Liber opt. Læti fam. quocum depr. Heins. conj. qui cum.—810 Unus Cod. fam. femina victa met.—812 Unus Liber quantum regnis obstitit un. Quatuor quantum nox dedit untres tulit.—813 Sparsis multi pro passis.—814 Pr. Mor. Ut sedet ad.—816 Læ-

NOTÆ

803 *Positis*] Eadem habet Livius.

804 *Primum*] Quia antea maritus solus tetigerat.

807 *Pro crimine*] Te occidam, deinde et meruisse dicam. Atque hæc maxime ad defendendam Lucretiæ pudicitiam spectant.

810 *Famæ*] Infamiæ.

811 *Quid, victor*] Convertit oratio-

nem ad Sextum Naso, cum exclamatione.

Perdet] Profligabit te et domum tuam.

812 *Quanto stetit*] Gall. dicimus, *Combien te coûte?*

Nox] Seu potius unius noctis flagitium. Metonymia est.

Grandævumque patrem fido cum conjuge castris 815
 Evocat: et posita venit uterque mora.
 Utque vident habitum; quæ luctus causa requirunt;
 Cui paret exequias, quove sit icta malo.
 Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu
 Ora: fluunt lacrymæ more perennis aquæ. 820
 Hinc pater, hinc conjux lacrymas solantur, et orant
 Indicet: et cæco flentque paventque metu.
 Ter conata loqui, ter destitit: ausaque quarto,
 Non oculos adeo sustulit illa suos.
 Hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar, inquit, 825
 Eloquar infelix dedecus ipsa meum.
 Quæque potest narrat. Restabant ultima; flevit:
 Et matronales erubere genæ.
 Dant veniam facto genitor conjuxque coacto.
 Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego. 830

Atque arcessit castris patrem ætate provectum cum marito fideli: et uterque adest sine omni cunctatione. Et cum vident habitum, petunt quæ sit causa luctus; cui adornet funera, vel quo sit malo turbata. Illa diu tacet, et verecunda occulit os veste: lacrymæ cadunt ad modum aquæ jugis. Hinc genitor, hinc maritus sistunt fletus, atque precantur ut loquatur: atque lacrymantur et timent cæco pavore. Ter tentavit loqui, ter repressa est; et quarto ausa, illa ergo non sustulit oculos suos. Debebimus istud etiam Tarquinio? proferam, inquit, proferam ipsa, misera, meum opprobrium. Atque memorat quæ potest: ultima supererant, flevit; et genæ matronales sunt rubore suffusæ. Pater et maritus ignoscunt facto coacto: Ipsa,

ti Cod. Convocat: et Heins. conj. ut pro et.—818 Fr. quoque s. i. modo; in quibusdam etiam aliis modo, et sic vulg. malo est ex quatuor vett. Nonnulli etiam habent acta pro icta.—820 Sex libri mor. fluentis aq.—821 Pet. et R. conj. lacrymis sol.—822 Tres libri flentq. faventq.—823 Quatuor ter deficit: aus.—824 Adeo Heins. profert ex Ursin. et sex aliis; vulg. ideo: Zulich. Maz. Voss. et alii septem ad eos: Heins. censet ab humo etiam posse legi.—829 In quibusdam est facti non facto; et conjuxq. coactæ: at plurimi libri facto; et meliores, teste Burm. coacto: Helma. facto gen. facti-

NOTÆ

816 *Evocat*] Namque ambo, et Lucretius et Collatinus, apud Ardeam militabant.

821 *Lacrymas*] Lacrymantem.

822 *Cæco*] Namque rem ipsam ignorabant.

824 *Non oculos*] Præ pudore, adeo-que humi defixos tenebat.

825 *Hoc quoque*] Ad stuprum respicit; expugnatumque sibi quoque muliebne decus dicit, quod ipsa dedecus suum patefacere cogatur.

827 *Potest*] Hoc est, venisse Sextum, vim fecisse, ceteraque omnia, excepto dedecore ipso, quod ex aliis ultra quam sat erat intelligebatur.

Nec mora ; celato figit sua pectora ferro,

Et cadit in patrios sanguinolenta pedes.

Tunc quoque jam moriens, ne non procumbat honeste,

Respicit : hæc etiam cura cadentis erat.

Ecce super corpus communia damna gementes, 885

Obliti decoris, virque paterque jacent.

Brutus adest ; tandemque animo sua nomina fallit :

Fixaque semanimi corpore tela rapit.

Stillantemque tenens generoso sanguine cultum,

Edidit impavidos ore minante sonos : 840

Per tibi ego hunc juro fortem castumque cruorem,

Perque tuos Manes, qui mihi numen erunt ;

Tarquinium poenas profuga cum stirpe daturum.

Jam satis est virtus dissimulata diu.

Illa jacens ad verba oculos sine lumine movit ; 845

Visaque concussa dicta probare coma.

inquit, recuso veniam quam datis : et continuo transfodit suum pectus cultro occulto, atque cruenta procumbit ad pedes patriæ. Tunc etiam jam moriens, curat ne non cadat honeste : hæc fuit etiam sollicitudo morientis. Ecce maritus et genitor, immemores decoris, sternuntur super corpus flentes damna communia. Brutus adest, atque denique abjudicat sua nomina ingenio : et recellit cultum immissum corpore semanimini. Atque tenens telum madens sanguine nobili, protulit voces audaces ore minante : Ego tibi juro per hunc sanguinem castum et generosum, et per tuam Umbram, quæ erit mihi numen, Tarquinium persoluturum poenas cum sobole fugata. Virtus est celata jam satis diu. Illa prostrata movit oculos sine acie ad eas voces ;

que coactæ. — 831 Pet. mor. collato f. unde Heins. conj. prolato. Tam plurimi fixit sua. Et meliores, teste Heins. pect. cultro. — 833 Læti lib. et duo alii Hoc etiam mor. — 838 Hamburg. Fixaq. semanimo corp. a man. pr. erat semanimi. — 840 Unus Med. ore micanle son. Heins. suadet minace. — 844 Jun. et quatuor alii dissim. mihi. — 845 Fr. tacens pro jacens.

NOTE

831 *Figit*] Eadem tradit Livius.

832 *Patrios*] Optime ex decoro, quasi maritalem violasset pudicitiam castissima matrona.

834 *Cadentis*] Atque adeo pudica quæ vixerat, pudoris habuit rationem moriens.

835 *Communia*] Alter enim filiæ, uxoris alter, mortem deflebat.

837 *Brutus*] Ille idem de quo supra, qui data opera stultitiam simulaverat : nunc vero animo minime stultum

esse ostendet.

840 *Minante*] 'Per hunc, inquit, castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, Dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge et omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehincvi possim, executurum.' Livius.

842 *Manes*] Genii sunt defunctorum, quos ut Deos coluit antiquitas.

844 *Dissimulata*] Tyranni metu se stultum simulasse jam sæpius dictum.

Fertur in exequias animi matrona virilis:

Et secum lacrymas invidiamque trahit.

Vulnus inane patet. Brutus clamore Quirites

Concitatur, et Regis facta nefanda refert.

850

Tarquinius cum prole fugit. Caput annua Consul

Jura. Dies regnis illa suprema fuit:

FALLIMUR? an veris prænuntia venit hirundo;

Et metuit, ne qua versa recurat hyems?

Sæpe tamen, Procne, nimium properasse quereris;

855

Virque tuo Tereus frigore lætus erit.

JAMQUE duæ restant noctes de mense secundo,

Marsque suos junctis curribus urget equos:

et visa est assentiri dictis, capillis motis. * Matrona animi virilis effertur ad funus; et trahit secum fletus atque invidiam. Vultus vacuum est detectum. Brutus irritat Romanos, et memorat acta flagitiosa Regis. Tarquinius fugit cum liberis. Consul assumit jura annua: illa dies fuit ultima regnis.—Decipimur? an hirundo præsaga veris rediit; et timet, ne quæ hyems mutata recurat? Sæpe tamen quereris, Procne, nimium festinasse; et maritus tuus Tereus gaudebit frigore.—Jamque duæ noctes supersunt de mense secundo; et Mars urget veloces equos curribus

Tum octo vett. jac. adversa oc. quod Heins. placet. Dein Maz. alter lum. vertit.—850 Quatuor scripti, et ed. Neapol. Convocat, et R.—852 Pet. Regna pro Jura. Deinde Pat. unus regn. ultimus ille fuit.—853 Sa. an veniat prænuntia veris hir. et sic duo alii, nisi quod venit habent pro veniat.—854 Quatuor

NOTE

845 *Lumine*] Oculorum acie; quia moribunda.

848 *Lacrymas*] Multitudinis, scil. Qua de re vide Dionys.

849 *Inane*] Patens sanguine exhausto.

850 *Refert*] Idque proluxa oratione, quam Dionysius integram habet.

851 *Prole*] Duo quidem patrem secuti Cære in Hetruscos ierunt, anno ab Urbe condita 245. Sextus vero Gabios tanquam in suum regnum profectus, ab ultoribus veterum simultatum, quas sibi ipse cædibus rapinisque concitaverat, interfectus eat.

Consul] Non rex. Brutus et Collatinus primo creati.

853 *Venit*] Circa finem Februarii incipiunt redire hirundines; quæ tamen videntur metuere ne hyems re-

deat, quia hoc ipsum metuunt homines.

855 *Procne*] Quæ Terei uxor in hirundinem mutata, ut dictum in Metam.

Properasse] Quia eo tempore asperum est quandoque frigus.

856 *Lætus*] Namque maxime infestus uxori suæ fuit propter appositum in dapes suum Ityn.

858 *Marsque*] Tertio Kalendas Martias a Romulo instituta in Martis honorem Equiria celebrabantur, frequenti equorum cursu, in Campo Martio.

Junctis] Singulis enim missibus quatuor aut plures quadrigæ, laxato repagulo, certatim sese ad palmam fundebant.

Ex vero positum permansit Equiria nomen,

Quæ Deus in Campo prospicit ipse suo.

860

Jure venis, Gradive ; locum tua tempora poscunt,

Signatusque tuo nomine mensis adest.

Venimus in portum, libro cum mense peracto.

Naviget hinc alia jam mihi linter aqua.

junctis : nomen Equiria datum ex re ipsa permansit, quæ ipse Deus spectat in Campo suo. Merito ades, Gradive, tempora tua expetunt spatium ; et mensis notatus tuo nomine advénit. Tangimus portum, libro absoluto cum mense. Jam navis hinc mihi currat alia aqua.

scripti *An met.*—858 Pembrocii liber *Marsq. citis junct. tres citus.*—859 Vet. Cod. habet *Equirria*.—861 Heins. *tua in sua mutare volebat.*—864 Modius Novant. Lect. cap. 68. malebat *hic pro hinc.* Mox Fr. et quatuor alii *jam mea lint.* Voss. *mea navis.*

NOTÆ

859 *Vero*] Ab equis, scil.

860 *Deus*] Mars.

Suo] Martio.

861 *Jure venis*] Istud ex Poëtæ ingenio, ut ad mensem Marti dicatum transeat.

Gradive] Martis illud est cogno-

men, a gradiendo ultro citroque cum in aciem itur.

863 *Venimus in portum*] Quia absolutus secundus Fastorum liber hoc dicit. Metaphora est a navigatione.

864 *Alia aqua*] Alia materia tractanda.

HDI
HW 2MF1 W

